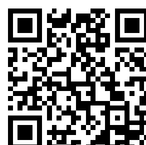
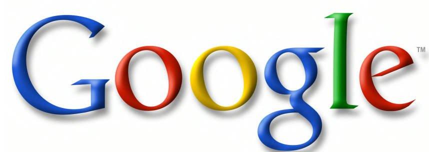
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på `http://books.google.com`

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

HISTORISK TIDSSKRIFT

UTGITT AV

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

FEMTE REKKE

FEMTE BIND

KRISTIANIA
GRØNDAHL & SØNS BOKTRYKKERI
1924

Digitized by Google

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACK
JUL 11 1968
DL401
H63
v.26

Digitized by Google

INNHOLD

Digitized by Google

Digitized by Google

ALTING OG LAGTING

FOREDRAG I KRISTIANIA VIDENSKAPSSELSKAP 23. MAI 1919

AV ABSALON TARANGER

— — —

I.

Altingsforfatningen.

1. *Altingsforfatningens utbredelse i Norden.* Jeg har i min Utsigt over den norske rets historie II 45 ff, git en skildring av vor ældste forfatning og dens midpunkt fylkestinget, hvis hovedtræk gjenfindes i det av Tacitus skildrede concilium civitatis (Germania kap. 11). Jeg fremhæver (s. 48), at fylkestinget kaldes allsherjarþing[1] og at det fungerer som »lovgivende forsamling (lǫgþing) og øverste domstol«. Alt dette er uttryk for den herskende lære, som man kan finde fremstillet i alle historiske og retshistoriske lære- og haandbøker.

Da jeg efter avslutningen av mit mangeaarige arbeide med vor senmiddelalders historie atter kunde hengi mig til retshistoriske studier, blev jeg opmærksom paa, at det tekniske navn paa vore fædres folketing ikke var fylkisþing, men alþingi eller alþing. Det er ogsaa en bekjendt sak, at Islænderne kaldte sit folketing for alþingi, og det samme gjorde Færingerne[2] og Grønlæn-

[1] I v. Amiras Grundriss des germ. Rechts. 3. Ausg. s. 100 identificeres ogsaa lǫgþing og allsherjarþing.

[2] Hertug Haakons rettebot for Færøerne 1298: i logbok þæiri er — Magnus konungr — — gaf oss ok menn samþyktu á alþingi.

Digitized by Google

dingerne[1] og Herjedølerne,[2] som alle er utvandret fra Norge eller norske kolonier. At ogsaa Orknøernes og Hjaltlands ældste fællesting har været saadanne allemandsting, fremgaar klart av sagaernes beskrivelse av disse møter, selv om vi ikke her kan paavise altingsnavnet.

Men ogsaa i de mere avsides norske bygder har man i middelalderen bevaret altingsnavnet, saaledes i Øvre Gudbrandsdalen, hvor vi ca. 1200 finder alþingi i Lom[3], og i 1280 a Liufærwange (for: Ljugarvange) a Wagha er allþingi war nordæn at Rost[4] (ɔ: grænsen mellem Nordre og Søndre Gudbrandsdalen). Den gamle tingplass Ljugarvangr = hellig tingsted) skal være Nørstevangen (en del av prestegaarden) ved Vaagevandet under Jutulberget, som endnu kaldes Tingsvaberget[5]. Der har vistnok kun været ett alting for Nordre Gudbrandsdalen og ett for Søndre.

Likesaa har Robyggelagen hat sit alting, som endnu er i bruk i 1439. I en arvesak møtte dette aar for

[1] Att þeir varo a alþinge a Grønlande er almogen took samhellde att enger austmen sem þar varo komfner skylde fa kost att kaupa vttan þeir kaupto annad Grønlendzskan varningh mæder. DN XVIII nr. 33 (1389). Jfr. Grœnlendinga þáttr i Flatøb. III 448 ff.

[2] Þetta var þoret ok suoret vm landamære ok ramerki mellim Noregs konongs rikis ok Swia konongs j Sueigi j Heriardale a alþingi (for 1273), NgL II 489, Rydberg, Sverges traktater I 244, jfr. 253 ff.

[3] DN II nr. 4.

[4] DN III nr. 185. NgL II 13 og V 823.

[5] Se Magnus Olsen, Kultminder I 124 ff., 280, 282, jfr. A. Bugge, HT V 4, 114. Bugge sammenblander gjennemgaaende tingsteder og stevnesteder; men þing og stefna er forskjellige retsbegreper. Tinget er domsstedet, stevnet er almindelig sammenkaldt til bevisoptagelse (profstefna). Hermed stemmer Bugges oplysninger (s. 115) om heradsstevnebøen i Holdbø i Vaage.

Digitized by Google

Stavanger lagting Jørund Anundsson og Torgeir Torlaksson; den sisste vilde ikke holde den semje, som lagmanden og lagretten hadde forelagt ham, »yttan skoot sigh heim aa alþinghith« (DN. I nr. 770). Det fremgaar av 2 andre breve, at baade Jørund og Torgeir hørte hjemme i Robyggelagen[1].

Utenfor Norge og norske kolonier møter vi altingsnavnet paa Gotland (Gutnalþing); men det er samme forfatningstype, som i Vestgötalagen (I BB. 1 pr. I RB. 1 pr.) kaldes aldra Göta þing og i Heimskr. II 134 þing allra Svia, ogsaa kaldet Disaþing i Uppsala[2]. Alle svenske og danske landsting er alting, og vi kan anse det som sikkert, at denne urgermanske forfatningstype overalt har været indført av de germanske stammer som bosatte sig i Skandinavien[3].

Da vi nu i vore ældste love, Gula- og Frostatingsloven, møter en helt ny forfatningstype, nemlig lagtinget, som ikke er et allemandsting, men et repræsentationsting, saa melder der sig to hovedspørsmaal: 1. Hvor længe varte altingsforfatningen? 2. Naar og hvorledes blev lagtingsforfatningen indført? Jeg vil her forsøke at besvare det første av disse spørsmaal. Det andet vil jeg behandle i forbindelse med lagtingsforfatningen.

2. *Islands alting.* Vi vet med sikkerhet, at altingsforfatningen var den herskende i Gulatingslagen dengang, da nordmanden Ulfljót ved hjælp av sin morbror Torleiv den spake Hordakaaresson utarbeidet den første lov for Island (927) og i henhold til denne Ulfljótslǫg oprettet

[1] Se DN. V nr. 652 (1435) og XV nr. 56 (1426).
[2] Magnus Olsen, Kultminder I 186 ff.
[3] Se Hoops, Reallexikon der germanischen Altertumskunde s. v. Versammlung.

Digitized by Google

altinget (929—30). Are frode (kap. 2—3) beretter herom følgende:

2. »Men da Island vidt omkring var bygdd, bragte en austrœn (norsk) mand, som het Ulfljót, først love (lǫg) hit ut fra Norge (saa sa Teit[1] os), og de blev da kaldt Ulfljóts love; (han var far til Gunnar, som Djupdølerne i Eyjafjord er komne fra); men de fleste av disse love var sat efter det (sett at þvi), som dengang var Gulatingslove, eller saaledes som Torleiv Hordakaaresson den spake tilraadet at øke eller ophæve eller ændre (annan veg setja) disse. Ulfljót bodde øst i Lon; det er sagt, at Grim Gjeithaar[2] skal ha været hans fosterbror, han som efter hans (ↄ: Ulfljóts) raad undersøkte hele Island for altinget begyndte; herfor fik han 1 penning av hver mand her i landet, men han gav siden disse penger til hovene.

3. Altinget blev sat efter Ulfljóts og alle landsmænds raad der, hvor det nu er; men før var der þing paa Kjalarnes, det som landnamsmanden Torstein Ingolfsson, far til logsogemanden Torkel Maane, hadde der og de hovdinger, som sluttet sig til det. Men en mand, som eiet land i Blaaskogár[3], var blit skyldig i mord paa en træl eller løising; han kaldes Tore Kroppinskjegge og hans datterson het Torvald Kroppinskjegge, han som siden for til Austfjorden og brændte der inde sin bror Gunnar (saa sa os Hall Urokjason); men den myrdede

[1] Teit, søn av biskop Isleif (f. 1006, biskop i Skaalholt 1056—80), opdraget sammen med Are hos Hall i Haukadal (f. 995 † 1089).

[2] Geitskor kan baade læses geitskór (gjeitsko) og geitskor, gjeithaar, en mand, hvis haar ligner gjeiteragg. Det sisste svarer til familienavnet Gaitskarr, som man har fundet i mellemengelsk, se Hugo Pipping, Studier i nordisk filologi I 19 (1910).

[3] Bláskógaheiðr (nu Gagnheiðr) ved foten av Ármannsfell paa nordsiden, nordenfor Ölfussvatn.

Digitized by Google

het Kol; efter ham er opkaldt den gjaa (kløft), som er der, og siden kaldes Kolsgjaaen, der hvor liket blev fundet. Dette land blev siden allsherjarfé (statseiendom) og det la landsfolket (landsmenn) til bruk for altinget; derfor er der almenningsret til vedhugst til altinget i skogene og paa heierne hage til hestehavn. (Dette sa Ulfhedin[1] os.) Saa har ogsaa vise mænd sagt, at Island blev albygdd paa 60 vintre, saa busetningen ikke er blit utvidet siden. Ved denne tid overtok Ravn, søn av landnamsmanden Hong, logsagaen næst efter Ulfljót og hadde den i 20 somre (930—49). Han var fra Rangaakverven. Dette var 60 vintrer efter drapet paa kong Eadmund († 870 + 60 = 930), én eller to vintrer før Harald Haarfagre døde (932) efter vise mænds utregning (at tölu spacra manna). Toraren Ragabroder, søn av Oleiv Hjalte, overtok logsagaen næst efter Ravn og hadde den de næste 20 vintrer (950—69); han var fra Borgfjorden.«

Denne beretning viser os ikke blot ved altingsnavnet, men ogsaa ved fortællingens andre retslige detaljer, at her ikke er tale om nogen repræsentativ forfatning, men kun om et allsherjarþing. Den besluttende myndighet ligger ikke hos nogen lǫgretta eller overhode noget andet utvalg. Der er to faktorer, som bringer forfatningen og de første positive love for Island istand. Den ene faktor er den lovkyndige Ulfljót, som for første gang skaffer øen »satte love« (sett lǫg), det vil si vedtagne love, i motsætning til den sedvaneret, som de indtil da hadde levet efter[2]. Ved lagasetning menes lovenes formulering eller forfatterskap, ikke deres ikrafttræden. Derfor tillægges lagasetningen Ulfljót og hans onkel Tor-

[1] Ulfhedinn, søn av Gunnar den spake logsogemand 1108—16.

[2] At lǫg ikke omfatter sedvaneretten er fremhævet av Finsen i ordregistret til Grágás s. v. lög.

Digitized by Google

leiv spake. Ulfljót var den første islandske lovbok; men til at opretholde denne levende lovbok blev der samtidig oprettet et eget embede, nemlig logsogemandsembedet. Noget saadant offentlig embede var der neppe i Gulatingslagen, eller overhode i Norge; men der var overalt lovkyndige (lǫgmenn, lǫgspekingar), som utførte logsogemandens hverv. Derfor finder vi heller ikke i de ældre norske love det tekniske ord lǫgsaga[1], men lǫgtala (av telja lǫg) eller lǫgmál (av mæla lǫg[2]). Dog brukes i F X 1 uppsaga laga som betegnelse for lovforedraget, ganske som i Grágás[3]. Logsogemandsembedet har derfor tilknytning i samtidig norsk praksis, men det er mere bestemt utformet paa Island, hvor det blev fristatens vigtigste embede. Paa dette felt er saaledes Gulatingsloven blit »øket«.

Den anden faktor i lovgivningsverket er allir landsmenn (alþingi vas sett at ráþe Ulfljóts oc allra landsmanna). Man hadde allerede før et tillop til et allsherjarþing paa Kjalarnes, som dog ikke vandt almen tilslutning. Det var sat av Torstein Ingulfsson, søn av den første landnamsmand Ingulf fra Fjorane, altsaa ogsaa fra Gulatingslagen. Men at dette har været tænkt som et alting, viser sig deri, at Kjalarnesgoderne senere blev kaldt allsherjargoðar og deres tingbu paa Altinget alls-

[1] Ordet forekommer først i Landsloven i samme betydning som logsǫgn, (av segja lǫg), d. e. 1, lagmandens domsavgjørelse, 2, hans embede eller embedsdistrikt; det skylder lagmandsembedet sin opkomst; se Hertzberg, Gloss. s. vv.

[2] Telja lǫg brukes om lagmændenes lovforedrag (jfr. sem nu hefi ek talt); mæla lǫg betyr: gi en lovbestemmelse, se Hertzberg, Gloss. under mæla 2 og telja 2.

[3] Grg. I a 216.

Digitized by Google

herjarbúð og de hadde det vigtige hverv at indvie altinget, som ogsaa laa i deres landnam[1].

Om altingets organisation har vi først paalitelige oplysninger i Grágásen, som er nedtegnet i det 12. aarh.; men reglerne er visselig meget ældre. Tingstedet var þingvǫllr og tingtiden begyndte første dag (torsdag) i den 10. sommeruke, altsaa ved sommersolhverv (tidligst 18. og senest 24. juni[2]) og varte i to uker. Ingen blev opnævnt til at møte paa altinget; men goderne skal møte den nævnte torsdag, »før solen gaar av tingvolden«, under tremarksbot og tapet av sit godedømme, hvis de ikke har lovlig forfald (Grg. I kap. 23). Logsogemanden er skyldig at møte op den første fredag i tingtiden før folket gaar til logberget, ogsaa under tremarksbot (Grg. I kap. 116 s. 210). Likesaa var hver bonde, som eiet et kuverd (kúgildi) for hvert menneske han skulde forsørge og for sine nødvendige tjenestefolk (skuldahjón), samt dertil en okse eller hest, pligtig til þingfǫr eller til at betale þingfararkaup, om han sat hjemme. Møtte han paa altinget, blev han ikke blot fri for þingfararkaup, men oppebar selv dette. En einvirke, som ikke hadde tjenestefolk, betalte først tingfærdsløn, naar han eiet 2 kuverd for hvert skuldahjón. Disse tingpligtige bønder kaldes þingheyjendr eller þingmenn. De utgjorde statens stemmeberettigede medlemmer; kun disse kunde være medlemmer av dommene og av nabokviden (nabojury paa 9 medlemmer). Da en tingmand altid var bonde, var han egentlig anset som repræsentant for sit bu, ikke for sam-

[1] Maurer, Vorlesungen IV 76 og V 304. Landnáma kap. 10. Sturlunga ved Kålund I 292, note 2, 379. Maurer, Ueber die Hœnsaþóris saga 54 (214) bestrider, at Kjalarnesþinget var et tilløp til alþing, hvilket han i Vorles. IV 76 anerkjender.

[2] Før 999 mødte altinget en uke før, se Maurer, Vorlesungen V 304.

Digitized by Google

fundet; derfor kunde han ogsaa møte ved repræsentant, naar han selv var ufør, eller naar bonden var en kvinde. Tingmandsalderen var den almindelige fuldmyndighetsalder 12 aar. Hvis en tingpligtig bonde uteblir fra vaartinget uten lovlig forfald, kan goden saksøke ham til tremarksboten eller avkræve ham ½ øre i tingfærdskaup; om tingfærdslønnen til altinget hadde samme størrelse vet vi ikke. Tingfærdslønnen skal betales efter de regler, som tingmændene i hver treding blir enig med goden om (Grg. I kap. 23 s. 44). Om de hjemmeværende betalte den direkte til de tingreisende eller til goden, kan ikke sees.

Paa vaartinget, som blev holdt i 5.—6. sommeruke (fra 7. mai tidligst til 27. mai senest) og varte fra 4 dage til 1 uke, hadde goden ret til at sikre sig følge til altinget av sine tingmænd paa følgende maate: For tilkaldte vidner skulde han fra vaartingets tingbrække lyse, »at han ber alle tingmænd (þingheyjendr), som er der i hans treding, at de skal fare med ham til altinget»; og de skal da kaste lod om eller paa anden vis fordele det mellem sig; men fare skal hver 9. mand av hans tingmænd eller tinghøiender» (Grg. I kap. 59 s. 107). Paa den maate hadde hver gode og hans tingmænd ansvar for, at der paa altinget mødte et tilstrækkelig antal tingmænd. Men medens disse for de norske lagtings vedkommende blev opnævnt av aarmanden, har den islandske gode ingen opnævningsret; valget avgjøres enten ved lodtrækning eller ved indbyrdes overenskomst mellem tingmændene selv.

Are fortæller dernæst i kap. 5, at der i 965 blev indført den reform i landets tingforfatning, at hele »landet da blev delt i fjerdinger, saaledes at der blev 3 ting i hver fjerding, og tingfællerne (þingonautar) skulde indbyrdes føre saksøkner (straffeprocesser) sammen (ɔ: paa

sit hjemting); men i Nordlendingernes fjerding blev der 4 ting, fordi de ikke kunde enes om andet; de som var nordenfor Eyjafjord vilde ikke søke tinget der, og heller ikke vilde de, som var vestenfor Skagafjord, søke tinget der. Men dog skulde der være samme domnævning og lagretteskiping fra deres fjerding som fra hver av de andre; men siden blev fjerdingstingene oprettet. (Dette sa os logsogemanden Ulvhedin Gunnarsson).«

Ved altingets indførelse i 930 skulde efter denne beretning den lokale tingordning ikke være organisert. Der hadde nok været lokale ting, som Kjalarnestinget ved Reykjavik og Tingnestinget i Borgfjorden; men nogen tinglagsinddeling av hele landet var der ikke. »Det var lov dengang at drapssaker skulde søkes paa det ting, som var nærmest gjerningsstedet«, sier Are (kap. 5); men logsogemanden Tord Geller, som foranlediget reformen i 965, begrundet den med, at det gik ham og hans fæller ilde, da de skulde søke sin ret i mordbrandssaken mot Tunge-Odd paa det »ukjendte ting« i Borgfjorden. Han forutsætter at faste, kjendte tingfæller lettere vil komme til en retslig avgjørelse end fremmede.

Den tingordning, som blev gjennemført i 965, er skildret i det ældste Grágáshaandskrifts (Konungsbóks) þingskapaþáttr, som følger like efter kristenretten. Denne tingordning omhandler kun domstolene, nemlig:

1. De fire fjerdingsdomstole paa altinget (kap. 20—42).
2. Den i 1004 oprettede høiesteret (femtedommen; kap. 43—47).
3. Namsdomen (eksekutionsdommen paa altinget; kap. 48—55).
4. Vaartingene (kap. 56—60).
5. Høsttingene (leið; kap. 61).
6. Namsdomme paa vaar- og høsttingene (kap. 62—67).

Jeg skal her blot si lidt om fjerdingsdommene paa altinget og vaartingsdommene.

Om fjerdingsdommene sier Grg. I kap. 20: »Det er mælt i vore love, at vi skal ha 4 fjerdingsdomme; hver gode som har et fornt (gammelt) og fuldt godord, skal opnævne én mand i dom; men de godord er fulde og forne, hvor der er 3 ting i hver fjerding og 3 goder i hvert tinglag; da var tinglagene udelt (þá voro þing óslitin).« Her nævnes intet om, at Nordfjerdingen har 4 ting, hvilket overhode ikke nævnes i þingskapaþáttr, men kun i lǫgrettoþáttr 1 (Grg. I kap. 117), hvor den av Are omtalte forandring i 965 omtales (se nedenfor s. 16). Naar hver gode skal nævne én mand i dom, blir dette 9 dommere i hver fjerdingsret og 36 i alle 4. Men da Njála sier, at der i hver fjerdingsret var 3 tylvter, som dømte, har Maurer[1] og flere lært, at hver gode opnævnte en mand i hver fjerdingsret, som da bestod av 36 dommere. Dette finder støtte i den bestemmelse, at goden skal si til hvilken domstol han opnævner sin mand[2].

Om vaartingsretten heter det, at »goderne skal der opnævne domstolen og hver av dem skal nævne 12 mænd i dom til at dømme om alle de straffesaker (sakir), som der kommer til behandling og som loven forpligter dem til at paadømme« (Grg. I kap. 57). Det er den almindelige lære, at vaartingsretten bestod av 36 dommere, 12 opnævnt av hver av tinglagets 3 goder. Men Schlegel har opfattet lovstedet derhen, at hver gode opnævnte sin selvstændige tolvmandsdom, som paadømte sakerne mellem hans tingmænd. Denne opfatning finder ogsaa støtte deri, at domstolene i kapitel 58 omtales i flertal (domar

---

[1] Se Maurer, Vorlesungen V 315 ff.

[2] oc qveþa á i hvern dóm hann nefnir, Grg. I kap. 20 in fine.

Digitized by Google

scolo fara ut). Likesom der paa altinget var 4 fjerdingsretter, hver paa 36 medlemmer, vilde der da her bli 3 vaartingsretter, hver paa 12 medlemmer. Men, som sagt, det er den herskende lære, at der kun var én vaartingsret, som da maa ha tællet 36 medlemmer likesom fjerdingsretterne paa altinget, med hvem den delte kompetence[1]. Til en endelig dom paa vaartinget kræves enstemmighet; men hvis 6 av rettens medlemmer har en avvigende opfatning, da staar dom mot dom (véfang), og saken kan appelleres til vedkommende fjerdingsret paa altinget; hvis der ogsaa der blir minoritetsdom, skal saken endelig avgjøres (lukaz) i femteretten, hvor flertallets mening blir dom[2].

En eiendommelighet ved vaartingene, som vi senere vil faa bruk for, er deres deling i sóknarþing (»sageting«) og skuldaþing (betalingsting, jfr. »skatteting«); det siste blev holdt efter at saktinget var opløst og undertiden paa et eget tingsted[3].

Der er en mængde detaljer i det islandske þingskọp, som belyser altingsforfatningen; men i denne oversigt kan jeg ikke indlate mig paa dem. Jeg vil kun slaa fast som almene træk:

1. Et fælles alþingi for det hele land, hvortil hver gode var pligtig at møte med et visst minimum av sine tingmænd, som for tingreisen oppebar tingfærdslon. Tingreisen blev paa det foregaaende vaarting fordelt mellem tingmændene enten ved lodtrækning eller paa anden vis.

2. Landet er delt i fjerdinger, fjerdingen i 3 tinglag (þing) og tinglaget i 3 godedømmer eller tredinger.

---

[1] Maurer, Vorlesungen V 332 f.

[2] Se Grg. III ordbogen s. v. véfang og Maurer, Vorlesungen V 413.

[3] Maurer, Vorlesungen V 329 ff. Grg. III s. vv. skuldaþing og sóknarþing.

3. Domstolene paa tingene opnævnes altid av goderne, saaledes de 4 fjerdingsretter paa altinget og vaartingsretterne paa vaartingene. Den oprindelige regel synes at være at domstolen bestod av 12 medlemmer, opnævnt av hver gode. Hvor flere goder hadde fællesting kunde der dannes en fællesret av flere tolvmandsdomme (36 dommere paa vaartingene) eller de flere goder opnævnte hver sin mand i domstolen (fjerdingsretten).

Jeg har hittil i taushet forbigaat lagretten og det av den grund, at denne institution, saavidt jeg forstaar, oprindelig er fremmed for altingsforfatningen. Lǫgretta forekommer kun paa Island og i Norge og den hviler begge steder paa et helt andet system end altinget, nemlig paa repræsentationssystemet.

Jeg vil her tilslut betone, at det islandske alting i Grg. aldrig kaldes lǫgþing. Med dette ord betegnes ikke oprindelig et lovgivende ting[1], men et lovbestemt, et lovorganisert ting, altsaa det samme som Grg. (I kap. 82) kalder skapþing (várþing, alþingi og leið), de svenske og danske love lagthing[2] og de tyske love echteding (placita legitima). Men naar Grg. ikke bruker lǫgþing om altinget, er dette et avgjort indicium for, at ordet lǫgþing ved altingets oprettelse endnu var ukjendt i Norge.

Men da reiser sig det spørsmaal: Av hvilken art var da det Gulating, som ifølge Egilssaga (kap. 56) blev holdt vaaren 934? Var det et alting eller var det et repræsentationsting? Sagaen efterlater ingen tvil om, at det er et alting vi har for os. Den beretter: »Arinbjørn samlet meget folk til tinget. Egil var i følge med ham. Kong Eirik var der og hadde mange folk. Bergǫnund og hans brødre var i kongens sveit og de hadde

[1] Saaledes Hertzberg, Gloss. s. v.
[2] Se Schlyter, Ordbok s. v. og J. L. II 34.

Digitized by Google

en stor sveit. Men da man skulde tinge om folks retssaker, gik begge parter dit, hvor dommen var sat for at fremføre sine bevisligheter. — Men der hvor dommen var sat, var der en slet vold og haslestænger nedsat i volden i ring og utenom lagt snøre. Det blev kaldt vebaand. Men indenfor ringen sat 12 dommere fra Firdafylke og 12 fra Sygnafylke, 12 fra Hordafylke. Disse 3 tylvter mænd skulde der dømme om folks retssaker. Arinbjorn raadet for, hvem der skulde være dommere fra Firdafylke, og Tord fra Aurland for hvem der skulde være dommere fra Sogn.« Det er ganske klart, at her har vi for os et alting som det islandske med sin fællesdomstol for de 3 fylker, som dengang hadde fælles tingsted i Gula. Medlemmerne av denne domstol kaldes senere i kapitlet lǫgmenn[1], ganske som de norske tolvdommere kaldes i England og Irland. Intet berettiger os til at tillægge dette domsutvalg nogen lovgivende magt.

Det er et spørsmaal, som fortjener en egen undersøkelse, om de islandske sagaers beretninger om norske tingmøter overhode fortjener tiltro. Naar vi ser bort fra ordet »vebaand« er der intet ved dette tingmøte, som ikke passer paa et islandsk vaarting, som ogsaa var sammensat av 3 underavdelinger. Mit indtryk er overhode, at de norske ting, som omtales i de islandske sagaer, er alting; meget sjelden omtales repræsentationsting som ved hyldingstingene paa Øyrating[2]. Paalitelig oplysning om de norske ting finder vi kun i lovene.

---

[1] Egil lyser for »alla þá menn, er nú megu orð min heyra, lendamenn ok lavghmenn ok alla alþyðu.«

[2] Se Maurer, Gulaþing s. 400.

Digitized by Google

Ogsaa i Frostatingslagen har vi et gammelt alting, nemlig Øyratinget[1]. I F I 4 har vi reglerne for dets sammensætning og indkaldelse: »Øyrating skal mændene fra de 8 fylker ha hvert aar en halv maaned før Jonsok (ca. 10. juni); men aarmanden skal skjære tingbud, og hver bonde, som har arbeidshjælp, skal fare eller bøte en hel mark, den som ikke farer. Men til dette ting er hver bonde selvstevnet, selv om aarmanden forsømmer sin pligt (med indkaldelsen). Men aarmanden skal ikke indkræve bøter, naar han ikke skjærer tingbud.« Dette er et ægte alting, og det synes oprindelig at ha været sammenkaldt med budstikken. Her er ingen opnævning av repræsentanter, men de selvhjulpne bønder er under strafansvar pligtig at møte. Her kan love vedtages (se F indl. 22) og her vælges kongerne, ganske som paa lands- eller lagtingene i Danmark og Sverige. Det ældste 8-fylkers lagting for Trøndelagen blev derimot henlagt til Frosta, som vi senere skal høre.

Jæmtland hadde gjennem hele middelalderen, sit gamle alting, kaldet Jamtamót, paa gaarden Forberg paa Frösön (Frøysøy) i uken efter St. Gregors dag (12. mars)[2], ved siden av det ved Landsloven indførte lagting til St. Botolfstid (17. juni)[3]. Vi finder her en søndring mellem mótsþing og lyktarþing[4]; det sisste finder vi ogsaa i Vestgötalagen (add. II og § 2) i formen luktærþing. og her som i Jæmtland er det et vaarting.

[1] Se herom Maurer, Gulaþing s. 397 ff.

[2] DN. VI n. 365 (i mótsvikunni) og Styffe, Skandinavien[3] s. 472 note 3. Maurer, Gulaþing s. 379 f.

[3] DN. III nr. 929.

[4] DN. III nr. 267 jfr. 266, hvor der omtales betalingsterminer paa Jamtamotstedet torsdag i paaskeuken (gammel Gulatingsdag og betalingsdag i Gulatingslagen), Mortensdag og pinsedag. Det er ikke disse betalingsstevner, som kaldes lyktarþing. Jfr. Hertzberg, Gloss. lyktarþing.

Digitized by Google

Vi møter baade paa Jamtamót og lagtinget en domstol paa 24 domsmænd, som dels kaldes dnb er dels »edsvorne lagrettemænd«[1]. Haakon VI lover (1364), at Jæmterne skal faa leve efter sin »gamle norske lov«, og sønnen Olav (1381) stadfæster deres gamle lovbok, som aapenbart i flere punkter har avveket fra Landsloven[2].

Et alting i Herjedalen paa gaarden Sveig omtales i 1273; men er ellers ukjendt (se foran s. 2).

Háløgaland regnes endnu i Historia Norvegiae (ca. 1170) for et eget lagdømme (patria), hvilket ogsaa stemmer med Frostatingsloven, som vi senere skal se. Fylkestinget blev oprindelig holdt paa Trondenæs, men flyttede siden til Steig, hvor lagmanden bodde. I 1291 omtales en egen lovbok for Háløgaland, Vágabók, som forbydes av kongens ombudsmand, men opretholdes av erkebispen. Den synes at være en ældre utgave av Frostatingsloven og særlig dens kristenret. Der holdes »mót« paa »Brudeberget« i Vaagan, som det synes for hele Haalogaland[3]. Det er visselig det gamle alting.

II.

Lagtingsforfatningen indføres paa Island og i Vest-Norge.

1. *Den islandske lǫgretta.* Jeg begynder med det islandske lagting, som kaldes lǫgretta. At denne organisation er yngre end altingets oprettelse og avfattelsen av þingskapaþáttr, derfor taler flere grunde, av hvilke her

[1] DN. III nr. 929, 942, 1017 og 1018.
[2] NgL III, 185, 213.
[3] DN. III nr. 30. Se nærmere Storm, Sigurd Ranessøns proces s. 49 jfr. 61 ff. Maurer, Gulaþing s. 379.

Digitized by Google

skal nævnes den, at lǫgsǫgumannzþáttr og lǫgrettoþáttr begge i Konungsbók har faat sin plass i slutten av den offentlige ret. Denne omfatter forøvrig kristenretten, tingordningen, drapsretten med baugatal, gridmaal og trygdmaal. Bortset fra kristenretten har hele dette lovstof utvilsomt hørt til Ulfljotslovenes grundstamme. Og naar taatterne om lovsigemanden og logretten er sondret ut fra tingskipingen, da ligger deri et indicium paa, at begge disse institutioner har faat sin utforming paa et senere tidspunkt.

Lagrettetaatten begynder saaledes: »Lagrette skal vi ogsaa ha her hver sommer paa altinget, og den skal altid sitte paa det sted, hvor den længe har været. Der skal være 3 bænkerader rundt om lagretten saa lange, at der rummelig kan sitte paa hver av dem 4 tylvter mænd, det er 12 mænd, som har lagrettesæte, fra hver fjerding og logsogemanden omfram, saa at der skal man raade for lov og for løive (svá þar scolo ráða logom oc lofom). Alle disse skal sitte paa midtbænken, hvor ogsaa vore bisper skal ha plass. De 12 mænd fra Nordlændingernes fjerding, som indehar de 12 godord, som var til dengang de hadde 4 tinglag og 3 goder i hvert tinglag, har lagrettesæte. Men i alle andre fjerdinger, da har de 9 mænd lagrettesæte fra hver fjerding, som indehar de fulde og forne godord, hvorav der var 3 i hvert vaartinglag, da der var 3 tinglag i hver av disse 3 fjerdinger; men disse skal ha med sig én mand fra hvert fornt tinglag, saa at 12 mænd allikevel har lagrettesæte fra hver fjerding. Men alle Nordlændingernes forne godord er beskaaret med en fjerdedel i altingsnævningerne i forhold til alle andre fulde godord her i landet. Alle de mænd, som har lagrettesæte paa den nu nævnte maate, har hver for sig ret til at nedsætte 2 mænd i lagretten med sig til raadføring, én (paa bænken) foran sig og én bak sig og det

Digitized by Google

av sine tingmænd. Da blir bænkene fuldt besat og 4 tylvter mænd paa hver bænk.«

Den islandske lagrette bestod saaledes av 48 selvskrevne medlemmer (12 fra hver fjerding), og dertil valgte hver av de selvskrevne 2 av sine tingmænd, ialt 96. Hele lagretten bestod saaledes av 144 mand foruten logsogemanden og de to bisper. Denne lǫgretta er Islands lovgivende og dispenserende myndighet. Dens formand og leder er logsogemanden.

2. *Gulatinget.* Dettes organisation omhandles i G 3 i to redaktioner, hvorav den ældste er Olav den helliges tekst (Olav) og den yngre Magnus Erlingssons tekst fra 1164 (Magnus). Jeg har inddelt teksten i 5 avsnit, som lar de forskjellige tekstgrupper træde frem. Avsnit 1—2 er en blandingstekst, som repræsenterer Magnusteksten, men hvori store partier av Olavsteksten er uforandret optat (Begge). Avsnit 3 og 5 er ren Olavstekst og avsnit 4 ren Magnustekst.

»1. Det er nu dernæst, at vi har vort lovbestemte møte[1] hvert aar her i Gula, saa mange tingmænd[2], som vi nu er enig om, Magnus: det er 60 (Olav: 102[3]) fra Hordafylke og like mange fra Ryfylke, Magnus: 50 (Olav: 80) fra Firdafylke, Magnus: 40 (Olav: 64) fra Sygnafylke, Magnus: 20 (Olav: 27) fra Egdafylke, opnævnte mænd[4], saaledes som mælt er i lovene; men fra

[1] Fund várn mæltan; mærk vel, at det ikke kaldes þing.

[2] Her: þingamenn, ellers: þingmenn. Þingamenn var det tekniske navn paa Svein Tjugeskjegs og Knut den stores hird i England; se Fritzner s. v.

[3] Olavstekst, som er sat i parenthes, er i haandskriftet skrevet over linjen, hvilket viser, at redaktøren har gaat ut fra Magnusteksten; men han maa forlate denne metode, naar han medtar større avsnit av Olavsteksten.

[4] nemdir menn.

Digitized by Google

Sunnmør 16 bønder (Olav: saa mange som vil[1]). Magnus: Men to lændmænd skal være tilbake i Egdafylke, to i Ryfylke, en i Sunnhordland, en i Firdafylke, en paa Sunnmør for at vogte folks hus og hjem for tyver og ransmænd. Men alle, Magnus: andre, lændmænd, Begge: som er inden vort lagdømme, skal fare til lagtinget fra disse 6 fylker, medmindre kongens eller deres eget nødsfald er til hinder, og de messeprester, som biskopen opnævner dertil (Olav: alle som folk kjøper tjeneste hos), og alle aarmænd skal komme dit forfaldsløst. Men for dem er det lovbestemt forfaldsgrund, om kongen kommer i et fylke og byr sin aarmand at berede hans mottagelse i næste fylke.

2. Nu er det dernæst at vi skal komme hit saa mange tingmænd, som nu er tilnævnt, Magnus: Petersmesseaften[2], (Olav: torsdag i paaskeuken[3]) før solnedgang. Men om de ikke kommer, skal de bøte, hver mand, som er opnævnt til Gulating, om han kommer efter at ederne er avlagt[4]; men om han kommer før og dog efter vor møtedag, da skal han bøte en øre. Men om alle fylkesmænd[5] forsømmer det, da skal de ha med sig dit næste vaar[6] 40[7] mark; derav skal vi lov-

---

[1] Baade dette uttryk og Magnustekstens bønder (ikke: tingmænd) viser, at Sunnmør har staaet utenfor den gamle Gulatingsorganisation.

[2] 28. juni.

[3] Uken efter paaske.

[4] Eder blev efter Hk 1 og 3 (optat i L I 1 og 3), som stammer fra F, avlagt av den kongelige embedsmand som hadde opnævnt nævndemændene, og av lagrettemændene. Det samme maa ha været regel i G.

[5] Det er alle nævndemænd fra et fylke.

[6] Det til næste Gulating.

[7] Lovens høieste bot (kongefredsboten).

Digitized by Google

fæller[1] ha halvdelen og vor konge halvdelen. Men om en fjerdedel eller en ottendel av tingmændene forsommer det, da skal de betale av 40 marksboten i forhold til sit antal; men om enkeltmand forsømmer det, skal han bote 3 ører.

3. Olav: Men vi skal skaffe tilveie mat og reisepenge fra de 6 fylker, en halv maanedsmat til mands, hvis ikke veien er længre, og ett saald[2] malt og en øre sølv. Men den mand som forsommer at skaffe dette, han hindrer færden for den mand[3], og han skal bote for det 3 ører.

4. Magnus: Men fra Egdafylke skal der fare en mand fra hvert skiprede og jævne paa skiprederne, saa at der farer 20 mand og utrede to maaneders mat i smør og likesaa i mel, en veiet øre sølv eller saa meget myntet sølv, som der utmyntes av en øre, og ett saald malt. Men den skal fare, som lændmænd eller aarmænd eller sysselmænd opnævner. Men denne utredsel skal gjøres efter formuen, og der skal være 3 [bismer]pund smør i denne utredsel (nemlig i hver maanedsmat). Men fra Ryfylke 15 mand fra hver fjerding og utrede halvanden maanedsmat smør og mel til mands, en veiet øre og ett saald malt. Og likesaa mange fra Hordafylke og utrede en maanedsmat av hver sort til mands, en øre sølv og

---

[1] Jfr. G 313: Eigi scal bann leggia fylkna a millom af korne, ne af mat. En ef leggr, þa ero þeir seckir .xl. marca aller fylkismenn. Þat fe a konongr halft, en aller laugunautar halft. Jfr. Olavsteksten i slutningen av kapitlet (avs. 5), som viser, at alle mindre tingbøter end 40 marks boten tilfalder Gulatingsmændene udelt og skal utredes paa Gulatinget.

[2] 6 mæler eller skjæpper, i vægt = ½ skippund, se Gloss. s. v.

[3] Herav synes at fremgaa, at nævndemændene som i F I 1 har hævet sin niste og reisepenge direkte hos bønderne.

Digitized by Google

ett saald malt. Men fra Sogn 10 mand fra hver fjerding og utrede en maanedsmat av hver sort til mands og en øre veiet og ett saald malt. Og 13 mand fra hver fjerding i Firdafylke og utrede en maanedsmat av hver sort og en øre veiet og ett saald malt. Men av Sunnmør utredes til hver av de 16 mænd 2 maaneders mat av hver sort, en øre veiet og ett saald malt. Men den mand, som forsømmer at skaffe dette tilveie, da hindrer han reisen for den mand; da skal han bøte derfor 3 ører.

5. Olav: Altid naar tingmænd blir idømt bøter i Gula, da skal pengene betales der. Men det eier alle Gulatingsmænd; da er vel, om han betaler selv eller hans venner, men om han ikke vil, da skal kongens aarmand eller lændmand betale hver for sin syssel og ta det dobbelte igjen hjemme.«

Vi har her flere interessante paralleler til det islandske alting: De møtende kaldes þingmenn og av G 131 ser vi, at alle bønder, som tingbudstikken kommer til, er tingpligtige, undtagen einvirker, som ikke har anden arbeidshjælp end en gut som er under 15 aar, hvad enten det er hans egen søn eller en andens. Disse einvirker skal kun møte paa tre ting: manddrapsting, kongeting og mandtalsting. Enke og ufør bonde er ikke tingpligtig, men kan møte (ved repræsentant), om de vil. Men alle andre bønder skal følge tingbudet eller betale tingvite (3 ører). Disse tingmænd er dommere paa herreds-, fjerdings- og fylkestingene; de forutsættes at være lovkyndige; de utfører atfor (eksekution). Det er denne økonomisk selvhjulpne almue som baade paa Island og i Gula- og Frostatingslagen utgjør de tingmænd, blandt hvem lagtingsrepræsentanterne opnævnes. Dette er saaledes ingen aristokratisk forsamling; der er ingen tale om, at tingmandsverdigheten er forbeholdt haulderne eller odelsbønderne. Baade altingene og lagtingene er utpræget

Digitized by Google

demokratiske. De selvskrevne kongelige og kirkelige embedsmænd kan ikke siges at ha gjort Gulatinget mere aristokratisk end de gamle alting, hvor ogsaa herser og goder var selvskrevne medlemmer.

I en henseende er der en paafaldende forskjel mellem Gulatinget og den islandske lǫgretta. Denne bestod av 12 × 3 = 36 lagrettemænd fra hver fjerding og 144 fra det hele land. Det samme tolvmandssystem, som behersker Islands domsordning, behersker ogsaa dens lagretteordning. I Gulatingets repræsentationsregler er der ingen antydning til dette tolvmandssystem. Repræsentanternes antal er — bortset fra Hordaland og Ryfylke — forskjellig fra de forskjellige fylker: flest fra Hordaland og Ryfylke, færrest fra Agder og et ubestemt antal fra Sunnmør, som endnu paa Olavs tid staar utenfor organisationen. Men i Magnusteksten (4) har vi nye og mere detaljerte regler om repræsentanternes valg og fordeling, samtidig som deres antal blir reducert. Fra Egdafylke skal der fare en mand fra hvert skiprede og man skal jænke paa skiprederne, saa 20 mænd reiser. Fra Ryfylke og Hordaland skal der fare 15 fra hver fjerding, fra Sogn 10, fra Firdafylke 13 og fra Sunnmør 16 ialt. Vi ser herav at de gamle Gulatingsfylker fra Ryfylke til Fjorane har været inddelt i fjerdinger og endnu i 1164 har skipredeinddelingen ingen statsretlig betydning her[1]. I Egdafylke har man ingen gammel fjerdingsinddeling, men kun en skipredeinddeling. Skipredernes antal i Gulatingslagen har vi først oplysning om i Magnus Lagaboters testament (DN IV 3) og da hadde

Sunnmør . . .	16	skipreder
Fjorane	15	—

[1] Den islandske fjerdingsinddeling stammer aabenbart herfra.

Digitized by Google

Sogn	16	skipreder
Hordafylke . .	32	—
Ryfylke . . .	32	—
Egdafylke . . .	15	—
Ialt	126	skipreder.

Fordeler vi nu repræsentanterne paa disse skipreder og sætter Olavstekstens repræsentanttal til 400 (375 + 25 fra Sunnmør), mens Magnusteksten har 246, saa faar vi efter Olavsteksten omtrent 3 repræsentanter pr. skiprede og efter Magnusteksten ikke fuldt 2. Paa Island var der 3 lagrettemænd for hvert godedømme, 12 fra hvert tinglag og 36 fra hver fjerding. Efter Olavsteksten falder der 25 paa hver fjerding i Horda- og Ryfylke, 20 i Firdafylke, 10 i Sygnafylke og 5 i Egdafylke. Repræsentationen har saaledes været stærkest i de fylker, som har de fleste skipreder (det vil si: den største befolkning), men ingensteds saa stærk som paa Island. Under Magnus Erlingsson er repræsentationen i disse fylker reduceert til omtrent det halve og ogsaa ellers nedsat. Dette har vistnok sin egentlige grund deri, at diæten er fordoblet og bestemt særskilt for hvert fylke i forhold til dets avstand fra tingstedet.

Hvem opnævnte repræsentanterne til Gulatinget? Ja, regler herom findes kun i avsnit 4, som er Magnustekst: »Den skal fare, som lændmænd opnævner, eller aarmænd eller sysselmænd.«

Men disse ord er et uorganisk indskudd i teksten og det er derfor sandsynlig, at de helt eller delvis stammer fra Olavs redaktion. Opnævningen har i de gamle fylker enten foregaat paa fylkestingene eller paa fjerdingstingene, sandsynligvis paa de første, og som alle nævninger er det rimelig at de er utført av de kongelige ombudsmænd ogsaa før Magnus Erlingssons tid.

Digitized by Google

Hadde Gulatinget en særskilt lǫgretta? Hertil er at svare, at ordet lǫgretta forekommer et eneste sted i G, nemlig i odelsbolken (G 266), hvor lǫgretta nævnes som øverste appelinstans for fylkestingets dom: »da vil den ene skyte sin dom i lǫgretto, men den anden vil la sig nøie med fylkesmændenes dom«; i kjøpebolken (G 35) brukes i et lignende tilfælde: »skiota af fylkisþingi til Gulaþings«. Med andre ord: Gulaþing og lǫgretta er identiske begreper. Det er alt, hvad vi med sikkerhet kan dra ut av Gulatingsloven. Der findes ikke antydning til nogen særskilt organisert lagrette indenfor Gulatinget. Og ett er sikkert: Den lovgivende myndighet laa hos hele Gulatinget. Hele Gulatingsloven er avfattet i alle tingmænds navn (vi, vi Gulatingsmænd, vore love, vor konge osv.). Særlig klart er ledingsbolkens slutning (G 314): »Vi skal ha det logmaal om vore utgjerder, som har været før og Atle fremsa for folket i Gula, medmindre vor konge vil bevilge (játta) os noget andet og vi allesammen siden maatte bli enig derom.« Flere steder, som jeg her ikke skal gjennemgaa, viser, at baade konge og biskop har sit selvstændige retsomraade, hvor de er souveræne og hvor folket kun kan ansøke om lettelser og rettebøter, og derfor ordnes retforholdet mellem folket og disse magter ved avtale (mál, se G 8 og 9). Konge og bisp har ogsaa lovgivningsinitiativ (setja lǫg G 10, 17), men Gulatingsmændene kan avskaffe ogsaa de love, som bispen og kongen har git; derfor heter det i G 15: »vi har avskaffet [den regel] at [bispen] skal styre presterne med hugg; ti vi besvogrer os med dem eller lar vore sønner oplære; vore prester skal ha slik mannhelg som vi selv har indbyrdes her i landet.«

Det fremgaar klart av disse uttalelser og av hele det gamle Gulatings logmaal, at det taler i alle Gulatingmænds navn og at disse betragter sig som folkets repræsentanter.

Digitized by Google

De beslutter i folkets navn og til en lovlig beslutning kræves enstemmighet paa Gulatinget.

Med »Gulatingsmændene« menes vistnok først og fremst de valgte bonderepræsentanter. Men ogsaa de kongelige og kirkelige deputerte maa ha været lovlige medlemmer av tinget og hat stemmeret i lovsaker. Dermot er det ikke sandsynlig, at de kongelige lændmænd har sæte i lagretten uten bonderepræsentanternes samtykke. Som vi senere skal se, var dette regelen paa Frostatinget. Og naar vi ser, at en lændmands eller en lændmandssøns eller aarmands optagelse i en privat skiladom hadde sakens ugjenkaldelige tap til følge, ja at de ikke maatte komme saa nær domstolen, at de kunde høre, hvad der blev forhandlet[1], saa viser dette, hvor skinsykt bønderne vaaket over sine domstoles uavhængighet av kongemagten. Efter dette anser jeg det for givet, at Gulatingets lagrette bestaar av de valgte bonderepræsentanter, som efter Olavs redaktion talte ca. 400 mand, men efter Magnusteksten 246. Jeg indser ikke, at loven kunde undgaa at nævne det, om der skulde foregaa et særskilt lagrettevalg. Heller ikke forstaar jeg, hvorledes lagrettens kompetence kunde forbigaaes i taushet, om den var væsentlig forskjellig fra tingets. Som allerede nævnt sier loven kun, at lagretten dømte i siste instans; men det samme sies ogsaa om Gulatinget; og det er ogsaa alt, hvad der sies om begges dømmende myndighet. Om Gulatinget eller dets lagrette ogsaa kunde dømme i første instans — som Frostatingets lagrette — derom tier loven, og det er neppe sandsynlig, at den defekte mannhelgebolk (foran G 151) har indeholdt noget herom.

---

[1] G 37.

Digitized by Google

Som jeg senere nærmere skal omtale, er det den herskende lære, som navnlig er begrundet av Maurer, at den norske lagrette overalt talte 36 mand; men Frostatingsloven gjør denne hypothese uantagelig.

3. *Frostatinget.* Dettes organisation efter den ældre Olavstekst kjender vi intet til. Den bevarte Frostatingsbok indeholder væsentlig Magnustekst, men er i begyndelsen av tingfarebolken defekt, saa vi maa forsøke at rekonstruere teksten ved hjælp av Járnsiða og Landslovens Frostatingsbok, som i dette kapitel aapenbart har benyttet den ældre Frostatingsbok som sin kilde. Vi faar da følgende konjekturtekst til begyndelsen av F I 1:

[1. Vi skal ha vort lagting hvert aar paa Petersmesseaften (28. juni). Der skal alle møte forfaldsløst, som dertil er opnævnt, saa mange fra hvert fylke, som her nævnes (Hk 1 og L I 1) og opnævne de mænd, som har arbeidshjælp (jfr. Øyratingsreglerne F I 4 og Hk 1) og som synes dem at være forstandige (vænir til skila), saa de kan stadfæste det med sin ed; den ed skal de sværge den første edsdag[1], som de kommer til tinge, efter denne edsstav, at »dertil lægger han haand paa hellig bok og det tar han Gud til vidne paa, at han denne gang har opnævnt de mænd til Frostatinget, som han efter sin samvittighet syntes var velskikkede og forstandige, og ikke gjorde han det for andre mænds skyld, og saaledes skal jeg altid gjøre, mens jeg har dette hverv«. Denne ed bør ingen sværge mer end engang.

2. Nu[2] er saa mælt, at der skal nævnes 60 bønder fra hvert fylke i Uttrøndelagen og 40 fra hvert fylke i

[1] Jfr. G 3, avsnit 2: ef hann siðarr kemr en svœre ero fram færð.

[2] Det følgende fra L I 2, hdskr. F a, c, e.

Digitized by Google

Indtrøndelagen; men 2 mænd fra hvert skiprede i Namdalen (9 skipreder = 18 mand) og i Romsdalen (8 skipreder = 16 mand) skal nævnes til Frostatinget; de skal ha i tingfareløn 6 ører (F a, c: 3 ører) veiet, hver som er opnævnt til tinget. Men fra Nordmør skal der opnævnes 3 mænd (Fa: 2) fra hvert skiprede (16 skr. = 48 (32) mand) og likesaa fra Opdal (1 skr. = 3 (2) mand) og hver skal ha i reisepenge $^{1}/_{2}$ mark (= 4 ører Fa, c, f: 2 ører veiet). Men 2 ører sølv (Fc: 1 øre veiet, Fe: 1 øre sølv, Fa: 2 ører) skal ydes overalt indenfjords til hver nævndemand til Frostatingsfærden.[1]]

3. (= F I 1, hvor begyndelsen mangler:) — — — Men om en forsømmer det, bøte slikt av 2 mark, som falder paa ham efter forholdstallet. Men tingfærdspengene skal overalt indenfjords komme hjem (til nævndemanden), naar der er 3 nætter til hans avreise; men utenfjords raader den, som skal fare, for leveringstiden. Men den, som skal fare, skal ikke utlægge noget av sit eget, undtagen reisen. Men den, som skal fare, skal med vidner fare til aarmanden og si ham til og be ham skaffe sig tingfærdspenger. Nu er saa mælt, at hvis aarmanden skaffer tingfærdsløn, da skal han ha boter (viti) av den, som forsømmer, efter lovens regler, aarmanden skal ha halvdelen og lagmændene (lǫgmenn) halvdelen, alle fylkesmænd[2]. Nu om aarmanden ikke skaffer ham penge, som

[1] Resten av L I 2 om at pengene skal hentes i Nidaros av bondekassen mangler i F a, c, f og er aapenbart nyt i Landsloven; ti F I 1 (avsnit 3) viser, at reisepengene her som i G oprindelig blev utbetalt i hjembygden.

[2] Ármaðr skal hafa hálft en lǫgmenn hálft fylkismenn allir. Om fortolkningen se Hertzberg, Proces s. 166 og Maurer, Alter des Gesetzsprecheramtes s. 25, som begge anser lǫgmenn som inkassatorer for »fylkismenn allir«. Men forholdet er nok heller det, at de kongelige lǫgmenn tilegner sig bøndernes andel i

Digitized by Google

mælt er, da skal hin fare allikevel. Men aarmanden hente bøterne og ha halvdelen og den, som reiste, halvdelen. Aarmanden skal ikke gi nogen, som er opnævnt til Frostatingsfærd, lov til at sitte hjemme. Og selv om han gir ham lov, da sakes hin allikevel. Men aarmanden har intet søksmaal mot den, som han gav lov til at være hjemme. Men de bønder, som farer til tinget, har søksmaal mot ham, og reise sak paa næste ting og kræve at de skyldige vedgaar sin forpligtelse. Men vil de ikke vedgaa, da stevne dem til tinge fra dette ting. Og om de heller ikke da betaler, da skal bønderne gjøre atfor (eksekution) og ta ut det dobbelte beløp. Men den, som ikke er med i atforen, han er saket 6 ører til kongen. Men om aarmanden sitter hjemme uten forfald, bøte han en tællet mark til de bønder, som for til tinget, og det samme gjælder dem, som er opnævnt til tingfærd, men blir sittende hjemme.«

Jeg nærer ingen tvil om, at vi i avsnit 1 og 2 efter Hk 1 og L I 1 og 2 i alt væsentlig har en korrekt gjengivelse av den ældre Frostatingsboks regler om nævndemændene til Frostatinget. Det viser sig nemlig, at alle 4 utgaver av Landsloven har forskjellige nævndemændsregler og det selvfølgelig av den grund, at de gamle lagting her har holdt fast ved sit ældre repræsen-

---

bøterne. »Lǫgmenn« er derfor et senere indskudd i teksten, hvis oprindelige skikkelse har været: Ármaðr etc. hálft, en hálft fylkismenn allir. Det er som dommere paa fylkestinget, at »alle fylkesmænd« blir berettiget til bøter; paa Frostatinget tilfalder bøterne alle nævndemænd fra vedkommende fylke, se F V 46: En þeim XVIII aurum skal svá skipta, er sakaráberi skyldi upp taka, at þá skulu hafa hálfa þeir menn er nemnder voru or þvi fylki til Frostoþings á þvi áre, er domr var dœmdr á. Jfr. ogsaa G 3, Hk. 2 og L I 5. Vi kommer tilbake til dette emne under behandlingen av Eidsivatingsloven.

Digitized by Google

tations- og valgkredssystem. Derimot har Landsloven overalt indført en forhøiet pengediæt, istedenfor den ældre naturaldiæt[1], og derhos faat indført den nye regel i Gula- og Frostatingslagen, at diætpengene skal utbetales av bondekasserne i Bergen og Nidaros. Denne overgang fra naturaldiæt til pengediæt er efter F I 1 allerede før Landsloven fuldbyrdet i Frostatingslagen, og det er derfor sandsynlig, at Landsloven her simpelthen har faat Frostatingsbokens system indført overalt, og samtidig forhøiet diætbeløpet ogsaa for Frostatingslagen (se variantene i avsnit 2).

Likesom i Gulatingsloven 3 ser vi ogsaa at Frostatingsutgaven av L I 2 har forskjellige repræsentationsregler for de 8 fylker, som utgjorde den gamle Trøndelag, og de 3 utenfjords fylker, som senere er indlemmet i lagdømmet. I Trøndelagen — som i den oprindelige Gulatingslag — fordeles nævndemændene paa fylkerne, nemlig 60 fra hvert av de 4 uttrønderske fylker og 40 fra hvert av de 4 indtrønderske, altsaa ialt 400 nævndemænd fra den gamle Trøndelag. Utenfjords[2] fordeles nævndemændene paa skipredene, nemlig 2 fra hvert skiprede i de fjærneste fylker, Romsdalen og Namdalen, og 3 fra

---

[1] En levning av denne har vi kun i Gulatingsutgavens diætregler for Sætesdalen og Otradalen, hvor hver nævndemand skal faa hjemmefra V. mánaða mate smœrs, þat skolu bœndr gera at fearmagne. NgL II 12.

[2] Vi bør merke os, at efter L I 2 sogner kun Romsdalen, Nordmør og Namdalen til Frostatinget, derimot ikke Haalogaland eller Jæmtland, som begge oprindelig hadde eget alting, dog saa at Haalogaland fulgte Frostatingslov. Kun i F X 3 omtales »4 fylker utenfor Agdenæs«, og Hertzberg mener, at det 4. fylke her er Sunnmør (Proces s. 133). Særlig oplysende for Frostatingslovens virkekreds er F XVI, som indeholder rettebøter av Magnus Barfots sønner (1103—15); de gives særskilt for allir lögunautar (her = Þrœndir), for allir Háleygir og for Naumdœlir, som

Digitized by Google

skiprederne i Nordmør og Opdal, som laa nærmere. Antallet blir 18 nævndemænd fra Namdalen, 16 fra Romsdalen, 48 (eller 32) fra Nordmør og 3 (eller 2) fra Opdal, ialt 85 (eller 69). Her som i Gulatingslagen er repræsentationens tyngde henlagt til den ældste del av lovsamfundet, og det vil vi se endnu klarere, naar vi nu skal gaa over til Frostatingslovens regler om lagretten. Herom har vi bestemmelser i F I 2, som hittil har trodset alle fortolkningskunster, men som, efter mit syn, netop løser lagrettespørsmaalets gaate. Den lyder saa:

»Det er forn ret at aarmænd[1] fra alle fylker skal gjøre vebaand her paa tingvolden. Men saa vid skal vebaandene være, at de som er opnævnt til lagretten har rum at sitte indenfor. Aarmænd skal opnævne i lagretten saa mange som er mælt (ɔ: lovbestemt) fra hvert fylke. Der skal opnævnes fra indre Trondheim 40 mand fra hvert fylke (4 × 40 = 160) og fra ytre Trondheim 60 mand fra hvert fylke (4 × 60 = 240, ialt 400); og de mænd skal nævnes i lagretten, som er de ældste og de dygtigste[2]. Lændmænd skal ikke komme i lagretten, medmindre bønderne gir løive til. Saa er ogsaa mælt, at ingen mand, som ikke er opnævnt, skal sætte sig indenfor vebaandene, under en marks bot. Alle mænd,

synes at regnes for Þrœndir. I 1130 gav Harald Gille Þrœndum oc ollum lögunautum den rettebot, at han vilde holde kong Olavs love og alle rettebøter av senere konger av samme ætt. Om Haalogalands stilling se Storm, Sigurd Ranesøns proces s. 60 ff og foran s. 14 f.

[1] Hdskr. har: ármaðr, men verbet staar i flertal (skolo), saa ármenn maa være det rigtige.

[2] er ellztir ero oc gengstir; jfr. hermed F XIII 24 om tolvmandsdom paa femtestevne av »XII bœndr hina gegnstu oc hina ellztu innan fylkis»; denne bestemmelse er et nymæle fra 13. aarh. Jeg anfører til sammenligning kravet til nævndemændene: þá menn sem forverksmenn hafa ok þeim synazt venastir til skila i L I 1, jfr. F I 4 om Øyratinget.

Digitized by Google

som dertil er opnævnt, skal sitte i lagretten, saalænge folket vil holde ting, medmindre han gaar ut paa naturens vegne. Men gaar han ut av lagretten utenfor vebaandene til et andet sted, da skal han bøte en pengemark. De mænd, som er opnævnt i lagretten, skal dømme lov (dœma lǫg) om de maal, som hit er skutt efter ret tingskot, efter som lovboken sier; og [likesaa] om de maal, som folk under haandslag for to vidner [er blit enig om at forelægge lagretten] og disse vidner føres. Men alt det, som boken ikke avgjør, da skal det gjælde i hver sak, som alle lagrettemænd blir enig om og rettest er for Gud.«

Det er ingen tvil om meningen av disse ord: Frostatingets lagrette bestaar av 400 dertil opnævnte mænd fra de 8 gamle Trondheimsfylker; derimot er de 3 utenfjords fylker (Namdalen, Nordmør og Romsdalen) ikke repræsentert i lagretten. Heller ikke har de kongelige lændmænd sæte i denne uten bøndernes samtykke. Dette viser tydelig, at lagretten skal repræsentere bondens retsopfatning og specielt trønderbondens. Opnævnelsen foregaar paa Frostatinget og vistnok — som vebaandshegningen — av alle aarmænd i fællesskap, ogsaa de utenfjords; men deres valg er begrænset til repræsentanterne for de indenfjords fylker. Disse to grupper falder allikevel ikke sammen; ti kvalifikationerne er forskjellige. Der stilles større krav til lagrettemænd end til nævndemænd med hensyn til alder og indsigt. Der forutsættes med andre ord at tinget blev besøkt av lagrettemændsemner ogsaa utenfor nævndemændenes kreds. Og dette er trolig nok. Lagrettehvervet var jo i virkeligheten et livsvarig ombud, idet lagretteeden kun blev avlagt ved første gangs opnævnelse. Tidligere lagrettemænd har derfor stadig paany blit opnævnt som nævndemænd og ogsaa ellers besøkt Frostatinget og faat sæte i lagretten. Paa den maate har der omkring i de gamle Trondheimsfylker al-

Digitized by Google

tid været et stort antal lovkyndige og politisk interesserte bønder, som ogsaa kunde ta ledelsen paa fylkes- og skipredetingene.

Det er karakteristisk for Trønderne, at de haardnakket holdt fast paa sin ret til at beklæde lagretten, ogsaa efterat de har utvidet sit lovomraade. Og likesaa lærerikt er det at sammenligne repræsentationsreglerne for de indenfjords og de utenfjords fylker. Repræsentanterne for de 8 indenfjords fylker er 400, for de 3 utenfjords 85 (eller 69). Fordelt paa skiprederne vil dette si, at de 8 gamle fylker sender 7 mand pr. skiprede, de 3 nye ca. 3. Den gamle Trøndelag er derfor meget stærkere repræsentert paa Frostatinget end Gulatingslagen paa Gulatinget eller Island i lagretten. Naar saa dertil kommer, at den hadde monopol paa lagrettens 400 sæter, vil vi faa et levende indtryk av den demokratiske selvbevissthet og selvhævdelse i denne del av det gamle Norge.

Og væsentlig anderledes kan det heller ikke ha været i Gulatingslagen. Ogsaa der er nævndemændenes tal efter Olavsteksten ca. 400 mand og disse maa ogsaa der ha utgjort lagretten. Det er ogsaa ganske utænkelig at man fra de gamle alting som øverste instans i alle rets- og lovspørsmaal skulde gaat over til en lagrette paa 36 mand med samme myndighet. Det vilde ha været en politisk umyndiggjørelse av folket, som er ganske ukjendt, baade i Gula- og i Frostatingslovene.

Om lagrettens kompetence fandt vi F I 2 flere oplysninger, som vi savner i G. Vi ser for det første, at lagretten er den samme under hele tinget, og tinget varer, saalænge folket vil ha det. Det er under straf forbudt uvedkommende at ta sæte i lagretten og likesaa de opnævnte at forlate sit sæte. Alle disse træk har Frostatingets lagrette tilfælles ikke blot med Islands lagrette,

Digitized by Google

men ogsaa med fjerdingsretterne paa altinget. Dog er her en væsensforskjel: enhver domstol kan »ryddes«, det vil si renses for inhabile medlemmer. Overfor lagretten kan der kun bli tale om indsigelse mot ulovskikkede medlemmer, f. eks. en lændmand, som ikke har bøndernes lov til at ta sæte, eller en som har tat sæte uten at være opnævnt. Paa Island brukes »ryðja lǫgréttu« baade om at sætte lagretten og om at fjerne de personer fra lagrettens bænker, som pleiet at sætte sig der mellem sessionerne.

Lagretten skal dœma lǫg 1) i de saker, som er henskutt til den »at þingskotum rettum epter þvi sem lǫgbók segir« og 2) i de saker, »er menn leggja hendr sinar saman fyrir váttum tveim, er þat vitni kemr fram». Den er altsaa for det første øverste appelinstans, saaledes som vi ogsaa ser den er i G 35 og 266; men dernæst kan den i første instans paadømme de saker, som parterne for to vidner blir enig om at forelægge den, naar vidnerne herom føres for lagretten. Lagretten skal altid »dømme lov« efter lovboken, saasandt denne avgjør spørsmaalet. »En alt þat er bok skill eigi, þá skal þat hafa or hverjo máli er lǫgrettumenn verda allir á eitt sáttir ok rettast er fyrir Guði«. Den sisste sætning tilhører visselig kirkelig indflydelse i det 12. eller 13. aarhundrede; men regelen om, at alle lovspørsmaal endelig avgjøres ved lagrettens enstemmige beslutning er utvilsomt ældgammel[1]. Heri ligger ogsaa tydelig uttalt, at lagretten beslutter paa Frostatingets vegne; der gives ingen appel fra lagretten til lagtinget.

Om de »rette tingskot« (appel) faar vi besked i F X 30, som sier:

»Enhver sak, som alle fylkesmænd er enig om, da skal det paa ingen maate brytes, som de dømmer lov at

[1] Det bør i saa henseende merkes, at baade i den islandske lagrette og i femteretten (oprettet 1004) gjaldt flertalsprincippet.

Digitized by Google

være (er þeir dœma lǫg) i alle de saker, som de har ret til at paadømme, selv om bauggildesmænd[1] og nevgildesmænd[2] eller de nærmest besvogrede forlater tinget (ɔ: stemmer imot). Men om en fjerdedel av tingmændene eller flere forlater tinget, da skal de bære [vidnesbyrd om] tingbrudd tilbake til tinget og skyte saken til 2-fylkers ting. Men selv om ingen bærer tingbruddsvidnesbyrd tilbake til tinget, da er ingen bonde saket, som fulgte ham fra tinget. Men om man ikke blir enig paa 2-fylkerstinget, da skal man skyte til 4-fylkers ting. Men om de ikke blir enig der, da skal man skyte til 8-fylkers ting; det skal gjælde, som alle der blir enig om og som kommer i lagretten (ok i lǫgrettu kemr). Nu er fylket delt i flere tinglag (skipat i sundr), da er saa bestemt, at deres saker skal staa (i samme stilling) som alle fylkesmænds.«

Vi har her den hele instansordning. Først fylkestinget, som svarer til fjerdingstinget i G, og hvis kompetence som første instans gaar over paa de mindre tinglag, hvori fylket maatte være delt. Vi erfarer saaledes, at Magnus Barfots sønner gav indbyggerne av Ytterøen et eget tingsted paa Jorstad[3] og at Haakon Haakonsson (1260) gav skipredetingene samme kompetence som fylkestingene[4].

Vi mærker os dernæst at fylkestingets opgave er at dœma lǫg i den enkelte sak, og at dommen er uangripe-

[1] Slægtninger paa mandssiden indtil tremænninger.

[2] Slægtninger paa kvindesiden indtil søskenbarn.

[3] Þann rétt hafa konungar Úteynum gefit, at þeir sculo þing sitt hafa á Jórúlfsstǫðum at iamfullu sem fylkismenn aller. F VIII 19 og XV 16.

[4] F indl. 23: Svá vilium ver at se sem búǫndum er hœgligra, at sœkia helldr á skipreiðu þingum en á fylkis þingum bæði várn rétt oc siálfra sinna.

Digitized by Google

lig, naar »alle fylkesmænd« er enig om den, selv om parternes nærmeste slægt og svogre falder fra. Men hvis en fjerdedel av de rette tingmænd forlater tinget, da er tinget splittet i to ting og da er der fældet to motstridende domme; ti efter G 151[1] maa mindst en fjerdedel av tingmændene være tilstede, naar gyldig tingsdom skal avsies; den samme regel volder, at en fjerdedels minoritet kan sprænge tingets enhet (þingrof) og hindre en retskraftig dom; samme regel finder vi ogsaa i G 35 og 266 ved appel fra fylkestinget til Gulatinget eller »lagretten«. Naar dom staar mot dom, da er det tillatt at appellere til næst høiere instans, først til 2 fylkers ting, saa derfra til 4 fylkers ting og saa endelig til 8 fylkers ting, hvor der alene er lǫgretta. Hertzberg mener[2], at der med 8 fylkers ting sigtes til Øyratinget, som efter F I 4 var et 8 fylkers ting og som derfor ogsaa maa ha hat lǫgretta. Men da dette ting var et alting (se foran s. 14), og da lagretten efter F I 2 uttrykkelig er knyttet til Frostatinget, maa der i F X 30 være sigtet til Frostatingets lagrette. Der kan ikke ha eksisteret to lagretter i samme lagdømme; ti lagrettens opgave var at skaffe en endelig avgjørelse av hver opkommende lovtvist. Det fremgaar ogsaa av hele retsutviklingen, at lagretten var knyttet til de av Haakon den gode organiserte lǫgþing, d. e. lovbestemte ting. Før disse lagting blev organisert, avgjordes slike lovtvister ved tvekamp.

Det er interessant at lægge merke til, at F X 30 tillægger fylkesmændene paa fylkestinget samme funktion som F I 2 tillægger lagrettemændene, nemlig at dœma

---

[1] En ef a þingstoð scal rett um dœma, þa scal koma fiorðongr þingmanna; þa megu þeir dóm dœma, þo at eigi kome fleiri.

[2] Heggtveit, Throndhjem i fortid og nutid (1897) s. 59 note 3.

Digitized by Google

lǫg[1] i den enkelte sak, og betingelsen for avgjørelsens endelighet er i begge tilfælde den samme, nemlig enstemmighet. Man kan derfor ikke si, at lagretten hadde lovgivende myndighet i nutidens forstand; dens opgave var kun at supplere lovboken eller det ældre lǫgmál, hvor dette ikke avgjorde en sak. Den skulde, som dens navn lyder, »rette paa lovene«[2]. Men i virkeligheten kunde det samme ogsaa ske paa de underordnede ting, naar blot tingmændene var enige. Den almindelige forutsætning er dog, at disse ting anvender Frosta- eller Gulatingslov[3]. Der er dog den faktiske forskjel mellem de to love, at Frostatinget har en lǫgtekin bók[4], det vil si en virkelig lovbok, mens Gulatingsloven kun anerkjender det mundtlige lǫgmál som avgjørende[5].

Naar vi ser tilbake paa de lagting, som den ældre Gula- og Frostatingsbok har bevaret minder om, da forekommer det mig, at de repræsenterer en avgjort demokratisk forfatning. Vistnok er det saa, at baade nævndemænd og lagrettemænd opnævnes av kongelige embedsmænd, og at disse, ialfald i Gulatingslagen er selvskrevne medlemmer av tinget; men baade den lovgivende og den

---

[1] Samme uttryk i den gamle proceslov for Frostatingslagen i NgL IV 186—87 noten: En siðan bæiði alla þinghmenn at dœma seer lǫgh. — En siðan bæiði sœkiande bœnder, at uithni allra þinghmanna, at þeir dœme logh um þetta mall.

[2] Lagrettens funktion er derfor den samme som enhver dommers, som er nødt til at utfylde hullerne i lovene eller i sedvaneretten, hvorom se gode oplysninger av Vilhelm Sjögren: Om domarmakt och rättsutveckling i T. f. R. 29 (1916), 325 ff.

[3] Se G 35: Nú ef hann svarar þvi, at ek kann eigi log, en ec let uppi hvetvitna þat er þingmenn kalla log. G 187 om gildestevnet: þa megu menn dœma um sœk þeirra þar sem a þingi, ef þeir kunnu log.

[4] Se F I 2, 3; II 10; IX 19; X 23; XII 1.

[5] Se G 314, citeret foran s. 23.

dommende magt er forbeholdt folkets repræsentanter, og lagtingene er i utpræget grad folkesuverænitetens organer. Der er forsaavidt ingen væsensforskjel mellem disse ting og de gamle alting, baade hos os og i nabolandene. Repræsentationssystemets indførelse kan derfor ikke sies at ha øket kongemagtens indflydelse paa lovgivning og retspleie. Dets væsentligste øiemed har øiensynlig været at skape et fællesting for de fylker vesten- og nordenfjelds, som i utviklingens medfør faktisk var blit lovfæller. Dette retsfællesskap hadde visselig sin hovedkilde i det religionsfællesskap, som fandt sit uttryk i Njords- og Ty-dyrkelsen paa Tysnes (Njarðarlǫg), som utbreder sig over hele vestkysten, ogsaa til Trøndelagen, hvor den sammen med Odinsdyrkelsen blir folkereligion[1]. Kirken er her, som ellers, ældre end staten.

Det er bekjendt, at Ernst Sars bygger sit historiske syn paa Nordens historie paa en væsensforskjel mellem Norges, Sveriges og Danmarks forfatninger i den ældre middelalder. Norges forfatning er utpræget aristokratisk, Sveriges og Danmarks likesaa utpræget demokratisk. Dette syn kan ikke opretholdes. Der er ingen tvil om, at den norske samfundsskik oprindelig har været likesaa demokratisk som nabolandenes. De hadde alle altingsforfatning. Forskjellen mellem dem er den, at nordmændene ovenpaa denne altingsforfatning bygget en repræsentativ lagtingsforfatning, som ingen germanske folk har maken til; men ogsaa den beholdt det demokratiske præg, saalænge folket beholdt sin lovgivningsmagt, det vil si til Haakon Haakonssons og Magnus Lagabøters dage.

4. *Hvem har indført lagtingsforfatningen i Vest-Norge?* Jeg kan ikke komme til andet resultat end, at

---

[1] Se Magnus Olsen, Kultminder s. 67 ff.

Digitized by Google

overgangen fra altingsforfatningen til lagtingsforfatningen falder sammen med det lovgivningsverk, som sagaerne tillægger Haakon den gode og som efter Snorres kronologi maa være utført ca. 940 eller i begyndelsen av hans regjering. Snorre sier i hans saga (kap. 11): »Kong Haakon — var en storvis mand og la stor hug paa lovsetning. Han satte Gulatingslovene med Torleiv spakes raad og han satte Frostatingslovene med Sigurd jarls og andre trønders raad, de, som var de viseste. Men Heidsævislovene hadde Halvdan svarte sat, som før er skrevet.« I andre sagaer finder vi lignende beretninger.

At Haakon, som var opdradd i et land med en repræsentativ forfatning, som det angelsaksiske witenagemôt jo maa kaldes, vilde søke at faa denne indført i Norge, er forklarlig; og det saa meget mere, som vi vet, at hans reformplaner gik meget videre, nemlig at faa omstyrtet den gamle religion. Det er interessant at se, at han begyndte med det mere ydre apparat: altingenes supplering med et lǫgþing, det vil si et lovbestemt, lovorganisert folketing, som kunde fungere som øverste organ for folkets retspleie og selvlovgivning. For et saadant organ har der aabenbart været et sterkt behov, og lovløsheten under Eirik Blodøks hadde gjort de gamle tilstande uholdbar. Det ser derfor ut til, at Haakon med de lokale retsautoriteters hjælp forholdsvis let har faat lagtingsforfatningen indført i Gula- og Frostatingslagen, og hertil er det der sigtes med sagaens beretning om hans »setning« av Gula- og Frostatingslovene. Men naar vi sammenholder den norske lagtingsforfatning med den angelsaksiske, da maa vi beundre den politiske visdom og takt, som her er utvist fra kongens og hans raadgiveres side. Jeg kan ikke her gaa i detalj. Men ved at læse Liebermanns bok om »The national assembly in the Anglo-Saxon period« kan ingen være i tvil om, at de to norske

Digitized by Google

lagting, som Haakon organiserte, er helt anderledes folkelige institutioner end deres angelsaksiske forbillede. Dette svarer mere til vore senere riks- eller høvdingemøter end til vore lagting. Disses indførelse maa betegnes som en i den germanske retshistorie enestaaende legislativ bedrift. Efter dette forbillede blev saa i 965 den islandske lǫgretta dannet; men her blev lagtinget forbeholdt lovgivningsmyndigheten alene. Den høieste domsmyndighet fik særegne organer.

5. *Magnus Lagabøters reform av Gula- og Frostatinget og Islands alting.* I Magnus Lagaboters tingfarebolk er der sondret mellem fællesreglerne for det hele land, som er optat i kap. 1 og 3 ff., og særreglerne for det enkelte lagtings nævndemænd, som findes i kap. 2 og lyder forskjellig i de 4 utgaver av Landsloven.

Jeg har allerede foran under forsøket paa at rekonstruere F I 1 medtat Landsloven I 1 om nævndemændenes opnævnelse paa midfastetinget, som jeg antar stammer fra F I 1. Særlig taler herfor, at nævndemændenes kvalifikationer stemmer overens med de tilsvarende regler for Øyratinget i F I 4. Sammesteds har jeg ogsaa optat reglerne for nævndemændenes antal og diætpenge efter Frostatingsutgaven av L I 2. Nogen absolut sikkerhet for, at disse tal stemmer med tallene i det defekte F I 1, har vi jo ikke; men den omstændighet at repræsentationen for den gamle Trøndelag stemmer overens med lagrettemændenes antal fra de samme fylker i F I 2, er i mine øine omtrent avgjørende. Den konservative fastholden av en sterk bonderepræsentation, som Frostatingslovens I 2 høilydt vidner om, træder endnu skarpere frem i Frostatingsutgaven av Landsloven; ti vi maa gaa ut fra, at det ikke har lykkedes Magnus Lagabøter at reducere Frostatingets nævndemændskorporation paa samme

Digitized by Google

maate som Gulatingets og heller ikke at faa vedtat synderlige ændringer i diætreglerne.

Anderledes er forholdet i Gulatingslagen. Her begyndte Magnus Erlingsson i 1164 med at reducere nævndemændene fra ca. 400 til 246, altsaa til omtrent det halve, idet han samtidig fordoblet diætpengene. Magnus Lagaboter har fortsat i samme retning med at reducere nævndemandstallet til 148; derhos har han indført en høi og fint graderet pengediæt og avskaffet naturaldiæten. For oversiktens skyld opstiller jeg en tabel over nævndemændenes antal efter de tre utgaver av Gulatingsloven:

Fylke	Olavstekst (1024)	Magnustekst (1164)	Landsloven (1274)
Hordafylke	102	60	40
Ryfylke	102	60	30
Firdafylke	80	50	20
Sygnafylke	64	40	20
Egdafylke	27	20	12
Sunnmør	Saa mange som vil	16	12
Valdres	—	—	4
Hallingdal	—	—	4
Sætre	—	—	2
(Valle)			
Otrodal	—	—	4
(Bygland)			
Sum	375 + Sunnmør	246	148

Vi ser herav, at reduktionen har rammet sterkest de fire gamle kjernefylker: Hordafylke, Ryfylke, Firdafylke og Sogn. Og der er ingen tvil om, at nedgangen hænger

Digitized by Google

sammen med den ændrede karakter, som disse fylkers bondebefolkning har antat. Paa Hellig-Olavs tid har vi her væsentlig en selveiende bondestand, som drev sine store gaarder med trælers hjælp. Ved midten av det 12. og endnu mere ved midten av det 13. aarhundrede er trælerne blit fri og sitter som leilændinger paa jordegods, som eies av kongen, kirken, adelen eller en faatallig hauldsklasse. Hos denne bondebefolkning, som kalder sig selv þorparar (husmænd), er den politiske interesse ikke stor, og den naar ialfald ikke meget utover mat- og pengeinteressen. Det er derfor naturlig, at kravet paa en reduktion av nævndemandstallet og en forhøielse av diæterne har fundet almindelig tilslutning hos bønderne paa vestlandet. Men, hvis dette er saa, da er det ogsaa et merkelig vidnesbyrd om den trønderske bondestands politiske selvstændighet, at den ikke er revet med av denne nedgangsbølge; ti ogsaa der var trælene blit fri, og ogsaa der var jordegodset kommet i adelens og geistlighetens eie. Men der har kongemagten neppe opnaadd nogen reduktion av folkets repræsentation paa lagtinget.

Tendensen i Magnus Lagabøters lagtingspolitik kommer maaske tydeligst frem i hans to islandske lovbøker, Járnsiða[1] (1271—73) og Jónsbók (1281). Begge fastsætter et bestemt antal nævndemænd for de 12 tinglag (þing), hvori hele landet nu blir delt, og dette antal varierer i Hk. mellem 6, 8, 10, 12, 15 og 20, ialt 140, og i Jb mellem 4, 5, 6, 8 og 12, ialt 84. Møtedagen er i begge lovbøker Petersmesse ($^{29}/_{6}$), saaledes som i Magnusteksten i G og F. Tingfærdslønnen er som i Grg. ikke lovbestemt. Alle sysselmænd (valdzmenn = de tidligere goder) er pligtig at møte personlig eller ved fuldmægtig, ellers skal lagmanden negte at paadømme deres saker i det aar

[1] Jeg citerer efter Hákonarbók (Hk) i Ngl. I 259 ff.

Digitized by Google

og de ifalder anden vilkaarlig straf, som deres embedsbrødre vil ilægge dem. Der skal møte 12 geistlige, opnævnt av bisperne; de mister sin aarsløn, hvis de forfaldsløst uteblir. Lagmanden og alle disse skal ha mott før Petersmessedagen, og nævndemænd, som kommer efter at ederne er avlagt, bøter 3 mark; lagrettemændene vurderer deres forfald. Hvis sysselmændene forsømmer at opnævne nævndemænd, er de saket 3 mark for hver, som ikke er nævnt. »Altid naar tingmænd blir idømt tingvite (vittir) paa altinget, da eier kongens ombudsmænd halvdelen av disse bøter og alle tingmænd halvdelen; disse penge skal den sakede eller hans fuldmægtig selv betale; vil de ikke, skal hver sysselmand yde for sit distrikt og ta dobbelt av den skyldige hjemme.« Denne regel er hentet fra G 3, avsnit 5 (se foran s. 20), men med den forskjel, at bøterne der udelt tilfalder tingmændene, mens de her som i F I 1 deles mellem disse og kongens foged. Følgende bestemmelse er ny: »Men disse penge skal henlægges til de formaal som sysselmændene med lagmandens raad finder mest nødvendige i det aar.« Dette er den første bestemmelse om »bondekassen« (bondafé), som spiller en større rolle i Gula- og Frostatingsutgaven av L I 2 og i III 1 i alle utgaver.

Mest radikalt omdannes den islandske lǫgretta, som efter Grg bestod av 48 × 3 = 144 medlemmer, foruten logsogemanden og de 2 bisper. I Hk 3 er den reducert til 36 medlemmer, 3 medlemmer for hvert av de 12 tinglag, opnævnt av lagmanden og sysselmændene i forening. Dette er ingen lovgivende forsamling; ti lovgivningsmagten ligger nu egentlig hos kongen, som har utarbeidet lovboken, og forelægger den for altinget til vedtagelse. Og han lover den mægtige biskop Arne sin støtte i hans kirkelige krav, hvis han vilde »ægge folk paa Island til at vedta hans lovbok«. En del av lovboken og deri-

Digitized by Google

blandt tingfærdsbolken blev ogsaa straks vedtat av altinget 1271[1]. Den nye lagrette blir, som de norske lagretter, en domstol og dens medlemmer skal ved første gangs opnævnelse avlægge den ed, »at han skal saaledes dømme i hver sak, som Gud best gir ham vet til, saa ofte som han blir opnævnt til lagretten«. Kompetencereglerne er hentet fra F I 2, med et indskudd fra F I 6, men omredigert saaledes: »Nu skal de dømme lov om alle de saker som der er lovlig frembaaret; ti med lov skal man vort land bygge og ikke med ulov øde; men den, som ikke vil andre lov unde, han skal ei lov nyte[2]. Derefter de [saker] som dit er stevnet. Tilsisst de [saker], som man blir enig om [at forelægge lagretten] og som er de mindste. Men alt det, som lovboken ikke avgjør, da skal det gjelde i hver sak, som lagrettemændene blir enig om og som de synes er rettest for Gud.« I alt væsentlig er dette en gjentagelse av F I 2, dog med den forskjel, at lagretten vedblir at være en ordinær første instans, som de gamle fjerdingsretter paa altinget hadde været det; ti baade disse og femteretten falder bort. Fra disse islandske domstoler er ogsaa lagrettemændenes antal hentet, nemlig 36, og ikke fra de ældre norske love. Dette tal var paa Island traditionelt, baade for altingsretterne og for vaartingsretterne. Paa de sisste kom tallet frem ved grupperingen 12 × 3; i Hk 3 kommer det frem ved grupperingen 3 × 12. I første tilfælde er retten sammensat av 3 tolvmandsdomme, og tolvmandsdommen var et ældgammelt norsk retsinstitut; men 12 tremandsdomme er et kunstprodukt baade paa Island og i Norge[3].

---

[1] Biskupa sögur I 688 ff., kap. 9 i bisk. Arnes saga.

[2] Et uorganisk indskudd hentet fra F I 6.

[3] Maurer, Vorlesungen I, 2, 15 ff., og Hertzberg, Grundtrækkene s. 130 ff., lægger en stor vægt paa de 3 tolvmandsdomme,

Digitized by Google

Da Járnsiða utvilsomt repræsenterer den lovrevision, som Magnus Lagabøter i 1260-aarene underkastet Gulatingsloven og de østlandske lovbøker og som resulterte i vedtagelse av en ny Gulatingsbok 1267 og en ny Eidsiva- og Borgartingsbok 1268[1], saa ligger den slutning nær, at ogsaa disse norske lovbøker har hat en tingfarebolk og en lagretteordning, som den vi finder i Hk 1—6. Dette er ogsaa sandsynlig med hensyn til avsnittets almindelige lagtingsregler; men nævndemændsreglerne og tingfærdslønsreglerne i Hk 2 har sikkert været forskjellige og væsentlig stemt overens med dem vi finder i Landslovens utgave for de 3 nævnte tinglag. Det blir allikevel et spørsmaal om ikke kong Magnus eller hans juridiske raadgivere kan tænkes at ha hentet ideen til en lagrette paa 36 mand fra de ældre østlandske lovbøker. Det er vanskelig at gi et begrundet svar paa dette spørsmaal, før vi har behandlet de østlandske lagtings historie, som er forbeholdt næste avsnit. Dog vil jeg allerede her peke paa den merkelige selvstændighet, som baade Borgar- og Eidsivatingslagen viser overfor Magnus Lagaboters uniformeringsforsøk. Landslovens Borgartingsutgave har saaledes ingen regler om nævndemændenes antal og diæt; og, hvad der er endnu mere merkelig, baade Borgartinget og Bagaholmstinget for Viken beholdt som lagtingstermin Petersmesse (29. juni), som ogsaa var indført i Gula- og Frostatingslagen 1164, medens Landsloven optok Botolfsmesse (17. juni), som i 1269 var vedtat av Frostatinget. Oplandene og Romerike holdt vistnok lagting paa Eids-

---

som efter Egils saga blev opnævnt paa Gulatinget i 934; det er umulig at bygge en lagretteteori paa dette grundlag, naar de norske lovtekster sier noget helt andet; se foran.

[1] Se Isl. annaler ed. G. Storm s. 137: 1267: lǫgtekin Gulaþingsbók su, er Magnus konungr let setja; 1268: lǫgtekin lǫgbok Upplendinga ok Vikverja su er Magnus konungr skipaði.

voll ved Botolfsmesse; men dette spilte en ringe rolle ved siden av lagtingene i Oslo og Hamar, som blev holdt til andre tider. Endelig skal jeg gjøre opmerksom paa, at de paa Østlandet i middelalderen forekommende 24-mandsdomme synes at tyde paa en lagrette paa 24 mand, som ogsaa findes i to haandskrifter av Landslovens Borgartingsutgave [1].

En jevnførelse av Hk 3 og L I 3 viser forøvrig, at flere bestemmelser i F I, som blev utelatt av Járnsiða, er optat i Landsloven og Jónsbók; dertil hører de strenge politiretlige regler om faste og forbud mot drik, som erkebiskop Øystein hadde indført (se F I 3), og som neppe har smakt Gulatingsmændene eller Østlændingerne bedre end Islænderne; det er derfor sandsynlig, at disse først er indført med Landsloven.

Med hensyn til lagrettens kompetence er Landsloven I 4 sterkt paavirket av Hk 3. Dens regler er saalydende:

»De mænd, som er opnævnt til lagretten, skal dømme lov om alle de saker, som dit er henskutt [2] og der er lovlig frembaaret. De saker skal først paadømmes, som er henlagt til lagtinget efter lovbokens regler og som er de største [3]; derefter de [saker], som dit er stevnt og alle

[1] Bh = AM 74 kv. fra ca. 1350 og Bl = Sth. Kgl. Bibl. C 14 kv., hvor iij er utradert og forandret til ij tylftir, se NgL II 14, note 20.

[2] at þingskotum rettum er fra F I 2 optat i nogen hdss. av Landsloven, men hører ikke hjemme der, likesaalitt som i Hk, da de gamle tingskotregler er avskaffet av Landsloven.

[3] Þeir menn sem i logrettu eru nefndir skolu dœma log um þau mal oll er þingat eru skotin ok þar eru loglega fram boren; þau mal skal fyrst dœma er til logþingis eru logð eptir þui sem bok segir ok stœrst eru. Hvad hermed menes har vistnok været uklart. Leggja til logþingis brukes nemlig om parternes overenskomst om at forelægge sin tvist for lagtinget, her det tredie alternativ. Jfr. dog L I 6 og 12.

Digitized by Google

de saker, som folk lægger hænder sammen om [at forelægge dem for lagtinget] for to vidner og disse vidner føres paa tinget. Men alt det, som boken ikke avgjør, da skal det gjælde i hver sak, som *lagmanden og* lagrettemændene alle blir enig om. *Men om de er uenig, da raade lagmanden og de, som er enig med ham, med mindre kongen med de skjønsomste mænds raad finder andet mere lovlig.*«

Alt det kursiverte er nyt i Landsloven, og for første gang er den kongelige embedsdommer (lagmanden) tildelt en avgjørende stemme, hvor det gjaldt at utfylde lovens huller. Men hertil kommer jeg tilbake i min fremstilling av lagmandsembedets historie.

Digitized by Google

BOSÆTNINGSFORHOLDENE PAA ROMERIKE I JERNALDEREN.[1]

AV JAN PETERSEN.

Der maa et intimt samarbeide til mellem arkeologien og de dermed beslegtede videnskaper, hvis vi skal faa et helstøpt billede av vor ældste historie. I dette samarbeide er det arkeologien som maa bli den fundamentale videnskap; den maa kræve en viss suverænitet overfor de andre videnskaper. Naar den — vel at merke efter grundige systematiske undersøkelser i marken og efterpaa i museene — fremlægger sine resultater, saa danner disse saa at si et urokkelig fundament. Det er litet og usikkert det vi hadde visst om vort land i forhistorisk tid, hvis vi ikke hadde andet end de litterære kilder, hvis vi borteliminerte arkeologien, hvis vi tænkte os at vi ikke kjendte til hvad arkeologien meddeler os om bebyggelsens ælde og bebyggelsens utstrækning til de forskjellige tider, hvis vi ikke kjendte til de vidnesbyrd om forbindelser med fremmede lande og de vidnesbyrd om national selvstændighet som arkeologien belærer os om. Vore stedsnavner er av umaadelig betydning for vor bosættelseshistorie; men først naar de sees i sammenhæng med de arkeologiske forhold, gir de den rette belysning over bebyggelseshistorien. Som Karl Rygh sier: »Oldfundene og stedsnavnene yder i forening de sikreste midler til forstaaelse av befolkningsforholdene i gammel tid.« Og ogsaa for vikingetidens historie, hvor de litterære kilder vistnok er meget fyldigere, men de historiske forhold som man former sig av dem, ofte er omstridte og usikre, vil

---

[1] I det væsentlige en gjengivelse av prøveforelæsning for den filosofiske doktorgrad holdt 10. oktober 1919.

Digitized by Google

arkeologiens uomstøtelige fakta ofte være av den største betydning ogsaa for forstaaelsen av denne tids historie.

Arkeologien er imidlertid ikke nogen fuldkommen videnskap. Det billede denne videnskap gir os av vort lands ældste historie, er at ligne med et gammelt upreparert antemensale. Enkelte træk av billedet skimtes saavidt; ved en samvittighetsfuld oprenskning vil litt efter litt det ene træk efter det andet bli klart som vi nu bare usikkert skimter; ganske helt klart vil billedet ikke bli; for enkelte stykker av billedet er helt avbrutt; der maa rekonstruktion til for at se den hele sammenhæng. Saa meget av de gamle gravhauger og gravfund er ødelagt og kommet bort. Dertil kommer at man i arkeologien mere end i mange andre videnskaper maa vogte sig for for tidlig at fastslaa videnskabelige kjendsgjerninger. Arkeologien er jo en saa forholdsvis ung videnskap; dens materiale økes stadig, og de forhold som foreligger, vil, særlig hvor materialet er litet, ha let for at forandres. Nye oldsaker kan bidra til at man ser et fænomen under ny belysning. Man maa da ikke la sig forblinde av sine egne ideer, men se objektivt paa saken og kunne resignere, hvis nye kjendsgjerninger gir materialet et andet forhold.

Det har været under hensyntagen til disse betragtninger at jeg har utarbeidet følgende foredrag. Jeg har været litt ængstelig for at bruke det som emne til en prøveforelæsning, idet jeg var ræd for at de meninger jeg fremsatte var altfor radikale og resultatene kunde bli anseet for at være altfor hypotetiske. Imidlertid syntes jeg dog ogsaa at tiden nu maatte være kommet for arkeologien til ikke længere i saa høi grad som før bare at utbygge videre de kronologiske fundamenter, men trække konsekvenser av sin stilling ogsaa utenfor den ene linje: kronologi — typologi. Jeg er kommet til resultatene uten forutgaaende systematiske undersøkelser av de arkeologiske forhold i mar-

Digitized by Google

ken. Av prinsip er jeg imot denslags fremgangsmaate og gjør ikke krav paa at mine meninger skal være at betragte som fastslaaede kjendsgjerninger; de er ikke bevist før en systematisk undersøkelse av gravmindene paa Romerike har bekræftet dem.

Efterat jeg var færdig med den kronologiske ordning av vikingetidens vaabenmateriale, begyndte jeg at gaa gjennem vikingetidsmaterialet i sin helhet for at skaffe rede i bl. a. bosætningsforholdene i vikingetiden. Jeg begyndte nede i det sydøstlige Norge og fæstet mig meget snart ved Romerike. Her hadde jeg allerede før for et par aar siden været opmerksom paa at vaaben og smykker fra ældste vikingetid fandtes paafaldende litet i gravfundene sammenlignet med de omliggende distrikter. Det var igrunden min ven konservator Helge Gjessing som var foranledningen til dette. Han skrev dengang den forhistoriske del av Bærumsboken, var herunder opmerksom paa det eiendommelige i at baade her og i Aker var saa mange gamle navner som f. eks. endte paa -vin, men saa faa fund fra den tid disse navner skulde være fra; vi saa efter inde i museet og blev opmerksom paa at det samme var tilfældet ikke bare for Aker, men ogsaa for Romerike. Og saa blev jeg opmerksom paa at ældste vikingetid, ældre vaabenformer (mandssaker) og ovale bronsespænder (kvindesaker) av ældre typer var saa ytterlig fattig repræsentert. Gjessing fremsatte da den formodning at disse bygder har været en slags skogbygder, utbygder i den tid da der er saa faa gravfund. Han gik da ut fra at Magnus Olsens forklaring av vin-bebyggelsen, slik som han fremsætter den i »Hedenske kultminder i norske stedsnavne«, var korrekt. Magnus Olsen gaar her ut fra Rutger Sernanders teori om et koldere klima i aarhundredene like før Kr. f., som igjen skulde ha resultert i en fattigere kultur; oldfundene fra denne tid er jo saa forholdsvis faa og fattigslige. Befolk-

Digitized by Google

ningen forlot da, efter Magnus Olsens mening, sine bosteder og reiste til varmere bygder; saa kom de litt efter litt igjen; men klimaet var endnu saa koldt at fædriften spillet en alt dominerende rolle; det blev da nærmest mindre bruk med beitesmarker, vin-gaarder, som bebyggelsen kom til at bestaa av. Da klimaet saa blev varmere igjen, blir disse gaarder gode akergaarder, hvor betingelsene ellers var der. Nu mente Gjessing at i Bærum og Aker og paa Romerike har bygderne ikke kommet ut over dette ældre standpunkt før vikingetiden.

Jeg vet ikke om Gjessing dengang overskuet de vidtrækkende konsekvenser av denne sin forklaring; om der er gamle navner i en bygd, behøver der derfor ikke være gravhauger fra navnenes tid; der har vistnok været bebyggelse der, der har endogsaa været fast bebyggelse der. Men bare gravgodsets vidnesbyrd om fuld likestillethet i kulturel henseende med de omliggende distrikter kan avgjøre om det standpunkt bygden har indtat. Gjælder det for Romerike at det tiltrods for gamle gaardnavner ikke kan maale sig med omliggende distrikter i det arkeologiske materiale i ældre jernalder og derfor har hat fattigere kultur, saa gjælder dette ogsaa for andre landsdeler hvor de samme forhold foreligger. Det kan ogsaa gjælde for Vinger og Odalen, Solør og Søndre Østerdalen, hvor nok ældre navner forekommer, men hvor vi ikke har gravfund fra samme tid; disse bygder har ikke staat paa høide f. eks. med Hedemarken.

Da jeg nu tok fat paa gjennemgaaelsen av vikingetidsmaterialet, stod det klart for mig at disse spørsmaal maatte pløies gjennem paany. Jeg maatte ved tal, ved statistik, som den arkeologiske videnskap jo altid bygger paa, paavise at saa og saa var det; forholdene paa Romerike var avvikende fra de omliggende distrikter. Vi skal se hvorledes forholdene er. Se f. eks. paa Aker. Her ligger vingaardene tæt i tæt. Skøien, Vækkerø, Voksen, Ulleren, Hol-

Digitized by Google

men, Borgen, Frøn, Vinderen, Blinderen, Taasen, Bjølsen o.s.v. Her er ikke færre end 30 vin-navner; herfra skulde man tro der maatte være kommet ind fuldt av ældre jernalders gravfund; der er kommet ind 2 fund i det hele. Alexander Bugge gjør i sit bind av den nye Norgeshistorie opmerksom paa at ved siden av Aker er det Voss som har de fleste vin-navner; imidlertid er der den forskjel mellem disse to »vin-bygder« at der fra Voss er 30 ældre jernalders gravfund, fra Aker 2 fund. Over hele Romerike er der mange vin-navner, saaledes i Ullensaker 20; gravfundene fra ældre jernalder er imidlertid faa overalt.

Jeg gir straks nedenfor en fortegnelse over fundene fra ældre og yngre jernalder paa Romerike og de søndenfor nærmeste bygder. Jeg tar nemlig her med Aker og Bærum og Asker, da disse arkeologisk set er ensartede med det egentlige Romerike; derimot hører bygder som Kraakstad og Aas nærmere til Smaalenene. Til ældre jernalder regnes fra førromersk jernalder (ca. 500 f. Kr.) til ca. 700 e. Kr.; til yngre jernalder fra ca. 700 til vel 1000 e. Kr. Som man ser er ældre jernalder i tid langt mere omfattende end yngre. Tallene stiller sig da paa følgende maate:

	Æja.	Yja.
Asker og Bærum	1	7
Aker	2	26
Aurskog	0	6
Fet	0	10
Sørum	0	9
Skedsmo	0	15
Gjerdrum	0	7
Ullensaker[1]	3	43
Nes	2	40
Eidsvoll	1	14
Nannestad	2	15
	11	192

[1] Ved undersøkelser sommeren 1920 er vikingetidsgravfundene i Ullensaker blit øket med 16 nye, saa tallene for det hele nu er 11 og 208. (Korrekturnote).

Fra disse 12 bygder har vi altsaa bare 11 fund fra ældre jernalder, 5 % fra ældre jernalder, 95 % fra yngre jernalder. Nu er det jo altid saa at vi maa vente at der er tættere befolkning i yngre end ældre jernalder og at dette ogsaa maa spores i gravfundene. For at klargjøre hvorledes forholdene paa Romerike er paafaldende allikevel, skal vi sammenligne med andre landsdeler paa Østlandet. Paa Hedemarken har vi 75 gravfund fra ældre jernalder og 215 fra yngre, dvs. 26 % mot 74 %. Fra de fire Hadelandsbygder hvor professor H. Shetelig av gravfundene har ment at kunne paavise et folkevandringsrike i ældre jernalder, har vi 40 fund fra ældre jernalder og 72 fra yngre jernalder, dvs. 36 % mot 64 %. Fra Ringerikes 2 bygder er færre fund; bortset fra O. Ryghs gravninger paa Braaten og Veien, som bragte for dagen ca. 40 ældre jernalders fund, har vi 17 gravfund fra ældre og 17 fra yngre jernalder. Antallet av fund er her saa litet at forholdet let vil kunne bli endog betydelig forskjøvet; som paa Romerike vil det dog neppe bli. Og gaar vi til kysten har vi i Østfold (Smaalenene) ca. 200 ældre jernalders gravfund og i Vestfold ca. 300 mot ca. 400 fra yngre jernalder.

Man kan da ikke komme forbi at der er et paafaldende forhold i gravfundene paa Romerike. Man vil ikke kunne indvende at der er saa faa fund herfra at forholdet let vil kunne forskyves. Her er netop mange fund, men de er fra yngre jernalder; der er indkommet omtrent 200 gravfund fra Romerike, og man maa i et saa stort materiale formodentlig ha lov til at anta at forholdet 5 % mot 95 % skulde være en antydning i den rigtige retning. Fri for videnskabelige undersøkelser har bygden heller ikke været; Lorange har gravet en mængde hauger, næsten alle har selvfølgelig git fund fra yngre jernalder, et av de ældre jernalders fund er dog ogsaa bragt ind av ham.

Digitized by Google

Det er jo klart at det materiale som ligger paa vore museer kan gi misvisende billede av en enkelt bygds bosætningsforholde. Jeg skal nævne et eksempel: I Østfold har vi de to bygder Skiptvet og Rakkestad hovedsogn liggende paa hver sin side av Glommen og omtrent av samme størrelse. I begge er der ifølge de topografiske undersøkelser, som er foretat her, en hel del gravhauger, men fra Rakkestad har vi 24 gravfund, fra Skiptvet bare 2. Dette beror paa at Lorange har gravet i Rakkestad, mens Skiptvet har ligget mere utenfor alfarvei. Her faar vi altsaa et helt misvisende billede av forholdet mellem bebyggelsen i Rakkestad og i Skiptvet. Ganske anderledes blir det naar det gjælder større landsdeler. Der var altsaa 2 fund fra Skiptvet — det ene av disse er fra ældre jernalder og det andet fra yngre jernalder; hadde begge disse været fra yngre jernalder, og det kunde jo let ha været tilfældet, vilde det vistnok ha git et feilagtig billede av gravhaugenes alder i Skiptvet, hvor de fleste sikkert er fra ældre jernalder, men det vilde ikke formaadd at ændre helhetsresultatet for hele Østfold.

Saa kunde man gjøre den selvfølgelige indvending at der har været en anden gravform paa Romerike, som endnu ikke er opdaget. Det har jo hændt i arkeologien at nye fund har forandret ens syn paa de arkeologiske forhold. Før 1915 kjendte vi saaledes av stenaldershelleristninger og malninger ikke en eneste i det søndenfjeldske Norge, og i løpet av 4 aar blev det 7 stykker. Saken var imidlertid den at man ikke kunde tænke sig at de kunde findes hernede; men i virkeligheten kjendte man dem jo før, men kunde ikke bestemme dem. Baade ristningen paa Aaskollen ved Drammen og Sporanes i Rauland kjendte man fra før; men det var først opdagelsen av ristningen paa Ekeberg som bevirket at man forstod dem, hvorpaa de andre ogsaa blev fundet. Men slikt er jo ikke tilfældet med ældre jern-

Digitized by Google

alders graver: dem kjender man overalt fra, og det vilde dog være altfor merkelig om der paa Romerike gjennem alle disse aarhundreder skulde ha holdt sig en egen gravskik, vel at merke hvis Romerike hadde staat paa høide med de øvrige landsdeler. Vi kjender gravskikkene og vi kjender oldsakene fra denne tid; det er vaabnene, keramiken, fibulaene, bennaalene, benkammene, de øvrige smykker og meget andet. Forresten, jeg behøver ikke mase med at søke at paavise at der ikke kan ha været en anden gravskik paa Romerike, for der har jo været en anden gravskik, som endnu ikke er opdaget, men som formodentlig aldrig vil opdages. Der har jo været mennesker her og de er blit begravet efter sin død; men kulturen har været fattigere, uten gravgods og uten gravmindesmerke er de blit stedt til jorden; det er heri den fattigere kultur, utbygdskulturen, skogbygdskulturen, ytrer sig.

Jeg tror jeg kan paapeke en parallel i det mindre til et slikt forhold at tiltrods for gamle navner kan der ha været en fattigere, ringere kultur som igjen ytrer sig i at den vanlige gravskik ikke har været anvendt, at gravhaugene ikke er der. Der blev paa Nes paa Hedemarken sidste sommer foretat en topografisk-arkeologisk undersøkelse av stud. philol. Ballestad. Undersøkelsen bestaar i at man saa nøiagtig som mulig gjennemstreifer terrænget, beskriver og avmerker paa medbragte karter alle gravhauger som findes. Undersøkelsen blev paa Nes foretat meget nøiagtig; jeg hadde selv interesse av at se haugene og foretok en efterbefaring og kontrollerte paa den maate ogsaa resultatenes rigtighet. Her blev fundet en hel del hauger, over 130 stykker er nu kjendt fra Nes. Mange vil visst huske Nes med Helgeøen paa Hedemarken fra jernbanereisen til Hamar og Lillehammer. De vil huske den brede frugtbare solbeskinnede bygd med kirken ytterst ute paa odden, med utsigten mot det bredeste av Mjøsen og mot

Digitized by Google

de frugtbare bygder Stange og Vang med Hamar. Store rike gaarder ligger her som Grefsheim, By, Skjelve, Hol, Skinstad for bare at nævne nogen. Gravhauger er der saa at si ved dem alle med fund baade fra ældre og yngre jernalder. Baade stedsnavner og gravfund vidner her om gammel bebyggelse. Bortenfor Grefsheim bøier landet indover, nordover, hvor den trange Furnesfjord stikker ind mellem Nes og Furnes. Her er terrænget brattere, solskinnet mindre, utsigten trangere. Her ligger ogsaa gaarder, gamle gaarder, som Guaaker, Haug, Jøvik (Djupvik), Vold og Mælum. Men her er ikke en eneste gravhaug. Skulde der her ogsaa ha været fattigere bygd, fattigere kultur, skjønt vi har gamle navner, skjønt der har bodd folk her like fra hedenskapets dager? Svaret synes at ligge i at en av disse gaarder, Jøvik, ihvertfald like fra 1593 ogsaa har hett Bysæter, d.v.s., som O. Rygh bemerker, at den har været sæter under By i gravhaugdistriktet.

Forholdet synes da at kunne uttrykkes paa følgende maate: Romerike hadde ikke som Hedemarken, Hadeland og Ringerike, hvor en større indsjø laa som et samlende midtpunkt, den tiltrækning som disse bygder i ældre jernalder; likefra stenalderen av vet vi at befolkningen søkte elver og sjøer, bronsealderens graver har vi ihvertfald ved Mjøsen. Romerike hadde ikke en slik indsjø; her har været utbygder med enkelte spredte gaarder imellem. Folk har her jo været, vin-gaardene ligger her; men det har ikke været bygder som de andre. Paa Romerike er der fundet over 20 av de saakaldte »beltestener« fra ældre jernalder, spidst ovale kvartsitstener, som blev baaret indfattet i beltet og bruktes til at slaa ild med; de er ikke gravfund, men dog vidnesbyrd om at her har været folk.

Hvad ligger der nu i dette at Romerike har været fattigere bygder end de omliggende landsdeler, skjønt vi har vin-navnene og vi har gudenavnene, og hvor meget maa dette influere paa stedsnavneforskningens og historieforsk-

Digitized by Google

ningens opfatning av forholdene paa Romerike? Det staar jo ikke i strid med stedsnavneforskningens opfatning av vin-navnenes oprindelse her i landet; tvertimot bygger vi her videre paa Magnus Olsens teori om vin-navnene. Imidlertid blir forholdet kanske mere betænkelig naar man ser hvorledes Magnus Olsen av gudenavnene i Romerikes stedsnavner mener at kunne godtgjøre at »den forhistoriske inddeling av det ældgamle rige Raumariki har været baseret paa en efter tinglag anordnet kultus« og at »raumerne har vist sig at bestaa av 3 forhistoriske avdelinger, som hver har samlet sig om sit kult- og tingsted«. Vi har navner som Ulleren og Disen paa Romerike; det kan synes betænkelig at paastaa at bygder hvor slike navner er blit til, har været kulturfattige. Men hvorfor det? Her har jo været mennesker, de har hat sin gudetro, de har vel maattet indrette sig ellers ogsaa. Imidlertid borttar arkeologien kanhænde litt av den nimbus som før har hvilet over det ældgamle rike Raumariki i ældre jernalder.

Arkeologien kan dog vanskelig gaa med paa at Jordanes' Raumaricii eller Beowulfs eller Widsiths heathoreamas (ɔ: de krigerske raumer) bodde i det nuværende Romerike, altsaa ved ca. 500 e. Kr. Et krigersk folk hvis ry naadde ned til Syd-Europa, kunde dog ikke være et folk med fattig kultur, fattigere kultur end hos de omboende. Jordanes skrev som bekjendt 551 eller 552 sin goterhistorie: *de origine actibusque Getarum.* Han regner her op folkeslag i Norden, fra Norge bl. a. Raumaricii, Ragnaricii, Granni, Augandzi ɔ: folk fra Romerike, Ranrike, Grenland og sandsynligvis Agder. I det angelsachsiske digt Beowulf som omhandler begivenheter blandt gøter og daner i begyndelsen av 6te aarh. og som med paalitelig tradition er overført til England med germanske stammer som kom dit, fortælles det at Beowulf kom i svømmekamp med Breca som under svømningen kom til de krigerske

Digitized by Google

raumer: »havbølgen bar ham til de krigerske raumers kyst«. I det andet angelsaksiske digt Widsith sier W. at han har været hos raner, daner, de krigerske raumer og trønderne; dette er de nordiske folk som her nævnes.

Naar arkeologien ikke godt kan gaa med paa at Jordanes' raumaricii har bodd paa Romerike, vil man uvilkaarlig spørre: hvor har de da bodd? Arkeologisk set vil dette spørsmaal endnu ihvertfald ikke kunne besvares med nogensomhelst sikkerhet. Naar jeg allikevel fremsætter en formodning, saa er dette dels fordi man jo gjerne vil ha en formodning og dels fordi min formodning syntes mig tiltalende som hypotese betragtet, og endelig hænder det jo at det gjør sin nytte at man sætter op en skyteskive av og til. Naar det i Beowulf heter at Breca kommer svømmende til raumernes kyst[1], saa er det utelukket at det kan være paa Hadeland, Hedemarken eller Romerike vi skal søke raumerne. I Østfold kan det heller ikke ha været, for her omtales Ragnaricii eller raner baade hos Jordanes og i Widsith som et fra raumer forskjellig folk. Paa grundlag av dette sted i Beowulf er det vel at Alexander Bugge i den nye Norgeshistorie sier om raumerne at deres vælde strakte sig helt til Oslofjordens bund ja kanske endda længere. P. A. Munch gjør ogsaa opmerksom paa at de bodde ved sjøen, i gauternes nabolag. Er det nu ikke, fra arkeologisk synspunkt set, merkelig at Westfaldingi ikke nævnes før begyndelsen av 9de aarh.? Ingen bygder kanske ved siden av Østfold er dog paa Norges Østland saa rike paa fund som Vestfold, med saa mange vidnesbyrd om kulturrikdom og kulturforbindelser. Og se nu Jordanes: Han

[1] Det er forhaabentlig unødvendig, men for sikkerhets skyld gjør jeg det allikevel, at paapeke at selve svømningen jo bare er en fabel; naar man imidlertid kunde bruke et slikt uttryk, tyder dette paa at man tænkte sig raumerne som et kystboende folk.

Digitized by Google

nævner Ragnaricii paa østsiden av fjorden, han nævner Granii i Grenland vestenfor Vestfold, han nævner Augandzi bortenfor der igjen; men beboerne av Vestfold nævnes ikke. Av Beowulf vet vi at raumerne bodde ved kysten og paa Ranrike kan heller ikke ha bodd noget fremtrædende folk dengang paa grund av de arkeologiske forhold. Paa Vestfold maa der ha bodd et fremragende folk paa den tid; av de litterære kilder vet vi ikke hvad de het; det er mulig at det er her raumerne har bodd. — For sikkerhets skyld maa jeg her faa pointere at denne hypotese ikke er foredragets kjerne, men en luftig hypotese, som jeg forresten tror paa indtil man finder en bedre og sikkert underbygget forklaring. Selv bortset fra denne hypotese har jeg fundet mine meninger saa dristige at jeg syntes det var den rene umulighet; det gik ikke an av oldsakene at dra slike slutninger. Men saa har materialet ligget der ubønhørlig; det kunde ikke lyve; her var ingen slurvefeil fra en sjusket skriver, her var ingen trykfeil fra en ukyndig sætter. Her var dokumentene uforfalsket, oldsakenes brutale kjendsgjerninger.

Professor A. W. Brøgger har i det festskrift til Haakon Shetelig som blev trykt som manuskript og utgit av »Oldtiden« i 1917 i en artikel: »Fra Ravenna til Raknehaugen« villet hævde at Raknehaugen var en folkevandringstids fyrstegrav fra 6te eller 7de aarh. De store gravhauger skulde her i landet være fyrstegraver fra folkevandringstiden eller knyttet til Ynglingeætten i Vestfold. Viste Raknehaugen sig at indeholde en grav fra 6te aarh., blev det utvilsomt litt betænkelig for min teori. En slik haug maatte forutsætte ikke bare en høvding, men ogsaa et større magtomraade. Litt anderledes stiller det sig med 7de og 8de aarh.; flere av de fund som tidligere blev henregnet til vikingetiden og kanske ogsaa nogen av dem som blev henregnet til 6te aarh., kan visselig henregnes til

Digitized by Google

7de og 8de aarh. Av de fund som er gjort i samme sogn som Raknehaugen er ogsaa enkelte fra denne tid, og vi har flere av dem ogsaa ellers i Romeriks-bygdene. Hertil kommer at denne tids kultur ikke er saa kjendt, ihvertfald ikke er saa rikt repræsenteret i de omliggende bygder heller, saa her danner Romerike ikke en slik kontrast.

Hvorledes det nu end forholder sig med 7de og 8de aarh., saa angir oldfundene utvilsomt at det først er i vikingetiden at Romerike er blit helt bebygget, nærmere bestemt fra slutningen av 9de aarh. Gaar man nemlig mere indgaaende gjennem vikingetidsmaterialet, vil man bli opmerksom paa at ældste vikingetid er paafaldende litet repræsenteret. Ser man f. eks. paa kvindesmykkene, de ovale spænder, som for længe siden er kronologisk behandlet av Oscar Montelius, saa har vi her av de ældre typer fra Akershus fylke bare 5 fund, av de yngre typer er der 24 fund; fra Hedemarken er der hele 13 fund fra ældre vikingetid og 27 fra yngre; heller ikke her har saaledes bebyggelsen i ældre tid været som i yngre. Derimot i Vestfold er der efter en ældre statistik 23 stykker av de ældre spænder og 27 av de yngre i overensstemmelse med ældre jernalders tætte bebyggelse. Det er ikke bare de vanligste kvindesmykker som har overveiende yngre former paa Romerike. Ogsaa sverdene, mandsutstyr, mangler omtrent helt de ældre former. I min avhandling: »De norske vikingesverd« sier jeg efter en rent objektiv betragtning uten tanke paa disse spekulationer: »Den ældste del av vikingetiden synes idethele at være ytterst fattig repræsenteret.« Den type som spiller størst rolle her, er den som jeg kalder M-typen; dens første optræden har jeg sat til midten av 9de aarh.; væsentlig tilhører den sidste halvdel av 9de aarh. og begyndelsen av 10de.

Der synes altsaa paa Romerike at være en sterkt øket befolkning fra slutningen av 9de aarh., sandsynligvis en

Digitized by Google

sterk tilflytning i denne tid. Vi kan nu spørre: Kan dette spores i stedsnavnene, er der nogen stedsnavnegruppe som kan tænkes at være opstaat i denne tid? Her vil tanken naturlig falde paa staðir-navnene. Oluf Rygh gjor i »Indledningen« til »Norske Gaardnavne« under *staðir* opmerksom paa at disse navner findes særlig paa Østlandet og i Trøndelagen, paa Østlandet særlig i Smaalenene, Akershus og Hamar stift; av Hamar stift viser det sig at det specielt er Hedemarken, Toten og Gudbrandsdalen som har staðirnavnene. Paa Romerike er det særdeles mange navner som ender paa »stad«, i en bygd som Ullensaker 33, i Nes 26. Det er navne som Trøgstad, Olstad, Averstad, Bogstad, Plogstad, Kaalstad, Napstad, Maastad, Ormstad, Habberstad, Arnestad, osv. osv., alle disse med mandsnavner som første led; paa flere av disse gaarder er der gjort vikingetids gravfund. Jeg opfatter nu disse staðir-navner paa Romerike set i sammenhæng med det arkeologiske materiale som vidnesbyrd om et østlandsk landnaam i »landnaamstiden«. Altsaa: Romerike laa som avsides spredt bebyggede bygder indtil vikingetidens bevægelser, folkeforøkelse, bragte folk hit op. Vikingetiden var jo en folkeforøkelsens tid; det maa vikingetogene ihvertfald tildels ogsaa sies at gi vidnesbyrd om. Selv om man med Gustav Storm vil si at folkeforøkelsen, som han sætter netop til slutningen av 9de aarh., landnaamstidens begyndelse, selv om man vil si at den oprindelig var en følge av vikingetogene med den velstand de bragte, ikke en aarsak til dem, saa er der dog en folkeforøkelse.

Er de østlandske staðir-navner, ihvertfald de romerikske, et vidnesbyrd om folkeforøkelse, liv, bevægelse i befolkningen, saa vilde man kanske kunne si at da burde man fundet staðir-navnene særlig paa Vestlandet, hvorfra vi vet at vikingetogene væsentlig utgik. Dette er som bekjendt ikke tilfældet; der er paafaldende faa staðir-navner paa

Digitized by Google

Vestlandet. En forklaring herpaa ligger dog her nær. Som bekjendt har Oluf Rygh sidestillet de østlandske staðir-navner med de vestlandske *land*navner, har ment at de var samtidige navnegrupper, den ene paa Østlandet, den anden paa Vestlandet. Karl Rygh opponerer herimot i sin av-handling: »Om gaardnavne i Nordland«. Han peker paa det eiendommelige i at der da ikke er flere *land*navner paa Island; landnaamsmændene kom jo netop fra Vestlandet, hvor *land*navnene er saa almindelige, de maatte ha over-ført *land*navnene til Island, hvis de var fra vikingetiden. K. Rygh mener da at *land*-endelsen var gaat av bruk i land-naamstiden. Helge Gjessing har i »Norske Bygder« B. I for Setesdalens vedkommende hævdet at de mange *land*-navner her skriver sig fra den saakaldte »mosefundstid« dvs. 3dje—5te aarh.; da begynder nemlig fundene i Setes-dalen; og en flerhet av dem er fra land-gaardene. — Altsaa: land-navnene, som er saa almindelige paa Vestlandet, er ældre end vikingetiden, d.v.s. at jorden var »tat« paa for-haand i saa høi grad; der var ikke saa meget nyt land at ta her naar man tar hensyn til datidens mere primitive jordbruk. Vestlændingene drog da ut av landet særlig til Island, og her findes de vestlandske staðir-navner. Bla-der man gjennem Landnámabók, vil man som bekjendt sta-dig støte paa staðir-navner. For at levendegjøre dette skal jeg faa lov til at citere et stykke av kap. 21, tilfældig tat ut:

Rauðr hét maðr, er nam land upp, frá Rauðsgili til Giljá ok bjó at Rauðsgili; hans synir váru þeir Úlfr á Úlfsstǫðum ok Auðr á Auðsstǫðum fyrir norðan á, er Hǫrðr vá . . . . — Grímr hét maðr, er nam land et syðra upp frá Giljum til Grímsgils, ok bjó við Grímsgil; hans synir váru þeir Þorgils Auga á Augastǫðum ok Hrani á Hrana-stǫðum, faðir Gríms er kallaðr var Stafngrímr, hann bjó á Stafngrímsstǫðum, þar heitir nú á Sigmundarstǫðum; þar

Digitized by Google

gagnvart fyrir norðan Hvítá við sjálfa ána er haugr hans; þar var hann veginn. — Sammenstiller vi dette med f. eks. Nes paa Romerike, hvor vi har gaarder som Finstad, Kjølstad, Vaagstad, Ellingstad, Rakkestad, Brustad, Arnestad, Hundstad, hvori vi gjenfinder mandsnavner som Finnr, Kjóll, Valgarðr, Ellingr, Rakki, Brúsi, Arni, Hundr —, da er det fristende at dra sammenligninger.

Gaar vi saa til Trøndelagen, vet vi at herfra ogsaa utgik faa vikinger og faa islandske landnaamsmænd akkurat som fra Norges Østland; trønderne foretrak at bli hjemme, Som før sagt er her ogsaa mange staðirnavner; folkeforøkelsen skulde altsaa her resultert i et landnaam indadtil, en utvidelse av den ældre bebyggelse.

Ved denne opfatning av staðirnavnene kommer jeg ogsaa ind paa spørsmaalet om aarsaken til det islandske landnaam. Er min mening om staðirnavnene rigtig, støtter den nærmest professor Kohts opfatning, som han har hævdet den sidst saavidt jeg vet i Norsk historisk tidsskrift 5 R. 4 B.: »Kampen om magten i Norge i sagatiden«, hvor han har ment landnaamet hadde økonomiske og sociale aarsaker, ikke politiske, ikke var en følge av Harald haarfagres »ofríki«. Er det rigtig at der samtidig med det vestlandske landnaam paa Island har været et østlandsk landnaam bl. a. paa Romerike, saa kan dette sidste ihvertfald ikke være foraarsaket av Haralds ofríki; Romerike laa jo umiddelbart under Haralds herredømme. Landnaamet var en følge av overbefolkning som ikke rummedes paa de gamle tomter, men maatte søke nye; som Snorre sier: nu blev store ødeland bebygget. Snorre tænkte vistnok ikke paa Romerike da han skrev dette; for traditionen om at disse paa Snorres tid centrale landsdeler hadde ligget øde, vilde i tilfælde forlængst være forsvundet.

Det er en kjendt sak hvorledes staðir-navnenes alder har været et omstridt emne mellem dr. Andr. M. Hansen og

Digitized by Google

overlærer Karl Rygh. Den første har hævdet i »Landnaam i Norge« og »Forhistoriske oplysninger fra sammensatte gaardnavne« i »Aarsberetning for Foreningen til Norske Fortidsmindesmerkers bevaring« 1906 at staðir-navnene væsentlig er fra ældre jernalder. Rygh har svaret i to avhandlinger, den før nævnte »Om gaardnavne i Nordland« i Thj.s V.S.S. 1905 nr. 4 og »Nogle bemerkninger om gaardnavne« Thj.s V.S.S. 1906 nr. 7. Han hævder her at disse navner væsentlig er fra vikingetiden. Hans hovedargument er de islandske navner; 125 av landnaamtidens navner her ender paa staðir; dette viser at disse navner da hadde en blomstringstid; han gjør dernæst opmerksom paa at man finder staðirnavnene høiere oppe i dalene end de ældre navner. Min opfatning slutter sig da til Ryghs. Staðir-navnenes blomstringstid har været efter landnaamstidens begyndelse. Nogen datering nedad er ikke let at gi. De følger med den utvidede bebyggelse som finder sted i vikingetiden. Hermed er da ikke sagt, at enkelte av staðir-navnene ikke kan være ældre end landnaamstiden. Som jeg straks skal nævne, er det jo ogsaa mulig at det romerikske landnaam kan ha begyndt før det islandske. Nærmere greie paa staðir-navnenes alder vil man først faa gjennem den arkeologiske undersøkelse i marken. Herunder maa man selvfølgelig være opmerksom paa at fordi om et oldfund fra ældre jernalder er gjort paa en gaard, som ender paa staðir, er det ikke derfor sagt at navnet er fra ældre jernalder, særlig hvis en vin-gaard eller gaard som kan tænkes at være ældre, ligger der som nabo-gaard. Den arkeologiske undersøkelse som klarlægger detaljer og bringer frem massematerialet, vil her sikkert bringe større klarhet.

Efter dette skulde man da kunne fremsætte den regel at i almindelighet er det saa at hvor der er mange staðirnavner, der har der været utvidet bebyggelse i vikingetiden, saaledes foruten paa Romerike, paa Hedemarken, Toten og

Digitized by Google

i Gudbrandsdalen. I de 3 sidste landsdeler er der adskillig ældre jernalders fund ogsaa, og man maa da tænke sig at der er brutt nyt land omkring de gamle gaarder og i avsidesliggende kroker. Vi hørte jo at paa Hedemarken var der ogsaa betydelig flere yngre jernalders fund end ældre. Baade staðir-navnene og de arkeologiske forhold tyder da her ogsaa paa det samme. Naar der i Aker ikke er mange staðir-navner, men mange vin-navner og samtidig vikingetidsfundene saa meget rikere end de ældre fund, vil dette altsaa her si at blomstringen først er begyndt i vikingetiden, men denne kan ikke vise sig i nye navner paa staðir, fordi vin-navnene fylder op overalt. Faa staðir-navner behøver ikke at bety mindre befolkning end i bygder hvor der er mange staðir-navner, men vel vil det i almindelighet si at der er mindre utvidet bebyggelse, mindre nye gaarder.

Jeg mente altsaa at der i landnaamstiden har været en folketilstrømning til Romerike. Det er slet ikke hermed sagt at denne har været pludselig, at der har været et folk paa vandring; det islandske landnaam tok 60 aar; det romeriske kan godt være begyndt før det islandske. Det kan ha været som utvandringen til Amerika, rygtet har spredt sig at her var godt land. Og nybyggerne kan være kommet fra forskjellige kanter. Meget tyder paa at der har været forbindelse mellem Romerike og Vestfold; her har sikkert været en gammel forbindelsesvei fra gammel tid. Professor Brøgger gjør i den nævnte opsats opmerksom paa navnet Ljøgot (ɔ: ljóðgata) = folkeveien. I Vestfold er det heller ikke saa mange staðir-navner. Fra Østfold kan det ogsaa tænkes at der har været flugt fra danevældet; imidlertid har vi i indre Østfold mange staðir-navner; det er da mulig at landnaamet har foregaat hit. Med Hedemarken har det sikkert ogsaa været forbindelse. Alexander Bugge gjør opmerksom paa Snorres beretning at hedemarkskongen Sigtrygg Øysteinsson erobret Romerike i

Digitized by Google

første halvdel av 9de aarh., likesaa paa gaarden Henu ɔ: heinernes hov, i Nes paa Romerike, som Magnus Olsen antyder kunde opfattes som et minde om en religiøs ekspansion fra Hedemarken. Arkeologisk set er der ogsaa tegn paa forbindelse mellem Romerike og Hedemarken nemlig en eksport av kleberstenskar fra Romerike til Hedemarken. Kleberstenskarrene forekommer paa Romerike f. eks. paa Nes, hvor der er fundet en hel del kleberstenskar i gravene, men klebersten findes ifølge Helland ikke paa Hedemarken[1], karrene som er fundet i gravene her, maa da opfattes som kommet fra Romerike. Slike kar er fundet paa Hedemarken netop i de bygder som ligger Romerike nærmest: Stange, Romedal, Løiten, Vang, tilsammen 13 kar i disse bygder; paa Romerike er der fundet 52 stykker. Disse hedemarkske kar er nu alle yngre end den ældste vikingetid, fra slutningen av 9de aarh. og senere; muligens er det da først nu at den livligere forbindelse mellem Romerike og Hedemarken er begyndt, men materialet er endnu for litet til at utsi noget sikrere herom.

Hermed er jeg kommet til avslutningen av min fremstilling. Resultatet er blit: Det nuværende Romerike har hat en spredt, for det meste kulturfattigere befolkning gjennem hele ældre jernalder end de omliggende landsdeler; Jordanes' Raumaricii kan da ikke ha bodd her paa Jordanes' tid; som en løs formodning med alt forbehold har jeg gjættet paa at de har bodd i Vestfold. Det nuværende Romerike har først faat sin fulde befolkning i sidste halvdel av 9de aarh. og første halvdel av 10de, et landnaam fra omliggende distrikter, likesom Island da blev bebygget fra Vestlandet. Begge steder kjendetegnes landnaamene bl. a. ved staðirnavnene.

---

[1] Jeg er siden blit gjort opmerksom paa at der findes et gammelt kleberstensbrudd i Romedal, men den romerikske kleberstensindustri har ihvertfald været den betydeligste, og det er mere tvilsomt om den hedemarkske kleberstensindustri gaar tilbake til vikingetiden. (Korrekturnote).

Digitized by Google

LITTERATUR.

Henri Prentout, Étude critique sur Dudon de Saint-Quentin et son histoire des premiers Ducs Normands. Paris 1916. 490 s.

Professor Prentout i Caen gav ut i 1911 som tillegsbind til »Mémoires de l'Académie nationale de Caen« en bok om hertugdømmet Normandis ophav og grundleggelse Der gav han et sammendrag av sine årlange forskninger i det elste Normandis historie og drøftet den indsats som var gjort av de forskjellige nasjoner, — ligurer og kelter, romere, sakser, franker og tilslut normannene. Det som her for normænd hadde en liten særskilt interesse, det var at Prentout nu gav op det som han i mange år hadde været med å dosere, — at Rollo måtte være dansk og ikke identisk med den norske Gange-Rolv. Og selve den franske kritiks stormester, Gabriel Monod, sluttet sig til Prentouts nye resultat; de gav Gustav Storm rett mot Johannes Steenstrup.

Spørsmålet kunde likevel ikke regnes for absolut avgjort, før det kildeverk som Steenstrup hadde støttet sig på for sin danske teori, Dudos normanniske historie, var blit underkastet en gjennemgående undersøkelse. Dudo hadde jo skrevet bare hundre år efter Rollos erobring av Normandi, og han hadde kunnet støtte sig på meddelelser fra en halvbror av Rollos egen sønnesøn; han b u r d e ha kunnet gi pålitelige oplysninger om Rollos herkomst. Skal man kunne forkaste slikt et vitnemål, er det nødvendig å rede ut Dudos hele historiske metode og derav gi den naturlige forklaring på hans beretning. Det er denne opgaven Prentout har tat op i den siste boken sin, og her behandler han desuten i sin fulle bredde alle de spørsmålene som knytter sig til Normandis grundleggelse som normannisk land. Det er et

Digitized by Google

gjennemgripende rydnings-arbeid Prentout her har gjort, og han skaffer klarhet og orden i det som før var et næsten uoverkommelig vildnis.

Dudo var slet ikke fra Normandi og bodde der ikke heller; han var fra Vermandois og var kannik i St. Quentin i Picardie. Han hadde altså ikke selv vokset op i nogen normannisk tradisjon. Han kom som utsending i 990-årene til hertug Rikard I (942—996), og han skrev sin normanniske historie efter 1015 for hertug Rikard II (996—1026). Han var en udmerket bokmand, men ingen virkelig historiker; som forfatter hørte han til den »pittoreske skolen« og la hovedvegten på den litterære form. Han skrev ikke for sandheten, men for kunsten, og han skrev for betaling, med sigte på nutiden, ikke på fortiden.

Dette siste lar sig illustrere med betegnende eksempler. Bretagne var i 992 kommet under Rikard I's vergemål, og de normanniske hertugene hadde interesse av å få dette vergemålet grundlagt på varig rett; altså forteller Dudo at Bretagne var git til Rollo straks i 912. På samme måten forteller han at Rollo alt dengang fik hele Normandi, mens det lar sig bevise at vigtige deler av landet først blev avstått til normannene i 924 og 933. Rikard II var den første av de normanniske fyrster som kaldte sig hertug, men Dudo gjør allerede Rollo til hertug. Rikard II var i forbund med de danske kongene Svein og Knut; derfor kalder Dudo normannene for dansker og lar den danske kongen Harald Blåtann komme Rikard I til hjelp både i 945 og i 965, mens det i det ene tilfellet dreier sig om en lokal høvding i Bayeux (Prentout gjetter forresten, men uten al grund, på Harald Gråfeld), i det andre tilfellet om vikinger fra Norge og Irland.

Den store vanskeligheten med Dudo har altid været å påvise kildene hans, og fordi han forteller så meget som ellers er ukjendt, har man været tilbøielig til å tro på at han holdt sig til mundtlig tradisjon. Prentout har formådd å finne litterære kilder for det allermeste av hans fortellinger. Sin geografi har Dudo lånt fra Plinius, Jordanes og Orosius; for sine historiske efterretninger bygger han i væsentlig grad på frankiske årbøker, for 9de årh. på Annales Bertiniani og Annales Vedastini, for tiden 919—966 på Flodoards optegnelser. Men disse kildene behandler han rigtig-

Digitized by Google

nok på en høist eiendommelig måte, idet han uten videre overfører på sine normanniske helter det som han i årbøkerne finner fortalt om andre fyrster eller folk. Læser han f. eks. om at de frankiske konger stammer fra trojanerkongen Antenor, lar han likså godt de danske kongene få samme avstamning. Finner han hos Paulus diaconus at den langobardiske utvandring foregik ved en »hellig vår«, så lar han også de nordiske vikingtog ha samme oprindelse. Ser han at den Gudrød som fik sig avstått Frisland, blev gift med datter til keiseren (Lothar II), så lar han Rollo gifte sig med datter til keiser Karl den Enfoldige, — Karl hadde i 912 ingen datter som var eldre end fire år.

En mand som skriver »historie« på den måten, kan just ikke bli meget pålitelig. Men det er netop slik Dudo har laget sammen historien om de to første hovedpersonene i verket sit, — Hasting og Rollo.

I Hasting inkarnerer han typen på den vilde hedning, og han drager sammen om ham en hel mængde beretninger om vild og djerv vikingdåd, helt fra 850-årene til 880-årene, slikt som erobringen av Luna i Italia 859 og meget andet. Men det er altsammen ren konstruksjon, det har ikke noget med den virkelige Hasting å gjøre, — han dukker ikke op før i 882.

Med Rollo kommer så hos Dudo typen på den kristne viking, og her er pånyt samlet om helten en mængde bedrifter som i virkeligheten hører til helt andre folk. Mens Dudo lar Rollo optræ i Normandi helt fra 876, kan man efter andre kilder ikke finne ham der tidligere end i 910 eller 911.

Allerede Suhm, i nyere tid engelskmanden Wilbur C. Abbott og Alexander Bugge, har gjettet på at Hasting (Alstignus) var den Hästein eller Hallstein Atleson fra Gaular som er nevnt i Landnámabók. Prentout gisser i stedet på at han er identisk med den Hallstein Torolvsson fra Moster som er omtalt i Eyrbyggja; for liksom Hasting blir stillet sammen med Bjørn Jarnside, således blir denne Hallstein nevnt i følge med en Bjørn, søn til Kjetil Flatnev. Men andet end ren gisning blir ikke noget av dette.

Rollo derimot har allerede vore gamle sagaer gjort til den norske høvding Gange-Rolv, mens Dudo gjør ham til dansk kongssøn. Efter hele det indblik vi nu har fåt i

Digitized by Google

Dudos arbeidsmåte, blir det umulig å fæste lit til ham, uten vi har andre støttepunkter å holde os til. Men i dette stykket er det så langt fra tilfellet, at hans beretning om Rollos ophav tvertimot blir avvist av den forfatter som ellers stadig bygger på ham, Vilhelm av Jumièges; den blir forbigåt i taushet av Saxo (som dog kjendte Dudo); den blir motsagt av enkeltheter hos Dudo selv, og den kommer i strid med andre normanniske tradisjoner. Prentout nevner ikke det som synes mig det endelig avgjørende, at Rollos egne efterkommere på den engelske trone i første halvdel av 12te årh. regnet sig for å være av norsk æt. Men efter Prentouts undersøkelser må det helt være ende på teorien om Rollos danske ophav; den er bare laget av Dudo i et politisk formåls tjeneste.

Nær sagt det eneste punkt hvor Prentout våger å tilkjende Dudos fortellinger selvstændig kildeværd, er det som vedkommer det gamle normanniske samfund. Men nordiske historikere, som bedre kjender det hjemlige kildemateriale, vil sikkert ikke stole mere på Dudo i disse ting end i andre. Det er i det hele en svakhet ved Prentouts undersøkelse, at han har for liten kjendskap til nordiske kilder, og særlig synes han nokså uberørt av de nyere opfatninger av saga-tradisjonens utvikling. Sterkest falder dette i øinene, når han kan tenke sig (s. 429—430) normanniske *chansons de geste* opståt i 10de årh. på grundlag av norrøn saga eller fortellinger hos Dudo påvirket av sagaer eller skaldedikt. Han har det fortrin fremfor så mange andre fremmede historikere, at han læser nordiske sprog, og derfor kjender han arbeider av Gustav Storm, Steenstrup, Alexander Bugge o. fl., likesom han kan benytte sagaene i grundteksten. Men det er åpenbart litt tilfeldig hvad han har fåt i hænde, og mange ting er han gåt glip av; han kjender f. eks. ikke Jakob Jakobsens avhandling om de nordiske stedsnavn og personnavn i Normandi i »Danske Studier« 1911.

Prentout indlater sig ikke synderlig på spørsmålet om forholdet mellem den danske og den norske bosætning i Normandi. Men han fæster ingen lit til Steenstrups schematiske fordeling av vesterlandene mellem danske og norske vikinger. Og han peker leilighetsvis på enkelte momenter som synes ham å tyde på at normændene ialfald har spillet en ikke helt ubetydelig rolle i Normandi, — således den

Digitized by Google

særlige arverett for elste søn i landskapet Caux (mellem Havre og Dieppe) (s. 38[1]), bosætningen i enkeltgårder og ikke i landsbyer (s. 266[1]), og Rollos sannsynlige anvendelse av norske lover (s. 268—269 og 271).

Hovedsaken hos Prentout er ikke slike enkeltheter. Den vigtige tjeneste han har gjort os, er at han har git os fuld klarhet over værdien av et fremtrædende kildeskrift til vikingtidens historie. Den som studerer denne historie, kan ikke komme utenom Prentouts verk.

Halvdan Koht.

Charles Homer Haskins, Norman Institutions. (Harvard Historical Studies, Vol. XXIV). Cambridge, Mass. 1918. 377 s.

Dette er et verk som norske historikere bør være opmerksom på. Det er grundleggende på sit område, og det reiser spørsmål for vor egen historie.

Professor Haskins ved Harvard universitet har helt fra 1903 i English og American Historical Review offentliggjort den ene studie efter den andre over det gamle Normandi, og i 1915 gav han ut et litt mer populært skrift om Normandis historiske betydning (The Normans in European History). På grundlag av tidsskrift-avhandlingene har han nu utgit et samlet verk om statsstyrelsen i Normandi under hertugene av Rollos æt; det er et monument over sin forfatters tålmodige flid og skarpsind, og det legger fast grund under studiet av vigtige spørsmål i almen vesteuropeisk historie.

Engelsk historieskrivning har stadig været optat av spørsmålet om hvad den normanniske erobring betydde for den engelske utvikling, og mens franskmænd som Thierry og tyskere som Gneist har lagt stor vegt på den normanniske indsats, har den engelske historiske skole under Freeman og Stubbs søkt å vise at de angelsaksiske institusjoner vedblev å sette sit preg på styrelse og samfundsordning også efter erobringen. Svakheten ved al diskussjon om dette spørsmålet var at forholdene i selve Normandi var så altfor lite utgransket, og nogen avgjørende løsning kunde man derfor ikke komme til. Det var også store vanskelig-

Digitized by Google

heter ved å finne rede på hvorledes det gamle Normandi var ordnet og styrt; man kjendte ingen sammenhengende opskrift herom tidligere end midten av 12te årh., intet skatteregnskap eldre end 1180; fra hele 10de og 11te årh. var næsten ikke et eneste dokument bevart.

Haskins stillet sig til opgave å drage den normanniske statsordning så langt som mulig frem i historiens lys. Og så har han lett fram alt som endda kunde finnes av gamle normanniske aktstykker rundt om i alslags arkiver og brevbøker; han har gransket nyere dokumenter for å se om ikke noget der lot sig føre tilbake til eldre tid. Det har lyktes ham å påvise en opskrift om retsregler fra året 1091; han har kunnet bringe orden i vigtige udaterte kongebrev; han har funnet vidnesbyrd om hertugens skatkammer helt fra førstningen av 11te årh. Og ved et indtrengende studium av de få bevarte kilder har han formådd å gi et forholdsvis fyldig billede av statslivet i Normandi i 11te og 12te årh.

Alt før var man kommet til enighet om at den europeiske feudalisme hadde nådd sin rikeste utvikling i Normandi, og mer og mer har man desuten fåt øie for at her var tidlig organisert den kraftigste centralstyrelse i Vesteuropa, — denne forbindelse av sterkt hertugdømme og blomstrende lensadel kan gi noget å tenke på for dem som her i Norge har villet fastslå slik en indre motsetning mellem kongedømme og lendmandsklasse. Haskins viser os nu den normanniske feudalisme i enkeltheter, og i tilslutning til J. H. Round (Feudal England, 1895) peker han på at vassaltjenesten her er ordnet i samme former som vi senere finner i England. Men særlig legger han vegt på å fremstille for os organisasjonen av hertugens magt. For det er netop det karakteristiske ved den normanniske feudalisme, at hertugens overmyndighet fremtrær på alle punkter: han er ikke bare indskrenket til vassallenes hærhjelp, men kan også reise selve folkehæren; han rår for bispevalgene; han har den øverste domsmyndighet i både kirkelige og verdslige saker; han har sine offentlige, ofte fastlønte tjenestemænd (vicecomites, i slutten av 12te årh. ofte kaldt baillivi efter mønster fra Anjou), som våker over rett og orden, representerer hertugen ved rettergang og domsfuldbyrdelse, og krever ind skattene; han har faste penge-indtekter som langt overgår den franske konges; han bygger op mer og mer et fast riksråd med

Digitized by Google

særskilte kontorer for de forskjellige saker, og fra dette riksrådet tar han til å sende ut kongelige dommere; han samler efterhvert statsstyrelsen i Rouen, som dikterne besynger som det nye Rom. Allerede under Vilhelm Landvinneren (fra 1035) ser vi de vigtigste led av denne hertugelige styrelse i fuld virksomhet, og efterfølgerne styrker den i alle retninger. Det kan komme tilbakeslag med nedgang for hertugmakten under svake styrere som Vilhelms søn Robert eller senere Stefan av Blois; men organisasjonen er så sterk at den øieblikkelig reiser sig igjen, og Godfred av Anjou, som underlegger sig Normandi i 1140-årene, går helt ind i normannisk styrelsesform.

Haskins har stadig for øie spørsmålet om den normanniske indflydelse i England, og han efterviser den på punkt efter punkt, så det blir klart at den engelske styrelse efter 1066 ikke bare fortsetter angelsaksisk tradisjon, men i vigtige ting blir omdannet efter normannisk mønster. Han hevder at den engelske exchequer er overført fra Normandi, og han mener at hele det engelske riksråd med sine kontorer, sine embedsmænd og sine utsendte dommere i stor utstrekning er dannet efter normannisk forbillede; selve den engelske kancellistil er utpreget normannisk, — fyndig og endefram, streng i linjen som den normanniske bygningskunst. Med nye argumenter begrunder han den opfatning som Brunner fremstillet i 1872, at jurysystemet har fåt sin første utformning i Normandi, og idet det har lykkes ham å opdage i en del gamle dokumenter en næsten utslettet G, som viser at de må være utstedt av Godfred av Anjou, mens Brunner trodde de skrev sig fra Godfreds søn Henry II, har han kunnet fastslå juryens tilværelse endda noget tidligere end det før var gjort; han finner liksom Brunner juryens ophav i en særlig hertugelig (kongelig) rettergangsorden. Han tar ikke op det spørsmål som Vinogradoff har vært inde på, om her er påvirkning fra nordisk rett.

Spørsmål som særlig har interessert nordiske forskere, om norsk eller dansk indsats i Normandi, lar Haskins aldeles ligge, og han mener det er umulig å greie ut den tenkelige nordiske indflydelse, siden vi ingensomhelst aktstykker har fra det 10de årh. Han nevner bare at vi kanske har et stykke skandinavisk rett i det særlige vern som gjelder for bonden bak plogen (det må i så fall sikkert være dansk

rett). Det som han retter opmerksomheten mot, det er den rolle det mektige normanniske rike har spillet i europeisk historie, og de indflydelser som er utgåt derfra. I sin bok »The Normans in European History« har han drøftet om det fins ekte normanniske elementer i den riksstyrelse som normannene grundla på Sicilia, og det svarer han nektende på. Men i verket »Norman Institutions« mener han å tore hevde at Normandi har været mønstergivende ikke bare for England, men også for Frankrike, og han opfordrer til å få dette spørsmål nøiere undersøkt. Et lignende spørsmål reiser sig i virkeligheten for Norge; alle historiske vilkår ligger til rette for muligheten av at både Olav den Helliges og Sverres kongedømme har hentet mønster fra Normandi, og ved hjelp av Haskins's verk vil det være gjørlig å klare dette spørsmålet. At slike spørsmål må bli tat op, vitner om hvilken central stilling Normandi har i middelalderens historie, og det gir Haskins's verk en ualmindelig værdi

Halvdan Koht.

Digitized by Google

GILDEVÆSENET I NORGE I MIDDELALDEREN.

OPRINDELSE OG UTVIKLING.

FOREDRAG I VIDENSKAPSSELSKAPET I KRISTIANIA 26. MARS 1920.

AV OSCAR ALBERT JOHNSEN.

I sin avhandling om »Tingsteder, gilder og andre mittpunkter i de norske bygder«, trykt i »Historisk Tidsskrift« for 1918, har professor dr. *A. Bugge* samlet nye, vigtige oplysninger om gilderne i Norge i middelalderen. Hans hovedkilder er diplomer og stedsnavn, og skjønt det fremlagte materiale ikke altid er tilstrækkelig sigtet, er det dog lykkedes ham at gi en meget værdifuld og overraskende fyldig fortegnelse over norske landsgilder. Utvilsomt er han ogsaa inde paa en rigtig tanke, naar han opgir den ældre teori om gildevæsenets indførelse fra England i slutningen av 11. aarh. og istedet antar, at det har eksisteret i Norge allerede under hedendommen. Men hans bevisførelse for denne opfatning er litet fyldestgjørende. Hovedargumentet søker han i stedsnavnene, særlig de med gilde i første led; men bortset fra, at det neppe er mere end et par av disse stednavn, som i sig selv viser tilbake til hedensk tid, maa man vogte sig for at slutte fra navnet til selve tingen. At der i hedensk, kanske allerede i forhistorisk tid, fandtes stedsnavn, sammensat med gilde, f. eks. Gildisvangr, beviser *ikke*, at der paa den tid har eksisteret gilder i middelaldersk forstand, men kan i det høieste tas som et vidnesbyrd om,

Digitized by Google

at granner og sambygdinger allerede under hedendommen er kommet sammen til periodiske fester eller drikkelag paa bestemte steder i bygderne. Dette er imidlertid ingen ny anskuelse. Tvertimot, *det* har man allerede tidligere sluttet, dels av sagaernes beretninger om nordmændenes hvirfingsdrykkjur, dels av landskapslovenes bestemmelser om samkunda og samburðaröl [1]. Idethele, skjønt Bugges avhandling har gode oplysninger om gildernes *utbredelse* i Norge i historisk tid, siger den os litet eller intet om de norske gilders *oprindelse* og *utvikling*; ja disse spørsmaal er efter opgivelsen av teorien om gildevæsenets indførelse fra England, snarest blit endnu mere uklare end før, og det er derfor al grund til at underkaste dem en ny prøvelse. Skal denne kunne føre til noget resultat, er det nødvendig først at bringe paa det rene, hvad et norsk middelaldergilde egentlig var.

Svaret herpaa maa vi først og fremst søke i de tre norske gildeskraaer, som tilfældigvis er bevaret til vor tid, og som jeg tror fortæller adskillig mere av det norske gildevæsens historie, end man hittil har været opmerksom paa. Den ældste av disse skraaer, som forøvrig kun er bevaret i fragment, stammer fra et stort og mægtig gilde i det Trondhjemske. Enkelte av dens bestemmelser peker helt tilbake til hedensk tid, og indholdet i det store og hele kan ikke være meget yngre end fra omkr. 1100, haandskriftet er dog neppe ældre end fra omkr. 1300 [2]. Næst efter Trondhjemsskraaen i alder kommer den saakaldte »Bartholinske« skraa, den som med en rummelig betegnelse siges at stamme »fra et Olavsgilde i Gulatingslagen«. Den er avskrevet av Arne Magnusson efter en nu

---

[1] Se f. ex. Hans Hildebrand i »Historiskt Bibliotek, utg. ved C. Silfverstolpe«, Ny Följd I (1877) s. 5 flg.

[2] Denne skraa er utgit i faksimile, text og oversættelse av G. Storm i Sprogl.-hist. Studier tilegnede professor C. R. Unger (Kr.a 1896), s. 217 flg. Om haandskriftets alder se M. Hægstad, Gamalt trøndermaal, Vid. selsk. Skr., Chr.a. 1899, nr. 3.

Digitized by Google

forsvundet membran fra ca. 1300 [1]. Men visse eiendommeligheter ved orthografien, f. eks. bruken av þ i indlyd ved siden av yngre former som passiv paa st, gjør det trolig, at det av Arne Magnusson gjengivne haandskrift fra ca. 1300 delvis ialfald har været avskrevet efter en original fra 12. aarh. [2], som dog kan ha hat yngre tilføielser. Flere av dens bestemmelser er vistnok likesaa gamle som Trondhjemsskraaen; men i sin endelige redaktion, d. v. s. i den form den foreligger for os, kan den Barth. skraa neppe være ældre end 13. aarh. Denne skraa stammer saaledes fra en tid, da gildevæsenet i Norge hadde naadd høidepunktet av sin utvikling. Derimot er skraaen fra St. Olavsgildet i Onarheim efter eget opgivende forfattet i aaret 1394 [3] og viser os gildet i et tidsrum, da gildevæsenet allerede befandt sig i tilbakegang. Denne forskjel i tiden for de tre bevarte gildeskraaers tilblivelse er av meget stor vigtighet, netop naar det gjælder at finde holdepunkter for en undersøkelse av gildeorganisationens utvikling, men den har ikke tidligere været utnyttet i dette øiemed.

Ved sammenligningen mellem de tre gildeskraaer spiller dog ikke alene tidspunkterne for deres avfattelse, men ogsaa spørsmaalet om vedkommende gildes art ind, og her møter straks den vanskelighet, at skraaen fra det

---

[1] Saaledes M. Hægstad, Vestnorske Maalføre fyre 1350 I, Nordvestlandsk, Vid.selsk.s Skr. (Chr.a 1908), s. 99, jfr. G. Storm, Tidsskrift for Retsvidenskab 1890, s. 341. — Skraaen er trykt i text og oversættelse av Max Pappenheim, se Ein altnorwegisches Schutzgildestatut (Breslau 1888), s. 145 flg.; senere textutgave i Norges gamle Love V, p. 7—11. Oversættelse ved Osc. Alb. Johnsen i Tre gildeskraaer fra middelalderen (Kr.a 1920).

[2] Se G. Storm i Tidsskrift for Retsvidenskab 1890, s. 430, jfr. Hægstad l. c, s. 94—99.

[3] Trykt og oversat av Pappenheim l. c. s. 160 flg.; senere textutgave: NGL V, p. 11—13. Oversættelse ved O. A. Johnsen i Tre gildeskraaer fra middelalderen (Kr.a 1920).

Digitized by Google

trondhjemske, som G. Storm har paavist, maa ha tilhørt et gilde i Nidaros, sandsynligvis det bekjendte Miklagilde eller Korsgilde dersteds [1], mens de to andre har hørt hjemme paa landsbygden. Denne vanskelighet er dog mere tilsyneladende end virkelig. Ti undersøker vi Nidarosskraaen noget nærmere, ser vi, at vedk. gilde, som jeg med Storm gaar ut fra er Miklagildet, ikke bare, ja ikke engang først og fremst, har bestaat av indvaanere av byen Nidaros, men at gildebrødrene har været bosat over et meget større omraade. Art. 2 f. eks. lyder saaledes:

»Men hvis nogen løper fra gildet med stjaalet gods eller en av os gildebrødre maa fare et ærende, skal hver gildebror fare til en anden gildebror med ham (»þá skal gildi hvær fara til annars med honom«).

Og i Art. 3:

»Men hvis den anden gildebror ikke er hjemme, skal han kunne ta hans hest uten straf og hans skib, om han trænger det. Hesten skal han bruke til næste gildebror og lade den komme hjem uskadt.«

I art. 7:

»Men hvis en mand sitter hjemme sommeren over og ikke farer til gilde (og fær eigi til gilldis), skal han bote en halv øre eller skyte Gud til vidne paa, at nødvendighet hindret ham.«

Det er tydelig, at der her er tale om gildebrødre, som bor spredt utover bygderne, og som maa foreta en reise for at komme til hinanden og til gildefesten, ikke bare en spadsertur henad en bygate. Men der er andre ting i skraaen, som bestemt peker hen paa Nidaros som gildets samlingssted [2], og intet er heller rimeligere, end at

---

[1] Miklagildet og Korsgildet i Nidaros er trolig kun to forskjellige navn paa ett og samme gilde. Se Festskriftet for prof. Unger, s. 225 flg.

[2] Se G. Storms bevisførelse herfor i Festskrift for prof. Unger, s. 222 og 225 flg.

Digitized by Google

netop det ældste og største gilde i Nidaros, Miklagildet eller det store gilde, det som i sagaerne omtales allerede i det 11. aarh., og sandsynligvis er ikke saa litet ældre, har været et midtpunkt ikke bare for de endnu faatallige indvaanere av byen Nidaros, men tillike for befolkningen i de omkringliggende bygder.

Ogsaa om det »Olavsgilde i Gulatingslagen«, hvorfra den saakaldte Bartholinske statut hitrører, har det været antat, — av Pappenheim —, at det har hørt hjemme i en kjøpstad, nemlig Bergen [1]; men allerede P. A. Munch har hævdet, at det hørte hjemme paa landet [2], og dette er senere til evidens paavist av Ebbe Hertzberg og Gustav Storm [3]. Derimot har alle nyere forskere hittil været enige om, at den »Bartholinske« skraa og Onarheimsskraaen av 1394 stammer fra to forskjellige gilder. Jeg er imidlertid gjennem studiet av de to skraaer kommet til den opfatning, at de begge stammer fra ett og samme gilde, m. a. o. at ogsaa den »Bartholinske« skraa har tilhørt Olavsgildet paa Onarheim [4]. Storm avviser vistnok denne mulighet med den bemerkning, at »vi jo har en original skraa fra Onarheimsgildet bevaret«; men ved nærmere omtanke vil man let indse, at dette ikke er noget bevis; ti der ligger henved 100 aar mellem de to haandskrifter og en endnu meget længere tid mellem de to skraaers tilblivelse, og det en tid med saa dyptgaaende forandringer i landets tilstand og folkets livsvilkaar, at de nødvendigvis maatte paavirke ogsaa gilderne og gjøre en stor del av de ældre bestem-

[1] Saaledes Pappenheim, Ein altnorwegisches Schutzgildestatut, s. 56 flg.

[2] NFH II, s. 443, note 1, hvor gildet dog feilagtig henlægges til Hardanger.

[3] Tidsskrift for Retsvidenskab II, s. 498 og III, s. 431 flg.

[4] Saaledes allerede Thorkelin i Diplomatarium Arnamagnæanum II, p. 286, hvor skraaen er forsynet med følgende overskrift: »Ni fallor de Onarheim«, dog uten nogen begrundelse av denne formodning.

Digitized by Google

melser ubrukelige. Dette vil jeg i det følgende finde leilighet til nærmere at paavise. Her skal jeg først i al korthet nævne de grunde, som bringer mig til at anta, at begge de bevarte skraaer fra Gulatingslagen hitrører fra Onarheim.

Jeg maa da først gjøre opmerksom paa, at professorerne G. Storm og M. Hægstad uavhængig av hinanden, paa grundlag av visse dialekteiendommeligheter i avskriften, er kommet til det resultat, at forelægget for det av Arne Magnusson benyttede haandskrift maa stamme fra Hordaland. Ved at sammenholde sine sproglige iagttagelser med skraaens indhold naar Storm videre til den anskuelse, at den »stammer fra et kystsogn i Søndhordland«[1], og Hægstad uttaler, at skraaen »kann vera skrivi i Bergen«[2]. Alle disse iagttagelser peker hen til et gilde, som har hørt hjemme paa Bergenskanten, altsaa netop i retning av gildet paa Tysnesøen, som er et kystsogn i Søndhordland og ligger straks syd for Bergen.

I samme retning peker ogsaa *haandskriftets historie*. Det av Arne Magnusson benyttede pergamenthaandskrift hadde han faat av en viss studiosus fra Bergen, Elias Loss, en søn av Samuel Loss, som i aarene 1601—59 var sogneprest til Os i Søndhordland. En anden søn av denne prest het Jens Loss. Han blev farens eftermand i embedet og døde allerede 1668. Om ham fortæller Milzow i sin Presbyterologia, at han var en lærd mand, kyndig i oldnorsk og samler av norske antikviteter[3]. Fra denne bror maa vi da tro at Elias Loss har arvet det haandskrift av

---

[1] Tidsskrift for Retsvidenskab III, s. 430—31.

[2] Vestnorske Maalføre fyre 1350 I, Nordvestlandsk, Vid.selsk. Skrifter II Hist.-filos. klasse 1907, no. 1, s. 99.

[3] »Vir multa eruditione conspicuus, antiquæ linguæ Patriæ, ejusdemque veterum monumentorum longe peritissimus.« Milzow, Presbyterologia p. 30.

Digitized by Google

gildeskraaen, som han senere utlaante til Arne Magnusson [1]. Men nu er Os naboprestegjeld til Tysnes. Ogsaa haandskriftets historie fører os saaledes tilbake til Søndhordland og peker i retning av Onarheim som sædet for det gilde, hvis love skraaen indeholder.

Fra Søndhordland kjendes imidlertid intet andet gilde, viet til St. Olav, end Olavsgildet i Onarheim. Derimot fandtes der et St. Mikaelsgilde paa Voss og et St. Nikolasgilde i Øisteso i Hardanger, av hvilke idetmindste det førstnævnte hadde sin egen skraa [2]; men da disse helgener ikke nævnes i den Bartholinske statut, er det utelukket, at den kan ha tilhørt nogen av dem. Ved hjælp av sagn og stedsnavn har man endvidere kunnet slutte, at der i middelalderen har eksisteret gilder ogsaa i Kinservik og Granvin i Hardanger [3] og paa Stordøen i Søndhordland [4]. De to førstnævnte steder er imidlertid ikke kystsogne, men indre fjordbygder, og tilværelsen av gildet paa Stord er kun svakt bevidnet. Det kan iethvertfald kun ha været et snevert sognegilde, som har været lokalt begrænset til Stord sogn, likesom ogsaa gildet i Kinservik maa ha været et sognegilde, at dømme efter provst Hertzbergs optegnelser [5]. Den Bartholinske skraa derimot maa ha tilhørt et stort og berømt gilde med medlemmer fra flere bygder. Det er inddelt i sveiter, som sitter ved hver sit bord; det har egne forstandere (framfœrslumenn) og verter (gerðarmenn), ialt 10, som stilles av sveiterne efter tur ved lodtrækning; det talte som medlemmer ikke alene mænd og kvinder fra det sogn, hvor gildet hadde sit forsamlingssted, men ogsaa fra andre bygder (uttansoknarmenn, se kap. 34).

---

[1] Tidsskrift for norsk Retsvidenskab, III s. 428 flg.
[2] Brev fra 1418, gjengit i Milzows Presbyterologia p. 12—13.
[3] Historisk Tidsskr. 5 R. IV, s. 233 flg.
[4] Tidsskrift for Retsvidenskab III, s. 431.
[5] L. Daae, Norske Bygdesagn I, s. 52 flg.

Digitized by Google

Alt dette passer kun paa ett gilde i Hordaland, nemlig Onarheimsgildet, som var et gammelt og meget anset gilde, med tilslutning fra hele Sondhordland. Dette sidste fremgaar derav, at *bændr ok almughi* af Sundhorðulande den 17. juli 1344 hængte gildets segl under hyldingsbrevet til kong Haakon VI Magnusson [1]. Man kunde kanske tænke sig, at de andre, mindre gilder i Søndhordland har været underavdelinger av gildet i Onarheim. Sveiteinddelingen i den Bartholinske skraa synes at peke i den retning.

Videre maa erindres, at man ved hjælp av et vidnebrev fra 1327, trykt i Diplom. Norveg. X, no. 21, kan folge Onarheimsgildets eksistens tilbake til omkr. midten av 13. aarh., mens det Bartholinske haandskrift, som for omtalt, ikke kan være ældre end ca. 1300, heller noget yngre [2]. Den gjængse mening, at de to skraaer har tilhort forskjellige gilder, forer saaledes til den antagelse, at der i Søndhordlands kystsogne paa een gang har existert to konkurrerende gilder, som begge har nydt tilslutning over flere bygder, og som begge har været helliget St. Olav og begge har feiret sin aarsfest paa St. Olavsdagen 29. juli. Men to gilder av denne art kan der ikke ha været plass for i Søndhordland, end sige i Søndhordlands kystsogne. Helt uforstaaelig vilde det ogsaa være, at netop Onarheimsgildets segl blev benyttet ved hyldingen 1344 av bonderepræsentanterne i Sondhordland, hvis der her paa samme tid fandtes et andet ældre, storre og mægtigere gilde med en mere omfattende og i befolkningens liv dypere indgripende virksomhet end den »Onarheimsskraaen« vidner om. Jeg antar derfor, at saavel den saakaldte »Bartholinske« skraa som den yngre skraa av 1394 begge har tilhort Onarheimsgildet og avspeiler dette gildes organisation og virksomhet paa forskjellige tidspunkter. At der i slutten av 14. aarh. maatte laves en ny skraa for Onarheims-

[1] NGL IV, s. 374.
[2] M. Hægstad, Vestnorske Maalføre fyre 1350, s. 99.

Digitized by Google

gildet, skjønt det hadde en i forveien, er der intet paafaldende i; ti den ældre var da allerede forlængst forældet og for store deles vedkommende ute av bruk. En ny skraa, som svaret til tidens forhold og gildets daværende forfatning, var blit paatrængende nødvendig. Den ældre opfatning, at Onarheimsgildet først har faat skrevne love i slutten av 14. aarh., er derimot i sig selv usandsynlig.

Gaar vi ut fra, at de to skraaer stammer fra ett og samme gilde, faar de derved saa meget større værdi for studiet av gildevæsenets utvikling i vort land. Ti vi faar da vishet for, hvad vi før trodde, at et gildes organisation og formaal ikke var noget een gang for alle bestemt, men at det stadig har undergaat forandringer, idet begivenheterne, de økonomiske forhold og selve tidsaanden har sat sit skiftende præg paa det.

Naar jeg nu i sammentrængt form vil forsøke at svare paa, hvad et norsk middelaldergilde var, vil jeg særlig lægge den »Bartholinske« skraa til grund, fordi den viser os et norsk gilde i dets høieste utvikling, slik som det var eller kunde være i gildevæsenets blomstringstid i vort land, nemlig det 12. og 13. aarh. Vi ser da, at dette gilde er et meget kompliceret samfund med flere, meget forskjelligartede opgaver. Det er for det første en selskapelig forening med drikkelaget som mittpunkt. Bestemmelserne om forberedelsen til drikkelaget i forbindelse med de forskjellige politianordninger for at opretholde orden og sømmelighet under samværet m. v. optar betydelig mere end tredjeparten av skraaens indhold, og noget lignende gjælder ogsaa de to andre bevarede gildelove, Trondhjemsskraaen og Onarheimsskraaen. Dog er gildet ikke alene en selskapelig klub, men ogsaa et religiøst samfund, indviet til landets nationalhelgen og under geistlig medvirkning intimt forbundet med den kirkelige kultus. Videre er gildet et brodersamfund til gjensidig beskyttelse. Dette kommer ikke alene frem i omsorgen for den avdøde gildebroders sjæl gjennem læsning

Digitized by Google

av sjælemesser, eller ved plikten til at sørge for hans kirkelige begravelse, men ogsaa i plikten til at følge gildebroren paa reiser inden fylket eller et større omraade (Nidarosskraaen), til at utløse ham av krigsfangenskap og til at skride ind sammen med hans nærmeste slegt i tilfælde av, at han blir utsat for legemsfornærmelse eller drap. Ja, denne side av gildebrødrenes plikter, som med nogen modifikation i enkeltheterne er fælles for alle de levnede norske gildestatuter, har i den »Bartholinske« skraa faat en utvikling i praktisk retning, saa gildet er blit, hvad vi med et moderne uttryk kunde kalde for et gjensidig assuranceselskap. Gildebrødrene staar inde for gildebroders hus i tilfælde av ildebrand saavelsom for hans korn, halm og høi, om hans lade brænder; de erstatter ham tapet paa hans bufæ, om det dør av sygdom. Gildebrødre, som driver skibsfart, har sit gods forsikret i gildet i 12 mdr. baade mot ran og skibbrudd, men ikke mot tap, som er en følge av krig. Tilslut maa nævnes, at gildet ifl. samtlige skraaer er et eget retssamfund med egne love, egen jurisdiktion, sit eget bøtesystem, egne embedsmænd og sin egen lovgivende og dømmende forsamling, gildestevnet, hvor alle gildebrødrene skal møte frem, idethele en vel utviklet og i alle enkeltheter nøie reguleret organisation.

Slik *var* vort gilde i det 12. og 13. aarh., da den saakaldte Bartholinske skraa blev til. Men slik kan det ikke *altid* ha været. Et saa kompliceret og vel reguleret samfund er ikke fremstaat pludselig, det maa ha utviklet sig litt efter litt fra en ringere begyndelse. Og hvilken denne begyndelse har været, det gir allerede sagaerne os et vink om. Som bekjendt fortæller Snorre i Heimskringla, at Olav Kyrre »lot sætte Miklagildet (ɔ: det store gilde) i Nidaros og mange andre gilder i kjøbstæderne«. Og umiddelbart derefter tilføier han: »Men forut var der omgangsdrikkelag (hvirfingsdrykkjur). Dengang var Bójarbót

Digitized by Google

hvirfingsklokke i Nidaros. Hvirfingsbrødrene lot der bygge Margretekirken av sten«[1]. Nu betyder imidlertid hvirfingsdrykkjur i sagaerne det samme som gilde, d. v. s. det er gildet paa et ældre utviklingstrin, end det vi kjender fra de bevarte skraaer. Man hadde ogsaa andre navn paa slike omgangslag, jeg har før nævnt *samkunda* og *samburðaröl*, som begge brukes i lovene[2]. Jeg kunde ogsaa tilføie *samdrykkja*, som forekommer i Eirik Magnussons retterbod for Bergen av aaret 1295, og vel ogsaa *kolfr*, som er bevaret i sammensætningen hjúkolfr, svarende til tysk Kolbe i betydningen Umlaufsfest. Den egentlige betydning i kolfr er, som bekjendt, bolt, kolbe eller butt pil, og navnet kan tænkes at skrive sig fra, at en saadan gjenstand er sendt omkring som budstikke til kredsens medlemmer ved indbydelse til gildet.

Hvad man end vil lægge i Snorres ord om Olav Kyrres forhold til kjøpstadsgilderne, kan de iethvertfald ikke tydes derhen, at Olav Kyrre har indført gildevæsenet i Norge fra nyt av; ti det kredsdrikkelag, som efter den av Snorre optegnede tradition allerede før Olav Kyrre fandtes i Nidaros, har efter sagaens beretning at dømme selv været et gilde med selskapelige og religiøse formaal, og dette ældre gilde eller samdrikkelag maa ha hat en position i byen, siden dets klokke kaldes Bøjarbót, byens redning, og det maa ha været økonomisk formaaende, siden det kan indlate sig paa et saa vanskelig og kostbart foretagende som at bygge en stenkirke. Det kan følgelig ikke være helt nyt og ubefæstet, men har rimeligvis en længere utvikling bak sig. Sammenholder vi disse træk fra sagaen med Nidarosskraaen, kan vi neppe være i tvil om, at vi her staar overfor en sammenslutning av gildebrødre, som ikke alene er ældre end Olav Kyrre, men ældre end kristendommens indførelse i Norge, et gilde eller kredsdrikkelag,

[1] Heimskringla, Saga Ólafs kyrra k. 2.
[2] Se Gulatingslag kap. 6, 75; Frostatingslag IV, k. 14; Magnus Lagabøters landslov VII, k. 52 o. fl. st.

som allerede i hedensk tid har forenet befolkningen i de uttronderske bygder til aarlige fester, likesom blotveitslerne[1] paa Mæren samlet bonderne i Indtrondelagen. Man kunde snarest tænke sig, at det er de ældgamle samdrykkjur paa Hlade, som efter jarleslegtens fald og kristendommens indforelse er flyttet til Nidaros. De var likesom samdrykkjurne paa Mæren og andre steder noie forbundet med den hedenske gudstjeneste. Man blotet, spiste hestekjott og tomte sine drikkehorn til ære for guderne og til minde om sine hauglagte frænder. Traditionen om disse hedenske offerfester var levende endnu i det 12. og 13. aarh. og er omhyggelig optegnet av Snorre i Haakon den godes saga (k. 14). Om en slik blotveitsle paa Hlade fortæller Snorre bl. a., at Sigurd Hladejarl signet det første bæger til Odin. Derefter var det skik at drikke Njørðs og Freys bægre »til árs ok friðar«[2]. Blotene paa Hlade omtales forovrig allerede av den hedenske skald Kormak, som priser det som et rigtig karstykke, at Sigurd Jarl bestred utgifterne til festen[3]. Det sedvanlige var, at deltagerne selv medbragte mat og drikke. Offerfesterne var m. a. o. sammenskuddsgilder. Dette ligger ogsaa i selve ordet gilde, som oprindelig betyr betaling, sammenskudd, jfr. oldnorsk gjalda, betale, yde, utrede, og angelsachsisk gieldan, betale, ofre til guderne.

I de her omtalte hedenske blotveitsler maa vi anta, at de middelalderske gildefester har sin rot. Ved kristendommens indforelse blev blotene og hestekjottspisningen avskaffet, men sammenskuddsgilderne holdt folket oppe, og istedetfor at signe bægrene til æserne signet man dem nu til Kristus og helgenerne. Allerede Nidaroskraaen omtaler særskilte mindebægre for Kristus, Jomfru Maria,

[1] Heimskringla, Haak. d. g.s s. k. 18. Jfr. O. T.s s., k. 65—69 og O. d. Hell.s s., k. 108 flg.

[2] Smstds. k. 14.

[3] Sigurðardrápa, v. 6 i Finnur Jónsson: Den norsk-isl. skjaldedigtning A I, s. 80.

Digitized by Google

St. Peter, St. Olav og Alle helgener, og skikken blomstret i vore gilder hele middelalderen i gjennem. Ja, endnu i det 18. aarh. drak man mangesteds i vore bygder skaaler for Gud, Kristus og den hellige aand. At denne saakaldte minnedrikning er en arv fra hedendommen, er ikke bare en i og for sig nærliggende formodning, men bekræftes av traditionen allerede i det 12. aarh., se især Odd Snorresons beretning om den hellige Martin av Tours, som i en drøm aapenbarte sig for Olav Trygvason, og bød ham at avskaffe den gamle og utbredte skik at indvie bægrene i drikkelag til Tor, Odin og de øvrige æser og istedet at lade dem signe til minde om ham, biskop Martin [1]. En hermed parallel utvikling er foregaat ogsaa hos andre germanske folk, f. eks. hos germanerne i Tyskland. Sachserne maatte efter sin tvungne vedtagelse av kristendommen under Karl den store love at forsage »allum diabolgelde«, d. v. s. alle gilder til ære for de hedenske guder [2]; men forbudet mot disse gilder maatte gjentages senere [3]. Allikevel lykkedes det ikke helt at avskaffe dem, og selv med fortrengningen av hedenskapet i gildefesterne gik det længe trægt. Vistnok ophørte man med de hedenske ofringer, og man lærte her som i Norge forholdsvis snart at tømme bægrene til Kristi og helgenernes ære istedetfor til æsernes, men endnu i 852 maatte erkebiskop Hincmar av Reims utstede en skarp forordning mot de hedenske skikke i gildefesterne, som han vil skal befatte sig utelukkende med den kirkelige kultus (ofre, lys, sjælemesser), bønner, almissegivning og lignende fromme handlinger [4].

---

[1] Det Arnamagnæanske Haandskrift 310 qvarto. Saga Olafs konungs Tryggvasonar, udg. av P. Groth (Chr.a 1895), k. 27; jfr. P. A. Munchs utg. av samme saga efter manuskr. i det kgl. Bibl. i Stockh. (Chr.a 1853), k. 17.

[2] Formelen er bevaret, se Müllenhoff und Scherer, Denkmäler p. 198

[3] Capit. de partib. Sax. cap. 21.

[4] Migne, Patrologiae ... latinæ tomus 125, p. 776.

Vi ser altsaa, at gildevæsenet hos germanerne paa kontinentet har utviklet sig av den samme rot som gilderne i Norge og overhovedet i Skandinavien, nemlig fra de hedenske offerfester. Det samme gjælder ogsaa gildevæsenet blandt angelsachserne. Det angelsachsiske *gield* betyr offer eller offerfest.

Offerlaget alene kan dog ikke forklare det middelalderske gildes opstaaen; ti dette er, som før paapekt, tillike et *broderskap*, hvis medlemmer ved ed har forpliktet sig til at holde sammen og yde hinanden gjensidig bistand. Derfor kaldes gilderne ogsaa paa latin confratriæ eller fraternitates, paa tysk Brüderschaften, paa oldnorsk brœðralag eller gildbrœðralag. »Ganga til handsals og til gildbrœðralags« heter det i den »Bartholinske« skraa fra o. 1300 om indtræden i gildet (art. 14). Efter Wildas opfatning er broderskapet først kommet til med kristendommen, og dette formentlig kristelige element anser han for det væsentlige ved gildet, slik som det fremtræder i historisk tid. Wilda tænker sig derfor ogsaa, at egentlige gilder først er opstaat i de germanske land blandt geistlige, og at de fra dem er overført til lægfolket, hvorved forbindelsen med de gamle drikkelag er opstaat[1].

I motsætning til Wilda har dog allerede Gierke for de tyske gilders vedkommende hævdet, at gildet ogsaa som broderskap har sin rot i hedensk tid og er en videreutvikling av de gammelgermanske »*genossenschaften*«, som berodde paa slegtskap, naboskap og jordfællesskap[2], og som svarer til en senere tids nachbarschaften. For de nordiske gilders vedkommende har Pappenheim søkt at paavise, at gildet er opstaat av det nordiske fóstbrœðralag[3].

[1] Wilda, Das Gildenwesen im Mittelalter (Berlin 1831), s. 25—45.

[2] Gierke, Deutsches Genossenschaftsrecht (Berlin 1868) I; Geschichte, s. 226.

[3] M. Pappenheim, Die altdänischen Schutzgilden (Bremen 1885), s. 18—53.

Digitized by Google

For alle disse forskere er broderskapet det væsentlige ved gildet, drikkelaget en bisak eller ialfald kun et rent ytre foreningsbaand; men medens Wilda forklarer gildets broderskap ut fra den kristelige broderkjærlighets princip, søker Gierke og Pappenheim dets oprindelse i den hedenske oldtid.

Nu kan det vistnok ikke negtes, at gildevæsenet i middelalderen ofte er sterkt præget av kristelig aand og lære. Der findes mange gilder, der som Herrens bøns gilde i York f. ex.[1], utelukkende er stiftet med religiose formaal for oie. Ofte over gilderne kristelig barmhjertighet i stor stil, f. eks. ved at gi almisser, underholde og beklæde fattige osv., og et av deres vigtigste formaal er i alle land omsorgen for gildebrødrenes sjælefrelse. Endelig er gildet gjerne knyttet til en eller anden helgen eller et kristelig symbol, f. eks. korset, og dets fester er mere eller mindre indsvøpt i den kirkelige kultus. Men trods alt dette er det dog klart, at Wilda og de, som følger ham, har uret, naar de søker selve utgangspunktet for gildets broderskap i kristendommen; ti ikke alene er broderskapet begrænset til en meget snever kreds, gildets medlemmer; men det hviler oprindelig paa et saa ukristelig princip som *blodhevnen*, d. v. s. plikten til at hevne den bror, som har været utsat for drap eller fornærmelse. Endnu Onarheimsgildets segl fra 1344 gir et sindbilledligt uttryk for denne tanke, idet det forestiller to korslagte sverd. I Trondhjemsskraaen er hevnplikten formuleret i bestemte og utvetydige ordelag og slik at vi ser den har været fastslaaet ved ed: Den som var tilstede ved en gildebrors drap og undlot at hevne ham, skulde utstødes av gildet og gjælde for mensvoren (art. 21). Om nogen slog eller saaret en gildebror, skulde de andre gildebrødre likeledes hevne den forurettede. Ogsaa de bevarte danske

[1] Toulmin Smith, English Gilds p. 137 flg.

gildeskraaer[1] viser til overflod, at hevnplikten — blodhevnen — var et oprindelig og væsentligt element i gildebrødrenes broderskap; men dermed er det ogsaa avgjort, at dette ikke kan være av kristelig ophav.

Det kunde efter det anførte synes nærliggende med Pappenheim at utlede gildets broderskap av det gamle fóstbrœðralag. Men herimot har Konr. Maurer gjort gjældende, at fóstbrœðralag er en rent individuel forbindelse mellem mænd, mens gildet var en korporation av mænd og kvinder og dets bestaaen uavhængig av det enkelte medlems død eller uttræden. Desuten er det av lokal natur, begrænset til et bestemt omraade, mens en saadan begrænsning var fóstbrœðralag fuldstændig fremmed[2]. I virkeligheten gaar vel ogsaa Pappenheim for vidt, naar han rent organisationsmæssig vil utlede gildet av fóstbrœðralag. Organisationsmæssig bygger det utvilsomt paa de gamle, endnu i landskapslovene paabudte samdrikkelag (samdrykkjur, samburðaröl-hvirfingsdrykkjur). Indgangsformelen i den Bartholinske skraa er omtrent nøiagtig den samme som signeformelen ved samburðarollet i Gulatingsloven, og denne er igjen optat fra signeformelen ved de gamle hedenske offerfester[3].

---

[1] C. Nyrop, Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen, I (Kbh. 1899—1900).

[2] Krit. Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, herausgegeben von A. Brinz und M. Seydel. Neue Folge. Band IX (1886), s. 341—353:

[3] Barth. skraa: ver skolum eiga gildi vart . . . til Crist heilax þakka ok fru sancta Mariu ok hins helga Olafs konongs . ., os til heilsu ok til ars ok friþar etc.; Gulatingsl. k. 6: En þat ol scal signa til krist þacca oc sancta Mariu, til árs oc til friðar. Sml. beretningen i Heimskringlas Haakon den godes saga k. 14: Þá skyldi hann (d. e. jarlen) signa fullit ok allan blótmatinn, skyldi fyrst Óðins full, — skyldi þat drekka til sigrs ok ríkis konungi sínum — en síðan Njarðar full ok Freys full til árs ok friðar.

Digitized by Google

Stedlig er samdrikkelaget begrænset til et grannelag, en bygd eller et samband av nabobygder eller nabogrannelag, og disse stedlige enheter bygger følgelig ogsaa gildet paa; men et gilde i ordets sande, middelalderske betydning blir samdrikkelaget dog først, naar drikkebrødrene gjennem edsavlæggelse forbinder sig til gjensidig at hevne hinanden i tilfælde av drap eller fornærmelse. Fostbrødrelagets edsbroderskap maa med a. o. være blit overført til samdrikkelaget, og jeg tror, at denne samdrikkelagets overgang til edsbroderskap er begyndt i en temmelig fjern fortid, rimeligvis allerede i hedensk tid. Denne opfatning bygger jeg hovedsakelig paa følgende grunde: Først Heimskringlas beretning om hvirfingsdrykkjurne i Nidaros, som viser, at dette allerede før Olav Kyrre var et fastsluttet samfund med andre formaal end de rent selskapelige; dernæst Nidaros-skraaens omtale av arveøllet og hevnplikten, bestemmelser, som aapenbart skriver sig fra hedensk tid. Endelig viser de angelsachsiske gilder en saa tydelig skandinavisk og særlig norsk paavirkning, at gildevæsenet i Norge maa forutsættes utviklet i sine hovedtræk allerede i begyndelsen av 11. aarh. Man ser av stedsnavn, angelsachsiske gildestatuter o. a. kilder, at norske og danske indvandrere paa Knut den mægtiges tid har grundet nye gilder i England, efter mønster av de skandinaviske. Statuterne for tegnernes gilde i Cambridge[1] fra 1ste halvdel av 11. aarh. viser norsk paavirkning baade i ordforraad og institutioner. Det har særlig en merkelig likhet med skraaen for gildet i Nidaros. Likesom dette er Thanegildet i Cambridge et edsbroderskap, hvis medlemmer er forpliktet til gjensidig at hevne hinanden, noget man ikke finder sidestykke til i de øvrige angelsachsiske gildestatuter. Videre har gildet optat arveøllet, som spillet en stor rolle i de norske gilder i middelalderen saavelsom i

[1] Thorpe, Diplomatarium Anglicum ævi Saxonici p. 610 flg.

Digitized by Google

de gamle hedenske kredsdrikkelag, ja om det saa er en bestemmelse som den, at gildet og arvingerne skal dele omkostningerne ved arveøllet, gjenfinder vi den i statuterne for gildet i Cambridge, der som bekjendt hørte til det gamle Danelagen [1]. Ogsaa runeindskriften fra Bjälbo i Östergötland, ridset av gildebrødre til minde om en gildebroder, viser, at gildet som broderskap i de skandinaviske land gaar tilbake til hedendommen [2].

At samdrikkelaget allerede i hedensk tid maa ha hat en tendens til at utvikle sig til edsbroderskap, er let at forstaa. Selve hovedmotivet til denne sidste slags sammenslutninger, trangen til sikkerhet og gjensidig hjælp og beskyttelse, var jo tilstede, saalænge hedendommen varte og langt ned i kristen tid. Det første skridt paa veien har da sandsynligvis været, at drikkebrødrene, to og to eller flere i forening [3], har indgaat fóstbrœðralag med hinanden paa gammel vis, det næste, at samdrikkelaget som saadant har optat fostbrødrenes ed og saaledes gjort de engere fóstbrœðralag overflødige. Det har derved tillike i høi grad styrket sin organisation og skapt gildets edsbroderskap slik, som det fremtræder i høimiddelalderen. Men om denne utvikling end maa antas at være begyndt allerede under hedendommen, er det vistnok grund til at tro, at den er blit paaskyndet ved kristendommens indførelse. Indgaaelsen av det gamle fóstbrœðralag var, som

---

[1] A. Bugge, The earliest guilds of Northmen in England, Norway and Denmark, Sprogl.-hist. Afhandl., viede Sophus Bugges Minde (Kr.a 1908), s. 198 flg.

[2] Otto von Friesen, Historiska runinskrifter IV, Fornvännen 1911, s. 113—115. Jfr. hermed de to runeindskrifter fra Sigtuna, hvor ordene gildebroder og gildebrødre forekommer, se Otto von Friesen, Ur Sigtunas äldsta historia, Upplands fornminnesförenings tidskrift XXVI, 1910.

[3] Et fóstbrœðralag bestod vistnok ialmindelighet av to personer, men kunde ogsaa tælle flere, Gísla saga Súrssonar ved K. Gislason nævner 4, Gullþóris saga, ed. Konr. Maurer (Leipz. 1858), endog 10.

Digitized by Google

bekjendt, forbundet med et indviklet hedensk ceremoniel med blodblanding o. s. v. og maa derfor være blit bekjæmpet av geistligheten, saameget mere som det ved sin private og individuelle karakter unddrog sig dens kontrol. Sikkert er det, at skikken at sverjast í fóstbrœðralag tok av og efterhaanden ophørte efter kristendommens indførelse, mens gildevæsenet nu fik en ny utvikling og blomstring. Fóstbrœðralagets saavelsom ættens tilbakegang har vistnok bidrat sit dertil; ti folket trængte en erstatning for ætteværnet og fostbrødrelaget, og fandt den i rikelig mon i gildbrœðralag. At hevnplikten indgik som et hovedpunkt ogsaa i gildets edsbroderskap, synes ikke at ha vakt anstød hos de ældste geistlige, det sees bedst derav, at paabudene om hevn blev staaende igjen i landskapslovene, efterat bestemmelserne om blotveitslerne og andre hedenske skikke var renset ut. De ældste kristne konger og prester la hovedvegten paa avskaffelsen av det ytre, officielle hedenskap, den indre omdannelse av tænkemaaten og samfundsordenen kom først litt efter litt som resultatet av en langsom utvikling.

En anden plikt, som er fælles for fostbrødre og gildebrødre, er plikten til at sørge for den avdøde edsbroders sømmelige begravelse og at følge ham til graven. Denne plikt paalaa fostbrødrene allerede i hedensk tid, tildels endog i den utrerte form, at den længstlevende skulde sitte 3 nætter i haugen hos den døde [1]. Efter kristendommens indførelse blev formerne forandret; men kravet blev opretholdt paa den maate, at man skulde sørge for den avdødes kirkelige begravelse og personlig ledsage ham til graven. Dette hørte i middelalderen til gildebrødrenes vigtigste pligter mot hinanden. Dog tror jeg ikke, at denne skik er optat fra fóstbrœðralag, den bunder snarere i den

[1] Saga Egils ok Ásmundar kap. 6 i Fornald. sögur Norðrlanda III, p. 375 flg.

ældgamle sedvane, at granner og sambygdinger hjælper til ved hinandens begravelse og følger hinanden til graven; dette synes at fremgaa av artikel 34 i den Bartholinske skraa, den ældre Onarheimsskraa, som ikke forplikter alle medlemmer til at følge en avdød broder eller søster til graven, men kun dem, som hører hjemme i samme sogn som den avdøde. Jeg kommer her atter tilbake til, hvad jeg før har sagt, at det er grannelaget og bygdesamfundet, som danner grundstenene i gildets korporation, og hvis oprindelig rent sedvanemæssige ydelser av gildet er videreutviklet og saa at sige bragt i system.

Det indviklede hedenske ceremoniel, som hadde ledsaget indgaaelsen av det gamle fóstbrœðralag, faldt bort ved kristendommens indførelse, og gildets medlemmer forbandt sig med hinanden gjennem en av kirken anerkjendt eller tillatt ed. Dette saavelsom gildefesternes tilknytning til den katolske kultus forutsætter aapenbart geistlig medvirkning, og denne, som paaviselig var tilstede i det 12. og 13. aarh., er derfor rimeligvis traadt til straks efter kristendommens indførelse. Da nu de første kristne bisper og prester i Norge fordetmeste var angelsachser, og den norske kirke, som paavist av Taranger, er datterkirke av den angelsachsiske [1], kom de angelsachsiske gilder naturlig til at avgi forbilledet ved fastsættelsen av det kirkelige ceremoniel, som efter kristendommens indførelse i Norge knyttedes til gildefesten, samdrikkelaget, og som skulde avløse den tidligere hedenske gudsdyrkelse. Paavirkningen mellem de norske og de angelsachsiske gilder har saaledes ikke været eensidig, men gjensidig, og den angelsachsiske paavirkning paa vore gilder bør ikke undervurderes, den har gjort sig gjældende ikke alene ved fastsættelsen av de religiøse ceremonier, men ogsaa ved utformningen av

[1] A. Taranger, Den angelsachsiske Kirkes Indflydelse paa den norske (Kr.a 1890).

Digitized by Google

gildernes ordensbestemmelser, boternes art og størrelse m. v. Det er selvfølgelig intet i veien for, at ogsaa kongelig initiativ herunder kan ha gjort sig gjældende. Ja, dette er vel endog meget sandsynlig, fordi befordringen og reguleringen av gildevæsenet, særlig i den ældre tid, maatte synes at falde sammen med kongernes bestræbelser for at fremme kristendommen og for at skape fred og ordnede forhold indenlands Man kan tænke sig, at kongernes interesse for gilderne har gjort sig gjældende paa to maater, dels ved oprettelse av nye broderskaper og dels gjennem forbedring av de allerede existerende. De bevarte gildeskraaer fra 13. og 14. aarh. opviser et detaljeret ordensreglement med bestemmelser om gildebrødrenes opførsel, omgangstone og religiøse plikter, som vanskelig kan være indført med ett slag, men snarere er indarbeidet litt efter litt, eftersom den stigende kultur og ærefrygt for kirken har stillet nye krav og gjort folket modent til at opfylde dem. Ifølge med dette ordensreglement maa man da ogsaa tænke sig, at det sterkt nuancerte botesystem i de bevarte gildeskraaer er vokset frem.

Av hvad der i det foregaaende er anført, slutter jeg, at gildet ikke alene som samdrykkja og religiøst samfund, men ogsaa som edsbroderskap, har sin rot i hedensk tid, mens alle forskrifter vedrørende den katolske kultus, f. eks. om helgendyrkelsen, kirkegangen, prestens deltagelse i gildet, hallens bestænkning med vievand, sjælemesserne og en række artikler i gildernes ordensreglementer skriver sig fra kristen tid, altsaa tidligst fra det 11. aarh. Vanskeligere er det derimot at finde oprindelsen til bestemmelserne om den gjensidige økonomiske assurance mot ildebrand, dødelighet paa kvæget, skibbrudd, ran og krigsfangenskap, som indtar en saa bred plass i den Bartholinske skraa. Er denne gjensidige økonomiske assurance en oprindelig bestanddel av gildets virksomhet, eller er den en

Digitized by Google

nydannelse, opstaaet under den kraftige økonomiske utvikling i 11.— 13. aarh.?

Som paapekt av Wilda m. fl. var allerede de frankiske gilder i 8. og 9. aarh. edsbroderskaper med økonomiske saavelsom religiøse og selskapelige formaal. Gildebrødrene forpliktet sig gjensidig til at yde hinanden hjælp mot forarmelse, ildebrand, skibbrudd o. l. saavelsom mot fiendtlig overfald. I de angelsachsiske gilder fra første halvdel av 11. aarh. er der spor av en lignende understøttelsesplikt, i tilfælde av ildebrand [1], og i de danske gildeskraaer fra 2. halvdel av 13. aarh. og senere saavelsom i de engelske gildestatuter fra senmiddelalderen gjenfinder vi et utviklet gjensidig assurancesystem som det vi kjender fra den Bartholinske skraa. Ogsaa i de tyske bondegilder, f. eks. i Westphalen [2] og Holstein [3], blev der ved siden av selskapeligheten og gudsdyrkelsen lagt vegt paa den gjensidige økonomiske understøttelse i ulykkestilfælde. Det har i det hele ikke manglet paa forbilleder, som har kunnet tjene til mønstre ved utviklingen av gildets assurancesystem. Men der savnes paa den anden side heller ikke antydninger til, at ogsaa dette har sin rot i ældre hjemlige sedvaner. Et behov for gjensidig understøttelse har selvsagt været tilstede allerede i forhistorisk tid og har vel oprindelig været tilfredsstillet av ætten og grannelaget, svarende omtrent til det tyske Nachbarschaft, efterhaanden i nogen mon ogsaa av fóstbræðralag, som gik ut ikke alene paa vaabenhjælp, hevnplikt og omsorg for en hæderlig begravelse, men ogsaa paa gjestevenskap, ja undertiden endog paa godsfællesskap [4]. Gildet har imidlertid som korpo-

[1] Se statuterne for gildet i Exeter, Thorpe, Diplomatarium, s. 613.

[2] Jakob Sommer, Westfälisches Gildenwesen, Archiv für Kulturgeschichte 7 (1909), s 397—476.

[3] J. Kähler, Die Gilden in den Holsteinischen Elbmarschen mit besonderer Berücksichtigung des Versicherungswesens. Itzehoe 1904.

[4] Pappenheim, Die altdänischen Schutzgilden, s. 44; Ein altnorwegisches Schutzgildestatut (Breslau 1888), s. 37 flg.

Digitized by Google

ration været langt bedre skikket til at fyldestgjøre kravet paa økonomisk støtte end grannelaget og det rent individuelle fóstbrœðralag, og det ligger derfor nær at anta, at den gjensidige understøttelsesplikt i ulykkestilfælde, f. eks. ved ildebrand, er optat av gildebrødrene paa et meget tidlig tidspunkt, senest ved gildets overgang til edsbroderskap.

Av de samme spirer som gildets assurancesystem maa ogsaa den islandske forsikring ha utviklet sig. Denne er, slik som den fremtræder i Staðarhólsbók (13. aarh.), ikke knyttet til gilderne. Saadanne var vistnok ikke helt ukjendte paa Island. Sturlungasaga omtaler ved aar 1119 et Olavsgilde, som holdt sin fest hver sommer og talte mange gildebrødre [1]. Men institutionen synes ikke at ha vundet nogen trivsel deroppe, det har rimeligvis — som ogsaa antydet i sagaen — ofte faldt vanskelig for den almindelige mand at skaffe tilveie den fornødne mængde korn og malt. De oligarkiske forhold paa Island med almægtige, indbyrdes feidende høvdinger og undertrykte bønder gav ikke jordbund for gildevæsenets trivsel, fordi dette forutsætter en vis grad av frihet, selvstændighet og velvære inden bondesamfundets brede lag. Som led i gildeorganisationen kunde den gjensidige forsikring her ikke gjennemføres; men da den var øiensynlig nyttig saavel for fæstebonden som for jorddrotten, saa er den blit gjennemført i hreppen, d. v. s. som kommuneforanstaltning, og dens gjældende bestemmelser er utformet og vedtat paa tingene under høvdingernes ledelse og indført i den islandske lovbok. De er derfor ogsaa videre utformet, tilhører et, juridisk set, høiere utviklingstrin end de rent folkelige forskrifter i den norske gildeskraa. Men tanken og formaalet er begge steder de samme, og det ligger derfor nær at tro, at der er en eller anden sammenhæng mellem det norske og det

[1] Sturlungasaga, ed. Dr. G. Vigfusson I (Oxford 1878), s. 19.

Digitized by Google

islandske forsikringsvæsen, skjønt Maurer og Pappenheim, forøvrig uten nærmere begrundelse, har ment det motsatte [1]. Ordet repp brukes endnu paa mange steder i Norge i betydningen en kreds eller række av gaarde [2], bygd eller bygdelag, og i lignende betydning forekommer det ogsaa i oldnorsk. Paa Island betegner hreppr mindste kommune eller tinglag. Omraadet for gildet eller dets underavdelinger, sveiterne, maa i Norge i almindelighet ha faldt sammen med reppen, og i haandskrifterne til Sturlungasaga forekommer gildisfundr som variant til hrepp-fundr [3]. Gilde og repp er følgelig paa Island, likesom gilde og tinglag i Norge, kun to forskjellige former for sambygdingernes fællesliv, og da gildet, som nævnt, ikke vilde trives paa Island, maatte den gjensidige forsikring her naturlig knyttes til reppen. Men i begge tilfælde er den rundet av samme rot, og hvilken denne rot er, er ikke saa vanskelig at se, det er den sedvanemæssige gjensidige hjælpsomhet, som allerede i forhistorisk tid har bestaat mellem slegtninger, granner og sambygdinger. En nærliggende parallel finder vi atter i det tyske Nachbarschaft, som ved siden av selskapelige og religiøse formaal, Grabgeleite etc., *ogsaa* gik ut paa gjensidig økonomisk understøttelse eller samvirke [4]. Denne sedvanemæssige hjælpsomhet, som allerede under hedendommen har utviklet sig blandt granner og sambygdinger, er vistnok tidlig blit opfattet som moralsk plikt. Av gildet saavelsom av den islandske reppr er den saa videre utviklet til en i bestemte former nøie reguleret gjensidig assurance, og samtidig fastslaat som juridisk plikt, hvis overtrædelse medfører bestemte straffe. At denne

---

[1] Maurer, Island, s. 297; Pappenheim, Ein altnorwegisches Gildestatut, s. 115 flg.

[2] Ivar Aasen, Norsk Ordbog under repp.

[3] Sturlunga saga III, kap. 4, s. 43.

[4] Sigfried Sieber, Nachbarschaften, Gilden, Zünfte etc. I, i Archiv für Kulturgeschichte XI, s. 460 flg.

Digitized by Google

gjensidige assurance i det 13. aarh. har været almindelig utbredt i de norske gilder, fremgaar av Magnus Lagaboters hirdskraa. »Der findes», siger denne (kap. 53), »neppe et gilde i landet saa fattigt, at det ikke har noget sammenskudd til at hjælpe levende og henfarne«[1].

Sammenligner vi den »Bartholinske« gildeskraa med Onarheimskraaen av 1394, vil vi finde stor likhet ved siden av nogen forskjel. Ogsaa efter den yngste skraa bestaar gildet av mænd og kvinder, som yder malt og voks i medlemskontingent, men rigtignok meget mindre malt og meget mere voks, end den ældre skraa foreskriver. Overtrædelse av gildets lover sones fremdeles med bøter i naturalier eller penge, avpasset efter forseelsens art. Men bøterne er gjennemgaaende mindre og hele botesystemet forenklet; desuten er de ældre, norske myntenheter, mark, øre, ørtug og penning avløst av »lybsk« og »engelsk« penning eller »engelsk skilling«. Efter begge gildeskraaer skulde der hvert aar vælges gerðarmenn (gerdhemenn) til at forestaa gildefesten. »Framfœrslumenn« nævnes ikke i skraaen 1394. Til gjengjæld har gildet efter denne statut en oldermand (aldherman), som præsiderte ved sammenkomsterne og utbragte mindebægrene (§ 19), ja, endog hadde domsmyndighet over gildebrødrene. Han skulde forlike og paadømme saker dem imellem, dog ikke helt paa egen haand, men »med gode mænds raad« (§ 20). Sammen med 6 andre av gildets medlemmer hadde han ogsaa at ilægge bøter for forseelser mot ordensreglerne (§ 15).

Oldermand omtales her for første gang ved noget norsk gilde. Den ældre Onarheimsskraa saavel som Trondhjemsskraaen kjender kun »framfœrslumenn« og

[1] Hirdskraa i fotolithografisk gjengivelse efter Tønsbergs lovbok, utg. ved G. Storm (Chr.a 1895); den her gjengivne hirdskraa svarer til, hvad der er trykt i Norges gl. love II, s. 389—450.

Digitized by Google

»gerðarmenn«. Senere nævnes en allirman (ollermæn) 1461 for St. Anna gilde i Oslo[1], en olldurmann 1482 for St Nikolausgildet paa Øisteso i Hardanger[2], en »ellerman« 1520 ved Helliglegemsgilde i Oslo[3] og endelig i 1560 en »oldermand« i Borgesyssel[4]. Institutionen er rimeligvis kommet ind i de norske gilder i løpet av 14. aarh., enten fra Tyskland ved paavirkning over Bergen, hvor tyskerne i 1357 oprettede et »St. Dorothea og St. Catharina gilde« med egen oldermand[5], eller fra Danmark, hvor institutionen var almindelig og meget gammel, den nævnes allerede i 1130-aarene[6]. De svenske gilder fra middelalderen styredes likeledes av oldermænd[7].

Foruten denne forfatningsforandring er der forskjel paa de to statuter ogsaa i andre henseender. Navnlig har skraaen av 1394 ingen bestemmelser om gjensidig økonomisk forsikring. Der er ingen hevnplikt som i Trondhjemsskraaen, og forskriften i den Bartholinske skraa om at følge eftermaalsmanden (art. 32) er avløst av en almindelig bestemmelse om, at »hver gildebror skal hjælpe og styrke den anden til lov og ret inden- og utenlands«.

Mens den gjensidige økonomiske forsikring er forsvundet i den yngste Onarheimsskraa, blir der lagt saa meget større vegt end før paa den religiøse kultus. Der brændes flere lys end i ældre tid, og der fortæres mindre øl. Dog drikkes mindebægrene til helgenernes ære hver kvæld under gildefesten. Naar Mariabægeret er drukket,

---

1 DN. IV, nr. 854.

2 DN. VIII, nr. 410.

3 DN. VII, nr. 550.

4 Hist. Tidsskr. 5 R. IV, s. 237.

5 Y. Nielsen i Vid.-Selsk.s' Forhandl. 1878 No. 11.

6 Pappenheim, Altdänische Schutzgilden, s. 212 flg.

7 H. Hildebrand, Medeltidsgillena i Sverige, i Silfverstolpes Historiskt Bibliotek III (1877), s. 78—92.

Digitized by Google

skal gildebrødrenes og gildesøstrenes navn oplæses, saa kommer presterne ind, klædt i korkaaper. Svingende rokelseskar, mumlende sine bønner stænker de vievand omkring i salen paa gulve, tak og vægge. Efter Olavsbægeret læses ogsaa navnene paa de avdøde medlemmer av gildet op under bøn og salmesang ved lyset fra gildekjerterne. Denne sidstnævnte skik gjenfinder vi i Stockholms Helga Lekams gille i 15. aarh. Listen over de avdøde begyndte her med dronning Margrethe[1]. Paa to steder i den yngste Onarheimsskraa gives paabud om almisser, som ikke findes i den Bartholinske, og selve ordensreglementet er strammere end i ældre tid; der er forbud mot at drikke sig beruset, mot at bære dolk eller et mindre vaaben i gildet, mot at gjøre støi, naar mindebønnen læses eller oldermanden taler fore, og paabud om, at enhver bror eller søster, som gaar ut eller ind, skal bøie sig for St. Olavs billede. Idethele har den yngre skraa en mere utpræget religiøs karakter end den ældre »Bartholinske«. Derav kan dog ikke sluttes, at der er tale om to forskjellige gilder, men kun om det samme gilde paa forskjellige utviklingstrin.

Det 14. aarh. er i Norges historie kjendetegnet av økonomisk tilbakegang. Vor selvstændige utenrikshandel ophørte og med den ogsaa skibsfarten. Forsikring mot skibbrudd og tyveri i fremmede land blev derfor paa det nærmeste overflødig for den almene mand, om ikke før, saa iethvertfald efter manddauden. De økonomiske virkninger av denne landsulykke var av den art, at det gamle forsikrings- og understøttelsessystem nødvendigvis maatte falde sammen, især paa Vestlandet, hvor folketapet var betydelig større end norden- og søndenfjelds. Paa den anden side viser de mange gaver til kirken i tiden under og nærmest efter manddauden, at denne har sat de religiøse følelser i sterk svingning, og det er derfor kun na-

[1] Silfverstolpe, Hist. Bibl. III (1877) s. 89.

Digitized by Google

turlig, at gildefesten nu har faat et strengere religiøst præg, og at man mere end før har følt trangen til at mindes de avdøde. Vi kan iagtta en lignende svingning i religiøs retning ogsaa i andre land.

De nærmeste forbilleder for gildet, som det fremtræder i skraaen av 1394, er vistnok at søke i Tyskland, hvor der fandtes talrige gilder, ogsaa bondegilder, som utelukkende hadde religiøs-selskapelige formaal. Dette var forøvrig tilfældet ogsaa med det før nævnte tyske St. Catharina og St. Dorothea gilde i Bergen, hvis skraa blev fundet og publiceret av Yngv. Nielsen i 1878[1]. Den stemmer, hvad gildets organisation og virksomhet angaar, i alle væsentlige træk med Onarheimsskraaen av 1394.

Gilderne i Norge befandt sig i det 14. aarh. og senere likesom landet og folket idethele i nedgangens tegn. Adskillige av dem var vel gaat ind med manddauden, men mange holdt sig op gjennem det 15. aarh. som religiøs-selskapelige broderskaper for endelig at omstyrtes efter reformationen, da kongerne og den protestantiske geistlighet vendte sig mot dem som tilholdssteder for katolicismen. Den gjensidige forsikring og understøttelsesplikt, som i Tyskland holdt gilderne i live, ja endog gav dem en ny blomstringstid i 16. og 17. aarh., blev i Norge ikke gjenoptat efter forfaldet i det 14., men levet i høiden et fritt og uorganiseret liv som bustegang, skaalgivning i bryllupper, dugnad og lignende sedvanemæssige former for gjensidig hjælpsomhet, vistnok i almindelighet nøie knyttet til grannelaget eller de bidlag eller belag, som endnu forekommer, og ialfald paa Vestlandet har bevaret en vis fasthet. De svarer noksaa nøie til de før omtalte tyske Nachbarschaften, som Bugge mener er ensbetydende med gilder[2], men som snarere kan betegnes som den jordbund, de

[1] Videnskapsselskapets Forhandlinger 1878, no. 11.
[2] Historisk Tidsskrift 5. R. IV, s. 244.

Digitized by Google

organiserte gilder er vokset frem av. Gilderne er produkter av en længere utvikling, en høiere kultur, mens Nachbarschaften saavelsom grannelag og bidlag er rent primitive former fra det lokale samliv. De kunde derfor bli staaende igjen, da de egentlige gilder visnet hen og forfaldt.

Digitized by Google

PEDER CLAUSSØNS SNORRE SOM NORSK BONDELESNING.

AV HALVDAN KOHT.

Med Jacob Aall som kilde, og med Gustav Storm som mellemmann[1], er det ofte blitt gjentatt og brukt, det som Aall sier i sin oversettelse av Snorre fra 1838 (I, s. X), at »mod den sidste Slutning af forrige Aarhundrede og Begyndelsen af dette var Claussens Oversættelse af Snorre i de anseligste Bønders Hænder, og udgjorde deres meest yndede Læsning«.

Så alment sagt som dette blir citert, har Jacob Aall i virkeligheten ikke uttalt setningen. Det han sier er, at han husker fra »den første Tid af hans Ophold paa dette Sted«, d. v. s. på Nes jernverk, da var det slik med Snorre. Han har altså selv begrenset sine erfaringer til den del av landet, hvor han var kjent. Men han har riktignok også — med det drag som de fleste mennesker har til å utvide sine begrensede personlige erfaringer eller inntrykk til almene domme — trukket en videre slutning: han sier at Peder Claussøns Snorre-oversettelse i lange tider var Nordmennenes »Yndlingsbog«, — »indtil den efterhaanden ved Slid og Brug er saa godt som forsvunden«. Og denne almene påstand har så gått videre fra mann til mann, fra bok til bok, inntil den nu optrær som et absolut historisk faktum. Men det er nødvendig å undersøke saken litt nærmere, før man overtar påstanden; vi har midler til det, ialfall i nogen grad, og jeg skal nu

[1] Peder Claussøn Friis, Samlede Skrifter, s. LXXV.

Digitized by Google

her stille sammen alle de oplysninger jeg har truffet på om sakforholdet.

Spørsmålet er slet ikke uviktig. Snorre som den »meest yndede Læsning« — naturligvis av verdslige bøker — hos »de anseligste Bønder«, det betyr øket selvbevissthet og nasjonalbevissthet hos bønderne i slutten av dansketiden. Det er riktignok vel verdt å legge merke til at opfatningen av Einar Tambarskjelve og alle de andre gamle høvdingene som »bønder« ikke kan stamme fra Peder Claussøns Snorre, fordi de her for det meste blir betegnet som »Læns-Herrer« (i første utgave »Lænshøfdinge«) og »Grever«. Men dansketidens bønder kjente sig da i slekt med hine fortidens stormenn; de kunde delvis selv ha følelsen av å være av adel, og lesningen om sagatidens bedrifter måtte uvilkårlig styrke den nasjonale selvfølelse.

»Snorre Sturlesøns Norske Kongers Chronica, udsat paa Danske aff H. Peder Claussøn«, kom ut første gang på prent i Kjøbenhavn 1633, utgitt av Ole Worm. Denne utgaven fikk betydning for den lærde forskning i 17de årh., men fikk visselig lite eller intet å sie for Norges bønder; lesekunsten var på den tid ytterst lite utbredt hos det almindelige folk[1]. Først i 18de årh. blev det vilkår for bokens utbredelse også blandt bønderne; fra 1739 kjempet almueskolen sig fram, om enn med høist ujevne resultater, og evnen til å lese i bok blev mer og mer almen, selv om den sikkert ennda hele dette århundret ut blev opfattet som en udmerkende egenskap for bygdens beste menn. Først i 18de årh. kunde Peder Claussøn ta sitt rum ved siden av Peder Syv (med »kjempeboka« fra 1695) og Petter Dass som den ene av »dei tri

[1] Jeg har funnet Snorre citert i 1730-årene hos »den kloke bonde« Simen Fougner i Gausdal, se Bygd og Bonde II. 1920, s. 177 og 197.

Digitized by Google

store Per'ane«, som bønderne i Telemark beundret[1]. Men da kom det også en ny utgave av saga-oversettelsen: »Snorre Sturlesens Norske Kongers Krønike, oversat paa Dansk af Herr Peder Clausen«.

Det var denne nye utgaven som ialfall i nogen utstrekning blev folkelesning i Norge. Den utkom i Kjøbenhavn 1757, »trykt og bekostet af Andreas Hartvig Godiche, boende i Skinder-Gaden, næst ved vor Frue-Skole«. Godiche virket som boktrykker fra 1735 og til sin død i 1771, og var fra 1755 universitets-boktrykker. Han hadde tidligere også utgitt en Saxo-oversettelse i ny utgave.

Det vilde ha vært av interesse å vite hvor stort oplag den nye Snorre-utgaven blev trykt i. Vi har fra 1754 en oplysning om at 600 eksemplarer da blev regnet for et høvelig oplag[2]; lærde skrifter blev trykt i færre ekspl., postiller og Holbergs verker derimot i flere. Vi tør kanskje tro at boktrykkeren regnet med litt større avsetning på sin Snorre; men oplaget blir ialfall meget lite i sammenligning med nutidens folkeskrifter. Og ennda er det jo slett ikke sikkert at hele oplaget blev utsolgt; for noen få år siden kjøpte jeg selv fra Tyskland et ganske ubrukt, uopskåret eksemplar av denne utgaven. Det er vel alt i alt ikke så mange hundre eksemplarene av boken som kan ha vandret til Norge, og vi kan således i ethvert tilfelle ikke tenke på en utbredelse i likhet med den vi kjenner fra våre dager.

Det elste vitnemål jeg har støtt på om at Snorre — jeg bruker her navnet stadig i samme mening som det dengang blev brukt, om alle de gamle norske kongesagaene — var kjent og yndet blandt norske bønder, er fra året 1785. Det var da planlagt at kronprins Frederik

---

[1] Nordmænd i det 19de aarh., II 181 av Moltke Moe.
[2] C. Nyrop, Bidrag til den danske Boghandels Historie, I 301.

Digitized by Google

skulde på en reise til Norge, og dr. Laurids Smith, som hadde vært rektor i Trondhjem 1781—1785, skrev i den anledning i et brev, datert Veile den 27. desbr. 1785, til kronprinsens lærer og rådgiver, Johan v. Bülow[1]:

»Det er temmelig almindelig blandt de norske Bønder, fornemmelig de velhavende, at de vide noget og det endda en Deel af den gamle norske Historie, som de have af Snorro Sturlesens Læsning. Jeg troer, det skulde og høre til H. K. H. Kr. Pr.s Præparatorier til den norske Reise, at han løb Snorro igjennem efter den Kvartudgave, vi har (da den nyeste Folioudgave [med oldnorsk, latinsk og dansk tekst, 1777] er for kjedsommelig formedelst den vidtløftige Tryk). Læsningen er i sig selv morsom, og ved Samtale vilde det blive meget bemærket.«

Uttalelsen er formet helt alment, som om den gjelder hele Norge; men vi tør sikkert ikke ta den som et vidnesbyrd for mer enn bygdene omkring Trondhjem. Den har en betydelig interesse, ikke bare fordi den vistnok er det eneste vitnemål vi har om saken fra selve det 18de århundre, men også fordi den er den eneste som synes å bygge på erfaringer fra det nordenfjelske Norge.

Jacob Aall, som i det minste fører tilbake til de allersiste årene av 18de årh., har sine erfaringer fra en helt annen kant av landet, fra Aust-Agder og særlig fra Telemark. Han har selv gitt mer detaljert oplysning derom i et av sine skrifter efter sin egen Snorre-oversettelse. I 1844 skriver han[2]:

»Ligesom der i Norges Fjelddale findes mangensteds en Gjenlyd af gamle Toner og et Billede af gamle Former, saa have og dets Indbyggere bevaret en Interesse

[1] Af Geheimeraad Johan v. Bülows Papirer, udg. af Ludvig Daae, s. 188.

[2] Erindringer som Bidrag til Norges Historie fra 1800 til 1815, 2. Udg., s. 74.

Digitized by Google

for Fædrelandets Skjæbne i Oldtiden. — — — Med hine heldigere Betingelser for borgerlig Velvære fandtes også i hine Dage [d. e. førstningen av 19de årh.] en større Oplysningsgrad, og en meer udbredt Læsning af de bedste Skrifter, som paa den Tid vare i Omløb. Clausens Snorre saaes endnu ofte i det lille Bogskab, og ved Siden deraf flere af de paa den Tid meest yndede Folkeskrifter. Forfatteren erindrer endnu, hvormeget han overraskedes, da han som Candidat [1795] gjorde en Reise i Thelemarken, ved i dens dybeste Fjelde at finde Bastholms Philosofie for Ulærde med flere Folkeskrifter, og at træffe paa flere Bønder, der vidste med Sagkundskab at tale om deres Indhold.«

Bastholms populær-filosofi er her åpenbart nevnt som eksempel på et av de »folkeskrifter« som man kunde finne i bondens bokskap ved siden av Snorre, og netop derfor har jeg vanskelig for å la være å sammenstille Jacob Aalls oplysning fra en fjelldal i Telemark med en bemerkning av professor Chr. Hansteen, som i 1821 gjorde en reise gjennem Hallingdal, Telemark og Hardanger; i Telemark passerte han Gransherad og Vestfjorddalen, og av sammenhengen ser det ut til at følgende iakttagelse[1] særlig gjelder Vestfjorddalen:

»Mange af dem [d. e. fjellbønderne] læse flittig Aviser, som de faae til Laans af Præster eller andre nærboende Embedsmænd, og ere sædvanlig temmelig vel bevandrede i Europas Geographie, men fornemmelig i sit Fædrelands ældre Historie. Snorre Sturlesen, Bastholms Philosophie for Ulærde og flere af den sidste populære Skribents Verker findes jævnlig paa en Hylde.«

Jeg spør mig uvilkårlig: er det tilfeldigvis den sam-

[1] Bemærkninger og Iagttagelser paa en Reise fra Christiania til Bergen og tilbage i Sommeren 1821, Budstikken III (1821—22), sp. 397.

Digitized by Google

me hylle, det samme lille bokskap de to forfattere har set i, den ene i 1795, den andre i 1821? I det tilfellet måtte det visselig nærmest være Eystein Hansson på Ingulsland de begge to har vært hos; Hansteen skildrer ham i 1821 som en ren høvding i dalen[1].

Vi har imidlertid også andre vitnemål fra Telemark om at Snorre blev lest. Den bonde som møtte fra Bratsberg på Eidsvolls-forsamlingen 1814, Tallev Huvestad fra Lårdal, har Henrik Wergeland i sin »Norges Konstitutions Historie«, sikkert efter meddelelser fra sin far, karakterisert slik:

»Et udmærket Exemplar af disse, især i Historie, belæste norske Fjeldbønder, som stundom overraske den Rejsende. Kunde ikke »sættes« (som det heder) i Snorro, og besad derhos, i Dybet af den elskværdigste Beskedenhed, under sin Thelekofte, flere Kundskaber i Udenverdenens Historie og Geografi.«

Herved er likevel å merke at Tallev Huvestad ikke var en vanlig gårdbruker; han var dessuten skolelærer og således adskillig bedre lært end de fleste bønder. Det kan også være verdt å peke på det »stundom« som Wergeland knytter til sit ord om de beleste fjellbønder, og Huvestad er den eneste av alle bønderne i Riksforsamlingen, som Wergeland nevner noe slikt om.

Sammen med Tallev Huvestad er å nevne Tarjei Vinsvål fra Åmotsdal (anneks til Seljord). Han skrev i 1813 et dikt »Tellebøndernes Følelse angaaende Svenskens Fordring paa Norge«, og her nevner han ymse navn fra sagaene, — Einar Tambeskjelver, Tossten Knarresme, Tormo Skjall. Han kjenner dem fra Peder Claussons »Krønike«; han sier i et vers: »Krønikjen fortel om mangen dygtig mann, som var fødd i Norigs rikje«.

[1] Set., sp. 407—410.

Og et annet vers gir et pussig lite bevis for dette. Der heter det:

»Svenskjen æ ein stakkar, alli hell han or,
rekling va kong Olav Fønske,
lova Heilag-Olav dotte' si aa svor,
tru meg, han va av dei lønske.«

Ingen utgiver har hittil forstått hvorledes Tarjei Vinsvål har fått tak i navnet »Olav Fønske« på kong Olav Skotkonung. Et par opskrifter har i steden »Olav Synske«, men, sier Rikard Berge[1], »baae tvo tykkjest like meiningslause«. Sammenhengen er ganske simpelt den, at Peder Claussøns Snorre i utgaven av 1633 gjennemgående skriver »K. Olaff Fønske« og på et enkelt sted (s. 203, svarende til Heimskringlas Olavs-saga kap. 67) »K. Olaff Suenske eller Fønske«; netop av dette sted ser en lett at »Fønske« intet andet er enn »Suenske«, og formen beror på en feillæsning av det gammelnorske s œ n s k i. Utgaven av 1757 har for det meste »Oluf Svenske«, men på mange steder like godt »Oluf Fønske«, og dette er det da Tarjei Vinsvål har optatt. Dermed forteller han oss hvilken bok han har sin lærdom fra.

Men også Tarjei Vinsvål var skolelærer, — litt yngre enn Tallev Huvestad: Tallev født 1761, Tarjei 1770.

Fra noe seinere tid har vi et annet vitnemål fra Telemark, — fra en annen av fjellbygdene der. Den danske politiker Orla Lehmann var på en reise her i 1836, og fra Haukeli-overgangen, fra Grungedal, forteller han om gamle »Ole Voxli«, d. v. s. Olav Vågsli, »denne Filefjeldets (!) Konge«: »Han var lige saa fortrolig med sin Bibel og med de gamle norske Kongesagaer, som med det store og eensomme Naturliv, i hvilket han var voxet op og bleven gammel.« Siden det her er tale om en gammel

[1] Bygdedikting fraa Telemarki, III, Torgeir Vinsvaal, s. 63.

Digitized by Google

mann, tør vi vel føre hans kjennskap til Snorre tilbake til tiden omkring århundreskiftet.

Også sagnet forteller om hvorledes almindelige bondefolk i Telemark kunde sin Snorre. Der er et sagn knyttet til Tarjei Vinsvål[1]: Han skulde ha en lærdomstevling (skulde »klokast«) med et kvinnfolk i Åmotsdal de kallte Store-Hæge, — »bibelsprengd var ho, og fæl i gamle sogur anten de var ut-or heimbygdane eller ut-or Snorre, Saxo og Holberg«. Det blev en lang og hard ordkamp, og om utfallet fortalte Tarjei efterpå: »Hæge va ein dævul i kongekrønikæn'; men eg laut skøyte bibelen fe 'o.«

Sagnet er ikke tidfestet; men Tarjei døde 1832. Om påliteligheten av det er det kanskje verre å dømme; men slike fyndord holder sig jevnlig ganske godt i tradisjonen.

Dermed er jeg færdig med Telemark, og tross de mange forskjellige hjemmelsmenn må det sies at der blir overraskende lite tilbake av vitnemål om virkelig gammel Snorre-lesning blandt bønderne. Det interessante er imidlertid at vitnemålene i ethvert fall gjelder flere forskjellige av bygdene der.

Fra den store sagabygd vestenfor, Sætesdalen, har jeg ikke funnet annet vitnemål enn et sagn. Det minner på en viss måte om sagnet om Tarjei Vinsvål; for det gjelder også en lærdoms-tevling. Men det er skarpere tidfestet; det er henført til den tid P. Hansen var biskop i Christianssands stift, altså tiden 1798—1803. Det forteller om en gang bispen Hansen var på visitas på Valle: der møtte fram en bonde Olav med tilnavnet »Menneskjini« og skulde måle sig med bispen[2]. Om Olav heter det at han »var so vel lærd at hans Like aldri hev

[1] Rikard Berge, Bygdedikting fraa Telemarki, III, s. VII.
[2] Johannes Skar, Gamalt or Sætesdal, II 63—64.

Digitized by Google

vore«. Ved overhøringen gik det nu først løs med kristendomskunnskap; men der kunde ikke bispen sette Olav fast. »So la han til or gamle Krønikar: stundom var det i Keisar Karls Krønike, stundom i Snurli Sturlisson og andre Bøker — men det var ikkje onnorleis daa.« Med sine kunnskaper fra disse bøkerne hadde Olav således en lærdom som i de dagene var rent enestående.

Ennda lenger vestfra, fra Bjerkrei i Rogaland, nevner også sagnet kjennskap til Snorre. Der er det fortalt om den store bondehøvdingen Trond Lauperak, en av dem som nektet å betale ekstraskatten i 1762, og som var en fører i bygden sin århundret til ende. Om ham heter det[1]: »Trond var ein vel upplyst mann, for si tid. Ogso i det stykke var han langt framum sine sambygdingar. Ei stor boksamling hadde han, trudomsbøker og sogebøker, bibelen og Snorre.«

Dette sagnet synes mig ikke fullt så troværdig som de foregående. Det er mer litterært, og sammenstillingen »bibelen og Snorre« er mistenkelig, — den tilhører en seinere tids forkynnelse. Men i ethvert fall er det bemerkelsesværdig at Trond er fremstillet som et særsyn med sine bokskatter.

Fra Vestlandet har vi et par mere almene skildringer. Den ene skriver sig fra Lars Westrem fra Sogndal i Sogn; men han vil at den skal gjelde hele Bergens stift. Han nevner ikke Snorre, og han tror at sagn fra sagatiden ennda kunde leve; men han peker da også på lesning[2]:

»I den sidste Halvdel af forrige Aarhundrede vare de fleste Bønder selvstændige og uafhængige Mænd. Næsten enhver sad gjeldfri paa sin udelte Gaard, som havde

[1] Aamund Salveson i Syn og Segn XI 67–68.
[2] Om Bondestanden især i Bergens Stift, i Granskeren I 229, 24de mars 1841.

Digitized by Google

tilhørt hans Slægt i Aarhundreder; han havde endnu noget af gamle Fædres Selvfølelse tilbage, og det morede ham at læse om deres fordums Bedrifter, medens han glædede sig i det Nærværende. Gamle Kjæmpers Kvad lød end fra Stuen i Julehelgen, og Einar Thambeskjælvers og Erling Skjalgsons Aander foresvævede ham, idetmindste endnu dunkelt.«

Lars Westrem skrev om dette, ikke efter selvsyn, men efter sagn; han var fødd først i 1805. Men til dette kan man knytte en bemerkning i Lyder Sagens og Herman Foss's »Bergens Beskrivelse« fra 1824; der heter det om bønderne i Bergens stift (s. 190): »Kjendskab til Norges gamle Historie er ikke ganske ualmindelig, og man træffer ikke sjelden i Røgstuerne paa en gammel Snorro eller Ramus.« Hvor bredt grundlag denne uttalelsen har, unddrager sig vår dom.

Rent alment, uten særlig stedfesting, uttalte Christian Magnus Falsen sig i 1815. Han skrev da[1]: »Endog blandt den hæderlige Bondestand har jeg havt Anledning til at gjøre Bekjendtskab med Mange, som vare vel bevandrede i Snorro.« Da han skrev dette, opholdt han sig på Vestlandet; men bønderne kjente han dog vel nærmest fra Follo, og det vilde ikke være urimelig om uttalelsen særlig galdt dem, — bønder på Follo var ikke langt fra de eneste bønder som var med og gav midler til Universitetets oprettelse.

Derimot gjelder det bare en enkelt mann, det som Henrik Wergeland ved en leilighet omtaler. I sin biografi av den kjente gudbrandsdalske stortingsbonde Ole Haagenstad skriver han[2]: »Jeg besøgte engang Ole Haagenstad. Snorre laa der. Intetsteds forekom han mig mere hjemme, intetsteds saa ny i sine Sagaer.

[1] Norges Odelsret, Bergen 1815, s. 22.
[2] Saml. Skrifter VIII 7.

Digitized by Google

Det gamle Skindbind var der ligesaa naturligt som et modernt Tidsskrift paa en literær Byherres Bord.« Det er vel rimelig å anta at Wergeland her ikke har tenkt på et besøk hos Ole Haagenstad mens denne var i Christiania som stortingsmann, og da må ordene referere sig til Wergelands reise til Vestlandet sommeren 1832; for da la han veien gjennem Gudbrandsdalen og kan ha vært på Vågå. Oplysningen gjelder altså en forholdsvis sen tid; men Ole Haagenstad var født i 1775 og kan ha hatt sin Snorre i mange år.

Til de mer eller mindre faktiske oplysninger som således her er samlet, kan man ennda legge et par ytringer i skjønlitterære skrifter. I den første av sine nasjonale fortellinger, »Luren«, trykt i »Morgenbladet« 1819, nr. 17, lar Maurits Hansen sig skrive fra en gård lengst nord i Gudbrandsdalen, man må helst tenke på Dovre: »Ved Lyset blev jeg paa en Hylde vaer nogle Bøger, og det glædede mig, imellem dem at finde vor Snorro. Jeg indlod mig i Samtale med Thor [bonden på gården] om den gamle Historie, og forbausedes ved hans Bekjendtskab med Samme.«

Jeg vet ikke om Maurits Hansen på den tid ennda hadde vært i Gudbrandsdalen. Han bygger i ethvert fall på lokal tradisjon (men velkjent også utenfor dalen) når han lar Thor sie sig å nedstamme fra kong Harald Hårfagre, — Tofte-bønderne på Dovre mente dette om sig selv. Men Snorre kan like godt høre til det dikteriske utstyr; det gjelder om å karakterisere Thor som den ætstolte, tradisjonsbundne mann.

Og Snorre fik snart en fast plass i den dikteriske skildring av den norske bonde. I en norsk roman fra 1827 skriver Henrich Steffens[1]: »Jeder Bauer

[1] Die Familien Walseth und Leith, I 131; i H. L. Bernhofts oversættelse I 115.

Digitized by Google

kann schreiben und fertig lesen. Man findet bei ihnen immer Andachtsbücher, oft die Bibel, und die Beschäftigung mit dem religiösen Unterrichte erhält den frommen Sinn. Nicht selten trifft man die alten Geschichtschreiber des Vaterlandes, vor Allen den herrlichen, prächtigen, mit Herodot zu vergleichenden Snorro Sturleson.«

Fortellingen er på dette sted hos Steffens henlagt til Vestfjorddalen, der han selv aldri hadde vært, og kilden er åpenbart professor Hansteens reiseskildring, som han også har lånt mange andre ting ifra. Eksemplet viser tydelig hvorledes en enkeltstående iakttagelse lot sig alminneliggjøre, og det er den mistanke som treffer flere av de alment holdte fortellinger om Snorre-lesningen blandt bønderne, at de er opstått ved gleden over enkelte få tilfelle. De fleste av dem er preget av en tendens hos forfatteren; opmerksomheten er festet på alt som kan vitne om den nasjonale sammenheng, og det får da gjerne et altfor sterkt lys over sig.

Tross alle de innskrenkninger en således må gjøre, — tross at vi må regne med litterær påvirkning fra forfatter til forfatter, — så blir det dog en del igjen. Dr. Laurids Smith for det trondhjemske, Chr. M. Falsen for Follo, Jacob Aall og andre for Telemark, Sagen og Foss for det bergenske, — de viser da tilsammen at Snorre blev lest på bondebygdene i slutten av 18de og førstningen av 19de århundre. Sikkert var han ikke kjent i hver bygd, og der han var kjent, var det helst bare en enkelt fremtredende, særlig oplyst bonde som leste ham. Men dette at førende bønder — slike som Ole Haagenstad, Tallev Huvestad og kanskje Trond Lauperak — leste Snorre og var glad i ham, det måtte sette sine merker. Det måtte hjelpe til å gi slike bondehøvdinger sterkere politisk bevissthet. Og det var netop førernes politiske evne som var hovedsaken.

Digitized by Google

SMÅSTYKKER

1.

Sagaernes Beretning om Harald Haarfagres Tilegnelse af Odelen.

Professor Dr. Edv. Bulls Afhandling under denne Overskrift i Tidsskriftets sidste Foraar (5. R., IV. B.) giver mig Anledning til følgende Bemærkninger.

Professoren begynder med at erklære, at »i den omfattende Litteraturen om Harald Hårfagres statsordning er der et træk som slår en stærkt«, det at »der er ingen brukbar løsning funnet på vanskelighetene«.

Hertil vil jeg bemærke at jeg i en Bog »Um Harald Hárfagra«, Reykjavík 1915, mener at have løst Problemet. og i en Anmeldelse af Bogen i Tidsskriftet »Eimreiðin«, København 1917, har Prof. Dr. Valtýr Guðmundsson s. St. tiltraadt min Forklaring af Spørgsmaalet.

Professor Edv. Bull skriver videre: »Den eneste rigtige metoden er vel den som Yngvar Nielsen (og tildels Gustav Storm) har fulgt: å begynde med en kritisk sondring av kilderne, og trods Hertzbergs og Tarangers indvendinger har Y. Nielsen sikkert også ret i sin sondring mellem en »islandsk« og en »norsk« tradition«.

Jeg slutter mig fuldstændig til at en grundig Undersøgelse af Kilderne er nødvendig, men en kritisk Bedømmelse af Stoffet har jeg Grund til at antage at Yngvar Nielsen ikke har kunnet foretage, og henviser jeg i saa Henseende til min førnævnte Bog. Her skal jeg kun nævne et enkelt Eksempel.

Yngvar Nielsen gør sig blandt andet Umage for at bevise, at Snorres Beretning om Kong Kjøtves Flugt i Hafrsfjordslaget til en »stor Befæstning« maa anses for mindre troværdig og stridende imod Hornkloves Kvad, der taler om, at han tog en Holme til Skjold (se »Historisk Tidsskrift«, Kri.a 1907, 4. R., IV. B., s. 15—18).

Herved er der imidlertid den store Anke, at Snorre ikke omtaler nogen Befæstning i Forbindelse med Kong

Digitized by Google

Kjøtves Flugt. Han siger kun at Kjøtve flygtede til en Holme, »þar er vígi var gott«.

Ordet »vígi« betyder (se Fritzner) et Sted, som er skikket til derfra at forsvare sig med Fordel mod en angribende Fjende, men ikke Befæstning, som Y. N. oversætter det[1]. Snorre siger altsaa kun at Kong Kjøtve flygtede til en Holme, som gav god Kamp- eller Forsvarsstilling, eller med andre Ord lige det samme som Skaldeverset, som han citerer, og Y. N.s Bemærkning viser kun, at han maa have troet at han kunde udføre sine »Studier over Harald Haarfagres Historie« ved at benytte Kilderne i Oversættelse eller uden at være Sagasproget mægtig.

Overfor Prof. Edv. Bulls Forklaring af Sagaernes Beretning om den Ret, som Snorre siger, at Kong Harald satte overalt, hvor han vandt Riget under sig, at den ikke har rækket videre end kun at gjælde Trøndelagen, har jeg det at bemærke, at jeg for 5 Aar tilbage har gjort opmærksom paa at denne Ret, som jeg kalder Haraldsret og jeg ifølge Snorre maa fastholde at gjaldt al den erobrede Del af Landet, bestod i to Slags Foranstaltninger, idet jeg mener at have bevist, at det at Kong Harald tilegnede sig al Odel betød, at han tilegnede sig de højere Stænders, Adelens, Særrettigheder eller Privilegia, og at denne Foranstaltning maa saaledes ikke sammenblandes med den anden Foranstaltning, at han lod alle Bønder, baade mægtige og ringe, betale, sig Landskyld.

Beviserne herfor foreligger i min førnævnte Bog samt Redegørelse for de Foranstaltninger fra Kong Haralds Side, som bevirkede at der tiltrods for Haraldsret fandtes straks efter ligesom før Odel- eller Adelsmænd og private Jordejere overalt i den erobrede Del af Landet, og endvidere Forklaring af Haakon Adalsteinsfostres Tilbud paa Thinget i Trøndelagen i Overensstemmelse med Beretningens Ordlyd.

Tillige vil jeg bemærke, at mine Undersøgelser fører blandt andet til at det maa anses for en Misforstaaelse, naar man har ment at Harald Haarfagre fratog Bønderne eller Herrederne Almenningerne.

---

[1] I Gustav Storms Oversættelse af Snorre Sturlusons Kongesagaer er samme Misforstaaelse, idet Stedet der oversættes: »Da flygtede Kong Kjøtve til en Holme, hvor der var en stor Borg«.

Digitized by Google

Disse var nemlig ikke Bondernes eller Herredernes Ejendom, som man har tænkt sig, men Fylkeskongernes Eje. Bønderne havde kun Brugsret, og som jeg mener at have fort stærkt Bevis for betalte de for denne en særlig Afgift, som Harald Haarfagre ophævede. Samtidig forklares hans Indkrævning af Skatter, men Antagelsen om en ny Skattepaalæggelse fra hans Side modbevises.

Med Ophævelsen af Afgiften for Brugsretten til Almenningerne, mener jeg at have opdaget en af de Foranstaltninger, som Snorre sigter til, da han beretter om Kong Harald, at han sikkrede sig Folkets Hengivenhed og Troskab; »treysti sér fólkit«, som det heder hos Snorre (Har. Haarf. S. 10. kap.).

Disse tre Ord siger meget, men saavidt mig bekjendt har de ikke tidligere været bemærket eller antaget for saa vigtige at der var Grund til at tillægge dem nogen særlig Betydning.

Til Slut vil jeg nævne at mine Undersøgelser omhandler endvidere Harald Haarfagres Krigsførelse og Loven om Overkongedømmet og Arveretten til Kongedømmet samt forskellige andre Spørgsmaal angaaende hans Historie. Og jeg mener at jeg i min Bog giver nye og betydningsfulde Beviser for Kong Harald Haarfagres Storhed ikke alene som tapper Krigsmand og stor Erobrer men navnlig som den store Statsmand, hvilket i Forening med hans Kongeskikkelse og Lovlydighed skaffede ham den enstemmige Beundring, som Sagaerne tydeligt viser at han har nydt hos høj og lav, Ven og Fjende.

Eggert Briem.

2.

Snorri Sturluson i Norge.

Kilderne for Snorris liv er hovedsagelig Sturlungasaga og Hákonarsaga gamla, hvortil Isl. annaler kan føjes. Da spørsmålet om Snorris ophold i Norge og rejser i udlandet kan have en vis interesse, vil jeg kortelig give en oversigt derover. Især er det hans første rejse det gælder, da den sidste ingen betydning kan have haft for hans historiske

Digitized by Google

forfatterskab, der sikkert var afsluttet, da han foretog denne, og han levede kun 2 år derefter.

Alle kilder er enige om, at Snorri første gang rejste udenlands 1218, og ligeledes er der fuld enighed om, at rejsen varede 2 år; han vendte tilbage 1220. Det må erindres, at Sturlunga og Hákonarsaga har samme forfatter.

»Da Snorri kom til Norge, var kong Hakon og Skúli jarl bleven høvdinger« hedder det i Sturl. (I 331). »Jarlen tog udmærket godt imod Snorri og han begav sig til (ɔ: blev hos) jarlen.... Snorri var om vinteren [1218—19] hos jarlen«. Fra Hák.s får vi at vide, hvor jarlen — og Snorri — opholdt sig den vinter, nemlig i Tønsberg (Fms. IX 290. 292, og således i de andre bearbejdelser). Snorri har således fået rig lejlighed til at lære byen og omegnen at kende.

Våren 1219 rejste kongen og Skúli jarl til Bergen og var der om sommeren (Fms. IX 292). Om Snorri hedder det (i Sturl.), at han »sommeren efter rejste østerpå til Gøtland til lagmanden Askel og fru Kristine, som før havde været gift med Hakon jarl galin. ... Snorri drog om efteråret tilbage til Skúli jarl og var der (ɔ: hos ham) den anden vinter [1219—20] og nød megen hæder«.

Det er heraf ikke klart, om Snorri er rejst »om våren« sammen med Skúli til Bergen og har opholdt sig dér i nogen tid, indtil han, altså senere på sommeren, rejste til Gøtland. Men man kan ræsonnere som så, at hvis Snorri allerede i vinterens løb har planlagt besøget i Gøtland — hvad der er rimeligst —, så har han næppe gjort den afstikker til Bergen først. På den anden side er der heller intet til hinder for, at han har gjort den. Der var tid nok både til det ene og til det andet. Et besøg i Bergen sammen med jarlen kunde ikke være uden tillokkelse for ham. Hvad enten man nu vil antage det ene eller det andet, ét er givet, at Snorri ved et eller andet tidspunkt har foretaget sejlasen langs vestkysten. Herom senere. Desværre findes ingen antydning af, hvad vej Snorri tog til Gøtland, om det skete til lands eller — delvis — til søs. Han ses at have et nøje kjendskab til det sydøstlige Norge, grænserne mellem dette og Gøtland, samt til egnene ved og omkring Gøtaelven. Nogen bindende slutninger kan næppe drages af dette. En ting kan dog fremhæves. Den livlige og stærkt interesserede

Digitized by Google

skildring af Sigvats rejse til Skara (i Olaf d. helliges saga), der udelukkende synes at være Snorris eget arbejde og ikke bero på ældre saga-bearbejdelse, k u n d e tale for, at Snorri havde foretaget en lignende rejse, og at han derfor var så optaget deraf. Helt i Sigvats fodspor har han dog ikke rejst. Så vilde næppe den anden gård (Hkr. II 171) have været navnløs. Men Snorri kender og beskriver, som sagt, Gøtaelvens nederste løb og omegnen meget nøjagtig (Hkr. III 331 ff., et afsnit, hvortil heller ingen kilder er påviste). Snorris rejserute må vel altså betegnes som usikker.

Sommeren 1219 tilbragte Skúli og Hakon i Bergen, og drog derfra sent om sommeren »nærved Mariemessedag«; da der straks efter i Hakonssaga nævnes hans bryllup selve Mikkelsdag, ligger det nær at antage, at denne Mariemesse er den nærmeste før denne dag, nemlig 8. sept. Dette passer udmærket til udtrykkene i sagaen. Den følgende vinter [1219—20] »sad de bægge to i Trondhjem« ɔ: utvivlsomt i Nidaros.

Snorri rejste, ifølge Sturlunga (s. 332), »om høsten (ɔ: efteråret) tilbage til Skúli jarl og var der (ɔ: hos ham) en anden vinter [ɔ: 1219—20] og nød megen hæder«. Heller ikke her står den mindste antydning af, hvad vej Snorri har taget. Han må, det må siges at være sikkert, være rejst til Trondhjem e f t e r at jarlen og kongen var kommen derhen, men næppe sammen med dem, på grund av tiden. Her betragter jeg det som sikkert, at Snorri er rejst langs kysten, men ikke op igennem landet den sædvanlige vej. Det var det nemmeste og mindst besværlige for ham.

Under det sidste ophold hos Skúli gjorde denne og kongen ham til »skutilsvend« (Sturl. I 339), »men om våren vilde Snorri tilbage til Island« (sst.). Da var jo det forefaldet, hvorfor fyrsterne vilde foretage et formeligt krigstog til Island, hvad Snorri forpurrede, men det kommer egenlig ikk denne sag ved. Snorri »blev temlig sent rede til rejsen og fik en hård overfart« (sst. 340). Denne rejse tør ikke have fundet sted før end i den sidste del av august eller i september, efter udtrykkene at dømme[1]. Hakonssagaen giver os her et supplement, idet den meddeler, at fyr-

[1] Hakonssaga siger: »men om efteråret (høsten) da Snorri kom ud« (Fms. IX 295).

Digitized by Google

sterne »om våren drog syd på til Bergen og sad dér længe om sommeren« (Fms. IX 294) — og dér finder rådslagningerne sted om Islands-toget. Snorri må altså være rejst sammen med fyrsterne og have opholdt sig hos dem i Bergen, indtil han sejlede afsted, og dette forudsætter sagaen med al bestemhed, og da gav kongen Snorri »lendermandsnavnet«.

Af alt dette kan man med hensyn til Snorris ophold i Norge slutte, 1) at han har opholdt sig en hel vinter i Tønsberg og en anden i Nidaros, altså haft lejlighed til at lære disse byer og deres (nærmere) omegn nøje at kende. Om mindre rejser med disse byer som udgangspunkter forlyder der intet, — 2) at han har sejlet ad den sædvanlige rute fra Viken rundt om kysten helt op til Trondhjem, derfra tilbage til Bergen; om han har sejlet fra Viken til Bergen mere end én gang forbliver uvist; snarest har han gjort den tur kun én gang (efteråret 1219). Bergen og dens omegn har han naturligvis lært nøje at kende.

Hvilke spor har nu dette kendskab afsat i hans fremstilling?

I Magnus Erlingssons saga kap. 12 ff. findes en fremstilling af kampen på Ré mellem Erling skakke og Sigurd jarl. Her findes flere lokaliteter nævnt, og alt desangående meget nøjagtigt og rigtigt. Men da det samme også findes i Fagrskinna, bliver det mere end sandsynligt, at der foreligger en fælles literær kilde, og at der således ikke her findes noget bevis for lokalkundskaber hos Snorri selv; det kan ikke ses, at han selv har været på stedet, uagtet Ré er så nær ved Tønsberg.[1] Endnu mindre kan man slutte af omtalen af den anden kamp på Ré (samme saga kap. 42). Forholdet til Fagrsk. er det samme.

Derimod har omtalen af en anden lokalitet i nærheden af Tønsberg en større betydning. Det er omtalen af Farmannshaugen (Bjørn farmands eller købmands gravhøj på Sæm, Sæheimr). I Har. hårf. s. kap. 35 (Hkr. I 152) fortæller Snorri om Bjørns død og slutter med at sige. »Kong Bjørn ligger i Farmannshøj på Sæheim«. Denne sætning mangler i Ól. helg. (1853) kap. 2 (her mangler også ordene farmann eða (kaupmann). Om der her fo-

[1] Selv har jeg været på stedet i året 1893.

religger en forkortelse i Ól. helg. eller udvidelse i Hkr. er meget vanskeligt at sige. Dog er jeg ikke i tvil om, på grund af forhold, der senere vil blive nævnt, at der foreligger forkortelse i den særskilte saga; ellers måtte man vel antage, at denne var forfattet f ø r udenlandsrejsen, men dette var sikkert ikke tilfældet.

At Snorri har set »Farmannshøjen« er ikke blot sandsynligt, men kan betragtes som sikkert. At han skulde have hørt folk fra egnen omtale denne høj blot som »Farmannshøjen«, og at han s e l v skulde have undersøgt — i sin historiske hukommelse —, hvem denne »farmand« monne være, og at han skulde have stanset ved Bjørn »købmand«, idet han identificerede de to ord »købmand« og »farmand« (dette sidste var naturligvis ikke vanskeligt[1]), betragter jeg som udelukket. Langt sandsynligere, ja, som det eneste rimelige anser jeg det for at være, at han af egnens folk har hørt en gammel tradition om, at der i højen lå »Bjørn købmand«. Nu har det vist sig, at højen er en tomhøj, en mindehøj, uden lig (hvis der er blevet gravet dybt nok i den, hvad jeg ikke mener der er nogen grund til at betvivle). D e t t e kunde Snorri naturligvis ikke vide. Han har taget — og har været nødt til at tage — traditionen for gode varer, ikke haft nogen grund til at betvivle den. At Snorri har haft en tradition bestyrkes ved hans udtryk: »Hans b r ø d r e k a l d t e h a m farmand eller købmand«. Det er meget muligt, at »farmand« som Bjørns tilnavn er av Snorri ført ind i litteraturen, men da af den grund som ovenfor er fremstillet (norsk tradition).

---

[1] Ordet f a r m a ð r betyder egenlig kun 'en mand, der foretager en rejse tilsøs', men da sørejser i det hele tillige var købmandsrejser, kan man praktisk identificere 'farmand' og 'købmand'. Jfr. en sætning som: hann var í þenna tíma í k a u p f e r ð u m ok þótti enn nýtasti f a r d r e n g r, jfr. Snorris: þeir [heita] fardrengir er milli landa fara (Sn. E. I 530); hann var farmaðr ok kaupmaðr mikill Hkr. II 98 (om Guðleikr gerzki); den almindelige betydning ses dog af en sætning som: B. var farmaðr mikill, var stundum í víking, en stundum í kaupferðum (Egilss. 102) o. s. v. Der tales om f a r l ǫ g = f a r m a n n a l ǫ g 'lov som handler om søfart' og handel. Derimod er ordet f a r a r m a ð r (Frost. VII, 7) her uvedkommende; det betyder blot 'en mand som er indkaldt til (en bestemt) rejse (tog)'.

Digitized by Google

Den kyststrækning, som Snorri sejlede langsmed, har han naturligvis lært at kende i hovedtrækkene. Sejlleden har selvfølgelig været den sædvanlige indenskærs. Vi mærker dette i hans beskrivelse af Karmøen (Hkr. II 250). Denne beskrivelse findes også i den særskilte Olafss., hvad der modsiger, at den skulde være skreven før udenlandsrejsen, Ved Haugesund blev Harald Hårfagre, som bekendt, højlagt; mindet om denne høj er, selvfølgelig kunde man sige, aldrig gået tabt. Det skib, som Snorri var på, har uden-tvivl, efter at have passeret Karmøen, lagt til i Haugesund og opholdt sig nogen tid dér. Snorri har da haft lejlighed til at se byen og gravhøjen. Han beskriver denne af selvsyn i sagaen (kap. 42; Hkr. I 161—62) på en interessant og sikkert nøjagtig måde. Den **legsteinn**, som Snorri nævner, er uden tvivl den samme som den rektangulære »helle«, der nu ligger, indfattet i en ramme, på den nye i 1872 oprettede gravhøj. At Snorri måtte interessere sig for dette monument, hvad enten han tænkte på at skrive Norges historie eller ej, siger sig selv. Ingen andre steder beskrives gravhøjen. Kun Fagrskinna (s. 5) siger, at man kan slutte sig til Harald Hårfagres vækst »af den gravsten (**legsteinn**) over ham, der er i Haugesundene (sål.)«. Ved Fitjar på Stordøen har Snorri ikke været, og dog er bemærkningen Hkr. II 209 fuldkommen rigtig, men havde Snorri været der, vilde udtrykkene rimeligvis være bleven bestemtere. Iøvrigt mærkes der ikke til Snorris selvsyn med hensyn til sejlleden langs vestkysten. Ved Frædø (Rastarkalv) har han ikke været; skønt beskrivelsen af lokaliteterne dér er ret nøjagtig endogså i detaljer, er der dog sådanne små unøjagtigheder og mindre træffende udtryk, der viser, at det ikke er selvsyn, de beror på. Fra skibet vilde Snorri, selv om han var sejlet tæt forbi, ikke på nogen måde have kunnet få det overblik, som hans skildring viser — hvad G. Storm formodede. I denne forbindelse kan bemærkes, at Frædøen (Hkr. I 201) henlægges til Søndmør (istedenfor til Nordmør, som Fagrskinna rigtig har), men dette kan jeg ikke tillægge nogen særlig betydning, da det kan bero på skrivefejl eller overførelse fra et forlæg (hvor det også kan have været skrivefejl).

At Snorri har rigtige forestillinger om Trondhjemsfjorden, om Nidaros og den nærmeste omegn, er ikke andet

Digitized by Google

end en selvfølge. Men længere mod nord end til Nidaros kan det med sikkerhed antages at Snorri ikke er kommen. Ved Stiklastad har han bevislig ikke været, da han her bruger udtrykket »en dal« (d a l v e r p i), der ikke kan være andet end den lille ås (bæks), Stikl's, løb eller leje. Men havde Snorri haft selvsyn, kunde han ikke bruge dette udtryk.

Det er af det her fremstillede klart, at noget dybere kendskab til Norge kan Snorri ikke ved s e l v s y n have erhværvet sig. Men derfor kan han have haft og har sikkerlig haft rigtige forestillinger i det hele om landets og dets enkelte fylker og disses gensidige beliggenhed. Det kunde han let hos andre skaffe sig belæring om — ligesom også forholdet åbenbart var med hensyn til Sverrig i middelalderlig forstand (selv om der her findes fejl). Vistnok foreligger der positivt bevis for, at Snorri ikke har kendt Gudbrandsdalen eller den øverste del deraf (Olaf d. helliges rejse derigennem).

Hvorvidt Snorri kan tænkes at have gjort systematiske undersøgelser eller, om jeg så må sige, søgt at indsamle noget historisk materiale (i form af folkeoverleveringer o. lign.) under dette sit ophold i Norge, forekommer mig højst tvivlsomt. Der synes mig intet at være, der taler derfor — når bortses fra hvad der kunde tænkes knyttet til enkelte monumenter (jfr. hvad ovenfor er omtalt), som han tilfældigvis og lejlighedsvis har truffet på. Men heraf vil man atter drage den meget vigtige slutning, at det først er e f t e r hjemkomsten, at han har fattet planen om at skrive Norges historie eller en del deraf (nemlig Olafssagaen, hvis denne er skrevet først). At kong Håkon skulde have givet ham tanken eller rettet nogen opfordring til ham derom, er ikke rimeligt i betragtning af kongens unge alder; han var jo kun 14—16 år.

Hvad Snorris a n d e n Norgesrejse angår, kan den omtales i nogle få ord. Den forefaldt i årene 1237—39. Bægge vintre opholdt han sig i Nidaros, den første hos Pétr, Skúli jarls søn, og den anden hos Skúli selv, der var bleven hertug. Snorri har således ikke haft lejlighed til at lære mere af Norge at kende end han i forvejen kendte, og der er ingen grund til i det hele at tillægge dette Norgesophold nogen betydning for Snorris forfatterskab.

Finnur Jónsson.

Digitized by Google

3

Fra hvilken dag bør kong Erik av Pommerns regjeringsaar regnes at begynde?

Blandt de mange breve fra denne konges regjeringstid i Norsk Diplomatarium (D. N.) er der særlig to, som man maa fæste opmerksomhet paa for bestemmelsen av nævnte dag.

Det ene er D. N. I, nr. 698, utfærdiget i Gorgehus (Danmark) paa kong Eriks vegne ved dennes kansler gjennem en lang aarrække, biskop Jens av Oslo, »vor Fru messo eftan sidhare«, 7/9— i kongens 35. aar, an. dom, 1424. Av dette brev følger, som ogsaa i D. N. I, s. xxxı bemerket, at kong Eriks aar maa ha været regnet fra en dag efter 7/9.

Det andet er D. N. VII, nr. 331, utfærdiget i Tunsberg ved biskop Eystein av Oslo O. eftir Mario m. sidhare, d. e. 10/9 an. dom. 1399 i kong Eriks »ølluftа« aar.

Naar der i en til brevet føiet anmerkning antydes muligheten av en skrivfeil i aarstallet eller i regjeringsaaret, skal hertil bemerkes:

1398 13/4 blev der i Tunsberg truffet bestemmelser ang. benyttelsen av den Mariekirken i nævnte by tilhørende Gautegaard samme sted, hvilke bestemmelser skulde være gjældende, indtil biskop Eystein kunde træffe personlig avgjørelse i saken (D. N. VII, nr. 329, sigill. forb. med det efterf. nr. 330 av 10/9 1399), — 1398 29/8 og 1/9 var biskop Eystein i Kjøbenhavn (D. N. V 382 og XV, nr. 37), — 1399 8/9 var han paa bispegaarden Teige ved Tunsberg (D. N. XI. nr. 96), — og 1399 10/9 i Tunsberg, hvor han paa denne dag utfærdigede det førnævnte, dobbeltdaterede brev D. N. VII, nr. 331. At 1399 maa være det rigtige aar, sees av det like foran anførte. Forøvrigt tør der vel gaaes ut fra, at en saa dygtig og øvet brevskriver som biskop Eystein ikke har ladet dette brev utgaa uten at forvisse sig om, at dets dateringer var rigtige og i fuld overensstemmelse med de forefaldne begivenheter. Kong Eriks regjeringsaar skal efter D. N. I 698 begynde med en dag efter 7/9, og naar det efter D. N. VII nr. 331 allerede var indtraadt den 10/9, som i hyldningsaaret

Digitized by Google

1389 var en almindelig hverdag, maa aaret ifølge nr. 331 begynde med en dag før 10/9, som alene kan være den mellem 7/9 og 10/9 liggende Marie messo sidare 8/9.

Biskop Eystein har altsaa gaaet ut fra denne som kong Eriks hyldningsdag, naar han i brevet skriver »øllufta aare« og ikke tionde aare, som der maatte ha staaet, om Krossmessa 14/9 hadde været hyldningsdagen.

Biskop Eystein var en af de tyve herrer, som (antagelig i slutningen) av juni 1389 (i Helsingborg) erklærede kong Erik af Pommern for ret arving til Norges krone (D. N. XVIII, nr. 34). Derefter var han ifølge erkebiskop Aslak Bolts vidnesbyrd en av kongens ledsagere under hans reise til Trondhjem i anledning av hyldningen paa Øren. Antagelig har han været tilstede ved denne og har i al fald havt god anledning til fra første haand at faa besked om hyldningen (D. N. III, nr. 760, 1440). Og under hans efterfølgende virksomhet som biskop i Oslo maa der i tidsrummet, indtil brevet av 10/9 1399 utfærdiges, være kommet ham mangfoldige efter kongeaaret daterte breve for øine, av hvilke hyldningsdagen fremgik. Hans formening om regjeringsaarets 1. dag synes derfor at maatte tillægges adskillig vegt og kan neppe sættes ut av betragtning, medmindre et avgjørende bevis godtgjør, at den er urigtig.

De i Diplomatariet bevarte breve fra kong Eriks regjeringstid, der er utfærdiget i dagene omkring 8—14/9, synes imidlertid heller at bekræfte rigtigheten av, at kongsaaret har været regnet fra Marie m. sidare end det motsatte. Av saadanne breve skal nedenfor anføres følgende fra de nævnte aar:

21. 1409—1410. I. 622 S. $\frac{1}{9}$ 1409 før Marie m. sidare $\frac{8}{9}$ i 21. aar. — X. 108, 21. aar, Krossm.haust $\frac{14}{9}$ L. S. for Marie m. sidare $\frac{8}{9}$ a. d. 1409. — XII. 145, a. d. 1410. Marie m. sid. $\frac{8}{9}$ M. F. før $\frac{8}{9}$ (og S. før $\frac{7}{9}$).

22. 1410—1411. XII. 145. Marie m. sidare $\frac{8}{9}$ M. a.d. 1410. V. 468 — 22. aar. Marie m. sidare $\frac{8}{9}$ M. III. 603. a. d. 1411. Dagen før Mari m. sid. haust $\frac{7}{9}$ M.

Digitized by Google

eb.
23. 1411—1412. III. 603. a. d. 1411. Marie m. ofre $\frac{8}{9}$ T. II. 619. 23. aar. Krossm.haust 1_9^4 M. 1411. III. 616. 24. aar. Marie m. øvre $\frac{8}{9}$ Th. 1412. S. før[1] $\frac{4}{9}$ (og Mari m. eftan $\frac{7}{9}$ O. i 23. aar 1412).

eb.
24. 1412—1413. III. 616. 24. aar. Mari m. øvre $\frac{8}{9}$ Th. X. 117. 24. aar. Krossm.haust 1_9^4 O. V. 486. a. d. 1412. Krossm.haust 1_9^4 O. XI. 127. 24. aar. Marie m. sid. eftan $\frac{7}{9}$ Th. 1413.

gf.
31. 1419—1420. III. 648. a. d. 1419. Marie m. sid. $\frac{8}{9}$ F., S. før $\frac{8}{9}$. II. 664. 32. aar 1420 $\frac{8}{9}$ S. — L. før $\frac{7}{9}$ i 31. aar. XIII. 83. 31. aar. Krossm.haust 1_9^4 1419. Th. — F. før $\frac{8}{9}$ 1419. Marie m. sidare.

gf.
32. 1420—1421. II. 664 og V 546. 32. aar. Marie m. sid. $\frac{8}{9}$ S. (O. før $\frac{4}{9}$) 1420. (Diplomatariet $\frac{8}{9}$ 1421). I. 670 a. d. 1420 Vor Fru m. sidare $\frac{8}{9}$ S. I. 671. a. d. 1420 Krossm.haust 1_9^4 L. (M. før $\frac{8}{9}$). IV. 809. a. d. 1420 qvarto ydus Septbr. 1_9^0 T.

34. 1422—1423. III. 663. a. d. 1422 die nativ. Marie $\frac{8}{9}$ T. III. 664. a. d. 1422. Vor Frue dg. sid. $\frac{8}{9}$ T. ($\frac{7}{9}$ T. M. s. eftan 1423).

ba.
35. 1423—1424. I. 691. a. d. 1423 nativ. Marie $\frac{8}{9}$ O, sabbato infra octav. L. 1_9^1 (T. 1_9^4 Krossm.). I. 698. a. d. 1424 og 35. aar — Vor Fru eftan sidhare $\frac{7}{9}$ Th. 1424. Det 36. aar begynder altsaa F. $\frac{8}{9}$ (jfr. D. N. I. Indledningen. S. XXXI).

46. 1434—1435. I. 748. a. d. 1434. Vor Fru dag sid. $\frac{8}{9}$ O. I. 750. a. d. 1435. Marie m. eftan sidhare $\frac{7}{9}$ O. I. 751. a. d. 1435. profesto nativ. virginis gl. $\frac{7}{9}$ O.

ag.
47. 1435—1436. V. 651. a. d. 1435. nativ. Marie $\frac{8}{9}$ Th. crastino $\frac{9}{9}$ F. V. 652. die Nicomedis 1_9^5 — Th.

ag.
48. 1436—1437. X. 165. 48. aar. Marie m. sid. $\frac{8}{9}$ L. 1436. VIII. 297. 48. aar. Krossm.haust 1_9^4 F. 1436. (165 i Diplomatariet henført til $\frac{8}{9}$ 1437).

I forbindelse hermed skal bemerkes:

[1] Diplomatariet, der regner kongsaaret fra 1_9^4, har $\frac{8}{9}$ 1413.

Digitized by Google

1. Kongens 16. aar 1404—1405 har følgende breve:
IV. 742. a. d. 1404. Vor frue m. sid. $\frac{8}{9}$ M. — Th. efter $\frac{11}{9}$ 1404.
IV. 752. 16. aar. Krossm.haust. $\frac{14}{9}$ S. Th. før $\frac{11}{9}$ 1404.
VII. 342. 16 aar. Krossm.dag $\frac{14}{9}$ S. Brev utfærdiget F. før Keresøndag $\frac{5}{4}$ i 16. aar, d. e. F. $\frac{3}{4}$ 1405.
Kongen blev hyldet $\frac{8}{9}$ O. eller $\frac{14}{9}$ T. — 1389, og de tilsvarende dage i 16. aar er $\frac{8}{9}$ M. og $\frac{14}{9}$ S. 1404.
Til VII. 342 er i Diplomatariet knyttet en anmerkning, hvori det hedder, at ved dette brev maa rigtigheten av den fremsatte formodning om, »at Kong Eriks Regjeringsaar regnes fra 14. Septb. ansees for bevist, da kun i dette Tilfælde Korsmessedagen (som her maa være 14. September) og den paafølgende Keresøndag (her 5. April) kunne falde i samme Regjeringsaar«.
Efter brevenes datering er imidlertid utvilsomt $\frac{8}{9}$ 16. aars første dag, og at Keresøndag $\frac{5}{4}$ 1405 allikevel falder i 16. aar er likesaa sikkert.
En tilfældig trykfeil er det formentlig, naar ovennævnte brev IV 752, der er dateret Th. før Krossmess. $\frac{14}{9}$ S. i 16. aar, d. e. $\frac{11}{9}$ 1404 — i Diplomatariet henføres til Th. $\frac{10}{9}$ 1405 — d e. før Krossmess. $\frac{14}{9}$ i 17. aar.

ch.

2. Kongens 24. aar. 1412—1413.
III. 616. 24. aar Marie m. øfre $\frac{8}{9}$ Th. X 117. 24. aar Krossm.haust $\frac{14}{9}$ O. V. 486 a. d. 1412 Krossm.haust $\frac{14}{9}$ O. M. før $\frac{12}{9}$. XI. 127. 24. aar. Marie m. eftan sidare Th. $\frac{7}{9}$ 1413. Aaret har altsaa alle dage fra Marie m. $\frac{8}{9}$ Th. 1412 til M. m. ef. $\frac{7}{9}$ Th. 1413 og efter brevenes datering er $\frac{8}{9}$ 1. dag. Naar der i Diplomatariet X. 117 tilføies »Kong Eriks Regjeringsaar er her antaget at begynde med 14. Septbr.«, stemmer dette ikke med brevenes datering.
3. Sluttelig skal omtales brev I 546, der har givet anledning til, at der i Diplomatariet er gaaet over fra Marie m. sidare $\frac{8}{9}$ til Krossmesse $\frac{14}{9}$ som 1. dag i kong Eriks aar.

Det indledes ved en beretning fra 2 prester i Nordfjord om, at de var tilstede i Nidstrions skibrede ved en overenskomst, som der fandt sted mellem to egtefæller Marie messe dag fyrre ($\frac{15}{8}$) i kong Eriks s. . . . aar, hvil-

Digitized by Google

ket, da kongen i brevet kaldes junker og i 1397 blev kronet til konge i Stockholm, antages alene at have kunnet være hans 6te aar (1394—95) eller hans 7de (1395—96). Brevet udfærdiges og besegles paa det nærliggende Hjalle: L. efter »Mariu messo sidarre a aree sem fyr seger«. Er »Mariu m. sidarre« hyldningsdagen, vilde denne datering være fuldt korrekt, om der i samme efter »messo« havde været indskutt et »eftan«. Men efter den nuværende datering henføres saavel Marie m. sidare ($\frac{8}{9}$) som den efterfølgende L. til samme aar som Marie messe fyrre ($\frac{15}{8}$), hvorav igjen følger, at kong Eriks rigsaar maa regnes for en dag efter $\frac{8}{9}$, der kun kan være Krossmesse haust $\frac{14}{9}$.

Diplomatariet indeholder imidlertid, som nedenfor skal paavises, et afgjørende bevis for, at saa ikke er tilfældet.

Kong Erik's 6. og 7. aar.

6. 1394 $\frac{8}{9}$ T. eller $\frac{14}{9}$ M. . . . $\frac{31}{12}$ Th. | 1395 $\frac{1}{1}$ F. $\frac{15}{8}$ S. $\frac{7}{9}$ T. $\frac{8}{9}$ O. — L. efter $\frac{11}{9}$.

ba.

7. 1395 $\frac{8}{9}$ O. eller $\frac{14}{9}$ T. . . . . $\frac{31}{12}$ F | 1396 $\frac{1}{1}$ L. $\frac{15}{8}$ T. $\frac{7}{9}$ Th. $\frac{8}{9}$ F. — L. efter $\frac{8}{9}$.

Ganske overensstemmende med disse i datering er efterfølgende aar 34 og 35.

34. 1422 $\frac{8}{9}$ T. $\frac{14}{9}$ M. $\frac{31}{12}$ Th. | 1423 $\frac{1}{1}$ F. $\frac{15}{8}$ S. $\frac{7}{9}$ T. $\frac{8}{9}$ O. — L. efter $\frac{11}{9}$. III. 663. a. d. 1422 nativ. Marie $\frac{8}{9}$ F. III. 664. a. d. 1422 Vor Fru dag sidare $\frac{8}{9}$ T. Th. efter $\frac{10}{9}$.

ba.

35. 1423 $\frac{8}{9}$ O. $\frac{14}{9}$ T. $\frac{31}{12}$ F. | 1424 L. $\frac{15}{8}$ T. $\frac{7}{9}$ Th. $\frac{8}{9}$ F. L. efter $\frac{8}{9}$.

I. 691. a. d. 1423 nativ. Marie $\frac{8}{9}$ O. Sabbato infra octauas nat. Marie L. $\frac{11}{9}$ ($\frac{14}{9}$ T.).

I. 698. ann. d. 1424 og 35. aar. Vor Fru eftan sidare $\frac{7}{9}$ Th. (jvfr. I. Indledningen. S. XXXI).

Efter dateringen av brevene er begge aar regnede fra Marie m. sid. $\frac{8}{9}$, og. naar saa er tilfældet, maa ogsaa aar 6 og 7, hvis samtlige dage er ganske overensstemmende med 34. og 35. aar, likesom disse have »Marie m. sidare« som første dag. Heri kan vedkommende brevskrivers mindre heldige form for dateringen ikke bevirke nogen forandring.

Af breve i Diplomatariet, tilhørende kongens 46de aar,

Digitized by Google

der er likedateret med hans 1ste, maa ogsaa sluttes, at Marie m. sidare $\frac{8}{9}$ for begges vedkommende har været aarets 1. dag:

1. aar 1389—1390. Mar. m. s. $\frac{8}{9}$ O. $\frac{14}{9}$ T. 1389 $\frac{31}{12}$ F. 1390 $\frac{1}{1}$ L. $\frac{7}{9}$ O.

46. aar 1434—1435. Mar. m. s. $\frac{8}{9}$ O. $\frac{14}{9}$ T. 1434 $\frac{31}{12}$ F. 1435 $\frac{1}{1}$ L. $\frac{7}{9}$ O.

I. 748. a. d. 1434 V. Fru m. dg. sid. $\frac{8}{9}$ O. I. 750 a. d. 1435. Marie m. aftan sid. $\frac{7}{9}$ O. I. 751. a. d. 1435, in profesto nativ. virg. glor. $\frac{7}{9}$ O.

En tilbakegang til Marie sidare $\frac{8}{9}$ som hyldningsdag istedetfor Krossmessedag $\frac{14}{9}$ synes derfor paakrævet.

N. M. Widerberg.

4.

De første norske biskoper.

Som tillegg til 17de bind av Diplomatarium Norvegicum — dette Diplomatariets smertensbarn, som man helst vil snakke så lite som mulig om, men som man likevel netop for tilleggets skyld tilgir mange ting — utkom i 1913 et eget hefte (som for resten har den bibliografiske merkverdighet at det begynner med s. 177) hvor Oluf Kolsrud gav en ytterst omhyggelig, grundig kilde-underbygget fortegnelse over alle den norske kirkes erkebiskoper og biskoper i katolsk tid. Denne fortegnelse, med sin fylde av nøiaktige data og henvisninger, er et særdeles verdifullt hjelpemiddel ved studiet av Norges middelalderlige historie, først og fremst naturligvis kirkehistorien, og den lærde forfatter fortjener vår beste takk for arbeidet.

På enkelte punkter kan en nok synes, at han har gått utenfor grensene av det som egentlig skulde høre til formålet med den givne fortegnelse. Jeg innser således ikke rett hvad vi her i det norske diplomatarium skal med oplysningene om erkebiskop Ebo av Reims (822—835); selv om han av paven blev satt til missjons-legat blandt de nordiske folk, så utøvde han da ingensomhelst myndighet i Norge, og her fans jo heller ingen kristendom på den tid. Like ens synes det overflødig her i denne sammenheng å opføre alle de hamburgske erkebiskopene helt ifra 831 til 1207, all den

Digitized by Google

stund den norske kirken ikke stod i noget forhold til Hamburg utenfor tidsrummet 995—1103. Det hadde vært mer på sin plass å gjøre rede for, efter hvilke aktstykker Norge kom til å høre under den hamburgske kirkeprovins. Det kan jo ingen tvil være om at det bare er en senere interpolasjon, når pave Agapet II's brev av 2. jan. 948 gir den hamburgske erkebisp myndighet også over »episcopi Norvenorum«. Det næste pavebrevet for Hamburg, fra Johannes XV, datert 8. nov. 989, er sikkert falsk, men nevner for resten slett ikke Norge. Likeså lite er Norge nevnt i det ekte brev fra pave Clemens II av 24. april 1047. Det er først i Leo IX's brev av 6. jan. 1053 at biskopene over Normennene, Island, Grønland og Skridefinnene blir nevnt som hørende under erkebispen av Hamburg, og det er da utvilsomt et ledd i erkebisp Adalberts kamp mot Harald Hardrådes selvrådighet. Det var i virkeligheten ikke andre norske konger enn Olav den Hellige, Magnus den Gode og Olav Kyrre som anerkjente den hamburgske erkebisps kirkelige myndighet over Norge, og dertil kommer så de perioder da Norge lå under dansk (og svensk) velde.

Efter mitt skjønn må det videre være uriktig å ta med blandt norske missjonsbiskoper slike utenlandske biskoper som bare har vært på en missjonsreise i Norge, men ikke har hatt nogen biskopsmyndighet i landet. Efter denne betraktning burde derfor utgå av Kolsruds liste biskop Liefdag av Ribe og Odinkar den eldre, som ifølge Adam av Bremen (II 26 og schol. 147) også missjonerte i Norge under erkebisp Adaldag (936—988). Like-ens biskop Poppo av Slesvig, som også ifølge Adam (schol. 147) kom på missjon i Norge før Olav Trygvesons dager, men først efter 988. For Poppos vedkommende har det betydning, det som fremgår av Schmeidlers nye utgave av Adam, at den norske biskop hans missjon har gått forut for[1], hverken er — som Kolsrud antar i sin fortegnelse — Olav Haraldssons hirdbiskop Sigurd eller — som Kolsrud retter det til i sine tilføielser — biskop Grimkjel, men Olav Trygvesons biskop Johannes. Når Kolsrud dessuten opfører Odinkar den yngre, biskop i Ribe (omkr. 1000—1043), blandt missjo-

[1] Schol. 147 lyder: *Licet ante illum ex nostris Lifdag, Odinkar et Poppo gentem illam predicaverint.*

Digitized by Google

nærer i Norge, er det bare en dublering av Odinkar den eldre; det står i virkeligheten ingen steds hos Adam, at også den yngre Odinkar nogensinde kom til Norge. Videre må utgå Slavernes biskop Folkvard, som erkebiskop Libentius I 988—1013) sendte til Sverige og Norge (Adam II 46), og den skånske biskop Gotebald, som engang efter år 1000 skal ha forkynt ordet i Norge (Adam II 41), — selv om denne siste av en engelsk forfatter fra 1663 blir kallt »Norvegiæ Episcopus«; det er i virkeligheten bare Adam av Bremen han bygger på. Osmund har Kolsrud selv i sine rettelser strøket av listen, idet han har gjettet det som den siste utgave av Adam gjør tydelig, at teksten (schol. 148) ikke mener å nevne Osmund blandt norske missjonærer; han var bare svensk biskop (efter 1050). Endelig bør strykes den svenske biskop Adalward av Bremen, som en gang kom til Norge efter innbydelse av Harald Hardråde (Adam II 33 og schol. 67).

På denne måten blir der gjort forskjell på virkelige norske biskoper og utenlandske missjonærer. Men biskopslisten blir jo da også meget kortere. Og enda kan det være spørsmål, om ikke listen ytterligere bør forkortes.

Som førstemann opfører således Kolsrud en Sigurd [1], som skal ha vært i Norge under Håkon Adalsteinsfostre. Men det er bare nevnt i en eneste kilde, i Snorres Heimskringla, at kong Håkon sendte bud til England efter »biskop og andre geistlige«, og at »de« kom til Norge; Ágrip omtaler bare prester, andre sagaer har ikke så meget engang, og »biskopen« hører sikkert med til Snorres systematisering av overleveringen[1]. Det er da en noget dristig hypotese Taranger har opstillet, at denne Snorres biskop skulde være den samme som »Sigefridus Norwegensis episcopus«, en munk i Glastonbury som William av Malmesbury regner op blandt biskoper under kong Eadgar (958—975). Av de 10 biskoper fra denne konges tid som William opfører, er det bare 4 som bevislig tilhører Eadgars tid; en er eldre, 3 er yngre (en av dem ikke engang biskop før 1017), og 2 vet vi intet om, — den ene av dem er Sigefrid[2]. William

[1] Jfr. Hist. Tidsskr. 5. R. IV 374 flg. av R. K. Brynildsen.
[2] Se data hos A. Taranger, Den angelsaksiske kirkes indflydelse paa den norske, s. 144.

har da slett ikke tatt det så nøie, og det er ingen særlig grunn til å gjøre en ny norsk biskop ut av denne Sigefrid, al den stund vi kjenner en norsk biskop fra tiden kort efter Eadgar som bærer samme navn.

Den første virkelige norske biskop kan ikke bli nogen annen enn den som fulgte med Olav Trygveson fra England. Men om hans navn har vi to ulike overleveringer. Adam av Bremen og — vistnok med ham som kilde — den skotske Historia Norvegiæ kaller denne kong Olavs biskop Johannes. Theodricus og alle de norsk-islandske sagaene kaller ham Sigurd. Munkene Odd og Gunnlaug av Tingøyrar prøver å forlike disse to tradisjonene og gir ham navnet Jon Sigurd. Og alle nyere historikere, nu også Kolsrud, har fulgt denne munke-teori. Svært sikker synes den mig likevel ikke. Det vilde den bare være, hvis man torde påstå at Odd og Gunnlaug ikke kunde ha hatt kjennskap til Adams fremstilling, så at de i sanning hadde skrevet bare efter hjemlig tradisjon. Men dette er visst umulig å kunne hevde. Vi må stille de to navn-tradisjonene op imot hverandre og velge imellem dem. Adam har det imot sig, at hans kunnskap om den elste norske historie åpenbart er meget mangelfull. Men netop fra Olav Trygveson av blir efterretningene hans fra Norge bedre og bedre, og særlig de kirkelige forhold har han bedre greie på enn de hjemlige sagaer, — det viser sig med full sikkerhet for Olav Haraldssons tid og senere; han kjenner biskoper som sagaene ingen anelse har om. Han skriver jo også allerede omkring 1075, mens de norsk-islandske skrifter er minst hundre år yngre. Dertil kommer at saga-tradisjonen i virkeligheten enstemmig går ut på at Olav Trygvesons biskop Sigurd er identisk med Olav Haraldssons biskop med samme navn; dette er likefrem uttalt i den legendariske saga om Olav Haraldsson[1], og Snorre forutsetter det samme. Adam adskiller imidlertid skarpt disse to biskoper, idet han har god greie på Sigurd, som efter hans direkte utsagn levde like til hans egen tid. Og jeg skjonner

[1] Utgaven av 1849, s. 16 (utg. av 1921, s. 20). Kolsrud gjengir sagateksten feilaktig, når han sier at ifølge den hadde bare »somme« den mening at de to Sigurd'er var samme mann. Det som står i sagaen er at »somme menn« sier at — foruten biskop Grimkjel — var også biskop Sigurd, som hadde vært Olav Trygvesons hirdbiskop, i følge med Olav Haraldsson ved ankomsten til Norge.

Digitized by Google

ikke rettere enn at vi her må holde oss til Adam, — altså la Olav Trygvesons biskop ha navnet Johannes og intet annet. Det kan også være værdt å peke på at de gamle biskoplistene fra 14de årh. kjenner heller ikke mer enn én biskop Sigurd eldre enn midten av 11te årh., og sagaforfatterne, som kjente ham fra Olav Haraldssons tid, har ikke sét sig annen utvei til å gi navnet på Olav Trygvesons biskop enn å la samme biskopen virke også under denne første Olav.

Spørsmålet om forholdet mellem Johannes og Sigurd har for resten også sammenheng med spørsmålet om den svenske biskop sankt Sigfrid. Kolsrud følger her de historikere som i overensstemmelse med munken Gunnlaug gjør sankt Sigfrid identisk med »Jon Sigurd«. Dette er imidlertid vistnok bare en ny konstruksjon av Gunnlaug på grunnlag av den svenske Sigfrids-legende, som blev til straks efter år 1200[1]. Det sier nu ikke så meget, at den svenske legenden ikke vet nogen ting om at Sigfrid skulde være kommet fra Norge; den lar ham komme fra England over Danmark. Hovedsaken er at Adam av Bremen, Sigfrids yngre samtidige, oplyser at den mann vi her har for oss, er Olav Haraldssons biskop Sigurd, — den som Kolsrud kaller Sigurd III, men som efter min regning skulde bli Sigurd I. Adam nevner ham ensteds (II 57) først blandt Olav Haraldssons biskoper, men opfører ham senere (IV 34) som den tredje biskop i Norge (efter Johannes og Grimkjel); han sier uttrykkelig (IV 34) at denne Sigurd (Sigfridus eller Sigafridus) forkynte kristendommen både for Sviar og for Normenn; han omtaler at mens Libentius II var erkebisp (1029—32) kom biskop Sigfrid fra Sverige til Bremen, der han møttes med Odinkar (den yngre) fra Danmark og Rodulf fra Norge (II 64); han viser os også en annen gang Sigfrid i forbindelse med Sverige, idet han (III 15) forteller at den norske biskop Sigafrid sendte (brorsønnen) Osmund til Bremen og fikk ham oplært der, så han senere kunde bli svensk biskop. Om tidspunktet for denne Sigfrids eller Sigurds virksomhet i Sverige, kan vi ikke sie noget bestemt; men legendens fremstilling, som lar ham komme meget tidlig til Sverige og døpe Olav Skotkonung, må utvilsomt stå tilbake for Adams oplysninger, som nærmest

[1] Odd, som vistnok skrev før år 1200, synes ikke ha nogen medskyld i denne konstruksjon.

Digitized by Google

tyder på at Sigurd levde i Sverige efter Olav Haraldssons fall, — »han varte helt til vår levetid«, sier Adam (IV 34); det betyr vistnok til fram i 1050-årene (Adam kom til Bremen i 1066).

Den eneste virkelige vanskelighet ved den opfatning jeg her har hevdet, er at sankt Sigfrids dødsdag feiredes som 15de februar, mens den »norske biskop« Sigfrid som William av Malmesbury nevner, er anført med 5te april som dødsdag. Men der opstår langt flere vanskeligheter ved alle andre teorier; man blir da nødt til i helt annen utstrekning å omtolke de litterære kilder og særlig den elste av dem, Adam av Bremen. Jeg føler mig heller ikke så absolut overbevist om at slike dødsdags-opgifter er urokkelig troverdige; jeg anser det slett ikke for avgjort at dyrkelsen av sankt Sigfrid har begynt straks efter hans død. Enkelte svenske forskere, særlig Hans Hildebrand[1], har kommet helt utenom vanskeligheten ved å benekte identiteten av den norske Sigurd og den svenske Sigfrid; men da blir, synes det mig, den svenske navnform Sigfrid for en innvandret engelskmann helt uforståelig. Det bør dog ikke være unevnt, at efter Adams fremstilling på et enkelt sted (IV 34 og schol. 148) kunde det nærmest se ut som om han har tenkt sig at Sigfrid døde som norsk biskop. Så megen uklarhet som der hviler over disse gamle forhold, tør jeg derfor ikke rent avvise den mulighet at St. Sigfrid slett ikke er den norske Sigurd. Men han er i ethvert fall ikke den norske Johannes, som er en helt annen mann.

Om de senere norske biskopene har jeg ikke synderlig å sie. Det kan vel hende det er riktig når Theodricus gjør Olav Haraldssons biskop Grimkjel til brorsøn av Olav Trygvesons biskop »Sigurd« — i den norrøne gjengivelse av Odd munk er dette blitt til »søstersønn«, vistnok ved oversettelse efter latinsk »nepos«. Men det blir så altfor systematisk når efter Odd alle de første biskopene i Trondheim får en søstersønn til eftermann: efter Sigurd søstersønnen Grimkjel, så Grimkjels søstersønn Åsgaut, og så Åsgauts søstersønn Jon. For å få dette til å høve med tidsregningen har Kolsrud vært nødt til, likeså regelmessig å la vedkommende biskops søster være 20—25 år eldre enn ham, — et forhold som naturligvis ikke er fysisk umulig, men som unektelig blir på-

[1] Svensk Historisk Tidskrift 1891, s. 73—88.

fallende når det gjentar sig i fire slektledd på rad. Med hensyn til Grimkjel kan det vel dessuten være meget tvilsomt, om Theodricus har rett i å la ham være i live enda ved Magnus den Godes og Harald Hardrådes forlik på Oplandet i 1046. Ingen annen kilde nevner Grimkjel efter 1031, og hadde han levd så sent som i 1046, måtte sikkert Adam ha omtalt for ham likeså vel som for Sigurd, at han hadde levd »til vår tid«,— Adam hadde jo god greie på Grimkjel, som engang hadde vært i Bremen hos erkebiskop Unwan (1013—29) i ærend for Olav Haraldsson (IV 34).

I steden for de 23 norske missjonsbiskoper som Kolsrud opstiller, får jeg således følgende liste:

1. Johannes under Olav Trygveson.
2. Grimkjel under Olav Haraldsson og Svein Alfivason.
3. Sigurd under Olav Haraldsson, senere i Sverige.
4. Rodulf under Olav Haraldsson, senere på Island.
5. Bernhard under Olav Haraldsson (nevnt hos Adam, II 57, sammen med de tre foregående), vistnok allerede av Olav sendt til Island.
6. Sigurd, dansk biskop, i Norge under Håkon jarl og Svein Alfivason (1028—31).
7. Jon, nevnt som 3dje eller 4de biskop i Trondheim.
8. Bernhard under Magnus den Gode, senere på Island, atter i Norge under Olav Kyrre.
9. Meinhard formodentlig under Harald Hardråde.
10. Åsgaut under Harald Hardråde og Olav Kyrre.
11. Tolv i Trondheim under Olav Kyrre.
12. Sigurd under Olav Kyrre.

I biskopsrekkene er dessuten opført Ragnar som 5te, Kjetil som 6te og Sigurd munk som 9de biskop i Trondheim; de to første skulde da ha tilhørt Harald Hardrådes tid, den siste Olav Kyrres tid. Men vi vet ikke annet om dem enn navnet. Tar vi dem med, skulde vi da ialt kjenne 15 biskoper i Norge fra tiden før de faste bispesæter blev innrettet.

Halvdan Koht.

Digitized by Google

5.

Om den danske jarl Ganuz Wolf, Harald Hardrådes reisefelle.

Det er mange som har brutt sit hode med spørsmålet om hvad det egentlig er for en mann, den »Ganuz Wolf« som Adam av Bremen forteller om. Det er i Adams Nordensgeografi, under omtalen av Østersjøen, at han er omtalt. Adam citerer det som Einhart har skrevet, at Østersjøen er en fjord av »urøind lengde«, og så tilføier han (IV 11): »Dette blev nylig åpenbart gjennem strevet til de djerve karene Ganuz Wolf, dane-jarl, og Harald, normanns-kongen: med stort reisebesvær og med megen fare for fellene gjennemsøkte de en stor part av dette havet; men de blev slått og overvunnet ved truende angrep av storm og av sjørøvere, så de til slutt måtte snu igjen«[1].

Navnet Ganuz Wolf er naturligvis misskrevet. Så vidt jeg kan forstå tekst-utgiverne, har de her ved gjengivelsen fulgt det elste av alle håndskriftene, et som stammer fra omkr. år 1100. Selve hovedhåndskriftet, det elste fullstendige håndskrift, skrevet omkr. 1200, har navnet i ett ord: »ganuzwolf«. Men de andre og senere håndskriftene deler det i to, og opviser de allerforskjelligste former av første ledd: Ganur, Gamir, Ganund, Gannind, Gamund, Gumund, — ja et dansk håndskrift fra omkr. 1600 har ennog formen »Gange Rolf«[2]. Alt dette er bare vitnemål om at de forskjellige avskriverne har skjønt at det var noget galt med »Ganuz Wolf«, og de har prøvd å forbedre det så godt de kunde. Men »Ganuz Wolf« eller »Ganuzwolf« blir den formen vi får operere med og friste få noget ut av, så vidt som mulig.

P. A. Munch[3] mente at Ganuzwolf kunde være en feil

---

[1] Quod autem dicit eundem sinum longitudinis incompertae, apparuit hoc nuper in sollertia fortissimorum virorum Ganuz Wolf, satrapae Danorum, sive Haroldi, regis Nortmannorum, qui magno viae labore multoque sociorum periculo quantitatem hujus maris perscrutantes ancipiti demum jactura ventorum ac pyratarum fracti victique redierunt.

[2] Se den nyeste utgave ved B. Schmeidler 1917, i rekken Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi, s. 240.

[3] NFH II 19[3].

Digitized by Google

for Galiziu-Ulv. Dette var en dansk jarl fra første halvdel av 11te århundre, som hadde fått tilnavnet sit efter en ferd til Galizia i Spania. Han er omtalt i den islandske Knytlingasaga og hos Saxo. Ifølge Sagaen[1] var han gift med Bothild, datter til den norske jarlen Håkon Eiriksson (han som måtte rømme landet for Olav den Hellige i 1015); deres søn Torgaut var hirdmann hos kong Svein Estridson, og han fikk av Harald Hardråde tilnavnet Fagerskinne.

Efter slekts-forutsetningene og andre historiske vilkår skulde en nu helst tro, at Galiziu-Ulv og Torgaut måtte være fiender til Harald Hardråde, så en forstår ikke lett hvorledes Ulv og Harald skulde blit ført sammen til felles sjøtogt. Og selv om vi visselig med P. A. Munch tør gå ut fra at Wolf er en tysk gjengivelse av et nordisk Ulv, så har vi meget vanskeligere for å forklare hvorledes et »Galiziu« skulde kunne bli lest som »Ganuz«. Munchs gisning har i virkeligheten intet grunnlag, og må bli opgitt.

Yngvar Nielsen[2] har pekt på en annen Ulv som det kunde være tale om: Ulv Ragnvaldsson fra Gautland, jarl i Gardarike hos kong Jaroslav. Dette støtter Yngvar Nielsen på en gisning av P. A. Munch[3], om at en Uleb, som efter russiske årbøker i året 1032 gjorde et tog fra Novgorod gjennem de såkallte jernporter til Bjarmeland, skulde være denne gautske jarl Ulv. Denne Munchs gisning synes meget rimelig. Ragnvald Ulvsson, jarlen i Gautland, hadde omkring 1020 fulgt med Ingerid, datter til Olav Skotkonung, da hun blev gift med Jaroslav i Gardarike, og han hadde med sig sønnene sine, Ulv og Eiliv, — alle tre blev jarler der østpå. Og vi tør tro at denne Ulv var den dristige Bjarmelands-farer fra 1032.

Sammenknytningen mellem denne Ulv og Harald Hardråde er meget naturlig. Ragnvald jarl var jo nær knyttet til det norske kongehus; han var gift med en søster til Olav Trygveson, og han holdt slik venskap med Olav den Hellige, så hans egen konge anså ham for landssviker. Ifølge Fagrskinna var han død da Harald Hardråde efter Stiklestadslaget kom øst til Gardarike, og sønnen Eiliv hadde overtatt

---

[1] Fornmanna sögur, XI 302.
[2] Det norske geografiske selskabs aarbog XVI (1905), s. 16—17.
[3] NFH. II 52[2].

Digitized by Google

jarledømmet efter ham. Harald må da ha blit kjent med Eiliv, og i et dikt om Harald av skalden Tjodolv Arnorsson[1] er det omtalt at Harald og Eiliv sammen gjorde hærferd mot Øst-Venderne og Læserne, altså i Østersjøen. Ulv vet vi ingen ting om; men han må sikkert ha vært en navnspurt mann, siden Sigvat skald en gang i et dikt fra allersist i 1020-årene nevner Ragnvald jarl som »Ulvs far«[2]. Vilkårene ligger fullt til rette for å tenke sig Harald og Ulv på ferd sammen.

Det som for Yngvar Nielsen var en vanskelighet, det var at denne Ulv ikke var dansk jarl, således som Ganuzwolf skulde være, men gautsk eller allerrettest gardariksk, og han måtte derfor tenke sig at Adam av Bremen tok feil i dette punkt. Jeg tror imidlertid å kunne vise at Adam har rett når han kaller Ganuzwolf dane-jarl.

Tar vi for oss selve navnformen hos Adam, og tenker på hvilket nordisk navn lettest skulde ha kunnet bli misskrevet på denne måte, er der i virkeligheten ikke mere enn en eneste mulighet. Noget navn Gandulv eksisterer ikke. Men G a u t- u l v finnes anført både fra Danmark, Norge og Sverige. Tenker vi oss at Adam har villet skrive Gaut Wolf (eller kanskje med høitysk lydforskyvning Gauz Wolf), så blir mislesningen Ganuz Wolf meget forklarlig. Og hvorledes forholder det sig så med navnet Gautulv?

I Norge finner vi det ikke i bruk før på 1300-tallet, og da vesentlig i Viken[3]. I Sverige har vi det heller ikke før på 1300-tallet, her i Vestergötland[4]. Fra Danmark har vi bare et eneste eksempel; men det fører meget lengere tilbake, — det er gården Gøtulfruth i Nord-Halland, som er nevnt i Kong Valdemars jordebok (s. 61).

Nu er det det merkelige med dette Gøtulv- eller Gautulvrud, at det er en jarlegård. Kong Valdemar (1202—1241) hadde gitt den i len til den norske jarl Knut Håkonsson, som hadde gården ennda i 1254. Knut jarl var halvt svensk av ætt; han var søn til jarlen Håkon Galen (som selv hadde svensk far) og den gautske fru Kristin. Han vokste op i Gautland, der mor hans giftet sig for annen gang, og en kort

---

[1] Skjaldedigtning, udg. ved Finnur Jónsson, B, I 338.
[2] Sst., s. 230.
[3] Lind, Norsk-isländska dopnamn, sp. 310.
[4] M. F. Lundgren, Personnamn från medeltiden, s. 88.

Digitized by Google

stund prøvde han å vinne kongsnavn i Norge som høvding for ribbungene, men gikk så i tjeneste hos Håkon Håkonsson og blev norsk jarl (1239—1261). Han var gift med Ingerid, datter til Skule jarl, og det er da sannsynlig at han fikk Gautulvrud i Halland i arv efter Skule; for kong Valdemar hadde utnevnt Skule til jarl i Halland 1228. Gautulvrud har vel alleredo før den tid vært sæte for Hallands-jarlen.

Når vi nu vil spørre hvor i Danmark dane-jarlen Ganuz-Wolf kan ha vært jarl, er det ingen landsdel som det er nærmere å tenke på, enn Halland. Det er i virkeligheten det eneste danske land som vi vet om stadig hadde jarler over sig, — således under Svein Estridson normannen Finn Arneson (omkr. 1051—1064).

Jarlegården Gautulvrud i Halland kan da meget rimelig tenkes å ha fått navn efter en jarl Gautulv. Og denne Gautulv har egentlig hett Ulv, men er blitt kallt Gautulv fordi han var ifra Gautland, — han er den første Gautulv vi overhode kjenner, han er navnets første bærer.

Men da blir det næsten uundgåelig at den danske jarl Gautulv i Halland er identisk med jarlen Ulv Ragnvaldsson fra Gautland. Han kan f. eks. ha fulgt med Magnus den Gode fra Gardarike og av ham være blitt satt til jarl i Halland.

Og det er denne Gaut-Ulv i Halland som da har vært Harald Hardrådes felle på ferden i Østersjøen.

Naturligvis er alt dette gisninger; men de forklarer på én gang forskjellige forhold uten på noget punkt å gjøre vold på det overleverte. Det blir god sammenheng i alt på denne måten.

Det kan også være verdt å peke på at vi derved vinner en fast datering for en rud-gård; det er en av de eldste gårdene med rud-navn vi her har for oss.

Halvdan Koht.

———

6.

Hvem var Tore Ingeridson?

Snorre forteller (Heimskringla, III 321) at da kong Magnus Blinde i 1134 hadde vunnet på Harald Gille øst i Vik, da vilde Sigurd Sigurdsson og Tore Ingeridson og alle de

Digitized by Google

klokeste karene, at kongen skulde holde sig med hæren der øst og være forberedt til ny kamp; men kong Magnus var selvrådig og reiste til Bergen.

Både Sigurd og Tore blir her nevnt som vel kjente menn, og Sigurd er også omtalt tidligere hos Snorre som en av de fremste lendmenn under Magnus's far Sigurd Jorsalfare (Hkr. III 304—308). Men Tore Ingeridson er ikke nevnt hos Snorre hverken før eller siden, og han forekommer overhode ikke ellers i nogen av de norrøne sagaer. Alle våre nyere historikere opfører ham da også som en helt ukjent mann.

Måten han blir nevnt på hos Snorre, viser likevel at han må ha havt en framskutt stilling i landet. Og det er i virkeligheten mulig å gi nærmere oplysning, både om hvem han var, og hvad som gav ham slik en stilling. Han er nemlig omtalt hos en samtidig utenlandsk forfatter, den normanniske historieskriver Ordericus Vitalis.

Ordericus skrev en stor verdenshistorie i 1120- og 1130-årene, og under år 1098 forteller han om Magnus Berrfotts tog til Irland. Ved denne leilighet skriver han om kong Magnus[1]: »I lovlig ekteskap avlet han Eystein og Olav, som han efterlot riket og stor makt til. En tredje søn, ved navn Sigurd, fikk han med en hærtatt engelsk kvinne, riktignok av høi ætt, og han blev opfostret hos Tore Ingeridson, kong Magnus's fosterfar; idet han overlevde brødrene, hersket han lenge som konge«.

Den latinske navnbetegnelse »Turer Ingherriæ filius« lar sig visselig ikke oversette på annen måte enn som Tore Ingeridson. Men da blir det også uundgåelig å identifisere denne Tore med den Tore Ingeridson som Snorre nevner i 1134. Magnus Blindes rådgiver har da været fosterfar både for hans far og hans farfar; han var således en høit betrodd mann i kongehuset.

Men hvem var så denne Tore Ingeridson? Når han blir nevnt efter sin mor, ikke efter sin far, kan det ha to grunner: enten kan faren tidlig være død, eller moren kan ha vært av

[1] Historia ecclesiastica, em. A. Le Prevost, IV 26—27: »De legali connubio Eustanum et Olavum genuit, quibus regnum magnamque potentiam dimisit. Tertium vero, nomine Segurd, Anglica captiva, sed nobilis ei peperit, quem Turer, Ingherriæ filius, regis Magni nutritius, nutrivit. Qui defunctis fratribus superstes diu regnavit«.

Digitized by Google

særlig fornem ætt, helst av kongs-ætten. Nu er det å merke at Tore blir omtalt sammen med Sigurd Sigurdsson, og om denne Sigurd vet vi da litt mere.

Han var allerede under Sigurd Jorsalfare en meget framskutt mann, lendmann og skipsstyresmann hos kongen, en mann som iallfall efter Snorre kunde optræ med myndighet mot selve kongen (Hkr. III 304—308). Ja, efter én kilde var han allerede under Magnus Berrføtt en av de allerfornemste høvdinger; han blir i en opregning av kong Magnus's menn stillet som nr. 2. bare bakefter kongens slektning Ogmund Skopteson av Giske (Morkinskinna, s. 153). Senere, under kong Magnus's sønner, finner vi ham omtalt som den fremste høvding hos kong Olav Magnusson (Mork. 181), og ved denne leilighet blir han karakterisert som den »klokeste lendmann i Norge«; vi får også høre at han hadde hjemme på gården Hvitastein (Hvitsten på Østfold).

Denne Sigurd Sigurdsson var efter Fagrskinna en søn til Sigurd Nevsteinsson, og det er alment antatt[1] at den Nevstein det her er tale om, må være den samme som ifølge sagaernes vitnemål var gift med Ingerid, en datter til Sigurd Su på Ringerike og Åsta, altså en helsøster til Harald Hardråde. Sigurd Nevsteinsson blir derved søskenbarn til Olav Kyrre, og Sigurd Sigurdsson blir tremenning til Magnus Berrføtt. Efter dette blir det intet underlig i at Sigurd Sigurdsson gjennem 30 år (1103—1134) ved flere leiligheter blir omtalt som en av de allerfremste menn i landet.

Den gisning ligger nu nær, at den Tore Ingeridson som blir nevnt sammen med Sigurd Sigurdsson, har været søn til kongsdatteren Ingerid og Sigurds farfar Nevstein. Det er klart at den mann som skal ha været fosterfar for to konger, både for Magnus Berrføtt og for Sigurd Jorsalfare, han må i 1134 ha været en meget gammel mann. Har han nu været søn til Ingerid og Nevstein, må han ha været født så'n omkring 1050, litt før eller litt senere, og det kunde høve godt med at han blev fosterfar for Magnus Berrføtt (født omkr. 1073) og Sigurd Jorsalfare (født omkr. 1090). Det heter om Magnus Berrføtt at han vokste op i kongshirden, og Tore Ingeridson skulde da ha vært en av høvdingene i Olav Kyr-

---

[1] P. A. Munch, NFH. II 651[2]; G. Storm i Hist. Tidsskr. 2 R. IV 145; E. H. Lind, Norsk-isländska dopnamn, sp. 784—785.

Digitized by Google

ns hird; han vilde jo også være kong Olavs søskenbarn. Magnus Berrføtts mor synes å ha havt hjemme øst i Vik[1], og Sigurd Jorsalfare viser sig særlig hjemmehørende på Østlandet[2]; dette stemmer med at Tore Ingeridson efter sin fornedede ætt like-ens må ha været østlending.

Vi har vitnemål om at Olav Kyrre kjente sig nær knyttet til Ingerids og Nevsteins barn. Deres datter Gudrun giftet han selv bort til Skule, som fikk tilnavnet kongsfostre fordi han var som en søn hos kong Olav, og han skjenket Skule store eiendommer.

Har jeg nu rett i dette, at Tore Ingeridson var Gudruns bror, likesom Sigurd Sigurdsson efter all sannsynlighet var hennes brorsøn, så blir det tydelig hvilken stor rolle kongssøsteren Ingerids efterkommere har spillet i den norske stat under hendes bror Harald Hardrådes ætt. Og vi ser en hel kress av lendmenn knyttet til kongene ved nære slektskapsbånd, — en ættekress som egentlig hører hjemme på Østlandet, men som gjennem Gudrun og Skule vinner fotfeste også i Trøndelag.

Halvdan Koht.

---

[1] P. A. Munch, NFH. II 458.
[2] Hist. Tidsskr. 5. R. IV 324.

LITTERATUR.

Ewald Bosse: Norwegens Volkswirtschaft vom Ausgang der Hansaperiode bis zur Gegenwart, mit besonderer Berücksichtigung der internationalen Handelsbeziehungen. (Probleme der Weltwirtschaft. Schriften des Königlichen Instituts für Seeverkehr und Weltwirtschaft an der Universität Kiel, Kaiser Wilhelm Stiftung, herausgegeben von Bernhard Harms, 22. I). Jena, Verlag von Gustav Fischer 1916. Erster Teil, IX + 458 s. Zweiter Teil, V + 783 s.

Den opgave, dr. Bosse har stillet sig »sich über die wirtschaftlichen Grundverhältnisse klar zu werden, welche als wichtige Faktoren die Entwicklung seines Landes zu betrachten sind«, er efter min mening for tiden ganske umulig at løse. Den er det fra hvilket synspunkt man end betragter den. Dr. Bosse er selv opmerksom paa, at tiden ikke er inde til at foreta en videnskapelig kritisk analyse. Men den er det heller ikke til at fremlægge stoffet i ren tilstand i et samlerverk. Jeg kjender ikke nogen her i landet, som nu kunde paata sig at utgi et slikt vek. Det maatte i tilfælde skrives av en række forskere og det vilde kræve mange aars arbeide.

For en enkelt mand er et tidsrum paa 6—700 aar altfor langt. Det meste av arkivmaterialet ligger endnu i arkiverne, og det som er trykt, er næsten ikke bearbeidet. Og desuten hvor lang tid vilde det ikke ta bare at gjennemgaa den økonomiske litteratur og sigte den !

Det er i virkeligheten en hel livsopgave.

Dr. Bosse har heller ikke paa nogen maate løst opgaven. Han er gaat til arbeidet med en forbausende freidighet og han har utfoldet en arbeidskraft og en flid, som man maa beundre. — i det hele er det næsten uforstaaeligt, at en mand uten historisk videnskapelig forskole i løpet av et

Digitized by Google

paar aar ikke alene har kunnet samle dette vældige stof og oversætte det til tysk, men ogsaa skrive sammen et verk paa 1240 s., selv om han for en stor del har tat saksen tilhjælp. Men hans bok maa allikevel for størstedelen betegnes som helt mislykket og det enten man betragter den som et forsøk paa en sammenhængende fremstilling av vor økonomiske utvikling eller som et opslagsverk, en materialsamling. Naar man ser bort fra de første 200 sider, som synes at indeholde nye bidrag av værdi og som muligens tyder paa evne til selvstændig forskning, er boken en løs, usammenhængende og ukritisk samlet stofmasse, hvor ubearbeidet arkivmateriale og tidligere bearbeidelser er nestet sammen paa en maate, som avgjort viser, at forfatteren hverken kjender sit lands historie nøie eller har nogen virkelig forstaaelse av videnskapelig arbeidsmetode.

Boken er i virkeligheten ganske ulæselig, da dr. Bosse hverken trækker op hovedlinjerne i utviklingen, sammenfatter sine resultater i et resumé, eller indlater sig paa problembehandling. Og tiltrods for fortalen og det første avsnit har jeg vanskeligt for at tro, at han overhodet kan tænke socialøkonomisk.

Men heller ikke som materialsamling har denne stort anlagte bok nogen værdi. Vigtige og uvigtige ting er ukritisk stillet sammen, materialet er ubearbeidet og talopgaver og kildeangivelser er gjennemgaaende unøiagtige.

Store deler av boken er likefrem avskrifter eller utdrag av haandbøker — ja endog av en populær skolebok — uten bestemt oplysning om at saa er tilfældet. Der findes heller ikke nogen nøiagtig kildeangivelse; det gjælder baade det utrykte stof fra Riksarkivet og de mange tabeller. Der gives saaledes ingen forklaring hvordan disse tabeller er fremkommet, enten de hviler paa beregning eller paa virkelige talangivelser. Litteraturhenvisningerne er unøiagtige og slurvet. Der mangler saaledes ofte oplysning om hvilken utgave forfatteren har benyttet og hvilken del, og sidetallet er ofte galt angit. Og desuten har forfatteren den uvane at anføre de anmerkninger, han har fundet i vedkommende verker, som om de var hans egne.

Dr. Bosses kjendskap til den trykte litteratur er meget mangelfuld. Litteraturfortegnelsen i 2det bind gjør i det hele et lidet tillidvækkende indtryk og synes for en stor del

Digitized by Google

at bestaa av skueretter. Han opfører saaledes 10 forskjellige skrifter av F. Thaarup, men han henviser i verket kun til et av dem. Han opfører Nathanson: »Historisk statistisk fremstilling af Danmarks national og stats huusholdning«, 1ste utgave, mens henvisningerne i boken ofte gjælder 2den utgave, nemlig der hvor han har avskrevet Tvethes statistik. I det hele er der tat med en række verker, som det er umulig, at han virkelig har benyttet. Paa den anden side er mange bøker, som han citerer i teksten, ikke tat med i fortegnelsen.

Og desuten har han glemt at benytte en række vigtige verker som f. eks. Jacob Aalls erindringer, Ørsteds »Af mit livs og min tids historie«, M. Rubin: »1807—14«, Yngvar Nielsens bok om Wedel III, Schweigaards avhandlinger om Norges bank og pengevæsen, indførselstolden og dens historie, flere av Aschehougs økonomiske avhandlinger og saa vigtige kildeskrifter som »Indstilling og forslag fra finanskomiteen 1814 (Hist. Saml. II. 2. H.) og Riksforsamlingens forhandlinger (utg. 1914) I, der begge gir værdifulde oplysninger om landets finanser, skattevæsen og handelsforhold. Under landbrukets historie mangler Simen Skappels 2 avhandlinger: »Træk av det norske landbruks og kvægbruks historie 1660—1814« og O. A. Øverlands bok om bygdemagasinerne. Heller ikke benytter han til fremstillingen av handelshistorien, traktat- og nøitralitetspolitikken, Dr. Thv. Boyes »De væbnede neutralitetsforbund« og dr. Ræstad: »Norges handels- og skibsfartstraktater«.

Jeg kunde ha mer at indvende mot denne fortegnelse, men dette faar være nok som prøve.

Det første avsnit »Der ungebundene Handel« er som tidligere nævnt det eneste som er ordentlig bearbeidet, antagelig fordi det er skrevet under professor Harms' kontrol. Forfatteren har her benyttet selvstændig kongebrevene i »Norske rigs-registranter«, Nina Ellinger-Bangs: »Tabeller over skibsfart og varetransport gjennem Øresund 1497—1660« og utrykt stof fra riksarkivet, især lensregnskaper, og det er her lykkedes ham at gi et fyldigt billede av skibsfarten, handelsforholdene og toldpolitikken 1500—1660; saaledes er de statistiske toldtabeller, som han har utarbeidet, de første i sit slags for dette tidsrum.

Da jeg imidlertid ikke er fagmand paa dette omraade,

Digitized by Google

kan jeg ikke gaa nærmere ind paa det, men jeg vil kun uttale, at det utvilsomt vilde ha været en fordel, om forfatteren her hadde slaat sig til ro og koncentrert sig om dette avsnit. De følgende dele av 1ste bind er derimot av en helt anden natur. Vistnok indeholder det kapitler, som viser at forfatteren har søkt at arbeide med stoffet f. eks. byprivilegierne av 1662, handelsbyernes vareomsætning, fiskeriet og skibsfarten, vistnok findes der ogsaa her nyt arkivstof, men behandlingen vidner ikke om nogen selvstændighet, indtrængen i stoffet eller oversigt.

Fremstillingen virker i det hele planløs; saaledes opfører forfatteren tabeller over trælast- og fiskeutførsel baade under avsnittet utførsel og kapitlene om skogdrift og fiskeri. Stoffet er ogsaa tilfældig valgt. Der anføres tal fra 1668—72 og dernæst fra 1784, det mellemliggende tidsrum er i dette avsnit tomt, og der er heller ikke medtat de samme varer, saa det er vanskeligt at sammenligne. At stoffet er puttet direkte ind fra arkivet, ser man bedst av fortegnelsen fra Arendal (s. 238 flg.), hvor indførselstallene er tat med, skjønt de først behandles i næste avsnit for de øvrige byers vedkommende. Det hænder ofte, at han ikke angir kilder for sine tal (f. eks. s. 210, 214, 215, 217, 223—24), saa det er umuligt at kontrollere dem, og han avskriver andre forfattere uten at gjøre opmerksom paa det; saaledes er tabellen øverst s. 214 hentet fra Schweigaards statistik, den detaljerte fremstilling av Bergens ind- og utførsel 1755—57 fra C. M. Olrik: »Forsøg om Bergens handel«. Heller ikke citerer han rigtig. At flere anmerkninger henviser til gale sidetal hos Schweigaard kan bero paa, at en anden har læst korrekturen, men forfatteren burde ialfald ha gjort opmerksom paa, at Schweigaard bruker saa forsigtige uttryk som »ifølge Riegels, Suhm, Nathanson o.s.v.« Naar Bosse (s. 213) efter Schweigaard oplyser, at toldintraderne fra Bergen og Trondhjem i slutningen av det 17de aarhundrede naadde op til »etwa 50 000 Reichsthaler«, siger Schweigaard (s. 128) alene at Bergens indkomster i sidste fjerdedel av det 17de aarh. utgjorde »meget over 50 000 rdl.«. S. 216 nævner Bosse at byernes og ladestedernes befolkning var 64 447 i 1767, mens Schweigaard siger »kjøbstæderne og nogle ladesteder«. Likeledes anfører han Edv. Holms tal unøiagtig (s. 365, se E.

Digitized by Google

Holms Danmark-Norges hist. Bd. III, 2det halvbind, s. 262—263).

Avsnittet om skogens tilstand (I. s. 267) er i det væsentlige et utdrag av Schweigaards statistik (s. 84—90) uten at dette er anført. 3 av de anmerkninger som findes paa s. 270 er tat fra dette verk, men ved en feilskrift er »Rigstid. for 1819« blit til »Se Schweigaard i Rigstid. for 1819«. Selve dette avsnit er dog ikke længer tilfredsstillende. Det maatte ha været en forholdsvis let sak for forfatteren paa grundlag av E. Holms, O. A. Johnsens bøker og skogdirektørens »Skogvæsenets historie« at ha skrevet en helt ny fremstilling av emnet.

Kapitlet »Bjergverksdrift« er kun en gjengivelse av andre verker, saaledes er avsnittet om jernverkerne hentet fra J. H. L. Vogts avhandling i Statsøkonomisk Tidsskrift 1899, men forfatteren er uvidende om, at Vogt i 1908 har utgit en ny avhandling »De gamle norske jernverker«, hvor han er kommet til nye resultater (se Vogt s. 51 anm. 1). Dr. Bosses oplysninger om jernverkerne s. 384 er ikke korrekte, det gjælder saaledes Ulefos, Egeland, Odalen og Mostadmarken. Der findes desuten feil i tabellen s. 336.

Kapitlet om akerbruket er bygget paa Thaarups statistik og Aschehougs avhandling i Statsøk. Tidsskrift 1890, men heller ikke her er tallene nøiagtig gjengit, f. eks. indførselstabellen (Bosse s. 262) har 8 feil av 36 tal. Og da forfatteren ikke gir nogen fremstilling av norsk landbruks utvikling i det 18de aarh., svæver tallene i luften og gir ingen veiledning.

Det vilde likeledes ha været paa sin plads om forfatteren her hadde behandlet spørsmaalet om kornimporten. Han citerer en tabel fra Tvethes statistik for 1752—1808(s. 378), mens han dog tidligere har skrevet om det i avsnittet »Excurs über die Getreideeinfuhr« (s. 258 flg.) Her (s. 262) har han først tat indførselstabellen for 1730—40 fra Aschehoug, saa skulde man vente sig Tvethes tabeller for 1752—84, sammenholdt med Aschehougs til 1775—84, men de findes der ikke, derimot følger han tabellerne fra Martfeldt: »Kornhandelsplan«, som neppe er paalidelige. Og tilslut kommer (s. 264—66) uten kildeangivelse tabeller over indførselen til Bergen. Hvorfor bare denne by er tat med, er ikke opgit, men formodentlig er det fordi forfat-

Digitized by Google

teren tilfældigvis har fundet tabellerne og ikke har villet brænde inde med dem.

Som det sidste eksempel paa forfatterens arbeidsmetode i dette avsnit: Som forklaring til Tvethes tabel for 1752—1808 (s. 378) siger han kun at de forskjellige omstændigheter, som akerbruket var underkastet, spillet ind og nævner som eksempel uaarene 1740—43 ! !, mens han dog s. 261 har nævnt flere andre uaar netop i den periode, hvor Tvethes tal hører hjemme.

Kapitlet om toldpolitikken indeholder godt stof som forøvrig er let at finde. Dr. Bosse følger her ældre forfattere og har ikke fulgt med i den nyere litteratur, selv den som han har anført i sin fortegnelse. Ellers kunde han ikke efter Sars fortælle (s. 395—96) at intet norsk produkt fik en tilsvarende beskyttelse som det danske korn, naar dette dog var tilfældet med norsk jern og glas. Avsnittet om trælasttold og tiende (s. 406—9) er ikke tilfredsstillende behandlet, der mangler desuten Frdn. av 22. april 1795 med ny tarif.

Hvad tabellerne over toldindtægterne angaar, som forfatteren har fra Nathanson (s. 413), kan man indvende at Nathanson ikke er en helt paalidelig kilde. Desuten hvorfor behøver han at benytte dem flere gange i samme kapitel som f. eks. s. 414? Den tabel han der citerer efter Tvethes statistik (T. s. 108) er opstillet av Schweigaard (se denne s. 132) efter Nathansons tal. Og hvorfor følge denne saa slavisk som at anføre tallene helt til 1799, naar dog 1ste bind av verket netop stanser ved 1797, da den nye toldforordning utkom? Mens 1ste bind dog for enkelte deles vedkommende er bearbeidet, er dette ikke tilfældet med 2det bind, som efter min mening er værdiløst, da man ikke kan stole paa forfatterens fremstilling. Her er der overhodet ingen sammenhæng hverken i skildringen eller tabellerne. Forfatteren burde ha indset, at hverken hans evner eller kundskaper strak til og ventet med utgivelsen. Istedetfor har han grepet til den utvei at avskrive forskjellige haandbøker, men i en grad og paa en maate, som er utilbørlig for en videnskapsmand, for at bruke et mildt uttryk.

Det første kapitel (egentlig 23de) behandler et helt nyt emne, nemlig finansvæsenet. Det gaar tilbake til 1602 og burde saaledes ha været behandlet i 1ste bind. Frem-

Digitized by Google

stillingen virker gammeldags og emnet er ikke indgaaende behandlet, der tales saaledes meget om militærutgifter som om der ikke var andre, og man faar kun enkelte spredte oplysninger om skattene. Der findes en detaljert tabel over de norske indtægter 1662, men ikke senere, skjønt der f. eks. hos Tvethe (T. s. 226) efter Nathanson findes en tabel over indtægterne i visse aar fra 1710—1806. Desuten er ikke Norges finanser skarpt nok adskilt fra fællesmonarkiets, mens det dog vilde være let for forfatteren for visse aar at finde hvad f. eks. den norske hær kostet. Det viser sig imidlertid at det hele er et utdrag av Tvethes statistik (T. s. 203—16), men det er litet intelligent utført. Der siges ikke likefrem at det er Tvethes skildring, kun ved 2 tabeller er det anført, at de er tat fra Tvethe, skjønt alt er derfra (s. 3. Tvethe s. 203). Alle anmerkninger er fra T., men hvor dumt forfatteren har baaret sig ad, ser man av de h e r fuldstændig overflødige henvisninger paa s. 4. Forordningene citeres nemlig i den besynderlige rækkefolge 1667, 1682, 1627, 1640, 1642. Det er fordi forfatteren har fundet rækkefølgen hos T., hvor det er begrundet i sakforholdet.

S. 7 finder man igjen en tabel over toldindtægterne 1731—1799, skjønt disse jo før er omtalt. Tabellen er tat fra Tvethe efter Nathansons 2den utgave, skjønt dr. Bosse i fortegnelsen kun har anført 1ste utgave. Det har i dette tilfælde betydning. Det viser sig nemlig at tallene for 1772 og 1781 (s. 7) ikke stemmer med tallene i 1ste bind s. 413.

Om statsgjælden (s. 8—10) se Tvethe (s. 227—29).

Avsnittet om statens finanser s. 10 begynder med at henvise til prinsregentens (Christian Frederik) tidligere omtalte seddelutstedelse. Denne første linje er det eneste originale bidrag av forfatteren og den er desuten urigtig, idet han ikke tidligere har omtalt prinsregenten. Store dele av avsnittet vil for en almindelig læser være uforstaaelig, idet der ikke gives nogen oplysning om riksbanksedler, assignater o.s.v. Det viser sig at s. 10—15 er tat fra Tvethe, hvor det var rigtig placert og let at forstaa.

Indledningen til »Statens indtægter og utgifter« (s. 21) er likeledes skrevet av Tvethe (s. 229).

De 2 store tabeller, som er heftet til s. 20, er fra Tvethe

(s. 230 flg.), men de er mindre oversigtlige og vanskeligere at bruke. De mangler saaledes T.s anmerkninger, i indtægtstabellen er tallene for tienden 1815—24 uteladt, i utgiftstabellen er de 5 sidste poster paa en meningsløs maate tat ut fra den plads de hører hjemme, se f. eks. paketposten. Det skyldes muligvis en trykfeil at der i utgiftstabellen for 1815 staar rdl. (riksdaler) istedenfor rbd. (riksbankdaler), men av de efterfølgende sider fremgaar det at forfatteren ikke er klar over forskjellen. I tabellerne s. 24—25 brukes forkortelsen »Sfpd.« og »Spfd.«, der menes antagelig »Speziesthaler« som ellers i verket forkortes til »Spztlr.«. I tabellerne s. 16—17 er speciesmynt anvendt som myntsort til 1876, s. 19 for aarene 1877—79 findes ingen angivelse, men her maa beløpene være ansat i kroner. I tabellen for 1850—76 s. 25 er myntsorten speciesdaler, for 1850—77 kroner, men det er uteglemt. Derimot anføres kroner ved beløp i tidsrummet 1851—77 (s. 34—35), saa det er næsten umuligt at finde sig frem.

»Kommunernes indtægter og utgifter« (s. 30 flg.) — se Tvethe (s. 298 flg.), men da T.s statistik slutter med aaret 1846, findes der efter denne tid ingen utredning av det kommunale skattevæsen.

S. 29—30 opføres der under statens indtægter og utgifter en tabel over skatteligningen, som imidlertid angaar den kommunale beskatning, hvad forfatteren let vilde ha indset, hvis han virkelig hadde læst sin bok omhyggelig, ti i tabellen s. 43 over kommunale skatydere findes de samme tal som s. 29—30. Paa sidstnævnte sted har desuten forfatteren i overskrifterne sat kr., mens det skal være 1000 kr.

Men det avsnit, som bedst viser dr. Bosses ukyndighet er »Bank og pengevæsen« (s. 43 flg.). Hele den første del til 1791 hørte naturlig hjemme i 1ste bind. Der burde her ha været git en kort oversigt over den norske handelsstands forhold til Kjøbenhavn, salget av norske veksler o. s. v., saa vilde man lettere ha forstaat det hele. Han burde her ha omtalt Speciesbankens og Depositokassens avdelinger i Norge. Som et lidet eksempel paa forfatterens slurv kan nævnes at han s. 43 omtaler Thormøhlen som Thor Møller.

Fra s. 49—54 er forfatterens fremstilling en enestaaende samling av feil. Han benytter her det meningsløse uttryk »kurantspecies«, idet han ikke forstaar at en spe-

Digitized by Google

ciesdaler er en sølvdaler, mens kurantdaleren er en daler i omløpende smaamynt eller sedler, han anfører her gale tal for kursen, som i 1809 var 30 og ikke 20, i 1810 40 à 46 og ikke 60, og han opgir urigtig at staten under krigen ikke fik utenlandske laan. Men fremforalt er hans gjengivelse av forordningen om bankerotten 5. januar 1813 fuldkommen vildledende. For det første gives der ingen forklaring, hvorfor den kom og der fortælles ikke om dens betydning. Der siges intet om den nye myntfot — riksbankdaleren, om begrepene navneværdi og sølvværdi, om opgjørsmaaten ved gjældsindbetalingen og der nævnes 45 millioner istedenfor 46. S. 51 anfører han at ifølge forordningen skulde regjeringen fastsætte kursen paa sedlerne 2 gange aarlig og at den første gang blev sat til 120 pct., hvormed han mener 1200 pct. (100 species = 1200 kurantdaler). Men dette er jo forordningens eget omsætningsforhold, mens han dog s. 54 ganske rigtig oplyser, at kursen i august 1813 blev sat til 375 rbd. = 100 speciesdaler. Han forveksler hele tiden riksdaler og riksbanksdaler og kommer derved til at gjøre den feil som at si, at kreditorer ifølge mundtlige fordringer i kurant fik 1/6 av disse dækket, mens de — hvad han selv tidligere har meddelt — bare fik ca. 1/10.

Likeledes er hans oplysning om kursen 1813 i note 1 s. 52 saa feilagtig, at det er umulig at forstaa, hvad han sigter til.

Jeg kunde til en begyndelse ikke forklare mig alle disse feil. Forfatteren kunde jo hos Tvethe ha fundet en bedre gjengivelse og desuten citerer han forordningens § 1, som rigtignok ikke siger meget. Men det viser sig, at dette er bluff. Han kan overhodet ikke ha læst forordningen. Avsnittet s. 50—52 er nemlig kun en avskrift av B. E. Bendixens skolebok: »Et omrids af Norges handelshistorie« (s. 44, 13de linje nedenfra til s. 46) og der findes alle feilene. En nærmere omtale av denne arbeidsmetode er overflødig. Hvor hjælpeløs og avhængig forfatteren er av andre verker viser sig s. 53—54, hvor han igjen behandler forholdene før Frdn. 5. januar 1813 og hvor hans fremstilling av kursforholdene end mer beviser hans ukyndighet.

Hans skildring av oprettelsen av Norges Bank og dens virksomhet er usammenhængende og misvisende, og viser klart, at selv om han har læst flere av datidens brosjyrer.

Digitized by Google

har han ikke forstaat, hvad det gjaldt. Ogsaa her er Tvethe benyttet brudstykkevis til s. 64. Der er endvidere den besynderlighet, at der mellem 1846, da Tvethe slutter, og 1875 ikke findes nogen sammenhængende statistik over Norges banks stilling.

De øvrige avsnit har jeg kun gjennemgaat ved spredte stikprøver, men indtrykket er det samme.

Begyndelsen av »Handel« (s. 94—95) er fra T. (s. 108—9). Tabellen s. 95 er gal, idet der staar riksbanksedler for alle aar, skjønt det kun gjælder for 1815 og 16. (Se T. s. 110.) Kapitlet er i det hele rotet og virker sammensydd. Saaledes findes der s. 96 og 97 en tabel over egteskaper og folketal, som om det hadde noget med handel at gjøre. S. 100 behandles utførselen for 1833—40, s. 127 for 1827—29, s. 128 1836—46 og 1805—46 (se Tvethe s. 66—67 og 71).

Fiskeutførselen s. 129 flg. er fra T. (s. 57—63), men spørsmaalet er igjen behandlet under »Fiskeriet« (s. 250 flg.) hvor samme tal avtrykkes som paa s. 131. Trælastutførselen behandles likeledes 2 gange. Kapitlet om akerbruket er en forkortet, stundom ordret gjengivelse av Smitt: »Det norske landbrugs historie« (1874) og indledningen til amtmændenes femaarsberetninger 1835—60, og avsnit av indledningerne til den officielle jordbruksstatistik 1860—1911. Da han hverken kan behandle disse statistiske opgaver eller kjender til den senere diskussion om kornspørsmaalet, er det ikke lykkedes ham at gi nogen klar oversigt over norsk jordbruks utvikling i det 19de aarhundrede. De samme indvendinger kan ogsaa gjøres gjældende overfor kapitlene om industrien og bjergverkerne — bare avskrift, ingen undersøkelse eller forsøk paa karakteristik. Under kapitlet »Vertragspolitik« behandler forfatteren ikke som i 1ste bind nøitralitetsforbund, derved er forbundet av 1800 blit uteglemt.

Avsnittet om toldpolitikken er litet tilfredsstillende behandlet, ialfald hvad s. 703—10 angaar. Forfatteren gir her væsentlig et utdrag av den danske finanskommissions indstilling, ogsaa det som han tidligere i 1ste bind (s. 258 flg.) har anført om kornimporten. Der gives ingen ordentlig forklaring av toldforordningen 1797 og dens økonomi-

Digitized by Google

ske betydning. Heller ikke siges der noget om kreditoplagene 1793.

Og som det sidste eksempel paa hvor ukritisk forfatteren behandler tal, og hvilket indgaaende kjendskap han har til sin egen bok, vil jeg anføre toldindtægterne 1790—1806. s. 710, sammenlignet med de helt forskjellige tal for samme periode i 1ste bind s. 413—14 og tabellen i 2det bind s. 7.

Det vil av denne kritik, som til og med for en del bygger paa stikprøver og som langtfra er fuldstændig, fremgaa, hvor konsekvent slet gjennemført dr. Bosses undersøkelse er. Det vil for fremtiden være umuligt for nogen forsker at benytte oplysninger i dette verk uten at ha undersøkt kilderne, ti paa ethvert punkt befinder man sig paa gyngende grund. De første 200 sider kan kanske benyttes, men hele 2det bind paa 783 s. er absolut værdiløst og likefrem skadelig. Man er i virkeligheten langt bedre tjent med Statistisk Centralbyraas: »Resumé retrospectif 1914« eller de økonomiske kapitlene i »La Norvège« og »Norge i det 19de aarhundrede«.

Det er intet mindre end en skandale at et slikt verk i utlandet skal repræsentere norsk videnskap og bringe oplysninger om Norges økonomiske liv og det er egnet til at vække forbauselse og det maa i høi grad beklages at professor dr. Bernhard Harms ved at utgi dette debutarbeide blandt »Schriften des Königlichen Instituts für Seeverkehr und Weltwirtschaft an der Universität Kieo. Kaiser Wilhelm Stiftung«, har forsynet med den tyske videnskaps stempel et verk, som er et eneste stort eksempel paa, hvordan man ikke maa arbeide videnskapelig.

Jac. S. Worm-Müller.

Digitized by Google

KONG SIGURD PÅ JORSAL-FERD.

AV HALVDAN KOHT.

1.

Når fór han ut?

Heimskringla segjer at kong Sigurd tok i veg på den namngjetne Jorsal-ferda si «fire vintrar etter kong Magnus var fallen», — det blir då hausten 1107. Same års-rekninga har Ágrip. Men Morkinskinna og Fagrskinna segjer at utferda var tri vintrar etter Magnus var død, og det blir då hausten 1106. Theodricus sèt utferda til sjuande åre etter Jerusalem var fria ut or det «persiske» velde, soleis like eins til åre 1106.

No veit vi at Sigurd nådde fram til Palestina sumaren 1110, — det har vi vitnemål frå samtida um (Fulcher av Chartres). P. A. Munch segjer so, at etter alle sogune skulde Sigurd ha vore tri år på vegen, og at difor er årstale 1107 det rette. Men sogune reknar slett ikkje soleis; dei er samstelte um at han i det heile var burte frå Noreg i tri år[1], og etter den rekninga måtte han være heimkomen alt i 1110 eller 1109. Korkje det eine eller det andre av desse to årstala kann være rett, og på ein eller annan kant må det være eit mistak i den tidrekninga sogune fylgjer: anten har dei sett utferda for tidleg, eller so har dei rekna burtevera for stutt.

[1] Berre Morkinskinna kann la seg tøygje til fire år, sjå G. Storm, Snorre Sturlassøns Historieskrivning s. 1902.

Digitized by Google

Fyrste vinteren Sigurd var ute, låg han i England, — det vitnar både skalden Einar Skuleson og den engelske historieskrivaren William av Malmesbury. I England fekk han «fred» hjå kong Henry I, og Morkinskinna fortel um koss den engelske kongen sokte venskap med den norske.

Um vi torde gå ut frå at Sigurd kom til England medan kong Henry heldt sig der i lande, so hadde vi her ei hjelp til å finne ut når utferda gjekk for seg. Nett no nyleg har ein engelsk granskar samla i hop og tilskipa alle upplysningar som fins um ferdene og tilhaldsstadene til Henry I (W. Farrer, An Outline Itinerary of King Henry the First, English Historical Review, Vol. 34, 1919), og det syner seg då at han var i Normandi frå sumaren 1106 til våren 1107, sidan i England til juli 1108, deretter i Normandi til sumaren 1109, då han reiste yver til England att. So seint som i 1109 kann Sigurd ikkje ha fare ut ifrå Noreg; for etter Einar Skuleson var han i minsto ein vinter i England og ein i Spania, fyrr han kom til Jorsalaland. Den einaste vinteren han då kann ha funne kong Henry i England, blir soleis 1107—1108.

Men i røynda høyrer vi ingen ting um at Sigurd i England helste på sjølve kongen, — det som Morkinskinna segjer um dette, er berre utpynting. Korkje William av Malmesbury eller noka anna engelsk kjelde frå samtida har minste teikn som tyder på at dei to kongane møttes, og det skulde vi då ha venta, um det hadde vorte noko møte av.

Det tryggaste å halde seg til, må utvilsamt være det som alle sogune er samstelte um, — at Sigurd var burte frå Noreg i tri år. Vi veit at han ikkje kunde kome heim att fyre 1111; vi veit ikkje um (etter Einar Skuleson) meir enn to vintrar som han var på ferda ut. Og ein samtidig krønikeskrivar i utlande, Albert av Aachen,

Digitized by Google

stadfester dette, i di at han reint ut segjer at Sigurd var to år på vegen frå Noreg til Jorsalaland. Og i ei angelsaksisk årbok heiter det då òg at han kom til England i 1108.

Etter dette bor ein sette utferds-åre til 1108[1]. Eg ser ingen ting i historia her heime som kjem i strid med slik ei tidfesting. Det tykkjes òg høve betre med at Sigurd då fyrst var so mykje som 18 år gamal.

2.

Kong Roger av Sicilia.

Fagrskinna og Heimskringla (venteleg Morkinskinna òg på det tapte blade) fortel at då kong Sigurd kom til Sicilia, var han ei tid gjest hjå hertug Roger der, og ein dag gav han hertogen kongsnamn, slikt som styrarane på Sicilia sidan bar.

Etter Fagrskinna gjekk denne merkelege hendinga for seg den åttande dagen i jola, den som vi kallar nyårsdagen; etter Heimskringla var det fyrst utpå våren. Men etter båe sogune var dette same åre som Sigurd nådde fram til Jorsalaland, og vi kann då tidfeste det til åre 1110.

Alle granskarar har set at det var ein vanske med denne meldinga. For vi veit med full visse at hertog Roger II av Sicilia var den fyrste som bar kongsnamn der på øya, og han lét seg krone til konge joledagen 1130. I fyrstninga på 1110 var han berre 14 år gamal. Han hadde vorte greive yver Sicilia i 1105; men mor hans, Adelaide, styrte for han i minsto til 1112, det åre då han vart riddar. Fyrst i 1127 fekk han hertog-tittel; det var då han fekk herredome yver hertogdøme Apulia etter Vil-

[1] Mykje på dei same grunnane har Gustav Storm sett upp same årstale, Monumenta historica Norvegiæ, s. 65.

Digitized by Google

helm, son til syskenbarne hans, Roger Bursa. Vi har aktstykke nok som prover at noko kongsnamn var det ikkje tale um fyre 1130.

Likevel er det ingen tvil um at det er denne Roger II av Sicilia som sogune meiner vart gjort til konge av Sigurd Jorsalfare. Det lyser klårt fram av alt som blir sagt både um han og um ættfolke hans. Heimskringla har jamvel kjennskap til den sanne tida for kongskroninga til Roger; for når ho sidan skal nemne keisaren i Tyskland på den tida, den som Sigurd var og vitja på heimvegen, so nemner ho keisar Lothar, — men Lothar vart ikkje keisar fyre 1125. På denne måten blir soge-meldinga reint umogleg.

P. A. Munch har freista berge ho likevel. Han segjer at den Roger som Sigurd gjorde til konge, må ha vore hertog Roger av Apulia, med tilnamne Bursa, syskenbarne til Roger II. Visseleg veit vi elles ikkje det minste um at denne Roger Bursa nokosinne bar kongsnamn; men Munch meiner, at sidan han døydde alt i februar 1111, so «kom hans Ophøjelse neppe engang til almindelig Kundskab», og son hans, Vilhelm, «der kun saare sjelden nævnes», kann godt i same løyndomen ha bore kongsnamn, heilt til krave på denne tittelen i 1127 gjekk yver til Roger II av Sicilia.

Denne gissinga til P. A. Munch er sløg nok, men heilt utan grunnlag, og ho kjem i strid med alle dei upplysningane som granskinga seinare har bore fram. Eg viser serleg til den detaljerte utgreiinga um dei apulisk-sicilianske styrarane hjå Ferdinand Chalandon, Histoire de la domination Normande en Italie et en Sicilie, 2 band, Paris 1907. Her finn vi at Roger Bursa, hertog i Apulia frå 1085 etter far sin, Robert Guiscard, kalla seg sjølv hertog endå i aktstykke frå sumaren 1110, ja so seint som i februar 1111, nokre dagar fyrr han døydde; sjølve aktstykka fins prenta etter originalane i eit inn-

Digitized by Google

bjodingsskrift frå universitetet i Tübingen 1899 (Normannische Herzogs- und Königsurkunden aus Unteritalien und Sicilien hg. von Lothar v. Heinemann, s. 18—20). Son til Roger, Vilhelm av Apulia, kalla seg like eins hertog heilt til han døydde i 1127, og i aktstykka nemner han seg «son til den ærefulle hertogen Roger». Gissinga til P. A. Munch må dermed falle burt.

Med grunnlag i gissinga si um «kong» Roger Bursa hadde Munch dikta ein heil liten historisk roman um koss Sigurd Jorsalfare med koma si greip inn i den italianske politikken, i striden mellom Roger og halvbror hans, Bohemund. For Munch gjekk ut ifrå at Sigurd ikkje kom til Sicilia, men til Apulia, — det er Apulia som ymse av sogune læt Sigurd nemne i mannjamninga med kong Øystein sidan[1]. Men sogune nyttar mykje namne Apulia (Pul) um heile det siciliansk-apuliske rike, det som var samla frå 1127; det ser vi serleg i 13de hundraåre, i soga um Håkon Håkonsson, og det svarar til bruk i tyske årbøker.

Skulde Sigurd ha vitja Roger Bursa, so måtte han ha kome med flåten sin til Salerno, mest so langt nord som Napoli; for der var det Roger Bursa heldt seg i fyrste halvåre 1110. Men det var ingen rimeleg veg for den som skulde til Jorsalaland. Var det derimot den unge greiven av Sicilia han kom til, so kunde han på den tida finne han i Messina, og dit måtte han helst legge vegen når han skulde austpå. Vi torer difor tru at Sigurd i sanning vitja den mannen som sidan vart den namngjetne kongen Roger II; det er berre historia um kongsnamne som er dikt.

Til forteljinga um kong Roger fester det seg elles eit anna spursmål òg: kvar har dei kome inn i sogune frå, dei upplysningane som blir gjevne um ættfolke til

[1] Sfr. Storm, Snorre Sturlassøns Hist., s. 192[3]

Roger? — Eg kann dess verre ikkje gje svar på dette spursmåle; men det er verdt å peike på det lell.

Både Fagrskinna og Heimskringla fortel at kong Roger hadde sonen Vilhelm som vart konge etter han; men Vilhelm hadde berre tri doter (Heimskringla segjer beint ut: «ingen son»), og desse tri doterne vart gift — den eine med keisar Henrik VI, den andre med hertogen av Cyprus, og den tridje med Margarit yverkussare. Denne ættetavla er ikkje rett. Kong Roger hadde nok ein son Vilhelm (konge 1154—1166); men denne Vilhelm hadde to soner: den elste heitte Vilhelm, han òg, og var konge etter faren (til 1189); den yngste heitte Henrik og døydde tidleg (1172). Det var denne andre Vilhelm som var sonlaus, — ja reint barnlaus, so vidt eg har kunna finne. Og doterne til Vilhelm I er det òg gale med. Eg har ikkje funne at det var noka dotter etter han, og i minsto den eine som sogune nemner, ho som vart gift med keisar Henrik VI, Constantia, ho var i røynda syster til Vilhelm, dotter til Roger. Koss det har seg med giftarmåla til dei to andre, har eg ikkje kunna få greie på.

Eg har leita mykje etter, um eg kunde finde att same mistake som i sogune andre stader, og eg har funne to årboker som har kvar sitt av desse mistaka. Årbøkerne etter magister Albert av Stade (Annales Stadenses) segjer under år 1184, at den kong Vilhelm som døydde barnlaus, var son til kong Roger[1]. Og ei lita italiansk kronike gjor Constantia til ei dotter til kong Vilhelm[2]. Men dei norrøne sogune kann ikkje ha fått dei range uppgiftene frå noko av desse skriftene; i minsto årbøkerne frå Stade er skrivne ein god mun seinare enn sogune, i 1240- og 1250-åra, og den italianske krønika er visst òg frå 13de hd.-åre.

[1] MGH., SS. XVI 350, sfr. under år 1190 s. 351.

[2] Chronicon pontificum et imperatorum Amiatinum, Continuatio, MGH., SS. XXIV 835.

Digitized by Google

So har eg freista finne kvar sogune hadde kjennskapen sin til Margarit ifrå, — han med det merkelege embete «yverkussare» eller berre «kussare»[1]. Orde fins elles aldri i den norrøne bokheimen; men alt Thormod Torfæus gav rette tolkinga på det: yver-korsar[2]. Etter tilvisingane hjå Du Cange tykkjes det latinske orde cursarius, sjørøvar, ikkje kjent fyre 13de hd.-åre, og i alle tilfelle har eg aldri funne det brukt um denne Margarit. Han var admiral for flåten til kong Vilhelm II, og han vann stort gjetord i alle vesterlanda for striden sin mot tyrkane (1188). Etter Vilhelm II var død, var han framleis admiral hjå dei sicilianske herrane som freista verje lande sitt mot keisar Henrik VI; men dei måtte gje seg i 1194, og Margarit vart blinda og gjeld. Han freista likevel på ny krig i åre 1200, men vart då drepen av ein tenestedreng. I engelske årbøker blir han jamt berre kalla «admiralis»; berre ein gong hjå Roger av Hoveden, under åre 1200, blir han kalla «dux piratarum»[3]. I tyske årbøker kann han bli kalla «princeps piratarum»[4], «pyrata precipuus»[5] eller «potentissimus piratarum»[6]. Ein kunde då helst tru at forteljinga um «yverkorsaren» hadde kome munnleg til soguskrivarane, — anten no Heimskringla her bygger på Fagrskinna, eller dei har same norrøne kjelda.

Ingen stad utafor sogune har eg funne eit ord um at Margarit var gift med ei dotter til kong Vilhelm.

Heimskringla har eit tillegg som ikkje fins i Fagrskinna, um at ei dotter til kong Roger var gift med den byzantinske keisaren Manuel (1143—1180). Men det har eg ikkje set nemnt andre stader, og Snorre har visst

---

1 I Fagrsk. står det «keisari»; men det er sjølvsagt misskrift.
2 Historia rerum Norvegicarum, III 451.
3 Utgåva av Stubbs, IV 121.
4 Annales Aquenses, MGH., SS. XVI 687 og XXIV 39.
5 Annales Marbacenses, MGH., SS. XVII 166.
6 Annales Stadenses, MGH., SS. XVI 352.

Digitized by Google

her blanda i hop keisar Manuel med einkvan annan av dei byzantinske keisar-ættene.

Kunde det lukkes å ettervise kvar soguskrivarane har funne upplysningane sine um den sicilianske kongsætta, vilde det gje eit verdfullt tilskot til kunnskapen um kva for land Normennene i den tida hadde mest åndeleg samkvæme med. Og so sermerkte som dei få upplysningane er, skulde det vel være von um at ein annan granskar kunde være heppnare enn eg i dette stykke.

3.

I Jorsalaland.

I fyrste bande av «Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historie» (s. 88—109) har Rudolf Keyser prenta av dei viktigaste meldingane i europeiske kjelder um Jorsal-ferda til kong Sigurd, serleg um våpendådene hans i sjølve Jorsalaland. Keyser har ikkje gjeve desse meldingane det rette kjeldeverde, når han fyrst i andre rekka set utdrage or historieverke til Fulcher frå Chartres; for Fulcher er den einaste av alle historieskrivarane som er heilt samtidig med hendingane og dertil er for augvitne å rekne, — han fylgde ut med på fyrste krossferda i 1096 og vart værande i det Heilage Lande hjå kong Balduin, tok på å skrive i 1101 og heldt ved til han døydde i 1127. Fyrst no nyleg, frå 1913, har vi elles fått ei fullt vitskapleg utgåve av verke hans (ved H. Hagenmeyer), og teksten her vik ikkje so lite av ifrå den som Keyser hadde fyre seg, endå um det ikkje blir nokon nemnande skilnad på meininga.

Dessutan har vi sidan fått arabiske historieverk til hjelp. Det elste av dei er frå fyrstninga av 13de hd.-åre; men det bygger på eldre arabiske uppskrifter, so det gjev

Digitized by Google

sjølvstendige upplysningar, — det er sett i hop av Ibn al-Athir († 1233).

Dei norrøne sogune fortel for det meste merkeleg turt um Sigurd i Jorsalaland; dei segjer i grunnen ikkje stort meir enn det som står i kvæda til Einar Skuleson og Halldor Skvaldre. Det er berre i dei yngre handskriftene at segn og legende pyntar upp.

I hovudsaka er det då òg fullt samsvar mellom sogune og kvæda på den eine sida, dei utalands meldingane på den andre. Det er berre sogune som fortel um at kong Sigurd fekk med seg heim ein spån av den heilage krossen; det kunde ein no ikkje vente heller at dei andre skulde bry seg noko um. Men båe partane fortel um koss Sigurd var med og vann Sidon frå heidningane.

Einar Skuleson, og då sjølvsagt sogune òg, segjer at då Sigurd kom til Jorsalaland, tok han hamn i Akrsborg eller Akkon. Fulcher av Chartres segjer at han kom til lands i Joppe. Albert av Aachen segjer at han fyrst kom til Ascalon, men so siglde nord til Joppe og gjekk i land der. P. A. Munch[1] meiner at Akkon i dei norrøne kjeldene kann være «fremkommet ved en feilagtig Opfatning af Ascalon». Men Akkon var for Normenner og Islendingar den hamnebyen i Jorsalaland dei kjente best, so dei gjekk naturleg ut ifrå at det var der Sigurd kom til lands liksom andre jorsalfarar (t. eks. Ragnvald jarl av Orknøyane i 1152). Meir kunster treng ein ikkje gjøre med den ting. I Askalon kunde det ikkje være tale um å gå på land; for der var heidningane herrar.

Sogune og dei framande kronikene er einige um at Sigurd so i fylgje med kong Balduin drog upp til Jerusalem og so til Jordan. Frå mannjamninga mellom Sigurd og kong Øystein har vi det orde av Sigurd um Jordan-ferda hans: «Utpå elvebakken der er det eit

[1] NFH. II 582².

kjerr, og der i kjerre slyngde eg ein knute som eg sa du, bror, skulde løyse, um du vilde vinne den løna eg sette for det.» Dette er visseleg eit lån frå forteljinga um då Ragnvald Orknøy-jarl var på same staden i 1152, — ei forteljing som er stadfest med vers av Ragnvald sjølv og fylgjesmannen hans, Sigmund Ongul[1]. Sigmund kvad: «I dag vil eg binde ein knute for den vomfyllaren som no sit heime; vi har sanneleg ført menner i fåre.» Ragnvald svara: «Denne knuten slynger vi denne lavransmessa i det tette holtet for skarven; trøytt kom eg til ein god stad.» Dette er eit påfund som segna etterpå fann høveleg for mannjamninga mellom Sigurd og Øystein.

Etter Sigurd hadde vore i Jerusalem, var han med kong Balduin og hærtok Sidon eller Saida, — Sigurd låg med flåten sin på sjøsida, Balduin med sin hær på landsida. Um dette fortel Ibn al-Athir i årboka si (etter ei umsetning som professor A. Seippel har vore gjæv å gjøre for meg):

«So kom år 504 [d. e. 20/7 1110—10/6 1111]. I det åre, i månaden rabi' al-akhir [17. okt—14. nov.] tok Frankane byen Saida på den syriske stranda. Det hadde seg soleis at det kom yver have 60 frankiske skip, budde med mannskap og forråd, til Syria med ein av kongane deiras som vilde gjøre ei pilgrimsferd til Jerusalem og, etter som han sa, stride imot muslimane. Balduin, kongen i Jerusalem, slo seg i lag med dei, og dei vart samde um at dei vilde fare til muslim-landa. So tok dei då båe ut frå Jerualem, og 3dje dagen i rabi' al-akhir i same åre [19. okt.] slo dei seg ned tett innmed Saida og kringsette byen både på land- og sjøsida. Den egyptiske flåten låg fast attmed Tyrus og kunde ikkje kome Saida til hjelp.

Frankane bygde eit tårn av tre, og gjorde det sterkt og fast; dei klædde det so det skulde stå seg imot eld og steinar, og so førte dei det fram. Då byfolke såg

[1] Flat. II 487.

Digitized by Google

det, veikna dei i hugen; dei var redde det kunde gå dei like eins som Beirut-buane[1]. So sende dei kadien sin og nokre av dei beste mennene i byen til Frankane og bad kongen deiras um trygd. Og han gav dei trygd for liv og eigedom og for den hærflokken som var hjå dei: dei som vilde bli værande hjå dei, kunde bu der trygt, og dei som vilde fare burt, skulde han ikkje halde att.

So fór valien [byhovdingen] burt og like eins ein stor flokk av dei gjævaste mennene i byen; dei drog til Damaskus. Det var den 20de dagen i månaden gumada al-ula [5. desb.]. Men mykje folk vart værande i byen og leit på den trygda dei hadde fått. Kringsetninga hadde stått på i 47 dagar.

Balduin fór til Jerusalem. Men då det leid um eit bel, kom han tilbake til Saida, og truga dei som hadde gjeve seg til i byen, til å legge ein skatt på 20 000 dinarar. Soleis arma han dei ut og tok alt dei åtte.»

Dagen då Sidon gav seg, er her sett til 5te desember. I mest alle nyare historiske verk finn ein i staden den 19de desember, og dei viser då til meldinga hjå Fulcher av Chartres. Men dette er berre mistyding. Fulcher sluttar forteljinga um koss Sidon vart hærteke, med eit latinsk vers som lyder so:

> Jam decies novies sol viserat Arcitenentem,
> urbem Sidonii cum reddunt mense Decembri.

D.e.: sola hadde alt 19 gonger vitja bogeskytten, då dei gav yver Sidon i desember månad. Men etter tidrekninga hjå Beda kjem sola inn i stjernebilete bogeskytten den 17de november, og den 19de dagen etter dette blir då den 5te desember, — soleis just same dagen som Ibn al-Athir nemner[2]. Her

---

[1] Beirut var nyleg hærteke av kong Balduin.

[2] Sjå Fulcheri Carnotensis Historia Hierosolymitana, hg. von H. Hagenmeyer, s. 549.

Digitized by Google

er soleis det aller beste samsvar og inga motsegjing mellom den arabiske og den kristne kjelda.

4.

Miklagards-segnene.

Er dei norrøne sogune strengt historiske i forteljinga um sjølve Jorsal-ferda, der dei kunde bygge på skaldekvæde, so har segndiktinga tvinna seg so mykje rikare um heimferda til Sigurd. Forteljinga um gjestinga hans hjå keisaren i Konstantinopel er ei einaste samling med eventyr. Alt i hop går ut på å syne kor raust ein kar kong Sigurd var, — koss han synte keisaren at ein norsk konge var ingen fatigmann. Det er seks serskilde leder i denne skildringa:

[1]) Sigurd bia fyrst på sidevind, so han rett kunde få syne fram dei fine bordsette skipssegla sine for Miklegards-folke.

[2]) Han baud mennene sine trakke — eller ride — flott og vyrlaust inn yver dei fine klæda keisaren hadde late breie ut i gatene for han. Dette er i eit par yngre handskrifter lagt til Jerusalem.

[3]) Han let hesten sin sko med gull og miste den eine skoen på vegen; men ingen av mennene hans skulde so mykje som snu seg etter gullskoen.

[4]) Då keisaren sende rike gullgåver til han, lest han som han ikkje vyrde det stort, fyrr det vart reint på toppen.

[5]) Han valde heller at keisaren skulde koste leik for han på Hippodromen, enn ta imot seks skippund gull i gåve.

[6]) Då han skulde halde lag for keisaren, fekk dronninga stelt det so at det ingen ved fans å få kjøpt til brensel; men Sigurd kjøpte seg valneter i staden.

Digitized by Google

Den 2dre av desse forteljingane kjenner vi att frå mange norske folke-eventyr.

Den 5te forteljinga har tydeleg samanheng med det som Knytlinga-soga fortel um den danske kongen Erik Eiegod: då han var hjå keisaren i 1103, valde han heller gulle enn leiken. Normennene skal plent være gjævare enn Danskane, — det veit vi frå andre sogeforteljingar òg.

Det er den 3dje og den 6te forteljinga som er mest sermerkt, — forteljingane um den tapte gullskoen og um valnot-brensle. Alt Thormod Torfæus[1] peikte på at valnot-segna fyrr var fest til hertog Robert I av Normandi († 1036). P. A. Munch la til[2], at «et lignende Træk gjenfindes i den bekjendte Fortælling om Fortunatus», og han viste dessutan[3] til at gullsko-segna fyrr var fortald um den toskanske markgreiven Bonifacius i åre 1038.

I røynda er det so at båe desse to forteljingane er fest til hertog Robert av Normandi. Torfæus og Munch viser til krøniker frå 14de og 15de hd.-åre. Men forteljingane fins alt hjå Robert Wace i heltedikte hans um Normannane frå 1160-åra[4], og derifrå er dei upptekne i ei krønike um Normandi. Dessutan fins dei båe to fortalde um Mangold av Werd i eit skrift frå 1120-åra av munken Berthold i Reichenau[5]. I båe tilfella skal hendingane ha gått for seg i Konstantinopel, og ein torer vel då tru at det er ei krossfarar-segn vi her har fyre oss.

Kvar einskild led i segna er likevel eldre enn krossferds-tida, og har vore fortald kvar for seg. Gullskosegna har vi, som nemnt, alt ifrå 11te hd.-åre. Valnotsegna er fortald for seg sjølv um Ademar av Limoges frå

[1] Hist. rerum Norvegicarum III 458.
[2] NFH. II 590.
[3] S. 587.
[4] 3dje parten, v. 3067—3132.
[5] MGH., SS. XV 2, s. 768—770.

Digitized by Google

1120 på lag, og ho fins dessutan i dikte um Aimeri de Narbonne frå um-lag 1220.

Til Noreg har vel ikkje segna kome fyrr etter båe ledene har vorte knytt i hop. For det er visseleg ei seinare utkløyving, når valnot-segna åleine ein gong blir fest til Harald Hardråde. Men det er likt til at segnene i Normandi, Schwaben og Noreg er sjølvstendige renningar frå sams rot, — so mykje skilnad er det på dei i einskilde drag[1].

5.

Heimferda og mannjamninga.

Eg har alt nemnt det mistake som sogune gjer seg skyldige i, når dei læt Sigurd på heimferda helse på keisar Lothar i Schwaben (og Baiern), og eg trur mistake skriv seg ifrå at det var Lothar som var keisar den gongen Roger av Sicilia tok kongsnamn. I 1111 var Lothar endå berre hertog i Sachsen. Den einaste keisaren Sigurd kann ha gjesta, er Henrik V; men Henrik var i Roma våren 1111 (der vart han kront 13de april), og då han kom nord til Tyskland att utpå sumaren, heldt han seg for det fyrste i Speier i Pfalz (der heldt han riksmøte i august), — det var der han hadde ervelanda sine. Schwaben og Baiern hadde nok ein gong høyrt til ætta hans; men farfar hans, keisar Henrik III, hadde gjeve dei ifrå seg. No veit vi dessutan at Henrik V var i Italia endå sist i mai 1111 (han heldt kvitsunnhelga i Verona); men alt ved jonsokleite var kong Sigurd i Danmark, so det er snautt um det var mogleg for han å råke keisaren i Tyskland. Forteljinga i sogune (Heimskringla og Morkinskinna) synes då helst være berre

[1] Sjå den gode utgreiinga av Gaston Paris: Sur une épisode d'Aimeri de Narbonne, i Romania IX, 1880, s. 515—546.

Digitized by Google

skrøyt, — liksom forteljinga (i Morkinskinna) um koss Henry I av England tok imot Sigurd.

Det er greitt at då Sigurd var heimkomen sumaren 1111, tykte landsmennene hans at han hadde gjort ei utifrå gjæv ferd, og ærenamne Jorsalfare vart fest til han for alle tider. Men dette tilnamne kom til å avgjøre sjølve den historiske domen um han i ettertida. Umfram ei lita krossferd til Småland, sat han heime og styrte lande i fred i mest tjuge år. Men um heile denne fredstida fortel ikkje sogune stort, — det var bror hans, Øystein, som vart den store fredskongen; Sigurd lever i sogune som hærkongen, — rådrik og streng, snar til å bruke våpna, glad i drust og dramb.

Denne motsetninga mellom Sigurd og Øystein har fått dramatisk form i den store «mannjamninga» som sogune fortel um; her er frå fyrste til siste setning den grove mannsstyrken mælt imot fredleg kongsgjerning, og det kann ikkje være tvil um at Sigurd blir den ringare kongen, um han so er betre kar.

Eg tvilar ikkje på at slike mannjamningar har høyrt til sellskapsskikken i dei dagane. Men eg trur ikkje vi kann bygge historisk dom på denne mannjamninga. Ho er her i røynda eit utslag av den serskilde kunstforma i sogune. Det er berrsynt nok for alle som les dei gamle sogune, at dei stendigt nyttar karaktér-motsetningar til å skape dramatisk liv i forteljinga. Eg tarv berre minne um dei to bror-para i Egils-soga, fyrst Skallagrim og Torolv, so Egil og Torolv. I soga um Olav den Heilage når bokmeisteren sterk kunstverknad i motsetninga mellom den norske og den svenske Olav. Og i soga um Sigurd Jorsalfare og Øystein har denne kontrast-kunsta toppa seg til i det ordskifte der dei mæler seg imot einannan.

Men vi har likevel merke etter ein tradisjon som gjorde Sigurd til noko mykje meir enn berre Jorsalfare

Digitized by Google

Vi møter i Sverre-soga det stendige vitnemåle av kong Sverre sjølv, at bønderne helst vilde fylgje den som ættas ifrå kong Sigurd, — dei mintes styringstida til Sigurd som den beste tida i folkelive. Og Ågrip hermer eit vers etter Sigurd:

> Búendr þykkja mér baztir,
> bygt land ok friðr standi.

Her skildrar Sigurd seg sjølv som fredskongen og bondekongen, — d œ l a d r ó t t i n n som skaldane nemner han. Jorsal-ferda var ei ungdoms-dåd; den vaksne mannen gleddes ved fredleg heimliv, og det han i sanning sette inn i norsk historie, det ligg på eit heilt anna umkverve enn i hærferd og skrøyt.

Digitized by Google

NAAR ER VANDSAGEN OG HAANDSAGEN KOMMET I BRUG I VORT LAND?

AF O. OLAFSEN.

Om dette Spørgsmaal har der i den sidste Tid været skrevet en Del i forskjellige Tidsskrifter. Saaledes af Undertegnede i Tidsskrift for Skogbruk for 1918 og i Historielagets Tidsskrift for Hardanger i 1915. I Tidsskriftet Søndhordland for 1919 har Lærer And. Næss leveret en meget indgaaende og interessant Artikel om Sagbruk i Søndhordland indtil 1750. Det viser sig, at der er nogen Uoverensstemmelse mellem Forfatterne, og dette har vakt hos mig Lyst til at gaa lidt nærmere ind paa Spørgsmaalet. Da dette er af ikke liden kulturhistorisk Interesse, har jeg troet, at det kunde være heldig at føre Spørgsmaalet over til et nyt Forum, hvor det kunde naa lidt længere.

Hvad nu for det første Tilvirkningen af Træmateriale til Bord og Planker angaar, da er formentlig alle enige om, at man i Middelalderen betjente sig hertil udelukkende eller væsentlig af Øksen[1]. Tømmerstokkene blev kløvede med Kiler og Delene tiløksede. Det var intet vanskelig Arbeide; det krævede kun, at Stokkene ikke var altfor svære og især, at de var fri for Kvist. Det var derfor særlig Furu, som anvendtes hertil, fordi den er lettere et kløve. Man kunde i Regelen kun anvende Rodstokken, da den var lettest at behandle. Resten lod man

[1] Se herom J. L. Vogt i N. hist. Tidsskr. 2den R. V. S. 88.

vel for det meste blive liggende i Skogen og raadne. Det siger sig selv, at dette var et stort Spild af Skog; men det tænkte man ikke synderlig over.

Der findes endnu en hel Del saadanne Bord og Planker, som var tilvirket paa den her nævnte Maade, og som senere kaldtes *Huggenbord*. De er fint tilokset, ofte i Form af Fiskeryg; de har dels tjent til Gulv eller Loft, dels som Paneling. Disse Bord og Planker[1] er vistnok af forskjellig Alder, men synes i de fleste Tilfælde at være en 2 til 3 Hundreaar og vistnok ofte yngre. Dette viser os, at den nævnte Tilvirkningsmaade maa have være anvendt langt ned i Tiden. Fra Voss sees det i en Retssag fra 1729, at man brugte at tildanne Planker paa den nævnte Maade. Der fortælles, hvorledes Rodstokken blev afhugget og kløvet til 2 Planker, som var paa 1 Alen og 6 Tommers Bredde, og dette blev gjort paa Stedet, hvor Træet var fældet. Lignende Eksempler paa, at der blev udhugget svære Planker, haves ogsaa fra andre Steder; men i Regelen har man anvendt meget mindre Tømmer — dette kan sees af Bordene — helst paa en Tykkelse af en 10—12 Tommer i Top; det var da meget lettere at tildanne dem. Længden var i Almindelighed kun en 4—5 Alen og stundom lidt mere. At kløve Tømmer, som var længere, medførte sine Vanskeligheder, som øgedes med Længden. Men havde man Tømmer, som egnede sig hertil, og man ikke tog større Længde end som nævnt, da var Arbeidet let og krævede ingen større Øvelse.

Her opstaar nu det Spørgsmaal, om man kunde kløve ud mere end 2 Bord eller Planker af Stokken.

---

[1] Det gammelnorske Udtryk *borðviðr* er ikke Tømmer, hvoraf Bord skjæres, men Bord eller Planker. Se E. Hertzberg, Glossarium til de gamle norske Love og Fritzners Ordbog under Ordet; sml. I. Aasens Ordbog. Jeg vil dog ikke benegte Muligheden af, at Ordet ogsaa kan bruges anderledes.

Digitized by Google

Saavidt jeg kan se, er Forudsætningen altid, at Stokken kløves midt efter, og at hver Halvdel tildannes til *et* Bord eller *en* Planke. Jeg har ikke kunnet finde noget Vidnesbyrd om, at man tog flere Bord af Stokken; men dette kan jo være rent tilfældig, og man kan vanskelig slutte noget af Kildernes Taushed. Den nævnte Forfatter i Hist. Tidsskr. siger, at »Tilvirkningen (af Bord) foregik som bekjendt paa den Maade, at Tømmerstokken ved inddrevne Kiler kløvedes langsefter i saa mange Dele som efter Øiemedets og Materialets Beskaffenhed fandtes hensigtsmæssig«[1]. Jeg har ogsaa været inde paa den samme Tanke og tænkt mig Muligheden af, at man kunde have kløvet hver Halvdel igjen i to, skjønt jeg aldrig har seet Eksempel herpaa eller hørt omtale et saadant Tilfælde. Jo mere jeg har tænkt over dette Spørgsmaal, desto mere overtydet er jeg blevet om, at nogen saadan Kløvning ikke har foregaaet. Det er nemlig forholdsvis let med Kiler at kløve en Furustok, som er nogenlunde kvisteren, efter Marven; men vil man forsøge at kløve den anderledes, f. Eks. i 3 eller 4 Dele, saa skal man se, at dette bliver et meget vanskelig Arbeide, og selv ved stor Øvelse vil Arbeidet ofte mislykkes. Er dette Tilfældet, naar man har en kvistefri Furustok, som egner sig for Kløvning paa denne Maade, saa er al Anstrængelse og Møie spildt, naar man har at gjøre med en Tømmerstok, hvori der findes lidt større Kvister. Det vil enhver snart erfare, om man vil prøve et Forsøg; men forresten vil enhver uden nogen Prøve forstaa, at naar en Kvist gaar ind i Kløvningen vinkelret eller omtrent saa imod Kløvningsplanen, vil den hindre Kløvningen, Bordet af Planken maa splittes før Kvisten. Løvved vil det som Regel være umulig at kløve i mere end to Dele, om man vil have dem hele.

---

[1] Anf. Skr. S. 88.

Digitized by Google

Men skjønt jeg saaledes føler mig overtydet om, at man i Almindelighed har nøiet sig med at kløve Stokken i to Dele, vil jeg ikke benegte, at der kan have været Undtagelser. Man havde nemlig foruden Øksen og Kilen et andet Redskab, som man stundom betjente sig af ved Tildannelse af Bord eller Planker, nemlig en Naver eller Bor. Traditionen ved at fortælle herom, og jeg har undertiden seet Merker, som vidner om, at man har benyttet Naver. Det siger sig ogsaa selv, at det vil være meget lettere at kløve en Stok, naar man tager en Naver til Hjælp end uden et saadant Redskabs Benyttelse; men Fremgangsmaaden er meget tung og brysom og vil kræve lang Tid. Tager man en Naver til Hjælp, vil man ogsaa kunne kløve Stokken i flere Dele, og selv en Kvist kan man vinde Bugt med, dersom den ikke er for stor.

Men ikke alt Tømmer blev kløvet; meget anvendtes ogsaa helt eller ukløvet. Dette var saaledes Tilfældet med alle Bjælker, Aaser, Spærrer o.s.v. De blev oksede paa en eller flere Sider og brugtes saaledes hele. Dette har i mange Egne tildels været Tilfældet helt op til henimod Nutiden. Ifra min Hjembygd kan jeg godt mindes, at man kun brugte Oksen paa den Slags Trævirke.

Det egentlige Bygningstømmer var altid rundt Tømmer af en bestemt Længde svarende til Husets Størrelse og Indretning. Man brugte altid helt Tømmer i Væggen, d. e. man »skjødte» aldrig en Stok i Væggen. Tømmeret tilhuggedes saaledes, at al *Yte* blev afhugget saavidt mulig, og at Stokken blev jevntyk overalt. Man drog den gjennem en Klave, som det kaldtes; Stokkens Tverende var dog ikke cirkelformig men elliptisk, mere eller mindre langstrakt. At »skjære« Hustømmeret var endnu i min Ungdom og tildels længere ikke brugelig i det trondhjemske; det var kun fladokset. Ogsaa i andre Bygder brugte man dette tidligere. Naar man gik over

Digitized by Google

fra det runde Tømmer til det fladhuggede, ved jeg ikke; antagelig skede dette i Løbet af det 18de Aarhundrede, lidt forskjellig for de forskjellige Egne.

Man vil af dette se, at Øksen i ældre Tid maa have været det Redskab, som almindelig brugtes ved Tømmerets Bearbeidelse. Saavidt man kan se, har der ikke været anvendt Sag. Jeg slutter mig her ganske til, hvad den sidstnævnte Forfatter derom anfører[1], og vil kun for egen Regning tilføie nogle Ord. Dersom Sag virkelig var blevet anvendt i Middelalderen, saa skulde det dog være høist merkelig, at man ikke skulde finde Spor deraf. Vi har jo Levninger nok baade fra den ældre og den senere Middelalder; men mig bekjendt har ingen kunnet finde Spor efter Brug af Sag. Jeg vil særlig nævne vore Stavekirker. Her har vi rigelig af Træarbeide fra Middelalderen, men aldrig har jeg seet eller hørt, at andre har seet noget Spor efter Sag. Paa Voss staar Finneloftet som den merkeligste Træhal, vort Land eier. Jeg tør paastaa, at der ikke er Spor at finde af, at der har været brugt Sag, og enhver vil dog forstaa, at det er meget let at se, naar Sag har været anvendt. Jeg har seet en Mængde gamle Planker og Bord fra ældre Tid, men aldrig har jeg seet et eneste Stykke, hvor man har brugt Sag, førend man tog Vandsagen i Brug.

Professor Yngvar Nielsen har i 4de B. af den nye Norges Historie S. 312 udtalt, efterat have nævnt at Vandsagen kom i Brug i Norge omkring 1530, »at man *fremdeles* ogsaa benyttede Haandsag ligesom der ogsaa inde i Landet omtales Brug af smaa Sagkverner«. Jeg forstaar ikke rigtig, hvad Forf. mener med Omtalen af de *smaa Sagkverner,* om han mener, at de er forskjellige fra de omtalte Vandsage; men jeg skal ikke hefte mig derved. Han

---

[1] Se Hist. Tidsskr. 2den R. V. S. 108 fl.

Digitized by Google

gaar ud fra, som det sees, at man *fremdeles* benyttede Haandsager, men han leverer intet Bevis for denne sin Paastand, og det maatte vi dog her vente ligeoverfor saa klare Vidnesbyrd, som dem, jeg ovenfor har pegt paa. Jeg kan ikke finde, at der tidligere i det nævnte Verk af Forfatteren eller andre er nævnt noget om Brugen af Sag i Middelalderen.

Professor Yngv. Nielsen leverer i det andet Halvbind (Bind IV, 2) S. 171 et gammelt Træsnit, der er meget interessant. Det er naturligvis yngre end Middelalderen, men det kan dog tænkes, at den Sag, som her afbildes, er den samme, som brugtes i Middelalderen. Om dette skulde være Tilfældet, hvad jeg hverken vil paastaa eller benegte, saa vilde det dog være uden nogen virkelig Betydning for det Spørgsmaal, vi her afhandler. Hvis ikke Billedet ret og slet er et Fantasibillede, men en virkelig naturtro Gjengivelse af Forholdet, saa maa dog enhver, som ser dette Billede, skjønne, at et saadant *Sagblad* er ganske ubrugbart praktisk talt. Om man muligens med stor Møie og Anstrengelse kunde kløve et Træstykke med denne Sag, vilde dog ingen falde paa at benytte sig af den i et praktisk Øiemed, undtagen i ganske særegne Tilfælde, hvor der kun var Tale om et mindre Stykke Træ. Hvor der er Tale om Tømmer, Bord og Planker og deres Tilvirkning, var et saadant Redskab praktisk talt ubrugbart.

Jeg vil føie til, at jeg har seet Sagblade af langt fuldkomnere Art end det ovenfor omtalte. I Finneloftets Museum befinder sig et Sagblad, som sandsynligvis skriver sig fra det 17de eller 18de Aarh. og er efter Forholdene et ganske godt Arbeide. Det synes nærmest, at Sagen maa have været brugt som *Langvedsag*, da den er meget lang, og Tinderne er hvæsset for Langved. I ethvert Fald kan Sagen have været brugt til Langved, og jeg vil

Digitized by Google

sige, at den er et mange Gange bedre Redskab end det ovenfor omtalte, og jeg betænker mig ikke paa at sige, at jeg med dens Hjælp nok skulde kunne skjære igjennem en almindelig Tømmerstok. Og dog vover jeg at paastaa, at praktisk talt er heller ikke dette Sagblad af noget Værd, naar det gjælder Masseproduktion. Dertil vilde det gaa altfor langsomt, og Skuren vilde blive meget mangelfuld.

Det sees heraf, at Principet for en *Langvedsag* som for en *Tvervedsag* nok er kjendt langt tilbage i Middelalderen; Principet i sig selv er jo saa simpelt og ligetil, at det maatte frembyde sig af sig selv, saasnart man havde begyndt at anvende Jernet i det praktiske Liv. Det var saaledes ikke Opfindelsen, Opdagelsen af et skjærende Redskab med Tænder, som det her gjaldt, men det var det simple, praktiske Spørgsmaal: at *gjøre* et saadant Redskab, som var saa fuldkomment, at det overgik Oksen. Det var dette Spørgsmaal, man ikke kunde løse, og det løstes først, da Vandsagen kom, af Grunde, som nedenfor nærmere skal paavises.

Heraf vil man formentlig forstaa, naar jeg tidligere andensteds har fremsat den Paastand, at »*Haandsagen*« er yngre end *Vandsagen*, medens andre har opfattet Forholdet mellem dem omvendt. Hvad er en *Haandsag*? Efter et dansk Konversationsleksikon er en Haandsag en Sag, som drives med Haanden, i Modsætning til saadanne, som drives af forskjellige Naturkræfter. Forklaringen er ganske karakteristisk for et Konversationsleksikon, hvor altid det *omtrentlige* er god Vare. Saa sandt som det er, at en Haandsag drives med Haanden i Modsætning f. Eks. til en Dampsag, saa tør jeg dog dristig paastaa, at den ærede Forf. aldrig har seet en »*Haandsag*«. Thi »Haandsag« er et teknisk Udtryk, og bruges i Tømmerdriften og Trælastens Forædling om et bestemt *Sagblad*,

Digitized by Google

det, som i lang Tid i vort Land anvendtes og muligens endnu paa sine Steder anvendes til Skur af Planker og Bord m. m. Sagbladet har en egen Form og ligesaa Tænderne, hvorved det skiller sig fra alle andre Sagblade. Det er et saa godt Redskab, at det praktisk talt var det bedste, som kjendtes her i Landet, da det toges i Brug, især til visse bestemte Øiemed, hvorom mere nedenfor. Alle de tidligere til Langved anvendte Sagblad var praktisk talt værdiløse, naar det gjaldt Skogbrug og Trælast; »*Haandsagen*« var den første for Haand drevne Sag, som løste Opgaven.

Her vil jeg, førend jeg gaar videre, bemerke, at heller ikke *Tvervedsag*, d. e. Sag til at kappe af Tømmerstokker og andet med, var i Brug i Middelalderen, skjønt Principet var kjendt, og Grunden hertil er den samme som den nævnte, at man ikke med Datidens Hjælpemidler magtede at fremstille et brugbart og hensigtsmæssig Sagblad. Og dog er det meget lettere at fremstille en saadan Sag, som skjærer *Tverved*, end et Sagblad, som skjærer *Langved*, især naar der er Tale om Skur af Tømmer. Grundene hertil er flere, og jeg behøver ikke at gaa nærmere ind herpaa; det hører Tekniken til. Derfor brugte man i ældre Tid Øksen til at kappe Tømmeret af med, og det gaar nok saa let og hurtig, naar man ikke behøver at tænke paa, hvad man hugger bort, og det behøvede man ikke i ældre Tid. Derfor vedblev man at bruge Øksen i mange Bygder til langt ned i forrige Aarhundrede; jeg kan som Barn mindes fra min Hjembygd, at Øksen der var temmelig almindelig anvendt, og at det kun var enkelte, som havde taget Sagen i Brug.

Om Tiden for Vandsagens Optræden i vort Land synes alle Forfattere i det væsentlige at være enige. Den sættes til Tiden omkring 1530. Selv Lærer Næss, som tager Afstand fra, hvad jeg tidligere har hævdet, er dog

Digitized by Google

enig i, at Vandsagene i Søndhordland er opstaaet ved denne Tid eller kort efter. Men i enkelte Detaljespørgsmaal er der forskjellige Opfatninger, som jeg her maa gaa lidt nærmere ind paa.

Jeg vil her først gjøre opmerksom paa, at Hr. Næss anfører danske og svenske Konversationsleksikoner som Bevissteder. Jeg er af den Overbevisning, at saadanne Verker ikke egner sig hertil, og i hvert Fald føler jeg mig ikke betrygget ved Udtalelser fra dette Hold. Han nævner saaledes, at den første Vindsag i Holland skal være opført 1592 og den første Vandsag i Sverige i 1653. Jeg tvivler ikke paa, at man finder saadanne Opgaver, og heller ikke paa, at der er nok af dem, som fæster Lid til dem. Men vi maa lægge Merke til, at Opfindelser og lignende altid optræder mange Gange og til forskjellige Tider. Hvor mange mon det er, som har indført Potetens Dyrkning i Norge? Beretninger af denne Art viser kun, at paa den nævnte Tid var Opdagelsen kjendt i en bestemt Bygd; men der er intet i Veien for, at den paa et andet Sted har været kjendt længe for. Om Holland vil jeg bemerke, at dette Land i det 16de Aarh. var det ledende og førende inden Trælasthandelens Omraade, og at det forædlede Tømmeret, som det indførte, i stor Udstrækning. Alt taler saaledes for, at Vindsagen var i Brug her langt tilbage, hvorlænge kan jeg ikke sige; men det bør overlades de hollandske Historikere at besvare dette Spørgsmaal. Det tør maaske være rigtigst at antage, at Vandsagen, som Hr. Næss mener, er kommet fra Tydskland og ikke fra Holland; jeg vil ikke benegte dette. At man dog har kjendt til Brugen i Holland, og at denne har øvet sin Indflydelse hos os, sees deraf, at i en Synsforretning over et Sagbrug i Søndhordland fra omkring 1740 omtales det, at der var to Slags Sagbrug eller 2 Typer: den tydske og den hollandske. Det siges imidlertid ikke, hvori Forskjellen bestod.

Digitized by Google

Hr. Næss mener, at den i 1521 nævnte Villum eller Villem ikke var Sagmester, men kun Haandsagskjærer. Det er ikke godt at vide, hvad han var, han kan være begge Dele; noget afgjørende Bevis i saa Henseende ligger hverken i Benævnelsen *Sager* eller i Betalingsmaaden. Derimod maa det antages, at de Sagskjærere, som i 1577 sendtes til Østlandet, og ligesaa de, som sendtes til Ryfylke og Lister, rimeligvis har skaaret med en af de ovenfor omtalte simple Sager, som undertiden brugtes i visse Tilfælde. Og vi ser tillige, hvilke disse Tilfælde er. Det er Tale om Skibsbygning og Ekeskoger. Eken anvendtes til Skibsbygning, og her kunde man ikke kløve Stokken med Øksen, og desuden maatte man her være forsigtig og ikke spilde for meget af Trævirket. Derfor har man i dette Tilfælde brugt den yderst tarvelige Sag, som dreves med Haanden. Vi kan gjætte os til, hvorledes den har været beskaffen; den lignede den nævnte Sag paa Finneloftet, men var mindre og plumpere. Bladet var af Jern med staalsatte Tinder og temmelig tykt, og det var et slitsomt Arbeide at drive det gjennem en Ekestok.

Der var ogsaa en anden Grund, som rimeligvis spillede ind her. Ekeskogerne laa ikke saaledes til, at man havde Vandkraft, eller om man havde den, saa var den ikke blevet udnyttet, og at anlægge en saadan kun til Brug for Ketømmer fandt man ikke regningsvarende.

Da Vandsagen blev almindelig, forsvandt disse her nævnte haanddrevne Sager, som praktisk talt havde været uden Betydning for Landet og kun var benyttet i særegne Tilfælde og da kanske helst af danske Arbeidere, som maa antages at have bragt Kunsten med sig fra Hjemlandet. Det er ikke saa utænkelig, at der netop i Danmark havde udviklet sig et Haandverk eller Arbeide som det nævnte; thi i Danmark havde man helst Ek og Bøk, og man maatte være forsigtig med Brugen af dem.

Digitized by Google

Her dreves ogsaa meget Skibsbyggeri, hvortil Ek anvendtes.

Vandsagen, som altsaa begyndte at komme i Brug i vort Land i Reformationstiden, er efter sit Princip kun en videre Anvendelse af den nævnte Sag. I Virkeligheden har den dog historisk seet ingen Forbindelse med den. Den er indkommet fra Udlandet, enten det nu er fra Tydskland eller Holland, og optages fuldt udviklet, som den kom fra Hjemlandet. Maskineriet var yderst simpelt og tarvelig; den ovenfor nævnte Synsforretning viser os dette. Det allermeste var Træ; Krumtappen var dog av Jern; men det heder, at den ofte ogsaa var af Træ. Men Kraft havde man, og det var Hovedsagen. Sagbladet var af Jern med staalsatte Tænder, meget tykt og plumpt. Jeg har seet enkelte saadanne fra den senere Tid, hvor vi maa antage, at de var adskillig fuldkomnere end i Begyndelsen. Tykkelsen var ikke langt fra 1 cm. og Bredden omkring 10. Det skulde meget til at presse et saa plumpt Redskab gjennem en Tømmerstok; men Kraften drev den; Sagen rev frygtelig, og Skuren var oftest meget skak og skjæv, i det hele meget styg; men det var dog en stor Forbedring mod tidligere, og *Huggenbordene* gik derfor mere og mere af Brug. Der reiste sig efterhaanden Sagbrug i enhver lidt større Bæk, og Skogene blev grusomt herjede.

Naar man undersøger gamle Bygninger, vil man med Lethed kjende alt, som er skaaret med Vandsag, saa styg og oprevet er Skuren. Men aldrig vil man, saavidt jeg har kunnet opdage, finde noget, som er skaaret for Haanden; man vil straks kunne se det, naar man har en liden Smule Erfaring. Øksen er overalt ombyttet med Vandsagen med de grove, store Tinder, og ofte vil man finde begge Redskaber anvendt, idet dog sædvanlig de hugne Bord er ældre.

Digitized by Google

Vandsagen, saaledes som den kjendes her paa Vestlandet fra det forrige Aarhundredes Midte og lidt senere, anvendtes aldrig til at skjære Skibsmaterialer og sjelden til Skur af Bygningstømmer. En af Grundene hertil var, at de kun var indrettet til Skur af Bord og Planker af mindre Længde. Almindelig Længde var 4—6 Alen, undertiden lidt mere. Til Skibsbrug maatte saaledes Oksen bruges fremdeles.

Hermed gaar jeg over til at behandle Haandsagen, som altsaa ikke er en »*Sag*, som drives med Haanden«, men en ganske speciel Sag. Det er nu først og fremst en Langvedsag det er, en Sag som er bestemt til at skjære Tømmeret langs efter, ikke paatvers. Bladet maa derfor have en særegen Form og særegne Tænder. Det maa være saa tyndt, at det med Lethed kan gaa gjennem en Stok, og det maa være yderst stærkt og paa samme Tid elastisk. Dette kan kun opnaaes ved et Staalblad af det fineste og bedste Staal, en valset Staalplade af henved 1,5 mm. Tykkelse. Bladet maa for at kunne gaa jevnt og ret i Stokken have en temmelig stor Bredde. I den ene Ende, den øverste, er det omkring 20 cm.; den anden, den nedre Ende, er det omkring 12 cm. Det har Haandtag eller Skjæfte i hver Ende; men det øvre er ganske forskjellig fra det nedre. Tænderne er dannet paa en egen Maade, ikke trekantede men afrundede. De er meget store.

Dette er en Haandsag i Nutidens Skogbrug blandt Skogbrugets Mænd. Med en saadan Sag kan to Arbeidere skjære temmelig hurtig igjennem en Stok, saa at Haandsagen er et virkelig praktisk brugbart Redskab, som man kan anvende i stor Udstrækning. Og hvad der engang spillede en vigtig Rolle, med den kunde man fremstille en Vare, som i Datiden stod langt over, hvad man var vant til. Haandsagskuren var meget vakker, jevn og

Digitized by Google

ret, og den konkurrerte ganske ud Vandsagens Skur. Kjøbmændene, som udførte Trælast, vilde kun have Planker og Bord, som var haandsagskaaret, og det samme var Tilfældet med Skibsbyggerne.

Paa Grund heraf fik Haandsagen en meget stor økonomisk Betydning for Vestlandets og Nord-Norges Skogdistrikter. Det maa her bemerkes, at der paa denne Tid var Overflod af billig og udmerket Arbeidskraft i vort Land. Aldrig har vel Tiderne været mørkere og tungere for den norske Arbeidsstand end Tiden udover i Begyndelsen af det forrige Aarhundrede til Aarhundredets Midte. Det blev Arbeide at faa for Tusinder af ledige Arme, og Velstand spredtes langsomt, men sikkert, i en Mængde Hjem.

Men det var ikke blot de her nævnte Fordele, som gjorde Haandsagen til et almindelig brugt Redskab i vort Land, især i visse Dele af det. Det var ogsaa noget andet end den. Der skulde ikke saa kostbare Redskaber eller Forberedelser til. Sagbladet selv kostede forholdsvis en mindre Sum; hver Mand kunde anskaffe sig det, og Forberedelserne var meget faa og simple. Der byggedes af en 4—6 Stokker et mindre Stillads, hvor Stokken, som skulde skjæres, laa. Ved hvert Hus eller paa hver Gaard reistes der et saadant, som stod færdig, og nede ved Sjøen saa man dem ofte i Rækker. Men om man ønskede det, kunde man reise en saadan »Sag«, som man kaldte det, ude i Skogen, eller hvor det var mest beleilig, og dette blev stadig gjort.

Det er nu Spørgsmaalet om, naar Haandsagen — Navnet taget i den Betydning, som ovenfor er angivet — er kommet til Norge. Dette Spørgsmaal er i Virkeligheden det samme som: Naar naaede man i teknisk Dygtighed med Hensyn til Bearbeidelsen af Jern og Staal saa langt, at man magtede at fremstille fabrikmæssig et

Digitized by Google

Staalblad af den Beskaffenhed, som et Sagblad maatte have, som skulde drives af Haandkraft, for at det kunde være praktisk brugbart? England var det Land, hvor man først opnaaede den tekniske Dygtighed paa Jern- og Staalfabrikationens Omraade, at man kunde fremstille et saadant Sagblad, og dette skede i Løbet af det 18de Aarhundredes sidste Halvdel.

Paa denne Tid er det ogsaa, at Haandsagen først optræder i vort Land. I Rigsarkivet findes i Afdelingen Rentekammeret, Pakke 16, Almenninger, et Andragende af 11te Mai 1786 fra Olav Mikkelsen Reppe i Værdalen til Kongen, hvori han ansøger om Tilladelse til at hugge 25 Tylfter Sagtømmer aarlig i *Svarthovd Almenning* og skjære det med *Haandsag* mod at betale samme Skat som for Vandsagen var bestemt, d. e. 24 Skill. pr. Tylft Bord i Bordskat og Sagmesterskat, tilsammen 9 Rdl. 89 Sk. Fogden anbefaler Andragendet, men Amtmand Fjeldstad udtaler sig bestemt imod det. Han ser en stor Fare for Almenningerne i Haandsagen, som omtales som netop kommet i Brug. Han omtaler, at man rundt omkring i Skogen opsatte Sager og skar Bord og Planker, hvorved Anledningen til at udnytte Skogen og udhugge den var blevet betydelig større end tidligere. Andragendet blev formentlig ikke indvilget; men Anvendelsen af Haandsagen og Udnyttelsen af Almenningerne paa ulovlig Vis blev neppe stoppet.

En lignende Udtalelse har vi 10 Aar senere angaaende Hegli og Skogns Almenninger i samme Pakke. Kjøbmand Joh. Thonning i Trondhjem havde paa offentlig Auktion kjøbt de nævnte Almenninger. Men han maatte snart erfare, at Bønderne uden hans Tilladelse og uden at bekymre sig om, at han havde kjøbt Almenningerne, hug der uden nogen Udvisning. Han klager herover og beder om Hjælp til at hindre det. Fogden anbefalte An-

Digitized by Google

drægendet og foreslog, at Bønderne skulde forbydes al Hugst uden Lensmandens Udvisning efter Amtets nærmere Bestemmelse.

Stiftamtmand Moltke afgav en længere Erklæring herom og sluttede sig til Fogdens Forslag. Han omtaler *Haandsagskuren*, som *nu var blevet tilladt*, som en alvorlig Fare for Almenningerne.

Der kan saaledes efter dette ikke være Tvil om, at Haandsagen er kommet i Brug i det Trondhjemske omkring 1780, og der er da al Grund til at antage, at det ikke kan være hengaaet ret mange Aar, siden den kom til Landet. Sandsynligvis er dette skeet omkring 1770.

Hermed stemmer ogsaa de Erfaringer, som jeg har gjort i andre Bygder. Vel har jeg ikke fundet Haandsagen omtalt her paa denne Tid; men det har lidet at sige, da man maatte anstille meget indgaaende Undersøgelser i hver enkelt Bygd, om det skulde have nogen Betydning. Jeg holder mig kun til Traditionen, som viser hen til Slutningen af det 18de Aarh. eller Begyndelsen af det 19de, og til de Erfaringer, jeg har gjort ved at undersøge gamle Bygninger.

Haandsagen fandt særlig Anvendelse paa Skibsmaterialer. Som nævnt kunde man ikke her anvende de gamle Vandsager; men Haandsagen passede her ypperlig, da man kunde skjære Tømmeret, hvor langt det var, og samtidig ogsaa skjære det, om det var bøiet. Ligeledes kunde man nu skjære Hustømmeret, hvorved man baade udnyttede det bedre og det blev jevnere. Man pleiede kun at tage en Planke paa 4" Tykkelse af hver Stok. Senere begyndte man at kløve Stokkene i to; men da maatte Tømmeret være meget større eller tykkere, mindst en 9—10" Top. Det sidste er, at man bygger af 3" Planker.

Nu er Haandsagen afløst af fuldkomnere Sager, som jeg her ikke skal gaa nærmere ind paa. Haandsagen ud-

Digitized by Google

fyldte i sin Tid et Savn og spillede en ikke liden Rolle i økonomisk og kulturhistorisk Henseende.

Ovenstaaende Fremstilling gjælder særlig Vestlandet og Nord-Norge; for Østlandet gjælder det vel ikke helt ud; jeg kjender ikke saa godt Forholdene her; det vilde være af Interesse at høre lidt herfra.

Digitized by Google

OM SÆRRETTIGHEDER TIL ALMENNINGSGRUND OG AFGIFTER TIL STATEN FOR SAADANNE I DET 17. OG 18. AARHUNDREDE.

AF G. TANK.

(TRYKT MED BIDRAG AV ASCHEHOUG-FONDET.)

I den ældre Gulatingslovs kap. 145[1], i den ældre Frostatingslovs indledning 19 og XIV, 8 [2], samt i Magnus Lagaboters landslov VII, 62, 2 og 4[3] er indtaget bestemmelser om, at kongen eier det, som bygges i almenning, og at han bygger (bygsler) almenning, hvor han vil. Disse bestemmelser er forstaaet derhen, at kongen blev anseet som grundeier til de strækninger, der blev behandlet som kongens almenning, fordi de ikke var privat eiendomsret undergivet. Denne blotte omstændighed, at vedkommende strækning ikke var taget i besiddelse af privatmand, var oprindelig tilstrækkelig til at anse den for almenning. Hvorvidt dette var tilfælde, afgjordes efter ældre norske ret ved ed[4].

Bygdelagene havde en viss ret til at udnytte almenningernes naturlige herligheder[5]. Denne brugsret blev dem af loven tilsikret i den udstrækning, den faktisk var ud-

[1] Norges Gamle Love I, side 58.
[2] Norges Gamle Love I, s. 125 og 251.
[3] Norges Gamle Love II, s. 145.
[4] Se G. Tank »Om hævd af almenning«, Norsk Retstidende 1917
[5] Fr. Brandt. Retshistorie I, s. 243.

Digitized by Google

øvet fra gammel tid af. Til rydning i almenning udkræ-vedes dog efter loven kongens eller hans ombudsmands samtykke — et samtykke, som det regelmæssig var let at opnaa. Var saadant samtykke meddelt, blev rydningsmanden at anse som kongens leilænding [1]. Allerede i sagaerne var udtalt, at kongen havde tilegnet sig al den udyrkede mark, og at alle bønderne skulde være hans leilændinger. Skjønt bønderne senere fik tilbage sin odel til den jord, som de havde dyrket, og som de brugte som sin eiendom, beholdt kongen dog fremdeles sin grundeiendomsret og dispositionsret over almenningerne [2].

Disse regler om rydning af og i almenning maa imidlertid læses i forbindelse med de samme loves regler om *hævd* [3]. Den i loven foreskrevne regel om bygsling som betingelse for rydning var det paabudt at overholde, men det var ikke absolut nødvendigt for rydningsmanden at indhente saadan tilladelse, idet han ogsaa blev eier, naar han uden tilladelse i 30 aar upaaanket havde brugt rydningspladsen og opdyrket samme. Opdyrkning og ryd-ning av tidligere ubrugt og ubenyttet jord er i mange tilfælde foregaaet, uden at det fra kongens og hans om-budsmænds side har været muligt i hvert enkelt tilfælde at kontrollere, om derved ogsaa tidligere almenningsstræk-ninger uden tilladelse var indtaget under gaardene og saaledes havde mistet sin karakter af kongens almenning. At fremme landets rydning og opdyrkning har altid været et maal for regjeringerne, og herunder har man ikke altid været saa streng med at kræve opretholdt den fornævnte

---

[1] A. Taranger. Udsigt over den norske Retshistorie II, 1, s. 327 — 28.

[2] Smlgn. l. c. side 185—187 og E. Hertzberg. Betænkning om almenningsrettens oprindelse og historiske udvikling, s. 4.

[3] Smlgn. A. Taranger. De Haalogalandske almenningers rets-lige stilling, s. 6—7.

Digitized by Google

regel om, at der til rydning i almenning krævedes ombudsmandens tilladelse. Nogen stor økonomisk betydning havde det heller ikke i det enkelte tilfælde for staten, at landskyld og andre jorddrotlige rettigheder ikke blev betalt til vedkommende oppebørselsbetjent efter frihedsaarenes forløb. Sine skatter fik jo staten ofte alligevel.

I det 16. aarhundrede bestemte Christian III, at alle de, som boede i Trondhjems stift, og som ønskede at rydde og bygge i kongens almenning, skulde beholde det, som blev ryddet og dyrket, til arv og eie. Dog maatte det opryddede indhegnes. Denne bestemmelse fik anvendelse paa en ødemark Løvsæter i Melhus, der i 1540 blev overladt til raadmand Peter Bartsker [1]. I dette tilladelsesbrev [2], der blev udstedt af befalingsmanden i Trondhjem den 29. juni 1540, er det førnævnte brev af Christian III omtalt. Kongen sagdes i dette at «have forundt alle dem, som bor i Trondhjems stift til evindelig eie al den ødemark, som de rydde og bygge vil og nu under fæfod ligger og skog oppaa staar og ingen landskyld afgaar og kongens og kronens rette almenning er». Heraf skulde betales leding som af andre jordegne bønder. I denne forordning siges intet om, at rydningsmanden skulde betale landskyld til kongen.

I et yngre kongebrev af 19. februar 1559 udtales ogsaa, at den samme Peter Bartsker skulde faa den ryddede part af ødemarken Løvsæter som arvelig eiendom imod at svare leding og anden sædvanlig afgift [3]. I de her nævnte tilfælde udstedte kongens høvedsmand et slags

---

[1] Diplomatarium Norvegicum II, nr. 1135 og 1144. Fr. Brandt. Retshistorie I, s. 249 og A Taranger. Retshistorie II, 1, s. 184 flg. og s. 327 flg.

[2] Dette brev kalder A. Taranger for et skjøde, se De Haalogalandske almenninger, s. 7.

[3] Norske Rigsregistranter I, s. 256 og D. N. II, nr. 1135

fæstebrev, men i dette heder det, at fæsteren skulde være eier. Dette var saaledes egentlig et arvefæste, men praktisk talt var det eiendom, rydningsmanden fik, da han ikke skulde betale nogen landskyld.

Et kongebrev af 24. oktober 1560 stadfæster et af Thor Roed udstedt brev om, at Nils Gautssøn skulde rydde, bruge og beholde saa meget af en i Tiller i Guldalen liggende ødemark Haarstad, som han kunde indgjerde, mod at betale leding som andre jordegne bønder. Roeds brev blev stadfæstet af Evert Bild, og Nils fik livsfæste mod tynge og afgift[1]. Videre maa nævnes et kongebrev af 23. august 1573, udstedt af Fredrik II. Christoffer Huitfeldt havde tilladt mester Henrik at indtage af en øde mark saa meget, han kunde oprydde og indgjerde i Strinden i Lade prestegjeld og beholde den for sig og arvinger for landskyld og leding. Fredrik II tillod svigersønnen at beholde den eiendom, som Henrik havde indtaget af den øde mark »efterdi at det mange andre efter kongens faders befaling var tilstedt i lige maade at *indtage* af saadanne øde marker, som laa under fæfod, hvis de kunde gjøre dem nytteligt deraf»[2].

Spørsmaalet om, hvorvidt rydningsmanden var forpligtet til at betale baade landskyld og leding, kan ikke helt klart løses paa grundlag av disse kongebreve. Nogle af dem udtaler, at ødemarken skulde være rydningsmandens eiendom, men andre, at der skulde betales *landskyld* af det ryddede til kongen. Da man ikke har bevaret nogen regnskaber fra den tid, kan det ikke nu afgjøres, om vedkommende lensherrer og fogder kun har indkrævet landskyld af nogen af de ryddede pladse eller af dem alle.

I et kongebrev av 24. juli 1574 fik Hans Lauritsen tilladelse til at nyde, bruge og beholde den gaard og jord,

[1] N. R. I, s. 304.
[2] N. R. II, s. 69.

Digitized by Google

han nu i vildmarken havde hegnet og indtaget der sammesteds i Melhus [1]. Dog skulde han aarlig betale leding og landskyld deraf til lensmanden [2]. Endelig maa nævnes en bestemmelse i et kongebrev af 10. november 1577 til Ludvig Munk, der var befalingsmand over Akershus len, saalydende: «Desligst forfare (erfarer) vi, at udi Norge allevegne findes store almenninger, som vel kunne opryddes andre uden skade, og derpaa at være gjort en skik, at hver mand med lensmandens samtykke af slige almenninger maatte oprydde og indtage sig til odel og os til leding», saa tillades Ludvig Munk at tilstede hvem, som begjærer det, «at oprydde og indtage af saadanne almenninger saa meget, deres nødtørft [3] kan fordre og ham godt synes». Det, som blev opryddet, skulde beholdes til odel og deraf betales dobbelt leding [4]. I Christian IV's brev af 15. august 1590 heder det paa lignende maade: «Efterdi vi komme udi forfaring (har erfaret), at udi Trondhjems len skal findes udi alminde og vildende mark mange pladse og steder, som vel kunde opryddes og tilflyes, og derheden kunde opsættes bondergaarde — — », tillades samme øde steder at opryddes og opbygges og den, som oprydder og opbygger samme øde jord, skal beholde gaardene som odelsgods mod aarlig betaling af dobbelt leding [5]. Ved et kongebrev af 5. juli 1635 blev det tilladt bønderne, som vil rydde og dyrke jorden »udi vores almenning i Østerdalen«, at nyde og bruge disse jorder og rydningspladse fri for skatter og landskyld m. v. i 6 aars tid [6].

---

[1] Brandts Retshistorie I, s. 245.
[2] N. R. II, s. 130.
[3] Om ordet nødtørft se N. R. III, s. 187.
[4] N. R. II, s. 243.
[5] N. R. III, s. 132.
[6] N. R. VII, s. 74.

Digitized by Google

Rydningsmanden er saaledes antagelig nogen tid i det 16. aarhundrede i det Trondhjemske bleven odelsmand i kraft af det meddelte tilladelsesbrev. Nogen har antaget, at det var den store mandedaud (svartedøden), der har været foranledningen til, at man i denne tid særlig har søgt at faa tidligere forladte ødegaarde optagne paany, at faa ryddet andre ødemarker og at faa saadanne forandret til beboede og brugte steder til nytte for samfundet og de enkelte[1]. At de private eiere ogsaa i denne tid har *indtaget* og indhegnet dele af almenningerne uden tilladelse og er blevne eiere af disse pladse i kraft av lovens regler om hævd, kan heller ikke være gjenstand for tvil.

Reglen i Magnus Lagaboters landslov af 1273 om, at det var kongen, som havde ret til at bygsle almenningsjord, blev opretholdt af Christian IV's norske lovs landsleiebolks kap. 59. Reglen om, at der krævedes *tilladelse* af kongens ombudsmand til rydning i almenning, har den hele tid været gjældende og blev ikke forandret ved de fornævnte bestemmelser om, at rydningsmanden blev odelsmand i kraft af selve tilladelsesbrevet. Det var hensigten

[1] Kongebrev af 17. januar 1557, post 3, bestemmer, at den svenske foged ikke maatte bortfæste ødejorder i Finmarken, som kongen og Norges krone tilkom. Kongebrev af 1. marts 1558 handler om kongens rettighed af de ødegaarde, der blev ryddet i Trondhjems len, kongebrev af 7. marts 1566 om opbygning af en gaard, der eiedes af kongen, og saa godt som var øde, mod betaling af vanlig tynge og afgift, kongebrev af 18. juli 1573 om tiende i Stavanger stift af den grøde, der avledes af ødemark, som nylig optoges, kongebrev af 12. november 1577 om regnskab over de ødegaarde, som herefter i Baahus blev optagne for leding og landskyld, kongebrev af 21. november 1587 om, at sognepresten i Elverum skulde beholde en øde plads til hans prestegaard, som han havde ladet oprydde, saa den kunde bruges til et lidet sæterbol, dog for den rettighed, som deraf burde betales.

Digitized by Google

med de citerede kongebreve at *opmuntre* til rydning ved at give rydningsmændene lettelser, men det var ikke meningen, at de skulde være fritaget for at søge om tilladelse til at paabegynde rydningen.

Endelig fik man Christian V's N. L. 3—12—4, hvor det siges, at fogden alene skulde bortbygsle saadanne pladse i almenningen, der ved lovlig besigtigelse befandtes med tiden at kunne opryddes til et skattebol. Denne regel gjaldt ikke i samme form, før lovbogen utkom. *Før* 1687 foregik bortbygsling af pladse i almenning ved fogderne mere uhindret og lettere end *efter* lovbogen. Forat bortbygsling ifølge denne lovbogsartikel skulde ske, maatte det ved lovlig besigtigelse af sorenskriveren og lagrette bringes paa det rene og *skjønnes*, om pladsen havde saa stor værdi, at den med tiden, naar oprydningen var fuldendt, kunde blive særskilt matrikuleret og paa den maade kunde komme ind i gaardemandtallet som en selvstændig eiendom. Artiklen kræver dog ikke, at pladsen for at blive skyldsat skulde være gjenstand for beboelse, men dette maatte være det regulære. Herved var ogsaa lagt hindringer i veien for, at fogden ugrundet paalagde og af bønderne opkrævede bygselsum og afgifter af eiendomme, som de havde ret til at bruge uden bygselsums betaling (smlgn. N. L. 3—12—3 om, at enhver kunde gjøre sig sæter i almenning). Det var alene den ødejord, som ved lagrettets besigtigelse befandtes at være dyrkbar eller ialfald af en viss værdi, og var beliggende i almenning, som fogden havde ret til at bortbygsle. Desuden havde han dog ogsaa ret til at bortbygsle lignende ødejord, som var beliggende indenfor allerede tidligere skyldsatte gaardes eiendele, saafremt de sidste eiedes af kongen. I den følgende artikel i Christian V's lov har man ogsaa en anden bestemmelse, der maa læses i forbindelse med samme lovs 3—12—4, 3—12—7 og 8 [1]. 3—12—5 fast-

[1] Om rydning af ødejord i herred og i almenning se Reces 1643, 3. bog, 39,8 og forordningen af 25. februar 1682.

Digitized by Google

satte nemlig, at høslaat i almenning kun maatte ske ifolge fogdens bevilling. Denne regel gjælder efter sin ordlyd *alslags* høslaat, hvad enten dertil udkræves rydning (arbeide med grunden, før slaatten kunde finde sted) eller ikke. Slaat paa den *naturlige* eng var for lovbogen fri og kræve ikke tilladelse, da saadan ikke kunde betragtes som rydning.

Denne gamle lovregel om, at der til *rydning* i almenning udkrævedes tilladelse af kongens ombudsmænd, har den hele tid været opretholdt, omend upaaanket besiddelse i 30 aar var tilstrækkelig til at give den rydningsmand, der var besidder, eiendomsret, naar fogden eller andre ikke kunde bevise, at han havde faaet tilladelse til at rydde (se 3—12—2). Nogen *pligt* til at rydde i almenning har bonderne derimod aldrig havt. Om pligt til rydning af privat eiendom har man derimod flere bestemmelser fra det 17. aarhundrede. Som modsætning til almenning opstilles i nærværende fremstilling privateiendom d. v. s. de allerede tidligere opryddede og skyldsatte gaardes eiendele. Om pligtdyrkningen af privat eiendom handler forordningen af 28. juni 1632, Christian IV's Reces 1643, 3—34, Christian V's N. L. 3—15 og reskript af 6. september 1688 § 8. Ifolge forordningen af 31. august 1648 skulde rydningsmanden beholde det nylig opryddede sin livstid uden forhoielse af skylden[1].

I de ældste bevarede lensregnskaber fra det 16. og 17. aarhundrede finder man indført de i tidligere tid skyldsatte gaarde samt de eiendomme, der hvert aar blev nyskyldsat. Af opgaverne over betalt første bygsel, hvor saadan findes, ser man, *naar* der skede forandring i besiddelsen, og naar bygselsum blev betalt af den nye bruger. Regnskaberne fra tiden før 1660 indeholder i det væ-

[1] N. R. IX, s. 150.

Digitized by Google

sentlige kun jordebøger over kongens gods og desuden opgave over stigtens gods, over betalt leding og betalte skatter, men regnskaberne fra denne tid er ikke saa udførlig udarbeidet og specificeret, at man af dem kan slutte sig til, om de nyskyldsatte gaarde, der efterhaanden kom ind i kongens jordebøger, var ryddede i eller udenfor almenning. Man har saaledes ofte vanskelig for at afgjøre, hvorledes eller i kraft af hvilken hjemmel de forskjellige eiendomme i tiden før 1660 blev indført i jordebogen som kongens gods. Landskyld af rydningspladse i almenning skulde betales til kongen, men landskyld af jord, der var opryddet indenfor de skyldsatte gaarders eiendele, der allerede fra tidligere tid af var anerkjendt som krongods, skulde *ogsaa* betales til kongen.

I kraft af lovens regler om skyldsætning af rydningspladse i almenning og i herred kom efterhaanden de nyskyldsatte eiendomme ind i matrikulen. Eftersom gaardenes eiendele blev forbedret ved rydning, blev undertiden ogsaa de tidligere skyldsatte gaardes landskyld forhøiet enten derved, at den i matrikulen opførte landskyld fik en passende forhøielse, eller derved, at pladse, der var ryddede indenfor gaardenes eiendele (i herred), blev særskilt skyldsat [1]. I begyndelsen af det 18. aarhundrede begyndte man dog hyppigere at undlade saadan forhøielse, idet man støttede sig til et reskript af 28. december 1724, der bestemte, at det skulde forblive ved den gamle matrikulering. Det er neppe rigtig at antage, at denne sidste bestemmelse gav beføielse til en saadan undladen. Ved skatteforordningen af 28. december 1745 og forordningen af 29. april 1752 blev 3—12—7 forandret derhen, at nyopryddede stykker af tidligere skyldsatte gaarde ikke skulde særskilt skatlægges. Saafremt eierne selv ønskede

[1] Her tænkes ikke paa de i det 19. aarhundrede og den dag idag benyttede skylddelingsforretninger. Saadanne var ikke almindelige i det 17. og 18. aarhundrede.

Digitized by Google

saadan forhøielse, blev dette ønske dog imødekommet. Nogen forandring i reglerne om skyldsætning af pladse i almenning blev dog ikke derved gjort.

En følge av disse regler var, at man, naar en plads blev særskilt skyldsat, under forretningen maatte bringe paa det rene, enten pladsen var ryddet i kongens almenning eller indenfor allerede tidligere skyldsatte gaardes eiendele, d. v. s. om rydningen var skeet i almenning eller i herred, (d. e. i bygden). Under forretningen maatte videre oplyses, hvem der var *eier*, og hvem der var berettiget til at opkræve landskyld. Dette skede, fordi landskylden skulde betales til eieren. Denne var interesseret i landskyldens størrelse og maatte have anledning til at varetage sit tarv under forretningen [1]. Man vil derfor i skyldsætningsforretninger fra det 17. og 18. aarhundrede finde oplysninger om, hvem blev anseet som eier af grunden dengang, da skyldsætningsforretningen fandt sted. Disse oplysninger maatte selvsagt have ikke liden bevisværdi for eiendomsspørgsmaalet. Bondernes tro paa skyldsætningers betydning for eiendomsforholdet er derfor ingenlunde saa ugrundet, som mange i vor tid har villet gjøre den til. Den, der ifølge en saadan skyldsætningsforretning opkrævede landskyld af en eiendom i hævdstid, blev nemlig anseet som eier. Man kunde *hævde* en eiendom ikke alene ved selv at bruge og udnytte den og indhegne den, men ogsaa ved at oppebære landskyld af grunden. Ved at modtage saadan landskylds betaling ansaaes man nemlig for at have nytten af eiendommen.

Af de protokoller, der blev udarbeidet af landkommissionen [2] ifølge kongelig befaling af 17. januar 1661, sees, at

---

[1] At eieren maatte stevnes, var en ligefrem følge af N. L. 1—4—1, der ogsaa handler om besigtigelser og tingsvidner i det hele.

[2] Meddelelser fra det norske Rigsarchiv I, s. 53 flg.

Digitized by Google

kommissionen for en række gaardes vedkommende i det sondenfjeldske og nordenfjeldske Norge havde anført en viss afgift af engeslaatter og fiskevand. Lignende bemerkninger om saadanne afgifter forekommer i matrikulen af 1665. Disse engeslaatteafgifter blev beregnet med 2 skilling for hvert læs hø, som antoges at kunne avles paa hoslaatter i kongens almenning. Bønderne blev af kommissionen paalagt at opgive, hvilke slaatter og fiskevand de havde i brug i kongens almenning, og kommissionen indførte derpaa disse herligheder i jordebogen under de enkelte gaarde, som henhørende under og tilliggende disse [1]. Det maa antages, at disse slaatter og fiskevand blev anseet som gjenstand for gaardbrugernes særrettigheder, og at dette saa at sige ved disse afgifters paalæggelse blev konstateret som et faktum.

Slaatterne og fiskevandene er i 1661 betragtet og behandlet som beboede rydningspladser og grunden til, at de er anseet som saadanne og derved unddragne fra de øvrige gaardbrugeres fællesbrug, har været, at enkelte mænd har anvendt *arbeide* enten paa at opryddе og og dyrke slaatterne eller slippe fisk i vandene, at opføre fiskeboder eller bygge baader e. l.

Man har ogsaa eksempler paa, at lignende afgifter (rettigheder) er betalt allerede før 1661 dels for slaat dels for fiskeri i almenning. Det kan saaledes her nævnes, at der allerede i begyndelsen af det 17. aarhundrede blev betalt afgift af nogle sætre og slaatter i kongens almenning i Grødalen i Sundalen. Denne sidste afgift kaldes dels sæterleie, dels græsleie.

[1] Se statholderens skrivelse af 25. april 1663 (statholderskabets protokol no. 20. f. 133, a) og statholderens resolutioner af 29. januar 1673 og 14. februar s. a. om afgift af fiskevandene Gaalaaen i Sødorp og Haunsjøen i Gausdals Vestfjeldsalmenning statholderskabets resolutionsprotokol no. 4. f. 124, a og 131, b)

Digitized by Google

De afgifter, som var fastsat af landkommissionen i 1661, blev efterhaanden forøget ved fogdernes foranstaltning, idet disse fulgte det eksempel, som kommissarierne havde givet anvisning paa, og endog opkrævede bygselsum af uskyldsatte sætre og engeslaatter i almenning. Disse afgifter har i forskjellige landsdele havt forskjellige navne. De kaldes græsleieafgifter, engepenge[1], engeslaattepenge, høsletpenge, engeskat, hoskat o. l. De blev opført under den *visse* indkomst i jordebøgerne sammen med leding, visøre, kvernepenge o. l. Naar der ved forandring af bruger eller ved første gangs bortbygsling blev betalt bygselsum, er denne bygselsum derimod indført i fortegnelserne over den *uvisse* indkomst sammen med bygselsummer af skyldsatte gaarde og eiendomme under overskriften stedsmaal eller første bygsel. Disse afgifter blev henregnet til de faste jordebogsindkomster og holdtes i regnskaberne afsondret fra de egentlige skatter, der blev paalagt og anordnet ved de aarlig udkommende skatteforordninger. De bør rettelig ansees som privatretslige og ikke som offentligretslige ydelser[2]. Enkelte fogder har ifølge ordre fra Rentekammeret eller af eget initiativ ført egne saakaldte engeslaattemandtal. Fogderne i Østerdalen har ikke ført saadanne specialmandtal med opgave over, hvad hver enkelt gaard i fogderiet betalte i engeslaatteafgift, men i Gudbrandsdalen blev saadanne opgaver vedlagt fogedregnskaberne hvert aar. Derimod har fogderne i Østerdalen hvert aar udarbeidet saakaldte designationer over alle de engeslaatter, som i aarets løb var bleven bortbygslet. I Gudbrandsdalen fandt bygsling af uskyldsatte slaatter ogsaa sted, men der blev ikke betalt *bygselsum* som i Østerdalen. Ved disse fortegnelser fra

---

[1] Arent Berentsen Bergen. Danmark och Norges fruchtbar herlighed, side 101.

[2] Se bl. a. reskript af 21. september 1799, der er trykt i Wessel-Bergs reskriptsamling.

Digitized by Google

Østerdalen ligger ogsaa gjenparter af de af fogden udstedte bygselbreve. Disse engeslaatteafgifter bør ikke kaldes skatter og kan ikke ansees som skatter i egentlig forstand [1], skjønt forskjellen mellem disse senere er bleven noget udvisket. Paa denne tid er der gjort forskjel, hvilket sees af den kongelige ordre af 18. januar 1664 [2], der bestemte, at landkommissionens jordebøger skulde lægges til grund ved indbetalingen og oppebørselen af kongens landskyld, leding og andre indkomster *dog med undtagelse af skatterne.* Landkommissionen havde faaet i opdrag at udarbeide jordebøger over alt det skyldsatte kongelige gods. Afgiften af engeslaatter var ny i Østerdalen. Tidligere havde saadan afgift ikke været betalt her. Da man i matrikulprotokollerne fra 1665 finder de samme engeslaatteafgifter opført som i landkommissionens jordebøger, maa man deraf kunne slutte, at den nævnte afgift er bleven betragtet som en jordebogsrettighed. Matrikuleringskommissionen maa have følt sig bundet af, hvad landkommissionen havde foreslaaet, og af hvad ordren 1664 havde bestemt. Matrikulkommissionen havde ikke anledning til at forandre eller nedsætte de jordebogsafgifter, der allerede fra tidligere tid af var betalt. Med hensyn til skatterne stod derimod matrikulkommissionen mere frit, idet den skulde skaffe mest mulig lighed i disse. Den havde saaledes anledning til at forhøie eller nedsætte de ordinære skatter, men de staaende jordebogsrettigheder maatte blive uforandrede. Hvis engeslaatteafgifterne havde været anseet som skatter, havde de ikke indgaaet under reglen i ordren af 18. januar 1664, der udtrykkelig undtager skatterne. Det er landkommissionen

---

[1] C. Christiansen. Bidrag til dansk statshusholdnings historie I, side 290. Professor Aschehoug skrev i sine forelæsninger over Norsk administrativret, at engeslaatafgiften var af ukjendt oprindelse.

[2] Rentekammerets ekspeditionsprotokol nr. 6, side 349.

Digitized by Google

og ikke matrikulkommissionen, der havde vurderet engeslaatter i kongens almenning til 2 skilling for hvert læs ho, der kunde hostes. Man har ikke bevaret nogen udtalelse fra landkommissionen af 1661 om, hvorfor disse afgifter blev paalagt [1]. Det er ikke destomindre utvilsomt, at afgifterne skriver sig fra og er bygget paa kongens antagne eiendomsret til almenningerne. Landkommissionen havde faaet i opdrag at faa kongens indkomster mest mulig foroget og maa under sit arbeide have kastet sine oine ogsaa paa særrettigheder i almenningerne og betragtet dem som indtægtsobjekter.

Fordi det var kongens eiendomsret til almenningerne, der dannede udgangspunktet ved disse afgifters fastsættelse, maa afgiften betragtes som en leieafgift, der blev paabudt i kraft af lovens regler om, at det var kongen, som eiede almenningerne. Det var kongens jorddrotlige rettigheder, som kommissarierne i 1661 gjorde anvendelse af. De byggede paa lovens regler om, at rydning, hoslaat, saaning o. s. v. alene skulde ske med kongens tilladelse, og at billighed talte for, at der for disse særrettigheder betaltes en mindre afgift. Disse afgifter har bidraget til at bevare strækningernes karakter af almenning, idet man paa den maade har havt vidnesbyrd om, at der i fogderiet fandtes almenninger, og at der var gaardbrugere, der havde særrettigheder til visse dele af disse. Bønderne blev derved selv interesseret i at paaberaabe sig disse afgifters betaling som bevis for sine rettigheder. At afgiften ikke blev henregnet til *skat* i datidens forstand, fremgaar ogsaa deraf, at retten til at indkræve saadan afgift senere er solgt af kongen dels særskilt paa samme maade, som det skede med ledingen og andre jordebogsindkomster,

[1] Smlgn. Meddelelser fra Det norske Rigsarkiv I, side 94, hvor det heder: «Afgift af engeslaat i almenning».

Digitized by Google

dels sammen med almenningerne i sin helhed, idet den nye eier ved salget af en almenning som jorddrot indtraadte i kongens sted og derfor fik ret til at indkræve de afgifter, som tidligere havde været betalt til kongen i dennes egenskab af jorddrot og eier. Sin beskatningsret har kongen imidlertid udtrykkelig forbeholdt sig ved disse skjøder. Af kongelig ordre til skatkammeret af 13. juni 1664 ser man, at kongen forbeholdt sig sine regalier og høihedsrettigheder, hvorunder ogsaa kongens almindelige beskatningsret blev henregnet, medmindre det udtrykkelig i skjødet stod anført, at ogsaa nogen enkelt af disse regalier skulde medfølge i salget. Til disse høihedsrettigheder henregnedes retten til at opkræve told og accise, vragretten, jus patronatus, birkerettigheder m. m.[1]. Man har ikke noget eksempel paa, at kongen i enevældets tid ved et skjøde har overdraget hele sin beskatningsret til private. Jeg bortser dog her fra de rettigheder, som ved egne privilegier var overdragne til adelen.

Hvis en gaard blev solgt alene med angivelse af landskyldens størrelse, fulgte ikke retten til at opkræve afgift for brug af slaat i den tilstødende almenning med i salget, medmindre ogsaa denne afgift udtrykkelig var indført i kongeskjødet som gjenstand for salg. Eksempel paa særskilt overdragelse af afgifter for brug af sæter og slaatter i almenning tilfjelds har man foruden fra Romsdals[2] og Nordlands[3] amter ogsaa fra Lille-Elvedalen.

[1] C. Christiansen. Bidrag til dansk statshusholdnings historie I, side 447 og 451 (kgl. befalinger af 16. januar 1661, 5. juli 1661, 2. december 1661, 8. nov. 1662 og 13. juni 1664 samt kongelige konfirmationer paa salg af jordegods f. eks. kgl. konf. af 2. oktober 1663).

[2] Kongeskjøde af 6. marts 1663, der blev konfirmeret 5. oktober 1666.

[3] Følgebrev af 2. august 1664 om overdragelse til J. Irgens af græsleieafgift i Lofoten, Vesteraalen, Alten og Andenæs med forbehold af de kongelige regalier.

Digitized by Google

Ved at betale de nævnte engeslaatteafgifter fik bønderne konstateret sine særrettigheder, og man vil ofte i retssager fra det 17. aarhundrede finde, at gaardbrugerne har paaberaabt sig disse afgifters betaling som bevis for saadanne særrettigheders eksistens [1]. Som særrettigheder i almenning betragtes her retten til at bruge slaatter, sætre og dyregrave i almenning, da disse medfører en *særlig* raadighed over grunden, der udelukker andres brug. Retten til at have kreaturer gaaende i almenning og retten til at benytte almenningsskogen til husbehov betragter jeg derimod som en *almindelig* almenningsret, fordi disse rettigheder som oftest udøves i *fællesskab* med andre dertil berettigede [2]. Det er dog i og for sig ikke noget iveien for, at en enkelt person kan have sine kreaturer gaaende i en almenning, uden at andres kreaturer gaar sammen med hans. Dette vil dog være en ren undtagelse, da fællesbeitning er regelen. Oprindelig skede hugst i almenningsskog i fællesskab uden udvisning, og hugstrettighederne maatte derfor regulært være almindelige rettigheder. Særrettigheder til brug af fiskevand i almenning [3] kunde bønderne ogsaa erhverve i kraft af enebrug i forbindelse med fogdens bevillingssedler og betaling af fiskevandsafgift (smlgn. 5—11—1). Saavidt vides, er saadanne fiskevandsafgifter i Østerdalen alene betalt af nogen enkelte fiskevande i Rendalen og Tolgen. De var derimod ukjendt i Lille-Elvedalen, Tønset og Kvikne. I Rendalen er saavel Fæmund som Isteren og Kola-elven særskilt skyldlagt. Det samme er tilfældet med Tufsing-elven, der ligger i

[1] I en dom af 15. oktober 1920 har høiesteret anerkjendt særrettigheder til fiskevandet Hirsjøen i Ringebu under henvisning til betalingen af afgift til statskassen.

[2] Merk her forskjellen paa *fælles* brugsrettigheder og særskilte rettigheder i almenning ifølge skoglovens § 59.

[3] Disse rettigheder kaldes ikke nu *almenningsrettigheder*.

Digitized by Google

Tolgen. I Gudbrandsdalen var disse afgifter hyppigere.

Under fortolkningen af 3—12—4, 5, og 7, hvilke artikler maa studeres i sammenhæng, kan mærkes, at 3—12—4 alene taler om, hvilke rydningspladse fogden har ret til at *bortbygsle*. 3—12—5 bestemmer, at fogdens *tilladelse* maatte indhentes paa forhaand ved slaat i almenning, hvadenten der til slaatten krævedes rydning eller ikke, men siger intet om, at der skulde betales nogen *afgift*. 3—12—7 fastsatte endelig regler om, at rydningsmanden en viss tid skulde være fri for at betale leie og leding. Hverken ved 3—12—4 eller 3—12—7 var det meningen at forandre den almindelige privatretslige regel om, at der til alslags *rydning* i almenning krævedes kongens tilladelse. En af fogden udstedt tilladelse til at rydde i almenning, til at oprette sæter, benytte slaatter, brænde braater o. l. i almenning var derfor fuldt gyldig, naar denne tilladelse ikke stred imod 3—12—4, selvom den indeholdt aftale om, at der skulde betales *bygselsum uden lovlig besigtigelse*. Man maa være opmerksom paa, at der er udstedt mange slige bevillingssedler, uden at der i dem er fastsat anden afgift end den, som landkommissionen i 1661 havde givet anslag paa, nemlig 2 skilling pr. holæs. Det sidste kunde ikke siges at være ulovligt og var en praksis, som man anvendte, men kun i Østerdalen, Gudbrandsdalen og det Trondhjemske [1]. Under forudsætning af, at grunden virkelig var kongens almenning, og at tilladelsen ikke stred mod tidligere erhvervede særrettigheder, kunde man ikke gjøre nogen berettiget indvending mod en saadan tilladelses lovlighed.

At fogderne i nogen tilfælde har beregnet den saakaldte *støvlehud* for slige bevillinger (smlgn. 3—14—7), var

[1] Om denne praksis findes detaljerede oplysninger i en afhandling af G. P. Schult: «Om de retslige vilkaar for bruken af sæter og fjeldeng i statens almenninger».

Digitized by Google

vistnok en uskik, naar eiendommen ikke var særskilt skyldsat efter 3—12—4, og dette kunde med rette angribes, men at støvlehuden blev oppebaaret, selv om ikke bygselsum samtidig blev erlagt, kunde dog ikke rokke selve bevillingens lovlighed eller bevirke, at rydningstilladelsen tabte sin virkning. Var støvlehuden lovlig indkrævet, maatte denne kunne kræves tilbage, men hvorvidt selve tilladelsen til at bruge almenningen var lovlig eller ikke, afhang ikke af, om det var lovligt at indkræve støvlehuden. Da loven ikke selv afgjorde noget om, hvad der var privat eiendom og hvad der var almenning, men alene henviste dette spørgsmaal til afgjørelse ved ed (tingsvidne) og lovlig rettergang, et spørgsmaal der meget længe har været uklart, vil man indse, at der let kunde opstaa tvil om berettigelsen af de udstedte bevillingssedler, der som oftest alene byggede paa bygselmændenes egne opgaver. Blev sagen imidlertid ikke forfulgt for domstolen inden udløbet af hævdstid, kunde den mand, der af fogden havde faaet tilladelse til at bruge almenningen, og i henhold hertil havde udført rydning der, anse sig sikret ligeoverfor tredjemands krav, naar han i 30 aar havde udøvet brugen.

Af nogle slaatter blev alene betalt engeslaatteafgift, af andre blev tillige opkrævet bygselsum enten uden eller ifølge besigtigelse, andre saadanne blev derimod skyldlagt i henhold til 3—12—4 ifølge brugernes egen begjæring. Saafremt disse slaatter var beliggende i kongens almenning, kom de ved skyldsætningen ind i kongens jordebog som særskilt matrikulerede eiendomme med egen skyld og eget matrikulnummer paa samme maade som andre gaarde, idet de i skatteteknisk forstand betragtedes som gaarde, selv om de ikke var beboet.

De særskilt skyldsatte engeslaatter i almenning er alle efterhaanden solgt af staten til private paa samme maade som de beboede rydningspladse. Var derimod slaatterne ikke

Digitized by Google

særskilt skyldsat, og der enten betaltes alene engeslaatteafgift eller baade aarlig engeslaatteafgift og bygselsum ved overgang fra en bruger til en anden og ved første gangs tagen i brug efter brugerens begjæring, er der kun sjelden udstedt eget skjode paa disse slaatter. De kan derimod senere være *hævdede* til eiendom. Grunden til, at de ikke er solgt, har vel som oftest været den, at bonderne ikke har troet at behøve at kjøbe disse slaatter eller udtrykkelig faa dem ind i skjøderne, dels fordi de havde liden værdi, og dels fordi de uden saadant kjøb fra kongen alligevel fuldt ud kunde udnytte slaatterne, som de ønskede. Ved jagtloven af 1899 er dette bleven forandret. Man maa ogsaa være opmerksom paa, at slaatterne vistnok i nogen tilfælde var inkorporeret i gaardenes skyld, og at bønderne derfor i mange tilfælde har troet, at de ved kjøb af selve gaarden ogsaa blev eier av slaatterne paa samme maade, som de ved kjøbet blev eier af gaardenes huse og de indhegnede indmarker. I de bygder, hvor almenningsforholdet og statens oprindelige rettigheder er gaaet i glemme, fordi staten kanske ikke i aarhundreder har udøvet nogen positive dispositioner over grunden, har en saadan opfatning havt let for at vinde almindelig udbredelse. Bønderne har efterhaanden — for at fremme sit jordbrug og gjore dette effektivt — søgt at opløse alt fællesskab mest mulig, og i denne henseende har de offentlige myndigheder regelmæssig søgt at hjælpe dem. Efter teorien skulde kongens almenninger ikke tillades udskiftet, men paa grund af bøndernes og embedsmændenes uvished om saadanne almenningers eksistens har man i mange tilfælde skiftet fælles skoge i kraft af 3—12—15 tiltrods for, at disse, hvis spørgsmaalet havde været forelagt domstolene i en fuldt udredet form, i mange tilfælde vilde være bleven erklæret for kongens almenning. Ved matrikuleringen og skyldsætningerne i det 17. og 18. aarhundrede blev de faste

Digitized by Google

eiendomme skatlagt for det, som de efter omstændighederne kunde taale, men nogen opmaaling af den grund, der hørte til eiendommene, fandt ikke sted, da omkostningerne herved dengang blev antagne at være altfor store i forhold til den nytte, man derved kunde opnaa. Jeg kan her til slutning citere, hvad rydningskommissionen i 1759 skrev om gaardenes grænser i indmark og udmark [1]:

«Og siden den ene gaard i bygderne fra umindelig tid af saaledes — som tilforn er meldt — grænser og stoder til hinanden besynderlig (=især) i ager og engeland, samt hjemmark, saa at de alene adskilles enten ved gjærder eller fastsatte merker, saa er det deraf klart, at der i den fald (=isaafald) ved den i 1665 skede matrikulering over de gamle gaarde neppe er bleven nogen mellemrum, som uden matrikulering er vorden forbigaaet; ligesaalidet, har de i saa maade paa egen haand, medmindre de vilde fornærme deres naboer, kunnet tiltage sig videre end de af gammel tid har havt *uden det kan være saadanne* (*gaarde*), *som grænser imod fjeldene og derudi har deres strækning* eller de, som siden matrikuleringen 1665 har *opryddet sig pladser udi fjeldene,* der vel siden er skyldsatte, dog ikke paa alle sider saa noie bestemt deres visse strækning, men hvad de øvrige gamle gaardes udmark og især skogstrækninger angaar, da er det vel den mindste del, som med markeskjels- eller aastedsforretninger kan bevise deres skogs og udmarks begreb (= udstrækning, omfang), men des

[1] Denne forestilling er dateret 25. november 1759 og er undertegnet af N. Collin, D. Sommerfeldt, P. Hveding og foged A. Lund og er dateret Gaarder i Elverum. Betænkningen beror i det danske Rigsarkiv i en pakke med titel «Rydningskommissionens betænkninger om skoghugsten og opmaalingen i Norge 1757—1759. Diverse no. 12». Den blev udarbeidet i henhold til kgl. res. af 10. mai 1759 og Rentekammerets skrivelse af 19. s. md.

Digitized by Google

flere som ved *brug* og en langsommelig og uimodsagt *hævd* kan føre vidner om deres tilliggender, og om end nogle af dem tid efter anden kan have seet sig leilighed til at forøge deres strækning eller andre med dem, som har sætermark i fjeldene, kan have udvidet saadanne deres sætermarker, opryddet husmandspladser og derhos tilegnet sig del i de derværende skoge for videre (= mere) end de har været berettiget (til)[1], saa dog paa det, at i alle saadanne tilfælde baade kunde træffes den mest mulige vished og ingen i deres rette tilliggender fornærmes, vides intet bedre middel end dette eneste: at alle gaardes udmarker, skoge og sætermarker og disse sidste især saavidt de er nogens eiendom, maatte paa lovlig maade hver for sig efter deres bevislige strækninger *opgaaes,* alle dele- og merkestene eftersees og bevises, og hvad som ikke med merke- og delestene samt gyldige beviser kunde godtgjøres at have fra alders tid lagt til deres gaarde, det skulde derfra skilles og paa saadan maade formenes uforgribelig, at ei alene *det ellers saa vanskelige og i uvished svævende betydelige spørgsmaal om, hvad der er almenning eller ikke almenning, kunde bli opløst,* men og enhvers eiendom uden nogen fornærmelse eller billig anke bedst var at udsøge; thi hvad de gamle gaarde angaar, da formenes underdanigst, at det neppe vil være gjørligt ved nogen blot opmaaling at udlede, hvad grund eller strækning de er matrikuleret for uden først at fastsætte, at gaardenes gamle og bevislige delemerke skulde følges, efterdi — paa hvad maade opmaalingen ellers kunde ske — blev følgen befrygtelig for den største del en almindelig misnøie, klage og raab over indskrænkelse og saadan sammenblandelse. Vel tilstaar vi, naar alle gamle gaarde først — saaledes som meldt — var udseet og enhver tillagt sin rette og egentlige strækning, at den opmaaling derefter paa *øde steder*[2], naar den,

---

[1] De ord, som staar i klammer, er tilføiet af mig.

[2] Kursiveringen i denne fremstilling er foretaget af mig.

Digitized by Google

blev forrettet med nøieste forsigtighed og muligste vished, om enhver der indrettende gaards tilstand i jordart og anden tilliggende, som en jordbruger kan føre sig til nytte saaledes, at deraf kunde sees enhvers sande og rette beskaffenhed og med alle sine delemerker blev lagt i kart, kunde i mere end i ét tilfælde have sin store nytte — — — ».

Rydningskommissionen forklarer videre i den samme indberetning, hvorledes mange af disse gamle gaarde i stor udstrækning var bleven forbedret. Nogen forhøielse af skylden mente kommissionen isaafald lettere kunde ske end opmaaling. Paa slutningen af den citerede fremstilling findes følgende bemerkninger. «Endelig for at forekomme saavidt mulig al uberettiget brug, tømmer- og lastehugst i sætermarkerne kunde (om ingen særdeles anordning at udgive ansees fornøden) og ved saadan leilighed undersøges, om nogen af de ved matrikulen enhver gaard anviste sætre og sætermarker er bleven en eller anden solgt og afstaaet; thi naar de steder, hvor der haves sæter- og sætermark, alene er bevilget til sommerhavn og græsning, der kan ikke hverken rydning til husmand eller deslige brug eller skoghugst have sted, medmindre det enten udtrykkelig staar i matrikulen eller siden allernaadigst er bevilget og saa meget mere, som det første i loven er forbuden (3—15—8)[1] og det sidste bringer gaardene i forringelse, efterdi naar en uagtsom eier enten har udhugget eller solgt sin til gaarden havte skog, kunde sæterskogen endnu være et tilflugtsted for efterkommerne til det nødvendigste bygningstømmer ifølge tilladelse og tilsyn af vedkommende øvrighed, men naar denne ved sagtømmer og deslige ogsaa udhugges, vil al hjælp endog til de fornødne husebygninger i fremtiden

[1] Art. bestemte, at det var forbudt at rydde i sætermarkerne i almenning.

Digitized by Google

fattes. Ligeledes har det sin betænkelighed med oprydning i sætermarken, thi istedenfor, at andre gaarde, som mangler sæterhavning, kunde i store sætermarker faa anvisning til hjælp i den fald, saa bliver samme ved saadan uberettiget oprydning alene en til nytte, uden at andre, som kan være høist trængende, der kan anvises nogen hjælp tillige og saaledes bliver lovens hensigt med rydningsforbud paa de steder hindret. Derimod hvor der haves skjøde paa sæter og sætermark uden nogen reservation, der er det dens eiendom, og følgelig har eieren ret til at benytte sig deraf, som man bedst ved og lov og forordninger gemess«.

Denne rydningskommissionens fremstilling fra 1759 viser, at man i det 18. aarhundrede var opmerksom paa, at det af hensyn til statens interesse i at faa rydning i almenning fremmet og for at faa hindret ulovlig tømmerhugst sammesteds var ønskeligt at faa fastsat bestemte grænser for de private eiendomme. Denne rydningskommissionens udtalelse fra 1759 kan i flere henseender anvendes paa forholdene i vort land endnu den dag idag; thi endnu er grænserne mellem de private eiendomme ofte usikre, og det er endnu uafgjort, hvad der i Norge er statsalmenning, og hvad der er privat eiendom paa høifjeldet. For at faa det sidste spørgsmaal løst har man i henhold til en lov af 8. august 1908 nedsat en egen høifjeldskommission, der er udstyret med dømmende myndighed, og flere processer verserer ogsaa for de ordinære domstole for at faa afgjort brugsrettigheder til de solgte og usolgte almenninger. At afgjøre disse retstvister ad administrativ vei vilde ikke være heldigt. Fra gammel tid af har man i Norge fundet det for mest betryggende at henvise denslags sager til afgjørelse *ved lands lov og ret.* Statholderskabets protokoller fra det 17. aarhundrede indeholder tydelige vidnesbyrd herom saavel fra tiden før som efter eneveldets indførelse.

Digitized by Google

Ved lov af 12. marts 1920 om udnyttelse af rettigheder til beite, jagt og fangst m. v. i statens almenninger § 49 er bestemt, at det offentliges ret til at bortleie eller bortbygsle fiske i statsalmenning og til at udstede bevillings-, fæste- eller bygselbrev paa sæter eller fjeldeng i statsalmenning bortfalder, men i samme lovs § 48 heder det, at forsaavidt der ifølge særlig adkomst tilkommer nogen særrettigheder i statens almenning, berøres de ikke af denne lov. Det har derfor fremdeles den dag idag praktisk betydning at afgjøre, hvem der fra gammel tid af har saadanne særrettigheder i solgte og usolgte almenninger, og paa hvilket retsgrundlag disse i tilfælde er bygget. Fjeldstyrerne har efter loven adgang til at ordne almenningsbrugen, bestemme optagelse af nyt beite, foretage udvisning af grund til sætervold og nye sæterbrug, at udstede jagtkort og fiskekort m. m., men brugsrettighederne kan alene udøves af de dertil berettigede eiendomme *som fra gammel tid* (se lovens §§ 2, 8, 10, 30 og 35). Ogsaa her spiller derfor de gamle afgifter en rolle.

Digitized by Google

SMÅSTYKKER.

7.

Något om Flateyjarbók.

Som bekant, har man ej längre kvar Sturla Thordsöns originalmanuskript till Håkon Håkonsöns saga[1], utan får man hålla sig till de olika, från varandra mer eller mindre avvikande läsningar derav, som återfinnas i olika sagosamlingar. Av dessa senare angives »Codex Frisianus« utmärka sig genom att vara skriven med stor flit, med särdeles ren stil, för det mesta felfri ehuru full av förkortningar samt på många ställen kortare än de övrige, dock mera i uttryck än i innebörd[2]. Eirspennill säges vara vidlyftigare än den föregående men kortare än Flatöboken samt sluta med kung Håkons 42. regeringsår[3]. Stockholmscodexen (Perg. fol. no. 8) förklaras förskriva sig helt från 1300-talet intill blad 69, rad 3, varefter det felande slutet av Håkon Håkonsöns saga tillskrivits först vid slutet av 1400-talet, möjligen senare[4]. Vi hava slutligen Flateyjarbók[5] samt Skaaltholtsboken[6], vilka ansetts[7] oftast med varandra överensstämma. Munch har i sin Det norske Folks Historie (III, pag. 436, IV. I, pag. 80) förklarat dessa två sistnämnda hava de bästa läsarterna. Och då slutligen det uppgives, att ortografien i Skaalholtsboken »er meget

---

[1] Om denna se: Finnur Jónsson, Den oldnorske og oldislandske Literaturhistorie, 2. pag. 740. Utgivarne av Flateyjarbóks tryckta edition hava ansett, att redan under Sturlas livstid funnits varierande upplagor av sagan. [2] Noregs Konunga Sögur, Tom. V. Havniæ 1818, Inledning p. XIV. [3] Anf. st. i note 2; finnes numera utgiven av Finnur Jónsson [Kristiania 1916]. [4] Se om denna: Gödels Katalog. [5] Förvaras i K. Biblioteket i Köpenhamn. På tryck utgiven. [6] Cod. A. M. 81 a Fol. [yngsta Skálholtsbók] är nu under utgivning genom förste bibliotekarie A. Kjær, som benäget meddelat mig de ordalydelser i denna, som jag här nedan citerar. [7] Fornmannasögur, Kphmn. 1835, X.

Digitized by Google

abbrevieret og fremmedagtig«[8], skulle vi sålunda måhända vara berättigade att anse Flateyjarbók vara den förnämsta avskriften av förenämnda saga. Den kallas kanske även derför: »dette uskatterlige Haandskrift«[9].

Det finnes emellertid exempel på, att de övriges läsarter äro bättre än Flateyjarbóks. När sålunda den sistnämnda förtäljer om, att underrättelsen rörande Sveakonungen Erik Erikssons död hunnit till Norge, uppräknar den derefter tronpretendenterna och säger dervid bl. a. följande: »Philippus son Knutz konungs langa þottiz enn vera nær konungsnafni, þuiat hans fadir hafdi verit konungr med Eireki konungi Knutzsyni. Magnus broki þottiz enn vera nær konungdominum. hann var dotturson Knutz konungs Eirekssunar er leingi var konungr i Suiariki«[10]. — Med stöd av detta sagans uttalande har Munch i anförda arbetet (III, 436, 747) dragit den slutsatsen, att Knut Jarl, fader till Magnus Broke, varit gift med en dotter till Konung Knut Eriksson. Emellertid har på ett annat ställe av Flateyjarbók[11] det sagts följande: »kom—or Suiavelldi Magnus brocki sun Knutz jarls Birgissunar brosu frænda konungsins. hann aatti Sigridi dottur Knutz Suiakonungs ok het Knutr son þeirra«. För att få detta överensstämmande med uppgiften i föregående citat, har Munch[12] ansett som »langt rimeligere« att hänföra orden: »hann aatti« till Knut jarl, varigenom Sigrid blev Magnus moder. — Det har i dessa stycken undgått den frejdade historikern, att, på sätt som orden lyda uti förstnämnda citat, skulle Knut Långe hava varit konung med Erik Knutsson. Detta var han aldrig, utan i stället med dennes son Erik Eriksson. Och framgår det sålunda derav, att Flateyjarbóks utskrivare felaktigt här avskrivit originalmanuskriptet och satt skiljetecknet: »punkt« oriktigt emellan orden: »Knutzssyni« och: »Magnus«, samt att denna »punkt« i stället skall stå mellan det förstnämnda ordet samt det närmast föregående: »konungi«. Till följe härav måste orden

[8] Anf. st. i note 2. [9] Anf. st. i note 2. [10] Citatet återfinnes: i tryckta upplagan III, p. 180; i manuskriptet: II spalt 729, och hava, enligt vad bibliotekarie Sigfus Blöndahl benäget meddelat mig, utgivarne här noggrant angivit handskriftens text, även vad interpunktionen angår. [11] Tryckta uppl. III. p. 101. [12] Anf. st. III, 747.

Digitized by Google

i originalmanuskriptet hava lydt: »med Eiriki konungi. Knutr son Magnus broka þottiz etc.« Sådant uttryckssätt hava såväl Codex Frisianus [13] som även den yngsta Skaalholtsboken [14].

Finnes det sålunda å ena sidan exempel på, att Flateyjarbóks utskrivare felaktigt kopierat originalmanuskriptet, så har jag å andra sidan anträffat ett fall, der utgivarne av den sista tryckta upplagan av Flateyjarbók oriktigt avskrivit denna. Det rör sig här om den betydelsefulla vändning, i vilken Sturla Thordsön, efter att hava berättat, hurusom en viss Philip Laurensön varit det bästa stödet för Holmger, Knut Långes son, talar om denne Philips giftermål med Holmgers moder. Jag skall här citera alla förenämnda sagosamlingars ordalydelser härom:

a) Flateyjarbóks tryckta upplaga [15] — (med förkortningarne utskrivna)
»hann atti Helenu modur hans ok (dottur) Petrs Strangasunar«.

b) Flateyjarbóks manuskript [16]: (med förkortningarne)
»h. aetti helenu mod. ur hs ok petrs Stranga sun^{r}«.

c) 1600-tals kopia av Flateyjarbók i K. Biblioteket i Stockholm [17];
»Hann aetti Helenu mothur hanns ok petuer Strangasönar«.

d) Stockholmscodex: [18] (med förkortningarne)
»h. atti helenu modur hs. d. peert Stnga son«.

e) Codex Frisianus tryckta upplaga (år 1871) (med förkortningarne utskrivna)
»hann atti athr Eleno dottur Ptrs Stranga«.

f) Yngsta Skálholtsbóks manuskript [19] (med förkortningarne utskrivna)
»hann atti adr heleno modur Konings dottir peturs stranga sonar«.

g) Eirspennils tryckta upplaga [20] (med förkortningarne utskrivna)
»hann atti Elenu d(ottur) Petrs Stranga s(onar)«.

---

[13] Tryckta upplagan p. 540. [14] Se ovan note 6. [15] Anf. st. III. p. 176. [16] Se fotografisk reproduktion derav i K. Biblioteket i Kristiania. [17] Papp. fol. no. 44. [18] 2 Bl. 32 v. rad 11—89. [19] Handskriftens Blad 114, sid. b, spalt 2 (se ovan note 6). (Förkortningarne äro utskrivna). [20] sid. 628.

Digitized by Google

Innan jag går vidare skall jag i största korthet lemna några biografiska uppgifter om förenämnda personer.

K n u t (L å n g e) omnämnes i E r i k s k r ö n i k a n tillsammans med bl. a. H o l m g e r såsom varande de, som stodo Konung Erik Eriksson mest emot[21]. Längre ner talas det om, hurusom Holmger efter slaget vid Sparrsätra flydde[22]. Nu känna vi av föregående citat ur Håkon Håkonsöns saga, att Knut var fader till Holmger. Då nu den sistnämnde altså deltog i slaget vid Olustra[23] år 1229, måste han då varit minst 18 år, ett sakförhållande, som är av betydelse vid den här nedan följande bevisföringen.

Vad nu angår de övriga i citaten omförmälda personer, förekommer P e t e r S t r a n g e s ö n[24] (antagligen son till Knud Waldemarsöns »stabularius« Strango) redan år 1193 urkundligt samt avled år 1241 i Ribe på väg till Heliga Landet. Han var gift med I n g e b o r g (de Calundborg)[25], angiven dotter av Esbern Snare uti det tredje gifte, som denne efter sin andra gemåls död »omkring år 1190«[26] ingick med Helena, dotter till svenske jarlen Guthorm. Ingeborg avled först år 1267.

Slutligen är att nämna K n u t D u x, bevisligen son till förenämnda Helena Guthormsdotter[27], samt född år 1211 såsom oäkta son till Konung Waldemar den andre[28].

---

[21] »the ther amoth melto, the waro faa / utan Knwt ok Karl ok än fler / badhe haralder ok swa holmger / « [22] »Erik Konunge lykkadis tha bäther / ok wan tha sigher i sparsäther / folkunga flyddo ok haffdo tapat / then bleff döder som thz war skapat / Til gestringa land flydde holmger tha / (Svenska medeltidens rimkrönikor av Klemming, I, pag. 2). [23] Se om detta årtal: Strinnholm, Svenska folkets historia, IV, note 721. [24] Se exempelvis Hans Olriks monografi över denne hos Bricka: Danskt biografiskt Lexikon. [25] Se monografien hos Bricka. [26] Detta enl. Langebek, Scr. rerum dan. IV, Tab. V; årtalet nämnes dock ej i samband med bemälda gemåls begravning i Sorö. [27] D.S.V. no. 3909. [28] Att Konung Waldemar den andre varit fader till Knut, är ovedersägligt efter den utredning, som bl. a. S u h m (Danmarks Historie, 9, pag. 193—195) lemnat. Vad Knuts födelseår angår, finnes endast en enda faktisk uppgift härom, nemligen hos P e t r i O l a i : A n n a l e s (Langebek I, pag. 181), der det står: »MCCXI natus est Kanutus, filius regis«. Man har desto större rätt att fästa vigt vid detta årtal, som Peter Olai, når han bland sine källor funnit olika årtalsuppgifter, sätter de övriga inom parentes, men på detta stället endast har en enda. något som visar, att han ej funnit andra årtal än just detta för Knuts död. Flera danska

Digitized by Google

Efter att sålunda hava lemnat dessa biografiska notiser, återgå vi till de förenämnda läsningarnes olika uppgifter och finna då såsom det mest skiljaktiga, att Flateyjarbóks manuskript säger, att drottning Helena varit moder både till Peter Strangesön och till Holmger, Knut Långes son, vadan hon alltså skulle hava varit gift: 1:o) med Strango Stabularius, 2:o)[29] med Knut Långe, 3:o) med Philip Laurensön. Alla andra läsningar deremot angiva henne som dotter till Peter Strangasun. Det är nu frågan om, vilken uppgift som är den rätta. Det får då till att börja med sägas ifrån, att hon näppeligen kan vara född i Peter Strangasöns gifte med förenämnda Ingeborg. — I och för sig är redan det mycket påfallande, att Esbern Snares och hans dotters sammanlagda levnadslängd uppgår till hela 140 år. Och skulle verkligen giftet i fråga egt rum efter 1190, så är det omöjligt, att Holmger som ättling i tredje led ur detta skulle kunna vara myndig redan år 1229. Det är slutligen att lägga märke till, att bland Peters och Ingeborgs uppräknade barn nämnes icke något med namnet Helena samt gift med Knut Långe[30]. Af förenämnda an-

---

historieskrivare ända in i vår tid hava ansett, att Konung Waldemar omedelbart efter Esbern Snares död år 1204 tagit hans enka till frilla samt att då föddes bemälde Knut, men att detta förhållande dem emellan upphörde, när Waldemar äktade drottning Dagmar, varefter Helena skall hava flyttat till Sverige [se härom exempelvis monografien över henne hos Bricka, Danskt biografiskt Lexikon, samt Steenstrup: Danmarks Riges Historie I pag. 742. Thiset (Danmarks Adels Aarbog, XXXIII, pag. 421) berör ej denna fråga]. Man kan för dylik åsigt ej åberopa något urkundligt stöd, utan har denna uppgift nog ursprungligen tillkommit av omedvetet hänsynstagande till Waldemar Sejers minne, som dock förvisso står qvar lika rent och oförvanskadt, vare sig han, följande tidens sed och förfäders bruk, fått Knut med Helena före eller efter ingånget gifte med Dagmar. Att Knut dux redan år 1219 blev nämnd hertig av Reval, och möjligen redan dessförinnan år 1216 (Huitfelt är här den grumliga källan) satts till hertig av Laaland, är intet bevis mot riktigheten av födelseåret 1211. Ty Knuts halvbroder Erik (Plogpenning) blev redan straxt efter födseln år 1216 nämnd hertig av Jylland (se Steenstrups monografi över denne hos Bricka). Det är sålunda möjligt, att samtidigt nämndes såväl Knut och Erik, som även en tredje halvbroder till dem, »domicellus Nikolaus«, som av Thiset (anf. st.) uppgives hava utnämnts just samma år till greve av Halland. [29] Ordningen dessa två ev. giften emellan är tydligtvis i så fall okänd. [30] Se exempelvis Langebek Tome IV, Tab. V.

Digitized by Google

ledningar och då hon annars såsom drottning bort vara den mest kända av alla barnen, kunna vi utan vidare fastslå, att hon aldrig fötts i detta gifte. Om åter i ett eventuelt tidigare och okändt, som Peter kan hava ingått, hava vi att räkna med följande: Enär Holmger måste sett dagens ljus senast år 1211, måste hans moder vara född senast år 1192, och dennas fader Peter kommit till verlden senast år 1173. Så tidigt lärer han väl dock ej hava varit född[31], ty i så fall skulle han vid minst 68 års ålder hava velat anträda en resa till Heliga Landet, något som näppeligen är antagligt. På dessa grunder kunna vi nog slopa Peter Strangesön som Helenas fader. Deremot kan Strango Stabularius[32] hava varit detta. På dessa grunder synes mig Flateyjarbóks läsning vara att föredraga.

Huruvida åter Sturla Thordsön kan hava gjort någon underlig förvexling mellan Knut Långe och Ingeborgs de Calundborgs förenämnde halvbroder[33] Knut Dux[34], är

---

[31] H. Olrick anser dock uti den här ovan note 24 anförda monografi att han varit född »omkring år 1170«. [32] »Strango« var visserligen ett vanligt danskt medeltida förnamn (se: Grundtvig, Danmarks gamle Folkeviser« 3. Tome 3, no. 132), men när vi finna en viss »Strango juvenis« förekomma urkundligt 1175 och 1180, vilken åter väl får anses identisk med den »Strango stabularius«, som år 1187 nämnes i samband med Knud Valdemarsöns stadfästelse av gåvor till Lunds domkyrka, kan man ansluta sig till danska författares åsigt, att denne Strango bör hava varit fader till oftanämnde Peter Strangeson. Han kan sålunda även hava varit fader till Knut Långes drottning. [33] År 1250 bortskänker »generosa mulier domina Ingeburg de Calundborg, filia Esberni, dicti Snare, relicta uxor Domini Petri, filii Strangonis« viss egendom till Sorö Kloster genom hennes sons kungl. marskalken dominus Andreas' hand samt i närvaro av »fratre suo, Domino Duce Kanuto« samt två hennes »nepotes«, söner till »dominus Ernestus, comes«. (Langebek IV, pag. 481 och 501). [34] En sådan förvexling har i alla händelser senare en författare gjort sig skyldig till. Uti Langebeks Excerpta i K. Biblioteket i Köpenhamn (128, fol. 23 a) fann jag en anteckning av följande lydelse: »Knud, hr. Peder Strangesøns af Kalundborg och fru Ingeborg, Esbern Snares datter, søn, blef siden hertug (uden tvivl i Halland) (Martin Pedersøn pag. 43).« Den sistnämnde, 50. abbot i Sorö, skrev år 1589 en liten skrift med titeln: »Biskop Absalon och Her Esbern Snares Herrekomst og adelige Stamme«, vilken skrift torde vara den, som här ovan åsyftas. Denna felaktighet har sedan den svenske genealogen Utter (Geneal. no. 41, pag. 5½ b i svenska R. A.) upprepat, men har dessutom tillagt, att den stamtavla, vars slut upptages av denne notis, är hemtad

Digitized by Google

omöjligt att avgöra. Mycket osannolikt förefaller dock detta, när man betänker Sturlas noggrannhet för övrigt samt de ypperliga källor[35], som här stodo till hans förfogande. Alldeles särskildt måste man dervid tänka på, att sagan skrevs åren 1264—65, alltså endast 14 år efter det att Knut Långes yngste son besökte d.v. norske konungen samt att Sturla uttryckligen nämner bland sina sagesmän erkebiskopen i Upsala Magnus Johansson (Engel, som var slägt med Knut Långe)[36].

Om sålunda å ena sidan med nu befintliga källor man ännu icke kan komma till något bestämdt resultat rörande namnet på Knut Långes svärföräldrar[37], så kan det å andra sidan betonas, att det måste anses synnerligen olämpligt, att utgivarne av Flateyjarbóks tryckta edition till följe egna subjektiva åsigter i frågan, satt in i texten ett i manuskriptet helt obefintligt ord »dottur«, varigenom andemeningen fullständigt förändrats. Härigenom uppstår en viss otillförlitlighet i editionen, som man måste räkna med även kunna förefinnas i andra fall. *Hans Toll.*

---

från Saxo, 14 bok, pag. 360. Detta är omöjligt av den enkla grund, att Saxo, som var klerk hos Absalon, låter sin historia sluta med Waldemar den förste, † 1182. Efter Esbern Snare kan han sålunda icke hava meddelat något. [35] Om dessa källor se anf. st. i ovanst. note 1. [36] Se: Toll, Folkungastudier, II. (Personh. tidskr. XX, häft. 3—4, pag. 110—128). [37] Ny början till Gamla Rimkrönikan samt följande källor hava uppgivit, att svenske Konung Erik Eriksson hade tre systrar, av vilka en Märtha varit gift med Herr Niels aff Tofta (en apokryfisk Sparre) och en annan Helena varit gift med Knut Långe. Redan Strinnholm (Sv. Folkets historia IV. 2) och Munch (anf. st. IV. 1 p. 80—81) hava visat, att detta sistnämnda giftet är kronologiskt omöjligt. Senare torde Klemming (anf. st. häft 6, pag. 163—165) hava ansett, att begge giftermålen äro apokryfiska, tillkomna för att bereda möjlighet för Konung Karl Knutsson Bonde att draga sin härledning från Erik den helige. Detta är emellertid begripligt endast för vad angår förenämnda Märtha (Karls moder var en Sparre). Från Knut Långe deremot framhölls aldrig någon härstamning för Karl Knutsson, och kan derför ej detta hava varit anledningen, varför man tilldelat Knut Långe bemälda maka. Vid bedömande av vem som varit Knuts drottning bör man även taga hänsyn dertill, att Knut förde ett vapen, som i linierna mycket liknade stamvapnet hos Skjalm Hvides ätt (se i dessa frågor: Toll, Älsta svenska konungavapenbilderna. (Dess Personregisters hänvisningar rörande Knut Långe)).

Digitized by Google

8.

Fortalene til Kristian 4.s og Kristian 5.s lovbøker.

Mellem Kristian 4.s og Kristian 5.s lovbøker ligger litt over 80 aar. Fortalene til dem gir et lite billede av den utvikling i smak og stil, og den forandring i opfatningen av kongedømmet, som hadde funnet sted i løpet av denne tid.

En sammenlikning vil avgjort falle ut til fordel for Kristian 4. Hans ord bærer ærlighetens preg, mens den historiske sannhet er satt frem paa en noksaa tendensiøs maate hos Kristian 5. Men for nøie skal man nu ikke presse forskjellligheterne, da fortalene ikke er av helt samme type. Kristian 4. vil nærmest gi en liten historik, muligens i den hensikt aa vise, at det var fullt berettiget aa omredigere den gode gamle lov, og samtidig fremlegge, hvorledes det ogsaa hadde været nordmenn med paa arbeidet. Kristian 5. vil mere fremføre de principer, hans lov er bygget paa i en smuk rhetorisk form, og en kan ikke nekte, at det paa sin vis er lykkedes ham.

Kristian 5.s fortale er utvilsomt tilblitt paa vanlig kancellivis, uten at kongen selv har laget et ord av den. Det kunde jo snarere ha liknet Kristian 4. selv aa gripe til pennen; men det er allikevel lite sannsynlig at han har gjort det. Det er bevaret et eneste egenhendig dansk brev fra ham i 1604 [1]. Til nogen slags stilsammenlikning er saaledes materialet magert. At ortografien er forskjellig i de to skriftstykker kan en ikke slutte noget av, da ortografien paa den tid undergikk en forenkling i trykkeriet [2]. Mere sier en liten ting som at det i brevet henvises bakover med »forbemelte«, i fortalen derimot med »forskreffne«. En veksler mindre lett slike vaneord, enn dem man maa tenke paa under skrivningen. Alt i alt ser det efter uttrykksmaaten snarere ut til, at det er den kancellipenn, som har forfattet det aapne brev [3] om aa holde retterting i Bergen i 1604, bl. a. for aa gjennemgaa lovboken, som har skrevet fortalen enn kongen selv.

---

[1] Bricka og Fridericia, Chr. 4.s egenh. Breve I s. 13 ff.
[2] V. Dahlerup. Det danske Sprogs Historie s. 57.
Norske Rigsregistranter IV s. 38.

Digitized by Google

Med Kristian 4. og Kristian 5. menes altsaa to kancellier.

Kristian 4 begynner med aa skildre hvorledes den gamle lovbok ikke var saa tydelig som fornødent var. Undersaatterne hadde begjært at den skulde forbedres. Endel av retterbøterne (paa dette sted menes det man med vanlig terminologi kaller recesser) var stadfestet av kongerne, endel ikke; nogen dommere dømte ogsaa efter dem, som ikke var stadfestet, andre ikke. Verst var dog følgerne av sprogskiftet: »at det gamle norske sprog, som for nogle hundrit aar haffuer verit brugelig, paa huilcken oc lowen aff førsten er skreffuen, det er gantske faa folck vdi Norge (laugmendene vndertagen) beuist«. Hver lagmann hadde oversatt den lovbok som fantes ved hans lagstol »paa norske sprog, som det nu brugelig er«, enhver som ham tyktes besst. Men de mange oversettelser hadde været aarsak til mangehaande meninger og uttydelser. De talrike gamle og nye retterbøter stemte heller ikke alle overens, idet hver landsdel kunde ha sine egne. Kongen hadde derfor i 1602 befalet lagmennene aa innfinne sig i Oslo og forfatte en ensartet lovbok. Dette hadde de gjort, og efterat kongen selv med flid hadde gjennemsett deres utkast, hadde han i det latt innarbeide de gamle og nye retterbøter. Kristendomsbolken var dog utelatt, idet den var foreldet. I denne form var lovboken blitt forelagt herredagen i Bergen i 1604. Efter aa ha innhentet »forskreffne godemends vore vndersaatters vdi Norge, deris mening oc betenckende« og forandret meget, hadde kongen latt loven trykke, og paabød nu at man skulde rette sig efter den.

Utredningen av *motiverne* er ikke redigert av nogen mesterhaand, men stemmer sikkert nok med de givne forhold. Skildringen av gangen i lovarbeidet danner en god historisk fremstilling, og aa referere et slikt kommissionsarbeide paa en konkret og oversiktlig maate hører neppe til de letteste emner. Det er virkelig en ukunstlet landsfaderlig farve over hele fortalen, som virker ganske tiltalende. Stilen er kanskje litt løs og snakkesalig; en kan skjønne at den ikke læner sig op til noget forbillede. Men alt gjør et meget hederlig inntrykk. Fortalen er et lite dokument verdig adelsperiodens besste tid.

Digitized by Google

En av Reformasjonstidens[1] mindre tiltalende stilistiske eiendommeligheter, de overflødige tautologier, ofte bestaaende av et fremmedord og et dansk, gaar igjen i uttrykk som »brøst oc defect«, »corrigerit oc forbedrit«, men brukes ikke til overmaal.

Forfatteren av Kristian 5.s fortale har hatt Kristian 4.s liggende foran sig. Han meddeler at Kristian 4. foretok sig »Norgis lov, som for hans Kongelige Regærings Tid hafde været saa tvilagtig og mørk, saaledis at forklare, forbedre og udi god Orden sætte, at den baade af Dommerne og Parterne letteligen kunde forstaais og følgis«. Dette er et tildels ordrett citat fra Kristian 4. Man kan vel slutte derav at han fullt bevisst har villet gjøre sine saker anderledes.

Kristian 5. begynner med allmindelige betraktninger. Gudsfrykt og rettferdighet er de to hovedpiller, hvorpaa lande og riker befestes. Likesom Gud hadde gitt en stor anledning i disse nordiske land til gudsfrykt gjennem reformasjonen, saa var det fornødent aa beskikke saadanne love, at rettferdigheten kunde beskjærmes. — Denne betraktning er sikkert nok en videre utførelse av Kristian 5.s valgsprog *pietate et justitia*. Disse ord skulde altsaa ligge gjemt i loven. Det nye enevelde søkte vel overhodet paa sin vis aa befeste sig ved den nimbus, som kunde fremkalles ved det hemmelighetsfulle Man tenker jo lett paa den hemmeligholdte kongelov[2].

Derpaa følger den sats, at om alle var rettsindige og vilde nøies med det dem med rette tilkom, gjordes ingen lov fornøden. Men loven settes for at de rettvise og fredsommelige maa nyde deres rett. Dette hadde nu de gamle konger meget vel og grundeligen overveiet — og saa følger en rettshistorisk oversikt, som ikke hadde kunnet tenkes paa Kristian 4.s tid, og som viser at man var kommet over i Pufendorfs og Stiernhööks tidsalder. De gamle love føres nu i temmelig høi grad kongerne til inntekt; men

---

[1] Dahlerup ibid. s. 48.

[2] Er forbilledet til at denne blev forfattet og til at den blev hemmeligholdt, aa søke i Bibelen? Smlgn. 1. Samuels Bok 10,25: Og Samuel talte til Folket om Kongedømmets Ret og skrev det op i en Bog og lagde den hen for Herrens Aasyn.

Digitized by Google

dette var jo ogsaa nærmest overensstemmende med den tradisjonelle opfatning, og naar det sies om Magnus Lagaboter, at han lot samle alle love, og »paa det at Undersaatterne, som hafde een Gud, een Tro, een Konge udi eet Rige, ikke skulde være adskilte ved sære Lovbøger og Rettergang, tog deraf saa meget, som til Landets og Indbyggernis Tarv kunde tiene, og udi een sær Lovbog lod forfatte«, saa er jo dette sannheten, om enn presset noksaa sterkt inn i eneveldets uttrykksmaate, som for aa minne om, at regjeringsforandringen i 1660 hadde været en tilbakevenden til det gode gamle.

Da nu tross Kristian 4.s lovarbeide Norges lov ennu trengte forbedring, og kongen alt hadde gitt sin danske lov, og alle og enhver skulde kjenne og fornemme, at han drog like omsorg for sine kjære og tro undersaatter i alle sine riker og lande, hadde han for godt befunnet at den hittil brukte lovbok med de senere forordninger blev eftersett Arbeidet skulde hitføre større klarhet, og stoffet bli ordnet saaledes, at boken mest mulig kunde stemme med den danske, hvor Norges beskaffenhet ikke krevet det anderledes. En komité av menn som var kyndige i Norges lov hadde forfattet et utkast, som var gjennemgaatt av raad og betjenter i begge riker, hvorpaa kongen selv hadde gitt sin slutning paa verket.

Saa regnes op hvad det var utelatt: alt hvad der ikke kunde forenes med suvereniteten, de dele av den lite betryggende rettergang, som hadde ledet til menederi (det maa her tenkes paa den gamle ordning med mededsmenn [1]), og gjennem de vidtløftige processer til stor bekostning for undersaatterne; ennvidere alt som vedkom »politien«, idet vedtekter maatte være mindre stabile og skulde behandles i en egen bok, samt bestemmelser om standsforskjel, grunnet paa arv [2]. Den senere Dansketids byraakratiske idealer er formulert, naar det heter »at forbemælte Privilegier og Friheder skal strække sig til alle vore kiere og tro Under-

[1] Kristian 4. VIII, 14—16 (Landsloven IX, 13—15).
[2] Rest av vaar middelalderlige standsforskjel finnes ennu i Kristian 4. VI, 18 om landnam. Hos Kr. 4. er hertugen, erkebispen, jarlen, lydbisperne o. s. v. slaatt sammen til adelen. Kr. 5. (1—22—17) skjelner bare mellem kongens jord og »andris« jord.

Digitized by Google

saatter i Almindelighed saaledis, at alle de, som formedelst deris Dyd og Dygtighed af Os til noget Embede, eller Forretning, hvoraf de selv kand have nogen Ære og Berømmelse, vorde bestilte og antagne, alle foromrørte Privilegier, Friheder, Ære og Værdigheder nyde«. Alle love og forordninger, som ikke var optatt i loven, skulde opheves, og alle blev befalet aa rette sig efter den nu utgivne lov. Dommerne blev paabudt aa hjelpe hver mann til rette, den ringe og fattige saavelsom den høie og rike «paa det at Sandhed, Retfærdighed og Fred maa boe i Landet, og den retfærdige og højeste Dommeris Naade og Miskundhed maa styrkis og formeris over voris Kongl. Arve-Huus, vore Arve-Riger og Undersaatter til bestandig Velstand med timelig og ævig Velsignelse«.

Kristian 5.s lovbok har faatt adskillig ros, og det er for en del virkelig de gode grunnsetninger i den, som blir fremsatt i fortalen. Noget litteraturverk har man heller ikke nogen rett til aa kreve. Naar fortalen danner en saa lite opmuntrende lesning, er det først og fremst fordi den er holdt saa abstrakt. Den gir ingen ordentlig oplysning om gangen i lovarbeidet, skjønt den jo kommer inn paa det. Ikke engang et aarstall oplyser herom. Ogsaa det som sies om uteladelsene blir svævende, for det synes dels aa gjelde hvad der er utelatt av Kristian 4.s lov, og dels hvad man i all allmindelighet kunde tenkes aa savne. De uendelig lange perioder, baarne av lite haandgripelige partikler (f. eks. *som* Vi allernaadigst vare komne udi Erfaring; *hvorved* Vi alle forrige Love . . . ville ganske have ophævede; Endeligen, *som* med Tidens Længde og Tungemaalets merkelig Forandring) bidrar ikke til aa gjøre det hele konkret.

At den mann som har skrevet det hele sammen, har været trænet i latin er en selvfølge. Setningsbygningen er alldeles unordisk. Men ordvalget er paafallende rent dansk. Endog tautologierne bestaar gjerne av to danske ord: overveiet og betænkt, Tarv og Nytte. Til arkaisering er det neppe spor, det maatte være i det stadig gjenlevende »ti«: Ti byde Vi og alvorligen befale. Likesom i den noget yngre svenske lovbok[1] er der i selve teksten flere trekk av arkaisering, f. eks. i bevaringen av betegnelsen »haulder«

---

[1] Hertzberg, Nordiske Retskilder s. 147.

Digitized by Google

og i setningsbygningen i de sær-norske deler av loven. Men disse delene stammet jo fra de norske kommissioner; fortalen er utvilsomt forfattet av en danske.

Til aa fremkalle en slags avstand virker ogsaa den trang til passive konstruksjoner, som utmerker Kristian 5.s fortale. Det skyldes vel tildels latinens paavirkning, men det kan maaskje ogsaa ligge en slags fornem fjernhet i passive konstruksjoner: »Og er særdelis udelat« skriver Kristian 5.; »Samme bog haffuer wi aldelis vdelat« hos Kristian 4. lyder mere hjemmebakt, det røber at kongen selv har nedlatt sig til gement bokarbeide. — Forøvrig er maaskje det juridiske sprog, i sin streben efter aa faa alle tenkelige tilfeller med, noget tilbøielig til passive uttrykk, og om at Kristian 5.s koncipister stod over Kristian 4.s oversettere i egenskap av jurister, har ingen yttret tvil.

Forskjellen i kongemaktens stilling kommer frem i en saadan ting, som at Kristian 4. forteller hvordan han forela sin lovbok for en stenderforsamling i Bergen, før den blev endelig avsluttet, mens Kristian 5. bare har aa fortelle om komité-arbeide; i sin beretning om forgjengerens lovarbeide nevner han heller ikke noget om forsamlingen i Bergen. Kristian 4. ender ogsaa meget tiltalende med en vending som vistnok er farvet av det geistlige sprog: »Wi wille oc effter voris høje øffrigheds kald, oc ved den mact oss aff Gud almectigste giffuen er, selff holde offuer forschreffne low, oc vore kiere troe vndersaatter vdi vort rige Norge der effter regiere — — —.« Noget liknende forekommer ikke hos Kristian 5. Det hadde smakt av haandfestning.

Fr. Scheel.

9.

Hinloopens skibsfart på Norge 1715—1718.

Helt fra slutten av det 16. årh. av og til langt ut i det 18. er de vestfrisiske byene — og fremfor alle Hinloopen — de utenlandske byer som underholder den livligste forbindelsen på Norge, navnlig på østlandet og sørlandet. Mer end $^4/_5$ av de hollændere som for på Drammen, var fra

Digitized by Google

Hinloopen[1], og forholdet var ganske lignende i Kristiania og de andre byene ved Kristianiafjorden og nedover Skagerakkysten.

Praktisk talt bestandig gik disse skibene i ballast til Norge og tok der inn trelast. Det er en meget ensformig trafik som bevarer den samme karakter gjennem de to århundreder den stod på; men den har for Norge været av meget væsentlig økonomisk betydning. Vi har hittil bare kjendt den fra norske kilder, og disse er egentlig bare bearbeidet for tidsrummet inntil ca. 1660. Det kan derfor ha sin værdi å lægge frem også en hollandsk kilde til emnet, nemlig den eneste bevarede »skibsbok« for de vest-frisiske byene. Den fins i riksarkivet i Leeuwarden og inneholder rederbrev, mønstringsruller o. s. v. for Hinloopen for årene 1715—18. Ved riksarkivar J. L. Berns' velvilje har jeg fåt sendt et uttog av denne bok forsåvidt angår forbindelsen med Norge, og det meddeles her, med endel korte bemerkninger.

Praktisk talt alle skibene går fra Holland til Norge enten bare med ballast eller med ballast og kjøbmandsvarer og tilbake igjen med trelast. Den eneste undtagelsen er skibet »De Liefde« som regelmæssig går med kjøbmandsvarer begge veiene.

»De Liefde« skiller sig også ut ved å være et »smakschip«, mens omtrent alle de andre var »fluitschip«; de eneste undtagelser foruten »De Liefde« var koffen »De Juffrouw Helena Maria«, smakkerne »De Swarte Kat«[2] og »De Eendragt« og gallioten »De twee goede Vrinden«. »Fluitschip«ene har en længde på 122—136 fot og en bredde på 26—30 fot; smakkerne er fra 73—80 fot lange og 17—21 fot brede, koffen er 85 og 22, gallioten 116 og 25 fot.

De havnene i Norge disse skibene besøker, er først og fremst Kobberviken (Drammen) og Langesund, de store utskibningshavnene for trelast, dernæst Arendal, med uthavnen Merdø (Maerdouw, Made), Kristianssand, Kri-

---

[1] Tord Pedersen, Drammen I 84 f.

[2] Der er to skib av dette navn, et »fluitschip« (kaptein Lolke Feddrics) og en smakke (kaptein Pijter Jellis).

Digitized by Google

År.	Skibets navn	Skipperens navn	Bestemmelsessted
1715, 13. juli	De groene Leen	Corn. Wibrands van Condum	Noorwegen
1715, 29. »	De Liefde	Bocke Sipkes v. Hindeloopen	Helmstad
1715, 29. »	De Maria	Romke Kornelis v. Hindeloopen	Noorwegen
1715, 8 Aug.	De Jonge Hillebrant	Gerrijt Tymens —»—	Langesondt in Noorwegen
1715, 9. »	De vergulde Kijvijt	Broer Jans —»—	idem
1715, 12. »	De Prins Fredrik Hendrik	Simen Hessels —»—	Arendal in Noorwegen
1715, 12. »	De Agisburg	Barent Jans —»—	de Coperwijk —»—
1715, 12. »	De Fortuin	Haitje Haitjes v. Condum	Langesond —»—
1715, 13. »	De Castricum	Jan Barents v. Hindeloopen	de Coperwijk —»—
1715, 14. »	De Prins Johan Willem Friso	Pijter Tjeerds Cool v. Hindeloopen	idem —»—
1715, 14. »	De Simson	Fonger Boldewijns —»—	idem —»—
1715, 14. »	Het Paradijs	Auke Tymens —»—	idem —»—
1716, 23. Mai	De stad Nieuw Jork	Pyter Jappes —»—	idem —»—
1715, 19. Aug.	Het wapen van Amsterdam	Heye Luitkes —»—	Christiaensand —»—
1715, 5. Okt.	De Prins Fredrik Hendrik zie boven	Simen Hessels —»—	Arendal —»—
1716, 20. April	De Maria	Romke Cornelis —»—	Langesond —»—
1716, 12. Mai	De Jager in de boomen	Pytter Alberts —»—	idem —»—
1716, 12. »	De Jonge Hillebrant	Gerryt Tijmens —»—	idem —»—
1716, 12. »	De witte Windhondt	Sicke Harmens —»—	Made —»—
1716, 12. »	Het witte radt van Avondtuir	Jeye Jeyes —»—	idem —»—
1716, 12. »	De vergulde kijvijt	Broer Jans —»—	Langesond —»—
1716, 13. »	De jonge Durk	Jan Broers —»—	idem —»—
1716, 13. »	De Vreedsame Christina	Wibrand Lienkes —»—	Kroonstadt —»—
1716, 13. »	De Hoop	Allert Pibes —»—	Noorwegen

Digitized by Google

År	Skibets navn	Skipperens navn	Bestemmelsessted
1716, 15. Mai	Het Radt van Avondtuir	Dries Timens v. Hindeloopen	Langesont in Noorwegen
1716, 15. »	De Agisburgh	Barent Jans —»—	De Coperwijk —»—
1716, 16. »	Castricum	Jan Barents —»—	idem —»—
1716, 18. Mai	De Juffrouw Anna	Heye Bonnis —»—	Noorwegen
1716, 18. »	De Vrede van Utregt	Rinner Hanxs —»—	De Coperwijk —»—
1716, 18. »	De Juffrouw Johanna	Faike Broers —»—	Langesond —»—
1716, 19. »	De Jager	Dries Drieses —»—	idem —»—
1716, 19. »	De Simson	Fonger Boldewijns —»—	De Coperwijk —»—
1716, 20. »	De Graev	Douwe Tietes —»—	Ondzoen —»—
1716, 20. »	De Juffrouw Sara	Haringh Alberts —»—	idem —»—
1716, 22. »	De Fortuin	Haitje Haitjes v. Condum	Langesond —»—
1716, 22. »	Het Paradys	Auke Tymens v. Hindeloopen	De Coperwijk —»—
1716, 22. »	Het Paradys	Willem Wijpkes v. Hindelopen	idem —»—
1716, 22. »	Santen	Broer Ages wonachtigh te Condum	Noorwegen Drogebak in Noorwegen
1716, 22. »	Voortwijk	Eeke Eekes v. Hindeloopen	De Coperwijk —»—
1716, 23. »	De Prins Johan Willem Friso	Pijtter Tjeerds Cool v. Hindeloopen	Dramme —»—
1716, 23. »	De Hoop	Tjerk Sibolts v. Hindeloopen	De Langesond —»—
1716, 26. »	De Hoop	Jelle Tomas —»—	Noorwegen
1716, 3. Juni	De Vergulde kat	Abe Jans —»—	
1716, 9. »	De Juffrouw Helena Maria	Sipke Heyes —»—	De Langesond —»—
1716, 9. »	De Liefde	Bocke Sipkes —»—	Noorwegen
1716, 20. Juli	De Harderin	Wiggert Intjes —»—	Maerdouw in Noorwegen
1716, 22. »	De Jager in de Bomen	Pijter Alberts —»—	Langesond —»—

Digitized by Google

År	Skibets navn	Skipperens navn	Bestemmelsessted
1716, 29. Juli	De Juffrouw Anna	Sibrand Pijters v. Hindeloopen	Langesond in Noorwegen
1716, 30. »	De Prins Fredrik Hendrik	Simen Hessels —»—	Arendal in Norwegen
1716, 30. »	De Vreedsame Christina	Wibren Lienkes —»—	Noorwegen
1716, 5. Aug.	De Patientie	Gerbrand Sytjes —»—	idem
1716, 7. »	De Swarte Kat	Lolke Feddrixs —»—	idem
1716, 7. »	De Castricum	Jan Barents —»—	De Coperwijk in Noorw.
1716, 13. »	Het Wapen van Amsterdam	Heye Luitkes —»—	Christiaensandt —»—
1716, 21. »	De drie Gebroeders	Ids Barents —»—	Christiania —»—
1716, 5. Sept.	De Vergulte Eenhoorn	Freerk Alles —»—	Witstijn —»—
1716, 12. »	De Goede Hoop	Allert Ippes —»—	Maerduw of de Coperwijk in Noorwegen
1717, 2. Febr.	De Liefde	Bocke Sipkes —»—	Aelburg en van daer naar Noorwegen
1715, 15. Mars	De Swarte kat	Pijter Jellis —»—	Ondsoen in Noorwegen
1717, . April	De Vrede van Utregt	Rinnert Hauxs —»—	? —»—
1717, 22. Juli	De Eendragt	Intje Rinkes —»—	Noorwegen
1717, 15. Sept.	De Maria	Romke Cornelis —»—	De Langesond in Noorw.
1717, 15. »	De Carolus en thans de Prins van Frieslandt	Douwe Fredriks —»—	Noorwegen
1717, 17. »	De Vergulde Eenhoorn	Freerk Alles —»—	Witstijn —»—
1717, 18. »	De Juffrouw Anna	Anne Pijters —»—	Christiania —»—
1717, 25. »	De Hoop	Sible Aukes v. Warns	Drammen —»—
1718, 17. »	De twee goede Vrinden	Sierd Willems v. Hindeloopen	Christiania —»—
1718, 3. Okt.	De Vreedsame Leeuw	Wibrand Nannes —»—	Dramme —»—

Digitized by Google

stiania, Drøbak, Hvitsten, Onsø. Kronstad har jeg ikke kunnet identifisere med sikkerhet; det kan være en nu forsvunden plass under Ånevig ved Kalvellfjorden i Øst-Agder. »Helmstad« er formodentlig ikke i Norge, men Halmstad i Halland.

Edv. Bull.

10.

Skoggaarde i Hordaland.

Til oplysningerne om trælastexporten og sagbrukene i Hardanger i d. 17. aarhundrede og de til denne exportørkreds hørende *skoggaarde* — i dette tidsskrifts 5te række 4de bind s. 559 note 2 — bør føies navnene paa endnu en række gaarde, som kom under just *disse* exportørers økse og sag. Det, som det adskillig makulerede dokument af 1699 gjentager, er et ældre dokument af det 16. aarhundrede (22. juli 1567), hvormed den omtalte store skog-hugger Børge Larssons fader stadfæster at hans farfaders fader Samson Farthennsen — som ogsaa var skoghugger — var blevet udløst, gjort fuldkommen fyldest av sine rette medarvinger efter Siuord Matzen Thalge idet han havde modtaget parter i nogen gaarde i Jondal og Kvinherred (følgende kan læses: *Guntued*, *Kyørsnes*, *Nordtuen* og en gd. af *Ænes*) samt en gaard i Ryfylke (navnet ulæselig) tilligemed en sum penge, hvorfor han erklærer sig »ganske fornøyet«. Det merkelige er, at de her nævnte gaarde endnu ved sidste aarhundredskifte hørte til de meget faa av dette distrikts gamle skoggaarde, som har havt overskud av trævirke til industri eller salg, tiltrods for privat rovdrift efter tømmer i generationer. De gaarde som tidlig kom paa smaabrukeres hænder synes at ha berget sig bedst. Ellers synes afskogningen forsaavidt den ikke var middelaldersk at ha fulgt *sagbrukene*, og »Samsonslegten« havde adskillige af dem. I dette distrikt eiedes i sidste halvdel av 16. aarhundrede alle sager paa en nær af nordmænd. Vi har ingen fremmede at skylde paa. Tilsammen var der omkring 1650 bare i det sydlige Norge — det vældige Trondhjems stift altsaa undtaget — over *1500 sager!* (Durell's Relation om Danmark, utrykt afskrift i Rigsarkivet).

T. L. H.

Digitized by Google

LITTERATUR.

A. W. Brøgger, Ertog og øre, den gamle norske vegt. (Videnskapsselskapets skrifter. II. Hist.-filos. klasse. 1921. No. 3.) 112 s.

Det gamle norske vekt- og mynt-system har ikke vært systematisk undersøkt siden professor C. A. Holmboes arbeider i 30- og 40-årene. Men efter den tid er meget nytt materiale kommet til, adskillige retts- og kulturforhold er bedre utgransket, og det er derfor meget fortjenstfullt at professor A. W. Brøgger har tatt op det strevsomme arbeid å granske hele spørsmålet fra nytt.

Hele emnet har han enda ikke lagt frem i dette skriftet, men grunnleggende deler av det, og undersøkelsen påkaller den høieste opmerksomhet. Det er først og fremst det arkeologiske materiale han nytter ut, og ved hjelp av vektfund fra folkevandringstiden konstaterer han, at det elste system har bygd på en vekt-enhet av 1 øyre i gull, svarende til den romerske unse, men ikke som i historisk tid delt i 3 ertogar, men i 7 mindre enheter og denne siste atter i 4 under-enheter. Syvendedelen av øyren viser sig å svare til den romerske denar fra republikkens siste århundrer og den allerførste keisertid, og denne vekt-inndeling er kommet i tidlig keisertid fra Rin-landene til Norge. På grunnlag av gallo romanske mynter utformer normennene et vektsystem som setter merker efter sig langt ned i historisk tid; for i de jordfunne betalingsringer av gull gjenfinner Brøgger en enhet på 6 øyrer, et halvt pund, som går igjen i manneboten, »baugen«, enda i de gamle lovene, — en eftervisning som har den allerstørste rettshistoriske interesse.

Overgangen til den historiske tids system med en øyre på 3 ertogar finner Brøgger ophavet til i den konstantinske mynt-reform av 312. Men atter her viser det sig at det er forbindelsen med det frankiske område som er avgjørende. For ertogen blev identisk med den galliske stater, dobbel-denaren eller dobbel-solidusen, og øyren blev minket

Digitized by Google

de to-tre gram som måtte til for å få den til å høve med denne nye under-enhet. Bevisene for dette nye vektsystemet finnes i vikingtidens gullfund.

Jeg har ikke hatt tålmodighet til å kontrollere Brøggers fremstilling og utregninger i det enkelte. Men meget av det virker umiddelbart innlysende, og hans undersøkelse er lærerik for mange områder av vår gamle kulturhistorie.

Halvdan Koht.

Finnur Jónsson, Norsk-islandske kultur- og sprogforhold i 9. og 10. årh. (Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab. Historisk-filologiske Meddelelser, III 2.) Kbh. 1921. 330 s.

Det skrift som professor Finnur Jónsson nylig har sendt ut, er i stor utstrekning utarbeidd allerede flere år tilbake. Det er i sin første del, avsnittet om kulturforholdene, et polemisk innlegg i spørsmålet om den vesterlandske innflydelse på vikingtidens åndsliv, og vender sig særlig mot Sophus og Alexander Bugge, delvis også mot Axel Olrik, von Sydow og Andreas Heusler. En inngående anmeldelse av skriftet måtte derfor ta standpunkt til en hel rekke av de spørsmål innenfor mytologi og litteratur som polemikken gjelder, og det er det ikke her meningen å gjøre. Men det er likevel på sin plass å henlede opmerksomheten på skriftet og peke på dets betydning.

Begynnelsen av det er det som virker svakest. Spørsmålet om fra hvilken tid normennene kom i samkvem med vesterlandene, lar sig ikke avgjøre ad rent litterær vei; her må arkeologene ha det siste ord, og selv om jeg er tilbøielig til å være enig med forfatteren i at vikingtogene vistnok ikke har begynt før omkring 800, må jeg kreve en langt bredere begrunnelse. Når han derefter vil vise hvor liten berøring de islandske landnåmsmenn i virkeligheten hadde hatt med irer og andre keltiske folk i vesten, så er dertil straks å bemerke at vi eier ikke så fullstendige biografier av landnåmsmennene at vi tør slutte noget av dem med hensyn til sproglig og kulturelt samkvem. Det er innholdet i selve sprog- og kulturstoffet som her må gi det avgjørende bevis for eller imot. Og for det vigtigste ånds-

Digitized by Google

produkt fra vikingtiden, eddadiktningen, har undersøkelsen av landnåmsmennenes forbindelser i vesterlandene så godt som intet å sie, al den stund eddadiktene for den væsentlige del er blitt til ikke på Island, men i Norge. Dette siste er jo også Finnur Jónssons standpunkt, og netop i dette skrift sammenfatter han hele sin begrunnelse herfor med klarhet og kraft, — efter mitt skjønn også seierrikt på alle punkter.

Spørsmålet om kulturpåvirkningen fra vesten tar Finnur Jónsson op bare for de områder som forutsetter gjensidig sproglig forståelse. All den påvirkning som arkeologien gir vitnemål om, lar han ligge; den kunde jo også foregå uten nogensomhelst sprogkundskap, og den lar sig åpenbart ikke nekte. Et viktig kulturstoff har vi således i ethvert fall fått fra Irland og England i vår prydkunst. Men med mytologi og litteratur kan det meget vel forholde sig ganske anderledes, og her er det Finnur Jónsson drager i felten mot hypotesene om vesterlandsk, særlig keltisk innflydelse. Han formår også å redusere antallet av gamle vesterlandske låneord i norrønt sprog til et rent minimum, og han har rammende innkast å gjøre mot selve de folkloristiske og litterære argumenter. I motsetning til den irsk-angelsaksiske hypotese opstiller han selv — bare så altfor kort utviklet — en hypotese om en eldre tysk kulturpåvirkning i sprog og sagn.

I grunnsynet tror jeg Finnur Jónsson har rett Jeg kan ikke se noget spor av irsk påvirkning på den norsk-islandske sagaskrivning. Utvilsomt har europeisk kultur og litteratur — legender, kronologisk studium, kongelig historieskrivning — virket med til å skape sagaskrivningen i det 12te århundre, og ymist sagnstoff har flytt inn fra utlandet. Men det hjemlige fortellings-grunnlag — slekts- og lokaltradisjoner, sagn og eventyr — er likevel hovedsaken både for innhold og for kunstform, — det er netop det som løfter sagaen så høit op over al annen middelaldersk historieskrivning. Og gude-mytene var visselig for en væsentlig del utformet før vikingtiden begynte.

Vi tør nok holde fast ved Sars's og Sophus Bugges grunntanke om det store gjennembrudd som kom med vikingtiden. Men vi kan ikke lenger sette så skarpt et skjel mellem vikingtiden og den foregående tidsalder, den som

Digitized by Google

arkeologene har kallt »folkevandringstiden«. Det som skjer i vikingtiden, både politisk og kulturelt, det er i virkeligheten en fullbyrdelse av folkevandringstidens kamp og arbeid. De allerfleste nye utviklings-momenter — religiøse, sosiale, politiske — setter inn i folkevandringstiden. I vikingtiden setter de frukt: edda- og skaldediktning, rikssamling og landnåm.

Finnur Jónssons forskninger og utrettelige polemikk har hjulpet til å føre oss fram til denne erkjennelse.

Det siste hoved-avsnitt i den nye boken hans har rent sproglig innhold: det søker å fastslå i enkeltheter vikingtidens norske sprogform. Dette avsnitt skal jeg ikke innlate mig det minste på. Det har dog også sin historiske interesse; det har bl. a. betydning for rune-innskriftenes datering, og det oplyser mange av tidens personnavn. Det viktigste er kanskje at forf. vil sette adskillelsen mellem de nordiske sprog en god del tidligere enn det før er blitt gjort, således at norrønt blir klart skilt fra dansk alt i 9de århundre. Dette blir da et moment i den nordiske nasjonalitets-dannelse.

Til slut anmerker jeg bare at Finnur Jónsson slutter sig til Yngvar Nielsens og min opfatning, at utflytningen til Island ikke kan ha vært en følge av Harald Hårfagres ovrike.

Halvdan Koht.

S v e r r i s s a g a etter Cod. AM 327 4°. Utgjevi av Den Norske Historiske Kildeskriftkommission ved G u s t a v I n d r e b ø. Kr.a 1920. LXXVIII + 214 s.

Med denne utgaven er det fjerde og siste — i virkeligheten kanskje det elste — av håndskriftene til Sverres saga kommet på trykk. Eirspennill har nylig Finnur Jónsson utgitt (se dette tidsskrift, 5. R. IV 170—172), Flateyjarbók for femti år siden Guðbrandur Vigfússon og C. R. Unger, Skálholtsbók nylig A. Kjær, — alle for Kildeskriftfondet. Håndskriftet 327 lå riktignok til grunn allerede for utgaven av 1834 i Fornmanna Sögur, og om enn Indrebø kaller dette en god utgave, så var den likevel langtfra god nok; den gav en normalisert tekst, og der var slett ikke rent få mistak i den. Nu har vi fått en utgave som

Digitized by Google

i alle henseender svarer til vår tids videnskapelige krav, så nu har vi alle de nødvendige hjelpemidler til studiet av Sverres saga og de mange interessante spørsmål som knytter sig til dens tilblivelse.

Indrebø har selv i sin utførlige innledning ikke bare gitt en karakteristikk av håndskriftet og dets rettskrivning, men også tatt op til drøftelse to av de hovedspørsmål som mest har vært diskutert, — spørsmålet om forholdet mellem de fire håndskrifter, særlig da om den kortere tekst i Eirsp. og den lengere i 327, og spørsmålet om forholdet mellem sagaens hoveddeler, særlig om hvor langt kong Sverre personlig kan ha hatt del i den.

Begge disse spørsmålene har dessuten nylig vært drøftet av Finnur Jónsson i en avhandling i Arkiv f. nordisk filologi, XXXVI 97—138, trykt i slutten av 1919. Denne avhandlingen er et polemisk innlegg imot en eldre avhandling av mig i Edda II (1914), s. 67—102, der jeg hadde hevdet særmeninger i begge de nevnte spørsmål. Finnur Jónsson viser sig å være uenig i nær-sagt hver setning jeg dengang skrev, ikke bare vedrørende disse spørsmålene, men også om hele den gamle sagaskrivning. Selvsagt er ikke her stedet til å ta op hele emnet på nytt; men det faller naturlig å gjøre nogen bemerkninger om de spørsmål som nu både Indrebø og Finnur Jónsson har behandlet.

Angående forholdet mellem håndskriftene hadde jeg prøvd å vise at den korte tekst i Eirsp. bedre repræsenterte sagaens grunntekst enn den lengere i 327; jeg mente at dette siste håndskriftet hadde både reale og stilistiske utvidelser av grunnteksten. Både Indrebø og Finnur Jónsson argumenterer mot mig i dette stykket og erklærer Eirsp. for en forkortet tekst Det forekommer mig ikke at de grunner jeg hadde gitt for min mening, allesammen er blitt like sterkt avsvekket eller tilintetgjort ved mot-argumentene; det fins ting i 327, som må være senere tillegg. På den andre siden har Indrebø og F. Jónsson på en lang rekke punkter gjort det innlysende, at Eirsp. har foretatt avkortninger i en utførligere tekst. Og i dette spørsmål må jeg da i hovedsaken opgi det standpunkt jeg i 1914 forfektet. Jeg fastholder bare at Eirsp. i flere tilfelle kan hjelpe til å påvise uekte innskudd i 327. Jeg fastholder også at den knappe form i Eirsp., bl. a. med sløifningen av de mange

ophopede synonymer[1], viser en gjennemgående bedre, folkeligere stilkunst enn vi finner i 327, og vår beundring for denne kunst må stige når vi således ser at den er helt bevisst gjennemført.

Med hensyn til det andre og viktigere spørsmål, om forfatterskapet til sagaen, stiller Indrebø sig på mitt standpunkt imot Finnur Jónsson. Jeg hadde hevdet at Sverres del i verket ikke nådde lenger enn til året 1179, d. v. s. omfattet kap. 1—39 og kap. 42. Indrebø vil dessuten ta med kap. 41 og 43; men jeg kan ikke finne annet enn at begge disse kapitlene mer sikter på det kommende enn avrunder det foregående, så jeg er ikke tilbøielig til å følge Indrebø på dette punkt, — stort har det jo ikke å sie.

Det som gjør Indrebøs argumentasjon i dette spørsmålet særlig verdifull, det er at han nytter høvet til en inngående karakteristikk av sagaens hoveddeler med hensyn til stil, innhold og tendens, og her har han samlet en mengde fine og presise iakttagelser som vil være til nytte og glede for alle senere granskere. Han legger stor vekt på den iakttagelse jeg hadde gjort angående forskjellen i omtalen av Gud i første og siste del av sagaen, noget som Finnur Jónsson mener »kan bero på den rene tilfældighed«. Jeg behøver om dette spørsmålet ikke å opta nogen polemikk med F. Jónsson; det er fullt tilstrekkelig å vise til Indrebøs utredning.

I det hele er Indrebøs innledning et vektig tilskudd til granskningen av Sverres saga, og selve utgaven står verdig ved siden av de beste vi ellers har.

Halvdan Koht.

---

[1] Indrebø, s. LV², citerer mig som om jeg har sagt at slike synonymer fins »i tusundtal«, mens han kommer til mellom to og tre hundre; i virkeligheten skrev jeg bare »nær-sagt i tusundtal«.

Digitized by Google

GJENSIDIGE NATIONALE STEMNINGER HOS NORDMÆND OG SVENSKER, SÆRLIG I DET 16. OG 17. AARHUNDRED.

FOREDRAG PAA DET NORDISKE HISTORIKERMOTE I KRISTIANIA JULI 1920

AV OSCAR ALBERT JOHNSEN.

Det gjensidige nationale forhold mellem nordmænd og svensker i nyere tid er et temmelig forsømt avsnit av de to folks historie. Kun rent leilighetsvis har vore forskere streifet spørsmaalet uten nogensinde at gjøre det til gjenstand for en sammenhængende granskning eller drøftelse. P. A. Munch hadde, naar vi bortser fra hans fremstilling av unionsperioden 1319—97, i det hele liten anledning til at komme ind paa dette emne, og de senere historikere av den skandinavistiske retning hadde det saa travlt med at forsvare og bortforklare det danske herredømme i Norge, at de gjerne overhørte eller undervurderte de stemmer fra fortiden, norske eller svenske, som var fiendtlig stemt mot den danske indflydelse. Men heller ikke J. E. Sars's historieskrivning, som hadde det nationalpolitiske formaal at vække og staalsætte nationen til selvstændighetskampen mot Sverige, hadde nogen interesse av at fremdra og granske forbindelserne mellem de to folk i fortiden. Tvertimot. Svenskerne blev av det parti, som netop J. E. Sars var en saa fremragende tals-

Digitized by Google

mand for, en tid lang betragtet og omtalt under synsvinkelen: arvefienden.

Vor tid vil imidlertid kunne se langt mere upartisk paa saken. Den strid vi hadde med Sverige, er utkjæmpet, og stridsspørsmaalene er løst paa en maate, som i længden har skapt gjensidig tilfredshet. Forholdet mellem nordmænd og svensker er nu saa godt, at man med forundring spør sig selv, *hvorfor* det nogensinde har været anderledes, og om det gamle fiendskap ikke bare har været en kunstig oparbeidet stemning, det gode naboforhold derimot det normale. Det er slike betragtninger, som har bragt mig til at ta forholdet mellem nordmænd og svensker i ældre tid op til en noget nærmere undersøkelse, og jeg har følt mig saa meget mere opfordret dertil, som den næsten totale mangel paa interesse, forskningen har vist denne side av vor historie, har fort til en noget ensidig og skjæv opfatning av vort folks stilling ikke alene til Sverige og svenskerne, men ogsaa til Danmark og det danske folk. Emnet kunde kræve en bok, og en saadan vil kanske engang komme. I et enkelt foredrag maa man indskrænke sig til at trække op hovedlinjer og peke paa de mest fremtrædende og nærliggende aarsaker.

Forholdet mellem nordmænd og svensker i Norges gamle selvstændighetstid lar sig karakterisere i faa ord. Det var, saavidt kilderne tillater os at granske det, gjennemgaaende et godt naboforhold, saa godt, at vi sjelden i historien finder maken til det blandt folk, som har grænser sammen. Fortællingen om Torgny lagmands optræden under striden mellem de to Olaver er ganske vist kun et sagn; men selve sagndannelsen er et vidnesbyrd om den venskapelige stemning og den gjensidige agtelse for hinandens velerhvervede rettigheter, som i sagatiden og længe efter hersket mellem nordmænd og svensker. Tilnavnet Fredkolla, som kong Magnus Barfots svenskfødte dron-

Digitized by Google

ning, Margrete Ingesdatter, fik, var ogsaa git av et godt hjerte, i glæden over, at striden mellem kongerne om Dalsland var bragt til avslutning ved dette egteskap. Likesaalidt formaadde spørsmaalet om besiddelsen av Jemtland at fremkalde nogen krigersk stemning mellem folkene. Oistein Magnusson erhvervet, som bekjendt, dette landskap i dyp fred. I kongerne Harald Gilles og Karl Sunesons saavel som i Magnus Lagabøters og Valdemars dage blev grænseskjellene mellem rikerne bestemt gjennem vidneprov og fredelig forhandling. Senere gjorde den fælles motsætning til russerne eller karelerne, at det venskapelige forhold gik over til et virkelig forbund. Under kongemøtet ved Solberge-Os[1] den 29. september 1302 stiftedes et stort fredsforbund mellem Norge og Sverige, og ved den samme leilighet var det, at den norske konge Haakon Magnussons datter Ingebjørg fæstedes til den svenske hertug Erik, en forbindelse som i sin tid skulde bli ophavet til den første svensk-norske union. Hertug Eriks senere stridigheter med kong Haakon, disse kampe, som bl. a. gav anledning til det første anlæg av grænsefæstningen Baahus, er tildels at betragte som en familiestrid, men har tillike sammenhæng med oprørske tendenser blandt de norske stormænd. Det var gammel tradition dette, at indbyggerne i de svenske grænselandskaper tok del i de norske partistridigheter, som regel paa den svakere parts side. Saaledes gik under Harald Haardraade gauterne sammen med oplændingerne i deres oprør under Haakon Ivarsson Jarls ledelse og blev slaat sammen med dem. Senere fandt saavel birkebeiner som ribbunger tilflugt og hjælp i Vermland. Det er derfor ganske i stilen, naar grænseherren hertug Erik skrider ind til fordel for de misfornøide norske stormænd. Striden endte

[1] Islandske Annaler, ed. G. Storm (1888), s. 146 flg.

Digitized by Google

som bekjendt med forlik og svogerskap mellem kong Haakon og hertugen, og episoden synes ikke at ha øvet nogen indflydelse paa det nedarvede gode forhold mellem folkene.

Heller ikke unionen av 1319 bragte nogen forandring i dette forhold, men nærmet snarere de to folk til hinanden, særlig gjennem egteskapsforbindelserne mellem norske og svenske adelsætter, som blev begunstiget først av Magnus Eriksson og derpaa av Haakon VI og dronning Margrethe. Under Kalmarunionen led baade nordmænd og svensker under kongehusets monarkiske helstatspolitik, Danmarks supremati og invasionen av danske og tyske elementer. Misforholdene var vel endnu større i Norge end i Sverige; men de føltes allikevel mere der og fremkaldte en kraftigere reaktion, fordi nordmændene under det strengt arvelige og næsten eneværldige kongedømme, som hadde hersket siden Sverres dage, var vænnet til en passiv lydighet, som det svenske adelsstyre ikke kjendte, og vel ogsaa fordi Norge, og særlig den norske adel, befandt sig i stilstand, ja tilbakegang, mens Sverige og den svenske adel var i kraftig fremvekst. Allikevel gjenfinder vi de samme stemninger, og tildels de samme bevægelser paa begge sider av landegrænsen. Den norske opstand i 1436 var fremkaldt ved Sveriges eksempel og har tillike mange paralleller med svenskernes opstand i tiden for og efter. Den har de samme aarsaker, misnøiet med de fremmede fogder, det samme formaal, reisningen av en indenlandsk, national regjering, og den karakteriseres i begge land ved en samvirken mellem adel og almue. Dens leder i Norge, Amund Bolt, stod gjennem sin stedfar, Peder Ulfsson, i forbindelse med det svenske selvstændighetsparti og Engelbrekt.

Fra denne tid av og helt frem til reformationen sporer vi i Norge en voksende uvilje mot unionen og det

Digitized by Google

danske styre og en tilsvarende sympatisk stemning overfor Sverige. Under striden om kongevalget efter Kristoffer av Bayerns død holdt bønderne i Norge paa en gjenreisning av det indenlandske kongedømme; men var en union ikke til at komme forbi, vilde de heller ha en forening med Sverige under Karl Knutsson end en ny forening med Danmark under en dansk eller tysk konge. Navnlig protesterer de mot valget av kong Kristiern. »Aldrig var det vor gode vilje«, heter det i almuens bekjendte brev til denne av 24. nov. 1449, »og aldrig vorde skal, at I skal bli vor konge, og det mest av den grund, at vi har faat sikkerhet for, at I har orlog med Sveriges rike, og Norge og Sverige har bestandig holdt sammen i enighet og kjærlighet. . . . . Gud har sammenfoiet disse to riker længere end 4—500 mil, det ene med det andet. Skal de nu adskilles med tvedragt, hvad Gud forbyde, da blev det utallig mange menneskers forderv baade paa liv og gods i begge disse riker, og særlig i vort fattige rike Norge. Derfor er der ingen von om, at disse to riker nogen tid skal i tvedragt adskilles med vor vilje»[1].

Dette er som talt ut av almuens hjerte[2] og viser en fuldstændig rigtig opfatning av, hvad en fortsættelse av den dansk-norske union logisk maatte føre til. De norske bønders stemning var ogsaa vel kjendt i Sverige.

[1] Norges gamle Love 2 R. II, s. 26 flg.

[2] En motsat opfatning hævder L. Daae i Kong Christiern den førstes norske historie 1448—58 (Chr.a 1879), s. 41 flg., men ut fra et almindelig ræsonnement, uten hensyn til de særlige omstændigheter, som taler for, at dette og andre lignende breve fra denne tid (se NgL. 2 R. II, s. 21—26) virkelig gir uttryk for de brede lags stemning m. h. t. kongevalget. En klarere og mere kritisk vurdering har J. E. Sars i Udsigt over den norske historie III (1887), s. 142 flg. Jfr. Abs. Taranger i Norges Historie III, 2, s. 72.

Digitized by Google

Den svenske Rimkrønike dadler de norske stormænd, som brøt sin ed til kong Karl, og dennes svenske raadgivere, fordi de i Halmstad gik med paa, at Kristiern skulde faa beholde Norge; men den berømmer den norske almues holdning:

»Then menuge Almogen i Norges Rijke
Loto sig ey fra Konung Karl wijke.
The wille häller Döden fanga
Än nogen tijd fra konung Karl ganga.«[1]

Og døg var uviljen mot unionen med Danmark ikke indskrænket til bønderne, men gjør sig gjældende inden alle samfundsklasser. Et samlet og sterkt uttryk fandt dette misnøiet i det norske riksraads optræden under tronledigheten efter kong Kristiern I's død i 1482, da det sluttet forbund med Sverige og under skarpe anklager mot Kalmarunionen søkte dets hjælp til at opretholde Norges selvstændighet og integritet[2]. Skjønt hjælpen uteblev og Norge saavel som Sverige paany gled ind i unionen, nu under kong Hans's scepter, kommer den unionstrætte stemning i Norge dog atter til utbrud ved oprøret i 1502 under Knut Alvssons ledelse, et oprør, som staar i den nøieste forbindelse med den svenske opstand det foregaaende aar. Knut Alvssons oprør hadde en alvorligere karakter end Amund Bolts, sigtet ikke blot paa reformer i styrelsen, men paa fuldstændig løsrivelse fra Danmark. Gjennem mordet paa Knut Alvsson lykkedes det vistnok kong Hans og det danske parti i Norge at dæmpe opstanden; men den uvillige stemning holdt sig baade blandt bønderne og aristokratiet, som begge, hver for sig, fortsatte Knut Alvssons forbindelser med det

[1] Rijmkrönikan I, s. 86.
[2] Norges gl. Love 2. R. II, s. 299—302 og s. 307 flg.

Digitized by Google

svenske selvstændighetsparti. I slutningen av 1506 ansaa kong Hans stillingen for saa alvorlig, at han sendte sønnen prins Kristiern, den senere kong Kristiern II, som vicekonge til Norge, en ganske usedvanlig forholdsregel. Landet var i virkeligheten atter paa randen av oprør. Dog lykkedes det prins Kristiern gjennem en energisk, tildels brutal optræden, at splitte motstanderne og nedslaa oprørsbevægelsen, mens den endnu var i sin begyndelse.

Vi vet, at prins Kristierns haardhændte behandling av den oprørske almue paa Hedemarken og av den for svenske sympatier mistænkte biskop Karl II av Hamar fremkaldte forbitrelse i de svenske grænsebygder, hvor bønderne stod i handelsforbindelse med nordmændene; men denne stemning var selvfølgelig litet at bygge paa for de misfornøide i Norge. Hvad det kom an paa, var Svante Nilssons og de svenske myndigheters holdning, og det viste sig nu som før, at de var matte og lunkne, naar det gjaldt at yde selvstændighetsbevægelsen i Norge nogen materiel støtte. Og dog var der blandt Svante Nilssons raadgivere idetmindste én mand, som saa, at det nu selvstændige Sverige allerede av hensyn til sig selv burde gripe ind for at hindre Norges underkuelse under Danmark, og det var presten i Mora i Dalarne, Arvid Siggeson. I ett av sine breve til Svante Nilsson fra 1508 maner han denne til ikke at glemme Norge, om det skulde komme til fredsforhandlinger med Danmark, men at gjøre, hvad han kunde, for at fastsætte nogen artikler, som sikret nordmændenes rettigheter. »Ti«, siger han, »det er ikke godt at skille dem aldeles fra os, saa de kunde jo ha nogen tillit til os, om det fremdeles kunde gjøres behov; ti disse to riker skylder hverandre godt.« Og hans tanker gaar videre, til Norges løsrivelse fra Danmark og forening med Sverige: »Kan det *ikke* komme til nogen dagtingning, da er det nyttig at drage

Digitized by Google

de norske med nogen lempe over til os og skikke dit nogen magt med folk, som almuen vil lystre. Ti det er bedre, at kong Hans og hans parti har to riker mot sig, end at han skal ha to riker mot dette til fordærvelse«[1]. Her er Sveriges interesse i spørsmaalet om Norges fremtidige stilling i Norden klart set og tydelig uttalt.

Det var ved denne leilighet, som i 1482 og 1502, nordmændene, der appellerte til svensk hjælp mot de danske; men ikke mange aar efter syntes rollerne for et øieblik byttet om. I forfærdelsen over det Stockholmske blodbad henvendte Sveriges riksraad og stænder sig til nordmændene med bøn om hjælp til oprøret mot kong Kristiern II[2]; men det norske folk var efter kong Hans's og Kristiern II's regjeringer endnu mindre end før istand til at raade over sine handlinger, og Gustav Vasas kraftfulde ledelse av oprørsbevægelsen i forbindelse med den danske adels reisning mot kong Kristiern gjorde snart Norges hjælp overflødig. Gustav Vasa kom hurtig i den grad ovenpaa, at han ikke alene kunde befri sit fædreland fra det danske herredømme, men endog søke at utvide dets landomraade. Selv tanken om at rive Norge ut av unionen med Danmark og forene det med Sverige har ikke været helt fremmed for ham[3]. Han lot i 1523 foreta et indfald i det søndenfjeldske helt frem til Oslo, hvorfra togets ledere i aapent brev til nordmændene, dateret 3. april 1523, søkte at bringe dem til at falde fra kong Kristiern og gi sig ind under svenskernes nye høvding, »Gösth Ericsson«, og »gjøre en evig fred og bebindelse mellem Sverige og Norge«. Der er bevaret et saa-

[1] Allen, De tre nordiske Rigers Historie II, s. 576 flg.
[2] Hadorph, Rijm-Krönikan II, s. 455—59.
[3] Se hans bekjendte »Anteckningar«, trykt i Handl. rör. Skand.s Hist. I, s. 37 flg.

Digitized by Google

dant aapent brev til almuen paa Agdesiden[1], og Celsius omtaler lignende skrivelser til bønderne i Jemtland og Herjedalen, saa der er grund til at tro, at de har været utsendt over hele landet eller ialfald over større dele derav. En saadan appel til den norske almue var heller ikke haabløs paa denne tid; ti misnøiet med danskestyret var fremdeles sterkt og levende, og frafaldet fra kong Kristiern blev snart almindelig[2]; men situationen blev ikke utnyttet fra svensk side; den lille svenske styrke kunde intet utrette mot de danske lensherrer paa Akershus og Baahus; den maatte snart trække sig tilbake til Viken, som den holdt besat, og nu fordærvet Gustav selv sit forhold til Norge og de utsigter han kunde havt til at vinde dette land gjennem en frivillig tilslutning fra nordmændenes side, idet han var kortsynt nok til at beholde Viken, ja endog negtet at opgi det til det norske riksraad, da dette efter Kristierns II's avsættelse selv overtok styret og bad om Vikens tilbakegivelse under henvisning til nævnte kjendsgjerning og det gamle venskap mellem rikerne[3].

Idethele er Gustav Vasas stilling til Norge en anden end Arvid Siggesons og ialfald de ældre Sturers. Det gamle svenske selvstændighetsparti hadde likesaa vel som unionsvennerne respektert Norges selvstændighet og integritet. Først under Sten Sture d. y. merkes en bevisst stræben efter at vinde norsk landomraade, og endda gjælder den kun Jemtland, hvis stilling i national henseende var tvetydig, og som kirkelig hørte ind under Uppsala erkebispedømme. Gustav Vasas besættelse av Viken og neg-

[1] Diplom i Münchenersaml., N. R. A., trykt i Saml. til det norske Folks Sprog og Historie I, s. 330 flg.

[2] Se Saml. etc. I, s. 331; D. N. XII, no. 305; Historisk Tidsskrift 5 R. II, s. 207 flg.

[3] Saml. I, s. 332 flg.

Digitized by Google

telse av at gi det tilbake i det norske riksraads haand har derimot ingen undskyldning. Det var en aapenbart fiendtlig handling overfor et venligsindet folk, og det var utvilsomt ogsaa en uklok handling, fordi Gustav Vasa derved forskjertset sine utsigter ved det nær forestaaende norske kongevalg saavelsom ved kongevalget i Norge efter Fredrik I's død, da en mindre gridsk og mistænksom og mere smidig politiker end han vilde hat god utsigt til at bli *valgt* til konge i Norge. Kong Gustav underholdt netop i disse aar en ganske livlig brevveksling med det norske riksraad og erkebiskop Olav i Trondhjem. Denne brevveksling dreiet sig især om de svenske flygtninger, biskoppen i Vesteraas, Peder Sunnanväder, den avdøde riksforstander Sten Sture d. y.s kansler, og hans ven, den til erkebiskop i Uppsala utvalgte mester Knut, senere ogsaa om Peder Grøm, hr. Jacob i Mora og tilsidst om Daljunkeren, den foregivne Nils Steensson Sture. Disse svenske flygtninger blev omfattet med megen sympati i Norge, hvor de en tid fandt et fredet opholdssted, beskyttet av rikets geistlige og verdslige stormænd. Særlig tok erkebispen og tildels riksraadet sig av de geistlige flygtninger, og det var kun motstræbende og med sorg man imøtekom Gustavs gjentagne krav om deres utlevering[1]. For mester Knut gik erkebispen personlig i forbøn i skrivelse til kong Gustav, til Sveriges erkebiskop og biskopper og til Sveriges riksraad[2]. Kong Gustav hadde saaledes god leilighet til at vinde den norske erkebiskop og de øvrige norske stormænds hjerter ved en forstaaelsesfuld og human optræden og en vis imøtekommenhet. Istedet optraadte han overmodig og brysk og la i sine skrivelser til de norske myndigheter kun altfor sterkt sin

[1] Saml. I, s. 484—98

[2] Saml. I, s. 501—506.

Digitized by Google

hevngjerrighet mot flygtningerne for dagen. Han grundet sine krav paa utlevering paa overenskomsten i Malmø av 4. septbr. 1524 mellem ham og Fredrik I, en overenskomst, som ingen repræsentant fra Norge hadde undertegnet, og som efter ordlyden at dømme kun gjaldt Danmark [1], og han paaberoper sig det gamle venskap mellem rikerne [2], som han selv paa det alvorligste hadde krænket ved at forholde Norge Viken. Det er derfor ikke uten bitterhet, at erkebiskoppen ved utleveringen av Peder Cantsler bemerker til kong Gustav, at den sker, »uppaa det, at vilje og venskap, som i lang tid fortrengt været haver mellem desse tvende riker, maatte fornyes og forbæres« [3]. At erkebiskoppen med disse ord sigter særlig til tilbakeholdelsen av Viken, kan jo ikke være tvilsomt. En likefrem smaalighet kommer tilsyne i Gustavs skrivelse til erkebiskop Olav av 4. nov. 1528, hvor han kræver ham for 120 ungarske gylden, som hadde tilhørt den nu henrettede Peder Cantsler, og under heftige bebreidelser anklager erkebispen for hans forhold: »I hafve uphållet, hulpit och styrkt våra viterliga forrädere, then ene effter then anden på vårt och Sverigis rikis argiste, och ther til medt hafve slagit vår bref på kyrkedøren.« Og saaledes videre i samme dur [4]. Erkebispen frala sig den sidstnævnte beskyldning og gjorde opmerksom paa, at de 120 gylden og mere til var medgaat til de utleverte flygtningers arrest og transport m. v., men sa sig allikevel villig til at betale [5]. Idethele opnaadde Gustav Vasa at gjøre sig grundig forhadt i Norge, og denne stemning overfor den store nygrunder av Sveriges selvstændighet klinger

[1] L. Laursen, Danmark-Norges Traktater 1523—1750 I, s. 23 flg.
[2] Saml. I, s. 488, 492—95, 505, 511, 518—21, 523, 539.
[3] Saml. I, s. 510.
[4] Saml. I, s. 539.
[5] Saml. I, s. 541 flg.

Digitized by Google

undertrykt og dæmpet i erkebispens breve og mere lydelig i skrivelse fra en fru Inger til Østraat eller en Vincents Lunge.

Idethele var Gustav Vasas optræden overfor Norge og de norske myndigheter saadan, at den ikke alene umuliggjorde Norges frivillige tilslutning til Sverige; den var tillike et leit varsel for det fremtidige forhold mellem de to nabofolk. Dette gjælder ogsaa hans Finmarkspolitik, som er yderst aggressiv overfor Norge. Han drog som bekjendt birkarlernes tildels noget tvilsomme skatterettigheter overfor finnerne (lapperne), ogsaa sjøfinnerne, ind under Sveriges krone og søkte likesom senere Karl IX at hævde ikke alene skatteret, men endog territorialret over hele det finmarkske fastland fra Varanger til Titisfjord (Tysfjorden), ja endog over dele av Kolahalvøen[1].

Allerede Gustav Vasa betragtet tydeligvis Norge nærmest under synsvinkelen en dansk provins, som man burde søke at skade og formindske for derigjennem at ramme Danmark. Han indleder saaledes *den* svenske politik overfor Norge, som opgav at vinde dette rike som helhet for et frivilligt forbund med Sverige, men istedet tok sigte paa en stykkevis erobring av landet. Det var ikke av hensyn til Norge, at Gustav i 1532 atter opgav Viken, men av hensyn til Fredrik den I og i glæde over Kristiern II's tilfangetagelse. Han var idethele tilbøielig til at overse nordmændene og de norske autoriteter, som endnu fandtes, og arbeidet derved den danske politik i hænderne. Da det norske riksraad efter Fredrik I's død i 1533 underrettet ham om det forestaaende herremøte i København St. Hans 1534 og bad ham sende sine fuldmægtige dit[2], svarte han i en meget kjølig tone, at han

[1] Se Gustaf I's Registratur XXII (1551); s. 331—334, 340, 346, XXIII (1552), s. 392—394.

[2] Saml. I, s. 350 flg.

Digitized by Google

saa vilde gjøre, *naar han fik indbydelse fra Danmarks rikes raad*[1]. Nogen interesse for at opretholde Norges jevnbyrdighet med unionslandet viser kong Gustav overhodet ikke. Han synes at ha set med stor koldsindighet paa, at Norge faa aar efter mistet sit riksraad og alle andre ytre tegn paa selvstændighet og formelt som reelt sank ned til en provins av Danmark.

Man vilde imidlertid ta feil, om man trodde, at Gustav Vasas holdning overfor Norge og nordmændene betydde en avgjort svingning de to folk imellem. Der er tvertimot nok av vidnesbyrd om, at aanden fra Amund Bolts og Knut Alvssons, fra Engelbrekts og de ældre Sturers dage fremdeles var levende paa begge sider av Kjølen, og at Norges fuldstændige underkastelse under Danmark gjennem statsforandringen i 1536—37 og reformationen vakte sorg og harme i Sverige. Et veltalende uttryk fandt denne stemning i Querelae Svedicae, forfattet under 7-aarskrigen i 1560-aarene eller i tiden nærmest efter av en høit dannet og fædrelandselskende svensk mand. Forfatteren gir i velklingende latinske vers en malende, og dog ikke synderlig overdreven skildring av Norges stilling i dets selvstændighetstid, da det hadde eget riksraad, en egen indfødt adel, egne konger, og idethele ikke stod tilbake hverken for Danmark eller Sverige. Derefter skildres forfaldet under det danske styre: Norge er blit forarmet, har mistet sine skatland, indfødte nordmænd tilsidesættes, agtes uværdige til embeder, nedstøtes til et intet. De danske tørster endog efter den norske adels blod. Knut Alvsson skildres som en herlig og modig kriger, en kjæk ridder av norsk blod, Norges beskytter mot Danmarks angrep; men han blev fældet ved list. Og med hans blod gik ogsaa Norges frihet og hæder til-

[1] Saml. I, s. 532 flg.

Digitized by Google

spilde[1]. Der gaar en sterk stemning gjennem Querelae Svedicae, og denne stemning saavelsom selve skildringen av Norges fordums glans og storhet minder meget om de tilsvarende og omtrent samtidige skildringer i Absalon Pedersens bok: Om Norges Rige. Men naar den patriotiske svenske forfatter føler sig saa sterkt grepet av Norges ulykke, er det, fordi han betragter Norge som Sveriges søster, og fordi Sverige har været nær ved at lide samme skjæbne som det: at opslukes av »det grusomme Danmark«. Den opfatning av Knut Alvsson, som Querelae Svedicae gir uttryk for, er en helt anden end den gjængse, fra den ældre danske tradition overleverte; men den nyere norske historieforskning har i hovedsaken git forfatteren av Querelae Svedicae ret i hans dom[2].

Den opfatning av Norges historie og grunden til dets forfald, som faar uttryk i Querelae Svedicae, har vistnok været almindelig utbredt i Sverige; ti den klinger atter og atter igjen i senere svenske skrifter, saaledes i Gustav Adolfs aapne brev til nordmændene av 12. mars 1612, som desuten sterkt betoner nordmændenes nære slegtskap med svenskerne[3]. De er utsprunget av svensk blod; de har dannet en selvstændig stat; men de danske konger har bragt dem under sig med list og vold, utryddet adel og ridderskap og besat alle embeder og bestallinger, aandelige og verdslige, med utenlandske mænd. Der findes i Norge »näppeligen en befallningsman eller förnähm prästman«, som »rätt af norskt blodh och börd födder är«. I

---

[1] R. Nyerup, Langebekiana p. 271—80. L. Daaes forsøk paa at vise, at Erik XIV er forfatteren, er mislykket, likesom hans omtale av digtet som historisk kilde er altfor avfeiende, se (norsk) Hist. Tidsskr. (1ste række) III, s. 492 flg.

[2] Norges Historie III, 2, s. 214—36.

[3] Joh. Widekindi, Gustaf II Adolphs Historia I (Stockh. 1691), s. 82—85, og derfra i Saml. III, s. 249—56.

Digitized by Google

et svensk agitationsskrift, som under krigen i 1650-aarene blev utspredt i Norge, faar denne appel til nordmændenes nationale æresfølelse et endda mere veltalende uttryk: »Hvem är ibland eder, som kan berömme sig, at hans barn worda betrodde om några tienster vthi Norges rike? Ähre icke alle höge embeter hos eder förstörde? Hwar finne I riks- och konungslige rådsembeter uthi edert rike, som i förrige dagar warit hafwer och brukeligit är i alla konungariker?« [1]

Idethele blusser den svenske harme over Norges underkastelse under Danmark sterkt op netop under krigene i 1640- og 1650-aarene, og jeg tar neppe feil i den antagelse, at dette staar i sammenhæng med oprettelsen av den norske hær i 1641 og de prøver denne allerede i krigene 1643—45 og 1657—60 utviste paa mot og brukbarhet; ti først nu gik sandheten av Moraprestens ord fra 1508 om faren ved en fortsættelse av den dansk-norske union rigtig op for de ledende i Sverige. For første gang erkjendte de hele alvoret i det tap deres fædreland hadde lidt ved Norges underordning under dansk styre, og i skrifter, som syder av patriotisk lidenskap, søker de at opflamme den norske nationalfølelse til brud med Danmark. I en paa dansk forfattet broschure til de »erlige og retsindige, gode mænd«, Norges indbyggere, som i 1644 blev utspredt i avskrifter i Baahuslen, minder forfatteren nordmændene om, hvad »trældom er for en stor byrde og aak«, at døden er bedre end den, og hvilken fordærvelig indflydelse berøvelsen av »den ædle friheten« har paa mennesket. Og saa fortsætter han:

»Exempel haver man dagligen for oine hos eder, ærlige mænd, som i det navnkundige og fordum berømmelige kongerike Norge boendes ere, og haver ikke aleneste

[1] Copia vthaff ett fortroget Breff etc. Tryckt åhr 1657.

ulykkeligen kommet under fremmedes aak og herskap, men endog under saadan nation, som aldrig tro og gjorte løfter holdet haver. — — — Naar I gaa til eders historier, som beviser, at eders forfædres ædle manddom, magt og stridbarhet under kongelig vælde i Norge saa stor været haver, saa at de danske med alle sine øier eller insuler have været eders underdanige skattedragere, hvilke I have givet love og forordninger og regjeret med kongelig myndighed og værdighed. Og betragter saa den skrøpelighet, som I nu er stedt i, idet eders krone og scepter er eder ikke alene frataget, eders fordum mægtige kongerike til en provins eller et landskap fornedret; men eders gamle friheter og eders forfædres manddom er forvandlet til trældom. Saa havde vel den et stenhjerte blandt eder, som ikke saadant sit fædrelands ruin og undergang ikke skulde lade gaa sig tilsinde.« Videre minder skriftet nordmændene om, at deres kongerikes undergang »er eder ikke paakommet ved sværdhaand eller av nogen mægtigere end I var, men ved de danskes listige praktiker, med hvilke de har indtrængt sig gjennem giftermaal uti eders kongerike, utryddet hos eder alt kongeligt og adeligt blod, bortført eders riges scepter, opvakt imellem eder alleslags misforstand og uenigheter til eders undergang og deres opvekst«. Nordmændene opfordres derpaa til at »utrydde saadanne fordærvelige danske græshopper, som ere eder svarere og skadeligere end som alle ægyptiske plager«. Sverige har her gaat i spidsen: »Tager exempel av den svenske nations ædle manddom. Beskuer, hvorledes de med sammenholden magt for nogen tid siden haver utryddet og utskrapet det forgift av deres fædrelands bond, og kaster det forsmædelige aak av eders skuldrer«[1].

[1] »Brev udi dansk sprog forfattet og tilskreven samtlige Norges riikes indbyggere«. Avskrift i Kongl. Bibl., Kbh.

Digitized by Google

Den samme lidenskapelige appel til nordmændenes nationalfølelse, de samme orgier av hat til Danmark træder os imøte i et paa svensk forfattet og trykt skrift fra 1657, som da blev utspredt i Norge, og som delvis er en oversættelse og bearbeidelse av det foregaaende[1]. Den samme tankegang gjenfinder vi ogsaa, om end uttrykt i mere beherskede ord, i et manifest til nordmændene av Per Brahe, Sveriges rikes drost, dateret Gøteborg 15. sept. 1658[2]. Norge er fra en selvstændig, med Sverige sideordnet stat sunket ned til en provins av Danmarks rike, og nordmændene har siden den tid altid hat »et trældoms aak paa sig og [er] altid blevet regjerede baade i geistlig og verdslig stand av den danske mand«. Kun i krigen har de danske ikke forglemt at sætte de norske fremmest i spidsen baade tillands og tilvands.

Idethele faar den agtelse og sympati for nordmændene som svenskernes brødrefolk, som vi kjender fra Sturernes dage, og den harme over tapet av Norges selvstændighet, som lød i Querelae Svedicae, overmaade sterke uttryk i agitationsskrifterne fra 1640- og 1650-aarene. Men ved siden derav lyder ogsaa andre toner, trusler om magtanvendelse, om nordmændene ikke lystrer parolen. Der tales om »de högtberömmelige Svea och Götha konungariken«, hvis mægtige krigshære staar færdige med dragne, skarpe sværd til at indgaa i Norges land, og der trues med blodsutgydelse paa mænd, kvinder og børn, om nordmændene ikke følger parolen og gjør oprør mot Danmark[3]. Det er det nye Sveriges sprog, det Sverige, som taler allerede gjennem Gustav Vasa's ord og handlinger overfor Norge, det erobringslystne, imperialistiske Sverige, som

[1] Joh. St. Munchs Saga I (1816), s. 39 flg.
[2] Saga, s. 21—26.
[3] Se f. eks. Robert Douglas's aapne brev til de norske av 18. juli 1657. Saga I, s. 52 flg.

Digitized by Google

under de rasende skjeldsord mot Danmark for dets fremfærd mot broderlandet Norge ikke tar i betænkning at sønderlemme dette samme Norge gjennem en stykkevis tilegnelse av dets landomraade.

Naar jeg siger nordmændene, tænker jeg ikke paa det officielle og ledende Norge, som siden reformationen hovedsakelig var dansk og paa forhaand svenskfiendtlig, men paa folkets brede lag og navnlig paa bønderne, paa almuen. Denne skiftet ikke stemning med det norske episkopats og riksraadets fald og det danske vældes gjennembrud i 1537, den bøiet sig kun knurrende for de danske lensherrer, som Kristian III og hans efterfølgere sendte op til landet og ophørte ikke med at betragte svenskerne som sine brødre og venner, mot hvem de fandt det ganske unaturlig og urigtig at gaa i krig. I den henseende stod de norske bønder i det 16. aarh., ja, tildels endnu i 1640-aarene i alt væsentlig paa samme standpunkt som ved midten av det 15de. Man har tidligere ment, at svenskernes indfald og plyndringer i Syvaarskrigen skapte et omslag i stemningen; men dette er ialfald ikke rigtig for almuens vedkommende; ti det daarlige forhold denne utviste under Syvaarskrigen, gjentar sig under Kalmarkrigen 1611—13. Den viste sig ogsaa da aldeles uvillig til at gaa i krig mot svenskerne og gjorde mytteri alt i ett under de forskjelligste og mest intetsigende paaskud. Særlig holdt den sig aldeles uforpligtet til at gaa over grænserne. Dog kan det vel være, at svenskerne, om de hadde forsøkt lignende invasioner paa norsk omraade som under Syvaarskrigen, nu vilde ha møtt en virkelig motstand, ikke bare hos de danske lensherrer og deres leietropper, men ogsaa hos almuen. Gudbrandsdølernes anfald paa de skotske leietropper i svensk tjeneste tyder derpaa og viser bondens faste vilje til at værge idetmindste sit dalføre og sit bygdelag mot en ind-

Digitized by Google

trængende fiende. Men gudbrandsdølernes holdning ved denne leilighet er endnu langtfra typisk for bøndernes optræden. Monkhaven og hans lille skare av fremmede leietropper fandt saaledes ingen virkelig motstand, da de drog gjennem Stjørdalen og Værdalen ind i Jemtland og videre ind i Sverige[1].

Dog er det tydelig, at det gamle venskap mellem nordmænd og svensker allerede nu er ifærd med at avkjøles. Trods almuens fredsvenlige holdning, som gjorde sig like sterkt gjældende i de svenske grænsebygder som i Norge, blev der forøvet saa mange grusomheter paa begge sider[2], at det maatte sætte i alt fald noget spor i folkebevisstheten. Den svenske historiker, Johan Widekindi, som i 1630-aarene skrev Gustav Adolfs historie, kalder i sin omtale av Kalmarkrigen nordmændene for »et grymt och barbariskt folk«[3]. Han sigter hermed til norske troppers herjinger i Dalsland, men disse blev mere end opveiet ved de svenskes optræden i Baahuslen (Brændefeiden)[4], nedsablingen av de 300 fangne norske bosseskytter i Ny Lødøse m. m.

Nogen avgjørende vending i stemningen medførte disse krige dog ikke for almuens vedkommende. Derom vidner ikke alene den seige motstand de norske bønder satte mot militsens oprettelse, men ogsaa deres forhold under Hannibalsfeiden 1643—45. Vistnok var dette betydelig bedre

[1] Norske Samlinger I, s. 262 flg., II, s. 41 flg., Saml. III, s. 219 flg.; Y. Nielsen, Jens Bjelke, s. 32 flg.; Norges Historie IV,2, s. 99 flg.

[2] Se Slange, Christian IV's Historie, s. 306—08; L. Holberg, Danmarchs Riges Historie II, s. 643—45; Saml. III, s. 225; (norsk) Hist. Tidsskr. 4 R. III, s. 218 flg.

[3] Widekindi, Gustaff Adolphs den Andres och Stores Historie (1690), s. 101.

[4] Om ødelæggelserne under Brændefeiden se (norsk) Hist. Tidsskr. 4 R. III, s. 218 flg.

Digitized by Google

end i de to foregaaende krige; men den gamle aand levet fremdeles. Bonderne paa begge sider av grænselinjen følte sig stadig i ikke ringe grad solidariske overfor de fælles ulykker en krig bragte og lot sig kun nødig bringe i kamp mot hinanden. »Bunde vil ikke gaa paa bunde«, siger Hannibal Sehested, »med mindre halen er sterkere av soldater« [1]. En norsk speider, som under krigen hadde været i Helsingland, berettet ved hjemkomsten, at alting var fredelig mellem jemterne og helsingen. Fra den svenske grænse ved Tolvmileskogen meldte almuen, at der ikke var nogen fare at vente fra dens side, saalænge nordmændene lot den i fred, og fra Dalarne kom den besked, at »dalkarlen vil ingenlunde ut av sit hemman paa fremmede steder, men vil bli hjemme, til des han ser manden komme, saa vil han lette paa hatten« [2].

Til denne fredsvenlighet fra den svenske almues side svarte de norske bønders holdning. Hedemarkinger og totninger gjorde vanskeligheter med at holde vakt længer mot øst end ved Elverum under paaskud av, at der ikke var krævet mere av dem i tidligere krige. Det lykkedes ved optagne tingsvidner at bevise, at gudbrandsdøler og valdrisser i krigen 1611—13 hadde holdt vakt saa langt mot øst som ved Baltebøl og Sønsterud under Tolvmileskogen; men det hindret ikke, at valdrisserne straks efter ankomsten gjorde mytteri og drog hjem [3]. Almuen i Smaalenene negtet at holde vakt paa grænserne og tok veien hver til sit med de vaaben og fødemidler de hadde faat utlevert. Sehested skildrer dens optræden i følgende ordelag i brev av 28. januar 1645 [4]:

»Endog at alting gaar os efter ønske i Sverige, og

---

[1] Saml. III, s. 144.

[2] Militært Tidsskrift 36, s. 326 flg.

[3] Mil. Tidsskr. 36, s. 316.

[4] Saml., II. s. 583 flg.

Digitized by Google

jeg selv vil have nogen af almuen med mig at styrke den ringe antal soldater vi haver, ... da ere de, langt før de kommer til grænserne, ganske forløbben, uanset de bliver, med hat udi haand, for Guds skyld og h. m.s og deres fædrelands velstand paa det hoieste formanede at ville alene gaa til grænserne og ligge paa vagt, udimidlertid jeg forrettet mit anslag, hvortil de ganske rebelliose have ropt og svaret aldrig at ville offendere Sverig; ti Sverigs granner søgte dennem intet, og naar de begyndte at røre ved Sverig, saa visste de vel, at det var til deres eigen ulykke. Og der nogen af de bedste mænd formanede dem til stillhed og at ville gaa saa vidt, som statholderen selv begjærede, have de sogt at slaa dennem ned, saa de med nød saloverede sig under officererne.«

Denne beretning er interessant, fordi den viser, at det ikke er vakttjenesten i og for sig, som vækker bøndernes harme, men Sehesteds offensive krigsførsel. De negter at gjore vakttjeneste, fordi de er aldeles besluttet paa ikke paa nogen maate at støtte et angrep paa Sverige. Vi gjenfinder i bøndernes tale og optræden ved denne leilighet den samme aand og tildels de samme ord, som i almuens breve under tronfølgestriden i midten av det 15. aarhundrede.

Hannibal Sehested skildrer i sine breve fra aaret 1645 den norske almue som falsk og oprørsk, tilbøielig til at gi sig under svensk styre[1], og han faar i denne sin opfatning støtte av presten Kjeld Stub, som taler om bøndernes »mistro og uvilje imod vores egne langt høiere end imod fienden« og om »en hemmelig forstand og korrespondants om ikke daglige kundskab og reciprociske budskab til og fra fienden«[2]. I denne »korrespondants«

[1] Se Hannibal Sehesteds statholderskab 1642—51 (1909), s. 77 flg.
[2] Kjeld Stub til H. Sehested 1. sept. 1644, Mil. Tidsskr. 36 (1873), s. 210 flg.

Digitized by Google

og disse »reciprociske budskab« bør man dog neppe se andet end gjensidige bestræbelser av almuen paa begge sider av grænsen for at opretholde et fredelig og venskabelig forhold trods krigen. »Bondefreden«, et ord, som ofte misforstaaes, bestod netop i saadanne hemmelige avtaler eller blot i en stiltiende forstaaelse mellem almuen i grænselandskaperne, meget sjelden i en formelig overenskomst med fienden, som valdrissernes med den svenske general i Syvaarskrigen[1]. Men Kjeld Stub og H. Sehested gjør sig skyldig i en betydelig overdrivelse, naar de gaar ut fra, at den norske almues fredsvenlighet og forstaaelse med den svenske bundet i noget ønske om at gi sig ind under svensk styre eller overhodet om nogen politisk tilslutning til Sverige. Enhver tilbøielighet i den retning synes paa denne tid at være forsvundet, og aarsaken hertil er ikke vanskelig at opdage. Sveriges ytre og indre forhold var sterkt forandret siden Sturernes dage. Gjennem langvarige krige, særlig ved sin deltagelse i Trediveaarskrigen, hadde det svunget sig op til en stormagt, som var med om at bestemme Europas skjæbne; men tyngslen ved denne nye og glimrende stilling hvilte paa den svenske almue. Adelens vekst i rikdom, indflydelse og hovmod, de stadige soldatutskrivninger og de trykkende skatter, som krigspolitiken medførte, la uforholdsmæssige byrder paa de svenske bønders skuldre, langt større end den norske bonde var vant til at bære. Og disse tilstande i Sverige var selvsagt ikke den norske almue ubekjendt. De svenske bønder gjorde ingen hemmelighet av, at de selv var utilfreds. Kjeld Stub fortæller i »Aggershuusiske Acter«[2], at han en nat lyttet til en samtale, som nogen svenske krigsfanger førte sig imellem i lensmand Arnebergs gaard under Tolvmilesko-

[1] Nordisk Universitets Tidsskrift 1864, 2. h., s. 36.

[2] Se J. C. Tøllefsens utgave, Chr.a 1883.

gen. De beklaget sig over de svære skatter og utskrivninger av proviant og fourage, over at gaardene stod øde, og at gamle mænd og svake kvinder maatte utføre selv det strengeste og groveste arbeide uten hjælp, fordi det unge mandkjøn førtes ut av landet og blev borte. De priste de norske meget lykkeligere, fordi de hadde »en lideligere avgift, en rolig tilstand, en mild og fredelig øvrighet, gode lover, ret og skik«. Videre heter det, at de bad Gud straffe sin regjering og skaffe dem en konge, som kunde hævne al uretten. Samtalen bærer gjennemgaaende egthetens præg. Misnøiet med de tunge byrder og den aristokratiske regjering var jo allerede paa denne tid meget sterk blandt den svenske almue, og det er greit, at slike misforhold, som den led under, har bønderne i Norge ikke ønsket at bli delagtig i.

Idethele drev utviklingen nu med rivende fart i retning av at skille de to folk fiendtlig ut fra hinanden. Almuen paa begge sider av Kjølen strittet imot, tro mot sine gamle traditioner og i en rigtig følelse av, at uvenskapet paa halvøen vilde gaa værst ut over den selv; men den hadde ingensteds nogen avgjørende indflydelse paa begivenheternes gang og kunde ikke stemme strømmen. I Norge var det danske element, som siden reformationen hadde magten i stat og kirke, paa forhaand fiendtlig stemt overfor Sverige, og det drog sammen med begivenheternes egen magt, først de høiere stænder, og tilsidst ogsaa bøndene, med sig. Endnu under Syvaarskrigen sporer vi svenske sympatier, ikke alene hos almuen, men ogsaa hos geistligheten og borgerne i Trondhjem og inden den lille gjenlevende rest av den norske adel. Enno Brandrøk, som gik i Erik 14.s tjeneste og utkastet en plan om at bringe hele Norge, »synderlig de som af norsk slegt, blod og herkomst ere«, under den svenske konge, var selv søn av den norske adelsmand, Kristoffer Tronds-

Digitized by Google

son Rustung[1]. Samtidig var han ganske vist, som Tegel siger, »en hufvudljugare och en skielm«; men hans skildringer av stemningen i Norge som fiendtlig mot det danske styre stadfæstes for en del av selve hændelserne under krigen. Men baade Enno Brandrøk og Erik 14 har i høi grad overvurdert betydningen av dette misnøie. Det hadde i virkeligheten litet at sige; ti kongemagten, Danmarks riksraad og de danske eller dansk-norske lensherrer og bisper var det, som sat med administrationen, statsindtægterne, slottene, kort sagt, alle magtmidler i Norges rike.

Stemningen inden de høiere klasser i Norge skifter da ogsaa hurtig. Borgerne i Oslo og Bergen var vundet allerede før Syvaarskrigen gjennem regjeringens kraftige optræden mot hanseaterne. Efter Sveriges mislykkede forsøk paa at erobre Norge slutter adel, geistlighet og borgere sig, uanset herkomst, enig og bestemt om det herskende styre, av hvilket det til gjengjæld haaber paa en forbedring i sine sociale og økonomiske kaar gjennem en videre utvikling av privilegievæsenet. Deres holdning i Kalmarkrigen var, i motsætning til bondernes, idethele dadelfrit, og under Hannibalsfeiden 1643—45 la de for dagen en virkelig iver og offervillighet. De paatok sig paa stændermoterne i disse aar ret store frivillige ydelser til krigen og hævdet efter dens slutning nødvendigheten av at opretholde forsvaret under henvisning til »Norges indklemmelse nu mere end tilforn imellem de svenske gebitter«[2].

Disse klasser betragtet allerede nu Danmark med hengivenhet som det med Norge inderlig forbundne broderland. Sverige var fienden. For mange, særlig blandt de indvandrede dansker, var vel Danmark det store fæ-

---

[1] (Norsk) Hist. Tidsskr. II, s. 343 flg.

[2] De norske stænder (Chr.a 1906), s. 184—220.

Digitized by Google

dreland, Norge kun en part derav. Den danskfødte prest Kjeld Stub, som spilte en rolle i Norge under Hannibalsfeiden baade som krigsmand og agitator, omtaler i et »svar« til de svenske, datert 12. nov. 1644, kun danskerne som handlende og stiller »de oprigtige danske«, »de redelige og fredsommelige danske« op mot den falske og urolige »svecus«. Om nogen norsk stat eller nogen norsk nation er der overhodet ikke tale hos denne »norske« forfatter. Skriftet[1] vender sig forøvrig skarpt mot Axel Oxenstierna, som endog beskyldes for at ha ladet Gustav Adolf snigmyrde! Som svar paa den svenske tale om nordmændenes trældom søker det at vise, at alle stænder i Sverige er slaver under en opblæst og blodtørstig regjering. Fredsbruddet i 1643 fremhæves som det mest talende bevis for denne regjerings falskhet og ryggesløshet. Dette fredsbrud tok sig ogsaa værre ut for samtiden end for os, fordi den i almindelighet ikke kjendte til de forutgaaende diplomatiske forhandlinger, men betragtet Kristian IV som en ærlig og upartisk fredsmægler. Det har utvilsomt bidrat sterkt til at paavirke stemningen til ugunst for Sverige og blev utnyttet i den retning av den danske agitation i Norge, saaledes ogsaa i »Aggershuusiske Acter«. Til overflod viste den fred, som fulgte paa krigen, at Sverige nu for alvor var slaat ind paa Gustav Vasas linje: den stykkevise tilegnelse av norsk og dansk landomraade. At Sverige ved sit pludselige og trædske angrep paa Danmark opnaadde at tiltvinge sig de gamle norske landskaper Jemtland og Herjedalen, at det tilegnet sig Idre og Særna uten hjemmel i fredstraktaten undlot ikke at vække opsigt og

[1] »Svar paa de Suenskes in Octobri 1644 udi Bahuus læn indkastede brev, . . . af en nordmand over grendserne udi Sverrig indkasted og forfatted den 12. Nov. 1644«. Avskrift i det Kgl. Bibl. i Kbh.

Digitized by Google

uvilje blandt alle stænder i Norge, ogsaa blandt bønderne. Herjedølerne hadde altid vist sig som gode nordmænd, jemtlænderne ikke altid; men siden freden i Stettin, da deres tidligere geistlige avhængighet av Uppsala erkebispedømme ophørte, følte de sig sterkere knyttet til Norge, deres gamle fædreland, end før[1], og den norskvenlige stemning i Jemtland var levende endnu en menneskealder efter avstaaelsen og traadte klart frem under Gyldenløvefeiden i 1670-aarene[2].

Krigene 1643—45 og freden i Brømsebro skapte idethele noget av en national stemning i Norge med bestemt front mot Sverige. De vakte en ny og kraftig interesse for forsvaret, særlig for den nationale milits, som var organisert under krigen og allerede hadde vist sin nytte. Stænderne paatok sig til bedste for den nye store ofre. Ungdommen, som tjente i denne milits og allerede hadde vundet krigerske laurbær under danske og tyske førere i kamp mot svenskerne, kom ganske naturlig til at betragte Sverige med andre øine end den norske almue før hadde gjort. Den nye opfatning av svensken eller, rettere sagt, den ældre danske opfatning av ham som den urolige og falske fiende begynder allerede nu at spire i sindene og faar en hurtig og kraftig vekst. Under krigene 1657—60 træder omsvinget i den norske almues stemning sterkt og tydelig frem. Militsen kjæmpet nu under Jørgen Bjelkes ypperlige ledelse med utmerket tapperhet og stor fremgang mot svenskerne, og da krigen efter den ulykkelige fred i Roskilde brøt ut paany, reiste bønderne sig flere steder frivillig for at hjælpe til med tilbakeerobringen av de avstaaede landskaper, Jemtland

[1] Edv. Bull, Bidrag til Jemtlands historie fra Kristian III til Kristian IV, i Hist. Afhandl. tilegnet professor J. E. Sars (Kr.a 1905).

[2] A. N. Gulowsen, Gyldenløvefeiden 1675—79 (Kr.a 1906).

Digitized by Google

og Herjedalen, Baahuslen og navnlig Trondhjems len. Tonen i officerernes og embedsmændenes skrivelser er en helt anden i disse aar end i de tidligere krige med Sverige. Der er ikke mere tale om »motvillighet« eller forræderi fra almuens side, derimot flere forsikringer om dens mot og stridslyst, selv naar det gjaldt at gjøre indfald over grænserne[1]. Og da statholderen Nils Trolle i 1658 formante alle, baade bønder og borgere, »enhver hans majestæts og sit fædrelands elskere«[2], til at skaffe proviant til armeen, blev det en saa rikelig tilførsel, at det var billigere paa mat ved hæren end i kjøpstæderne.

At det er en virkelig national stemning, som i disse aar reiser folket til kampen for fædrelandets redning fra den sønderlemmelse, som freden i Roskilde var, fremgaar ogsaa av det oprop, som statholder Nils Trolle i forening med generalloitnant Jørgen Bjelke og hans far, den gamle kansler, Jens Bjelke, utstedte til det norske folk. I dette manifest, som er forfattet av Jørgen Bjelke, er det ikke som i Kjeld Stubs førnævnte skrift danskerne, men nordmændene selv, der spiller hovedrollen. Norske nævnes foran danske, og der appelleres til deres fædrelandskjærlighet, til troskapsfølelsen mot kongehuset, til »det oprigtige, mandelige og stridbare gamle norske blod«, som vil reise sig mot de svenskes forsøk paa at undertrykke norske og danske og lægge dem i slavelænker. »Vi forsikrer eder som for Gud«, heter det i opropet, »at der ikke søges med vor militie hos eder, næst vores lands defension, andet end eders egen liberation og befrielse fra det svenske aag, og at provintserne, den norske krone af arilds tid tilhørige, kan recupereris og som lemmer ved sit rette legeme forblive.« Med henblik paa de av-

---

[1] Se f. eks. Saga I, s. 137—38, s. 148—49 og s. 150—52.

[2] Saga I, s. 83 flg.

Digitized by Google

staaede provinser siges det videre: »Vi er jo ett folk, een nation, som udi mange hundrede aar haver levet vel under een konge, haver havt vores næring og handel med hinanden, ved fryndskap og frændskap incorporeret, saa vi ikke uten vores egen tilfælles fortræd og skade, despekt og foragt kan separeres og adskilles«[1].

For første gang i nyere tid møter vi en varmhjertet appel til norsk national- og samhørighetsfølelse, og det en appel, som finder gjenklang hos alle samfundsklasser. Folket reiser sig for første gang paa aarhundreder til enig kamp, og denne bevægelse er ikke som de gjentagne, spredte reisninger i det 15. aarh. rettet mot danskestyret, men mot svenskerne. Danmark er ikke længer fienden, men vennen, den fælles konge ikke en fremmed magthaver, men den elskede landsfader. Dette var en stor seir for den danske politik i Norge; men den skyldes for en meget væsentlig del dels den svenske erobringspolitik, dels utviklingen av Sveriges indre forhold under stormagtstiden.

Den nye stemning i forholdet til Sverige, som bryter igjennem i slutten av 1650-aarene, utdypedes og befæstedes ved Gyldenløvefeiden og ved begivenheterne i den store nordiske krig og forblev den raadende under hele resten av foreningstiden. Den mødtes selvsagt av et tilsvarende omslag fra svensk side. Dog ytrer det sig her paa en noget anden maate, særlig saaledes, at man var tilbøielig til at overse nordmændene, omtale dem som »danske« eller beklage dem som »ærlige«, men eenfoldige folk, som blev bedrat og utnyttet av danskerne.

Omslaget i stemningen mellem nordmænd og svensker i det 17. aarh. har interesse ikke blot som historisk faktum. Det viser ogsaa, hvor stor rolle de rent poli-

---

[1] Saga I, s. 58—68.

Digitized by Google

tiske forhold kan spille i folkenes indbyrdes samliv. Her var to nabofolk, som ved stammeslegtskap, historie, sprog og lynne saavelsom ved deres landes geografiske beliggenhet syntes bestemt til at leve paa en fredelig og venskapelig fot med hinanden, og virkelig ogsaa gjorde dette i lange tider; men den omstændighet, at Sverige river sig løs fra den nordiske union, mens Norge forblir i den, at Sverige under et nationalt kongedømme og en indfødt adel utvikler sig til en erobrer- og krigerstat, mens Norge glider ind under dansk styre, fremtvinger et radikalt omslag i det aarhundredlange venskapsforhold mellem de to folk og lægger grunden til en gjensidig mistro, et gjensidig fiendskap, som først under helt nye politiske forhold, deriblandt ogsaa unionsforholdets fuldstændige ophør, har kunnet avløses av den normale tilstand mellem nordmænd og svensker: det gode naboskap, gjensidig tillid og venskap.

Digitized by Google

LITT OM LAGTING OG BYGDETING I DET 16DE ÅRHUNDREDE.

AV FR. SCHEEL.

(TRYKT MED BIDRAG AV PROFESSOR DR. L. DAAES LEGAT.)

Da Norge i 1537 var kommet under Danmark, foregikk det som bekjent intet skifte med hensyn til den vanlige retspleie.

Innretningen av den høieste domstol i et land er vel alltid avhengig av statsretslige forhold. På dette område måtte det derfor skje en forandring i følge med tapet av selvstendigheten. Kristian 3. fant ved utsendingen av den danske riksrådskommission i 1539 snart den form for en høistrett — eller praktisk talt en høistrett — som under hans efterfølgere blev en fast tilbakevendende institusjon.

Mellem- og underinstansene derimot, de gamle lagting og bygdeting, fortsatte i Kristian 3.s og Fredrik 2.s tid sin virksomhet under de former, de hadde fått i semmiddelalderen. Den gjeldende lovbok stammet jo også fra middelalderen, og da kirkelige domstole ikke blev avskaffet ved reformasjonen, og samfundet for en stor del vedblev å stå på naturalhusholdningens trin, vidner den store mengde domme og andre juridiske dokumenter, som er bevaret fra denne tid, i virkeligheten om en fortsatt middelalder.

Et primitivt retsliv kommer også for dagen i en sådan ting, som at sansen for juridiske symboler ikke er utdød: ved eiendomskjøp, efter endt grenseopgang eller

Digitized by Google

ved kvittering for frendebøter tar man hverandre i hånden i vidners overvær.

Ikke sjelden er imidlertid domstolene sammensatt på en nokså eiendommelig måte, og av og til har de kjennelser, som blir avgitt, et nærmest overraskende innhold. Det er nogen spredte slike tilfeller, jeg her vil peke på. Det skjer ikke uten følelse av at det er et farlig område å begi sig ut på, og derfor ikke uten spørsmålstegn. Jeg støtter mig til Brandts retshistorie II.

Det var i denne periode (1537—1588) i det egentlige Norge 14 lagsogn. Opdelingen av de gamle lagtingsdømmer i flere mindre, utvidelsen av by-lagtingsdømmene til også å omfatte landdistrikter, og overgangen fra fylkesting til lagting i Jemtland og Nordland — er en utvikling som ennu tilhører middelalderen.

Bergens og Gulatings lagdømmer var imidlertid samlet på en hånd, og Gulating blev holdt i Bergen. Det blev ennu holdt lagting på Frosten, således i 1560 [1]. Det gamle Frostatings lagdømme var dog forenet med Trondhjems, og lagmannen kaltes, også når han holdt ting på Frosten, for Trondhjems lagmann, således at Frosten nu kunde betragtes som et annet tingsted innen Trondhjems lagsogn. Ved Kristian 4.s lovbok (1604) forsvinner også formelt de to eldgamle ting, Frostating og Gulating. — Det var ennu egen lagmann i Jemtland; i 1597 blev Trondhjems lagmann tillike lagmann i Jemtland. Privatretslige dokumenter derfra er ofte skrevne på svensk [2]; dette er ikke tilfelle med brevene fra Båhuslen; der var jo heller ikke geistligheten svensk.

I mange lagsogn blev det holdt flere faste lagting årlig, tildels på forskjellige tingsteder. Om man går ut fra, at ordningen i Kristian 4.s lov I, 1 — som beroper

---

[1] Dipl. Norv. I s. 824. I Herredags-dombok I s. 211 nevnes en Frostatingsdom fra 1572.

[2] Se de mange Jemtlands-breve i D. N. XV.

sig på hvad det hadde været sedvanlig — i det vesentlige har været gjeldende i Kristian 3.s og Fredrik 2.s tid, så vekslet tingenes antall fra 1 til 6, og tingstedenes fra 1 til 4. Flest tingsteder hadde Agder lagsogn, flest sessioner Oslo, hvor det foruten 5 lagting i Oslo by blev holdt et årlig ting på Eidsvoll. Ved siden av de faste lagting forekom det også ekstraordinære.

I 1541 og 1557 ordnet Kristian 3. de såkalte overlagting, årlige retsmøter i Oslo og Bergen [1], hvor flere lagmenn sat sammen. De gjaldt for en høiere instans enn de allmindelige lagting. Domstole med flere lagmenn var imidlertid kjent alt tidligere.

En kan vanskelig tro, at den gamle ordning med »vebånd« rundt lagretten har vært opretholdt i det 16. århundrede. Lokalet har vistnok som regel vært innendørs. I byene nevnes det ofte, at lagtinget blev holdt på rådstuen. Det var en så allmindelig regel, at det å holde lagting kunde kalles »å holde rådstue«, selv om det ikke foregik på nogen rådstue. Lordagen nest for sct. Martini dag 1537 var lagmannen i Skien med lagretten »vti Synstegord Sundhen i Skyen oc helde radstuffue« [2]. I 1543 holdt han rådstue »i Klerckegord i Skyen« [3].

Lagmannen på Oplandene, også kalt lagmannen på Hedemarken [4], holdt i all fall så sent som i 1550 ting på Hamar rådstue [5]. I senere tider, efter at Hamar by helt var forsvunnet, holdt han ting på forskjellige Hedemarksgårder.

---

[1] I 1565 blev det holdt et lagting på Lister; det kalte sig »allmindelig«, men hadde en sammensetning som et overlagting, idet Bergens, Agdesidens og Stavangers lagmenn sat sammen i domstolen. D. N. XIII s. 819.

[2] D. N. XI s. 747. Om tiden smlgn. Kr. 4.: tre dage for S. Morten. Ibid. IX en annen dom fra det samme lagting.

[3] Ibid. IV s. 823. Det var onsdag efter Midfaste søndag, hvilket stemmer med 3 dage efter Midfaste søndag hos Kr. 4.

[4] Ibid. III s. 833 (1538).

[5] Ibid. s. 849. Tilf. i korrekt.: Statholderarkivet (i Riksark.) har en dom fra 1590 avgitt på Hamar rådstue.

Digitized by Google

Lagmannen selv var sikkert nok hovedpersonen i domstolen. En kan allikevel vanskelig tro, at lagretten nødvendigvis alltid bestod av ja-brødre, i en tid da lagmannen aldri hadde juridisk utdannelse, og da bønderne, om enn ikke til sin fornøielse, fikk øvelse i å være dommere på bygdetingene. Nogen rolle spilte det vel forøvrig om lagmannen var ny på stedet, eller mere erfaren. I 1552 blev det i Trondhjem holdt lagting uten nogen lagmann, av 14 rådmenn og 9 andre lagrettesmenn [1].

I de gamle lands-lagting skulde efter loven lagretten bestå av 36 bønder, og i de gamle bylagting av alle rådmenn og et større antall andre menn. I det 16. århundrede nøiet man sig med mindre lagretter. Det har måskje utviklet sig mere eller mindre bestemte sedvaner i de forskjellige lagsogn. I Jemtland, Trondhjem og på Frostating holdt man sig gjerne til 24 mann. Andre steder var lagrettene langt mindre. På et lagting i Stavanger 1544 [2] var det f. eks. 5. Når det i byene heter at borgermester og rådmenn var tilstede, behøver jo ikke det å si, at *alle* rådmenn møtte frem.

Som oftest nøiet man sig i byene med å ha rådet, eller borgermester og råd, som lagrette. I Tønsberg var det engang i 1552 [3] foruten borgermester og to rådmenn tillike med en »Ulff Skotthe lavrettis mand«; det var i en sjøretssak, om et fartøi, som var funnet på sjøen, og det avgjørende spørsmål var om det var funnet i keiserens eller i den danske konges strømme; det kan vel tenkes at Ulff Skotte var tatt med som en slags sakkyndig.

Kristian 4.s lovbok fastsatte antallet av lagrettesmenn til 24. Men i praksis nøiet man sig alt tidlig i det 17de århundrede med færre [4].

---

[1] D. N. XI s. 783.

[2] Ibid. X s. 779.

[3] Ibid. IV s. 830.

[4] Brandt II s. 199.

Digitized by Google

Ved siden av å lede lagtingene hadde det som bekjent i klassisk middelalder — om man tør uttrykke sig således — vært lagmannens opgave å avgi kjennelser, *orskurd*, overfor folk som henvendte sig til ham privat, utenfor tingene. Avgivelsen av orskurd måtte vel avta, eftersom det blev flere lagting og sessioner, men jeg kan ikke se annet enn at Brandt har urett, når han sier[1] at de »tilsidst ganske bortfaldt«, om han da lar det 16. århundrede gå inn under dette *tilsidst*. At navnet orskurd stadig brukes, kan man ganske visst ikke hefte sig ved; det var nu ofte = dom[2].

I 1549[3] kunngjør lagmannen i Tønsberg, at en mann var kommet til ham og hadde spurt om ikke en farfar efter loven burde arve sin sønneson. »Tha sagde jegh hanom«, forteller lagmannen, »som ther star j erfde talet j thet forste capitell Nw misser fader sonar sin dotter eder sona sonar. tha teker han arff effter taw nema taw eige skilgetin barn effter segh.« I henhold hertil erklærer han bonden for arving. Ordet *orskurd* er ikke brukt, men avgjørelsen kan vanskelig bringes under nogen annen kategori.

I 1562 har man et ganske lignende tilfelle[4]. Her er for den saks skyld ordet »lager ord skurd« brukt. En bonde var kommet til lagmannen i Skien, mens han opholdt sig på prestegården i Seljord, og hadde gjort ham et spørsmål i arveretten; lagmannen gav svar med påberopelse av vedkommende sted i loven[5].

[1] Ibid. s. 196.

[2] I en vending som »var thaa dannemandz domer oc myn lagher ordskurd« (D. N. IV s. 824, 1543) er forøvrig orskurd ikke brukt pleonastisk, men i sin oprinnelige betydning, om »paapegelsen og anvendelsen af det specielle lovbud«, som blev gjort til en dom ved tingets tilslutning. Se Hertzbergs glossar.

[3] D. N. I s. 815.

[4] D. N. XI s. 804.

[5] Lignende orskurd D. N. IX s. 789 (1539) og XIII s. 821 (1565).

Digitized by Google

Det er vel heller ingen grunn til å se annet enn en virkelig orskurd i en kjennelse, lagmannen på Agdesiden avgav på Eikeland i Kvinesdal 1547 [1]. Han bekreftet der en dom av lagmannen i Stavanger om to eiendomme Harstad og Berg.

Det påfallende er ellers i dette tilfelle å se hvorledes man ikke fant det tilstrekkelig å ha en kjennelse fra *en* dommer, men sikret sig en sådan fra en annen, sideordnet med den første. Det tyder vel ikke på nogen sterk statsmyndighet. Formodentlig var det i grenseegnene mellem to lagsogn, man grep til en sådan fremgangsmåte [2]. Den lagmann, som hadde avsagt den første dom, Niels Clauson i Stavanger, stod i sitt embede [3] dengang Agdesidens lagmann avgav sin orskurd, så det kan ikke ha vært nogen *gammel* dom, man vilde ha stadfestet.

Et lignende eksempel på en dobbelt retsavgjørelse har man i en dom, som blev avsagt på Bergenhus i 1544 av en domstol, som vel må kalles et lagting [4]. Saken gjaldt et laksevarp *Ikornnes* [5]. Under proceduren fremla den ene av parterne »et domsbrev som nu om Johannis udi Trondhjem av lagmannen og 24 lagretsmenn utgivet var« om den samme sak, og avgjørelsen blev, at domstolen i Bergen bekreftet den kjennelse, som alt var gitt i Trondhjem.

I disse tilfeller måtte de to par dommere eller domstoler regnes for like i kompetence. Når i 1538 høvedsmannen på Bergenhus, borgermesteren, Gulatings lagmann og 10 rådmenn [6] — vel å betrakte som et Gulating — stadfestet en dom av lagtinget på Shetland, hang det vist-

---

[1] Ibid. IV s. 827.

[2] Grenserne var ennu neppe faste, se Brandt II s. 193.

[3] Han var lagmann ennu i 1550. D. N. XI s. 775.

[4] Ibid. II s. 849.

[5] På Sunnmør?

[6] D. N. II s. 833; lesningen »Gulathings« har riktignok utydelighetsstjerne.

Digitized by Google

nok sammen med en forestilling om at lagtinget på øerne var en slags underavdeling av Gulating. Shetlandsdommen kaller sig også »einn fulld oc retth alffuorlig domm, effther Gullatinngs laugdomm«.

Lagtingsdommene er i de forskjellige lagsogn avfattet efter en noget forskjellig formular. Den kan forøvrig også veksle noget innen det enkelte lagsogn. Av forskjellen i formular lar sig naturligvis ikke slutte nogetsomhelst om forskjel i fremgangsmåte.

I Tønsberg kunngjør lagmannen i begynnelsen av en dom fra 1544, at parterne »kom for mig og rådet«, og innleder konklusionen med: »var det min dom med rådmennenes samtykke«. I Oslo var det fast skikk å innlede konklusionen med en passiv vending som: »blev så for rette avsagt«. I Stavanger brukte man vendingen »dømte vi«. I Stavanger og på Agdesiden kalte man dommene for sine *åpne* breve, i Oslo og Tønsberg som regel bare for sine breve.

Å innføre parterne med nogen ord som: *kom* da for oss, var fast regel i lagtingsdomme. I herredagsdommene blir de derimot innført med: var *skikket* (for oss). Denne vending hørte hjemme i den danske domsformular [2]. Når riksrådskommissionene reiste omkring og holdt herredage, har de vistnok hatt dansk skriverpersonale med sig. —

Ofte foregikk retsforhandlingene i nærvær av et par større eller mindre lensherrer. Hovedsmannen på Akershus er stadig tilstede på lagting i Oslo. Man behøver i *almindelighet* neppe å tenke sig lensherrenes nærvær som annet enn en form. Den var påbutt i Landsloven (I, 2, slutten).

Men mange, som lagsognene og sessionerne var blitt, har det ikke alltid falt lett å få beveget høie herrer til

---

[1] D. N. V s. 826.

[2] Se f. eks. en rettertingsdom på Kjøbenhavn slott fra 1547 i D. N. XII s. 762.

Digitized by Google

tinge. I Tønsberg klarte man sig gjerne uten nogen. Det kunde dog til tider ha vært godt at ha dem.

I 1547 henviste et lagting i Tønsberg[1] en sak til Oslo, »effter thi at malet tøctes oss rese før høgt«. Den danske høvedsmann over lenet, Bent Bilde, var anklager i saken; den gjaldt et mordforsett mot ham, og lagtinget har neppe ment å ha tilstrekkelig autoritet til å avgi en fri dom.

I 1552 blev en annen sak[2] henvist upådømt fra Tønsberg til Oslo. Bent Bilde var kommet i strid med Erik Ugerup, som hadde St. Olafs kloster i Tønsberg i forlening. De skulde møte for retten Tokketirsdag. Men saken blev opsatt, »efterdi der var saa mange maalevner og trætter bønder imellem om jordegods, som pleier at rettes samme Tokketirsdag, og saa faar frykt og fare skyld, at forne Erik Ugerup innkom paa raadstuen bevebnet med spændte fyrrør og knebelspyd«. Men »samme annen dag kom forne Erik Ugerup lige ens bevebnet til byen, og for samme frykt og fare som vi tilforn hadde«, overtalte dommerne parterne om heller å møte for retten i Oslo.

I slike tilfeller trengte tydelig nok retten den støtte, som lå i ansete menns nærvær. Når store herrer var i strid, var de vel også, om saken gjaldt noget, lite tilsinds å la sig dømme av en domstol, som ikke var styrket ved tilstedeværende standsfeller. I 1538 lå Truid Ulfstand, vistnok landets mektigste mann, i process med høvedsmannen på Akershus, Peder Hansson, om Akerøen gård på Agder[3]. Oslo lagting fikk i den anledning et besøk som forslog. Foruten lagmannen og lagretten — begge borgermestrene og hele rådet — var tillike kansleren og 4 adelsmenn tilstede.

---

[1] D. N. II s. 855.

[2] Ibid. s. 862.

[3] D. N. XII s. 732.

Digitized by Google

Trangen til å heve rettens anseelse på denne vis kommer frem, når på et lagting i Stavanger 1554 [1] superintendenten Jon Guttormsen var tilstede. Man kunde tenke å ha med en art blandet, geistlig-verdslig domstol å gjøre; den sak man kjenner fra tinget, er en odelssak, og den omstridte eiendom hadde i sin tid vært kjøpt av en kannik i Stavanger. Jeg tror imidlertid ikke man behøver å søke efter denslags forklaringsgrunner. Forestillingen om at en superintendent måtte skape øket respekt for retten, har vistnok været beveggrunn nok til å hitkalle ham.

Av og til kunde valget av representanter for styrelsen eller adelen ved lagtingene være nokså påfallende. Lagmannen på Agder ledet i 1561 [2] et ting hvor representanten var en kvinne, fru Sophie Lykkes. I Båhuslen hadde man i 1546 [3] bl. a. en adelsmann fra *Halland* tilstede; det vidner ikke om nogen følelse av at Norges rike fremdeles bestod; man minnes hvorledes Klaus Bilde i sin tid hadde lagt lenet under Danmark.

På lagtinget på Shetland i 1538 [4] var en Willum Melwinn tilstede på »konning Iacobs wegne wtj Skottland«, og i det pantsatte land var en sådan ordning riktig.

I Bergen i 1554 ledet denne skikk å ha lensherrer tilstede, engang til at lensherrene, Christofer Huitfelt og Trond Benkestok, angav dommen »med menige lagrettens samtykke«, uten at lagmannen selv var tilstede [5]. Retsmøtet fant sted på Brede almenning [6], og må vel betragtes som et lagting.

Dette tilfelle var nu, synes det, ganske ekstraordinært.

---

[1] D. N. VI s. 812.

[2] Ibid. XII s. 827.

[3] Ibid. XII s. 752.

[4] Ibid. II s. 833.

[5] Lagmannen, den kjente Mats Størsen, stod i sitt embede, men har vel hatt forfald.

[6] I Dombok 1578 s. 143 tales om «den gamle rådstue på *Breide* alminding, som av arilds tid har vært brukt til lagtings hus».

Digitized by Google

Derimot forekommer det ikke så sjelden, at styrelsens representanter er med om å utstede domsbrevet og sette sitt segl under. Det var således tilfelle i dommen mellem Truid Ulfstand og Peder Hanssøn i 1538, og i dommen om Ikornnes laksevarp i Bergen 1544. I Stavanger lagdomme synes det å ha vært fast skikk. Denne siste omstendighet gjør det vel sikkert, at det ikke i slike tilfeller er tale om nogen egen art domstole, men kun om en forskjellig *brevform*.

På lignende vis tror jeg ikke det skal sees noget annet enn en regelmessig overlagtingsdom i det »åpne brev«, som blev utstedt [1] i Oslo St. Hansaften 1558. (St. Hans*dag* var regelrett overlagtingssession). Brevet blev utstedt av kansleren, en mindre lensherre, 3 lagmenn, borgermester og rådmenn. Alle har forseglet dommen, som gjaldt en odelssak i Våge. Utgiverne av Diplomatariet kaller den en »Herredags-Dom«.

Det kan disputeres om hvad det skal forståes ved en *herredag* i det 16. århundrede, og helt uten hjemmel i datidens forestillinger er det ikke å bruke ordet om overlagting. Et sådant kan man nemlig se betegnet som »riigens raadt« [2]. Men denne betegnelse er nu ikke riktig, selv om den er brukt i datiden, og nogen grunn til å sette netop domstolen i Oslo 1558 i en særstilling, til forskjel fra andre overlagting, er der ikke.

Av og til blev lagting avholdt i *åstedssaker*.

I 1540 [3] var engang lagmannen i Borgarting og 5 lagrettesmenn — i dette tilfelle sikkert nok ikke Sarpsborgs borgere, men bønder — tilstede »emellom lille Borgs och Tofftebærgs og Wædherbærgs eigher«. Saken gjaldt skoggrenser, for opsidderen på Lilleborg hadde »hugget langt vp i Vædherbærgs oc Tofftebærgs eyghe och sagde att thet skulde wære sammeyghers«.

---

[1] D. N. III s. 855.
[2] D. N. XVI s. 812.
[3] D. N. V s. 812.

Digitized by Google

Det er, i forbigående sagt, ikke det eneste eksempel fra det 16de århundrede på hvilken verdi skogene og tømmeret nu hadde fått, på grunn av trelastutførselen til Holland. Ved et gård- og skogsalg året efter i Helleland[1] kommer »sa mygit tymber som hogghet var i samme skog« med i salget.

I åstedssaken i Borgarting blev det både avhørt vidner, gått delesgang og, efter at grensen var fastsatt, »affdomt att thet skal saa staande vbrydeligt til euig tiid«. Imidlertid optrer det foruten lagmann og lagrette »XII skinsamlige mend« som dommere, og deres rolle er ikke lett å angi. Forutsatt at brevet er riktig forfattet og utgitt, kan de vel ha hatt å gjøre med selve delesgangen, som lagmannen med sin lagrette kanskje ikke selv har tatt personlig del i. Saken blir nærmest å sammenstille med slike tilfeller, hvor lagmannen bare avgir orskurd for hvad man skal rette sig efter, og overlater til en lagrette å avsi selve dommen i en åstedssak[2].

I 1555[3] har man ellers et eksempel på at lagmannen på Agdesiden og 6 lagrettesmenn i Mandalen selv deltok i en »markegang« i nærvær av fogden og eierne på begge sider.

Fylkestingene hadde ingen betydning som domstole. Å domme efter et dokument fra Sunnmør i 1538 kunde de ennu i det 16. århundrede spille en viss rolle i retslivet på annen vis[4]. Under et »frijt sætt oc almyndelig fylckes tyng i Borgenn (Borgund)« blev det optatt et tingsvidne om Giske gods. Dokumentet er utstedt av 12 lagrettesmenn, og gir et temmelig anskuelig billede av en slik forsamling; fylkestingene hører vel ellers til de mindst kjente områder i den gammelnorske rets-forfatning. Fogden, som

[1] D. N. X s. 773.

[2] Ibid. XV s. 693. Smlgn. VII s. 796 og XIII s. 805. I slike tilfeller er lagretten ikke å opfatte som en *lagtings*lagrette.

[3] Ibid. VI s. 813 (lignende VII s. 782).

[4] D. N. II s. 832.

Digitized by Google

synes å være identisk med Truid Ulfstands ombudsmann på Giske, stillet spørsmålet, og »menige mend endrectelig til swarede besunderlig the elste oc forfareneste i hoben«. En slik vending hørte riktignok hjemme i tingsvidne-formularen, og overhodet må jo meget av det, som ser ut som *referat* i retsdokumentene, bare tilskrives brevformen.

I byene var i det 16de århundrede lagtinget å regne både for under- og melleminstans. En egen underinstans blev innført, eller fornyet, ved oprettelsen av rådsturettene i 1607 [1]. Også på landet kunde man søke direkte til lagtingene, endog til overlagtingene. En stevning til et overlagting er bevaret fra 1553 [2]. Uten at nogen tidligere procedure blir nevnt, stevner hovedsmannen på Akershus en mann i Ullensaker — som en kantor Anders i Oslo hadde beskyldt for ikke å ville betale for en eiendom — til å »møde for loven de godemænd og lagmænd som forsamles her i Oslo iij søgner efter sanctj Pouels dag nu næst kommendes at svare for^ne^ mester Anders«. Stevningen blev lest i Hovin kirke på en søndag, »mange dannemænd paa hørendes«.

På landet hadde man allikevel en underinstans i de allmindelige bygdeting; det tekniske navn på dem var snarest *bygdestevner* [3]. Tross den store mengde dokumenter, som er bevart fra dem, er det vanskelig å danne sig et ordentlig billede av deres virksomhet. Det at regjeringen — før Kristian 4de — viet retslivet såvitt liten opmerksomhet, og ikke stræbte større efter nogen uniformering, gjør også at en alltid må regne med lokale forskjelligheter. Jeg skal ikke forsøke mig på konstruksjoner, men nevne nogen få eksempler.

---

[1] Brandt II s. 219 f.

[2] D. N. VI s. 811.

[3] Smlgn. D. N. XV s. 662 (1538) »herremode, Tyngh, eller Steffnne«. Dog også »ting« om bygdeting ibid. IX s. 808.

Digitized by Google

Et bygdeting så å si i sin renhet — uten nærvær av foged eller andre embedsmenn — møter en i et tingsvidne fra Vik i Sogn 1570 [1]. Det gjaldt eiendomsretten til en jordepart; 6 edsvorne menn danner lagretten og utsteder brevet. En bonde retter spørsmålet, og tingalmuen gir svaret: »da svarede hanem menige mand, som der tilstede var, og helst de eldste«. Tinget blev holdt på Hopperstad kirkegård.

Litt mere utførlig er referatet fra et tingsvidne på Vossevangen i 1562: »fremgikk for oss og dannemenn flere, paa Vangs kirkestrede efter messe denne brevviser Laurits Eilifssøn og begjærede lyd og fikk, og talte saa hoit at alle kirkefolk hørte der paa, og begjærede et sant vidnesbyrd av oss om sine odelsbreve« [2].

Fra 1570 er der bevaret et dokument [3] fra *vårtinget* på Nes på Hedemarken. Ordet viser at det også i denne tid har vært holdt regelmessig tilbakevendende bygdeting. Mogens Svale og lagmannen på Oplandene samt fogden på Hedemarken var tilstede. Dokumentet, en vidneforklaring av den gamle Engelbit Froddesøn, er et av de beste eksempler man har på den skikk, som fulgte av konservatismen innen bondesamfundet — med dets odelsrett og respekt for gammel sedvane — at man stadig søkte å dra de mest mulig *gamle* folk til tinge. Engelbit var i 1570 »noged mere end hundrit aar gammel oc vor en voxen karl oc thiente i langsomlige thid paa Hildestad enn mand hede Aleiff i midler thid da bleff koning Hans kronid her i Norge« [4].

Av retslige saker var det vel mest tingsvidner, samt

[1] D. N. XI s. 825. Lignende fra Saude i Telemarken 1567, XIII s. 824.

[2] Ibid. IX s. 813.

[3] Ibid. IV s. 844.

[4] Uteladelsen av relativet i »enn mand hede Aleiff« er god gammel dansk. Falk og Torp, Dansk-norskens syntaks s. 246 (»i virkeligheden foreligger sideordnede hovedsætninger«).

kriminal- og åstedssaker, som fikk sin behandling på bygdetingene.

Den middelalderske, for ikke å si gammelgermanske, fremgangsmåte i kriminalsaker ser en i bruk på et ting i Gausdal i 1547 [1], hvor en mann fralagde sig en anklage for leiermål ved at »XII skellige dannemend paa bog suore mett fullen edstaff [formular]«, at han var uskyldig. Tinget blev ledet av fogden, og blev avholdt på »rette stevnstue i Gusdall«. I de fleste bygder synes det å ha vært en slik stevnestue. I 1537 [2]) nevnes f. eks. en på Brunlanes, i 1544 [3] en på Ordost (i Båhuslen), i 1555 [4] en i Lesja, i 1563 [5] en på Vossevangen.

Bygdetingslagretter i åstedssaker møter man stadig vekk, i 1554 f. eks. en i Id på 24 mann [6]. Tallene er vekslende i alle den tids lagretter, men man holdt sig med forkjærlighet til slike, som er delelige med 6 [7]. Fogden over Id skiprede var tilstede, likeså »flere gode mendt«, så man kan tale om et virkelig ting. Lagrettesmennene kaller dokumentet for sitt »åpne brev«; konklusionen innledes med: »var det da vor fulde dom«. Det var ikke menn som lot sig tage ved næsen; et punkt i brevet lyder: »Samstundes wiiste os Niels Bleck en [merke] steen oc bad oss ransage hannom, wij och saa giorde, oc funde vnder samme steen ii stoore flintte stene och ett lithet stycke aff en bryne steen, oc som os siuntes thaa haffde icke samme tingeste lenge legat wnder samme

[1] D. N. III s. 843.
[2] D. N. XII s. 724.
[3] D. N. III s. 843.
[4] Ibid. s. 854.
[5] D. N. IX s. 814.
[6] D. N. IV s. 834.
[7] De 23 navngivne menn, som dannet lagtings-lagretten i Trondhjem 1552 (se foran) omtaler sig selv som 24 menn.

Digitized by Google

steen«. Dommen falt heller ikke ut til fordel for den sak, Niels Bleck var talsmann for [1].

Tinget må sikkert nok betragtes som et bygdestevne; en merkelighet er det allikevel, at de 24 lagrettesmenn var opnevnt fra *fire* forskjellige bygder. Men også i andre tilfeller kan man møte lokale stevner, som må karakteriseres som bygdeting, endda de er ting for mere enn en *eneste* bygd [2].

Saken sies ellers ofte før å ha været dømt »under« 24 uvillige menn. Når den nu skulde finne sin avgjørelse på et bygdeting i en embedsmanns nærvær, ligger det nær ved de tidligere domme, som ikke hadde ledet til noget, å tenke på den gamle norske ordning med *skiladomr*, den private domstol, hvor hver part — uten statsmaktens inngripen — opnevnte 12 dommere.

I allmindelige *civile saker* spilte under alle omstendigheter bygdetingene en rolle som forlikskommissioner for rettergangen ved lagting eller overlagting.

I 1550 blev en kvinne [3] stevnet til å møte på det første bygdestevne, som holdtes i Eidsberg sogn i anledning av en gård, hun skulde bruke ulovlig. Hvis hun ikke kunde komme til enighet med sin modpart, skulde hun møte »for laugen the gode mendt och laugmendt szom forszamlis her y Oslo iii szogner for medfasthe«.

— Men bønderne likte lite den arv fra gammelnorsk rettergang, som lå i bygdestevnene og bygdelagrettene. De hadde ikke der den kyndige bistand, som lagmannen ydet på lagtingene. I et brev fra 1579 [4] til lagrettesmennene i Trondhjems len, klager regjeringen over, at de »besvære dem at dømme udi Sager, saa og at give beskrevet, hvorledes på Thinget tilgaaer«.

---

[1] Han optrådte på vegne av Erik Rosenkrantz.

[2] I 1539 blev det holdt et »fjerdungsting« med 24 lagrettesmenn fra 3 prestegjeld i Møre. D. N. XI s. 752.

[3] Ibid. IV s. 828. Smlgn. XVI s. 809 og 810.

[4] Norske Rigsregistranter II s. 304.

Digitized by Google

Følgen av manglende skriftlighet ser en i et brev fra 1596[1]. Henved 32 år efter forretningen — tolff oc tiuffue aar forleden siden— må en forhenværende lensmann og 4 lagrettesmenn erklære sig om et grensespørsmål. De hadde vært blandt de 36 lagrettesmenn fra Nordmør og Romsdal, som hadde foretatt markebyttet.

Nogen hjelp fikk bønderne vistnok hos presterne, f. eks. til å føre tingsvidner i pennen. Stadig ser man at lensherrenes ombudsmenn, fogderne, var på tingene, og de har vel oftere forfattet dommene. I 1591 søkte adelen[2] i sitt andragende om privilegier om at det skulde bli ansatt *svorne skrivere*. Tilsvarende embedsmenn fantes forlengst i Danmark. I sitt andragende om privilegier har adelen ikke bare sin egen stands, men også landets interesser for øie. Det vilde derfor være uberettiget å dra den slutning, at adelen fremkom med denne ansøkning for å befri sine fogder for møien ved å skrive domme.

Ansøkningen blev bifalt, og regjeringens marginalbemerkning »fiat med schrifveren« kom til å få viktige følger for vårt retsliv.

---

[1] D. N. XII s. 832.

[2] Oscar Alb. Johnsen, Aktstykker til de norske stændermøders historie s. 108 ff.

Digitized by Google

SMÅSTYKKER.

11.

Et fransk bidrag til skandinavisk sproghistorie.

I vaares disputerte Maurice Cahen for den franske statsdoktorgrad i Paris over emner fra skandinavisk sproghistorie. Det er et glædelig bevis paa at man i Frankrike tar op dette studium, og Cahen's arbeider viser at vi kan vente os originale og meget værdifulde bidrag.

I nyere tids sprogforskning har der været en reaktion mot den gamle metode man brukte under utforskningen av ordenes historie. Ordene blev behandlet som abstrakte enheter hvis »oprindelse« det gjaldt at finde. Ordhistorien er imidlertid avhængig av de ting ordene betegner og tyskeren Meringer har med sit Wörter und Sachen bragt sprogvidenskapen ind paa nye baner. Men sproget er først og fremst socialt; det er et uttryksmiddel for et samfund og er avhængig av individernes fælles mentalitet. Ordene fremkalder billeder i bevisstheten og disse billeder bestemmes av forholdene inden samfundet. Det er derfor disse forhold som er avgjørende for et ords historie, og ethvert studium av betydningslæren inden et sprog maa følgelig undersøke samfundsforholdene i det land som har brukt dette sprog. Her er det den fransk-schweiziske og den franske skole har gjort en stor indsats. Deres slagord er: La langue est un fait social.

Maurice Cahen er en værdig elev av disse skoler. Han har sat sig som opgave at studere det religiøse ordforraad i det gamle Skandinavien og dets utvikling. Til den filologiske side av arbeidet er han kommet vel rustet efter et langt ophold i de Skandinaviske land.

For den almindelige sprogforskning er hans arbeide av

Digitized by Google

den største betydning da det paa mange punkter præciserer betydningsutviklingens teori og gir nyt og værdifuldt materiale. Hans undersøkelse vil derfor kunne paaregne almindelig interesse, særlig i Skandinavien, hvor dens historiske resultater har mest krav paa at bli kjendt.

Det skandinaviske religiøse ordforraad er et udmerket forskningsfelt fordi religiøse forestillinger i fremragende grad er kollektive og da man i Skandinavien, særlig paa Island og i Norge, kan følge overgangen mellem hedenskap og kristendom bedre end i de fleste andre europæiske land. Hedenskapet var mere end en religion, det »var et socialt system hvor alle fælleslivets handlinger faldt sammen med religiøse ritus«. Det skandinaviske samfund var ved historiens begyndelse av en meget gammel type. Ætten var enheten saavel i det sociale og religiøse liv som i det politiske samfund. Det sociale baand var først og fremst religiøst. Familien og familierne holdtes sammen ved religiøse skikker, ved blot og drikoffer. Drikofret spillet særlig en stor rolle og den hellige drik var øllet. Drikkehornet gik rundt efter bestemte cermonier og ledsaget av bestemte bønner. Øllet hadde samme virkning som dyreblotet; den bragte den profane verden i kontakt med den guddommelige. Drikkehornet gik fra haand til haand i alle familiefester for at stille familien under de høiere magters beskyttelse. Der blev drukket barnsøl, festarøl — forlovelsesgilde — og arveøl.

Da kristendommen seiret, forsvandt blotingen og avgudsbillederne. Men kirken kunde ikke forandre samfundets hele struktur. Familiens religiøse liv og skikker levet videre og blev tat i kristendommens tjeneste. Utviklingen er lettest at følge i Norge hvor tillempningen var fuldstændigst. De norske konger var omvendt i vesterland og hadde lært at sætte pris paa den angelsaksiske kirkes toleranse. Kirken overtok drikofret og de aarlige fester blev beholdt, men bare flyttet til nærmeste kirkefest. De gamle norske lover viser tydelig hvordan kristendommen gik ind i den tidligere religions rolle.

Danmark's og Sverige's omvendelse er foregaat under helt forskjellige forhold, gjennem et meget længere tidsrum og ved hjælp av fremmede missionærer. Men resultatet er

Digitized by Google

det samme. Kristendommen tar de gamle skikker og fester i sin tjeneste, og naar de danske og svenske lover ikke viser utviklingens karakter saa tydelig, er det fordi lovgivningen her utgik fra kirken, mens den i Norge var kongedømmets verk. Kirken vilde ikke gi lovlig sanktion av skikker den var nødt til at tolerere.

Drikofret overlevet saaledes kristendommens indførelse, men det taper litt efter litt sin indre betydning. Efterhvert som den religiøse side ved festerne trær tilbake og den materielle kommer i forgrunden, blir deres antal forøket og kongerne ser sig nødt til at begrænse dem. Det faar imidlertid en ny rolle i de middelalderske gilder. Denne institution er opstaat i Frisland og Flandern og trængte ind i Skandinavien i det 11te aarhundrede, i byerne som da vokser frem. Dens formaal var at faa folk til gjensidig at beskytte hverandre ved at binde dem sammen i et nyt slegtskap, forskjellig fra blodsslegtsskapet. Det bunder i hedenskapet og fortsætter dettes fosterbrorlag. Øldrikkingen foregaar i gilderne efter lignende forskrifter og med samme religiøse hensigt som i familiefesterne. Men ogsaa her taper skikkene sin indre betydning under byernes raske utvikling og indvandringen fra Tyskland. I slutten av det 13de aarhundrede blir gilderne til faglige korporationer.

Drikofferskikkene hadde sit eget ordforraad og det er dette Maurice Cahen undersøker i sin hovedavhandling (E t u d e s s u r l e v o c a b u l a i r e r é l i g i e u x d u v i e u x - s c a n d i n a v e. L a L i b a t i o n). Han bryr sig litet om at utfinde etymologierne til de forskjellige uttryk dette ordforraad raader over. Det som for ham er det vigtige er at fastslaa deres ældste betydning og utforske dens utvikling.

Der var i de gamle skandinaviske sprog flere avledninger av verbet »drikke« og de har alle fra først av hat betydningen »det at drikke«. Man finder saaledes i norsk og islandsk d r e k k a og d r y k k j a; det første er et arkaisk ord som optrær i lovsprog og poesi og snart forsvinder. Begge disse ord har i det ældste norsk-islandske faat betydningen fest, festlig sammenkomst.

Ordet »fest« fremkaldte to forskjellige idéer, to forskjellige billeder: sammenkomst og fællesfortæring. En d r y k k j a

Digitized by Google

samlet gruppens medlemmer; det betyr ikke »drikking«, men betegner de som kommer sammen for at drikke. Dette var det ene vigtige, og »sammenkomst« fremkaldte derfor billedet »drik«. Enhver sammenkomst blir saaledes en drykkja og omvendt. Det er betegnende at de norske lover maaler betydningen av en sammenkomst ved det kvantum øl som blev forberedt til den.

Lovuttrykket for »sammenkomst« er i Norge samkunda og man finder bare drykkja av og til i samme betydning. Men i Sverige er det blit det juridiske uttryk; öldrykkja har faat betydningen »sted hvor der er en sammenkomst« efter defineringen i Magnus Eriksson's lov. Ordet har fuldstændig tapt sin gamle betydning av »drikking« og betegner »fest« som baade er tids- og stedsbestemt.

Man baade spiste og drak i slike familiefester, men drikken var det eneste vigtige efter den tids opfatning. Og derfor finder man at ord som sumbl og gildi, som andensteds har betydningen »maaltid«, er blit synonyme med drykkja. Paa samme maate blir drykkja synonymt med boð »indbydelse« og veizla »bevertning«. Da drikofret var det vigtigste ved festen og var underforstaat i boð og veizla, har det kunnet opta i sig disses betydning. Vi har med vor abstraherende tænkemaate vanskelig for at forestille os hvordan et og samme ord kan betegne »det at drikke« og det konkrete man drikker; men paa det ældre sprogtrin skjelner man ikke mellem de to: »lage øl« blir synonymt med »forberede fest«.

Utviklingen av ordet drykkja avhænger saaledes av bestemte sociale forhold hvor fællesdrikking har religiøs betydning. Naar disse forhold forandrer sig, indvirker det ogsaa paa ordbetydningen. Mange ord taper sin etymologiske klarhet og rives ut av sit etymologiske miljø ved civilisationens utvikling. Men i andre er det etymologiske baand forsterkt, slik som i drykkja som i sprogbevisstheten er uløselig knyttet til drekka. Det maatte efterhvert forsvinde i et samfund hvor drikkeskikkene tapte al betydning og hvor drukkenskap tilslut blev set paa som en last.

Dets tilbakegang har imidlertid fundet sted gradvis; hedenske skikke holder sig langt ind i middelalderen. Gilde-

festen heter saaledes d r y k i Danmark — svarende til det norsk-islandske d r y k k r som har beholdt sin konkrete betydning — i Sverige d r y k k e r eller d r y k k j a. Efterhvert som gildefesterne skifter karakter og selve maaltidet blir vigtigere, faar disse ord synonymer i gammeldansk k o s t, gammelsvensk k o s t e r, som egentlig betød »fest, banket« (nedertysk k o s t (e)). Igjen en refleks av den sociale utvikling.

Navnene paa de forskjellige fester undergaar lignende forandringer. J o l, f. eks., som egentlig bare var en tidsbestemmelse, blir synonymt med j o l a v e i z l a eller rettere j o l a d r y k k j a. Det er festens ceremoniel som behersker sprogbevisstheten, og det er festens natur som bestemmer betydningsindholdet av dens navn. Og lignende betydningsutvikling har foregaatt i navnene paa de øvrige fester.

Vi har set hvordan gilderne har trængt ind i Skandinavien utenfra. De synes tildels at ha fortsat en gammel indfødt institution som vi finder i Norge under navn av h v i r f i n g r. Det har antagelig været en sammenslutning av religiøs art med rituelt formaal. Ordet som først har hat betydningen »ring, cirkel«, har ved den rolle det bestemte drikoffer indtok i sprogbevisstheten gaat over til at betegne netop denne slags drikoffer, — man sa d r e k k a h v i r f i n g — og det betegner samtidig sammenslutningen. — Gilde betød egentlig »betaling, gjæld«, men under fremmed indflydelse optar det i sig betydningen »gilde«, en sammenslutning av folk med religiøst og rituelt fomaal, og samtidig den fest dette gilde holdt. Men efterhvert som ordet har trængt mer og mer ut i Skandinavien, har det utvidet sin betydning og kan brukes om enhver v e i z l a eller d r y k k j a, og tilslut har det faat den almindelige betydning vi kjender fra vort »gilde« (Gildet paa Solhaug, o. s. v.). Det er et typisk eksempel paa den lov i betydningslæren hvorefter et ord som fra et særsprog gaar over til fællessproget utvider sin betydning.

Ved den rolle drikofret spilte ved familiefesterne blir de tekniske uttryk for at feire disse fester »drikke«, og man sier d r e k k a j ó l, b r ú ð l a u p, e r f i (arveøl), g i l d i. Disse uttryk skifter betydningsindhold ned gjennem tiderne efterhvert som selve institutionen skifter karakter.

Det var øl som blev drukket paa dissse fester. Germanerne skiller her fra de andre indo-europæiske folk hvis hellige drik var mjød.

Mjød var nok kjendt i det gamle Skandinavien, men dets rolle har været meget overdrevet av romantikkerne i forrige aarhundrede. — Kvinderne brygget øllet og det fik derved del i deres hellighet. For at gi det dets mystiske kraft indviet man det ved en bøn og gjorde Tor's hammertegn med haanden over det. Naar hornet gik rundt, reiste man sig og drak den høitidelige skaal staaende; da øllet var hellig, viste man det den respekt som tilkom overnaturlige ting.

Der var mange forskjellige ord for øl. Det generiske var ǫl, mens m u n g á t synes at ha været mere familiært og brukes sjelden i skaldesproget — Paa grund av øllets rolle i festerne utvidet nu ordene for »øl« sin betydning. »Ǫl« blir synonymt med »fest«, »indby til ǫl« blir jevngodt med »indby til fest«, »gaa til øl« med »gaa til fest«, o.s.v. Denne utvikling kan bare forstaaes i et samfund som brukte øllet til rituelle formaal. Efterhvert som drikkeskikkene tapte sin gamle karakter og for meget drik, o f d r y k k j a, blir set paa som en last, særlig under geistlighetens indflydelse, skifter ogsaa disse uttryk betydning. Et særlig karakteristisk eksempel er gammeldansk ø l f y l l æ, gammelsvensk ö l f y l l a, ö l f y l l e. Disse ord hadde oprindelig ingen nedsættende betydning og ø l f y l l æ brukes i gamle danske lover med betydningen »fest med drikoffer (ǫldrik)«. Egentlig var dets betydning »sammenkomst hvor man drikker sig mæt paa øl«. Men i slutten av middelalderen brukes svensk ö l f y l l a i religiøse verker for »drikkeri«. Kampen mot drukkenskapen har fremkaldt en analysering av sammensætningen, og dets betydning er forandret. Samtidig har f u l l r, »fuld«, faat sin nuværende nedsættende betydning.

Festens vigtigste øieblik var skaalen; det var dens religiøse akt. Husherren reiste sig i høisætet, løftet hornet, indviet det og fremsa bønnen. Man drak til Oden eller til andre guder for at opnaa deres hjælp. Hornet gik rundt i salen og øllet tjente som mellemled mellem de ofrende og guddommen og bandt deltagerne sammen sig imellem.

Digitized by Google

Det ældste ord for »skaal« var full, egentlig »det øl som fylder et horn«. Man sa signa full »indvi hornet (eller skaalen)«, drekka full, o.s.v. Men full avløses snart av minni. Med betydningen »hukommelse, minde« er dette et av de ældste ord i sproget. Sin nye betydning har det faat under indflydelse sydfra, fra Høityskland. Det er et modeord som fra den tyske kulturverden er blit adoptert av den skandinaviske adel. — Paa sin side blev minni avløst av det nuværende »skaal«, saa vor skandinaviske skik er ærværdig i alder selv om dens betydningsforhold ikke har noget tilfælles med det den hadde for 1000 aar siden. Skaal med sin ikke-materielle betydning er ogsaa av fremmed oprindelse, og igjen tysk. Det gaar tilbake til hanseaterne, som har sat saa mange andre spor i vort ordforraad. Kjøbmændene i Lybeck sa ênes schale drinken »drikke ens skaal« og dette uttryk er blit efterlignet i Skandinavien.

Der kan her bare være tale om at peke paa hovedpunkterne i de resultater Cahen er kommet til. Hans arbeide behandler hele det ordforraad som knytter sig til drikofret og de drikkeskikker som fortsætter ned gjennem tiden. Det indeholder en række enkeltundersøkelser som viser hvor vel han mestrer hele det skandinaviske omraade og hvor skarpt han griper alle nuancer. Hans arbeide er letlæst som faa videnskabelige undersøkelser og fremviser den klarhet og eleganse man venter at finde i den franske skoles arbeider.

Det er som allerede nævnt av stor betydning for den almindelige betydningslære. Betydningsutviklingen følger ikke bestemte regler i samme grad som f. eks. lydutviklingen. »De fleste betydningsforandringer betinges ikke av den menneskelige aands beskaffenhet, og heller ikke av den menneskelige tankes almindelige tendenser: mulighеterne er like talrike og like forskjellige som formerne for social virksomhet.

Betydningsutviklingen er sjelden avhængig av den menneskelige forstand, av og til av følelseslivet, men ofte av forandringer i menneskelig kultur«.

* * *

Digitized by Google

I sin lille thèse gir Cahen en strengt teknisk undersøkelse av ordet »gud«s historie i de skandinaviske sprog. Avhandlingen faar mere almindelig betydning ved det lys den kaster over religiøse forhold hos germanerne og fordi den gir nok et bevis paa hvordan de tre skandinaviske hovedland under paavirkning av europæisk kultur efterhvert opgav sine nationale traditioner, Danmark og Sverige først, Norge senere, i det 13de aarhundrede, mens Island utviklet sig isolert og holdt bevisst fast ved sin fortid.

Det er at haabe at Cahen vil bli knyttet til Universitet i Paris saa han kan faa fortsætte sine arbeider. Gammelskandinavisk sprog og kultur er ikke særskilt repræsentert der til forskjel fra de fleste store universiteter i England og Tyskland. Med Cahen vilde Paris skaffe sig et navn ogsaa paa dette omraade i historisk videnskap.

Alf Sommerfelt.

12.

Om Olav Haraldssøns hjemreise fra England 1015 og første tog til Trondhjem.

Det var en overraskelse for mig i professor Kohts »Innhogg og Utsyn« s. 129 at bli bekjendt med, at det av nyere forskere er hevdet, at Olav maa ha nyttet en anden vei end Dovre til Trøndelagsferden. Jeg har nemlig været klar over, at hans møte i Sauesund (Saudungsund) med Haakon Jarl (Snorre kap. 30) og møte med bøndene paa ting (kap. 32) ikke fandt sted under hjemreisen fra England, men under en anden reise, hvormed beretningen om hjemreisen er blitt sammenblandet. Den gaate, jeg her har staat overfor, lader sig nu løse, og begivenhetene sig omgruppere.

Efter at ha avhændet sine gamle slitne langskib og anskaffet to knarrer, hvori han fører ombord sine eiendeler, avseiler Olav om høsten (i kornskuren) med et utvalgt mandskap fra England med god vind og utsigt til, at veiret vil holde sig. Under andre omstendigheter vilde han ikke ha gaatt tilsjøss. Som sedvanlig for østfarerskib sættes kursen for Neset (Lindesnes), efterat avtale har fundet sted om, hvor skibene skulde møtes.

Digitized by Google

Den havn, hvor skibene, naar de skulde østover, i regelen satte hverandre stevne, var Seley, straks paa vestsiden av Neset. Ogsaa Olav har bestemt denne havn til møtested. Forvirringen og sammenblandingen i sagaens beretning skriver sig hovedsakelig fra forvekslingen av Seley ved Neset med Selja ved Stad.

Forfatteren av det kildeskrift, Snorre har benyttet, mener, at det er Stad, som Ottar Svarte i versene om hjemreisen betegner som Norges midte, medens han med samme rett kunde gi Neset samme betegnelse. Det berodde bare paa, hvor skibene kom fra, og hvor de skulde hen.

Ottars vers skildrer umiskjendelig en fordevindsseilas, ikke en bidevinds; der er intet i dem, som tyder paa, at det var en storm av motvind, Olav kom ut for. Skibene er ikke drevet nordover, den gode vind, hvormed de avseilet fra England, er derimot øket til en rivende vestenkuling med høi sjø, hvorunder besetningene har hatt sin fulde hyre med at holde skibene lens og beskytte dem mot overvand.

Landing ved Stad forutsætter en drift av skibene op forbi Shetlandsøene. Det er mer end tvilsomt, om utrustningen med proviant, beregnet for en reise til Viken, kunde strække til for saa lang reise, og det er ganske usandsynlig, at skibene, der under den lange drift ikke kunde holde følge, atter, da veiret bedaget sig, skulde møtes og samtidig komme ind til Selja. Olavs hjemkomst i kornskuren vilde ogsaa være utelukket.

Olav Haraldssøn anløp gjentagne ganger Seley[1]. Havnens beliggenhet og søkningen til den medførte, at man intet andet sted hadde slik anledning til at faa vite nyt. Efter slaget ved Nesjar 1016 er han indom ved Lindesnes, men fortsætter straks, vaaren 1018 stopper han atter ved Lindesnes, høsten 1029 laa han meget længe i Seleyene. Og Sigvat Skald kvæder i Hillesund (Hillarsund), 14 km. østenfor Neselandet og med utsigt til dette, da han efter Olavs død var paa hjemreise fra Rom:

Ravnene ser jeg haste
til havnen (lig de mindes),
hvor Nordmænds gode fyrste
fordum lagde skibene.

---

[1] Navnet uttales sæ'li (østre og vestre sæli), ikke som i Norske Gaardnavne IX s. 222 angitt se'li. Havnen kaldes ogsaa i Sælør, det gamle Seleyjar.

Digitized by Google

Til Olavs hjemreise, indbefattet opholdet i Seley, er neppe medgaat 8 dager. Da han kommer hjem, er man paa Ringerike midt i kornskuren.

Olav tøvrer ikke længe hjemme; det gjaldt at gjøre bruk av de prøvede mænd, der hadde fulgt ham til Norge, og som fremdeles var i hans sold. Han higet til Trondhjem; »thi der tyktes ham at hele landets styrke at være«, Snorre kap. 53. Det var dog intet krigstog, han agtet at foreta; dertil hadde han trængt større utrustning. Hans hensigt var kun at gjøre sig bekjendt med landsdelen. Han regnet paa ikke at møte synderlig motstand, da dyp fred hersket overalt. Med sine to skib seiler han skyndsomt nordover, træffer Haakon Jarl i Sauesund (Saudungsund), formaar denne til at opgi sit rike og farer saa videre til Møre. Her er det, han »holdt ting med bøndene«, av hvilke mange gaar ham til haande. Skibene sender han derefter rundt Agdenes til Orkedalsøren, medens han selv med de fleste av sine folk og forsterket med Møringer tar landeveien op Sundalen til Opdal og videre til Orkedalen.

Da endelig Svein Jarl langt ut paa høsten gjør alvor av at forjage de ubudne gjester, maa Olav fortrække; men han hadde opnaadd sin hensigt at bli stedkjendt. Skibene vender hjem, medens Olav med et mindre følge, hvoriblandt Sigvat Skald, lægger hjemveien over Dovre. Det har ogsaa hørt til hans plan at bli kjendt ad denne vei.

P. Holmesland.

13.

»Ulvilda Norica«.

Jemlikt Saxos uppgifter[1] var konung Nils av Danmark gift: första gången med svenske konung Inges och hans drottning Helenas dotter, Margareta, sedan denna blivit enka efter norske konung Magnus, andra gången efter dennas död med »Ulvilda Norica«, vilken emellertid

[1] Gesta Danorum Lib. XIII (S. R. S. III, 1, pag. (92—94).

konung Sverker efter förutgående budsändningar tog emot, samt med henne fick sonen Karl, senare svensk konung. — Tvenne svenska källor hava om denna sistnämnda följande uppgifter. Den ena: »Capellae et Monasteria Diocesis Lincopensis« skriven vid 16:e seklets början[2], meddelar sålunda: »Aluastra war funderet Anno Domini — — — aff konung Suerker och hans dronning Wlffill aff henna morgangaffuer[3] gamalt frelse, som var Aluastra by«. Den andra: Biskop Brasks kända brev till Gustav Wasa[4], säger: »Aluaastra vart funderat aff K. Sverke aff hans hustru drotning Vlwills morgangaffuer, — — som fundacien clarlige beviser — —«. Att döma härav tyckes Ulvhild varit i livet vid detta klosters grundläggning, vilket skedde år 1142 eller 1143[5]. Det är i alla händelser hon, som jemlikt »Narratiuncula de fundatione monasterii Vitæscholæ«[6] omnämnes vid namn såsom den Sverkers drottning, som jemte honom inkallade orden till Alvastra og Lurö. Vid vad tid Sverker efter hennes död trädde i nytt gifte med Richiza, är ej känt[7].

Vid Saxo's förenämnda uttalande bör den störste vigt fästas. Såsom följeslagare till erkebiskop Absalon bör denne författare, om han ock icke personligen kunnat se Ulvhild i Danmark, hava varit i tillfälle att få om henne de tillförlitligaste uppgifter. Han är även vår älsta källa om Ulvhild.

Hennes härkomst erfara vi av den s. k. »ættartala Dana konunga«, som är införd i Kap. 213 av Fagrskinna (Olav Kyrres saga)[8]), och som angiver henne vara dotter till Håkon Finnson, vilken Finn var Håreks av Thjottaätten son. Denna källa lemnar emellertid om henne ytter-

---

[2] S. R. S. III, 2 pag. 297. [3] Om denna term se t. ex. Schlyter, Magnus Erikssons Landslag, pag. 20, noter 5 och 7. [4] Gustav I's registratur 2, pag. 273. [5] Anf. st. i ovanst. not 2. [6] Gertz, Script. min. Historiae Danicae 2:1, pag. 138. Hennes namn nämnes deremot ej i »Exordio Cisterciensis ordinis« hos Langebek, S. R. D. II, pag. 613, utan talas der om »regina Sueciae«. [7] Jag skall derom senare tala.

[8] Finnur Jónssons edition. Om Fagrskinna se f. ö. Dens. Den oldnorske og oldisl. lit. hist. II. 2. pag. 630—37; Storm, Om Indskuddene i Fagrskinna i Forh. i Videnskabsselsk., Kristiania 1875; Gust. Indrebø, Kra. 1917; Storm, Snorre Sturlasons Historieskrivning, pag. 42—45, 226—27.

Digitized by Google

ligare det meddelandet, att hon varit gift: första gången med förenämnde konung Nils, andra gången med konung Inge Hallstenson, tredje gången med den ovan omtalade konung Sverker. Den har sålunda skjutit in i Saxos uppgift ett äktenskap med konung Inge den yngre mellan de begge notoriska andra, som den danske krönikören känner. — Det måste betecknas som ytterst osannolikt, att detta påstådda gifte med konung Inge verkligen egt rum. Hela Saxos berättelse om Sverkers förenämnda åtgöranden blir ju derigenom helt omöjlig.

Munch[9] har insett detta. Han söker lösa på radikalt sätt detta problem, och uttalar dervid den gissningen, att Ulvhild varit gift i stället första gången med konung Inge, alltså innan hon trädde i brudstol med konung Nils. Under det att denna gissning med tydlig reservation godtagits av senare historici[10], har den på sista tiden betraktats fullständigt som ett axiom av tvenne skriftställare professorerna Fürst och Beckman, som haft anledning beröra Ulvhilds historia[11].

Munchs uttalande är emellertid av nedannämnda anledningar egnat att väcka förvåning.

För det första har denne, oaktat han var sin tids främste kännare av den isländska sagoliteraturen, ej synat närmare i sömmarne Fagrskinnas förenämnda uppgift. Han hade annars kunnat sagt sig, att denna icke finnes i original i behåll, utan endast i tvenne, numera endast genom kopior kända avskrifter A. och B., av vilka den yngre kan vara en kopia av den äldre, som kan hava i form av interpolation bifogat detta till originaltexten. När man betänker, hurusom denna »ættartala« visar sätten, på vilka Knud Lavard var stamfader dels genom sin son Valdemar för dennes både söner och dotter, Richiza, gift med svenske konung Erik Knutson, dels genom sin dotter Margrete, gift med Stig Hvidlædr, för dessa makars dotter Kristina, gift med svenske konung Karl Sverkerson, vilkens ätt föres ned till sonsonen Johan Sverkerson, så måste man erkänna att uti

---

[9] Det norske Folks Historie, II, pag 601. [10] Nordisk Familjebok (art: Inge d. y.), Steenstrup, art. Ulvhild i Brickas: Dansk Biografisk Lexikon. [11]. När de döda vittna, Stockholm, 1920, Kungagravar ock medeltidshistoria (Fornvännen 1921).

Digitized by Google

en så beskaffad stamtavla har Ulvhild ingen berättigad plats. Detta åstadkommes endast derigenom, att stamtavlan, efter att hava hunnit till förenämnde Johan, gör ett hopp tillbaka i tiden, och börjar tala om Karl Sverkersons moder. — Munch hade dervid även kunnat fästa avseende vid att den s. k. Morkinskinna[12], vars »Fra ættum konunga« icke går ned till Valdemar den förstes efterkommande utan har till huvudmål att skildra nedstamningen i fråga intill oftanämnde konung Johan, det oaktat underlåter att göra sig skyldig till ett sådant hopp tillbaka i tiden, och icke nämner Ulvhilds namn —. Och slutligen hade Munch kunnat anteckna sig till minnes, att Fagrskinna nämner vid namn (utom tydligtvis den förenämnde förmedlande länken Kristina) endast en av drottningarne till konungar ur Sverkerska huset och detta är just Ulvhild. Allt ger anledning tro på den senare interpolation, varom jeg här ovan talat. Efter all sannolikhet har en sådan skett i sammanhang med de stamtavlor över Thjottaätten och befryndade slägter, som insatts efter Kap. 214 i Fagrskinna. Om tiden för dessa stamtavlors insättande der stå de förnämsta auktoriteter i rakt motsatta läger. Sekreteraren uti det »Arnamagneanske Legat« (der Fagrskinnamanuskript befinner sig) har på tillfrågan meddelat mig, att Finnur Jónssons åsigter i företalet till hans edition av Fagrskinna angiva vetenskapens nuvarande ståndpunkt i dessa frågor. Denne författare anser stamtavlorna i cap. 214 som en antagligen senare tillsats, och inför dem ej i originaltexten. — Frågan om, när uppgiften om Ulvhild insatts i oftanämnda »ættartala« har sålunda den betydelse, att, derest å ena sidan den stått i originalhandskriften, har den skrivits senast omkring år 1240 — tidigast år 1220, och derest å andra sidan den införts i en kopia, har detta egt rum tidigast efter mitten av det 13:de århundrade. I begge fallen är ett misstag från sagans sida tänkbart, då i varje fall ganska lång tid förflutit efter Ulvhilds liv. Härom närmare längre ned.

För det andra har Munch felaktigt trott, att samma uppgift om Ulvhild förekommer i Heimskringla,

[12] Edition: Unger, pag. 169; (se om Morkinskinna i tillämpliga delar de källor, som nämnes här ovan i not 8).

Digitized by Google

till vars Harald Sigurdsons saga Kap. 102 han i så måtto hänvisar[13]. Han har alltså trott sig stödja sig, utom på Fagrskinna, även på Snorres stora auktoritet. Då emellertid dennes sagda saga i alla nyare editioner slutar med kap. 101, kunde jag förstå att ett misstag från Munchs sida förelåg. På min förfrågan har en av de främste nu levande Snorrekännare prof. Paasche på min förfrågan godhetsfullt givit mig förklaringen härpå, när han skriver ordagrant följande; »Dronning Ulvhilds ætt og giftermål finns bare i Fagrskinnna. — Men da Peder Claussøn o. 1600 oversatte Snorre, tok han Fagrskinnas stamtavle med i oversættelsen. Fra herr Peder gik tillægget over i Jac. Aalls oversættelse (Har. Sigurdsons saga cap. 102). Så vidt jeg vet, finns det også i Peringskölds utgave, hvor det endog er ført over till ny islandsk. Man mente nemlig, at herr Peder hadde oversat fra tapte håndskrifter, og forstod ikke, at Fagrskinna var hans kilde. Men dette verk er i virkeligheden det eneste, som fortæller om Ulvhilds ætt og giftermål. Ingen ms. av Snorre har noget derom.«

I sjelva verket står denna uppgift uti de två avskriftsexemplaren av Fagrskinna ensam icke blott inom hela den isländska sagoliteraturen utan även på hela den äldre medeltida literaturens område.

Derest Munch hade insett förberörda sakförhållanden, så hade han förvisso i stället förstått, att ett misstag från Fagrskinnas sida föreligger, samt även gjort klart för sig, att Saxo svårligen skulle kunna gjort sig skyldig till en sådan inkonsekvens, att han å ena sidan talat om vem konung Nils första gemål varit gift med före sitt sista gifte, men å andra sidan skulle underlåtit att meddela vem samme konungs andra drottning haft till man, innan hon trädde i brudstol med Nils.

För övrigt borde samme författare ovilkorligen hava kunnat inse, att Snorre aldrig haft åsigten om Inges gifte med Ulvhild. Det framgår nemligen av ett annat ställe i hans Heimskringla, att Inge Hallstenson skulle äktat en helt

---

[13] Anf. st. I, 2, pag. 762.

annan nemligen Brigida, konung Harald Gilles dotter[14]. För klargörande härav skall jag i största korthet och i överskådligaste (nemligen tabellarisk) form meddela, vad Heimskringla och andra källor hava att förmäla om denna Brigidas giften.

Källor	1:a äktenskap	2:a äktenskap	3:e äktenskap	4:e äktenskap
Morkinskinna:	K. Inge Hallstenson	K. Magnus Henrikson	Jarl Birger Brosa	
Fagrskinna:	K. Magnus Henrikson	Jarl Birger Brosa		
Heimskringla:	K. Inge Hallstenson	Jarl Karl Suneson	K. Magnus Henrikson	Jarl Birger Brosa

Om dessa Heimskringlas två första giften har Storm[15] sagt följande: »Disse to egteskaber ere uhistoriske. Kong Inge døde circa 1124 og Karl Jarl nævnes ikke efter 1137, medens Brigida er født kort før 1136«. Utan att ingå på vissa obestyrkta årsuppgifter, känna vi nog för att veta sagda två giften kronologiskt omöjliga. För visso har Fagrskinna fullt uttömmande talat om denna Brigidas giften. Men då Morkinskinna och Heimskringla begge satt ett gifte mellan en Brigida och Inge samt ej tro på uppgiften om ett sådant mellan denne och Ulvhild, så återstår huvudsakligen endast, att, som vi skola se, ventilera möjligheten, att denna sistnämnda Brigida, Inges maka, varit en annan än Harald Gilles dotter, och att denna andra stått till Finn Hårekson i samma slägtskapsförhållande, som Ulvhild gjort till denne. Här skola vi nog finna gåtans lösning.

Det hade varit gott, om Munch ei kommit med denna sin hypotes. Man hade i så fall icke rågat måttet genom att

[14] Anf. st. II, pag. 673. [15] Snorre Sturlasons Kongesagaer Kristiania 1900. Inges saga pag. 745.

Digitized by Google

på denna bygga en ny hypotes[16], gående ut på, att Ulvhild skulle under Inges livstid stått i otillbörligt förhållande till Sverker samt rent av deltagit i ett mord på Inge. Dylikt är romanskrivning och ej historieforskning.

Vad vi för övrigt känna om Ulvhild i Danmark, är för resten ytterst obetydligt. När Helmhold i sin slaviska krönika 30 à 40 år efter händelsens förlopp talar om att konung Nils drottning »eggat sin son« Magnus Nilsson mot Knud Lavard, så kunna vi antaga, att den långa monolog, som författaren låter henne dervid använda, är av denne på rak arm hopsatt samt att vi få nöja oss med att tro, att drottningen varnat Magnus mot eventuella försök att efter Nils död tillvälla sig kronan. Dylikt var ju fullt berättigat vare sig drottningen var, som författaren uttryckligen säger, Magnus moder d. v. s. Margareta, eller hans styvmoder, Ulvhild. Ty då Helmhold icke nämner drottningens namn, och vi ej med visshet känna vare sig Margaretas dödsår[17] eller det år, då det möte hölls, der yttrandet fäldes, måste vi härom sväva i ovisshet, även om vi tro att drottningen varit Ulvhild[18].

Sedan jag nu har redogjort för vad vi om Ulvhild känna, komma vi till följande problem: Då det är otänkbart, att såväl Fagrskinna å ena sidan, Heimskringla och Morkinskinna å den andra kunnat gripa helt ur luften dylika uppgifter om Konung Inges giften, så ställer sig den frågan: Då uppgifterna äro oriktiga, så måste de uppkommit genom något missförstånd och då är det av vigt att veta: vilka hava varit dessa sagors källor? Rörande Fagrskinna

---

[16] Början göres visserligen här redan av Messenius, som i Scondia (ed. Peringsköld, pag. 95 under år 1129) uttalar som en gissning att Sverker deltagit i mordet på Inge (»regiae forsitan necis complicem«). Derefter har Munch (anf. st. II, pag. 725) sagt: »Rimeligvis har der fra tidligere Dage været en Kjerlighedsforstaaelse mellem dem« (Sverker och Ulvhild). Prof. Beckman (anf. st. pag. 30) nämner bland hypoteser: »den, som med utförande av Munchs uppfattning kunde uppgöras, att han, Inge, varit på besök hos någon, som stod i förhållande till hans hustru och därvid under hennes medverkan blivit tagen avdaga«. [17] Se Toll, Kungagravarne i Vreta Kloster, Sthlm. 1922, pag. 5 (note 5), 11, 22.

[18] Se i dessa frågor: Langebek, S. R. D., IV, pag. 237—38. Olrik, Knud Lavards Liv og Levned, pag. 207—210; Steenstrup, Danmarks Riges Historie, I pag. 532—33.

Digitized by Google

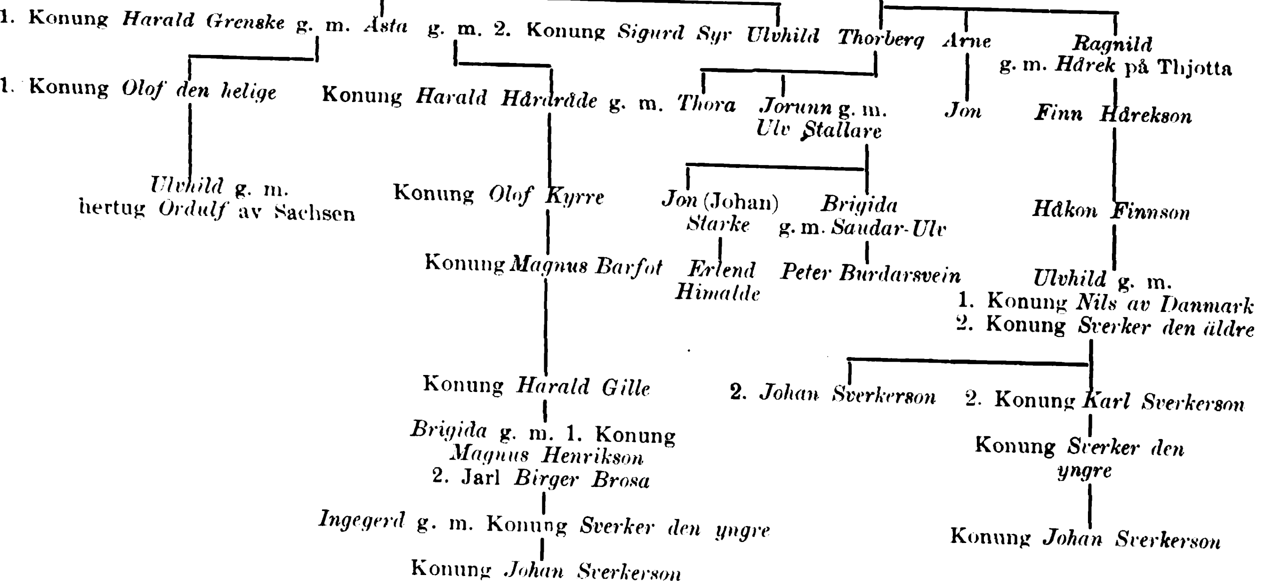
giver Gustav Indrebø oss svar[19] genom att säga, att det synbarligen varit den muntliga traditionen. Det samma kan säkerligen sägas även om de andra källorna. Men när jag nu går att söka visa hur dessa misstag uppkommit, sker detta i hypotetisk form, varvid jag noga följt de vilkor för dylika hypotesers främställande i vår svenska meddeltids historia, som Hans Hildebrand anser berättiga till deras framställande[20].

Jag skall då till att börja framhålla Strinnholms[21] gissning, att, för vad angår Brigidas fyra giften, »är det sannolikaste, att tvenne personer med detta namn blivit i sagorna förblandade eller sammansmälta till en«. Beträffande åter Ulvhild skall jag fästa uppmärksamhet å Munchs av Fürst biträdda gissning, att hennes moder stått i nära beröring med Ulvhild, Olof den heliges dotter. Dessa begge uttalanden anser jag sannolika, och bifogar jag här en stamtavla uppgjord med ledning av Munchs tabeller[22]. (Se Tab.). Den visar oss delar av Thjottastamtavlan, av Arnungaättetalet samt av Ulv Stallares slägtregister. Vi se der flera märkliga sakförhållanden. Vi finna sålunda, hurusom det i Sverkerska ätten brukliga namnet: Johan från Arnungarne gått både till Ulvs slägt och til Sverkerska ätten, vilket senare måste hava skett genom förmedling av Ulvhild och ej genom Brigida, ty namnet var använt redan av Sverker den äldres son, och alltså långt innan Brigida trädde i brudstol med Birger Brosa. Om vi åter söka efter varifrån Sverker och Ulvhild hemtat namnet: Karl åt sin son, så måste vi fästa oss vid, att en viss Brigida varit gift med jarlen Karl Suneson, som var Sverkers handgångne man i Vestergötland. Då man dessutom vet, att Ulv stallare var Harald Hårdrådes trognaste vän, och att denne till tack gav honom sin svägerska till hustru, samt dessutom namnet Ulvhild bars av denne Haralds mormoder och möderneslägt, så finnes i allt detta ovanstående en fast sluten kedja, som berättigar att tro, att Ulv, medan han å ena sidan gav åt sin son ett namn från hustru Jorunn och

[19] Fagrskinna, Kristiania 1917. pag. 211. [20] Silverstolpe. Historiskt Bibliotek, 4, ny följd. 2, 1877 granskningar och anmärkningar III, IV. [21] Svenska Folkets Historia (stora uppl.) III not 124. [22] Anf. st. I, Tab. 16, 21 och II, tab. 9 och 10.

Digitized by Google

Utdrag av tabeller i »Det norske Folks Historie« av Munch

Digitized by Google

från hennes slägt, han åt sina döttrar givit namn hemtade från Haralds sagda ätt. Det är derför sannolikt, att Ulvhild Håkonsdotter fått sitt namn genom bemedling av Ulvs ätt från Olaf den heliges slägt, och att den andra Brigida, genom vars förmedling namnet Karl kommit til Sverkerätten, även stått Ulvhild mycket nära: antagligen varit hennes syster. Sannolikt har den moder till Ulvhild (och Brigida) som prof. Munch och Fürst sökt efter, varit en numera okänd dotter till Ulv stallare. Det har i så fall verkligen funnits två Brigidor, den ena Harald Gilles dotter, som ingått de två av Fagrskinna angivna giftermålen, den andra Brigida Håkon Finnsdotter, gift första gången med Inge Hallstenson, andra gången med jarl Karl Suneson. Det var alltså efter en svåger, som Sverker och Ulvhild uppkallade sin son. Derest denna Brigida Håkonsdotter, som troligt är, ej heller med Karl Suneson hade någon son (ätten tycks hava utslocknat med denne på svärdssidan), och derest denna fått av Inge Vreta i morgongåva (liksom Ulvhild, som nämnt, fick Alvastra av Sverker), så kan på ett eller annat sätt detta Vreta hava kommit till systersonen Karl Sverkerson, och biskop Brasks yttrande till Gustav Wasa finna så sin förklaring, att »Wreta (var funderat) aff gamble K. Karl Sverkersons aff hans egit godz«[23].

Fagrskinnas fel skulle altså bestå deri, att den slagit ihop två systrar till en. Ett misstag har t. ex. lätteligen kunnat ske sålunda, att av två källor den ena talat om Håkon Finnsons dotter såsom konung Inges gemål utan att nämna denna vid namn, medan den andra nämnt en Ulvhild[24] som dotter till samme Håkon och gift med konungarne Nils och Sverker. Desse begge har derefter Fagrskinna trott vara en enda person.

Hans Toll.

---

[23] Anf. st. i not 4 här ovan. [24] Om dödsdagar för två personer med namnen Ulvild och Brigida, se Weeke: Lunds Kapitels Gavebrev pag. 162, 163.

14.

Hvordan kan Losne-ætten — 1490 — ta arv efter Sudrheim-ætten?

Ved jordegotsstudier i Asker og Bærum (jfr. de nyeste bygdebøker) kom jeg inn på den vestenfjellske Losne-ætts arv av Nesøygotset. Utgiverne av bygdebøkene henviser til riksarkivar Huitfeldt(-Kaas)'s artikler i Mgbl. ekstranr. for 1895. Disse artikler er for den ellste tids vedk. dog høist ufullstennige.

Men major Elieson har søkt at supplere dem både i sin pjece: Slekten Kamp, og i sit opsett i (Norsk) Historisk tidsskrift (1908) IV, 5, side 260—66.

Han sier der: Alf Haraldssen Bolts datter Gudrun var
gift 1. med Erlend Eindridessøn
gift 2. Jon Svalessøn Smør (død 1483).

Jeg skal her ikke komme inn på at dette annet gifte, efter N. Saml. (4to) IV, s. 110, muligens rettest er hr. Einar Fluga (også død 1483), men holler mig her bare til det første gifte.

Hvis dette var riktig, var jo alt klart. Men hvor er beviset?

Elieson henviser (l. c. s. 261) til prof. Gustav Storm i hans utgave (1895) av Absalon Pederssøns: Om Norges rige, — hvor Storm har sammenstillet en ætlæg (side 23 note) som har det samme som Elieson, og denne sisste meddeler mig at han har tat det på Storms autoritet. Men strekker den her til?

Jeg mener nei! Og skal da først henvise til at riksarkivar C. C. Lange i sin avhandling »Efterretninger om besidderne av Giske« i »Norsk tidsskrift f. videnskab og literatur« (1850) IV, side 39—95 sier noe ganske annet. — Han opstiller nemlig l. c. side 73 en tavle, hvorefter fruerne Sigrid og Ingegerd Erlendsdøttre kommer et ledd længere ned, idet Lange ganske har overset et diplom av 1526 $^{10}/_{5}$, trykt i Dipl. Norv. X, nr. 514, hvor fru Ingegerd kaller Sigurd Jonssøn »min moders moderbroder«.

Dette innser så dansken A. Heise. (1882), i annet binn av sin »Familien Rosenkrantz« dets side 147—48, bærer galt i vei, men han virrer igjen runnt til at tale om Gudrun »Alvsdatter«.

Digitized by Google

Og det samme er det altså at Gustav Storm har præsteret i 1895, som ovenfor nevnt, og det tiltrots for, at dav. norsk arkivfullmektig, senere riksarkivar Huitfeldt(-Kaas) i 1886 i Dansk Hist. tids. V r. 6te binn (hvor han side 189—95 anmeller Heises verk) er ute med en beriktigelse. Skjønt ellers kjennt som en pietetsfull genealog begår han den uhyrlighet at påstå at fru Ingegerd må ha tat feil i sin angivelse av slektskapet til Sigurd Jonssøn, og påstår at Langes tavle i ett og alt er riktig.

Men var det noe denne gamle adel var stiv i, så var det sikkert i sine innbyrdes slektsskapsforholl. Det kunne sikkert komme den dyrt at stå, om den ikke det var, så mange innviklete utarv-skifter som der på den tid opstod. Og at hun, ikke Huitfeldt(-Kaas), har rett — skal da søkes vist i det følgende.

Uheldigvis har Gustav Storm ikke angit kilde. Men dette om »Gudrun — en datter av Alv Haraldssøn Bolt« synes nu at stå i fare for at bli gjængs historisk opfatning.

Således har L. Daae to ganger berørt emnet, første gang 1874 i sin avhandling om Inger Ottesdatter (N. hist. tids. I, 3, side 275), men har dog ikke her anledning til at si noe om dette slektskaps nærmere art. — Annen gang (1895) sier han i samme tids. III, 3, side 221: »Alv Knutssøns gods i Norge berodde væsentlig paa arv efter den rike mormor, Katarina Jonsdatter, av hvis tre døttre (med Alv Haraldssøn Bolt, død 1412) hans mor hadde været den ene«. Dette sisste er riktig nokk, at hans mor Agnes (gift med Knut Jonssøn) var den ene. At Gro (gift med Matts Jacobssøn Rømer) var den annen, er likeså sikkert.

Men nu den tredje?

Om hende uttaler (1878) i N. hist. tids. II, 2, side 68 Yngvar Nielsen sig ganske annerledes usikkert eller forsiktig. Der står: »Han (Erlend Eindridessøn) var gift med en Gudrun (av Bolteslekten?)«

Det merkes her, at både Daae og Y. Nielsen hadde andre formål enn arveforhollet til Sudrheim-ætten som emne, og ingen av dem kom derfor naturligvis inn på nøiere at granske spørsmålet, slik som det her er stillet. Men begge synes at ha godtatt det første utsagn i emnet, nemlig i N. Saml. (4to), IV, side 110 — som sikker historisk kilde (G.

Digitized by Google

Munthe), tiltrots for alt hvad der senere var blit skrevet om emnet.

Sisstnevnte sted står der:

Ingegerd Erlendsdatters far var Erlend Eindridessøn (Losne, Sogn) — og hendes mor var fru Gudrun, måske den samme som var gift med hr. Einar Fluga og i så fall en datter av Håkon Bolt!

Det synes at ha foranlediget Y. Nielsens forsiktighet, mens Daae forvansker dette helt, og ingen av disse forfattere er ialfall opmerksom på samme verk, IV, side 563, hvor den samme forf. (G. Munthe) skriver:

Fru Gro hadde to søstre: Agnes .... etc. og Ingeborg, hvis ene datter Gudrun var gift med Erlend Eindridessøn.

Munthe motsier sig altså selv i samme binn av samme verk, — og desuagtet går den sisste av hans anførsler igjen hos P. A. Munch, da denne i Annaler f. nord. Oldkynd. (1846) trykker av det store skiftebrev av 1490 $^{3}/_{9}$ (første gang det utgis).

Side 93, anm. 5 sier Munch her: »Denne Gudrun er datter av Alv Haraldssøns tredje datter Ingeborg«.

Smlgn. også annensteds i de nevnte samlinger (III, s. 343, III, s. 605 note 2, og III, s. 607). Sisstnevnte sted står: »Slektbøkene anfører endnu en tredje datter av dette ekteskap ved navn Ingeborg«, — motsat sted I: Fru Gudrun Håkonsdatter, Ogmund Berdarssøn Bolts sønnedatter, og sted II: Gudrun, datter av Håkon Bolt og Einar Flugas annen hustru.

Som man ser, er forvirringen aldeles grenseløs.

Det første som jeg da har måttet søke konstateret er, om kilderne noensinne uttrykkelig, sier at der var en Gudrun, søster av Agnes og Gro Haraldsdøttre. Og det er det som ikke er tilfellet.

Det annet gjallt at finne noe diplom, som angir en Ingeborg, med hvem al denne forvexling kan ha været mulig. Og det har været let!

Dipl. Norv. I, nr. 621, nevner 1409 en søster av Katarina Jonsdatter og Sigurd Jonssøn, — jomfru Ingeborg. Det er denne, som Munthe synes at ha tæften av, uten at ha greiet forhollet. Lange setter hende uttrykkelig inn i sin tavle (side 73 — l. c. ovfr. »u. barn«), men desuagtet fører

Digitized by Google

Lange op en søster av Agnes og Gro ved dette navn, aldeles uten kilde eller hjemmel! Og slik at Huitfeldt(-Kaas), der som nevnt i 1886 forsvarte denne meningsløshet — må innrømme, at denne Ingeborgs mann og datteren Gudruns far — blir en aldeles ukjennt person i dette ellers fullstendige slektregister!

Jeg begriper ikke at ingen har hat øie for denne forveksling. Så meget mer, som der er et annet diplom (D. N. II, nr. 885) (trykt forhollsvis tidlig altså) av 1472 $^{3}/_{5}$, som har et utsagn av de to alderstegne fruer (Agnes og Gro) (idet de skifter noe felles arv mellem hverandre) — som aldeles synes at utelukke at der overhodet existerer eller har existeret noen tredje søster.

Men akkurat samtidig sitter den eneste høibyrdige fru Gudrun (som fra denne tid kjennes), nemlig fru Gudrun Håkonsdatter Bolt, i Vadstena og gjør gotsdispositioner (1472 $^{31}/_{5}$ og 1476 $^{10}/_{8}$). Disse diplomer er først trykt i D. N.'s 16de binn, resp. nr. 249 og nr. 260, — og kan derfor letttere være unngåt de elldre historikeres opmerksomhet.

Når man sammenholler disse diplomer, skulle jo saken synes ganske klar. Disse fruer er to søstre og kusiner av den tredje! Den ovenfor nevnte Ingeborg (den eneste av det navn i høibyrdig ætt som fra den tid kjennes) er død i ung alder, men har dog først været gift med den ikke meget kjennte Håkon Ogmundsson Bolt, — og har føtt ham en datter Gudrun!

Hvorledes stiller nu kildene sig til denne mulighet?

Det er ikke særdeles meget, man kjenner til denne Bolt-slekt! P. A. Munch har endel om den i 1300-årene i sit verk: »Det norske folks hist.«, unionsper. II, s. 164, 170 o. fl. st., og L. Daae og Gust Storm har leilighetsvis skrevet om dem i N. hist. tidsskr. (1890 og 1892) resp. III rekke 1ste og annet binn, hvor den nevnte Gudrun opgis gift med 1. Erik Olavsson (Gyldenhorn), 2. med Einar Fluga.

Dette samme har Huitfeldt-Kaas i (d.-n.) pers. tidsskr. 1885, på en stor oversiktstavle til side 262, også anført, og støttet det til en rekke steder i Dipl. Norv. Og da således Gudrun Håkonsdatter Bolt blir stammemor til ætten Gyldenhorn, som ikke kan sees at ha hat arveret efter Sudrheimsætten, må selvfølgelig også min gisning ovenfor falle bort.

Digitized by Google

Baade ved denne gisning og ved den eneste løsning som jeg nedenfor anfører av spørsmålet, er der videre den hake, at, ialfall efter moderne arveret, vil det være adskillig tvilsomt, om ikke arvedelingen mellem de tre linjer nu måtte bli resp. $^1/_4$, $^1/_4$ og $^1/_2$ istedetfor tre like store tredjedeler, fordi Agnes og Gro jo efter min opfatning begge stammet fra junker Hans Sigurdssøns ene faster (Katarina), Gudrun fra den annen faster (Ingeborg).

Boltene og Gyldenhorn-ætten omhandles videre i O. A. Johnsen: Hurum (1903), og Gyldenhorn-ætten er nu desuten inntat i Danm. Adels Aarbog binn XII (1895), Losne-ætten i binn XIX (1902) og Sudrheim-ætten i samme XXXVIII (1921), uten at det kan sees at noe særlig nyt for vort emne derved er fremkommet.

Det skulle da være, at unner Losne ætten Erlend Eindridessøn er angitt som gift med »Gudrun Olavsdatter («Kjælingsmule«)«.

Noen kilde har forfatterne av denne slekttavle ikke anført, — og da de (antakelig Huitfeldt-Kaas og A. Thisæt) begge er døde, er her tilsynelatende vanskelig at komme videre.

Imidlertid finnes i det gamle »Dansk Adelslexikon«, tavle LII, nummer 53, en avbildning av Kjælingsmule-våpnet, nemlig et hvitt oxehode, omgit av en krans med 19 roser. Og blannt »Norske sigiller« nummer 830 finnes et våpen som en farbror av Olav Håkonssøn førte (den sisste eier av Nesøy-gotset før Gudrun og Erlend) nemlig Lodin Eyvindssøn. D e t er også et oxehode, men ikke så tydelig og omgit av en krans med roser, men riktignok bare 5 — fem.

Dette er jo ikke avgjørende for noget, men der synes dog at være mulighet for, at man her er på rette spor. Og det bestyrkes ved at der i Norske Herredagsdombøker (den for 1578, side 73) gjengis et gammelt tingsvidne, av en gårdsfoged på Nesøy, Gunnar Snop, — at han i 5 år har tjent under Olav Håkonssøn (død 1458) og derpå i 25 år under Jon Svalessøn Smør (død 1483). Og derfor opfører også major. Elieson (l. c. ovfr.) Jon Smør som vedk. Gudruns annen mann, idet Erlend Eindridessøn som bekjennt synes at være død tidlig i 1450-årene, altså før Gudruns antakelige far, Olav Håkonssøn.

Digitized by Google

Det synes da ikke vanskelig at få fru Ingegerds, nevnte Gudruns datters, utsagn om sit slektskap med hr. Sigurd Jonssøn til at stemme. Man kan bare slet og ret forutsette, at det er denne Olav Håkonssøn som har været gift med hr. Sigurds annen søster Ingeborg, hun som i 1409 nevnes som jomfru, men hvis senere skjebne absolut ikke kjennes, men det er heller intet som taler mot at det er henne vi må stanse ved, — at hun ganske riktig er død ung, men ikke ugift og barnløs. Hun var vel ca. 20 år i 1409, og den nevnte Olav Håkonssøn skal, efter Elieson, være føtt mitt i 1380-aarene. Alderen dem i mellem høver gott, og da søstrene Ingegerd og Sigrid Erlendsdøttre antakelig er føtt mitt i 1440-årene, høver det også at deres mor Gudrun (Ingeborgs og Olavs datter) er føtt ca. 1415—20.

Alt synes således væsentlig at ligge tilrette. Der bare mangler det positive kildeutsagn, for at kjæden skal være helt sluttet, og det lykkes det formentlig også heraldikens forskere omsider at skaffe, når der nu, formentlig tilstrekkelig tydelig, er pekt på, hvordan sammenhengen ueftergivelig må være.

Joh. K. Bergwitz.

15.

Bergens byforfatning i det 13 århundrede.

Oluf Kolsruds nye bok om Bergens bys segl, våben, farver og flag er rimeligvis det lærdeste og ialfald utvilsomt det med henvisninger rigeligst forsynede verk som har set dagens lys her i landet på to hundre år. Selv han kan imidlertid overse et og andet, og da en av hans overseelser vistnok fører til en skjæv opfatning av byforfatningens utvikling, er det påkrævet å anholde den.

Kolsrud tar nemlig (s. 47 ff.) op igjen den gamle læren om at der før byrådets tid eksisterte en lignende korporation, »formænd«, uten å ha lagt merke til at den er slåt ihjel av G. Storm i Hist. Tidsskr. 3 R. V. s. 436 ff. Han er derfor heller ikke helt klar over at byrådet i Norge er av rent tysk oprindelse (s. 50 ff.).

Digitized by Google

Som Maurer har påvist er ordet »råðsmaðr» i betydningen »rådmand« en oversettelse fra tysk; på gammelnorsk betyr ordet noget helt andet. Magnus Lagabøters bylov synes imidlertid å vise at der er forskjel i alder mellem r å d og r å d m æ n d. Den er jo ingen forfatningslov; den forutsætter institutionene som givne, og når prologen er adressert bl. a. til rådmændene, må altså disse være ældre end byloven. På den andre siden definerer byloven utrykkelig r å d e t: »Det kalder vi råd når lagmand og rådsmænd sitter og avgjør folks saker.« Disse rådsmøtene — det egentlige »råd« — synes således at være innført eller ialfald regulert av byloven.

Mens rådmandskollegiet med andre ord synes å være opstått av sig selv, efter tysk mønster og uten hjemlige forbilleder, har Magnus Lagabøters bylov skapt en ny institution, rådmænd og lagmand sammen, med bestemt fiksert dømmende myndighet; denne er det som heter r å d, men ved siden derav har rådmandskollegiet en række andre gjøremål, som de ordner dels alene, dels sammen med gjaldkeren. Disse forretninger er de vigtigste, og derfor heter lokalet deres — helt til midten av det 14. århh. — r å d m a n d s h u s e t, ikke r å d h u s e t.

Det innbyrdes forholdet mellem rådmændene, lagmanden og gjaldkeren er ikke det samme i alle de norske byene. Først ved å fastholde den forskjel som her er gjort, mellem råd og rådmænd åpner vi veien for å forstå denne forskjellen og den videre utviklingen av forholdet mellem rådmændene og embedsmændene.

Edv. Bull.

16.

Øygard eller àlmenning.

I ein sers interessant artikkel »Om særrettigheter til almenningsgrund« etc. her i tidsskriftet s. 185 har hr. konsulent T a n k kome inn paa ymse spursmaal som vedkjem

Digitized by Google

rudningssoga i det 16de og 17de hundreaaret. Eg maa faa gjera eit par smaa merknader til dette stykket for aa faa peika paa noko som synest vera uklaart der.

Kongebrevet fraa Christian III $^{31}/_{1}$ 1540 var ei tid gyldig rett nordanfjells. Etter dette brevet vart det gjeve skøyte paa nokre rudningsbruk, og av desse kjenner vi eit par som forfattaren ogso nemner. Dei rudningsmenn som tok upp gard etter dette brevet, vart sjølveigar-bønder; dei skulde ingi onnor avgift betala enn »leiding som andre jordeigande bønder«.

Men dette brevet vedkjem ikkje ålmenningsgrunn i vanleg meining. Det galdt berre for nedlagde, øyde gardar, »jorder som er ubygde og ingen landskyld af gaar«, eller som »vnder feffotth liigger«, og som høyrer kongen eller erkestolen til[1]. At dette er so, ser vi baade av uttrykki i brevet (jorder m. v.) og av det at brevet ogso vart serskilt gjort gjeldande for erkestolgodset, og det laag daa ingen statsalmenning under erkestolen. Vi kan soleis trygt gaa ut ifraa at brevet galdt gardar som var »gjengne i almerkje«. Det er daa òg visst nok at dei menn som fyrst tok upp rudning etter dette brevet, fekk skøyte paa bruki, og at desse bruki var namngjevne gamle gardar (Lauvstad, Haarstad). Som sjølveigarbønder betalte dei naturlegvis ingi landskyld.

So greidt dette synest vera, so kom det likevel uklaarleik inn etterpaa, som hr. Tank retteleg paaviser. Denne klaarleik synest ha fleire aarsaker:

a) Det var i denne tid liksom fyrr høve til aa bygsla statsjord i almenning, og dette var òg gjort av og til. I sume av dei tilfelle hr. Tank nemner, er det uttrykkjeleg sagt at bruket var teke upp av »villmark», og brukaren betalte daa landskyld.

b) Det var dessutan høve til aa faa bygsla heilt nedlagde gardar. Og vi kann gaa ut ifraa at dette stundom vart gjort, endaa kongebrevet 1540 skulde synast aa tala for rudning til sjølveige. Saki var at som sjølveigarar maatte rudningsmennene svara dubbel leiding og skatt mot bygselmennene, so det kann henda

[1] DN XI, 654.

dei stod seg minst like godt paa aa ta bygselfeste; for skattane den tid var korkje faa eller smaa. Det maa difor ikkje undra nokon, um det vert drege fram døme paa dette. Og vi maa dessutan minnast at det kunde verta burtbygsla øygardar som ikkje var gjengne heilt i ålmerkje; etter kongebrevet var det ikkje høve til aa faa sjølveige paa slike bruk.

c) Kancelliet i Kjøpenhamn klara ikkje lenge aa halda desse ulike rudningsvilkaar greidt ut ifraa kvarandre. Det hadde truleg si aarsak i at det vanta kontinuitet i lensstyringi her uppe; den nye lensherren synest ikkje alltid aa ha vore klaar over kva fyremannen hans hadde gjort, og vi faar ein misstanke um at sume lensherrar ikkje lika kongebrevet fraa 1540. I alle høve ser vi at sume av rudningsbrevi fraa kancelliet er uskynlege. Ei type er brevet i NRR II side 69 (1573) der det er tale um eit rudningsbruk under Stavne i Strinda. Brevet segjer baade at bruket var gjeve mester Henrich mot landskyld og leding, og at han berre betalte dobbel leiding som sjølveigande bønder, og brevet gjev so bruket til verson hans mot dobbel leiding. Men trass i denne uklaarleik maa det vera greidt at statsjord kunde takast upp til rudning nordanfjells paa ymse vilkaar som ikkje hadde noko aa gjera med kongebrevet 1540.

I 1577 vart det dessutan opna ein utveg til aa faa rydja bruk i stats-å l m e n n i n g til sjølveige, og det til og med over heile landet, men berre mot makeskifte i bygselpartar[1]. Det er lite truleg at dette fekk større aa segja.

Alt i alt er kongebrevet 1540 eit noko merkeleg dokument, for det kann vel ikkje vera tvo meiningar um at det var stikk imot straumdraget i tidi aa gjeva burt statsgardar til sjølveige. Merkeleg er det òg at det var berre bøndene nordanfjells som fekk denne retten. Det ser daa helst ut til at brevet har havt eit politisk fyremaal; den nye kongen sat ikkje sers fast i sålen her i landet, og det var just i Trøndelagen at faaren var størst. —

Hr. Tank segjer vidare: »Nogen har antaget, at det

[1] NRR II, s. 243.

var den store mandedaud (svartedøden), der har været foranledningen til, at man i denne tid særlig har søgt at faa tidligere forladte ødegaarde optagne paany, at faa ryddet andre ødemarker — .«

Dette er ikkje nokor »antagelse« men eit historisk faktum, so sant kongebrev, resessar, jordebøker og arveuppgjerd skal gjelda for gode historiske kjeldor. Alt kongebrevet 1540 er eit prov i so maate. I eit serskilt skrift har eg tidlegare synt at talet av øygardar i siste halvparten av det 16de hundreaaret var mykje større enn ein kann venta under vanlege bygselvilkaar[1]. Og vi har til og med beinveges prov. I Eirik Rosenkrantz' resess 1565 (art. 7) staar soleis: »Først om de øde gaarde som ligge under fæ-fod, og har lagt under andre jorder i lang tid, siden den store mandedød, og nu formedelst folket formerer sig, saa at bygde jorder er ikke noksom at faa til leie.« Andre kjeldor segjer det same.

Naar vi tek umsyn til at dei gamle øygardane hadde lege under andre gardar i lange tider og no var rekna som faktisk del av vedkomande gard, skynar vi at lovgjevingsmakti i tidi fekk aa gjera med ein bruksrett som ikkje var greid aa løysa, endaa um øygarden var gjengen i ålmerkje, og anten han laag i kongens ålmenning eller i bygde-sameiga. »Lovlig besigtigelse« ved skynsnemd vart i desse høve (for rudningsfyremaal) innført alt i Rosenkrantz' resess 1565, so denne framgangsmaaten var velkjend lenge fyre Norske Lov 1687; men rett nok er det ikkje sagt i resessen at skyn skulde brukast for rudning i ålmenning. I det heile viser alle rudnings-forordningane i det 16de og 17de hundreaaret tydelege merke av at det fyrst og fremst gjaldt um aa faa øygardar og nedlagde rudstadir bygde att, anten til sjølvstendige bruk eller til plassar. Framvokstren av husmannsstellet heng saman med dette strævet. Det skulde ogso undra meg um ikkje sume av dei slaatt-engjene som vart serskilt skyldsette i 1665, var leivningar etter gamle øygardar og rudstadir (i ålmenning), men som hadde vorte strokne av matriklar og skattelistor for lenge sidan. Elles er det uraad aa segja visst kor lenge dei ymse rudningstiltak

[1] Ikring Mannedauden, s. 53.

Digitized by Google

tok fyrst og fremst sikte paa aa faa eldre bruk bygde att; men det synest ha vore hovudsaki enno i Christian IV si regjeringstid.

I eldre tider hadde det serleg lege paa kyrkja og dei private jorddrottane aa faa øygardane bygde att; men fraa det 16de hundreaaret og utetter er det s t a t e n som serleg tek seg av dette, og dei private jordherrar kjem meir i atterhandi. Grunnen er vel den at staten ved reformasjonen tok til seg ei mengd jordgods, og med dette fylgde ei stor mengd av øygardar og onnor rudningsjord. Rudning og bygging av jordi maatte daa meir enn fyrr verta ei stassak, og der med kann kanskje ogso ymse spursmaal um grensone millom grend og ålmenning ha kome i ei litt onnor praktisk stode enn fyrr. Eg berre nemner dette til ettertanke.

S. Hasund.

17.

Peder Claussens Snorre som norsk bondelesning.

I dette tidsskrift (V. s. 105) refererer professor *Koht* en uttalelse av *Jacob Aall* fra 1844 om utbredelsen av Peder Claussøns Snorre i Telemark i slutten av det 18de hundreår. Jacob Aall sier: »Clausens Snorre saaes endnu ofte i det lille Bogskab«. Koht tenker sig det er det »samme bokskap« som Chr. Hansteen så i 1821.

Men en skal legge merke til ordet »ofte« i Jacob Aalls uttalelse. Det viser at han har truffet Snorre i flere bokskap. Vi har også en eldre uttalelse av Jacob Aall om det samme. I »Nutid og Fortid«, tredje hefte, s. 47 f. 1833) sier Aall:

»Da Forfatteren i yngre Dage vankede om i Thules Fjælde, fandt han Bønder, som ikke allene vare bevandrede i den gamle og nye Historie, men som ogsaa havde gjort sig bekjændte med Himmellegemes Løb. Han fandt *Snorre* og *Bastholms* Philosophie for Ulærde i flere af de vildeste Klippeegnes Fjældstuer.«

Didrik Arup Seip.

LITTERATUR.

Curt Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden, Lund 1921. 196 s.

Curt Weibull, Om det svenska och det danska rikets uppkomst. (Särtryck ur Historisk tidskrift för Skåneland, b. VII, s. 301—360.)

Disse to skriftene av dosent Curt Weibull er i flere stykker et framhald av det arbeidet professor Lauritz Weibull tok op ti år for med å skape et fastere grunnlag for den elste nordiske historie. Professor Weibulls opsiktsvekkende bok fra 1911, »Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000«, betydde jo også en stor vinning for den kritiske, nokterne opfatning av kilder og begivenheter fra gammel tid, og selv om ikke alle hans resultater kan stå sig, førte han likevel diskusjonen inn på tryggere grunn. Dosent Weibull godtar i litt for stor utstrekning forgjengerens meninger; men ellers bruker han metoden helt selvstendig, og han ikke bare rydder op i overlevering og teori, men bygger også nytt i steden.

I avhandlingen om det svenske og det danske rikes ophav vender han sig imot den mening som i de siste tidene har kommet så sterkt fram, — at både Sverige og Danmark blev samlede riker alt i 6te århundre. Denne meningen har, især for Sveriges vedkommende, sitt utgangspunkt i fortolkningen av diktet Beowulf: sviarnes seier over geaterne blir tatt som den svenske erobring av Gautland, og de rike uppsvenske fund fra de nærmeste hundreårene efterpå, mens samtidig Gautland blir fattig, blir regnet for bevis i samme retning. I virkeligheten forteller Beowulf ingen ting om at sviarne underla sig geaterne, og Curt Weibull hevder dessuten, i samsvar med Sophus Bugge, at geaterne

Digitized by Google

slett ikke er gauter, men jyder; for dette har han et nytt argument i tidens samferselsvilkår: sjøveien fra Svitjod til Jylland var langt mer framkjøm enn skogsveien fra Svitjod til Gautland. Kildene fra den historiske tids begynnelse viser oss tydelig sviar og gauter som adskilte folk, og Weibull finner ikke Sverige samlet før henimot år 1000 under Olav Skotkonung. Har han så rett i å identifisere Beowulfs geater med jyderne, da blir det heller ingen mulighet for at Danmark så tidlig kan ha vært ett rike, og teorien om Leire-kongenes overherredømme får ikke annet å støtte sig til enn de forvirrede danske sagn fra 12te årh. Kampen for Danmarks samling får en lang historie, og selv om en og annen konge kan ha lagt hele landet under sig allerede tidligere, blir dog Harald Blåtann i andre halvdel av 10de årh. den som endelig samler riket, — det var også Gustav Storms mening. Efter så mange løse konstruksjoner er det velgjørende atter å møte denne nøkterne synsmåte.

Boken om Sverige og de nordiske grannriker dels utfyller, dels fortsetter avhandlingen om rikssamlingen. Ved å bygge på skaldevers istedenfor sene sagaer finner Curt Weibull, at de norske landsstyrere helt fra Harald Hårfagre til Håkon og Eirik jarl aldri har hatt strid med svenske konger, bare med gauter. Virkelig svenske høvdinger finner han derimot som konger over Danmark i første halvdel av 10de årh., og når de må vike, er det for den norske høvding Hardeknut, — jeg må tilstå jeg synes Weibull i begge disse spørsmål tillegger Adam av Bremen en altfor stor autoritet. Derimot følger jeg ham lettere når han reduserer det navngjetne slag på Fyrisvollene til et overfall av danske vikinger (i likhet med slaget i Hjørungavåg). Og jeg kan ganske slutte mig til ham når han avviser Adams fortellinger om hvorledes Eirik Sigersæl og Olav Skotkonung hærtok Danmark og forjaget Svein Tjugeskjegg. Den danske kong Svein var utvilsomt Nordens mektigste konge omkring år 1000, og efter skaldeversene ser det også ut til at bare han, ikke den svenske kongen, vant herredømme i Noreg efter Svolder-slaget (»slaget i Øresund« kaller de to Weibull'er det) Da Olav Haraldsson gjenreiste Norges selvstendighet, kom han derfor efter Curt Weibulls mening heller ikke i strid med den svenske kongen; sagaenes fortellinger herom reduserer Weibull til en strid med høvdingen Ragn-

Digitized by Google

vald, og i og for sig er det jo heller intet urimelig i at liksom sagnet hadde gjort Harald Hårfagres venskapsforbund med kong Æthelstan av England til en fiendtlig kappestrid, således kunde det omdanne Olav Haraldssons giftermål med Olav Skotkonungs datter til en kamp mellem kongene, — sikkert er det jo at sagaen aldeles har forvansket Olav Skotkonungs stilling. Likevel har vi nu skaldevers som syner oss en ophavlig strid mellem den norske og den svenske Olav, og jeg anser det for helt uriktig å slå vrak på overleveringen om Ragnvald jarls forhold til Noreg, — vi har skaldevers som prover at han var gift med en søster til Olav Trygveson. Et faktum er det imidlertid at Noreg og Sverige efterpå er i forbund mot den danske kongen, — selv om efter min mening Helgå-slaget bare var en kamp mellem daner og sviar (se min bok »Innhogg og utsyn«). Sviane prøvde jo også senere å gjeninnsette Olav Haraldsson på den norske trone, og efterat det var mislykkes, opnådde de iallfall å gjøre hans sønn Magnus til norsk konge. Alle disse forhold utreder Curt Weibull klart og greit. Mange ganger kan en ha innkast å gjøre, og på enkelte punkter synes han ikke radikal nok. Men overalt fører han oss inn i en lærerik diskusjon, ikke bare om detaljer, men om hovedspørsmål i den gamle historie, og han ikke bare arbeider med ren kildekritik, men belyser spørsmålene fra almene synspunkter. Det er verdifulle bidrag skriftene hans gir til nordisk historieforskning.

Halvdan Koht.

Aarno Malin, Zur Überlieferung der lateinischen Olavuslegende.

I Annales Academiæ Scientiarum Fennicæ, Ser. B, Tom. XI (Helsingfors 1919—21) offentliggjør den finske forskeren Aarno Malin et håndskriftfund som er av betydning for vort kjendskap til Olavslegendens historie, idet det viser at det håndskriftet, Metcalfe utgav i 1881 (Passio et miracula beati Olaui), ikke er fuldstændig. Et fragment av et finsk breviar fra 13. årh. (i Univ.bibl. i Helsingfors) og

Digitized by Google

et Douai-håndskrift fra samme tid[1] — begge på latin — inneholder nemlig et mirakel — »Den engelske ridder« — som tidligere bare var kjendt på oldnorsk (se Nordal, Om Olaf den helliges Saga, s. 140 f.), og nogen slutningsord som også bare er kjendt på norsk (Gammel norsk Homiliebog, s. 168).

Som Malin med rette fremhæver, foreligger den latinske Olavslegenden i to hovedtyper, en længere, repræsentert av Oxford-håndskriftet, og en kortere, repræsentert av alle de andre håndskriftene, best kanske av den oldnorske oversættelsen i homilieboken. Til denne kortere typen har epilogen (Finem imponamus pagine — Nu sculum ver luca þesse røðo) hørt og likeså miraklet om den engelske ridder.

Den længere typen er fremkommet derved at der til den kortere er føiet en del nye mirakler fra den allerseneste tid (før forfattelsestiden), og det er bare om disse tilføielsene vi med sikkerhet vet at de er forfattet av erkebiskop Eystein; ingen av de miraklene som fins i erkebiskop Eysteins tillæg, er oversat til oldnorsk.

Malin har derfor sikkerlig ret i at det er den kortere form som er den oprindelige. Derimot kan jeg ikke være enig med ham i at erkebiskop Eystein skal være forfatter av hele legenden, altså både av den kortere og den længere form. Efter avslutningen av den kortere form (Metcalfe, s. 67—96) følger to tillæg: Metcalfe, s. 97—103 og 104—116; det siste er utvilsomt forfattet av erkebiskop Eystein; det første muligens også[2]. Men disse to tillæggene bærer så utvilsomt præg av netop å være særlige tillæg, føiet til en alt eksisterende tekst, at det er naturlig å anta en særlig forfatter for dem.

Begge tillæggene innledes med nogen ord om at det kan være rimelig å fortælle ikke bare om fortidens, men også om nutidens mirakler; men ellers har de en noget forskjellig karakter, idet det første av dem er stilet til en bestemt person *(caritati vestre)*, mens det andre er beregnet på fremtiden *(futuris generationibus)*. Det tør derfor være det natur-

---

[1] Beskrevet 1901 i Analecta Bollandiana, tom. XX, men hittil upåaktet av den nordiske forskningen.

[2] Se Nordal, s. 135; de to stedene fra s. 97 og 103 som Nordal henviser til, kan dog meget vel være skrevet av et medlem av domkapitlet i Nidaros.

Digitized by Google

ligste å anta to forskjellige forfattere for hvert av tillæggene, og det så meget mer som man i det siste finner stilistiske eiendommeligheter som vi ikke møter ellers i skriftet (se f. eks. den ordsproglige vendingen om at ingen står en mand nærmere end hans mors eneste søn).

Blir det derfor rimelig å innskrænke Eysteins forfatterskap til det siste tillægget — altså til i alt 6 mirakler — får det sin interesse å betragte disse seks litt nærmere. Og én iakttagelse er der av vigtighet: mens det i den oprindelige legenden fins en hel del mirakler som vedkommer fremmede — og som derfor kan tjene reklamen i utlandet, for å bruke et brutalt uttryk — gjælder de seks miraklene til Eystein bare Trøndelagen og Oplandene og kan altså ikke utnyttes særlig for fremmede pilgrimmer i Nidaros[1]. Eystein har øiensynlig skrevet sit tillæg til den officielle Olavslegenden uten direkte kirkepolitisk sigte, uten direkte tanke på hvordan det kunde utnyttes, men som en jevn, historisk fortælling om hvad der virkelig er hændt.

Edv. Bull.

---

[1] Historien om de to estniske guttene kan heller ikke brukes slik. Det ligger nær å sætte den i forbindelse med det ellers ret uforklarlige pavebrevet av 9/9 1171 (DN XVII 4), hvorved vi også får en temmelig nøiagtig datering av den.

Digitized by Google

DE »YTRE« ALMENNINGER[1].

AV O. OLAFSEN.

I.

Som bekjendt siges der i Frostatingsloven, Landsleiebolken Kap. 7: Svá skulu almenningar vera sem verit hafa fyrr at fornu fari bæði hit ofra ok hit ytra. Der skjelnes her mellem to Slags Almenninger: de øvre og de ytre. Ved de første forstaaes Almenningerne tilfjelds, de store Fjeld- og Skogstrækninger, som paa den Tid, da vore Love blev til og længe efter, indtog den allerväesentligste Del af Landet. Hvad der laa udenfor disse Strækninger, og som udgjorde de private Eiendomme, indtog en ganske forsvindende Brøkdel af Landet. De ytre Almenninger derimod udgjorde de øde, ubeboede Øer, Holmer, fremspringende Nes o.s.v. langs med Kysten ud mod Havet. Paa den Tid, da Loven blev til, var Bebyggelsen langs vor vidstrakte Kyst meget tynd og spredt, og dette gjaldt især den nordlige Del af Landet. De omtalte Øer og Holmer m. v. ud mod det aabne Hav var endnu ubeboede for den væsentligste Del, og dette var mere og mere

[1] Se Væreierkom. Indstill. fra 1884, forfatt. af Formanden Foged Leth. Prof. Taranger: De haalogalandske Almenn. Bodø 1892. Am. Helland: Beskrivelse af Romsdals Amt (Norges Land og Folk), I, S. 250. Fritzner: Ordbog, under *Landvarða*.

Digitized by Google

Tilfældet, jo længere mod nord man kom, hvilket man kan forstaa, naar man betænker, at den norske Befolkning paa denne Tid strakte sig til omkring Harstad og Bjarkøi.

Disse Kyststrækninger, som saaledes udgjorde Almenningsland, som Kongen eiede, var som Regel mindre skikket for Jordbruk; men de egnede sig ofte særlig godt til at drive Fiske fra, og efterhaanden som Befolkningen tiltog, og Fiskerierne kom op, blev der Spørgsmaal om at tage de nævnte Strækninger i Bruk som Udfartssted for Fiskerne. Ligesom de øvre Almenninger var til Bruk for Bønderne, saaledes kunde ogsaa de ytre Almenninger tages i Bruk med visse Forbehold. Kongen krævede en vis Afgift af Fiskerne, for at de skulde faa Tilladelse til at ro ud fra vedkommende Sted og have sit Tilhold her, naar de ikke var paa Sjøen. Denne Afgift gik under Navn af *Landvorde* eller *Landvarde* og var forskjellig fra den Afgift, som svaredes for Hustomt eller lignende, og som benævntes *Landskyld, Jordleie, Husleie* o.s.v. Landvorden var udelukkende Godtgjørelse for, at de kunde ro ud fra Landet og have sit Tilhold her under Fisket. Om Kongen vilde foretage noget, som tjente til Fiskernes Bedste, beroede paa hans egen frie Vilje; men *Landvorden* var ikke afhængig deraf.

Om de øvre Almenninger findes der i de gamle norske Love temmelig detaljerede Bestemmelser om det Bruk, som Almuen kunde gjøre sig af dem til sit Bedste. De kunde tage sig Støl her, de kunde benytte Skogen, og de kunde faa sig udvist Jord til Dyrkning, og vi hører om en Mængde Tilfælde, hvor Almuen benyttede sig af sin Ret. I den senere Tid er der offentliggjort flere Skrifter og Afhandlinger om de *øvre* Almenninger. Saaledes af nærv. Forf.: Om Hardangerviddens retslige Forhold, hvor der i Indledn. gives en Oversigt over Almenningsretten.

Digitized by Google

Det samme kan ikke siges om de *ytre Almenninger.* I de gamle Love søger vi forgjæves efter Bestemmelser herom. Der findes dog enkelte; men de er meget ubestemte og uklare og viser os, at endnu var der kun sjeldnere Tale om noget Bruk af de ytre Almenninger; det kommer senere.

Den Afgift, som Fiskerne maatte betale for at faa Tilladelse til at ro fra Kongens Almenning, benævnes som sagt for *Landvorde,* og den omtales oftere i vore Sagaer i Diplomatariet og andre Kildeskrifter, som nedenfor nærmere skal paavises.

Men før jeg gaar over til at undersøge Spørgsmaalet om *Landvorden,* vil det være nødvendig at undersøge nærmere, hvad der maatte være at finde af Oplysninger om de *ytre Almenninger.*

Som ovenfor nævnt er Udtrykket *ytre Almenninger* laant fra Frostatingsloven, hvor det stilles i Modsætning til de *øvre* Almenninger og efter Sammenhængen ikke kan betegne andet end de øde og ubebyggede Øer, Holmer og Strækninger ude ved Havet. Se videre herom Professor Taranger i det anførte Skrift. Disse *ytre Almenninger,* som Kongen tilegnede sig, skulde dog ligesom de øvre Almenninger være til Bruk for Bønderne paa nærmere Betingelser, som Lovene bestemmer. De naturlige Forholde medførte, at de *ytre* Almenninger ikke kunde brukes som de øvre; det var kun *en* Maade, hvorpaa de kunde brukes, nemlig som Opholdssted under de store Fiskerier. Da laa disse mange Øer og Holmer bekvemt til for Fiskerne, som her kom i Nærheden av de Grunde og Banker, hvortil Fisken søgte hen for at gyde sin Rogn eller for at søge Næring. Saadanne Steder maatte særlig være at søge i Nordland og Finmarken, hvor Torsken søger ind under Land om Vinteren og Vaaren, og hvor der rimeligvis gjennem mange Hundrede Aar og kanske mere har været

Digitized by Google

drevet Fiske af Befolkningen i Nærheden og af fremmede, som søgte hid. Ogsaa længere mod Syd langs Kysten av Trondhjems-Fylkerne og Møre fandt lignende Fiske Sted, og overalt optoges de nævnte ytre Almenninger af Fiskere, som strømmede til. Paa denne Maade gik Almenningerne efterhaanden over til, hvad i senere Tid benævnes *Fiskevær*, som saaledes i Virkeligheden er Levninger af de ytre Almenninger, som har holdt sig lige til vor Tid.

Det var imidlertid kun en ringe Del av disse Almenninger, som optoges paa denne Maade. De Strækninger, hvor de store Torskefiskerier ikke foregik, blev liggende ubenyttede, og i Tidens Løb glemtes helt deres oprindelige Karakter, og de forsvandt som kongelige Almenninger.

I Egils Saga Kap. 4 fortælles om Kong Harald Haarfager: »I alle Fylker tilegnede han sig al Odel og alt Land, hvad enten det var bebygget eller ikke, dertil *Havet og Sjøen*. Alle Bønder maatte være hans Leilændinger, alle de, som opryddede Skogerne, alle der virkede Salt, de der levede af Jagt paa Landet og af Fiskeri i Sjøen, alle maatte betale ham Skat og Skyld.« Her bruges dog ikke Udtrykket Landvorde; men at dette menes, er klart.

Forstaaelsen af, hvad herved egentlig menes, eller hvorledes det skal forstaaes, naar det siges, at Harald tog Odelen fra Bønderne, har som bekjendt været omtvistet, og det ligger udenfor Rammen af denne Fremstilling at gaa ind herpaa; men utvilsomt hørte det med til, hvad Bønderne kaldte Kong Haralds Overgreb, at han tilegnede sig Almenningerne, som de hidtil havde benyttet helt frit og ubundet, medens de nu skulde betale en Afgift i visse Tilfælde. At denne Afgift for Bruken af Fiskeværene eller de ytre Almenninger vakte stor Misnøie er rimelig, og derom foreligger der en Mængde Vidnesbyrd, som man vil se nedenfor.

Forøvrig findes der faa bestemte Vidnesbyrd, hvor

Digitized by Google

de ytre Almenninger omtales. Hertil kan regnes Tilføielsen i et gammelt Lovhaandskrift[1], hvor et Fiskevær i Nordland (*Slodavær*) udtrykkelig benævnes Almenning. Beviset for, at Fiskeværene er Levninger af de kongelige Almenninger, som benævntes de *ytre* Almenninger, vil man imidlertid finde i en Mængde Steder nedenfor, hvor *Landvorden* nærmere omhandles, og hvortil derfor henvises.

Her skal endnu anføres, hvad der udtales i den ovenfor nævnte Indstilling fra Væreierkommissionen S. 6:

»Saa langt tilbage som vor Kundskab gaar, har der været drevet Torskefiskerier ved vore Kyster. Almuen har uhindret søgt ud til de Pladser ved Kysten, hvor det var bekvemt at have Tilhold under Fisket. Rimeligvis har ikke disse Steder haft faste Indbyggere Aaret rundt, og de har derfor heller ikke været Gjenstand for Eiendomsret. I Lighed med de store Skogstrækninger inde i Landet, som ikke var taget i Besiddelse af nogen enkelt, har de været betragtet som et *Slags Almenning.* Man ser ogsaa at Benævnelsen Almenning saa langt ned i Tiden som i det 15de Aarhundrede udtrykkelig er brugt om enkelte Fiskevær i Nordland saasom Gjesvær, Myken, Valvær i Rødø, Skjerværr i Melø og Risvær i Lurø (der henvises saa til ovenanførte Lovhaandskrift). Paa Grund heraf har Fiskeværene oprindelig været anseet for at tilhøre Kongen og er først senere og efterhaanden gaaet over i privat Eie. Af de Fiskevær som i det følgende oftere vil blive omhandlet, blev Froøerne (Halten) i Fosen afhændede af Kongen i Slutningen af det 17de Aarhundrede, og de ældste Fiskevær i Nordmør: Grip, Bratvær, Veiholmen og Odden i 1728 og 1729.«

Med Hensyn til Salg af Fiskevær henvises til, hvad nedenfor vil blive anført.

---

[1] Se N. g. L. IV, 713.

Digitized by Google

Naar jeg saaledes har hævdet, at Fiskeværene er Levninger af de ytre Almenninger og som saadanne oprindelig har tilhørt Kongen, maa dette ikke forstaaes saaledes, at jeg derved mener, at alle Fiskevær i Nutiden har denne Oprindelse. Det maa paa Forhaand antages, at Fiskevær ogsaa kan opstaa af eller paa private Eiendomme, og herom vil der nedenfor blive nærmere Tale. Her er Meningen kun at fastholde, at de ældste Fiskevær som Regel maa antages at have været oprindelig Kongens Almenning.

Men det, som her i denne Forbindelse er det vigtigste og tillige det vanskeligste Spørgsmaal, er, hvad *Landvorden* oprindelig var. Jeg har ovenfor gaaet ud fra, at den var Navn paa den Afgift, som Brukerne af de ytre Almenninger skulde betale til Kongen, d. e., som Fiskerne skulde svare, fordi de fik Tilladelse til at opholde sig paa Fiskeværet og herfra ro ud til Fiskerpladsene eller gjøre *Udror*. Herfor har jeg dog ikke endnu leveret noget Bevis, hvad jeg nu maa forsøge at gjøre.

Opfatningen af Landvorden har været forskjellig lige til den sidste Tid, skjønt det unægtelig er blevet mere og mere Enighed herom. Alle har forstaaet, at det var en gammel Afgift, nærmest som en Slags Skat eller lignende, som paahvilede enkelte Bønder ude i Fiskedistrikterne. Herom er vistnok alle enige for Tiden og ligesaa om, at den skrev sig fra Kongens Eiendomsret til Almenningerne, men her indtræder Uenigheden.

Den nævnte Kommission udtaler i sin ovenfor citerede Indstilling om dette Punkt: »Der har tidlig været svaret en Afgift for Brugen af Landet under Navn af *Landvørde* eller Landvarde. Oprindelig blev den erlagt til Kongen som Overherre til alt Landet, og den fik derved nærmest Udseende af et Slags Kronindtægt eller Skat. Da Harald Haarfager havde tilegnet sig Odelen og erklæret Havet for Kongens Eiendom, maatte alle Fiskerne betale ham

Digitized by Google

Afgift. Det samme var Tilfældet under Kong Svein Estridssøn, som af enhver, der roede Fiske, krævede 5 Fisk. Senere har Landvorden, som det synes, tabt sin Egenskab af almindelig Skat og har været oppebaaret som et Vederlag for Brugen af Land. Saavidt man kan forstaa, har Meningen været, at den skulde erlægges af enhver Fisker, som for sin Bedrifts Skyld maatte benytte et Sted paa Landjorden for at skaffe sig Natteherberge og for at tilberede og opbevare sin Fangst, ligesom Afgiften kunde kræves af enhver Eier af Grund, hvorfra der var Udror eller saa god Anledning til at drive Fiskeri, at Fremmede søgte did. Paa dette Grundlag har Kongen vedblevet at oppebære Landvorde af Krongodset og af sin øvrige private Eiendom saavelsom af Fiskeværene og de Øer og Skjær ude ved Havet, som andre ikke eiede. Paa samme Maade har Landvorde været svaret af Kirkens Gods.«

Her skal kun bemerkes, at hele denne Opfatning er bygget paa et feilagtig Grundlag, som nedenfor nærmere skal paavises, og at det er en ubevist Paastand, at private tog Landvorde af sine Eiendomme, eller at Kirken tog Landvorde.

Fritzner forklarer i sin Ordbog *Landvarða* eller Landvørde som en Sammensætning af *land* og *varða* i Betydning af et Fiskeknippe.

Ivar Aasen har *vorda*, et Knippe, et Antal af 10 Stykker. Ordet betegner saaledes det Fiskeknippe, den Fiskehonk, som Fiskeren gav Kongen i Afgift, naar han roede fra hans Vær. Fritzner forklarer nærmere Ordet som Navn paa den Afgift, som Skrei-Fiskerne ydede Jorddrotten paa det Sted, hvor de havde sin Udror (útróðr), og Kongen forsaavidt denne havde tilegnet sig Odel eller Eiendomsret til Jorden. Ebbe Hertzberg forklarer Ordet i Glossariet til de gamle norske Love paa samme Maade

som den nævnte Forfatter: »Landslot, Afgift af Fiske til Eierne af den Strand, hvorfra Fisket dreves, og forsaavidt denne laa herreløs eller tilhørte Krongodset, til Kongen«. Forfatteren indfører her et nyt Begreb: Landslot. Herom vil jeg bemerke, at det er en ren Misforstaaelse, naar han gjør Landevorden til ensbetydende med Landslot. Landslot er Navn paa den Del af Fisket, som tilkommer Grundeieren, hvor der drives Notfiske, især Sildefiske, tildels Laksefiske og Seifiske. Jeg har aldrig hørt Tale om Landslot ved Torskefiske. Se Ivar Aasen: »Landslut, Landlod af en Fiskefangst, især af et Sildekast, en vis Del, som tilfalder Eieren af den Grund, hvorpaa Vadet trækkes op«. Naar bortsees fra denne Bemerkning om Landslod er de to Forfattere saavel som den nævnte Kommissions Indstilling væsentlig enige i sin Forklaring, som antagelig skyldes Fritzner, der har den allerede i sin første Udgave af Ordbogen.

Foreløbig vil jeg kun bemerke om Forklaringen, at den a priori ikke synes meget rimelig, naar man først er enig om, at Fiskeværene oprindelig var Kongens Almenning, og at Afgiften af dem svaredes til Kongen. Man bør derfor, naar man vil forklare Ordet og dets Betydning, ikke gaa ud fra Eiendomsretten og det private Kontraktsforhold, hvad alle, som har beskjæftiget sig med Spørgsmaalet, har gjort, men fra Almenningsforholdet og Almenningsretten, saaledes som denne havde udviklet sig og fundet Udtryk i de gamle norske Love. Gjør man dette, vil man komme til at se Forholdet i et andet Lys.

For at komme paa det rene med, hvorledes Landvorden er opstaaet, og hvorledes den i ældre Tid opfattedes, da Begrebet endnu maa antages at have været levende, vil det være nødvendig at tage for sig de forskjellige Steder i vor ældre Literatur, hvor Ordet forekommer.

Ovenfor er anført Egils Saga, som formentlig er det

Digitized by Google

ældste Sted, hvor Landvorden omtales. Dog brukes ikke Navnet her; men at det er Landvorden han har for Øie, naar han omtaler, hvorledes Harald tilegnede sig ikke alene »alt Land bygt og ubygt, men endog Sjøen og Vandene«, kan der vel neppe være Tvivl om. Det ubebyggede Land er Almenningerne, og ved Sjøen tænkes der særlig paa Fiskerierne. Tidligere havde man kunnet drive Fiske, hvor man vilde; men nu kom Kongen og tiltog sig Ret til at tage Afgift af Fiskerne, naar de roede ud fra de øde og ubebyggede Øer. Som det fremgaar af senere Kilder, var Afgiften 5 Fiske. At dette var en Afgift, som Kongen alene og ingen anden tog, fremgaar, synes mig, ogsaa af de Udtryk Eigil bruker. Det er klart, at dette er en Afgift, som hidtil var ukjendt. Hvis det var en saadan Afgift, som alle Grundeiere tog, saa vilde der ikke have været noget at sige paa det. Det eneste, man kan være i Tvivl om, er, hvor langt Kongen strakte dette Begreb: Ytre Almenninger; derom er det vanskelig for os at gjøre os nogen klar Forestilling. Det er kanske mest sandsynlig, at i Virkeligheden var alt det Fiskeri, som det her sigtes til, knyttet til Konges Almenning. Fiskevær, som eiedes av private, var noget, som var ganske ukjendt og i det hele taget synes Deltagelse i Torskefisket om Vinteren, som det her sigtes til, af Fiskere, som roede fra sin eiende Gaard, ukjendt. At der her og der kunde findes en eller anden, som drev saadant Fiske, er vel tænkelig, men var ganske uden Betydning i det store og hele.

Naar Kong Harald Haarfager saaledes kræver Afgift af Fiskerne, saa er det ikke som almindelig Eiendomsherre, han optræder, men som den, der tilegner sig alt det Land, som laa ubebygget d. e. Almenningerne.

Professor Taranger har efter min Mening Ret, naar han i det anførte Skrift siger, »at det sandsynligvis var

Digitized by Google

Kong Harald Haarfager, som indførte Landvarden, da han erobret Landet«.

I Flatøybogen[1] berettes om Kong Svein Alfivason, at han indførte strenge Love, deriblandt den, »at hver Mand, som roede fra Landet eller gjorde Utror«, skulde betale Kongen 5 Fiske i *Landevorde.* Heraf sees, at det Paabud, som Kong Harald Haarfager havde givet, at de, som roede fra Kongens Vær (de ytre Almenninger), skulde betale ham 5 Fiske, nu af Kong Svein blev udstrakt til at gjælde alle Fiskere uden Hensyn til, hvor de roede. Det sees heraf, at Landevorden oprindelig var en Afgift, som var knyttet til Kongens Fiskevær eller Almenningerne, og ikke var en Afgift til private Jorddrotter.

I Snorre's Olav den helliges Saga Kap. 253 heder det om Kong Sveins Love: »Hverr maðr er á haf reri, skyldi gjalda konungi landvörðu, hvaðan sem hann reri; en þat eru 5 fiskar«.

P. A. Munch[2] forklarer Bestemmelsen om Landvorde saaledes: »Enhver, som drog ud at fiske, skulde betale Landslod; thi den hele Kyst og følgelig al Fiskegrund udenfor den skulde betragtes som Kongens Eiendom«. Her er to Misforstaaelser; Landevorden er ikke nogen *Landslod,* og *hele Kysten* betragtedes *ikke* som Kongens Eiendom; det er kun Almenningerne, der er Tale om, og de omfattede ikke hele Kysten. Jeg forstaar ikke, at Forfatteren kunde fremkomme med saa misvisende Paastande, som ikke finder nogen Støtte i Kilderne.

At den Opfatning, som ovenfor er hævdet, er rigtig, fremgaar af, hvad Sagaen videre beretter. Da Haakon den gode besteg Tronen, gjengav han Bønderne Odelen; hvad der ligger heri, er vanskelig med Sikkerhed at be-

[1] II, 370.
[2] N. F. H. II, 816.

Digitized by Google

stemme; men i ethvert Fald er det sikkert, hvad den følgende Tids Historie viser, at Landvorden vedblev at bestaa, og da kan den ikke have været en Skat eller Afgift paa alle Fiskere, hvad Kong Svein vilde gjøre den til.

Kong Sveins Lovbud blev ophævet for Gulatingslagens Vedkommende ved Kong Magnus den godes Opgjør med Bønderne i Langøsund paa Nordmør[1]. Efter Gulatingsloven 148 blev her nye Retterbøter givet af Kongen; men enkelte av dem blev senere givet af Haakon Thoresfostre. Det hedder her: »Jola giaver scolo aldrigi uppi vera siðan. Þat fe scal hverr hava er i sinni iorðu finnr, þo at annan upp grave. Skip sitt scal hverr nyta at fullum fridi, fara hvert sem hann vill. Landaura scal engi maðr giallda þeirra er i utgerðum ero«. Den følgende Bestemmelse handler om dem, som reiser fra Landet. Her nævnes ikke alle Sveins Paalæg, og antagelig maa vi vel gaa ud fra, at de mest urimelige af dem er bortfaldt af sig selv, da Kong Svein forlod Landet. Resten er blevet det ved det her omtalte Forlig, deriblandt ogsaa Budet om Ydelse af Landvorde af alle Fiskere. Derimod maa det antages, at Kong Harald Haarfagers Paabud om Landvorde af Kongens Almenninger d. e. Fiskevær, er blevet staaende ved Magt. Landvorden forekommer stadig senere. Forøvrig havde Budet meget ringe Betydning for Gulatingslagen, da der neppe fandtes Fiskevær her af nævnte Art paa denne Tid.

Anderledes derimod var Forholdet i Trøndelagen, hvortil her regnes Møre og Haalogaland. Her synes Kong Sveins Love delvis at have haft Gyldighed i lidt længere Tid. I Frostatingsloven XVI, 1—3 finder vi nemlig nye Retterbøter om disse Paabud af de tre Brødre Kong

---

[1] Munch anf. Verk II, 848. Norges Historie for det norske Folk II, 1, S. 27.

Digitized by Google

Sigurd, Øystein og Olav Magnussønner[1]. »Sigurðr konungr, Eysteinn oc Ólafr gáfu öllum lögunautum — — — reycmæla oc afráð oc landaura alla, öllum þeim mönnum er her eru í útgarðum með oss oc scipleigur allar«.

I § 2 omtales særskilt Retterbøterne til Háleygerne, og her hedder det: »Fiskigiafir allar bæði af nesium öllum oc af öllum fiskistöðum. fyrir utan þat er menn hafa gefit konungi 5 fisca. þat scal hverr maðr fá er í fisci er í Vágum«.

Her er det sagt med klare Ord, at alle Paalæg om Afgift af Fiske m. m. fra Kong Sveins Tid er afskaffet med Undtagelse af Landvorden, som ydedes Kongen af de ham tilhørende Fiskevær. Det sees her klart, at Landvorden er en Afgift, som kun paahviler dem, der ror fra de kongelige Fiskevær d. e. de ytre Almenninger. Naar Vaagen særskilt nævnes, saa var det, fordi dette Vær var det vigtigste, maaske det eneste paa denne Tid; hvad der gjaldt dette, gjaldt alle de andre, som opstod i Almenningerne.

I § 3 omtales Naumdølerne, som ligeledes fritoges for de nævnte Afgifter; men her nævnes ikke Landvorden, fordi der ikke fandtes saadanne Fiskevær her, hvor Landvorde opkrævedes.

Tilsidst omtales saa, at Kong Magnus og Kong Harald og de tre nævnte Konger gav Retterbøterne og førte Loven tilbage til dens gamle, oprindelige Skikkelse, hellig Olavs Lov[2].

Blandt de Paalæg, som ovenfor nævnes, var ogsaa *afráð*, som efter Professor Taranger var Afgift for Bruken af Almenninger.

I Erkebiskop Jons Kristenret omtales ogsaa Land-

---

[1] N. g. L. I, 257.

[2] Se det ovenfor anf. Skr. af Taranger.

Digitized by Google

vorden[1]: »Ero skipstiornar men ok aller skyldugir at græida tiund alla af sinum lutt. af skræid oc adrum fiskum. skoda oc akta at sua græidi aller skiparar fulkomlega — — — sua att huarke skærdi tiundena konongs skræid ne landuerdur. — —

Heraf sees, at Landvorden sidestilles med Kongens Fisketiende. Høvedsmanden skulde svare Tienden for Baaden eller Skibet, og det er da rimelig, at den samme Regel gjaldt for Landvorden. Men om denne skulde svares med 5 Fiske af hver Mand paa Baaden eller af hvert Baadlag, er tvivlsomt. Det sidste synes at være det rimeligste, da det ellers synes, at Afgiften blev temmelig stor. Fem Fiske svarer kanske til Baadens fem Rum.

I Sættargerden i Tunsberg[2] gjentages Ordene i Jons Kristenret.

I Aslak Bolts Jordebog forekommer *Landvorde* omtalt 4 Gange[3]: af Vagxvere, af Sandom, af Knutzfjorde, af Baldrekstadum. Af disse Fiskevær tog Erkebispen Landvorde. Det er vel disse Oplysninger, som har bragt de ovenfor nævnte Videnskabsmænd paa den Tanke, at Landvorden var en kirkelig Afgift, som Erkebispen tog i Lighed med Kongen af sine Eiendomme. Men dette er en Misforstaaelse, som det synes man ikke kunde tiltænke saa betydelige Videnskabsmænd. Landvorden er ingen kirkelig Afgift som Tiende, Landskyld o. s. v. Den nævnes aldrig, hvor Kirkens Rettigheder omtales. Dette vilde jo ogsaa stride mod den Forudsætning, vi gik ud fra, at den var en Afgift af Almenninger. Kirken har aldrig optraadt som Eier af Almenninger paa første Haand; derimod kan den nok have erhvervet sig dem paa anden Haand som ved Kjøb og lignende.

---

[1] N. g. L. II, 355.
[2] N. g. L. II, 475.
[3] S. 89, 136, 142, 143.

Digitized by Google

Her er det klart, at Erkebispen har de nævnte Fiskevær som Forlening af Kongen eller rettere: De hørte med til Forleningen af Finmarken eller andre Dele af Nord-Norge. Hvorledes skulde ellers Erkebispen have faaet disse Fiskevær. At han skulde have Jordegods her, hvoraf Værene var udlagt, er utænkelig.

I Olaf Engelbregtsens Jordebog omtales Landvorde af *Vaagsøien*, af *Sande*, af Haaøien, af Nesøien og Haaøien i Tromsø[1]. Hvad ovenfor er sagt, gjælder ogsaa her. At det er som Len, Erkebispen har Værene, fremgaar ogsaa af, hvad vi ved om andre Personer i Datiden.

I 1532 sees saaledes Vincens Lunge at have Leding, Udror og Landvorde af Finmarkens Len[2], og samme Dag skriver hans Svigermoder Fru Ingegerd til Austraat[3], at hun havde faaet Skade paa sin Landvord. Man kan vel ikke tænke sig, at Vincens Lunge skulde eie Fiskevær i Finmarken og neppe heller, at Fru Ingegerd havde saadanne Eiendomme. Men al Tvivl herom bør bortfalde, naar vi ser, at den nævnte Afgift nævnes sammen med *Leding*. Landvorden er saaledes en Afgift til Kongen som Ledingen, og de nævnte Personer oppebærer den som kongelige Lensherrer.

Samme Aar eller Aaret efter har vi en Optegnelse fra Biskop Olav Torkjellsøn, hvor han skriver: »Um landvorden at lægge uppaa«[4]. I 1547 haves et Diplom fra Thor Thorbjørnson[5], hvor han klager til Lensherren Esge Bilde, at Bonderne vægrede sig ved at betale Landvare og havde henvendt sig til Kristoffer Hvitfeldt og anmodet ham om at hjælpe dem til, at de maatte fritages

---

[1] Anført efter Fritzner

[2] D. N. IX, 712.

[3] D. N. IX, 713.

[4] D. N. X, 674.

[5] D. N. XIII, 685.

Digitized by Google

for den. Heraf sees ligeledes, at det er en Afgift til Kongen, som der er Tale om, ikke en Afgift til private Jordeiere.

At Landvorden hørte med til de Indtægter, som en Lensherre oppebar paa Kongens Vegne, fremgaar paa det klareste af et Diplom fra 1490[1], hvor Junker Hans Jonsøn (af Haftor-Sønnernes Æt) sees at have haft $^1/_3$ af Landvorden af Suderøy i Finmarken, medens Kongen beholdt $^2/_3$.

Paa Vestlandet nævnes Landvorde meget sjelden; det forekommer dog. Saaledes opføres Kronens *Landvor* i Søndfjord 8 Voger Fisk af 12 Gaardparter. Ligesaa i Nordhordland Kronens *Landvor* af 6 Gaardparter[2]. Endvidere omtales her Kronens Landvor af Nordland og Finmarken[3]. Landvorden er saaledes en Afgift til Kronen. At den kunde paahvile enkelte Gaarde, synes besynderlig; det maa antagelig forklares saaledes, at der oprindelig har været Fiskevær her eller om ikke netop et *Vær* saa et *Udrorssted.*

I Norske Rigsregistranter II, S. 104 anføres et Forleningsbrev til Aksel Gyntersberg paa Helgeland. Her nævnes som hørende til Forleningen 1 Vog Fisk Landvorde. Sammesteds S. 651 anføres et Forleningsbrev paa Giskegodset, og her opføres Fiskeværet *Hoven* med $1^1/_2$ Vog Landvorde.

I IV, 150 findes Forleningsbrev til Nils Vind paa Bergenhus Len 1606, og her nævnes: Leding, Landskyld, Landvorde og Fredtold, som han havde at gjøre rede for. Sammesteds S. 554 anføres Forleningsbrev til Knut Urne af 1615 paa Bergenhus. Blandt de kongelige Indtægter, han oppebar, nævnes ogsaa Landvorde.

---

[1] D. N. VIII, 426.
[2] N. Mags. II, S. 57, 58, 65.
[3] N. M. II, S. 91.

Digitized by Google

I 1633 fik Olav Parsberg Skrivelse fra Kongen om flere Fogder i Lenet, som der var klaget over. Saaledes var der klaget over Baltser Kare, Foged paa Nordmør, af Bønderne, og han tilholdtes at tilbagebetale dem, hvad han urettelig havde oppebaaret saasom Stikpenge, Overvægt paa Landskyld og Landvorde o.s.v.[1].

I 1633 tilskriver Kongen Kristoffer Urne og Jens Bjelke[2], at der i Trondhjem, Nordlandene og Vardøhus Len af Bønderne var klaget over Landvorden, som de vilde fritages for; herom skulde de uttale sig.

I 1648 faar Preben von Ahnen Forleningsbrev paa Helgeland, Salten, Senjen m. m., og her omtales Landvor sammen med Finnetal, Finneleding, Told o.s.v.[3].

Af disse forskjellige Vidnesbyrd fremgaar det med Klarhed, at *Landvorden* er en Afgift til Kongen og ikke til private Eiendomsbesiddere. Naar andre Personer end Kongen oppebærer Landvorde, da er det som kongelige Lensherrer, der oppebærer den paa Kongens Vegne.

Fiskevær kan ogsaa være blevet solgt i ældre Tid, og da fulgte naturligvis Landvorden med. I den nyere Tid fandt saadant Salg ofte Sted, og Landvorden omtales stadig, men ingen kan derav drage den Slutning, at den var en Afgift til en Privatmand.

Det forekommer mig derfor at være uimodsigelig, at den ovenfor nævnte Forklaring af *Landvorde* er misvisende eller unøiagtig. Landvorden var ikke en Afgift, som svaredes til private Jordeiere, men kun til Kongen, og den hvilede ikke paa Eiendomsrettens Grund, men paa Almenningsrettens. Den kan sidestilles med den Afgift, som en Rydningsmand maatte betale, naar han optog et Bruk i Kongens Almenning.

---

[1] N. R. VI, 499.
[2] Smst. S. 516.
[3] N. R. IX, 44.

Digitized by Google

Jeg har ovenfor nævnt, at Landslod og Landvorde ikke maa sammenblandes, hvad undertiden er skeet. Eksempler herpaa har jeg nævnt, og det kunde synes overflødig at nævne flere; men da der findes et i et saa anseet Verk som P. A. Munch, Det norske Folks Historie, bør det kanske ikke forbigaaes i Taushed. Under Omtalen af Kong Eirik Magnussøns Forhandlinger med Hansastæderne i 1388[1] siges det, at han gav dem Ret til at fiske Sild i Norge med Fritagelse for at *erlægge den sædvanlige Landvarde* eller Afgift ved Sildefisket den følgende Vinter. Man kan ikke se, om Udtrykket *Landvarde* staar for Forfatterens Regning, eller om det hører hjemme i Kilden; men da Forfatteren ikke har nogen Berigtigelse eller nogen Bemerkning, maa han i hvert Tilfælde bære Ansvar for Udtrykket. At en Forfatter som P. A. Munch kan tale om *Landvarde* ved Sildefiske er dog høist paafaldende. Det maa enten menes *Landslot* eller ogsaa en særlig Afgift, som Udlændinger betalte for at faa Tilladelse til at fange Sild i Landet; i begge Tilfælde er der Tale om noget helt andet end Landvarde, som kun fandt Sted, hvor Torskefiske dreves. Landslod og Landvarde er to rent væsensforskjellige Afgifter og hører til hver sit Fiskeri, som allerede ovenfor udtalt.

Jeg har ovenfor sammenstillet Landvorden med den Landskyld og Leding, som Kongen tog af Rydningsmænd i Kongens Almenning. Forholdet er dog ikke ganske det samme. I sidste Tilfælde optræder Kongen som Jorddrot og oppebar Afgift for Bruk af Jorden, som efterhaanden gaar over til Leilændingens fulde Disposition og Eiendom. Noget tilsvarende kan ogsaa indtræde ved de ytre Almenninger, naar der finder Bebyggelse Sted, og Kongen bortfæster Tomter, Pladser og lignende. Men dette hørte ikke

[1] B. IV, 2, S. 147.

Digitized by Google

til Landvorden, som kun indbefattede Ret til at have Tilhold paa Været under Fisket. Man kunde sige, at det snarere ligner Bøndernes Ret til at tage sig Sommerstøl i Almenningen, dog med den Forskjel, at for denne Ret betaltes ingen Afgift. Paa sine Steder krævede Fogden *Sæterleie* eller Stølsleie, og hvor saadan betaltes, skjønt Loven ikke gav Adgang dertil, blev Ligheden fuldkommen.

Jens Bjelke giver i sin Forklaring paa juridiske Udtryk i Kristian den fjerdes norske Lovbog en Forklaring paa Landvorde, som viser os, at der dog fandtes dem i vort Land paa denne Tid, som forstod Udtrykket. Han siger: »Landvorde er den Rettighed, som betales af Vær eller Øer, som ligger langt udi Havet, for man sætter sine Baade derpaa, eller Sjaaer for at tørke Fisk paa og haver og Tilhold at have Natteleie paa«.

Kongen kunde sælge Almenninger, en Ret, som han har udøvet gjennem mange Hundrede Aar og maa ansees for at være fastslaaet som Sædvaneret. Denne Ret gjælder saavel de *øvre* som de ytre Almenninger og er udøvet i en Mængde Tilfælde, ogsaa hvad de sidstnævnte angaar. Men det var altid Forudsætningen ved disse Salg, at Kongen solgte den Ret, som han havde til Almenningen og kun denne. Dette blev særlig ved Salg af Skogalmenninger et meget brændende Spørgsmaal, da den private Kjøber altid forsøgte at hævde, at Salget var et rent Eiendomssalg. Domstolene har dog altid hævdet, at Kongen kun solgte den Ret, som tilkom ham, og at derfor Bøndernes Bruksret forblev ukrænket. Dette maatte ogsaa gjælde, hvor der er Tale om Salg af Fiskevær. Bønderne havde Ret til at gjøre Udror fra Været som tilforn; men den nye Væreier havde Ret til at oppebære Landvorde. Denne Ret tabte dog i Tidens Løb meget af sin Værdi og blev en fast Afgift paa en Del Fiskere. Det var en anden Ret, som for den private Eier havde langt større

Digitized by Google

Værd, nemlig Retten til at kjøbe Fisken, Forkjøbsret altsaa til al den Fangst, som gjordes i Været. Denne Ret skrev sig ogsaa fra Kongen, som havde Forkjøbsret til al Fiskefangst, noget han dog aldrig benyttede sig af. Men for Væreierne fik dette stor Betydning. Imidlertid skal jeg her ikke gaa nærmere ind paa denne Side af Sagen; det er praktiske Spørgsmaal, som berører Nutiden og for Fiskerne betyder meget. Hvad jeg her særlig ønsker at betone, er, at der uden Tvivl i Tidernes Løb er solgt mange Fiskevær eller lignende Fiskepladser, hvorom vi mangler enhver Oplysning. Vi kjender kun Salg, som er foregaaet i Løbet af de sidste 250 Aar.

Vi ved, at en Mængde Skogalmenninger og Fjeldalmenninger er gaaet over i privat Eie i Tidens Løb derved, at Brukerne har tilegnet sig dem som formentlig Eiendom, naar de gjennem længere Tid havde udøvet Bruksretten. Ofte har private tilegnet sig en Almenning, idet den laa som herreløst Gods, som enhver kunde forsyne sig af. Den største Del af de umaadelige Almenningsstrækninger, som engang opfyldte vort Land, er paa denne Maade gaaet over til privat Eiendom.

Der er al Grund til at tro, at det samme har været Tilfældet med de ytre Almenninger, og at en Mængde Fiskevær eller Fiskepladser, som nu er privat Eiendom, engang har været Kongens Almenning. Som Eksempel kan vi nævne Vaagen og Bu i Romsdalen; men forøvrig er det ikke mulig nu at sige noget bestemt i denne Henseende i en Mængde Tilfælde.

I Tidens Løb tabte man Forstaaelsen af Landvordens Oprindelse; den blev til en Afgift paa den fiskende Almue, som vakte megen Harme og Misnøie. Det maatte jo vække Bitterhed, at Fiskerne paa et Vær maatte betale denne Afgift, medens de paa et nærliggende Vær var fritaget. Dette forekom Fiskerne uretfærdig, og de mente,

Digitized by Google

at det var Fogden eller Lensherren, som var Skyld heri, og var en Følge af en ren Vilkaarlighed.

Enkelte Eksempler skal nævnes:

Ovenfor er anført Kongens Skrivelse af 1633 til Kristoffer Urne og Jens Bjelke og Skrivelse af 1577 fra Thor Thorbjørnson til Esge Bilde, hvortil her henvises. I 1631 indgav Opsidderne paa Grip, Odden og flere Vær en Ansøgning, hvori det hedder: »Vi fattige Mænd af efternævnte 4 Fiskevær: Grip, Odden, Bratvær og Veien er høiligen foraarsaget at søge Eders Kgl. Maj. med denne vor ydmyge Supplikation — — —«. De begjærede, at de maatte beholde sine gamle Rettigheder og Privilegier og tillades at drage ind til Indherred at kjøbe Mel og Korn. Ligesaa at de maatte faa »kjøbe sig en *Skat-Daler* paa de fremmede Skibe til vore Huses Behov«. — — — Ligesaa at de maatte give sin *Landvore* udi Fisk og at levere den med vor allernaadigst Herres Lod[1].

I 1632 indsendte Almuen paa Nærøy Andragende til Jens Bjelke og Pros Knutsøn med Klage og Besværing over de tunge Byrder, som paalagdes dem. »Vi underskrevne paa vores og Menighedens Vegne i Nummedalens Len udi Nærø Prestegjeld foraarsages Eders Velb. underdanigst at tilkjendegive, hvilke Tyngsler og Besværinger vi fattige Folk maa lide: 1. Eftersom her om Vaaren en ganske stor Mængde er udroende paa Fiske til Havs, da er for nogen Tid forleden af den forrige Foged blevet paalagt en Rettighed at udgive, som kaldes *Landvare,* som vi endnu særlig maa udgive, ½ Pund Fisk, hvilket her nordenfor af vore Naboer ikke bliver udgivet«. — — De begjærede derfor, at *Landvaren* maatte afskaffes[2].

Fra 1667 haves en Supplikation fra Fiskerne i Senjen, hvor det hedder: »Vi fattige Kgl. Maj.s Undersaatter af

[1] Se Bilage til Væreierkomm. Indstilling, Bil. 1.
[2] Smst. Bil. 2.

Digitized by Google

Senjens Fogderi foraarsages høiligen for Eders Høihed at tilkjendegive, hvorledes Nils Morten, Ombudsmand over de Rosenkrantsers Gods, fordrer os for *Landvare* at udgive, endog vor allernaadigste Arve-Konge og Herres Svar Anno 1665 lyder, at Almuen skulde være fri for *Landvarefisk* at udgive — — — — Falder derfor vor underdanigste Bøn og Begjæring, at hans Eksellens vilde hjælpe os fattige Folk tilrette, saa vi kunde nyde Forskaansel for bemeldte *Landvare,* saavelsom de Godtfolk gjør, der søger de almindelige Fiskevær *Skrogen* og *Vaagen* — —«[1].

Herpaa har Vice-Lagmanden Kristen Jensøn Munchegaard tegnet en længere Betænkning, hvor han søger at forklare *Landvarden,* men viser, at han er helt uden Forstaaelse af Sagen. Landvaren i Nordland var af 2 Slags: 1. Kongen haver altid taget et Slags Landvare som er en fuldkommen *Land*skyld af ganske Tromsø Fogderies Opsiddere. — — — I samme Fogderi findes og noget af det fordums Rosenkrantsers Gods, hvoraf lige saadan Landvare oppebæres. 2. Men den anden *Landvare,* som ofte og endnu paaklages, er den Hans Maj. naadigst over alt forleden 65 haver forbudt at oppebæres — — — —[2].

I 1666 solgte Kongen alt Kronens Gods i Tromsø, Senjen og Nordland til Joakim Irgens. I Skjødet opføres som hørende med i Salget *Landskyld, Landvarde, Grundleie* og *Leding,* som nu gik over fra Kongen til Kjøberen. Den store Samling af Jordegods blev senere splittet i flere Dele og gik over paa forskjellige Hænder; men Landvorden saavel som de andre Rettigheder fulgte altid Eierne[3].

Der melder sig her et Spørgsmaal, som vi ikke kan komme forbi. Det synes saa enkelt og naturlig, naar man

---

[1] Smst. Bil. 3. Ansøgningen er stilet til Statholderen.

[2] Smst. Bil. 3.

[3] Se Amund Helland, Tromsø Amts Beskr. S. 148. Nordlands Amt, I, 516.

Digitized by Google

som ovenfor paavist udtaler, at Kongen som de andre Jorddrotter tog Afgift af Fiskerne for Bruken af Fiskeværene. Altsaa gaar man ud fra, at ogsaa private Mænd kunde oprette Fiskevær og paalægge Fiskerne Landvorde. Saa naturlig og ligetil, som dette synes, saa er det dog historisk urigtig. Jeg har ovenfor paavist, at Landvorde altid brukes om Betegnelse for en Afgift til Kongen i Lighed med Leding; hvor andre tager denne Afgift, er det paa Kongens Vegne, eller denne har afstaaet sin Ret til private Personer.

Men saa spørges: Kunde da ikke private Jordeiere oprette Fiskevær? Naturligvis kunde det hænde, og i vor Tid er der opstaaet en Mængde saadanne Fiskevær. Det kan derfor ikke benegtes, at det samme kunde være skeet ogsaa i ældre Tid. Imidlertid har vi intet historisk Vidnesbyrd herom, og vi maa derfor antage, at alle de gamle Fiskevær er opstaaet af kongelige Almenninger paa den Maade, som ovenfor er skildret.

I Tilfælde af, at private Eiere forsøgte at oprette Fiskevær, maatte Forholdet mellem Væreieren og Fiskerne ordnes som et privat Kontraktsforhold. Eieren kunde betinge sig Husleie, Tomteleie o.s.v., men det var ikke Landvorde. Den væsentligste Fordel vilde dog være Forkjøbsretten til Fisken, som han kunde betinge sig. Et saadant Fiskevær vilde være ren Privateiendom, og det vilde let blive fast bebygget. Men som sagt bestemte Eksempler herpaa haves ikke.

Det er merkelig, at Fiskeværene tilhører udelukkende Nord-Norge samt Trondhjemsfylkerne. De ophører ved Grændsen mellem Romsdal og Søndmør. Hvad Grunden kan være hertil, er ikke let at forstaa; der kan tænkes flere Grunde, blandt disse ogsaa den, at der her var faa eller ingen af de *ytre Almenninger*, eller rettere, at Kongen ikke gjorde sin Ret gjældende. Derimod gjorde Natur-

Digitized by Google

forholdene og Bebyggelsen, at der opstod Fiskerpladse paa privat Grund; men disse blev efterhaanden bebygget. De ovenfor nævnte Eksempler paa Landvorde fra Nordfjord og andre Steder paa Vestlandet kunde synes at tyde herpaa. Men rimeligvis har der ogsaa været andre Grunde, som det her ikke er Anledning til at gaa nærmere ind paa. Hvad der maa hævdes er, at alle de Fiskevær, som kjendes som Fiskevær fra gammel Tid, er optaget i Kongens Almenning, og at vi ikke kjender noget Tilfælde, hvor en privat Mand har taget Landvorde af sin Eiendom uden i Tilfælde, han havde faaet den overdraget af Kongen.

II.

Hermed gaar jeg over til at omtale de enkelte Fiskevær, forsaavidt det maa antages, at de hører til dem, som oprindelig har tilhørt Kongen eller har været ytre Almenninger.

Om Fiskerierne og Fiskeværene i Norge i Middelalderen ved vi meget lidet; det væsentligste er meddelt ovenfor. Det var først ved Begyndelsen af den nyere Tid eller det 16de Aarh., at Fiskerierne og navnlig Sildefisket tog en stærk Opsving. I hvert Fald er det sikkert, at vi nu efterhaanden faar flere og flere Oplysninger om det.

Det ældste Fiskevær, hvorfra større Udror foregik, har vel været Vaagen i Lofoten; det er i hvert Fald det, som først træder frem i Historiens Lys. Beliggenheden var fortrinlig for Deltagelse i det store Fiskeri, som foregik i Vestfjorden, og det ligger rimeligvis langt tilbage i den forhistoriske Tid, at enkelte var blevet opmerksom herpaa og havde begyndt at drage Nytte af det. Nogen større Deltagelse heri kom dog først senere. Paa denne

Digitized by Google

Tid laa Vaagen endnu øde uden nogen fastboende Befolkning; dette fremgaar af Sagaens Ord om Kong Øystein Magnussøn. »Nord i Vaagen satte jeg Fiskeboder, for at Fattigfolk kunde nære sig og opholde Livet; jeg lod bygge en Prestegaard og lagde Gods til Kirken.« Kort i Forveien hedder det om Kong Øystein: »Han lod og gjøre en Kirke nord paa Vaage i Haalogaland og lagde dertil Gods og Indkomst«[1]. Endnu flere Hundrede Aar efter sees det at have været en meget tynd og spredt Befolkning her. I Erik Hansen Schiønnebøls Beskrivelse af Lofoten og Vesteraalen 1591[2] hedder det om Vaagen: »Dette Fiskevær har i gamle Dage været en Kjøbstad — — — men nu er det ikke andet paa denne Dag end et armt Fiskevær, og der bor ikkun 10 eller 12 arme elendige Stavkarle«. Det er altsaa endnu kun et almindelig Fiskevær med endel Strandsiddere. Bebyggelsen er altsaa begyndt og det rimeligvis for længere Tid siden; men Stedet er dog endnu kun et Fiskevær. Strandsidderne betalte naturligvis Leie for Tomt og lignende og desuden de, som alle andre, der fiskede her, Landvarde til Fogden.

Imidlertid synes det, som om Landvarden i Vaagen efterhaanden ophørte i Løbet af det 17de Aarh. eller med andre Ord: at Vaagen ophørte at være et Fiskevær, som eiedes af Kongen. Dette sees af ovenanførte Andragende, som Almuen i Harstad i 1667 indsendte til Statholderen om at maatte slippe at betale *Landvarde*, hvori de paaberaabte sig, at Indbyggerne i *Vaagen* og *Skroven, som tilhører Kgl. Majestæt*, ikke betalte.

Kong Olaf Haakonson søgte ved en Retterbot af 1384[3] at ordne Handelen i det nordlige og vestlige Norge

[1] Sigurd, Øystein og Inges Saga, Kap. 15 og 24.
[2] Gustav Storms Udgave af hist.-topogr. Skrifter om Norge S. 181.
[3] N. g. L. III, 222.

Digitized by Google

saaledes, at alle i Finmarken, Tromsø og Nordland skulde hævde sin Handel i Vaagen, hvorhen ogsaa Bergens Kjøbmænd skulde drage; herved tænkte Kongen at skabe en Kjøbstad i Nord-Norge, men det lykkedes ikke.

Skroven er ogsaa et af de ældste Fiskevær i Nordland. Det nævnes i et Diplom af 23. Aug. 1385, hvor Otto Rømer, Sysselmand paa Haalogaland, stadfæster Drotsetens Brev angaaende Ingrid Tormodsdatters Eiendomme; deriblandt var Skroven. Efter dette synes det, som om Skroven nu var gaaet over i privat Eie; hvorledes ved vi ikke. I den ovenfor anførte Beskrivelse af Schiønnebøl hedder det om Skroven, som han benævner *Skrogen*: »Sondenfor *Voge* ligger et andet Fiskevær, det kaldes *Skrogen*, hvilket Fiskeri der kommer Salten Len til.« Han fortæller saa, hvor tætte Fiskestimerne kan være i Vestfjorden, at Fisken staar saa tæt, at man ikke kan faa Fiskesnøret ud. At Skroven var et af Kongens Fiskevær siges udtrykkelig i det ovenfor nævnte Andragende fra Senjen i 1666.

I det ovenfor nævnte Diplom af 1385 om Ingrid Tormodsdatters Eiendomme nævnes foruden *Skroven: Honningsvaag*, *Sidreyvær* og *Helganes*; om det sidstnævnte var Fiskevær, er dog usikkert; men de to andre er sikre. *Balstad* Fiskevær nævnes i Aslak Bolts Jordebog (se ovenfor). Erkebispen havde i Landvarde her 800 Fiske. I Schiønnebøls Beskrivelse staar der om *Balstad:* »Ballestad er en Bondegaard, som kommer Kgl. Maj. til, og der var ogsaa en stor Del Fiskebaade, og om Sommeren kommer der Borgere af Trondhjem med Gods og sælger til dem som der bor.« Naar Balstad nu var en Gaard, som Kongen eiede, maa der være kommet en Rydningsmand og sat sig ned paa Almenningen; men Kongen vedblev at være Eier.

Digitized by Google

Videre omtaler den nævnte Forfatter *Brandsholmen* som et lidet Fiskevær, som var *Bondeeie*. Muligens kan det være Vær paa privat Mands Grund; rimeligere er det vel, at det har oprindelig været Kongens Eiendom; saa har en Mand sat sig ned og ryddet Gaard; senere kjøbte han Gaarden og Været med den. Videre nævner han *Sandsund* som et lidet Fiskevær, hvor der ingen Folk bor, men hvor der staar Rorboder. *Sund* var ogsaa en Gaard, som tilhørte Kongen, og hvorfra mange roede. I Nærheden laa et mindre Fiskevær, som kaldes *Strømø*. *Vallesvær* eller *Valsvær* omtales som et Fiskevær, der ligger i Stegen. Om *Henningsvær*, som vel er det samme som Honningsvaag, siger han: »Østen Giemsø Strøm ligger et Fiskevær, som kaldes Henningsvær, der hører *Axel Ugerup* til og mange ror her«. Saa omtaler han *Steine* (Stene) som et godt Fiskevær eller rettere, siger han, en Gaard tilhørende fru Ingeborg (d. e. Ingeborg Nilsd. af Austraat, Enke efter Hans Pedersen Litle). Videre nævner han *Orre* eller *Ure* og *Bunes* som Fiskevær. *Moskenes* var en Gaard, som tilhørte Kongen, og her laa mange Fiskere. Det samme var Tilfældet med *Beskillvaag* (d. e. Bisselvaag), hvor ogsaa mange roede. Om alle disse Gaarde skriver han, at de har hverken Ager eller Eng; der saaes ikke en Næve Korn; men de slaar aleneste lidt Græs, saa at de kan holde en 5—6 Kjør, som dog mest fødes med Torskehoveder, Tang og Fiskerygge. Jorden var kun Moradser, Sten og unyttig Mark.

I Vesteraalen var der 3 Fiskevær: *Værøen* eller *store Værøen* eller *Bø-Værøen*. Her boede 20 fattige Fiskere. Det andet Fiskevær her var *Marsholmen*; det tredie var *Langenes*. I Andenes Prestegjeld laa et stort Fiskevær *Andenes*, som var næsten for en Kjøbstad at regne, og hvor der boede en stor Hob Mennesker.

Digitized by Google

I de ovenfor anførte Diplomer og Jordebøger nævnes en hel Del Fiskevær i Nord-Norge, om hvis Beliggenhed jeg ikke skal udtale mig. Saaledes *Nesøen*, *Sørøen*, *Tosken*, *Grylefjord*, *Husøen*, *Haaøen*, *Knutsfjord*, *Vågrvær*, *Fedøe* o. s. v.

Om Fiskeværene i Finmarken faar vi gode Oplysninger i Skriftet *Om Finmarken*, som findes iblandt de af Gustav Storm udgivne topografiske Skrifter. Finmarken har som bekjendt altid været betragtet og behandlet som Kongens Land, eller som vi nu siger, som Statens Jord, og det ligger nok saa langt tilbage, da de første Fiskevær her optoges. De nuværende Fiskevær er dog af nyere Oprindelse. Følgende Fiskevær nævnes i det anførte Skrift: *Andsnes*, *Loppen*, *Silden*, *Sørvær* (Seiervær), *Sørsund* (Seiersund), *Midfjord*, nu Mefjord, *Refsnes*, *Ingø* (Ingas), *Gaasnes*, *Tufjord*, *Knarvik*, *Kaabø*, *Stappen*, *Tunes*, *Skarsvaag* (Skatisvog), *Opne*, *Hellenes*, *Kelvig*, *Sværdholt*, *Skotningsberg*, *Omgang*, *Madkorre*, *Havningberg*, *Kiberg* (Kyberrøy) og *Vadsø*.

Af et gammelt Lovhaandskrift findes bevaret et Blad med en Optegnelse om Fiskevær i Salten og Helgeland[1] Den antages at skrive sig fra det 15de Aarhundrede og er vel nedskrevet af en af Lagmændene i Nordland. Her hedder det:

Item slodauer ær almening firir
Item gigiæ vær firir salten
Item mykin firir raudhoy fylke
Item riisuer oc samson holma i ludroy fiordong
Item mykr oc varduer firir raudoy fiordong
Item skæruer firir mioloy sokn

[1] N. g. L. IV, 773.

Af de her nævnte Vær gjenkjendes: *Gjesvær* i Salten, *Mykin* og *Valvær* i Rødøi, *Risvær* i Lurdø og *Skjervær* i Meldø Sogn.

Hvad der især er af Interesse her, er Bemerkningen om at *Slodaver* er Almenning.

I det ovenfor anførte Diplom fra 1490 om Skiftet efter Junker Hans Sigurdsøn nævnes den halve *Landvord af Vega.* Dette er blevet anført i den nævnte Kommissions Indstilling som et Vidnesbyrd om, at der ogsaa af private Væreiere kunde tages Landvare. Men dette Bevis holder ikke Stik. Vi har seet, at der er en Mængde Tilfælde, hvor der tages Landvarde af private Eiendomme, men de beviser kun, at Eiendomsforholdene er undergaaet en Forandring i Tidens Løb. Hvad Vega angaar, har der engang været en Almenning her og senere et Fiskevær, som Kongen eiede. Senere er Været gaaet over paa private Hænder, og Jordegodset har fulgt med. Det er sandsynlig, at Fiskeværet er ældre end den egentlige faste Bebyggelse, eller at Fiskeværet gav Anledning til Bebyggelsen.

Fra Nærøy hører vi i det ovenfor anførte Klageskrift om Fiskevær, rimeligvis flere. Fiskerne opfattede Landvarden som et Paabud af Fogden og fandt derfor Afgiften urimelig og uretfærdig. Men de siger dog, at det kun var paa *Kongens Lod,* at den opkrævedes, og her har vi et Vidnesbyrd om Rigtigheden af den Opfattelse, jeg har gjort gjældende, at Landvarden kun kunde kræves af Kongen og paa de kongelige Fiskevær. Paa Hitteren nævnes Fiskeværet Vaagsvær, som formentlig er det ovenfor nævnte Vágrvær.

Froøerne var kongelige Fiskevær, hvilket sees deraf, at Øerne solgtes ved offentlig Auktion i 1694 og kjøbtes af Stiftamtmand Hans Kaas for 1000 Rdl.[1].

---

[1] Se Bilagene til den nævnte Komm. Indst.

Digitized by Google

Om Fiskeværene i Nordmør har vi meget gode Oplysninger. De ældste Fiskevær i Nordmør er *Grip*, *Odden*, *Bratvær* og *Veien*. Paa Grip var der i 1520 48 Skatteydere; Øen laa under Erkebispestolen. Senere tilhørte det Kongen, som solgte det i 1728 til Raadmand *Hans Horneman* for 336 Rdl. At Grip havde været et af de almindelige Fiskevær paa Kongens Almenning, fremgaar deraf, at der var *Landvarde* her. Opsidderne betalte hver 24 eller 16 β.

Ogsaa de øvrige nævnte Vær, Bratvær, Odden og Veien eller Veiholmen, omtales i 1520 som tæt bebyggede med mange Skatteydere. De betalte alle Landvarde efter Regnskab af 1648. Ligesom Grip blev de solgt af Kongen.

Da det bedste Bevis for, at de forskjellige Fiskevær har oprindelig været anlagt paa en kongelig Almenning ligger i, at de solgtes af Kongen, skal jeg nu efter Kongeskjødeprotokollerne i Rigsarkivet anføre de Fiskevær, som blev solgt af Kongen i det 18de Aarh. og Begyndelsen af det 19de.

I 1728 bortsolgtes Fiskeværet *Fjordmandsosøen* i Viks Tinglag med *Grundleie* og *Landvorde* for 3 Rdl. 72 β.

Ligesaa samme Aar *Odden* i Vik for 140 Rdl. til Ole Jørgensen. Grundleie og Landvorde 1 Rdl.

Ligesaa samme Aar Fiskeværet *Hallerøen* i Viks Tinglag med Grundleie og Landvorde til den samme Mand for 30 Rdl.

Ligesaa Fiskeværet *Sandøen* i Nordmør til Raadmand Lorents Holst for 11 Rdl. Her nævnes kun Grundleie 48 β.

Ligesaa samme Aar Fiskeværet *Tranø* til Jørgen Voss, Grundleie 16 β.

Ligesaa *Sandsvær* til den samme. Grundleie 16 β.

Ligesaa *Langvær*, Grundleie 16 β.

Ramsø, Grundleie 16 β.

Digitized by Google

Solvær, ligesaa 16 β.

Samtlige disse er i Nordmør og solgtes under et til Jørgen Voss for 30 Rdl.

Samme Aar solgtes til Raadmand Lorents Hansen Holst Fiskeværet *Sandø* i Nordmør med Grundleie 48 β for 1 Rdl.

I 1729 solgtes Fiskeværet *Veien* paa Nordmør til Løitn. Jørgen Femmer. Grundleie 1 Rdl. 48 β.

Samme Aar solgtes Fiskeværet *Grip* til Hans Hornemann i Trondhjem for 336 Rdl. Grundleie 2 Rdl.

I 1728 solgtes Fiskeværet *Ona* i Romsdalen til Løitn. Kr. Brønlund for 41 Rdl. 48 β. Grundleie 2 Rdl. 48 β.

I 1740 kjøbte Garmanns Enke i Bergen Reluvitionsretten til adskillige Jordegods, som hun eiede. Deriblandt nævnes *Mien* og *Valderhoug*, som dog ikke benævnes Fiskevær.

Af senere Salg findes opfort:

Korsholmen og *Rosholmen* i Megs Tinglag i Nordmør til Viliam Gordon for 23 Rdl. Holmene benævnes ikke Fiskevær; men de maa antagelig i hvert Fald have været anseet som kongelig Almenning. Holmene solgtes i 1761. Samme Aar solgtes ogsaa Øen *Krogrør* ved Smølen til Elling Hallsteinsen.

I 1793 solgtes *Mofløsen* Fiskevær i Fosnes til Benjamin Kjølsø for 63 Rdl. tilligemed to Holmer.

I 1807 solgtes »det os tilhørende Almenningsskjær *Veien*« i Hitterens Prestegjeld for 40 Rdl. til Proprietær Rasmus Parelius.

Alle de her opførte Fiskevær er opført efter Kongeskjødeprotokollerne i Rigsarkivet. Men det er i Virkeligheden kun en mindre Del af de mange Almenninger ude ved Havet, som betragtedes som Kongen tilhørende.

Digitized by Google

I den ovenfor anførte kong. Kommissions Indstilling findes nævnt en Del andre Fiskevær, foruden de ovenfor anførte, som her skal anføres.

I Romsdals Fogderi omtales Fiskeværene: *Lyngvær, Bu, Ona, Drogen, Soløen, Vikene, Nordre* og *Søndre Bjørnsund, Rinderø, Smørholmen* og *Lille Sandø.* Flere af disse er dog af nyere Oprindelse. Blandt ældre er særlig at merke foruden Ona: Vikene, Nordre og Søndre Bjørnsund, Bu og Lyngvær. Om disse Vær hedder det i Matrikelen af 1667 under Vaagø Otting: Udi denne Otting findes en Del Husmænd, som findes udi *Bu, Bjørnsund* og *Vikene.*

Bu har kanske oprindelig været et Fiskevær; men de gode Betingelser for Fiske gjorde at mange nedsatte sig her, blev Strandsiddere og fik tildels Jord, hvorved Været gik over til Bygd. Dette maa være skeet allerede i Middelalderen. *Vikene* har senere været et særskilt Fiskevær og er antagelig af nyere Oprindelse.

I Nordmør er der en Mængde Fiskevær som:

Røeggen med Sveggen og Øksenvaag i Kvernes, eies af Handelshuset Nicolay Knudtzon.

Henningsø med Kjeø, tilhører samme Eier.

Strømsholmen ligesaa.

Haaholmen, tilhører Handelshuset Chr. Johnsen.

Lille Sandø, tilhører Handelshuset Christie.

Aarsbogen, dette er af nyere Oprindelse.

Meldalsholmen, Mossemyren og *Fosnavaagen* ligesaa.

I Edø har vi foruden de allerede nævnte: *Spilvalen, Ringsøen*, Indre og Ytre Raakholmen, Koldholmen, alle af nyere Oprindelse.

I Hitra har vi:

Titra, Kjærvaagsundet, Sulen, Humlingsvær med Kya, *Mausund, Halten, Froøerne.* Flere af disse er af ældre Oprindelse.

Digitized by Google

De nyere Fiskevær er alle anlagte paa private Eiendomme og har saaledes intet at gjøre med de gamle Fiskevær, som eiedes af Kongen.

Foruden Fiskeværene er der en Mængde *Udrorssteder* overalt, hvorfra Fiske drives, og som ikke benævnes Fiskevær.

Det, som væsentlig skiller mellem de almindelige Fiskerleier eller Udrorssteder og Værene, er, at der paa de sidstnævnte i Regelen er Ret for Væreieren til at kjøbe Fisken, som opfiskes fra Været, til en af ham selv sat Pris. Denne Ret stammer ligesom *Landvarden* fra ældgammel Tid. Der tilkom nemlig Kongen Forkjøbsret til alt, som bragtes ind fra Havet. Naturligvis benyttede Kongen sig ikke af denne Retlag. Følgen heraf var, at den i Tidens Løb faldt bort i mange Vær, saaledes i alle Lofotværene. Men i andre derimod blev den opretholdt, og det tør være, at Fogderne har haft noget at sige her; thi de drev ofte Fiskehandel og optraadte da paa Kongens Vegne som Eiere af Værene. Vist er det, at i de sydligere Fiskevær er Retten bevaret. Ved Salg af Værene fulgte den med som en egen Herlighed. I de i den senere Tid anlagte Fiskevær grundes Retten til Forkjøb af Fisken naturligvis paa det private Eiendomsforhold. Den Strid, som herved er opstaaet, ligger det udenfor dette Arbeides Plan at behandle.

Resultatet af denne Undersøgelse kan sammenfattes i følgende Sætninger:

1. Kongen eiede alle Fiskevær, idet disse regnedes til de *ytre Almenninger*.

2. Saadanne Fiskevær tilhørte Kysten fra og med Senjen til Nordre Søndmør.

3. Af Fiskeværene svaredes der af Udroerne en Afgift, *Landvarde*, af hver Udrorsbaad, oprindelig 5 Fiske, senere en fast Afgift.

Digitized by Google

4. Landvorden forveksles ofte med Grundleie og lignende, men er en helt selvstændig Afgift.

5. Den svaredes kun af Fiskere fra de Vær, som tilhorte Kongen, eller af ham var solgte til private Personer.

6. Ved Salg af Fiskevær gik Kongens Ret til Landvorde og Forkjøb over til Kjøberen.

Spørgsmaalet om de »ytre Almenninger« og disses Overgang til Fiskevær er et Spørgsmaal af stor praktisk Betydning, som trods alt, hvad der er gjort i den senere Tid for at rette paa Forholdene, dog langt fra endnu er løst. For at kunne løse de ofte vanskelige og indviklede Forholde maa man gaa tilbage til det gamle Almenningsforhold og søge at finde Sammenhængen mellem Nutiden og Fortiden.

Men Spørgsmaalet er desuden af stor videnskabelig Interesse. Vore Historikere synes dog ikke hidtil at have ofret det nogen synderlig Opmerksomhed, og det er derfor endnu for en væsentlig Del ubearbeidet. Jeg har forsøgt ovenfor at give nogle Bidrag til Løsningen, men jeg føler selv, at der mangler meget. Jeg er ikke i Tvivl om, at naar man havde Tid og Taalmod til at gjennemgaa Fogedregnskaber og Retsprotokoller for de tre—fire sidste Aarhundreder, skulde man finde langt flere Oplysninger.

Det vilde især være af Interesse at faa at vide, om man ikke kjendte ytre Almenninger paa Kysten søndenfor Aalesund, og i saa Fald, hvad Grunden dertil kan antages at have været. Ligeledes burde det undersøges nærmere, om den Opfatning af Landvorden, som jeg ovenfor har gjort gjældende, findes begrundet i Kilderne.

Almenningsspørgsmaalet er i det hele et af de interessanteste Spørgsmaal i vor Historie og kaster Lys over mange andre Forholde.

Digitized by Google

HOLLÆNDERVÆLDET I NORGE.

ET AVSNIT AV NORGES ØKONOMISKE HISTORIE.

FOREDRAG I DRAMMEN 23DE FEBRUAR 1923

AV ROAR TANK

— —

Det er vanskelig for os at tænke os et Norge uten skibsfart. Gjennem vor historie gaar der tilsyneladende en skibsfartens utvikling fra vikingetiden. De hvite seil har digteren latt bli vort lands vei til magt og ære. Selv om de slemme hanseater og hollændere en kort tid nok har stanset vort folks seiersgang paa havet, saa har digtere og historikere trøstet os med at vi igrunden har været hollændernes og nordtyskernes læremestere som sjømænd.

Det er med de store historiske linjer som med en fjern synsrand i naturen. Kommer vi nærmere, viker den unda. Og jo mere vi fordyper os i studiet av en enkelt tid, des mere brister der sammen av de klare og let forstaaelige drag i en utviklingslinje som er digtet eller tænkt. Vi blir sittende igjen med brudstykker, med tilfældige smuler av det som langt borte fortonet sig klart og enkelt. Er historikeren kunstner og digter, da vil han ut fra brudstykkene tro at han ser billedet fuldt og helt, som det engang har været. Det kan bli vakre billeder og klare linjer. Der kan være videnskabelig grundlag, ganske som romanforfattere kan bygge paa et videnskabelig psykologisk grundlag. Hvis imidlertid historien vil være en nøktern videnskap og se bort fra kunst og digtning, da maa den naar det gjælder den *økonomiske* historie, nøie sig med at fremlægge brudstykker og ikke ta fantasien tilhjælp.

Det som jeg iaften skal forsøke at fortælle om den norske skibsfart i det syttende aarhundrede, har jeg sam-

Digitized by Google

let for over ti aar siden for en planlagt Skibsfartens Historie; efter opdrag fra en komité som Norges Rederforbund nedsatte i 1911, samlet jeg møisommelig gjennem en aarrække et stof, som uten min skyld er blit liggende ubenyttet. Et nyt arbeide med Arendals historie har bragt mig til at gjennemgaa mit gamle arbeide; og nu da dette arbeide om Arendal var færdig, fik jeg lyst til at sammendrage det gamle arbeide til et par foredrag.

Det er bare brudstykker jeg har kunnet gi. Men fordi disse brudstykker er brudstykker av Norges historie, tør jeg tro at de vil interessere.

Ved aarhundredeskiftet omkring aar 1600 var Norges utenrikshandel delt mellem tre magter. Hollændervældet hvilte tungt over Østland og de dele av det nordlige Norge hvor der var bjelkehandel. Skotlænderne og restene av hanseaterne søkte at hævde sig paa Vestlandet. Hollændernes vælde naadde i første halvdel av det syttende aarhundrede en saadan høide at det maatte bli en økonomisk fare for Norge. Langs Østlandets og Sørlandets kyster i hver en vik laa de hollandske skippere og kjøpte tømmer. Det blev ofte sagt at hollænderne kjøpte bjelker, ikke skaaren last. De vilde selv tilvirke bjelkerne hjemme i Holland til nedpælning og til skibsbygning. Tal og oplysninger kan vi hente fra toldlister. De tørre talrækker kan bedre end almindelige skildringer vise hvor stort omfanget av denne hollændernes handel var. Og endda er disse tal sikkert for smaa. Norges kyst var lang og mørk, mørkere da end nu i høstnætterne. Skipperne var kjendt. De kom tre gange om aaret og hadde ofte, meget ofte ombord norske matroser, unge gutter som var rømt hjemmefra for at bli i Hollands tjeneste. I Oslo, senere i Kristiania og rundt om i Follo var Holland's skibe i den første menneskealder av det syttende aarhundrede saa overmægtige at den hollandske by Hindeloopen saa at si eide hele bjelke-

Digitized by Google

handelen her. Omtrent halvtredietusen læster[1] hollandske skibe fra Hindeloopen og Workum stod i Oslo i 1616—1617 overfor de stakkels rester av Rostocks før saa mægtige handel: 346 læster. Otte gange saa stor var derfor det hollandske vælde sammenlignet med det døende tyske. Værre endnu var det paa østsiden av Kristianiafjorden — het *Soonewater*. Der var i Soon i et aar av to og firti anløp ialt en og tredive hollandske. Og i Vernekloster lens tre smaa ladesteder var der i 1629—1630 bare hollandske skibe.

Her i Drammen var der i 1620—1621 fire og femti danske og norske, mest jyske skibe, og mot dem stod fire og seksti anløp av hollandske skibe. Vi vet ikke hvor store de danske og norske skibe var. De hollandske maalte ialt næsten 5 000 læster. Av de fire og seksti var de seks og femti fra Hindeloopen. Fuldt saa overmægtig var ikke Hindeloopen i Bragernes østlige fogderi.

I Tønsberg var der ogsaa stor hollandsk overmagt. I tiden fra 1610—1630 var der en kurve som viste noksaa stor bølgegang. Det ser imidlertid virkelig ut som om Tønsbergs egne skibe ikke har været saa helt avmægtige selv om de bare hadde halvparten av læster sammenlignet med hollænderne; ogsaa der var Hindeloopen den mægtigste skibsby. Saa meget værre var det i Tønsberg len. Der var hollænderne ti gange saa sterke som alle andre skibe tilsammen. Og bøndernes bjelkehandel var tre-fire gange saa stor som Tønsberg bys trælasthandel.

Hollands stilling i den norske trælasthandel maa relativt være gaat frem i tiden fra 1599 til 1630, selv om handelens omfang var gaat noget tilbake.

Vi ser det samme forhold helt til Lindesnes, eller litt vestenfor Lindesnes, til *Listerlen*. Her møtte hollænderne skibe fra en anden nation; *skotske* skibe var fra gammel

[1] En læst varierer mellem 2 og 3 tons; en ton = 100 kb.fot.

Digitized by Google

tid vant til at seile ind i alle havnene og vikene i de dype fjorder. Skotlændernes skibe var smaa, mindre end hollændernes skibe. Der kom endnu flere av dem i forhold til den samlede drægtighet end av hollændernes i smaahavnene langs Sørlandets og Østlandets kyst. Dette forhold har en meget dyp, kulturhistorisk interesse. I tiden fra 1618 til 1646, altsaa paa trediveaarskrigens tid, gaar hollandske skibe i Ryfylke tilbake fra 23 til 1, drægtigheten fra 606 til 60, mens de skotsk-engelske anløp synker i tal i en kurve fra 76 til 41, men hæver sig saa opover til 57 med en drægtighet som allikevel stiger fra omtrent 1000 til omtrent 1500 læster. Der kom enkelte tyske fra Hamburg og Bremen. Og vemodig er det at se at der i 1646 kom to bergenske, et fra Stavanger og et fra Tønsberg til Ryfylke.

I Sundhordlen var ogsaa de fleste skibe fra de britiske øer; de var mest fra Skotland, men ogsaa fra England og de smaa øer. Var hollænderne godt kjendt i hver en krok paa Østlandet, saa kjendte skotlænderne ikke mindre godt fiskerleiene og uthavnene i Sundhordlen. Her holdt de sidste rester av Nordtysklands handel sig. Men allikevel var skotlænderne fire gange saa mægtige som tyskerne og otte gange saa mægtige som hollænderne. Der var bare to av de handlende skibsfartnationer som her var endnu mere avmægtige, og det var nordmændene og danskerne.

I Bergen var imidlertid forholdet helt forskjellig fra forholdet søndenfor. I 1629—1630 træffer vi 56 bergenske skibes anløp, 20 nederlandske og — 7 tyske.

Paa kyststrækningen mellem Bergen og Trondhjem er det ikke mulig at finde ut nogen paalidelig oversigt. Handelen her laa mest under Bergen.

I Trondhjem var hollænderne igjen mægtige. Hollands trælasthandel steg i store sprang fra 1606 til 1617 fra 19 til 66 skibe, med stigning til det femdobbelte i drægtighet.

Dette er vel nok til at gi et indtryk av det økonomiske

Digitized by Google

vælde som laa over Norge. Ser vi ikke det, da kan vi heller ikke forstaa hvad det har kostet nordmændene i to hundrede aar at reise skibsfarten op til den økonomiske høide som vort land indtok da krigen med England i 1807 syntes at skulle knuse Norge med et slag, saa klodset og saa brutalt at det vanskelig kan faa noget sidestykke i historien. Dette arbeide for at fri Norge ut fra det hollandske vælde og de andre fremmedes magt i det syttende aarhundrede, det fortjener at mindes. Det var en stille national kamp. Ikke national i ordets nuværende betydning. Der var ingen bevisst sproglig eller kulturel motstand mot Holland. At forutsætte en slik motstand er helt uhistorisk. Villig tok nordmændene imot hollandske ord og fremmede skikker og moder. Det var paa det økonomiske omraade kampen stod. Det vilde ogsaa her være uhistorisk at forutsætte at borgerne stod helt enige i en bevisst national kamp. Der var dem som saa sin fordel i at tjene hollænderne som straamænd. Og under denne regjeringens og byenes kamp for at skape en norsk skibsfart, under hele denne kamp gik der en jevn og sterk utvandring av norske sjøgutter til Holland. Vi kjender lysende navne som *Cort Adeler* og *Cornelis Creutz;* men vi har glemt hvad denne utvandring kostet landet. Utvandringen indskrænket sig ikke til de forenede Nederlande, men gik alt saa tidlig som i det sekstende aarhundrede til Ostfriesland. Aldrig viste vel den gamle regjering sig saa avmægtig som her, hvadenten den kaldte sig enevældig eller ikke. Forsøkene paa at hindre denne utvandring og forsøkene paa at lokke de norske sjøfolk hjem igjen — var like nytteløse. Endnu i det attende aarhundrede gik der saa mange norske og danske matroser til Nederlandene at det kunde fortælles at der i Amsterdam alene var otte, ni tusen. Og i slutningen av det attende aarhundrede fortalte en forfatter om denne utvandring, som

Digitized by Google

særlig var sterk paa Sørlandet, og som blev kaldt »en egen galskap«.

Det er mulig at faa en oversigt over Hollands vælde. I det danske Rigsarkiv findes fra 1647 en oversigt over de skibe som gik paa Norge fra Holland. 227 skibe med 27 602 læster. Gik hvert tre gange, saa blir det ikke langt fra 90 tusen læster paa ét aar. Forrest blandt dem alle stod Hindeloopen med 101 skibe paa over 13 000 læster, altsaa næsten halvdelen av det hele.

Stort raaderum blev der ikke tilbake for nordmændenes egen skibsfart.

Allikevel strævde regjeringen alt fra første færd med at bekjæmpe hollændervældet. Helt klar i sin politik var ikke regjeringen. Den famlet. Men den forsøkte alt fra begyndelsen av det syttende aarhundrede at beskytte Norges skibsfart og at hindre utlændingenes overmod. Det var to midler regjeringen vilde bruke. Først vilde den forby utlændinger at bygge skibe i Norge og at utføre de kostbare tømmersorter til skibsbygning. For det andet søkte regjeringen at hindre misbruk og svik mot toldrullen. Det var bare skjæbnesvangert for denne politik at den blev helt negativ. Og under sit arbeide støtte dens bestræbelser paa motstand og svik baade hos Norges byborgere og hos de norske bønder. Kong Frederik den andens forbud mot at sælge til utlændinger skibe som var bygget i Norge, før de var ti aar gamle, har sikkert været utstedt av hensyn til nordmændenes skibsfart og av hensyn til ekeskogens bevarelse. Baade dette bud og forbudet mot utlændingers skibsbygning blev ofte overtraadt selv om der blev git mange tilladelser til salg og bygning tildels efter den skotske dronnings egen anbefaling. Mildheten fristet her, som saa ofte, bare flere skotter til at sætte sig ut over Norges paabud. I 1603 valgte derfor regjeringen at skjærpe budet og først tillate salg av skibe som var bygget i Norge, naar de

Digitized by Google

i tyve aar hadde været eiet av norske redere. Av et mandat som samtidig blev sendt hovedlensmændene, fremgaar det klart at det var nordmændene selv som var de ivrigste til at bygge disse forbudne skibe med salg for øie.

Der mangler ikke vidnesbyrd om at regjeringen har søkt at beskytte norsk kjøbmandskap og norsk skibsfart. Men her stod regjeringen overfor mægtigere interesser. Det er vel ogsaa tvilsomt at Bergens borgere helt har respektert forbudet mot at befragte utenlandske skibe saalænge der var skibe at faa fra de forenede riker Danmark og Norge. Dette bud blev gjentat i sin almindelighet i 1632.

Likeoverfor det synkende hansavælde kunde Danmarks og Norges regjering optræde ganske bestemt. I 1601 hadde nogen skibe fra Lübeck hævdet privilegier efter Odenserecessen og dens toldtarif av *1560*. Men de Lübecker skippere blev ganske kort og fyndig avvist. Endnu saa sent som i 1668 forsøkte Hansaen at minde om denne Odenserecess med dens forrettigheter, som Danmark og Norge ikke mere respekterte. Og med resignert bitterhet sagde Hansaen at »store herrer har nutildags andre principper end i forrige tider«.

Men likeoverfor Holland var den norske regjering ikke stor og turde ikke ha noget som hette principper. Der gjaldt det at taale og vente. Hollænderne brøt noksaa aapenlyst de norske love. Befalingsmændene konfiskerte gang paa gang hollandske skibe med ulovlige trælastladninger og sendte dem til Kjøbenhavn. I 1623 tilstod en hollandsk skipper fra Hoorn at han hadde brukt kjøbmandskap med bønderne i Stavanger by og amt. Til gjengjæld fik de danske kornskuter som drog til Holland istedenfor til Norge, ogsaa strenge forbud av regjeringen mot at forandre sin fart.

Det er ikke dristig at tro at for hvert skib som blev grepet, gik mange gange ti fri. Senere fik imidlertid hollænderne og efter dem englænderne indtat i handelstrak-

Digitized by Google

tatene en bestemmelse om at bare *sælgeren* av det forbudne tømmer kunde straffes, og at konfiskationen maatte ske før tømmeret var indladet i skibene. Da kunde saavisst de norske si paa sin side likeoverfor hollænderne hvad hanseaterne sa om danskerne og nordmændene, at de store herrer hadde andre principia end i gamle dage.

Det var freden i Brømsebro som først bragte en meget ugunstig almindelig traktat med Holland og saa halvandet aar efter en særskilt ydmygende traktat om Norges trælastutførsel. En femtedel av de hollandske skibes drægtighet skulde være fri for trælasttold. Indførselstold paa varer til Norge skulde hollænderne ha paa like vilkaar med nordmændene selv. De hollandske skibe skulde ikke ha nogen uleilighet med eftersyn fra norske toldmyndigheters side. »Endnu mindre skal skibene bli undersøkt, losset eller stanset selv om der ogsaa skulde være noget eketømmer eller andre forbudne trævarer i de nederlandske skibe.« Og videre blev det nævnt at de forbudne varer maatte beslaglægges før de kom ind i de nederlandske skibe. Nederlænderne maatte ingen røre eller tilføie nogensomhelst fornærmelse.

Alle bestræbelser saa her, i de sørgelige aar efter Brømsebrofreden, ut til at ha været forgjæves. Hollændervældet hadde vundet i den første store kamp. Hollænderne hadde vundet ved Norges og Danmarks ydmygelse i kampen mot svenske vaaben; de hadde vundet, de hollandske diplomater.

Hvilken stilling indtok nu bønderne og borgerne under dette hollandske vælde og til dette vælde? Borgerne bønfaldt regjeringen om støtte; men de kunde ikke hindre enkelte av sine egne i at tjene fremmedvældet. Og bønderne? De blev ofte bedraget av hollænderne, hævdet borgerne; men de holdt allikevel fast ved sin direkte handel med hollænderne. De mente de fik bedre betaling av dem. Dette

Digitized by Google

var motsætninger som var saa store at det er vanskelig helt at kunne føie dem sammen til ét billede.

For Norges egne skibe var denne hollændervældets tid en haard tid. Vi kan følge hvorledes hollænderne trænger Frederiksstads egne skibe helt ut av trælastfarten paa Holland. For Oslo og det unge Kristiania var der ogsaa bedrøvelige tider. I Drammen har der utvilsomt i denne tid hørt hjemme enkelte smaa skibe; det er allikevel ikke mulig at gjøre op nogen sikker oversigt. I Tønsberg maa forholdet ha været litt lysere end i Frederiksstad. Fra 1610 til 1638 steg fortoldningen av Tønsbergs egne skibe fra tyve ladninger til over firti. Gaar vi videre til Skien, saa var der to av byens egne skibe som fortoldet ladninger i 1630. Paa Sørlandet hersket Holland alene. Vi har ingen by før vi kommer til *Stavanger*. Skotlændernes skibsfart var aldrig saa farlig som i tidligere tider hanseaternes skibsfart hadde været. Vi finder hele *tretten* skibe som hørte hjemme i Stavanger i 1629.

I Bergen hadde ikke hollænderne synderlig interesse. Fisk brydde de sig ikke om at kjøpe. Netop i det ulykkens aar 1643 træffer vi i Bergen 107 fortoldinger av byens egne skibsladninger. Der var hele 36 skibe og fartøier og 51 jægter med tilsammen omtrent 3 000 læsters drægtighet i Bergen. Der var store fuldriggede skibe iblandt. Det var fra Bergen de første forsøk maatte gaa ut for at reise en national skibsfart. Der var armerte, bevæbnede skibe som gik helt paa Spanien med fisk og trælast og kom tilbake med salt.

I Trondhjem træffer vi i 1629 et skib, St. Oluf, som var paa 100 læster og som tilhørte lensherren i Trondhjems len herr Oluf Parsberg. Ogsaa Trondhjem var med i det første forsøk paa at reise en norsk skibsfart.

Kong Kristian den fjerdes tid var endt med ulykke for Norges handel og skibsfart. Tiltrods for al god vilje

Digitized by Google

og tiltrods for alle forsøk paa at hjælpe Norge var denne konges regjering endt med at han i utenrikspolitikken led et nederlag som ogsaa Norges interesser dyrt maatte betale. Den tyske eller rettere den hanseatiske skibsfart paa Norge var i sterk tilbakegang fordi Tyskland var svækket. De engelske og skotske skibe har ikke truet den norske skibsfart med undergang, og der merkes endnu mindre noget forsøk i den retning fra Frankrike. Der kom bare rent enkeltvis en sjelden gang et fransk skib til Norge. Hvor de skotske og engelske kom, har de ikke trængt nordmændenes skibsfart *helt* tilbake. Kampen kom bare til at staa med hollænderne.

Ser vi nu fremover, saa ser vi at det var de internationale europæiske forhold som gjorde det mulig for den norske skibsfart at arbeide sig op til en glanstid alt i slutningen av det syttende aarhundrede. Først motsætningsforholdet mellem England og Holland, som gav sig et utslag i Cromwells Navigationsakt, og senere, da Holland og England i 1688 fik samme utenrikspolitik som var vendt mot Frankrike. Jeg tænker her paa Hollands og Englands krig med Frankrike. Da denne krig var forbi, varte det ikke mere end fire-fem aar, saa kom en ny traktat som for sidste gang skaffet Holland igjen noget av sin tidligere økonomiske magt over Norges handel paa Østlandet og Sørlandet.

Denne Norges første skibsfartens glanstid er knyttet til to mænds navne som er blit indforlivet i Drammens og grevskapenes historie: Hannibal Sehested forberedte hvad Ulrik Frederik Gyldenløve førte frem til en kort og glansfuld gylden skibsfartstid. Gyldenløve, som en tid var herre over Jarlsberg og Strømsgodset med Strømsø ladested, var ogsaa skibsreder og trælasthandler. Hans økonomiske interesser omspændte gruber, skibe og tømmer fra Østerdalens og Gudbrandsdalens øverste bygder til byer og lade-

Digitized by Google

steder fra Drammen til Arendal. Han var livsglad og vennesæl og skapte velstand og arbeide hvor han kom; selv om han ikke glemte sin egen fordel, saa lot han villig ret og hensyn til borger og især til bønder raade. Og mens hans unge hustru holdt hof i Drammen, i Laurvig, eller om han selv bodde i sit slot i Kjøbenhavn, saa omspændte hans forretninger, i fællesskap med borgere, eller hans alene, trælast, jern og skibe over hele Norges østland og sørland.

Denne barokkens gyldne skibsfartstid i 1680 og 1690-aarene kan kaldes for *defensionsskibenes* tidsalder i Norges sjøfartshistorie. Defension betyr forsvar. Disse skibe var et led i reisningen av Norges sjøforsvar og var første gang planlagt og søkt gjennemført meget tidlig. Alt i Kalmar-krigen i 1612 prøvde kong Kristian den fjerde at faa bevæbnede handelsskibe med i krigen. Idéen var hentet fra Nederlandene; det er interessant at se at det som skulde bekjæmpe hollænderne, skyldes en efterligning av en hollandsk institution. Ikke bare i krig var de gode disse store bevæbnede skibe; ogsaa mot sjørøvere var de nyttige.

Baade adel, geistlighet og borgere skulde forene sig om dette. For os lyder det fremmed at geistligheten skulde være med. I den tid var det naturlig. Der var ikke saa faa prester i det syttende og attende aarhundrede med i handel og skibsfart. I det fulgte de en ældgammel tradition. Det er først de sidste hundrede aar som har sat et saa skarpt skille mellem akademisk og kommercielt erhverv.

Privilegiene var store lettelser i told og eneret til at utføre store bjelker og mastetrær.

Det gik langsomt med bygningen. Efter det som ovenfor er nævnt, vil det være klart at det bare kunde bli Bergen og muligens Kristiania som fik bygget saa store skibe i 1630-aarene. I 1614 stillet Bergen, Skien og Kristiania hver to defensionsskibe, Tønsberg og Kongeelv hver ét

Digitized by Google

Hannibal Sehested hadde været sjælen i dette arbeide; og da han forlot Norge, forfaldt hele institutionen. I 1656 blev privilegiene ophævet. Da var hollænderne paa høiden av sin magt. Cromwells Navigationsakt hadde da foruroliget dem, men ikke svækket dem.

Den som tok det op igjen, var *Gyldenløve.* Det var ham som skrev til riksadmiralen, den norskfødte Henrik Bjelke. Det var utsigten til at bli revet med i krigen mellem England og Holland som var det avgjørende for regjeringen. Og saa reiste Gyldenløve midtvinters fra Akershus til Østraat til kansleren Ove Bjelke, Henriks bror.

Nu gik det raskt. Gyldenløve reiste rundt til byene. Men da det saa skulde sættes i verk, da var borgerne langsomme. I 1670 stod alt som ved begyndelsen i 1664. Men da brast Gyldenløves taalmodighet. Nu *skulde* der bygges skibe. Selv tok han personlig parter i Skiens defensionsskib. I sin egen by *Laurvigen* lot han selv alene bygge defensionsskibe. Og hans eksempel og hans store iver og hans skarpe tale virket. Da den skaanske krig brøt ut, laa der en stolt norsk flaate av defensionsskibe paa havet. Vi træffer dem i 1676 ved Flekkerø fæstning ved Kristiansand. De beskyttet virkelig landets handel mot de svenske flaater. Der var i den følgende tid 58 defensionsskibe i Norge, 10 mere end i Danmark. De største var paa over 200 kommercelæster.

Skjønt traktaten av 1647 med Holland først skulde fornyes i 1685, lykkedes det dog kong Frederik den tredie at faa den ophævet i 1666, og der kom en for Norge betydelig bedre traktat isteden, som ophævet hollændernes værste misbruk. Hollænderne hadde konstruert en helt ny skibstype for at bedrage den dansk-norske statskasse mest mulig for trælasttold. Fra dansk-norsk side blev det hævdet at Norge led et aarlig tap paa 80 tusen rdr. ved besvigelser, og at den nye form for kofferne skaffet Holland

Digitized by Google

aarlig 12 tusen rdr. i merindtægt. Toldnedsættelsen hadde tilsammen skaffet hollænderne tre millioner rdr. i femten aar.

Alt i 1669 fik hollænderne, efter tre aars forløp, en maaling av skibene som de likte bedre, det vil si som skaffet dem større fordel.

Først fra 1670-aarene kom der nogen virkelig fart i den norske skibsfart. I 1672 var Danmark og Norge likeoverfor Holland sterkt nok til at gjennemføre en toldrulle som begunstiget norske skibe sterkt. Det var saaledes indirekte Ludvig den fjortendes krig med Holland som skaffet Norge anledning til at drive en økonomisk politik som skapte skibsfartens første glanstid i Norge. Og det er intet tilfælde at netop da Ludvig den fjortendes næste krig, denne gang mot det forenede Holland og England, brøt ut, da kom det reskript som netop mere end noget andet tok sigte paa at skape en national norsk skibsfart. Dette reskript bestemte at trælasthandlerne og sagbrukseierne var forpligtet til at eie skibe i forhold til mængden av bord og bjelker som de solgte.

Vi træffer i Drammen i 1671 elleve fartøier, i 1672 ni, men av dem var otte jagter og et eneste en kreiert som aaret før Daniel Knoff hadde eiet. Drammens skibsflaate økedes nu i drægtighet, men ikke i antal av skibe fra 94½ læst i 1671 til mere end det firedobbelte i 1677; i 1699 hadde Drammen 24 fartøier med 2731½ kommercelæst.

Hele Norges egen skibsflaate har i tiden fra 1670 til det syttende aarhundredes slutning sikkert mindst fordoblet sig, og den naadde sikkert henimot 30 000 kommercelæster. Det vil sige at Norges egne skibe henimot aar 1700 var større end den skibsflaate som femti aar før hvert aar hadde stevnet fra de forenede Nederlande mot Norges skogklædte kyster.

Men der skulde atter komme onde tider. Holland var

Digitized by Google

ikke tilsinds at slippe det svigtende grep det hadde om Norges skibsfart og handel.

I 1701 slog Holland det hele overende. Wilhelm av Oraniens tronbestigelse i England hadde ikke virket i dette forhold før aaret før hans død.

Der skulde gaa baade en og to menneskealdre før Norges skibsfart helt vandt seir over hollænderne i Norge. Der kom forhold og begivenheter i Europa som skulde virke med. Det er historisk ikke rigtig at anta at nordmændene hadde magt til alene at bryte det vælde som saa længe hadde knuget og bundet landets trælasthandel og skibsfart. Meget har utenfra virket med. Der var i datiden internationale traktatforhold som spillet en meget stor rolle for Norges skibsfart og handel.

Det er allikevel sikkert at *uten* dristighet, *uten* tro paa sin egen kraft, *uten* virkelyst og mod hadde nordmændene ikke kunnet ta op kampen med den overmægtige motstander. Der var alt i det syttende aarhundrede en bevisst stræben efter at gjøre den norske skibsfart national.

England var i den tid ond mot Norge. Men Holland var værre. Det var likegyldig enten landene var republikker eller kongedømmer. Republikken Holland, Karl den første, Cromwell eller Wilhelm av Oranien, mot Norge var de ens.

De hadde magten, de store herrer. Danmark var blit svakt, og Norge var vidt utstrakt, med en lang besværlig kyst, mørk og stormende.

Digitized by Google

NORGES SKIBSFART 1815—30.

AV OSKAR KRISTIANSEN.

(TRYKT MED BIDRAG AV P. A. MUNCHS FOND.)

Skibsflaaden.

Ved reskript av 6. 4. 1672 blev for at begunstige rigets egne skibe bestemt, at medens udenlandske skibe skulde maales efter sin fulde drægtighed, skulde der i maalebrevene for de indenlandske skibe trækkes fra 1/6 i læstetallet, idet skibsavgifterne beregnedes efter dette. »Dette bedrageri,« siger statsraad J. H. Vogt[1], »vilde regjeringen ikke vedkjende sig, hvorfor reskriptet indeholdt at det ikke maatte bekjendtgjøres,« ligesom senere »en skrivelse av 24de mai 1794 fra det daværende general-toldkammer paalagde vedkommende betjente ikke at bekjendtgjøre noget om denne de indenlandske fartøier indrømmede begunstigelse«[2]. Ligeledes var fra gammel tid av tilstaaet norske skibe eftergivelse av 1/7 av trælasttolden. Den sidste begunstigelse blev ved kgl. resol. av 22. 11. 1811 ophævet for den tid krigen varede, og blev siden ikke tilstaaet paany. Bestemmelsen i reskriptet av 1672 blev forandret som følge av provisorisk anordning av 7. 12. 1818, idet det ved cirkulære til toldkamrene av 16. 2. 1819 blev bestemt, at skibe som blev opmaalt efter den tid, ikke skulde faa den nævnte begunstigelse. Men da denne forandring gjorde sin virkning gjældende langsomt

[1] Optegnelser (I), s. 274.

[2] Stort.-forh. 1845 II, nr. 22, s. 6.

Digitized by Google

og lidt efter lidt, idet det som regel kun var de nytilkomne (nybyggede eller fra udlandet indkjøbte) skibe som fik nyt maal, vedblev endnu i mange aar efter 1819 flerheden av de norske handelsskibe at beholde det ældre maal. Forholdet bliver da det, at de foreliggende opgaver over skibsflaadens størrelse, hvilke grunder sig paa skibsmaalingerne, er for lave. Ved enhver sammenligning mellem den norske skibsflaades størrelse til forskjellige tidspunkter, forsaavidt i det mindste et av sammenligningsleddene falder efter 1818, eller mellem størrelsen av den norske flaade og andre landes flaader eller mellem de forhold hvori norske skibe og udenlandske skibe deltog i skibsfarten fra og til Norge o.s.v., giver disse opgaver et urigtigt billede. For at finde den norske skibsflaades rigtige størrelse maa man forhøie opgaverne fra før 1819 med 20 pct. og opgaverne for de følgende aar med et mindre for hvert aar synkende procenttal. For at bestemme disse procenttal har jeg for aarene efter 1818 paa grundlag av de for hvert aar foreliggende opgaver over skibsflaadens størrelse og over avgaaede og tilkomne skibe[1] søgt at udfinde, hvor stor del av flaaden for hvert aar efter 1818 er nytilkomne skibe og altsaa maalt efter de nye regler, som angiver skibenes virkelige størrelse. De foreliggende opgaver er ikke helt nøiagtige, idet der, som ogsaa Schweigaard gjør opmærksom paa, ikke er fuld overensstemmelse mellem opgaverne over skibsflaadens størrelse for hvert aar paa den ene side og over avgang og tilgang for hvert aar paa den anden side. For de aar da skibsflaaden er opgivet at være større end det efter avgangen og tilgangen skulde ventes, har jeg regnet et tilsvarende tillæg i opgaven over tilkomne skibe, for de aar da det modsatte er tilfældet, har jeg regnet med at avgangen er opgivet

[1] Schweigaards Statistik s. 180—84.

Digitized by Google

for liden, idet jeg med Schweigaard har gaaet ud fra, at opgaverne over flaadens størrelse er paalideligere end opgaverne over avgang og tilgang. Ifølge denne beregning bliver den procent hvormed de foreliggende, paa skibsmaalingerne grundede opgaver over skibsflaadens drægtighed efter 1818 maa forøges for at vise dens rigtige størrelse, følgende: for 1819 19.6 pct., for 1820 19.4, for 1821 19, for 1822 18.6, for 1823 18, for 1824 17, for 1825 16.3, for 1826 15.4, for 1827 14.5, for 1828 13.4, for 1829 12.6 og for 1830 11.7 pct.[1]. Ifølge denne beregning udgjorde i 1830 drægtigheden av de efter de ældre regler maalte skibe endnu 63 pct. av den hele flaade. Til sammenligning kan anføres at Schweigaard udtaler, at i 1839 var det neppe ²/₅ av flaaden som havde beholdt det ældre maal, og i begyndelsen av 1844 var dette ifølge en udtalelse av finansdepartementet kun tilfældet med 12.7 pct. av flaaden[2]. I det følgende er, naar ikke andet er bemærket, alle opgaver over norske skibes drægtighed angivet med 20 pct. tillæg for aarene før 1819 og for de følgende aar med tillæg efter ovenanførte beregning, og da denne beregning som nævnt ikke er helt nøiagtig, er opgaverne efter 1818 givet i lidt avrundede tal.

Under krigen 1807—14 blev som bekjendt en stor del av Norges skibe konfiskeret av de fiendtlige magter. Imidlertid blev tabet for største delen gjenoprettet ved nybygning, særlig i licencetiden, saa at Norges skibsflaade, som i 1806 talte 1650 skibe med en drægtighed av 89789 (uden tillæg 74824) kommercelæster,[3] i 1814 ikke var

[1] Forholdet med de to forskjellige skibsmaal har betydning for beregningen av den virkelige størrelse av skibsflaaden indtil 1. 1. 1851, da begunstigelsen for skibe med ældre maal bortfaldt (lov av 7. 6. 1845 § 6).

[2] Stort.-forh. 1845 II, nr. 22 s. 7.

[3] Schweigaards Statistik s. 182. I Norsk Rigstidende for 1815

Digitized by Google

gaaet længere ned, end at den udgjorde 1651 skibe med en drægtighed av 82910 (uden tillæg 69092) kommercelæster. Forskjellen mellem den egentlig norske skibsflaade i 1807 og i 1814 var i virkeligheden endda mindre end disse tal viser, idet før krigen, som Schweigaard siger, »ikke alle de fartøier, der angaves som norsk eiendom, virkeligen tilhørte landets borgere, da ogsaa fremmede ved hjælp av proformadokumenter deltog i fordelen av vort flags nøitralitet«. I 1815 steg drægtigheden til 85310 kommercelæster ganske vist av den grund, at man troede at med freden vilde ogsaa de gyldne tider fra før krigen vende tilbage. Men i denne tro blev man skuffet: de gode tider for trælasthandelen og med den for skibsfarten vendte ikke tilbage, og i de følgende aar gik skibsflaadens størrelse ned. Det var en skjæbne som Norge delte med de fleste lande i Europa, hvis handelsflaade gik tilbage i disse aar paa grund av den almindelige næringsløshed som udmattelsen efter krigen førte med sig. Størrelsen av Norges skibsflaade var i 1816 83008 kommercelæster, i 1817 81193, i 1818 78946, i 1819 75400, i 1820 71600, i 1821 69200, i 1822 66000, i 1823 65000, i 1824 63700 og i 1825 63100 kommercelæster. Naar skibsflaaden saaledes i hvert av disse aar gik ned, havde dette ikke nærmest sin grund

nr. 9 opgives den norske skibsflaades størrelse »før krigen« til 1514 skibe med 65584 kommercelæsters drægtighed (uden tillæg), og denne opgave har ogsaa Schweigaard i sin Statistik s. 132 benyttet i sin angivelse av skibsflaadens størrelse ved krigens udbrud; men senere i sin bog s. 181—82 forkaster han Rigstidendes opgave som mindre paalidelig, efterat nye opgaver er kommet ham ihænde. Rigstidendes opgave er imidlertid i og for sig ikke feilagtig; kun gjælder den ikke skibsflaadens størrelse ved krigens udbrud i 1807, men dens størrelse i 1804, saaledes som det fremgaar av Stort. arkiv, Rigsforsamlingens forh., ad bilag nr. 18 til finanskomiteens indberetn., tabel nr. 5.

Digitized by Google

i nogen tilbagegang indenfor denne aarække av landets skibsfart. Fra 1815 til 1816 var der vistnok tilbagegang i skibsfarten paa grund av den forcerede udførsel av trælast i det første aar; men ellers var Norges skibsfart i disse aar i det hele i fremgang. Men grunden til skibsflaadens tilbagegang var, at den fra tidsrummets begyndelse var større, end landets behov krævede under de forhold som var indtraadt med freden. Da flaaden i 1825 var naaet ned til den størrelse som svarede til landets behov, begyndte dens størrelse igjen at stige paa grund av landets stadig voksende skibsfart. Den var i 1826 63700 kommercelæster, i 1827 65600, i 1828 68600, i 1829 70100 og i 1830 72700 kommercelæster. Om alle disse opgaver er at mærke, at skibe eller baade under 2 kommercelæster (uden tillæg) ikke er medtaget, og at opgaverne er lidt for lave, fordi »fortegnelserne over de større aabne baade og over jagter, især i det vesten- og nordenfjeldske, er temmelig ufuldstændige«[1]. Samtidig med skibsflaadens tilbagegang gik ogsaa skibenes gjennemsnitsstørrelse stærkt ned. Den var i 1815 51 kommercelæster, i 1820 43, i 1825 36, i 1827 35.1; siden steg den langsomt og var i 1830 35.8 kommercelæster. Tilbagegangen rammede nemlig kun de større skibe, medens den samlede drægtighed av smaafartøierne, fartøier under 20 kommercelæster (uden tillæg), i det hele var i vækst. Dette havde sin grund dels i den stærke fremgang av den indenrigske skibsfart, hvori mest brugtes smaafartøier, dels i den stadig øgende udførsel av sild til Sverige og indførsel av korn fra Østersjølandene, hvori ligeledes smaafartøierne fik anvendelse.

De norske skibe var i det hele av tarvelig beskaffenhed. De var daarlig bygget, blandt andet av den grund at man i den fordelagtige tid før krigen byggede i hast;

[1] Schweigaards Statistik s. 183.

de blev i de senere daarlige tider slet vedligeholdt og slet udstyret, og stod i almindelighed tilbage for andre nationers skibe. Naar de alligevel klarede sig frem saavidt som de gjorde, skyldtes dette udelukkende de norske sjømænds dygtighed.

Skibsfarten.

Forhold til andre stater. Norges skibsflaade var, særlig i de første av disse aar, lidet beskjæftiget i fragtfart mellem fremmede lande, idet den almindelige tilbagegang i skibsfarten, landenes lovgivning og de store avgifter som hvilede paa fremmede skibe, lagde hindringer i veien for en saadan fart. Vor skibsflaade var derfor væsentlig henvist til den virksomhed at bringe til andre lande vor trælast, vore fiskevarer og andre udførselsartikler og at føre tilbage til landet hvad det trængte av korn, salt og andre varer. Og selv denne fart havde nordmændene ingenlunde helt for sig selv, men maatte i ikke liden udstrækning dele den med andre lande.

Med hensyn til handel og skibsfart var andre lande i forhold til Norge dels privilegeret, dels uprivilegeret. Privilegerede nationer var paa grund av ældre handelstraktater, ifølge en meddelelse fra februar 1817 — foruden Sverige, som ansaaes for at staa i en særstilling — Rusland, Britannien, Nederlandene, Frankrige, Spanien, Portugal, de italienske stater, kongeriget Hannover og byen Hamburg. Uprivilegeret var blandt andet Danmark, de Forenede Stater og de tyske stater undtagen Hannover og Hamburg[1]. Danmark var i den første tid efter foreningens opløsning blevet behandlet som privilegeret nemlig ifølge Regentskabets skrivelse til toldkamrene av

[1] Rigsarkivet, finansdepartementets referatprotokol 20 nr. 200. Ved kgl. res. 9. 5. 1831 blev kongeriget Begge Sicilierne igjen erklær etfor uprivilegeret.

Digitized by Google

17. 3. 1814. Men da Sverige før 1814 var uprivilegeret nation i Danmark og Norge, antog den danske regjering, efterat Norge var blevet forenet med Sverige, at hvad der i Danmark var gjældende overfor Sverige, ogsaa maatte være gjældende overfor Norge, og behandlede derfor Norge som uprivilegeret nation[1], saa at avgifterne av norske skibe og varer i dem i Danmark blev forhøiet med 50 pct. Da man i Norge havde faaet officiel underretning herom, blev det ved provisorisk anordning av 12. 4. 1815 — bekræftet ved lov av 25. 10. samme aar, — bestemt, at Danmark skulde ansees som uprivilegeret.

De privilegerede nationers skibe og varer i dem betalte i Norge — med nogle mindre væsentlige undtagelser — ikke større avgifter end landets egne skibe. Forudsætningen var da, at norske skibe i de samme lande med hensyn til avgifter skulde behandles som landets egne skibe. Men dette var ingenlunde tilfældet, idet i de fleste lande norske skibe var langt mere bebyrdet med avgifter end vedkommende lands egne, hvilket delvis kunde have sin grund i, at nogle lande efter Norges forening med Sverige ifølge finansdepartementets formodning behandlede norske skibe og varer i dem efter de traktater som var gjældende mellem vedkommende land og Sverige[2]. De uprivilegerede nationer betalte i Norge 50 pct. tillæg i indførselstold, dog ikke for korn til det nordenfjeldske, fremdeles 50 pct. tillæg i udførselstold, dog ikke for trælast; desuden i de fleste tilfælde større skibsavgifter. Men ogsaa i de uprivilegerede lande blev norske skibe behandlet paa forskjellig vis, idet de havde flere begunstigelser i det ene land end i det andet. Prov. anordn. av 7. 12. 1818 om told- og konsumtionsvæsenet søgte ved forskjellige bestemmelser at bringe mere orden

[1] Rigsark., finantsdept.'s pakkesager 418.
[2] Finansdept.'s ref.-prot. 20 nr. 200.

Digitized by Google

i disse forhold. I § 14 bestemtes, at som privilegeret skulde kun regnes de lande hvor norske fartøier og varer i dem med hensyn til avgifter blev behandlet lige med landets egne, og for uprivilegerede lande skulde tillægget i tolden — og ligeledes i skibsavgifter — ikke som hidtil for tolden være 50 pct., men for told og skibsavgifter *indtil* 50 pct., hvorved der blev anledning til en gradering i forhold til de begunstigelser som norske skibe og varer nød i vedkommende land. Dette tillæg av indtil 50 pct. skulde fremtidig ogsaa betales for korn, indført til det nordenfjeldske, og for udført trælast.

Der var imidlertid vanskeligheder av forskjellig art ved at træffe en bedre ordning av forholdet til de privilegerede og uprivilegerede nationer. Der raadede hos de norske myndigheder, som jo endnu var nye i sin stilling, en efter vor tids begreber forbausende mangel paa kjendskab til de regler hvorefter norske skibe og varer i dem blev behandlet i andre lande. Saaledes heder det i finansdepartementets foredrag av 16. 4. 1819[1], som indeholder en forklaring av grundene til fremkomsten av prov. anordn. av 7. 12. 1818, at for at fastsætte en bestemt regel her maa man have nøiagtig underretning om hvorledes Norge i den henseende behandles i de fremmede stater, og fuldt paalidelige og nøiagtige opgaver i den henseende har man ikke fra nogen fremmed stat, ikke engang angaaende Danmark. Departementet mener derfor, at indtil man kan faa paalidelige efterretninger fra de fremmede lande, bør de hidtil privilegerede behandles som privilegerede og de hidtil uprivilegerede bør betale 50 pct. tillæg. Som

[1] Referatprotokol 20 nr. 200. Jvnfr. en ytring i et foredrag fra samme departement av 3. 6. 1823, hvor departementet erklærer sig »ubekjendt med, hvorvidt skibsavgifterne er høiere i det ene eller i det andet av rigerne [Norge og Sverige]« (ref.-prot 37 nr. 327).

Digitized by Google

følge herav foreslaar departementet, at det henstilles til kongen at lade indhente opgaver om behandlingsmaaden av norske skibe og varer i dem i fremmede lande.

Saadanne opgaver indkom ogsaa, ialfald for endel lande. Men det kan ikke sees at der i de følgende aar fra norsk side blev gjort nogen forandring i den nævnte retning i forhold til de fremmede lande. Fra enkelte av de lande som her kom i betragtning, kom der saa faa av vedkommende lands skibe til Norge, at der ikke var anledning til med nogen virkning at øve gjengjæld for den mindre gunstige maade hvorpaa norske skibe blev behandlet i vedkommende land. Men i det hele var ganske vist forholdet det, at Norges økonomi var avhængig av at det i udlandet fandt aabne markeder for sine store udforselsartikler, og at det derfor overfor de lande med hvilke det havde sine vigtigste skibsfartsforbindelser, ikke var saaledes stillet, at det med eftertryk kunde kræve samme rettigheder for sine skibe som det tilstod deres. Dette siges ogsaa ligefrem i et foredrag av finansdepartementet av 29. 9. 1820[1], hvor det i anledning av en indkommen meddelelse fra gesanten i England og under hensyn til oplysninger som er meddelt departementet av Carsten Anker og som er omtalt nedenfor, udtales av departementet, at engelske skibe ikke burde være privilegeret i Norge; men av frygt for at skade Norges handel paa England og av hensyn til de i det engelske parlament paagaaende forhandlinger om trælasttolden foreslaar departementet at der for tiden intet foretages i sagens anledning.

Stortinget i 1821 gjorde et lidet heldigt skridt for at rette lidt paa disse forhold, idet det i en hemmelig adresse henstillede til kongen paany at træffe foranstaltning til en begunstigelse av norske skibe fremfor udenlandske i lig-

---

[1] Referatprotokol 25 nr. 467.

Digitized by Google

hed med den tidligere omtalte, som var ophævet ved prov. anordn. av 1818. Da denne adresse ikke er nævnt hverken i Stortingsforhandlinger eller i Stortingsefterretninger og, saavidt sees, heller ikke er omtalt andensteds, gjengives her det væsentlige av det foredrag av finansdepartementet hvori sagen omhandles. Der heder det[1]:

»Stortinget har, efter at have overveiet hensigtsmæssigheden i at nedsætte den nærværende trælasttold, der som bekjendt er større end den der i nogetsomhelst land besværer trælastudskibningen, og efter at have behandlet denne sag med al den varsomhed som samfundets interesse og statskassens tarv gjorde Stortinget til pligt, under 10. august sidstleden fattet den beslutning, at en adresse i den anledning underdanigst skulde forelægges Hans Majestæt, og er adressen under 16. s. m. fra Stortinget blevet udfærdiget.

Stortinget andrager derudi, at det har bragt i erfaring at en hemmelig foranstaltning forhen heri landet i ovennævnte henseende fra regjeringens side har fundet sted, som med hensyn til skibene har varet i halvandet seculum, indtil den i 1819 blev ophævet, og med hensyn til trælasttolden i et langvarigt, skjønt ubestemt tidsrum, indtil aaret 1811. Stortinget har anseet det saa meget mindre betænkeligt at foranledige denne foranstaltning fornyet, som det egentligen kun kan kaldes optagelse av en gammel, nyligen ophævet lov, og som det er Stortinget bekjendt, at de nationer med hvilke Norge staar i privilegeret handelsforbindelse, paa en eller anden maade lægger større byrder paa norske skibe end paa deres egne, hvorved det bliver norske skibe saa godt som umuligt at seile ved siden av hine fremmede, og hvorved Norges aktive handel lider et ubodeligt tab. Det forhadte som sy-

[1]) Ref.-prot. 29 a nr. 476 (18. 9. 1821).

Digitized by Google

nes at ligge i det hemmelighedsfulde i denne foranstaltning, forsvinder derved at den udgjør ligesom en integrerende del av Norges ældgamle handelslove.

Stortinget har derfor i haab om Hans Majestæts naadigste bifald til en foranstaltning, der kan bidrage til lettelse av byrder der uforholdsmæssigen trykker en av landets vigtigste industrigrene, forsaavidt dette samtykke kan bestaa med Hans Majestæts øvrige vise og landsfaderlige hensigter, underdanigst anholdt om, at Hans Majestæt naadigst vilde meddele samtlige toldboder, igjennem dette departement, den hemmelige ordre, at norske skibes læstedrægtighed nedsættes ¹/₇part i den nu befalede beregning, og at den forandrede drægtighed i overensstemmelse hermed bliver skibene at paabrænde.«

I anledning herav anfører departementet: »— — Da den provisoriske toldanordning av 7. decbr. 1818 § 14 bestemmer, at lige privilegerede med Norges indvaanere i toldvæsenet er de nationer som disse fordele ved specielle ordres til toldstederne tilstaaes, forsaavidt norske fartøier (eller varer der i norske fartøier ind- eller udføres) hos bemeldte nationer behandles ligesom deres egne fartøier eller som varer i deres egne fartøier, — og da de fremmede nationer, stolende paa dette redelige og uforbeholdne tilsagn, tildels har indgaaet overenskomster med Norge angaaende en reciproque behandling av skibe og varer, saa kan departementet ikke tilraade nogen saadan hemmelig foranstaltning til fordel for landets egne skibe som den Stortinget har proponeret; og maa departementet til styrke for denne dets formening end videre underdanigst anmærke, at det ikke er bevisliggjort, at om norske skibes fremfor landets egne skibes fart besværes paa nogle fremmede steder, dette sker fra de vedkommende regjeringers side paa en underfundig maade, hvilket Stortinget synes at forudsætte, ligesom vel ei heller en saadan underfundighed,

Digitized by Google

hvis den virkeligen eksisterede, burde gjengjældes ved lignende behandling heri landet og det ikke alene av den nations skibe av hvem man var forurettet, men ogsaa av alle fremmede nationers skibe i almindelighed.« Derfor indstiller departementet at Stortingets adresse henlægges.

Dette forslag vandt regjeringens tilslutning og blev bifaldt ved kgl. res. av 6. 10. 1821.

Efterhaanden blev der løst lidt paa de baand som hindrede den norske skibsfarts udvikling, dels ved forandringer som blev foretaget i fremmede staters lovgivning om skibsfarten, men særlig ved de handelstraktater som blev sluttet mellem Norge og andre lande.

Sverige. Allerede 18. 11 1814 var det ved en skrivelse fra daværende 4de departement bestemt, at svenske handelsskibe indtil videre skulde ansees som privilegeret i Norge. Forudsætningen var da, at Sverige paa sin side skulde træffe en lignende ordning angaaende norske skibe, og dette fik udtryk i Stortingets ansøgning til kongen av 24. 11. 1814[1] om, at norske skibe og varer i dem maatte med hensyn til rettigheder og avgifter i Sverige ligestilles med indenlandske skibe, saaledes som tilfældet var med svenske skibe i Norge. Dette var nemlig langtfra tilfældet i Sverige. Der var det ved den saakaldte »produktplakat« av 1724 forbudt fremmede skibe at indføre til Sverige andre landes produkter end sit eget, og i toldtariffen var der sat meget høiere avgifter for fremmede skibe og varer i dem end for indenlandske; endnu i toldtariffen av 1. 7. 1826 var det bestemt, at saafremt der ikke var truffet anden avtale med vedkommende land, skulde der av varer som indførtes eller udførtes i fremmede skibe, betales henholdsvis 40 og 50 pct. tillæg til

[1] Stortingsforhandl. 1814 s. 825.

nes at ligge i det hemmelighedsfulde i denne foranstaltning, forsvinder derved at den udgjør ligesom en integrerende del av Norges ældgamle handelslove.

Stortinget har derfor i haab om Hans Majestæts naadigste bifald til en foranstaltning, der kan bidrage til lettelse av byrder der uforholdsmæssigen trykker en av landets vigtigste industrigrene, forsaavidt dette samtykke kan bestaa med Hans Majestæts øvrige vise og landsfaderlige hensigter, underdanigst anholdt om, at Hans Majestæt naadigst vilde meddele samtlige toldboder, igjennem dette departement, den hemmelige ordre, at norske skibes læstedrægtighed nedsættes ¹/₇part i den nu befalede beregning, og at den forandrede drægtighed i overensstemmelse hermed bliver skibene at paabrænde.«

I anledning herav anfører departementet: »— — Da den provisoriske toldanordning av 7. decbr. 1818 § 14 bestemmer, at lige privilegerede med Norges indvaanere i toldvæsenet er de nationer som disse fordele ved specielle ordres til toldstederne tilstaaes, forsaavidt norske fartøier (eller varer der i norske fartøier ind- eller udføres) hos bemeldte nationer behandles ligesom deres egne fartøier eller som varer i deres egne fartøier, — og da de fremmede nationer, stolende paa dette redelige og uforbeholdne tilsagn, tildels har indgaaet overenskomster med Norge angaaende en reciproque behandling av skibe og varer, saa kan departementet ikke tilraade nogen saadan hemmelig foranstaltning til fordel for landets egne skibe som den Stortinget har proponeret; og maa departementet til styrke for denne dets formening end videre underdanigst anmærke, at det ikke er bevisliggjort, at om norske skibes fremfor landets egne skibes fart besværes paa nogle fremmede steder, dette sker fra de vedkommende regjeringers side paa en underfundig maade, hvilket Stortinget synes at forudsætte, ligesom vel ei heller en saadan underfundighed

hvis den virkeligen eksisterede, burde gjengjældes ved lignende behandling heri landet og det ikke alene av den nations skibe av hvem man var forurettet, men ogsaa av alle fremmede nationers skibe i almindelighed.« Derfor indstiller departementet at Stortingets adresse henlægges.

Dette forslag vandt regjeringens tilslutning og blev bifaldt ved kgl. res. av 6. 10. 1821.

Efterhaanden blev der løst lidt paa de baand som hindrede den norske skibsfarts udvikling, dels ved forandringer som blev foretaget i fremmede staters lovgivning om skibsfarten, men særlig ved de handelstraktater som blev sluttet mellem Norge og andre lande.

Sverige. Allerede 18. 11 1814 var det ved en skrivelse fra daværende 4de departement bestemt, at svenske handelsskibe indtil videre skulde ansees som privilegeret i Norge. Forudsætningen var da, at Sverige paa sin side skulde træffe en lignende ordning angaaende norske skibe, og dette fik udtryk i Stortingets ansøgning til kongen av 24. 11. 1814[1] om, at norske skibe og varer i dem maatte med hensyn til rettigheder og avgifter i Sverige ligestilles med indenlandske skibe, saaledes som tilfældet var med svenske skibe i Norge. Dette var nemlig langtfra tilfældet i Sverige. Der var det ved den saakaldte »produktplakat« av 1724 forbudt fremmede skibe at indføre til Sverige andre landes produkter end sit eget, og i toldtariffen var der sat meget høiere avgifter for fremmede skibe og varer i dem end for indenlandske; endnu i toldtariffen av 1. 7. 1826 var det bestemt, at saafremt der ikke var truffet anden avtale med vedkommende land, skulde der av varer som indførtes eller udførtes i fremmede skibe, betales henholdsvis 40 og 50 pct. tillæg til

[1] Stortingsforhandl. 1814 s. 825.

Digitized by Google

for at imodekomme Norges ønske, av politiske grunde, »for at knytte et inderligere baand mellem begge rigernes økonomiske interesse«, idet man mente, at de økonomiske hensyn maatte underordnes hvad man kaldte »Foreningens høiere anskuelser«. Denne mening seirede paa den svenske Rigsdag i 1823, hvor de tre av rigets stænder, adelen, præstestanden og bondestanden, anholdt kongen om at produktplakaten maatte sættes ud av kraft med hensyn til norske fartøier, medens borgerstanden »høitideligen protesterede« mod en saadan forandring[1]. Karl Johan, som allerede i 1821 havde udtalt sig for fuld toldfrihed mellem de forenede riger for indenlandske produkter, stillede sig velvillig til de tre stænders andragende, og da det svenske statsraad i 1824 indstillede paa nedsættelse av en mellemrigskomite for at tage handelsforbindelsen mellem de to riger under overveielse, og den norske statsraadavdeling i Stockholm sluttede sig dertil, gav kongen denne indstilling sit bifald. Følgen av denne komites arbeide blev den nye ordning av mellemsrigshandelen, som for Norge blev fastsat ved prov. anordn. av 24. 5. 1825, bekræftet ved lov av 4. 8. 1827. Efter denne ordning fik norske fartøier i Sverige i det væsentlige samme rettigheder som svenske fartøier, og norske fartøier og varer i dem skulde ikke i Sverige betale høiere avgifter end de indenlandske. Det var de samme rettigheder som Sverige allerede siden 1814 havde havt i Norge.

Danmark. Det varede ikke længe, før der baade i Norge og i Danmark vokste frem en stemning for at faa forandret det forhold at landene med hensyn til sin handel og skibsfart skulde staa i uprivilegeret forhold til hinanden, et forhold som var lidet naturligt og var skadeligt for

[1] Protokol fort i kombineret svensk og norsk statsraad i Stockholm 8. 4. 1824. Foredrag av det svenske statsraad (avskrift i Stort. ark. 1827, Odelst. extraktprotokol 1 b).

begge landes økonomi, idet jo det ene land frembragte i overflod hvad det andet manglede og trængte. Der blev fra begge sider gjort skridt til at faa istandbragt en ny ordning; men denne stødte paa vanskeligheder av den art, at forhandlingerne derom fortjener en lidt mere udførlig omtale.

Allerede 9. 7. 1819 besluttede den norske regjering at henstille til kongen at lade aabne underhandlinger med Danmark om overenskomst om gjensidig privilegeret stilling[1]. Denne indstilling blev bifaldt ved kgl. res. av 5. 8. s. a., og kongen befalede den svensk-norske gesant i Kjøbenhavn at rette en henvendelse til den danske regjering om sagen. Den 29. 8. 1820 avgav saa den danske udenrigsminister den erklæring at man ogsaa fra dansk side var tilbøielig til en overenskomst om gjensidig privilegeret stilling. I anledning av denne erklæring, som blev oversendt den norske regjering til udtalelse, indstillede denne 20. 10. s. a. paa at der maatte blive avsluttet en overenskomst med Danmark[2], hvorpaa kongen resolverede den paafølgende 2. 12., at sagen skulde tilstilles udenrigsministeren til videre fornøden foranstaltning. Men nogen videre »foranstaltning« kan ikke sees at være foretaget hverken fra udenrigsstyrets eller fra kongens side. Det følgende aar blev sagen bragt frem i Stortinget ved to forslag: et fra Marcus Pløen, repræsentant for Kristiania, hvori han, da, saavidt ham bekjendt, den norske regjering har henstillet til kongen at aabne underhandlinger om istandbringelse av en handelstraktat med Danmark og den danske regjering har stillet sig velvillig til avslutning av en saadan, konkluderer med, »at den norske regjering an-

[1] Finansdept. ref.-prot. 21 nr. 380.

[2] Finansdept. pakkesager 418 (udateret avskrift av foredrag av finansdepartementet).

Digitized by Google

modes om snarest mulig at meddele tinget gjenpart av hvad i denne henseende er passeret, og skulde samme hvile uavgjort i Stockholm, da at foranstalte derfra alt bemeldte traktat vedrørende Stortinget forelagt til overveielse«[1]. Et andet forslag fremkom fra P. Elieson, repræsentant for Smaalenene, angaaende en adresse til kongen om at faa indført privilegeret stilling mellem Norge og Danmark. Men da Stortinget, efter hvad der forelaa om den norske regjerings og den danske regjerings stilling til sagen, sandsynligvis gik ud fra at der var underhandlinger i gang, blev det besluttet fra dets side intet at foretage.

30. 4. 1821 henstillede regjeringen til kongen, at regjeringen maatte meddeles underretning om, »hvorvidt det er kommet med underhandlingerne med den danske regjering angaaende den omhandlede overenskomst om avgifterne i Danmark« o.s.v. Lidt senere samme aar modtog den norske regjering uddrag av en note fra den danske udenrigsminister til det svensk-norske gesantskab i Kjøbenhavn, hvori den danske regjering tilbyder Norge stilling som mestbegunstiget nation i Danmark og Slesvig-Holsten, og til gjengjæld for at den ikke vil tilbyde norske skibe og varer i dem samme rettigheder som indenlandske skibe, hvad Norge var villig til at indrømme Danmark, tilbyder den danske regjering, at Norge skulde behandles som privilegeret med hensyn til Øresundstolden og at norske skibe skulde have ret til at drive kystfart i Danmark uden at der indrømmedes danske skibe samme ret i Norge. I anledning av denne note indstillede den norske regjering 5. 5. 1821 til kongen, at det fra Danmark komne tilbud maatte blive modtaget og at der til gjengjæld gaves Danmark stilling som privilegeret i Norge. Paa disse to indstillinger gav kongen svar ved resolution av 16. 5. samme aar.

[1] Stort. ark. 1821, Stort. extraktprot. 194.

Paa indstillingen av 30. 4. resolverede han: henlægges; paa indstillingen av 5. 5. resolverede han: sagen udsættes.

Da der indkom andragende om at Slesvig-Holsten maatte ansees som privilegeret, anholdt regjeringen 12. 10. 1821 om, at kongen vilde give endelig resolution paa regjeringens indstilling av 5. 5., eller, hvis ukjendte aarsager maatte fordre en længere udsættelse med at tage nogen beslutning, at der da maatte skaffes regjeringen oplysning om norske skibes behandling i Slesvig-Holsten. Da disse oplysninger indkom og viste at norske skibe i Slesvig-Holsten behandledes som privilegerede, blev det besluttet at Slesvig-Holsten fra 22. 12. 1821 skulde behandles som privilegeret i Norge. Da det siden erfaredes, at de fleste danske skibe som kom til Norge, var forsynet med papirer som hjemmehørende i Slesvig-Holsten, indstillede regjeringen 18. 6. 1822 til kongen, at saafremt regjeringens indstilling av 5. 5. 1821 om gjensidig privilegeret stilling for Norge og Danmark ikke kunde gives bifald, at da den privilegerede stilling for Slesvig-Holsten maatte ophøre, idet finansdepartementet udtaler i det foredrag som laa til grund for regjeringens indstilling, at da man indstillede slesvig-holstenske skibe til privilegeret stilling, gik departementet ud fra, at en overenskomst med Danmark i den nærmeste fremtid vilde blive avsluttet, idet der ingen uenighed var mellem de to parter. Herpaa resolverede kongen 8. 7. 1822: sagen udsættes. 17. 12. 1822 gjentog regjeringen sin indstilling av 18. 6., hvorefter kongen 11. 1. 1823 resolverede at Slesvig-Holsten fra 1. 4. 1823 ikke længere skulde ansees som privilegeret.

Fra dansk side manglede det ikke paa villighed til at komme til en ordning med Norge. 1. 4. 1823 meddelte saaledes den danske generalkonsul i Kristiania finansdepartementet, at den danske regjering 21. 3. havde bestemt, at norske skibe og varer i dem i Danmark skulde behand-

Digitized by Google

les som privilegeret nations, men at eierne av vedkommende skibe og varer skulde deponere i Danmark forskjellen mellem de avgifter som betaltes av privilegerede og av uprivilegerede, og at disse beløb vilde blive dem tilbagebetalt, saasnart Danmark blev erklæret privilegeret i Norge. Generalkonsulen tilføier at den norske regjering uden tvil vilde erholde meddelelse om denne sag fra det danske udenrigsdepartement. Da nogen saadan meddelelse ikke kom frem til den norske regjering, indstillede denne 23. 5. 1823 til kongen, at Danmark maatte betragtes som privilegeret, naar norske skibe og varer i dem opnaaede de fordele som var fastsat av den danske regjering den 21. 3. Herpaa resolverede kongen 28. 6.: sagen udsættes.

I 1824 bragte Wedel sagen frem i Stortinget, og efter hans forslag vedtog Stortinget 4. 8. s. a. en adresse, hvori det henstilledes at give Danmark privilegeret stilling i Norge paa betingelse av, at Norge kom i besiddelse av de fordele som den danske regjering havde tilbudt i sin beslutning av 21. 3. 1823. Det kan ikke sees at der fra kongen kom noget svar paa eller blev foretaget noget i anledning av denne adresse[1]. 7. 9. 1824 gjentager regjeringen sin tidligere henvendelse til kongen under henvisning til Stortingets adresse[2]; men kongen resolverede 21. 10.: sagen udsættes. For 10de gang gjentog regjeringen 15. 7. 1825 sin henstilling og denne gang i indtrængende og alvorlige ord. I det departementsforedrag, som ligger til grund for regjeringens indstilling, heder det: »Departementet tillader sig i underdanighed at ytre, at Norges handel og skibsfart har lidt og lider fremdeles

---

[1] Sidste del av ovenstaaende fremstilling efter Stort.-forh. 1824 juli nr. 1 s. 437—47 og august s. 126—27, finansdept. ref. prot. 31 nr. 313 og finansdept. pakkesager 418 (skrivelse fra statssekretariatet av 22. 5. 1821).

[2] Ref.-prot. 43 nr. 490.

Digitized by Google

saare meget under det nærværende trykkende forhold, — — der forekommer departementet baade unaturligt og tillige at staa i aabenbar strid med landets interesse. Det vilde derfor være høist ønskeligt, om det saa billige nationale ønske om forandring i handelsforholdet mellem Norge og Danmark snarest mulig maatte vorde opfyldt«[1]. Og efterat der fra regjeringens side saaledes havde været arbeidet for denne sag i over 7 aar, fik den endelig sin løsning ved handelstraktaten med Danmark — der ligesom de andre handelstraktater ikke blev avsluttet med Norge alene, men ogsaa med Sverige — av 2. 11. 1826, som gav landene lige stilling til hverandre med hensyn til handel og skibsfart. Ved en erklæring av 20. 4. 1827 fra den danske regjering blev det end videre bestemt at norske skibe og varer i dem skulde behandles som mest begunstiget nations med hensyn til Øresundstolden.

At sagens ordning trak saa længe ud, havde vistnok sin grund i at Karl Johan saa med mistanke paa enhver tilnærmelse mellem Norge og Danmark. Derpaa var man selvfølgelig opmærksom ogsaa i samtiden. »Nogen handelstraktat med Sverige kommer neppe istand,« skrives der 18. 2. 1826 av J. G. Adler, den bekjendte medforfatter av det Adler-Falsenske grundlovsudkast[2]; »thi Carl Johan skjøtter ikke om at der skal være nogen ugeneret forbindelse, ikke engang handelsforbindelse, imellem Danmark og Norge.« Særlig maatte det under disse omstændigheder stille sig betænkeligt for Karl Johan at lade Norge træffe en ordning med Danmark, saalænge hindringerne for Norges skibsfart paa Sverige ikke var ryddet av veien, idet jo derved, ialfald forsaavidt skibsfarten angik, Norge kom til at blive stærkere knyttet til sin tidligere foreningsfælle end til sin nuværende og forsaavidt fik større øko-

[1] Ref.-prot. 47 nr. 330.
[2] L. Daae, Breve fra Danske og Norske s. 16.

Digitized by Google

nomisk interesse i det første land end i det sidste. Der havde ikke behøvedes nogen traktat for ordningen av handelen og skibsfarten mellem Norge og Danmark; sagen havde for Norges vedkommende kunnet ordnes ved en kongelig resolution, saaledes som det var gjort overfor saa mange andre stater. Men en saadan ordning har sandsynligvis ikke tiltalt Karl Johan; thi derved vilde Danmark ved sin handel og skibsfart komme i et friere forhold til Norge end til Sverige. Skulde der først træffes en overenskomst med den mistænkte nabo, ønskede vistnok kongen den fælles for begge de forenede riger og at den skulde faa en handelstraktats faste form. Men da stødte man igjen paa den vanskelighed, at dette ikke kunde ske uden at der blev gjort brud paa det protektionistiske handelssystem som var raadende i Sverige. Efterat man imidlertid havde begyndt at lempe paa dette system, først ved overenskomsten med Britannien av 24. april 1824 og derefter ved mellemrigsloven med Norge i 1825, havde man rimeligvis saa meget lettere for at overvinde de betænkeligheder man fra den side seet havde ved at aabne adgang til den lettere handelsforbindelse med Danmark, som jo for Norges vedkommende i længden alligevel ikke var til at komme forbi.

Britannien. I Britannien stod endnu ved magt den bestemmelse i den gamle sjøfartslov av 1651 at udenlandske skibe ikke maatte føre til Britannien andre varer end sit eget lands frembringelser. Som et modtræk mod denne bestemmelse lagde baade de Forenede Stater, Preussen og Rusland øgede avgifter paa skibe fra de lande hvor deres egne skibe ikke blev behandlet som mestbegunstigede. Dette havde til følge, at Britannien flere gange modererede de tidligere gjældende bestemmelser om skibsavgifter paa fremmede skibe og ogsaa modererede sin sjøfartslovs bestemmelser. Allerede i 1819 indberettes det fra

den norsk-svenske gesant i London[1], at udenlandske skibe kan indføre til Britannien fra Middelhavet enkelte varer, saaledes kork, frugt, haveprodukter, egebark, filler, og linfrø; og i 1825 blev sjøfartslovens bestemmelse begrænset til kun at gjælde visse nærmere bestemte varer. For Norge havde dog disse forandringer liden betydning, da blandt de varer for hvilke forbud fremdeles skulde gjælde, netop var de artikler i hvis førsel norske skibe lettest havde kunnet deltage, saasom trælast, korn og salt. Fra 1ste januar 1823 har der — at dømme efter et avertissement[2] fra et engelsk firma til dets forretningsforbindelser i Norge— været foretaget nogen nedsættelse — der siges ikke hvor stor — for norske skibe i enkelte skibsavgifter i Britannien. Størst betydning for vort land fik imidlertid den »note« av den britiske regjering, dat. 15. 7. 1824, hvorefter Norge skulde i Britannien med hensyn til avgifter av skibe, deri ogsaa indbefattet havne- og lodsavgifter, og av varer i dem blive stillet lige med landets egne. Denne bestemmelse blev indtaget i handelstraktaten med Britannien av 18. 3. 1826 og udgjorde for Norges vedkommende denne traktats væsentligste indhold.

De tyske stater. Oldenburg, hvorfra oplystes at norske skibe og varer i dem behandledes som landets egne, fik privilegeret stilling i Norge i 1820[3]. Det samme blev tilfældet med Meklenburg i 1823, efterat det var oplyst, at i Wismar behandledes norske skibe som indenlandske undtagen med hensyn til lodsavgifter, men at i Rostok behandledes de mindre gunstig end de indenlandske[4]. Til Bremen var Norge sandsynligvis allerede tidligere kommet i samme forhold. Lybek blev i 1824 privilegeret, idet det op-

---

[1] Finansdept. journalsager 1819 B nr. 1570 (Rigsarkivet).
[2] Morgenbladet 1823 nr. 52.
[3] Finansdept. ref.-prot. 25 nr. 452.
[4] Ref.-prot. 37 nr. 399.

Digitized by Google

lystes, at der ingen forskjel gjordes paa norske og indenlandske skibe[1].

Den 20. 6. 1822 blev i Preussen havneavgifterne for uprivilegerede skibe forhøiet, for skibe med over 1/4 ladning til 2 thaler pr. læst à 4000 ℔ (svarende til en norsk trælastlæst) for indgaaende og til 1 thaler for udgaaende og for skibe med indtil 1/4 ladning det halve derav. Den norsk-svenske konsul i Danzig erklærede at denne forhøielse av havneavgifterne vilde være ødelæggende for Norges handel paa Preussen, og foreslaar derfor at preussiske skibe og ladninger i dem i Norge skulde behandles som privilegerede[2]. Konsulens henstilling blev ogsaa taget til følge ved kgl. res. av 13. 4. 1823. Men da Preussen ikke var villig til indrømme Norge stilling som privilegeret, medmindre Preussen blev privilegeret ogsaa i Sverige[3], blev denne resolution igjen sat ud af kraft ved en ny resolution av 4. 8. 1823, saa at altsaa Preussen atter var uprivilegeret nation i Norge. At faa forandret dette forhold var av adskillig vigtighed, særlig for avsætningen til Preussen av norsk sild, »til hvis udskibning man som oftest har maattet benytte hollandske og andre i Preussen privilegerede nationers skibe, da avgifterne var for høie, naar varerne dertil indførtes i norske skibe«[4]. Sagen blev derpaa taget op paa Stortinget i 1824, hvor Carl Stoltenberg, repræsentant for Tønsberg og Holmestrand, foreslog en adresse til kongen om at søge udvirket privilegeret stilling for Norge i Preussen mod tilsvarende stilling for Preussen i Norge, »idet derhos tilstrækkelig underretning avgives om at Norge er særskilt fra Sverige i henseende til

---

[1] Ref.-prot 41 nr. 191.

[2] Ref.-prot. 35 nr. 153 b.

[3] Stort.-forh. 1824 juli nr. 1. s. 454.

[4] Norsk Handels-Tidende 1827 s. 1121.

Digitized by Google

toldavgifternes erlæggelse«[1]. Stortinget vedtog Stoltenbergs forslag, regjeringen erklærede sig enig i Stortingets henvendelse[2], og der blev indledet underhandlinger, hvis resultat blev handelstraktaten av 14. 3. 1827 mellem Norge og Sverige paa den ene side og Preussen paa den anden side. Denne traktat, som gjorde Norge og Preussen ligestillet i hverandres lande med hensyn til handel og skibsfart, har vistnok havt sin del i den forøgelse av 50 pct. som indtraadte i norske skibes fart fra Norge til tyske og russiske havne ved Østersjøen fra 1826 til 1827.

Rusland. Handelstraktaten med Rusland av 10. 9. 1817 angaar mest indførsel og udførsel og har mindre interesse for Norges skibsfart. 26. 2. 1828 sluttedes en ny handelstraktat mellem de forenede riger og Rusland, som bestemte at der av norske skibe i Rusland og russiske skibe i Norge og varer i dem ikke skulde betales større avgifter end av indenlandske skibe og varer i dem. Men indtil et ligelydende reglement for disse avgifter kunde blive indført i de russiske havne ved Østersjøen, det Sorte Hav og det Asovske Hav, skulde de norske skibe ligesom hidtil behandles som mest begunstiget nations skibe. I det tidsrum som her omhandles, havde Norges skibsfart ingen nytte av denne nye bestemmelse; thi i finansdepartementets foredrag av 1. 6. 1830[3] oplyses, at departementet ved henvendelse til udenrigsministeren har erfaret at noget saadant reglement endnu ikke er udfærdiget, og departementet nævner i denne forbindelse en »fra gesandtskabet i Petersburg modtagen indberetning om, at den norske handel synes i en paafaldende ringe grad at have tiltaget paa Rusland uagtet de ved handelstraktaten betingede fordele«, hvorfor departement og regjering henstiller

---

[1] Stort.-forh. 1824 mars s. 197.

[2] Finansdept. ref.-prot. 43 nr. 457.

[3] Ref.-prot. 76 nr. 100.

Digitized by Google

til kongen at paalægge udenrigsministeren at andrage hos den russiske regjering om, at det nævnte reglement maa blive udfærdiget. Dette var imidlertid endnu ikke skeet i 1838, saaledes som det fremgaar av handelstraktaten med Rusland av 8de mai nævnte aar art. 1 (sml. handelstraktaten med Rusland av 23de juni 1834). Om gesantens udtalelse er forøvrigt at sige, at trods ikke-opfyldelsen av den nye handelstraktats bestemmelse om skibsfarten tiltog ialfald Norges fragtfart mellem russiske Østersjøhavne og ikke-norske havne ifølge Norsk Handelstidendes Øresundslister meget stærkt i denne tid, nemlig fra 54 skibe i 1826 til 124 skibe i 1830.

De Forenede Stater. 24. 7. 1818 sluttedes en traktat med de Forenede Stater, hvorefter norske skibe og varer i dem fik mestbegunstiget stilling i staterne, men ikke saa gunstig stilling som staternes egne skibe. Som følge av denne traktat blev det ved kgl. res. av 4. 5. 1819 bestemt at de Forenede Stater skulde betragtes som privilegeret nation i Norge. Ved beslutning av 20. 8. 1821 gjorde de Forenede Stater Norge den indrømmelse, at norske skibe og norske varer i dem ikke skulde betale høiere avgifter end indenlandske skibe og varer i dem. Senere fik Norge ogsaa ret til at indføre fremmede landes produkter, men da mod høiere skibsavgifter og vareavgifter[1]. Ved en ny traktat av 4. 7. 1827 fik Norge med hensyn til handel og skibsfart paa staterne samme rettigheder som indenlandske skibe, naar undtages at kystfarten blev forbeholdt staternes egne skibe.

For den tid som her omhandles, havde disse traktater og ordninger ikke stor betydning for Norge, da dets fragtfart paa staterne vistnok var meget liden og den direkte skibsfart mellem Norge og staterne sandsynligvis

[1] Finansdept. ref.-prot. 37 nr. 427.

Digitized by Google

endnu mindre, idet den hele skibsfart fra Norge til steder udenfor Europa ifølge den nedenfor indtagne tabel i aarene 1826—30 indskrænkede sig til i gjennemsnit 70 kom.-læster aarlig[1].

[1] Av større interesse er den maade hvorpaa handelstraktaten av 4. 7. 1827 blev til. Derom meddeles i finansdepartementets foredrag av 18. 9. 1827 (ref.-prot. 60 nr. 494): Efter kgl. befaling av 16. 6. 1827 blev der tilstillet den norske regjering til betænkning skrivelse fra udenrigministeren med udkast til en handelstraktat med de Forenede Stater. Skrivelsen fra udenrigsministeren indeholdt, at »saasom det var nødvendigt at bringe underhandlingerne om denne traktat med muligst hurtighed til endskab og det i quæstion værende udkast, som for største delen er grundet paa den forrige traktat fra aaret 1816, kun derfra avviger i friere handelsbestemmelser, hvilke fuldkommen stemmer overens med det i Norge antagne almindelige handelssystem, saa forventede udenrigsministeren, at den norske regjerings betænkning derover vilde blive ham meddelt inden 14 dage fra skrivelsens dato, den 16. juni. Med hensyn hertil tilskrev departementet under 26. juni udenrigsministeren, at da flere artikler i bemeldte udkast indeholder specielle bestemmelser angaaende told- og kvarantænevæsenet m. m., som gjør det nødvendigt, forinden betænkningen avgives, at sammenholde den med den her i riget gjældende lovgivnings bestemmelser om samme gjenstand, saa vil departementet ikke straks kunne fremkomme til regjeringen med sit underdanigste forslag til betænkningen og denne saaledes ikke indløbe til udenrigsministeren inden den ovennævnte frist av 14 dage. Imidlertid erfaredes kort efter av de offentlige tidender at traktaten allerede er avsluttet«. Alligevel avgav departementet sin betænkning over traktaten. Departementet gjør opmærksom paa, at traktatens art. 7 er stridende mod norsk lov, nemlig toldloven av 7. 8. 1827 § 1 e og den dertil hørende tarif E. Departementet kan derfor med hensyn til denne artikel »ikke tilraade dens antagelse, da bestemmelsen griber ind i den private lovgivning«. Heller ikke art. 10, som rigtignok er overensstemmende med bestemmelsen i den tidligere handelstraktat, er helt overensstemmende med norsk lov, nemlig lov ang. toldvæsenet av

Ved disse traktater og overenskomster havde Norge altsaa opnaaet, at dets skibe blev behandlet lige med indenlandske i Sverige, Danmark, i de preussiske og fleste andre tyske havne, i Britannien, de Forenede Stater og paa papiret ogsaa i Rusland. Ogsaa i Østerrige blev norske skibe behandlet som landets egne[1]. Derimod var dette ikke tilfælde i Nederlandene, Frankrige, Spanien, Portugal og de italienske stater, uagtet disse landes skibe i Norge havde samme rettigheder som indenlandske.

---

28. 7. 1824 § 50. Art. 14, som ligeledes er overensstemmende med den tidligere handelstraktat, er heller ikke ganske overensstemmende med norsk lov, nemlig forordning om kvarantænevæsenet av 8. 2. 1805 § 8 d. Ifølge art. 15 skal endel av artiklerne i den ældre handelstraktat mellem Sverige og de Forenede Stater av 3. 4. 1783 fremdeles blive i kraft. Ved art. 5 av disse artikler bemærkes at den ikke er overensstemmende med grundlovens § 2. I § 4 i separatartiklerne gives bestemmelse om fritagelse for amerikanske skippere for at bruge mægler, hvilket heller ikke er overensstemmende med norsk lov. Forøvrigt udtaler departementet, at en hel del av traktatens bestemmelser ikke hører hjemme i en handelstraktat og derfor burde udelades. — Saavidt finansdepartementets foredrag. Departement og regjering indstiller at departementets udtalelse tilstilles udenrigsministeren. Det kan ikke sees at der er foretaget videre med hensyn til denne sag. — Endel av de artikler hvorover departementet anker, har i den form hvori traktaten er trykt i lovsamlingerne, et andet nummer end det av departementet nævnte, saa at der synes at være foretaget en forandring av traktaten i forhold til det udkast som blev departementet forelagt. Men disse forandringer er i tilfælde foretaget før departementets foredrag blev avgivet, og angaar ikke de i foredraget gjorte indvendinger.

[1] Finansdept. ref.-prot. 26 nr. 601.

Digitized by Google

Skibsfarten mellem Norge og andre lande. Om denne skibsfart foreliggger fra og med august 1825 maanedlige opgaver i Norsk Handelstidende [1]. For de tidligere aar foreligger kun spredte og mangelfulde oplysninger. I det følgende er paa grundlag av disse sidstnævnte oplysninger givet opgaver over skibsfartens størrelse ogsaa for endel andre aar end de i tabellen nævnte og over dens fordeling mellem norske og udenlandske skibe, ligesom der paa grundlag av udførselens størrelse er for endel aar leveret beregninger over drægtigheden av de ladede skibe i fart fra Norge til udlandet, idet Handelstidendes ovennævnte opgaver, som er samlet i skibsfartstabellen, kun giver oplysninger om den samlede skibsfart, ladede og uladede skibe under ett.

Tabellen nedenfor er sammendraget efter de maanedlige opgaver i Norsk Handelstidende, med tillæg efter de s. 392 nævnte procenttal. Da dette tillæg, som tidligere anført, ikke kan beregnes helt nøiagtig, er alle opgaver givet i lidt avrundede tal; dette forklarer at summerne ikke altid helt ud svarer til addenderne.

Tabellen er vistnok ikke feilfri. Det kan ikke være rigtigt, saaledes som det opføres under hovedsummerne for de enkelte aar, at der i hvert av aarene 1826 og 1827 indkom 9000 kom.-læster flere norske skibe end der udgik, at der i 1828 udgik 10000 kom.-læster flere udenlandske skibe end der indkom, at der i hvert av aarene 1829 og 1830 udgik 6000 kom.-læster flere norske skibe og i 1830 9000 kom.-læster flere udenlandske skibe end der indkom. De maanedlige opgaver i Handelstidende er de eneste opgaver som giver oplysning om skibsfartens størrelse til eller fra de forskjellige lande. Men forøvrigt foreligger oplysninger om drægtigheden av indkomne og udgaaede skibe og

[1]) Se tabellen nedenfor.

Digitized by Google

Tabel over drægtigheden i kommercelast…

I opgaverne er ikke indbefattet skibsfart…

Indkomne.

	Sverige	derav norske	Danmark (undt. Altona)	derav norske	Andre Østersjøhavne.	derav norske	Hamburg-Altona	derav norske	Brit…
1826	6300	4800	28900	13200	6400	3700	3800	3200	57000
1827	4900	3100	24400	11500	8300	4000	3200	2800	56300
1828	7200	4300	29900	13600	6600	3600	3700	2900	47800
1829	7700	5200	26700	13300	8600	4900	3500	2900	47000
1830	4000	2700	26400	14000	8400	5800	4800	3300[1]	47000
Tils.	30 100	20 000	136 300	65 600	38 200	22 000	19 000	15 200	255200
Aarlig gj.snit	6 020	4 000	27 260	13 120	7 640	4 400	3 800	3 040	51040

Udgaaede.

	Sverige	derav norske	Danmark (undt. Altona)	derav norske	Andre Østersjøhavne.	derav norske	Hamburg-Altona	derav norske	Brit…
1826	13100	7600	24800	11800	9700	3300	2300	2000	49400
1827	10300	6700	23300	10800	10600	4900	1700	1600	50500
1828	14300	7900	27400	12200	12100	5100	1900	1500	45700
1829	14300	10000	25700	11600	12500	5800	2300	2100	48600
1830	11100	7700	25700	12400	11300	6700	2500	2000[1]	49300
Tils.	63 100	39 900	126 900	58 800	56 300	25 700	10 700	9 200	243500
Aarlig gj.snit	12 620	7 980	25 380	11 760	11 260	5 140	2 140	1 840	48700

[1] Fra og med april maaned er skibsfarten fra og til Bremen ind…

[2] Derav sandsynligvis omtr. 92 pct. til Nederlandene — efter Handelstid…

[3] Derav sandsynligvis omtr. 99 pct. til Nederlandene, idet der i fl… benyttedes hannoverske skibe.

ar skibsfarten mellem Norge og udlandet.

mellem Nordland—Finmarken og udlandet.

Nederlandene, Bremen, Hannover og Oldenburg		Frankrige		Spanien og Portugal		Andre Middelhavshavne		Arkangel	Udenfor Europa		
	derav norske		derav norske		derav norske		derav norske			derav norske	
47600	29300	40300	39400	8200	6600	200	200		40	40	1826
54800	36300	33300	31700	5200	4700	1100	900				1827
56000	37700	39600	37500	6600	5400	1200	1200	200	240		1828
47800	28300	40700	38300	6400	5400	1900	1700		40	40	1829
53800	36800[1]	34000	33200	9000	8000	800	100				1830
260000	168300	188000	180000	35400	80100	5300	4200	200	320	80	Tils.
52000	33660	37600	36000	7080	6020	1060	840	40	64	16	Aarlig gj.snit

Nederlandene, Bremen, Hannover og Oldenburg		Frankrige		Spanien og Portugal		Andre Middelhavshavne		Arkangel	Udenfor Europa		
	derav norske		derav norske		derav norske		derav norske			derav norske	
48200	27000	41000	39300	2300	1800	4600	3300		180	180	1826
53800	26600	33400	30600	3500	2600	5100	3900		40	40	1827
53100	34400	41700	39900	3300	2900	6900	3900	290	140	90	1828
46900	29500	40000	38100	4000	3000	5000	2300		80	40	1829
53900	35200[1]	39000	37200	3600	2800	6700	3200				1830
55900	152700	195000	185200	16700	13200	28300	16600	290	430	350	Tils.
1180[3]	30550[3]	39000	37040	3340	2640	5660	3320	58	86	70	Aarlig gj.snit.

nder Hamburg-Altona, ikke under Nederlandene.
ɔgaver for 1830.
a Norge til Hannover og Oldenburg udelukkende eller omtrent udelukkende

Tilsammen indkomne.

1826		1827		1828		1829		1830	
	derav norske		derav norske		derav norske		derav norske		derav norske
199000	145000	192000	138000	199000	145000	190000	137000	188000	144000

Tilsammen utgaaede.

196000	136000	192000	129000	207000	143000	199000	143000	203000	150000

om hvorledes disse skibe fordeler sig paa Norge og udlandet, for forskjellige av disse aar i Stort.-forh. 1828 juni s. 84 tabel 6, i Oversigt over Amtmændenes Rapporter ang. den økon. Tilstand ved udgangen av 1829 og i Beretning om den økon. Tilstand ved Udgangen av 1835 s. 367. Disse opgaver er tildels indbyrdes forskjellige, og enkelte av dem giver det sammme usandsynlige forhold mellem indkomne og udgaaede skibe som ovenstaaende tabel. Men i det hele viser disse opgaver, at tabellens feil væsentlig ikke ligger i opgaverne over udgaaede, men i opgaverne over indkomne skibe; at opgaverne over indkomne norske skibe enkelte aar er for store, andre aar er for smaa, men for hele femaarsperioden under ett er nogenlunde rigtig; at opgaverne over indkomne udenlandske skibe for de tre sidste aar er for lave og for femaarsperioden under ett maa forhøies med $^1/_8$ for at svare til det virkelige forhold. I det følgende er for det meste kun benyttet tabellens opgaver over udgaaede skibe; forsaavidt ogsaa opgaverne over indkomne skibe er benyttet, er der søgt taget hensyn til de paapegede feil.

Digitized by Google

Sverige. Antallet av norske skibe, ankommet til Sverige, opgives i 1822 til 311, i 1823 til 322[1], i 1825 til 486[2]. Gjennemsnitsstørrelsen av de norske skibe som i 1826 gik fra Norge til Sverige, var 19 kom.-læster. Anvender man denne størrelse paa de ovenfor nævnte tal, bliver drægtigheden av disse skibe i avrundede tal i 1822 5900, i 1823 6300, i 1825 9200 kom.-læster. Til sammenligning med de to første av disse tal kan anføres, at Norges udførsel til Sverige i gjennemsnit for aarene 1821—23, udregnet i kom.-læster, opgives til omkr. 6150[3]. Sandsynligvis var dog skibenes gjennemsnitsdrægtighed for 1822 og 1823 mindre end for 1826, saa at de opførte tal for disse to aar derfor er for høie, fordi der før 1825 gik faa eller ingen av de store norske trælastskibe til Sverige for at

[1] Patrouillen 1827 h. 4, s. 2.

[2] Rigstidende 1826 nr. 101 (opgave fra Sveriges general-told-direktion). Jvfr. Norge 1814—1914, III s. 128 (direktør A. N. Kiær), hvor »vor skibsfart paa Sverige« angives i 1819 til 4300, i 1825 til 24700 læster.

[3] Stort. ark. Odelst. extraktprot. 1 b. bilag 11. Datidens opgaver over et skibs lasteevne i forhold til dets maalte drægtighed er meget forskjellige for de forskjellige skibe, dels fordi man ikke skjelner mellem kom.-læster efter gammelt og nyt maal, dels fordi reglerne for skibsmaalingen var meget ufuldkomne, saa at i forhold til den maalte drægtighed de bredbyggede skibe lastede mere end de skarptbyggede. Jeg har her og i det følgende regnet 10 kom.-læster = 13 trælastlæster og regnet, at et skib i gjennemsnit pr. kom.-læst laster (efter skibets virkelige drægtighed, ikke efter ældre maal) 144 bord Kristiania Standard, saakaldte »beregnede bord« (11 fod lange, 9 tommer brede og 1¼ t. tykke), 60 planker (12 f. lange, 9 t. brede og 3 t. tykke), 12 »beregnede« bjælker (18 f. lange med 11 tommers top), 2¼ load tømmer (1 load = 50 engelske eller 45.84 norske kubikfod), 25 tønder kornvarer, 20 tønder sild, tran og rogn, 18 tønder salt og 10 skippund tørfisk og klipfisk (i gjennemsnit for begge). For metaller og andre tunge varer har jeg regnet 5200 ℔ paa en kom.-læst.

Digitized by Google

gaa i fragtfart derfra til udlandet, men kun kom smaaskuder fra Norge til Sverige med sild og andre fiskevarer som ladning. De norske skibe som ovenfor er opgivet at være kommet til Sverige i 1822 og 1823, er sandsynligvis omtrent alle kommet fra Norge, da der vistnok før mellemrigsordningen av 1825 saa godt som ikke kom norske skibe til Sverige fra ikke-norsk havn. Fra og med 1825 forandrede dette forhold sig, saaledes som det større tal for dette aar viser. Naar der ifølge tabellen i 1826—30 gik omtrent dobbelt saa mange norske fartøier fra Norge til Sverige som der kom tilbage fra samme land, har dette sin grund i at saa mange norske skibe gik fra Sverige i fragtfart til ikke-norsk havn og derfra vendte tilbage til Norge.

Danmark (undtagen Altona). Skibsfarten paa Danmark var væsentlig beskjæftiget med udførsel av trælast og indførsel av korn. Størstedelen av det danske korn som kom til Norge, indførtes i danske skibe. Trælasten blev derimod vistnok i stigende grad udført i norske skibe, idet norske skibes deltagelse i farten paa Danmark stadig var i vækst. Ifølge Kraft[1] var forholdet i 1815 det, at av 9227 trælastlæster som udskibedes til Danmark fra 6 byer ved Kristianiafjorden, og som udgjorde 47 pct. av Norges samlede trælastudførsel til Danmark i dette aar, førtes 14 pct. i norske skibe, 47 i danske og 39 i svenske; og av de 11236 trælastlæster som i 1817 udskibedes til Danmark fra samtlige byer ved Kristianiafjorden, og som sandsynligvis udgjorde adskillig over halvdelen av Norges trælastudførsel til Danmark i dette aar, førtes 26 pct. i norske, 17 i danske og 57 pct. i svenske skibe. Av disse Krafts opgaver kan man slutte, at i de første aar efter 1814 tog norske skibe langt mindre og svenske skibe langt

[1] Beskrivelse I—II.

større del i farten fra Norge til Danmark end senere. I 1821 havde forholdet forandret sig til Norges fordel. Da udgjorde drægtigheden av alle de skibe som gik fra Norge til Danmark, omtr. 25800 kom.-læster, derav 11900 danske, omtr. 10900 norske og antagelig omtr. 3000 svenske[1]. I dette aar var altsaa 42 pct. av drægtigheden norske skibe; og omtrent i samme forhold deltog sandsynligvis norske skibe i udførselen til Danmark, eller med andre ord: dette var ogsaa procentforholdet mellem ladede norske og udenlandske skibe. I gjennemsnit for aarene 1826—30 var dette procenttal yderligere steget, idet, som skibsfartstabellen ovenfor viser, av samtlige skibe i fart fra Norge til Danmark 46 pct. var norske. Det blev udtalt fra norsk side, at handelstraktaten med Danmark av 1826 skulde have vanskeliggjort norske skibes deltagelse i indførselen av korn fra Danmark. Trælasthandler J. F. Thorne, Drammen, udtaler i et forslag til Odelstinget av 22. 2. 1830: »Alle norske skibsredere der eiede mindre eller fornemmelig til kornfarten byggede fartøier, led et ubodeligt tab ved reciprocitetstraktaten med Danmark. Paa denne kant av landet kan man f. eks. antage, at ikkun omtrent en ottendedel av de kornvarer der indføres, sker med norske skibe«[2]. Det er muligt at traktaten vanskeliggjorde Norges andel i kornindførselen; men nogen tilbagegang i det hele av Norges deltagelse i skibsfarten paa Danmark voldte den ikke — det viser opgaverne i den ovenfor indtagne skibsfartstabel.

I 1821 og 1829, de eneste aar hvorfra foreligger

---

[1] Stort.-forh. 1824 juli nr. 1 s. 448 b. Opgaven lyder paa 296 svenske fartøier; ifølge Krafts Beskrivelse I—II var gjennemsnitsstørrelsen av (1175) svenske trælastfartøier i fart fra Norge til Danmark 1815—19 13¼ trælastlæst = 10,2 kom.-læst.

[2] Budstikken, ny samling (1830) I, s. 220.

Digitized by Google

opgaver baade over skibsfarten og trælastudførselen fra Norge til Danmark, var størrelsen i kommercelæster av skibsfarten, altsaa av baade ladede og uladede skibe, for de to aar henholdsvis 35 og 36 pct. større end av trælastudførselen. Overfører man dette forhold efter middeltallet av de to procenttal paa de øvrige aar for hvilke opgave foreligger over størrelsen av trælastudførselen til Danmark[1], skulde drægtigheden av alle skibe i fart fra Norge til Danmark have udgjort i 1815 omtr. 20000 kom.-læster, i 1819 16000 og i 1824 vel 17000 kom.-læster. Regnes anden udførsel til Danmark end trælast til 2500 kom.-læster aarlig[2], bliver drægtigheden av de ladede skibe i fart fra Norge til Danmark i 1815 17500 kom.-læster, i 1819 14500, i 1821 21500[2], i 1824 15500 og i 1829 21500 kom.-læster. I gjennemsnit skulde da for disse aar omtr. 13 pct. av skibe i fart fra Norge til Danmark have gaaet i ballast. Til et herfra temmelig forskjelligt resultat fører en opgave for 1826 fra Danmark[3], hvorefter i nævnte aar indførselen fra Norge til Danmark var 17250, udførselen fra Danmark til Norge 21441 kom.-læster. Sammenlignes denne opgave med størrelsen av skibsfarten mellem Norge og Danmark efter skibsfartstabellen, bliver

---

[1] Departementstidende 1836 s. 99 indeholder opgaver over trælastudførselen fra de søndenfjeldske tolddistrikter til de enkelte lande i 1815, 1819, 1824 og 1829. Trælastudførselen fra de nordenfjeldske tolddistrikter (Trondhjem, Kristiansund og Molde) har ifølge Krafts Beskrivelse sandsynligvis varieret fra noget over 3000 til 9000 kom.-læster aarlig. Derav gik over 90 pct. til Britannien; hvad der fra det nordenfjeldske udførtes av trælast til andre lande, bliver da saa ubetydeligt at det kan sættes ud av betragtning.

[2] Beregnet efter opgaver i Stort.-forh. 1824 juli nr. 1 s. 448 b sammenholdt med Handelstidendes opgaver over udførselen 1826—30.

[3] Rubin, Fredrik den 6's tid s. 168.

Digitized by Google

resultatet at i 1826 gik av skibe fra Norge til Danmark over 30 pct., av skibe fra Danmark til Norge henved 26 pct. i ballast.

Det oplyses i et foredrag av finansdepartementet[1] at av den i 1821 til Danmark udforte trælast blev 10080 trælastlæster eller 7754 kom.-læster udført i norske skibe, medens der samme aar i alt gik 10090 kom.-læster norske skibe fra Norge til Danmark. Regner man at halvdelen av al anden udførsel end trælast gik med norske skibe, bliver det 15 pct. av norske skibe i fart fra Norge til Danmark som i 1821 gik i ballast.

De russiske og tyske Østersjøhavne. De skibe som gik mellem Norge og disse havne, udførte for det meste sild og bragte korn tilbage. For de fleste av aarene 1815—30 foreligger i forskjellige kilder[2] opgaver over antallet av de norske skibe som passerede Øresund. Det var tilsammen for indgaaende og udgaaende i 1816 794, i 1820 946, i 1821 898, i 1822 709, i 1823 953, i 1825 951, i 1826 932, i 1827 867, i 1828 1085, i 1829 1172, i 1830 1202. Under disse tal indgaar vistnok ogsaa det meste av skibsfarten mellem Norge og Sverige, men kun en mindre del av skibsfarten paa Danmark, da størstedelen av trælasten fra Norge til Danmark og av kornet fra Danmark til Norge ikke passerede Øresund. En del av disse skibe, særlig i de senere aar, kom ikke fra Norge, men fra andre lande, i fragtfart mellem Østersjøen og ikke-norsk havn. En stortingskomite i 1824[3] sætter gjennemsnitsstørrelsen av disse skibe til 30 kom.-

---

[1] Ref.-prot. 36 nr. 297 a.

[2] MacCulloch, Dictionary of Commerce (1869), s. 587. Finansdepartementets pakkesager 418. Stort.-forh. 1824, mars s. 309. Norsk Handelstidende 1828 s. 1652, 1829 s. 2421, 1830 s. 3204.

[3] Stort.-forh. 1824, mars s. 309.

Digitized by Google

læster, hvad der, selv om intet tillæg gjøres for skibe efter ældre maal, synes at være noget høit for tiden før 1825; thi for aarene 1826—30, da norske skibes gjennemsnitsstørrelse i denne fart paa grund av deres deltagelse i trælastudførselen fra Sverige var større end tidligere, var gjennemsnitsstørrelsen i fart til russiske og tyske Østersjøhavne 37, til Sverige 21 og til Danmark 10 kom.-læster. Opgaverne viser, at de norske skibes fart paa Østersjøen i det hele var i stigende. Grunden dertil var dels at sildefangsten og med den sildeudførselen var i stigende, dels at norske skibe i stigende grad gik i fragtfart mellem Østersjøen og ikke-norsk havn; mange av disse skibe gik om vaaren i ballast fra Norge til Østersjøen, og de allerfleste av dem drog tilbage til Norge om høsten og overvintrede hjemme.

Britannien. Ifølge en oplysning i Rigstidende[1] var der for Britannien i 1826, sammenlignet med 1825, »en avgang av 50000 tons i handelen med Norge«. Det synes at fremgaa av den ikke helt klare fremstilling, at meningen er, at der i 1826 kom 50000 tons mindre av ikke-britiske (norske) skibe fra Norge til Britannien end i 1825. Da der i 1826 efter skibsfartstabellen er kommet 40000 kom.-læster norske skibe fra Norge til Britannien, skulde dette tal for 1825 ifølge denne oplysning blive omtr. 64000, naar man regner 1 kom.-læst = 2.1 ton.

Ifølge skibsfartstabellen var av skibe i fart fra Norge til Britannien 1826—30 omtr. 82 pct. norske og 18 pct. udenlandske, regnet efter drægtigheden. Ogsaa for Britannien indeholder Krafts Beskrivelse opgaver over trælastudførselen for de samme aar og omtrent de samme byer som anført under Danmark. Ifølge disse opgaver blev av de 55995 trælastlæster som i 1815 udførtes fra

[1] 1827 nr. 32.

disse byer til Britannien, og som udgjorde lidt over halvdelen av Norges hele trælastudførsel til Britannien i dette aar, kun 5 pct. udført i udenlandske skibe. I 1817 blev av en udførsel av 34554 trælastlæster, som sandsynligvis udgjorde noget over halvdelen av dette aars trælastudførsel til Britannien, 22 pct. udført i udenlanske skibe.

Trælastudførselen fra de søndenfjeldske toldsteder til Britannien var, omregnet til kom.-læster, i 1815 76135, i 1819 53422, i 1824 60775 og i 1829 36660. Om trælastudførselen til Britannien fra de nordenfjeldske toldsteder foreligger ikke fuldstændige oplysninger; men efter opgaver hos Kraft kan den i omtrentlige beløb sandsynligvis ansættes til for 1815 8000 kom.-læster, for 1819 3000 og for 1824 og 1829 4500 kom.-læster. Blandt andre udførselsvarer til Britannien end trælast var hummer en av de vigtigste. Den udførtes udelukkende eller saa godt som udelukkende i britiske skibe og kan anslaaes til omkr. 300 kom.-læster i 1815, stigende til henved 1000 kom.-læster i slutningen av 20-aarene. Under hensyntagen forøvrigt til Handelstidendes opgaver over udførselen kan anden udførsel til Britannien end trælast i det hele sandsynligvis sættes til 1500 kom.-læster for de første aar efter 1815, senere stigende til 2000 kom.-læster. Isaafald bliver drægtigheden av ladede skibe i fart fra Norge til Britannien i avrundede tal i 1815 85500 kom.-læster, i 1819 58000, i 1824 67000 og i 1829 43000 kom.-læster. Som det sees, gik skibsfarten fra Norge til Britannien i det hele stærkt tilbage i disse aar, med en kortvarig opgang i høikonjunkturaarene 1824—25. Grunden til denne nedgang var den stærke formindskelse i trælastudførselen til Britannien som den høie indførselstold paa europæisk trælast i dette land foraarsagede.

En sammenligning mellem den ovennævnte opgave for 1829 og skibsfartstabellens opgave for samme aar

Digitized by Google

giver det resultat, at drægtigheden av alle skibe i fart fra Norge til Britannien i 1829 var over 11 pct. større end drægtigheden av de ladede skibe, eller med andre ord, at over 11 pct. av alle disse skibe i 1829 gik med ballast. Tallet synes noget høit, særlig naar tages hensyn til, at næsten alle disse skibe med ballast maa ha været udenlandske (britiske) skibe, da der i almindelighed ingen grund kunde have været for norske skibe til at gaa med ballast fra Norge til Britannien. Disse skibe maa have bragt varer fra andre lande, særlig fra Østersjølandene, til Norge og saa være vendt hjem til Britannien i ballast.

Fra Britannien til Norge gik de norske skibe sædvanlig med ballast, fordi indførselen fra Britannien til Norge i rum kun var en ubetydelighed, sammenlignet med udførselen did. Efter et middeltal av tre opgaver[1] fra 1825, 1826 og 1829 gik efter antallet av skibe 94 pct. tilbage i ballast. De med hensyn til skibsrum vigtigste indførselsartikler fra Britannien til Norge var stenkul og salt. Av stenkul var indførselen i 1819 9000 tønder; i 1830 var denne indførsel vokset til 27000 tønder. Værdien av det i 1830 fra Britannien til Norge indførte salt angives i officielle engelske tabeller til 2123 £. St.[2]. Regnes saltets værdi i England til 30 skilling sølv norsk pr. tønde, skulde indførselen i nævnte aar have været ikke mindre end 36800 tønder, hvilket synes at være for høit.

Tyske Nordsjøhavne (Altona). Til disse havne udførtes av trælast i 1815 2333 kom.-læster, i 1819 3531, i 1824 2767 og i 1829 5492 kom.-læster. Dette var den væsentligste del av skibsfarten, men ikke den hele, idet

---

[1] Handelstidende 1826 s. 576, 1827 s. 1240 og 1830 s. 3432.

[2] Handelstidende 1832 s. 5190.

Digitized by Google

der til disse steder ogsaa udførtes endel andre varer, særlig tran til Altona. Drægtigheden av alle skibe i fart fra Norge til disse havne var i 1829 omtr. 6000 kom.-læster. Derav var sandsynligvis omtrent 2400 kom.-læster norske, idet skibsfarten fra Norge til Hamburg-Altona foregik omtrent udelukkende med norske, til Hannover og Oldenburg omtrent udelukkende med hannoverske skibe.

Nederlandene (Holland og Belgien). Amsterdams konsulatdistrikt, som omfattede byerne Amsterdam, Edam, Harlingen og Dortrecht, var den av norske skibe i fart fra Norge uden sammenligning mest søgte del av Nederlandene; i 1828 og 1829 gik til dette distrikt henholdsvis 85 og 83 pct. av disse skibe[1]. Indenfor Amsterdams konsulatdistrikt var igjen Amsterdam by det vigtigste indførselssted for norske varer; i 1830 gik til denne by 78 pct av norske skibe i fart fra Norge til Nederlandene[2]. Efter et middeltal av opgaver fra 1823, 1828, 1829 og 1830 — de tre første fra Amsterdam konsulatdistrikt, den sidste fra Amsterdam by[3] — hvilke opgaver i det hele er indbyrdes overensstemmende — kom der til Nederlandene aarlig 46 norske skibe med anden ladning end trælast. Gjennemsnitsstørrelsen av norske skibe i fart fra Norge til Nederlandene var for 1826—30 78 kom.-læster; men her som i skibsfarten paa andre lande var de skibe som ikke førte trælast, langt mindre end, sandsynligvis adskillig under halvdelen av trælastskuderne i størrelse. Regnes for de ikke trælast førende skibe en gjennemsnitsstørrelse av 30 kom.-læster[4], bliver drægtigheden

[1] Handelstidende 1829 s. 2509 og 1830 s. 3295, sammenholdt med de maanedlige opgaver i Handelstidende over skibsfarten fra Norge.

[2] Handelstidende 1831 s. 4189.

[3] Tilskueren (1824) nr. 14 og de sidste anførte tre steder fra Handelstidende.

[4] Jvfr. Handelstidende 1831 s. 4189.

Digitized by Google

av disse skibe i de fire anførte aar i gjennemsnit omtr. 1400 kom.læster.

Ifølge skibsfartstabellen var i gjennemsnit for 1826—30 av skibe i fart fra Norge til Nederlandene 64 pct. norske og 36 pct. udenlandske (hollandske), regnet efter drægtigheden. Det fremgaar av Krafts Beskrivelse, at i 1815 av en trælastudførsel fra Norge til Nederlandene av 28300 trælastlæster, hvilket udgjør 81 pct. av aarets hele trælastudførsel fra Norge til Nederlandene, gik 48 pct. i udenlandske skibe. Av lignende opgaver hos Kraft fra 1817, suppleret med en opgave i Rigstidende for 1819, nr. 40 tillæg, fremgaar, at av en udførsel av 57726 trælastlæster til Nederlandene, hvilket vistnok er omtrent den hele trælastudførsel til Nederlandene i dette aar, gik 30 pct. med udenlandske skibe. Imidlertid er i denne udførsel vistnok ogsaa indbefattet udførselen til Hannover og Oldenburg (hvilket væsentlig vil sige udførselen til Ostfriesland), der i 1830, som tidligere nævnt, udgjorde omtr. 8 pct. av den hele udførsel, og som udelukkende eller saa godt som udelukkende foregik i i hannoverske skibe. Fraregnet denne udførsel, med samme procent som for 1830, bliver udenlandske skibes deltagelse i farten til Nederlandene for 1815 43 og for 1817 24 pct.

Norges trælastudførsel til Nederlandene, omregnet i kom.-læster, var i 1815 26761, i 1819 40975, i 1824 38485 og i 1829 37475 kom.-læster. Drægtigheden av norske skibe i fart fra Norge til Nederlandene med andre varer end trælast er ovenfor anslaaet til omkr. 1400 kom.-læster i gjennemsnit for endel aar mellem 1823 og 1830. Gjøres hertil et tillæg av vel 40 pct. for udenlandske skibe, skulde hele denne udførsel beløbe sig til 2000 kom.-læster aarlig. Disse andre varer var særlig tran, tørfisk og kobber. Før 1823 var denne udførsel, særlig av

Digitized by Google

tran, og dermed ogsaa drægtigheden av disse skibe sandsynligvis lidt mindre end i de paafølgende aar. Drægtigheden av alle ladede skibe fra Norge til Nederlandene bliver da i avrundede tal i 1815 28500 kom.-læster, i 1819 43000, i 1824 40500, og i 1829 39500 kom.-læster. Ifølge en sammenligning mellem det sidste tal for 1829 og skibsfartstabellens opgave for samme aar skulde 8½ pct. av alle skibe i fart fra Norge til Nederlandene i dette aar have gaaet i ballast. Ogsaa her gjælder hvad der er anført under skibsfarten paa Britannien, at disse skibe i ballast næsten alle maa have været udenlandske (hollandske), og at ogsaa dette maa have været skibe som har bragt varer fra andre lande til Norge og fra Norge har gaaet tilbage til sit hjemsted (Nederlandene) i ballast.

Fra Nederlandene gik ligesom fra Britannien de aller fleste norske skibe tilbage til Norge i ballast. Ifølge tre opgaver fra aarene 1828, 1829 og 1830, de to første fra Amsterdams konsulatdistrikt, den sidste fra Amsterdam by, hvilke opgaver er i det hele indbyrdes overensstemmende[1], var dette i disse aar tilfældet med over 90 pct. av norske skibe i fart fra Nederlandene til Norge.

Frankrige. Udførselen av trælast fra det søndenfjeldske Norge til Frankrige, omregnet i kom.-læster, var i 1815 9596, i 1819 20345, i 1824 28502 og i 1829 37702. Om udførselen av andre varer foreligger ikke saadanne oplysninger at man kan danne sig nogen sikker mening om dens størrelse. Den vigtigste av disse andre udførselsartikler var rogn, hvorav den hele udførsel fra Norge var i 1815 410 kom.-læster, stigende til 1000—1200 kom.-læster i slutningen av 20-aarene. Av denne udførsel gik det aller meste til Frankrige. Forøvrigt udførtes tran og andre fiskevarer, jern o.s.v., alt kun i smaa mængder.

---

[1] De tidligere anførte steder i Handelstidende.

Digitized by Google

Drægtigheden av skibe i fart fra Norge til Frankrige var, som skibsfartstabellen viser, i 1829 40000 kom.-læster. Naar dette sammenholdes med opgaven over trælastudforselen i 1829 og hensyn tages til den øvrige udforsel, bliver der, som det sees, ikke mange ballastede skibe i fart fra Norge til Frankrige, hvilket ogsaa er rimeligt, da faa franske skibe tog del i farten paa Norge, og norske og andre udenlandske skibe ikke kan forudsættes uden rent undtagelsesvis at have gaaet i ballast fra Norge til Frankrige. Som opgaverne viser, var trælastudforselen og med den skibsfarten til Frankrige i disse aar i stærk stigende, idet de norske trælastexportører under de vanskeligheder som den høie trælasttold i Britannien lagde dem i veien for udforselen til dette land, i Frankrige lidt efter lidt fandt et udvidet marked for sine varer.

Ifølge skibsfartstabellen var av skibe i fart fra Norge til Frankrige i gjennemsnit for aarene 1826—30 5 pct. udenlandske. Ifølge Krafts Beskrivelse blev i 1815 av en trælastudførsel av 4890 trælastlæster, hvilket udgjorde 41 pct. av aarets hele trælastudførsel fra Norge til Frankrige, mindre end 5 pct. ført i udenlandske skibe og i 1817 av en trælastudførsel av 13769 trælastlæster, hvilket sandsynligvis var over halvdelen av aarets udførsel, *intet* udført i udenlandske skibe.

Der foreligger heller ikke nogen opgave over antallet av norske skibe i ballast fra Frankrige til Norge. Av de norske skibe som gik fra Norge til Frankrige, gik nogle derfra til Sydeuropa for at føre salt tilbage til Norge; flere var det som gik fra Frankrige tilbage til Norge med fransk salt. Men de aller fleste norske skibe maa fra Frankrige som fra Britannien og Nederlandene være gaaet tilbage til Norge i ballast.

Digitized by Google

Portugal, Spanien og andre havne i Middelhavet (undtagen franske). Trælastudførselen til Spanien, Portugal og Middelhavet, omregnet i kom.-læster, var i 1815 2458, i 1819 1312, i 1824 282 og i 1829 428. Imidlertid var udførselen av fisk — klipfisk til Spanien og Portugal, tørfisk til Italien og Østerige (Triest) — ogsaa med hensyn til skibsrum den vigtigste udførsel til disse lande. Da stigningen av fiskeudførselen var større end tilbagegangen av trælastudførselen, var skibsfarten til disse lande i det hele i stigning. Ifølge skibsfartstabellen var i 1826—30 av skibe til Spanien og Portugal 21 pct., til Middelhavet 41 pct. udenlandske. Fra først av var norske skibes deltagelse i den sidste fart noget større; men da baade i Neapel og andre italienske stater udenlandske skibe og varer i dem var paalagt høiere avgifter end indenlandske skibe og varer i dem, begyndte i førstningen av 20-aarene italienerne at opkjøbe tørfisk i Bergen for egen regning og føre den til Italien i egne skibe[1]. De aller fleste av de norske skibe gik fra disse lande hjem med ladning (salt). Størstedelen av de skibe som gik til Middelhavet, gik, som skibsfartstabellen viser, ikke direkte hjem, men gik sandsynligvis til Spanien og Portugal for fra disse lande at tage salt med nordover.

Drægtigheden av skibe i fart fra Norge til udlandet var ifølge skibsfartstabellen i aarlig gjennemsnit for 1826—30 199 000 kom.-læster, derav lidt over 140 000 norske. I disse opgaver er ikke indbefattet skibsfarten fra Nordland-Finmarken til udlandet, som i aarlig gjennemsnit for den samme tid sandsynligvis udgjorde omtr. 4000

[1] Norsk Fiskeritidende IV (1885), s. 175.

Digitized by Google

kom.-læster, hvorav 400 norske[1]. Tilsammen for det hele land bliver da drægtigheden 203 000 kom.-læster, hvorav 141 000 eller omtr. 69 pct. norske. Men den ladning som disse norske skibe førte, var noget mindre. Som tidligere anført, maa det forudsættes, at de fleste av disse norske skibe var fuldlastet; regnet i forhold til udførselen, var alle trælastskibe fuldlastet, fordi i opgaverne over trælastudførselens størrelse er denne regnet efter skibenes drægtighed, hvad enten disse var fuldlastet eller ikke. Men ikke alle norske skibe i fart fra Norge til udlandet var fuldlastet. Det var for det første ikke tilfældet med dem som gik til Sverige og de tyske og russiske Østersjøhavne. Ifølge skibsfartstabellen var drægtigheden av disse skibe i gjennemsnit for 1826—30 13 120 kom.-læster. Efter oplysninger som foreligger om drægtigheden av norske skibe i fragtfart fra Sverige og Østersjøen til ikke-norsk havn og som er nærmere omhandlet senere, kan der være grund til at antage at noget over 5000 av disse 13120 kom.-læster var skibe som gik i ballast. Som tidligere anført kan heller ikke alle norske skibe i fart fra Norge til Danmark regnes som fuldlastede, idet sandsynligvis nogle gik i ballast til Danmark for at hente korn. Dertil kommer videre at der enkeltvis vistnok gik norske skibe i ballast til andre lande end de nævnte, og at de skibe som gik med anden ladning end trælast, ikke altid var fuldladet. Regner man det som av disse forskjellige grunde maa trækkes fra, til en samlet drægtighed av 8 000 kom.-læster, bliver i gjennemsnit for 1826—30 133 000 kom.-læster

[1] Oplysninger om skibsfarten mellem Nordland-Finmarken og udlandet i Blom, Bemærkninger paa en Reise i Nordlandene s. 289; Beretning om den økonomiske Tilstand ved Udgangen av 1835 s. 324 og 338; Oversigt over Amtmændenes Rapporter ang. den økonomiske Tilstand ved Udgangen av 1829 tabel 24.

Digitized by Google

den omtrentlige drægtighed av fuldlastede norske skibe i fart fra Norge til andre lande, eller med andre ord: dette bliver den omtrentlige størrelse av den del av Norges udførsel som i disse aar gik med norske skibe. Regnes Norges samlede udførsel i gjennemsnit for disse aar til 181 000 kom.-læster[1], skulde denne altsaa for lidt over 73 pct.'s vedkommende være gaaet med norske skibe.

For aarene før 1826 foreligger ikke opgave over skibsfartens størrelse. Men en beregning av drægtigheden av ladede norske skibe i fart fra Norge til andre lande kan gjøres paa grundlag av udførselens størrelse. Norges udførsel kan i gjennemsnit for aarene 1821—25 anslaaes til 168 500 kom.-læster[2]. Der foreligger ingen grund til at antage, at forholdet mellem norske skibes og udenlandske skibes deltagelse i farten fra Norge skulde have stillet sig synderlig forskjellig i 1821—25 fra hvad den var i 1826—30. Regner man med samme procenttal, 73 for norske skibe, skulde altsaa av de 168 500 kom.-læster 123 000 være udført av norske skibe. Norges udførsel i gjennemsnit for aarene 1815—20 har antagelig udgjort omtr. 140 500 kom.-læster[3]. Med hensyn til fordelingen mellem norske og udenlandske skibe er forholdet for dette tidsrum mere usikkert. Som det fremgaar av hvad tidligere er anført, stiller fordelingen i 1815 sig i flere henseender anderledes end i de følgende aar, idet farten til Danmark og Nederlandene i dette aar foregik med udenlandske skibe i større maalestok end senere, medens

---

[1] For trælast, fisk og metaller omtr. 179 500 kom.-læster, for de mindre artiklers vedkommende — efter beregning paa grundlag av opgaver i Handelstidende — omtr. 1 500 kom.-læster.

[2] 166 500 kom.-læster for trælast, fisk og metaller, 2 000 for de mindre artikler (jfr. Stort.-forh. 1824 juli s. 448 b).

[3] 138 500 kom.-læster for trælast, fisk og metaller og 2000 kom.-læster for de mindre artikler.

Digitized by Google

det omvendte var tilfældet med farten paa Britannien. For farten paa Danmark vedblev dette forhold ogsaa i de følgende aar, om end i stadig avtagende grad. Paa den anden side gik udførselen til Italien i denne tid mere med norske skibe end senere. Man kommer kanske det rette nærmest ved at anslaa norske skibes del i udførselen i dette tidsrum til 71 pct. I saa fald skulde i gjennemsnit for disse aar omtr. 100 000 kom.-læster være udført i norske skibe.

Norges indførsel kan i aarligt gjennemsnit anslaaes til for 1826—30 53 000 og for 1821—25 47 000 kom.-læster[1]. For 1815—20 foreligger fuldstændige opgaver kun over indførselen av kornvarer, som kan anslaaes til omtr. 15 500 kom.-læster aarlig[2]. Under hensyntagen til det almindelige saltforbrug og til størrelsen av udførselen av saltede fiskevarer kan indførselen av salt i disse aar gjennemsnitlig antagelig anslaaes til omtr. 9 500 kom.-læster. For indførselen av de øvrige varer foreligger opgave kun for et faatals vedkommende[3]. Under hensyntagen til ind-

[1] Opgave over indførselen av kornvarer og fedevarer 1821—30 i Stort.-forh. 1828 juli ad s. 84 tabel 5, i Oversigt over Amtmændenes Rapporter ang. Norges økon. Tilstand ved Udgangen av 1829 tabel 2 og i Den Constitutionelle for 1836 nr. 330—31 (Schweigaard), suppleret med opgaver over indførselen til Nordland og Finmarken i 1828 fra Oversigt tabel 4, i 1829 fra Handelstidende 1831 s. 4134 og 4143. For den øvrige indførsel findes nøiagtige opgaver for 1821—23 i Patrioten h. 3 s. 73 følg. og for 1826 i maanedlige opgaver i Handelstidende 1826—27. For denne sidste del av indførselen findes for 1824—25 ingen opgave, for 1827—30 kun for de vigtigste artikler, nemlig for 1827 og 1830 i maanedlige opgaver i Handelstidende og for 1828 og 1829 i Handelstidende 1830 s. 3749. De manglende opgaver er ansat anslagsvis efter de tilsvarende opgaver for de nærmestliggende aar.

[2] Rigstidende 1822 nr. 46.

[3] Stort. ark. 1822 Stort. extraktprot. 4 bilag 1 nr. 5.

Digitized by Google

førselen i 1821—23 kan antagelig indførselen av disse øvrige varer sættes til omkr. 6 000 kom.-læster, saa at den hele indførsel for aarene 1815—20 skulde udgjøre i gjennemsnit omtr. 31 000 kom.-læster. Naar indførselen for dette tidsrum var saa meget mindre end for de følgende, har dette for den aller væsentligste del sin grund i den mindre indførsel av korn. Størstedelen av det korn som indførtes til Norge fra Danmark, bragtes i danske skibe. Den mængde korn som de danske skibe bragte, kan for aarene 1821—30 sandsynligvis sættes til i gjennemsnit 12 000 kom.-læster, efter drægtigheden av de danske skibe i fart fra Danmark til Norge, og for aarene 1815—20 — rigtignok paa et noget usikkert grundlag — paa grund av den mindre korntilførsel sættes til 9 000 kom.-læster[1]. Den øvrige indførsel kom i alt væsentlig kun fra enkelte lande: kornet fra Østersjøen, den anden store indførselsartikel, saltet, fra Portugal, Spanien, Frankrige og Italien, medens skibene fra Britannien og Nederlandene i regelen gik i ballast tilbage til Norge. Tager man hensyn til størrelsen av indførselen fra hvert av disse sidstnævnte lande, fordeler denne paa norske og udenlandske skibe efter disse skibes del i farten fra vedkommende land, og ved fastsættelsen av dette forhold efter skibsfartstabellen tager hensyn til tabellens feil i opgaverne over indkomne skibe, bliver resultatet, at indførselen i norske skibe i 1826—30 udgjorde 32 500 kom.-læster eller 61 pct. i aarlig gjennemsnit av den hele indførsel. Overføres dette forhold paa de tidligere tidsrum, bliver det for femaaret 1821—25 27 500 kom.-læster eller 58 pct. og for tidsrummet 1815—20 17 500 kom.-læster eller 56 pct. av indførselen som foregik i norske skibe. Av en sammenligning mellem de

[1] Ifølge Finansdept. ref.-prot. 25 nr. 518 indkom til Norge i 1818 815 danske skibe.

ovenfor foretagne beregninger over drægtigheden av norske ladede skibe i fart fra og til Norge fremgaar, at i 1826—30 76 pct., i 1821—25 78 og i 1815—20 83 1/2 pct. av Norges skibe gik hjem i ballast, eller, hvad der kommer ud paa det samme: de vendte hjem med en ladning som for de tre tidsrum kun udgjorde i gjennemsnit henholdsvis 24, 22 og 16 1/2 pct. av deres drægtighed.

Fragtfart mellem fremmede lande. *Sverige.* Mellemrigsanordningen av 1825 fik stor betydning for udviklingen av Norges skibsfart. De billige, tarvelig udstyrede, rummelige norske skuder, som var saa vel skikket for farten med trælast over Nordsjøen, kunde med sit dygtige, sjøvante mandskab udføre denne transport billigere end de svenske skibe; »skibsfartens drivmidler er kostbarere i Sverige end i Norge«, siger Jacob Aall[1]. For 1825 havde farten med norske skibe fra Sverige til andre lande end Norge været ubetydelig og lidet lønnende paa grund av de store avgifter som de i denne fart maatte betale i Sverige. Efterat norske skibe i 1825 ogsaa for denne fart var blevet fritaget for at betale større avgifter i Sverige end landets egne skibe, optog de med held konkurrancen med de svenske skibe, og Sveriges trælastudforsel blev i stigende grad overtaget av norske skibe. Svenskerne solgte tildels sine mindre gode skibe til nordmændene, som saa satte disse skibe ind i trælastfarten, medens svenskerne til gjengjæld anskaffede sig større, kostbarere og bedre udstyrede skibe, som de satte i fart paa længere farvande. Den britiske sjøfartslov forbød, som tidligere nævnt, indførselen av trælast med andre skibe end udførselslandets egne. Men denne bestemmelse kom her ikke i veien for nordmændene, fordi Britannien ansaa

[1] Nutid og Fortid III, 1 (1836), s. 236.

Digitized by Google

Norge og Sverige som een stat og derfor ikke saa noget brud paa sin sjøfartslovs bestemmelse i at nordmændene førte trælast fra Sverige til Britannien. Udviklingen av Norges fragtfart fra Sverige tilhører dog mere et følgende tidsrum; i den tid som her omhandles, var denne fart endnu kun i sin begyndelse.

I Norsk Handelstidende foreligger (fra september 1825) opgave over de norske skibe som passerede Øresund, med oplysning om hvert skibs avgangssted, bestemmelsessted og ladningens art. Sammenlignes disse opgaver med de opgaver som foreligger andensteds, over antallet av norske skibe som i disse aar passerede Øresund[1], hvilke sidste vistnok er mere nøiagtige, viser det sig at de første er noget lavere, saa at de for at stemme med de sidste maa forøges med et procenttal som udgjør for 1826 13.1, for 1827 8.6, for 1828 19.8, for 1829 5.4 og for 1830 6.5. Ifølge Handelstidendes opgaver var antallet av ladede norske skibe i fart mellem svensk havn indenfor og ikke-norsk havn udenfor Øresund i hvert av aarene 1826—30 henholdsvis 35, 31, 29, 50 og 48, eller forøget med de ovennævnte procenttal henholdsvis 40, 34, 35, 53 og 51. For 1830 foreligger ogsaa i Handelstidende i meddelelser fra Gøteborg opgaver over antallet av norske skibe i fart mellem Gøteborg og ikke-norsk havn, med angivelse av skibets og førerens navn; antallet av de ladede av disse skibe var 47. Sammenlignes denne opgave med en anden opgave i Handelstidende over »ankomne og avgaaede skibe«, som i regelen vistnok var avgivet fra konsulatkontorerne i vedkommende udenlandske havnestæder, og hvor ogsaa baade skibets og førerens navn er angivet, viser det sig at den første opgave er meget for lav. Da der i opgaven over »ankomne og avgaaede skibe« ogsaa er med-

[1] Se s. 395.

Digitized by Google

taget endel ikke-norske skibe og skibenes hjemstavn ikke er opgivet, lader det sig ikke altid med sikkerhed avgjøre om de der anførte skibe i fart mellem Gøteborg og ikke-norsk havn er norske eller svenske. Men efter de der meddelte opgaver maa sandsynligvis det ovenfor anførte tal av ladede norske skibe mellem Gøteborg og ikke-norsk havn forøges med 16, altsaa til 63, og da opgaven over »ankomne og avgaaede skibe«« i sig selv er meget ufuldstændig, trænger dette tal en yderligere forøgelse. Man træffer sandsynligvis nogenlunde det rette ved at gaa ud fra, at antallet av ladede norske skibe i fart mellem Gøteborg og ikke-norsk havn i 1830 har været omkr. 70, altsaa betydelig større end antallet av ladede norske skibe i fragtfart paa de svenske Østersjøhavne. Forholdet har vistnok været det, at i de første aar efter mellemrigsanordningen av 1825 var det særlig paa Gøteborg at de norske skibe drev fragtfart. Endnu i slutningen av 30-aarene var norske skibes fragtfart fra Gøteborg ligesaa stor som fra alle andre svenske havne tilsammen[1]; senere forandrede forholdet sig, saa at der gik langt flere norske skibe i fragtfart fra de svenske Østersjøhavne end fra Gøteborg. Det skulde da snarere være for lavt end for høit ansat at gaa ud fra, at forholdet mellem den norske fragtfart paa Gøteborg og paa Sveriges Østersjøhavne var det samme i aarene 1826—29 som det var i 1830. Tør man gaa ud fra et saadant forhold, skulde antallet av de norske ladede skibe i fragtfart mellem Sverige og ikke-norsk havn have været i noget avrundede tal i 1826 95, i 1827 80, i 1828 85, i 1829 125 og i 1830 120. Over drægtigheden av disse skibe foreligger ingen opgave. I gjennemsnitsstørrelsen av norske skibe i fart fra Norge til Sverige var der en stigning i aarene 1829—30; dette tyder

[1] Schweigaards Statistik s. 154.

Digitized by Google

paa at der var stigning i gjennemsnitsstørrelsen av norske skibe i fart fra Sverige til fremmede lande. Men for de første av disse aar er der ingen grund til at tro, at disse sidste skibe skulde været større end norske skibe i fart fra Norge til de samme lande. Naar i slutningen av 30-aarene disse norske skibe i fart fra Sverige havde en gjennemsnitsstørrelse av omtr. 100 kom.-læster[1], maa dette have sin grund i, at paa den tid udgjorde de store trælastskuder en procentvis meget større del av disse skibe, fordi norske skibes deltagelse i Sveriges trælastudforsel paa den tid var den mangedobbelte av, hvad den var i den tid som her omhandles; men dette forhold kan ikke gjælde paa denne sidste tid, da endnu en temmelig betydelig del — fra de svenske Østersjøhavne over 1/4 — av disse skibe var mindre fartøier med anden ladning end trælast. Regner man for norske skibe i fart fra Sverige til fremmede lande for de tre første av disse aar samme gjennemsnitsstørrelse som for norske skibe i fart fra Norge til de samme lande og for de to sidste aar et lidet tillæg til denne størrelse, bliver drægtigheden av disse skibe i 1826 6 200 kom.-læster, i 1827 5 200, i 1828 5 700, i 1829 9 000 og i 1830 8 700 kom.-læster. Særlig paa grund av det usikre ved de ovennævnte beregninger for skibsfarten paa Goteborg kan disse tal selvfølgelig ikke gjøre fordring paa nogen nøiagtighed.

De øvrige Østersjøhavne. Ifølge de ovenfor nævnte opgaver i Handelstidende over norske skibe som passerede Øresund, forøget med de sammesteds nævnte procenttal, var antallet av ladede norske skibe i fart mellem ikke-svensk Østersjøhavn og ikke-norsk havn udenfor Øresund i 1826 70, i 1827 91, i 1828 116, i 1829 129 og i 1830 163. Da av disse skibe mere end halvdelen gik i anden fart

[1] Schweigaards Statistik s. 177.

Digitized by Google

end trælastfart, var deres gjennemsnitsstørrelse langt mindre end gjennemsnitsstørrelsen av de norske skibe i fragtfart fra Sverige. Med lidt veksling i skibenes gjennemsnitsstørrelse for de forskjellige aar efter ladningens art og skibenes bestemmelsessted har jeg sat drægtigheden av disse skibe for 1826 til 3 500 kom.-læster, for 1827 5100, for 1828 6 200, for 1829 6 600 og for 1830 til 8 100 kom.-læster.

Mellem andre lande. Foruden fragtfarten paa Sverige og Østersjøen blev der av norske skibe drevet en fragtfart ogsaa paa andre lande som var ikke ganske ubetydelig. Under Handelstidendes rubrik »ankomne og avgaaede skibe« findes fortegnelser over norske skibe i fragtfart mellem udenlandske havne. Disse fortegnelser indeholder ingen oplysninger om hvorvidt skibet har været ladet eller ballastet; efter skibets avgangssted og bestemmelsessted vil man dog saa nogenlunde kunne danne sig en mening om dette spørsmaal. De aller fleste av de i fortegnelserne nævnte skibe er norske; men der forekommer av og til ogsaa skibe som efter skibets og førerens navn maa være udenlandske, og det er ikke altid let at gjøre sig op en mening om skibets nationalitet, saa meget mere som skibets og førerens navn ofte er forvansket. Paa grund av sin ufuldstændighed er fortegnelserne mindre brugbare for 1829 og ganske ubrugbare for de tidligere aar, men synes for 1830 at være mere fuldstændige. Rigtignok viser en sammenligning med den tidligere benyttede opgave for 1830 over ladede norske skibe i fart mellem Østersjøen og ikke-norsk havn at av disse sidste er kun en tredjedel optaget i den her nævnte fortegnelse; men forholdet maa være et andet med hensyn til fortegnelsen over norske skibe i fart mellem andre udenlandske havne. Ifølge denne fortegnelse skulde i 1830 omtr. 66 norske ladede skibe have gaaet i fragtfart mellem andre udenlandske

Digitized by Google

steder end fra og til Sverige og Østersjøen. Regner man for disse skibe en gjennemsnitsstørrelse av 60 kom.-læster, bliver deres samlede drægtighed omtr. 4 000 kom.-læster. Tallene maa under hensyn til opgavens ufuldstændighed ansees noget lave, skjønt helt urimeligt synes tallet 4 000 kom.-læster ikke at være, sammenlignet med forholdene i slutningen av 30-aarene, hvor drægtigheden av norske ladede skibe i denne samme fart efter ikke ganske fuldstændige konsulatberetninger var i 1837 7—8 000, i 1838 4—5 000 kom.-læster[1].

Tilsammen skulde da drægtigheden av de norske ladede skibe som i 1830 gik i fragtfart mellem udenlandske havne, have udgjort 21 000 kom.-læster eller lidt mere.

Skibsfartens udbytte.

Som et middeltal for 1826—30 kan efter de foreliggende oplysninger fragtpriserne pr. kom.-læst for fart fra Norge sættes til 6 spd. til Sverige, 4 spd. til Danmark, 7 1/2 spd. til Britannien, Nederlandene og tyske havne ved Nordsjøen, 9 1/2 spd. til de øvrige Østersjøhavne, 10 spd. til Frankrige, 17 spd. til Portugal og Spanien og 23 1/2 spd. til det øvrige Middelhav — alt i sølv. Jeg har for fart til Norge regnet med 20 pct. lavere fragt fra Sverige, Britannien, Nederlandene og tyske havne ved Nordsjøen og har regnet 9 spd. fra Frankrige, 14 1/2 spd. fra Portugal og Spanien og 15 spd. fra Middelhavet (Italien). Indførselen fra Frankrige, Portugal-Spanien og Italien bestod for den aller væsentligste del av salt. Naar forskjellen mellem fragten til og fra Frankrige ikke er større, har dette sin grund i, at det franske salt førtes den længere vei fra Sydfrank-

[1] Schweigaards Statistik s. 177.

Digitized by Google

rige ved Atlanterhavet, medens udførselen til Frankrige (trælast) for det meste førtes den kortere vei til Nordfrankrige. Naar paa den anden side forskjellen mellem fragt til og fra Middelhavet er saa stor, har dette delvis sin grund i, at saltet førtes fra Italien, medens en stor del av udførselen (torfisk) gik den lange vei til Triest. Der var i Norge forskjellige priser paa fransk, spansk-portugisisk og italiensk salt, vistnok betinget ved forskjellen i transportomkostninger fra de forskjellige lande; forholdet mellem disse priser og de ovenstaaende fragtpriser giver omtrent samme indkjøbspriser for saltet paa de forskjellige produktionssteder. Jeg har for Danmark og Østersjøen regnet med samme hjemfragter som udfragter, fordi indførselen fra disse steder foregik ligesaa meget eller mere med udenlandske skibe end med norske og derfor ikke havde karakteren av nogen returfragt for norske skibe; dette bekræftes ogsaa av oplysninger som foreligger om hjemfragterne fra Østersjøen. For fragtfarten mellem udenlandske havne har jeg for skibe fra Gøteborg regnet med samme fragtpriser som fra Norge og fra Østersjøen med i gjennemsnit 40 pct tillæg til fragtpriserne fra Norge til de samme steder[1]. Efter dette skulde den indseilede fragt i aarligt gjennemsnit for tidsrummet 1826—30 for norske skibe i fart fra Norge til udlandet have udgjort 1 125 000 spd., for norske skibe i fart fra udlandet til Norge 280 000 spd., mellem Sverige og de øvrige Østersjølande paa den ene side og ikke-norsk havn udenfor Øresund paa den anden side henved 150 000 spd., tilsammen 1 555 000 spd. sølv. Lægges hertil indtægten av fragtfarten mellem andre udenlandske havne, som for 1830 blev anslaaet til mindst 4 000 kom.-læster og i gjennemsnit for femaaret 1826—30 sand-

[1] Opgaver i Handelstidende over fragtpriserne 1826—30 saavel fra Norge som fra Østersjøen.

Digitized by Google

synligvis har været noget mindre, skulde man komme op i 1 600 000 spd. sølv som den gjennemsnitlige bruttoindtægt av Norges udenrigske skibsfart i aarene 1826—30.

For tidsrummet 1821—25 foreligger kun sparsomme oplysninger om fragtpriserne[1]. Men da disse for aarene 1821—24 synes gjennemsnitlig at have været omtrent de samme som for aarene 1826—30 og for 1825 at have ligget omtr. 50 pct. høiere, har jeg for hele tidsrummet 1821—25 regnet med 10 pct. høiere fragtpriser end for de følgende fem aar. Da i dette tidsrum en forholdsmæssig større del av trælasten førtes til Britannien og en mindre del til Frankrige end i tidsrummet 1826—30, medfører dette en smule mindre fragtindtægt for udførselen. Regnes forøvrigt med samme forhold med hensyn til størrelsen av udførselen til og indførselen fra de forskjellige lande og mellem norske og udenlandske skibes del i denne fart som for 1826—30, bliver for tidsrummet 1821—25 de norske skibes indseilede fragt for udførselen 1 115 000, for indførselen 260 000, tilsammen 1 375 000 spd. sølv. Om Norges fragtfart mellem udenlandske havne foreligger for disse aar ikke saadanne oplysninger at man paa grundlag derav kan anstille nogen beregning over udbyttet. Norges fragtfart fra Sverige til ikke-norske havne var i 1825 betydelig, men derimod ganske liden for de tidligere aar, da den nye mellemrigsordning med Sverige endnu ikke var kommet istand. Paa de ikke-svenske Østersjøhavne og paa de øvrige udenlandske havne var vistnok Norges fragtfart i dette tidsrum betydelig mindre end i aarene 1826—30. Sandsynligvis kan det hele bruttoudbytte av Norges skibsfart paa udlandet 1821—25 sættes til mellem 1 450 000 og 1 500 000 spd. sølv.

---

[1] Handelstidende 1825 s. 3; Stort. ark., Stort. extr.-prot. 294, forskjellige bilag til komiteindst. ang. kjøbstædskattens fordeling; Worm-Müller, Christiania Sparebank I, s. 94 og 186.

Digitized by Google

I tidsrummet 1815—20 synes fragterne gjennemsnitlig at have ligget omkr. 10 pct. over fragterne 1826—30[1]. Regnes paa grund av den større trælastudførsel til Britannien og den mindre til Frankrige med en lidt større reduktion av fragtindtægten av udførselen end for foregaaende tidsrum, men forøvrigt paa samme maade som for tidsrummet 1826—30, bliver for dette tidsrum den norske skibsfarts aarlige indtægt av udførselen 880 000, av indførselen 130 000, tilsammen 1 010 000 spd. sølv. Ogsaa i dette tidsrum drev norske skibe lidt fragtfart mellem fremmede lande, men sandsynligvis i saa liden udstrækning, at man ikke kommer for lavt, naar man sætter det gjennemsnitlige bruttoudbytte av norske skibes fart paa udlandet i dette tidsrum til i alt 1 050 000 spd. sølv.

Fra disse beløb maa trækkes de udgifter som skibene havde i udlandet. Til tyrkiske søpas for farten søndenfor Kap Finisterre og paa Middelhavet betaltes 4—5000 spd. sølv aarlig[2], i Øresundstold sandsynligvis 14—15 000 spd. sølv aarlig[3], idet den stigning i tolden som den øgede skibsfart paa Østersjøen vilde have foraarsaget, blev opveiet ved den nedsættelse som var en følge av at Norge ved handelstraktaten med Danmark blev privilegeret ogsaa med hensyn til denne avgift. Men disse udgifter var for intet at regne mod de betydelige omkostninger som skibene havde at udrede i form av lastepenge, fyrpenge, lodspenge, havneavgifter m. m. i fremmede havne. Disse udgifter var forskjellige i de forskjellige lande og var i forhold til fragten større for de skibe som gik hjem i ballast end for

[1] Oplysninger om fragtpriserne i Rigstidende 1820 nr. 58 tillæg; Worm-Müller, Christiania Sparebank I, s. 93—94; Stort. ark. Odelst. Extrakt-prot. 32 (ang. oprettelse av frihavn i Kristiansand).

[2] Granskeren I, s. 169.

[3] Jfr. Stort. ark. 1833, Stort. Extrakt-prot. 102.

Digitized by Google

dem som gik hjem med ladning. I Holland opgives i 1836 omkostningerne for skibe med ladning fra Norge og som gik hjem med ballast, til 24 pct. av fragten[1]. For skibe som kom tilbage flere gange samme aar, var dog udgifterne betydelig mindre, da samme skib betalte lastepenge kun en gang om aaret, og det av den grund sandsynligvis var de samme skibe som kom igjen i løbet av samme aar. For udgaaende skibe var lastepengene halvdelen av hvad de var for indgaaende[2]. Da lastepengene i Nederlandene for et enkelt anløb var høiere end i de fleste andre lande og udgjorde over halvdelen av skibets samtlige udgifter[3], bliver for et norsk skib som kom fra Norge med ladning 3 gange samme aar og hver gang gik hjem med ballast, omkostningerne i gjennemsnit henved 16 pct. av fragten. I Frankrige, hvor disse udgifter var særlig store, opgives de baade i 1833[4] og i 1836 for skibe med ladning fra Norge og som gik hjem i ballast, til 37 pct. av fragten. I Riga opgives de i 1833 til 13 pct. for skibe med returfragt, i 1836 til 25 pct. for skibe som gik hjem i ballast. I Rusland, Nederlandene og Frankrige var sandsynligvis de her nævnte avgifter i det væsentlige gjældende siden 1815, da der ikke nævnes noget om større forandringer. I Nederlandene blev der vistnok rent midlertidig foretaget en forhøielse av avgifterne, idet der i oktober 1816 blev paalagt fremmede skibe en saa betydelig lasteavgift at den vilde have udelukket norske skibe fra de nederlandske havne[5]; men da det blev forklaret

[1] Den Constitutionelle 1836 nr. 111—13, hvorfra ogsaa tildels de nedennævnte oplysninger vedk. Frankrige og Rusland er hentet.

[2] Finnansdept. ref.-prot. 50 nr. 136.

[3] Stort. ark. 1827. Odelst. extrakt-prot. 2.

[4] Stort. ark. 1833 Stort. extr.-prot. 102 (trælasthandler Thorne, Drammen).

[5] Nationalbladet hefte 6 s. 24.

Digitized by Google

for det nederlandske ministerium at nederlandske skibe i Norge behandledes som privilegerede, bestemtes det i juni 1817 at der i Nederlandene ikke skulde betales høiere lasteavgifter av norske skibe end av de indenlandske[1]. For de andre lande foreligger ikke oplysninger om skibsudgifternes størrelse i forhold til fragten fra Norge. Fra Danmark foreligger oplysning kun om lastepengene[2]; de var omtrent lige store for udgaaende som for indgaaende skibe, for skibe med ladning som for skibe med ballast, og var 50 pct. høiere for norske skibe før handelstraktaten med Danmark av 1826 end de var senere. I Hamburg var skibsavgifterne lige fra 1814 saa lave at de ikke dækkede de i skibsfartens interesse fornødne omkostninger. Om forholdene i Britannien foreligger i 1819 fra Carsten Anker oplysninger[3], som han har indhentet hos det Ankerske fideikommis, og som er bekræftet av skibsredere i Kristiania. Ifølge disse oplysninger udgjorde et norsk skibs udgifter i Britannien dengang 22 pct. av hvad ovenfor er ansat som denne tids gjennemsnitsfragt fra Norge til Britannien. Det synes at fremgaa av de opregnede udgiftsposter og av fremstillingen forøvrigt, at i udgifterne ikke er indbefattet lodspenge, men ellers alle udgifter baade for indgaaende og udgaaende, sandsynligvis da for udgaaende skibe med ballast, idet skibe med ballast betalte mindre avgifter end skibe med ladning. Ved sammenligning av disse udgifter med et britisk skibs udgifter i Britannien, indhentet hos en britisk skibskaptein i Kristiania, udregner Carsten Anker, at udgifterne for et norsk skib er 43 pct. høiere end for et britisk. Han regner da en kommercelæst (efter ældre maal) = 2 ¾ engelske ton. Regner man som almindelig en kommercelæst (efter ældre maal) = 2.6 engel-

[1] Finansdept. ref.-prot. 20 nr. 200.
[2] Finansdept. pakkesager 418 (Rigsark.).
[3] Finansdept. journalsager 1819 B nr. 1570 (Rigsark.).

Digitized by Google

ske ton, hvilket vistnok snarere er for meget end for lidet, bliver procenten ikke 43, men 51. Ved den tidligere nævnte »note« av den britiske regjering, dat. 15. 7. 1824, blev det bestemt, at Norge skulde med hensyn til avgifter av skibe og varer i dem i Britannien stilles lige med indenlandske. Derved kom de ovennævnte udgifter til istedenfor 22 pct. at udgjøre 14—16 pct. av fragten, efter dennes gjennemsnitsstørrelse i de forskjellige tidsrum. I Spanien, Portugal og Italien var skibenes omkostninger meget høie; i Østerrige (Triest) blev efter en oplysning fra 1820, saaledes som tidligere nævnt, norske skibe i enhver henseende behandlet som indenlandske. — Sammenfattes disse noget ufuldstændige oplysninger, kommer man nærmest til det resultat, at av norske skibes fragt mellem Norge og udlandet udgjorde de her omhandlede udgifter i tidsrummet 1815—20 23 pct., i 1821—25 22 og i 1826—30 21 pct. For norske skibe i fart mellem udenlandske havne maa da regnes den dobbelte procent. Fra de beløb der tidligere er opstillet som indtægten av skibsfarten, maa da trækkes for 1815—20 270 000 spd. og for de to følgende fem-aar henholdsvis 370 000 og 400 000 spd., saa at udbyttet for Norge av dets skibsfart paa udlandet skulde blive i aarlig gjennemsnit for 1815—20 780 000, for 1821—25 lidt over 1 100 000 og for 1826—30 omkr. 1 200 000 spd. sølv. Heri er ikke taget hensyn til havariudgifter i udlandet, om hvis størrelse ingen oplysninger foreligger. — Paa grund av mangelfulde oplysninger er disse tal, som det vil sees, for en del bygget paa sandsynligheder og skjønsmæssige ansættelser og kan derfor selvfølgelig ikke gjøre fordring paa nogensomhelst nøiagtighed.

Den indenrigske skibsfart.

Til den indenrigske skibsfart brugtes i regelen flaadens mindste skibe, fartøier under 20 kom.-læsters drægtighed.

Digitized by Google

Drægtigheden av disse skibe var i aarlig gjennemsnit for aarene 1814—15 6 800 kom.-læster, for 1816—20 7 800, for 1821—25 8 800 og for 1826—30 9 900 kom.-læster. Disse tal kaster lys over den indenrigske skibsfarts størrelse. Men man kan ikke derav drage nogen sikker slutning om størrelsen av den del av flaaden som var optaget i denne fart, dels fordi, som tidligere anført, endel smaafartøier, særlig i det vesten- og nordenfjeldske, ikke er medtaget i opgaverne over skibsflaadens størrelse, dels fordi der i den indenrigske skibsfart ogsaa brugtes nogle større skibe, og fordi endel av smaafartøierne ogsaa brugtes i farten paa Sverige og særlig paa Danmark. Da det sidste forhold vistnok mere end opveier virkningen av de to forstnævnte, er tallene sandsynligvis noget for høie som udtryk for den del av flaaden som var beskjæftiget i kystfarten. Tallene viser, som ogsaa Schweigaard fremhæver[1], at den indenrigske skibsfart var i stærk stigning[2].

De indenlandske skibsavgifter.

Av skibsavgifterne indbragte i gjennemsnit for aarene 1815—18 lastepenge, skibsfragtavgifter — hvilke sidste for skibe, ladet med trælast, beregnedes kun med 1/6 av den for andre skibe gjældende avgift — og fyravgifter henholdsvis 33 000, 26 000 og 19 000 spd.[3] og toldsportler antagelig omkr. 11 000 spd.[4], naar 10 rigsbankdaler

[1] Statistik s. 183.

[2] Dampskibsfarten i Norge, som tog sin begyndelse i 1827 — med ruter Kristiania — Kristansand og Kristiania — Kjøbenhavn, i 1828 ogsaa med en rute Kristiania — Bergen, og som i de første aar væsentlig var beregnet paa befordring av post og passagerer, ligger det udenfor nærværende avhandlings ramme at behandle.

[3] Rigstidende 1821 nr. 6, 66, 72 og 78 bilag litr. A.

[4] Beløbet for toldsportler er beregnet efter satserne i Regjeringens resolution av 5. 9. 1817.

Digitized by Google

regnes = 1 spd. Under lastepenge er i regnskaberne ogsaa indbefattet ransonpenge, som imidlertid kun udgjorde en bagatel. Lastepenge og skibsfragtavgifter betaltes kun av skibe i fart paa udlandet, fyrpenge og toldsportler ogsaa av fartøier i indenrigsk fart. I ovennævnte beløb av fyravgifter er ogsaa indbefattet avgiften for skibe i indenrigsk fart, hvilket derimod ikke er tilfældet med beløbet av toldsportler. Ved provisorisk anordning av 7. 12. 1818 blev ransonpenge, skibsfragtavgifter og toldsportler ophævet; men til gjengjæld blev lastepenge og fyravgifter forhøiet saa overordentlig, at de, skjønt lastepengene ved en ny provisorisk anordning av 5. 8. 1819 blev noget modereret, alligevel for aarene 1819—20 udgjorde i gjennemsnit 171 500 spd. aarlig eller henved det dobbelte av hvad de fem nævnte arter av skibsavgifter udgjorde i de foregaaende aar. Naar skibsavgifterne forhøiedes saa stærkt i 1818, skeede dette vistnok av finansielle grunde, idet størstedelen av de indkomne penge ikke blev benyttet til skibsfartens bedste; ialfald blev av de 1 570 000 spd. som fyravgifterne indbragte i aarene 1815—46, ikke mindre end 943 000 inddraget som overskud i statskassen[1].

Lastepengene var efter anordningen av 1819 for fart til de fleste europæiske lande 60 sk. pr. kom.-læst for ladede skibe og 30 sk. for ballastede, det dobbelte for fart til havne i Middelhavet, det halve eller noget derunder for fart til Sverige. Ved lov av 7. 8. 1827 blev lastepengene nedsat med lidt over 10 pct., og ved lov av 25. 6. 1830 blev de yderligere nedsat omtr. 20 pct.; derimod gjorde ingen av disse love nogen forandring i fyravgiften. I aarlig gjennemsnit var beløbet av lastepenge og fyravgift tilsammen for 1821—25 200 000 spd. (i sølv 132 000 spd.), for 1826—30 193 000 spd. (i sølv 143 000

[1] Tvethe, Statistik s. 165.

Digitized by Google

spd.). Av lastepengenes og fyravgiftens samlede beløb udgjorde den del av fyravgiften som betaltes av den indenrigske skibsfart, kun en liden brøkdel, maaske snarere under end over 5 pct. Resten fordelte sig sandsynligvis med omtr. 1/3 paa udenlandske og 2/3 paa norske, vistnok med en lidt større procentdel paa udenlandske skibe før 1826, fordi danske skibe som uprivilegerede da betalte 50 pct. tillæg til avgifterne.

Foruden lastepenge og fyravgift betaltes der lodspenge, havneavgifter m. m., hvilke udgifter var forskjellige paa de forskjellige steder. Endelig betaltes kvarantæneavgift, som ikke hvilte direkte paa skibsfarten, men betaltes av mandskabet, og som varierede fra 4 800 spd. (48 000 rbd.) i 1815 til 14000 spd. i 1828. Om kvarantæneavgiften gjælder det samme som om fyravgiften, at det meste gik som en ren indtægt i statskassen.

Da alle disse avgifter betaltes i speciedaler papir, varierede deres størrelse i sølv meget i de forskjellige aar, efter sedlernes værdi; saaledes var de vaaren og sommeren 1825, da sedlerne stod omtrent i pari mod sølv, dobbelt saa høie i sølv som sommeren 1822, da sedlernes kurs var over 200.

Der klagedes i samtiden ofte over, at skibsavgifterne i Norge var for høie og at de var høiere end i andre lande. En sammenligning mellem skibsavgifterne i Norge og i andre lande, udtrykt i tal, lader sig ikke anstille, fordi der ikke foreligger oplysning om størrelsen av de samlede skibsavgifter i Norge eller om deres procentforhold til fragterne. En sammenligning vanskeliggjøres ogsaa ved forvirringen i Norges pengevæsen og ved at skibsavgifterne beregnedes paa forskjellig maade i de forskjellige lande. Men at dømme efter lastepengenes størrelse var avgifterne i Norge høiere end i de fleste andre lande. Efter hvad tidligere er oplyst, var lastepengene i Norge mange gange høiere

Digitized by Google

end i Sverige og betydelig høiere end i Danmark. Det anførtes paa Stortinget i 1830[1], at de paa den tid var 50 pct. høiere end i Nederlandene for et skib som gjorde 3 reiser did om aaret — hvilket stemmer med de oplysninger som forøvrigt foreligger — og at de var 4 gange saa høie som i Britannien. I Frankrige var lastepengene for norske skibe adskillig høiere end i Norge (francs 4.50, efter 1. 10. 1829 5 fr. pr. ton[2] -- sandsynligvis for indgaaende med ladning og udgaaende med ballast); men i Frankrige havde norske skibe ikke lige rettigheder med indenlandske, og for de sidste var lastepengene sandsynligvis betydelig lavere.

Skibsfartens lønsomhed.

Størrelsen av Norges skibsflaade var i gjennemsnit for aarene 1815—20 omtr. 79 250 kom.-læster. Den del av Norges udførsel som gik med norske skibe, er ovenfor for samme tidsrum anslaaet til omtr. 100 000 kom.-læster. Regner man, at hvert av de norske skibe som besørgede denne udførsel, gjorde i gjennemsnit 3 reiser om aaret[3], bliver det vel 33 000 kom.-læster som var optaget i denne fart. Regnes videre at omkring et par tusen kom.-læster var optaget i fragtfart mellem udenlandske havne og noget mindre end 7 600 kom.-læster i den indenrigske fart, bliver resultatet at omkring 42 000 kom.-læster i disse aar var beskjæftiget og at omkr. 37 000 kom.-læster av Norges skibsflaade laa uvirksom. Regnet paa samme maade bliver forholdet for femaaret 1821—25: Skibsflaadens størrelse 65 400 kom.-læster, optaget med udførselen 41 000, i fragt-

---

[1] Patrouillen 1830 nr. 82—84.
[2] Handelstidende 1829 s. 2941.
[3] Jvfr. Den Constitutionelle 1836 nr. 113 og Schweigaards Statistik s. 189—90.

Digitized by Google

fart mellem udenlandske havne antagelig vel 4 000, i indenrigsk fart mindre end 8 800, ubeskjæftiget omkr. 12 000 kom.-læster. For femaaret 1826—30: Skibsflaadens størrelse 68 100 kom.-læster, optaget med udførselen 44 300, i fragtfart mellem udenlandske havne 7—8000, i indenrigsk fart mindre end 9 900, ubeskjæftiget omtr. 7 000 kom.-læster. Av den ubeskjæftigede del av flaaden var sandsynligvis en del ude av virksomhed ikke av mangel paa fragter, men fordi den var under reparation.

Naar forholdet var som i aarene 1815—20, at henved halvdelen av flaaden ikke kunde finde beskjæftigelse, maatte dette selvfølgelig have den virkning, at konkurrancen mellem skibseierne drev fragterne ned til et minimum. Naar alligevel fragterne, saaledes som tidligere nævnt, holdt sig lidt høiere i dette tidsrum end i de følgende — med en undtagelse for høikonjunkturaaret 1825 — havde dette sin grund i at skibsfartens udgifter var større. Vistnok var skibsavgifterne i Norge lavere før 1819 end i den følgende tid; men for aarene 1815 og 1818 var dette paa grund av pengenes kurs mere nominelt end reelt; og de lavere skibsavgifter i Norge blev mere end opveiet ved den merudgift som skibsfarten havde paa andre omraader. I Britannien og Danmark var i denne tid, som ovenfor anført, skibsavgifterne betydelig høiere end senere. Dertil kom, at udgifterne til proviant for skibenes besætning i denne tid var langt større end senere paa grund av de svære priser paa levnetsmidler[1]; i Norge stod priserne paa kornvarer i 1815—20 ifølge kapitelstaksterne 30—40 pct. høiere end

[1] Oplysninger om et skibs udgifter (i 1833) til besætningens proviantering og lønninger under ett i Stort. ark. 1833, Stort. extr.-prot. 102; om lønninger for mandskab og skipper i C. Tjøstolvsen, Beretninger om Oxefjorden s. 62 (for 1817) og Axel Kielland, Familien Kielland s. 151 (for begyndelsen av 20-aarene).

Digitized by Google

i den følgende tid, og prisforskjellen med hensyn til poteter, flesk og flere andre varer var ikke mindre. Skjønt fragterne laa lidt høiere end senere, var aarene 1815—20 sandsynligvis skibsfartens vanskeligste tid i det tidsrum som her omhandles. Der mangler da selvfølgelig heller ikke paa klager for de forskjellige aar. »Hvad skibsfragter angaar, da er de, i det mindste for det nærværende, saa ringe, at det ei kan lønne sig for skibrederne at lade skibene fare,» siger statsraad Tank høsten 1815[1]. I en forestilling til Stortinget fra samme tid fra en skibsreder i Tvedestrand udtales, at tiderne for skibsrederne er saa daarlige, »at den redelige borgers fartøier maa ligge uvirksomme, medens de som seiler, enten leverer falsk angivelse eller seiler uden angivelse og uden at betale noget enten av fartøi eller ladning. — — Man synes,« siger han senere, »udsigterne er saa mørke som de nogensinde har været for skibseierne her i landet«[2]. »Norge eier et saa stort antal av skibe,« udtales vaaren 1818 av dispachør Jæger, stortingsrepræsentant for Arendal[3], »at neppe halvdelen av samme under nærværende konjekturer kan bruges i farten«, en udtalelse som, efter hvad tidligere er anført, ikke indeholder nogen større overdrivelse. »Det er en almindelig erfaring«, heder det i 1819 i et andragende fra brugseiere, trælasthandlere og skibsredere i byerne fra Drammen til Kristiansand, »at norske skibe med de hidtil gangbare fragter med nød og neppe kan bringe indtægter og udgifter i ligevægt«[4].

Schweigaard siger, at skibsrederiet »fra 1823 av for de dertil bekvemt beliggende distrikter i det hele taget

---

[1] Stort. ark. 1815—16, pakke 39 (Tanks forslag om sagbrugsprivilegierne).

[2] Smst. Odelst. extr.-prot. 356.

[3] Stort. ark. 1821, Odelst. extr.-prot. 13.

[4] Finansdept. ref.-prot. 21 nr. 379.

Digitized by Google

forrentede sig taalelig»[1]. Selv med de reservationer, hvormed udtalelsen er ledsaget, er den neppe ganske rigtig og stemmer ikke med hvad der anføres fra andet hold. Den synkning i de norske penges værdi som naaede sit høidepunkt i 1822, maa have bragt nogen lettelse for skibseierne som for flere andre av landets næringsdrivende, idet skibseierne jo fik sine fragter betalt i gode udenlandske penge og, ved at ombytte disse i norske penge, paa grund av disses værdisynkning fik saameget mere av dem og derved havde saameget lettere for at klare ikke alene skibsavgifterne i Norge, som betaltes i speciedaler papir, men ogsaa udgifterne til skibenes reparation og vedligehold og til lønninger og proviant til mandskabet, idet priserne paa arbeide og norske varer ikke steg saa raskt som pengenes værdi sank. Men fra 1823, da de norske penges værdi igjen begyndte at stige, blev forholdet det modsatte. Pengenes værdistigning i 1823 og 1824 maa have bragt skibseierne vanskeligheder, forudsat at det er rigtigt, hvad tidligere — paa grundlag av meget sparsomme oplysninger — er anført, at disse aar, skjønt de gav trælasthandelen bedre vilkaar, ikke bragte skibseierne høiere fragter. I 1825 steg de norske penges værdi endnu høiere. Men da blev forholdet anderledes, idet fragterne steg betydelig, sandsynligvis, som anført, med omtr. 50 pct., saa at dette aar var skibsfartens fordelagtigste og eneste gode aar i det her omhandlede tidsrum, selv om fordelen ikke helt stod i forhold til fragtprisernes stigning, fordi skibseiernes udgifter i Norge ikke sank i samme forhold som papirpengene steg i værdi, eller anderledes udtrykt: fordi disse udgifter, udtrykt i sølv, var høiere i dette aar end i de foregaaende og efterfølgende. I 1826 begyndte igjen nedgangens tid, og i de følgende aar var skibsfartens kaar ikke synderlig bedre

[1] Statistik s. 141.

Digitized by Google

end i de første aar efter 1814. Den stigende udførsel og indførsel og den stærkt stigende fragtfart mellem fremmede havne bragte *landet* en stadig øgende indtægt av skibsfarten; men med de lave fragtpriser bragte disse forhold ikke skibsfartens mænd nogen større fordel. Indtægten synes for disse hellere at have været synkende end stigende i aarene 1826—30[1]. Skibsfarten delte i det hele skjæbne med trælasthandelen, idet trælastudførselen i skibsrum jo udgjorde den langt overveiende del av landets hele udførsel: for 1815—20 antagelig 86 pct., for 1821—25 83 og for 1826—30 80 pct. Som for trælasthandelen, saa gik ogsaa for skibsfarten 20-aarene ud med mørke udsigter. »Det er bekjendt,« udtalte Wedel i en stortingsdebat i 1830, »at vore skibsredere er i beklagelig forfatning«; en anden taler, kjøbmand Ørn, repræsentant for Skien og Porsgrund, betegner skibsredernes stilling som »høist bedrøvelig«, og en tredje taler, grosserer Føyn, Tønsberg, erklærer skibsredernes evne til at vedligeholde sine skibe for at være betydelig avtaget[2]. Som en almindelig karakteristik udtaler Jacob Aall i 1836, at den stilling som den norske skibsfart »siden krigen har havt, overhovedet maa regnes blandt de mindst fordelagtige vor handelshistorie kan fremvise«[3].

---

[1] Jvfr. Rigstidende 1831 nr. 115 og Finansdept. pakkesager 354 (indberetning fra byfogden i Kragerø).

[2] Patrouillen 1830 nr. 78—84.

[3] Nutid og Fortid III, 1, s. 255.

Digitized by Google

SKULE JARL.

FOREDRAG I VITSKAPSSELSKAPET I KRISTIANIA 16. FEBRUAR 1923

AV HALVDAN KOHT.

Henrik Ibsen har brent inn i oss eit bilete av Skule jarl som vi seint kann gløyme. I «Kongsemnerne» stig han fram for oss med sterke, djupgravne drag: sjelesjuk, jaga og pint av ovund, herja av tvil på seg sjølv og sin eigen rett i live, med hovding-trongen i seg og prydd med mange ypparlege hovding-evner, men evnelaus just i det som skulde lyfte han upp til sann førarskap, utan kraft til å føde den store tanken som kveiker nytt ljos i folkehugen, — ein mann som var esla til noko stort, men som blir liten for di tanken hans stendigt berre krinsar um han sjølv og hans eiga makt, ikkje um det som makta hans skulde tene, — ein mann som på fyrehand er merkt til nederlag imot det truskyldige, truande genie Håkon Håkonsson.

Men denne Skule i «Kongsemnerne» er ingen ting anna enn fri dikting. Han er skapt av Ibsen ut ifrå sjele-strid i han sjølv; han har fått den gripande livssanninga si frå trong og tvil og pine hjå diktaren sin. Han har ytarleg lite med den Skule som historia syner oss. Vi må heilt rive oss laus ifrå diktbilete, um vi skal få tak på den sanne Skule jarl. Etter skildringa hjå Ibsen har skodespelarane funne det naturleg, mest sjølvsagt, at dei skulde spele Skule svarthært og svartdæmd, upptært av sjelesott. Men soga fortel oss med reine ord, at han var ljos og retttskoren i andlete og hadde ljosbrunt, uvanleg fagert hår; klår var han i augo, mild og blid i umgjenge, — slett ikkje eit bilete på ein mann som drogs med myrke tankar, men ei lyst og glede for alle som tente han.

Digitized by Google

Vi kjenner han best ifrå den store soga um Håkon Håkonsson. Men denne soga er slett ikkje serleg velviljug mot han. Tvert imot, — i tevlinga og striden mellom kongen og jarlen gjev ho alltid kongen rett, jarlen urett. Sogeskrivaren, islendingen Sturla Tordsson, har sett i hop soga i umbode til son til kong Håkon, kong Magnus Lagabøte, og allstad er det Håkon som står fremst, — det er han som soga skal feste minne um. Men det merkelege har hendt at sogeskrivaren gjev oss eit mykje rikare bilete av Skule enn av Håkon.

Sturla Tordsson høyrer no ikkje til dei store sjeleskildrarane i den gamle norrøne bokheimen; han kann ikkje på noko vis mæle seg med den store farbror sin, Snorre. Likevel er det underleg kor bleik og fatig kong Håkon blir i soga hans. Vi fær høyre eit par gode barnehistorier som birkebein-hirda har gøymt på, og som syner oss ein kvik, lettnæm gut med evne til å finne eit fyndigt ord i rette stunda. Men denne evna finn vi aldri att hjå den vaksne kong Håkon; forteljinga um han blir so turr og kald. I heile den lange boka si fær ikkje Sturla gjort han stort meir levande for oss, enn den franske munken Matthæus Parisiensis fær teikna han i den eine lina: »est enim vir discretus et modestus atque bene literatus», — «han er ein vetug og smålåten kar og godt boklærd». Vi kann skilje ein mann med ærleg og beinkøyrd rettsvilje, med roleg umtanke i all si ferd, men ein mann utan djervlyndt sjølvstende. Han freistar herme etter kong Sverre so godt han kann, og han lyder etter rådgjevarane sine med altfor åpen hug. Men fiendane hans kann finne på å gje han utnamne Håkon Sveyn, og han eig ingen ting i seg av det som kann fange og fenge; han blir ikkje levande i soge-tradisjonen, han lokkar ikkje fram den biletskapande evna hjå sogeskrivaren sin, han fær ikkje

Digitized by Google

noko sterk-skore andlet — fyrr Henrik Ibsen legg inn i han noko av sine eigne største draumar og syner.

Reint annleis med Skule jarl. Sturla Tordsson er ikkje kar for å støype i hop alle dei einskilde draga til eit stort og fast bilete. Og likevel blir Skule meir levande for oss enn nokon annan mann i soga um kong Håkon. Folkeminne har gøymt på so mange sermerkte ting um han, so han veks upp for oss i liner og former so klåre som elles berre dei ypparste i bilet-rekka frå sogetida. Um soga freistar dekke yver det, so må ho då hjelpe til å stadfeste det som gamle aktstykke vitnar, — at ymse av dei tiltaka som skulde sette stordoms-merke på riksstyringa til Håkon, dei hadde sanne upphave sitt hjå Skule. Til nærare ein kjem inn på han, til sterkare kjenner ein kor det strålar og gneistrar av han. Her er ein mann som i sanning har ei djerv ånd, ein mann med vågemod og ansvarsmod, ein raust kar som viljugt gjev av både åndsrikdom og av gods og gull. Han er ein mann som store tankar og planar fløymer upp i; han kjenner seg fødd til hovding, han eig ein brennande vilje til makt, og han vyrder ingen ting som står i vegen for han. Og nett i fårlegaste striden er han gladast; då skjemtar han lystigt, då lyser det av ånda hans. Han er ein menneske-vinnar som få kan stå seg for, just for di det lever so mykje stort i han.

Det er eit einskilt lovspursmål som det er naudsynt å få på det reine, um ein vil skjønne Skule jarl og døme rett um framferda hans. Det er spursmåle um han åtte noko slag rett til kongedøme i Noreg. Og la det være sagt med ein gong, at då kong Inge Bårdsson døydde i åre 1217, då var Skule den som etter lova stod nærast til arven etter han.

Dette er i strid med den vanlege læra, den som det sigrande partie skapte og dreiv fram til siger i historieskri-

Digitized by Google

vinga òg, — at Skule reint ulovleg freista trenge Håkon Håkonsson ut or kongedøme. Men det kann ingen tvil være um kva lova fyreskreiv um arvgangen. Vi har ikkje det kongelege arvtale i lov som er uppskriven i so tidleg tid. Men samanlikning mellom den lova som Håkon Håkonsson sjølv fekk vedteke i 1260, og den lova som erkebisp Øystein og Erling Skakke freista få fastslege i 1163, gjev oss full visse for kva som var lov og rett i 1217. Lova var at næraste ervingen etter den kongen som døydde, var son hans, og hadde han ingen son, so skulde samfedre bror hans stige inn i arven.

Inge Bårdsson hadde aldri vore gift; men utafor ekteskap hadde han ein son som heitte Guttorm. I dei siste halvhundra åra hadde det likevel meir og meir arbeidd seg fram den tanken at slike uekte søner ikkje skulde ha erverett til kongedøme. Dei hadde ikkje erverett til gods og grunn, og kvifor skulde det gjelde andre reglar for kongedøme? Rike hadde titt havt stor skade av at alle lausbarna til ein konge kom og kravde kongsnamn og part i rike etter han; det skjepla riks-einskapen, og det kunde vekke krig i lande. Ein konge som Sigurd Munn, far til Sverre, hadde kome av dage då han var berre 22 år gamal; men det var i minsto fem søner og to døtrar som stod fram og kalla seg barna hans, so det var ikkje so urimeleg at Saxo Grammaticus kalla han for ein gra-galt, og det var arvkrava til desse sønene som heldt borgarkrigane i gang i ein full manns-alder. Den katolske kyrkja, med erkebispen til førar, hadde streva med å få ende på all denne ufreden; ho heldt alltid uppe programme um fred i samfund og stat. Og i 1163 hadde erkebisp Øystein fått vedteke ei lov um at berre *ein* skulde være konge i lande, og berre ektefødde kongssøner skulde ha erverett. Kong Sverre kom og velte denne lova i koll. Men programme frå 1163 vann seg lenger og lenger fram imot ålmenn god-

Digitized by Google

kjenning. Sverre hadde sjølv teke upp grunnsetninga um at det ikkje skulde være meir enn *ein* konge i lande. Og berre to år etter han var død, i 1204, vart Inge Bårdsson teken til konge just for di han var ektefødd. Han var son til lendmannen Bård på Rein og Cecilia, ei dotter til Sigurd Munn; men han var korkje den elste eller den einaste dottersonen til Sigurd Munn, — han hadde ein eldre bror, Håkon Galen, son til Cecilia med ein svensk lagmann. Den gongen Cecilia rømde heim ifrå denne svenske mannen sin, hadde det lukkas for ho å få ekteskapen sin med han dømd ugild, so ho kunde få gifte seg uppatt med Bård på Rein, og dermed vart Håkon Galen rekna for uekte fødd. Det var erkebispen i Nidaros som i 1204 fekk Håkon Galen sett til sides for den yngre broren, og utvilsamt var det umsyne til ekte og uekte fødsel som avgjorde vale for erkebispen. Nokre år etterpå, i 1213, fekk erkebispen kong Inge til å gå med på ein avtale som vart tinglyst på Øyreting, um at berre ektefødd son skulde erve rike etter han. Og Guttorm, frillesonen, var dermed utestengd. So var det då Skule, samfedre og ektefødd bror, som kom nærast etter.

No var ikkje Skule, soleis som kong Inge, son til kongsdottera Cecilia. Ho døydde berre eit par år etter ho hadde vorte gift med Bård på Rein, og so gifte Bård seg uppatt med Ragnfrid Erlingsdotter frå Kvie i Valdres; i denne ekteskapen var det at Skule Bårdsson vart fødd. Ein kunde då kanskje segje, at sidan Inge Bårdsson hadde vorte konge for mors-ætta si og ikkje for fars-ætta, so fyllte ikkje Skule det krave som lova sette, at ein rett konge skulde høyre til den gamle kongs-ætta, være ætta frå kongar. Men Skule fyllte dette kravet og. Ættfaren for Reins-mennene, Skule Kongsfostre, hadde vore gift med ei ektefødd systerdotter til Harald Hardråde og Olav den Heilage; gje-

Digitized by Google

nom kong Sigurd Su på Ringerike kunde Skule Bårdsson rekne ætta si tilbake til Harald Hårfagre. Skyldskapen hans med kongane vart noko langt ute: han var seksmenning til kong Sverre. Men han høyrde til ætta; han hadde lova med seg her òg.

Det innkaste som kunde bli gjort — og det som dei gamle birkebeinane i sanning gjorde — det var at Inge Bårdsson ikkje med retten skulde vore konge. Det hadde gått soleis for seg at same sumaren som Inge vart hylla på Øyreting i Nidaros, hadde det kome til verda sør i Vingulmork ein sonson til kong Sverre, Håkon Håkonsson. Hadde birkebeinane visst um dette gutebarne, so kann det være rimeleg nok at *han* hadde vorte teken til konge, so liten som han var. Det vart då eit ord som sidan kom til å gå, at Inge Bårdsson sat i fars-arven til Håkon Håkonsson, og vi høyrer at ein gong sume av birkebeinane tenkte på å reise upprør mot kong Inge med Håkon til kongsemne. Men Inge fekk no likevel sitte i fred i kongedøme heilt til han døydde, so i røynda galdt han for lovleg konge i lande. Og det er fast regel i gamal tid at arven blir rekna ifrå siste kongen som har levd. Håkon Håkonsson kunde ikkje ha noko rett arvkrav, utan ein gjekk tilbake til rettsvilkår som lande heldt på å vekse seg ut or. For Håkon var fødd utafor ekteskap.

Her var soleis rom for usemje um lova. Det var gamal og ny rett som stod imot einannan; Skule stod på den nye rettsgrunnen, Håkon på den gamle. At det var den rettstanken Skule var talsmannen for, som hadde framtida for seg, det gav Håkon sjølv det beste prove for, då han sidan, i 1260, fekk endeleg lovfest at ektefødde kongssøner skulde ha fyrste erveretten. Vi torer difor trygt segje at det var eit bakslag som i 1217 førde Håkon fram til kongedøme i staden for Skule. Det lukkas so lett å drive dette kongs-vale igjenom, for di erkebispen, den sjølvsagde strids-

Digitized by Google

mannen for den nye retten, var burte nord i Hålogaland den tid Inge Bårdsson døydde. Men for heile historia etterpå er det viktigt å hugse på at det var ikkje berre maktsyke som egga Skule til å gripe etter kongsnamne i 1217; han hadde eit fullgodt rettsgrunnlag å stå på, og rettskrave hans var i pakt med framtida, til vinning for freden i lande, for ein tryggare statsskipnad.

På meir enn ein måte var det eit bakslag som skapte avgjørsla på kongsvale i 1217. Det var dei gamle birkebeinane, dei som hadde stridd i hop med kong Sverre, som lyfte fram på nytt den gamle stridspolitikken sin. Det var ikkje berre dei gamaldags erverettsreglane dei vilde sette i kraft att. Dei var dessutan misnøgde med at kyrkja hadde vunne fram til so mykje makt i staten. Og dei kjende seg tilsidesette i statsstyringa til fyremun for folk av dei gamle stor-ættene.

Det var det største og i røynda det varigaste umskifte som birkebein-reisinga under kong Sverre hadde drege etter seg i den norske staten, at dei gamle lendmannsættene var undatrengde eller jamvel reint avøydde, og i staden var styringa lagd i henderne på nye menner, syslemenner og andre som fyrst og fremst var kongelege tenestemenner, som hadde makta si frå kongen, ikkje frå arv og gods i fylke sitt. Sverre hadde alt sjølv i den siste styringstida si teke so smått til å drage inn i tenesta si ymse av dei gamle stormanns-ættene. Men det var fyrst under Inge Bårdsson at denne utsonings-politikken meir og meir kom i sving. Han høyrde då sjølv til ei gamal lendmanns-ætt som personlege hemnkrav hadde ført yver til birkebeinane, og no drog han fram att til makt folk av andre gamle ætter, — i Trondheimen slike som Ivar på Fløan inni Stjørdalen og Jon på Austrått ute på Ørlande, — Jon vart jamvel gift med syster til Inge, ei heilsyster til Skule. På Vestlande finn vi med i styringa og mellom dei næraste ven-

Digitized by Google

nene til Skule dei store Sunnmørs-lendmennene, Gregorius på Blindheim og Pål på Giske, — lenger sør slik ein mann som Gaut Jonsson på Mæl i Hardang. Og med hjelp av erkebispen fekk jamvel kong Inge i stand, i 1208, eit forlik med baglane, soleis at dei fekk sitte med styringa på Austlande; det var stor-ætta karar som Filippus Simonsson, som hadde fars-ætta si på Jæren, mors-ætta si på Storeim i Nordfjord, — Ragnvald Hallkjellsson, brorson til Gregorius på Blindheim, — Arnbjørn Jonsson, bror til Gaut Jonsson på Mæl, og fleire andre.

Skule jarl var arvtakaren til denne utsoningspolitikken. Han hadde fått eit meir og meir framskote rom i styringa under kong Inge, og han hadde visseleg sin part av ansvare for at dei gamle lendmennene soleis kom til ære att. Ein kann, um ein vil, kalle dette for reaksjon; men det var visseleg naudsynt å ta upp slik ein politikk, um ein vilde vinne fred i lande, og Håkon Håkonsson òg måtte etter kvart fylgje same politikken, — det var ein reaksjon som hadde framtida for seg.

Frå 1217 kann ein klårt sjå korleis Skule jarl djervt og sterkt førde utsonings-politikken til siger. Det hende same sumaren som Håkon var hylla til konge nordafjells og vestafjells, at baglekongen Filippus døydde aust i Vika. Då steig straks tanken upp hjå baglane um å ta seg ein ny konge og reise upprør; for etter den måten Håkon hadde vorte konge på, so var rettsgrunnlage rive unda einkongedøme, — vegen var på nytt åpen for allslags uekte kongssøner. Ingen ting hadde no vore lettare for Skule enn å nytte ut desse vilkåra og gjøre seg til hovding for upprøre. Men rikstanken, samlingstanken, var so levande i han, so han ikkje ein augneblink tenkte på slikt. Tvert imot, — han skunda seg alt han orka, samla ein flåte og tok den unge kongen med seg til Austlande. Det er berrsynt nok, endå soga um kong Håkon freistar dekke yver det, at det

Digitized by Google

var Skule som her, med både makt og midling, fekk forlik i stand med baglehovdingane; det var *han* dei baud seg til å gå til hande, medan dei hadde mistru til dei gamle birkebeinane, og han bygde forlike på det grunnlage at dei fremste baglehovdingane skulde få både rom og rang i landsstyringa. Sidan forlike i 1208 hadde rike i røynda vore kløyvt i to, med di at baglekongen hadde fått styre sjølvstendigt på Austlande. Skule var det som fekk gjort ende på denne rikskløyvinga, just for di han hadde so storhjarta eit utsonings-program, og for di han i rette stund kunde sette makt under dette programme sitt. Baglehovdingane gjekk no i tenesta til kong Håkon; dei vart rikstenarar jamt med birkebeinane. Større siger kunde rikstanken ikkje ha vunne.

Det var fyrst og fremst dei øvste baglehovdingane Skule såg mun i å drage yver til landskongen; sume av underhovdingane brydde han seg ikkje med å ta i kongeleg tenest, — sume av dei hadde og eit leitt ord på seg for valdsferd og ran. Men dei som soleis vart sett til sides, dei reiste no upprør for seg sjølv, og dei fekk tilheng mange stader kringum på Austlande, — flokken vart kalla «ribbungar» eller røvarar, og kongsemne deiras var ein Sigurd som kalla seg sonson til Magnus Erlingsson. Det vart Skule jarl som måtte føre striden imot desse upprørarane, og han sette all viljen sin inn i striden. Heile det djerve, uvørne pågangsmode hans lyser fram i den måten han tok Oslo-bispen Nikolas Arneson på, då bispen vilde legge seg på tverke for han. Skule vilde låne langskipe til bispen med i striden; men gamle Nikolas sa nei, og truga med å lyse bann yver dei som våga seg til å ta skipe til St. Hallvard. Skule svara kvast — og svare er heilt i ånda til kong Sverre —: «Det er kje lenge sidan at Sigurd ribbung tok to av skipa dine, og du song inga bannlysing yver han for det: difor tek vi uredd dette skipe. Men set du oss

i bann for di vi tek det til vern for lande, endå du tålde det av dei som var i bann på fyrehand for illgjerningane sine, so skal både du og tenarane dine dyrt få betale for det banne!» Då gav bisp Nikolas seg og lét jarlen få skipe. Ikkje den heilage kyrkja dessmeir fekk stå i vegen der Skule vilde fram. Og han dreiv ribbungane so hardt på alle kantar so til slutt (i 1223) visste dei seg ikkje anna råd enn å be um forlik. Då synte Skule på nytt at utsonings-tanken levde i hjarta hans; han lova Sigurd ribbung og alle mennene hans grid, um dei vilde gje seg i hans vald. Dei gjorde det og, og då gjekk det orde at dette var den fagraste sigeren jarlen hadde vunne, sidan han utan hærslag hadde gjort ende på so sterk ein flokk som ribbungane og fått sett fred yver heile Noreg.

Sigurd ribbung var no ikkje kar for å halde ord; åre etter rømde han og reiste flokk på nytt. No vart det kong Håkon som tok på seg å slå ned upprøre, og her kann vi skimte ei usemje mellom kongen og jarlen. Håkons-soga freistar sette ein flekk på Skule, at han ikkje gjorde skyldnaden sin, og sjølvrådig har han tydeleg vore; men hovudsaka er at han vilde gjøre endå ein freistnad med å få ribbungane til å legge ned våpna i fred, medan Håkon nådelaust vilde drepe og herje. Skule yverlét då til Håkon å greie upprøre so godt han kunde; men til slutt måtte Håkon ta upp politikken til Skule og love ribbungane grid, — då vart det endeleg for ålvor fred i lande (i 1227). At Skule var ein hovudmann i denne fredsgjerda, det kann ein sjå av at den mannen som då var kongsemne for ribbungane, vart trulova med ei dotter til jarlen.

Skal ein tale um ein «kongstanke» i alt dette, so må det vel være den som Skule stendigt og planfast gjorde seg til talsmann for: å jamne ut dei gamle motsetningane mellom flokkane og binde heile lande i hop i fredleg sam-

Digitized by Google

arbeid. Og denne kongstanken stal han ikkje ifrå Håkon, — det var Håkon som lærde tanken av han.

Den ting må i det heile være fullklår, — endå Håkons-soga dekker yver det og nyare historieskrivarar lite ansar på det, — at den mannen som har det fulle ansvare for riksstyringa i heile den fyrste tida Håkon Håkonsson var konge, det var Skule jarl. *Han* var den sanne riksstyraren. I 1217 var Håkon berre ein gut på snaue 13 år, Skule ein mogen mann på 28. Og kunde bakslags-partie hindre han i å få kongsnamn, so var dei nøydde til for det fyrste å la han få makta. Då Håkon skulde sverje kongs-eiden sin, då hadde jarlen, blir det sagt, «skipa eiden slik som han sjølv vilde, og sett inn i han at kongen skulde halde alt som var avtala mellom han og jarlen». Kva det var som var avtala mellom dei, gjev soga ikkje fullgod greie på; det er mest eit slumpehøve at vi sidan fær høyre at hirdmennene, alle dei handgjengne mennene, svor truskaps-eid til Skule jarl likso vel som til kong Håkon. Dette vil segje at Skule hadde sjølvstendig styringsmakt jamt med kongen, og denne skipnaden vart ståande ved lag heilt fram til 1233, i fulle sekstan år. Det ser ut til at Håkon vart rekna for myndig frå 1221, då han var 17 år gamal; vinteren 1221—22 var den fyrste han fekk lov å bu for seg sjølv, — elles hadde han alltid mått fylgjes med Skule. Men endå lenge etter den tid var då Skule jarl fullt ansvarleg riksstyrar.

Heile tida hadde han imot seg eit parti, eller ein kunde likso gjerne segje ein klikk, av gamle birkebeinar, og hovudmannen for dei var lagmannen i Gulatingslag, Dagfinn Bonde. Det synes tvillaust at heile den fyrste bolken av soga um Håkon Håkonsson mykje bygger på upplysningar frå denne Dagfinn, og kanskje det beint fram har funnes uppskrifter etter han. Men det bilete vi fær av han, er slett ikkje av dei som vekker berre samhug, endå han

Digitized by Google

sjølv strevar for å sette dygdene sine i so godt eit ljos som han kann. Han vil gjerne vi skal tykkje han er endefram og grei og samstundes forlikleg i tilhøve til Skule jarl; når han talar, gjør han seg so inderleg rettvis som um han ikkje tenkte på anna enn å være ein sakleg domar; han rett legg seg ut um å syne kor samvetsfull han er. Men ein mann som støtt er so sjølvrettferdig, fær ein til slutt mistru til. Og so ser ein tydeleg at det var just Dagfinn Bonde som stendigt heldt på å legge ilt mellom Skule jarl og kong Håkon, sette mistankar mellom dei og freista tyde alt som Skule gjorde på det verste. Han gjorde nett som soga sjølv gjør: kom ikkje med åpne, djerve skuldingar, men la orda til rettes for vonde tankar. Det er ikkje berre *ein* mann som har ansvare for alle dei halvdregne orda og slimute ymtane som Håkons-soga har um Skule jarl; det er kunst-arv i sjølve sogeskrivinga, dette: ikkje nemne tanken reint ut, men få tilhøyraren til å skjønne bakmeininga. Men når Håkons-soga stendigt læt oss skimte so mykje ilt bak gjerningane til Skule, so er det ikkje berre sogeskrivaren som nyttar gamal kunstform, — det har si rot hjå slike ovundsmenner som Dagfinn Bonde. Det som kann tene til orsaking for han, det er at synsringen hans var so trong so han skjønte ingen ting av det vidtenkte i politikken til Skule. Men det er dette som sermerker motstande imot den storskorne trøndarhovdingen: det er smått i tanken og småleg i framferda, just som denne vestlandsbonden.

Dagfinn Bonde var eit av hovudvitna for at Håkon Håkonsson i sanning var kongsson, og det var han som hadde vore føraren i kongs-vale i 1217, — han hadde fare eins ærend frå Bergen til Nidaros for dette. Det måtte då kjennes hardt for han at Skule likevel skulde stå fyre riksstyringa, og han gjorde alt han kunde for å drage makta yver til sin klikk. Då Skule straks tok til å tinge med bag-

Digitized by Google

lane, då — heiter det i Håkons-soga — «kjærde venene til kongen dette for han, at det var mistenkeleg med slik forhandling, å søke venskap der som det fyrr jamt hadde vore fiendskap». Men kongen vilde no ikkje høyre på dette.

So skuva Dagfinn den gamle kongs-kanslaren Ivar Bodde fram fyre seg. Skule hadde sendt brev på vegnene til kongen vest til Orknøy-jarlen, sjølvsagt um regjerings-skifte i Noreg, og der vest hadde det jamt vore vanskar med den norske styringa, so det kunde nok haste med å få godkjenning for det nye styre; av det som hende etterpå, kann ein skjønne at Skule må ha bede Orknøy-jarlen kome til Noreg og hylle kongen. Men korkje Dagfinn eller Ivar hadde fått set breve på fyrehand. So vart Ivar med til kongen og klaga på at ikkje kongen — den 13-års guten — hadde greie på det som Skule skreiv i namne hans, og dei fekk seg ein kongeleg order um at mennene som fór med breve, skulde bli gripne. Då var ikkje Skule sein, men tok stuten i horna med faste hender. Han lét straks blåse i hop fullt hirdmøte, og der la han saka fram: *han* vilde ha styringa og ansvare, og han vilde ikkje tåle at nokon la seg imellom han og kongen. Ivar Bodde freista hylle seg i ei kåpe av såra uskyld, — ein tykkjer mest ein kjenner att filister-talemåtane frå Konungsskuggsjå, det bokverke som han vel er truande til å være meisteren for. Men han var ynkeleg å sjå til då han soleis vart avdekt, og Skule tvinga han til å legge ned embete sitt og ha seg burt or hirda.

Men Dagfinn Bonde kunde han ikkje bli kvitt; *han* var for sleip. Og so vart det då ei stendig mistenkeleggjøring, eit strev med å klemme brodden djupare og djupare inn i sjela til Håkon. Det som det galdt um å få kongen til å tru, det var at jarlen tok seg meir makt enn han hadde rett til, ja beint fram eigna til seg det som høyrde kongen til. Då Dagfinn ikkje kunde få inn all skatten på Vest-

Digitized by Google

lande til joleveitsla i 1220, medan Skule var aust i Vika på hærferd mot ribbungane, skulda han på at syslemennene vilde ikkje vyrde det som berre kongen baud. Og i 1222, då Håkon skulde stelle seg til vintersete i Bergen, medan Skule framleis stridde med ribbungane austpå, då sa dei kongelege rådgjevarane at Skule tøygde tridjeparten sin av rike groveleg langt, sidan han alt hadde kravd inn skatten heilt vest yver Agder, so kongen ingen ting fekk der.

Ikkje i noko tilfelle kann ein klårare prove korleis fiendane til Skule vende retten etter som det høvde for dei, enn i dette spursmåle um kor langt tridjeparten av rike skulde bli rekna. Åre etter, då Skule skulde få sin tridjepart nordafjells og ikkje lenger sunnafjells, då meinte han han måtte få styringa og skattane so langt sør som til og med Sunnfjord. Men «kunnige menner» rekna då ut, at på den måten vilde han få tett innpå halvparten av skipreidene i lande, og dei vilde ikkje han skulde få lenger sør enn til Romsdalen. Rekninga var rett nok på si vis: det var 279 skipreider i lande, og nordafrå sør til Sunnfjord vart det heile 136, — Håkon vilde berre få 143 imot. Men då tok ein slett ikkje umsyn til alle dei fylka som ikkje var skift i skipreider, og det var fyrst og fremst heile Upplande. Skulde ein ha sett Upplande utafor den tid det var Skule som styrde der austpå, so burde han i røynda ha fått mykje meir til sin tridjepart enn lande til og med Agder; for då hadde han endå ikkje meir enn 63 av dei 279 skipreidene, — det vart ikkje ein tridjepart utan han fekk Rogaland òg med. Vi har her beint fram matematisk prov for kor misjamt motmennene tok det når det galdt Skule, — alt var godt nok når dei berre kunde kome han til livs. Og etter han so i 1223 hadde gått med på å nøgjes med lande so langt sør som til og med Sunnmøre, so han tilsaman fekk 121 skipreider mot 158 for Håkon

Digitized by Google

umfram heile Upplande, då høyrer vi endå nokre år etterpå, at mennene til Håkon slo på at Skule hadde nærare halvparten enn tridjeparten av rike.

Frå åre 1222 har vi dessutan eit aktstykke som ikkje vitnar um altfor fin framferd frå fiendane hans. Det var dette åre at Dagfinn Bonde fór til Nidaros i lag med kongen, og der ferda dei ut eit brev som gav erkebisp Guttorm rett til å mynte ut pengar til liks med kongen. Det står beint fram i breve at den retten skulde erkebispane ha so lenge dei «vilde være venner med kongedøme etter kanonisk og verdsleg lov», og Håkons-soga fortel um korleis erkebispen no lova Håkon venskap; han sa at når han fyrr hadde synt uvenskap mot kongen, so var det meir andre folk som hadde voldt det enn hans eigen illvilje. Ein torer nok tru at breve um myntretten har havt ein samanheng med denne nye venskapen.

Eit par år etter, då erkebisp Guttorm var død, og korsbrørne i Nidaros i lag med Skule jarl hadde valt ettermann for han, då høyrer vi um koss Håkons-mennene intrigerte bak ryggen til Skule, so dei fekk paven til å vigje ein erkebisp som dei meinte skulde stå på deiraa side, — «ved Guds miskunn» fekk dei dette til, segjer Håkons-soga.

Soga fortel um korleis bispen av Stavanger alt i 1220 vart dregen yver til Håkons-partie. Håkon vart send heim til Bergen ei stund medan Skule måtte slåss med ribbungane austpå, og på vegen råka Håkon Stavanger-bispen. «Dei tala um mangt og mykje seg imellom», segjer soga, og det slutta med at bispen sa til kongen: «De har ikkje havt større uven i ein liten mann enn meg; men frå no skal ingen av oss bispane være trugnare mot Dokk enn eg.» Vi torer vel tru at det ikkje var berre dei personlege eigenskapane til den 16-års kongen som soleis fekk bispen til å snu. Han fekk i minsto si løn: nokre år etterpå fekk

Digitized by Google

Stavanger bispestol ei stor gåve av gods og inntekter av kong Håkon, og i gåvebreve står det at kongen tykkjer han har gjort noko for venskapen med dei som styrer denne bispestolen.

Soleis arbeidde Håkons-mennene på å drage makt-grunnlage unda Skule jarl. Konge og jarl vart støtt sett upp imot einannan, og tvidrette mellom dei auka frå år til år. Men det er ein merkeleg ting som Håkons-soga fortel, at kvar gong dei møttes og fekk være i lag, då vart det god venskap mellom dei. Når dei var frå einannan, lukkas det jamt for andre folk å sette Håkon upp. Men kvar gong Skule sjølv kom, då måtte all mistrua kverve, all baktalinga tagne. Gjenom sjølve denne kjensgjerninga skimtar vi den makta og den glansen det har vore med han. I samvære kunde ingen stå seg for han; då vann han på jamvel den som freista gjøre seg hard.

Eg kann ikkje la være å segje det: i denne Skule som har slik makt til å dåre og slå på ein gong, er det noko som minner meg um Lloyd George, »trollmannen» frå Wales. Skule og trylte alle som han kom nær, og samstundes hadde han den elden i augo som kuva motstande i kne. Jamvel den gamle stribukken Arnbjørn Jonsson frå Hardang, som fyrst sette upp med djerve ord um at han ikkje vilde bøygje hals for den kvite hatten til Skule jarl, han tok til å mjukne i talen då Skule hadde velt harmen sin ut yver han. Og samstundes hadde Skule den friske smilen som avvæpna.

Han kunde læ og gjøne med fiendane sine. Då Dagfinn Bonde var burte, var det ein annan vestlending, Gaut Jonsson frå Mæl, bror til Arnbjørn, som mest fekk skylda for uvenskapen mellom kongen og jarlen, og so spurde ein dag Skule edda-meisteren Snorre Sturlason, um det var sant at Gaut var eit anna namn på Odin, som i gamle dagar egga kongane mot einannan. Snorre måtte sanne det,

Digitized by Google

og han laga straks eit vers um dei to Gaut'ane. Men skjemten var endå morosamare enn Snorre fekk det fram i verse sitt; for Gaut Jonsson var einoygd han òg, likso vel som Odin.

Det beste bilete av Skule har vi frå det store riksmøte i Bergen 1233, då Håkon var egga soleis upp imot jarlen so han vilde ha han avsett frå all styring. Håkons-soga segjer ein stad at Skule var ein utifrå målhag mann; men ho hermer aldri ein einaste tale av han. Berre denne eine gongen fær vi ein glimt av den måten han kunde tale på. På tinge stod dei upp, den eine etter den andre av Håkonsmennene, og klaga på jarlen med mange harde ord, at han var ulydig imot kongen. Dagfinn Bonde heldt seg tilbake og kom berre med fine talemåtar um fred og forlik; han lét lendmennene bère fram dei åpne klagemåla. Og Skule — han sat lenge berre og høyrde på. So endeleg tok han òg til ords, og då tok han til med ei lita barneregle som alle kunde, — vi kjenner godt maken frå våre dagar. Han sa:

Ei vise kann eg:
ørna sat på stein.
Ei anna vise kann eg:
ørna sat på stein.
Alle som den eine:
ørna sat på steine

Ein kann tenke seg koss denne skjemten som elles vart nytta til å små-erte barna med, kom dumpande midt upp i alle dei sinte klagetalane. Her stod ein høgvaksen, roleg kar og berre log midt i flokken av småfolk som trådde etter å glefse i han. Måtte dei ikkje bli flate? Og då han hadde hermt barneregla, heldt han fram: «Soleis er det her i dag og: dei tok til å tåle på kvar si vis, men dei sluttar alle på same måten, med å føre klage på meg.» Dermed hadde han i grunnen avvæpna fiendane

Digitized by Google

sine; dei vart ståande der berre som ein flokk illtenkte masekoppar. Etterpå kunde han ta fyre seg skuldingane deiras og vise dei tilbake ei for ei, og han slutta med at han kjende skyldnaden sin til å lyde kongen, men han hadde berre utakk til dei baktalarane som gjekk med vondt imellom han og kongen.

Ingen av dei visste noko å segje; berre Gunnar kongsfrende, ein mann som hadde kome upp av små kår, men som no stod bak kongen og gav han råd, — han sa: «Vi tykkjer ikkje du syner kongen skyldig lydnad, utan du legg av deg herrebunaden din og fell til fotar for kongen og gjev saka di yver i hans nåde.» Men jarlen svara vanvyrsleg: «Eg hadde lært å tene hovdingar den tid du, Gunnar, gjorde arbeid av anna slag!» Og dermed slutta møte.

Men um jarlen synte seg som yvermannen i slike samanstøytar, so fekk då fiendane hans viljen sin fram, i minsto eit godt stykke på veg. Frå no måtte Skule nøgjes med tridjeparten sin av rike; sjølve riksstyringa tok Håkon heilt i sine hender.

Men i dei åra Skule hadde sete for styre, hadde han grunnlagt ein ny politikk i Noreg. Han hadde ikkje berre ført lande fram imot indre fred og samling. Han hadde dessutan skapt ein ny norsk utarikspolitikk.

Det er slett ikkje nemnt i Håkons-soga, men vi veit um det frå aktstykke, at straks sumaren 1217 sende Skule jarl ein sendemann til den engelske regjeringa (eg segjer ikkje kongen, for i England hadde dei og nett då fått seg ein barnekonge, Henry III). Skule hadde valt utsendingen sin med stor klokskap: det var abbeten i Lyse kloster, ein mann som både for den klosterskipnaden han høyrde til og for handels-formål jamt hadde vore på ferding i England. Og Skule vilde noko meir med han enn berre halde uppe det venskaplege sambande mellom England og Noreg. Det var handelspolitikk det galdt, og tingingane førde

Digitized by Google

til den fyrste norske handelstraktaten. Soleis vart politisk venskap nytta ut for økonomiske formål, og handelsavtalen med England var det fyrste stege fram imot rettleg trygd for samfersla mellom Nordsjø-landa.

Um Skule hadde noko slikt i tankane på andre kantar, kann være meir uvisst, — England var no endå det utlande Noreg hadde mest handel med. Men han søkte i minsto tidleg — for fyrste gong i norsk historie — politisk venskap med keisaren av Tyskland. Håkons-soga nemner ikkje sendeferdene mellom Tyskland og Noreg fyrr under åre 1237; men ein kann prove av det som soga sjølv fortel, at dei må ha kome i gang tidleg i 1220-åra, seinast i 1224, soleis endå medan Skule var fremst i styringa her heime. Soga slær då òg på at det var Skule, ikkje Håkon, som keisar Fredrik II var venner med, og vi veit av aktstykke at keisaren til slutt baud seg til å midle mellom Skule og Håkon. Men handelspolitisk frukt bar ikkje denne venskapen fyrr etter Skule var død, — då tok Håkon upp i tilhøve til Tyskland dei tankane Skule fyrst hadde sett ut i live i tilhøve til England.

Kanskje endå viktigare for framtida var den norderlendske fredspolitikken Skule gjorde upptake til. Det hadde vore soleis i dei siste hundra åra, med all den indre striden som hadde stått på i både Danmark, Sverike og Noreg, at støtt hadde upprørsflokkane kunna vente seg stønad og styrk frå eit av dei andre landa. Birkebeinane hadde reist seg med svensk hjelp, baglane med dansk; no sist hadde Sigurd ribbung kome ifrå Danmark. Riksstyringa i det eine lande tyktes jamt ha mest hug på å vekke ufred i dei andre. Det var dette Skule jarl vilde ha ende på. Våren 1223, med det same Sigurd ribbung hadde gjeve seg yver til han, siglde han i veg til Danmark og vilde finne kong Valdemar. Det var eit stort vonbrot for han, at då han kom fram, hadde just den ulukka hendt at ein tysk fiende

Digitized by Google

hadde fanga den danske kongen, og Valdemar slapp ikkje fri fyrr til jola 1225. Men straks i 1226 hadde då Skule utsendingar i veg til den danske kongen, og då var spursmåle brennande; for då fekk ribbungane stønad i Sverike, og den svenske kongen, ein ung gut på 16 år, var systerson til kong Valdemar, so det galdt mykje um korleis danskekongen stelte seg. Denne gongen heller kom det ikkje noko ut av tiltake; ribbungane drap sendemennene til Skule på heimvegen. I 1227, då siste striden med ribbungane stod på, tok Skule på eiga hand i veg til Danmark; men då han møtte Håkon som kom ifrå den endelege sigeren yver upprøre, då snudde han for den gongen. Endeleg åre etter møttes han med kong Valdemar i Kjøpenhamn. Håkons-soga læst alltid være so uviss um kva det var Skule vilde med desse Danmarks-ferdene; ho tek på seg ei løyndomsfull mine, so ein gjerne kunde tru her var tale um landssvik, — men segjer sjølvsagt ingen ting beint fram. No då Skule kom til Kjøpenhamn, tok kongen vel imot han, segjer soga, og dei tala um mange ting to-eine; då dei skildes, gav kongen jarlen store gåver og dessutan halve Halland til len. Soga vil tydeleg få oss til å tenke at Skule selde seg til Danmark. Ser ein på heile det politiske tilhøve mellom norderlanda på den tida og på det som fylgde etter, kann det likevel ingen tvil være um at det Skule gjorde, det var å avtale fred mellom landa, so ikkje det eine skulde hjelpe upprør i det andre, og halve Halland, grenselande mellom Danmark, Sverike og Noreg, var pante på freden, — der skulde Skule styre og halde vakt til alle kantar. Indre vilkår i Sverike hindra freden i å bli varig; men Håkon tok sidan upp same politikken, og den kom til å sette djupe merke i framtida for alle tri folka, — her er upphave til unionspolitikken. Vårt folk kom ikkje til å få berre glede av denne framvoksteren; men den fredstan-

Digitized by Google

ken som han frå fyrsten grodde upp av, var i sanning storsynt politikk.

Skule gjekk ut på å trygge freden for Noreg på alle kantar, og han vilde nytte denne freden til å styrke rike. På den tida reiste det seg fårar for Noregs-velde i dei to ytste utkantane av rike, — lengst aust i Finnmarka og heilt vest i Sudrøyane. Der aust var det russisk handel som tøygde seg fram igjenom Bjarmeland og tok til å drage skinnhandelen på Finnmark yver til seg. Soleis som handels-vilkåra nett no heldt på å lage seg um i Aust-Europa, var det uråd å hindre nedgangen for den norske finnhandelen. Skule jarl freista på det; i åre 1222 vart to norske syslemenner sende med hærmakt aust til Bjarmeland, og dei kunde både herje og rane. Men sidan, segjer soga, har ingen mann fare frå Noreg til Bjarmeland. Der måtte Noreg vike.

Striden um Sudrøyane slutta like eins med tap for Noreg, — dei gleid etter kvart inn under Skotland. Her torer vi ikkje segje for visst at Skule var føraren i forsvarspolitikken. Men det var i åre 1230, soleis endå medan han stod fullt med i riksstyringa, at ein norsk flåte vart send dit vest til hjelp, og Skule sjølv gav tridjeparten av flåten, liksom han hadde tridjeparten av rike.

Men er det uvisst kor mykje av æra vi i dette tilfelle kann gje Skule, so er det fullvisst at det var han framfor alle andre som reiste tanken um å vide ut Noregs-velde med å legge Island under den norske krona. Det var i åre 1220 at han tok upp denne planen, og det var all ufreden på Island som gav tilstøyten, — ein ufred som skjepla den norske handelen på øya. Skule vilde då straks sende norsk hærmakt dit yver og med ein gong tvinge islendingane til fred og til underkasting. Men den ævelege Dagfinn Bonde kom og la seg imellom, og fekk hindra ferda, — i minsto vil Håkons-soga gje Dagfinn æra for dette

Digitized by Google

Men då Sturla Tordsson sat heime på Island og skreiv Sturlung-soga, då fortalde han saka noko annleis. Der fær vi høyre at det var islendske hovdingar i Noreg, og serleg Snorre Sturlason som då hadde vore to år hjå jarlen, — som fekk han frå tanken um å nytte norsk hærmakt. I Håkons-soga ser det ut som um Snorre måtte gå til Dagfinn og be um hjelp mot planane til Skule. Men etter Sturlung-soga er det fullklårt at det var Skule og Snorre som gjorde allting upp seg imellom, og dette skin i røynda igjenom i Håkons-soga òg, — Sturla har ikkje greidd å løyne det reint burt. Snorre lova Skule at han skulde få islendingane til å gje seg fredleg under kongen og jarlen, og sjølv gjorde han seg til lendmann hjå dei båe to (Håkons-soga segjer berre hjå kongen). Men den politikken som soleis skulde bli freista, kom just ikkje til å bere rike frukter. Det fins ingen ting som liknar meir på det »perpetuum mobile» bisp Nikolas talar um hjå Ibsen, enn den striden som kom um herredøme på Island. Der stod to, tri og fire parti mot einannan i stendig skifting, og kong Håkon i Noreg fekk snart den eine og snart den andre hovdingen til å love at dei skulde føre Island inn under velde hans. Men so fort då slik ein mann i kongeleg teneste hadde vunne makt på Island, brydde han seg ikkje um kongen meir, og so måtte kongen freiste med ein av eit anna parti. Til slutt vart kong Håkon nøydd til å ta upp den politikken som Skule straks frå fyrsten hadde vilt nytte, — å sende sine eigne folk til Island. Då endeleg vart det fred og samband. Ein kann segje at det var noko hardhendt framferd Skule tenkte på; men i hovudsaka såg han rett: soleis som det no gjekk, sleit Island seg upp i blodig partistrid, fyrr det vart ferdigt til å gje seg inn under ei regjering som heldt fred i lande.

Samlar ein all den norske politikken i dei åra Skule jarl styrde lande, so ser ein ei sterk hand òg ein fast vilje

Digitized by Google

i alle ting. Innalands er måle: utsoning og samarbeid mellom parti som har stått i våpen mot einannan. Utalands gjeld det fred og rettsskiping. Indre styrke og ytre fred skal gje rike makt til å halde uppe velde sitt på alle kantar og jamvel til å vide det ut, so alt folk av norsk ætt lyder den norske kongen. Det er i sanning ein statsmann som styrer Noreg i desse åra. Vi har just ikkje so mange sanne statsmenner i den gamle historia vår; men sjølve kjensgjerningane provar at Skule jarl var ein av dei.

Og denne statsmannen blir ikkje burte for oss bak-um papir og kontor. Han er eit levande menneske som sèt seg sjølv inn i politikken. Han er uredd og ofte uvøren; han skuvar til sides dei som står i vegen for han, han går fram-um kongen og rådgjevarane hans, og berre fylgjer si eiga line. Det står eit friskt vêr um denne mannen so lenge han har fri veg fyre seg, og han stemner fram for full bør. Fiendar, ovundsmenner hadde han frå fyrste stund, og det vart heller fleire av dei etter kvart, just for di han ikkje tok umsyn og tok dei med på råd, men alltid berre gjekk fram etter sitt eige hovud. Han evdes ikkje med å syne dei vanvyrnaden sin, og dei kraup i krok når han gjekk inn på dei; mann imot mann stod han høgt yver dei alle, og den djerve, ljose låtten hans hogg lystigt inn i alle skome løynråder. *Han* var hovdingen.

Likevel lukkas det til slutt å få klypt vengene hans. Mot sin eigen vilje gjev Håkons-soga eit sterkt og ufjelgt bilete av den smålege nidingsferda som år for år arbeidde med å sette flekk på han og grave grunnen unda venskapen hans med kongen. Meir og meir vart han trengd ut or riksstyringa. Frå 1233 stod han ikkje lenger jamt med kongen; andre menner fekk meir å segje.

Det kunde ikkje gå annleis enn at han kjende dette tungt. Det sat alltid ein brodd i han for di det ikkje var *han* som bar kongsnamne, han som då visste med seg

sjølv at evna var hans. To gonger hadde han fått spursmåle teke uppatt etter sjølve kongs-vale i 1217. Han hadde fått kalla i hop riksmøte i 1218, og der hadde han fått erkebispen til å tvinge fram prov for at Håkon i sanning var kongsson, — kongsmora hadde måtte bere jarnburd til stadfesting. Då so Håkon var myndig, vart det nytt riksmøte i 1223, og Skule bar fram arvkrave sitt etter lova. Men lagmanns-domen gjekk han imot, og kyrkja var vunnen yver på den andre sida. Han måtte slå seg til ro med avgjørsla, og han kunde trøyste seg med at sjølve makta hadde han framleis. Kongen gifte seg med dotter hans, og ættmennene hans skulde då i minsto bli kongar.

Men då det so meir og meir vart sett bur kringum han, — då han ikkje lenger fekk nytte evnene sine, — då tok utålmode til å stige upp i han. Då tok han til å hate fiendane sine. Endå var han berre ein mann på nokre og fyrti år; han kjende seg full av livskraft og styrke. Han vilde ha makt. Og han visste han hadde retten til det. Det var som um lande skalv under spaninga mellom konge og jarl; lufta vart tung av otte. Kong Håkon freista stagge jarlen med å gje han hertogs-namn, — det hadde ingen fyrr bore i Noreg. Men kva hjelpte det, når han samstundes miste det sjølvstendige herredøme yver tridjeparten av rike? Frå no skulde han berre ha tridjeparten av inntektene frå kvar sysle i lande. Han var i røynda ein avsett mann.

Då reiste han upprør, — det var i det åre han fyllte femti år, 1239. Han som med slik kraft og lukke hadde slege ned upprør og alle tiltak til rikssprengning, han vart no sjølv upprørar. Sjølvsagt har han drøymt um at han ikkje skulde sprenge rike, men vinne det heilt for seg sjølv. Han leit på evna si til å vinne folk. Men det er vel mogleg at sjølve den indre styrken i han hadde veikna i desse åra då han ikkje fekk falde seg ut; det ser ut som

Digitized by Google

um han no spurde andre folk meir til råds enn fyrr, og som um han let dei andre ta avgjørsla for seg. Ein kjenner likevel att det uvørne pågangs-mode hans i den måten han tek kongsnamne på: han let sin eigen son med vald ta det heilage Olavsskrine av høg-altaren i Kristkyrkja, då korsbrørne ikkje godviljugt vilde føre det ut til Øyreting.

Han fekk ikkje stort fylgje til upprøre sitt. Hans eiga livsgjerning vende seg imot han og vann på han. Den statstanken som han hadde stridd fram til siger, synte seg no so sterk so ikkje han sjølv kunde bryte han. Kongedøme var so grunnfest so alt upprør måtte være fåfengt. Inna eit halvt år var striden avgjord, og Skule fellt.

Håkons-soga gjev han det ettermæle, at hadde ikkje det siste ulukkes-åre kome yver han, so kunde det vore sagt at det aldri var fødd ein mann i Noreg som var gjævare kar enn han av dei som ikkje var av sjølve kongsætta. Utvilsamt rekk han upp yver dei fleste kongane òg. Og det misgrepe han gjorde det siste leveåre sitt, bør ikkje få legge varig skugge yver livsverke hans.

Ein må no endeleg slutte med å skrive historia hans som ei einaste livslang fyrebuing til kongssvik og upprør. Tvert imot — ein skal sanne at livsgjerninga hans var å skape nasjonal samling under eit sterkt kongedøme. Og når han likevel enda live sitt i upprør mot kongen, so var det ein forvåga og fortvila freistnad på å kome inn att i den gjerninga som fiendslege makter hadde sett han utafor. Ein gong må då historia gje han den uppreisninga han har krav på. For han er ein av dei som har lyft store tankar inn i norsk riksliv.

Digitized by Google

HUNE-HEREN.

AV KNUT LIESTØL.

Den 25de mars 1541 sat lensherren Stig Skafsten Bagge på Eigeland i Kvinesdal og sette upp eit brev til kanslaren Johan Friis. Der fortel han dette:

»Kiere Her Canseler giffuer ieg edher kierlig tiill kienne huoreleidis her wdj Raabygelagen liggendis tett op tiil Telmarken vpreiste thenom nogen bønder wedt en xviij karle oc neder droge tiil Nedenes oc acthett i hiel slagit Pedher Hanssons Fogett huikiid the høgge hannum xviij døde saar liggendis paa sin seng oc skildis the ffraa hannwm for en død man Ther i fraa ginge the xiiij store mile heden til min gaard oc acthet meg i hiel slagit gaff gud tiill lycke att ieg icke hemme war Bleff meg aff nogen mine wenner wnderuist Ta til tok ieg meg nogen løse wnge karle mett mine suenne och effter droog thennom mett same ffolck oc fongett theris høffuisman sielff ffierde oc en bleff slagen ther the annenn bleffue ffongen Hade oc same bønder giort thennom en stoor klubbe met mange huasse tacker Then som same klubbe bar holde the ffor en hune herre. Bestood same bønder Jeg ffongede attj wthi act oc mening hade i hiel slagett alle ffogter oc lensmen oc siden reise menig man och gaa al werden offuer Och effter same bekiendelse loott ieg them rette effter log och dom.« — So fortel han at han heldt nokre fanga som upprørane hadde halvveges nøydt

Digitized by Google

til å vera med; han vil få greide på kva kongen vil at han skal gjera med dei. Han vil draga upp i Robyggjelaget og kua upprøret. Peder Hansson hadde sendt honom 60 mann og Tord Rooth 24, »oc acther ieg ther tiil att tage saa mange vnge karle her aff Liiste len att ieg thennom bestaa skal«[1].

Me hev ikkje fleire samtidige aktstykke um dette upprøret og veit ikkje noko nærare um koss det gjekk Stig Bagge på herferdi til Robyggjelaget. Men han fekk kua robyggene; Peder Claussøn fortel at han »bleff dem for sterck och lod mange gribe och rette aff samme oprøriske«[2]. Det må vera eit minne um desse hendingane, når dei i Setesdal i 19de hundradåret fortalde: »I same Bilet [som dei drap den fyrste lutherske Presten] tok Myrom'en ut or Tveitebø med 18 Kjempor til aa drepa Futen; Hopen auka allfort utigjenom Dalen«[3].

Det kann sjolvsagt ikkje vera nokon tvil um at dei hendingane som Stig Bagge fortel um, må vera historiske. Han var sjølv med og fanga upprørarane, heldt forhoyr og domde dei. Brevet til kanslaren hev Stig Bagge skrive midt i upprøret, nettupp som han skulde fara til Robyggjelaget, og det han hadde fenge vita på forhøyret, måtte vera i friskt minne.

Upprøret i Robyggjelaget 1541 er eit av dei mange bonde-uppreist som me hoyrer gjete i siste luten av millomalderen og fyrstningi av den nye tidi. Nett i 1530—40-åri var det urolegt vide ikring, ogso i dei nordiske landi. Året fyrr det bar laust i Robyggjelaget, var det upprør i Telemark, som Robyggjelaget grensar upp til og hadde mykje samkvæme med. Året etter (1542) kom det fårlege Dacke-upproret i Sverike.

[1] Dipl. norv. XVI, 605 s. 761 ff.).
[2] Samlede Skrifter, s. 225.
[3] Joh.s Skar, Gamalt or Sætesdal I, s. 15.

Digitized by Google

Men når ein granskar detaljane i det Stig Bagge fortel, ser ein at bondeflokken or Robyggjelag ikkje såg fyrebiletet for den store herferdi si i liknande hendingar i den næraste samtidi, men i ei *segn* som må ha gjenge i bygdene der.

Stig Bagge fortel at bøndene hadde gjort seg ei stor klubbe med mange taggar, »og den som samme klubbe bar, holdt de for en hune herre«. Sjølve den ting at bøndene hadde ei slik klubbe med seg, er ikkje noko rart. I den norrøne litteraturen høyrer me fleire gonger um at klubba vart nytta i strid, og ein finn serskilt umtala *gaddakylfur*, klubbor med jarntaggar[1]. Dessutan synest klubba nettupp å ha vore eit bondevåpn, eller i det heile eit våpn for dei lægre klassone i samfundet. Johannes Steenstrup hev peika på at »Bondens Vaaben var i Danmark og vist i en stor Del af Norden Køllen, der ogsaa i Normandiet træffes i Bondens Haand«[2]. E gamal dansk uppteikning um det som hende i året 1256 segjer: »Kotkærle vare alle galne met there Kylwer«[3]. I Sverike finn ein ordet klubbohär bruka fleire gonger, som me sidan skal sjå. Klubbekrigen 1597 skal ha fenge namnet sitt av di at hertug Karl sa til dei østerbotniske umbodsmennene, at dei fekk slåst um ikkje med anna »så med störar och klubbor«. I den norske folkevisa um Råmund unge gjeng »Råmund, bondens son« til strid mot trollet med ei klubbe, medan kjempone elles i folkevisone nyttar sverdet i striden mot trolli.

Det som gjer Stig Bagges forteljing sermerkt er det han segjer um »en hune herre«. Dei som hev skrive um

[1] Sjå Falk, Altnordische Waffenkunde, s. 121.

[2] Normannerne I, s. 330. Cfr. ogso Alwin Schultz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger II, s. 213 og Hewitt, Ancient Armour and Weapons in Europe I, s. 57.

[3] Scriptores Rerum Danicarum III, 312 (Laurentii Stralii annales).

Digitized by Google

dette, hev tenkt seg anten at det var føraren for bondeheren som dei kalla hune (Ludvig Daae, Yngvar Nielsen, O. A. Johnsen, Edv. Bull) eller at det var klubba som heitte hune (Øverland). Men ikkje noko av dette kann vera rett; korkje det eine eller det andre er i samsvar med norsk målbruk. Var hune eit namn på føraren, kunde ikkje Stig Bagge ha skrive *en* hune herre. Var hune eit namn på klubba, kunde ikkje Stig Bagge ha nytta ordet herre på den måten, og dessutan er ikkje hune noko namn på klubbe. Anten må ein lesa *hune-herre* i eitt ord, og då er det dei folki som er med, som er kalla hunar; eller er det ikkje det vanlege ordet herre me hev å gjera med.

Kva dette »hune herre« er for noko, ser ein betre når ein jamfører med nokre svenske folkesegner.

Olaus Petri umtalar i si svenske krønike »then Klubbo hären, som säijes hafva gångit här utaf landet effter som ett gammalt tahl och rychte hafver alt sedan gångit här i rijket«. Dei bruka i fyrstningi klubbor og vart difor kalla Klubbohären. »Men thet en part säija, ock af ett gammalt rychte, att Hunehär skulle hafva gådt här uth af Sverige, thet är icke sant» [1].

Då östgötabonden Lars Jonsson år 1538 gjorde uppreist mot kong Gustav I, sa han at han vilde »resa en *Huna här* och slå ihel allt riddarskapet och adeln« [2].

I Albo herads dombok for åri 1620 og frametter finn ein at den 29de april 1626 vart det halde ting på Lekaryd, og då kom det fyre ei straffesak mot ein »fellegammal man«, Ingemar i Öna or Wigerstad sokn. Ingemar skulde »hafua lätit falla några otilbörlige ordh«, ein gong då nokre militære var hjå honom. Han skulde då ha sagt:

---

[1] Scriptores Rerum Svecicarum I, II, s. 232.
[2] Hyltén-Cavallius, Wärend och Wirdarne I, s. 52.

»Jagh hörer Capten Cammell at i hafue haft budh i Jönekiöpingh, och förnimmer att Feltmarskalken hafuer påbudet Klöffueskaten och Vthskrifningen«, der till suarades, 'det är sant', der til suarade Ingemar, »det faller allmogen alt för suårt« och sade, »det hende i Kongehäret i *gamble tijder*, at en benemd *Hunesmedh* hade en borgelägers knecht, och en tijd bonden kom heem af skogen, hade de Eldat Vgnen, dy på den tijden,« sade han, »var så sedvanligit de skulle badha i vgnen; tå sade bonden till hustrun, 'gif mig mat', borgelägers knechten sade 'neij, hustrun skall först bada migh', det och skedde; när han hade badast, togh bonden nidh en yxa och högg huffuodet [af honom], sedan gik han till sin granne, badh honom giöra sammaledes, så fort tilldes de blefuo så starke, att de *vpladhe sigh både emot herskapen i Suerige och Danmark, och gingo så vijdt at de stallade sine hestar vidh Roma port*. Och är spådt det skall ännu så skee och är nu der till lijcht, efter tungen är stoor«. . . . »Item vitnade Jöns i Vaszhult det samma både om badandet i ognen, och at *Hunesmedh* ihielslogh sin gifue galt och sedan brachte sin granna at giöra det samma, in till de blefuo så starke (at) *de stalladhe deras hestar i Roma kiörkio*, och sade yterligare: »råde gudh det skeer iche än en gång, dy det legz så möckit på allmogen, at de aldrig förmå det vtgifua«. — Den 2dre mai »forhördes och den gamble mannen Ingemar j Öna, tillfrågades om han sådant taal haft hafuer; han bekienner at han sådant tall haft hafuer, det han och her på Rådhuset sielf ord ifrån ord vpreppeterat hafuer, och seger han var en liten poik, när han sådant taal först hördt hade, och seger han viste der inthet ondt medh, eij heller sade det i någon ondh meningh, icke hafuer heller han samme taal begynnat, *vthan det hafuer ståndet man efter man öfuer 1000 åhr*, och aldrigh förstodh det förbudet vara, her om tala, såsom icke for-

Digitized by Google

stodh det vara förbudet tala om *dackefeiden*, och annat i gamble tijder skeet är«. Ingemar vart frikjend[1].

I kyrkoherden Caroli Bolhemii Relation till K. Maj:t rörande Antiquiteter i Markaryds socken i Småland, dat. d. 26. April 1667 er det fortalt »att dhen *Gamble Hund* föregifz liggia här i Marckerydz kyrkiogårdh, sönnan kyrkian och mit på kyrkiogården, wid hanss graaff står en lijten grååhall, ther uppå en *Smedie hammar och tångh* uthhuggna«. Almugen trudde »efter gammal sägn« at »om någon grafuer ther förnär, eller sielfue grafuen upkastar, *så upstår och upkommer af nyio igen Hune häär*«[2].

I slutten av 17de hdr. skreiv regimentskvartermeisteren P. Rudbeck i sine Smålands Antiquiteter ei vidsveimd forteljing um »Huna-härs grufveliga fältslag«. Men, som Hyltén-Cavallius segjer[3], ved nærare gransking kann ein ikkje draga onnor slutning av det Rudbeck fortel enn at segner um Huneheren endå på hans tid var levande i Wärend og at desse segnene, på grunn av namnelikskapen, hev vorte heimfeste til Hunna by og fornminne der ikring.

Ogso i segner frå 19de hundradåret finn ein huneheren umtala. Hyltén-Cavallius fortel: »I folksägner från Westbo omtalas Huna-härens tåg äfven under namn af *Klubbe-kriget*, eftersom folket i detta krig *väpnat sig med spikeklubbor*. Anföraren för Huna-hären het *Hunne* och bodde i Kärda socken. Han var smed och lärde folket göra smedje-tänger. När de först skulle *börja gå*, gjorde smeden sig en klubba af träd och den beslog han med spikar. Sedan samråddes han med sex andra karlar, och så gingo de ifrån gård till gård och togo man ur huse,

---

[1] Sagan om Didrik af Bern utg. af Hyltén-Cavallius, innleiding s. XXXII ff.

[2] Same staden, s. XXXIV f.

[3] Wärend och Wirdarne I, s. 53.

och den som inte ville följa med, slogo de ihel. Slutligen gåfvo de sig ut ur landet, och hvar de kommo, bad *folket Gud bevara sig för Hunne och Huna-här*«[1]. Kor djupt Huna-här hev trengt inn i tradisjonen, kann ein m. a. sjå av at *Odans här* i Unnaryds socken af Finveden ogso heiter *Huna-här*[2].

Ser ein no på denne svenske tradisjonen, vil ein der finna att fleire ting som likjest so mykje på det Stig Bagge fortel at det må vera samanheng på ein eller annan måten. Til alle variantar av den svenske tradisjonen er ordet *Huna-här* knytt (hjå Ingemar i Öna hev me berre umtalen av heren og so namnet *Hune*-smed). Liksom den svenske bonden Lars Jonsson i 1538 talar um »en Huna-här«, som skal »slå ihel allt riddarskapet och adeln«, soleis fortel Stig Bagge tri år seinare um »en hune herre«, og segjer at bondeflokken hadde »udi agt og mening ihjelslaget alle fogder og lensmænd«. At draget um spikarklubba var med i den svenske tradisjonen alt i det 16de hundradåret, synest ein kunna sjå av det, at Olaus Petri nemner Huneheren og Klubbeheren saman. Det ser ut som det var tvo ulike formingar av same segni som han hev teke for tvo ulike segner. I det 19de hundradåret heitte bondeheren både Klubbeheren og Huneheren, som ein kann sjå av Hyltén-Cavallius's uppteikningar. Dessutan møter me alt i tradisjonen frå 16de hdr. Hunesmed og han svarar til den smeden Hunne som etter tradisjonen frå 19de hdr. smidde spikar-klubba. — Både i den norske og i den svenske tradisjonen er det tale um eit bondeupprор, og fyremålet er båe stadene det same store: dei vil draga vide ikring og slå i hel alt storfolket.

Det må, som sagt, vera samanheng millom det Stig

---

[1] Wärend och Wirdarne II, s. I; cfr. s. 224.

[2] Same staden, s. 42.

Digitized by Google

Bagge fortel og den svenske tradisjonen, og det fyrste spursmålet som melder seg er då dette: Kann me prova at segni um Hune-heren hev vore kjend i Noreg? Ja, me møter henne alt i ei uppteikning frå året 1595 som dr. R. Th. Christiansen hev vist meg. I biskop Jens Nilssøns Visitatsbøger og Reiseoptegnelser 1574—1597 (utgj. ved Yngvar Nielsen) er det fortalt at den 25de juli 1595 var bispen i Saude i Telemark. Då han var til bords hjå hr. Laurits i prestegarden, »komme de i tale om en hed Houne Hokeli boendis vnder Hogeli field som ligger fra Vennie 2½ mill i norduest, at begynte først til Rommerport met kiøller, och en hedt Torbiørn Tælen hand vaar medt« (s. 405). Skrivaren hev anten ikkje retteleg fenge tak i samanhengen eller ikkje brytt seg med å skriva det upp skikkeleg. Men me kjenner likevel forteljingi um Hune-heren lett att: det er tale um ein *Houne* og um ei ferd til *Romaport* med klubbor (kiøller = gn. kylfur).

Her er segni heimfest til Vinje, som er grannebygd til Valle i Setesdal. Både Valle og dei fleste andre bygdene i Robyggjelaget hev frå gamalt havt mykje samkvæme med Telemark, so segner hev lett kunna vandra att og fram.

Men me finn segni i sjølve Robyggjelaget au, og det so seint som i det 19de hundradåret. I Johannes Skars handskrivne samlingar (i Norsk Folkeminnesamling, Skar 7, 80) finn ein denne forteljingi or Setesdal (truleg frå Bygland):

Hunehemndi.

Det kom eingong ein Lutmann til Hunemoen (Gjævedal) og kravde Skjot; men Mannen svarad at han hadde ikkje Hest, so han kunde gjera det. »Men vil du vera velfaren med di so skal eg draga deg«, sagde han. Ja, det vilde han vera. Mannen tok so Skrini hans og sette

paa ein Kjelke og Lutmannen ovanpaa og so bar det i Vegen. Men daa det ikkje gjekk fljot nog, tok Lutmannen til aa myrja paa Bonden; han vardt so endeleg harm, tok ei Skide og slog ihel Lutmannen. Daa gjekk Hunemoen til næmaste Gard og sagde til Mannen: »No heve eg slegjet ein Lutmann ihel, og soframt du inkje fylgjer meg, so slær eg ihel deg og — han fylgde. Soleides gjekk dei gjenom alle Bygder og Manna-mugen aukad som Snjoskreidi. Daa dei kom til Arendale, var dei ein uhorveleg Her. Dei vilde inkje vita av dei gamle Embettesmennerne, dei klembde alle Storkararne inn i Kyrkja. Dei maatte falle paa sine berre Kne og beda um Naade. Dei vardt alle avsette og nye innsette i Staden deira.

Ei onnor forming hev Skar prenta i »Gamalt or Sætesdal« V, s. 101:

Lytnanten.

Der kom ein Lytnant til Hunemo og kravde etter Skyss — der var Skyss-skaffar paa Hunemo. Men Mannen hadde inkje Hesten heime, og daa var der inkje anna til: han laut draga Lytnanten og Skrinet hans paa ein Kjelke. Han gaadde inkje aat, so fekk han eit Drag av Svipa. Daa slo han Lytnanten i Hel med ein Staur. So tok han heim til fyrste Gard og fann Mannen. »Eg hev drepe 'n Lytnant, aa du lyt fygje aa samle Fokk; hellis drep eg deg!« sa han. Dei gjekk or Stoge og i Stoge alt til Aandalen og samla; daa var det ei Skreid so stor at der aldri var Leid med. Storkarane var vordstøkte; dei rymde inn i Kyrkja og la seg paa Kne og bad fyre seg.

Dei kalla denne Ruplen »Hunemo-hemndè«.

Det er lett å sjå at dette er same segni som den Ingemar i Öna fortalde. Me hev båe stadene storkaren

Digitized by Google

som fornærmar bonden, og bonden som slær storkaren i hel og gjeng til grannen og fær honom med, dei gjeng so til næste mann, og soleis held dei på, til det vert ein ovleg stor her, og dei vinn på øvrigheiti. Båe stadene er det tale um ein by dei kjem til og um ei kyrkje i denne byen.

At *Hune*-namnet hev vore med i denne formi av den norske segni, ser ein av den ting at ho er heimfest til Hunemo i Gjøvdal. Hunemo-namnet hev soge forteljingi til seg, sameleis som Hunna by hev gjort det i Småland i Sverike, og sameleis som t. d. Hagbard-segni hev vorte knytt til ei rekkje stader med namnet Sigarsvoll eller Sigarsstad.

I Hunemo-versionen er Roma kyrkja umbytt med kyrkja i Arendal. Etter reformasjonen stod ikkje Roma so sterkt i forgrunnen som fyrr, og Nedenes innmed Arendal var den staden der robyggene fann storkarane. Det var dit dei sette kosen i 1541.

Etter dette skynar me betre ordi »en hune herre« i Stig Bagges brev. Anten må det vera *huneherre*, foraren for hunane, og det svarar då til det svenske Hunesmed eller Hunne. Eller må det vera — og det er vel det upphavlege — hunehere, d. v. s. huneheren. Ordet *her* er i Robyggjelaget hokyn, og det heiter *herè* (hæræ) i bundi form i fleire bygder. Dette hev so Stig Bagge mishøyrt eller mistydt, so han hev gjort det til »herre«.

Kvar er so ordet *huneher* i all denne tradisjonen kome frå?

Det er fyrr nemnt at etter vanlegt målbruk skulde ein i ordet *huneher* venta at i fyrste samansetningsleden var gøymt namnet på dei folki som var med. Det ligg då nærast å tenkja på folke-ætti hunar. Og no møter me

Digitized by Google

gong på gong tradisjonen um ein ovstor hune-her i alle dei nordiske landi i millomalderen.

Saxo fortel i si store Frode-saga at kong Frode hadde teke dotter av hune-kongen Hun til viv; men ho var honom utru, og so jaga han henne burt. Det vart då ufred med hune-kongen. Huneheren var so umåteleg stor at Frode veik undan det fyrste. Hunane drog gjenom øydemarker, og der kom det til å skorta den store folkesvarmen på mat, so at heile heren til slutt vart spreidd og øydelagd av svolten. Seinare rusta Hun ut ein ny her, og det kom då til slag med Frode. Etter eit udomelegt mannespille fall Hun, og Frode vann ein stor siger[1].

Chronicon Erici Regis fortel: »Contra hunc *Frothi* venit Rex *Hunorum* cum aliis LXIX. Regibus, qvi ex se VI. Reges fecerant duces belli. Qvorum qvilibet habuit sub se 5000. navium, & qvælibet navis habebat CCC. armatos. Summa navium XXX. millia. Summa virorum novies mille millia hominum. Hos omnes occidit *Frothi*, pugnans cum eis in mari juxta *Bleking*«[2].

I Diarium Minoritarum Wisbyensium frå fyrstningi av 13de hdr. finn ein: »Anno Domini Sexcentesimo LXXXVI, Longobardi exiuerunt Daciam et fuerunt pro majore parte Jutones. Fames pervalida ad hoc ipsos compulit sicud et Hunos de Swecia«[3].

»Ett fornsvenskt legendarium« hev eit stykke um Huneheren i kap. CXX Om Marcianus kejsare: »Vm then thima war wældugher huna hær wt komin aff karelom thera konunger thrugadhe rom til skaat sex thusandh pund gul. vm sex. aar: til theodosius gaff sina systor hælagha marciano han wmstridde huna hær mz gøtha hiælp . . . . Vm thæn thima: wan thidrik bærn gøtha

---

[1] Saxo, ed. Müller et Velschow, liber V (serleg s. 237 ff.).
[2] Scriptores Rerum Danicarum I, s. 153.
[3] Scriptores Rerum Svecicarum I, I, s. 33.

Digitized by Google

konunger. ok hans son thorgillus alt spaniol landh«[1]. Det er å merka at kjelda for vedkomande bolk av legendariet, Jacobus de Voragines »Legenda aurea« ikkje hev noko um at Huneheren var komen frå Karelen, heller ikkje at Marcianus vann på hune-heren »mz gotha hiælp«; heller ikke nemner »Legenda aurea« noko um at Thidrik av Bern var konge då. Den svenske forfattaren hev tydeleg interessera seg so mykje for hune heren at han hev funne grunn til å supplera Legenda aurea etter andre kjeldor.

Siste bolken i Hervarar-saga fortel um striden millom Angantyr (III) og halvbror hans Lod (Hlǫðr). Lod var dotterson til hunekongen Humli og vart fostra i Hunaland. Då kong Heidrek, far til Angantyr og Lod, var avliden, drog Lod til broren i Reidgotaland og kravde helvti av arven. Ei kjempe hjå Angantyr, Gizur Grytingalidi spotta Lod, so han i harme drog attende til Hunaland. Saman med morfaren samla han ein uhorveleg stor her av hunar; dei drog gjenom Myrkviðr og fall inn i Gotaland. Dei drap grensevakti, og »taka nú at herja um landit víða ok at brenna«[2]. Men Angantyr samla ein her og drog imot dei, og endskapen vart at hunane tapte etter eit blodigt slag som varde i 8 dagar. Både Humli og Lod, forarane for huneheren fall.

I Ásmundar saga kappabana kjem Hildibrandr húnakappi med ein her av hunar til Danmark og hemner far sin[3].

I Ǫrvarodds saga er det tale um Húnaland og Húnaherr. Orvarodd hadde ei klubbe til våpn, ein gong han var forar for hune-heren.

---

[1] II, s. 681.

[2] Hervarar saga, Bugges utg., s. 279.

[3] Detter, Zwei fornaldarsögur, s. 85.

Digitized by Google

I Didriks saga er, som alle veit, Húnar, Húnaland og Húna herr mykje umtala.

Det som her er gjeve, er berre eit samanplukk av citat um huneheren or ymse kjeldor, frå fleire land og frå ulike tider. Me skal ikkje her gå inn på spursmåli um lærd eller folkeleg tradisjon og um samanheng millom desse fråsegnene. Sjølve citati er nok til å visa at tradisjonar um huneheren hev funnest i dei nordiske landi frå ikr. 1200 og utetter; for det er nettupp i sovorne fråsegner som må ha vore kjende både på austnordisk og vestnordisk umråde at huneheren er umtala. Hervararsaga er på fleire måtar knytt til svensk tradisjon, og Didriks saga gjorde den nedertyske tradisjonen um hunane kjend både i Noreg og Sverike.

Huneher var i heltediktingi eit minne um hunane i folkevandringstidi; men etter kvart synest ordet huneher å ha vorte eit slags samnamn på ein stor her, som plyndrar og herjar og fer vide ikring. Hjå almugen hev den eigenlege tydingi av ordet hunar vorte gløymd, og so hev samansetningsleden huna- vorte knytt til mannsnamnet Hune eller Hun. Ein ser at alt Saxo let hune-kongen heita Hun. Fråsegni um huneheren hev sidan runne saman med forteljingi um eit bonde-uppror. Kanskje det hev gjenge til på den måten at føraren for dette uppstandet hev heitt Hune, og namnelikskapen hev drege inn i forteljingi um uppstandet motiv som elles knyter seg til huneheren. Skulde draget um at bondeheren kom til Rom vera eit minne um den ferdi hunane gjorde til Italia i 452? I so fall måtte det vel på ein eller annan måte vera tale um lærd påverknad. Men ei Romaferd stod for folkehugen som eit bilete på ei ovleg lang ferd, so det er vel tenkjelegt at Roma-namnet kunde smetta inn av den grunn.

Digitized by Google

»Det er på ein gong storfelt og vilt som eit eventyr«, segjer Halvdan Koht[1] um hendingane i Robyggjelaget 1541. No hev me set at det røynleg er gamal dikting som på ein underleg måte hev vakna til nytt liv att her.

Hadde me no kjent forteljingi um bondeupprøret 1541 som ei gamal munnleg fråsegn berre, og me so hadde funne alt dette um huneheren i Sverike både frå ei eldre og frå ei nyare tid, so vilde me visseleg ha sagt: det dei fortel i Setesdal må vera uhistorisk. Det er berre ein variant av ei vanleg vandresegn; det kann ein prova med det at alt fyrr hendingane i Setesdal skal ha gjenge fyre seg, må segni ha vore kjend i Sverike.

Og likevel vilde denne rimelege slutningi vera gali, for di hendingane i Robyggjelaget *er* historiske.

Ein kann ikkje rekna med noko tilfelle her, og då er det berre ei forklåring: *dei gamle robyggjene hev høyrt forteljingi um hune-heren; dei hev tykt at her var det gjort slikt eit karsstykke at det burde gjerast ein gong til, og so hev dei drege av stad.*

Forteljingi hjå Stig Bagge vert på den måten eit merkelegt døme på den samanheng det kann vera millom dikting og liv.

Liksom diktingi er runni upp or samtidslivet og byggjer på dei røynslone diktaren hev havt, soleis kann diktingi verka tilbake på livet: menneski skipar seg i livet etter fyrebilete dei hev funne i diktingi. Det er eit ålkjent fænomen — frå småguten som les indianar-forteljingar og so leikar indianar, til den danske kongen, »der rider sin hvide Hest gennem Gaderne ved Troppernes Afgang som Valdemar Sejr og Erik Menved og slaar op med Haanden og siger: »Tak, Tak, Børn!« ligesom denne sidste (det er de sidste Ord i første Del af [Ingemanns]

[1] Historiske afhandlinger tilegnet professor dr. J. E. Sars, s. 147.

Digitized by Google

»Kong Erik og de Fredløse«) og som Niels Ebbesen«[1]. Folk kann lata det dei hev upplevt i diktingi eller fråsegni verka på deira eigi livsførsle. I eldre tider, i meir einfelde livshøve og hjå folk med sans for historie og dikting og med eventyrhug i blodet, må ein rekna med at denne etterlikningi kunde få dramatiske utslag og vera med å skapa ny historie — soleis som det skjedde i Robyggjelaget i 1541. Både i ord og i gjerning tok dei etter det gamle.

Når me hev tvo forteljingar — ei eldre og ei yngre — og dei likjest so mykje på einannan at det må vera samanheng imillom dei, so sluttar me, som fyrr nemnt, at me hev med ei vandresegn å gjera eller at i minsto den yngre forteljingi ikkje kann vera historisk. Og det vil nok visa seg å vera det rette i dei fleste tilfelle. Men det er ikkje alltid so visst. Kven veit um ikkje hovudpersonen i den yngre forteljingi kann ha havt den tilsvarande personen i den eldre forteljingi til fyrebilete og gjort det same ein gong til?

Gudrun Osvivsdotter i »Laxdøla« er so lik Brynhild i eddakvædi at me kjenner på oss at her må det vera ein samanheng. Men korleis? Er det sogemannen som hev kjent til heltediktingi um Brynhild, funne ein viss ytre likskap millom lagnaden åt Brynhild og lagnaden åt Gudrun Osvivsdotter, og so dikta noko av Brynhilds sjel inn i Gudrun? Eller er det den historiske Gudrun som hev kjent til diktingi um Brynhild og so fare åt som ho tenkte Brynhild vilde ha gjort? Det kann vera vandt å svara på. Men hendingane i Robyggjelaget 1541 lærer oss at ein må vera varsam i slike tilfelle og ikkje utan nærare gransking draga den slutningi at det yngre tilfellet er uhistorisk og berre ei litterær etterlikning av det gamle. Det kann vera ei etterlikning som er historisk, d. v. s. røynleg sett ut i livet.

---

[1] Vilh. Andersen, Illustreret dansk Litteraturhistorie II, s. 234.

Digitized by Google

DET NORDISKE HISTORIKERMØTET I KRISTIANIA 7.—10. JULI 1920.

Det tredje norske historikermøte (i Kristiania juli 1914)[1] valgte en komite bestående av professorene *Halvdan Koht, Oscar Albert Johnsen, Haakon Schetelig* og *A. W. Brøgger,* riksarkivar *K. Koren,* overlærer *Karl Rygh,* overlærer *Tord Pedersen,* direktør *Hans Dedekam* og stiftsarkivar *Anders Daae* til å forberede det fjerde norske historikermøtet, som var tenkt holdt i Trondhjem 1917.

Den 13. nov. 1916 møttes de i Kristiania tilstedeværende medlemmer av denne komite (Koht, Johnsen, Schetelig, Brøgger og Koren), og man blev da enig om at før noget blev gjort for å forberede det næste norske historikermøtet, skulde muligheten for å få istand et nordisk møte undersøkes. Det blev besluttet å skrive til riksarkivar *Kr. Erslev* og professor *Aage Friis,* Kjøbenhavn, professor *Ludvig Stavenow* og docent *Sven Tunberg,* Uppsala, dr. *Torvald Höjer,* Stockholm, professor *Otto Sylwan,* Göteborg og professor *A. Stille,* Lund. De svar som derefter innløp, gik omtrent enstemmig ut på at der var stor sympati for tanken, men at øieblikkets situation, navnlig den harde dyrtiden, gjorde det litet rimelig at man sommeren 1917 kunde regne på et større antal deltagere.

Komiteens Kristianiamedlemmer (Koht, Johnsen og Brøgger) holdt den 18. decbr. 1916 et nyt møte, hvor det blev besluttet foreløbig å stille saken både om nordisk og norsk historikermøte i bero. Tilstede her var desuten efter særlig tilkaldelse lærer Lorens Berg, docentene Edv. Bull og Oluf Kolsrud, universitetsstipendiat Fr. Paasche og cand. filos. Jac. S. Worm-Müller.

Den 15. jan. 1919 holdt komiteen et nyt møte; tilstede var Koht, Johnsen, Brøgger og Koren, samt desuten efter an-

[1] Beretning om møtet (av sekretæren, cand. filos. Jac. S. Worm-Müller) i Hist. Tidsskr. 5. R. III 577—93.

Digitized by Google

modning docent Oluf Kolsrud og bibliotekar W. Munthe. Man blev her enig om foreløbig å utsætte tanken på et nordisk historikermøte, idet man holdt det for en større opgave å søke samlet et internationalt historikermøte i Kristiania 1920 eller 1921. Derimot blev det besluttet å søke avholdt et norsk historikermøte i Trondhjem sommeren 1919 og i den anledning henvende sig til komiteens eneste gjenværende medlem der, direktør Dedekam, samt til overlærer Sommerfelt, konservatorene Th. Petersen og O. Nordgaard og professor Olaf Nordhagen.

I henhold til svarene fra Trondhjem blev det imidlertid i nyt møte den 12. mars 1919 vedtat å opgi dette møtet og istedenfor forberede et nordisk historikermøte i Kristiania sommeren 1920. Tilstede var professorene Koht, Johnsen, Brøgger og Bull, docent Kolsrud, bibliotekar Munthe og amanuensis Indrebø. Til å forestå forberedelsesarbeidet blev valgt professor *Bull*.

Den 22. mars 1919 utgik det forespørsel til de samme svenske og danske historikere som i 1916 og efter imøtekommende svar fra dem blev saken nu tat op for alvor.

Først ved juletid 1919 blev imidlertid følgende offentlige innbydelse sendt ut:

NORDISK HISTORIKERMØTE I KRISTIANIA
7—10 juli 1920.

Undertegnede innbyr herved nordiske historikere og historisk interesserte til å delta i et nordisk historikermøte i Kristiania i dagene 7—10 juli 1920.

Krigen som har hemmet og vanskeliggjort alt internasjonalt samarbeide, er nu slutt, og selv om det kanske endnu er for tidlig å ville samle en helt internasjonal historikerkongres, må tiden nu være inne for nordiske historikere til å møtes for å drøfte hvad der ligger dem på hjerte både av videnskapelig og praktisk art. Det er vor sikre tro at et slikt møte netop nu vil bli til gagn for historieforskningen og den historiske interesse i alle de nordiske land.

Anmeldelser av foredrag, forslag til diskusjoner og overhodet al korrespondanse vedkommende møtet bedes sendt til undertegnede sekretær for arbeidskomiteen, professor Edv. Bull. Schøningsgate 23, Kristiania.

Adgangen til å delta i møtet er åpen for alle mot en kontingent av kr. 30 pr. deltager.

Digitized by Google

Foredrag, diskusjonsinnledninger o. l. må være anmeldt til sekretæren innen utgangen av mars 1920. Arbeidskomiteen i Kristiania må forbeholde sig rett til, efter samråd med fagfeller i andre land, å fastslå det endelige program, eventuell inndeling i seksjoner o. s. v. Programmet vil bli sendt ut så tidlig på våren som mulig, med meddelelse om foredrag, diskusjoner, selskapelige sammenkomster, utflugter o. l. Fristen for anmeldelse som deltager i møtet vil da også bli bekjentgjort.

For Danmark:

Jacob Appel, forstander for Askov høiskole. — Professor dr. Erik Arup, sekretær i Dansk historisk forening. — Holger Begtrup, forstander for Frederiksborg høiskole. — Dr. L. Bobé, formann for den danske avdeling av Samfundet for dansk-norsk genealogi og personalhistorie. — Riksarkivar dr. Kr. Erslev. — Professor dr. Knud Fabricius. — Professor Rostgardianus i nordisk historie, dr. Aage Friis. — Dr. M. Mackeprang, direktør for Nationalmuseets historiske avdeling. — Professor dr. Hans Olrik, formann for Dansk historisk fællesforening. — Professor dr. Johannes Steenstrup, formann for Dansk historisk forening.

For Norge:

Direktør Hans Aall, Norsk Folkemuseum. — Riksantikvar dr. Harry Fett. — Arkivar Finne-Grønn, formann for den norske avdeling av Samfundet for dansk-norsk genealogi og personalhistorie. — Professor dr. Oscar Albert Johnsen, formann for landskomiteen for lokalhistorie. — Professor dr. Halvdan Koht, formann for Historisk forening. — Riksarkivar Kr. Koren. — Generalsekretær dr. Chr. L. Lange. — Dr. A. Ræder, rektor ved Kristiania Katedralskole. — Professor dr. Haakon Shetelig, Bergens Museum.

For Sverige:

Professor dr. Helge Almquist, Göteborgs Högskola. — Dr. Carl Grimberg. — Riksantikvar Oscar Montelius, ordförande i vitterhets-, historie- och antikvitetsakademin. — Professor dr. L. Stavenow, Uppsala universitet. — Professor dr. A. Stille, Lunds universitet, sekretær i Karolinska förbundet. — Professor dr. Sven Tunberg, Stockholms Högskola. — Professor dr. Lauritz Weibull, Lunds universitet. — Lektor Georg Wittrock, Västerås.

Digitized by Google

For Finland:

Professor C. v. Bonsdorff, Helsingfors universitet. — Professor Hj. Crohns, Helsingfors universitet. — Dr. K. R. Melander, ordförande för Historiska Samfundet. — Statsarkivarie J. W. Ruuth. — Professor M. G. Schybergson, Helsingfors universitet. — Professor P. O. v. Törne, Åbo akademi.

For Island:

Professor dr. Jón J. Aðils, Reykjavik universitet. — Mag. art. Bogi Th. Melsted, formann for det islandske litteratursamfund i Kjøbenhavn. — Dr. Jón Þorkelsson, landsarkivar, Reykjavik.

Som sekretær for arbeidet ansattes cand. mag. *Th. Dahl.*

Efter adskillige forberedelser kunde endelig i mai møtets program sendes ut, hvor det var lykkedes å finne plass for næsten alle anmeldte foredrag:

PROGRAM

Det nordiske historikermøtet i Kristiania 7—10 juli 1920.

Møtet holdes i Videnskapsselskapets hus, Drammensveien 78.

Fra kl. 6—7 den 6. om eftermiddagen vil der være anledning til at hente adgangskort i møtelokalet, likeledes den 7. om morgenen kl. 9—10.

Om kvelden den 6. kl. 8 holdes en enkel velkomstseksa på St. Hanshaugen.

Møtet åpnes den 7. kl. 10 præcis.

Valg av møtets præsidenter.

Foredrag og diskussioner:

Onsdag den 7. kl. 10: Professor *Aage Friis,* København: Gennembruddet i dansk Historieforskning og Historieundervisning omkring 1880.

Kl. 11: Riksarkivar *Kr. Koren,* Kristiania: Om utdannelse av arkivfunktionærer.

Kl. 12: Arkivar *Gunnar Knudsen,* København: Stednavnearkiver,

og: Professor *Kustavi Grotenfeldt,* Helsingfors: Erik den heliges korståg till Finland.

Digitized by Google

Kl. 1—3: Frokostpause.

Kl. 3: Professor *Ludvig Stavenow*, Uppsala: 1700-talets parlamentarism i Sverige.

Kl. 4: Docent *Nils Herlitz*, Uppsala: Några ord om självstyrelse och centralisation i den svenska förvaltningshistorien.

Kl. 7: Middag for møtets deltagere på Folkemuseets restaurant, Bygdø.

Torsdag den 8. kl. 10: Professor *Halvdan Koht*, Kristiania: Upphavet til renæssansen.

Kl. 11: Professor *Alexander Bugge*, Kviteseid: Er det rigtig at tale om religionskampe i anden halvdel av 16de aarhundre?

Kl. 12: Professor *Hjalmar Crohns*, Helsingfors: Värdesättningen av kvinnan i den medeltida vetenskapen,

og: Arkivar *Axel Linvald*, København: Kronprins Fredrik (den VI) og de danske Landboreformer.

Kl. 1—3: Frokostpause.

Kl. 3: Professor *P. O. v. Törne*, Åbo: Finlands historiska tillblivelse.

Kl. 4: Professor *Carl v. Bonsdorff*, Helsingfors: Finlands inträde i det ryska riket,

og: Lektor *Georg Wittrock*, Västerås: Karl X Gustaf i Polen.

Fredag den 9. kl. 10: Professor *Arthur Stille*, Lund: Krigshistorians förhållande till allmän historia och dess metoder.

Kl. 11: Generalløjtnant *A. Tuxen*, København: Dansk Krigshistorieskrivning i de sidste 100 Aar,

og: Dr. *K. R. Melander*, Helsingfors: Om den obesuttna lantbefolkningen i Finland under 16de och 17de seklen.

Kl. 12: Oberstløjtnant *G. Schnitler*, Kristiania: Den tyske generalstab og verdenskrigen.

Kl. 1—3: Frokostpause.

Kl. 3: Professor *Oscar Albert Johnsen*, Kristiania: Gjensidige nationale stemninger mellem nordmænd og svensker, særlig i det 16de og 17de årh.

Kl. 4: Professor *Absalon Taranger*, Kristiania: Svensk ret i de østlandske lovbøker.

Avslutning.

Lørdag den 10: Utflugt til Eidsvoll, gjennemgåelse av Eidsvollsbygningen. Lunch hos Kammerherre Mathiesen som hans gjæster. Nærmere detaljer vil bli bekjendtgjort under møtet.

Digitized by Google

Til foredragene er der også adgang for andre end møtets deltagere, mot en kontingent av kr. 5 pr. møte.

Umiddelbart før historikermøtet vil der, den 6. kl. 10 fm., bli holdt et møte til konstituering av en norsk landsorganisation for lokalhistorie, og i tilknytning til dette foredrag av sogneprest *O. Olafsen*, Voss: Om de gamle Viter — og av hr. *Lorens Berg* og statsarkivar *Fr. Scheel*, Hamar, om arkivene og lokalhistorien.

Ved utløpet av anmeldelsesfristen var der tegnet 103 deltagere; men også efter den tid undergik listen enkelte forandringer.

For de fleste av de tilreisende var der sørget for logis.

Stortinget bevilget et bidrag til møtet på kr. 3000.

Om aftenen den 6. juli blev møtet åpnet med en enkel velkomstseksa på St. Hanshaugen, hvor ca. 80 deltagere var tilstede. Professor Bull ønsket gjestene velkommen og professor Stille takket.

Det egentlige møtet blev åpnet den 7. juli kl. 10 i Videnskapsselskapets hus på Drammensveien. Til præsidenter blev valgt professorene *Friis*, Kjøbenhavn, *Koht*, Kristiania, og *Stavenow*, Uppsala; til generalsekretær blev valgt professor *Bull*.

Derefter holdt prof. *Aage Friis* møtets første foredrag: Gennembruddet i dansk Historieforskning og Historieundervisning omkring 1880.

I tilknytning til foredraget henstillet generalsekretær *Lange* til historielærerne ved universitetet i Kristiania i sine forelæsninger å ta mere hensyn til de studerende som aktet å slå inn på den administrative løpebane, navnlig i utenrikstjenesten. Prof. *Koht* oplyste dertil at i et foreliggende forslag til omlægning av denne universitetsundervisningen var der tat hensyn til de av generalsekretær Lange fremhævede synspunkter.

Videre blev det i sammenhæng med prof. Friis' foredrag besluttet å sende følgende hilsningstelegram til de tre betydelige fraværende historikere av den ældre generation, professor *Harald Hjärne*, riksarkivar *Kr. Erslev* og professor *Johs. Steenstrup:*

Digitized by Google

Nordiske historikere samles i ærbødig hilsen til en av sine store læremestre i videnskapen.

Historikermøtets præsidenter
Aage Friis, Halvdan Koht, Ludvig Stavenow.

Dernæst innledet riksarkivar *Kr. Koren* til en diskussion om utdannelse av arkivfunktionærer. Han gav en inngående fremstilling av hvorledes utdannelsen for arkivtjenesten var ordnet i land som Frankrike (École des Chartes), Tyskland (navnlig Bayern) og England, og konkluderte med at man heller ikke hos os længer kunde nøie sig med en blot praktisk oplæring, men også måtte gi de vordende arkivfunktionærer en teoretisk utdannelse — nærmest i form av ét tillægskursus enten ved universitetet eller ved riksarkivet.

I tilslutning til innlederen uttalte sig prof. *Johnsen*, som vilde ha lagt sterk vekt på undervisning i de historiske hjælpevidenskaper, prof. *Taranger*, bibliotekar *Munthe*, prof. *Friis* og landsarkivar *Hornemann*.

Møtet delte sig derefter i to sektioner; for den ene talte arkivar *Gunnar Knudsen*, Kjøbenhavn, om *Stednavnearkiver* (foredraget er i det væsentlige trykt i Namn och Bygd 1919, s. 61—80 som en redegjørelse for den danske Stednavnundersøgelse); for den andre prof. *Kustavi Grotenfeldt*, Helsingfors, om *Erik den helige och hans korståg till Finland* (foredraget er trykt i Historisk Tidsskrift för Finland, 1920, s. 111—25).

Efter frokostpausen holdt prof. *Stavenow* foredrag om *1700-talets parlamentarism i Sverige* (trykt i Uppsala universitets årsskrift 1923) og docent *Nils Herlitz: Några ord om självstyrelse och centralisation i den svenska förvaltningshistorien* (trykt i omarbeidet form i Statsvetenskaplig Tidsskrift, 1921). Professor Stavenows foredrag fremkaldte bemerkninger fra prof. *Koht* som gjorde opmerksom på likheten mellem den svenske parlamentarismen og tilsvarende forhold i de nordamerikanske kolonier i den samme tid.

Om aftenen samledes deltagerne til festmiddag i Folkemuseets restaurant på Bygdø. Prof. *Koht* talte for historien som en levende åndsmakt og prof. *Johnsen* for de fremmede gjester; på disses vegne svarte prof. *Stavenow*, prof. *Friis*, prof. *Grotenfeldt* og arkivar *Þorkelsson*.

Den næste dags forhandlinger begyndte kl. 10 med prof. *Kohts* foredrag, *Upphavet til renæssansen* (trykt i Samtiden, 1922, s. 238—50), efterfulgt av prof. *Alexander Bugges: Er det*

rigtig at tale om religionskampe i anden halvdel av 16de århundre?

Professor *Hjalmar Crohns* hadde som flere andre av de finske deltagere fåt forfald, og hans foredrag måtte derfor utgå. Derimot talte arkivar *Axel Linvald* om *Kronprins Frederik (den VI) og de danske Landboreformer* (vil inngå som ledd i et større arbeide).

Efter frokostpausen holdt professor *P. O. v. Törne*, Åbo, foredrag om *Finlands historiske tillblivelse* og lektor *Georg Wittrock*, Västerås, om *Karl X Gustaf i Polen* (trykt i Karolinska Förbundets Årsbok 1920).

Fredagen den 9. holdt professor *Arthur Stille*, Lund, foredrag om *Krigshistorians förhållande till allmän historia och dess metoder*, efterat først prof. *Koht* og prof. *Friis* hadde minnets dagens betydning for Danmark, Nordslesvigs gjenforening. Prof. Stilles likeså lærde som vittige og åndfulde apologi for krigshistorien fremkaldte bemerkninger av professor *Koht*, oberstløitnant *Schnitler* og riksarkivar *Koren*.

Generalløjtnant *A. Tuxen*, Kjøbenhavn, gav derefter en oversigt over *Dansk Krigshistorieskrivning i de sidste 100 Aar*, og oberstløitnant *G. Schnitler* holdt foredrag om *Den tyske generalstab og verdenskrigen* (delvis trykt i «Samtiden», 1921; vil forøvrig inngå som ledd i et større arbeide).

I eftermiddagsmøtet talte professor *Johnsen* om *Gjensidige nationale stemninger mellem nordmænd og svensker, særlig i det 16de og 17de århundre.* (trykt i Historisk Tidsskrift. 5 R. V, s. 233—61); foredraget fremkaldte bemerkninger av prof. *Koht*, overretssakfører *Bergwitz* og prof. *Stille*, og da tiden nu var langt fremskreden, blev prof. *Taranger* nødt til bare å gi et kort utdrag av sit foredrag, *Svensk ret i de østlandske lovboker;* dette var et ledd i en større undersøkelse om Alting og lagting, hvorav en del nu er publisert i Historisk Tidsskrfit. 5 R. V.

Tilslut blev der valgt en komite til å forberede det næste historikermøte, bestående av landenes riksarkivarer, ældste professor i historie ved hvert universitet samt møtets generalsekretær.

Lørdag den 10. sluttet møtet med en overordentlig vellykket utflugt til Eidsvoll, hvor man beså Eidsvollsbygningen; i riksforsamlingssalen holdt professor *Koht* et kort foredrag. Derefter var alle møtets deltagere kammerherre *Mathiesens* gjester til en lunch, hvor prof. *Stille* i en fortrinlig tale gav uttryk for samtliges glæde og taknemlighet over denne festlige avslutning.

Digitized by Google

5TE INTERNASJONALE HISTORIKER-KONGRESS I BRYSSEL 1923.

Meddelt av

HALVDAN KOHT.

I dette tidsskrift (5. R. II 411—420) har jeg før gitt en liten redegjørelse for forhandlingene på den 3dje internasjonale historikerkongress som blev holdt i London i april 1913. Det blev dengang vedtatt at næste kongress skulde være i Petrograd 1918. Men så kom jo verdenskrigen, og det kunde ikke på lange tider bli spørsmål om internasjonale kongresser. Endelig i 1922 blev tanken om en ny historikerkongress tatt op igjen. Men de politiske vilkårene var da ikke slik at det vilde være mulig å samle den i Petrograd. I steden rettet engelske historikere en opfordring til belgiske om å innby til kongress i Bryssel, — denne byen blev vistnok særlig valgt fordi Belgien var gjenstand for almen sympati efter de krenkelser det uforskyldt hadde lidt under krigen, og som det med heltemod hadde reist sig imot. De belgiske historikere fulgte med glede opfordringen, og sommeren 1922 utgikk innbydelsen.

Vi vet alle altfor godt at de internasjonale vilkårene efter fredsslutningen i 1919 just ikke har tjent til å fremme et vennskapelig samarbeid mellem alle folk; motsetningene mellem de gamle krigførende nasjonene er slett ikke blitt utjamnet, bitterheten er på mange hold like levende som før. De videnskapelige sammenslutninger som er kommet i stand efter krigen, har derfor i stor utstrekning grenset sig av efter krigslinjen. Det var ikke ventende at belgierne nu skulde innby representanter for det folk som mot folkerett og traktater hadde krenket deres land så blodig, og selv om innbydelsen til historikerkongress til slutt blev sendt til gamle motstandere fra krigen som Østerrike og Ungarn, blev den da ikke utsendt til tyskerne. I fulleste mening internasjonal kunde altså kongressen ikke bli, og det var ikke så få som av den grunn mente det var rettest å holde sig borte fra den. Jeg skal ikke her ta op til drøfting de argumentene som lot sig føre frem, og som blev fremført, for

eller imot deltagelse; jeg nøier mig med å nevne faktum. Det som særskilt kan interessere å tilføie, er at danske og svenske videnskapelige institusjoner ikke fant å ville motta innbydelsen, mens det norske universitet besluttet å sende en offisiell representant med det særlige hverv å innby næste kongress til Christiania.

Kongressen blev holdt i Bryssel i dagene 9de til 15de april 1923. Den blev offisielt betegnet som «den 5te», idet en gikk tilbake til kongressen i Paris 1900 som den første, så at de senere virkelige internasjonale kongresser i Rom (1903), Berlin (1908) og London (1913) bev regnet for 2dre, 3dje og 4de.

Det var i grunnen rart at også denne kongressen, liksom den forrige i London, skulde møtes i april måned, mens det før altid hadde vært skikk å ha møtetiden om sommeren. Det var misnøie nok i London med at engelskmennene hadde innkalt kongressen til april, og det blev dengang fastslått at næste gang skulde tiden først bli valgt efter internasjonalt samråd. Siden nu hele organisasjonen hadde falt i sund, blev det ikke noget slikt samråd av. I 1913 var april blitt valgt nærmest fordi det høvde med tyskernes vårferie, og franskmennene demonstrerte med å bli borte. I 1923 var tyskerne ikke innbudt; men belgierne mente vistnok å burde holde sig til tradisjonen fra London-kongressen, og franskmennene møtte fram, om de så ikke kom så mannsterkt og så representativt som en kunde ha ventet efter den korte veien de nu hadde.

Kongressen talte mellem 900 og 1000 deltagere. De nasjonene som var talrikst representert, var først og fremst belgierne og franskmennene, dernæst engelskmennene og amerikanerne, endelig polakkene, russerne og sveitserne (de fransktalende). Forholdsvis få var det av hollendere, italienere og spanjere, enda færre fra andre nasjoner; men de fleste europeiske nasjoner, og enda nogen uten-europeiske, var da representert. Der var to mann fra Norge, en enkelt danske, en trefire svensker, en svensk-finne fra Estland, og så var en av amerikanerne en fødd nordmann. Presidentene for den samlede kongress blev tatt mellem de nasjonene som var sterkest fremmøtt: belgieren Henri Pirenne, franskmannen Th. Homolle, engelskmannen E. T. Tout, amerikaneren James Shotwell, polakken B. Dembinski, russeren Paul Vinogradoff, sveitseren Francis de Crue. I de enkelte seksjoner kom også folk fra andre nasjoner op imellem presidentene (således begge de to nordmenn).

Digitized by Google

Da jeg for 10 år siden skrev om London-kongressen, beklaget jeg mig over at den var altfor sterkt opkløivd i seksjoner; den hadde vokset op til 9 seksjoner, flere med underseksjoner, så kongressen faktisk blev holdt i 16 særskilte avdelinger. Men kongressen i Bryssel var i dette stykke enda verre; den var blitt kløivd i 13 seksjoner, flere med to, tre eller ennog fire under-seksjoner, så det var stadig 23 særskilte møter om gangen. Dette er efter min mening å føre disse kongressene inn på et feil spor. De blir på den måten opløst i en mengde spesial-kongresser, mens det almene, selve historien, blir borte. Og som spesial-kongresser blir de ikke gode nok; de kan ikke gi nogen ordentlig omfattende representasjon for slike studier som de byzantinske eller de orientalske, arkeologien eller kunsthistorien. Verdien av å ha slike fag med på de almene historiker-kongresser består nettop i at de skal komme inn under større synspunkter og kunne virke befruktende på andre studier. Her gjelder det ikke først og fremst om at byzantinister eller orientalister eller andre spesialister skal møtes med hinannen hver for sig; det kan de gjøre, og det meget bedre, på sine egne kongresser. Et hovedformål er at de ulike spesialistene skal møtes fra sine forskjellige kanter og lære sig til å se utover spesialstudiet. Men dette blir aldeles forfeilet ved den overhåndtagende opkløivingen. Som det nu går, ser det ut som om hver ny kongress-komité bare går ut på å overtrumfe den foregående med enda flere foredrag og enda flere seksjoner. Og i virkeligheten gjelder det her enda mindre enn ellers at det er mengden som skal gjøre det; mengden er i dette tilfelle likefrem en hindring for kongressenes nyttevirkning.

Til gjengjeld må det straks bli sagt at Bryssel-kongressen langt bedre enn London-kongressen fyllte en av de opgavene som alltid må være noget av det vesentligste med slike kongresser: å føre videnskapsmenn fra vidtskilte land personlig sammen. I London blev kongress-folkene rent borte for hinannen i den veldige byen, særlig fordi seksjonene hadde fått møtestedene sine spredt ut over nær-sagt hele byen, og det var næsten et lykketreff om en fant den en vilde ha tak i. I Bryssel blev de allerfleste seksjonsmøtene holdt i et eneste hus (Palais des Académies), bare nogen få utenfor og da enda ikke så langt borte. Og dessuten var det sørget for en to-tre alminnelige «mottagelser», så alle kongress-folkene stadig ferdedes om hinannen. Det personlige kjennskap mellem dem blev derved i

Digitized by Google

høieste grad lettet, og i denne henseende synte da Bryssel sig som et næsten idealt møtested. Her er det også på sin plass å nevne at hele møte-maskineriet gjennemgående fungerte udmerket; den belgiske organisasjons-komité hadde gjort ypperlig arbeid, og det var almindelig tilfredshet med den.

Det rent videnskapelige utbytte av kongressen er det derimot vanskelig å ha nogen avgjort mening om, og det måtte ifølge sakens natur bli ytterst ulikt for de enkelte deltagere. Selve mengden av foredrag måtte forringe utbyttet, idet det ofte hendte at to eller flere verdifulle foredrag blev holdt på samme tid. Det var uoverkommelig nok at det på programmet for London-kongressen var satt op på det allernærmeste 200 foredrag. Men i Bryssel var tallet steget til næsten 300. Det vil sie at omtrent hver tredje deltager i kongressen holdt foredrag. Storparten av disse foredragene skulde bli avlevert på fem formiddagsmøter i timene fra kl. 9 til 12, og da kan enhver regne sig til hvor stor prosent av det hele en enkelt mann kunde få godt av.

En stor del av foredragene egnet sig slett ikke for en slik kongress og lå i virkeligheten bare i veien. Det er jo ikke meningen at disse kongressene skal være til at alle og enhver skal komme og legge frem de siste avhandlingene sine; rene spesial-undersøkelser som ikke reiser nogetsomhelst videre spørsmål, høver meget bedre til lesning hjemme enn til å høre forelest. Men de fikk bre sig altfor meget i Bryssel, likså vel som på de tidligere kongressene. Det fikk en enda finne sig i, når de bare blev innskrenket til seksjons-møtene. Men når en skal få slikt ennog på fellesmøtene, da blir det uutholdelig. Og det var en åpenbar svakhet ved Bryssel-kongressen at mens flere vigtige almen-interessante spørsmål blev utredet og drøftet i seksjonsmøter som en kanskje var hindret i å komme på, så blev fellesmøtene optatt med spesialiteter.

Det var bare to fellesmøter, med tilsammen åtte foredrag, akkurat som i London; men disse foredragene syntes mer utvalgt efter politiske enn efter saklige omsyn, — der var foredrag av én franskmann, én engelskmann, én amerikaner, én polakk, én russer, én italiener og to belgiere (den ene av disse kom til i siste liten, halvt improvisert). Se så hvad programmet var for det ene, det første, fellesmøtet: Charles Bémont holdt foredrag om hvorledes det gikk for sig at de engelske konger gav slipp på titelen «konge av Frankrike» som de hadde tatt i 14de

Digitized by Google

årh., — det blev nydelig, delvis ennog morsomt fremført av en sympatisk mann, men kunde intet gi utover selve det spinkle faktiske innholdet; derefter holdt William Ramsay et rent filologisk eller snarere etymologisk foredrag om u-hellenske ord i gresk; T. Zielinski talte om de sibyllinske spådommer om Roms undergang, og her var da i det minste enkelte åndfulle utsyn; til slutt skulde G. de Sanctis tale om dateringen av en makedonisk innskrift, — da må jeg ærlig tilstå at jeg rømte, i følge med en stor del av forsamlingen, og enda var det visst ikke mer enn fjerdeparten av kongress-deltagerne som hadde kommet til dette fellesmøtet.

Det andre fellesmøtet var heldigvis langt mer vellykket. Det var riktignok nokså unødvendig at Paul van Dyke skulde gi et lite sammendrag av det store verket sitt om Katarina av Medici; men det var så kort så det lot sig meget vel høre. De to belgiere F. Cumont og Jean Capart talte om nye utgravninger, — den ene om høist merkverdige romerske malerier fra en liten by i den syriske ørken, den andre om den opsiktsvekkende opdagelse av Tutankhamens grav i Egypten; begge deler var særdeles interessant og helt på sin plass. Men møtets toppunkt, og kanskje det ypperste som overhode blev gitt på hele kongressen, var russeren *Mikael Rostovtzeffs* foredrag om «den politiske og sosiale krise i det 3dje årh. e. Kr.». Han har i de siste årene vunnet sig en plass blandt verdens mest fremskutte historikere; han har satt ny kraft og nye tanker inn i arbeidet med oldtidens og folkevandringenes historie, og han har bl. a. draget nye forbindelseslinjer mellem europèisk og asiatisk kultur i folkevandringstiden. Det foredraget han nu holdt i Bryssel, skapte i virkeligheten et nytt synspunkt for det gamle spørsmål om årsakene til antikkens undergang. Jeg tør ikke påta mig å referere foredraget bare efter minnet; jeg får nøies med å nevne hovedsaken i det. Det som han prøvde å påvise, det var at det politiske skifte som kom med soldaterkeiserne i det 3dje årh., ikke bare var politisk, men hadde et bredt sosialt grunnlag, — det var bondefolket som reiste sig mot byene og tilrev sig herredømmet i riket. Her var da dypest set tale om en økonomisk kamp, og den gav sig også utslag i en kulturkamp, kampen mellem hedenskap og kristendom. Det som foregikk var at en ny klasse trengte sig fram til makt, og dermed måtte den gamle herreklasses kultur vike plassen. Dette er visselig en litt grov forenkling av Rostovtzeffs tanke; hans

Digitized by Google

store verk om emnet vil nok snart komme og gi en både rikere og mer nyansert utførelse. Men grunnsynet blir efter mitt inntrykk en gjennemførelse av den tanke som glimter fram i Henrik Wergelands «Historiens Resultat», at den antikke kultur gikk til grunne da tidens overklasse bukket under.

Den som ellers var den centrale personlighet på kongressen, var — naturligvis — *Henri Pirenne,* professor i Gent, — ikke bare fordi han var dens ledende president, dens alltid aktive ordfører, men enda mer i kraft av sitt omfattende geni. Alt på London-kongressen i 1913 hadde han rent uvilkårlig skjøvet sig fram til første plass, foran alle andre, og i øieblikket kjenner jeg ingen historiker som lar sig sette over ham; blandt de ypperste er han *primus inter pares.* Nu i Bryssel ydet han visselig ikke noget så glimrende som hans store foredrag i London om kapitalismens utviklings-trinn; men det stod på nytt et levende ordskifte omkring ham.

Denne gangen holdt han ikke mindre enn tre foredrag. I åpningsmøtet på kongressen talte han om almene historiske spørsmål, om selve historieskrivningens opgave. Med kraft og varme hevdet han kravet om å få all historie inn under sammenligning og oversyn, så den ikke skal bli holdt innsnevret under rent nasjonale synspunkter, — all nasjonal historie måtte bli studert og fremstillet som et ledd av en helhet, menneskehetens utvikling. Han vilde ikke vite noget av det uklare snakket om racen som avgjørende historisk faktor; det mente han var bare et uttrykk for at man opgav forsøket på å nå til en virkelig forklaring. Undersøkelse uten all race- eller nasjonalfordom var det program han stillet, og det opfyllte han selv i de to andre foredragene han holdt på kongressen. Begge to blev holdt i seksjonsmøter; men iallfall det ene av dem var så alment at det burde ha vært holdt i et fellesmøte.

Det handlet om bølgegangen fra frihet til regulering i den økonomiske historie. Han pekte her på hvorledes det fra oldtidens slutning til våre egne dager hadde vært et stadig og påfallende regelmessig skifte mellem frihetstider og lovbundne tider i det økonomiske liv, — i de første århundrer av middelalderen faste former i alt næringslivet, fra 12te årh. en frigjøring i følge med handelens gjenvåkning, i 14de og 15de årh. en ny innsnøring under laugsvesenet, atter frihet med Renæssansen og kapitalismens grunnleggelse i 16de årh., statsregulering under merkantilismen

Digitized by Google

i 17de og 18de århr., frihet pånytt med den store kapitalistiske og industrielle ekspansjon i 19de århr., nu til slutt utvikling henimot ny statsregulering. Naturligvis påstod ikke Pirenne at den ene eller den andre av disse økonomiske livsformene hadde vært enerådende i hver sin periode; tvert imot, rester fra den foregående tidsalder og begynnelser til den næste levde i hver eneste av dem. Men det han vilde ha fram, det var at hver slik tid hadde sin tydelige tendens som seiret mer eller mindre fullstendig, og han reiste spørsmålet om det i det stadige skifte mellem dem gjemte sig en fast historisk lov. Selv våget han ikke svare på spørsmålet, og i den livlige diskusjon som fulgte på foredraget, gav heller ingen annen noget avgjørende svar. I den enkelte menneskesjel kan vi jo lett iaktta slike skiftninger og bølgegange, — hvorledes et sterkt utslag i én retning gjerne fremkaller en reaksjon til den motsatte kanten. Og slike reaksjoner kan vi også se i stats- og samfundslivet. Men å bygge op hele perioder på denslags pendelsvingninger er riktignok en annen sak, og så interessant som selve påvisningen av skiftet kan være, så synes den likevel ikke å kunne gi noget stort utbytte; den er mer formell enn reell. Tingen er at ved nærmere eftersyn viser både friheten og lovbundetheten sig å være rett ulik i vesen til forskjellige tider; somme tider er det overklassen, somme tider underklassen som krever enten frihet eller regulering; somme tider er reguleringen et inngrep mot kapital-herrenes misbruk og makt, andre tider betyr den en organisering av dem for øket makt, — i våre dager kjenner vi begge former. Ser vi spørsmålet fra denne kanten, fører det os virkelig til erkjennelse av betydningsfulle realiteter; men når selv en så inntrengende forsker som Pirenne ikke formådde å gi noget svar på det spørsmål han hadde stillet, gir det i mine øine et klart vitnemål om at spørsmålsstillingen var falsk.

Det andre foredraget han holdt, handlet om motsetningen mellem merovinger og karolinger eller i virkeligheten om grenseskillet mellem oldtid og middelalder[1]. Det som han her vilde vise, det var at det gav et galt historisk perspektiv å slå sammen til én frankisk historie hele tidsrummet fra omkring 450 til 850, den merovingiske og den karolin-

[1] Dette foredraget forelå samstundes trykt i Revue belge de philologie et d'histoire, II 223—235; det var et framhald fra en avhandling av ham i samme tidsskr. I 77 fg.: Mahomet et Charlemagne.

Digitized by Google

giske tiden. Det var slett ikke så, hevdet han, at den ene av disse tidbolkene var en innledning og forberedelse til den næste; tvert imot, det som var felles for dem, var uviktig i sammenligning med det som skiller dem. Den germanske innvandring i Gallia betydde nok ødeleggelse på mange måter; men i hovedsaken fortsatte livet i de samme former som før, — byene var fremdeles midtpunktene i det økonomiske og politiske liv, handelen var en middelhavshandel med utstråling helt nord til Nordsjøen, Marseille var det store møtested for inn- og utførsel, og de merovingiske konger var nødt til å slå mynt efter det romersk-byzantinske system. Men i det 7de årh. begynte forstyrrelsen å komme, og årsaken var de muhammedanske erobringer som avskar handelen først med Syria, så med Egypt. I 8de årh. trenger araberne frem i det vestlige Middelhav, til Spania og til slutt til Sicilia, og dermed blir hele middelhavshandelen sperret; midt i 8de årh. er Marseille en øde havn, og Gallia hører ikke lenger med til det store middelhavssamfund. Følgen er at handelen blir uviktig og greier sig i hovedsaken med lokale markeder, sølvmynten avløser guldmynten, byene mister sin betydning også i forfatningslivet, samfundet blir lagt over på jordbruks-grunnlaget, — og staten blir feudal. Således får den muhammedanske landvinning en langt større rolle i historien enn man før har gitt den; Muhammed blir den nødvendige forutsetning for Karl den store, og middelalderen begynner egentlig i det 8de årh.

Jeg fikk ikke høve til å høre på det ordskiftet som fulgte efter dette foredraget, og her vil jeg bare knytte den bemerkning til, at efter mitt skjønn overhode den gamle inndeling av historien i oldtid, middelalder og nytid snarere fører vill enn fester tanken på de naturlige skillelinjer; jeg tror det vilde være langt mer formålssvarende å dele historien i kortere tidsrum som hvert for sig da kunde få en naturlig enhet. Derved vilde man også komme bort fra de altfor tåkete talemåter om «oldtidens undergang» og lignende; oldtiden gikk jo faktisk aldri til grunne i den populære mening av ordet, den fortsatte sig inn i middelalderen på alle livets områder, men blev overalt omdannet efter nye vilkår og behov. For så vidt er det altså ikke nogen ny iakttagelse Pirenne har gjort, når han peker på alle restene av antikt liv i frankerriket. Og på den andre siden lar det sig ikke nekte at det i folkevandringstiden og den merovingiske tid blir grunnlagt mange institusjoner som får vesent-

Digitized by Google

lig betydning for de efterfølgende tidsrum. Det nye hos Pirenne er særlig den energiske hevdelse av at handelslivet blev så langt ringere i Vest-Europa frå det 8de årh. av, og her tror jeg at han i hovedsaken har rett[1]; men jeg tror også det er nødvendig å legge til, at den lokalisering av det økonomiske liv, den selvstendiggjørelse av storgodset og det enkelte landskap, som fører fram til feudalismen, har begynt ganske kraftig alt i merovingisk tid eller ennog før. Det er en gammel opfatning at feudalismen fikk sitt avgjørende gjennembrudd i Karl Martells kamp med araberne; men det er åpenbart riktig når Pirenne fører omslaget her tilbake mer til varige økonomiske enn til forbigående militære årsaker.

Av de foredragene jeg selv hørte i Bryssel, er det ikke flere jeg finner det av verdi å gjengi innholdet i. Men personlig hadde jeg utbytte på ulik vis av enda flere, og der var andre jeg ikke hørte som utvilsomt førte historisk forskning og tenkning kjennelig fremad. Foredragene spente jo over alle tidsrum av menneskenes liv på jorden, over alle former av samfundsliv og åndsliv, og over alle kulturens områder. Et par meget interessante foredrag, ett av polakken *M. Handelsman* og ett av franskmannen *Marc Bloch*, tok op til belysning prinsipielle spørsmål vedrørende den middelalderske feudalisme. Og Handelsmans foredrag pekte dessuten på nytten av å studere de østeuropeiske samfund i sammenheng med de vesteuropeiske. Det var også andre foredrag som sterkt fremhevet dette, særlig et av polakken *Oscar de Halecki* om hovedlinjene i de østeuropeiske rikers utvikling helt fra 10de til 18de årh. En annen polakk, *J. K. Kochanowski,* viste sammenhengen i det enkelte for Polens historie i det 14de årh. Dansk-amerikaneren *Waldemar Westergaard* talte særlig om svensk, dansk og tysk innflydelse på utviklingen i Østersjø-provinsene. Den finske arkeolog, nu professor i Dorpat, *A. M. Tallgren,* drog linjene enda lenger tilbake, idet han greidde ut om kulturkryssningene i disse samme landene helt fra steinalderen fram til historisk tid. Og den virkelig sammenhengende verdenshistorie videt sig ut over et enda større område, da franskmannen *L. Halphen*

---

[1] Når han sier at han ikke tror det fins et eneste historieverk som ikke påstår at handelslivet var rikere i karolingisk enn i merovingisk tid, så får jeg lov å vise til at slik er utviklingen ikke skildret i min fremstilling av den elste middelalder i verket »Verdenskulturen«, b. III (1904).

talte om de asiatiske årsaker til folkevandringene, mens russeren *Rostovtzeff* søkte å påvise sammenhengen i den eldre jernalders dyreornamentikk helt fra China over de gotisk-sarmatiske riker i Sydrussland og til de skandinaviske landene (jfr. hans verk «Iranians and Greeks in South Russia», 1922). Alle slike foredrag svarte nettop til programmet for de internasjonale historiker-kongressene; de åpnet utsyner til nye landvinninger for verdenshistorien. Det meste av dette vilde jeg ha ønsket å få på fellesmøter istedenfor å ha det fordelt ut over på skilte seksjoner der det ofte var uråd å komme.

Viktige verdenshistoriske forsknings-opgaver blev stillet av revolusjonsforskeren *Aulard* og Napoleons-forskeren *Driault* i foredrag om deres særlige studieområder. Belgieren *H. de Sagher* greidde ut et forslag om en felles plan for utgivelse av det tilfang som fins for kornprisenes skiftninger, særlig i Vest-Europa. Og en hel seksjon var viet til spørsmålene om ordning og utnytning av kildematerialet til verdenskrigens historie. Selve de historiske spørsmål fra verdenskrigen blev bare drøftet i et par foredrag av engelskmennene *C. K. Webster* og *Harold Temperley;* de talte begge to om Paris-kongressen av 1919 i sammenligning med Wien-kongressen av 1814—1815, og det var ytterst lærerikt å høre hvor aldeles fri for chauvinisme og krigshat begge foredragene var.

Av ting som kan være av særlig norsk interesse, nevner jeg at *Haakon Shetelig* holdt foredrag om steinalders-industri i Noreg. Den gamle, snart 90-årige dansken *Valdemar Schmidt* fortalte bl. a. om de nye norske gravfund på Grønland fra førstningen av 15de årh.[1]. For min egen part talte jeg om et verdenshistorisk emne, spørsmålet om Renæssansens ophav; hertil knyttet sig et livlig og interessant ordskifte.

Spørsmålet om det rent praktiske samarbeidet mellem videnskapsmennene fra alle land måtte naturligvis spille en stor rolle på historikerkongressen. Med tanke herpå var det at styreren for det amerikanske Carnegie-institutt i Washington, dr. *J. F. Jameson*, hadde innsendt en plan for å få i gang et framhald av de tyske «Jahresberichte der Geschichtswissenschaft» som krigen har stanset, og det blev nedsatt en komité for å fremme

[1] I møteprogrammet var kolonistene på Grønland kalt »norske«, i det omsendte sammendrag av foredraget var de kalt »skandinaviske«, mens derimot Hans Egede her blev omtalt som »norsk prest«.

Digitized by Google

denne saken. Et ledd i det samme arbeidet var et annet vedtak som kongressen efter mitt forslag gjorde: den uttalte et ønske om på den ene siden at historiske avhandlinger på ett av de lite utbredte sprog alltid måtte bli ledsaget av et sammendrag på ett av verdenssprogene, og på den andre siden at de historiske tidsskrifter hos de store nasjoner måtte holde faste anmeldere for litteraturen hos de små nasjoner. Det som førte mig til å fram sette dette forslaget, var et foredrag av en polsk videnskapsmann om et emne av almenhistorisk art, og jeg kom da helt naturlig, idet jeg i øieblikket var møtets president, til å uttale en beklagelse over at forskningsresultatene fra de små folks videnskap så altfor ofte var helt ukjent utenfor sproggrensen. Tanken vakte udelt sympati, og det vilde i sanning være å ønske at vedtaket kunde føre til et praktisk fremskridt. Det var i det hele gledelig å se den gode vilje som representantene fra de store nasjoner viste til å komme i berøring med videnskapsmenn fra de lite utbredte sprog; det skapte en uvilkårlig stemning i denne retningen at kongressen blev holdt i et lite land, og det gav en meget vesentlig hjelp at polske historikere hadde møtt fram så mannsterkt og med så mange dyktige representanter.

Det synes avgjort at også næste historikerkongress, i 1928, kommer til å bli holdt hos en av de mindre nasjoner. Som nevnt hadde jeg med til Bryssel en innbydelse fra vårt universitet og vår regjering til å ta den næste kongressen i Christiania (eller Oslo, som vel byen til den tid offisielt vil hete). Likeens forelå innbydelse fra Varsjava. Og dessuten var det tale om Genève og Atén. Innbydelsen til Christiania var utsprunget fra tanken om å skape i det minste den ytre mulighet for å samle historikere fra alle land uten undtagelse, og det viste sig dessuten at mange utenlandske videnskapsmenn med glede grep denne leilighet til å knytte et sambånd med nordiske fagfeller. Av de store nasjoner var det særlig engelskmennene og amerikanerne som varmt støttet Christiania-innbydelsen, og ellers vet jeg at den fant tilslutning hos belgiere, hollendere, spanjoler, russer, litauer og ester. Franskmennene foretrakk Varsjava. Men ellers syntes det så usikkert hvorledes vilkårene for internasjonalt samarbeide vilde arte sig om fem år, så alle til slutt fant det best å utsette valget av møtested. Avgjørelsen blev lagt i henderne på Bryssel-kongressens presidentkollegium; det skal ha truffet valget innen 15de april 1926

Det skal i den anledning søke samråd med historiske organisasjoner i ymse land, og det har pålegg om å undersøke utveiene til å få alle nasjoner representert på næste kongress. Det var enkelte som med det samme ikke vilde være med på dette programmet om «alle nasjoner»; men Pirenne greidde så klart ut at det måtte være en plikt i det minste å undersøke hvad som i den lei var mulig, så til slutt blev det samrøstes vedtatt. Jeg tror at valget av Christiania vil lette sakens løsning, og det er mitt håp at næste historikerkongress skal bli samlet her.

Digitized by Google

SMÅSTYKKER.

18.

Et brev fra professor Stenersen til Mathias Irgens-Bergh fra 1821

I universitetsbiblioteket i Amsterdam findes der en meget betydelig autografsamling som er katalogisert under navnet »Schenkung Diederichs«. Den indeholder også en mængde brev til og fra nordmænd; men bare de allerfærreste av dem har nogen videre interesse — deriblandt det som her skal meddeles. Det er skrevet av den teologiske professor i Kristiania S. J. Stenersen til hans landsmand Mathias Friis Irgens-Bergh, som var Danmarks chargé d'affaires i Dresden og som hadde vist Stenersen venlighet og gjestfrihet på en reise, denne hadde foretat i Danmark og Tyskland 1819—20. Nogen optegnelser av Irgens-Bergh fra 1824, som viser hans interesse for sit gamle fædreland, er trykt i Hist. Tidsskr. 5 R. II, s. 277—98, og i Breve fra Danske og Norske har Ludv. Daae trykt en stor del av hans brevveksling.

Edv. Bull.

Christiania den 18 August 1821.

Bedste Ven!

Allerede for lang Tid siden burde jeg have skrevet dig til for i eget og Reisefølges Navn at takke saavel dig som din gode Frue for den udmærkede Artighed som du udviste mod os under vort Ophold i Dresden. Jeg skulde ogsaa allerede for længe siden have opfyldt denne min kjære Pligt, dersom jeg ikke hidtil var bleven forhindret dels af de Adspredelser, som ved Hjemkomst til Fædrelandet efter en saa lang Fraværelse maatte være uundgaaelige, dels ved den forviklede politiske Stilling, hvori mit Fædreneland dengang syntes at være, og hvis Udvikling jeg dog ønskede at see, inden jeg skrev til dig, som jeg vidste med Interesse fulgte Begivenhederne her i Norden. Endnu ere vel begge disse Hindringer, i det mindste ikke den

første ganske røddede af Veien; thi endnu ikke er jeg kommen saaledes i Rolighed, at jeg har kunnet begynde at arbeide igjen; men vilde jeg opsætte at skrive dig til endnu længere, saa maatte jeg frygte for, at det slet ikke blev noget af; thi saa pleier det jo altid at gaae med alt, som opsættes fra den ene Dag til den anden.

Om min Reise fra Dresden til Hjemmet vil jeg ikke fortælle dig noget videre: den gik i alle Henseender meget lykkelig for sig, og jeg mødte paa den saa faa uventede Hindringer, at jeg kunde være istand til at ankomme til Christiania Dagen efter den Dag, som jeg i et Brev fra Dresden havde bedet min Moder møde mig i førstnævnte Brev. Til Magdeburg lagde vi halv Veien tilbage tilfods og det i 4½ Dag, og vel var min ene Fod ved denne temmelig forcerede Marsch, eller vel endnu rettere ved en Skoe, som ikke passede godt og som jeg ikke kunde faae ombyttet med en bedre passende, bleven saa fordervet, at jeg endnu kan føle den, men derom bekymrede jeg mig kun lidet, da denne Marsch havde, som jeg haabede, atter for nogle Dage restitueret mig fortræffelig. De 2 første Dage paa Marschen var jeg syg, men da jeg den 3die nødtes til at gaae henved 7 Mile og det med en sterk Nordvestvind, saa blev jeg brav og forblev at være det for det meste paa den øvrige Deel af Reisen. I Kjøbenhavn opholdt jeg mig kun 3 Dage, da jeg forhen havde allerede været 3 Dage i Præstøe hos Grundtvig; imidlertid forsømte jeg ikke personlig at gaae til Frue de Coninck med Sølvtøiet (hvilket kostede mig underveis en Deel, skjønt vist unødvendig Angest): jeg lod mig melde som En, der nylig havde talt med hendes Ungdomsveninde Fru Brach (?), men det blev mig svaret, at hun var syg og derfor ikke kunde tale med mig nu, men at hvis jeg vilde komme igjen en anden Gang, skulde jeg maaske faae hende i Tale. Dertil havde jeg ikke Tid, og sandt at sige heller ikke Lyst, thi jeg havde hørt, at hun ikke skal være lykkelig, og derfor ønskede jeg slet ikke at faae hende i Tale, saasom jeg vidste at det altid er Mennesker, der ei føle sig lykkelige, ubehageligt at tale med Fremmede. Fra Kjøbenhavn reiste jeg til Frederiksborg og derfra til en i Nærheden boende Præst Gad, der er i Svogerskab med mig; paa begge Steder havde jeg ret megen Fornøielse, at see det ærværdige Frederiksborgs Slot interesserede mig mere, end fast alt det, som jeg ellers paa min Reise havde

Digitized by Google

seet, fordi at alt der knytter sig saa nøie til vor Historie, og hin Præstemand var en saadan aandelig og legemlig Kjæmpe, at jeg i det mindste ikke ofte, om nogensinde har seet hans Mage. Sagtens var hans Synspunkter i de fleste Ting forskjellige fra mine, og sagtens maatte jeg derfor fast hele Dagen, som jeg var der, drage tilfeldts imod ham; men det skadede intet, Underholdningen blev derved saa meget des livligere. At han havde en meget smuk Datter, der just netop nu er i sin favreste Vaar, anmærker jeg neppe engang, da Faderen occuperede mig saa ganske, at jeg ikke[1] knap fik Tid til at see paa hende end sige til at tale med hende. Da jeg kom hjem, fandt jeg min Moder, Sødskende, kort alle mine nærmeste Omgivelser Gud skee Lov friske og vel, fandt ogsaa hvad jeg ikke havde kunnet haabe, at Ager og Eng (af hvilken Vigtighed disse ere i det fattige Norge, veed du) stode saare godt, især Ageren, og det skjønt Tørken ogsaa her havde været vedholdende og streng, skjønt dog ikke forholdsmæssig saa stærk som i Tyskland. Nu har jeg siden besøgt min Svoger Borch paa Eger, ogsaa mit Fødested, og først for et par Dage siden er jeg igjen kommen tilbage hid, men har endnu ikke faaet mit Logis i Stand, saa at det er langt fra, at jeg endnu er kommen i Orden. I den senere Tid har her regnet særdeles stærkt med en vedholdende Varme, saa at Ageren er kommen i en stærk Vext og giver Haab om et rigeligt Udbytte, hvis den kan vorde moden og ingen Frostnat kommer og dræber den; men i Bergens Stift har der saa længe været Tørke at de i Byen have været nødte til at kjøbe Vandet potteviis, og at paalidelige Folk have forsikret, at der fandtes mere Viin end Vand der.

Om Norges politiske Stilling har du formodentlig hørt meget og meget forskjelligt, hvis man at sige udenlands nu bekymrer sig mere om os Hyperboræere, end man hidtil har gjort; det var heller ikke at undres over, om den Lystleirs Sammendragelse saa nær Christiania, samt en saa stærk Flotilles Ankomst derhen i Forening med Rygtet om den Strid, som fandt Sted mellem Kongen og Storthinget, havde foranlediget mange forskjellige Rygter. Men hvad der nu end kan være fortalt i denne Henseende, saa er det dog vist, at alt har her gaaet ganske jævnt og roligt af. Adskillige her vare ret bekym-

[1] Overstroket.

rede, og jeg kan ikke negte for, at jeg var af disses Tal, thi jeg kjendte saa lidet til, hvad der var skeet i mit Fædreneland i min Fraværelse, hørte tillige i Sverrig paa min Gjennemreise saa meget om den Hensigt de da just til Norge rykkende Tropper skulde have, at det ikke var at undres over, om jeg med en Slags Ængstelighed igjen betraadte Fædrenelandets Grund. Det, som syntes mest foruroligende var, at de fjærnere Regimenter vare indkaldte og at de ved Grændsen nærmest beliggende havde, saa sagdes der i det mindste, Ordre til inden 24 Timer at være marschfærdige, samt at de indrykkende Tropper førte skarpe Patroner med sig. Dette sidste syntes virkelig foruroligende, skjønt det maaske vel kan være Brug i det Militaire, men at det var skeet uden Hensigt overbevistes man snart om, da de Norske Militaire forlangte, at enten skulde ogsaa de forsynes med skarp Ammunition eller og skulde de Svenske aflevere deres, thi da fik disse strax Ordres til at gjøre det Sidste. Siden Kongen kom hertil har der, saavidt jeg veed, kun været een eneste Misforstaaelse mellem ham og Storthinget: Repræsentant Pløen her fra Christiania havde indleveret det Forslag til Storthinget, at dette skulde forlange af hans Majestæt, at den forsamlede Flotille strax skulde bortfjærne sig, da Constitutionen kun tillader ham at have 3000 Mand Svenske samlede i Norge, og Repræsentant Flor fra Drammen havde indleveret Forslag til at sætte alle Statsraaderne under Rigsrettens Tiltale, fordi de ikke havde protesteret mod de Propositioner, som hans Majestæt har gjort til Forandringer i Grundloven, og som altsaa først blive at afgjøre paa næste Storthing; men da begge disse Forslag bleve henlagte som uforstandige, ubetimelige og unyttige, saa jævnede den Sag sig. Disse Forslag ere for Resten omtrent disse: at Kongen vil have Ret til at udnævne en paa ældste mandlige Descendenter arvelig Adel med Titel og Vaaben, men uden Privilegier, Ret til uden foregaaende Lov og Dom at afsætte alle Embedsmænd udenfor Præsterne og Dommerne, Ret til et absolut[1] at forkaste alle Storthingets Love, hvad enten de af 3 Storthinge efter hinanden maatte gjøres eller ikke, Ret til at udnævne Præsidenter i Thinget o. s. v. Meget skal det ogsaa have misfaldt Kongen, at Storthinget har sat Statsraaderne Wedel og Fasting under Rigsrettens Tiltale, den første, fordi han for flere Aar tilbage

[1] Uteglemt: Veto.

Digitized by Google

afsendte en Ladning Kobber og Blaafarve, Staten tilhørende, til We[d]dick & We[n]del i Amsterdam, hvilket Hus strax derpaa fallerede, uden i Forveien at have forsøgt, om han kunde faae solgt det her i Landet, eller ikke, den anden, fordi han foruden sit Statsraads-Embede tillige har været Kommandør i Søestaten og af begge Embeder trukket Gage. Men da Storthinget efter Constitutionen har Ret hertil, saa kan Kongen naturligviis ei sige noget derom; Misfornøielsen derover deler en stor Deel af Nationen med ham. For Resten har den største Deel af den Tid, Kongen har været her, gaaet bort med Festligheder, hvilke han deels selv, deels Officererne i Leiren, deels de herværende høye Embedsmænd have foranstaltet; han spiser ofte i Leiren og har da altid stort Taffel, men de civile Embedsmænd blive kun sjelden indbudne: saa vidt jeg veed, har Universitetet i det mindste endnu ikke nydt denne Naade. I Gaar (d. 19 Aug.) gave Leirens Officerer ham en stor Fete og paa Onsdag skulle de civile og Borgerskabet give ham en Do. der efter Paategnelserne paa Listerne at dømme alligevel ikke bliver meget stor. Manøvre ere undertiden udførte, men det hyppige Regnveir have (!) for største Delen forhindert dem. I Dag (d. 20) skal Slaget ved Austerlitz gives i Miniatur. Forstaaelsen mellem Tropperne var i Begyndelsen ikke saa synderlig, men er nu bedre; den Rivalisering, som naturligviis maa finde Sted, gjør naturligviis, at de paa begge Sider ere paa deres Post: vort Cavallerie og Artillerie skal meget overgaae de Svenske, derimod skal disses Infanterie have Fortrinnet for vort, undtagen i Skiveskydning, hvori vore ere Mestere, hvorfor de og stille deres fast opskudte Skiver som Trophæer udenfor deres Leir. — Med Trykkefriheds Actionen gaaer det her nu haardt til og Boghandler Hjelm er ved Bythinget i forskjellige Domme nu dømt til at sidde 8 Dage paa Vand og Brød, at sidde 2 Maaneder i Tugthuset og endelig at forvises Landet, ei at omtale anseelige Mulcter; sagtens blive disse Domme vel neppe saa skarpe ved Høiesteret, og sagtens komme de vel fornemmelig til at gaae ud over Skribenterne, som han endnu ikke har opgivet, men i al Fald er hans og Nationalbladets Anseelse i den Grad, som jeg haaber, bleven knækket, at den aldrig reiser sig meere igjen. I Gaar (d. 21) sluttede Kongen Storthinget i al Naade, og lod tillige Tropperne passere Revue og afskedigede dem: ved Revuen kyssede han paa Fingeren til Solda-

Digitized by Google

terne, talede enkelte Ord til dem, tog de fornemste af Officererne i Haanden, og var i det Hele saa blid, at jeg er overbeviist om, at han vandt hele Soldatesquens Hjerte; i dette Øjeblik trækker vort Artillerie igjen ind paa Fæstningen; Nogle af de Svenske ere vel ogsaa afmarscherede og saaledes gik altsaa det af uden nogen Storm eller Urolighed. Det simple Svenske Folk ligesom ogsaa, som jeg formoder, en stor Deel af Armeen havde nok den Tanke — Mange sagde det reent ud — at de skulde herind for at tugte Norsken; formodentlig ville alle disse nu altsaa blive noget slukørede ved det Udfald, som alt fik. De, som vende tilbage, haaber jeg i det mindste, have faaet en bedre Mening saavel om vor Constitution og Nationalrepræsentation som ogsaa om vor Nationalaand, end den, hvormed de kom. At den Russiske Minister Suchtelen har været her (som man siger, i Anledning af Ruslands Forhold til Tyrkiet) vilde vist ogsaa være godt for os, hvis han endnu nogle Aar kunde blive ilive; han har her vundet Alle, med hvilke han har talet, ved sin Simpelhed og mange Indsigter. Man sagde, at den Engelske Minister ogsaa skulde have kommet, men det blev intet af. Kongen reiser formodentlig om nogle Dage; han har lige indtil det sidste vedblevet at yttre sin Uvillie mod de ivrige Oppositionsmænd, Kjøbmændene Young, Pløen og Numsen her fra Byen, Flor og Elling Holst fra Drammen, Lieutnant Hoel fra Hedemarken og en Deel Andre og har aldrig havt dem til Taffels. —

Rummet maner mig nu stærkt om at slutte: modtag derfor gode Ven tilligemed din kjære Kone min og Keysers[1] inderlige Tak for al den mod os udviste Godhed: der gives os vel neppe nogensinde Leilighed til paa nogen Maade at kunne gjøre et Slags Vandring (!), men skulde det blive Tilfældet, da vilde det være os til en sand Fornøielse! Min Broder Abraham samt dine andre herværende Bekiendtere og Venner (blandt hvilke Prof. Rosted udtrykkelig har bedet mig sige dig, at Daasen som en Erindring om dig gjorde ham en hjærtelig Glæde, noget han gjentog flere Gange: han vilde have skrevet dig til, hvis jeg ei udtrykkelig havde lovet at sige dette) hilse dig paa det venskabeligste og, hvis min Broder Procuratoren turde,

[1] Amanuensis ved Universitetsbiblioteket, senere Stenersens efterfølger som professor i teologi, Chr. N. Keyser hadde været Stenersens ledsager paa reisen.

Digitized by Google

indlagde han gjerne en Hilsen til Fruen. Lev med din kjære Kone fornøiet og vel og vedbliv stedse at have i en venskabelig Erindring din hengivne og forbundne Ven

S. J. Stenersen.

Den 23. Aug. Jeg befinder mig i den senere Tid Gud skee Lov! ret vel: især har jeg i de sidste Nætter (denne allersidste undtagen, hvor Følgerne af Kongebeværtningen holdt mig vaagen) sovet overmaade godt og uden at forstyrres af min sædvanlige Morgengjæst Kramper; men rigtig nok har jeg endnu ikke heller begyndt paa mine Forretninger og da vil det først viise sig, hvorvidt min Reise har havt nogen betydelig Følge eller ikke. At bruge den Medicin oftere, som i Dresden hjalp mig saa godt, tillader min Læge her mig ikke for Følgernes Skyld: de ere i det Hele ei saa friske til at forordne Medicin som Tydskerne og ville heller forsøge, om ei Naturen kan hjælpe sig nogenlunde selv.

NB. Din gamle Bekjendte og, som man sagde, min Inclination Lina Koren er bleven forlovet med en Adjunct Hysing ved Bergens Skole, en Discipel af mig, og jeg maatte saa nær have den Ærgrelse at see ham tradske omkring med hende her i Byen.

[Utskrift:]

Dem Herrn Legationsrath Irgens Bergh
Königl. Dänisch Chargé d'affaires, Ritter von
Dannebroge und St. Wladimir

in

Dresden.

19.

Et brev om Thraniterqevægelsen fra Chr. Birch-Reichenwald.

Brevet er skrevet av daværende amtmand i Smålenene Chr. Birch-Reichenwald til hans svoger justitiarius Carl Arntzen, som 1848—53 tillike var redaktør av Christianiaposten, og handler om arbeiderbevægelsen i Smålenene i 1850[1]. Det gav ikke anledning til nogen artikel i Christianiaposten; derimot finner vi i dette blad for 20. dec. en notis efter Fredriksstads Ugeblad. som fortæller om uroligheter ved Hafslund og om lønningsforholdene ved Borregård.

[1] En kort oversigt over den finnes i O. A. Øverlands »Thraniterbevægelsen«, s. 269 ff.

Digitized by Google

Ved Hafslund hadde arbeidsgiverne stoppet hele driften i oktober, da arbeiderne hadde gat fra sit arbeide for a høre på et foredrag av en av Thranes agitatorer. Den blev ikke tat op igjen før i januar 1851.

Den i brevet omtalte Sarpsborg-avis finnes ikke på Universitetsbiblioteket.

Edv. Bull.

Moss, 4de december 1850.

Hr. Justitiarius Arntzen!

Dersom jeg havde vidst, at Rygterne om Arbeider-Bevægelsen ved Borregaard og Hafslund havde i Christiania antaget en saadan Skikkelse som jeg baade af Deres, og endmere af en anden idag derfra modtagen privat Meddelelse maa forudsætte, skulde jeg have gjort mig en Fornøielse af, uopfordret, tidligere at sætte Dem i Stand til at bedømme Rygternes Gehalt. Hvad der i Virkeligheden er foregaaet har jeg, for saa vidt det er kommet til min Kundskab, ikke anseet at være af den Beskaffenhed, at det egnede sig til offentlig Behandling videre end skeet er derved at jeg paa Stedet har søgt at gjøre mig bekjendt med Forholdene, og jeg havde derfor heller ikke paa den Tid tænkt at give nogen egentlig officiel Indberetning, men kun underhaanden meddele høiere Vedkommende derinde det Fornødne med Hensyn til mulige overdrevne Rygter; men da jeg ved Hjemkomsten forefandt Justits-Dept.s Ordre til at undersøge Sagerne, har jeg først givet den Dem allerede bekjendte Meddelelse og senere, med forrige Post, en ny, der væsentlig gaar ud paa, at Alt fremdeles er for Øieblikket udvortes roligt, og at det vel vil nærmest beroe paa Udfaldet af de nu snart forestaaende «Contracts-Opgjør» med Arbeiderne ved begge de store Brug for det følgende Aar, om der vil indtræde større Tilfredshed blandt dem end der er nu. At der er adskilligt, som kunde og efter Billighed burde ordnes noget anderledes end hidtil, erkjender Borregaards eiere[1] selv, og paa Hafslund har Faye[2], for at bevirke den af ham kathegorisk forlangte Udtrædelse af Thranes Arbeider-Forening, selv stillet Arbeiderne en Forbedring af Deres Vilkaar ved den

[1] Det engelske firma Pelly & Co. hadde drevet Borregårdsbruket siden 1828.

[2] Generalkonsul Hans Faye var den ledende mand i det interessentskap som eiet Hafslund siden 1835.

Digitized by Google

saakaldte «Kautionerings-Forretning», i Løbet af denne Maaned i Udsigt. At der saaledes hersker en vis Spænding under den ydre Ro, er naturligt, og denne forøges nok en del ved en daarlig Avis, som en forløben Bogtrykker (den fra Tromsø i sin Tid temmelig bekjendte Hr. Rasmussen fra Danmark[1]) har begyndt at udgive i Sarpsborg i den sidste Tid, efter hvad Byfogden[2] har sagt mig; — selv har jeg ikke seet Bladet. — Den nysnævnte Embedsmand er muligens ikke altid og overalt saa forsigtig i sine Ytringer og sin Optræden, som under disse for en, om end overmaade gammel og rutineret Sagfører, saa dog i Administrationen ganske ny Mand, temmelig vanskelige Forholde kunde være ønskeligt. Men at han med Villie skulde have sagt eller gjort Noget for at bestyrke Arbeiderne i deres utilbørlige Adfærd især ved Indgivelsen af en uforskammet Klage til Pelly, har jeg — uagtet jeg har hørt Rygter om noget Lignende ogsaa paa disse Kanter og talt med ham derom — ligesaa liden Grund til at troe, som at han skulde være Medlem af nogen Arbeider-Forening, hvilket Rygte jeg forøvrigt ikke har haft Anledning til at spørge ham om. Min uforbeholdne Mening er, at Byfoged Petersen neppe har den mere end almindelige Conduite, som, efter hvad jeg i sin Tid har tilladt mig at udtale i en Erklæring til Regjeringen, til enhver Tid vil udfordres hos den Embedsmand, der nogenledes skal kunne beherske Forholdene paa et Sted som Sarpsborg, og hvorpaa der især under nærværende Omstændigheder gjøres Krav. Men jeg tvivler ikke om, at Manden vil gjøre sit Bedste, skjønt jeg paa den anden Side just ikke er vis paa, at han fra sit Standpunkt vil see Tingene an paa samme Maade som f. Ex. De og jeg vilde gjøre. Jeg har aldrig talt med ham om politiske Materier; men allerede før hans Ankomst gik og gjældte han, efter Rygtet, for et slags Radikal eller Republikaner, eller noget sligt (Benævnelserne ere, som De ved, mangfoldige) og hvormeget eller lidt der i Virkeligheden ligger heri, kan jo allerede Rygtet afgive en Forklarings-Grund til at han af Opinionen stilles i et Forhold til Arbeider-Bevægelsen, som er værre end han forhaabentlig fortjener.

---

[1] Om ham se Nordisk Trykkeritidende 1906, nr. 9—12, som dog ikke kjender hans virksomhet i Sarpsborg i 1850.

[2] Georg Pettersen, byfoged i Sarpsborg 1849—71, tidligere (1841—49) prokurator i Skien.

Digitized by Google

— I alt dette, vil De sandsynligviis og med megen Grund sige, er der saare lidet Stof for Chr.a-Posten; thi hvor gierne jeg end vil gjøre alt Mit for at uforskyldte eller i alfald overdrevne Rygter om en Embedsmand ikke skulde finde Tiltro — hvilket ogsaa her har ledet mig ind paa en langt vidtløftigere Behandling af Sagen fra denne Side end jeg først havde tænkt mig — saa kan jeg naturligviis ikke mene at saadanne Rygter hensigtmæssigen modarbeidedes gjennem Aviserne. Og forøvrigt staar Tingene saaledes, at jeg virkelig ikke veed hvad der i en positiv Form skulde passende siges derom, medens jeg kjender for lidet til de verserende Rygters Art og Betydning til at kunne bedømme, om en blot Modification eller Negation af dem skulde være betimelig i et offentlig Blad.

Det der er factisk, indskrænker sig egentlig til, at efterat Arbeider-Foreninger ved Brugene hernede, som overalt ellers ere stiftede, har der saavel ved Hafslund og Borregaard som ved Soli-Bruget — ved hvilket sidste dog Alle, med hvem jeg har talt, have været enige i at der ingensomhelst reel Grund er til Klager — vist sig en Tilbøielighed hos Arbeiderne til ved Optræden i Fællesskab at udvirke Forbedring i deres Vilkaar, — at denne Optræden i et enkelt Tilfælde har antaget en usommelig, for ikke at sige truende Form derved at Borregaards Arbeidere lod indlevere til Brugs-Eierne et med 150 Navne forsynet Klageskrift, affattet af den for sine Artikler i Morgenbladet for et Aars Tid siden bekjendte Drukkenbolt og Eventyrer Jens Frederiksen[1] (:den Gang var det mod Foged Ytter og Lensmand Arnesen han havde ladet sig bruge), — men at Arbeiderne selv, da jeg i Mindelighed søgte at gjøre dem det Urigtige i deres Forhold klart, erklærede ingenlunde at have meent at undertegne Andet end et anstændigt og beskedent Andragende, medens de med den altfor sædvanlige Ligegyldighed havde undladt engang at faa Skriftet oplæst for sig — og endelig at man nu baade paa det ene og det andet Sted med en vis Spænding oppebier den Fornyelse af Arbeids-Contracterne, som hvert Aar inden Jul gaar for sig. Rimeligvis kommer jeg til da atter at reise derned, og skulde der indtræffe Noget af den Art, at jeg kunde ansee det skikket for en Be-

[1] Nærmere oplysninger om ham kan ikke gis.

retning i Chr.a-Posten, skal jeg ikke undlade at lade høre fra mig. Jeg skulde ønske at dertil oftere var Leilighed, men paa disse Kanter foregaaer sjelden Noget, der kan være værdt at lægge Mærke til, uden at det ialfald kommer ligesaa tidligt i nogen af vore mange Smaa-Aviser — som det paa anden Maade kunde meddeles. — Her er alt vel, og det glæder os at erfare det Samme fra Dem, navnlig hvad Andreas angaaer. Vi sender alle de venligste Hilsener til det hele Huus.

Deres hengivne

Birch-Reichenwald.

d. 5. Decbr.

Johansen kom her midt under min Brev-Skrivning og maa saaledes bære Noget af Skylden for at denne vist i mange Maader efterlader Adskilligt at ønske. Han reiser i Formiddag til Horten.

20.

De tre langskib som Norges konges vaaben.

Under mine heraldiske studier blev jeg opmerksom paa en engelsk vaabenrulle fra det 15de aarhundrede. Denne rulle er publiceret i tidsskriftet «The Ancestor» for 1902 og 1903 (nr. 3, 4, 5 og 6).

Originalen opbevares blandt «Harleian» haandskrifter i British Museum, denne samlings nr. 2169, med titel «Auncient Coates».

Dette haandskrift indeholder en lang række avbildninger og delvis blasoneringer av samtidige engelske vaaben samt en del utenlandske, og tillike nogen fantasivaaben. Den største interesse for os har avbildningen av den norske konges vaaben underskrevet «Roy de Norrewaye». Dette vaaben er saaledes: I blaat felt tre langskibe av guld med røde drageboder i for- og agterstavn (fig. 1). Ved siden av (fig. 2) er avbildet vaabenet for Roy de Dacye hvor den sedvanlige norske løve med den lange øks findes anbragt i 3die felt. Ved dette vaaben er at merke, at det er Sønder-Jyllands to leoparder som findes i hjerteskjoldet.

Digitized by Google

Denne fremstilling av den norske konges vaaben er imidlertid ikke enestaaende. Alt 200 aar tidligere har den engelske historieskriver Matheus av Paris (Matthew Paris) avbildet den norske konges vaaben som korsfarer paa samme maate i sin

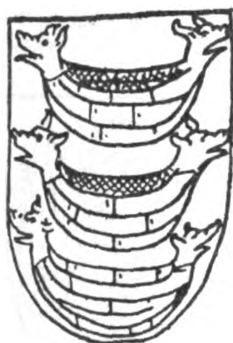

Fig. 1.

Fig. 2.

«Historia Minor». Hvad denne fremstilling av den norske konges vaaben er baseret paa er vanskelig at si, men at den ikke er en tilfældig misforstaaelse av Matheus fra Paris maa ansees som rimelig efter dette.

At den ukjendte forfatter skulde ha kopieret Matheus er vel ganske rimelig. Imidlertid viser alle hans andre vaaben, som Danmarks etc. nøie kjendskap til datidens utformning. Hele haandskriftet bestaar av raskt henkastede pennetegninger av adskillig kunstnerisk værdi, og er i det hele taget meget forskjellig fra de ældre ruller fra heraldikens blomstring. Efter tidens smak er der avbildet en hel del fantasivaaben for de personer, der har været saa uheldige at ha levet i preheraldisk tid. Dette er særdeles typisk for det 15de aarhundredes engelske heraldik, og en række andre vaaben gjør at vi kan datere verket til litt efter midten av det 15de aarhundrede, vel i Henrik VItes regjeringsaar. Naar professor Alexander Bugge i «Norges Historie» (bind II, 2 s. 271) tilbakeviser muligheten av en forveksling med kongen av Man, saa foreligger neppe denne mulighet overhodet for den nærværende vaabenrulle, da jo Man's sedvanlige vaaben er de noksom bekjendte tre besporede ben. Orkneyernes vaaben er derimot et gyldent skib i blaat felt. Dette er da ogsaa avbildet i denne rulle (fig. 3), og mulighet for misforstaaelse foreligger ikke.

Digitized by Google

«Cinque Ports» har jo ogsaa ført tre gyldne skib i blaat, men disse skib er i alle fremstillinger fra ældste tid av ganske anden karakter (ikke langskibe) og desuten var fra gammel tid Cinque Ports' vaaben delt med Englands.

Som en kuriositet kan endelig nævnes de omtalte fantasivaaben, som efter nogle engelske vaaben indleder rullen. Blandt saadanne merkværdigheter som vaabnene til Ector de Troye, Ju-

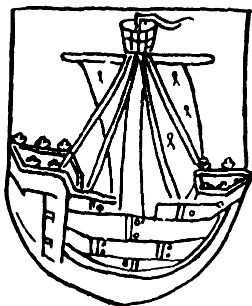

Fig. 3.

Fig. 4

lyus Sesare, Roy Davyth, Dewke Josewe etc. findes ogsaa «Alyxaundyr Magnus»' vaaben der er: i rødt felt en gylden «springende» (rampant) løve holdende en blaa øks og sittende i en sølvstol (!). (Se fig. 4.) Ideen til dette saa tidstypiske vaaben er vel muligvis hentet fra en fremstilling av det norske.

Paalideligheten av forfatterens eiendommelige fremstilling av Norges konges vaaben svækkes dog ikke ved disse fantasivaaben, disse er kun karakteristiske for periodens decadence, og alle samtidige vaaben er til det yderste samvittighetsfuldt fremstillet.

Det skulde være interessant at erfare om der findes endnu flere fremstillinger av de tre skib som den norske konges vaaben. Fra norske segl eller andre kilder er den jo fuldstændig ukjendt.

K. Münster Strøm.

Digitized by Google

21.

Peder Claussøns Snorre hjå norske bønder.

I dette tidskriftet rekkje V, band 5, s. 102 ff. hev Halvdan Koht dryft spursmålet um kor mykje Peder Claussøns Snorre-umsetning var kjend og lesi i norske bygder. Han kjem til det resultatet at boki var heller lite kjend. Frå Telemark t. d. vert det »overraskende lite tilbake av vitnemål om virkelig gammel Snorre-lesning blandt bønderne« (s. 109), og frå Setesdal finst det berre ei einaste segn um at Snorre vart lesen[1].

Seinare hev Didrik Arup Seip peika på at Jacob Aall, etter det han sjølv segjer, hev funne Snorre »i flere af de vildeste Klippeegnes Fjældstuer« (sjå dette tidskr. r. V., bd. 5, s. 307).

Men korkje Koht eller Seip nemner den viktugaste kjelda me hev til å få greide på kva bøker det fanst ikring på gardane frå tidi ikr. 1700 og utetter. *Det er dei gamle skifteprotokollane.*

I skifti plar det vera nemnt kva bøker det finst i buet. Det er helst religiøse bøker ein finn, men etter kvart vert det meir av andre slags bøker au, helst historiske bøker og lovbøker.

Når ein fylgde skifteprotokollane frå dei byrjar og til noko inn i det 19de hundradåret, måtte ein so nokolunde kunna sjå kor vidt Peder Claussøns Snorre hadde kome ikring. Det skulde undra meg um ein ikkje då fann boki noko oftare enn Koht synest å tru.

Som Koht hev synt (s. 104) er det serleg andre utgåva (1757) av Peder Claussøns umsetning som det kann verta spursmål um. Det er difor tidbolken etter 1757 som er viktug i denne samanhengen. I Norske Bygder I (Setesdalen) er det prenta nokre skifte (s. 188 ff.). Seks av dei er yngre enn 1757, og i eitt av desse seks, i buet etter Olav Grundeson Skjevrak i Bygland (1821), finn ein Snorre. Etter upprekningi i skifteprotokollen må mannen ha ått

[1] I Skars Gamalt or Sætesdal II, s. 63—64. — Det finst eit anna eksempel i same verket IV, s. 213; der er det fortalt korleis morbror til den kjende sogemannen Hallvor Akre fekk tak i Snorre.

Digitized by Google

ikr. 30 bøker[1]. Berre tridjeparten er religiøse bøker. Millom dei andre finn ein slikt som »Landapotheque«, »Fruentimmers Husbog«, »Havebog for Bonden«, »Ledsagelse til Regnekunsten«, »Verdens Historie«. So er der »Kong Carls Krønnik« og »Holger Danskes«. Boklista byrjar med »Snurre Sturlesens Krønnikke« og endar med »Visebogen eller Kiæmpebogen« (ɔ: Peder Syvs visebok).

Ei »Snorre Sturlesens eller de gamle Kongers Krønik« er nemnt i eit skifte frå Særen i Vinje 1779.

Desse tvo dømi hev eg nærast slumpa til å få greide på. Eg hev slett ikkje leita etter Snorre i skifteprotokollane. Men er det funne 2 stykke i dei få skifti eg kjenner til, so skulde det vera von um å finna ikkje so reint få, um ein fór igjenom alle skifti.

I det heile trur eg at boklistone i skifteprotokollane er ei viktig kjelde, når ein vil granska åndslivet i norske bygder i tidi frå 17de til 19de hundradåret.

Knut Liestøl.

[1] I Norske bygder I vantar det tri bøker og fleire boktitlar er uheile eller mislesne.

LITTERATUR.

Norsk biografisk leksikon. Redaktion: *Edv. Bull, Anders Krogvig, Gerhard Gran.* Bind I. Aabel—Bjørnson. Kra. [1921 —] 1923. 8. 677 s. (H. Aschehoug & Co.)

Er det noget verk som kan sies å utfylle et lenge følt savn, så er det i sanning dette norske biografiske leksikon. Her galdt det ikke bare savnet av et godt og letvint hjelpemiddel for læg og for lærd, men likså meget et sterkt følelig hull i virkeliggjørelsen av vår nasjonale selvstendighet. For en snau mannsalder siden måtte vi finne oss i — og være glad til — at «Dansk biografisk Lexikon» tok med nordmenn fra dansketiden; men det kunde jo ikke bli noget særlig rikt utvalg, og norske nasjonale hensyn kunde ikke få særdeles meget å sie. For det 19de århundre hadde vi særlig J. B. Halvorsens monumentale «Norsk Forfatter-Lexikon 1814—1880», T. Lindstøls «Stortinget og statsraadet 1814—1914» og Kiær og Kobros «Norges læger»; men alle disse verkene hadde jo sin bestemte begrensning, og alle gav de bare rent ytre fakta, aldri nogen karakteristikk av mennenes verk eller av dem selv. Dansketiden kom med i de forskjellige samlingsverkene om prester, generaler og andre embedsfolk, og for de allersiste slektleddene hadde vi dels den lange rekke av studenterbøker, dels slike opslagsverker som Krog Steffens's to bind «Norske Slægter», håndboken «Hvem er hvem?» og Nanna Withs «Illustrert biografisk leksikon». Endelig skal vi ikke undervurdere alt det tilfanget som er samlet i de forskjellige konversasjons-leksika. Her fans således ikke så rent lite av forarbeider. Men et verk som gav oplysning om alle fremtredende nordmenn fra de elste til de nyeste tider i sammenheng, alle som hadde spillet nogen personlig rolle i vårt folks utvikling, ikke bare som forfattere, embedsmenn eller politikkere, men på alle samfunds- og kulturlivets områder, — et slikt verk var det vi ikke hadde, men som vi sårt trengte til.

Digitized by Google

Da «Norsk Forfatter-Lexikon» blev avsluttet i 1908, pekte jeg i forordet til siste bind på at det nu måtte bli opgaven å skape et stort nasjonalt biografisk leksikon. Og det var heller ikke lenge efter at forlagsfirmaet H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard) kontraktmessig påtok sig utgivelsen av et slikt verk. Men arbeidet med det måtte lenge bli utsatt, fordi ingen skikket mann hadde leilighet til å overta den redaksjonelle ledelse. Først da Gerhard Gran i 1919 gik av fra sitt professor-embede, tok han planen op til gjennemførelse; han fikk først Anders Krogvig, derefter også Edv. Bull med i arbeidet, og særlig ved hjelp av disse to blev det for alvor satt i gang,— 1ste hefte utkom høsten 1921, og med 5te hefte våren 1923 blev 1ste bind ferdig. Dette er en begivenhet som er vel værd omtale; dermed er innledet en viktig landevinning for norsk videnskap.

Første bind er naturligvis i mange måter et prøvebind: det er ganske naturlig at hverken redaktørene eller medarbeiderne straks har kunnet trekke op de rette faste rammer for verkets form og innhold, og mange små feil er iøinefallende for alle parter, kanskje allermest for selve redaktørene. Men uaktet jeg selv har vært en av de flittigst brukte medarbeidere, tror jeg, at jeg uten forutinntatthet tør sie, at allerede i det første bind er det levert så meget dyktig arbeid at vi med glede tør se fram til fortsettelsen. Her er samlet så meget stoff, store mengder av det ennog helt nytt, og her er gitt så megen god ny-vurdering av historisk gjerning, så det likefram tør kalles grunnleggende.

Bare i første bind er over to hundre personer skildret, og vi finner her folk av de aller forskjelligste livsstillinger, — politikere fra gammel og ny tid, skalder og diktere, malere, billedhuggere og arkitekter, musikere og spillemenn, prester og bisper, jurister, læger, ingeniører, offiserer, videnskapsmenn og skolefolk, skogsfolk, bønder og fiskere, industridrivende og kjøpmenn. Det er representanter for hele vårt folk gjennem tusen år som her er samlet. Megen verdifull gjerning gjennem tidene, alt det stille arbeidet for folkets vekst i livets daglige gjerning, kan jo ikke få rum i et biografisk leksikon: alle de «hvis navne ei for mengden funkle», de som efter Horats's ord «sunt numerus», som ikke har gjort en eller annen eiendommelig bedrift, — de må bli utenfor, bli navnløse. Men det er morsomt og opmuntrende å se hvor mange av folkets

Digitized by Google

brede lag som har kunnet vinne et personlig navn; vi har virkelig hatt en rikdom av individualiteter her i landet.

Og om betydelige menn fins her utførlige artikler som er likefram udmerkede, — jeg peker f. eks. på slike som artiklene om Absalon Pederssøn og Bernt Anker (av Francis Bull), om N. H. Abel (av Viggo Brun), om Ivar Aasen (av Knut Liestøl), om Jacob Aall (av J. S. Worm-Müller), om P. Chr. Asbjørnsen (av Anders Krogvig), om J. Chr. Berg (av Edv. Bull), om Eske Bille (av Oscar Albert Johnsen), og enda flere lot sig nevne. Særlig vil jeg fremheve Francis Bulls artikler om alslags forfattere fra dansketiden som efter mitt skjønn helt mønstergyldige i anlegg og utførelse. Av andre større bidragsydere nevner jeg Edv. Bull, som særlig har skrevet om verdslige og kirkelige ledere i middelalderen — litt tørt, men solid og saklig. — C. W. Schnitler, som har skildret en lang rekke av kunstnere fra eldre og nyere tid, — S. H. Finne-Grønn, som har forstått å gjøre levende en hel del embedsmenn og forretningsfolk fra dansketiden, — Kristian Elster, som har karakterisert nutidens forfattere. Her er i sanning meget å lære og meget å gle sig ved.

Det er jo ikke ventende at alt skulde være fullkomment. Enhver artikel i et biografisk leksikon skal ikke bare gi de nødvendige ytre data, men også inneholde det som kan gi begrunnelsen for at vedkommende person er tatt med. Redaksjonen har ikke alltid passet på at dette er blitt tillfellet. Jeg finner f. eks. en artikel om lagmann Claus Bager som ikke inneholder det minste annet enn oplysningene om en embedskarriere (ikke helt riktig forresten, idet det ser ut som om han bare fikk «titel» av stiftsbefalingsmann). Eller jeg finner en artikel om stortingsmann Johan Ameln som bare gir rent ytre data, ikke engang sier hvilket parti han hørte til, langt mindre gir nogen karakteristikk av denne ganske eiendommelige skikkelse. På den andre siden fins det artikler som ikke gir de ytre data vi nødvendigvis må kreve; således gir artikelen om C. Arbo en karakteristikk av hans videnskapelige gjerning uten så meget som å nevne et eneste av hans skrifter, og under Andreas Austlid finner vi ikke årstall for bøkerne hans. Det er en ujevnhet som er ganske uundgåelig, at de forskjellige forfattere legger hovedtyngden i sitt arbeid på ulike kanter; det er f. eks. intet å innvende mot at Fredrik Stang i sine politiske biografier legger mer an på karakterisering enn på detalj-fakta, all den

Digitized by Google

stund han virkelig har med de vesentligste ytre ting og henviser til kilder som gir mere. Men det må dog være skilnad på en leksikons-avhandling og en tidsskrift-artikel, og den uforholdsmessig lange artikel om Sofus Arctander, så interessant som den er, har utvilsomt overskredet grensen for et leksikons plan. Andre artikler har fått en altfor subjektiv form til rett å høve i verket.

Redaksjonen har lagt stor vinn på å få hver person behandlet av den kyndigste mann. En legger således merke til at politikerne fra det 19de årh. gjerne er behandlet av meningsfeller eller nærstående. Og listen på medarbeidere optar hele 84 navn. Men her møter jo vanskeligheter næsten for hvert skridt; stadig vekk får en gjøre med folk som har ydet ett eller annet utenfor sin hovedgjerning, og da hender det lett at biografien blir mangelfull. Martin Arnesen er således behandlet som filolog og genealog; men hans virkelig betydningsfulle arbeid med å drage fram helleristninger er slett ikke nevnt. Presten S. G. Abel har som politiker ikke fått annen karakteristikk enn at han på stortinget i 1814 «talte for foreningen med Sverige», noget som jo alle dengang gjorde, mens Abel klarere enn de fleste pointerte Norges frie stilling. Olaus Arvesen er ganske bra skildret som folkehøiskolemann, mens hans blad «Oplandenes Avis», som likevel blir kalt en «vesentlig innsats», ikke har fått nogen karakteristikk av sin egenart. Redaksjonen har i flere tilfelle prøvd å bøte på slike mangler ved å dele en artikel mellem to forfattere; men den har ikke alltid sørget for at da gjentagelser blev undgått, selv om det ikke nogensteds er så påfallende som med artikelen om doktor L. Bidenkap, skrevet av hele tre forfattere.

Den vesentligste anke mot verket er i det hele dets ujevnhet, som følge av at redaksjonen har grepet for lite inn i bidragsydernes arbeid. Der viser sig f. eks. ikke nogen fast regel i anvendelsen av dagtall ved siden av årstall for embeds-utnevnelser, og somme tider mangler ennog dødsdagen. Enkelte artikler er ikke sammentrengt nok i sin form, og enkelte er urimelig detaljerte. Et eksempel instar omnium på en altfor utførlig artikel er den om Bjørnstjerne Bjørnson av Francis Bull. I planen for verket hette det uttrykkelig : «Et leksikon skal ikke gi monografier, og artiklene maa derfor ikke svulme op til avhandlinger. 16 — hoist 24 — sider maa være maksimum, selv personer av saa stor betydning og saa omfattende og alsidig

Digitized by Google

virksomhet som f. eks. Bj. Bjørnson maa kunne nøies med det.» Det er da en overordentlig uregelmessighet at Bjørnson har fått 70 — sytti — sider, og det er uimotsigelig at her står meget som godt kunde ha vært strøket. Men når dette er sagt, er det bare rettferdighet å tilføie, at artikelen i sig selv er et ypperlig arbeid, stoffrik og lærerik; den fører dypt inn i Bjørnsons utvikling og diktning, og den er samtidig lett og klart skrevet. Det har ikke lykkes mig å opdage mer enn et par små unøiaktigheter i den, og bare på ytterst få punkter synes den mig ikke helt fyllestgjørende.

Francis Bull gir alltid omhyggelige bibliografiske henvisninger for sine artikler. Men redaksjonen har dess verre ikke sørget for at alle medarbeiderne har gjort like ens. Jeg har ennog fått en mistanke om at redaktørene selv ikke har lagt sterk nok vekt på denne side av verket, — en av redaktørene har skrevet en artikel om prinselæreren Otto Aubert og omtaler der autentiske vitnemål om hans opdragelses-prinsipper, men antyder intet om hvor disse vitnemål fins (de står i Hist. Tidsskr. 3. R. II). I ethvert tilfelle er det et beklagelig faktum at en hel del artikler fullstendig mangler henvisninger til kilder eller til utførligere behandlinger — jeg anfører artiklene om Roald Amundsen, Carl Arnold, Olaus Arvesen, N. Astrup, A. Austlid o. s. v. I andre artiklene er bibliografien mer eller mindre mangelfull; under Myllarguten (Torgeir Augundsson) er ikke O. A. Øverlands bok om ham fra 1896 citert, artikelen om general Birch mangler henvisning til P. Chr. Bjørnsgaards erindringer, under general Johan Arnoldt er ikke henvist til visen om Stolt Anne i Landstads Norske Folkeviser, — og annet lot sig nok også nevne.

Selve bokens ytre utstyr er verdig og tiltalende, trykken klar og trykkfeilene ikke mange. Der er litt ujevnhet i anvendelsen av fet og sperret skrift; men det blir sikkert efterhvert støere. Ordningen av artiklene er i det hele grei. Men det har ikke lykkes for redaksjonen å gjennemføre sin egen regel om at hver biografert person skal få særlig fremhevet det fornavnet som han virkelig brukte, og jeg er ikke sikker på at det er absolutt heldig å legge dette fornavnet til grunn for rekkefølgen: det lyktes mig å finne ut at amtmann Aall i familjen blev kalt Jørgen, men for offentligheten skrev han sig alltid H. J. Chr., og om brødrene Sars blev kalt med fornavnene Ernst og Ossian, så fremtrådte de som forfattere med forbok-

Digitized by Google

stavene J. E. og G. O., så at altså en som ikke var personlig kjent med dem, vil søke dem i en annen rekkefølge enn redaksjonen efter sin regel vil sette dem. Det er vel enda mulig å ta regelen under revisjon?

Det har ingen hensikt i en anmeldelse som denne å anføre de enkelte detaljfeil som en kan ha støtt på. Feil er dess verre uundgåelige, og enhver læser vil kunne finne et eller annet galt på sitt særskilte område. Men slik detaljkritikk må ikke få lov å overskygge det vesentlige, alt det gode og riktige som er ydet i dette verket, og som utvilsomt er det langt overveiende. Jeg har uforbeholdent villet fremsette slike kritiske anmerkninger som i hovedsaken vedrører redaksjonens arbeid. Men jeg vil da også ha sagt at jeg undervurderer ikke de vanskeligheter redaktørene har hatt å kjempe med, og jeg er viss på at mange ting retter sig efterhvert. I det store og hele har vi all grunn til å være takknemlig for og stolt av det verk som nu er begynt. Det kommer i tidens løp til å bli en av de uundværligste bøker i vårt land. Om ti år vil vi næsten ikke kunne skjønne hvorledes det var mulig å greie sig uten det. Og vi vil komme til å regne det for et nasjonalverk; det skal øke vår følelse av historisk og folkelig sammenheng, det skal berike vår viden om vårt folks arbeid og kamp, og det skal representere vårt land langt utenfor grensene.

Halvdan Koht.

Digitized by Google

OM BETYDNINGEN AV THREE FRAGMENTS OF IRISH ANNALS FOR VIKINGE-TIDENS HISTORIE.

AV JAN DE VRIES.

For vikingernes historie i Irland er Three Fragments of Irish Annals, som O'Donovan har utgitt i 1860, særlig interessante og værdifulle. De har ikke bare et temmelig stort antal av meddelelser om denne tids begivenheter, som vi ellers ikke vet noe om, men de har også opbevart mange karakteristiske detaljer om selve livet i disse lite kjente århundreder. Selvfølgelig har man ofte tyet til disse annaler i historiske undersøkelser om vikingetiden. Prof. Steenstrup var først overbevist om denne kildes værdi, og han har fra dem hentet meget materiale, som han kunde bruke til å forbedre den bristfældige kunnskap, som kontinentale kilder gir os.

Men man har ennu ikke undersøkt disse annalers pålidelighet; man gikk ut fra den forutsetning at de var særlig gode og måtte bero på en meget nøiaktig overlevering[1]; man har enddog betraktet visse meddelelser i dem som viktige nok til å opveie alle andre kjente fakta. Men når man leser dem, så må man nære stærk tvil om deres abso-

[1] Således Alexander Bugge, Contributions to the History of the Norsemen in Ireland (Videnskaps-Selsk. Skrifter, Kristiania 1900, II Nr. 4) I. The Royal Race of Dublin. S. 6.

Digitized by Google

lute pålidelighet; der er for meget lovprisning og dadel, for meget personlig i meddelelsernes utformning, der er for meget kunstnerisk stilisering. Så vitt jeg vet, er det alene A. G. van Hamel, som har skrevet om disse fragmenter; han har i en avhandling i Revue Celtique XXXVI s. 1—22 påpeket, at et par notitser i dem, netop som i Ulsterannalerne og Annalerne av Tigernach, er avskrevet fra en angelsaksisk kilde, efter all sannsynlighet en vest-saksisk annal. Men der er også enkelte ting, som troligvis er hentet fra en walisisk krønike, den samme, som Annales Cambriae er en forkortning av[1].

Begge ovennevnte irske annaler er utslag av en historisk tradisjon, som er parallel med den gammelirske krønike, hvis eksistens er blit påvist av John Mc. Neill; han mener at denne er satt sammen i 712. For det tredje fragments vedkommende, som inneholder meget senere begivenheter, må en annen forklaring søkes med hensyn til dets kilder og tilblivelse. Det er egentlig ikke mere et rent annalistisk arbeide, fordi der er så mange meget utforlige beretninger; det er hist og her næsten en krønike. Ganske vist er fragmentet i denne henseende ikke noen undtagelse, ti vi finner denne samme eiendommelighet også i andre irske annaler, men der er én ting, som især er av betydning: disse detaljerte beretninger danner undertiden en sammenhængende historie, som behandler begivenheter fra mange på hinanden følgende år. Delvis støttet til disse fragmenters autoritet har man tenkt sig, at et slags historisk prosakunst hadde utviklet sig i denne del av Irland, hvor der var mere varig berøring mellem Irerne og vikingerne,

[1] Van Hamel antar en walisisk kilde for historien om Ingamunds krig mot Æthelfled av Mercia; walisisk oprindelse av denne tradisjon kunde støttes av Havelok-sagnets utvikling, som Deutschbein, Studien zur Sagengeschichte Englands s. 132 ff. har påpeket.

Digitized by Google

og at denne hadde været av den største betydning for den islandske sagas utvikling.

Før vi er i stand til å drøfte dette spørsmål, må vi ha en tydelig forestilling om selve fragmenternes egenart. For enhver, som leser dem, vil det straks være innlysende, at de er sammenstøpt av to forskjellige elementer, av rent annalistiske notitser og av en mere eller mindre detaljert historie. Man kunde a priori tenke sig, at i utviklingens løp visse partier i slike oprindelig kortfattede annalistiske arbeider blev behandlet utførligere ved en bredere utmaling av episoderne eller også ved tilføielse av enkeltheter, som fantes i andre kroniker. Men det er dog ikke tilfellet her. Ti en sammenhengende beretning om en rækkke av begivenheter, som varer noen år, er blitt oplost i små dele ved innskytning av en serie rent annalistiske notitser, som undertiden ikke hører til samme år som den forangående eller umiddelbart følgende utførlige beretning. Jeg er derfor av den mening, at skriveren av disse annaler har brukt en ikke helt kortfattet fortelling om innbyrdes sammenhengende historiske fakta og at han deri har innpasset de vanlige annalistiske optegnelser. Men, som sagt, han gjør ofte feil i den riktige datering.

Den meget interessante beretning om de Lochlannachs, som viser deres krigerske sind imot Afrikas sorte innbyggere, og som annalernes utgiver har forsynet med årstallet 869, skjønt 867 er en meget mere sandsynlig datum[1], står forut for en række av notitser, som slet ikke hører hit. Den første av disse *Eclipsis solis in Calendis Ianuarii* finnes med samme ord i Ulster-annalerne under året 864; det rette år er altså 865. De umiddelbart følgende notitser omtaler begivenheter som hændte i det samme år.

Mellem beretninger fra året 869 står denne notits:

---

[1] Det er mulig, at 869 er en trykkfeil og burde rettes til 866.

Digitized by Google

Maelciarain mac Ronain, righ-nia airthir Eirenn, moritur. Dette er bekreftet ved Ulster-annalerne, som har under 868 (=869): *Maelciarain mac Ronain, rignia airthir Erend, feinid foghla Gall, iugulatus est.* Men nu leser vi i det straks efterfølgende stykke: I dette år har Leinstermennene fordrevet en av sine høvdinger, fordi de hatet ham, det er, de misundte ham de mange seire, han hadde vunnet på de Lochlannachs. Er det nu ikke forbausende å lese denne beretning om den samme Maelciarain, hvis død netop er meddelt? Annalernes forfatter har ikke bemerket at der her er tale om en og samme mann; det er et slående bevis på at han har benyttet flere kilder. Begynnelsen av beretningen om Maelciarain har interpolationers typiske form; *is in bliadhainsi* er et uttrykk, som røper den forfatter, hvis mål det er å tilføie nye notitser til et kronologisk ordnet arbeide som ligger ferdig for ham.

Den dobbelte beretning om den samme begivenhet finnes også på andre steder i disse fragmenter. På s. 192 i O'Donovans utgave står en kortfattet notits om Olavs beleiring av Strathclyde, som slutter med bortførelse av et stort antal fanger. Umiddelbart derpå leser vi mellem annalistiske meddelelser: »Amhlaeibh og Imhar kom tilbake fra Alba til Ath-Cliath med en stor mængde av fanger, britiske, skotske og saksiske. Deres skipsstyrke var 200 fartøier.« Dette står med samme ord i Ulster-annalerne og hører altså til den vanlige annalistiske tradisjon. Men nu har den første notits et par detaljer mere, skjønt den ikke har noe om skibenes antal eller om fangernes nationalitet; det er en parallel overlevering, som ikke bare adskiller sig ved et delvis annet innhold, men som også efterstræber en mere utviklet form[1].

Jeg har ikke til hensigt å begrunde denne tvedeling av fragmenterne i enkeltheter, ti dette er ikke denne avhandlings mål; jeg skal bare henvise til ennu én ting, som

[1] Sml. også på s. 162 notitsen om Tomrars sindssyke i en nokså detaljert form, og igjen på s. 166, men nu meget kortfattet.

Digitized by Google

støtter min mening. Når man deler alle meddelelser i et visst tidsrum, for eksempel mellem 850 og 863, i to dele, den ene rent annalistisk, den annen mere fortellende, så får man to forskjellige kronologiske lister, som ikke helt passer til hinannen, fordi der regelmæssig er et mellemrum av 2 eller 3 år mellem begge listers begivenheter. Dette beviser, at der virkelig var to innbyrdes uavhengige kilder. Men ved en nærmere betraktning ser man, at der undertiden også er en betydelig forskjel i årstal mellem de på hinannen følgende annalistiske notitser. Jeg skal anføre som et eksempel et stykke av den her omtalte del; på venstre side de annalistiske, på høire de utførligere meddelelser, idet jeg fremhæver med kursiv de år som ikke passer til selve annalets kronologiske ordning:

853. Død av Carthach og andre.	
853. Olav kommer til Irland.	
	858. Maelsechlainn gjør et innfall i Ossory og Munster.
858. Cearbhall plyndrer Leinster.	
859. Maelgula, Cashels konge er tatt til fange av Nordmennene.	
	859. Cearbhalls krigstog i Meath.
859. Kongernes sammenkomst i Ráth-Aedha.	
855. Loch Cend plyndres.	
856. Stor kulde m. m.	
	860. Cearbhalls rike er plyndret av to norske flåter.
	860. Tomrir Torra og Hona i Waterford. Munstermennenes seir.
	860. Maelsechlainn og Cearbhall gjør et innfall til Magh-Macha.

Digitized by Google

Efter at jeg var blitt opmerksom på den omstændighet at disse i tidsordning avvikende annalistiske notitser særlig tar hensyn til begivenheterne i det sydøstlige Irland, kom jeg til den opfatning, at den mere utførlige beretning hører til en historisk tradisjon som særlig interesserer sig for Ossory og dets konge Cearbhall. Men vi finner også mange og tildels ret utførlige fortellinger om Dublin-vikingerne.

I dette fragmentet er der ikke meget om begivenheterne i de vest-irske provinser. Munster er nevnt, når der er krig mellem Meath og Ossory, eller når det ber om hjelp i kampen mot vikingerne, men vi får ikke år for år beretninger om Munsters historie. Også Connaught er nevnt meget sjelden; én gang synes det ennog å være utelatt med forsæt. Derimot er der ikke så litet om Ulster; det meste hører til historien om dets konge Aedh mac Neill, som er omtalt med megen forkjærlighet — grunnen dertil er kanske denne, at han stod i slektskapsforhold til Dublin-vikingerne.

Men om alt, som skjedde i den syd-østlige del av Irland, bringer dette fragmentet nokså nøiaktige og iallfall talrike meddelelser. Som et typisk eksempel nevner jeg beretningen om kampen i 908, hvor den berømte Cormac mac Cuilenain, konge av Munster og bisp av Cashel, blev drept. Ulster-annalerne forteller ved 907 (=908), at krigen var mellem Munstermennene på den ene siden, og Leth-Cuinn og Leinster på den annen; seiren blev vunnet av Flann, konge av Tara, Cerbhall, konge av Osraighe, og Cathal, konge av Connaught. I dette fragmentet er det sisste ikke nevnt, sannsynligvis fordi forfatteren ikke hadde særlig interesse for Connaughts historie; derimot meddeler han en lang række av mindre høvdinger, som alle hører hjemme i den syd-østlige del av Irland.

Helten, som nevnes oftest og med den største beundring, er Cearbhall Dunlang's søn, konge av Ossory. Det

er hans gjentagne og altid seirrike kampe imot de Lochlannach, som gjør ham til et slags nationalhelt. Engang, da han var drukken, kom der to flåter av Nordmenn seilende til hans rike, men efter en opmuntring til hans gode Ossory-menn, begynner han å forfølge vikingerne, som allerede flyktet til berg og skog. Ikke desto mindre sier fragmentet: »Cearbhall gjorde mange tappre bedrifter i denne strid«; der er sandelig ikke noe som kan minske hans hæder[1].

Av stor interesse er også beretningen av året 852: »På denne tid kom Danskerne, d. e. Horm og hans menn, til Cearbhall, Dunlangs søn, og denne hjalp dem imot de norske vikinger, ti de frygtet for å bli beseiret ved Lochlannachernes krigslist. Cearbhall mottok dem med stor hæder og ofte var de i hans følge når han seiret over de fremmede og de Gaeidhil«[2]. Dette forhold varer i mange år. Ossory-mennene er i uophørlig kamp med de norske vikinger, idet de får hjelp av Danskerne[3]. Bedre parti kunde vanskelig vælges i denne tid med dens vedvarende stridigheter: det var godt å ha hjælp av de sorte fremmede for å slås dess kraftigere imot de andre vikingerne, som var de farligste av alle.

Ved bestemmelsen av vor kildes pålidelighet må der ganske visst tas hensyn til dette forhold, for det er ikke usannsynlig at denne tradisjon er venlig overfor Danskerne og partisk imot Nordmenn. Jeg tar som forbillede beretningen om den berømte strid ved Carlingford i 851. En

[1] O'Donovan s. 143—145.
[2] Ibidem s. 130—131.
[3] I 854 måtte kongen av Tara, Maelsechlainn, gjøre en ekspedisjon helt til det nuværende grevskap Tipperary; Annalerne av the Four masters forteller, at de hadde gjort motstand imot ham efter tilskyndelse av de fremmede *(fris ahucht echtairchcinel)*. Er det tillatt å konkludere at de danske vikinger var utbredt over et meget større område enn Ossory og at de stod i venskapelig forhold også til Deisi-folket?

Digitized by Google

stor dansk flåte var kommet i den Irske sjø, og var snart i forbitret kamp med de Lochlannach. Disse blev aldeles beseiret; Danskerne tok de norske skib med til en havn, og tok deres kvinner, gull og eiendomme. »And thus the Lord took away from them all the wealth, which they had taken from the churches and sanctuaries, and shrines of the saints of Erin«[1].

Ennu i samme år kom Nordmennene tilbake med en ny skipshær, og hadde igjen overmakten i sin kamp mot Danskerne. Da ga den danske anfører Horm, den samme som senerehen var forbundet med Cearbhall, det råd å påkalle den hellige Patrick. Det hjalp straks. Danerne jog Nordmennene på flugten og trengte inn i den fiendtlige leir, hvor de tok alle kostbarheter. Det er en viss velvilje overfor disse rå barbarer, som dog påkaller en kristelig helgen, men mens der fortelles såre få enkeltheter om Nordmennenes bedrifter, får vi meget utførlig gjengitt Horms tale under kampen. Skjønt denne naturligvis er en senere tids rhetoriske utsmykning av beretningen, kan den dog neppe forklares annerledes enn ved en viss forkjærlighet for Danerne.

Man kunde kanske tvile på hele fortellingens pålidelighet, fordi Danerne, som for første gangen kom til Irland, var så snart bekjent med de typiske former av den irske tro. Men dette er dog aldeles ikke umulig. Ti Danerne, som i dette år ikke bare besøkte Irland, men også den engelske kyst, var sandsynligvis kommet fra Rhinegnene. Rorik hadde i 850 erobret Dorestad og de omliggende frisiske egne; han hadde sendt sin flåte, som han ikke mere hadde bruk for, og hvis mannskap kunde bli farlig for hans nyvundne rikes indre fred, til England og Irland. Men der var ganske visst mellem disse danske vikinger mange, som

[1] O'Donovan s. 117.

Digitized by Google

hadde hørt om den kristne tro, som ennog hadde fått primsigning og kanske var døpt. Det var også en vidt utbredt skik å påkalle helgener i nød og fare; vikingerne kunde ha hørt om dette overalt og det var jo ganske i overensstemmelse med deres egen hedenske tro å gjøre det fremmede lands skytsånder venlig stemt ved ofring og påkallelse.

Det er altså ikke umulig, at fragmenterne har en i mange henseender pålidelig overlevering om de krigerske begivenheter i det sydøstlige Irland; men deres syn paa saken er aldeles partisk. Er det ikke mistenkelig, at Nordmennene altid taper og at Danerne uten undtagelse seirer? Det er for bedømmelsen av slike beretninger, som omtaler netop særlig norske forhold eller Nordmennenes bedrifter, av den største betydning, og man må være meget varsom når man henter historiske vidnesbyrd ut fra denne kilde.

Man må heller ikke glemme, at disse fragmenter ikke længer er tørre annaler, men at de forsøker å gi et litterært utsmykket billede av vikingetidens historie. I mange beretninger finnes der artistiske detaljer, som vidner om senere tiders smak; jeg anfører bare de fine taler og de kraftige opmuntringer til kamp. Engang kommer stridsgudinnen Badb på scenen[1]. I en annen fortelling er Cearbhall i stor forvirring, fordi Tairchealtach Mac na Chearda hadde øvet magiske kunster imot ham. Ulster-annalerne har ikke noe motsvarende; men det kan vel ikke forbause noen, når han vet at Fircheartach Mac na Cearda er en i irsk romantisk litteratur berømt trollmann.

På dette punkt av min undersøkelse vil jeg sammenfatte de hittil opnådde resultater. I det tredje irske fragmentet står en del annalistiske beretninger, som finnes også i de andre annaler; fordi de ikke stemmer overens med de

[1] O'Donovan s. 191.

Digitized by Google

utførlige beretninger i tidsorden og en gang imellem i innhold, må de utskilles fra disse sisste som et oprindelig selvstendig arbeide. Den del av fragmentet, som forteller detaljert om denne tids historie, omtaler hovedsagelig tildragelserne i det syd-østlige Irland med en utpreget forkjærlighet for Ossorys konge Cearbhall. Han står i venskapelig forhold til de danske vikinger, og er fiendtligsindet overfor Nordmennene; det har sandsynligvis hatt noen innflytelse på fremstillingen av selve begivenheterne. Denne krønike-aktige del av fragmentet er også meget yngre enn tiden som den behandler; den røper senere tiders litterære smak og har i enkelte henseender fåt en bredere utmaling. Skjønt man i stilistisk henseende ikke kan sammenligne den med f. eks. Cogadh Gaedhel re Gallaibh, så er der dog ganske visst et rhetorisk element i dens kunst.

Men kilden, hvorpå denne del er bygget, kan godt være fortrinlig. Der er ikke noe iveien for den opfatning, at man i det syd-østlige Irland hadde en meget nøiaktig og temmelig utførlig overlevering i mere eller mindre utdannet annalistisk form. Men om denne kilden må der sies det samme som om det bevarede fragmentet: den var partisk imot Nordmennene. Og fordi Danerne levde i noen år som venner i Cearbhalls rike, er det ikke umulig, at Irerne fikk førstehaands kunnskap om vikingernes forhold, men selvfølgelig bare forsåvidt de danske vikinger angår. Men i det hele var annalskrivernes opmerksomhet rettet på særlig irske forhold, det interesserte dem ikke videre hvorfra de sorte fremmede kom, og hvor de hadde røvet og plyndret i forveien. Og kunde en notits om disse danske vikinger, som dog var så kort tid i irsk tjeneste og efter et par års forløp igjen seilet bort til andre lande, overleveres uforvansket gjennem et århundrede? Hvad disse fremmede barbarer har bidraget til den irske historiske kunnskap i det hele,

Digitized by Google

betragtningen av begivenheterne og opfattelsen av dem, er ialfall utelukkende irsk.

Jeg er derfor ikke enig med Sophus Bugge, som efter mitt skjøn har overvurdert fragmentets betydning for besvarelsen av spørsmålet om den gjensidige innflytelse av irsk og skandinavisk sagnfortelling. I sin bok: Norsk Sagaskrivning og Sagafortælling i Irland, sier han på s. 209: »Det irske Skrift Three Fragments vidner overhovedet paa en mærkelig Maade om, at der i Irland og særlig i det nordlige Irland[1] under Samlivet mellem Irerne og Nordboerne havde udviklet sig en fyldig historisk Tradition i den mundtlige Fortælling, som handlede om Begivenheder fra Nordboernes tidligste Optræden i Irland og holdt sig ned i 11te Aarhundred.« Og et par linjer nedenfor: »Flere af disse (i Three Fragments meddelte) Fortællinger er i sin Opfatningsmaade og Fremstillingsmaade indbyrdes saa nær beslægtede, at det synes rimeligt at forklare dette ikke blot deraf, at de er førte i Pennen af en og samme irsk Forfatter, men ogsaa deraf, at denne havde hørt en Række af nordiske Sagn fortælle af de samme nordiske Hjemmelsmænd, og deraf, at de nordiske Fortællinger i disse Nordboers Mund var blevne formede i en eiendommelig Fremstillingsform.«

Vi kan neppe være skeptiske nok med hensyn til slike slutninger ut fra et så litet og usikkert materiale. Samlivet mellem Irerne og vikingerne var i hele det 9de år-

---

[1] Disse annaler gir, så vitt jeg ser, ikke noen vidnesbyrd om en nord-irsk, d. e. Ulster-tradisjon om krigene mellem Danerne og Nordmennene i Irland, som O'Donovan i sin innledning synes å forutsette. Kampen ved Carlingford måtte i denne del av fragmenterne ha været av den største betydning, men, som jeg har påvist i det foregående, går beretningen om den snarere tilbake på en dansk enn på en norsk kilde; dette beviser at den stammer ikke fra Ulster, men fra Ossory.

Digitized by Google

hundrede overmåde ringe; hvis der var en kulturel innflytelse, så var det vistnok bare på materielt område. Der var i kunst og lærdom ikke noe fællesskap mellem begge folk. Og det var ganske visst bare i undtagelsestilfelle når Irerne og Nordboerne kunde konversere om åndelige ting i et av de to sprog. Om noen varig innvirkning av skandinavisk fortellingskunst på den irske historiske prosa har funnet sted, er det en hypothese, som mangler enhver støtte med henblik paa det her omtalte tidsrum.

Og straks må et annet spørsmål besvares: Hvad slags meddelelser har Nordboerne kunnet forsyne den irske tradisjon med? Bugge sier med stor sikkerhet, at de norske høvdingefamilier på denne tid allerede hadde genealogier i en fast form, som omfattet ikke så få led. Men vi vet ikke om de virkelig var i noen fast form; der er i vort fragment ialfall bare én genealogi, som godt kan være opstillet i forholdsvis sen tid. Når der ikke er overleverte parallelle kongelister, har vi ikke ret til å slutte, at den ene bevarte representerer en fast tradisjon. Fragmentets slektsrække er: *Iomar mac Gothfraidh, mic Ragnaill, mic Gothfraidh Conung, mic Gothfraidh.* Men det er en meget usannsynlig genealogi, hvad enhver vil samtykke i, når han overveier navnegivningens love i begynnelsen av vikingetiden. Ti det er neppe mulig at så mange på hinannen følgende led av familien bærer det samme navn Goðfrøðr. Annalerne meddeler os den kjendsgjerning at kongen av Lochlann hadde tre sønner, Amhlaeibh eller Olav, Imhar eller Ivar og Oisle. To gange, i to umiddelbart på hinannen følgende notitser, kaldes faren Goðfrøð. Muligvis er bestefarens navn Ragnall også riktig, men dette er dog noe tvilsomt. Hvor lite annalernes kunnskap i virkeligheten var om disse familieforhold, ses av beretningen ved året 873. Lochlanns konge, *nemlig Gothfraidh*, døde av en hæslig, pludselig sykdom. Men det var Ivar som døde så pludselig i dette

år, den samme høvding, som Ulsterannalerne kalder *rex Normannorum* totius Hiberniae et Britanniae.

Mange forskere har søkt å bringe Dublinkongernes genealogi i overensstemmelse med den kongelige familie, som hersket i Vestfold[1]. I Ynglingatal gis følgende liste for denne slekt:

Halfdan inn mildi ok inn matarilli.
|
Guðrøðr inn mikilláti, veiðikonungr.
|
Ólafr Geirstaða-Álfr.
|
Rǫgnvaldr heiðumhár.

Vi treffer i begge familier på samme navne, og dette kan peke på slektskap mellem kongerne av Dublin og Vestfold. Men der er stor forskjel også. Og genealogien for Dublin-slekten er igjen helt annerledes ifølge Are Frode i hans Islendingabók; dèr opregnes Gudrød — Olav — Helge — Ingjald — Olaf den hvite. Prof. Halvdan Koht betragter i sin fortrinlige avhandling »Skandinaviske motenavn i vikingtiden« (Innhogg og Utsyn s. 52 ff.) kongeslekterne i Dublin og Vestfold som to helt forskjellige familier og han forklarer navnelikheten ved en viss opkallelsesmote i denne tid. Men det er dog, synes jeg, av stor betydning at Vestfoldkongerne Guðrøðr veiðikonungr og Ólafr Geirstaða-Álfr hersket på næsten den samme tid som kongerne Gothfraidh og Amhlaibh ifølge Three Fragments. Gudrød var født noe før år 810; han blev drept ved en

[1] Det er, tror jeg, ikke nødvendig å imøtegå Zimmers opfattelse (Zeitschrift für deutsches Altertum 35 s. 133 ff.), at Olav den hvite skulde været kommet fra den danske ø Laaland. A. Bugge har i sine Contributions o. s. v. bevist at den Dublinske familie var av norsk oprindelse, og Zimmer har, Deutsche Literaturzeitung 1901 s. 1384 ff., godkjent dette resultat.

Digitized by Google

tjeners forræderi. De irske annaler beretter ved året 873 (eller bedre 871), at Amhlaeibh gikk fra Erin til Lochlann for å kjempe mot nordmennene og for å hjelpe sin far Goffridh, som var i krig med de Lochlannach. Hvis han var den samme konge som Guðrøðr verðikonungr, var han på denne tid ± 60 år gammel. Amhlaeibh kom aldrig tilbake til Irland; han kan ha hersket som konge i Vestfold efter farens død. Der kan også gis en forklaring på forskjellen mellem begge kongelister, og ikke bare denne, at den i det irske fragmentet bevarte genealogi kan være forvansket. Ynglingatalets slektsrække opregner de på hinannen følgende konger; men det er ikke nødvendig, og ikke engang sannsynlig at sønnen altid fulgte efter faren; tvertimot, det er ofte et annet led av familien, fordi den eldste av alle prinsene i denne henseende står over selve kongens sønner. På den annen side gir Three Fragments, om enn forvansket, muligvis netop slektskapsforholdet i den Dublinske kongefamilie, uten noen hensyn til det Vestfoldske kongedømme.

Når vi betrakter de øvrige meddelelser om denne oprindelig norske høvdinge-ætt, så blir det straks tydelig, at de er ikke hentet fra en vikingtradisjon, men at de hører hjemme i en irsk, især nord-irsk overlevering. Beretningen om Auisles død i 867 står også i Ulster-annalerne, og — noe som er av den største betydning for bedømmelsen av fragmenternes forhold til den nasjonal-irske tradisjon — i den samme rækkefølgen forbundet med to andre meddelelser[1]. En eller annen gang sier annal-skriveren, at han vet mere

[1] I Ulster-annalerne leser vi: 1° Auisle tertius rex gentilium dolo et parricidio a fratribus suis iugulatus est. 2° Bellum for Saxanu tuaiscerta i Cair Ebhroc, re n-Dubh Gallaibh, in quo cecidit Alli rex Saxan aquilonalium. 3° Loscadh duine Amhlaim oc cluain Dolcain la mac n-Gaithine ⁊ la Maelciarain mac Ronain.

Digitized by Google

om disse vikinger, men at han undlater å skrive om dem; jeg tror at han egentlig ikke visste noe mere, men at han vilde vække den forestilling, at han satt inne med større kunnskaper.

Det bekreftes også av slike beretninger, hvor Three Fragments ikke støttes, eller likefremt motsies av andre annaler. I forbindelsen med den ovennevnte slektsrække over Dublin-kongerne fortelles det at Ivar og Olavs søn herjet det ganske Erin fra vest til øst, og fra syd til nord. Men der finnes ikke noen annen historisk kilde, som beretter noe om denne skrækkelige plyndring gjennem Irland — vi må, synes jeg, være såre forsiktig med fragmentets meddelelser.

Om den Dublinske vikingættens gjerninger har Three Fragments en ikke meget utførlig, og ennu mindre pålidelig kunnskap. Og beretninger om begivenheter i andre lande enn Irland er ennu ringere i tal og dessuten meget overfladiske. Når det gjelder noe, som hendte i Wales eller England, kan vi næsten altid påvise kilden i en annalistisk overlevering, som ennu er til eller også engang må ha været til. Men fra hvad slags kilde kunde Irerne vel ha fått kunnskap om særlige norske forhold? Muntlig tradi-jon kan naturligvis ha gitt et par vage ideer om det fjerne Lochlann og dets grusomme, krigerske konger, men vi kan umulig vente, at Irerne på denne måte fikk noen meget pålidelig efterretning om norske forhold.

Nu først er veien ryddet for behandlingen av den meget interessante beretning om toget til Middelhavet. Fragmenterne forteller således:

I denne tid ɔ: omtrent 866, kom Auniterne ɔ: Danerne (*Aunites .i. na Dainfir*) med utallige krigere til Caer Ebroic og herjet byen, efter at de hadde inntatt den; dette var begynnelsen til stor forvirring og vanskeligheter for Briterne. Ti ikke længe før denne tid var der alslags

Digitized by Google

krig og uroligheter i Lochlann, og dette var årsaken dertil: begge de yngste sønner av Lochlanns konge Albdan fordrev den eldste søn Raghnall, Albdans søn, fordi de frygtet for at han skulde ta kongedømmet over Lochlann efter farens død. Raghnall kom derpå med sine tre sønner til Innsi Orc, og der blev han boende sammen med den yngste søn. Men hans eldre sønner kom med en stor hær, som de hadde sammenbragt fra alle kanter, til de Britiske øer, og fulle av stolthet og ærgjerrighet kriget de mot Frankerne og Sakserne. De var av den mening, at faren var seilet tilbake til Lochlann umiddelbart efter deres avreise.

Deres stolthet og ungdommelige ærgjerrighet drev dem til å ro frem over det Kantabriske hav; de herjet i de spanske og mauritanske kystegne. Før begynnelsen av en kamp fortalte en av sønnerne om en drøm, som hadde åpenbart ham, at den annen søn, som var blit hos sin far, var drept og ennu en annen søn fallen i en kamp. Det er uvisst, sa han, om faren var undsluppet striden que (sic) revera comprobatum est.

I den påfølgende kamp tapte kongen av Mauritania sin hånd og flygtet bort om natten. En stor mængde av den mauritanske hær blev drept og det hele land herjet på en grusom måte. Nordboerne førte et stort antal av Mauritanerne som fanger til Erin og disse er de blåmenn, ti Mauri er det samme som blåmenn. Det skulde være forbausende om tredjedelen av Lochlannacherne undkom, når man tar hensyn til dem som blev drept og dem som druknet i det Gaditanske stræte[1].

Denne beretning er for så vidt meget interessant, som den bringer ellers ukjente detaljer om det berømte vikingtog i 859—866, da de gikk ut fra Loire-egnen og herjet langs kysterne av Spanien, Marocco og Italien. Arabiske

[1] O'Donovan s. 159—163.

Digitized by Google

forfattere har bevart også et par småtræk om dette vovestykke og de forteller om en frygtelig storm, som overfaldt dem på deres tog tilbake og tilintetgjorde 40 skibe[1]. Men det samme berettes i det irske annalfragmentet, og dette er et bevis for at det er den samme begivenhet, som omtales i begge kilder. Nu har man sedvanlig forbundet disse beretninger med andre, som finnes i historiske arbeider fra ennu yngre tid, og opfattet det således, at det var Ragnarssønnerne, berømte i historie og sagu, som deltok i dette tog før deres innfall i England som sluttet med Yorks ødelæggelse. For denne kombinasjon var Three Fragments en værdifull støtte, men hvis nu disse fragmenterne selv bringer mere sagn enn virkelig historie?

For det første er den litterære gammel-skandinaviske overlevering om Lodbrokssønnerne en kombinasjon av alt slags vikingetog til en lang række av krige og erobringer, som skulde være utført av Ragnar Lodbrok og hans sønner. Når man nu forsøkte å få en bekreftelse i andre folks historiske tradisjoner, var det mulig hist og her å påvise begivenheter, som lå til grunn for den legendariske overlevering. Men man begynte med å postulere tilværelsen av en historisk Lodbrok-familie, noe som vi ikke engang har skygge av bevis for. Om nu beretningen i Three Fragments skulde gi det »missing link«, som kunde sammenkjæde alle spredte og avvikende detaljer i den historiske tradisjon!

I en avhandling, som jeg har skrevet i »Arkiv för Nordisk Filologi«[2], har jeg forsøkt å gi den virkelige historie om disse såkalte Lodbrokssønner ved å behandle den på en helt historisk måte, idet jeg hadde mest tillid til slike kilder som var begivenheterne nærmest. Der har jeg

[1] Dozy, Recherches sur l'histoire politique et littéraire de l'Espagne pendant le moyen-âge II, 262.

[2] Die historischen Grundlagen der Ragnarssaga Loðbrókar

Digitized by Google

også gjort opmerksom på den omstændighet at beretningen i Three Fragments også viser en sagnaktig behandling av tildragelserne; meget karakteristisk er i dette henseende tretallet så vel for Albdans som for Raghnalls sønner. Det er også påfallende, at der nevnes i drømmen, som Raghnalls søn i Mauritanien har, fire brødre: to kjemper i Afrika, en er drept i det fjerne landet og en annen er drept også. Her finnes en motsigelse, som det vil være vanskelig å forklare. Men drømmen hører også til den halvt litterære form av overleveringen.

Hvis vi nu kaster bort alt som sannsynligvis er kommet inn i tradisjonen ved en yngre sagnmæssig omdannelse, så er det ennu ikke mulig å forklare alt på en ganske tilfredsstillende måte. Albdan er konge i Lochlann, der var uroligheter i Lochlann — vikingerne var uten tvil Nordmenn. De nedsætter sig på Orknøerne, også en omstændighet som utvetydig beviser deres norske oprindelse[1]. Men nu er denne hele beretning fortalt i anledning av den danske erobring av York[2]; isåfall må der være noe i urede. Det er umulig å forutsette en mangel på kunnskap om forskjellen mellem Daner og Nordmenn; ti som jeg allerede har påvist, har vore fragmenter netop en meget god forestilling om denne forskjel,

[1] Steenstrups bemerkning (Normannerne II, 383) at i den sisste del av det 9. århundrede to danske vikinger nedsatte sig på Orknøerne beviser slet ikke muligheten, ennu mindre sandsynligheten av en dansk okkupasjon av disse øer, som jo besøktes regelmæssig av norske vikinger på deres reise til England og Irland.

[2] Aunites betyder Daner, som også den irske tekst har. O'Donovan's forklaring av dette ord som en avledning av *Hafnia* = København er aldeles umulig, for byen var en ganske ubetydelig fiskerby inntil bisp Absalon i 1167 bygget det sterke slott Axelhus i dens nærhet. Men Aunites er naturligvis en feilskrivning for Daunites, som vi leser på s. 116 (*Daunites .i. Danair*).

Digitized by Google

Danerne er jo venner, og Nordmennene er fiender. Fordi beretningen ender med en forklaring av det sorte folks tilstedeværelse i Irland, kan vi slutte at toget, som gikk ut fra Orknøerne og tar ende i Irland, var gjort av irske vikinger; isåfall kan navnet Lochlann ikke bety noe annet enn Norge.

Skulde det være mulig å finne i denne tids historie noen hentydninger til en norsk flåte, som har tatt del i dette toget til Afrika? Vi vet at der var en uavbrutt handelsforbindelse mellem det sydlige Irland og kystene av Aquitanien og Spanien; det er derfor en kjennsgjerning at norsk-irske vikinger seilet langsad denne handelsvei. Noen gange hører vi om irske vikinger i Loire-egnen. I 865 leder en viss *Baretus* et tog av 40 skibe til munkeklostret i Fleury; *Baretus* er den latiniserte form av *Báriðr* eller *Báruðr (Bárøðr)*, i yngre sprogform *Bárðr*. Men den samme mann nevnes i Three Fragments ved 867: *Barith iarla ⁊ Haimar dias do chinel soicinealach na Lochlann.* Igjen i 873 fortelles der om *Bairith*, som var opdrager for kongens sønner. Denne Bárðr, som stod i et nært forhold til den norske Dublin-slekt, og som selv også var av ædel byrd, var altså i det sydlige Frankrike et par år før dette Middelhavstoget. Men det er da hoist sannsynlig, at han hadde del i det og kjempet i en strid på den nordafrikanske kyst. Det er ennog mulig at han virkelig på sitt tog harført tilbake noen fanger av befolkningen der. Men blåmennene som fragmentet i denne anledning omtaler, er efter mitt skjøn ikke marokkanske slaver, som dette fragmentet forutsetter, når det sier: *Siad sin na fir gorma, uair is ionann Mauri ⁊ nigri.* Jeg tror, at dette er en senere forklaring, opstått i lærd tradisjon; her var oprindelig tale om Danerne, som kom til det sydlige Irland. Ti disse heter i irsk *Dubhgenti* ɔ: de sorte hedninger. I Annales Cambriae kan vi finne denne meddelelse: 853 *Mon vastata*

Digitized by Google

a gentilibus nigris. Men disse sorte hedninger er naturligvis også Daner; i senere irsk overlevering har man opstillet en lærd kombinasjon av disse sorte vikinger og de sorte innfødte i Afrika[1]. Det er virkelig ikke umulig, at danske vikinger først kom til Irland, da de hadde sluttet sig til Nordmenn, som hadde herjet på franske og spanske kyster. Isåfall var de naturligvis kommet meget tidligere enn det her omtalte Middelhavstoget; man kunde gjette på den annen ekspedisjon av 843—845.

Raghnall, søn til Albdan, er en ellers ukjendt høvding. Der har været en del uenighet mellem forskere allerede bare om navnet: Steenstrup mente, at det var et forsøk å gjengi på irsk det skandinaviske ord Ragnar, mens Storm energisk forsvarte likheten med Ragnvald. Jeg tror, det neppe vil være mulig å avgjøre saken på sproglig vei; vi finner jo i Ágrip en setning, som viser at navnene allerede på gammelnorsk var sammenblandet: *Ragnvaldr ragkill er sumer calla Ragnar.*

Hvis denne Raghnall virkelig var Ragnar loðbrók, så er det uriktig når hans far kaldes Halvdan; ti Ragnars far var efter all sannsynlighet Sigurd, som jeg har forsøkt å påvise i min ovenanførte avhandling i Arkiv. Men begge navnene er i det hele meget almindelige, Raghnall især i Waterford-slekten i det 10de århundrede. Fragmentet forteller at denne Raghnall Albdanssøn hersket på Orknøerne; desværre er disse øers historie før enden av det 9. århundrede såre litet kjent. De var et støttepunkt for vikingetogene fra Norge til de britiske og irske øer; skibene kom og gikk uavladelig. Harald Hárfagri hadde megen fortræd av disse vikinger, fordi de herjet på Norges kyster også, og han for-

[1] Et slående parallel er den afrikanske konge Gurmund hos Galfred, Monum. XI c. 8, som er oprindelig den danske vikingehøvding Gudrum. Også Lappenberg II 408 sammenligner det irske *dubhgaill.*

Digitized by Google

søkte å gjøre ende på det: han gjorde et tog til de vestlige øer og annekterte Orknøerne for sitt rike. Han innsatte der jarler; den første er en søn av den vestnorske småkonge Rǫgnvald — en annen søn var den berømte erobrer av Normandiet Hrolf eller Rollo. Men snart var der igjen megen uenighet mellem dette skatteland og den norske konge; Haralds søn Hálfdan hálegg, som tidligere hadde drept Rǫgnvald Mœrajarl, blev utsendt til Orknøerne, men fant en grusom død for Einar Rǫgnvaldssøns hånd. Det er ikke umulig, at en forvansket overlevering om disse krigerske forhold har været med i utdannelsen av fragmentets fremstilling av begivenheterne[1].

Men hvorfor blev dette da satt i forbindelse med det danske tog til York? Det var naturligvis resultatet av senere tiders historieskrivning; det kunde også være en kombinasjon av en irsk forfatter, ti ødelæggelsen av York omtales ofte i irske annaler. Det står i Three Fragments ennu en gang, og da finner vi næsten de samme ord om forvirringen i Saksernes rike, som var en følge av dette vikingetog. Som høvdingerne, som har erobret denne by, nevnes Ivar og Ubbe; den første har altså det samme navn som den irske Ivar (= Imhar), bror til Olav den hvite, og det er mulig at begges gjerninger er sammen-

[1] A. Bugge sier i sin ovennevnte avhandling med hensyn til den danske høvding Mac Ragnaill, som dreptes 877 i en kamp mot de hvite hedninger, at han var, efter Three Fragments, kommet til Dublin fra et langvarig tog i Middelhavet. Men dette er uriktig. Ti dette tog fant sted i det mindste 10 år tidligere og det er aldeles umulig, at han kunde ha holdt sig så længe i nærheten av Dublin. Fragmenterne taler også i denne anledning ikke engang om Dublin. Tilsisst må fremhæves, at denne Mac Ragnaill kom fra Wales, og at han i forveien var kommet der efter at han var jaget bort fra Northumbrien.

Digitized by Google

blandet, som det jo også finnes hos moderne historikere[1].

Men av ennu større betydning er begivenheterne i den første halvdel av det 10. århundrede. Fra 919 til 950 hersket Dublinkongerne næsten uavbrutt i Northumbrien; det er derfor selvfølgelig, at irske annaler hadde mere interesse for den angelsaksiske historie enn sedvanlig. Den første konge av Northumberland var Raghnall, sønnesøn av den irske Ivar. Han hersket i 916 i Waterford, men i 918 herjer han på de skotske kyster sammen med sin bror Godfred og jarlerne Ottir og Osulf Krakabein. I 919 finner vi ham i York, hvor han utdeler jorden til sine fæller, i 921 berettes om hans død, og i denne anledning kalder Ulsterannalerne ham *rí Finngaill x Dubgaill.*

Der er i denne figur et og annet, som minner om den gåtefulle Raghnall av Three Fragments. Han hersker i York, men var også i de skotske farvande og har været konge i Irland, og netop i denne del av Erin, hvis historie er særlig behandlet i Three Fragments. Han var en norsk høvding, dog hadde han et utpreget dansk rike; også fragmenterne forteller om en norsk viking i anledning av Danernes herjing av York. Og tilsisst: det er ikke umulig at faren til denne Rǫgnvald av Waterford hette Halvdan. Rigtignok er dennes navn ingensteds bevaret; men for det første finner vi dette navn en gang imellem i hans ætt: hans bror Godfrid hadde en søn Albdan som døde 926. Saxon Chronicle forteller, at den angelsaksiske konge Edward kjempet imot vikingerne av Northumberland i slaget ved Tettenhall året 910. Her falt *Eowilisc* eller *Eowils cyng* og *Healden cyng.* Florentius Wigorniensis tilføier i sin Chronicon ex Chronicis: *Eowilsum et Halfdenum fratres regis Hinguari.* Hvis dette er riktig, har vi et slektled

[1] F. eks. Todd i sin utgave av Cogadh Gaedhel re Gallaibh s. 268—270, og Mawer; Sagabook of the Viking Club VI.

Digitized by Google

på tre brødre Eowils (= Audgils?), Halvdan og Ivar. Men dette er ikke den generasjon som den berømte irske Ivar hører til, for dennes brødre er ifølge fragmenterne Oisle og Amhlaeibh (= Olaf). Navnet Oisle er riktignok det samme som Eowils, men hans død er overlevert helt annerledes. Vi tør slutte at disse navnene ikke hører til samme person, men at den irske Oisle og Eowils cyng hører til en og samme familie.

Heller ikke er Eowils og Halfdene av samme generasjon som Ivars sønnesøn Raghnall, ti dennes brødre er Ivar, Sitric og Gothfrith og deres liv er temmelig godt kjent; de falt ialfall ikke i England. Er det nu ikke mulig at det manglende slektsled mellem bestefaren Ivar og sønnesønnen Raghnall tør utfylles med brødrene Audgils, Halvdan og Ivar? Iså-fall kunde Raghnall virkelig ha været en søn til Halvdan.

Begivenheterne, som jeg her har omtalt i all korthet, hører til de første dekader av det 10. århundrede, altså til den samme tid, hvori den berømte jarl Rollo vant så stort ry i Frankrike. Denne kom ganske visst fra Orknøerne, og har været med også i kampene som fant sted i England. Det kunde forklares, at historien om urolighetene i Norge og Raghnalls bosettelse på Orknøerne blev sammenblandet med den northumbriske historie fra det 10 århundredes begynnelse.

Ennu et spørsmål bør stilles: Hvor blev denne tradisjon til? Det er meget usannsynlig, at Irerne selv hadde gjort denne sammenblanding av forskjellige motiver; hvor kunde de vel få kunnskap fra om alle disse begivenheter utenfor Irland? Det eneste, som var den irske historieskrivnings arbeide i denne kombinasjon, var det, at de satte overleveringen om den northumbriske konge Raghnall i forbindelse med Danernes berømte tog imot York, som var velkjent i den irske historiske overlevering. Men denne sammenblanding beviser, at det var mange, mange år siden

Digitized by Google

Raghnall virkelig hadde levet i Waterford og erobret York. Vi kan neppe datere denne sagntradisjon tidligere enn til begynnelsen av det 11. århundredе, hellere ennu noe senere.

Selve tradisjonen om en vikingekonge, som oprindelig hersket på Orknøerne, derefter erobret York og også gjorde det berømte Middelhavstog, er ikke opstått i Irland, men efter all sandsynlighet i Northumberland. Vi vet, at her trivdes en frodig sagndannelse om det danske vikingedømme; her har vi igjen et utslag av denne litterære virksomhet. Jeg finner en støtte for denne mening i den omstendighet, at fragmenterne også ellers har kunnskap — og temmelig utførlig kunnskap — om engelsk historie; jeg har ovenfor behandlet dette og Van Hamel har påvist som den sannsynlige kilde for dette materiale en walisisk krønike. Det er, synes jeg, ingenting iveien for, at der fantes også en oprindelig northumbrisk overlevering om den danske konge Raghnall.

Hvis så er, er beretningen, som tilfældigvis blev opbevart i et irsk annalfragment, oprindelig opstått i Northumberland. Man skal straks innse, at denne beretning i så fall er av den største betydning for Ragnarssagnets utvikling. Ti her finner vi en sagnmæssig tradisjon, hvori Ragnarssønnernes bedrifter er sammenblandet med en irsknorsk høvdings bedrifter, som levet mange årtier senere. Det beviser for det første Ragnarssagnets opkomst i Northumberland, som også av andre grunne er såre sannsynlig, om enn ikke bevist. Det forklarer for det annet innblandingen av irske begivenheter i Ragnartradisjonen. Hvem forstår nu ikke tydelig Kråkumálstrofen, hvor Veðrarfjǫrðr nevnes? Men her er ikke den rette plass til å behandle det innviklede og vidtforgrenede spørsmål om Ragnarssagnets utvikling. Mitt øiemed var å påvise, at Three Fragments er alt annet end egentlig historie, men at vi her har en viktig kilde for å studere selve sagnets dannelse og overføring.

Digitized by Google

SUNNIVALEGENDEN.

AV JUST BING.

I

Meget skarpsind er øvet på å forklare de historiske fakta som ligger bak denne legende og på å bestemme hvorfra den oprindelig har sin herkomst. Når jeg her gjør et nyt forsøk på dette studium, som er forsøkt av så mange historikere, L. Daae og Sophus Bugge, G. Storm, A. Taranger og Anathon Aall — for ikke å nevne de tidligere, så er det fordi jeg tror ved analyse av selve legendens tekst å kunne utskille forskjellige lag i den.

Vi har som bekjendt legenden opbevaret både på latin og på oldnorsk. Den latinske legende er trykt i Storms Monumenta Historiæ Norvegiæ s. 147—152. Den eldste version på oldnorsk finnes i Odd Munks Olav Tryggvasons saga kap. 18—20. Den yngre i den store Olav Tryggvasons saga finnes i Flateyjarbók I side 242 f.

Det er ikke nødvendig å anføre hele den latinske legende. Hovedinnholdet er som bekjent følgende:

På keiser Otto den stores tid var der i en egn av Irland en kongedatter, den hellige Sunniva, som arvet riket efter sin fars død. Hun holdt sit folk fra brøde, hun levet som en hellig jomfru, støttet den katholske religion, skjænket kirkerne hjelp, hadde medynk for undertrykte og fattige og var et lysende foredømme for sitt folk.

Digitized by Google

Rygtet om hendes hellighet, skjønhet og verker nådde en hedensk fyrste. Forledet av djævelen kom han med sin hær og herjet hendes land og så beiler han til hende; om hun ikke vilde føie sig i hans vilje, vilde han ødelegge landet aldeles. Men fyldt av guddommelig kjærlighet, vil hun heller miste sin eiendom, ja, gå i landflygtighet enn gifte sig med en hedning. Hun går ombord med sitt følge, menn, kvinner og barn i tre skib. De stoler på Gud og styrer uten årer og seil mot norden. De seilet over havet og kom til Firdafylke i Norge. Men de vilde hedenske innbyggere drev dem bort, atter driver de ut på havet, og stormen »skiller at deres legemer, som ikke kunde skilles i sind og ånd«. Sunniva og de fleste lander på Selja og lever der i huler i angst for hedningerne. Resten kommer til Kinn. Det var i den onde Håkon Jarls dager, under hans styre levet de hellige en rum tid, i avholdenhet og fattigdom, i kyskhet og hellighet på disse øer. Så kom fe bort for folk på fastlandet, og da disse så de fremmede kristne på øerne, gav de dem falskelig skylden herfor og tilføiet dem megen uret Desuten bad de jarlen komme med sin hær og dræpe Guds tjenere. Den onde jarl, »uretfærdighets søn og djævelens lem«, kom med væbnet hær for å dræpe de hellige om han fant dem. Men de hellige gik inn i sine huler, da de så dette, og bad til Gud at klipperne måtte begrave dem. Dette skede, klipperne styrtet ned og begravet dem alle. Den hellige jomfru og efter hende hendes følge føres fra klippehulen til himlens salighet. En tid efter blev jarlen ynkelig myrdet av sin træl og Olav Tryggvason, den allerkristeligste konge, fik Norges rike og omvendte ved hjelp av biskop Sigvard folket til kristendommen. Samtidig hændte det at nogen kjøbmenn seilet forbi Selja og så en klar lyssøile stige op mot himlen. De blev nysgjerrige, nærmet sig lyssøilen og fant under den en menneskeskalle som

Digitized by Google

utsendte en vidunderlig vellugt. De tok skallen med sig og seilet til Trøndelag. De var hedninger, men blev omvendt og lot sig døpe og forteller siden om lyssøilen og sit funn. På kongens bud blir skallen hentet, biskoppen mottar den med ærefrygt og legger den med stor hæder blant sine relikvier.

Andre meldinger kommer så om martyrerne, andre fra samme ø forteller at de har sett det samme. På biskoppens anmodning drar kongen til øen, og på dens vestside finner han at et ganske stort fjell var styrtet ned.

Slutningen må anføres ordlydende:

«Dette sted gjennemsøkte de fromme, kongen og biskoppen, og finner der under stenene ben med vellugt. På den ærværdige biskops opfordring og med den nådige konges bifall blev der bygget og innviet en kirke, hvor Gud øver tegn og underverk ved de helliges fortjeneste til den dag i dag.

Men da de kristne omhyggelig samlet de helliges ben, fant de uskatt den hellige Sunnivas, jomfru og martyrs legeme, som endelig med stor hæder blev skrinlagt i nådens år 996.

Men efter lang tids forløp overførte biskop Pål i Bergen — ærværdig ihukommelse — den hellige Sunnivas levninger til Bergens by år 1170, og de blev den 8. september opstillet i domkirken i samme by til Guds den almægtiges ære«.

Man ser let at det av avsnittet som jeg har satt under streken, er en senere tilføielse. Legenden slutter naturlig med å fortelle at de helliges ben blir funnet, der blir bygget kirke og ved den sker der mirakler til denne dag. Det forstyrrer ordenen at man så igjen vender tilbake til å tale om at de kristne søkte ivrig og fant så den hellige

Digitized by Google

Sunnivas legeme uskatt. Desuten er dette funn av en annen art enn de foregående. Der nevnes bare ben av de hellige, her et uskatt lik. Begge disse ting i forening gjør denne tilsetning mistenkelig. Ennvidere ser det ut som legenden før tilsetningen holder sig til Selja. Der bygges kirke, der sker undere til den dag idag. Men Sunnivas lik er ikke der nevnt som noget særskilt. Det synes ikke å ha hatt plass i helgendyrkelsen. De hellige er dyrket i fellesskap. Dette stemmer med festens oprindelige navn. Den heter Seljumanna messa — festum Sanctorum in Selio. — I Borgartingsloven (V, 14) heter den þeirra heilaghra [messa] er hvila i Kin ok i Sæliu, og i Eidsivatingsloven I, 9 þeirra messo dagr er hvila i Kin oc Sæliu.

Sunniva som hovedskikkelse i kulten synes således oprindelig å ha manglet. Hun er først siden blit den vesentlige, og dermed må man sette i forbindelse den påtagelig tilsatte slutning om at hendes lik blev funnet, skrinlagt og overført til Bergen og bisat i katedralen der.

II

I Odd Munks Olav Tryggvasons saga er der den forandring i fremstillingen at først kommer beretning om funnet. Der fortelles først om de to menn, de nevnes som Thord Egleifson og Thord Jorunnson, som seilet forbi Selja. De ser lyset og styrer skibene dit og finner mannehodet der hvor de hadde set lyset og kjenner vellugten, tar hodet og vilde føre det til Håkon Jarl, til hvem de agtet sig. Så får de høre at Håkon er dræpt og Olav kommet til riket. De blir vel mottat og av kongens tale lar de sig bevæge til å la sig dope. De forteller om synet, funnet og tilgangen med det hele. Kongen vil se hodet, og da han og biskoppen får se det, sannet de det tilvisse som en hellig manns hode, og alle lovet Gud derfor. Mennene for glade hjem og blev siden ved sin tro. (Kap. 18.)

Digitized by Google

Så kommer i næste kapitel uformidlet en fortelling om en bondemann, »mild og menløs«, som drar til kongen og forteller at han hadde mistet en hest; han fant den igjen på vestsiden av øen ved nogen høie fjell, den løp på sjøen og han gikk efter og så der ofte lys. »Da kongen og biskoppen hørte dette for de til øen og undersøkte den nøie og fant mellem stenene menneskeben med kostelig vellugt. De samlet benene og gjemte dem som en skat, og siden blev efter kongens råd bygget en kirke der og viet til disse menn, og der gjør Gud mange undere ennu for deres bønner. Likeså blir og mange mirakler gjort på den ø som heter Kinn, og der er og mange helligdommer for Seljemennenes følge.« (Kap. 19).

Tilslut følger i kapitel 20 Sunnivalegenden. Den svarer til den latinske legende, men har tillagt at med Sunniva var hendes bror Albanus. Efterat det er skildret hvor fjellene fallt over dem og jarlens folk drog bort, kommer den setning som vi kjenner som tilføielse i legenden, at de kristne samlet benene og der fantes en ny fjellrevne og i den fantes Sunniva og Albanus, og de blev skrinlagt, dyrket av alt folket til nu, og slik skal det altid bli, så lenge Norderlandene er bygt, og der sker mange tegn. Siden blev Sunniva ført til Bergen. Albanus hviler i Selja, der er hans hovedkirke ved klostret. Der beskrives klostret, kirken og kapellet oppe ved hulen, med kilde og bekk, hvorav mange får sin helse. Likeså dyrkes dette følge i Kinn. Tilslut regnes op flere kirker i Selje — en tilsetning som Gustav Storm med rette har antat for uekte.

Gustav Storm uttaler, og andre synes å forutsette, at denne beretning er forskjellig ordnet fra legenden, fordi den er innordnet i Olav Tryggvasons saga. Derfor kan tale at Odd har anført de to menns navn fra sagaens begynnelse, at han vet at Olav er på Lade, som han har

Digitized by Google

fortalt i det forrige kapitel (17). Han viser også sit stedkjennskap, når han taler om at de to menn kom i Ulvesund og ved øen Selja. Men leser man de to kapitler 18 og 19 sammen, finner man at de utgjør et hele. De avslutter med at kirken bygges og at der sker undere på Selja og likeledes på Kinn. Funnberetningen her viser mere primitive trekk enn den latinske legende. Funnet av hodet holdes for sig, så fortelles om bonden som søkte sin hest og så lys og meldte det til kongen. — Den senere saga vet riktig å forklare at det hendte, da kongen var på Dragseid. Så samles benene, kirke bygges og der sker under.

Ser man nu på legenden, så er naturligvis det som tidligere er fortalt om funnet, tat ut. Men ellers inneholder den tilføielsen om at Sunnivas lik er funnet, den omtaler også hendes bror Albanus, noget forfatteren vel har tat ut av sitt eget hode. Den forteller om Sunnivas overførelse til Bergen, at Albanus hviler i Selja, og den beskriver Seljahelligdommens bygninger.

Mens funnberetningen virker oprindeligere enn funnberetningen i den latinske legende, synes legenden å være bygget på den latinske i dens sisste skikkelse med tilsetgen om Sunnivas lik. Dette funn står her, der nevnes ikke noget derom i de tidligere kapitler. Naturligvis kan det være, fordi Sunnivas navn først nevnes i legenden; allikevel er det påfallende.

Såvidt jeg kan forstå, blir den rimeligste forklaring av disse forhold den, at Odd Munk her gjengir to forforskjellige kilder, først den ene i kap. 18 og 19, så den andre i kap. 20. Den sisste er den fullstendige latinske legende, som han — kanske på egen hånd — utvider ved det uriktige tillegg om Albanus. — Han sløifer der det som han allerede har fortalt efter den første kilde. Denne er da den oprindelige Seljumannafortelling. Den forteller bare om funnet av hodet og siden om at kongen fant

Digitized by Google

menneskebenene, og at begge deler blev erklæret hellige, at kirke blev bygget og om dyrkelsen her på Selja og på Kinn.

Vi har altså her for os historien om funn og beretningen om dyrkelsen, men vi har ingen legende. Den kommer først siden. Det som Olav Tryggvason og biskop Sigurd gjør er bare at de erklærer de funne menneskerester for hellige. Disse levninger får sit helgenutstyr, der viser sig lys over dem, de får sin »odeur de sainteté« — som Taranger og Aall[1] har vist, hører de med til de kirkelige forestillinger om helgeners levninger. — Men de er ganske anonyme her i denne oprinnelige »Seljumanna þáttr«, som de er anonyme ved Seljumannamessa.

Forfatteren av den senere Olav Tryggvasons saga har med sikker hånd glattet ut alle ujevnheter og komponeret det hele inn i Olav Tryggvasons historie. Han fjerner Albanus, han vet at kirken på Selje var viet til den gamle engelske martyr St. Albanus. Han begynner med legenden, forteller så funnhistorien. Han vet å melde at kongen hadde med sig det hellige hode til Dragseid, han lar ham forhøre sig om saken på tinget der og lar så bondemannen optre. Han lar kongen finne benene og tilslut Sunnivas lik. Så kommer kirkebygningen og beretningen om den senere overførelse av Sunniva til Bergen og tilslut beskrivelse av kirkerne på Selja.

Dersom vi bare hadde hat denne kilde, vilde vi ikke ha kunnet merke noget til sammenfoininger i denne historie. Men netop at forfatteren har set og utjevnet alle de feil i komposisjonen, som vi har kunnet påpeke

[1] Taranger: Den angelsaksiske kirkes indflydelse paa den norske s. 155 fgg. Aall: St. Sunniva og biskop Sigurd o.s.v. Historisk Tidsskrift 3 R. 4. Bd. s. 338 f.

Digitized by Google

hos de andre, viser at her var et arbeide å gjøre, før det hele kunde stå glatt og fint. Netop fordi disse ting er blit borttat og jevnet her, er vi opmerksom på at de finnes i de eldre kilder.

III

Ved analyse av teksterne har vi nådd til følgende resultat:

Vi finner i Odd Munks Olav Tryggvasons saga kap. 18, 19 den oprinnelige kilde. Det er en helgenberetning om funn av menneskerester, deres hellighetsforkyndelse og deres dyrkelse, men uten helgenroman. Det er historien om Seljumanna-dyrkelsen uten tilsetning.

Den er optat i den senere legende om den hellige Sunnivas ferd over havet, hendes og hendes følges ophold på Selja og Kinn, deres død under fjellskredet, for øinene på Håkon Jarl og hans hær som er kommet for å utrydde dem.

Endelig er tilsat den fortelling at Sunnivas lik blir funnet, og det blir overført til Bergen av biskop Pål.

Den historiske rekkefølge blir da:

1) Funn av hodeskalle og ben, helgenerklæring for dem og dyrkelse av Seljemennene.
2) Forbindelsen av dem med Sunnivalegenden.
3) Funnet av Sunnivas lik og Sunnivadyrkelsen.

Forklaringen av det første moment er det som professor Rygh[1] har ment ligger til grund for hele legenden, et av de oftere forekommende hulefunn. I huler — hellere på vestkysten er funnet menneskerester og levninger av måltider. Et slikt funn har Olav Tryggvason og hans biskop erklæret hellig og de har bygget kirker på stedene (Selja og Kinn) og dyrket menneskerestene som helgenlevninger.

[1] Hos Aall: N. H. T. 3 R. 4 Bd. 344.

Digitized by Google

Derimot har ikke biskop Sigurd komponeret nogen legende, som Aall mener[1]. Hans virksomhet har innskrenket sig til at han har git de formentlige helgenlevninger det i den angelsaksiske kirkebrukelige utstyr av helgenskin og helgenvellugt.

Siden er legenden kommet til. Daae gjør opmerksom på at det første sikre spor av den er at datteren til Håkon Ivarson og Ragnhild, datter av Magnus den gode, er døpt for Sunniva; hun er født i slutningen av Harald Hårdrådes regjering[2]. Fra midten av 1000-tallet må vi anta at sagnet er stedfestet i Norge.

At det er kommet utenfra, viser navnet Sunniva, som ikke er norsk. Det finnes på tysk (i frankisk) i formen Sunnoveifa, på engelsk i formen Sonneva og Sonnieva, som ligger nærmere, og det er vistnok å anta at legenden oprindelig er engelsk. En tilsvarende legende har G. Storm funnet i fortellingen om den hellige irske prinsesse Edana (eller Moduenna), som flygtet for en påtrengende beiler og bygget kirker i Skotland. Men da legenden blev knyttet til funnet av benene i helleren på Selja og til de allerede dyrkede Seljemenn, var det på forhånd git at den norske legende måtte ende med at de hellige her i Norge hadde levet i helleren og var omkommet ved stenskred. Bare den romantiske begyndelse kunde bli overført utenfra. Hertil har vistnok den norske del av legenden — som senere skal vises — oprinnelig innskrenket sig.

At Sunnivalegenden er innført vil altså bare si, at den romantiske begynnelse er blit sat til. Men derved er navnet kommet inn. Helgenskaren har fåt sin fererske.

Den norske legende er omtalt i Scholion 141 til Adam av Bremens krønike. Han sier at nogen av de

[1] S.steds 346.
[2] Daae: Norges Helgener 159.
[3] Monumenta Historiæ Norvegiæ XXXXIV.

Digitized by Google

11 000 jomfruer er kommet dit, besetning og skib er begravet av fjellskred og Olav (den hellige) har bygget en kirke der.

Legenden om Ursula og de 11 000 jomfruer er knyttet til Køln. En brittanisk prinsesse Ursula levet hellig, til hende beilet en hedensk fyrste for sin søn. Hun ber om 3 års frist og drar ut på havet med sine 11 000 jomfruer. I lang tid seiler de omkring, endelig driver en storm dem til havns og de seiler opover Rhinen til Køln, hvor hendes brudgom bor. De blir mottat med jubel, prinsen omvender sig. Men da der er noget igjen av fristen, får de gjøre en valfart til Rom. Da de kommer tilbake derfra til Køln er byen beleiret av Hunerne. Deres konge vil tvinge Ursula til at gifte sig med ham. Da hun sier nei, lar han hende og hendes følge skyte ned med piler. Men av hver jomfrus lik står frem en væbnet mann, og disse slår Hunerne på flugt og befrir byen. Det skal være skedd år 238.

Likheten med Sunnivasagnet er tydelig, og som Scholiet hos Adam har også senere forskere antat Sunnivasagnet for en avlegger av Ursulalegenden. Men forskjellen er også klar; Ursula drar jo til sin beiler, Sunniva bort fra sin. Når der senere i middelalderen omtales at Ursula kom til Helgoland, er det vistnok større rimelighet for at dette sagn kan bero på en overførelse av Sunnivalegenden enn at denne stammer fra en slik variant[1]. Efter sin oprinnelse må Sunnivasagnet da anses for et selvstendig søstersagn til legenden om den hellige Ursula. Men der er en mulighet for at det senere kan ha mottat påvirkning derfra.

Sophus Bugge, som mener at Sunnivasagnet er en avlegger av legenden om de 11 000 jomfruer, har med rette pekt

[1] Aall a. st. side 345, note 2.

Digitized by Google

på som en merkverdighet at sagnet begynder med å fortelle at Sunniva levet på keiser Otto den stores tid. Tross alle Anathon Aalls forklaringer må det ansees som et ubedragelig tegn på tysk påvirkning at her i et enestående tilfelle en norsk legende dateres efter en tysk keiser[1].

Dersom man kan utlede noget av den korte gjengivelse i Scholiet hos Adam av Bremen, så må man anta at forfatteren ikke kjendte episoden om Håkon Jarl. Scholiet har vært antat for samtidig med Adam av Bremen (ca. 1075), men settes av andre til det 12. århundrede[2].

Denne episode er høist påfallende. Håkon Jarls tilsynekomst er ganske urimelig motivert og han optrer bare som statist. For tapet av nogen bortkomne kuer eller smaler tilkaller bønderne ham og hans hær. Han og hæren kommer fullt væbnet, men på de helliges bøn faller fjellene ned og begraver dem, og jarlen og hans hær søker forgjeves efter dem. Det hele gjør inntryk av et så klosset, så forbløffende klosset innskudd, at man rådvill spør efter en forklaring på, hvordan det er kommet med. Ganske visst gir det legenden en drastisk slutningseffekt. Fjellskredet som i Scholiet synes opfattet som en naturhendelse, er her et mirakel som er skedd på de helliges bøn. Men netop denne effekt gjør det mistenkelig, og man får uvilkårlig det inntrykk at det er hentet fra en beslektet historie. Og det gjenfinnes med lethet i Ursulalegenden. Den onde Håkon Jarl er en kopi av den onde Hunerkonge. Men Hunerkongen har noget å gjøre i fortellingen. Det er ham som bringer martyrdøden til de 11 000 jomfruer. Det kan Håkon Jarl ikke, for det er

---

[1] Bugge hos Daae, Norges Helgener s. 156. Derimot Aall N. H. T. 3 R. 4 B. s. 324.

[2] Storm hos Aall a. st. 321 f. Den nyeste utgiver av Adam, Bernhard Schmeidler, henfører atter Scholiet til Adam selv (utg. s. XLI—XLII).

Digitized by Google

på forhånd avgjort at de hellige på Selja må omkomme ved fjellskredet. Men fjellskredet blir ved ham forvandlet til den nådige Guds under, sendt på de helliges bøn, for å fri dem fra hedningernes vold. Og Håkon Jarl og hans hær blir hedendommens mørke bakgrunn hvorimot deres salige hedenfart ved denne Guds nådige tilskikkelse tegner sig. — Jeg holder dette trekk for et lån fra Ursulalegenden, og det er vistnok innført av den samme som daterte Sunnivas liv efter keiser Ottos regjering. Hunerkongen er vistnok i Ursulalegenden et senere trekk, tilføiet for effektens skyld[1]. Det har foranlediget det ganske handlingsløse og i sig selv urimelige, men unegtelig såre effektfulde dekorasjonsstykke med Håkon Jarl.

Resultatet av den foregående undersøkelse er da at der her foreligger en hel utviklingsrekke.

Funn av menneskehodet fører til undersøkelse av hulen på Selja, mens Olav Tryggvason er på tinget på Dragseid, og bekreftes ved nye funn. De lyses hellig, der bygges kirke der, der innstiftes Seljumannamessa og sker under på stedet. Beretningen herom finnes i Odd Munks Olav Tryggvasons saga kap. 18 og 19.

Om disse hellige har man ikke fortalt noget, men vel stiltiende antat at de er kommet over havet og har funnet døden ved fjellskred.

Så blir dette sat i forbindelse med en — rimeligvis engelsk — legende om en kristen prinsesse som flygtet for en hedensk beiler og drog over havet med sit følge. Navnet Sunniva innføres. Dette sker ved midten av 1000-tallet og Magnus den godes datterdatter blir opkallt efter denne helgeninne.

Imidlertid vokser Ursulalegenden i Køln op og blir den største av legendene med dette motiv. Fra dennes

[1] Se Aall a. st. 333.

episode med Hunerkongen henter Sunnivalegenden sin fortelling om Håkon Jarls optreden. Derved kommer døden ved fjellskredet i ny belysning, og derav får helgenenes død den truende bakgrund av hedendom og villskap.

Nu først er tiden moden for å innføre Sunniva i kulten. Der blir efter dette tilføiet beretningen om at hendes lik er funnet uskatt, og det blir av biskop Pål overført til Bergen og bisat i katedralen. Da er Sunniva blitt »Bergensium patrona«.

Digitized by Google

SIGHVAT SKALDS RESA TILL SVITHJOD.

AV HANS TOLL.

I samband med vissa svenska beröringspunkter med Norge framträder under Olov Skötkonungs regering i äldre källor namnet Ragnvald såsom buret då i Sverige av tvenne betydande män:

Vi finna sålunda uti Hervararsagans konungalängd omtalad en viss »Rögnvalldr hinn gamle« såsom gift med »Astridur dottir Malfins ens Skialga« samt genom denna fader till Steinkell, som först var jarl i Svithjod och sedan av svearne tagen till konung efter Eymunds död. Olav Trygvasons stora saga har följande uppgifter, rörande bl. a. denna till senare Thjottaätten hörande kvinnas härstamning från Harald Hårfagre: »Ingibjörg het enn dottir Haralds konungs, er atti Halfdan jarl; theirra dottir var Gunnhildr, er atti Finn hinn skjalgi; theirra börn varu Eyvindr skaldaspillir, Niall, Sigurdr, Thora; dottir Nials var Astridr, modir Steinkels, Sviakonungs.« Vi finna sålunda här Hervararlängdens skrivfel rörande namnet på bemälde Astrids fader behörigen uppklarat, men tyvärr nämner ej sagan namnet på Stenkils fader. Vi äro sålunda uteslutande hänvisade till sagda längd, vilken enligt prof. Lauritz Weibull härrör från tiden 1250—1300 [1]. Tillgänglig upp-

[1] Denna uti vissa yngre pappersavskrifter av sagan inryckta längd har stundom av svenska författare felaktigt antagits vara hemtad från Ares bortkomna »Islendingabók I«. Till de vägande skäl som häremot anförts av professorna Finnur Jónsson

Digitized by Google

gift är alltså med sådant åskådningssätt skriven c:a. 200 år efter Stenkils död. — Deremot var enligt »konungalängden intill år 1333« [1] Stenkils moder en syster till Olov Skötkonung.

Emellertid finnes det i Svithjod på Olov Skötkonungs tid en viss Ragnvald, om vilken vi hava fullt autentiska underrättelser. Den med händelserna samtidige Sighvat skald säger nemligen i sin »Flokkr« om Erling Skjalgson, att en syster till Olov Trygvason var gift med denne Erling, en annan syster åter med Rögnvald, Ulfs fader, vilket »var en varaktig lycka«. Detta senare giftermål skola vi här nedan väl erinra oss. — Det kan ej vara tvivel om, att det är denne senare Ragnvald, till vilken denne samme Sighvat uti sina ryktbara »Austrfararvísur« säger sig hava på uppdrag av konung Olov Haraldson farit. Dessa visor finnas bäst återgivna uti prof. Finnur Jónssons stora arbete: »Den norsk-islandske skjaldedigtning«, vars avdelning A. innehåller de olika manuskriptens läsningar, under det att avdelning B. återgiver en av författaren normerad text jemte åtföljande dansk översättning. Rörande dessa visor har docent Curt Weibull uti det kapitel av hans arbete: »Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden«, som behandlar

[Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie II, a, pag. 373 och 839], Lauritz Weibull [»Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000«, pag. 174—176] och Heinzel [Ueber die Hervararsaga, pag. 436], kunna läggas två synnerligen vigtiga sakförhållanden, som enligt min åsigt tydligt visa, att de svenska författares sagda åsigt är felaktig. Hervararlängden giver dels ett felaktigt namn på Erik Segersälls fader dels den oriktiga uppgiften, att det var under denne Eriks och hans broders regeringstid, som Harald Hårfagre avled. Uti dylika huvudfrågar kunde dock Are lemna riktigt besked! !

[1] S. R. S. I, pag. 4.

Digitized by Google

»Sverige och Olov Haraldson,« till at börja med framhållit[1], att när man läser dessa visor utan hänsyn till det sammanhang, i vilket de insatts i en yngre tradition — det metodiskt enda riktiga —, så framgår det derav, att de endast avhandla förhållandet mellan Olov Haraldson och Ragnvald. Med anledning härav skall jag framhålla, att denna metod tydligtvis är den riktiga, men att, när man in i enkelheterna följer just denna, så blir resultatet ej det, som den svenske historikern sålunda framhållit, något som jag här nedan skall styrka. — När deremot denne derutöver framhåller[2], att visornas hela form styrker, att de tillkommit i avsigt att föredragas inför konung Olov Haraldson och hans omgivning rörande den långa färd, som skalden på konungens uppdrag företagit österut till Svithjod och hövdingen Ragnvald, så är detta, om man dertill lägger, att, som vi skola se, skalden hade även andra uppdrag, obestridiga sakförhållanden, som jag icke nog ivrigt får bedja läsarne att i det följande hålla på minnet jemte författarens i en not framstälda lika sanna fastslående av, att icke av visorna framgår sagouppgiften, att Ragnvald skulle varit jarl i Vestergötland, samt att Ragnvald i visorna aldrig nämnes för jarl, utan endast: »siklingr«, »þengill«, »hilmir«, «jǫfra þrýstir« och »heiðmaðr«, »nefi jarla«. Doc. Weibull tager sålunda med full rätta avstånd från Snorres och andra författares uppgifter, som bl. a. meddela, att denne Ragnvald varit jarl i Skara. Emellertid vet jag icke riktigt, hur jag skall uppfatta författarens följande förklaring: »Dikten låter sig med stor sannolikhet rekonstruera ur de spillror sagorna bevarat.« I det följande återgiver han nemligen endast ordagrant de fem i »Skjaldedigtning« efter varandra följande verser, vilka enligt hans (men ej min) uppfattning alla handla om Sighvats

[1] Pag. 122.
[2] Anf. st. pag. 119—120.

Digitized by Google

underhandlingar med Ragnvald. Detta sakförhållande torde emellertid berättiga mig att tro, det författaren anser, att verkligen alla verserna i Austrfararvisur följt efter varandra i den nummerordning, som utsatts i oftanämnda »Skjaldedigtning«, och att sålunda denna underbetydelse får läggas i citatet härovan. Gent emot detta får jag framhålla, att man absolut intet känner om den ursprungliga ordningsföljden samt att den numera försvunna källa, som doc. Weibull söker efter[1] och som bör legat till grund för Snorres, Fagrskinnas, Flateyjarboks, m. fl.:s uppgifter i dessa frågor, antagligen — och antagligast — ej heller känt de olika versernas följd sinsemellan eller annars rangerat om denna samt i varje fall ställt denna ordningsföljd så, att det hela skulle fullständigt passa i styck med den isländska sagouppgiften, att Sighvat anträdde sin resa i *Sarpsborg*, samt att han reste till *Gautland* för att träffa Ragnvald. I sjelva verket säga visorna intet av delarne. Det var ej en kort utan en lång resa som Sighvat anträdde, och rörande avgångspunkten säges det endast i vers ett (se nedan), att han blev på efteråret sänd »från skeppen« på resan till Svithjod. Men var dessa skepp lågo, det säger skalden aldrig — *direkt*. Men antag, för ett ögonblick, att det, så som bl. a. Snorre uppgiver, verkligen varit Sarpsborg. Ty till forsen der kunde säkerligen även kung Olovs allra största skepp komma[2]. Men när vers två (se nedan) talar om, att Sighvat lät draga den rankiga båten till Ed, och att han hade alla möjliga äventyr, samt att han var rädd att nödgas vända tillbaka, så ställa sig följande två berättigade frågor: *För det första.* Varför lät ej i så fall Sighvat hellre sitt eget skepp lägga

---

[1] Anf. st. pag. 127—128.

[2] Enligt sagorna fick den här nedannämnde Ketil Kalf av kung Olaf en 15sitsig båt, som denne lät draga forbi forsen längs Glommen och Vormen ända till Mjøsen.

Digitized by Google

till vid östra stranden av Raumelven (Glommen), i vilket fall han sluppit allt besvär med båt? Och när han satt foten på denna strand, vad skulle han då i Edskogen att göra, der han jemlikt sin tredje vers varit? Ty för att komma dit, fick han gå norr på, och ej i östlig riktning mot Svithjod, så som sägs i verserna 8 och 14 (se nedan). *För det andra.* Var modet hos denne man, som ehuru, enligt egen uppgift, mer skald än krigare, dock vid Nesjar »rödfärjade havet«, här så ringa, att han redan i *början* av en lång resa var rädd att för ett sådant hinders skull få vända tillbaka? På den första frågan kan svaras: Jag skall visa här nedan, att skeppen ej lågo vid Sarpsborg. På den andra genmäles, att jag även skall klarlägga, att, när han kom till norska Ed och derifrån till Edskogen, så hade han redan tillryggalagt en lång och besvärlig resa *i Norge*, och att, efter allt vad som der hänt honom mitt bland hedningar och sin förenämnde herres öppna eller hemliga fiender, var det mindre att undra på, om ynglingen så som han säger, »i sindsopror« tillryggalade till fots vägen genom denna skog. Förklaringen till detta mitt positiva uttalande ligger i en enligt min mening riktigare uppfattning av innebörden i trettonde versen, som i slutet låter Sighvats ord falla så här: »Norges dygtige beskytter bestemte, at vi skulde rejse nordfra derhen.« Det är här absolut likgiltigt, var på lag i visan denna vers insättes. Den är tydligen ett svar givet av Sighvat till Ragnvald å dennes fråga varför de togo en sådan väg, att de måste färdas tidtals till fots. Men i vilket fall som helst räcker det och är det enda väsentliga här, att Olov Haraldson före resans antrådande bestämt att de skulle resa »nordfra derhen». Det vill med andra ord säga, att de skulle taga någon av de två nordliga vägarne [1] och ej den sydliga

[1] Via Jemtland och Vermland, om vilka vägar sagorna lemna många upplysningar.

Digitized by Google

längs med Gautelven (varvid det är väl att märka, att Sighvat först i och med samt efter passerandet av Edskogen säger i nyssnämnda verserna 8 och 14, att han skulle fara »österut« (mot Svithjod). »Nordfra« har sålunda här i första hand betydelsen av att angiva ländernas vägars gränsplatsers olika latitud sinsemellan. Men i andra hand angiver det även väderstrecket varifrån han kom intill ankomsten till Ed. Men är detta tydligt, så måste det även vara sjelvklart, att norske konungen icke kunde ifrågasätta olika vägar, derest verkligen Sighvat befunnit sig så nära gränsen som vid Sarpsborg. Ordern kunde endast tänkas given, derest sändebudet befann sig långt inne i Norge. Men när det nu sägs att Sighvat anträdde »från skeppen« denna resa, så måste det vara temligen klart, att han i sjelva verket låg med dessa på Norges vestkust, när han fick konungens order.

Detta kastar ett förbluffande ljus över hans berättelse. Ty efter att i sjunde versen hava talat om, hur illa han överallt blivit bemött, säger Sighvat i 8:de versen: »Jeg savnede Astas gård på vejen østfor Edskog, da jeg bad den hedenske bonde om nattely — fire ganger i løbet af en aften blev jeg afvist.« Detta må rimligtvis uppfattas så, att han inför slikt mottagande *österom* skogen med saknad tänkte på den gästfrihet, som han tidigare på färden och sålunda *vesterom* skogen hade fått röna i »Astas gård«. Allt skäl hade Sighvat att tala härom inför Olov och hans närmaste, ty denna Asta kan dock rimligen icke hava varit någon annan än kungens egen, med Sigurd Syr omgifta moder med detta namn, vilkens gård enligt den legendära Olavssagan låg vid Mjøsen och alltså på stråkvägen från vestra kusten till norska Ed och Edskogen. Att sändebudet kom der, bestyrkes, som det syns mig, om vi sätta in vers fyra i dess rätta sammanhang, och sålunda förstå, att det Hof, som der nämnes måste vara gården

med samma namn, som ligger i Norge i Sødorp socken. Att det var der Sighvat kom, framgår tydligt av olika omständigheter: Sighvat klagar över, att befolkningen der var hedensk, offrade till Oden och avhöll alfablot. Men nu veta vi av de tilldragelser, som hände säkerligen ej långt efter, att just dessa trakter kring Gudbrandsdalen och Hov voro hedendomens allra starkaste fästen. Hov utgjorde nemligen i gamla dagar en del av Hundorp i Fron. Här stod ett hov eller blothus och även traditionen på platsen visste ännu på Munchs tid att berätta om att blothuset stod der. På Hundorp bodde den ansedde Dala-Gudbrand, hedningen, vilken Sighvat i sin »Erlingsflokkr« kallar den ende i landet han känner Erling lik. I denne Gudbrands slägt synes hava varit sedan uråldriga tider ärftlig den såkallade Godevärdigheten, d. v. s. embetet som vårdare av templet. Sighvat har sålunda kommit till en plats, der på blotdagar folk från när och fjerran samlades, och, då Sighvat i sin visa säger sig hava blivit bortvist av tre med namnet Ölve, är det möjligt, att en av dem kan hava varit hedningen Ölve, som kommit från sin avlägsna gård Egg nära Steinker på besök dit. Här i dessa trakter utspelades något år senare de kända tilldragelserna mellan konung Olov och de hedniska bönderna under anförande av bl. a. Gudbrand och dennes son »Alf«, vilken under tre dagar uppehöll sig på Hov. Förbi Hov gick den gamla vägen från Thrøndelagen till Viken, och konung Håkon Håkonson inrättade senare för resande bekväma kvarter och vetslehallar på kungsgårdarne på passande avstånd från varandra bl. a. en på Hov[1].

Om vi sålunda äro något så när säkra på, vilken väg Sighvat tog mellan Hov och Edskogen, måste det bliva mera ovisst, vilken route han tagit från kusten till detta

[1] Ovanstående uppgifter hemtade från Munch, Det norske Folks Historie, I, 2, pag. 606, 607; IV, 1, pag. 130 f.

Digitized by Google

Hov. Man skulle kunna tycka, att hans färd dervid skulle gått från kusten (Veblungsnäset?) igenom Raumsdalen, vilket skedde med kungens förenämnda tåg något år senare genom just denna väg. Men, då, som vi skola finna, Sighvat på resan tycks hava sett sveakonungens folk hänga i galgen på Gaularåsen, något som var synligt ända från havet, må vi antaga, även på grund av förenämnda andra hands betydelse av uttrycket: »nordfra«, att Sighvat började sin långa resa i Throndhjem. Han har i så fall följt den förenämnda gamla reserouten i huvudsaklig sydostlig riktning ända till Mjøsens östra strand (se nedan) och har han der, som nämnt, fortsatt fram till Edskogen. Även sättet på vilket han färdas giver stöd åt min uppfattning av de olika versernas följd på varandra: När skeppen dragas upp på land, säger han sig älska rida, men »hans håg är omvexlande«. Han rider antagligen ända till «Astas gård«, sätter in sina hästar der, får en båt[1] över Raumelven, ovanför Vormens inlopp i denna, går till fots genom Edskogen och vidare på obanade stigar, tills det blir möjligt för honom att på nytt anträda färden på nyanskaffade hästar. Sista stycket sätter han sin häst i trav för att «den kloka kvinnan« [Ragnvalds maka?] skall kunna på avstånd höra männen komma från hennes avlägsna fädernesland.

Något som ännu vållar svårigheter äro verserna nitton och tjugu. Den förstnämnda talar om hemliga planer, vartill »Eriks ätt« upphetsade. Att med denna ätt menas Ladejarlarnes, har doc. Weibull tydligt visat. Deremot finnes, efter vad jag om reserouten framhållit, ingen anledning tro, att dessa försök till upphetsande skedde i Sverige. Sagorna

[1] Att denna båt, vars usla beskaffenhet Sighvat hånar, icke kan hava varit identisk med det härovan s. 549 not 2 omnämnda större fartyg, som Ketil Kalf efter slaget ved Nesjar erhållit är tydligt.

Digitized by Google

hava derom intet att förmäla och vi stå ju här alldeles i samband med händelser, genom vilka sognekungarne fängslades — hela landet der måste hava varit i fruktansvärd upphetsning i hemlighet mot Olov. — Vem den Ulv [ty det är väl att märka att i intet manuskript står här: »Ulvs son«] var, som här hjelpte kungen, vet man ej — men ingen anledning finnes att tro, att han haft något med Ragnvald att göra. I stället kan Sighvat hava sagt: »Kalf« vilket ord så småningom till följe likheten kan hava missuppfattats och blivit: »Ulv«. Vi kunna i så fall tänka oss, att skalden här menat: Ketil Kalf, som bodde på Ringenæs å Mjøsens östra strand, och som var en av Olov digres trognaste anhängare. Att det i sjelva verket varit denne, varom det här varit fråga, kan med största sannolikhet antagas. Ty om den eventualitet, som Munch antagit[1], nemligen att Sigurd Syr redan år 993 gifte sig med Olovs moder är riktig —, så kan i detta hennes senare äktenskap hennes dotter, Gunnhild, varit så gammal, att hon var gift med denne Ketil redan när Sighvat anträdde sin resa. Med sådan uppfattning blir ju dennes yttrande om: »Ulvs (d. v. s. Kalfs) broderhjelp« fullt riktigt, ty med den tidens uttryckssätt kunde det kallas så, när ju Kalf bevisligen var gift med Olov digres halvsyster. — Tack vare denne Kalfs verksamhet fick alltså Olov (behålla) »jarlarnes land«, som han tog från Sven. Med detta uttryckssätt menas säkerligen icke, så som doc. Weibull ansett, hela Norge utan endast jarlarnes egentliga hemland: Throndelagen med angränsande. När derför denna vers nitton lossas från den plats näst före vers tjugu, der slumpen eller sagoskrivares medvetna åtgärder placerat

[1] Anf. st. I, 2, pag. 287—288, 659. Enl. Munch skulle Ketil hava friat till Gunhild först under Olavs vinteruppehåll 1024—25. Denna uppgift av Olov den heliges saga och av Snorre torde derför vara felaktig.

Digitized by Google

densamma, så försvinner det av desse åstadkomna oriktiga sammanhanget mellan Ulv i vers nitton och Ragnvald i vers tjugu. — Vad så denna sista vers angår, så har åt dess början givits av prof. Finnur Jónsson följande början: »Sunr let Ulfs meðal ykkar«, oaktat alla kända manuskript hava här uttryckssättet: »Spakr let Ulfr meðal ykkar«. Gering[1] och Ólsen hava fäst uppmärksamheten härå, och har prof. Finnur Jónsson biträtt i slutet av sin bok rättelsen från »Sunr« till »Spakr«. Antagligen har sålunda professorn ursprungligen trott att Sighvat velat tala här om Ragnvald. — När emellertid de förenämnda begge andre vetenskapsmännen gått vidare och velat antaga, att det i ursprungliga manuskriptet måste stått »Spakr let Jarl meðal ykkar«, något som icke i något manuskript har sådan affattning, så motiveras detta dermed, att denne Ulv, som alltså enligt Sighvat skulle deltagit i sonen Ragnvalds underhandlingar med denne, näppeligen var en betydande man, då prosakällorna icke hava något särskilt att om honom förtälja, samt antagligen redan under de sista åren av 10:de seklet avlidit, enär Ragnvald, som redan under Olov Trygvasons tid gifte sig med hans syster, redan då kommit till herraväldet. Till följe derav har man insatt i stället ordet: »Jarl«, emedan man tyckte det passade bra i rytm, och utan tanke på, att Ragnvald som nämnt aldrig kallas så av Sighvat. För min del har jag i motsats till vers 19, här ingen anledning avvika från texten utan anser denne Ulv hava varit en sveakungens man, som ej stod i förberörda slägtskapsförhållande till Ragnvald och ej heller var identisk med den digre Olovs handgångne man åt Ladejarlshållet, om vilken vers nitton talar. Denne svearnes Ulv blev antagligen efter ingripande från Ragnvald: »spak«, varpå denne kunde meddela

[1] Beitrag zur Kritik und Erklärung skaldischer Dichtungen [Zeitschrift für deutsche Philologie, 44, pag. 135].

Digitized by Google

Sighvat, att det berodde på norske Olov sjelv, att fredsbrottet icke skulle få följder. Men vill man absolut, att denne Ulv stått i något familjeförhållande till Ragnvald, något som icke behöver framgå av Sighvats verser, så ligger det närmare till hands att tro, att denne Ulv varit Ragnvalds förenämnde son, som tydligtvis kan hava varit ung af år, vid Sighvats ålder[1], och som i alla händelser senare var Anund Jacobs förtroendeman i Skåneslaget mot Knut den mäktige. Denne Ulv har sålunda kunnat fara mellan Olov Skötkonung och Ragnvald så som tidigare denne gick mellan sin fader Håkon den gamle (se nedan) och sveakungen. Uppfattningen av dessa två verser är en mycket viktig sak, ty på den felaktiga, som jag tror mig hava här visat, är synbarligen grundad doc. Weibulls enligt min mening oriktiga åsigt, att det hela rört sig om en tvist icke mellan de båda konungarne inbördes, något som sagoförfattarne i regel angiva, utan emellan Olov Haraldson och Ragnvald. När vi nu betänka, att desse författare, som förut sagt, förklarat, att galgen med sveakonungens män kunde ses ända från havet, så måste vi tro, att det är detta, som Sighvat hänsyftar på. Vad slutligen namnet på Ragnvalds fader angår, finnes numera ej längre någon anledning tro, att han hetat Ulv. Denna uppgift hos senare källor beror antagligen på missförståndet i fråga rörande oftanämnda två verser. Att denne Ragnvald var den samme som den, vilken hos Oddr och andra omtalas i samband med Olov Trygvasons och dennes moders vistelse i Sverige, år ytterst sannolikt. Hans faders namn bör derför vara det der förekommande Håkon den gamle. Dette hindrar i så fall ej, utan gör tvärtemot sannolikare, att Ragnvald och Skoglar

---

1 Prof. Finnur Jónsson sätter i sin literaturhistoria [pag. 591] Sighvats födelseår till ung. år 998. Och Ragnvald gifte sig, som nämnt, med sin hustru redan under Olav Trygvasons livstid.

Digitized by Google

Toste voro med varandra — fast på ett annat sätt — å fädernet befryndade, och man förstår då även, att goda förhållanden måste hava rått mellan å ena sidan: desse senare och Sigrid Tostedotter, Torgils Sprakaläggs maka [1], och å andra sidan Olov digre, detta på den grund, att Olovs fader, Harald Grenske, under flera år vistats i sin tidiga ungdom hos denne Toste. Men å andra sidan bör det även vara tydligt, att till följe mordet å denne Harald, verkstält av polska Syritha, måste ett spänt förhållande hava inträtt med dennas son i första giftet, Olov Skötkonung.

De förtroliga resultaten av sin resa nämner ej Sighvat och kan ej nämna i visorna framför hirden, utan dessa resultat har sändebudet nämnt för sin kung mellan fyra ögon. Man bör för övrigt lägga märke till att Sighvats verser icke äro någon för efterverlden bestämd historisk skrift utan ett meddelande till sin samtid nemligen Olov och hirden. Vi behöva dock ej tro, att det i likhet med känningens natur var Sighvats avsigt att här tala i gåtor för att reta åhörarnes gissningsförmåga, ty hans ord äro, synes det mig, fullt klara för hans samtida. Men förenämnda sakförhållande gör att vi kunna förstå att det varit tillräckligt för Sighvat att nämna personerna så som han gjorde, för att hans åhörare skulle utan vidare genast förstå honom. Men Sighvat har synbarligen haft flera uppdrag av konung Olov digre. Det ena var att förvissa sig om stämningen i norra Norge. Det andra antagligen att besöka Asta och Ketil Kalf. Det tredje att gästa i Svitjod *två* mäktiga män. Ty det är väl att märka, att han aldrig säger, att det endast var för Ragnvalds skull. Måhända har det varit för kungen lika maktpåliggande om Sighvat träffat »den megtige Sakses søn«.

[1] Se härom Toll, Sigridis Storråda rediviva (S. H. T., 1921, pag. 216 ff.)

Digitized by Google

Vem denne, som han uttryckligen säger sig icke hava lyckats råka, är okänt. — Det skall dessutom uttryckligen påpekas, att visorna icke tala om något fredsbrott mellan Olov Digre och Ragnvald. Tvärtom säges uttryckligen i vers 21 en uppmaning till den förre, att: »hålla fred« med den andre. Derest fredsbrott verkligen förelegat, skulle Sighvat sagt: »sluta fred«. Dette är intet ridande på ord, ty, när nu hela sammanhanget är klart, framgår av visorna även för övrigt, att vänskapliga förhållanden rådde mellan dem begge, något som även klarlägger, hur lösa banden voro mellan Sveriges olika landsändar. — — — Besöket hos förenämnde två betydande män har säkert varit det huvudsakliga målet för skaldens resa. Olov Digre hade av okänd anledning hängt sveakungens folk, derigenom uppstod fredsbrott, och Sighvat skulle hos de båda förenämnde höra sig för.

De isländska sagoförfattarne hava missförstått Austrfararvisorna. De hava möjligen sett en mäktig man vid namn Ragnvald bosatt i Vestergötland. Denne kan hava varit Stenkils fader, något som i viss mån stödes derav, att Stenkill var född i Levene[1] och hela hans slägt i regel uppfattats som vestgötisk. Men sagoförfattarne hava trott denne varit oftanämnde Ragnvald, Ulvs fader. De hava vidare kunnat uppmärksamma, att det fans ett (Stora) Hov i Vestergötland, och trott, att det var der, som Sighvat passerat. Vidare hava de kunnat känna, att det funnits platser med namnet: Ed, derav t. ex. en i trakten av n. v. Trollhättan öster om Göta elv, en annan i n. v. Dalsland. Och ändock är av följande grunder vad de härovan sägas hava

[1] Se härom särskilt prof. Brauns allmänt godtagna åsigt uti: »Vem var Yngvarr enn vidforli?« [Fornvännen 1910, pag. 109—110], enligt vilken åsigt det som i Konungalängden vid bihanget till Gamla Vestgötalagen säges om Håkan rödes födelseort: Lifwini, i sjelva verket gällar Stenkil.

yttrat om Skara som målet, ytterst huvudlöst. De hava nemligen tydligt förstått, att med namnet Edskogen menats oftanämnda gränsskog. Ty dels fans endast en skog med ackurat detta namn, dels säga de uttryckligen, att de kommit till Gautland efter sedan de passerat skogen. Men sagoförfattarne borde då förstått, att när de ville anlägga Sighvats färd i riktning ned emot ett Hov i Gautland och vidare till »Ragnvald i Skara«, så gå de stick i stäv emot Sighvats eget uttalande, att han efter passerande av Edskogen anträdde färden i östlig riktning till Svithjod, och alltså ej i sydlig riktning mot Skara. De hava slutligen gjort ett mycket djervt uttalande, när de sålunda sagt, att Skara var den Ragnvalds by, till vilken Sighvat for. Ty de borde dock kunnat se, att åtminstone något tidigare under Erik jarls Norgestid, hette jarlen, som bodde i Skara, Sigurd [1]. Efter vad ovan sagts, är det derför ej en allt för djerv gissning att tro, det Stenkils fader varit bosatt i Levene. — Men sagoförfattarne borde även hava förstått, att de icke kunde tänka sig detta vestgötska Hof såsom det hedendomens fäste, varom Sighvat talar. Ty dessa trakter voro dock kring tiden för »Olov Skötkonungs dop år 1008« bland dem, uti vilka kristendomen i stället bör hava mest rotfästat sig. Kors å runstenar angiva detta. På Tångs kyrkogård finnes visseligen en sådan med Torshammare, men om denna har Bugge yttrat följande: »Indskriften kan på grund av hammertegnet, runeformen ᛰ og sine sprogformer ikke være yngre end fra det 10de århundrede. Den er mulig fra omkring 970.« [2] En annan runsten på samma kyrko-

---

[1] Munch, anf. st. I, 2, pag. 442.

[2] Torin, Vestergötlands runinskrifter, I—IV, n:o. 84, pag. 37. Sjögren, Sverige 3, pag. 486, sätter stenen till »slutet av 900-talet«. Lektor Brate, Sveriges runinskrifter, pag. 42—43, säger om denna samt om en annan i Velanda (med orden:

Digitized by Google

gård bär deremot korset[1]. Sådana enstaka företeelser här och der i Vestergötland med hedniska symboler eller inskrifter äro derför icke något bevismedel för att trakterna senare skulle varit hedniska på Sighvats tid. — Om sålunda det är antagligt, att Levene varit bebott av Stenkils fader, så är det deremot okänt, var den »Ragnvalds by« låg, som egdes av Olav Trygvasons svåger, och dit Sighvat for. Vi kunna endast säga, att den legat österut från Edskogen i Svithjod.

När sålunda vi böra få den uppfattningen, att Snorres m. fl:s. uppgifter äro felaktiga just på grund av misförstånd av Austrfararvisor, hava vi att här hålla oss till de tidigaste sagoförfattarne. Enligt doc. Weibull meddela desse sistnämnde härom följande: I de älsta sagorna, i vilka Sighvats dikt ej är beaktad, nämnes ej ens Ragnvald, utan införas i dennes ställe Olov Skötkonumg. I Ágrip och hos Theodoricus sägs, att Olov äktat Olov svenskes dotter Astrid med tillägg, att dennas syster Ingegärd tidigare varit lovad denna, men att hennes fader i vredesmod brutit detta löfte, och givit henne till konung Jaroslav. Historia Norwegiae utfyller dessa uppgifter med ett uttalande, som angiver, att det i detta sammanhang varit nära, att ett krig utbrutit, något som avvärjts genom Astrids kloka hållning, idet hon gift sig med Olov digre. Detta är alltså numera härom de älsta källor, som vi hava till vårt förfogande, och jag tvivlar icke på, att, efter vad ovan sagts, läsarne skola giva mig rätt uti, att den största sannolikhet talar för att dess uppgifter äro de riktiga med

---

Tor skydde) följande: »Dessa begge västgötastenar hava mycket ålderdomlig form av m-runan, nämligen ᛘ som efterträdde den urnordiska m-runan, och kunna derför antagas härröra från 900-talet eller från kristendomens första tid i Vestergötland; runslingan är ock på båda enkel och utan ormhuvud.«

[1] Torin, anf. st. n:o 85.

den rättelse dock att jemlikt visorna fredsbrott förelegat. Efter dylikt tillägg stämma nemligen sagouppgifterna i fråga gott samman som komplement till visornas verkliga vitnesbörd.

Då det torde erbjuda intresse, att se visorna i deras nya sammanställning, sådan som jag här ovan givit skälen för, skall jag nu återgiva dem i för övrigt prof. Finnur Jónssons redigering, samt med bibehållande för var vers av professorns nummersiffra, varvid jag bland noterna antecknar de ställen, der jag avviker från sagda ordalydelse samt mina skäl härför:

1. »Jeg beder den raske konges modige hird at høre, hvorledes jeg døjede meget; disse vers har jeg gjort om rejsen; jeg blev i efteråret sendt op fra skibene på en lang rejse østerpå til Svithjod [1]; fra den tid sov jeg kun lidt.

9. Munter var jeg ofte under søstrabadserne, når modvinden piskede Strindekongens [2] vindsvulmende sejl ude på fjordene; skibet løb fortrinlig, hvor vi lod det storme afsted ud over sundene; kolene furede havet.

10. Vi lod i foråret den modige konges skibe ligge tjældede langt ude ved øen foran det herlige land; men nu om efteråret, når skibene føres op på land, er jeg nødt til at ride; min id er forskellig (afvekslende).

(Erfidrápa Olofs helga) [3]. Sikkert erfor jeg, at tolv mænd var tagne; kong Olav voldte uden skånsel deres død; jeg så den kampstærke Sveakonges mænd ride galgen til Hel; det største mén blev hurtig mændenes lod.

4. Jeg kom til Hov; døren var lukket, men jeg

[1] Professor Finnur Jónsson översätter detta fritt med: »til Sverrig«. Visornas text har emellertid överallt här: »til Svíþjóðar«.

[2] Då Strind utgör ett distrikt av Thrøndelagen, pointeras alltså här konung Olav digres välde i »jarlarnes land«. Detta kan måhända även antyda, att skeppen då lågo der uppåt.

[3] Denna vers är alltså av Prof. Finnur Jónsson insatt i ett annat kväde av Sighvat. Doc. Weibull är den förste, som vill giva detsamma plats i »Austrfararvísur«, som det tycks med full rätt.

Digitized by Google

spurgte mig for udefra foroverbøjet; ufortrøden stak jeg næsen ind, men jeg fik så godt som intet svar af folkene; de sagde, at det var helligdag; hedningerne viste mig bort og jeg bad troldene tage sig af dem.

5. »Gå ikke længere ind, elendige svend«, sagde kvinden; »jeg er bange for Odins vrede; vi er hedenske«; den utækkelige kvinde, der uden betænkning afviste mig som var jeg en ulv, sagde, at hun var i færd med at afholde alveblot på sin gård.

6. Nu har 3 mænd af samme navn jaget mig bort og vist mig ryggen; mændene viser ikke megen rosværdig opførsel; nu er jeg da herefter mest af alt bange for, at enhver, der hedder Ølve, vil jage fremmede bort.

7. Jeg gik så hen for at træffe den gavmilde mand, som mændene erklærede for den allerbedste; jeg væntede alt godt; men knoldsparkeren så barsk på mig; da er den værste slem, hvis denne er den bedste; jeg udbreder dog ikke gærne folks fejl.

19. Da jeg kom vestfra, rugede folk over sådanne planer i alt, konge, således som Eriks æt havde opfordret til den svig. Kun derved fik du atter (lov at beholde) jarlernes land, som du fratog Sven, att Ulvs[1] broderhjælp, som jeg siger, blev givet dig.

2. Våd lod jeg den let vælteligе karve blive trukken til Ed; jeg var bange for at skulle vende tilbage; således udsatte jeg mig for livsfare i båden; gid højenes hær (troldene) måtte tage denne latterlige færge; jeg har aldrig set et værre fartøj; jeg vovede mit liv på denne skude, men det gik bedre end jeg væntede.

3. Det var ikke af egen tilbøjelighed, at jeg i sindsoprør tilbagelagde tretten mil igennem skoven fra Ed; gud skal vide at vi døjede mén; jeg tror ikke at kongsmændenes fødder var uden sår; jeg fik sår på begge mine fodsåler; vi gik også meget rask den dag derhen.

8. Jeg savnede Åstas gård på vejen østfor Edskov, da jeg bad den hedenske bonde om nattely; jeg traf ikke

---

[1] Prof. Finnur Jónsson sätter här: »Ulvs søns broderhjælp«, men detta står ej i något manuskript.

den mægtige Sakses søn[1]; ingen billighed forefandtes dér hos folk; fire gange i løbet af én aften blev jeg afvist.

11. Hesten løber sulten i aftenskumringen ad de lange veje til hallen; hoven furer marken; dagen går på hæld; nu er det, at hesten bærer mig over bækkene fjærnt fra Danernes land; min hest snublede i bækken; dag og nat mødes nu.

12. De smukke kvinder vil se ud — de ser støvskyen —, hvor vi rider i flyvende fart gennem Ragnvalds by; lad os pidske på hestene, så at den kloge kvinde kan høre langvejs fra inde fra sit hus hestenes stærke løb.

14. Edskoven var droj for os att komme igennem på vejen østpå til den furste-korsaren[2], der måler sig med konger; manden (jeg) lovpriser fyrsten; blot skulde jeg ikke være blevet afvist af fyrstens mænd, før jeg traf min milde herre.

13. Sognekongens sendemænd, som har besøgt fyrstens hird, har haft en besværlig rejse at vænte; jeg sparede mig ikke, men når man skal rejse til fods er mændenes møje stor; Norges dygtige beskytter bestemte, at vi skulde rejse nordfra derhen.

15. Disse sorte, islandske øjne har vist mig, kvinde, den vanskelige vej langt bort til den skinnende ring; denne min fod er gåt fulddygtig ad gamle veje, der er ukendte for din mand, kvinde.

16. Hirdmændene, som mætter ravnen, udstyrer kongens sal med hjælme og brynjer; her ser jeg der findes rigeligt af bægge dele på væggene, — ti ingen ung konge har prægtigere husprydelse at rose sig af; det er udenfor tvivl; hallen er i enhver henseende herlig.

17. Jeg har holdt mig rigtig de fortrolige aftaler overfor eder, kong Olav, efterrettelige, da jeg traf den herlige, mægtige Ragnvald; jeg har deltaget i særdeles mange

---

[1] H. Hildebrand har i sin Snorreöversättning (II, pag. 100) skrivet: »Saxe är ett binamn på ulven, och Saxes son är jarlen Ragnvald Ulvson.« Ingen anledning fins till en sådan gissning. Saxe är ett vanligt namn och Sighvat träffade ju dessutan ej Saxe, men väl Ragnvald.

[2] »jofra þrystis«; detta översätter prof. Finnur Jónsson fritt med »jarl«. Ternström (Om skalden Sighvat Thordsson och tolkning av hans Austrfararvísur — — —«, Lund 1871) har ovannämnda översättning: »furste-korsaren«.

samtaler i den gavmilde krigsmands[1] gård, kriger, og jeg har aldrig hørt mere forekommende ord.

20. Spak gik Ulv ind på forligsforslagene mellem eder bægge, Olav; vi fik trygge svar; I bilægger striden: retfærdige fyrste, Ragnvald erklærede, at det for dig var en let sag at undlade at forfølge den forbitrelse over fredsbruddet videre.

18. Jarlefrænden[2] bad dig, gavmilde fyrste, at sørge godt for enhver af sine huskarle, som kommer herhen, men hver af dine mænd, Listes konge, som vil rejse østerpå, vil dér få støtte og værn hos Ragnvald. Det er lige så vist.

21. Ubrødelig skal du, mægtige konge, holde fred med den mægtige Ragnvald; han ivaretager venlig dit tarv både nat og dag; det ved jeg fyrste, at han er den allerbedste ven, som du har i østen langs hele det grønne hav.«

Här sluta visorna. Om alla dessa förestående verser har prof. Finnur Jónsson yttrat, att de diktats av skalden före, under och efter hans resa samt att verserna, som sålunda egentligen äro lösa vers, tyckas av Sighvat själv samlade under namnet »Austrfararvísur«, vilket namn dock först förekommer i Fagrskinna 78. Det må väl vara, att ovanciterade vers 15 samt yttrandet till Ragnvald att Sighvat icke skulle bortvisats av hans folk äro svar, som samtidigt givits, men det är dock visst möjligt, att dessa yttranden endast satts i sådan form för att öka det livfulla i framställningen. Sighvat säger endast i vers 1, att han gjort de följande versen (»dessa vers«) »om« resan, men det behöver ej hava skett förr än han, som det tycks, för första gången stod efter hemkomsten framför kung Olovs, som det tycks, nyuppförda hall, som han beundrar. För min framställning har det emellertid tydligtvis ingen betydelse, när författandet skedde. Det väsentliga är här bemälde professors påpekande af att ingen samtidig upp-

[1] »Heiðmanns«. Prof. Finnur Jónsson översätter här »jarl«.
[2] »mefi jarla«. Prof. Finnur Jónsson översätter här »Jarleætlingen«.

teckning av skaldekvad skett och »att skaldepoesien er blot opbevaret således, at det ene slægtled har lært det af det andet og kun således«. Med sådan uppfattning förstår man, hur lätt verserna kunnat omkastas, och ord i dessa senare felskrivits.

Vad slutligen angår tiden för resans företagande, har man antagit, att den började på efteråret 1018. Då emellertid man häri uteslutande stöder sig på Snorres och övriges kronologi samt denne utsatt resan till den tid, då han ansåg, att konung Olov var i Sarpsborg, är det tydligt, att efter min framställning en viss osäkerhet måste nu råda om denna tid. Jag har emellertid uttryckt mig tillräckligt preciserande här ovan och skall icke angiva något årtal, ty detta skulle nödsaka mig till att dessförinnan verkställa en kritisk undersökning av kronologien för alla händelser efter slaget vid Nesjar en tid framåt och detta är ej här behövligt.

Så som doc. Weibull ovan säges hava påpekat, är det endast spillror av Austrfararvisorna, som vi hava i behåll. Säkerligen har det funnits flera, och Sighvat i dessa skildrat sin ankomst till Astas gård, till Ketil Kalf samt mera detaljerat besjungit sin resa i Svitjod i östlig riktning. Men i det skick i vilket jag under anförande av fyllestgörande bevis härför numera överlämnat dessa rester, äro de dock, synes det mig, för oss fullt tillfredsställande. I den gamla ordningen sinsemellan måste de stöta envar för huvudet samt komma en till insigt om, att någon felaktighet finnes, som man ej kan då förklara annorlunda än med att verser fattas. Numera träder i känd gestalt dock detta härliga skaldekväde levande fram för oss. Inför ens inre syn liksom skymta från sagorna och hävden kända gestalter och man frestas, att i likhet med Bjørnstjerne Bjørnson, när han skildrade ett annat tåg, nemligen konung Olovs dödsfärd genom Svithjod till Stiklarstad, utbrista: »jeg var selv med«.

Digitized by Google

MAGNUS ERIKSSONS GIFTERMÅL MED BLANCHE AV NAMUR.

AV HALVDAN KOHT.

Det har alltid måttet vekke undring hvorledes kong Magnus Eriksson i 1335 har kommet til å gifte sig med den nederlandske grevedatter Blanche av Namur. »Hvad der bestemte Magnus til netop at velge hende, som han vistnok aldrig havde seet, og som heller ikke hørte til de store Fyrstehuse, nævnes ingensteds,« sier P. A. Munch[1]. Og han må nøie sig med å fremsette et par gjetninger, som han ikke selv kan legge synderlig vekt på. Begge gjetningene knytter sig til det faktum at to av brødrene til Blanche, Johan og Filip, omtrent på den tiden har vært med på »korstog« imot hedningene i Prøisen, — Johan våren 1335, Filip litt senere. Munch tenker sig da at disse herrene derved er blitt kjent med hertug Albrecht av Meklenborg, som selv helt fra 1321 var trolovet med kong Magnus's søster Eufemia, og at det er Albrecht som så har fått giftermålet med Blanche i stand. Eller også kunde de namurske grever ha reist sjøveien til Østersjøen, og derved kunde de enten i Norge eller i Skåne ha truffet sammen med kong Magnus. En får medgi at begge disse forklaringene gir lite som kan begrunne selve

[1] NFH. 2. Hovedafd. I 185—186.

Digitized by Google

den begivenhet de skal forklare, og spørsmålet om sammenhengen står like åpent efter som før.

Et kongelig giftermål var særlig nettop i de tidene så viktig en ting så det enten må søke sin begrunnelse i politiske omsyn eller i personlig tilbøielighet eller i begge deler. Og var det nu så som P. A. Munch trodde, at kong Magnus hverken hadde set Blanche på forhånd eller gjennem henne kom i samband med noget stort fyrstehus, så vilde giftermålet bli næsten uforklarlig. Men sanningen er at ingen av disse forutsetningene holder stikk; det lar sig påvise ved hjelp av aktstykker og oplysninger som er fremkommet efter Munchs tid. Og en undersøkelse av disse forhold gir såvidt interessante oplysninger om nordisk politikk i 1330-årene, så det er vel verdt å redegjøre for det vi nu kan vite om Blanche selv og om giftermålets forhistorie.[1]

Det vil være nyttig allerførst å greie ut hvem Blanche av Namur egentlig var, — hvilken slekt hun tilhørte, og hvilke politiske forbindelser hun stod oppi. Det skal da syne sig at hun var en av de fineste fyrstedøtre i Europa, og at hun samstundes hørte til på en bestemt side i den europeiske politikk.[2]

---

[1] De avhandlinger og kildeverker som jeg i det følgende citerer, fins for størstedelen ikke i noget norsk bibliotek; jeg har hatt leilighet til å gjennemgå dem under et ophold i Bryssel.

[2] Den første som gav en riktig påvisning av Blanches avstamning, var svensken *Joseph Israelsson* i en liten disputas fra 1748, Schediasma historico-genealogicum, quo Blancæ, Sveciæ reginæ dubii huc usque natales illustrantur, Stockholm, 4 bl. + 18 s. Det er denne avhandlingen som Suhm, Historie af Danmark, XII 269, og derefter Munch, NFH. 2. Hovedafd. I 186, citerer som O. Celse, de Blancæ natalibus; prof. Olof Celsius var bare præses ved disputasen.

Hennes far, grev *Johan I av Namur*, spillet en framskutt rolle i kampene i og om Nederland i førstningen av det 14de årh. Han var søn til en av de mektigste fyrstene på denne kanten av Europa, en fyrste som både på grunn av sitt lands beliggenhet og rikdom og på grunn av sin eiendommelige politiske stilling var en betydelig maktfaktor i stormakts-konkurransen, — greven av Flandern. Denne fyrste var ikke en selvstendig suveræn; men han hadde likevel en fremtredende selvstendighet, ikke bare i kraft av de riksopløsende tendenser i feudalismen, men enda mer fordi han på én gang var vassal av den franske konge og den tyske keiser, og dessuten måtte de økonomiske forhold i høi grad knytte ham sammen med den engelske konge.

Namur — eller Namen, som det heter på flamsk — var et len av det tyske rike, og det hadde alt i 12te årh. vært forenet med Flandern.[1] Da grev *Balduin VIII* døde i 1195, blev efter hans bestemmelse de to grevskapene gitt til hver sin av sønnene hans, — Flandern til *Balduin IX* og Namur til Filip I. Men den ene greven av Namur efter den andre døde sønneløs, så grevskapet gikk over på kvinnelinjer, og det blev strid og krig om det, inntil det i 1264 kom tilbake til greven av Flandern. Filip I av Namur hadde vært regnet for så fin at han fikk gifte sig med en datter til den franske kongen Filip August, og Balduin IX blev ennog keiser, — han blev satt på tronen i det »latinske keiserdømme« av 1204. Han døde uten sønner alt i 1206, og keiserkronen gikk i arv til en bror og derefter til et par søstersønner, inntil den siste av dem blev forjaget fra Konstantinopel i 1261. Grevskapet Flandern derimot gikk til de to døtrene

[1] Dets historie er fortalt i oversikt av *Jules Borgnet*, Histoire du comté de Namur, Bruxelles [1851], VIII + 183 s.

Digitized by Google

til Balduin, først til den eldste, *Johanne* (✝ 1244), derefter til *Margrete* (✝ 1280), og hun overdrog det i 1278 til sin sønn, *Guido av Dampierre* (faren, Vilhelm av Dampierre, stammet fra det tysk-franske grenseland Franche-Comté, fri-grevskapet Burgund). Denne Guido, greve av Flandern, var det som vant Namur, idet han fikk overenskomst med begge de partene som kjempet om det. Den siste keiser Balduin av Konstantinopel, søskenbarn til Margrete av Flandern, overdrog sin rett til Namur til Guido i 1262 for en fast sum penger, og derefter trolovet Guido sig i 1264 med Isabella, datter til grev Henrik I av Luxemburg, som faktisk sat med herredømmet over Namur.

Guido av Flandern og Namur, som blev farfar til dronning Blanche, var en høit anset fyrste, fornem og mektig. Det store franske »Dictionnaire de la Noblesse« (III 94) gjør opmerksom på at han kunde føre sin ættlinje tilbake til Hugo Capet og Karl den Store, og selv blev han stamfar til en lang rekke av Europas fremste fyrster, — ikke bare hertuger og grever, men ennog seks tyske keisere, ti franske konger, fem spanske konger, tre konger av Navarra, syv konger av Bøhmen og Ungarn, tre konger av Polen, — dertil kan vi nu legge et par konger i Noreg, Danmark og Sverige. I hans regjeringstid begynte (i 1290-årene) de store konfliktene med kongen av Frankrike, og Guido gik i forbund med både kongen av England og den tyske keiseren. Guido selv blev ved svik tatt til fange av kong Filip den Smukke; men Flandern reiste sig på egen hånd og gjorde sig fritt i det navngjetne slag ved Courtrai (1302). Hele denne striden blev for lang tid avgjørende for Flanderns stilling i den europeiske politikk.

Grev Guido var gift to ganger. Først (i 1245) med en flamsk adelsdame Mahaut de Béthune, og deres sønn Robert arvet grevskapet Flandern da Guido selv, som en meget gammel mann, døde i 1305. Denne grev Robert

(1305—1322) blev gift med Yolante av Burgund, som før hadde vært gift med en sønn til den navngjetne franske kongen Ludvik IX, og da deres sønn Ludvik var død straks før faren, kom Flandern til sønnesønnen Ludvik av Nevers, som blev gift med en datter til kong Filip V av Frankrike, arving til fri-grevskapet Burgund og grevskapet Artois. Det var denne Ludvik som hersket over Flandern (1322—1346) da Blanche av Namur blev gift med kong Magnus; han var en sønnesønn til hennes farbror, og hans frue var dessuten på morssiden en tremenning til Blanche.

Den andre gangen (1275) var Guido av Flandern gift med *Isabella av Luxemburg*, og også på denne siden fikk Blanche megen fin slekt. En brorsønn til Isabella, således en fetter til Blanches far, blev tysk keiser, Henrik VII (1308—1313). Denne keiser Henrik giftet sig med en kusine til Blanche, Margrete av Brabant, og deres sønn Johan var konge i Bøhmen da Blanche blev gift med kong Magnus. En datter til keiser Henrik blev gift med Karl IV av Frankrike, den siste kongen av huset Capet. Og en sønn til kong Johan av Bøhmen blev tysk keiser, Karl IV (1347—1378). Alle disse blev da gjennem Blanche i slekt med det norsk-svenske kongehus.

Den elste sønnen av ekteskapet mellem Guido av Flandern og Isabella av Luxemburg var *Johan I av Namur* (f. 1276). I året 1290 gjorde Guido og Isabella en traktat med kong Filip IV den Smukke av Frankrike, om at deres sønn Johan, som enda bare var fjorten år gammel, om tre år skulde bli gift med Blanche, en søster til kong Filip, mot at Johan skulde få grevskapet Namur[1].

[1] L'administration et les finances du comté de Namur du XIIIe au XVe siècle, IV, publ. par D. D. Brouwers, t. I, Namur 1913, s. 232—235; jfr. Monuments pour servir à l'histoire des provinces de Namur, de Hainaut et de Luxembourg, publ. par le Baron de Reiffenberg, t. I, Bruxelles 1844, s. 245.

Digitized by Google

Det var nu allerede fastsatt ved ekteskapskontrakten mellem Guido og Isabella, at det var barna av dette ekteskapet som skulde ha arveretten til Namur; det nye var at Johan skulde få Namur enda mens faren levde. Det blev nu slett ikke noget av giftermålet mellem Johan og Blanche; nogen få år efter kom Flandern og Frankrike i krig, og kong Filip giftet bort søsteren sin til en Johan av Avesnes, av en familie som i et par slektledd hadde ligget i stadig konkurranse med slekten Dampierre, særlig nettop om herredømmet over Namur[1]. Istedenfor å bli verbror til den mektige franske kongen blev da Johan hans fiende, og han blev en av førerne i den store flamske frihetskrig mot Frankrike; han hadde en viktig del i seieren ved Courtrai 1302[2], og han vant ry som både klok og djerv. Det hang sammen med disse begivenhetene at en av søstrene hans i 1294 blev trolovet med den engelske kronprins, den senere kong Edward II, den samme som 1289 var blitt trolovet med »jomfruen fra Noreg«, — heller ikke denne flamske brud blev forresten Edward gift med, idet kongen av Frankrike tok og holdt

[1] Avesnes er i Artois. Margrete av Flandern, farmor til Johan av Namur, hadde først vært gift med en Bouchard av Avesnes; men ekteskapet var blitt opløst, og barna som var født i det, var ved en voldgiftsdom blitt tilkjent arveretten bare til Hainaut. Men den elste sønnen, Johan, krevde også Namur, og han fikk hjelp av sin svoger, Vilhelm av Holland (tysk keiser 1247—1256). Han døde før sin mor; men hans sønn igjen blev ikke bare greve av Hainaut, men arvet også i 1299 Holland. Det var denne sønnen, Johan av Avesnes, som blev gift med kong Filip IV's søster, og hans sønn, Vilhelm av Avesnes, som efterfulgte ham i Hainaut og Holland, blev gift med en søster til kong Filip VI; av døtrene til denne Vilhelm blev en gift med Edward III av England og en med den tyske keiser Ludvik av Baiern.

[2] H. Pirenne, Histoire de Belgique, I[3] 409 fg.

Digitized by Google

henne i fangenskap[1]. I steden blev senere en søstersønn til Johan av Namur, Johan av Brabant, gift med en søster til Edward II. Det må ha vært en eldre halvsøster til Johan av Namur som omkr. 1280 var blitt gift med kronprins Alexander av Skotland, altså en morbror til »jomfruen fra Noreg»; men da Alexander døde i 1283, et par år før faren kong Alexander III, vendte hun tilbake til Nederland og blev gift igjen der.

Guido av Flandern overlot Namur til sønnen Johan i året 1297, og Johan styrte så her til sin død i 1330. Som vassal av den tyske keiser fulgte han med sin fetter Henrik VII på dennes romertog 1310—1313, og han hadde også ellers megen krig, — det var jo i det hele en krigsglad tid. Han blev i 1313 gift med *Marie av Artois* (som blev mor til Blanche av Noreg), og dette ekteskapet førte ham inn i interessante slektskapsforhold.

Marie av Artois stammet fra grev *Robert I av Artois*, (1237—1250), en sønn til kong Ludvik VIII av Frankrike og Blanche av Castilia og altså en bror til kong Ludvik IX. Robert I's sønn, grev *Robert II*, levde helt til 1302, og da var hans eneste sønn *Filip* død allerede i 1298. Denne Filip hadde vært gift med Blanche av Bretagne, og de hadde to barn, datteren Marie av Artois og sønnen Robert. Da nu Robert II døde 1302, opstod en langvarig og bitter strid om arveretten til Artois. For han hadde enda i live en datter, Mahaut, som var gift med Otto IV av fri-grevskapet Burgund, og disse to overtok nu straks herredømmet i Artois. Mahaut var tremenning til kong Filip IV av Frankrike, og hennes datter Johanne blev gift med hans sønn kong Filip V (1316—1322), — det var en datter av dette ekteskapet, altså en tremenning til dronning Blanche av Noreg, som blev gift med

[1] Hun blev emne for sagndiktning liksom jomfruen fra Noreg; jfr. Pirenne, Histoire de Belgique, I 391.

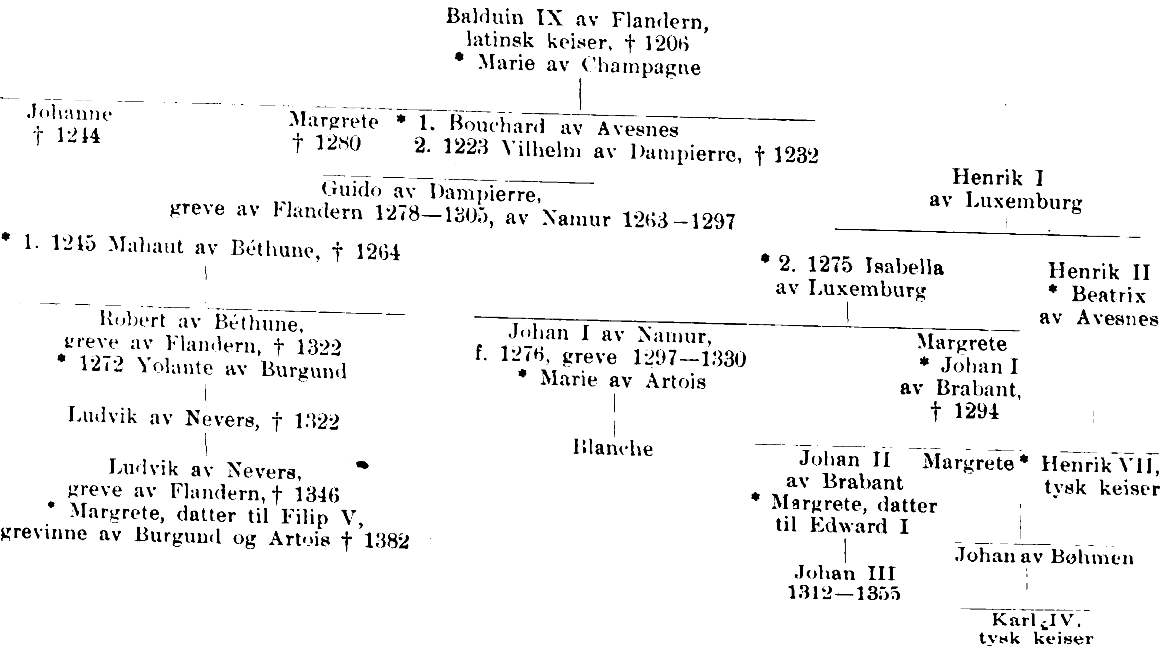
Digitized by Google

Ludvik av Nevers, greve av Flandern. Otto og Mahaut sluttet sig således nær til de regjerende franske konger, og en fransk lensrett tildømte dem Artois imot den unge Roberts krav. Denne Robert, som kalte sig Robert III, opgav likevel ikke sine arvekrav, og da huset Valois kom på den franske trone i 1328, tok han dem op pånytt. Han mente å kunne ha godt håp denne gangen; for han var gift med Margrete av Avesnes, søster til den Vilhelm av Avesnes, greve av Hainaut og Holland, som var gift med en søster til kong Filip VI, så Robert regnet kongen av Frankrike for verbror sin. Men han tapte likevel saken denne gangen òg, og det gikk ham ennog meget verre enn sist. For han blev overbevist om at han — for å få saken gjenoptatt — hadde forfalsket aktstykker og ennog anvendt trolldom og gift, og til straf for alt dette blev han i 1332 dømt til landsforvisning. Han rømte da til England, og krøniken har gitt ham skylden for hundreårskrigen mellem England og Frankrike: det var han som egget kong Edward III til å angripe Frankrike i 1337. Denne Robert av Artois var morbror til Blanche av Noreg, og av brordøtrene til hans frue var den ene gift med kong Edward III av England, den andre med den tyske keiser Ludvik av Baiern (1314—1347).

Det syner sig således at dronning Blanche både på farssiden og på morssiden hadde slektskapsbånd som knyttet henne sammen med de høieste fyrstehus i Europa, — med tyske keisere, med konger i Frankrike, England og Bøhmen, og med mange mindre fyrster. Hennes far, Johan I av Namur, var selv en navnspurt herre, og hennes mor, Marie av Artois, var en rik dame, som dessuten var en dyktig økonom og hadde forstått å samle meget gods.

Johan av Namur og Marie av Artois fikk syv sønner og fire døtre. Alle sønnene vant sig navn og ære som

Digitized by Google

Dronning Blanches farsslekt.

Digitized by Google

Ludvik VIII * Blanche av Castilia
1223–1226

Ludvik IX
1226–1270

Robert I,
greve av Artois 1237–1250
* Mahaut av Brabant

Filip III
1270–1285

Robert II
1250–1302

Filip IV
1285–1314

Karl
av Valois

Blanche
* 1296 Johan
av Avesnes,
greve av Hainaut
og Holland

Mahaut, † 1329
* Otto IV, greve
av Burgund
og Artois

Filip
† 1298
* 1286 Blanche
av Bretagne

Filip V
1316–22

Margrete
* Edward I

Filip VI
1328–50

Johanne
* Vilhelm
av Avesnes,
greve av Hainaut
og Holland

Johanne,
† 1330
* Filip V

Robert (III)
* Margrete
av Avesnes

Marie * 1313 Johan I av Namur

Edward II

Margrete
* 1324 Ludvik,
tysk keiser

Filippa
* 1328 Edward III

Johanne
* Odo IV,
hertug av
Burgund

Margrete
av Burgund
og Artois
* Ludvik
av Nevers

Johan II
1330–35

Guido
1335–36

Filip
1336–37

Blanche

Vilhelm
1337–91

Edward III
1327–77

Dronning Blanches morsslekt.

veldige riddere og krigsmenn. De to yngste, *Robert* og *Ludvik*, tok framskutt del i de store krigene mellem England og Frankrike, og det er nettop disse to som dukker op i Norden; enda er bevart i arkivet i Bryssel et brev fra kong Magnus Eriksson fra året 1345, om at de skal ha 200 mark sølv årlig av Skanør marked til lønn for tjenester de vil yde ham[1], og Ludvik fikk i 1353 nytt tilsagn om 100 mark årlig[2]. Robert († 1392), herre til Beaufort og Renaix (eller Ronsse, i Flandern), er dessuten navngjeten for sin venskap med krønikeskriveren Jean Froissart fra Hainaut; det var Robert som satte ham i gang med å skrive krønikene sine. Froissart kaller ham en »gentil et vaillant chevalier«.

De fire elste sønnene til Johan av Namur fulgte ham i herredømmet den ene efter den andre. De tre første blev ikke gamle, og de døde barnløse alle tre. I virkeligheten var det Marie av Artois som styrte i Namur i disse årene; grevene selv var stadig på krigsferd utenlands. Den elste, *Johan II*, som fikk grevskapet ved farens død i 1330, var allerede samme år på ferd til det Hellige Land sammen med broren *Guido*, og han døde den 2dre april 1335 mens han var på veien til korstog mot hedningene i Prøisen. Guido overtok så grevskapet, og han var om mulig enda mer glad i kamp og riddersplil.[3] Sammen med broren *Filip* drog han i juli 1335 over til England og tilbød den engelske kongen sin hjelp imot skottene. I krigen blev de riktignok begge to tatt til fange;

[1] Trykt DN. V 139 (navnet Ludolf må være feil for Ludvik).
[2] DN. IV 290–291.
[3] Om ham fins det et særlig arbeid: Guy II, comte de Namur, av *Ed. Niffle-Anciaux*, i Annales de la société archéologique de Namur, t. 18, Namur 1889, s. 231—288, med et tillegg av samme forf.: Un mot encore au sujet de Guy II, comte de Namur, i samme tidsskrift, t. 19, 1891, s. 305—316.

men det lyktes dem å rømme, og alt i august vendte de hjem igjen.[1] Guido døde som følge av en turnering allerede den 12te mars 1336, således efter mindre enn et års regjering, og så blev Filip greve over Namur; men han blev drept på Cypern på vei til det Hellige Land allerede i 1337. Den fjerde broren, *Vilhelm,* blev endelig sittende i en lang årrekke ved styret, helt til 1391. Også han var i tjeneste hos kong Edward av England (i 1339) og deltok i krigene mot Frankrike. Han fikk ellers tilnavnet »den Rike«; han fikk en stor medgift med sin frue, Katrine av Savoie, og han kjøpte selv meget gods i tillegg til den rike arven han hadde. Han blev fulgt i regjeringen av de to sønnene sine, først Vilhelm II († 1418), så Johan III († 1429). Med denne siste sluttet Namurs selvstendige historie; for han solgte det til Filip den Gode, hertug av Burgund og greve av Flandern, så Namur dermed gikk inn i det store burgundisk-nederlandske rike (Flandern hadde i 1384 kommet over til Filip den Dristige av Burgund, Filip den Godes farfar, som hadde giftet sig med en sønnedatter til den fornevnte Ludvik av Nevers).

Det var mens Guido II var greve av Namur (1335—1336) at søsteren Blanche blev gift med kong Magnus Eriksson. Men det sannsynlige er at giftermålet alt var avtalt under Johan II (1330—1335). Det er dette som er bragt for dagen ved undersøkelser av den belgiske forsker Ed. Niffle-Anciaux[2]. Han har gjort det klart at P. A. Munchs gisninger ikke kan holde stikk, og han har

[1] Kong Edward III's leidebrev for Guido, for toget til Skotland datert 12. juli 1335, for hjemreisen datert 11. aug. s. å., er trykt i foranciterte avhandling, t. 18, s. 281—283, efter originalene i Public Record Office, London.

[2] Forannevnte arbeid, t. 18, s. 259—262.

Digitized by Google

draget frem aktstykker som iallfall gir bestemte antydninger om hvorledes giftermålet er kommet i stand.

Det viser sig at Ludvik av Nevers, greven av Flandern, har den 12te febr. og 14de juni 1334 utstedt leidebrev for to utsendinger fra kong Magnus til kongen av Frankrike, — den ene av dem kalles magister Peter Andrianus, kongens sekretær (»maistre Pierre Andrien, secretaire«), den andre broder Johannes av predikebrødrenes orden, kongens skriftefar (»frère Jean, de l'ordre des prescheurs, confesseur dudit seigneur«). Det har ikke lykkes for mig å identifisere disse to[1], — vi kjenner jo så sorgelig lite til Noregs styrelse under Magnus Eriksson. Men vi har da iallfall her en ny oplysning om forbindelse mellem den norske og den franske konge på en tid som vi ellers næsten intet vet om slikt.[2]

Enda merkeligere og mer uventet er det at den samme grev Ludvik den 14de juni 1334 har utstedt leidebrev for kong Magnus selv til reise gjennem Flandern. Vi har ellers ingensomhelst melding om at kong Magnus har gjort nogen slik utenlandsreise, og selve leidebrevet beviser jo i og for sig intet annet enn at han på den tiden var ventet til Flandern, efter sammenhengen vistnok på vei til Frankrike. Men det er intet urimelig i at han virkelig nettop da har vært utenlands. Våren 1334 har han utnevnt drottsete både i Noreg — herr Ivar Ogmundsson, »drotsete konongs i Noreghe»[3] — og i Sverige — herr Gregorius Magnusson[4]. Det har nu stadig

[1] En Johannes av predikebrødrenes orden i Bergen er nevnt henved 1330 (DN. VII 145); men navnet er altfor vanlig til at dette er nok til identifisering.

[2] I 1347 hører vi om at en utsending fra Noregs konge har ført geirfalker til kongen av Frankrike, DN. XIX 685.

[3] DN. III 161, brev datert 20. sept. 1334.

[4] Mellem 9. april og 9. mai 1334, se Munch, NFH. 2. Hovedafd. I 162.

Digitized by Google

vært antatt at drottsete-utnevnelsen i Noreg har hatt sammenheng med det oprør som Erling Vidkunnsson (drottsete inntil Magnus blev myndig i 1332), Havtoresønnene og Ulv Sakseson gjorde i 1333. Men det er påfallende at kongen samstundes også skulde sette en drottsete i Sverige; drottseten var jo en riksforstander som skulde styre i kongens sted, altså særlig når kongen var borte fra landet. Og enda eiendommeligere er det at ingen av disse to drottsetene blev sittende med styringene lenger enn til høsten samme året. Allerede P. A. Munch[1] har pekt på at fra mai 1334, straks efterat de to drottseter er utnevnt, hører vi ikke noget mer til Magnus på flere måneder. Vi finner ham i Stockholm i mars og april, omkring 20de mai på Axevalla, straks efter på Lindholmen i Gautelven, og så vet vi ingen ting om ham før vi i november finner ham i Stockholm igjen. I mellemtiden er det at drottsetene styrer i hans navn, og det blir da helt naturlig å tenke sig at de er blitt utnevnt fordi kongen skulde til utlandet.

Formålet med reisen kan vi ikke vite nogen ting om. Men det er slett ikke umulig at det nettop var meningen å finne en dronning til den unge Magnus, — han var i 1334 atten år gammel. Og kanskje han særlig tok sikte på å finne en fransk prinsesse.

Jeg har ovenfor pekt på det kampforhold som i 1290-årene hadde inntrådt mellem kongen av Frankrike og greven av Flandern. Men utigjennem 1300-tallet blev det mange skiftninger i dette forholdet; greven av Flandern blev redd for borger-reisningen i byene sine og nærmet sig atter den franske kongen, og det var nettop dette som i 1337 førte til krigen mellem England og Frankrike, — de flamske borgerne søkte forbund med England

[1] Sst. I 182.

mot sin egen greve. Johan I av Namur hadde også kommet over på den franske siden; han opholdt sig i Paris da han døde i 1330. I 1295 hadde det vært forhandlet om et giftermål mellem hertug Håkon, den senere kong Håkon V, og en fransk adelsdame av kongens slekt; det vilde ikke være urimelig om nu kong Håkons dattersønn også søkte et fransk giftermål. Og det kan godt hende at greven av Flandern har hjulpet til med å finne ham en brud. To dager efter at grev Ludvik hadde utstedt leidebrev for kong Magnus, den 16de juni 1334, utstedte han også leidebrev for en reise til Flandern for sin halvonkel grev Johan II av Namur og hans brødre Guido og Filip. Det er da en ganske nærliggende tanke at kong Magnus har mott disse namurske herrer i Flandern; kanskje han ennog har set deres unge søster Blanche, og giftermålet er blitt avtalt.

Aktstykkene fra Flandern hjelper således både til å oplyse et dunkelt punkt i den indre norske historie og gir faste holdepunkter for forhistorien til kong Magnus's giftermål.

I august 1335 drog så Blanche av Namur til Noreg i følge med broren Filip, som nettop da kom hjem fra England efter sitt skotske krigstog. Vi har et leidebrev for henne fra kong Edward III av England, datert 24de august 1335[1], og vi ser herav at hun drog ut med en hel flåte fra Sluys, den kjente havn på grensen mellem Flandern og Zeeland. Kong Magnus var i de samme dagene og enda en hel måned efterpå i Tønsberg, og der har han vel da tatt imot sin brud.

---

[1] DN. XIX 669—670 efter Rymer's Foedera, ved en trykkfeil i overskriften satt til 25. aug. Brevet er trykt efter originalen i Ann. de la soc. arch. de Namur, t. 18, s. 284—285, med enkelte avvikelser.

Digitized by Google

Det kan ingen tvil være om at hun har bragt ham en ordentlig medgift, — så rik som hennes mor var. Men vi vet ikke hvor stor summen kan ha vært. Det eneste som fins, er en kvittering fra biskop Filip av Chalons for 268 livres parisis som han har lagt ut i Paris til utstyr for datteren til Marie av Artois »qui s'en va en Norvège«; denne kvitteringen bær dagtallet 26de august 1335[1].

Jeg peker til slutt på en liten egenhet i både de flamske, engelske og franske aktstykker som omhandler dette giftermålet: overalt er det bare tale om Noreg og kongen av Noreg, — Sverige blir ikke nevnt. Det samme finner vi igjen i senere fortellinger om det samme giftermålet; således heter det i en namursk rimkrønike fra 15de årh., når barna til Marie av Artois blir regnet op[2]:

S'ot IIII filles d'honnourance,
Dont l'une fut nommée dame Blance,
Qui au roy de Norwéghe fu' famme.

Det er åpenbart at for de vest-européiske landene på den tiden var det Noreg som var kjent, — Sverige lå enda i skyggen.

Det er ikke meningen her å gi nogen utgreiing om Blanche av Namurs liv og virke som dronning av Noreg og Sverige. Men efter alle hennes forutsetninger tør vi

[1] Ann. de la soc. arch. de Namur, t. 19, s. 318—319. Filip var nettop blitt biskop av Chalons i 1335; han blev erkebisp av Sens i 1339. Det er et pussig lite sammentreff at han i 1336 blev innsatt til testaments-eksekutor for grevinne Johanne av Joigny, som vistnok var brordatter til den Isabella av Joigny som i 1295 blev trolovet med kong Håkon V av Noreg (se Gallia Christiana IX 891).

[2] Chronique de l'abbaye de Floreffe, v. 439—441, i Monuments pour servir à l'histoire des Provinces de Namur, de Hainaut et de Luxembourg, par le Baron de Reiffenberg, t. 8, Bruxelles 1848, s. 83.

Digitized by Google

sikkert gå ut fra at hun harført med sig hit nord en god porsjon ærgjerrighet, som vi nok også kan se spor av siden. Og liksom morbroren og brødrene hennes gik i forbund med England mot Frankrike, således kom Noreg og Sverige nærmest til å stå på den engelsk-tyske siden i de kommende års kampe.[1]

[1] Eugène Déprez, Les préliminaires de la guerre de cent ans (Bibliothèque des écoles françaises d'Athènes et de Rome, fasc. 86, 1902), s. 134, forteller at kongen av England i nov. 1336 leide skib av den norske kongen til sin krigsførsel; men det er uriktig, — det brev som her er citert (Rymer, Foedera[3], III 3, s. 153) inneholder bare en opfordring fra den engelske til den norske kongen, om at denne må pålegge undersåttene sine ikke å overlate eller leie ut skib til dem som vil hjelpe de skotske oprørerne. Her er altså ikke noget virkelig forbund.

Digitized by Google

LITTERATUR.

Evin Mac Neill, Phases of Irish History. Dublin 1919 (ny utg. 1920). M. H. Gill & Son, Ltd. 8vo. 364 s.

Det som er hændt i de sisste aar, har mellem meget andet bragt Irland i forgrunden i folks bevissthet. Vi har begyndt at skjønne at irerne er en nation, og har glædet os ved at de har faat den plass, som tilkommer dem, som en selvstyrende nation indenfor det britiske verdensrike. Vi nordmænd ser vel ogsaa paa Irland med større interesse end de fleste. Vi vet at vore forfædre i vikingetiden har sat bo i Irland og ledet øens utvikling ind i nye baner. Til helt ned imot 1300 talte austmændene, som nordmændene i Irland blev kaldt, sit eget maal, levde under sine egne love og følte sig som en særskilt nation. De holdt sig længst i byerne der de drev skibsfart og handel. Duald Mac Firbis, en av de sisste store »frode mænd« i Irland, sier i sit vældige, endda bare tildels utgivne verk *Leabhar Genealach* (»Stamtavlebok«) som gjør rede for alle irske klaner og er fuldendt i aar 1650, at »med hensyn til storparten av kjøpmændene i Ath Cliath (ↄ: Dublin) op til denne dag, saa er de ættet fra Amlaibh Cuaran og fra Sadbh, datter av Brian Borumha som var hans hustru da slaget ved Clontarf blev utkjæmpet«. Og han føier til: »Saaledes staar efterkommerne av denne Amlaibh Cuaran i byen Ath Cliath imot goidelerne i Erin[1]«. Amlaibh Cuaran er den navngjetne Olav Kvaaran som sagaerne kalder ham, som i 937 blev slaat ved Brunanburg i England og som døde paa pilgrimsfærd til Iona i 980. Duald Mac Firbis vil med andre ord si at

---

[1] On the Fomorians and the Norsemen by Duald Mac Firbis, ed. by Alexander Bugge, p. 11.

Digitized by Google

kjøpmændene i Dublin endda paa hans tid var og visste at de var av norrøn æt. Ja den dag idag er det folk i Dublin som mener at de er av norrøn æt, f. eks. den bekjendte gamle dr. George Sigerson som har tat betydelig del i de sisste aars hændelser i Irland og som, om jeg ikke tar feil, er præsident i det nyoprettede irske Senat. Det er ogsaa vel kjendt at en mængde stedsnavn rundt om langs kysterne av Irland, ja til og med selve navnene Irland, Ulster, Leinster, Munster og Connaught er av nordisk oprindelse og at det er vore forfædre som har grundlagt de fra gammel tid vigtigste byer der, Dublin, Wicklow, Waterford, Cork og Limerick. Det er derfor ikke underlig om vi nordmænd har større interesse for Irland end andre.

Hittil har vi savnet en god haandbok i irsk historie og maattet nøie os med P. W. Joyce, *A Short History of Ireland*. Flere har kanske læst Mrs. A. S. Green's »*The Making of Ireland and its Undoing*« (London 1908). Det er et interessant og fængslende verk, men litet kritisk og benytter som historiske kilder sagaer eller krøniker som mere maa kaldes historiske romaner. Langt heldigere stillet har i saa maate irsk kirkehistorie været. G. T. Stokes's »*Ireland and the Celtic Church*« (til 1172) er en god og letlæst haandbok; og Heinrich Zimmers artikel »*Keltische Kirche*« i »Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche« (X, 204—248) er visselig ikke et letlæst, men det er paa mange maater et genialt arbeide. Saa meget mere taknemlige maa vi være for det arbeide som her skal anmeldes.

Professor Mac Neills skrift er visselig heller ingen haandbok i irsk historie. Det er en samling av 12 offentlige foredrag som behandler Irlands historie fra de ældste tider til utgangen av middelalderen. Det er slet ikke alt som behandles, meget forutsættes som kjendt. Boken kan i saa maate sammenlignes med Sars's »Udsigt«. Den bærer ogsaa tydelig præg av at forfatteren selv har tat aktiv del i det politiske liv; han har endog sittet i fængsel som en av førerne for sinn-feinerne. Dette forringer dog ikke dens værdi, men gir den øket varme og glød. I skildringen av de irske institutioner har ogsaa, som forfatteren selv (s. 354) indrømmer, boken ofte faat formen av en apologi og har kanske alt for sterkt søkt at hævde at Irland ikke paa nogen omraader laa tilbake for det normanniske England. Til trods

Digitized by Google

for disse principielle indvendinger er dog Mac Neills bok et arbeide som fængsler frå først til sisst og som alle vil ha interesse av at læse. Det er efter min mening et av de merkeligste historiske verker som i de senere aar har set lyset.

Spørgsmaalet om kelternes vandringer er et av de dunkleste og mest omstridte i Europas ældste historie. Det er almindelig anerkjendt at kelterne har hat sit ældste hjem i det sydvestlige Tyskland mellem Rhinen, Main og Donau og at de derfra er vandret ut til de britiske øer, Frankrike, den iberiske halvø, Italien, Bøhmen, Ungarn, Balkanhalvøen og Lilleasien, der de overalt et par hundre aar før vor tidsregning hadde sat sig ned og grundet nye boliger. I sit urhjem var de naboer til germanerne.

Alle forskere er enige om at kelter og germaner gjennem lange tider har været granner og at især kelterne har øvet varig paavirkning paa germanerne.[1] Derimot mener franske forskere at kelterne gjennem et længere tidsrum har været germanernes herrer og at disse som menige har kjæmpet i de keltiske hærer.[2] Tyske forskere nægter dette og R. Much hævder i artikelen »*Kelten*« (i »Reallexikon der germanischen Altertumskunde« hg. v. J. Hoops III, 25—27) at denne mening nu er motbevist. Mac Neill fremdrar imidlertid (s. 15) et nyt tilfælde, som det er vanskelig at komme forbi. Den romerske konsul Marcellus seiret i 222 f. Kr. ved Clastidium (nær Milano) over insubrerne, en gallisk stamme, dræpte Virdumarus, deres høvding, og holdt ifølge *Acta Triumphalia* triumf »over de insubriske galler og germanerne«. Vi hører ellers ved denne tid intet om germaner paa Posletten. Vi maa derfor med Mac Neill ha lov til at slutte at germanerne har kjæmpet ved Clastidium fordi de stod i sold hos gallerne og var nødt til at yde dem hærfølge. Mot slutten av 300-tallet før vor tidsregning hadde dog de fleste av germanerne gjort sig fri fra kelterne, og kelternes stortid var alt for mere end halvhundre aar siden slutt. Den almindelige mening er at kelterne tidligst er utvandret til de britiske øer og at det er foregaat flere ind-

---

[1] Se især Rudolf Much, Deutsche Stammeskunde (Sammlung Göchen), 41—61.

[2] Nogen tyske forskere har dog sluttet sig til samme opfatning.

Digitized by Google

vandringer dit. Den ældste av disse hadde alt fundet sted omkr. aar 800 f. Kr. eller mulig endda tidligere. Den keltiske folkegren som da indvandret, var goidelerne. Fra dem stammer de nuværende irer, høilænderne i Skotland og den nu næsten utdøde keltisktalende befolkning paa Man. Siden kom det omkr. 400 f. Kr. en ny indvandring av briter. De kom ikke til Irland, men bare til Britannien. Dér fordrev de goidelerne og gjorde sig til herrer over Britannien og den største del av Alba (Skotland). Vi kan i stedsnavn følge sporene av dem saa langt nord som til Aberdeen, hvor første led *aber-* betyr »elvemunding« og er samme ord som gælisk *inver* som vi har i Inverness. Fra de gamle briter stammer kymrerne i Wales og bretonerne i Bretagne. Endelig foregik det senere en ny indvandring av belger fra det nuværende Belgien og Holland. Denne indvandring maa være foregaat temmelig sent siden mindet derom endda paa Cæsars tid var levende.[1] Mac Neill fremhæver, visselig med rette, at belgerne var sterkt opblandet med germaner og at deres indvandring maa ha strakt sig helt til kysterne av Irland. Geografen Ptolemæus (omkr. 150 e. Kr.) opfører nemlig ved østkysten av Irland flere stammer som vi finder igjen dels i Britannien og dels ved sydkysten av Nordsjøen (s. 57). Den herskende teori om kelternes indvandring til de britiske øer er bl. a. fremstillet av d'Arbois de Jubainville i »*Les Celtes depuis les temps les plus anciens jusqu'en l'an 100 avant notre ère*« (Paris 1904). D'Arbois de Jubainville lægger især vægt paa sproget. Den ældste indvandring er, sier han, foregaat paa et tidspunkt da kelterne alt var begyndt at skille sig ut fra grækerne og de italiske folk. De hadde nemlig mistet *p* i fremlyd og mellem vokaler. Det heter saaledes paa græsk *παρά*, paa lat. *prae* »ved siden av, foran«, men paa irsk *air*, *ar* og i gallisk og bretonsk *ar*. Derimot hadde kelterne da de første gang indvandret til de britiske øer, endda ikke forandret indoeuropæisk *q* i fremlyd til *p*, slik som de andre kelter siden gjorde. De sagde *quenno-s* »hode« som paa irsk eller goidelisk er blit til *cenn* med guttural, og ikke *penno-s* som kelterne paa fastlandet og briterne sagde; i gallisk heter nemlig »hode« *pen* og i bretonsk *penn*. Desuten fremhæver d'Arbois de Jubainville

[1] De bello Gallico V c. 12.

(efter S. Reinach) at i de homeriske digte (omkr. 800 f. Kr.) kaldes »tin« κασσίτερος som er et keltisk ord. Det har rimeligvis navn efter det sted som tinnet kom fra, nemlig fra Britannien, det eneste sted i Europa der tinnet forekommer i større mængde. Grækerne (tidligst Herodot) kaldte ogsaa senere de britiske øer for Kassiteriderne. Vi tør da tro at tinnet har faat navn paa samme vis som »kopper« som kommer av lat. *cupreus* som igjen er avledet av *Κύπρος*, lat. *Cuprus*, det gamle navn paa øen Cypern, og »bronze« som kommer av *Brundusium*, nu Brindisi i Syditalien. Efter min mening var det netop tinnet som først lokket kelterne over til Britannien. Kelterne lærte før noget andet folk nord for Alperne bronsen at kjende. De hadde herredømme over de største vandveier i Mellemeuropa, Rhinen og Donau. Handelsveiene fulgte fra de ældste tider disse elvers løp og gjorde derved kelterne til et handelsfolk som tidlig kom i forbindelse med fremmede folkeslag. Bronsen gjorde dem til et erobrerfolk som stenaldersfolkene ikke kunde holde stand mot. Trangen til metaller var ogsaa grunden til flere av kelternes andre vandringer. De kom rimeligvis alt omkr. 600 f. Kr. til den iberiske halvø. Vi kan tydelig følge indvandringsveien. Den gik gjennem det sydvestlige Frankrike til det nordvestlige Spanien og Portugal. Kelterne hadde ikke først sat sig i besiddelse av de mellemliggende landstrækninger. Men indvandringen gik like til den iberiske halvø og netop til den del av denne som særlig utmerker sig ved sin metalrikdom. Alt profeten Ezekiel (omkr. 580 f. Kr.) fortæller at fønikerne i Tyrus fra Gades, eller rettere fra den iberiske halvø fik sølv, jern, tin og bly.[1] Hvis det ikke var for at faa metaller, kan vi ikke skjønne hvorfor kelterne indvandret til den iberiske halvø tidligere end til Sydfrankrike. Alt i slutten av bronsealderen kom trolig kelterne ogsaa til Bøhmen som har navn efter den keltiske stamme Bojerne. Men ogsaa Bøhmen er rikt paa tin, jernmalm og andre metaller, det siger selve navnet *Erzgebirge* »malmbergene« (mellem Bøhmen og Sachsen). Visselig gir heller ikke denne indvandringsteori svar paa alle spørgsmaal. Den forklarer ikke hvorfor vi ikke i Britannien finder spor av denne

[1] Jfr. det utmerkede arbeide av J. Déchelette, Manuel d'archéologie celtique et gallo-romaine II, 95.

Digitized by Google

ældste goideliske indvandring, men bare av den indvandring som paa 400- og 500-tallet f. Kr. foregik til vestkysten av England og Skotland. Ett spor er der dog mulig. Ptolemæus sætter ved det sydøstlige hjørne av Irland en stamme ved navn Brigantes. Samme navn finder vi ogsaa i Britannien, der briganterne i det første aarh. e. Kr. hadde et mægtig rike i det nuværende Yorkshire. De belgiske kolonier i Britannien laa paa sydkysten og synes ikke at ha naadd længer end til Themsen og Bristolkanalen. Briganterne maa derfor være indvandret tidligere og da er det mulig at de er levninger av de ældste goideliske indvandrere som siden hadde antat briternes sprog.

Mac Neill søker at vise at kelterne først er kommet til de britiske øer i jernalderen, da de hadde sin stortid og foretok sine store vandringer til Italien, Balkanhalvøen og Lilleasien. Han mener at vi ikke maa lægge for stor vægt paa at goidelerne har bevaret indogermansk *q* i fremlyd, mens briterne og gallerne ikke har det. Men sprogforskerne er samstemmig av en anden mening. Saaledes siger Holger Pedersen, en av de første kjendere av de keltiske sprog: »Men Goidelisk (Irsk) maa under alle Omstændigheder meget tidligt have skilt sig ud fra de øvrige keltiske Dialekter, baade dem i Britannien og dem paa Fastlandet. Og da Udskillelsen maa have fundet Sted i Goidelernes afsondrede Boliger, maa de selvsagt meget tidligt (man gætter: før Aar 800 f. Kr.) have været tilstede der[1]«. Mac Neill fremhæver ogsaa (s. 51) efter Coffly (»*Bronze Age in Ireland*«, 5) at det ikke er noget bestemt skille mellem de forskjellige avsnit av bronsealderen i Irland. Men han maa dog indrømme at det ogsaa i Storbritannien og Irland findes saker av Hallstadt-typen — den keltiske yngste bronsealder og ældste jernalder kaldes som bekjendt Hallstadt-tiden, efter en plass i Øvre Østrike der de vigtigste fund er gjort. En kunde kanske med Heinrich Zimmer i sin avhandling »*Auf welchem Wege kamen die Goidelen vom Kontinent nach Irland?*« (Abhandlungen der königl. preuss. Akademie der Wissenschaften vom Jahre 1912), som Mac Neill merkelig nok ikke nævner, si at goidelerne er indvandret til Irland ikke fra Britannien, men fra Vestfrankrike og at de har

---

[1] Irland, redigeret av Kai Friis-Møller, 101 f.

Digitized by Google

fulgt den ældgamle handelsvei fra mundingen av Loire til Irland. Zimmer polemiserer i denne avhandling skarpt mot John Rhys i hans bekjendte verk »*Celtic Britain*« og beviser, synes det mig, at vi ikke nu har nogen spor av en goidelisk urbefolkning i nogen del av Storbritannien der Rhys sætter dem. Men det er ogsaa en stor hake ved Zimmers indvandringsteori. Den forutsætter at goidelerne alt i gammel tid bodde i det vestlige Frankrike, og det er der ingen spor til. Før det kommer nye og sterkere beviser, bør vi derfor, tror jeg, holde fast ved den almindelig anerkjendte indvandringsteori. Derimot har Mac Neill uimotsigelig ret naar han (s. 153 f.) mener at det at kelterne tidligere end andre folk nord for Alperne lærte at bruke jernet, er grunden til deres store utbredelse paa 400- og 300-tallet f. Kr.

I 3die kapitel av sin bok taler Mac Neill om den førkeltiske befolkning i Irland. Dette kapitel indeholder især meget nyt og interessant. Forfatteren fremhæver at endda i de første aarhundreder av vor tidsregning var befolkningen i Irland meget blandet. Goidelerne sat som herrer over hele øen, men den oprindelige, uariske befolkning var endda ikke smeltet sammen med erobrerne, den utgjorde en undertvunget og foragtet rase som svarte skat til sine keltiske herrer og hadde sin egen organisation. Mac Neill gjør det sandsynlig at urindvaanerne var inddelt i kaster efter den syssel de drev. Han fremhæver videre at det er forskjellige navn paa dem. Det almindeligste er *Chruithni* som svarer til lat. *Picti*. Navnet *Chruithni* betyr efter Zimmer »de tatoverte, d[1] malede« og *Picti* (av lat. *pictus*) er en oversættelse derav.e *Chruithni* svarer ogsaa, som Mac Neill fremhæver, til *Pretani* som er det ældste navn paa indbyggerne paa de britiske øer. Disse kaldes fra Pytheas av hos grækerne *αἱ Πρετανικαὶ νῆσοι*. Først fra Cæsars tid av heter det *Britannia* og indbyggerne kaldes *Brittones*. Mac Neill nævner derimot ikke hvad Zimmer har paavist, nemlig at urindbyggerne blev kaldt saa fordi de gik nakne og tatoverte eller malte sig, det bl. a. Cæsar fortæller om. — Endda paa Dio Cassius's tid (200 e. Kr.) gik kaledonierne i Skotland uten klær. — Derimot kald te

[1] H. Zimmer, Über alte Handelsverbindungen Westgalliens mit Irland, 3. A. (Abh. der k. preuss. Ak. der Wissenschaften 1909), S. 553 Anm.

Digitized by Google

de keltiske erobrere i Britannien sig for briter fordi de brukte klær. Navnet briter hænger, som Zimmer har vist, sammen med kymrisk *brethyn* og irsk *breit*, en slags vadmel, og betyr saaledes »de paaklædte« i motsætning til de nakne, blaamalte pikter. Jeg kan nævne at wieneren Julius Pokorny mener at navnet kelter (*Κέλται* eller *Κελτοὶ* paa græsk) hænger sammen med gl.irsk *celt* »kappe, mantel«, som det skotske *kilt* er en forvanskning av.[1] Dette navn skulde saaledes ogsaa bety »de paaklædte« i motsætning til de halvnakne stammer som kelterne bodde sammen med.

Især i Ulster var pikterne saa sent som i den ældste kristne tid talrike og nævnes endda paa 700-tallet. Hvilken rase pikterne tilhørte, prøver heller ikke Mac Neill at avgjøre, og forskningen vil næppe nogensinde her komme til sikre resultater. Pikterne har vistnok tidlig baade i Storbritannien og Irland antat erobrernes keltiske sprog. Derimot fremhæver Mac Neill at urbefolkningen i de forskjellige deler av Irland ogsaa blir kaldt med mange andre navn; mellem disse nævner han særlig iverer eller iverner. Derav kommer bl. a. navnet Erin. Romerne gjorde, viser forfatteren, navnet iverner om til *Hiberni* »de vinterlige« og kaldte øen *Hibernia*. Høist interessant er ogsaa sammenstillingen mellem navnene iverer i Irland og iberer i Spanien. Det er fristende at tro at begge har utgjort rester av en folkeæt som har befolket vor verdensdel før de ariske folk bredte sig over Europa, og som baskerne skulde være de sisste rester av. Men sikkert er jo dette langtfra, og Mac Neill advarer selv mot alle vidtgaaende slutninger. Saa meget synes ialfald visst at det før kelternes indvandring paa de britiske øer bodde en uarisk urbefolkning der. Derimot synes det mig underlig at forfatteren i kap V »*Pre-Christian Ireland*« gaar utenom den merkelige kjendsgjerning at polyandri eller kvindefællesskap synes at ha hersket baade i Storbritannien og Irland. Han sier (s. 147): »Once more, let it be said that tradition is old enough and history reaches for enough back to assure that cannibalism, like promiscuous polygamy, was no custom of the inhabitants of Ireland or of Britain in the fourth century of the Christian

[1] Cormac's Glossary, transl. and annotated by John O'Donovan, ed. by Whitley Stokes (Calcutta 1868), p. 47.

Digitized by Google

era.« Den hellige Hieronymus's beretning om menneskeætere hos en britisk eller gælisk stamme er visselig tvilsom. Men polyandri er netop det som skiller indbyggerne paa de britiske øer fra andre ariske folk, og som gjør at vi maa tro at det har bodd en uarisk urbefolkning der og at de keltiske erobrere har antat dennes sæder.

Cæsar sier: »Alle Britannere maler sig med Saften af Vaidplanten, der giver en mørkeblaa Farve, hvorved de i Slaget bliver endnu frygteligere at se til. De bærer Haaret langt og rager hele Legemet med Undtagelse af Hovedet og Overlæben. De er ti til tolv Mænd fælles om deres Hustruer, mest Brødre sammen med Brødre og Fædre med Sønner; men de Børn der fødes af disse Kvinder, regnes for den Mands, til hvem de først er blevet fort som Jomfruer[1]».

Engelske forskere mener at denne uhyggelige skildring av briternes sæder er en av de mange skipperskrøner som selv alvorlige folk i oldtiden og middelalderen tok for god vare.[2] Men dertil er at svare at vi finder den samme skildring hos grækeren Dio Cassius som skrev sin romerske historie (*Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία*) omkr. 220 e. Kr. og var konsul for anden gang i 229 og saaledes nøie kjendte Septimius Severus's krigstog i Britannien. Dio Cassius fortæller (bok 76): »Det er hos britannerne to meget store stammer, kaledonierne og meaterne . . . . . . Meaterne bor meget nær muren (ɔ: Hadrians mur) som deler øen i to; kaledonierne bor bak dem. . . . . . . De lever sit liv i telter ganske nakne og uten fotbeklædning, bruker kvinder i fællesskap og opdrar alle barn som blir født dem (*Διαιτῶνται δὲ ἐν σκηναῖς γυμνοὶ καὶ ανυπόδετοι, ταῖς γυναξὶν ἐπικοίνοις χρώμενοι καὶ τὰ γεννώμενα πάντα ἐκτρέφοντες*)[3]«. Dio Cassius fortæller videre at da Septimius Severus og Julia Domna,

[1] Caius Julius Cæsar, Gallerkrigen, overs. af Joh. B. Koch (udg. af Selskabet for historiske Kildeskrifters Oversættelse), 164 (l. V c. 14).

[2] The Political History of England, vol. I (to 1066), by Thomas Hodgkin, p. 20.

[3] De sisste bøker av Dio Cassius's Historie er bare bevaret i utdrag hos Johannes Xifilinos, bl. a. trykt i »Extraits des auteurs concernants la géographie et l'histoire des Gaules«, par Edm. Cougny, t. V (Société de l'histoire de France t. 225), p. 40 f.

Digitized by Google

hans anden hustru, holdt hof i Eburacum (York), kom det til hoffet en kaledonierhøvding ved navn Argentokoksos og hans hustru. Keiserinden foreholdt denne hendes løse sæder. Men hun svaret: »Vi tilfredsstiller meget bedre naturens krav end Dere romere. For vi blander os aapenlyst med de bedste; men Dere driver i løndom utukt med de usleste[1]«.

De her nævnte eksempler er visselig bare hentet fra Storbritannien. Men de samme sæder maa ogsaa i begyndelsen av vor tidsregning ha raadet i Irland. Det har Heinrich Zimmer vist i sin merkelige avhandling »*Der kulturgeschichtliche Hintergrund in den Erzählungen der alten irischen Heldensage*« (Sitzungsberichte der königl. preussischen Akademie der Wissenschaften 1911, IX). De ældste irske heltesagn er nedskrevet i kristen tid, tidligst paa 600-tallet. Men de helter de fortæller om, levet ved Kristi tider. Det gir os billedet av en helt anden moral end den som nogensinde har hersket hos de ariske folk. Selv gifte dronninger gir sig uten at det vækker anstøt, hen til andre mænd og tilbyr dem, som en av dem sier, »die Freundschaft meines eigenen Oberschenkels«. Dronning Medb av Connaught har aldrig, sier hun, været »uten en mand i skyggen av den andre« (ɔ: uten legitime elskere ved siden av manden). Dette har hun ret til, fordi hun selv har betalt morgengave til sin mand. Zimmer viser ogsaa at i den ældste irske heltesaga er det kvinderne som forfører mændene og løper bort med dem, og ikke omvendt. Om flere av de ypperste sagnhelter fortælles ogsaa at de er avlet i blodskam. Om blodskam som noget ikke ualmindelig fortælles det ogsaa i den yngre sagnkreds om Finn og desin.[2] Jeg kan ikke skjønne andet end at Zimmer har ret naar han mener at dette har sin grund i at matriarkatet raadet i det samfund, som heltesagnet skildrer, like ens som i Britannien. Men matriar-

---

[1] Sammesteds, s. 46 f.

[2] Kuno Meyer, Fianaigecht, Being a Collection of Hitherto Inedited Irish Poems and Tales Relating to Finn and His Fiana, With an English Translation (Royal Irish Academy. Todd Lecture Series, vol. XVI), p. XII. Kuno Meyer mener ogsaa at Zimmer har ret i sin mening at polyandri i oldtiden raadet paa de britiske øer, An Cŭnōg, Ein altirisches Gedicht an eine Syneisakte (Silzungsberichte der königl. preuss. Akademie der Wissenschaften 1918, XIX), S. 370.

Digitized by Google

katet, morsretten, var ukjendt hos de ariske folk. Briterne eller irerne maa ha optat denne skik fra den uariske urbefolkning.

Av stor interesse er ogsaa Mac Neills skildring av irerne paa 300- og 400-tallet av vor tidsregning, da de var en krigersk nation som stadig gjorde herjetog over til Britannien, ja endog, synes det, til Europas fastland, denne tid som gjenspeiles i heltesagnene om Finn og hans *fiana*. Disse *fiana* (derav kommer navnet fenier) var mænd som hadde krig som sit yrke. De blev i utlandet kaldt skoter (lat. *Scoti*). Dette navn blev ogsaa de irer kaldt med som i slutten av 400-tallet grundet et rike paa Hebriderne og i det vestlige Alba, dette rike som siden blev forenet med Pikterriket og blev til det rike som siden er blit kaldt Skotland. Mac Neill viser bl. a. (s. 144 ff.) at navnet skoter betyr en røver som gjør hurtige indfald. Meget nyt bringer ogsaa kap. VI »*Introduction of Christianity and Letters*«. Forfatteren er enig med Zimmer i at det alt før Patrick var kristendom, ja trolig endog biskoper i Irland. Derimot vaager han ikke at avgjøre om Pelagius som fornægtet arvesynden, var irer eller briter, og han tilskriver Patricks virke større betydning end Zimmer. Han mener at det var Patrick som fik irerne til at høre op med den grusomme skik at sælge krigsfanger i trældom til utlandet og som gjorde dem til det fredsommelige folk som Beda med beundring taler om. Desværre fortæller han ikke mere utførlig om den irske kirke og dens underlige ordning i den ældste tid. Den irske kirke var, som bekjendt, en klosterkirke. Abbeden var ikke bare forstander for klosteret, men det kirkelige overhode for sit distrikt. Han utførte ofte selv en biskops forretninger. Ofte hadde han ogsaa ved sin side én eller flere biskoper som dog var hans underordnede. Biskoper som overhoder for kirken var ukjendte; i gamle irske skrifter kaldes paven »abbed i Rom«. Heller ikke kommer Mac Neill ind paa spørsmaalet om mulig forbindelse mellem de irske klostre og ældre hedenske druidesamfund. Det er, som bekjendt, A. Bertrand som i sit interessante verk »*La religion des Gaulois*« har søkt at paavise at naar Irland og siden Skotland blir fyldt med store klostre, som var mittpunkter for aandelig og videnskapelig liv, paa en tid da det ikke fandtes klostre i Britannien og Gallien, da var grunden at de efterfulgte he-

Digitized by Google

denske druidesamfund som blev omdannet til kristne munkesamfund. Alt det vi vet om druiderne fra oldtiden synes at vise at de var paavirket av græsk filosofi og selv drev videnskapelige studier, samtidig med at de paa halvt barbariske folks vis gav sig av med magi og troldomskunster.[1] Bertrand fremdrar dog ikke mange beviser for sin hypotese. Men den har likevel adskillig for sig. Jeg kan nævne et eksempel fra de irske nonnesamfund som synes at vise sammenhæng mellem kristendom og hedenskap. Nonnevæsenet i Irland skal være organisert av den hellige Brigit eller Brigida som skal være død omkr. 523. Men i legenden om hende er der en mængde overnaturlige drag. De er enten overført paa hende fra den hedenske gudinde av samme navn, »Brigit the female sage, or woman of wisdom, i. e. Brigit the goddess whom poets adored« som det heter i Cormacs »Glossar« (fra 800-tallet)[2], eller ogsaa er gudinden Brigit i kristen tid gjort om til en kvindelig helgen. Hun blev, fortæller legenden, opfostret i klosteret i Kildare, og dér underholdt nonnerne til minde om hende en evig ild, den saakaldte St. Brigidaild; denne skik som blev misbrukt til megen overtro blev først avskaffet i 1220[3]. Jeg skulde tro at Brigidailden er en gammel hedensk skik og at den mulig fra først av hørte hjemme i et hedensk præstindesamfund som siden blev omdannet til et nonnesamfund.[4] Kristendommen blev i Irland ikke indført ved magtbud, og hedenskapet blev aldrig forfulgt. Derfor vedblev ogsaa hedenskap og kristendom i Irland længere end de fleste andre steder at leve fredelig ved siden av hverandre. Kuno Meyer har trykt »An Old Irish Prayer for Long Life« som mulig er fra 700-tallet.[5] Ved siden av Kristus og den Hellig Aand paakalder det »de syv døtre av havet« (*secht n-ingen trethan*) som i irsk gudetro spiller en liknende rolle som nornerne i den norrøne, og andre hedenske guddomme. Slaget ved Clontarf i 1014 er

---

[1] Jfr. Dobtin, Manuel de l'antiquité celtique, 268—295.
[2] The Glossary of Cormac, p. 23.
[3] Se artikelen Brigida i »Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche« III, 406.
[4] At irerne ogsaa hadde præstinder, vet vi fra flere kilder.
[5] A Miscellany, Presented to J. M. Mackay, L. L. D. 1911. S. 226—232.

Digitized by Google

skildret i et gammelt skrift som efter de flestes mening er fra 1000-tallet[1]. Dér fortælles det bl. a. (kap. 98) at til Murchad, Brians søn, kommer like forut for kampen høvdingen Dunlang O hArtugan. Murchad spør hvor han har været saa længe. Dunlang svarer at han har været i ungdomslandet hvor det er »liv uten død, uten kulde, uten tørst, uten sult, uten alderdom«. I selve skildringen av kampen (k. 99) heter det at krigsgudinden i en skikkelse av en ravn (Badb)[2], mørk og skræmmelig svæver over kjæmperne omgit av hele hæren av dæmoner i luften og paa jorden og flokken av underjordiske. Brian selv fortæller (k. 113) at natten forut for striden blev han gjæstet av Aibhell fra Craig Liath, hans æts *bannshee* eller fylgje, som varslet hans død. I Irland hændte ogsaa det underlige at paa 800-tallet forlot mange irer kristendommen, sluttet sig til vikingerne og antok deres tro. Det var de saakaldte Gall-Gaedhil eller »viking-irer« som de irske aarbøker fortæller saa meget om. Jeg kan ikke skjønne andet end at disse »viking-irer« især maa ha tilhørt de laveste lag av samfundet der hedenskapet hadde sterke røtter. Paa den vis forklares det ogsaa at det er spor til at nordmændene i Irland har kjendt til irsk hedenskap. Utenfor det sydvestlige hjørne av Irland i grevskapet Kerry ligger øen Dursey. Foran den er det tre smaa øer som nu blir kaldt Bull, Cow og Calf, like ens som vi utenfor vor hovedstad har Malmøen og Malmøkalven. Dursey er engelsk omændring av et ældre *Þórsey*. Det kan synes underlig at denne øen har faat navn efter guden Tor. Men Tor var den gud som nordmændene i Irland fortrinsvis dyrket. Paa alteret i gudehovet i Dublin laa en ring som var viet til Tor, utenfor Dublin laa »Tors skog« og indbyggerne i Dublin blir i et irsk kvad fra 900-tallet kaldt »Tors folk« (*Muinter Tomair*)[3]. Nordmændene i Dublin utledet med andre ord sin æt fra Tor. Men dette forklarer hvorfor øen i Kerry der vi har mange nordiske minder, er blit til Torsø. Den kaldes nemlig paa irsk *Teach Duinn* »Donns hus«. Donn er ifølge

[1] Cogadh Gaedhel re Gallaibh. The War of the Gaedhil with the Gaill, ed. by J. H. Todd. (Rerum Britannicarum medii aevi scriptores.) London 1867.

[2] Badb betyr baade ravn og navn paa krigsgudinden.

[3] C. Marstrander, Thór en Irlande, Revue Celtique vol. XXXVI p. 246.

Digitized by Google

Kuno Meyer en gammel dødsgud. Til hans hus kom de døde, men han blev ogsaa anset for stamfar til folket (»den Ahnherrn des Volkes und den Beherrscher des Totenreiches«) og svarer til den galliske *Dis pater* som efter Cæsar (*De bello Gallico*) forenet begge roller. Kuno Meyer har paavist at Donn var vel kjendt av de irske skalder paa 800-tallet; navnet *Teach Duinn* brukes den dag idag av den irsk-talende befolkning.[1] Jeg kan ikke skjønne andet end at vore forfædre i Irland paa 800- eller 900-tallet maa ha hørt om guden Donn og sammenlignet ham med Tor og at de av den grund har oversat »Donns hus« med »Tors ø«.

Meget interessant særlig for norske læsere er kap. VII »The Irish kingdom in Scotland« hvor forfatteren paaviser at gælisk ialfald ved offentlige leiligheter blev brukt ved det skotske kongehof under Alexander VI (1249—85) og at Suderøerne holdt sig som underkongedømme helt til aar 1499, da Evin Mac Domhnell, »konge og de fremmedes øer«, som den irske krønike kalder ham, den sisste av Sumarlides æt, blev fanget av Jakob IV og hængt sammen med sin søn og sønnesøn. I de følgende kapitler »Ireland's golden age«, »The Struggle with the Norsemen«, »Medieval Irish Institutions«, »The Norman Conquest« og »The Irish Rally« skildrer forfatteren Irlands skiftende skjæbne i de gyldne aarhundreder fra Patrick og til omkr. aar 800, vikingefærderne til Irland, den anglo-normanniske erobring i anden halvdel av 1100-tallet og Irlands historie i de sisste aarhundreder av middelalderen. Ogsaa disse avsnit indeholder særdeles meget nyt og interessant. I avsnittet om »Irlands gyldne tid« vil jeg særlig fremhæve skildringen av arvefølgereglerne i de irske kongeriker, der kongedømmet like ens som i Norge var hele ættens odel og alle ætlinger av en konge var valgbare. Naar en konge døde, blev hans efterfølger utropt paa et ting der hele klanen møtte, eller naar det var en overkonge som skulde vælges, overhoderne for de forskjellige klaner. *Gairm-rig* »kongerop« er det tekniske uttryk for hvordan kongen blev valgt eller rettere utropt. — Vi har en interessant skildring av hvordan kongevalget foregik i den ellers romantiske saga om Cellachan av Cashel.[2] Like ens som i Norge saaledes

[1] Kuno Meyer, Der irische Totengott und die Toteninsel, Sitzungsberichte der kön. preuss. Ak. der Wissenschaften 1919, XXXII.
[2] The Victorious Career of Cellachan of Cashel, kap. 7.

var ogsaa, som Mac Neill fremhæver, tronfølgeloven en ulykke for Irland og førte til stadige stridigheter mellem de forskjellige prætendenter. Norske læsere vil med særlig interesse læse kapitlet om »Striden med Nordmændene«. Forfatteren vet at skjelne mellem nordmænd og dansker og fremhæver rigtig den rolle som nordmændene har spillet i Irland, at vikingerikerne og -nybygderne dér i hovedsaken er norske. Jeg tror ogsaa han har ret naar han (s. 265) sier at nordmændene i Irland alt paa 900-tallet begyndte at bli kristne og at »the Norse settlements in Ireland became part of the Irish body politic«. Han fremhæver ogsaa med rette (s. 273) at efter slaget ved Clontarf (1014) blev nybygderne i Dublin, Oxford, Wexford, Water og Limerick (han kunde ogsaa ha tilføiet Cork[1]) »a domestic factor in the life of Ireland«. »Intermarriage with the Irish was quite common. We find Norse names in Irish families and Irish names in Norse families, and a considerable number of Norse words became at home in the Irish language. A new element, the commercial life of towns, was introduced by these colonies.« Det er sjelden hos utenlandske historikere at finde en saa rigtig og klar skildring av vikingefærderne. Det eneste jeg savner er nogen ord om deres historiske betydning for Irland. Irerne seiret ved Clontarf. Men kong Brian, deres fører, faldt. Han hadde søkt at gjøre Irland sterkt og samlet.[2] Nu begyndte søndringen og ufreden paany. Vikingetogene til Irland ophørte efter denne tid. Men irerne var ikke sterke nok til at ta Dublin, og de norrøne riker vedblev at bestaa og blev den bro som kom til binde Irland og England sammen. Likeens som i Wales og Strathclyde var det de norrøne vikingenybygder i Irland som banet vei for den anglonormanniske erobring. Efter slaget ved Clontarf ophørte asatroen at være statsreligion i Dublin og austmændene vedkjendte sig offentlig til kristendommen. Men de sluttet sig ikke til den irske kirke og anerkjendte ikke som det øvrige Irland abbedbiskopen i Armagh som sit geistlige overhode, men derimot erkebiskopen i Canterbury. Det hænger mulig sammen med

[1] Cork utgjorde en forbundsfristat omtrent som Femborgene i England.

[2] Forfatteren gir en ypperlig skildring av Brian Borumhas virke.

Digitized by Google

at de en tid hyldet Knut den mægtige som sin overherre. Da jarl Strongbow i 1169 kom til Irland og begyndte erobringen av øen, rettet han sit første angrep paa Waterford og derefter paa Dublin. Ogsaa siden gjorde austmændene den kraftigste motstand mot engelskmændene. Den flaate Cork hadde utrustet, blev slaat i 1173 og Limerick faldt først i 1175. Men efterat austmændene haddde bøiet sig for den engelske konge, fik de beholde sine gamle rettigheter og som før leve under sine egne love og blev i motsætning til irerne regnet for fuldfrie og behandlet som likemænd av englænderne. De blev derfor snart den besste støtte for det engelske vælde i Irland og dette kom, som bekjendt, i middelalderen ikke til at strække sig stort utenfor de gamle norrøne byer og nybygder fra Drogheda av og sydover langs øst- og sydkysten av Irland. Skildringen av de irske institutioner i middelalderen former sig, som forfatteren selv (s. 354) indrømmer, delvis som en apologi. Han søker og med adskillig ret, synes det mig, at vise at det ikke var saa stor forskjel, som engelske forfattere mener det var, mellem Irland og det øvrige Vesteuropa i middelalderen. Forholdene maa ha været omtrent som i Norge i middelalderen. Tinget var like ens som hos os mittpunktet i stammens liv. Ved de store ting maa det ha gaat livlig for sig omtrent som paa Altinget paa Island. Forfatteren polemiserer ogsaa (s. 318 ff.), og vistnok med god grund, mot de forfattere som mener at Irland stod tilbake i retsutvikling og at samfundet ikke hadde nogen midler til at eksekvere sine domme. Det vanlige synes at ha været at kongerne og stammehøvdingerne dømte. Sandsynligvis kunde ogsaa tinget og forsamlingen (gl. *com-dál* egt. »sammenkomst«) like ens som hos de gamle gallere dømme. Misopfatningen har sin grund i at kongerne ved sin side hadde lovkyndige mænd, de saak. *brehons*[1]. De var raadgivere for de stridende parter, men kunde ogsaa selv dømme. I saa tilfælde var det naturligvis frivillig om folk vilde underkaste sig deres dom; men deres domstoler var likevel en fast institution. At disse brehons ikke kan ha været daarlige dommere, ser vi av Cormacs Glossar (p. 76) som forklarer ordet *fasach* paa følgende maate: »The brehon produces a precedent for every case in which he adjudicates i. e. a case similar to another;

[1] De minder om lagmændene i Norge før Sverres tid.

Digitized by Google

and he afterwards repeats the sentence which wise brehons had passed upon it.« Mac Neill sammeligner det med utviklingen av den romerske lov.

De fleste forfattere fremstiller det som om klanvæsenet — »the tribal system« kalder enkelte det — i gamle dager raadet i Irland. Dette mener Mac Neill er urigtig. Han har visselig ret i at det i mange skildringer av det irske samfund er uhyrligheter og overdrivelser og at klanerne eller stammerne i virkeligheten var sammensat av høist forskjellige elementer, efterkommere av urindvaanere og av goideler blandet mellem hverandre. Likevel kan jeg ikke skjønne andet end at forfatteren her overdriver sin apologi. Vi har visselig spor til klanvæsen baade i Norge og hos de andre germanske folk. Men hos dem blev det tidligere overvundet. I Irland vandt det derimot øket styrke efterat irerne omkr. 500—600 e. Kr. var smeltet sammen til ett folk. Da trodde, saavidt jeg kan skjønne, alle medlemmerne av stammen at de var bundet sammen ved blodets baand og stammet fra en fælles stamfar. Det viser selve ordet »klan« (gl.irsk *cland*) som betyr »samlingen av efterkommere« (»Nachkommenschaft« oversætter Windisch det[1]). De fleste stammenavn er jo ogsaa sammensat av *Ui* (flertal av *ua* »sønnesøn, efterkommer«) og et mandsnavn. Saaledes betyr *Ui Maine* »efterkommerne av Maine«. Forfatteren har visselig ret i at denne stammes blod var meget blandet. Men navnet viser likevel at dens medlemmer i tidens løp var kommet til at se paa hverandre som blodsfrænder. Selv austmændene og mange anglonormanniske adelsætter gik jo op i det irske klansystem. Men det viser netop dets styrke. Jeg kan ikke skjønne andet end at klanvæsenet var en av hovedgrundene til Irlands vanmagt baade like overfor vikingerne og overfor engelskmændene. Selv mener forfatteren at ulykkerne kom av at det var stormændene som styret i Irland og de var mere ættestolte end i noget andet land i Europa. Til slutning maa jeg nævne det sisste kapitel som fortæller om hvordan irerne litt efter litt kom til kræfter igjen og ved at indkalde leietropper fra Hebriderne og Skotland organiserte sin motstand saa englænderne først i slutningen av Elisabeths dager begyndte den virkelige erobring av Irland.

[1] Ordbok til »Altirische Texte«, S. 425.

Digitized by Google

Jeg er i det foregaaende kommet altfor langt utenfor rammen av en egentlig anmeldelse. Mac Neills bok vækker tanker og ægger ofte til motsigelse. Men den lar os mere end noget tidligere verk se utviklingsgangen i irsk historie og skjønne Irlands skiftende skjæbne ned gjennem tiderne.

Alexander Bugge.

SMÅ MELDINGER.

Jeg tenker det er mange flere enn jeg som med glede minnes en liten artikel av professor *Eli F. Heckscher* i svensk Historisk Tidskrift for 1920 om «Historia och nationalekonomi». Hovedformålet med denne artikelen var å vise at det trengs økonomisk tenkning for å kunne behandle økonomisk historie, og peke på hvorledes den økonomiske metoden skilte sig fra den historiske. Det var ikke mange som kunde sie dette med større myndighet enn netop Heckscher; han hadde da halvannet år i forveien i sin ypperlige bok «Kontinentalsystemet» (som nu nylig har hatt den fortjente ære å komme ut i engelsk oversettelse) gitt et fremragende bevis på hvad virkelig økonomisk tenkning formår i forbund med grundig historisk forskning. Nu har han omarbeidd og utvidet artikelen fra 1920 og satt den som program for en hel rekke mindre undersøkelser samlet i en bok *(Ekonomi och historia*, Albert Bonniers förlag, 1922). Vi leser dem alle med fornøielse og utbytte; de er udmerket egnet til å vekke spørsmål og tvinge til eftertanke. En undersøkelse som den «Om orsakerna till ekonomiska olikheter» fører uvilkårlig en norsk historiker til å overveie pånytt hvad årsakene var til Noregs nedgang i slutten av middelalderen. Den lille avhandlingen «Naturahushållning» fører direkte inn i spørsmålet om den moderne stats dannelse, og vanskelighetene for statens virksomhet fremlyser klart av avhandlingen om «De europeiska staternas finanser på Karl XII:s tid». Fire avhandlinger har sitt emne fra svensk økonomisk politikk fra 17de til 19de århundre og kaster et skarpt lys over betydningen av statens inngripen i det økonomiske liv, både åndelig og økonomisk; vi får både se den

sosiale bakgrunn for de skiftende tiders økonomiske opfatning og statens faktiske maktløshet overfor økonomiske lover; avhandlingen om Alingsås, som før har stått i svensk Hist. Tidskr., gir et eiendommelig innblikk i årsakene til at merkantilismens statsbeskyttede industri nådde så dårlige resultater. Den siste avhandlingen, om de franske assignaters innløsning i revolusjonstiden, inneholder lærerike bemerkninger om hvorfor papirpengene i eldre tid, liksom den dårlige mynt i middelalderen, sank så fort i kurs. I det hele gir boken usedvanlig megen lærdom; den fremmer i høi grad sund historisk tenkning.

H. K.

Den såkalte legendariske saga om Olav den Hellige, som (Keyser og) Unger utgav i 1849, er blitt utgitt pånytt av *Oscar Albert Johnsen (Olafs saga hins helga.* Efter pergamenthaandskrift i Uppsala Universitetsbibliotek, Delagardieske samling nr. 8 II. Utgit av den Norske Historiske Kildeskriftkommission. 1922). Den nye utgaven var påkrevd, ikke bare fordi den gamle for lenge siden var utsolgt, men også fordi den ikke tilfredsstillet vår tids økede krav til håndskriftmessig nøiaktighet. Uten å ha hatt nogen adgang til selvstendig kontrol tør jeg gå ut fra at Johnsens utgave er så nøiaktig som det er mulig å få den; den har gjennemgått ikke bare utgiverens, men også professor Hægstads korrektur. En kuriositet er det at utgiveren har funnet det nødvendig å la alle utgavens i'er bli trykt uten prikk, fordi håndskriftet er fra en tid da prikk enda ikke var i bruk. Slikt er en misforståelse av en utgaves hensikt; den kan jo allikevel ikke gi noget billede av bokstavenes utseende i håndskriftet, og den skal ikke gå ut på å vanskeliggjøre lesningen, — et faksimile-avtrykk vilde meget bedre tjene begge disse opgaver. Det hadde vært fullt tilstrekkelig å la det være nevnt i håndskrift-beskrivelsen at i'ene oprinnelig var uten prikker.

Det er unødvendig her å peke på denne sagas betydning som kildeskrift. Utgiveren har i sin innledning gjort rede for håndskriftet og det vi kan vite om sagaens tilblivelse, særlig forholdet til den «elste saga» (representert av G. Storms «Otte Brudstykker»). (Et par navn er feiltrykt på s. XXIII; der står Buck og Hesse istedenfor Buck og Herre.) Hægstad har skrevet en særlig utgreiing om sproget i sagaen.

H. K.

Digitized by Google

«Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie» har i de siste årene fått utgitt i ny og tidsmessig form en del av de viktigste latinske kildeskrifter til dansk historie i middelalderen. I 1920 har *Ellen Jørgensen* utgitt *«Annales Danici medii ævi»* i et enkelt kvartbind, delvis med tekstene i parallelle spalter, og hun har innledet dem med en særdeles grei fremstilling av de forskjellige årbøkers tilblivelses- og overleveringshistorie. Så udmerket et arbeide som Langebeks utgave fra 1770-årene var for sin tid, så er det selvsagt at den nye utgaven i videnskapelig henseende betyr et vesentlig fremskridt, foruten at den gjør de danske annaler lettere tilgjengelige. Ellen Jørgensens arbeide er som sedvanlig preget av den ytterste nøiaktighet og pålitelighet.

M. Cl. Gertz, den fremragende kjenner av middelalderens latin, har i årene 1917—1922 fullført en ny utgave i to bind av *«Scriptores minores historiæ Danicæ»*. Det er danske krøniker helt fra 12te til 16de århundre som her er samlet, og både i tekstkritikken og i de filologiske innledninger er det nedlagt et omsiktsfullt, mønstergyldig arbeide, således som en kunde vente av den gamle mester. Med full rett har han medtatt et nederlandsk skrift fra 11te årh., Gesta Cnutonis regis, et fransk skrift fra 12te årh. om erkebisp Eskil og det norske skrift fra omkring 1200 som bærer tittelen «De profectione Danorum in Hierosolymam». Vi kan bare være takknemlige for et verk som dette, og vi må ønske at de gjenstående kildeskrifter fra den danske middelalder snart må kunne bli utgitt på samme udmerkede måte.

H. K.

Den velkjente hollandske filolog *R. C. Boer* har gitt oss en ny edda-utgave *(Die Edda.* Mit historisch-kritischem Commentar herausgegeben. I—II. Haarlem 1922), og det er meget mer enn bare en utgave; hele det 2dre bindet inneholder en utførlig kommentar til hvert eneste dikt for både sprog og innhold. Selve tekstbehandlingen griper tilbake til Sophus Bugges grunnleggende utgave av 1867; det er håndskriftenes tekst som det er formålet å gi, bare med de endringer som forskningen med sikkerhet har fastslått, og naturligvis alltid med klar adskillelse mellem overlevering og konjektur. Anmerkningene gir oplysning om alle tidligere rettelses-forslag. Inn-

Digitized by Google

ledningen greier ut om håndskriftene, deres innbyrdes forhold og hele edda-samlingens alder. Kommentaren gir oplysning om og vurdering av alle eldre tolkninger. Utgaven gir oss altså ikke bare resultatet av Boers egne forskninger; den er med det samme blitt en hel håndbok for all eddaforskning. Folkloristenes arbeide synes nok noget skjøvet tilside; men alt i alt har vi her fått et uundværlig hjelpemiddel ved eddastudiet. Det er ikke meningen her å gå inn på alle de spørsmål som slikt et arbeide uundgåelig reiser; jeg har bare villet foreløbig henlede opmerksomheten på et verdifullt verk fra vort hollandske broderfolk.

H. K.

Det er et biprodukt til sine inngående studier over Nordslesvigs historie i den tyske perioden og over gjenforeningsproblemet, som prof. *Aage Friis* har utgit i boken »Danmark ved Krigsudbruddet Juli—August 1870« (Kbh. 1923). Situationen ved utbruddet av den fransk-tyske krig sommeren 1870 var jo den at det i Danmark, både ute i selve folket og innenfor selve regjeringen, var sterke kræfter som vilde benytte anledningen, gå med i krigen mot Preussen og derved forsøke å vinne Sønderjylland tilbake.

At en slik politik vilde ha ført til ulykke for Danmark, blev snart klart ved krigens resultater. Men på forhånd var det bare nogen få enkelte politikere som stod imot. Om disse mænds kamp for å stå imot trykket i de avgjørende uker er det Friis' bok handler, og navnlig trær her sterkt frem — ved siden av grev Frijs og kongen, eller kanske fremfor dem — utenriksdepartementets politiske direktør P. Vedel. I virkeligheten har det alt længe været på det rene at Vedel i den menneskealder som fulgte efter 1864, var ledende for landets utenrikspolitik; men først ved slike fremstillinger som denne får man et tydelig begrep om i hvilke former og på hvad måte hans innflytelse gjorde sig gjældende.

Forfatteren har hat fri adgang til det danske og franske materiale, derimot ikke til det tyske; på et og andet punkt vil det derfor kanske i fremtiden bli mulig å supplere fremstillingen; men det kan neppe tænkes å bli nogen korrekturer av større betydning. Boken gir os ikke bare ny og fyldig kundskap om faktiske ting; men den er også meget

Digitized by Google

morsom; et galleri av levende mennesker, fra utenriksministeren til departementsbudet, trær tydelig og fængslende frem, og begivenhetene selv er fulde av indre spænding. Om slike almindelige ting som vilkårene for et litet lands utenrikspolitik eller en konstitutionel konges politiske rolle er der også adskillig å lære.

Edv. Bull.

Digitized by Google

REGISTER

Digitized by Google

REGISTER

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

*) Feilagtig. Den Gaard, som omtales hos Munch som Nabogaard til og oprindelig Del af Hundorp, er den nuværende Gaard Hove i Søndre Fron.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Rettelser.

S.	15	l.	2	f.o.	dnber, skal være: domsmænd.
»	182	»	17	f.o.	Fjeldstad, skal være: Fjeldsted.
»	282	»	14	f.n.	fomaal, skal være: formaal.
»	296	»	12	f.o.	Finnsdotter, skal være: Finnssons dotter.
»	299	»	16	f.n.	Berdarssøn, skal være: Berdorssøn.
»	317	»	13	f.n.	Gjesvær, skal være: Givær.
»	326	»	8	f.o.	Haaøien, skal være: Husøien.
»	327	»	6	f.o.	Jonsøn, skal være: Sigurdsøn.
»	338	»	12 13	f.o.	som vel er det samme som Honningsvaag, — denne setning bør utgå.
»	338	»	16	f n.	Hans Pedersen, skal være: Peder Hansen.
»	339	»	4	f.o.	Vágrvær, skal være: Vágxvær.
»	339	»	16	f.o.	Ingas, skal være: Ingen.
»	339	»	18	f.o.	Skotningsberg, skal være: Skotningberg.
»	340	»	3	f.o.	Meldø, skal være: Melø.
»	340	»	5	f.n.	Vágrvær, skal være: Vágxvær.
»	510	»	14	f.o.	Mc. Neill, skal være: McNeill.
»	527	»	17	f.o.	og l. 5 f.n. ⁊, skal være: &.
»	528	»	4·3	f.n.	Galfred, Monum., skal være: Galfred Monumetensis.
»	530	»	14	f.o.	⁊, skal være: &.
»	543	»	9·8	f.n.	onde. Hunerkonge, skal være: onde Hunerkonge.
»	552	»	1	f.o.	Sødorp socken, skal være: Søndre Fron (se registret, s. 621).
»	583	»	2	f.n.	Evin, skal være: Eoin.
»	596	»	17	f.n.	Evin, skal være: Eoin; og, skal være: over.

Digitized by Google

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING.

Vedtekter

(efter beslutning i generalforsamling den 22. desbr. 1869, med endringer efter beslutning den 16. mars 1916).

§ 1. Den Norske Historiske Forenings formål er gjennem utgivelse og understøttelse av skrifter å fremme historisk studium og kunnskap nærmest med hensyn til fedrelandet og dets litteratur.

§ 2. Foreningen utgir et tidsskrift for historisk videnskapelighet, hvori optas ikke blott egentlige historiske fremstillinger, men også arbeider henhørende til den nordiske sprog- og oldtidsvidenskap samt etnografiske, topografiske eller statistiske skildringer av landet og folket. Ved siden herav kan særskilt utgis større historiske arbeider. Forsåvidt foreningens midler tillater det, virker den også ved utgivelse av eldre skrifter der har litterær og historisk interesse.

§ 3. Ordentlig medlem av foreningen er enhver som melder sig til bestyrelsen og betaler til foreningens kasse en avgift av 5 kroner årlig eller 100 kroner én gang for alle. Bestyrelsen kan innby overordentlige eller æresmedlemmer, som ikke erlegger kontingent. Medlemmene erholder alle av foreningen utgitte skrifter.

§ 4. Foreningens anliggender varetas av en bestyrelse av 5 medlemmer, som i tilfelle av vakanse supplerer sig selv inntil næste generalforsamling. Årlig uttrer vekselvis de to eller tre eldste bestyrelsesmedlemmer; forsåvidt flere medlemmer har fungert i like lang tid, avgjør loddtrek-

Digitized by Google

ning hvem der skal uttre. Bestyrelsen samles på formannens innbydelse så ofte som et av dens medlemmer forlanger det.

§ 5. En av bestyrelsen antatt kasserer avlegger årlig regnskap, som efter å være revidert av dertil valgt revisor, fremlegges for den næste ordentlige generalforsamling.

§ 6. I begynnelsen av året holdes i Kristiania efter offentlig innbydelse fra bestyrelsen en generalforsamling. I denne velges medlemmer av bestyrelsen og en revisor, avgis beretning om foreningens virksomhet og fremgang, fremlegges det foregående års regnskap og forhandles for øvrig alle de gjenstande foreningen vedkommende som av bestyrelsen eller nogen annen av foreningens medlemmer måtte bringes under diskusjon. Bestyrelsen kan også sammenkalle overordentlige generalforsamlinger, når den finner sådant hensiktsmessig.

§ 7. Forandringer i disse vedtekter kan alene skje i foreningens ordentlige generalforsamling. Forslag til sådanne forandringer må fremsettes så betimelig at de av bestyrelsen kan kunngjøres 1 måned forinnen møtet. For å gi beslutninger som forandrer vedtektene, gyldighet, må minst 20 medlemmer være til stede.

§ 8. Foreningen trer i virksomhet fra 1ste januar 1870.

Digitized by Google

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING 1920.

Årsberetning for 1920.

Foreningen har for 1920 utgitt:

Norsk historisk videnskap i femti år	22 1/2 ark
Historisk Tidsskrift, 5. R. IV, h. 8	7 1/2 »
—»— 5. R. V, h. 1	4 1/2 »

Årsleveringen utgjør tilsammen 34 1/2 ark.

Ifølge foreningens reviderte regnskap utgjorde:

I. Inntektene.

Beholdning fra forrige år			kr.	1 740,57
Renter av:				
Vogts legat	kr.	116,02		
Holsts legat	»	69,51		
Livsvarige medlemmers fond	»	430,04		
Fondet av 1916	»	1575,00		
Bankinnskudd	»	623,17		
			»	2 813,74
Statsbidrag			»	2 000,00
Bidrag av Nansenfondet			»	3 000,00
Bidrag av Universitetets Jubileumsfond .			»	2 000,00
Bidrag av Prof. Dr. L. Daaes Legat . . .			»	400,00
Salg av eldre skrifter			»	505,60
			Transport kr.	12 459,91

Digitized by Google

Transport kr. 12 459,91

Kontingent til:

Norsk Historisk Forening:

for 1916 . .	kr.	16,00		
» 1917 . .	»	95,00		
» 1918 . .	»	283,00		
» 1919 . .	»	1 300,95		
» 1920 . .	»	2 738,40		
» 1921 . .	»	111,25		
» 1922—24	»	20,00		
			kr. 4 564,60	
Dansk Historisk forening .		»	127,05	
			»	4 691,65
			Kr.	17 151,56

II. Utgiftene.

Trykning	kr.	14 065,30
Korrekturlesning	»	259,00
Forfatterhonorar	»	2 690,00
Portoutgifter	»	487,85
Annonser	»	88,20
Kasserer- og ekspedisjonsgebyr samt lager-godtgjørelse	»	938,33
Kommisjonsgebyr	»	84,55
Provisjon for salg av eldre skrifter . . .	»	181,30
Heftning av eldre skrifter	»	467,10
Revisjon	»	75,00
Avsetning til tilvekstfondet for Fondet av 1916	»	78,75
Stempel	»	6,00
	Kr.	19 421,38

Digitized by Google

Status pr. 31. desbr. 1920.

Aktiva:

Statsråd Vogts legat:		
Pantobligasjon	kr. 2 040,87	
Bankinnskudd	» 415,79	
Kassebeholdning	» 7,20	
		kr. 2 463,86
Statsråd Holsts legat:		
Pantobligasjon	kr. 1 459,13	
Bankinnskudd	» 67,58	
		» 1 526,71
Livsvarige medlemmers fond:		
Statsobligasjoner	kr. 5 500,00	
Kommuneobligasjoner . . .	» 2 000,00	
Bankinnskudd	» 50,33	
Kassebeholdning	» 199,66	
		» 7 749,99
Fondet av 1916:		
Kommuneobligasjoner . . .	kr. 31500,00	
Tilvekstfondet	» 634,82	
		» 32 134,82
Beholdning av skrifter		» 2 000,00
Restanser:		
for 1918	kr 102,25	
» 1919	» 285,00	
» 1920	» 515,50	
		» 902,75
		Kr. 46 878,13

Passiva:

Underskudd for 1920	kr. 2 269,82
Rest	kr. 44 608,31

Digitized by Google

Det Skandinaviske Selskaps efterlatte midler hadde ved utgangen av 1920 med renter steget til kr. 1397,18.

Medlemstallet pr. 31. desbr. 1920 var:

2	æresmedlemmer,
31	innbudne medlemmer,
75	livsvarige —»—
46	danske —«—
33	svenske —»—
734	årsbetalende norske medlemmer

I alt 921 medlemmer.

For første gang på mange år utviser regnskapet underskudd og det et meget betydelig, — nær 2 300 kr. Dette skyldes det store tiltak som det ifjor lyktes å føre frem, — utgivelsen av et verdig festskrift til foreningens femtiårs-jubileum. Da bestyrelsen i begynnelsen av 1917 besluttet å forberede dette festskrift, kunde den umulig tenke sig at utgiftene dermed skulde bli så veldige som de til slutt blev; den regnet med en samlet utgift av omkring 5 000 kroner, og verket kom i virkeligheten til å kreve over 11 000 kr. Foruten de 3 000 kroner fra Nansenfondet som ved planlegningen var beregnet, har Universitetets Jubileumsfond bidratt 2 000 kroner, og to årsbidrag fra Professor Dr. L. Daacs Legat, tilsammen 400 kr., er benyttet til festskriftet; men enda har foreningen av sine egne midler måttet bruke for dette formål næsten 6 000 kroner, tre ganger så meget som fra først av forutsatt. Bestyrelsen tror likevel at disse pengene er vel anvendt. Festskriftet har fra alle hold fått de beste lovord; uaktet det blev trykt i det usedvanlig store oplag av 1 500 eksemplarer, er det allerede nu på det nærmeste utsolgt, og det har skaffet foreningen mange nye medlemmer. Medlemstallet har i det siste år atter steget med om-

Digitized by Google

kring 100, og er nu så høit som det ikke har vært siden 1884.

For året 1921 forbereder bestyrelsen utgivelsen av et nytt bind av riksarkivar Birkelands »Historiske Skrifter«, vesentlig inneholdende før utrykte arbeider; for dette verk har grosserer Gunnar Birkeland, foreningens æresmedlem, tilsikret den et særdeles betydelig bidrag. For den øvrige utgivelses-virksomhet er bestyrelsen nødt til å vise den ytterste sparsomhet; men den vil dog kunne love medlemmene et par innholdsrike tidsskrift-hefter. Utgivelsesomkostningene, som enda gjennem hele året 1920 var i stigning, har efter nyåret vist de første små tegn til å skulle gå ned, og forhåpentlig vil snart atter foreningens økonomi være i full orden.

Halvdan Koht,
f. t. formann.

Beretning for året 1920—21 fra Historisk Forenings Landskomitee for lokalhistorie.

Historisk Forenings Landskomitee for Lokalhistorie har i det forløpne aar fortsat sit arbeide med registreringen av fylkenes pante- og skifteprotokoller, hvortil bevilgningerne av samtlige interesserte fylker undtagen Austagder nu er forhøiet fra kr. 300,00 til kr. 600,00 aarlig.

Forøvrig har Landskomiteen betragtet det som sin hovedopgave at virkeliggjøre tanken om en organisation av den bygde- og byhistoriske granskning i Norge. Ved indbydelse av 26. mai 1920 kaldte den repræsentanter for landets historielag, bygde- og bybokkomiteer, riksarkivet og statsarkivene samt Folkeminnesamlingen til et møte i Kristiania 6. juli næst efter for der at drøfte og eventuelt

Digitized by Google

beslutte dannelsen av en organisation som den nævnte. Der møtte deputerede fra 10 historielag og 11 bygde- og bybokkomiteer, repræsenterende den lokalhistoriske forskning i alle landsdele, samt fra Riksarkivet, Hamar statsarkiv og Folkeminnesamlingen, desuten alle Landskomiteens medlemmer. Forsamlingen vedtok oprettelsen av et landslag for lokalhistorie, hvis ordinære medlemmer bør være historielagene, fællesforeninger av historielag, samt bygde- og bybokkomiteerne. Den valgte et foreløbig styre, bestaaende av den nuværende Landskomitees medlemmer, suppleret med statsarkivar dr. Just Bing og bibliotekar Wiesener, Bergen. Styret fik bl. a. i opdrag at utarbeide love, uttale sig om utgivelsen av et tidsskrift som fællesorgan for organisationen og foreslaa navn. I møte den 9. april i aar har styret nedsat et lovutvalg bestaaende av d'hrr. Johnsen (formand), Berg, Bing og Wiesener, og et tidsskriftutvalg, bestaaende av d'hrr. Kolsrud (formand), Aaen, Bull og Skaar. Samtidig vedtok det eenstemmig, at organisationens navn bør være Landslaget for lokalhistorie.

Naar den nye sammenslutning træder i fuld virksomhet, er det Landskomiteens hensigt at nedlægge sit mandat og overlate sine midler og sine arbeidsopgaver til Landsorganisationen.

Kristiania 27. april 1921.

Oscar Albert Johnsen.

Digitized by Google

Generalforsamling

blev holdt på Universitetet den 27. april 1921. Til stede 8 medlemmer.

Formannen la frem årsberetning og revidert regnskap for 1920, og begge deler blev uten bemerkning godkjent.

Professor Johnsen la frem beretning fra den lokalhistoriske komité.

De to uttredende bestyrelses-medlemmer, riksarkivar Koren og professor Edv. Bull, blev enstemmig gjenvalgt. Likeså revisor, frk. Karoline Grude.

Bestyrelsesmøte blev holdt i umiddelbar sammenheng med generalforsamlingen. Til formann blev gjenvalgt professor Koht.

Digitized by Google

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING 1921.

Årsberetning for 1921.

Foreningen har for 1921 utgitt:

Historisk Tidsskrift, 5. R. V, h. 1—2 . . .	10 ark
M. Birkeland, Historiske skrifter, II	27½ »
Årsleveringen utgjør tilsammen	37½ ark.

Ifølge foreningens reviderte regnskap utgjorde:

I. Inntektene.

Renter av:				
Vogts legat	kr.	156,14		
Holsts legat	»	98,57		
Livsvarige medlemmers fond	»	477,08		
Fondet av 1916	»	1 575,00		
Bankinnskudd	»	12,64		
			kr.	2 319,43
Statsbidrag			»	2 000,00
Bidrag av Aschehoug-fondet			»	500,00
Bidrag av grosserer G. Birkeland			»	800,00
Salg av skrifter			»	4 401,90
Transport . . .			kr.	10 021,33

Digitized by Google

	Transport . . .	kr.	10 021,33
Kontingent til:			
Norsk Historisk Forening:			
for 1911—16 . . . . kr.	18,00		
» 1917 . . . . »	8,00		
» 1918 . . . . »	18,00		
» 1919 . . . . »	58,00		
» 1920 . . . . »	436,40		
» 1921 . . . . »	2 887,65		
» 1922 . . . . »	74,00		
kr.	3 500,05		
Dansk Historisk forening . . »	22,00		
		»	3 522,05
	Sum	kr.	13 543,38

II. **Utgiftene.**

Underskudd fra forrige år	kr.	2 269,82
Trykning	»	2 680,20
Korrekturlesning	»	84,00
Forfatterhonorar	»	1 422,00
Portoutgifter	»	320,00
Annonser	»	115,70
Kasserer- og ekspedisjonsgebyr samt lager-godtgjørelse	»	704,41
Provisjon for salg av skrifter	»	1 467,30
Revisjon	»	75,00
Avsetning til tilvekstfondet for Fondet av 1916	»	78,75
Sum	kr.	9 217,18

Digitized by Google

Status pr. 31. desbr. 1921.

Aktiva:

Kassebeholdning		kr.	4 326,20
Statsråd Vogts legat:			
Pantobligasjon	kr. 2 040,87		
Bankinnskudd	» 424,99		
		»	2 465,86
Statsråd Holsts legat:			
Pantobligasjon	kr. 1 459,13		
Bankinnskudd	» 67,58		
		»	1 526,71
Livsvarige medlemmers fond:			
Statsobligasjoner	kr. 5 500,00		
Kommuneobligasjoner . . .	» 2 000,00		
Bankinnskudd	» 349,99		
		»	7 849,99
Fondet av 1916:			
Kommuneobligasjoner . . .	kr. 31 500,00		
Tilvekstfondet	» 751,21		
		»	32 251,21
Beholdning av skrifter		»	2 000,00
Restanser:			
for 1919	kr. 260,00		
» 1920	» 130,00		
» 1921	» 330,00		
		»	720,00
		Kr.	22 139,97

Det Skandinaviske Selskaps efterlatte midler hadde ved utgangen av 1921 med renter steget til kr. 1 474,47.

Digitized by Google

Medlemstallet pr. 31. desbr. 1921 var:

2	æresmedlemmer,
31	innbudne medlemmer,
76	livsvarige —»—
47	danske —»—
49	svenske —»—
743	årsbetalende norske medlemmer.
I alt 948	medlemmer.

Når årsregnskapet for 1921 viser overskudd, kommer det bare derav at den viktigste part av det som foreningen har utsendt for ifjor, 2dre bind av M. Birkelands »Historiske Skrifter«, ikke blev ferdig før i juni 1922, så at utgiftene ved dette verk (bare med undtagelse av utgiver-honoraret) ikke har kunnet komme med før på dette års regnskap. Hadde verket kunnet foreligge ferdig allerede i 1921, vilde årets regnskap ha vist et meget betraktelig underskudd. Mens det regnskapsførte overskudd utgjør kr. 4 326,20, så var trykningsutgiftene ved 2dre bind av Birkelands skrifter kr. 10 490,90. Til dekning herav har riktignok grosserer Gunnar Birkeland innbetalt kr. 3 209,45, og foreningen kan ha håp om at han vil være i stand til å yde enda en del mere. Men i ethvert tilfelle faller en betydelig utgiftssum på foreningen selv, og det blir ikke mulig å få hele underskuddet avbetalt hverken iår eller næste år. Foreningen tør imidlertid med stolthet se på det staselige verk som det således, for en meget vesentlig del ved grosserer Birkelands liberale bistand, har været i stand til å utgi, og bestyrelsen har håp om at det senere vil kunne bli mulig å utgi enda et tredje bind av riksarkivar Birkelands skrifter.

Forsinkelsen med det 2dre bind har ført til en betydelig forsinkelse av Historisk Tidsskrift for 1922; men

Digitized by Google

forhåpentlig skal utgivelsen snart igjen være i regelmessig gjenge.

Bestyrelsen for Professor Dr. L. Daaes legat, grunnlagt i 1909 fortrinsvis til støtte for Historisk Tidsskrift, fant i 1921 ikke å kunne bevilge foreningen det bidrag den søkte om, uaktet legatbestyrelsen erkjente at den avhandling bidraget var ønsket til, var fullt videnskapelig verdig; legatbestyrelsen mente denne gang å burde bruke legatets midler til et annet formål. Foreningens bestyrelse har protestert mot berettigelsen av denne fremgangsmåte.

Bestyrelsen besluttet i 1919 å anvende det Skandinaviske Selskaps efterlatte midler til prisbelønning for en avhandling om »Skandinavismens betydning for den norsk-svenske unionspolitik i 50- og 60-årene«. Fristen for innlevering av pris-avhandlinger blev satt til 31te desbr. 1921. Men til den tid var ingen avhandling innkommet, og bestyrelsen vil da ha på nytt å overveie hvorledes disse midler skal bli å anvende.

Den komité for lokalhistorie som foreningen nedsatte i 1914, og som senere hvert år har gitt beretning om sin virksomhet, blev i 1921 opløst, efterat der var dannet en landsorganisasjon av de lokale historielag.

Generalforsamling

blev holdt på Universitetet 28de september 1922. Til stede 4 medlemmer.

Formannen la frem årsberetning og regnskap for 1921, og begge deler blev uten bemerkning godkjent.

Derefter blev foretatt valg på bestyrelsesmedlemmer efter de uttredende: professor Johnsen, professor Koht og

Digitized by Google

professor Kolsrud. Prof. Kolsrud frabad sig gjenvalg. Prof. Johnsen og Koht blev enstemmig gjenvalgt, prof. Kolsrud og dosent Worm-Müller fikk 2 stemmer hver, og ved loddkastning blev prof. Kolsrud valgt.

Til revisor istedenfor frk. Karoline Grude, som frasa sig gjenvalg, blev enstemmig valgt universitetskasserer Olav Larssen.

Bestyrelsesmøte blev holdt like efter, og her blev prof. Koht gjenvalgt til formann.

Digitized by Google

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING 1922.

Årsberetning for 1922.

Foreningen har for 1922 utgitt:
Historisk Tidsskrift, 5. R. V, h. 4 og 5, tilsammen 20 ark.

Ifølge foreningens reviderte regnskap utgjorde:

I. Inntektene.

Beholdning fra forrige år			kr.	4 326,20
Renter av:				
Vogts legat	kr.	109,09		
Holsts legat	»	68,39		
Livsvarige medlemmers fond	»	445,79		
Fondet av 1916	»	1 575,00		
Bankinnskudd	»	1 130,09		
			»	3 328,36
Bidrag av Prof. Dr. L. Daaes legat . . .			»	200,00
Bidrag av grosserer G. Birkeland			»	3 209,45
Salg av skrifter			»	493,65
Kontingent til:				
Norsk Historisk Forening				
for 1917—1920	kr.	55,00		
» 1921	»	329,00		
Transport	kr.	384,00	kr.	11 557,66

Transport	kr.	384,00	kr.	11 557,66
for 1922	»	2 955,50		
» 1923	»	41,00		
» 1924	»	5,00		
	kr.	3 385,50		
Dansk Historisk Forening .	»	298,00		
			»	3 683,50
		Sum	kr.	15 241,16

II. Utgiftene.

Trykning	kr.	8 199,10
Forfatterhonorar	»	581,00
Portoutgifter	»	499,01
Annonser	»	52,36
Kasserer- og ekspedisjonsgebyr samt lagergodtgjørelse	»	736,70
Provisjon for salg av skrifter	»	164,55
Revisjon	»	75,00
Avsetning til tilvekstfondet for Fondet av 1916	»	78,75
Kontingent til Dansk Historisk Forening .	»	240,61
Tilfeldig	»	3,00
Sum	kr.	10 630,08

Digitized by Google

Status pr. 31. desbr. 1922.

Aktiva:

Kassebeholdning			kr.	4 611,08
Statsråd Vogts legat:				
Pantobligasjon	kr.	2 040,87		
Bankinnskudd	»	426,59		
			»	2 467,46
Statsråd Holsts legat:				
Pantobligasjon	kr.	1 459,13		
Bankinnskudd	»	70,31		
Kassebeholdning	»	5,93		
			»	1 535,37
Livsvarige medlemmers fond:				
Statsobligasjoner	kr.	5 500,00		
Kommuneobligasjoner . .	»	2 000,00		
Bankinnskudd	»	349,99		
			»	7 849,99
Fondet av 1916:				
Kommuneobligasjoner . .	kr.	31 500,00		
Tilvekstfondet	»	863,71		
			»	32 363,71
Beholdning av skrifter			»	2 000,00
Restanser for 1922			»	248,00
			Kr.	51 075,61

Passiva:

Trykningsgjeld	kr.	3 500,00

Det Skandinaviske Selskaps efterlatte midler hadde ved utgangen av 1922 med renter steget til kr. 1 534,06.

Digitized by Google

Medlemstallet pr. 31. desbr. 1922 var:

3	æresmedlemmer,
31	innbudne medlemmer,
76	livsvarige —»—
46	danske —»—
39	svenske —»—
725	årsbetalende norske medlemmer.
I alt 920	medlemmer.

Om regnskaps-opgjøret er å merke: Når den regnskapsførte kassebeholdning har holdt sig på omtrent samme størrelse som ved forrige års utgang, så har det samme årsak som ved forrige opgjør, — nemlig at det ikke lyktes å få mer enn en mindre del av tidsskriftets årslevering utgitt innenfor regnskapsåret.

Som det vil erindres, kunde hovedleveringen for 1921, 2dre bind av M. Birkelands »Historiske Skrifter«, ikke bli utsendt før i juni 1922, og derved blev hele tidsskriftet betydelig forsinket. Den 1ste levering for 1922 kom ikke ut for i oktober samme år, og særlig arbeidsstansen i trykkeriene i de første måneder av 1923 hindret tidsskriftet i å nå igjen det forsomte. Tvertimot blev forsinkelsen enda større, så at den siste levering for 1922 ikke kunde komme før i oktober 1923.

Den største del av utgivelses-omkostningene for 1922 har således ikke kommet til utgift før i 1923. Hadde de kunnet bli medtatt i regnskapet for 1922, vilde kassebeholdningen ha sunket fra kr. 4 611,08 til kr. 499,68.

Samtidig viser regnskapet en trykningsgjeld på kr. 3 500,00. Dette var rest-summen på M. Birkelands »Historiske Skrifter«. Ved hjelp av innkomne bidrag fra grosserer G. Birkeland, Trondhjem, er denne gjeld i øieblikket sunket til kr. 2 000,00, og grosserer Birkeland har stillet

Digitized by Google

i utsikt å dekke også den øvrige gjeld, så foreningen behøver ikke å frykte for at den skal tynge på virksomheten i de kommende år.

Foreningens inntekter har vært mindre i 1922 enn i de foregående år; enkelte ekstraordinære inntekter er forsvundet, og enkelte av de ordinære har gått tilbake. Foreningens virksomhet har derfor naturlig måttet innskrenkes, og medlemmene mottok i årslevering bare det lovbestemte minimum, 20 ark av Historisk Tidsskrift. Dels denne nødtvungne nedgang i årslevering og dels den inntrufne forsinkelse i utgivelsen er visstnok forklaringen til at medlemstallet for 1922 viser nogen synkning, — fra 948 til 920. Men selv 20 ark om året er i virkeligheten mere enn de fleste videnskapelige tidsskrifter kan levere for en kontingent av bare 5 kroner, og bestyrelsen håper det skal bli mulig å øke leveringen for 1923, liksom den vil gjøre hvad som står i dens makt for efterhvert å innhente forsinkelsen.

Generalforsamling

blev holdt på Universitetet 8de november 1923. Til stede 6 medlemmer.

Formannen la frem årsberetning og revidert regnskap for 1922, og begge deler blev uten bemerkning godkjent.

De uttredende bestyrelsesmedlemmer, riksarkivar Koren og prof. Edv. Bull, blev enstemmig gjenvalgt. Likeså revisor, universitetskasserer Olav Larssen.

Bestyrelsesmøte blev holdt like efter; her blev prof. Koht gjenvalgt som formann.

Digitized by Google

NORGES HISTORIE

BIBLIOGRAFI FOR 1919

VED

LEIV AMUNDSEN

Digitized by Google

Utgiveren (adr. Universitetsbiblioteket) tar med takk imot alle oplysninger som kan bidra til å gjøre denne bibliografi så fullstendig som mulig. Innsendte bidrag vil bli tatt inn i neste års fortegnelse.

Hvor intet annet er oplyst, er trykkestedet Kristiania, trykkeåret 1919 og formatet oktav.

De bøker og tidsskriftartikler som er anført i W. P. Sommerfeldts litteraturfortegnelse for arkeologi og fortidsminner i årsberetning fra »Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring«, er som regel ikke optatt i nærværende bibliografi.

Digitized by Google

1. Bibliografi og innledende skrifter.

1581. *Aarbok,* Universitets-Bibliotekets, for 1918. (Inneholder Norsk bokfortegnelse 1917, Utenlandske avdelings tilvekst 1918.) XLIII + 102 + 115 s.

1582. *Bibliografi* [Kunsthistorisk]. Med biträde af Svend Dahl, Leonard Dal och W. P. Sommerfeldt, red. af Fritjof Hazelius.
Tidskr. f. konstvetensk. 4, s. 36—43, 84—91, 122—130, 166—176.

1583. *Broberg, Sven Grén.* [Nordisk filologisk] Bibliografi för 1917.
Arkiv för nord. filol. 35, s. 343—384.

1584. *Dahl, Frantz,* og *A. E. Rodhe.* Nordisk [juridisk] Litteraturfortegnelse 1918.
Tidsskr. for Retsvidensk. 32, s. 361—421.

1585. *Erichsen, B.,* og *Alfr. Krarup.* Dansk historisk Bibliografi. Bd. 1., H. 2. Kbh. S. 193—378.

1586. *Kolsrud, Sigurd.* Skrifter utg. av Det norske Samlaget 1868—1918. 30 s.
Syn og segn 25, till.

1587. *Lundberg, Oskar.* Nordisk ortnamnslitteratur 1918. Bibliografisk förteckning.
Namn och bygd 7, s. 188—202.

1588. *Möller, B.* Nordisch.
Jahresbericht üb. d. erschein. auf d. gebiete d. germ. philol., 38, II, s. 1—33.

1589. *Munthe, Wilhelm.* Norges historie. Bibliografi for 1917. I Hist. tidsskr., 5. række, IV. S. 47—90.

1590. *Nielsen, Lauritz.* Dansk Bibliografi 1482—1550. Kbh. 4. XLVII + 248 s.

Digitized by Google

1591. *Skulerud, Olai.* Catalogue of Norse manuscripts in Edinburgh, Dublin and Manchester. 1918. V + 76 s.
For den norske historiske kildeskriftskommission. 1919.

1592. *Sommerfeldt, W. P.* [Arkeologisk] Bibliografi 1918.
Aarsberetn., Foren. til norske fortidsm. bevar. 1918, s. 250—263.

1593. *Statskalender,* Norges, for 1919. Red. av B. Rolsted. 100* + 1714 sp.

1594. *Wiesener, A. M.* B. E. Bendixens forfatterskap.
Skr. utg. av Bergens hist. foren. 24, s. 3—12.

1595. *Berge, Rikard.* Decentralisation. Folkeminne. Historielag. Bygdemuse. Risør. 19 s.
Fra Landslaget for folkeminnesamlarer, nr. 1. Ogs. i Norsk folkekultur 1919, s. 97—115.

1596. *Bugge, Alexander.* Litt om et par gamle gaardsarkiv og om indsamling av gamle brev paa landet.
Hist. tidsskr., 5. række, IV, s. 493—512.

1597. *Saxlund, Sigurd.* Forsøk paa historieskrivning paa biologisk grundlag.
N. pædag. tidskr. 3, s. 89—95 og s. 119—125.

1598. *Schiøtz, Johannes.* Trænger vi en egen krigshistorisk avdeling i vor generalstab.
Milit. tidsskr. 1919, s. 175—186.

1599. *Birkeland, M.* Historiske skrifter. I. Med en biografisk indledning. Utg. for Den norske historiske forening ved Fr. Ording. 136* + 297 s.
Inneholder: Fr. Ording: M. Birkeland. Hans liv og virke. Med fortegnelse over Birkelands forfatterskap. S. 1*—136*. M. Birkeland: Selskabet for Norges Vel. S. 1—100. Vore Fædre. S. 101—113. Norge i 1815—16. S. 114—297.

1600. *Skrifter* utg. av Bergens historiske forening. No. 24. 1918. Bergen. 187 s.
Avhandlinger viet B. E. Bendixen's minde.

1601. *Skrifter* utg. av Videnskapsselskapet i Kristiania. II. Historisk-filosofisk klasse.
Inneholder: No. 1. Jan Petersen. De norske vikingesverd. S. 1—228. No. 3. Johan Storm. Ordlister over Lyd- og Formlæren i norske Bygdemaal. S. 1—

Digitized by Google

97. No. 4. H. K. Schjelderup. Hauptlinien der Entwicklung der Philosophie von Mitte des 19. Jahrh. bis zur Gegenwart. S. 1—278.

1602. *Diplomatarium Norvegicum.* Series topographica. Fornbrev til kunnskap um Noregs indre og ytre soga, maal, ætter, seder, lovgjeving og rettargang i gamall tid. Samla og utg. paa riks-kostnad. Bygdesamlingar. Fyresdal i Telemark 1308—1708. Ved Alexander Bugge og Oluf Kolsrud. 299 s.

2. Rikshistorie.

1603. *Kock, Axel.* Vidare om Skåne och Scadinavia.
Arkiv f. nord. filol., 36, s. 74—85.

1604. *Svensson, J. V.* Ptolemæus' redogörelse för folken på ön Skandia.
Namn och bygd 7, s. 1—16.

1605. *Janse, Olav.* Den geografiska fördelningen av folkevandringstidens skandinaviska guldbrakteater.
Rig 2, s. 81—88.

1606. *Revel, Jean.* Histoire des normands. T. 1. 2. Paris 1918—19. X + 611 s.; 709 s.

1607. *Haskins, Charles Homer.* Norman institutions. Cambr. (Mass.) 1918. 377 s.
Harvard hist. Stud., 24.
Anm. av H. Koht i Den 17de Mai 1919, nr. 191 og i Hist. Tidsskr. 5. R. V 69—72.

1608. *Thomsen, Vilh.* Det russiske Riges Grundlæggelse ved Nordboerne samt Bemærkninger til Varæger-spørgsmaalet.
Saml. Afhandl. I, s. 231—449.

1609. *Bugge, Alexander.* Om hvorledes Norge var bygget i vikingetid og middelalder. Spredte studier fra vort lands bygningssaga.
Hist. tidsskr., 5. række, IV, s. 424—467.

1610. *Brøgger, A. W.* Osebergdronningen.
Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören., 1919, s. 225—240.

Digitized by Google

1611. *Bull, Edv.* Om oprindelsen til Oslo og de andre gamle norske byene. Foredrag.
St. Hallvard, IV, s. 65—80.

1612. *Koht, Halvdan.* Om oprindelsen til Oslo og de andre gamle norske byene.
St. Hallvard, IV, s. 81—92.

1613. *Bull, Edv.* Gjalker.
St. Hallvard, IV, s. 99—101.

1614. *Svensén, E.* Från forntid och nutid. Kulturhistoriska bilder. Upps.
S. 39—86: Från Gånge Rolf till Torgny lagman.

1615. *Fylkeskongar* i Fjordarne.
Sunnfj., 1919, s. 73 flg.

1616. *Jarlar* og hersar, lende menner og syslumenner og lensherrar, umbodsmenner og futar i Sunnfjord, fyre àr 1600.
Sunnfj., 1919, s. 74—79.

1617. *Koht, Halvdan.* Haarfagre-ætten. Et 600-aarsminde.
Tidens Tegn 1919, nr. 125 og Den 17de Mai, 1919, nr. 108.

1618. *Bull, Edv.* Sagaenes beretning om Harald Hårfagres tilegnelse av odelen.
Hist. tidsskr., 5. række, IV, s. 481—492.

1619. *Koht, Halvdan.* Medførte kristendommens indførelse et magttap for det gamle norske aristokrati? Foredrag.
Hist. tidsskr., 5. række, IV, s. 409—423.

1620. *Koht, Halvdan.* Den fyrste norske nasjonalhistoria. — Tillegg. *Marius Hægstad.* Det norske skriftgrunnlaget i »Historia Norwegiæ«.
Edda, XII, s. 90—121.

1621. *Krijn, Sophie A.* Een gemeenschappelike bron van Fagrskinna en Ágrip.
Neophilologus, 4, s. 237—248.

1622. *Jónsson, Finnur.* Sverrissaga.
Arkiv f. nord. filol., 36, s. 97—138.

1623. *Snorre Sturlasson.* Norges konungasagor. Övers. av E. Olson. D. 1. Lund. XXXVIII + 403 s., pl.

1624. *Koht, Halvdan.* Hadlands-segnene i dei norske kongesogune.
Edda XI, s. 85—94.

Digitized by Google

1625. *Koht, Halvdan.* Forenings-tiden. Et 600 aars minne.
Tidens Tegn 1919, Lørdagsavisen nr. 26, og Den 17de Mai 1919, nr. 149.

1626. *B[erge], R[ikard].* Eit minne um Hallvord Graatopp.
Norsk folkekultur, 1919, s. 185—188.

1627. *Birkeland, G.* To hyllingsvers til kong Kristian I.
Syn og segn 1919, s. 188.

1628. *Stille, A.* De ledande idéerna i krigföringen i Norden 1563—70. (Se nr. 1133.)
Anm. av N. Wimarson i Sv. humanist. tidskr., 1919, jan.

1629. *Ødegaard, O. K.* Bidrag til Syvaarskrigens historie fra Valdres.
Tidsskr. for Valdr. historielag, 1919, s. 238—247.

1630. *Westling, Fr.* Sveriges förhållande till Danmark från freden i Stettin till Fredrik II:s død (1571—88). 1. 2.
[Sv.] Hist. tidskr., 39, s. 55—102 og 123—154.

1631. *Herbuing* og herferd fyr 3—400 år sidan.
Sunnfj., 1919, s. 89—96.

Kristian IV, se nr. 1759.

1632. *Brevbøger,* Kancelliets, vedrørende Danmarks indre Forhold. I Uddrag udg. ved L. Laursen af Rigsarkivet. 1616—1620. Kbh. 1072 s.

1633. *Bromé, Janr.* När Jämtland och Härjedalen avträddes till Sverige 1645.
Jämten, årg. 13, s. 34—36.

1634. *Stensaker, Asbjørn.* Norges landsforsvar under Hannibal Sehesteds statholderskap.
Bergens hist. foren. skrifter, no. 24, s. 77—104.

1635. *Westerlund, G.* Krigsminnen vid Dalälven och Ljusnan.
Sv. Turistfören. årsskr. 1919, s. 310—313.

1636. *Göthe, Gust.* Karl XII, huvuddragen av hans arbete och syften. Sth. 223 s.

1637. *Karl XII* på slagfältet. Karolinsk slagledning sedd mot bakgrunden af teknikens utveckling från äldsta tider. Utg. af Generalstabens krigshistoriska afdelning. D. 3. 4. Sth. 4. S. 514—1136, pl.
Anm., se Sv. hist. tidskr. 40, s. 588 (Bibliografi, nr. 6835).

Digitized by Google

1638. *Nielzon, Emil.* Karl XII. Minder og spredte træk fra heltekongens liv. Samlet i anledning av hans 200 aars dødsdag den 30/11 1918. Bjørkelangen. 32 s.
1639. *Adlerfelt, G.* Karl XII's krigsföretag 1700—1706. Efter förf.s originalms. av Samuel E. Bring. Sth. XXXVII + 414 s.
1640. *Almquist, H.* Holstein-Gottorp, Sverige och den nordiska ligan i den politiska krisen 1713—16.
Sv. humanist. tidskr. 1919, febr.
1641. *Forstrøm, O.* Mindehøitideligheten i Fredrikshald paa 200 aarsdagen for Karl XII.s død 30. nov. 1918. Referat av ..... Trykt som ms. Fr.hald. 110 s.
1642. *Rockstroh, K. C.* En hemmeligholdt militær Majestætsforbrydelsessag i Christian VIs Tid.
Dansk militært Magasin 1918, s. 225—240.
1643. *Petri, Gust.* Armfeldts Karoliner 1718—19. Sth. 199 s., pl.
Anm. av J. Schiøtz i Milit. tidsskr., 82, s. 461—468.
1644. *N[ordensva]n, C. O.* För tvåhundra år sedan. Krigshändelserna 1719.
Sv. Milit. tidskr. 1919, s. 254—258.
1645. *Estlander, B.* Folkets rop på de norska fjällen.
Kalender utg. av Sv. folkskolans vänner, 1918, s. 102—110.
1646. *Feilitzen, V. v.* Karolinerminnet i Jämtlandsfjällen.
Sv. Turistfören. årsskr., 1919, s. 300—302.
1647. *Møllerup, N.* Kaptein Ulrik Fr. Møllerup, chef for N.-Hardr.-kompani. Et 200 aars minde.
Hardanger tidsskr. 1919, s. 59—63.
1648. *Wandel, C. F.* Danmark og Barbareskerne 1746—1845. Kbh. 4. 155 s.
1649. *Luxdorph, B. W.* Dagbøger indeholdende Bidrag til det attende Aarhundredes Stats-, Kultur- og Personalhistorie. I Uddrag gengivne ved Eiler Nystrøm af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Bd. 1., H. 3. Kbh. 168 s.
1650. *Korleis* sunnfjordingarne kom seg fraa ekstraskatten i 1762—1772.
Sunnfj., 1919, s. 41—54.

Digitized by Google

1651. *Kabinetsstyrelsen* i Danmark 1768—72. Aktstykker og Oplysninger udg. ved H. Hansen af Rigsarkivet. Bd. 2. Kbh. VIII + 648 s.
Anm. av H. Koht i Hist. tidsskr., 5. række, IV, s. 172 flg.

1652. *Forordningen* av 1797.
Norsk toldtid., 1919, s. 2—4.

1653. *Worm-Müller, J. S.* Norge gjennem nødsaarene. (Se nr. 1158.)
Anm. av O. A. Johnsen i Hist. tidsskr., 5. række, IV, s. 567—579, av E. Heckscher i [Sv.] Hist. tidskr. 1919, s. 7—12, av Edv. Bull i Litteraturen 2, s. 485 —490.

1654. *Nergaard, Sigurd.* Hardaaret 1812 i Østerdalen.
Bygd og bonde 1919, s. 134—137.

1655. *Barstad, H. J.* Bergenhusiske Regiment i Krigen mod Sverige 1813—14. 1918. 468 s., 21 Facs., 2 Pl., 1 Kart.
Anm. i [Dansk] Milit. Tidsskr. 1919, sp. 171—173, Aftenp. 254.

1656. *Bergwitz, Joh. K.* Grunnspørsmaal i 1814.
Folkebl., 1919, s. 321—324.

1657. *Koht, Halvdan.* Målmennene frå 1814.
Den 17de Mai, 1919, nr. 7.

1658. *Nordlund, Karl.* Den svenska historieundervisningen och unionen.
Den høiere skole 1919, s. 249—251.

1659. *Refsdal, I. A.* Hvad svenske studenter skal vite om 1814 og 1905.
Den høiere skole 1919, s. 210 flg.

1660. *Hjelmér, S.* Ur Samuel Hjelmérs dagbok. Återblickar vid årsskiftena under tidrymden 1814—18. Anteckningar utg. af A. Hjelmérus. Umeå 1918. 16 s.

1661. *Aga, Kristi Jhsdtr.* Optegnelser af Johannes P. Aga fra hans reise til Stockholm — 1818.
Hardanger historielag, tidsskr. 1919, s. 68—72.

1662. *Indrebø, Gustav.* Det norske general-prokurørembættet. Chr. M. Falsen 1822—25. 96 s.

Digitized by Google

1663. *Blomqvist, Th.* De nordiska regeringarne och studentmøtet 1843.
[Sv.] Hist. tidskr., 1919, s. 189—196.

1664. *Frølich, Thorbjørn.* F. H. Frølich og hans samtid. Næringslivets reisning i midten av det nittende aarhundrede. D. III. [1918—]19. S. 161—248.

1665. *Manthey, Aug. Chr.* Dagbøger for Aarene 1856—74. Udg. af den norske historiske Forening. Bd. 2, H. 8. S. 497—593.
Anm. av Halvd. Koht i Tidens Tegns Lørdagsavis No. 37, Aftenp. 38.

1666. *Garborg, Arne.* Politik. Blad-innlegg fraa 1870-aari til riksretten. 360 s.

1667. *Berner, H. E.* Minningar fraa stortingstida 1883—85. VII. (Se nr. 1170.)
Syn og segn, 1919, s. 16—23, s. 110—114, s. 208—220 og s. 321—332.

1668. *Mandt, Gunnar.* Minningar frå 1905. Upprit etter dagboki hans Einar Sveinsson.
Den frilyndte ungdomen, 3. saml.

1669. *Bull, E. Hagerup.* Norge i krigsaarene.
Nordmandsforbundet, 1919, s. 249—281.

1670. Vort *folk* under krigen.
Farmand, 1919, s. 29 flg.

1671. *Krigsforlis* i Norge, Danmark og Sverige.
Nordmandsforb. 1919, s. 422 flg.

1672. *Pertes* de guerre subies par la marine de commerce norvégienne 1914—18. Listes récapitulatives et tableaux statistiques servant d'annexe aux rapports de mers. Publ. par l'inspecteur général de la navigation. 4. 117 s.

1673. *Rapports* de mer sur les pertes de guerre subies par la marine de commerce norvégienne. Vol. IV. 1918. 4. VII + 299 s.

1674. *Cullberg, A.* La Scandinavie au congrès de la paix. Sth. 22 s.

1675. *Schjelderup, Kr.* Norges erstatningskrav til Tyskland.
Kirke og kultur 1919, s. 103—107.

1676. *Bonnevie, Carl.* De norske krav til folkenes forbund.
Folkefred 1919, s. 9 flg.

Digitized by Google

1677. *Castberg, Johan.* Nationernes forbund og den norske delegations konferancer i Paris. 22 s.
Den norske forening for nationernes liga. Skrift nr. 2.
1678. *M[ogens], V.* Norge og Nationernes forbund.
Ukens revy 1919, s. 174, 605 flg.
1679. *Norge* og Nationernes forbund.
Norges vern 1919, nr. 9.
1680. *Berlin, K.* En ny nordisk Union.
Statsvetensk. tidskr. 1920, 2.
1680 a. *Ingebretsen, Smitt.* Maaneden i Norge.
Nordmandsforbundet 1919. [Maanedlige oversikter.]
1681. *Stortinget* 1919—21. Utg. av Vilhelm Haffner. 86 s.
1682. *Portugaltraktaten.* Referat av statsministerens, utenriksministerens, sorenskriver Castbergs og gaardbruker Moltus foredrag i Stortinget den 30/6 1919 under debatten om Portugaltraktatens opsigelse. 31 s.
1683. *Karusell,* Den norska regeringskrisans.
Sv. tidskr., 9, s. 149 flg.
1684. *Welle-Strand, Eduard.* Det røde Norges forgrundsfigurer.
Gads danske Magazin 1919—20, s. 633—637.

3. Geografi og lokalhistorie.

1685. *Sandberg, J. F.* Norges prestegjeld. Samlet og utg. av ... II. Hamar bispedømme. Fr.hald. XIV + 258 s.
1686. *Noreen, Erik.* Studier rörande gränserna mellan Värmland och Dal samt Värmland och Norge i äldre tid.
Namn och bygd 7, s. 115—162.
1687. *Hatt, E. D.* Die Lappländischen Nomaden in Skandinavien. Kbh. 1918. 21 s., pl.
1688. *Nicolaissen, O.* Fra Nord-Norge. Skisser og sagn. 72 s.
1689. *Norge,* Det nordlige. Ill. aarsnummer 1919—20. Utg. av Carl Sund og red. sammen med utg. av Fridtjof Knutsen. Aarg. 5. Fr.hald 4. 76 s.

Digitized by Google

1690. *Bakkestad, E.* Prestar i Aal etter reformationstidi.
Dølam., 1919, s. 102—106.

1691. *Juhler-Paulsen, J.* Aalesunds ynglingeforening (K. F.U.M.) gjennem 50 aar fra 1870—1920. Ved ... med bidrag av flere. Aalesund. 76 s.

1692. [*Bergwitz, J. K.*]. De gamle Akers-gaarder.
Folkebl. 1919, s. 4—5, 12—14, 28—29, 36—37, 100—101.

1693. *(Beretning.)* Akershus amt. Beretning om den økonomiske tilstand i femaaret 1911—15. Utg. av Det statistiske centralbyraa. 51 s.

1694. *Hougen, F.* Sangerfærden til Arendal 1859.
Sangerposten 1919, s. 54—56.

1695. *Garborg, Hulda.* Askerkyrkja.
For bygd og by 1919, s. 152 flg.

1696. *Sommerfeldt, W. P.* [Premierte bønder i Bakke for 150 aar siden.]
Grannen 1919, s. 33—35.

1697. *Bergen* 1814—1914. Utg. av Bergens kommune. Red. av Carl Geelmuyden og Haakon Schetelig. Bd. III. Bergen. 4. 595 s.

1698. *Borgerbok,* Bergens. Bd. II. 1752—1865. H. 2. (1801—65.) Utg. av Bergens historiske forening ved A. M. Wiesener. Bergen. S. 205—436.

1699. *Enger, Martin.* Bergens kommunes jordpolitik i det siste halve aarhundre.
Boligsak 1919, s. 63—65.

1700. *Lexow, Einar.* Om »Michelsengaarden« paa Torvet og litt om mansardtakets anvendelse i gammel bergensarkitektur.
Skr. utg. av Bergens hist. foren., no. 24, s. 105—120.

1701. *Madsen, Georg.* Årstad menighet. Bergen. 8 s.

1702. *Nordahl-Olsen, Joh.* Bergen i femti-aarene.
Skr. utg. av Bergens hist. foren., no. 24, s. 47—76.

1703. *Sollied, P. R.* Hvalfangsten fra Bergen i eldre tider.
Skr. utg. av Bergens hist. foren., no. 24, s. 139—184.

1704. *Stoltz, G.* Busthuset i Bergen.
Maal og minne 1919, s. 66—73.

Digitized by Google

1705. *Wiesener, Anthon Mohr.* Bidrag til bokhandelens historie i Bergen. Utarb. i anledning firmaet F. Beyers 100-aars jubilæum. Bergen. 4. 80 s.

1706. *Christiansen, Gunnar.* Om indredning av kirkestoler i Biri hovedkirke for glasverkets forvalter og arbeidere 1782.
Bygd og bonde 1919, s. 123—126.

1707. *Christiansen, G. E.* Chausseanlægget langs Bundefjorden og de norske glasverkers sodahus og lagertomter.
St. Hallvard, IV, s. 205—209.

1708. *Berg, Albert.* Utsigt over utskiftningsvæsenets virksomhet i Buskeruds amt 1860—1913. 1914. 58 s.
Tillæg til Tidsskr. for d. norske utskiftn.væs. III.

1709. *Norbø, T. O.* Minner fraa Bøherrad.
Telesoga 1919, No. 40, s. 27—29.

1710. *Kielland, Jens Z. M.* Norske hus og hjem. Bygningskunst og bohave. Borgerhuse, bonde- og herregaarde, samlinger. Utg. av Jens Z. M. Kielland, A. B. Wilse. I. række. H. 2. Damsgaard. 4. 16 bl.

1711. *A/S Solberg Spinderi.* 1818—26/3—1918. Drammen 1918. 4. 39 s.

1712. [*Bergwitz, Joh. K.*]. Gaardene i Eidsborg, særlig Huvestad.
Folkebl. 1919, s. 184.

1713. *Raabe, Jens.* Evenrud i hundrede aar 1819—1919. Trykt som ms. 48 s.

1714. *Hjellestad, Hermod.* Milde herregard i Fana.
Norhordl. og Midthordl. II, s. 13—30.

1715. *Welle-Strand, Eduard.* Finmarksidyller.
Gads danske Magazin 1919—20 s. 19—25.

1716. *Grannen.* Samlingsblad for segn og sogo fraa Flekkefjord og bygderne. 5. Flekkefj. 40 s.

1717. *Langballe, M., O. Klavestad* og *Gjæver Enger.* Follo kraftselskap. 27 s.

1718. *Fett, Harry.* Gamle bygaarde paa Fredrikshald. Utg. av Foren. t. n. fortidsm. bevar. 39 s.
Fortidsminder IV. Særtr. av Foren.s aarsberetn.

Fredriksvern, se nr. 1791.

Digitized by Google

1719. *Qvisling, J. L.* Gjerpen. En bygdebok. Den historiske del. II. 148 s.

1720. *S[eland], H.* Uhendet paa Glendrange 1825.
Grannen 1919, s. 29.

Granvin, se nr. 2016.

1721. *Grønner, M. E.* Gaarden Grønen i Gudbrandsdalen. De sidste 3 Generationer. Bergen 1918. 4. 7 s.
Særtr. av »Bergens Annonce-Tidende«.

Gudbrandsdalen, se nr. 1775.

1722. *Kvaale, Kjetil.* Gullnes verk. Fortalt av Bjørn Bekkhus, fyr »styrar« av verket.
Bergverksn. 1919, s. 179—180, 185—186.

Hadland, se nr. 1624.

1723. *Dølaminne.* Tidsskrift for folkeminne. Hovudstyrar: Tov Flatin. Styrar for Hallingbolken: Sigurd S. Reinton. Utg. av sogelagi i Hallingdal og Numedal. Kongsb. 144 s.

1724. *Reinton, Sigurd S.* Upprørshug hjaa hallingarne.
Dølaminne 1919, s. 29—31.

1725. *Hardanger* historielag. Hardanger. Tidsskrift. Norheimsund. 75 s.

1726. *Helland, Amund.* Kaldehol i Hardanger.
Skr. utg. av Bergens hist. foren., nr. 24, s. 13—24.

1727. *Lie, J.* Klostersagn og ættehistorier fra Hardanger.
Hist. tidsskr., 5. række, IV, s. 536—561.

1728. *Fett, Harry.* Gamle bygninger paa Hedemarken. Utg. av Foren. t. n. fortidsm. bev. 45 s.
Fortidsminder I. Særtr. av Foren.s aarsberetn.

Hedmark, se nr. 1999.

1729. *Flaten, Hans.* Av »Hemsedal slægtsaga«.
Dølaminne 1919, s. 54—62.

1730. *Holta, O. H.* En Hitterdalsslægt.
Historiel. f. Telem. og Grenl. Aarsskr. 1919, s. 55—64.

1731. *Mjaatveit, Elias.* Ymist gamalt fraa Hordaland. Samla i Hordaland. Bjørgvin. 87 s.

1732. *Olsen, Chrfr.,* og *Joh. Beck.* Hortens sangforening gjennem 25 aar ved Chrfr. Olsen. Med en kort historik om sangliv paa Horten av Joh. Beck. Horten. 69 s.

Digitized by Google

1733. *Bugge, Anders.* Av vor gamle industri. II. »Skatmester Schimmelmanns verk« [H u r d a l e n].
Foren. t. n. fortidsm. bevar. aarsberetn. 1919, s. 178—183.

1734. *Solheim, Johannes.* Vækkelsen paa K a r m ø e n.
Bymissionæren 1919, s. 285 flg.
Kongsberg, se nr. 1995.

1735. *Arstal, Axel.* C h r i s t i a n i a—Oslo.
St. Hallvard, IV, s. 145—157.

1736. *Bull, Edv.* Oslo—Kristiania.
St. Hallvard, IV, s. 93—98.

1737. *Ecktell, C. J.* Grønlands kirkes 50-aars jubilæum. 1869—1919. Et mindeskrift. Utg. av .... 166 s.

1738. *Fagerborg menighet* i de første tyve aar. 1918. 127 s.

1739. *Festskrift* til den merkantile klubs 25 aars jubilæum 16. november 1919. 124 s.

1740. *Festskrift* i anledning Sagenes arbeidersamfunds sangforenings 25 aars jubilæum den 2. mars 1919. T.hjem 18 s.

1741. *Fett, Harry.* Kristiania-gaarde fra Karl-Johanstiden. Utg. av Foren. t. n. fortidsm bevar. 22 s.
Fortidsminder III. Særtr. av Foren.s aarsberetn.

1742. *Hanssen, C.* Kristiania Haandverker Sangforenings Historie gjennem sytti Aar. 360 s.

1743. *Hermansen, Victor.* En toldrulle for Oslo fra 1540-erne.
St. Hallvard, IV, s. 130—132.

1744. *Jørgensen.* Av vore bymarkers historie.
Det tyvende aarh. 1919, s. 175—178.

1745. *Koht, Halvdan.* Betydde Oslo ingen ting?
Dagbl. 1919, nr. 31.

1746. *Kr.a Journalistklubs* 25-aars jubilæum.
Journalisten 1919.

1747. *Mindeskrift* i anledning Fabritius' bogtrykkeris 75-aars jubilæum. 1844—1. jan.—1919. 4. 61 s.
Bidr. av Aug. Mortensen og H. Scheibler.

1748. *Møller, Halfdan.* Oberstløitnant Magnus og de første arbeidersangforeninger paa Sagene.
Sangerposten 1919, s. 6—7.

Digitized by Google

1749. *Scheel, Fr.* Omtale av Kristiania i en svensk reiseberetning 1725—27.
St. Hallvard, IV, s. 132—134.

1750. *Sporvei,* Kristiania elektriske, 1894—1919. Et mindeskrift. Redaktionskomité: Andr. Falkenberg, F. Heyerdahl, Peter Meinich. Redaktør: Berg-Jæger. 4. 104 s.

1751. *Spurcheland, Oscar.* Kristiania kristelige forening av unge mænd (Ynglingeforeningen) gjennem 50 aar fra 1869 til 1919. 160 s.

1752. *Steffensen, Thv.* Kristiania bakermestres forening. 1844 —5te december—1919. 64 s.

1753. *Steffensen, Thv.* Jubilæumsberetning ved Kristiania brødkjørerforenings 25-aars jubilæum 10. juli 1919. Utarb. paa grundlag av foreningens protokoller. 14 s.

1754. *Steffensen, Thv.* Jubilæumsskrift i anledning av konditormestrenes forenings 25-aarige virksomhet 1894—14. november—1919. Utarb. paa grundlag av foreningens protokol. 27 s.

Oslo, se nr. 1611—1612.

1755. *(Beretning.)* K r i s t i a n s amt. Beretning om den økonomiske tilstand i femaaret 1911—15. Utg. av Det statistiske centralbyraa. 55 s.

1756. *Jensen, Erdman.* C h r i s t i a n s a n d s Krønike. Udg. av Agders Historielag. Kr.sand. 54 s.

1757. *25-aarsberetning.* K r i s t i a n s u n d s Museum. Kr.-sund N. 41 s.

1758. *Varden,* Mandssangforening. 10-aarsjubilæum 29. september 1909—19. Kr.sund. Fol. 16 bl.

1759. *Nergaard, Sigurd.* Kristian IV paa K v i k n e.
Bygd og bonde 1919, s. 63—64.

1760. *[Bergwitz, Joh. K.]* Gammelt og nyt fra Norges bygder. 7. L a a r d a l.
Folkebl. 1919, s. 136—137, 197—198.

1761. *Bugge, Alexander.* Om hvorledes Laardal er blit bygget ned gjennem tiderne.
Norsk folkekultur, 5. s. 1—70.

1762. *Trettenhelgja.* L a n d 1920. Gjøvik 1919. 44 s.

Digitized by Google

1763. *Ursin, N.* Hr. Niels Dorphs optegnelser om Lands kirker og prestegaard.
Bygd og bonde 1919, s. 119—123.

1764. *Hesselberg, F. M.* Kjøpstaden Larviks kommunalpolitik og byens ledende mænd i perioden 1875 til og med 1895. 1. avdeling. Larvik. 109 s.

1765. *Magnussen, Johan.* Kommunepolitikken i Laxevaag 1916—19. [Bergen]. 14 s.

1766. *Frølich, Thorbjørn.* Lillehammer 1827—1918. Et henblik. 48 + 75 s.
De 75 s.: Lillehammer særlig i 1870-aarene. 1905.

1767. *(Beretning.)* Lister og Mandals amt. Beretning om den økonomiske tilstand i femaaret 1911—15. Utg. av Det statistiske centralbyraa. 44 s.

1768. *Ahlmann, Hans W:son.* Lofotens fjällvärld.
Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören., 1919, s. 483 flg.

1769. *Sommerfeldt, W. P.* Rydningsmænd i Lund før 1800.
Grannen 1919, s. 39—40.

1770. *[Bergwitz, Joh. K.]* Munkholmen.
Folkebl. 1919, s. 159—160.

1771. *Sunnfjordingar* i 1624 som aatte jord i Nordfjord, Sogn, Sunnhordland, Nordmøre.
Sunnfj. 1919, s. 37—38.

1772. *[Bergwitz, Joh. K.]* Til Nordlands historie. Administrationsforhold.
Folkebl. 1919, s. 348—350, 354—357.

1773. *Nordhordland* og *Midthordland.* Sogelaget sitt aarsskrift. II. Bergen. 61 s.

Nordhordland, se nr. 2007.

1774. *Flatin, Tov.* Museum for Numedalsbygdene.
Dølaminne, s. 68—71.

Numedal, se nr. 1723 og 1839.

1775. *Bygd og bonde.* Tidsskrift for historie og folkeminner. Utg. av Oplands historielag og Gudbrandsdals historielag ved Oluf Kolsrud og Fredrik Scheel. 1. aarg. Hamar. 172 s.

1776. *Henrichsen, H. B.* »Urædd«s ballklub, Porsgrunds fotballklub, 1894—1919. Porsgrund. 4. 52 s.

Digitized by Google

1777. *Vemmestad, Stian.* Porsgrunds sparebank 1844—1919. Porsgrund. 133 s.
Raudland, se nr. 1996.
1778. *Bull, Jacob B.* Rendalen, dens Historie og Bebyggelse skildret av .... D. 2. 4to. 190 + 41 s.
1779. *Tveteraas, R.* Billeder fra Rogaland. Historiske fortællinger. Stavanger 1917. 103 s.
Rogalands historielags Aarshefte 1919.
Romsdal, se nr. 2012.
1780. *Kielland, Jens Z. M.* Norske hus og hjem. Bygningskunst og bohave. Borgerhuse, bonde- og herregaarde, museer og samlinger. Utg. av .... Med billeder av O. Wilse samt grundplaner, tegninger og malerier. I. Rosendal. 4. 16 bl.
1781. *Delgobe, H.* Fra Røldal.
Maal og minne, 1919, s. 82—83.
1782. *Amdal, Paul.* Selbu. Historisk beskrivelse. T.hjem. 1918.
1783. *Setesdalen.* Med bidrag fra Gunnar Rysstad, H. Bryn, Torleiv Hannaas, Helge Gjessing, Edv. Bull, Reidar Th. Christiansen, Knut Liestøl, Catharinus Elling, Magnus Olsen, Fredrik B. Wallem, Gisle Midttun. 208 s., pl. (Se nr. 1258.)
Setesdal, se nr. 2003.
1784. *Meulen, R.v.d.* Over den Nederlandschen oorsprong der aardrykskundige namen Skagerrak (Skagerak) en Kattegat.
Tydschr. v. Nederl. taal- en letterk., 38, s. 113—132.
1785. *Bugge, Alexander.* Litt fra Skiens ældste historie ned til 1500-tallet. [Skien.] 8 s.
1786. *Eriksen, Aksel.* Bokbindernes fagforening i fem og tyve aar 1894—1919. Stavanger. 12 s.
1787. *Forhandlinger,* Stavanger bystyres, m. v. 1837—43. Utg. af Stavanger kommune ved Ola Kvalsund. Stavanger. 511 s.
1788. *St. Johs. Menighet.* Stavanger, 1885—1920. Utg. av menighetsraadet ved en komite. Stavanger. 63 s.
1789. *Stavanger Roklub* i 25 aar 1894—1919. Festskrift utg. i anledn. av Stv. Roklubs 25 aars jubilæum. Stavanger. 51 s.

Digitized by Google

1790. *Grude, J.* Amtsformandskapet i S t a v a n g e r a m t 1838—1918. Utg. av Stavanger amt ved .... Stavanger. 192 s.
Anhang: I. Lensmænd i Stavanger amt 1838—1918. II. Stortingsmænd fra St. amt 1814—1918. III. Statsraader 1814—1918.
1791. *Schiøtz, Johannes.* S t a v e r n forts og Fredriksvern verfts historie. Larvik. 160 s.
Steinviksholm, se nr. 1829.
1792. *Næss, And.* Om Orninggaard paa S t o r d.
Sunnhordl. 1919, s. 3—28.
1793. *Sundvor, Johannes.* Forordning om stolerne udi S t r a n d e u i g s kierche. Anno 1629.
Sunnhordl. 1917, s. 65—69.
1794. *Sunnfjord:* Tidskrift um Sunnfjord-soga. I. Skriftstyrar: Albert A. Joleik. Bergen.
1795. [*Joleik, Alb. A.*] Bøker og tidskriftstykke og bladstykke um Sunnfjord i gamall og ny tid.
Sunnfj. 1919, s. 6—10.
1796. [*Joleik, Alb. A.*] Nokre mæte sunnfjordingar.
Sunnfj. 1919, s. 3—6, 16—22, 29—37, 54—68, 80—85.
1797. Gamle *lensmenn.*
Sunnfj. 1919, s. 15.
1798. *Prestar* i Sunnfjord fyre aar 1600.
Sunnfj. 1919, s. 68—73.
Sunnfjord, se nr. 1650.
1799. *Sunnhordland.* Skriftstyrar: Kristofer Sydnes. Utg. av bygdemuseet og sogelaget for Sunnhordlandsbygdene. Stord. 71 s.
1800. *Espeland, Anton.* Futane i Sunnhordland.
Sunnhordl., 1917, s. 29—41.
1801. *Sørlandet* i tekst og billeder. Under hovedredaktion av Olaf Benneche. I. utg. 4. 42 s.
1802. *Historielaget* for T e l e m a r k og Grenland. Aarsskrift. Skien. 144 s.
1803. *Gammelt* fra Telemarken.
Telesoga 1919, No. 41, s. 23—24.
1804. *Hallager, G.* Fordums kommunikationer i Telemark.
Historielaget f. Telemark og Grenland, aarsskr. 1919, s. 114—131.
Telemark, se nr. 1986 og 1989.

Digitized by Google

1805. *M., L.* *Torp*ingernes avtale mot luksus 1824.
Bygd og bonde 1919, s. 53—54.

1806. *(Beretning.)* Tromsø amt. Beretning om den økonomiske tilstand i femaaret 1911—15. Utg. av Det statistiske centralbyraa. 57 s.

1807. *Cathedral,* Trondhjem. Papers concerning the designs for the restoration. T.hjem. 4. 70 s.

1808. *Henmo, Olav.* Aktieselskapet Trondhjems mekaniske verksted 1843—1918. T.hjem. 141 s.

1809. *Kolsrud, Oluf.* The statuary of the west front.
Trondhjem Cathedral. T.hjem. 4.

1810. A/S *M. H. Lundgreens* enke, Trondhjem. 1819—11. nov. —1919. T.hjem. 4. 28 s.

1811. *Meyer, Johan.* Trondhjem Cathedral. Rise, Decay and Restoration. Brief Synopsis.
Trondhjem Cathedral. T.hjem. 4.

1812. *Meyer, Johan.* Striden om Trondhjems Domkirke. T.hjem. 11 s.

1813. *Nordhagen, Olaf.* Considerations as to the design of the west front and the central tower of the Cathedral.
Trondhjem Cathedral. T.hjem. 4.

1814. *Nordhagen, Olaf.* Some remarks concerning the reconstruction of the clerestory and the vault of the nave.
Trondhjem Cathedral. T.hjem. 4.

1815. *Schmidt, Olaus.* »Selskapet for Trondhjems by's vel.« En kortfattet oversigt over dets virksomhet gjennem 25 aar. 26 s.
Særtr. av T.hjems Adresseavis nr. 100—103, 1919.

1816. *Thaulow, Chr.* Personalhistorie for Trondhjems By og Omegn i et Tidsrum af ca. 1½ Aarhundrede (omfattende ca. 1300 Personer). Afsluttet omkring 1876. Suppleret og udg. af Chr. Thaulow. T.hjem. XXXV + 805 s.

1817. *Trondhjem* og turnstevnet. T.hjem. 140 s.
Trøndelag, se nr. 1996.

1818. Et *brev* om en kobberplate. Guldsmedkunst i Tønsberg i middelalderen.
N. tidsskr. f. guldsmedk. 1919, s. 11—12, 25, 29—30.

1819. *Bull, H. J.* Minder fra gamle Tønsberg i 1860—70-aarene. Tønsberg. 50 s.

Digitized by Google

Særtr. av artikelserie i »Tønsberg Blad« mai—juli 1919.

1820. *Olsen, Emil.* Slotsfjeldet ved Tønsberg. En historisk Beskrivelse. Med en kartskitse af Fr. Petterssen. Udg. af Tønsberg Museum. 4. Opl. Tønsberg 1918. 16 s.

1821. *Tidsskrift* for Valdres historielag, 4. S. 215—292.

1822. *Kirkeberg, O. L.* Minder fra Valdres. Decorah, Iowa. 160 s.

1823. *Lessmannsslekte* paa Kattevøl.
Tidsskr. f. Valdres historiel., 1919, s. 232—237.

1824. *Valdres-brev,* Seks gamle, med innleiding og uttyding av Sigurd Kolsrud.
Tidsskr. f. Valdres historiel., bd. 1, s. 248—273.

1825. *Ødegaard, O. K.* Valdresfolk. Risør. 177 s.

1826. *Viksdølene* gramde seg fyr tenarløysa.
Sunnfjord, I, s. 39.

1827. *Ohrset, A.* Nogle bemærkninger særlig vedkommende Øre herred i det 19de aarh. Kr.sund N. 32 s.

1828. *S[cheel], Fr.* Contract mellem almuerne af Østerdahlen ang. Dyre Veide. 1726.
Bygd og bonde 1919, s. 117—118.

Østerdalen, se nr. 1654.

1829. *Hahr, Aug.* Två norska renässansborgar, Östraat och Steinvikholm. (Ree, L. H., og F. B. Wallem. Östraat. — Wallem. F. B. Steinvikholm.)
Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören., 1919, s. 272 flg.

4. Tidligere norske landsdeler og norske utbygder.

1830. *Olán, E.* Bohusläns krönika. Ett årtusendes kulturhistoria. Uddevalla 1918. 175 s.

1831. *Bergwitz, Joh. K.* Av Færøyar saga.
Folkebl. 1919, s. 60 flg., 84—86, 92—94, 100 flg., 108 flg., 116 flg., 138 flg., 172 flg., 196 flg.

Digitized by Google

1832. *Jakobsen, J.* Om Orknøernes historie og sprog. Et brudstykke.
Danske Studier, 1919, s. 143—153.
1833. *Steensby, H. P.* Nordboernes Opdagelse af Amerika.
Ymer, 39, s. 192—203.
1834. *Zachrisson, R. E.* Scandinavian or Anglo-Saxon names?
Modern language review, 14, s. 391—397.

1835. *Hansen, Andr. M.* Norges gamle ret til Spitsbergen.
Bergverksnyt, 1919, s. 35.
1836. *Rabot, Charles.* Norge og Spitsbergen.
Bergverksnyt 1919, s. 187—189.
1837. *Spetsbergen.*
Sv. tidskr., 9, s. 76 flg.
1838. *Spitsbergen.* Slutningsprotokol undertegnet av norske, russiske og svenske delegerte 26. januar 1912. Offentliggjort av Utenriksdepartementet. 47 s.

1839. *Aarbok* for Numedalslaget. Nr. 5. 1919. Utg. av lagets sekretær. U. s. 144 s.
I. Minder fra hjembygden. II. Fra Numedal. III. Pioner- og slegtshistorier. IV. Historiske bidrag. V. Biografier. VI. Mindeskrifter. VII. Allehaande.
1840. *Telesoga.* Utg. av Telelage. Torkel Oftelie, Soguskrivar. Minneap. 1919. No. 40. 32 s. No. 41. 24 s. No. 42. 20 s.
1841. *Andreassen, Ola.* Litt fra prærielivet i »The far west«.
Nordmandsforb., 1919, s. 304—310.
1842. *Blue Mounds,* Wis.
Telesoga 1919. No. 42. s. 3—8.
1843. *Dahle, Aanon,* fortel um ferdi si med gullgravarane til California i 1850.
Telesoga 1919, No. 42, s. 8—17.
1844. *Dustrud, T.* Sandprairie — settlementets tidlige historie.
Aarbok for Numedalslaget. Nr. 5. 1919, s. 61—63.

Digitized by Google

1845. Oberst *Hegs* minde.
Nordmandsforb., 1919, s. 49—52.
1846. *Homme, H. O.*
Telesoga, 1919, No. 40, s. 3—5.
1847. *Johnson, O. S.* Utvandringshistorie fra Ringerikesbygderne. Minneapolis 1919. 404 s.
1848. *Kvisling, Olav.*
Telesoga 1919, No. 41, s. 20—22.
1849. The *passage* of »Emelia« from Drammen, Norway, to New York, 1839.
Aarbok for Numedalslaget. Nr. 5. 1919, s. 58—61.
1850. *Six Mile Grove.*
Telesoga 1919, No. 41, s. 3—13.
1851. *Telar* paa Red Lake sumaren 1918.
Telesoga 1919, No. 41, s. 17—19.
1852. *Gabrielii, Alb.* Vore landsmænd i Argentina.
Nordmandsforb. 1919, s. 55—59.
1853. *Nergaard, Gunnar.* Landsmænd nord i Argentina.
Nordmandsforb. 1919, s. 126—128, 189—194.

1854. *Hammer, S. C.* Vore landsmænd i England.
Nordmandsforb. 1919, s. 118—126.
1855. *Hammer, S. C.* Vore landsmænd i Holland.
Nordmandsforb. 1919, s. 288—292.

5. Slekt- og personhistorie.

1856. *Studenterne* fra 1868. Festskrift i Anledning av deres Femtiaars-Jubilæum den 2. September 1918. Av E. A. Thomle. XCII + 428 s.
1857. *Studenterne* fra 1869. Biografiske meddelelser samlede i anledning av deres 50-aars studenterjubilæum. Trykt som ms. 135 s.

Digitized by Google

1858. *Studenterne* fra 1879. Supplement til Studenterboken av 1904. Utg. ved 40-aars jubilæet 1919. Trykt som ms. 47 s.

1859. *Studenterne* fra 1894. Biografiske oplysninger samlet til 25-aars jubilæet 1919. Trykt som ms. XVI + 308 s.

1860. [*Bergwitz, Joh. K.*] Fremragenne norske slekter. XIII. Slekten Aars.
Folkebl. 1919, s. 163 flg.

1861. *Hertzberg, Nils.* Johannes P. Agas minde.
Hardanger tidsskr., 1919, s. 73—75.

Aga, Johannes P., se nr. 1661.

1862. *Hjermann, Audun.* En norsk-amerikansk digter, Waldemar Ager.
Ukens revy 1919, s. 599 flg.

1863. *O[lafsen], O.* Hvem var Fru Alis i Øystese?
Hardanger tidsskr. 1919, s. 40—44.

1864. *Bergwitz, Joh. K.* Roald Amundsens herkomst.
Folkebl., 1919, s. 68 flg., s. 72.

1865. *Arctander, A. M. St.* Sjølvbiografi.
Ung-Norig 1919, s. 140—144.

1866. *Aure, Anton.* A. M. St. Arctander 1847—1919.
Ung-Norig 1919, s. 137—139.

1867. *Aars, Elise* [Aubert]. Breve. Meddelt ved Sofie Aubert Lindbæk.
St. Hallvard, IV, s. 102—110.

1868. *Lie, Johanne Vogt.* Forfatterinden fru Elise Aubert, f. Aars.
Nylænde 1919, s. 65—68.

1869. *Ødegaard, O. K.* Johannes Belsheim.
Tidsskr. f. Valdres Historiel., 1919, s. 215—231.

Bendixen, B. E., se nr. 1594.

1870. *Koht, Halvdan.* H. E. Berner.
Syn og segn 1919, s. 259—266.

1871. *Midttun, Olav.* Ymist um H. E. Berner, Det norske samlaget og anna.
Syn og segn 1919, s. 280—291.

Digitized by Google

1872. *Arnesen, Jenny.* Brita Bjørgum 1858—1916.
Ung-Norig 1919, s. 185—188.

1873. *Hebbe, Signe.* Minnen nedskrivna af Hildur Dixelius-Brettner. Sth. 442 s.
S. 268—269, s. 314—315 og s. 400—401: brev fra Bjørnst. Bjørnson. S. 213—214: brev fra H. Ibsen.

1874. *Konow, Karl.* Bjørnson og Lie. Små erindringer om de to store. 171 s.

1875. *Meyer, Haakon.* Poul Botten-Hansen.
Litteraturen 2, s. 115—120.

1876. *Midthaug, Leif.* Litt om Bratterne paa Øistad i Land.
Trettenhelgja, 1920, s. 36—40.

1877. *Winsnes, A. H.* Johan Nordahl Brun. En monografi. 256 s.

1878. *Fra* Studentertogenes Tid. Brev fra Christoffer Bruun.
Vendsyssel, IX. Sæby 1919. S. 9—10.

1879. *Kristendom og norskdom.* Festskrift til Christopher Bruun. Oslo. 152 s.

1880. *Qvisling, J. L.* Peter Børting.
Historiel. f. Telem. og Grenl. aarsskr. 1919, s. 110—113.

1881. *Arnesen, Jenny.* Camilla Collett.
For bygd og by, 1919, s. 161—163, 177—178, 194—196.

1882. *Gran, Gerh.* Camilla Collett og Welhaven, en oplevelse og et forfatterskap.
Festskr. tillägn. W. Söderhjelm, H.fors 1919, s. 120—139.

1883. *Bing, Just.* Av familien Daaes papirer.
Bergens hist. foren. skr., no. 24, s. 25—36.

1884. *Dietrichson,* se nr. 1946.

1885. *U.* To fordums prester i Land. Niels Dorph. Peter Munch.
Trettenhelgja 1920, s. 7—10.

1886. *S., M.* En av de Johnsonske prester, C. M. Eckhoff i Sunnelven. Et 50-aars minde.
Luth. Kirketid. 1918, s. 530—536.

1887. [*Bergwitz, Joh. K.*] Peter Egge. 1869—1919.
Folkebl. 1919, s. 233—235.

Digitized by Google

1888. *Eide, Egil,* 25 aars jubilæum 4. november 1919. Festskrift. 4. 77 s.
1889. *Elster, Kristian, d. y.* Egil Eide. 61 s.
Norske scenekunstnere. Red. av Leif Sinding.
1890. *Rudi, Torstein.* Pål Eiriksson og ætti hans.
Tidsskr. f. Valdr. historiel., 1919, s. 274—280.
Falsen, Chr. M., se nr. 1662.
1891. *Gill, J. K.* O. W. Fasting in memoriam.
Festskr. utg. av Bergens Jæger- og Fiskerforen. 1920. 4.
1892. [*Bergwitz, Joh. K.*] Fremragenne norske slekter. XIV. Fearnley.
Folkebl. 1919, s. 188 flg.
1893. *Herbransen, S. H.* Tov Flatin 1878—.
Ung-Norig 1919, s. 121—127.
1894. *Falk, Arne.* Halvor Floden 1883—.
Ung-Norig 1919, s. 153—159.
1895. *Gunnersen, G. F.* Simen Fougners liv og skrifter.
Bygd og bonde 1919, s. 81—109.
1896. *Fridtun, Jon.* Mi livssoge — i stutte drag.
Ung-Norig 1919, s. 107—111.
1897. *Steffensen, J. M.* Jon Fridtun.
Ung-Norig 1919, s. 105—107.
1898. *Ødegaard, O. K.* Redaktør Friele — et minde.
Journalisten 1919, s. 42 f.
Frølich, F. H., se nr. 1664.
1899. *Slægttavle,* Den Gaarderske Families. [Skien.] Obl. fol. Pat.
1900. *Garborg, Arne og Hulda.* »Digteromvendelser.«
Edda XI, s. 324—326.
1901. *Kolsrud, Oluf.* En bygdesamler. Even Gihle.
Bygd og bonde 1919, s. 138—145.
1902 *Dons, Henny.* Bispinde Henriette Gislesen.
Nylænde 1919, s. 131—136.
1903. *S., E.* Johan Ernst Gunnerus.
Luth. Kirketid. 1918, s. 125 flg.
1904. *Thorsrud, Ole.* Helge Eriksen Hagen.
Tidsskr. f. Valdr. historiel., 1919, s. 286—292.
1905. *Christensen, Hjalmar.* Knut Hamsun.
Samtiden 1919, s. 505—515.

Digitized by Google

1906. *Hamsun, Knut.*
Litteraturen 2, s. 265—290.

1907. *Berge, Rikard.* O. St. Hansen.
Norsk folkekultur 1919, s. 188—193.

1908. *Haugen, Johs.* Om slegten Haugen. Bergen. 53 s.

1909. *Monrad, O. P.* Biskop Johan Christian Heuch skildret som Personlighed. 144 s.

1910. *N., L.* Gjert J. H. Himberg, haandverkersvend.
Grannen 1919, s. 5 flg.

1911. *Olafsen, O.* Kaptein Jens Hjermand.
Hardanger tidsskr. 1919, s. 48—58.

1912. *Mowinckel, Rolf.* Evert Hjort, sogneprest til Stange, 1611—53.
Bygd og bonde 1919, s. 110—116.

1913. *Kolsrud, Oluf.* Totenpresten Ole Hannibal Hof som gaardbruker.
Bygd og bonde 1919, s. 54—59.

1914. *Bergwitz, Joh. K.* Telemarks eidsvoldsmann, Talleiv Olavsson Huvestad [og] efterslekt.
Folkebl. 1919, s. 177—183.

1915. *Caspari, Anna.* Ibsen og kristendommen.
Kirke og kultur 1919, s. 244—253.

1916. *Christensen, Hjalmar.* Henrik Ibsen og Norge for femti aar siden.
Nordmandsforb., 1919, s. 403—416.

Ibsen, Henrik, se nr. 1873.

1917. *Mjøen, Reidar.* Lillebil [Ibsen]. 60 s.
Norske scenekunstnere. Red. av Leif Sinding.

1918. *Hambro, E.* Mindetale over M. P. Ingstad.
N. retstid. 1919, s. 193—196.

1919. *Jensen, Otto,* biskop, dr. teol. 63 s.
Særtr. av Kr.a menighetspleiers fællesutvalg 1917—1918.

1920. *Vogt, Nils Collett.* Hans Jæger.
Litteraturen 1, s. 433—440.

1921. *Tiberg, Antonie.* Ragnhild Jølsen 1875—1908.
Nylænde 1919, s. 115—121.

1922. *Espeland, Anton.* Hr. Abraham Jørgensen til Tysnes og hr. Magnus Mogensen til Haus.
Nordhordl. og Midthordl., aarsskr., II, s. 51—54.

Digitized by Google

1923. *Hjermann, Audun.* Laura Kieler.
Urd 1919, s. 301 flg.
1924. *Storm, Jeanette.* Laura Kieler.
Urd 1919, s. 595 flg.
1925. *Nærup, Carl.* Hans E. Kinck.
Urd 1919, s. 217 flg.
1926. *Rygg, N.* Direktør A. N. Kiær. Mindeord.
Statsøkon. tidsskr. 1919, s. 1—6.
1927. *Westergaard, Harald.* A. N. Kiær.
Nationaløkon. Tidsskr., 57, s. 281—284.
1928. *Finne-Grønn, S. H.* Slegten Kiönig. Kortfattede slegtshistoriske meddelelser med portr. og prosp. 53 s.
1929. *Elster, Kristian.* Halfdan Kjerulf.
Tilskueren, 36 II, s. 240—248.
1930. *Kjerulf, Halfdan.* Breve til professor Gude. Meddelt ved Aimar Grønvold.
Samtiden 1919, 33—48, 72—87, 188—200, 254—264, 312—323.
1931. *Austlid, Andreas.* Vaagaa-presten. [Krag.]
Høgskulebladet 1919, s. 65—69, 75—77.
1932. *Pedersen, Jens.* Christian Krohg.
Gads danske Magazin, 1919—20, s. 419—423.
1933. *Lavik, Johannes.* Andreas Lavik. En biografisk skisse. Bergen. 149 s.
Lie, Jonas, se nr. 1874.
1934. *S[eland], H.* Brynjulv Loga og ætti hans.
Grannen 1919, s. 17—21, 28.
1935. *Berge, Rikard.* Knut Loupedalen.
Norsk folkekultur 1919, s. 125—126.
1936. *Koht, Halvdan.* J. Løvland. Etter ein tale på 70-års dagen hans.
Den frilyndte ungdomen. 3. saml.
1937. *K., M. R.* Ein gamal hedersmann. [Ole Madsen 1818—90.]
Trettenhelgja 1920, s. 27 flg.
Magnus, oberstløitnant, se nr. 1748.
1938. *Bergwitz, Joh. K.* Litt om Mandt e-ætten.
Folkebl. 1919, s. 199.
Manthey, Aug. Chr., se nr. 1665.

Digitized by Google

1939. *Skjelderup, Arthur.* Christianiafamilien M e y e r. Slægtshistoriske Meddelelser. 1920. 63 s.
1940. *Finne-Grønn, S. H.* Slegten M i c h e l e t. Genealogisk-personalhistoriske meddelelser. Med vaabentegninger, facsimiler og portr. 4. 373 s.
Munch, Peter, se nr. 1885.
1941. *Munthe, Gerhard.* Minder og Meninger fra 1850-Aarene til nu. Med samtidige Tegninger fra Kunstnerens Samlinger. 180 s.
Møllerup, Ulrik Fr., se nr. 1647.
1942. *Hægstad, Marius.* Jon N o r s t o g.
Ung-Norig 1919, s. 202—210.
1943. *Espeland, Anton.* Hr. Torlak O l a v s ø n i Vikøy, prest.
Hardanger tidsskr., 1919, s. 1—8.
1944. *Aure, Anton.* Olav P a u l s o n 1822—96.
Ung-Norig 1919, s. 57—60.
1945. *Pavels,* Om biskop, og hans visitaser paa Osterøen for 100 aar siden. Ved A. N. Askeland.
Nordhordl. og Midthordl., II, s. 1—12.
1946. *Petersen, C. K. Angell.* Familierne P e t e r s e n og Dietrichson. Bergen — Kristiania december 1919. 4. 13 s.
1947. *Reimers, Sophie.* Teaterminder fra Kristiania teater. 141 s.
1948. *Moe, O. T.* Morten R e s e n — en glemt norsk salmedigter.
Luth. Kirketid. 1918, s. 451—456, 499—505.
1949. *Robsahm,* Den norske Slegt. Stamtavle og Optegnelser. 49 s.
1950. *S[eland], H.* Um presten Johs. E. R o s e n q v i s t 1781—1854.
Grannen 1919, s. 1—4.
1951. *Lampe, Aadel.* Fru Hedevig R o s i n g 1827—1913.
Nylænde 1919, s. 17—22.
1952. *Neiiendam, Robert.* Omkring Teatret. 1. Kbh. 140 s.
S. 1—28: Michael R o s i n g.
1953. *Rustung, Kristoffer Trondsen,* og hans slægt.
Hardanger tidsskr. 1919, s. 20—39.
1954. *Sandvik, Svend Olsen.* Et livsbillede ved I. F. T.hjem. 7 s.

Digitized by Google

1955. Breve fra J. E. Sars til doktor E. B. Lindseth. Meddelt av toldinspektør G. Haavie Thoresen.
Samtiden 1919, s. 358—366.

1956. *Dons, Carl.* J. Sparre Schneider. En biografisk skisse. Tromsø. 30 s.
Tillegg til Tromsø Museums Aarsberetning for 1918.

1957. *Münster, Th.* H. J. Sparre Schneider 1853—1918.
Naturen 1919, s. 1—3.

1958. *Eggen, Erik.* Jon Simonsen, lagmann.
N. pædag. tidsskr., 3, s. 126—128.

1959. *Aure, Anton.* Johannes Skarperud.
Ung-Norig 1919, s. 81—84.

1960. *Strugstad, Anton.* Peter Andreas Skjeflo. 1868—92.
Ung-Norig 1919, s. 41—43.

1961. *Skram, Amalie.* Breve til Bjørnstjerne Bjørnson.
Tilskueren, 36 I, s. 295—314.

1962. *Skram, Amalie.* Breve [til G. af Geijerstam, 1884—1902]. Litteraturen 1, s. 914—925.

1963. *Tiberg, Antonie.* Amalie Skram 1846—1905.
Nylænde 1919, s. 99—105.

1964. *Espeland, Anton.* Ætten Slee.
Hardanger tidsskr., 1919, s. 9—16.

1965. *Christiansen, Reidar Th.* En folkemindesamler i Torpen Ole Smed.
Maal og minne 1919, s. 74—75.

1966. *Sollien, A.* Johannes Sollien. 1816—78.
Trettenhelgja 1920, s. 24—26.

1967. *Øverland, Arnulf.* Einar Solstad.
Litteraturen 1, s. 318—320.

1968. *Spelebrok, Bernt,* lærar og lækpreikar.
Grannen 1919, s. 25—27.

1969. *Espeland, Anton.* Sorenskriver Peder Starup til Fladerager og ætti hans.
Sunnhordl., 1918, s. 20—24.

1970. *Egnund, Ivar Mortensson.* Minne um Rasmus Steinsvik.
Syn og segn 1919, s. 1—13.

1971. *Bergwitz, Joh. K.* En merkelig gammel slekt. Stranger fra Tunsberg.
Folkebl., 1919, s. 228 flg.

Digitized by Google

1972. *Christensen, Hjalmar.* Hans S t r ø m.
Edda XI, s. 208—229.
1973. *Lumholtz, Ludv.* Sylfest Larsen S æ b ø.
Turistforen. aarb. 1919, s. 100 f.
1974. *Lindbæk, Sofie Aubert.* Magdalene T h o r e s e n 1819 —1903.
Nylænde 1919, s. 1—5.
1975. *Thoresen, Magdalene.* Breve 1855—1901. Udg. af Julius Clausen og P. Fr. Rist. Kbh. 256 s.
Memoirer og Breve XXX.
1976. *Traasdahl, Jacob.* Gjenfødelsen og en kort biografi av forfatteren ved Andreas Lavik. 48 s.
1977. *Stauri, Rasmus.* Viggo U l l m a n n.
Den frilyndte ungdomen. 3. saml.
1978. *Aure, Anton.* Oddmund U r h e i m 1816—95.
Ung-Norig 1919, s. 18—21.
1979. *Vada, Karl.* Lars V a g g e n 1866—1917.
Ung-Norig 1919, s. 167 flg.
1980. *Rasmussen, Ivar.* Ola Johannesson V i k 1854—97.
Ung-Norig 1919, s. 1—3.
1981. *Fangen, Ronald.* A. O. V i n j e.
Litteraturen 1, s. 662—670.
Welhaven, J. S., se nr. 1882.
1982. *Heber, Lilly.* En norsk digterslegt. [W e r g e l a n d.]
Festskr. tillägn. W. Söderhjelm. H.fors 1919, s. 140 —159.
1983. Et *Wergeland-dokument.*
Samtiden 1919, s. 324.

6. Kulturhistorie og folkeminne.

(Se också de bygdehistoriske tidsskrifter under 3. Geografi og lokalhistorie.)

1984. Norsk *folkekultur.* Folkeminne-tidsskrift styrt av Rikard Berge med hjelp av Alexander Bugge, O. Olafsen og Kr. Visted. 5. aarg. Risør. 196 s.
1985. *Berge, Johanna Bugge.* Binding.
Norsk folkekultur, 5, s. 173—178.

Digitized by Google

1986. *Berge, Rikard.* Bygdedikting fraa Telemarki. XIII. Jahane paa Kveste. Skien. 49 s.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskrift 1919. Nr. 3.

1987. *Berge, Rikard.* Norsk eventyrstil. 4.
Norsk folkekultur, 5, s. 156—172.

1988. *Berge, Rikard.* Gangsei-visa.
Dølaminne, 1, s. 65—67.

1989. *Berge, Rikard.* Telemarks-visur i utval. Risør. 31 s

1990. *Bing, Kristian.* Olsoktradition. Bergen. 64 s
Anm. av Kristian Bugge i Maal og minne 1919, s. 147—149.

1991. *Bugge, Jakob.* »Seiergaaven arm«.
Maal og minne 1919, s. 83.

1992. *Delgobe, H.* »Tollak med lagobytto«.
Maal og minne 1919, s. 122.

1993. Norske *folkevisor* fraa millomalderen. Med innleidningar og merknader ved Knut Liestøl og Moltke Moe. 2. uppl. 91 + XXXVIII s.
Ogs. utg. paa riksmaal.

1994. *Gjærde, Jørgen.* Segner um han Sant-Ola.
Norsk folkekultur 1919, s. 182.

1995. *H., S. H.* Ordtøkje, talemaatar o. a. fraa Kongsberg.
Dølaminne, 1, s. 89—92.

1996. Eventyr. Bokken i arteraakra. Fraa Trøndelag ved *J. A. Hagerup.* — Guten aa bøkaaren. Fraa Raudland ved *Aasmund Gøytil.*
Norsk folkekultur, 5, s. 136—137.

1997. *Haukenæs, Th. S.* Barnerim og gaader.
Norsk folkekultur 1919, s. 183—184.

1999. *Jenssen, Hans,* og *Reidar Th. Christiansen.* Overtro i Hedemarksbygderne. Optegnelser fra Hamar seminar 1870.
Bygd og bonde, 1, s. 1—34.

2000. *Kempe, G.* Norske Bonde Tro.
Se Danske Studier 1919, s. 104—110: J. W. S. Johnsson. En Forgænger for J. M. Thiele.

Digitized by Google

2001. *Kolsrud, Sigurd.* Ei norsk avskrift av visa om Torkell Trondsson.
Maal og minne 1919, s. 1—4.

2002. *Lehmann, Edv.* Tvekønnede frugtbarhedsguder i Norden.
Maal og minne, 1919, s. 1—4.

2003. *Liestøl, Knut.* Trolldom i Sætesdal.
Syn og segn, 25, s. 193—200 og 267—279.

2004. *Linderholm, E.* Nordisk magi. Studier i nordisk religions- och kyrkohistoria. 1. Urnordisk magi. Sth. 1918. 157 s.
Svenska landsmål, bd. 20.

2005. Gaatur. Uppskrivne i Nore av *Paal Lindtveit.*
Dølaminne, 1, s. 87—88.

2006. *Loupedalen, Kr.* Ingerid Kaalgyrja.
Norsk folkekultur 1919, s. 127—131.

2007. *Mjaatveit, Elias.* Gabmal visdom om vêre. Fraa Nordhordland.
Norsk folkekultur, 5, s. 89—90.

2008. *Mo, Eilert.* Gamalt sumarmaal og gamal Hallvardsvøku.
Maal og minne 1919, s. 122—123.

2009. *Nordgaard, O.* Litt om gammel matskik.
Norsk folkekultur 1919, s. 143—144.

2010. *Qvigstad, J.* Brudesliren.
Norsk folkekultur 1919, s. 71—72.

2011. *Rosén, Helge.* Studier i skandinavisk religionshistoria och folktro. 1. Vattnets kraft. 2. Frey skepp, Skidbladnir. 3. Heimdall. Lund. 80 s.

2012. *Saxlund, H.* »Busteina« og »buvatten«. Fra Romsdalen.
Maal og minne 1919, s. 97—99.

2013. *Schütte, Gudmund.* Hjemligt Hedenskab i almenfattelig fremstilling. Kbh. 244 s.

2014. Ordtøke og herme, mest fraa Nordhordland, uppskr. av *Einar Seim.*
Norsk folkekultur, 5, s. 179—181.

2015. *Seland, Hans.* Valdresvisa.
Norsk folkekultur, 5, s. 143.

2016. Gamle truer. Samla i Granvin av *S. K. Selland.*
Hardanger, 1919, s. 64—67.

Digitized by Google

2017. *Skogvold, J.* Konfirmationsridtet.
Norsk folkekultur 1919, s. 142—143.

2018. *van Tieghem, P.* La mythologie et l'ancienne poésie scandinave dans la littérature européenne au XVIIIe siècle.
Edda XII, s. 122—137, 185—207.

2019. *Tveit, Andreas,* og *R[ikard] B[erge].* Aanund Gangsei.
Norsk folkekultur, 5, s. 73—83.

7. Videnskap og kunst.

2020. *Aall, Anathon.* Filosofien i Norden. Til oplysning om den nyere tænknings og videnskaps historie i Sverige og Finland, Danmark og Norge. 378 s.
(Videnskapsselskapets skrifter. II. 1918. No. 1.)
Anm. av Edgar Rubin i Nord. tidskr. utg. af Letterst. fören., 1919, s. 353.

2021. *Bugge, Anders.* Tapte prestegaarde. 82 s.
Fortidsminder II. Gamle norske prestegaarde. Utg. av Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring.

2022. *Bugge, Anders,* og *T. Kielland.* Alterskrud og messeklær i Norge. 43 s.
Norsk folkemuseums særutstilling nr. 10.

2023. *Eggen, Erik.* Takt og tone.
Norsk folkekultur, 5, s. 145—152.

2024. *Haugerud, Torkjell.* Fossegrimen. Halling, uppskr. etter Knut Dala.
Norsk folkekultur 1919, s. 153—155.

2025. *Haugerud, Torkjell.* Tjugedalarslaatten.
Norsk folkekultur 1919, s. 117—120.

2026. *Løchen, Arne.* A. M. Schweigaards filosofi.
Edda XII, s. 1—36.

2027. *Lund, Fredrik Macody.* Ad quadratum. Det geometriske System for Antikens og Middelalderens sakrale Bygningskunst opdaget paa Kathedralen i Nidaros. 4. XII + 393 s., pl.
Anm. av Edv. Bull i Social-Demokraten 1919, nr. 277, 280, 281, 283.

2028. *Sandvik, O. M.* Folke-musik i Gudbrandsdalen. Optegnet og undersøkt. 4. 72 + 128 s.

Digitized by Google

8. Litteratur.

(For enkelte forfattere se også under 5. Slekt- og personhistorie.)

2029. *Amundsen, Einar.* Bohémetida.
Syn og segn 1919, s. 78—90.

2030. *Andersen, Vilh.* Dansk og Norsk i Litteraturen.
Litteraturen, 1, s. 337—354.

2031. *Andersen, Vilh.* Folk og Mennesker. Udkast. Kbh. 272 s.
Den norske Bog og den danske, s. 122—135. Den nordiske Litteraturs Enhed, s. 141—145.

2032. *Andersen, Vilh.* Nordboer. Litteraturbilleder. Kbh. 128 s.
Anm. av Hans Olrik i Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören., 1919, s. 289, av R. N. i Nya Argus 12, s. 162.

2033. *Aure, Anton.* »Syn og segn« i 25 aar.
Syn og segn, 1919, s. 385—405.

2034. *Bing, Just.* Henrik Ibsens Brand. En kritisk studie. 105 s.

2035. *Brix, Hans.* Holberg og Théâtre Italien.
Edda XI, s. 120—145.

2036. *Bull, Francis.* Schillers betydning for Bjørnsons historiske skuespildiktning.
Festskrift tillägn. W. Söderhjelm, H.fors 1919, s. 42—61.

2037. *Bull, Francis.* Romantikkens forberedelse.
Samtiden 1919, s. 516—538.

2038. *Burchardt, Carl.* Ibsen og det moderne engelske drama.
Litteraturen 1, s. 662—670.

2039. *Claussen, Christian.* Idéindholdet i Obstfelders digtning.
Kirke og kultur 1919, s. 98—100.

2040. *Collin, Chr.* Det geniale menneske. 3. forøkede opl. 286 s.

2041. *Collin, Chr.* Wergeland, Byron og Lamartine.
Atlantis I, s. 248—262.

2042. *Elster, Kristian.* Bjørnsons Over Ævne, første og andet stykke.
Ord och bild 28, s. 52 og 112.

Digitized by Google

2043. *Elster, Kristian.* Gunnar Heiberg som dramatiker.
Litteraturen 2, s. 11—21.
2044. *Fangen, Ronald.* Streiftog i digtning og tænkning. 180 s.
2045. *Gran, Gerhard.* Norsk aandsliv i hundrede aar. Spredte træk. 3. samling. 262 s.
2046. *Hambro, C. J.* »Morgenbladet«.
Samtiden 1919, s. 49—58.
2047. *Koht, Halvdan.* Av Dagbladets fortid.
Dagbl. 1919, nr. 1.
2048. *Krogvig, Anders.* Bøker og mennesker. 188 s.
Anm. av Kristian Elster i Det nye Nord, 1, s. 91—92.
2049. *Krogvig, Anders.* Romantiken og dens forberedelse i dansk og norsk litteratur.
Samtiden 1919, s. 582—602.
2050. *Paasche, Fredrik.* Henrik Wergelands lyrik.
Ord och bild 28, s. 449.
2051. *Paulson, Andreas.* Tanker og tænkere. 113 s.

9. Sprog.

2051 a. *Alnæs, Ivar.* Rettskrivning og sprog. Utg. av Bymålslaget. 19 s.
2052. *Burgun, Achille.* Le développement linguistique en Norvège depuis 1814. 1. partie. 184 s.
Videnskapsselskapets skrifter. II. 1917. No. 1.
Anm. av H. Koht i Den 17de Mai 1919, nr. 116.
2053. *Espeland, Anton.* Njarðarlaug—Onarheim—Tingstad.
Maal og minne 1919, s. 62—65.
2054. *Falk, Hjalmar.* Altwestnordische Kleiderkunde mit besonderer Berücksichtigung der Terminologie. 234 s.
Videnskapsselskapets skrifter. II. 1918. No. 3.
2055. *Flom, George T.* Forbindelsen »adverb paa —nde + adjektiv« i norske dialekter.
Maal og minne 1919, s. 27—31.
2056. *Hannaas, Torleiv.* Folkemaal og folkemaals-gransking. Fyrste-fyrelesing.
Syn og segn, 25, s. 49—67.

Digitized by Google

2057. *Hederstrøm, T.* Fornsagor och eddakväden i geografisk belysning med inledande namnundersökningar. D. 2. Sth. IX + 135 s.

2058. *Hobek, A.* »Maalstraev« in Norway.
Publ. of the Soc. f. the advancem. of Scandin. study. Scand. studies and notes, 5, s. 297—304.

2059. *Holta, H. H.* Bemærkninger om navnet Telemark.
Historiel. f. Telem. og Grenl., aarsskr. 1919, s. 48—54.

2060. *Indskrifter,* Norges, med de ældre Runer. Udg. for Det norske historiske Kildeskriftfond. Bd. 3. Ved Magnus Olsen. H. 2. 4to. S. 77—200.

2061. *Kolsrud, Sigurd.* Eidsvollsmaalet. Eidsvold 1916. S. 1—64.
I »Eidsiva«.

2062. *Kolsrud, Sigurd.* Gamalt austlandsmaal. Upplandsmaal. (Kall. 200 fol.) Litlehamar. 27 s.

2063. *Kopperstad, Knut.* Tre sunnmørske fjellnavn.
Maal og minne 1919, s. 20—26.

2064. *Krogvig, Anders.* Den nye norske retskrivning. 1.
Litterat., 2, s. 225—229.

2065. *Liestøl, Knut.* Ordet sopp i folkevisone.
Maal og minne 1919, s. 115—117.

2066. *Lindroth, Hjalmar.* [Bohusläns] Folkspråk.
Sverige. Utg. af Otto Sjögren. D. 3. S. 734—738.

2067. *Noreen, Erik.* Magnor.
Maal og minne 1919, s. 112—114.

2068. *Olsen, Magnus.* Norske bygdenavne.
Maal og minne 1919, s. 5—19.

2069. *Olsen, Magnus.* Eggjum-stenens Indskrift med de ældre Runer. Udg. for Det norske historiske Kildeskriftfond. Særtr. af »Norges Indskrifter med de ældre Runer«. III. 4to. 125 s.

2070. *Olsen, Magnus.* En stedsnavne-reise i en Oplands-bygd.
Bygd og bonde, 1, s. 67—70.

2071. *Reitan, Jørgen.* Unsgård i Ålen.
Maal og minne 1919, s. 5—19.

2072. *Rygh, O.* Gaardnavne i Nordre Bergenhus Amt. Oplysninger samlede til Brug ved Matrikelens Revision.

Digitized by Google

Efter offentlig Foranstaltning udg. med tilføiede Forklaringer af A. Kjær. XX + 593 s.
Norske Gaardnavne. Bd. 12. Bearb. af A. Kjær

2073. *Seip, Didrik Arup.* Låneordstudier. II. 152 s.

2074. *Seip, Didrik Arup.* Den nye rettskrivningen.
N. boktr.kal., 2, s. 21—31.

2075. *Selmer, Ernst W.* Om rytmiske tendenser i visse ordgrupper.
Maal og minne, 1919, s. 118—120.

2076. *Skulerud, Olai.* Bemerkning til navnet Telemark.
Historiel. f. Telem. og Grenl., aarsskr. 1919, s. 134.

2077. *Solheim, Ludvig.* Gen. eller Nom. Flertal i Gaardnavn paa Karmøy.
Maal og minne 1919, s. 126.

2078. *Stoltz, G.* Bare en liten e.
Maal og minne 1919, s. 100—106.

2079. *Stoltz, G.*, og *H. Delgobe.* Dyrenavn. 1.2.
Maal og minne 1919, s. 80—82.

2080. *Thorpe, L. O.* Norskhetsstillingen i Amerika.
Nordmandsforb., 1919, s. 60—62; jfr. s. 184—188.

2081. *Thvedt, N. B.* Sprogstriden i Amerika.
Luth. Kirketid., 1919, s. 759—761.

2082. *Torp, Alf.* Nynorsk etymologisk ordbok. 886 s.

2083. *Westerby, Kristian.* Norsk og dansk sprogreform. Kbh. 111 s.

2084. *Western, Aug.* »At rette smed for baker«.
Maal og minne 1919, s. 76—77.

2085. *Wilse, J. N.* Norsk Ordbog eller Samling af norske Ord og i sær de som bruges i Egnen af Spydeberg og videre paa den Østre-kant af Norge. Trykt 1780. [Ny Utg. ved S[igurd] K[olsrud].] 180 s.

10. Kirke og undervisning.

2086. *B[erge], R[ikard].* Klokkarutnemning i gamle dagar.
N. folkekultur 1919, s. 138—141.

2087. *Brandrud, Andreas.* Tre aar norsk kirkehistorie, 1916—18.
Teol. tidsskr. 1919, s. 1—55.

Digitized by Google

2088. *Flatin. Tov.* Or Kongsberg prostedøme sin justitsprotokoll.
Dølam. 1919, s. 19—25, 73—79, 93—95.

2089. *Gjessing, M.* Kirkelig Liv i Norge i 1918.
Teol. Tidsskr. f. d. danske Folkekirke, 3. R., 10, s. 138—155.

2090. *Jahnsen, Aug. B.* Kvindelig diakoni i Norges kirke gjennem femti aar. Et mindeskrift ved diakonissehusets femtiaarsjubilæum. 403 s.

2091. *Kirke, Norges.* Med Bidrag av Mikael Hertzberg, Gustav Jensen, G. Skagestad, J. Maroni, Edv. Sverdrup, Andreas Riis. Utg. av Olaf Moe. Kbh. 168 s.
Kirke og Folk. VI—VII.

2092. *Sætrang, Ivar.* Kirkeligt liv i Norge 1912—15.
Teol. tidsskrift, H.fors, 1916, s. 129—37, 257—66 og 313—21.

2093. *Berteau, Therese.* Skoler som forældreaktieselskaper i Kristiania.
Bog og Naal, 26, s. 94—96.

2094. *Bækkestad, E.* Skulefundatsen for Nes fraa 1742.
Dølam. 1919, s. 63—64.

2095. *Bækkestad, E.* Um skulestellet i gamall tid.
Dølam., 1919, s. 44—48.

2096. *Christensen, Gunnar.* Oprettelse av skolen ved Biri Glasverk.
Bygd og bonde 1919, s. 48—52.

2097. *Eggen, Erik.* Fraa vanmagts-tidi.
N. pedag. tidskr., 2, s. 90—93.

2098. *Hveding, Johan.* Solhov. Fylkesskolen i Lyngen i 7 år, 1912—19. Utg. av laget »Solhov« ved skolen. Svorkmo prenteverk. 61 s.

2099. *Høverstad, Torstein.* Innsamling av skuleminne.
N. pædag. tidskr., 3, s. 134—136.

2100. *Høverstad, Torstein,* og *Erling Kristvik.* Ein norsk lærarhøgskule. Historisk utsyn og program. 199 s.

2101. *Kyllingstad, Olav.* Høgskulebladet 15 aar.
Høgskulebl. 1919, s. 1—3.

Digitized by Google

2102. *Lid, Kr.* Momenter til skolens historie. Til bruk ved statens smaabrukslærerskole. 13 s.
Statens smaabrukslærerskole. Beretning om 3. skoleaar 1917.

2103. *Mørch, Gudrun.* Fra en Studiereise i Norge og Sverige.
Bog og Naal, 26, s. 65—67.

2104. *Seland, H.* Um skulen i Gyland sokn.
Grannen 1919, s. 29—30.

2105. *Sigmund, Einar.* Norske gymnasier og gymnasieplaner i det 17. og 18. aarh.
Skr. utg. av Bergens hist. foren., no. 24, s. 121—138.

2106. »*Norsk skoletidende*« 50 aar.
N. skolet. 1919, s. 1—6.

2107. *Øverås, Eirik.* Nordmør folkehøgskule. Ei lita utgreiding. Fosna. 10 s.

11. Rettsvesen og samfundsforhold.

2108. *Aaraas, Olav.* Losje »Solhov« nr. 1255 av I. O. G. T. Ei 5-aarsskrift (1914—19). Vatnestraum. 16 s.

2109. *Arnesen, Randolf.* Daarlige boligforhold før og nu.
Det tyvende aarh. 1919, s. 119—121.

2110. *Berg, Hans P.* Spredte bemerkninger om den norske banklovkomités arbeide. Foredrag paa den norske bankforenings aarsmøte i Fr.stad den 13/10 1919. 16 s.
Skrifter utg. av den norske bankforening. Nr. 3.

2111. *Carlsen, Arne.* Av jernbanestyrets saga.
Samtiden 1919, s. 265—284.

2112. *Falsen, Conrad.* Forsorgen. Dens historie, organisation og opgaver. 16 s.
Norwegian caretaking societies. 15 s.

2113. *Gjelsvik, N.* Norsk tingsret. Forelæsninger. Trykt som ms. 420 s.

2114. *Hagerup, Francis.* Den norske civilproces. 3. udg. Omarb. paa grundlag af civilprocesreformen under medvirkning af P. S. Paulsen. D. 3. 406 s.

2115. *Isene, O. St.* Det norske totalavholdsselskap 1909—19. 96 s.

Digitized by Google

2116. *Johnsen, Oscar Albert.* Bondestandens organisation. 11 s.
Særtr. av Norges bønder.
2117. *Kildal, Arne.* De norske folkebiblioteker.
Litteraturen, 2, s. 422—431.
2118. *Lie, Mikael H.* Gamle norske domme.
N. retstid. 1919, s. 647—649.
2119. *Lyshoel, J. H.* Forbudet og ædrueligheden.
Forum, 6, s. 224—225.
2120. *Lyshoel, J. H.* Norge foran Fredstiden.
Forum, 6, s. 158—161.
2121. *Presseforening,* Venstres, gjennem 25 aar 1894—1919. 23 bl.
2122. *Rygg, N.* Vor toldpolitik.
Norges industri 1919, s. 258—260.
2123. *Ræstad, Arnold.* Vor toldpolitik.
Farmand 1919, s. 491—492.
2124. Det nye Nord. 1. Aarg. Nr. 1—38. Kbh. 4.
Ukentlige artikler av *K. Schønheyder* om norsk politikk og norske samfundsspørsmål i nutiden.
2125. *Spilling, K.* Av Finmarkens skogret. 155 s.
Bilag til Norsk Retstidende.
2126. *Toldpolitik,* Vor. Et indlæg i dagens spørsmaal fra 5 medlemmer av den kgl. toldtarifkommission. 4. 27 s.
2127. *Ungdommen,* Den frilyndte. 3. samling. Utg. ved Jens Dagestad og Erik Gunleikson. Risør. 116 s.

12. Næringsliv og økonomi.

2128. *Aarflot, L. D.,* og *N. W. Rogstad.* Industrilandet Norge. 151 s.
2129. *Bille, Olaf.* Norges handelsgeografi. 1919. 40 s.
2130. *Bugge, Alexander.* Oprindelsen til den norske husmandsstand og navnene paa husmandsplasser, særlig i Telemark.
Historiel. f. Telem. og Grenl., aarsskr., 1919, s. 5—47.
2131. *Byrkjeland, J.* Jordbruksvister i dei gamle gardsnamn i Hordaland.
Bergenhusamternes landbruk, 1919, nr. 14.

Digitized by Google

2132. *Friis, Jacob.* Haandverkslaugene i Norge.
Typogr. meddel., 1919, s. 374.

2133. *Haandværks- og industrikalender,* Norges, 1919—20. Utg.: Ludvig A. Evjenth. 846 s.

2134. *Hasund, S.* Det norske landbruks historie.
Landbruksboken. II.

2135. *Johnsen, Oscar Albert.* Norges bønder. Utsyn over den norske bondestands historie. [1917—]19. XIII + 463 s.

2136. *Klokk, Olav.* For 30 aar siden og nu. Bastian R. Larsen in memoriam.
Landmandsforb. 1919, s. 157—158.

2137. *Misvær, H.* Norges havebruk.
Landbruksboken. I.

2138. *Moe, Torger.* Den norske hvalfangst og verdenskrigen Et tilbakeblik.
N. hvalfangst-tidende 1919, s. 61—66.

2139. *Mowinckel, Joh. Ludw.* Om Norges økonomiske stilling. 1920. 8 s.
Fra Norges Rederforbund.

2140. *Overaae, Hans.* Samvirkeforetagender i Norge 1915-1917. 40 s. — IV. 1916 og V. 1917. 1919. 79 s.

2141. *Plathe, Victor.* Den økonomiske situation i Norge.
Norsk næringsl. 1919, s. 1069—1072.

2142. *Reusch, Hans.* Nogen gamle indskrifter.
Tidsskr. f. bergvæsen 1919, s. 41—43.

2143. *Selmer, Curt.* Handelens, industriens og sjøfartens mænd. Kort oversigt over handelens, industriens og sjøfartens historie samt biografiske oplysninger om personer knyttet til disse næringsveier. Red. av .... 4. 119 s.

2144. *Skappel, S.* Eiendomsbesiddere i Norges landdistrikter. Kort oversigt over eiendomsforholdenes utvikling i vort land samt biografiske oplysninger om endel væsentlig større eiendomsbesiddere med portrætter. Red. av .... 4. 115 s.

2145. *Solberg, P. C.* Landets økonomiske stilling, eksport- og importsituation og de fremkomne forslag om ekstraordinær formuesbeskatning. Foredrag. Drammen. 18 s.

Digitized by Google

2146. *Stebbing, E. P.* Scandinavian Forests and Timber Supplies.
The Nineteenth Century 86, s. 713—730.

2147. *Østberg, Kr.* Gamle sedvaneregler. Slaatonnen i Opdal.
Landbrukstid. 1919, s. 449—450.

Digitized by Google

Digitized by Google

NORGES HISTORIE

BIBLIOGRAFI FOR 1920—22

VED

LEIV AMUNDSEN

Digitized by Google

Utgiveren (adr. Universitetsbiblioteket) tar med takk imot alle oplysninger som kan bidra til å gjøre denne bibliografi så fullstendig som mulig. Innsendte bidrag vil bli tatt inn i neste års fortegnelse.

Hvor intet annet er oplyst, er trykkestedet Kristiania og formatet oktav.

De bøker og tidsskriftartikler som er anført i W. P. Sommerfeldts litteraturfortegnelse for arkeologi og fortidsminner i årsberetning fra »Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring«, er som regel ikke optatt i nærværende bibliografi.

Denne medtar heller ikke alle mindre bidrag til norsk personalhistorie i norske tidsskrifter; for dette avsnitts vedkommende henvises til den utførligere registratur i W. P. Sommerfeldts Norsk tidsskriftindex.

Digitized by Google

1. Bibliografi og innledende skrifter.

2148. *Aarbok*, Universitetsbibliotekets, for 1919. (Inneholder Norsk bokfortegnelse 1918, Utenlandske avdelings tilvekst 1919, Haandskriftsamlingens tilvekst 1917—19.) 1920. XXIV + 173 + 122 s.

2149. *Årbok*, Universitetsbibliotekets, for 1920. (Inneholder Norsk bokfortegnelse for 1919, Utenlandske avdelings tilvekst 1920, Håndskriftavdelingens tilvekst i 1920.) 1921. XXX + 101 + 104 s.

2150. *Årbok*, Universitetsbibliotekets, for 1921. (Inneholder Norsk bokfortegnelse for 1920, Utenlandske avdelings tilvekst i 1921, Håndskriftavdelingens tilvekst i 1921.) XXXIII + 181 + 110 s.

2151. *Aarskatalog* over norsk litteratur 1918—19, 1920, 1921. Utg. av Den norske boghandlerforening. 1920—22. 161 s., 95 s., 97 s.

2152. *Aure, Anton.* Nynorsk boklista. 2. bd. 1916—20. (Med tillegg til fyrste bandet.) Oslo 1921. 260 s.

2153. *Boor, H. de.* Nordisch. (1917—18.)
Jahresbericht üb. d. erschein. auf. d. gebiete d. germ. philol., 39 u. 40 (Lpz. 1920.) II, s. 1—29.

2154. *Broberg, Sven Grén.* [Nordisk filologisk] Bibliografi för 1918, 1919 & 1920.
Arkiv för nord. filol. 36 (Lund 1920), s. 350—84. — 37 (Lund 1921), s. 350—84. — 38 (Lund 1922), s. 354—86.

2155. *[Brulin, H.]* Innehållsöversikt till Historisk tidskrift utg. av Svenska historiska föreningen. Årg. 1911—20. Sth. 1922. 65 s.

2156. *Busse, K.* Nordische sprachen. — Nordische literatur. (1919.)
Jahresbericht üb. d. erschein. auf d. gebiete d.

Digitized by Google

germ. philol., 41 (Lpz. 1921), I, s. 57—64, II, s. 37—44.

2157. *Cederberg, A. R.* Ülevaade Põhjamaade ajaloolise kirjanduse kohta aastail 1914—21. [Oversigt over den nordiske historiske litteratur 1914—21.]
Ajalooline Ajakiri 1922, s. 74—79.

2158. *Dahl, Frantz,* og *A. E. Rohde.* Nordisk [juridisk] Litteraturfortegnelse 1919. 1921. 68 s.
Tidsskr. f. Retsvidensk. 1921. Tillæg.

2159. *Diesen, Emil.* Norske aviser og tidsskrifter med fortegnelse over norske pressefolk 1920. [1921.] 56 + 78 s.
Norsk industri- og næringshaandbok. XI[1].

2160. *Dirckinck-Holmfeld, Edw.,* u. *Holger Sandvad.* Nordgermanisch. [1917.]
Indogerm. Jahrbuch, VII (Berlin 1921), s. 74—90.

2161. *Erichsen, B.,* og *Alfr. Krarup.* Dansk historisk Bibliografi. Bd. 1, H. 3—4. Kbh. 1920—21. XV s. + s. 379—794.

2162. *Fortegnelse* over den danske og norske personalhistoriske Litteratur i Aaret 1917. II. Norge.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., IV, s. 82.

2163. *Fortegnelse* over den dansk-norske Stamtavle-Litteratur i 1918. I. Danmark. II. Norge.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., IV, s. 285 ff. V, s. 249 f.

2164. *Fortegnelse* over den dansk-norske Stamtavle-Litteratur i 1919. I. Danmark.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., V, s. 250 f.

2165. *Indhold* av Maal og minne 1909—20.
Maal og minne 1920, s. 143—55.

2166. *Keilhau, Wollert.* Register til Syn og segn, aarg. I—XXV. (1894/95—1919.) Oslo 1920. 67 s.

2167. *Krarup, Alfred.* Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1918 vedrørende Danmarks Historie.
[Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. Litteraturhefte. 1918. S. 195—237.

2168. *Litteraturfortegnelse,* Nordisk. Ræsonnerende Katalog over Litteratur til Studiet af danske, norske og sven-

Digitized by Google

ske Forhold samt over dansk, norsk og svensk Skønlitteratur af Th. Døssing, Trygve Aalheim, Fr. Hjelmqvist og Greta Linder. Kbh. 1921. 146 s.
»Nordens« Haandbøger. I.

2169. *Lundberg, Oskar.* Nordisk ortnamnslitteratur 1919. Bibliografisk förteckning.
Namn och bygd 8, s. 178—88.

2170. *Munthe, C. M.* Kilde-register til norsk slegtshistorie.
Norsk tidsskr. f. genealogi III, s. 117—87.

2171. *Munthe, Wilhelm.* Norges historie. Bibliografi for 1918.
S. 91—129. Historisk tidsskr. 5. r. IV.

2172. *Paulin, Ossian.* Kulturhistorisk litteratur. Ur 1920 och 1921 års litteratur.
Rig V (Sth. 1922), s. 89—96.

2173. *Rothman, Sven.* Kulturhistorisk litteratur. Ur 1918 års litteratur. — Ur 1919 års litteratur.
Rig III (Sth. 1920), s. 199—208; IV (Sth. 1921), s. 89—94.

2174. *Setterwall, Kristian.* [Svensk historisk] Bibliografi 1919. — 1920. — 1921.
[Sv.] Hist. tidskr. 1920. Bilaga. S. 585—618.— 1921. Bilaga. S. 619—663. — 1922. Bilaga. S. 1—40.

2175. *Sommerfeldt, W. P.* [Arkeologisk] Bibliografi 1919 20, 1921.
Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring. Aarsberetn. 76 (1920), s. 222—47. — 77 (1921), s. 267—79.

2176. *Sommerfeldt, W. P.* Norsk arkeologisk literatur 1918, 1919—20.
Oldtiden VIII (1920), s. 253—257. — IX, s. 209—18.

2177. *Sommerfeldt, W. P.* Norsk tidsskriftindex 1919 & 1920. Aarg. 2 & 3. 1920—21. XIX + 151 s. & 139 s.

2178. *Sommerfeldt W. P.* Norges topografi og lokalhistorie. Bibliografi for 1921.
Heimen I, s. 31—52.

Digitized by Google

2179. *Statskalender*, Norges, for året 1920, 1921 & 1922. Red. av B. Rolsted. 70* + 1741 sp., 62* + 1780 sp. & 64* + 1794 sp.
2180. *Tønsberg, Henning H.* Hovedregister til Den norske turistforenings aarbøker 1868—1918. 1920. 146 s.
2181. *Wiesener, A. M.* Oversigt over indholdet av Bergens historiske forenings skrifter nr. 1—24, 1895—1918. Tillikemed alfabetisk forfatterregister og illustrationsfortegnelse.
Bergens hist. foren.s skr. No. 25-26, s. 177—98.
2182. *Aall, Hans.* Norsk Folkemuseum 1894—1919. Trekk av dets historie. 1920. 4 bl. + 74 s.
2183. *Ahlman, Hans W:son.* Svensker og nordmænd.
Ukens revy 1922, s. 852—58.
2184. *B[erge], R.* Decentralisation eller ikkje.
Norsk folkekultur 1920, s. 111 f.
2185. *Bergsgaard, Arne.* Sogeupplæringa i lærarskulen.
Norsk pedag. tidskr. IV (1920), s. 33—46.
2186. *Bugge, Alexander.* Decentralisations-striden.
Norsk folkekultur 1920, s. 51—53.
2187. *Bugge, Alexander.* Gjør historien noen nytte? Verdenshistoriske betraktninger. (Efter Aftenp.)
Skolebl. 1921, s. 53 ff.
2188. *Bull, Edv.* Bygdesoge og rikssoge.
Syn og segn 1920, s. 179—182.
2189. *Bull, Edv.* Norsk byhistorie.
Kommunalt tidsskr. 1921, s. 43—46.
2190. *Bull, Edv.* Innledning til bygdehistorisk studium.
Norsk folkekultur 1920, s. 1—51.
2191. *Christiansen, Reidar Th.* Bygdehistorie og folketradition.
Heimen I, s. 58—71.
2192. *Farsund, H. P.* Historieundervisning og kultur.
Skole og samfund 1921, s. 69—72, 93—96.
2193. *Gravlund, Thorkild.* Forskel og Fællig.
Nordens aarbok 1922, s. 54—73.
2194. Nye *historielag.*
Bygd og bonde 1920, s. 56—67.
2195. *Hofrén, Manne.* Norsk folkemuseum. En återblick.
Rig IV (Sth. 1922), s. 175—180.

Digitized by Google

2196. *Homme, Torleif.* Noko um sogeupplæringi.
Norsk pedag. tidskr. IV (1920), s. 143—151.

2197. *Høst, Sigurd.* Historieundervisning.
Skole og samfund 1921, s. 65—68.

2198. *Ingstad, Gunvor.* Fra et ophold ved Nordiska Museet i Stockholm. (Oktober—November 1919.) I. Bemerkninger om vekselvirkning mellem svensk og norsk folkekunst. II. Norske samlinger.
Bygd og bonde III, s. 116—124.

2199. *Koht, Halvdan.* Et par ukjendte avhandlinger av J. E. Sars.
Hist. tidsskr. 5. r. IV, s. 533—35.

2200. *Koht, H.* Dansk og svensk i norsk historie.
Nordens aarbok 1920, s. 136—146.

2201. *Koht, Halvdan.* Nasjonalkjensla i Noreg. Tale på femtiårs-mote i Den Norske Hist. Foren. 27de mai 1920.
Syn og segn 1920, s. 369—379.

2202. *Koht, Halvdan.* Det sosiale i historia. Foredrag i eit lærarlag.
Syn og segn 1921, s. 241—50.

2203. *Kolsrud, Sigurd.* Nokre ord um gardsarkiv.
Heimen I, s. 13—17, 53—57.

2204. Det andre norske *kursus* i bygdehistorie og folkeminnesamling paa Hamar sommeren 1919.
Bygd og bonde 1920, s. 68—80.

2205. *Landslaget* for bygde- og byhistorie.
Heimen I, s. 21—28, 86—94.

2206. *Larsen, Trygve.* Kultur og historieundervisning.
Skole og samfund 1921, s. 296—99.

2207. *Mannsaaker, Jon.* Ein ny freistnad i soge-upplæringi.
Norsk pedag. tidskr. IV (1920), s. 229—34.

2208. *Mortensson Egnund, Ivar.* Arven frå fedrane. I. II.
Syn og segn 1920, s. 301—312, s. 348—363.

2209. *Mortensson Egnund, Ivar.* Det nasjonale instinktet i soga vaar.
Norsk aarbok 1922, s. 89—100.

2210. *Paasche, Fredrik.* Nogen ord om nationalfølelse.
Nordens aarbok 1922, s. 74—85.

Digitized by Google

2211. *Quisling, J. L.* Nogle bemerkninger om bygdebøker særlig med tanke paa Gjerpen-boken.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1922, s. 99 ff.

2212. *Raabe, Jens.* Historisk perspektiv. Hvorfor optimismen er på sin plads.
Ukens revy 1920, s. 278 ff.

2213. Det nordiske *samarbeide* og historieundervisningen.
Skolebl. 1922, s. 649—53. Den høiere skole 1922, s. 307—16.

2214. *Schiøtz, Johannes.* Vor generalstab og en krigshistorisk avdeling.
Vor Hær 1921, s. 59—62.

2215. *Schiøtz, Johannes.* Militærhistoriske studier.
Norsk militært tidsskr. 1921, s. 357—64.

2216. *Seland, Jon.* Bygdesoga i folkeskulen. Etter ein tale.
Rogalands Historielag. Aarshefte 1920. No. 6. S. 28.

2217. *Shetelig, Haakon.* Bergens historiske forening i 25 aar.
Bergens hist. foren.s skr. No. 25—26, s. 1—8.

2218. *Skappel, S.* Et ord til bygdehistorikerne.
Bygd og bonde III, s. 39—42.

2219. *Stuland, Arne.* Litt um arbeid med bygdesoga.
Høgskulebl. 1922, s. 244 f.

2220. *T[unber]g, Sv.* Den nordiska historikerkongressen i Kristiania.
[Sv.] Hist. tidskr. 1920, s. 160—163.

2221. *[Törne, P. O. v.]* Historikermötet i Kristiania.
Hist. tidskr. för Finland 1920, årg. 5, s. 102—105.

2222. *Videnskap*, Norsk historisk, i femti år. 1869—1919. Utg. av Den Norske Historiske Forening til dens femti-års-dag 21. desember 1919. 1920. 352 s.
Inneholder: S. 1—18: Halvdan Koht. Historieskriving og folkevokster. — S. 19—51: Jacob S. Worm-Müller. Synet paa Norges historie. — S. 52—129: Edv. Bull. Norsk historisk forskning 1869—1919. — S. 130—160: Oscar Albert Johnsen. Norske historiske kildeskrifter. — S. 161—205:

Digitized by Google

Helge Gjessing. Arkeologien. — S. 206—223: Einar Lexow. Kunst- og kulturforskning. — S. 224—251: Halvdan Koht. Folkeminne-vitskap. — S. 252—276: Hans Eitrem. Literaturhistorie. — S. 277—306: Oscar Albert Johnsen. Den nyere lokalhistoriske forskning. — S. 307—321: S. H. Finne-Grønn & W. P. Sommerfeldt. Genealogi. I. II. — S. 322—352: Wilhelm Munthe. Den Norske Historiske Forening 1869—1919.

Anm. i [Sv.] Hist. tidskr. 1921, s. 232; i [Letterstedtske] Nordisk tidskr. 1921, s. 496—500 av Johannes Steenstrup; i Tidens Tegn 1920, 5. juni av Francis Bull.

2223. *Wergeland, Haakon.* Kva krevst det i formi av ei lærebok i soga for lærarskulen?

Norsk pedag. tidskr. IV (1920), s. 47—51.

2224. *Odegaard, O. K.* Fraa samlarlage. Folkeminnesamling.

Norsk folkekultur 1920, s. 118—121.

2225. *Birkeland, M.* Historiske skrifter. Utg. for Den Norske Historiske Forening ved Fr. Ording. II. 1922. 431 s.

Inneholder: Tale til grev Wedels Minde. S. 1—5. Om Arkivvæsenets Ordning. S. 6—72. — Om Tienden og dens Indløsning. S. 73—124. — Det norske Postvæsen i dets Oprindelse og første Begyndelse. S. 125—167. — Bidrag til Norges Historie i det sextende Aarh. (før utrykt). S. 168—375. — Regjerings-Kollegiernes og den øverste Administrations Organisation efter Suveræniteten (før utrykt). S. 376—400. — Kong Fredrik III.s Premierministre og Yndlinger (før utrykt). S. 401—425. — Fortegnelse over Birkelands Samlinger i Riksarkivet. S. 426—430.

Anm. i Aftenposten 1922 nr. 355 av Roar Tank.

2226. *Quisling, J. L.* Historiske avhandlinger. Særtr. av dagbladet »Fremskridt« i Skien. Skien 1920. 78 s.

2227. *Skrifter* utg. av Bergens historiske forening. No. 25/26 (1919—20), 27 (1921), 28 (1922). Bergen 1921, 1922. 205 s., 297 s., 162 s.

Digitized by Google

2. Rikshistorie.

2228. *Hansen, Andr. M.* Folkeslagene i Norden.
Nordens aarbok 1922, s. 92—115.

2229. *Bryn, Halfdan.* To grundracer i Norge.
Nyt magazin for naturvidenskaberne, 58 (1920), s. 29—64.

2230. *Kolsrud, Sigurd.* Nye granskingar etter upphavet til det norske folket. [Anm. av H. Bryn. Møre fylkes antropologi, Selbu og Tydalen, Troms fylkes antropologi.]
Syn og segn 1922, s. 359—66.

2231. Nordisk *Archæologmøde* i Kjøbenhavn 1919. Ved Hans Kjær. Heri: Jan Petersen. Nye stenaldershelleristninger i Syd-Norge. — Th. Petersen. Meddelelser fra Stenalderen i det nordenfjeldske Norge. — H. Shetelig. Et norsk folkevandringsrike. — Jan Petersen. Vikingetidsstudier.
Aarbøger for nord. Oldkyndighed. 1920. III. R., 10. Bd., s. 1—62.

2232. *Montelius, Oskar.* The immigration of our forefathers to the North.
The Swedish nation in word and picture. [Ed.] by H. Lundborg & J. Runnström. Upps. 1921. S. 7—11.

2233. *Shetelig, Haakon.* Naar bygdes Norge?
Naturen, 45, s. 193—211.

2234. *Olafsen, O.* Hvorledes Vestlandet og især Hardanger er blevet bebygget.
Hardanger. Tidsskr. 1920, s. 1—15.

2235. *Alin, Johan.* Nyupptäckta hällristningar i södra Bohuslän.
Göteb. och Bohusl. fornminnesfören.s tidskr. 1920, s. 37—58.

2236. *Bing, Just.* Norske helleristninger. Med et tydningsforsøk.
Ord och bild 1920, s 417—33.

2137. *Bing, Just.* Skibsgruppene paa helleristningene fra Berga-Tuna og fra Aspeberget. En parallell.
Fornvännen 1922, s. 206—213.

Digitized by Google

2238. *Flom, George T.* South Scandinavian rock-tracings. A survey of the material and a brief account of like sculptures in England and Scotland.
Publications of the Society for the advancement of Scandinavian study. Scandinavian studies and notes, VII, s. 1—29.

2239. *Holta, H. H.* Helleristninger, lønruner og korstegn.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1922, s. 5—29.

2240. *Lindqvist, Sune.* Den keltiska Hansan eller huvudorsaken till kulturnedgången i Norden vid järnålderns början.
Fornvännen 1920, s. 113—135.

2241. *Noreen, Adolf.* Nordens älsta folk- och ortnamn.
Fornvännen 1920, s. 23—50.

2242. *Svensson, J. V.* Plinius den äldres uppgifter om Norden. Bidrag til tolkningen af Naturalis historia 4, 96—97.
Namn och bygd IX, s. 59—99.

2243. *Tacitus.* Beskrivelse over Germanien. I norsk overs. i forbindelse med et forsøk paa at belyse de forskjellige stammers oprindelse ved Joh. de Besche. 1921. 103 s.

2244. *Annales* Danici medii ævi. Ed. novam curauit Ellen Jørgensen. Udg. af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Bd. 1. 2. Kbh. 1920. Fol. 228 s.

2245. *Beckman, Nat.* Kungagravar och medeltidshistoria.
Fornvännen 1921, s. 22—47.

2246. *Bull, Edv.* Leding. Militær- og finansforfatning i Norge i ældre tid. 1920. 175 s.
Anm. i [Sv.] Hist. tidskr. 1921, s. 152; i Hist. tidskr. f. Finland, VII, s. 60; i Norsk militært tidsskr. 1920, s. 596—602 av Olaf Siversen; se også Den 17de Mai 1920 nr. 296 av S. Hasund.

2247. *Gihl, Gunnar.* Något om båtgravskicket i Norden. Upps. 1920. 4. 7 s.

2248. *Heusler, Andreas.* Das nordische Altertum in seiner Beziehung zum westgermanischen.
Archiv f. d. Studium d. neuer. Sprachen 142, s. 161 f.

Digitized by Google

2249. *Johnsen, Oscar Albert.* Tre gildeskraaer fra middelalderen. Overs. fra oldnorsk med oplysninger og en indledning om gildevæsenets oprindelse og utvikling. 1920. 31 s.

2250. *Johnsen, Oscar Albert.* Gildevæsenet i Norge i middelalderen. Oprindelse og utvikling. Foredrag i Vidensk.selsk. i Kra. 26. mars 1920.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 73—101.

2251. *Isaachsen, H.* Fredstanken i Norges ældste historie.
Folkefred 1922, nr. 1 ff.

2252. *Koht, Halvdan.* Innhogg og utsyn i norsk historie. 1921. 272 s.
Anm. i Aftenposten 1921 nr. 615 av Alexander Bugge; i Den 17de Mai 1922 nr. 11 av Gustav Indrebø.

2253. *Lindqvist, Sune.* Snorres uppgifter om hednatidens gravskick och gravar.
Fornvännen 1920, s. 56—105.

2254. *Midtbø, Olav.* Gulatingstedet.
Maal og minne 1920, s. 123—125.

2255. *Montelius, Oskar.* Altgermanischer Schiffbau.
Festschr. zur nordischen Woche in Lübeck 1.—11. Sept. 1921. S. 60—70.

2256. *Schröder, Franz Rolf.* Skandinavien und der Orient im Mittelalter.
Germ.-roman. Monatsschr., VIII, s. 204—15, 281—90.

2257. *Siversen, Olaf.* Er det militære lægdssystem fastsat i Gulatingsloven.
Norsk militært tidsskr. 1921, s. 278—88.

2258. *Taranger, Absalon.* Alting og lagting. Foredrag i Kra. Vidensk.selsk. 23. mai 1919.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 1—45.

2259. *Tunberg, Sv.* Fredstanken i Nordens medeltid.
Nordens årsbok 1921, s. 73—87.

2260. *Wadstein, Elis.* Friserna och forntida handelsvägar i Norden. Göteb. 1920. 23 s.
Göteb. Kungl. vetensk.- och vitterhetssamhälles handlingar. Följd 4, 21, 1.

2261. *Weibull, Curt.* Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden. Lund 1921. 196 s.

Digitized by Google

Anm. i Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 308 ff. av Halvdan Koht; i Hist. tidskr. f. Finland VII, s. 61.

2262. *Brønsted, J.* Nordisk og fremmed Ornamentik i Vikingetiden, med særligt Henblik paa Stiludviklingen i England. Disp. Kbh. 1920. 130 s.
(Ogs. i Aarbøger f. nord. Oldkyndighed og Hist., 3. R., X, s. 162—282.)

2263. *Ekblom, R.* Nordbor och västslaver för tusen år sedan. Fornvännen 1921, s. 236—49.

2264. *Jónsson, Finnur.* Norsk-islandske kultur- og sprogforhold i 9. og 10. årh. Kbh. 1921. 330 s.
Det kgl. danske Vidensk. Selsk. Hist.-filol. Meddelelser, III, 2.
Anm. i Hist. tidsskr., 5. r., V, s. 228 ff. av Halvdan Koht. Jfr. forøvrig Arkiv f. nord. filol., 39, s. 356 f.

2265. *Koht, Halvdan.* Folkeleg namntradisjon frå vikingtida. Edda XV, s. 129—41. Optrykt i Innhogg og utsyn, se nr. 2252.

2266. *Schmeidler, B.* Hamburg-Bremen und Nordost-Europa vom 9. bis 11. Jahrhundert. Kritische Untersuchungen zur Hamburgischen Kirchengeschichte des Adam vom Bremen, zu Hamburger Urkunden und zur nordischen und wendischen Geschichte. Lpz. 1918. XIX + 363 s.
Anm. i Hist. Zeitschrift 1920. 3. Folge. Bd. 25, s. 472—7 av A. Hofmeister; i Mitteilungen aus der hist. Literatur 1920. NF, Bd. 8, s. 16—18 av W. Cohn.

2267. *Williams, Mary Wilhelmine.* Social Scandinavia in the Viking age. New York 1920. XIV + 451 s.

2268. *Lindqvist, Sune.* Ynglingaättens gravskick.
Fornvännen 1921, s. 83—194.

2269. *Osebergfundet.* Utg. av den norske stat under red. av A. W. Brøgger, Hj. Falk, Haakon Schetelig. Bd. III. 1920. Fol. 339 s. + 14 pl.

2270. *Bing, Just.* Laokoongruppen gjengit paa Osebergvognen?
Kunst og kultur IX, s. 188—93.

2271. *Dedekam, Hans.* »Perspektivet« paa Osebergdronningens tapisserier.
Kunst og kultur VIII, s. 145—177.

Digitized by Google

2272. *Øvrebø, Fridtjof.* Harald Haarfagre og Karmsund.
Rogalands historielag. (Aarshefte 1922.) No. 8, s. 3—29.

2273. *Briem, Eggert.* Sagaernes Beretning om Harald Haarfagres Tilegnelse af Odelen.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 114 ff.

2274. *Brøgger, A. W.* Farmannshaugen og kong Bjørn, Harald Haarfagres søn.
Aarbøger for nordisk oldkyndigh. 1921, s. 105—28.

2275. *Hákonarvarde.* Minningar um Hákon Adelsteinfostre. Risør 1921. 4. 72 s.

2276. *Hákonarstemna* på Seim. Den 18. juli 1920. Bergen 1920. 8 bl.

2277. *Koht, Halvdan.* De første norske biskoper.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 128—34.

2278. *Olrik, Axel.* Hedenskabets og kristendommens møde i Norden.
Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1920, s. 449—58.

2279. *Paasche, Fredrik.* Fra den norrøne kristendoms ældste historie.
Norvegia sacra I, s. 10—20.

2280. *Taranger, Absalon.* Daa Noreg var missionsmark.
Norsk aarbok 1921, s. 120—36.

2281. *Eeden, W. van.* De groote Óláfs saga Tryggvasonar en de Hallfreðar saga.
Neophilologus, VI. s. 105—15.

2282. *Toll, H.* Sigridis Storråda rediviva.
[Sv.] Hist. tidskr. 1921, s. 216—24.

2283. *Nicolaissen, O.* Håløyger i Svolderslaget.
Haloygminne 1920, s. 35—39.

2284. Olafs *saga* hins helga. Efter pergamenthaandskrift i Uppsala universitetsbibliotek, Delagardiske samling nr. 8 II. Utg. av den norske historiske kildeskriftkommission ved Oscar Albert Johnsen. 1922. LXVIII + 115 s.
Anm. i Hist. tidsskr. 5. r. V, 601 av H. K[oht].

2285. *Bull, Edv.* [Anm. av] Aarno Malin. Zur Überlieferung der lateinischen Olavuslegende. (Annales Acad. Scient. Fennicæ, Ser. B, XI. H:fors 1919—21.)
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 310 ff.

2286. *Holmesland, P.* Om Olav Haraldssøns hjemreise fra England 1015 og første tog til Trondhjem.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 285 ff.

2287. *Kielland, Thor.* Hellig Olavs skrin.
Norvegia sacra II, s. 1—15. St. Olav 1922, s. 139 f.

2288. *Kolsrud, Oluf.* St. Olavs gjerning. Tale paa Hundorp i Fron 29. juli 1921 ved 900-aarsfesten til minne um Gudbrandsdals kristning.
Norvegia sacra I, s. 1—9.

2289. *Mortensson Egnund, Ivar.* Olavs-ljomen. (Tilskipa etter ei Olsokpreika i Folddalen.)
Norsk aarbok 1921, s. 29—35.

2290. *Paasche, Fredrik.* Olav den hellige. Til 900-aarsfesten i Gudbrandsdalen 29. juli 1921. 1921. 71 s.

2291. *Reinskou, Finn.* Olav den helliges vimpel?
Maal og minne 1922, s. 32—36. Jfr. Tidens Tegn 1921, nr. 152, 162 og 166.

2292. *Sletto, Olav.* Olavs-minnet. Foredrag i Fiskum gamle kyrkje under det vitskaplege prestekurs.
Kirke og kultur 1922, s. 387—93.

2293. *Eggen, Erik.* Nyfunnen Olavs-musikk.
Norsk aarbok 1922, s. 18—31.

2294. *Hegna, Hans.* Magnus den gode. 1922. 20 s.
Fagbiblioteket »Fri lesning«.

2295. *Hansen, Andr. M.* En nordmand [Harald Sigurdssøn] navnkundig i utlandet for nær 900 år siden.
Nordmandsforb. 1922, s. 263—74.

2296. *Koht, Halvdan.* Om den danske jarl Ganuz Wolf, Harald Hardrådes reisefelle.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 135—38.

2297. *Koht, Halvdan.* Kong Sigurd på Jorsal-ferd.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 153—68.

2298. *Bronnen* tot de geschiedenis van den Oostzeehandel. Verzameld door H. A. Poelman. D. 1. 1122—1499. Stuk 1-2. 's.-Gravenhage 1917. XVIII + 1194 s.

Digitized by Google

Rijks geschiedkundige publicatiën uitg. in opdracht van z. exc. den minister van binnenlandsche zaken. 35.

2299. *Koht, Halvdan.* Hvem var Tore Ingeridson?
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 138—41.

2300. *Toll, Hans.* »Ulvilda Norica«.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 287—96.

2301. *Taranger, Absalon.* Kong Magnus Erlingssons privilegium for den norske kirke.
Norvegia sacra II, s. 16—55.

2302. Den eldste *Noregs-historia.* Umsett frå latin ved Halvdan Koht. Med tillegg: Meldingane frå Noreg hjå Adam av Bremen. Oslo 1921. 95 s.
Gamalnorske bokverk utg. av Det norske samlaget. 19.

2303. *Saga,* Sverris, etter Cod. AM 327 4°. Utg. av Den norske historiske kildeskriftkommission ved Gustav Indrebø. 1920. LXXVIII + 214 s.
Anm. i Hist. tidsskr. 5. r., V. s. 230 ff. av Halvdan Koht.

2304. *Sverre-soga.* Umsett frå gamalnorsk ved Halvdan Koth. 2. utg. 1920. VIII + 267 s.
Gamalnorske bokverk. 12.

2305. *Paasche, Fredrik.* Kong Sverre. 1920. 303 s.
Anm. i Ord och bild 1921, s. 440 ff. av G. Cederschiöld.

2306. *Indrebø, Gustav.* Aagrip.
Edda XVII, s. 18—65.

2307. *Kinck, Hans E.* Storhetstid. Om vort aandsliv og den literære kultur i det 13. aarh. 1922. 174 s.
Anm. i Dagbl. 1922 nr. 275 av Halvdan Koht.

2308. *Paasche, Fredrik.* Tendens og syn i kongesagaen.
Edda XVII, s. 1—17.

2309. *Snorre Sturlasson.* Norges konungasagor. Övers. av E. Olson. D. 2. Lund 1922. 492 s.
Jfr. nr. 1623.

2310. *Snorris* Königsbuch (Heimskringla). Übertr. von F. Niedner. B. 1. Jena 1922. 328 s.
Thule. B. 14.

Digitized by Google

2311 *Cederschiöld, Gustaf.* Snorre Sturlasson och hans verk. 1. Snorres levnad och hans Edda. 2. Snorres Heimskringla. Sth. 1922. 54+63 s.
Studentföreningen Verdandis småskrifter. 257. 258.

2312. *Jónsson, Finnur.* Snorri Sturluson i Norge.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 116—22.

2313. *Nordal, Sigurður.* Snorri Sturluson. Rvík 1920. VIII + 266 s.

2314. *Paasche, Fredrik.* Snorre Sturlason og Sturlungerne. 1922. 359 s.

2315. *Paasche, Fredrik.* Snorre Sturlason. 1922. 24 s.
Fagbiblioteket »Fri lesning«.

2316. *Valtysson, Helgi.* Snorre Sturlason.
Den frilyndte ungdomen. 4. saml. Risør 1920. S. 4—9.

2317. *Toll, Hans.* Något om Flateyjarbók.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 209—15.

2318. *Aarstad, H.* Eit gaavebrev fraa Arnbjorn av Heimnes. [1286 el. senere.]
Rogalands historielag. Aarshefte VI, s. 67—71.

2319. *Odegaard, O. K.* Sigvat av Leirholar. [1295, 1310]
Tidsskr. for Valdres historielag, 5, s. 323—332.

2320. *Bergwitz, Joh. K.* Hr. Sigurd Jonsen, Norges rikes drottsete.
Folkebl. 1920, s. 5—7, 9—12, 17—19, 25—27, 41—44, 57—59, 69—71.

2321. *Hasund, S.* Ikring mannedauden. Ei liti sogestudie. 1920. 67 s.
Beretn. om Norges landbrukshoiskoles virksomhet 1918—19. D. 2.

2322. *Love*, Norges gamle. 2. række. 1388—1604. Utg. ved Oscar Albert Johnsen, Oluf Kolsrud, Absalon Taranger. Bd. 2, III. Vedtægter 1448—82. Utg. ved Oscar Albert Johnsen. 1921. S. 628—780.

2323. *Widerberg, N. M.* Fra hvilken dag bør kong Erik av Pommerns regjeringsaar regnes at begynde?
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 123—28.

Digitized by Google

2324. *Hübert, Margit.* Nogen undersøkelser om de norske domkapitler væsentlig indtil 1450. 1922. 106 s.
Avhandlinger fra universitetets historiske seminar utg. av H. Koht, O. A. Johnsen, Edv. Bull. Bd. 6. H. 1.

2325. *Johnsen, Oscar Albert.* Et merkelig fund [liket av erkebiskop Olav Trondsson † 1474] i Rom. Efter Aftenp.
St. Olav 1921, s. 277 f.

2326. *Worm-Müller, Jac. S.* [Anm. av] Ewald Bosse: Norwegens Volkswirtschaft vom Ausgang der Hansaperiode bis zur Gegenwart [etc.] I—II. Jena 1916.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 142—52.

2327. *Espeland, A.* Skottene i Hordaland og Rogaland fra aar 1500—1800. Norheimsund 1921. 76 s.
Nordhordland og Midthordland. Tillægsbok. Anm. i N. folkekultur VIII (1922), s. 87 f. av R. B[erge].

2328. *Johnsen, Oscar Albert.* Gjensidige nationale stemninger hos nordmænd og svensker, særlig i det 16. og 17. aarhundred. Foredrag.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 233—61.

2329. *Scheel, Fr.* Litt om lagting og bygdeting i det 16de århundrede.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 262—77.

2330. *Aas, Ingebret.* Opskrift paa et tandmiddel som har tilhort kong Christian II.
Den norske tandlægeforenings tidende 32, s. 353—55.

2331. *Carlsson, Gottfr.* Stockholms blodbad. Några synpunkter och reflexioner.
[Sv.] Hist. tidskr. 1920, s. 123—144.

2332. *Olafsen, O.* Naar er Vandsagen og Haandsagen kommet i Brug i vort Land?
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 169—84.

2333. *Espeland, Anton.* Den siste katolske bispen i Bjørgvin [Olav Torkellson].
Vossebygderne XII, s. 26—32.

2334. *Koht, Halvdan.* Europeisk syn på Norges stilling i lydrike-tiden.
Hist. tidsskr. 5. r. IV, s. 513—518.

Digitized by Google

2335. *Holm, Torsten.* Erik XIV som strateg. Studie över kriget i Norden 1563—67.
Sv. Militär tidskr. 1921, s. 53 ff., 101—13, 149—157.

2336. *Wilcke, J.* Christian IV's Montpolitik 1588—1625. Disp. Kbh. 1919. 240 s.
Anm. av Fabricius i [Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R., II; av Axel Nielsen i Nationaløkon. Tidsskr., 57, s. 534—36.

2337. *Scheel, Fr.* Fortalene til Kristian 4.s og Kristian 5.s lovbøker.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 216—21.

2338. *Tank, G.* Om særrettigheder til almenningsgrund og afgifter til staten for saadanne i det 17. og 18. aarh.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 185—208.

2339. *Widerberg, C. S.* Smaa bidrag til artilleriets historie.
Norsk artilleritidsskr. 1922, s. 65—89, 307—23.

2340. *Avskrift* av eit diplom frå 1604 og 1638.
Tidskr. for Sunnmør historiske lag, 12/13, s. 107.

2341. *Stene, N.* Sagbruk og trelasthandel på Sunnmøre i gamle dager (1613—14).
Tidskr. for Sunnmør historiske lag, 12/13, s. 14; jfr. s. 14—18 av Jørgen Gjerding

2342. *Brevbøger,* Kancelliets, vedrørende Danmarks indre Forhold. I Uddrag udg. ved L. Laursen. 1621—1623. Kbh. 1922. 855 s.

2343. *Peder Galts* depescher 1622—24. Utg. af Kungl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia genom N. Ahnlund. Sth. 1920. IX + 153 s.
Hist. handlingar. D. 26, no. 1.
Anm. i Hist. tidskr. 1921, s. 71 ff. av B. B-s.

2344. *Johannessen, H.* Vestre Akershus infanteriregiments historie. [1628—.] Fr.hald 1920. 27 s.

2345. *Wahl, J.* Johan Wibe. Generalløitnant og vicestatholder. 1637—1710.
Norsk militært tidsskr. 1922, s. 420—49, 467—76, 529—39, 598—609.

Digitized by Google

2346. *Infanteriregiment*, Smaalenenes, nr. 1. Oversikt over regimentets historie. [1644—] Fr.hald 1920. 36 s.

2347. *Widerberg, C. S.* Hovedtangens første befæstninger. Hyldningsmedaljerne.
St. Hallvard V, s. 163—84.

2348. *Schiøtz, Johannes.* Planer for forsvaret m. v. av Akershus len omkr. 1650. (Av generalmajor Reichweins papirer.)
Norsk militært tidsskr. 1922, s. 191—214, 284—91.

2349. Danmark-Norges *Traktater* 1523—1750 med dertil hørende Aktstykker. Udg. af L. Laursen. Bd. 5. 1651—64. Kbh. 1920. 628 s.

2350. *Urstad, Johs.* Svenskarne i Mediåurdi. [1657—60.] Melding frå Nordtrondelag historielag for 1921, s. 1—5.

2351. *Rogne, M.* Bondereisinga ved Rasmus Myklebust.
Tidskr. for Sunnmør historiske lag, 1918—19, s. 45—48.

2352. *Fabricius, Knud.* Kongeloven. Dens Tilblivelse og Plads i Samtidens natur- og arveretlige Udvikling. Kbh. 1920. 422 s., 5 pl.
Anmeldelser, se [Dansk] Hist. Tidsskr., 9. R., Litteraturhefte, s. 333.

2353. En *hekseprocess* fra Toten 1662. — *Christiansen, R. Th.* Nogen bemerkninger til En hekseprocess fra Toten 1662.
Bygd og bonde III, s. 162—173.

2354. *Av* Akershus dragonregiments historie. [1663—.] Fr.hald 1920. 14 s.

2355. *Munthe, Arn.* Sjömaktens inflytande på Sveriges historia. D. 2. Åren 1643—99. Sth. 1922. XIII s. + s. 281—771.
Marinlitteraturföreningen. No. 25.

2356. *Roede, H. C.* Uddrag af Kancelliets Registranter. Kgl. konfirmerede Testamenter o. l. 1670—80.
Personalhist. Tidsskr., 7. R., IV, s. 168—210.

Digitized by Google

2357. *Dahlberg, E.* Bataljplaner till Karl XI.s och Karl XII.s historia. Med förklarande text af B. Steckzén och N. Wimarson. Sth. 1922. Fol. 29 s. + 39 pl.

2358. *Ribbing, O.* Då Hisingen var i fiendehand. [1678.] Göteborgs försvar 1921, s. 27—36.

2359. *Tuxen, A.* Danske og norske Officerer i Royal Danois 1690—98.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., VI, s. 67—76.

2360. *Koht, Halvdan.* Historisk råme kringom »Nordlands Trompet«.
Haaloygminne 1920, s. 48—57.

2361. *Wikander, J. G.* Översikt över Sveriges krig under 1700-talet. Sth. 1922. 311 s.

2362. *Bidrag* til den store nordiske Krigs Historie udg. af Generalstaben. Bd. 6. A. P. Tuxen, H. W. Harbou og C. L. With-Seidelin. Den store Koalition mod Sverig af 1715. Kbh. 1920. 335 s. — B. 7. Erobringen af Sverigs tyske Provinser 1715—1716. Udarb. af A. P. Tuxen og C. L. With-Seielin. 1922. 360 s.

2363. *Wahl, J.* Et par bidrag til »Den store nordiske krigs« historie.
Norsk militært tidsskr. 1922, s. 312—23.

2364. *N[ordensva]n, [C. O.]* Sammanfattning av den nyaste Karl XII-forskningens resultat. 1—9.
Svensk Militär tidskr. 1920, s. 6—21, 47—61, 81—96.

2365. *Sjögren, V.* Konung Carl XII. Historisk-medicinska anteckningar. Sth. 1919. 22 s.

2366. *Lewenhaupt, A.* Karl XII s officerare. Biografiska anteckningar. D. 1. 2. Sth. 1920—21. IV + 373 s.; s. 375—799.
Anm. i [Sv.] Hist. tidskr. 1920, s. 170—171 av E. N[aumann]. Personhist. tidskr. 21, s. 222 ff. av [J. A. Almq[u]ist].

2367. *Nordensvan, C. O.* Svenska arméns regementen 1700—18.
Karolinska förbundets årsbok 1920, s. 62—94.

2368. *Nordensvan, C. O.* Svenska armén åren 1709—18.
Karolinska förbundets årsbok 1919, s. 207—252.

Digitized by Google

2369. *Ordre* om finnene i Solør 1711.
Bygd og bonde IV, s. 36—40.

2370. *Bull, Edv.* Hinloopens skibsfart på Norge 1715—18.
Hist. tidskr. 5. r. V, s. 221—26.

2371. *Ruge, Otto.* Felttoget i Norge 1716.
Norsk militært tidsskr. 1921, s. 547—61; 1922 s. 91—100.

2372. *Berggrén, P. G.* Karl XII:s minne i norra Bohuslän. Uddevalla 1920. 72 s.
1. S. 1—46. Karl XII: s galärtransport från Strömstad till Idefjorden och striderna därstädes år 1718. Särtr. ur Karolinska förbundets årsbok 1920, s. 153—195. — 2. S. 47—72. Minner från stad och bygd.

2373. *Almquist, H.* Karl XII. Högtidstal vid Göteborgs högskolas minnesfest på 200-årsdagen av konung Karl XII:s död den 30. nov. 1918.
Karolinska förbundets årsbok 1919, s. 48—64.

2374. *Bring, S. E.* Bidrag till frågan om Karl XII:s död. Lund 1920. 60 s.
Ogs. i Karolinska förbundets årsbok 1920.

2375. *Schürer von Waldheim, Max.* Karl XII:s död.
Det nya Sverige 1920, s. 404—416.

2376. *Stille, A.* Tvåhundraårsminnet av Karl XII:s död. Högtidstal vid Lunds universitets minnesfest på 200-årsdagen efter konung Karl XII:s död den 3c. nov. 1918.
Karolinska förbundets årsbok 1919, s. 34—47.

2377. *Vaucher, P.* Le bicentenaire de la mort de Charles XII.
Revue historique 133, s. 72—81.

2378. *Storen, E.* Anno 1718. Svenskernes indfald under Armfeldt. (Efter G. Petri.)
Orkdolafylket 1921, s. 49—52.

2379. *Schenström, F.* Armfeltska karolinernas sista tåg. Gamla minnen från jämtländska och norska fjällbyggder. 2. uppl. Sth. 1918. 128 s.

2380. *Wbg., O.* I Armfelts Karoliners spår. 3—10 jan. 1919. Kungl. Jämtlands fältjägareregementes färd i

Digitized by Google

Jämtlands västra fjälltrakter till 200-årsminnet av Armfeltska Karolinernas sista tåg år 1719.
På skidor. Årsskrift 1920, s. 97—107.

2381. *From, Sigurd.* Tordenskjolds Død 12. Nov. 1720.
Under Danebrog VII, s. 64—67.

2382. *Johansen, K. E.* Tordenskjold. 28/10 1691—20/11 1720.
Norsk tidsskr. for sjøvæsen 1920, s. 237—256.

2383. *Speerschneider, C. J.* Peder Jansen Wessel Tordenskjold. Død 12. Nov. 1720.
Under Danebrog VII, s. 67 f.

2884. *Tofte, Harald.* Et »Stjerneskud« i Norden.
Under Danebrog VII, s. 58—62.

2385. *Wallem, Fredrik B.* Tordenskioldalbum. Fra mindeutstillingen i Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum. T.hjem 1920. 4. 24 bl.

2386. *Soldatpass* 1723 fra Bøylestad i Froland.
Bidrag til Aust Agder historie II, s. 30 f.

2387. *Arne Magnussons* private brevveksling. Udg. af Kommissionen for Det arnamagnæanske legat. Kbh. 1920. 735 s.

2388. *Odegaard, O. K.* »Den sisste hekseproses i Norge« (1737 o 1738.)
Tidsskr. f. Valdres historielag V, s. 333—359.

2389. *Friis, Aage.* Bernstorfferne og Danmark. Bidrag til den danske Stats politiske og kulturelle Udviklingshistorie 1750—1835. Bd. 2. Johan Hartvig Ernst Bernstorff i Frederik V.s Konseil. Kbh. & Kra. 1919. 429 s., pl.
Anm. i [Sv.] Hist. tidskr. 1920, s. 17—22 av G. Carlquist; i Nord. tidsk. för vetensk. [Letterst.] 1920, s. 201—4 av H. Olrik; i [Dansk] Histor. Tidsskr. 9. R., II.

2390. *Enewald, N.* Sverige och Finnmarken. Svensk Finnmarkspolitik under äldre tid och den svensk-norska gränsläggningen 1751. Akad. avh. Lund 1920. XXII + 261 s., kart.
Anm. i [Sv.] Hist. tidskr. 1921, s. 71; Hist. tidskr. f. Finland VII, s. 60 f.

Digitized by Google

2391. *Carlquist, G.* Carl Fredrik Scheffer och Sveriges politiska förbindelser med Danmark åren 1752—65. Akad. afh. Lund 1920. XXVII + 326 s.
Anm. i [Sv.] Hist. tidskr. 1921, s. 330 ff. av Gustaf Jacobson.

2392. *Scheel, Fr.* Gammel grensetrafik. [1754—79.]
Bygd og bonde III, s. 135 ff.

2393. *Friis, Aage.* Bernstorff og Moltke under Krisen 1762. En kritisk Undersøgelse.
[Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R., I, s. 317—54.

2394. *Kleiven, Ivar.* Per Solbraa i Fron. Gudbrandsdolene og ekstraskatten i 1764.
Bygd og bonde 1920, s. 105—120.

2395. *Sverdrup, Georg.* Strilekrigen. Bondeoplopet i Bergen 1765.
Bergens historiske forening. Skrifter. No. 25—26, s. 9—107.

2396. *Sverdrup, Georg.* En norsk Köpenick-affære for 150 aar siden. [1765.]
Hist. tidsskr. 5. r. IV, s. 561—566.

2397. Tvo *hyllingsvers* til kong Kristian VII.
Syn og segn XXV, s. 188.

2398. *Hertel, H.* Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Historie. I. 1769—1868. Kbh. 1920[—22]. 426 s.

2399. *Eggen, Erik.* Anno 1771.
Pedagogisk tidskr. V, s. 101—06.

2400. *Bing, Just.* Fra det Norske Selskabs dager.
Edda XIV, s. 144—157; XVII, s. 313—16.

2401. *Vogt, Nils.* Norske Selskab i Kjobenhavn og Kristiania 1772—1922.
Jul i Norge 1922. 5 s.

2402. *Koht, Halvdan.* Peder Claussons Snorre som norsk bondelesning
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 102—13; jfr. s. 307 av Didrik Arup Seip.

2403. *Dahl, Ove.* Martin Vahls reise til Finmarken 1787—88.
Nyt magazin for naturvidenskaberne 59 (1921), s. 17—35.

Digitized by Google

2404. *Løvland, A.* En hærmann fra Frøland 1788. [Stephen Nesland Gundersøn.]
Bidrag til Aust Agder historie II, s. 27 ff.

2405. *Borchgrevink, H.* Jægerkorpsets historie. [1788—.]
Fr.hald 1920. 32 s.

2406. *Schnitler, Carl W.* Norges kunstneriske opdagelse. Maleren Erik Pauelsens norske landskaper 1788. 1920. 4. 86 s.
Gammel norsk kultur i tekst og billeder.

2407. *Strøm.* Forslag til Fælledsskabs Ophævelse Nordenfjelds i Norge 1796. Efter Top. Journal 1796 ved L. Eknes.
Tidsskr. for det norske utskiftningsvæsen VII, s. 24—28.

2408. *Johnsen, Osc. Alb.* Norsk bondepolitik i det 19. aarh.
Foredrag og forhandlinger ved Norsk landmandsforbunds 24. landsmøte i Kr.sand 1920, s. 22—30.

2409. *Koren, Aug.* Fortsatte bidrag til Norges militære sanitets historie i det 19de aarh. 1920. 172 s.

2410. *Nestegard, Svein.* Litt um sume av dei hallingane som var med i krigen 1807—14.
Dølaminne 1921, s. 39—43; 1922, s. 16—23.

2411. *Nicolaissen, O.* Et mindesmerke fra ufredsårene 1807—14.
Haaløygminne 1921, h. 3-4, s. 13 f.

2412. *Noddeland, G.* Veteraner. Minder fra krigsaarene.
Bidrag til Agders historie IV, s. 49—56.

2413. *Rogne, M.* Krigsmenner fraa Haram.
Tidskr. for Sunnmør historiske lag X—XI, s. 41—45.

2414. *Sydnes, Kristofer.* Um Torkjell Olson Eintveit o. fl. fjordabuar som var ute i ufredsaari 1807—14.
Sunnhordland. Tidsskr. VI (1919), s. 59—67.

2415. *Thrane, Nanna.* Smaa minder fra ufredstider.
Urd 1921, s. 236.

2416. 2 *vetteraner* fraa siste krigen vaar. (Fraa Tunhovd.)
Dølaminne 1921, s. 11 f.

Digitized by Google

2417. *Bromander, C. V.* Ett minne från ett av våra sista krig vid norska gränsen. [Trangen.]
Värmland förr och nu 1920. 18, s. 5—13.

2418. *Frå* krigssoga 1808—09.
Sogndal I, s. 44—47.

2419. Sveriges *krig* åren 1808 och 1809. Utg. av Generalstabens krigshistoriska avdelning. D. 8, 1. Sth. 1921. 423 s. + bilagor 113 s. — D. 9, 1. 2. Sth. 1922. 1 : X + 431 s. + 101 s. 2 : Kartor. 14 kart.
Anm. i Sv. Milit. tidskr. 1921, s. 374 f. av [C. O.] N[ordensva]n.

2420. *Samzelius, P.* Några ord om kronprins Karl Augusts giftermålsfråga. Föredrag 11 maj 1920. Upps. 17 s.
Ogs. Karl Johans förbundets handlingar.

2421. *Barton, D. P.* Bernadotte and Napoleon 1763—1810. London 1921. 343 s.
Anm. i The spectator 1921, s. 683 f.

2422. *Forsberg, Ein.* Sverige och Preussen 1810—15. Akad. avh. Upps. 1920. XV + 215 s.

2423. *Grimberg, Carl.* Svenska folkets underbara öden. [8.] 1809 års män, Karl Johans och Oskar I.s tid; samt vårt näringsliv och kommunikationsväsen under teknikens tidevarv. Sth. 1922. 624 s.

2424. *Ramndal, Lars.* Universitetsfesten i Stavanger 1811.
Rogalands historielag. Aarshefte. No. 7, s. 71 ff.

2425. *Storen, E.* Fra barkebrødtiden.
Orkdolafylket 1921, s. 47 f.

2426. *Morén, F. W.* Furst Dolgorukis beskickning till Köpenhamn 1813.
Hyllningsskrift till Harald Dahlgren, 1921, s. 75—93.

2427. *Rydfors, A.* De skandinaviska länderna och Finland under det senaste århundradet.
Hildebrand, H., H. Hjärne & J. v. Pflugk-Harttung. Världshistoria. D. 6. 1921.

Digitized by Google

2428. *Handagard, Idar.* Skal Norge nu godkjende Kieler-traktaten? En klarlæggelse af det grønlandske spørsmaal. Porsgrund 1921. 16 s.

2429. *Valg* i Hedemarkens amt av Eidsvoldsrepresentanter 1814.
Bygd og bonde II, s. 222—224.

2430. *Bergwitz, Joh. K.* Fra Eidsvoll i 1814.
Folkebl. 1920, s. 165—167.

2431. *I* Stedje kyrkja 1814.
Sogndal I, s. 47 f.

2432. *Jansen, Einar.* Det suspensive lovvetos anvendelse i norsk konstitutionel praksis. 1921. S. 121—272.
Avhandlinger fra Universitetets historiske seminar. Bd. 2, h. 3.

2433. *Svano, Endre Johannesen.* Den norske bondes arbeids-vilkaar 1814—1914. 1921. VII + 184 s.

2434. *Montgomery, Arth.* Svensk traktatpolitik 1816—1914. En översikt av huvudmomenten i utvecklingen av Sveriges handels- och sjöfartstraktater under det gångna århundradet, utarb. på uppdrag av Tull- och traktatkommittén. Sth. 1921. 128 s.
Tull- och traktatkommitténs utredningar och betänkanden. 6.

2435. *Montgomery, Arth.* Svensk tullpolitik 1816—1911. Akad. avh. [Upps.] Sth. 1921. 239 s.
Tull- och traktatkommitténs utredningar och betänkanden. 1.
Anm. i [Sv.] Hist. tidskr. 1920, öfv. s. 46—50 av E. F. Heckscher.

2436. *Worm-Müller, Jacob S.* Christiania og krisen efter Napoleonskrigene. Utarb. i anledning av Chria. Sparebanks 100 aars jubilæum. 1922. 251 s.

2437. *Carl Johans* breve til statsraad Jonas Collett. 1819—1836.
Tidens Tegn. Lordagsavisen. 1920, 5/6, 12/6, 19/6, 26/6, 10/7, 17/7, 24/7.

2438. *Carlquist, G.* Landshöfdingen Gustaf Wathier Hamilton och hans anteckningar från Karl Johanstiden. Sth. 1921. 191 s.
Skrifter utg. af Hamiltonska släktföreningen. 3.

Digitized by Google

2439. *Anderssen, Otto.* Realisme eller klassicisme. Et kapitel av 1830-aarenes kulturkamp. 1921. 188 s.

2440. *Sivertsen, Nils.* Bondereisingi i 30-ári.
I: Den frilyndte ungdomen. 4. saml. Risør 1920. S. 63—74.

2441. *Koritzinsky, Harry M. H.* Jødernes historie i Norge. Henrik Wergelands kamp for jødesaken. 1922. 79 s.

2442. *Slaattelid, R.* Ordskiftet i 1840-aarene om en norsk kirkeforfatning.
Norvegia sacra II, s. 182—202.

2443. *Höijer, O.* Le scandinavisme dans le passé et dans le présent. Paris 1919. 72 s.

2444. *Hanson, H. A.* For Nordens Frihed. Svenskerne, Nordmændene og Finnerne i vore sønderjydske Krige. Kbh. 1919. 48 s.

2445. *Löfgren, E. O.* Sverige-Norge och danska frågan 1848—49. Från stilleståndet i Malmö till den svensk-danska konventionen augusti 1849. Akad. avh. Upps. 1921. 285 s.
Anm. i [Sv.] Hist. tidskr. 1921, s. 251 f. av G. Wittrock.

2446. *Krieger, Andr. Fr.* Dagbøger. [1848—70.] Udg. af E. Koppel, Aage Friis, P. Munch. Bd. 1—4. Kbh. 1920—21. 376 s., 372 s., 394 s., 394 s.
Anm. i [Sv.] Hist. tidskr. 1921, s. 319 f. av E. N[aumann].

2447. *Thoner, Just.* Om utkommanderingen til Skaane og den i Hallingdal sjeldne sykdom »kølla«. En veteran fra 1848.
Dolaminne 1920, s. 108—112; 1921, s 24—27, 44.

2448. *Koht, Halvdan.* Johan Sverdrup. II. 1870—80. [1920—]22. 297 s.

2449. *K[oht], H[alvdan].* Reformforeningens protokol 1859—60.
Hist. tidsskr. 5. r. IV, s. 518—533.

2450. *Hedin, Ein.* Sveriges ställning i förhållande till Ryssland och västmakterna år 1863.
[Sv.] Hist. tidskr. 1922, s. 1—35.

Digitized by Google

2451. *Olsen, Emil.* Studenternes fakkeltog til kronprinsesse Louise og kronprins Frederik av Danmark 1868.
Nylænde 1921, s. 338—41.

2452. *Bull, Edv.* Venstre.
Det tyvende aarh. 1922, s. 210—15.

2453. *Klausen, Sverre.* Garborg i norsk politik.
Kirke og kultur 1920, s. 60—64.

2454. *Opgangs- og nedgangstider* i Norge 1879—1920.
Økonomisk revy 1921, s. 29 f., 47, 65, 123, 197, 223, 237.

2455. *Dardel, Fr. v.* Dagboksanteckningar 1881—5. Utg. af N. v. D[ardel]. Sth. 1920. 280 s.

2456. *Sivle, Per.* Tre politiske viser. (Ved O. M[idttun].)
Syn og segn 1922, s. 168—172.

2457. *Berner, H. E.* Minningar fraa Stortinget 1884—88. X. Johan Sverdrup og ministerskifta hans.
Syn og segn 1920, s. 136—142, 171—177, 208—217.

2458. *Hansen, Arvid G.* Det norske arbeiderparti 1887—1922.
Det tyvende aarh. 1922, s. 305—38.

2459. Sverges *traktater* med främmande magter jämte andra dit hörande handlingar. D. 14. 1891—99. Utg. af C. Sandgren. O. m. t.: Sverges och Norges traktater med främmande magter. D. 5. Sth. 1921. 622 s.

2460. Norges *forsvarsforening* gjennem 35 år.
Norges værn 1921, nr. 6—10.

2461. *Føyen.* Vort artilleri gjennem 30 aar.
Norsk artilleritidsskr. 1920, s. 158—175.

2462. *Bryn, Halfdan.* Bidrag til belysning av det norske folks anthropologi i begyndelsen av det 20. aarh.
Det kgl. vidensk.selsk. skr. 1917, nr. 2.

2463. *Norge.* Kortfattet beretning om den faglige arbeiderbevægelse siden den 8. skandinaviske arbeiderkongres i Stockholm 1912. Avgit til den 9. skandinaviske arbeiderkongres i Kjøbenhavn 1920. 13 s.

2464. *Øksnevad, Toralv.* Gunnar Knudsen og vinstre.
Syn og segn 1922, s. 97—103.

Digitized by Google

2465. *Finanser* og *skatter* under Gunnar Knudsens regjering. Hvad vi kan vente, om det skal fortsætte. Gjennemset av W. Konow. 1921. 58 s.
Frisindede venstres smaaskrifter.

2466. *Lover*, resolusjoner og departementsbestemmelser vedrørende rasjoneringen. 2. samling (1. aug. 1914—30. mars 1919). Utg. av statens rasjoneringsdirektorat. 1919. VI + 140 s.

2467. *Marinen*, Nøitralitetsvernet 1914—18 og nøitralitetsvernets avvikling 1918—19. Utarb. av Admiralstaben. 117 s.
Anm. i Norsk militært tidsskr. 1921, s. 585 ff. av G. S[chnitler].

2468. *Oversigt* (II) over saker behandlet av Utenriksdepartementet under krigen som egner sig for offentliggjørelse. 1920. 140 s.

2469. *Larson, Lawrence M.* Submarine warfare and Scandinavian shipping.
Scandin. Studies and Notes V (Menasha, Wis.), Suppl., p. 1—15.

2470. *Meyer, Chr.* Av skibsfartens historie under verdenskrigen 1914—18.
Samtiden 1922, s. 569—85, 647—60. Norsk tidsskr. for sjøvæsen 1922, s. 278—88.

2471. *Welle-Strand, Edward.* Die Kluft des Krieges zwischen Deutschland und Norwegen.
Deutsch-nordisches Jahrbuch 1921 (Jena), s. 10—19.

2472. *Bull, Edv.* Den skandinaviske arbeiderbevægelse 1914—20. 1922. 35 s.

2473. *Förslag* till konvention mellan Sverige och Norge angående flyttlapparnas rätt till renbetning avgivet den 21. dec. 1918 av dertill utsedda svenska och norska delegerade. Sth. 1919. 4. XIV + 195 s.

2474. *Gram, Harald.* Norge i 1919.
Nordens aarbok 1920, s. 272—278.

2475. *Kent, Charles.* Norge i 1920.
Nordens årsbok 1921, s. 239—51.

2476. *Kent, Charles.* Norge i 1921.
Nordens aarbok 1922, s. 231—242.

Digitized by Google

2477. *Ingebretsen, Smitt.* Maaneden i Norge.
Nordmandsforb. 1920, s. 42—44.

2478. *Daae, Peter.* Maaneden i Norge.
Nordmandsforb. 1920—22. (Maanedl. oversikter.)

2479. *Nutids Norge.* Kirkelig, økonomisk og politisk. I. J. Tandberg og Edv. Sverdrup. De kirkelige forhold. II. Emil Diesen. Den økonomiske situation. III. Bernt Holtsmark. Den politiske situation.
Nordmandsforb. 1921, s. 163—70, 219—24. 363—68.

2480. *Haffner, Vilhelm,* Stortinget 1922—24. 1922. 104 s.

2481. Die Norwegische *Arbeiterpartei.* Ein kurzer Bericht. 1920. 8 s.

2482. *Welle-Strand, Edvard.* Det røde Norges Forgrundsfigurer.
Gads Danske Magazin XIV, s. 633—37.

2483. *Johnsen, Osc. Alb.* Bondepartiets program fra historisk synspunkt.
Landmandsforb. 1921, s. 113 f. Norden 1921, s. 157 ff.

2484. *Bindslev, Alfred.* Skandinavismen i Støbeskeen.
Den ny Tid V, s. 32 f.

2485. *Herlitz, Nils.* Nordiskt samarbete 1919.
Nordens aarbok 1920, s. 294—312.

2486. *Kent, Charles.* Nordisk samarbeide 1920.
Nordens årsbok 1921, s. 267—90.

2487. *Kent, Ch.* Nordisk samarbeide. Aapningstale ved Nordens sommerkursus for danske og svenske studenter 1921.
Samtiden 1921, s. 536—47.

2488. *Christensen, Chr. Degn.* Nordisk Samarbejde 1921.
Nordens aarbok 1922, s. 261—282.

2489. *Schiøtz, Johannes.* Militær skandinavisme eller nordisk entente.
Vor hær 1922, s. 108 ff., 116 ff., 210 f. Jfr. s. 179 av J. Laurantzon, s. 189 av Oswald Nordlie.

2490. Moderne *Skandinavisme.*
Det nye Nord IV, s. 21 ff., 41—44, 81, 101 ff., 121, 137 f.

Digitized by Google

2491. *Welle-Strand, Edv.* Vor nye grænse mot Finland.
Norges værn 1921, nr. 10 f.

2492. *Michelet, C. F.* Traktatforhandlingerne.
Ukens revy 1921, s. 1009—19.

2493. De norske *Handelstraktatforhandlinger* med Portugal, Spanien og Frankrig.
Udenrigsministeriets Tidsskr. I, s. 388—99.

2494. Den spansk-norske *Toldkrig*.
Maanedsskr. for Toldvæsen. Kbh. XV, s. 202—05.

2495. *Hambro, C. J.* Traktaten med Spanien.
Ukens revy 1921, s. 1177 ff.

2496. *Rusland* og Norge.
Norsk næringsliv 1921, s. 542—46.

2497. *Lund, O. J.* Norge—Tyskland.
Ukens revy 1921, s. 349 ff.

2498. *Berlin, Knud.* Norden og Folkenes Forbund.
Gads Danske Magazin XIV (1920), s. 649—56.

2499. *Berlin, Knud.* Folkenes Forbund og Norden.
Det nye Nord III, s. 105—08.

2500. Den militære *betydning* av Skandinaviens tilslutning til Nationernes forbund.
Norsk militært tidsskr. 1920, s. 503 f.

2501. Nationernas förbunds första *församling* i Genève 15. nov.—18. dec. 1920. Resolutioner och vissa andra aktstycken sammanställda av den svenska delegationen i församlingen. Sth. 1921. 166 s.
Aktstycken utg. av kungl. utrikesdepartementet.

2502. Nationernas förbunds andra *församling* i Genève 5. sept.—5. okt. 1921. Resolutioner och vissa andra aktstycken. Sth. 1922. 125 s.
Aktstycken utg. av kungl. utrikesdepartementet

2503. Nationernas förbunds tredje *församling* i Genève. 4.—30. sept. 1922. Resolutioner och vissa andra aktstycken. Sth. 169 s.
Aktstycken utg. av kungl. utrikesdepartementet.

2504. *Munch, P.* De nordiske Stater og Folkenes Forbund.
Nordens årsbok 1921, s. 88—104.

Digitized by Google

2505. *Norge* og Nationernes forbund.
Ukens revy 1920, s. 21—24, 164—168, 194—205, 249—253. Tidsskr. for bank- og finansvæsen 1920, s. 52 f.; 1922, s. 90 f. Norsk næringsliv 1920, s. 143—147.

2506. *Ording*, Oberst. Nationernes liga og det neutrale Norge.
Kirke og kultur 1920, s. 26—29.

3. Geografi og lokalhistorie.

2507. *Heimen.* Tidsskrift utg. av Landslaget for bygde- og byhistorie 1922. Red.: Oscar Albert Johnsen. Bd. 1, h. 1. 2. 92 s.

2508. *Ahlmann, Hans W:son.* Nogen træk fra den norske topografis historie.
Naturen 1920, s. 187—209.

2509. *Beskrivelse*, Norges topografiske. Utg. av Norges geogr. opmaaling. 1922.
H. 1. M 10 Tysfjord. 124 s. H. 2. N 10 Skjomen. 116 s. H. 3. M 11 Hellemobotn. 107 s.

2510. *Bjørset, Eyvind.* Fra den norske kyst med sjømaalerens øine.
Nordmandsforb. 1920, s. 213—23, 273—89, 321—37.

2511. *Bjørset, E. S.* Om sjøkartene, deres utvikling og betydning for vor sjønæring.
Teknisk ukebl. 1922, s. 225—28, 235—38.

2512. *Bugge, Anders.* Empirens militæranlæg.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 1921, s 113—24.

2513. *Fett, Harry.* Et par norske kirker fra det 18. aarh. og deres arkitekter. I. Pietismens kirkestil. II. Sven Aspaas's kirker. III. Jørgen Henrik Rawert. IV. Eidanger kirke.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 1920, s. 91—119.

Digitized by Google

2514. *Fett, Harry.* Provinskultur. Utg. av Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. 1921. 28 s.
Fortidsminder. VI. — Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 1920. S. 5—32.

2515. *Flood, Imm.* Vort lands naturlige inddeling anvendt i geografiundervisning.
Skolebl. 1920, s. 93 f. og Norsk skoletidende 1920, s. 34 f.

2516. *Moe, Wladimir.* Gamle norske kirker. 1922. 178 s.

2517. *Moe, Wladimir.* Norske storgaarder. 2., forøkede utg. 1920. VIII + 321 s.

2518. *Scarlett, F.* Turistlandet Norge. Turisttrafikkens Begyndelse og Udvikling til Verdenskrigens Udbrud samt 30 Aars Erindringer som Turistagent i Norge. D. 1. 2. 1921—22. 398 s., 520 + VII s.

2519. *Welle-Strand, Edward.* Industrilandet Norge.
Ugens Tilskuer X, s. 101 ff.

2520. *Bækkestad, E.* Inkome til A a l s prestebol 1664.
Dølaminne 1922, s. 71 f.

2521. *Bækkestad, E.* Manntal for Aal 1664.
Dølaminne 1922, s. 62—70.

2522. *Bækkestad, E.* Prestar i Aal (og Hol).
Dølaminne 1920, s. 67—73; 1921, s. 17—23. 33—38, 101—04; 1922, s. 10 ff

2523. *Bækkestad, E.* Av »rentekammerets regnskabssager ordinære indtrader 1772«.
Dølaminne 1920, s. 93—94.

2524. *Tveito, Haakon.* Stubbar fraa Aal.
Dølaminne 1922, s. 13 ff.

2525. A a l e s u n d.
Norwegian Trade Review, III, p. 8—10.

2526. *Bugge, Kristian.* Handelsstedet og Svaneapoteket paa Hellen.
Tidskr. f. Sunnmør hist. lag, X—XI, s. 49—87.

2527. *Aalesunds Indremission* 1868—1918. 50-aars jubilæumsskrift. Aalesund 1920. 32 s.

Digitized by Google

2528. *Thorseth, Paul.* Hero & Røvde sparebanks virksomhet fra 1844—1918. Aalesund 1919. 27 s.

2529. Ungdomslaget »*Vaarglytt*« gjenom 25 aar. 28. april 1894—28. april 1919. Aalesund 1919. 21 s.

2530. *Helstad, K.* Fra Aamot og Osdalstraktene.
Skogeieren 1921, s. 102 ff, 168 f, 198 ff, 224 f.

2531. *Aarset, R.* Gamle bumerke i Årsetdalen, Vortdal.
Tidskr. f. Sunnmør historiske lag, 12—13, s. 111.

2532. *Bing, Just.* Aarstads historie. Bergen 1922. 156 s.
Bergens hist. foren.s skr., no. 28.

2533. Norges *landbruksskole* 25 aar. [A a s.]
Norsk landmandsbl. 1922, s. 277—82.

2534. Norges *Landbrukshøjskole.*
Ugeskrift for Landmænd, 67, s. 339 f.

2535. *Tveitstøl, Anders.* Knut skraddar. Ei ættesoga fraa Aaserall.
Bidrag til Agders historie, IV, s. 57—68.

2536. *Bidrag* til Agders historie. Utg. av Agders historielag. Kristiansand S. IV. 1920. 68 s. — V. 1922. 71 s.

2537. Agders *folk* og *land.* Lokalhistorisk tidsskr. f. Agdesiden. Aarg. 2. 1921. Red. og utg.: J. Antonsen Nøkleby. Arendal. 4. Nr. 2—3 à 24 s.

2538. *Liestøl, Knut.* Drag or Agdersoga.
Grannen 1920, s. 15 f.

2539. *Bidrag* til Aust Agder Historie. Utg. av Aust Agder Historielag. Arendal 1922. I. Tallak Lindstøl. Vegaardsheien i ældre Tid. 52 s. — II. 41 s.

2540. *Danielsen, Daniel.* Namn og namneskikk i ei Aust-agder bygd, frå år 1700 til 1850.
Bidrag til Agders historie IV, s. 3—35.

2541. *Løyland, Jon.* Eit skuldbrev frå 1814.
Bidrag til Aust Agder historie II, s. 34 f.

2542. *Thorkildsen, Hj.* En kortfattet oversigt over forskjellige offentlige foranstaltninger i Aust-Agder fylke. Grimstad 1920. 32 s.

Digitized by Google

2543. *Indrebø, Gustav.* Gardsnamni og den eldste busetjing i Vest-Agder, serleg i dei indre bygdene.
Grannen 1921, s. 30 ff; 1922, s. 1—5.

2544. *Iversen, Sverre.* Aker—Kristiania. Forholdet mellem de to nabokommuner før og nu.
St. Hallvard V, s. 86—108.

2545. *Kiær, A. Th.* Akershus amt. 1814—1914. En oversigt over amtets økonomiske og kulturelle utvikling i hundredeaaret 1814—1914, med enkelte oplysninger fra de senere aar. 1921. 456 s.

2546. *Jakobsen, M.* Alstahaug Kanikgjeld eller nu Hatfjelddalen, Vefsen, Tjøtta, Alstahaug, Herø, Nesne, Hemnes, Mo sognekald. En historisk statistisk beskrivelse efter originale utrykte og trykte kilder fra de ældste tider indtil 1914. Mosjøen 1922. 4. 373 s.

2547. *Lorentzen, Andr.* Skaveret for Andenes 6te febr. 1821.
Haaløygminne 1920, s. 27—34.

2548. *Nicolaissen, O.* To antependier fra kirker i Nord-Norge. [Andenes og Gildeskål.]
Tromsø museums aarsberetn. 1921, s. 23—26.

2549. *Barth, N.* Litt boligstatistik fra Arendal.
Tidsskr. f. d. norske lægeforening, 1922, s. 283—89.

2550. *Arendals forsikringsselskab*, A/s., gjennem 60 aar. Arendal 1920. Fol. Pat.
Særtr. av »Vestlandske Tidende« nr. 38.

2551. *Parelius, M.* Litt om nogen gamle prester i Aukra.
Årsskrift åt Romsdals sogelag II, s. 47—50.

2552. *Aukra* folkehogskule.
Høgskulebladet 1920, s. 145 f.

2553. *Dedekam, Hans.* Austad.
Byggekunst II, s. 57—64.

2554. *Mauland, Torkell.* Avaldsnes kyrkja.
Syn og segn 1922, s. 279—82.

2555. Avaldsnes kirkes *restaurering.*
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 76, s. 299—308. Byggekunst II, s. 2 ff., 148 ff.

Digitized by Google

2556. *Midboe.* Litt av Bakke skoles historie i forrige aarhundrede.
Grannen 1920, s. 25—32.

2557. *Waage-Eriksen, P.* Litt om kirkerne i Bakke og Gyland.
Grannen 1922, s. 28 ff.

2558. *Dyrkoren, O. S.* Litt om bebyggelsen ved Sagelv-vand, Takvand og Fjellfrøskvand i Balsfjord.
Haaløygminne I, s. 8—23.

2559. *Næss, Leonhard.* Sumt um eit dalefolk. [Beiardalen.]
Haaløygminne 1921, h. 1—2, s. 22—32.

2560. *Arnevig, Alb. Nicolay.* Mandsssangforeningen »Freya« gjennem 35 aar. Bergen 1919. 40 s.

2561. *Bergen.* Beretning om den økonomiske tilstand i femaaret 1911—15. Utg. av det Statistiske Centralbyraa. 1921. 139 s.

2562. *Bergenhus* blir delvis raseret.
Norges vern 1920, nr. 10.

2563. *Bing, Just.* Bergen i litteraturen nu.
Litteraturen III, s. 266—73.

2564. *Bull, Edv.* Bergens byforfatning i det 13. årh..
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 302 f.

2565. *Bogh, Johan.* Et gammelt bergensk sølvarbeide.
Guldsmedkunst 1922, s. 61 f.

2566. *Caroe, K.* Af Bergens bartskærlavs historie i det 18. aarh.
Tidsskr. for den norske lægeforening 1921, s. 241—57.

2567. *Christensen, Hjalmar.* Bergen og Norge. Billeder fra det 19. aarh. Bergen 1921. 231 s.

2568. *Christensen, Hjalmar.* Fra Christies museum til universitetet i Bergen. Et stykke norsk kulturhistorie.
Ukens revy 1921, s. 453—58, 479—84, 531—39, 583—91, 630—37, 677—83.

2569. Bergens *døveforening.* En kort 40 aarsberetning 1880 — 30. mai — 1920. T.hjem 1920. 4 s.

2570. *Festskrift* utg. i anledning av Bergens jæger- og fiskerforenings 25-aars jubilæum den 11. januar 1920. Bergen 1920. 198 s.

Digitized by Google

2571. *Grieg, Harald.* Den bergenske presse i det 18. aarh.
Skr. utg. av Bergens hist. foren., no. 25—26, s. 118 - 75.

2572. *Haug, Kristian.* Haakonshallen.
Jul i Norge 1921. 2 bl.

2573. Det gamle bergenske *hjem.*
Urd 1922, s. 143 ff.

2574. *Hoff, Edvard.* Fra Bergen omkring 1850. Barndoms- og ungdomserindringer. Bergen 1920. 128 s.

2575. *Jessen, Emil.* Musikselskapet Harmoniens dirigenter i 150 aar. Bergen 1920. 46 s.

2576. *Johannessen, A. Vilh.* Bergens assuranceforening 1850 —1920. Mindeskrift 13. febr. 1920. Bergen 1920. 4. 30 s.

2577. *Kolsrud, Oluf.* Bergens bys segl, vaaben, farver og flag. Bergen 1921. 293 s. + 20 pl.
Skr. utg. av Bergens hist. foren., no. 27.

2578. *Koren-Wiberg.* Festskrift utg. av Bergens haandværks- og industriforening i anledning av foreningens 75 aars-jubilæum den 17. nov. 1920. Bergen 1920. 4. 146 s.

2579. *Koren-Wiberg, Christian.* Bergensk kulturhistorie. Bergen 1921. Fol. 351 s.

2580. *Koren-Wiberg, Christian.* Det hanseatiske museum i 50 aar. Festskrift i anledning av museets 50-aars jubilæum, 26. juli 1922. Bergen 1922. 73 s.

2581. *Lexow, Einar.* Kobberstik av Bergen før 1800.
Skr. utg. av Bergens hist. foren., no. 25—26, s. 108 —17.

2582. *Oversigt* over beboelses- og befolkningsforhold i Bergen for aarene 1912—17 og 1917—18 utarb. ved Bergens kommunale folkeregister og statistiske kontor. Bergen 1920. 33 s. — For 1919. 1920. 22 s.

2583. *Prytz, Eiler Krog.* Bergens haandverks- og industriforening.
Guldsmedkunst, 1920, s. 125—29.

2584. *Sollied, O.* og *P. R.* Den ældste skraa for bartskjærerne i Bergen.
Tidsskr. for den norske lægeforening 1921, s 766 —70.

Digitized by Google

2585. Bergens indremissions *ungdomsforening* gjennem 10 aar. 1910 — 6. mars — 1920. Bergen 1920. 21 s.

2586. *Vogel-Jørgensen, T.* Bergensk Romantik. [Det hanseatiske museum.]
Verden og Vi, Kbh. 1922, s. 71—74.

2587. *Wiers-Jenssen, H.* Billeder fra Bergens ældste teaterhistorie. Bergen 1921. 100 s.

2588. *Wiers-Jenssen, H.* »De kontorskes spil«. Et kulturbillede fra det gamle Bergen.
Urd 1922, s. 148—51.

2589. *Wolff, Hammond.* Bergens Bestillingsmænds forening. 25 aars beretning 12. novbr. 1894—12. novbr. 1919. Bergen 1920. 55 s.

2590. The *Bergen railway.*
Norwegian Trade Review, III, s. 33—36.

2591. Søndre Bergenhus amt. *Beretning* om den økonomiske tilstand i femaaret 1911—15. Utg. av Det statistiske centralbyraa. 1921. 86 s.

2592. *Helland, Amund.* Topografisk-statistisk beskrivelse over Søndre Bergenhus amt. I. II. 1921. I: 1039 s. II: 1091 s.

2593. *Nedrebo, Willien.* Hendingar fraa eldre tid. [Birkeland i Bjerkreim.]
Rogalands historielag. Aarshefte. No. 6, s. 78—79.

2594. *B[ugge], A[nders].* [Bord] Fra Bodin prestegaard til Nationalmuseet i Stockholm.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 1921, s. 194.

2595. *Arnesen, Odd.* Borregaard.
Nordmandsforb. 1922, s. 274—86.

2596. Bratsberg amt. *Beretning* om den økonomiske tilstand i femaaret 1911—15. Utg. av Det statistiske centralbyraa 1920. 107 s.

2597. Buskerud amt. *Beretning* om den økonomiske tilstand i femaaret 1911—15. Utg. av Det statistiske centralbyraa. 1921. 67 s.

Digitized by Google

2598. *Swang, Ole.* De 10 første aar av Buskeruds jæger- og fiskerforenings liv.
Buskeruds jæger- og fiskerforenings tidsskr. 1921, s. 63—82.

2599. *Sjevrak, M.* Litt um busetnad og gamle namneformer i Bygland.
Bidrag til Aust Agder historie II, s. 16—26.

2600. *Onsager, Nils.* Fra Bykle og deromkring.
Den norske turistforenings aarbok 1922, s. 104—11.

2601. *Bergwitz, Joh. K.* Av hovedtræk av Norges bebygning. III. Bærum (Bergheimsherad.)
Folkebl. 1921, s. 15—27.

2602. *Bærum.* En bygds historie. Utg. av Bærums herredstyre ved en komité. I. Sandviken 1920. 526 s.

2603. *Sommerfeldt, H., Ole H. Tokerud* og *S. K. Gierløff.* Boligsaken i Bærum. 1920. 30 s.

2604. *Nordbø, G. O.* Gyvrestolen i Bø.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1922, s. 56—61.

2605. *Nordbø, Olav.* Fraa gamle dagar i Boherad.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1920, s. 71—79.

2606 *Nordbø, Olav.* En besynderlig historie. (Fra Bø. Merkn. av R. B[erge].)
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1921, s. 65—70.

2607. *Nordbø, T. O.* Jonnebergkallen. Gamalt fraa Bø. Telesoga, Minneap. 1920, No. 43, s. 6 ff.

2608. *Kufas, Johs.* Fra Børseskogn. I. II.
Orkdolafylket 1921, s. 22 f.

Dalane, se nr. 2757.

2609. *Hogslund, O.* Dovrebanen. Utg. til banens åpning den 17. sept. 1921 av Hovedstyret for Norges statsbaner. 1921. 123 s.

2610. *Kiil, E.* Gammel bergverksdrift i Dovrebanens distrikter.
Bergverksnyt 1921, s. 82 f.

Digitized by Google

2611. *Onsager, Nils.* Fra Dovrefjeld.
Den norske turistforenings aarbok 1922, s. 205—12.

2612. D r a m m e n.
Norwegian Trade Review 1921, s. 7 f.

2613. *Halmrast, O.* Boligsaken i Drammens kommune til og med år 1920. Drammen 1920. 17 s.

2614. *Pedersen, Tord.* Drammen. En norsk østlandsbys utviklingshistorie. Avhandlinger og skildringer. Drammen 1921. D. 1. 2. opl. 217 s. D. 2. 456 s.
Anm. i Heimen I s. 19 f. av Oscar Albert Johnsen.

2615. *Orning, O. Chr.* Historiske og andre merkelige steder i Drammens omegn. Foredrag.
Drammens og oplands turistforening. Aarsskr. 1921, s. 6—17.

2616. Drammens og oplands *turistforening* (1888—1921).
Drammens og oplands turistforening. Aarsskr. 1921, s. 1—5.

2617. *Erdmann, Domenico.* E i d a n g e r kirke. Forslag til interiørrestaurering.
Foren. til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 76, s. 120—123. Jfr. nr. 2513.

2618. *Eide, Martin.* E i d e. Kva dei ymse stadnamn fortel oss
Nordhordland og Midthordland. Sogelaget sitt aarsskrift, III, s. 16—20.

2619. *Olafsen, O.* Historiske Oplysninger om Veien fra Eide til Voss.
Hardanger historielag. Hardanger. Tidsskr., 1920, s. 55—64.

2620. *Olafsen, O.* Prester i E i d f j o r d.
Hardanger historielag. Hardanger. Tidsskr., 1920, s. 27—36.

2621. *Lange, Albert J.* E i d s v o l l bygningen og skolene.
Skole og samfund 1920, s. 74—76.

2622. *Finne-Grønn, S. H.* E l v e r u m. En bygdebeskrivelse. II. Bygdens almindelige historie, institutioner og embedsmænd. 1922. 427 s.
Anm. i Heimen I s. 81 f av E. W. O.

2623. *Kancelliskrivelse* til amtmanden paa Hedemarken om kreaturhavning i Elverums almenning 1782.
Bygd og bonde 1920, s. 124 f.

2624. *M[idthaug], L* Vor Frelsers kirke i Elverum 1739.
Bygd og bonde III, s. 43 f.

2625. Elverum *sparebank* i 75 aar.
Sparebankbl. 1921, s. 100 f.

2626. *Klevgaard, G.* Fra Etnedal. Kongebrev [1796 om bøide-saug]
Tidsskr. f. Valdres historielag, V, s. 317 f.

2627. *Aavitsland, A.* Slægtregistre for Evje hovedsogn med tilstodende gaarde af Vegusdal. Kr.sand 1920. 102 s.

2628. *Galteland, Olav.* Gamle segner frå Evje. Utg. av Agder historielag. Kr.sand 1920. 30 s.

2629. *Andersen, Einar.* Boligforhold paa landsbygden — særlig i Faaberg og Søndre Land. Det nye utkast til »lov om boligforholdene«.
Den norske lægeforenings tidsskr. 1922, s 101—13.

2630. *Fliflet, G.* Avskrift av et skindbrev paa Skaarset i Faaberg.
Bygd og bonde IV, s. 96.

2631. *Gunnersen, G. F.* Fra Faaberg.
Bygd og bonde III, s. 89 ff.

2632. *Tank, G.* En gammel tvist om grænsen mellem Faaberg og Ringsaker.
Bygd og bonde IV, s. 1—22.

2633. *Bergwitz, J. K.* Farsund.
Folkebl. 1920, s. 109—24.

2634. *Afskrift* af et Pergamentbrev foræret 11te Marts 1847 til det norske Rigsarkiv af Gaardbruger Lars Jakobsen Rafoss i Kvinesdals Prestegjeld. [Brev av 19. jan. 1362 vedk. Fedde og Birkeland.]
Grannen, 1921, s. 23 f.

2635. *Fede, Gabr. Villumsen.* Et dokument fra 1362 og »en død røst fra fortiden«.
Grannen 1922, s. 19—23.

2636. *F[ede], G. V.* Gamalt fraa Feda.
Grannen 1920, s. 8.

Digitized by Google

2637. *Fede, Gabr. Villumsen.* Hangeland i Fede. Litt gårds- og ættehistorie fra Fede.
Bidrag til Agders historie V, s. 24—36.
2638. *F[ede], G. V.* En historie fra Birkeland i Fede.
Grannen 1920, s. 18—19.
2639. *F[ede], G. V.* Fede kirke.
Grannen 1920, s. 3—6.
2640. *Fede, Gabr. Villumsen.* Fede tingsted.
Bidrag til Agders historie V, s. 64—69.
2641. *Fede, Gabr. Villumsen.* Litt ættehistorie fra Fede.
Grannen 1921, s. 10—14.
2642. *Larsson-Fede, B.* Liksteinen (ved Fede kirkegaard).
Grannen 1921, s. 16.
2643. *Postvegen* (millom Feda og Bakke).
Grannen 1920, s. 24.
2644. Finmarkens amt. *Beretning* om den økonomiske tilstand i femaaret 1911—15. Utg. av det Statistiske Centralbyraa. 1922. 90 s.
2645. *Bidrag* til Finmarkens kirkehistorie. I. Biskop Peder Krogs beretning til kongen 26/3 1709 om visitasreisen i Finmarken 1708. Ved Kristian Nissen.
Norvegia sacra II, s. 113—25.
2646. *Gabrielsen, Ingvald.* Finmarken.
Den høiere skole 1921, s. 19—26.
2647. *Hofseth, Bjarne.* Finmarkens fremtid. 1920. 143 s.
2648. *Koht, Halvdan.* Den norske busetninga i Finnmark.
Haaløygminne 1921, h. 1—2, s. 35—45.
2649. *Moursund, B.* Finmarken.
Norsk toldtidende 1920, s. 62—64, 76—78.
2650. *Nissen, Kristian.* Fjeldfinnerne og rendriften i Finmarken.
Nordlandet. 1920. S. 55—68.
2651. *Reiersen, John.* Skolearbeidet i Finmark.
Nordlandet. 1920. S. 137—148.
2652. *Ræstad, Arnold.* Finmarks politiske historie.
Nordlandet. 1920. S. 20—42.
2653. *Solberg, O.* Finmarkens oldtid.
Nordlandet. 1920. S. 1—19.
2654. *Vollstad, Andr.* Med bil og elvebaat i Finmark.
For bygd og by 1922, s. 81 ff.

Digitized by Google

2655. *Wessel, A. B.* Av Finmarks medicinalhistorie. Lægeforhold og jordmorvæsen i Finmark i ældre tider.
Tidsskr. for den norske lægeforening 1921, s. 89—99, 145—59. Tidsskr. for jordmødre 1921, s 49—54.

2656. *Wessel, A. B.* Gamle brev som aktstykker til Finmarkens historie med indledning og anmerkninger. Kirkenes 1920. 61 s.

2657. *Wessel, A. B.* Finmarkens medicinal-historie i oversigt. D. 1. Lægeordningen og lægerne. 1919. 140 s.

2658. *Heber, Sigvard.* Finseaaen.
Den norske turistforenings aarbok 1921, s. 64 ff.

2659. *Lindefjeld, O. S.* En gammel ansøkning. [Fjotland 1679.]
Grannen 1922, s. 31 f.

2660. *Fjørtoft, Karl K.* Utsyn yver fisket paa Fjørtoft i eldre dagar.
Tidskr. f. Sunnmør historiske lag, X—XI, s. 24—29.

2661. Ungdomslaget »*Framsteg*«, Fjørtoft gjenom 25 aar 1894—1919. Aalesund 1919. 34 s.

2662. *Hegna, Hans.* Flaa, Hallingdal. 1921. 4. 113 s.
Anm. i N. folkekultur VIII (1922), s. 48.

2663. *Grannen.* Samlingsblad for segn og soga fraa Flekkefjord og bygderne. Flekkefj. 1920. 32 s. — 1921. 32 s. — 1922. 32 s.

2664. *Festskrift* i anledning Flekkefjord og Hiterø metodistmenighets 40-aars jubilæum. 1881—1921. Stv. 1921. 23 s.

2665. Flekkefjord *sangforening* 50 år.
Musikbl. 1922, s. 25 f.

2666. *S[eland], H[ans].* Fraa det gamle Flekkefjord.
Grannen 1922, s. 23 f.

2667. F. K. U. F. Flekkefjord og omegns kristelige *ungdomsforening* 1895—1920. Fjekkefj. 1920. 20 s.

2668. *F[latin], T[or].* Botar. Or futereknskapi for Flesberg 1750- og 60-aari.
Dolaminne 1921, s. 51—60.

Digitized by Google

2669. *Flatin, Tov.* Flesberg heradstyre. Formenn og representanter fraa 1837 til 1916.
Dolaminne 1922, s. 50—56, 85—94.
2670. *F[latin], T[ov].* Jula før. (Fra Flesberg.)
Dølaminne 1920, s. 14—16.
2671. *Flatin, Tov.* Garden Lande. [Flesberg]
Dølaminne 1921, s. 76 ff, 81—93.
2672. *Flatin, Tov.* Noko um livekaari aat Flesberg-presten i 1780- og fysstningi av 1790-aari.
Dølaminne 1920, s. 5—10, 53—56.
2673. *F[latin], T.* Noko um livekaari aat Flesberg-presten.
Dølaminne 1921, s. 64 ff.
2674. *H., S. H.* Noko um ei Flesberg ætt.
Dolaminne 1920, s. 113—20.
2675. *Sæter, Ivar.* Foldalen. 1921. 4. 551 s.
Anm. i N. folkekultur VIII (1922), s. 47 f.
2676. *Yderstad, Olav.* Den første kirke i Fosna. 1709—24.
Aarsskr. for Nordmør historielag 1922, s. 81—89.
2677. *Boyesen, Eyvind.* Jordbruksskolen for dove, Freberg pr. Sandefjord.
Skole og samfund 1922, s. 209—13.
2678. *Forstrom, O.* Av altergangens historie i det gamle Fredrikshald.
Norvegia sacra II, s. 135—38.
2679. Fredrikshalds *haandverkerforening* 1870—1920.
Norges haandverk 1920, s. 11—12.
2680. *Hofstad, Peter.* Fredrikstad haandverks- og industriforening. 50-aars jubilæum.
Norges haandverk 1920, s. 113 f.
2681. *Fredrikstad* som industriby. Reisebrev fra Editor.
Farmand 1920, s. 411 f.
2682. A/s. Fredriksstad mek. *Verksted.* 50-aars jubileum.
Skibsbygning, 1920, s. 366—68.
2683. *Lovland, A.* Frolands kirke fra 1715—1915.
Bidrag til Aust Agder historie II, s. 3—15, 41.
2684. Ei *festskrift.* Frosta ungdomslag i femti år 1870—1920. Nidaros 1920. 31 s.
2685. *Skeie, Jon.* Om vrak-regalet paa Fro-øerne.
Tidsskr. for retsvæsen 1921, s. 229—68.

Digitized by Google

2686. To *dokumenter* om bygningen av Furnes kirke.
Bygd og bonde 1920, s. 121—123.

2687. *Klaveness, Thv.* Fogedgaarden [Bruland i Førde].
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 1922, s. 157—78.

2688. Skibskaptein *Hans Kraubols* Optegnelser om Slegter og Gaarder i Gausdal 1820—24. Utg. av G. F. Gunnersen. Lillehammer & Hamar 1922. XIV + 251 s.
Gudbrandsdalens historielags skrifter. I.
Anm. i Heimen I s. 84 f. av Oscar Albert Johnsen.

Gausdal, se nr. 3459.

Gildeskaal, se nr. 2548.

2689. *Bull, Francis.* Tre øer. [Giske, Grip og Selja.]
Den norske turistforenings aarbok 1922, s. 138—49.

2690. *L-d.* Gjerpen kirke.
Luthersk kirketidende 1920, s. 630—33.

2691. *Quisling, J. L.* Gjerpen. En bygdebok. Gaardshistorie I. 1921. 130 s.

2692. *Lindstøl, Tallak.* Skiløpningen i Gjerstad i gamle dager.
Foreningen til ski-idrættens fremme. Aarbok 1922, s. 160 ff.

2693. *Werenskiold, W.* Gjengangere. [Glittertinds navn.]
Naturen 1922, s. 126 f.

2694. *[Bergwitz, J. K.]* [Gol.]
Folkebl. 1920, s. 205—16.

2695. *B., K.* Søsterkirkerne i Gran på Hadeland.
Urd 1922, s. 484.

2696. *Overgaard, Ole.* Den gamle stue paa Vienbraaten, Gran.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 75, s. 157 f.

2697. *Olafsen, O.* Granvin i fortid og nutid. En bygdebok. Norheimsund 1922. 542 s.

Grip, se nr. 2689.

2698. *Foss, Knut.* Fra Gryttens skolestyre aar 1800.
Årsskrift åt Romsdals sogelag. 1922. II, s. 58—64.

Digitized by Google

2699. *Johannessen, Aksel.* Hogtidsbunad fraa Gudbrandsdalen.
For bygd og by 1922, s. 236.

2700. *Gudbrandsdalen.* Naturforhold, historie, kulturminder og næringsliv. Utg. med bidrag av Norges statsbaner av Foreningen til fremme av fædrelandskjendskap, friluftsliv og kropskultur under red. av B. A. Grimeland. 1922. 94 s.
Kjend dit land! I.

2701. *Ofigsbo, H. H.* Noko Gamalt fraa Gudbrandsdalen. [Brev av 10/2 1814 fra Ole Haakenstad. M. m.]
Heimen I, s. 73—77.

2702. *Tank, G.* Om almenningsvand i Gudbrandsdalen, særlig om Lyngsjøen i Øier. Retshistoriske meddelelser.
Bygd og bonde III, s. 1—22.

2703. *T., S.* Fraa Gyland.
Grannen 1921, s. 4.

Gyland, se nr. 2557.

2704. *Haaløygminne.* Utg. av Haalogaland historielag. Skriftstyrar: Hans Eidnes. Svorkmo 1920. 80 s. — 1921. H. 1—4. 45 + 32 s.

2705. *Hveding, Johan.* Foredrag under skipinga av Hålogalands historielag 8. mai 1920. (Utdrag.)
Haaløygminne 1920, s. 58—66.

2706. *Qvigstad, J.* Eit og anna.
Haaløygminne 1921, h. 1—2, s. 33 f.

2707. *Qvigstad, J.* Urdals viser.
Haaløygminne 1922, s. 25—28.

2708. *Stokke, Olaf Olaussen.* Uversdagen 30. mars 1868.
Haaløygminne II, s. 29 ff.

2709. *Midthaug, Leif.* Tingelstad på Hadeland inntil 1800. Noen optegnelser.
Bygd og bonde IV, s. 72—86.

2710. *Dølaminne.* Tidsskr. for folkeminne. Hovudstyrar: Tov Flatin. Styrar for Hallingbolken; Sigurd S. Reinton. Utg. av sogelagi i Hallingdal og Numedal. Kongsberg. Bd. 2. 1920. 128 s. — Bd. 3. 1921. 112 s. — Bd. 4. 1922. 96 s.

Digitized by Google

2711. *H., A.* Attlagde skikkar [i Hallingdal].
Dølaminne 1922, s. 58 ff.

2712. *P[erstølen], T.* Kjempekara.
Dølaminne 1922, s. 78 f.

2713. *R[einton], S. S.* Ymist fraa gamle dagar [Hallingdal].
Dølaminne 1921, s. 47—50.

2714. *Skatvedt, Chr.* Lien jordbruks- og husmorskole i Hallingdal.
Norsk landmandsbl. 1922, s. 501 ff.

2715. *Borrelly, M.* Hallingskeid til Gjeiteryggen. Lorderne Garvagh og deres hytter.
Den norske turistforenings aarbok 1922, s. 150—59.

2716. *Kontrakt* om tomteavstaaelse til Hamar kjøpstad 1849.
Bygd og bonde III, s. 184—87.

2717. *Petersen, K.* En sangerfærd til Hamar i 1868.
Sangerposten 1921, s. 59.

2718. Hardanger Historielag. *Hardanger.* Tidsskrift. Norheimsund. 1920. 64 s. — 1921. 43 s. — 1922. 16 s.

Hardanger, se nr. 2234.

2719. *Olafsen, O.* Samfærdsel og veie paa Hardangervidden i ældre tid.
Den norske turistforenings aarbok 1920, s. 4—10.

2720. *Skodvin, Anders.* Hardangervidda.
For bygd og by 1922, s. 123—27.

Hatfjelddalen, se nr. 2546.

2721. *Egede-Nissen.* Haugesunds elektricitetsverk.
Elektroteknisk tidsskr. 1920, s. 43—46, 51—53.

2722. *Olavson, Torleiv.* Juledag med tvekamp og drap i Haukeli 1512. Fra tvislirens tid.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskrift 1920, s. 80—84.

2723. Hedemarkens amt. *Beretning* om den økonomiske tilstand i femaaret 1911—15. Utg. av Det statistiske centralbyrå. 1921. 38 s.

2724. *Bruk* av gapestokk på Hedemarken i 1794.
Bygd og bonde II, s. 215.

Digitized by Google

2725. *H-n, P.* Brennevinsbrenning i Hedemarksbygderne 1774.
Bygd og bonde III, s. 45—48.

2726. *Strompdal, Ivar.* Gamalt frå Helgeland.
Haaløygminne II, s. 11—18.

Hellemobotn, se nr. 2509.

Hemnes, se nr. 2546.

2727. *Flaten, Hans.* Korleis dei gamle brukte brennevinet. [Hemsedal.]
Dølaminne 1920, s. 22—26.

2728. *Olafsen, O.* Historiske oplysninger om handels- og gjestgiverstedet Herandsholmen.
Hardanger Historielag. Hardanger. Tidsskr. 1920, s. 50—54.

2729. *Hjelmesæth, N. J.* Eit epitafium i Herøy kyrkja.
Tidskr. for Sunnmør historiske lag, X—XI, s. 89—93.

2730. *Hjelmesæth, N. J.* Klokkarar i Herøy.
Tidskr. for Sunnmør historiske lag, X—XI, s. 93—104.

2731. *Hjelmesæth, N. J.* Eit portrætt fraa Herøy kyrkja.
Tidskr. for Sunnmør historiske lag, X—XI, s. 87—89.

2732. *Ristesund, Johannes.* Kirkesangere i Herøy.
Tidskr. for Sunnmør historiske lag, X—XI, s. 126—35.

Herø, se nr. 2546.

2733. Det ældste *brev* vedr. Nap laksefiskeri i Hidra. [1568.].
Grannen 1921, s. 22 f.

2734. *Lagmandsdom* om Napfisket fra 1574.
Grannen 1921, s. 28 ff.

2735. *Urkegjærde, Elling.* Gamalt frå Hjørundfjord.
Tidskr. for Sunnmør historiske lag, XII—XIII, s. 67—71

2736. *Foreening* mellem almuen af Hoff sogn ang. tienniste tyende og viidere. (1728.)
Bygd og bonde II, s. 211—15.

Hol, se nr. 2522.

Digitized by Google

2737. Den Tordenskioldske høiere almenskoles *hundreaarsfest*. [Holmestrand.]
Den høiere skole 1922, s. 249—54. Jfr. nr. 4415 a.

2738. En *utskiftningsforretning* i gamle dage. [Ydset i Holtaalen]
Tidsskr. for det norske utskiftningsvæsen VII, s. 101 ff.

2739. *Espeland, Anton.* Tvo fyrr ukjende marknadsplassar i Hordaland, Bjelkarøy og Torget
Norsk folkekultur VIII (1922), s. 11—20.

2740. *H., T. L.* Skoggaarde i Hordaland.
Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 226.

2741. *Hordaland fylke.* Utg. av fylkets jernbanekomite 1922. Bergen 1922. 179 s.

2742. *Olafsen, O.* Saltbrænding i ældre tid, især i Hordaland.
Norsk folkekultur VIII (1922), s. 49—55.

2743. *Beck, Joh.* Fra marinens og hovedstasjonens historie de sisste 5 år (1913—19). Videre tillegg til »Fra Hortens og Verftets historie«. Horten 1920. 25 s.
Norsk tidsskr. for sjøvesen, 1920, h. 3 og 4 (s. 132—42, 173—84.)

2744. Horten Godtemplar Ungdomslag's *festskrift* 1912—22. Horten 1922. 32 s.

2745. *O., S.* Marinens hovedstasjon et hundre aar.
Norsk tidsskr. for sjøvesen, 1920, s. 1—7.

2746. *Hoel, Jacob.* Optegnelser om Hovindsholm. Anhang: L. Esmarch: a. Hovindsholms eiere i det 16. aarh. b. Slegten Hoel til Hovindsholm. Trykt som ms. 1920. 4. 154 s.

2747. *Hovinsholm* 1802. Besigtigelse og Taxations Forretning.
Bygd og bonde III, s. 138 ff.

2748. *Berggrav.* Gamle hus og hauger i Hurdalen.
Østaglett 1922, s. 7 f.

2749. *Kullerud, Joh.* Hønefoss håndverkerforening 1862 1922.
Norges haandverk 1922, s. 21 f.

Digitized by Google

2750. *Stokka, Teodor.* En kjærlighetshistorie i 1762. Fortalt paa bygdedagen i Høyland 7/11 1920.
Rogalands historielag. Aarshefte 1921. No. 7, s. 74—77.

2751. *Odegaard, Rolv.* Litt nyt fra Inderdalen.
Den norske turistforenings aarbok 1922, s. 160—70.

2752. *Tiller, Kr.* Inderøy bygdemuseum.
Melding frå Nordtrøndelag historielag 1921, s. 6—9.

2753. Jarlsberg og Larvik amt. *Beretning* om den økonomiske tilstand i femaaret 1911–15. Utg. av Det statistiske centralbyraa. 1920. 113 s.

2754. *Meidell, Sigurd.* Fra Jondal. Den gamle veien. — Den gamle troen. — Det gamle navnet. Horg i Hardanger.
Hardanger. Tidsskr. 1921, s. 1—43.

2755. *Bentzen, Louis.* Paa ski i Jotunheimen vinteren 1886—87.
Foreningen til ski-idrættens fremme. Aarbok 1922, s. 93—120.

2756. *Fonhus, Mikkjel.* Jotunheimen som Norges nasjonalpark.
Norsk idrætsbl. 1920, s. 285 f.

2757. *Aarstad, H.* Fraa gamle tingbøker. [Jæren og Dalane.]
Rogalands historielag. Aarshefte 1921. No. 7, s. 3—16.

2758. Et *arbeids-»regle-mangel«* fra Jæren i 1828.
Rogalands historielag. Aarshefte 1922. No. 8, s. 83—85.

2759. *Haaland, R. A.* Jæderslegter. Skeislegten.
Rogalands historielag. Aarshefte 1921. No. 7, s. 17—54.

2760. *Ovrebo, S. M.* Lensmenner på Jølstr i 300 år.
Sunnfjord II, s. 20.

2761. Jønsberg landbruksskole. 75 års virksomhet.
Norsk landmandsbl. 1922, s. 558—561.

2762. *Kolstad, P.* Landbruksskolen på Kalnes gjennem 50 år 1870—1920. Sarpsb. 1920. 153 s.

Digitized by Google

2763. *Smith, Magna.* Lapperne og de syke. Fra Kautokeino.
Hjemmenes vel 1922, s. 3 f.

2764. *Haaland, K. A.* Kulturbillede fra Klepp 1846.
Rogalands historielag. Aarshefte 1922. No. 8, s. 79—82.

2765. *Leganger, Nina Moe.* Klokkerud.
Urd 1920, s. 307 f., 380.

2766. *Da* gjennemslaget i Underbergstollen fandt sted (Kongsberg sølvverk).
Bergverksnyt 1922, s. 65 f.

2767. *Flatin, Tov.* Or Kongsberg Prostedøme sin Justitsprotokoll.
Dølaminne 1920, s. 62—64.

2768. *H., S. H.* Fraa Kongsberg.
Dølaminne 1921, s. 61 ff.

2769. *Kancelliskrivelse* til amtmanden paa Hedemarken om Kongsvinger marked 1798.
Bygd og bonde 1920, s. 126 f.

2770. *Christophersen, J. A.* Kragerø sjømandsskoles historie.
Navigatøren 1922, nr. 5.

2771. *Kobro, I.* Kragerø-læger i forrige aarhundrede. Et blad av medicinens historie.
Nord. hygiejnisk Tidsskr. III, s. 167—86. Tidsskr. f. d. norske lægeforen. 1922, s. 755—62.

2772. *Aas, Ingebret.* Det gamle raadhuskvartal paa Kontraskjæret. [Kristiana.]
St. Hallvard V, s. 32—37.

2773. *Arneberg, A.* Kongens gate 1. Omindredningen av en gammel Kristianiagaard.
Byggekunst IV, s. 121 ff.

2774. *Bechholm, Andr.* Kristiania folkeskoler før 1860. Arkivstudier. 1920. 128 s.

2775. *Bechholm, Andr.*, og *A. Stigersand.* Kristiania lærerforening gjennem 100 år. 1821—1921. 1921. 178 s.

2776. *Berle, J. K.* Fra Kra. rideklubs første tiaar.
Norsk idrætsbl. 1922, s. 108 f.

Digitized by Google

2777. Christiania *borgerbok.* 1698—1799. Fortegnelse over de borgere i Christiania, som i 1746 drev næring paa grundlag av tidligere bevilling og over dem, som er meddelt bevilling fra 1745 til 1799. Utg. fra Christiania kommunearkiv ved S. H. Finne-Grønn. 1921. 100 s.

2778. Christiania almindelige *Brandforsikrings-Selskab* for Varer og Effekter (»Storebrand«) stiftet i Christiania den 4. mai 1847 efter Indbydelse av Tho. Joh. Heftye & Søn [& c.] Træk av selskapets historie og utvikling. 1922. 197 s.

2779. *Bugge, Alexander.* To verker om vor hovedstad.
Samtiden 1922, s. 631—46. Anm. av nr. 2820 og 2796.

2780. *Dunker, Jens.* Det moderne Kristiania.
St. Hallvard V, s. 9—20.

2781. *Dunker, Jens.* Linstow-utstillingen i Kunstforeningen. Reguleringsplanerne for Karl Johansgt.
Byggekunst IV, s. 99—106.

2782. *Dunker, Jens.* Akershus slot.
St. Hallvard V, s. 185—97.

2783. *Ekelund, G. A., Simen Berg* og *Carl Oien.* Blikkenslagersvendenes fagforening. Historisk oversigt i 25 aar 1895—1920. 1920. 24 s.

2784. *Fett, Harry.* St. Bernhards ø. En tale paa Hovedøen den 17. august 1920.
Kunst og kultur VIII, s. 178—94.

2785. *Finne-Grønn, S. H.* Mandtal for Christiania forstæder 1683.
Norsk tidsskr. f. geneal. III, s. 75—88.

2786. *Finne-Grønn, S. H.* Oplysninger om familier i Oslo og det gamle Christiania (forts.). 21. Præsident Johan Drøge. 22. Præsident Peter Falch og byens fontæne. 23. Slegten Glad-Wulfsberg, Morgenstierne. 24. Hr. Niels Olufsen til Oslo domkirke 1570, og hans slegt. 25. Historien om en tomt. — Familien Ruus. 26. Hellesen-Bertelsen.
Norsk tidsskr. for geneal., III, s. 23—53.

Digitized by Google

2787. *Fischer, Gerhard.* En forsvunden by, som dukker frem av glemselen. Det sidste hundredaars opdagelser i det gamle Oslo.
Nordmandsforb.s julehefte 1922, s. 23—31.

2788. *Fischer, Gerhard.* Er korskirken i Oslo omsider fundet? Foreløbige resultater av gravninger paa pladsen nordenfor Oslo bispegaard.
St. Hallvard V, s. 155—62.

2789. *Fischer, Gerhard.* Det gamle Oslo.
St. Hallvard V, s. 124—31.

2790. *Fischer, Gerhard.* Middelalderens Oslo.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 76 (1920), s. 124—74.

2791. *Kristiania* set fra havnen. I. Av *S. F[olkestad].* II. Akershus. Av *Sinding-Larsen.*
Nordmandsforb. 14, s. 1—5, 437—46.

2792. Kontorfunktionærernes *forening,* 1905—5. mai—1920. 1920. 4. 19 s.

2793. *Hals, Harald.* Ti aars boligarbeide i Kristiania. Kapitlet om hus for smaakaarsfolk opført av Kra. kommune. 1920. 112 s.

2794. *Hammer, S. C.* Fremmedes indtryk av 1820- til 1840-aarenes Kristiania.
St. Hallvard V, s. 38—47.

2795. *Heyerdahl, Hieronymus.* Kristiania utvidelse.
St. Hallvard V, s. 65—85.

2796. Kristiania *historie.* Utg. av Kristiania kommune. Bd. I. Edv. Bull. Oslos historie. 1922. 551 s.
Anm. i Soc.-Dem. 1922 nr. 175 av Halvdan Koht. Jfr. nr. 2779.

2797. *Hoffstad, E.* Christiania Handelsstands Forening 12. nov. 1841—1921. Jubilæumsskrift. Utg. av Farmand. 1921. 71 s.

2798. *Hvorfor* Chra. er Norges hovedstad. Og hvilke herligheter Leopold von Buch fandt her 1806.
Julen 1922, s. 31—40.

2799. *Indrebo, Gustav.* Oslo-namnet etter 1624.
Syn og segn 1920, s. 73—80.

2800. *Jubilæum,* A/s. C. Geijer & Co.s 50 aars, 20. nov. 1919. 1919. 4. 18 s.

2801. *Kornelius, K. O.* Smaakirken i Vaterland. 1920. 83 s.

Digitized by Google

2802. *Kviberg, Per.* Den socialdemokratiske aftenskole. 1920. 12 s.

2803. Sagene *missionsforening.* 50-aarsberetning 1870—1920. 1920. 20 s.

2804. *Mowinckel, Rolf.* Tidligere utvidelser av Kristiania by. St. Hallvard V, s. 109—18.

2805. *Munthe-Kaas, Herm.* Linstows forslag til kongebolig i Christiania.
Byggekunst IV, s. 1—9.

2806. *Muus, Rudolf.* Gamle Kristiania-originaler. 1922. 96 s.

2807. Kristiania *nærings- og forretningsliv* i tekst og billeder. B. I. II. 1914—20. 4. (700 s. + 1095 s.)

2808. *Prytz, Eiler Krog.* Kra. guldsmedfags historie.
Guldsmedkunst 1922, s. 169—72.

2809. *R., A.* Litt av Kra. mil. samfunds historie.
Vor hær 1920, s. 127—29, 135—39, 145—46, 151—52, 161—63.

2810. Oslos topografi. Undersøkelser av *Tord Pedersen* og *G. Storm.*
St. Hallvard V, s. 21—31.

2811. *Scheen, H.* Det militær-medicinske selskap i Kra. 1908—22.
Norsk tidsskr. for militærmedicin 1922, s. 105—21.

2812. *Sinding-Larsen, H.* Akershus.
Ukens revy 1922, s. 541—45.

2813. *Sinding-Larsen.* Akershus-reguleringen. 1922. 21 s.

2814. *Thon, Eivind,* og *Reidar Due.* Kristiania børs 1819—1919. Et tilbakeblik ved 100-aars jubilæet. Utarb. febr. 1919. 1920. 91 s.

2815. *Thomt, Enevold.* Petrus kirkes utsmykning med beskrivelse og billeder. Om Biblia pauperum av Hans B. Klæboe. Thjem. 1920. 31 s.

2816. *Ustvedt, Yngvar.* Ullevaal sykehus.
Nordmandsforb. 1922, s. 493—505.

2817. A/s. Akers mek. *verksted,* Kra.
Skibsbygning 1920, s. 203—06.

2818. *Vogt, Nils.* Christiania sparebank gjennem 100 aar.
St. Hallvard V, s. 132—44. Sparebankbl. 1922, s. 56 ff.

Digitized by Google

2819. *Vogt, Nils.* Ved den store doks fuldførelse 1920. Akers mekaniske verksteds historie i korte træk. 1920. 4. 40 s.

2820. Christiania Sparebank gjennem hundrede aar. *Jacob S. Worm-Müller.* Byen og tiden. *Nils Vogt.* Christiania Sparebank gjennem hundrede aar. 1922. 233 + 237 s.

Jfr. nr. 2436 og 2779.

Kristiania, se nr. 2544.

2821. *Holmsen, Gunnar.* Naar indvandret granskogen til Kristianiatrakten.

Tidsskr. f. skogvæsen 1920, s. 165—71.

2822. *Sejersted, A.* Kristianssand og Oplands turistforening. 1887—1922.

Den norske turistforenings aarbok 1922, s. 71—76.

2823. *Kristiansand.*

Kommunalt tidsskr. 1921, s. 81—86.

2824. Norske hus og hjem. Utg. av *Jens Z. M. Kielland* og *A. B. Wilse.* I. r. H. 4. Bygaarde i Kristiansund N. 1921. 4. 12 bl.

2825. *Kristiansund.*

Norwegian Trade Review III, s. 28—30.

2826. *Nummedal, A.* Hellerne ved Laksevaagen, Krsund. Thjem 1920. 11 s.

Det kgl. vidensk. selsk. skrifter 1919, nr. 4.

2827. *Olafsen, O.* Kvam i fortid og nutid. Utg. av Kvam kommune ved en komite 1921. Norheimsund 1921. 975 s.

Anm. i Heimen I s. 83 f. av Oscar Albert Johnsen.

2828. *Tybring, Fredrik.* Et kirkeprogram. Den kunstneriske utsmykning av Laksevaag kirke.

Norvegia sacra II, s. 238—42.

2829. *Bugge, Anders.* Fra de gamle kirker i Land.

Bygd og bonde III, s. 125—30.

Land, Søndre, se nr. 2629.

2830. *Flatin, Tov.* Garden Lande.

Dølaminne 1922, s. 26—28.

Digitized by Google

2831. *Roheim, J.* Langangsfjorden. Litt om bosætning, oldfund m. v.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1922, s 30 ff.
2832. *Boligsaken* i Larvik til og med 1920. En kortfattet oversigt. Larvik 1920. 83 s.
2833. *Bødtker, K. E.* Stenhoderne i Larvik.
St. Hallvard V, s. 119—23.
2834. *Hauge, E. M,* Larviks indremissionsforening i 50 aar. 1870—1920. Larvik 1920. 37 s.
2835. *Hesselberg, F. M.* Kjøpstaden Larviks kommunalpolitik og byens ledende mænd i perioden 1671 til og med 1874. 1. avd. Larvik 1920. 266 s.
Nr. 1765 regnes som 2. avd.
2836. *Historie,* Larviks. Red. av Oscar Albert Johnsen. 1921—22. H. 1—10. S. 1—320.
2837. *Hølens verksted* a/s., Larvik.
Jernindustri 1921, s. 42—45.
2838. *Larvik* ned gjennem tiderne.
Farmand 1921, s. 884—87.
2839. *Privatbanken* i Levanger, a/s., i firti aar 1880—1919. Privatbanken i Værdalen. Levanger 1920. 12 bl. + 79 s.
2840. *Sommerfeldt, W. P.* Rydningsmænd i Liknes for halvandet hundre år siden.
Grannen 1922, s. 6 f.
2841. *B., H.* Reiseindtryk [Lillehammer].
Norsk næringsliv 1921, s. 582 f., 620 f.
2842. *Myrhaug, Rasmus.* Lodalen — Lodalsulukka. Eit 15-aarsminde.
For bygd og by 1920, s. 231—34.
2843. *Ahlmann, Hans W:son.* Lofotens fjällvärld.
Den norske turistforenings aarbok 1921, s. 123—30.
2844. *Aurenes, Ola.* Prester i Lund og Sokndal de første hundre aar efter reformasjonen.
Grannen 1921, s. 17—22.
2845. Et *dokument* fra 1706 tilhørende opsitterne paa gaarden Stenberg i Lund.
Grannen 1922, s. 25 ff.

Digitized by Google

2846. *Fatigstyre* i Lund 1787.
Grannen 1922, s. 11 ff.

2847. *Salvesen, S. O.* Fra Lund.
Rogalands historielag. Aarshefte VI, s. 80—81.

2848. *Stranna, O.* Lunde herad med Flaabygd. Gardesogen og ættartavlen. 1921. Fol. 166 s.
Anm. i Norsk folkekultur VII (1921), s. 40 av R. B[erge]; i Heimen I, s. 18 f. av E. W. O.

2849. Gamalt fraa Lyngdal av *Olav Gjerde*, fraa Rollag av Narve Lid, fraa Eggedal.
Dølaminne 1922, s. 29—34.

2850. *Lindstrøm, Johan.* Lærdalsøren. Et centrum for gammel bygningsskik paa vestlandet. Utg. av Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. 1921. 40 s.
Fortidsminder VII. Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 1920. S. 33—72.

2851. *Lie, D. I.* Første innbyggaren i Målselva.
Haaløygminne I, s. 1—7.

2852. *Schjøtt, Mathilde.* Malmøen, og lidt om de andre øer inderst i Christianiafjorden.
St. Hallvard V, s. 48 ff.

2853. *Bergwitz, Joh. K.* Mandal.
Folkebl. 1920, s. 173—88.

2854. *Fjeldsgaard, Kr.* Holme, Halsaa og Hartsmarks Foreningsbank 1865—1915. 8. december. Mandal 1920. 51 s.

2855. *Fjeldsgaard, Kr.* Mandal. En kort fremstilling av byens ældre historie. Mandal 1921. 63 s.

2856. *Fjeldsgaard, Kr.* Mandals sparebank 1840—1915. Utarb. 1916. Mandal 1920. 107 s.

2857. *Fjeldsgaard, Kr.* A/s. Sjølingstad uldvarefabrik 1ste september 1894—1919. Mandal 1919. 4. 21 bl.

2858. *Dietrichson, Lorentz.* Kirkeruinen i Maridalen. Til tegning av Edvard Munch.
Foren. til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 1921, s. 199 f.

Digitized by Google

2859. *Støren, E.* Runerne og deres Efterkommere i Meldalen og Rennebu.
Orkdølafylket Aarsskr. 1921, s. 19 ff.
Mo, se nr. 2546.
2860. *Bergwitz, Joh. K.* Moss 200 aar som kjøpstad.
Folkebl. 1920, s. 125—40.
2861. *P.* A/s Moss værft.
Skibsbygning 1920, s. 319—23.
2862. Søndre T.hjems amts første *landbruksskole* på Munkvold gaard.
Landbrukstidende 1922, s. 495 f.
2863. *Miland, Olav.* Mæls stavkirke. Hvad der fins igjen av den. Undersøkelser.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1921, s. 12—20.
2864. *Bryn, Halfdan.* Møre fylkes antropologi. 1920. 149 s.
Vidensk.selsk.s skrifter. I. 1920, nr. 7. Anm., se nr. 2230.
2865. *Hamar, Olav.* Møre folkehøgskule. Ei lita utgreiding. Ørsta 1920. 14 s.
2866. *Ødegaard, Olav.* Industrien i Møre fylke, dens tilstand nu og betingelserne for utvikling. Aalesund 1920. 39 s.
2867. *Ødegaard, Olav.* Landbruket i Møre fylke. Molde 1921. 52 s.
2868. *M., K. L.* Fra Namdalen. Levevis for skogsfolk før og nu.
Skogeieren 1921, s. 166 f.
2869. *Engen, Olav.* Langs Napen og Blåfjell.
Stavanger turistforening. Aarbok 1922, s. 44—59.
2870. Nedenes amt. *Beretning* om den økonomiske tilstand i femaaret 1911—15. Utg. av det Statistiske Centralbyraa. 1921. 64 s.
2871. *Vik, Severin.* Fraa heimbygdi. [Nedstrand.]
Ung-Norig 1922, s. 19 ff.
2872. *Birkeland, K. T.* Et fragment av en slegtshistorie fra Nes. Ved G. V. Fede].
Grannen 1921, s. 2 f.

Digitized by Google

2873. *S[eland], H.* Bjelland [Nes].
Grannen 1921, s. 3 f.

2874. *Ødegaard, L. K.* Smaa notisser fra Nes.
Dølaminne 1922, s. 60 ff.

Nesne, se nr. 2546.

2875. *Bergwitz, Joh. K.* Nesodden herred.
P. K. Røhr. Røer-Røhr. 1920. S. 50—56.

2876. *Bergwitz, Joh. K.*, og *P. K. Rohr.* Nesodden — bygd og gaarder.
Folkebl. 1921, s. 29—40.

2877. *Aaland, Jacob.* Nordfjord, dets natur, befolkning og kulturminder.
Nordmandsforb. 14, s. 5—10, 15—50, 119—24.

2878. *Aaland, Jacob.* Utferd og utflytjing fra Nordfjord.
Norsk aarbok 1920, s. 9—18.

2879. *Joleik, A. A.* Den gamle grensa millom Nordfjordfylket og Sunnfjordfylket.
Sunnfjord II, s. 17 f., 49 f.

2880. *Joleik, A. A.* När vart Nordfjord og Sunnfjord kvart sitt fylke.
Sunnfjord II, s. 1.

2881. *Loen, Ole.* Elvefisket i Nordfjord i vore bedsteforældres tid.
Norsk idrætsbl. 1920, s. 266 f.

2882. *Steffensen, J. M.* Maaløyna i Nordfjord.
For bygd og by 1921, s. 227 f.

2883. *Nordhordland* og *Midthordland.* Sogelaget sitt aarsskrift. Skriftstyrar Arne Bjorndal. Bd. III. 1920. Bergen. 46 s.

2884. *Litleskare, Joh.* Gamle bunadshus i Nordhordland.
Nordhordland og Midthordland III, s. 21—28.

2885. *Skikkar* ved barsøl, brudlaup og gravøl i Nordhordland. Efter ms. or Thottske samling no. 1719 i det store kgl. bibliotek Kph. »Anm. over Nordhordlehns skikke«. Avskrift av kildeskriftfondets samling no. 229 teke 1878 av pastor C. Th. Schmidt. Ved Ivar Hopland.
Nordhordland og Midthordland III, s. 5—15.

Digitized by Google

2886. Nordlands amt. *Beretning* om den økonomiske tilstand i femaaret 1911—15. Utg. av Det statistiske centralbyrå. 1921. 78 s.

2887. *Aarsskrift* for Nordmør historielag. Red. av arbeidsutvalget. Kr.sund N. 1921. 58 s. — 1922. 4. 89 s.

2888. *Lund, Wilh.* Volkstümliche Feuerstätten, Beleuchtungsmittel und Bautypen im norwegischen Bezirke Nordmøre.
Wörter und Sachen VII, s. 107—28.

2889. *Bryn, Halfdan.* Die Bastarde des nördlichen Norwegens. Eine Affinitätsuntersuchung. [Nord-Norge.]
Nyt Magazin for Naturvidensk. 60 (1922), s. 137—61.

2890. *Bugge, Anders.* Tapte kulturværdier. Et gods, et handelssted og en præstegaard i Nordland. [Lurø, Rødøy, Strømmen.]
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 76 (1920), s. 181—187.

2891. *Eidnes, Hans.* Nordlands soga i oldtid og millomalder. 1921. 143 s.

2892. *Georgi, Walter.* Nordlandsbilder.
Deutsch-nordisches Jahrbuch 1921 (Jena), s. 94—98.

2893. *Mannerfelt, M.* Kring kampen om herraväldet vid Storsjön. Svensk-norska gränsfejder fordomtima.
Norrlands försvar. Sth. 1922, s. 36—55.

2894. *Mikalson, Joh. B.* Nord-Norge. Oplysninger og fremtidssyner.
Nordmandsforb. 1920, s. 91—128, 162—80.

2895. *Nicolaissen, O.* Kirker i Nord-Norge. VII. Øksnes kirke. VIII. Langenes kirke. IX. Lenvik kirke. X. Rosfjord kirke. XI. Hillesøy kirke.
Tromsø museums årshefte 41, nr. 3. 46 s.

— — XII. Loppens kirke. XIII. Kjerringøy kirke.
Tromsø museums årshefte 42, nr. 3. 27 s.

— — XIV. Korsnes kirke. XV. Tysfjord kirke. XVI. Talvik kirke.
Tromsø museums årshefte 43, nr. 4. 20 s.

— — XVII. Hamarøy kirke. XVIII. Sagfjordens kirke
Tromsø museums årshefte 44, nr. 5. 23 s.

Digitized by Google

2896. *Nissen, Kristian.* Problemer og muligheter i Skandinaviens nordligste egne.
Nordens aarbok 1920, s. 171—90.

2897. *Nordlandet.* Utg. av Oplysningsfondet av 1914. Ved Carl Schøyen. 1920. 228 s.

2898. *Nyquist, Johan.* Nord-Norges forsvar.
Nordlandet. 1920. S. 161—69.

2899. *Qvigstad, J.* Den kvænske indvandring til Nord-Norge. 1922. 90 s.
Tromsø museums årshefte 43, nr. 1.

2900. *Qvigstad, J.* Utrykte kilder til Nord-Norges topografi.
Haaløygminne I, s. 24—30.

2901. *Qvigstad, J.* Opgaver for den videnskabelige utforskning av Nord-Norge.
Nordlandet. 1920. S. 186—89.

2902. *Qvigstad, J.* Véter (varder) i Nord-Norge.
Haaloygminne 1921, h. 1—2, s. 20 f.

2903. *Schøyen, Carl.* Nordfylkernes folkebibliotek.
Nordlandet. 1920. S. 197—200.

2904. *Sommerfeldt, W. P.* Premierte gaardbrukere i Nord-Norge for halvandethundrede aar siden.
Norden 1920, s. 113—15.

2905. *U. H., A.* Nordlændingernes forening gjennem 60 aar.
Det nordl. Norge, 7, s. 17—21.

2906. *Vogt, David.* Nord-Norge. Minder og tanker.
Det nordl. Norge, 7, s. 5—9.

2907. *Welle-Strand, [Edv.]* Den nye by. Et kulturbillede fra Nord-Norge.
Det nye Nord III, s. 161 ff.

2908. *Holta, H. H.* Gamle færdselsveie mellem Nordsjø og Frierfjorden.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1921, s. 5—11.

2909. *Orning, O. Chr.* Norefjeld.
Drammens og oplands turistforening. Aarsskrift 1922, s. 19—28.

2910. *Flatin, Tov.* Fraa samlarferdine mine i Numedal.
Dolaminne 1922, s. 41—46.

2911. *Flatin, Tov.* Gamalt frå Numedal. IV. 1920. 110 s.
Anm. i Dolaminne 1920, s. 95 f. av Sigurd S. Reinton.

Digitized by Google

2912. *Flatin, Tov.* Husmennar i Numedal.
Dolaminne 1921, s. 4—10.

2913. *Flor, Hans Zacharias,* og *Christen Sthyr.* Beskrivelse over Nummedahl og Sandsværd.
Dølaminne 1920, s. 33—52.

2914. *Herbransen, S. H.* Ovringer i folkelivet millom numedolar. Ei liste yver Numedals-literaturen.
Dolaminne 1922, s. 94 ff.

2915. *Berg, Lorens.* Nøtterø. En bygdebok. Historisk skildring av bygdens utvikling fra gammel tid ned til kjendte nutidsforhold. Med særavsnit av Jakob Schetelig, A. W. Brøgger, Rolf Nordhagen, Anders Bugge. Utg. av Nøtterø kommune. 1922. 708 s.

2916. *Hagberg, Louise.* Gammaldags seder och bruk uti Olden i Nordfjord, Norge.
Fataburen 1920, s. 178—92.

2917. *Bygd og bonde.* Tidskrift for historie og folkeminner. Utg. av Oplands Historielag, Gudbrandsdalens Historielag og Solør og Odalens Historielag. Red. av Oluf Kolsrud og Fredrik Scheel [til 1921, senere:] G. E. Christiansen. Kr.a, [fra 1921:] Hamar. Aarg. II. 1920. — III. 1921. 192 s. — IV. 1922. 192 s.

2918. *Ansøkning* om benådning fra 1770.
Bygd og bonde IV, s. 143 f.

2919. *Bull, Edv.* Politiske inndelinger på Oplandene i gammel tid.
Bygd og bonde IV, s. 49—71.

2920. *Grøn, Fredrik.* Et medicinsk tidsbillede fra Oplandene i 1780-aarene.
Bygd og bonde II, s. 216—21.

2921. *Lie, Finn.* Oplandspressens historie. Et forslag til oprettelse av et avisarkiv for Oplandene.
Journalisten 1922, s. 81 ff.

2922. *Oplands historielag* 1919 og 1920.
Bygd og bonde III, s. 141—44.

2923. *Sveinhaug, Mikkel.* Brev fra Oplandene.
Samtiden 1922, s. 277—85.

2924. *Østberg, Kristian.* Husmandsforhold på Vestoplandet.
Ny jord 1922, s. 191—96.

Opland, se nr. 2955.

Digitized by Google

2925. *Rise, Ola J.* Oppdal. Eit og anna frå oldefedrane si tid.
Orkdølafylket 1922, s. 1—21.

2926. Historielaget for Orkdølafylket. *Årsskrift* 1920—21, 1922. Svorkmo. 60 s., 64 s.

2927. *Aarvik, Erik.* En tønne gull for en rang. Da gårdene på Geitastrand blev selveierbruk.
Orkdølafylket 1921, s. 24 f.

2928. *F., E. D.* Fra Orkedalen i 1860-aarene.
Orkdølafylket 1921, s. 38—42.

2929. *F., E. D.* Natteløperi.
Orkdølafylket 1921, s. 53 ff.

2930. *Hanger, Ludvig.* Ei segn om'n Ola Langlo.
Orkdølafylket 1921, s. 45 f.

2931. *Koht, Halvdan.* Orkdølafylke. Bitar av ein tale på skipingsmøte for historielage 5. jan. 1920.
Orkdølafylket 1921, s. 3—12.

2932. *Løvseth, Jørgen E.* Frå Byneset. Uåret 1812. Lemenåret 1824. Fra 7-årskrigens tid.
Orkdølafylket 1921, s. 43 ff.

2933. *Rise, Ola J.* Elvflaum eller leirras. Orkadal—Gaulardal. 1345.
Orkdølafylket 1922, s. 40—44.

2934. *Støren, E.* Lidt om kirkerne i Orkladalen. I. II.
Orkdølafylket 1921, s. 30—37; 1922, s. 50—62.

2935. *Viken, Ola I.* Holbys-bøn.
Orkdølafylket 1921, s. 26—29.

2936. *Wormdahl, L. J.* Prester i Orkdal prestegjeld.
Orkdølafylket 1922, s. 31—40.

2937. *Bugge, Anders.* Snekkenes i Os.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 75, s. 155—56.

Osdal, se nr. 2530.

2938. *Anthun, Olai.* Ulvejaget 1867. [Osterøy.]
Nordhordl. og Midthordl. 3, s. 36—39.

2939. *Hammer, S. H.* Porsgrunds handelsbank i forhold til byen og distriktet.
Farmand 1921, s. 687 f.

Digitized by Google

2940. *Porsgrunds* elektrometallurgiske aktieselskap.
Jernindustri 1920, s. 335—38.

2941. *Helland, Peder.* Ravnedalen.
Norsk næringsliv 1921, s. 173 ff.

Rennebu, se nr. 2859.

2942. *Tveiten, Gunnar.* Bønsnes-kjerka på Ringerike.
Østaglett 1922, s. 42 f.

2943. *Skoug, Helge.* Gammel byggeskik på Ringsaker og i Romedal.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 76 (1920), s. 175—81, 77 (1921), s. 205—12.

2944. *Tjerne* paa Ringsaker.
For bygd og by 1920, s. 34—37.

Ringsaker, se nr. 2632 og 3153.

2945. Rogalands Historielag. *Aarshefte* 1920 & 1921. No. 6 & No. 7. Stavanger 1920—21. 88 s. & 83 s. + 6 bl.

2946. *Aarstad, H.* Fraa Rogaland i eldre tider — mest um leiglendingar og skattar.
Rogalands historielag. Aarshefte 1922, nr. 8, s. 30—73.

2947. *Aurenes, Ola.* Litt om prestene i Rogaland i reformasjonens første hundreaar.
Rogalands historielag. Aarshefte 1921, nr. 7, s. 55—70.

2948. *Salveson, Aamund.* Trond Lauperak. Segn og soga frå Rogaland. Stv. 1922. 98 s.

2949. *Vaage, Magnus.* Den gamle kvinnebunaden i Rogaland.
For bygd og by 1920, s. 221 f., s. 253 f.

2950. *Klage* dat. 6/4 1810 fra 189 husmend i Romedal over dyrtid og vanskelige omsetningsforhold. Indsendt til amtmanden i Hedemarken.
Bygd og bonde IV, s. 46 ff.

2951. [*Bergwitz, Joh. K.*] Romerikes topografi.
Folkebl. 1920, s. 217—29.

2952. *Bugge, Anders.* Store-Hvam paa Romerike.
Foreningen til Norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 75, s. 101—12.

Digitized by Google

2953. *Årsskrift* åt Romsdals sogelag. I. Molde 1921. 64 s. — II. Molde 1922. 79 s.

2954. *Aure, Anton.* Dei fyrste formannskapvali i Romsdals futedome.
Årsskr. åt Romsdals sogelag II, s. 34—41.

2955. *Hertzberg, N.* Grændsen mellem Romsdal og Opland (Lesje). Stiftsgrændser, amtsgrændser og private rettighetsgrændser.
Årsskr. åt Romsdals sogelag II, s. 11—33.

2956. *Olafsen, O.* Jordbruk og Havebruk i Romsdalen i ældre Tid.
Årsskr. åt Romsdals sogelag I, s. 32—48.

2957. *Olafsen-Holm, Jørgen.* Av Romsdalens historie. Oversigt over den forhistoriske indledning.
Årsskr. åt Romsdals sogelag I, s. 5—31, II, s. 3—10.

2958. *O[lafsen]-H[olm], J.* Bemerkninger om Romsdalsnavnet.
Årsskr. åt Romsdals sogelag II, s. 77 f.

2959. *Skeidsvoll, Agnar.* Futen Eeg og bønderne på Daugstad og Villa
Årsskr. åt Romsdals sogelag I, s. 49—51.

2960. *Lolandsstova.* [Ryfylke.]
For bygd og by 1921, s 68.

2961. *Munthe, Gerhard.* Roisheim.
Den norske turistforenings aarbok 1921, s. 37—41.

2962. *Erdmann, Domenico.* Røldal kirke. Dekoration og farverestaurering.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 1920, s. 64—71.

2963. *Kielland, Thor.* Det undergjørende krusifiks i Røldalskirken.
Stavanger turistforening. Aarbok 1920, s. 17—31.

2964. *Moe, Wladimir.* Rønnes ved Grimstad.
Urd 1922, s. 386 f.

2965. *Sundt, Eilert.* Om Røros og omegn. Reiseberetning. 1858. Røros 1920. 83 s.

2966. *Barstad, H. J.* »Mandtal og fortegnelse paa menige Bønder og Almue over al Saltens Lehn, desligeste og paa deres Vaaben og Værge, enhver paa Vaabenthinget haver frembaaret. Sammeledes For-

Digitized by Google

tegnelse paa alle Finner her udi forne Lehn, samt deres medhavende Vaaben og Værge. Anno 1609«.
Norsk militært tidsskr. 1922, s. 67—84.

2967. A/s. National *industri*, Sandefjord.
Jernindustri 1921, s. 85—89.

2968. *Smidt, Peter.* Om kommunal jordpolitik og byggevirksomheten i Sandefjord under krisetiden. Sandef. 1920. 10 s.

2969. A/S. Framnæs mek. *verksted.*
Jernindustri 1921, s. 116—19.

2970. *Bretteville-Jensen.* Sarpsborgs boligpolitikk.
Boligsak i by og bygd 1922, s. 137—50.

2971. *Bygge-* og *boligforhold* i Sarpsborg. En liten oversigt. [Sarpsb.] 1920. 31 s.

2972. *Bryn, Halfdan.* Selbu og Tydalen. En antropologisk undersøkelse av mænd, kvinder og barn i to norske indlandsbygder. 1921. 124 s.
Vidensk. selsk.s skr. I 1921 nr. 5. Anm., se nr. 2230.

2973. *Flakne, O. B.* Project til skolevesenets indretning udi Selboe pgd.
Norsk pedagogisk tidskr. VI, s. 173—83.

2974. *Flønæs, I.* De tolv gamle lærere i Selbu.
Norsk skoletidende 1922, s. 790 f.

Selja, se nr. 2689.

2975. *Benneche, Olaf.* Setesdalen og setesdølene. Et rids.
Nordmandsforb. 1922, s. 5—32.

2976. *Benneche, Olaf.* Sætesdal.
Sørlandsforen.s tidsskr. 1921, s. 9—14.

2977. *Berge, Rikard.* Kvar er sæbyggjeklædi ætta ifraa?
Sørlandsforen.s tidsskr. 1921, s. 32—36.

2978. *Bull, Edv.* Setesdalens forbindelser med utenverdenen i ældre tid.
Den norske turistforenings aarbok 1922, s. 39—45.

2979. *Bygder, Norske.* Utg. av Hans Aall, A. W. Brøgger, Edv. Bull, Knut Liestøl og Gisle Midttun. I. Setesdalen. 1921. 4. 267 s.

Digitized by Google

2980. *Nersten, Nils.* Samferdslemidlar i Sætesdal.
Aarsberetn. for Kr.sands og oplands turistf. 1919, s. 17—24.

2981. *Rysstad, Gunnar.* Setesdal-soga.
Den norske turistforenings aarbok 1922, s. 33—38.

2982. *Netland, Torkell.* Litt skisoga fraa Sirdal.
Foreningen til ski-idrættens fremme. Aarbok 1922, s. 170 ff.

2983. *Skautvaal* kirke.
Tidsskr. for Valdres historielag, 5, s. 362—63.

2984. *Bugge, Alexander.* Litt fra Skiens ældste historie ned til 1500-tallet.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskrift 1920, s. 5—21. Jfr. nr. 1785.

2985. *Skien* før og nu. Reisebrev fra Editor.
Farmand 1920, s. 167—69.

2986. Skiens *verksteder* a/s, Skien.
Skibsbygning 1921, s. 323—28.

2987. *K., G. T.* Smaakrytyrmarkje i Skjaak. 1920. 15 s.

2988. *Løkre, O.* Lurtonø frå fjeille. [Skjåk.] 1921. 109 s.
Anm. i Heimen I, s. 79 f. av Sigurd Kolsrud.

Skjomen, se nr. 2509.

2989. *Ødegaard, Rolv.* Om navnene paa Smørstabtindene før og nu.
Den norske turistforenings aarbok 1922, s. 218.

2990. *Fra* Norges næringsveie i tekst og billeder. Wulfsberg, J. G. Sogn. 1920. 4. 35 s.

2991. *Munthe, Christopher Morgenstierne.* Sognske patriarker. Levnetsbeskrivelser med portrætter. Særtr. av Tidsskr. for Sogns historielag, h. 4. 1921. 44 s.

2992. *Reimers, H. Foss.* Over Sognefjeld.
Den norske turistforenings aarbok 1922, s. 112—25.

2993. Heimbygdi vaar. *Sogndal.* Aarbok I. Utg. av Sogndals sogelag 1921. Bergen. 62 s.
Inneholder bl. a.: Heimsyn. I. Bygdi nedum Berget. II. Middalen. III. Fremstedalen. IV. Gardsnamn i Norane. V. Gamlestova og nyestova. S.

Digitized by Google

5—25. Ætter. I. Norske adelsætter. II. Bondeætter. III. Ættartal. S. 33—41. Segn og soga. I. Krakkseterbrudi. S. 42 f. Heradstidend. I. Frá heradstyret. II. Folkemengdi i Sogndal. III. Prestar i Sogndal etter 1814. S. 49—56. Minneblad. Olav Reppen. S. 57 f. Ymse. S. 59 ff.

2995. *Lassen, Carl.* Tillegg til Solheims historie.
Bygd og bonde IV, s. 97—138.

2996. *Lassen, Carl.* Solliens historie, dette bygdelags grundlæggelse og senere samfundsutvikling efter bebyggelsen. 1921. 135 s.
Anm. i Heimen I s. 18 av Tore Aaen.

2997. *Bugge, Alexander.* Litt om gaardsnavn i Solør.
Bygd og bonde IV, s. 91 ff.

2998. *Hvorledes* pante- og skifteprotokoller for Solør og Østerdalen før 1710 gik tapt.
Bygd og bonde IV, s. 45.

2999. *M., L.* En rovdyrjæger i Grue i Solør.
Bygd og bonde IV, s. 94 f.

3000. *Wilse, J. N.* Physisk, oeconomisk og statistisk Beskrivelse over Spydeberg Præstegield og Egn i Aggershuus-Stift udi Norge. 1779. [Fr.hald.] 1920. 588 s.

3001. *Mowinckel, Rolf.* Stange kirke.
Bygd og bonde III, s. 23—32.

3002. *Mowinckel, Rolf.* Kirkeklokken paa Hov. [Stange.]
Bygd og bonde IV, s. 139 ff.

3003. *Olafsen, O.*, og *M. Saxlund.* Stange almenning. Hamar 1922. 223 s.

3004. *Strøm, Wilh.* Stange almenning. Nogle kommentarer i anl. av almeningsstriden.
Skogeieren 1922, s. 102 ff.

3005. *Dahl, Knut.* Minder fra Statland
Norsk idrætsbl., julenr. 1922.

3006. *Bjerkan, Joh.s A.* Gamle Stavanger billeder. Stv. 1922. 8 s., 40 reprod.

3007. *Gjerløw, Ragnvald.* Stavanger bispestol maa gjenreises.
Norvegia sacra II, s. 99—107.

Digitized by Google

3008. *Gjerlow, Ragnvald.* Stavanger domkirke.
Kirke og kultur 1922, s. 560—67.

3009. *Haaland, R. A.* Bergeland.
Rogalands historielag. Aarshefte 1920. Nr. 6. S. 44—62.

3010. Stavanger *jern- og metalarbeiderforening* 1902—22.
Jern- og metalarbeideren 1922, s. 121 f.

3011. [*Johannesen, Jørgine Amalie.*] Erindringer av Gy. Fra Stavanger i 60-aarene. Stv. 1920. 69 s.

3012. *Katalog* over Stavanger Museums utstilling av »Gamle Stavanger-billeder«, mars 1920. [Stv.] 1920. 3 bl.

3013. *Kielland, Jens Z. M.*, og *A. B. Wilse.* Borgerhus i Stavanger. Norske hus og hjem. 1. r. H. 3. 1920. 4. 12 bl.

3014. *Kielland, Thor.* St. Swithuns kaape.
Stavanger turistforening. Aarbok 1921, s. 22—36.

3015. *Kolsrud, Oluf.* Stavanger bispestol. I. Om Stavanger bispedommes grænser. II. Stavanger bispestols flytning til Christianssand 1682.
Norvegia sacra II, s. 62—99.

3016. *Kolsrud, Oluf.* Stavanger gamle bispestol og dens flytning til Kristianssand.
Rogalands historielag. Aarshefte 1920. No. 6. S. 29—43.

3017. Domkirken *menighet* 1910—20. Utg. av menighetsraadet. Stavanger 1920. 62 s.

3018. Et *mindeskrift* ved 10-aarsdagen for Stavanger indremissions ungdomsforening 21. nov. 1910—21. nov. 1920. Stv. 1920. 27 s.

3019. Stavanger sparekasses *70-aars jubilæum.*
Sparebankbladet 1920, s. 92—93.

3020. Stavanger kristel. *ungdomsforening.* Yngres avdeling gutter (Y. A. G.) i 10 aar 1910 — 5te november — 1920. [Stv.] 1920. 11 s.

3021. Stavanger amt. *Beretning* om den økonomiske tilstand i femaaret 1911—15. Utg. av Det statistiske centralbyraa. 1920. 125 s.

3022. *Johannessen, Finn.* I trakter hvor turister sjelden færdes.
Stavanger turistforening. Aarbok 1922, s. 79—86.

Digitized by Google

3023. *Mathiesen, Henr.* Stiklestad.
I fort.s Norrønafolket, 6. aarg., s. 26, 45 f., 52—59.

3024. *Nordgaard, O.* Stod i fortid og nutid. Med supplerende oplysninger om Steinkjer. D. 2. Thjem 1920. XII + 481 s.
Anm. i Norsk folkekultur VII (1921), s. 39 f. av R. B[erge].

3025. *Larsgaard, Olav.* Strondingarne og Stronde.
Dølaminne 1920, s. 27 f., 76—81, 97—103.

3026. *Seljedahl, I. A.* Kirkerne i Sunndal prestegjeld. Litt av deres historie gjennem tiderne.
Aarsskr. f. Nordmør historielag 1922, s. 60—80.

3027. *Joleik, A. A.* Gamle bordsager.
Sunnfjord II, s. 2.

3028. *Joleik, A. A.* Budelands-kyrkja.
Sunnfjord II, s. 94 f.

3029. *Joleik, A. A.* Nokre mæte sunnfjordingar: Fostbrørene Ingolv Arnarson og Hjørleiv Hrodmarson fra Dalsfjorden.
Sunnfjord II, s. 84 ff.

3030. *Joleik, A. A.* Sunnfjordingar som fekk premi fyr gasta arbeid 1776—1809.
Sunnfjord II, s. 71—77.

3031. *Øvrebø, S. M.* Lensmannsyrkje i gamle dager.
Sunnfjord II, s. 18 f.

3032. *Sunnhordland.* Tidsskr. Skriftstyrar: Kristofer Sydnes. Utg. av bygdemuseet og sogelaget for Sunnhordlandsbygdene. Stord. H. VI. 1919. H. VII. 1920. [1922.] 88 s.

3033. *Næss, And.* Sagbruk i Søndhordland indtil 1750.
Sunnhordland VI, s. 3—40.

3034. *Næss, And.* Skottehandelen på Sunnhordland.
Sunnhordland VII, s. 1—86.

3035. *Reidarson, R.* Syn og segn fraa Sveio.
Sunnhordland VI, s. 41—56.

3036. *Tingsvitne* um ran paa gardarne Digernes, Øttrøy og Bua i Søndhordland aar 1667. (Avskrift av Arne Stuland.)
Sunnhordland VI, s. 57—58.

Digitized by Google

3037. *Tidskrift* for Sunnmør historiske lag 1918—19. Aarg. X—XI. Aalesund 1920. 101 s. — Aarg. XII—XIII. Aalesund 1922.

3038. *Bjørlykke, J. M.* Aandsliv paa Sunnmøre 1800—60. Tidskr. for Sunnmør historiske lag, X—XI, s. 114—24.

3039. *Dyrkoren, O. S.* Gamle dokumenter. Indsendt. Tidskr. for Sunnmør historiske lag, X—XI, s. 7—23.

3040. *Fjørtoft, Karl K.* Ein jorddyrkar kring 1800. Laana-Hans.
Tidskr. for Sunnmør historiske lag, X—XI, s. 33—35.

3041. *Fra* Norges næringsveie i tekst og billeder. Romsdals amt: Søndmør. 1919. 4. 16 s.

3042. *Nordang, Andr.* Daa Sæbø vart prestegard i Hjørungfjord.
Tidskr. for Sunnmør historiske lag, X—XI, s. 105—13.

3043. *Olafsen, O.* Jordbruk og hagebruk på Sunnmøre i eldre tid.
Tidskr. for Sunnmør historiske lag, XII—XIII, s. 90—106.

3044. Sunnmørsk *prestehistorie.*
Tidskr. for Sunnmør historiske lag XII—XIII, s. 40—58.

3045. *Ristesund, Johannes.* Simaanes (gård i Sande pgd.). Tidskr. for Sunnmør historiske lag, XII—XIII, s. 72 f.

3046. *Rogne, M.* Avskrift av tingboka 1649.
Tidskr. for Sunnmør historiske lag, X—XI, s. 135—37.

3047. *Straumsheim, Henrik.* Sunnmøre frilynde ungdomssamlag i 25 aar 1894—1919. 1920. 149 s.

3048. *Strøm, Hans.* Meteorologiske Iagttagelser i Borgensund for Året 1764. (Ved H. Fiskaa.)
Tidskr. for Sunnmør historiske lag, XII—XIII, s. 28—32.

3049. *Synnes, Hjalmar.* Eitt og anna. 1. Kobbeveiding paa Vigra. 2. Erknebokken. 3. Herr Pe. 4. Litt om

Digitized by Google

bygdekunstnaren Jakob S. Giskegård og arbeide hans i Vigra gamle kyrkje.
Tidskr. for Sunnmør historiske lag, XII—XIII, s. 33—39.

3050. *Trælasthandel* paa Søndmør i gamle dager. (Et gammelt sagn.)
Skogeieren 1921, s. 37.

3051. *Elden, K. M.* Fra gamle dagar på Svorkmo. Stubbar.
Orkdølafylket 1922, s. 45—49.

3052. *Homme, Tor.* Søndeled i gamle dage. I. Skoler og bibliotek. Risør 1921. 88 s.

3053. Sørlands foreningens *tidsskr.* Red. av Carl Vogt. Kristianssand S. 1921. H. 1. 2. 100 s.

3054. *Diesen.* Litt om veivæsenet i gamle dage, særlig paa Sørlandet, — specielt Vest-Agder.
Bidrag til Agders historie V, s. 3—19.

3055. *Knudtzon, H. T.* Foredrag [om »Sørlandsforeningen«s stiftelse] paa Arendals raadhus 14. okt. 1919. Arendal 1920. 4. 14 s.

3056. *Løvland, J.* Sørlandet. Smaa merknader.
Sørlandsforen.s tidsskr. 1921, s. 71—74.

3057. *Olafsen, O.* Viter paa Sørlandet og Vestlandet i ældre tider. [Risør] 1920. 44 s.
Særtr. av Norsk folkekultur 1920, s. 65—108.

3058. *Scheen, Otto L.* Sørlandsarkitekturen.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 1921, s. 86—143.

3059. *Sverdrup, S.* Sørlandet.
Landmandsforbundet 1920, s. 103 f.

3060. *Vogt, Carl.* Sørlandsforeningen og dens arbeide.
Sørlandsforen.s tidsskr. 1921, s. 1—8.

3061. *Grande, A. W.* Tanadalen.
Norsk idrætsbl. 1921, s. 124.

3062. Historielaget for Telemark og Grenland. *Aarsskrift.* Skien 1920. 88 s. — 1921. 85 s. — 1922. 105 s.

3063. *Dunker, Bernhard.* Reise til Telemarken og til Arendal. Sommeren 1852. Breve til min Moder. 1922. 133 s.

Digitized by Google

3064. *Falck-Muus, Rolf.* Norges ældste bergindustri. Brynestensindustrien i Telemarken.
Tidsskr. for kemi og bergvæsen 1922, s. 144—49, 164 ff., 182—85.

3065. *Falck-Muus, Rolf.* Brynestensindustrien i Telemarken. 1921.
Norges geol. unders. nr. 87. V. 179 s.

3066. *Gøytil, Aasmund.* Sissel Gøytil.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1921, s. 62 ff.

3067. *Meyer, Johan.* Kristiania kunstindustrimuseum. Fortids kunst i Norges bygder. Telemarken: Kviteseid og Laardals herreder. 1920. 33 s. + 10 pl.

3068. *Nordbø, Olav.* Forordning mot bøndernes luxus. [1818.]
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1920, s. 63—79.

3069. Tvo loglege *rodur.* (Ved Alexander Bugge. Merkn. av R. B[erge].)
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1921, s. 21—35.

3070. *Schwach, Conrad Nicolai.* Theiemarkiske Optegnelser. Risør 1921. 36 s.
Norske Folkeminnesamlarar II. 3.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1921, s. 36—61.

3071. Telemark *Skogselskap,* 1900—1920. Porsgrund 1920. 48 s.

3072. *Vedeler, G. H.* Gjennem Telemarken og Hardangervidden.
Den norske turistforenings aarbok 1921, s. 65—73.

3073. *Wolff, Simon Olaus.* Natur- og folkelivsskildringer. Brudstykker af en Thelemarksvandring i Sommeren 1822. — Botnedalen. — Røldal.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1922, s. 70—98.

3074. *Høyem, Brage.* T i n g v o l l prestegaard.
Aarsskr. for Nordmør historielag 1921, s. 3—17.

Digitized by Google

3075. *Berg, Lorens.* T j ø m e. En bygdebok. Historisk skildring av bygdens utvikling fra gammel tid ned til kjendte nutidsforhold. 1920. 562 s.
Anm. i Heimen I, s. 80 f. av T. E.

3076. *Bugge, Anders.* Hustyper og bygmestre paa Tjømø. Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 75, s. 85—100.

Tjotta, se nr. 2546.

3077. *Hovden, Anders.* Melhus — T o t e n.
For bygd og by 1921, s. 124 f.

3078. *Blom-Svendsen, H.* Klokkergaarden paa Toten og folketradisjonen.
Bygd og bonde III, s. 49—56.

3079. *Tveit, Andreas.* Gamlekyrkja i T r e u n g e n og altertavla der.
Norsk folkekultur 1920, s. 61—63.

3080. *Jorstad, Arne N.* T r o l l h e i m e n.
Nordmandsforb. 14, s. 449—52.

3081. *Stiansen, P.* 1870—1920. T r o m s ø baptistmenighet i 50 aar. Tromsø 1920. 48 s.

3082. *Ytreberg, Sev.* Tromsø indremission i 60 aar. Tromsø 1921.

3083. *Bryn, Halfdan.* T r o m s fylkes antropologi. 1922. 176 s.
Vidensk.-selsk.s skr. I. 1921. Nr. 20. Anm., se nr. 2230.

3084. *Bryn, Halfdan.* Raceblandingen i Troms fylke.
Norsk tidsskr. for militærmedicin 1922, s. 121—35.

3085. *Qvigstad, J.* Gamle handelssteder i Troms fylke.
Haaloygminne 1921, h. 3—4, s. 20—25.

3086. *Folkehogskulen* paa T r o n d a r n e s.
Høgskulebladet 1920, s. 209—11.

3087. *Brodahl, Joh. E.* Vor Frue kirkes altertavler. T r o n d h j e m 1920. 30 s.
Trønderske studier.

3088. Trondhjems *Bors* gjennem 100 aar.
Farmand 1920, s. 27—29.

3089. *Duus, Frits.* Teaterskolen i Trondhjem 1860—61. Et bidrag til Trondhjems teaterhistorie. [Thjem.] 1920. 31 s.
Særtr. av »Trondhjems Adresseavis«.

Digitized by Google

3090. Trondhjems tekniske *forening* 1872—1922.
Teknisk ukebl. 1922, s. 182, 201 f.

3091. [*Lund, Fredrik Macody.*] Ad Quadratum [anm. i The Architect 18/11 1921].
Byggekunst IV, s. 45 f. Jfr. nr. 2027.

3092. *Aars, Harald.* Ad Quadratum.
Byggekunst II, s. 157 ff.

3093. Domkirkestridens *avslutning.*
Byggekunst IV, s. 113 f.

3094. Domkirke-kommissionens *betænkning.*
Byggekunst IV, s. 97.

3095. *Brochmann, I. H. H.* Trondhjems domkirke.
Luthersk kirketidende 1920, s. 670—73.

3096. *Dale, Johs. A.* Den Macody Lundske vinkel.
Skolebladet 1920, s. 547 f.

3097. Trondhjems *domkirke.* Den utenlandske komites dom.
Teknisk ukebl. 1922, s. 389 f., 415—20.

3098. *Gottlob, K.* Professor Kroman og Macody Lund.
Architekten 23, s. 78 f. Jfr. s. 106—11 av Vilhelm Marstrand, 195 f. av K. Gottlob, 196 f. av K. Kroman, 228 ff. av Ejnar Dyggve, 276 ff. av J. Holmgren.

3099. *H[ertzberg], M.* Trondhjems domkirke og armodsdommen.
Luthersk kirketidende 1921, s. 521 ff. Sml. s. 559 f. av Fred. Tybring.

3100. *Kroman, K.* Fr. Macody Lund og Genrejsningen af Trondhjems Domkirke. 1920. 58 s.

3101. Domkirken. Svar fra arkitekt *Sinding Larsen.*
Byggekunst IV, s. 26 ff.

3102. *Mathiesen, Henr.* Trondhjems domkirkes gjenreisning. Efter Dagsp.
St. Olav 1921, s. 180 ff., 188 f., 196 f.

3103. *Nicholson, Charles A.* Anm. av Macody Lund, Ad Quadratum. Overs. fra Journal of the royal institute of British architects 10. 12. 1921.
Byggekunst IV, s. 29 ff.

3104. *Þórðarson, Matthías.* Íslensk fiðla. [Tillegg:] Athugasemd um fiðlarann í dómkirkjunni í Niðarósi.
Árbok hins ísl. fornleifafélags 1920, s. 7. Jfr. 1919, s. 1—12.

Digitized by Google

3105. *Tybring, Fred.* Trondhjems domkirke og vor armodsdom.
Norsk kirkebl. 1921, s. 471 ff., 554—60. Sml. s. 512—19 av H. Devold.

3106. *Wanscher, Vilhelm.* Gammelt og nyt i Kunsten. I. Professor Kroman og Parthenon. [K.s bok om Macody Lund og Trondhjems domkirke.]
Tilskueren 1921 I, s. 263—69. Jfr. Architekten 23, s. 197—200 av K. Kroman.

3107. *Z[ehngraff, Johs.]* Fr. Macodi [!] Lund og Trondhjems Domkirke.
Bygmesteren XIV, s. 49 ff. Jfr. s. 103—06, 109—13.

3108. *Mathiesen, Henr.* Erkebiskopgaarden i Trondhjem.
Finnes i forf.s Norrønafolket 8 (Fagrabrekka 1920), s. 101—05.

3109. *Mathiesen, Henr.* Omkring Stiftsgaarden.
Finnes i forf.s Norrønafolket, 7 (Fagrabrekka 1920), s. 82—88.

3110. *Mathiesen, Henr.* Trondhjems ordførere og viceordførere 1837 til 1919. Thjem 1919. 75 s.
Særtr. av Thjems kommunestyres forhandlinger aar 1919.

3111. *Skaun, Sigurd.* Hermetikindustrien i Trondhjem.
Tidsskr. f. hermetikindustri 1920, s. 152 f.

3112. *U., S.* Litt om Trondhjems guldsmedlaug. Av de gamle laugsartikler og protokoller.
Guldsmedkunst 1921, s. 25 f., 35 f., 45 f., 55 —58.

3113. Søndre Trondhjems amt. *Beretning* om den økonomiske tilstand i femaaret 1911—15. Utg. av Det statistiske centralbyraa. 1920. 80 s.

3114. *Wold, E. E.* Søndre Trondhjems amts landhusholdningsselskaps virksomhet 1830—1920.
Landbrukstidende 1922 passim.

3115. *Skrede, Magne.* Tryslingene som skiløpere.
Foreningen til ski-idrættens fremme. Aarbok 1921, s. 93—100.

3116. *Jonsok.* Trøndelag i tekst og billeder. Red. ved Sigurd Fjørtoft. 1922. 57 s.

Digitized by Google

3117. *Bojer, Johan.* Den trønderske stue.
Hjemmenes vel 1922, s. 293 ff.

3118. *Bryn, Halfdam.* Anthropologia nidarosiensis. En proportions- og korrelationsundersøkelse av den trønderske befolkning.
Norsk tidsskr. f. militærmedicin 1920, s. 1—10.

3119. *Dohl, Einar.* Trøndersk urmakerkunst. Og et par ord om nogen virkelige urmakere. (Efter Dagsp.)
Norsk urmakerforb.s tidsskr. 1922, s. 180—85.

3120. *Eidsvaag, Edvard.* Fiskeriet som næringsvei i Trøndelag.
Jonsok 1922, s. 46—49.

3121. Trøndelagens kreds av kristelige foreninger av unge. *Festskrift* 1896—1921. Thjem 1921. 24 s.

3122. *Løken, Håkon.* Inn i Trondheimen.
Jonsok 1922, s. 5—20.

3123. *Mathiesen, Henr.* En nymodens færd over grændsefjeldet. 1. Historisk oversigt i Trøndelagen, i Jemtland og Herjedalen. 2. Med automobil fra Levanger til Åre. Levanger 1920. 34 s.

3124. *Mathiesen, Henr.* Historiske steder og historiske mænd. [Trondelagen.]
Jonsok 1922, s. 26—34.

3125. *Myrseth, O.* Trønderhusflid.
Jonsok 1922, s. 54 f.

3126. *Utstillingen* av gamle trønderske solvarbeider.
Guldsmedkunst 1921, s. 77—82, 122—26.

3127. *Melding* frå Nordtrøndelag historielag. Aarbok for 1921. Steinkjer 1922. 15 s. + 2 pl.

Tysfjord, se nr. 2509.

3128. *Bergwitz, Joh. K.* Embeds- og bestillingsmenn i Tønsberg.
Folkebl. 1920, s. 101—08.

3129. *Bugge, Anders.* Opmaaling av gammel bebyggelse i byerne. Tønsberg begynder arbeidet.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 75, s. 125—27.

3130. *Olsen, Emil.* Tønsbergs historie i kort omriss.
Tønsberg 1920. 32 s.

Digitized by Google

3131. Tønsbergs *privatbank*. 1870—1920. Tønsberg 1920. 4. 37 s.
3132. *R[ojahn], F.* Musiklivet i Tønsberg i de sidste 50 år. Musikbl. 1920, s. 217, 225 f., 233—35, 243.
3133. Tønsberg *sangforening*. 1896—1921. Utg. i anledning 75-aars jubilæet 12. oktober 1921, ved Mauritz Hauge. Tønsberg 1921. 76 s.
3134. *Garborg, Hulda.* T y n n s e t-bunader.
For bygd og by 1922, s. 364.
3135. *Olafsen, O.* En retssag om en brudekrone. [U l l e n s v a n g.]
Hardanger Tidsskr. 1922, s. 6 ff.
3136. *Hasund, Johan K.* Bygdeskikke i U l s t e i n.
Tidskr. f. Sunnmør hist. lag, X—XI, s. 138—52.
3137. *Bru, Ludv.* Konedraapet paa U l v u n d.
Vossebygderne IX—X, s. 36—43.
3138. *Kielland, Thor.* U t s t e i n kloster før, nu og i fremtiden.
Stavanger turistforening. Aarbok 1922, s. 13—27.
3139. *Bjørnsrud, Kristi L.* Ymse fraa U v d a l.
Dølaminne 1922, s. 125 f.
3140. *Bjørnsrud-Opdahl, Ole O.* Fraa Uvdal.
Dølaminne 1920, s. 57—61.
3141. *Hirsch, Joh. L.* Gården Sandbu i V å g å.
Landmandsforb. 1922, s. 20 f.
3142. *Ree, Lorentz.* Sandbu i Vaagaa.
Byggekunst IV, s. 81—90.
3143. *Tidsskrift* for V a l d r e s historielag. 1. til 5. aarg. (1. bd.) 1916—20. Utg. ved O. K. Ødegaard. 1920. 366 s.
3144. Tri *brev* um Tildei med innleiding og uttyding av Sigurd Kolsrud.
Tidsskr. for Valdres historielag, VI, s. 42—48.
3145. *Klevgaard, G.* Reiseliv i Valdres før i tin.
Tidsskr. f. Valdres historielag, V, s. 360 f
3146. *Moe, Andr. O.* Skyld, betalingsmiddel og jordværdi i Valdres i ældre tid.
Tidsskr. f. Valdres historielag, VI, s. 30—35.
3147. *Ødegaard, O. K.* Gamalt fraa Valdres. V. 1921. 117 s.

Digitized by Google

3148. *Ødegaard, O. K.* Valdres matrikul 1667. 1921. 281 s.

3149. *Aakre, Torleiv.* Brudlaupsskikkar i Valle i gamle dagar.
Bidrag til Agders historie V, s. 45 ff.

3150. *Aakre, Torleiv.* Dei fyrste skulelærarane i Valle.
Bidrag til Agders historie V, s. 48—51.

3151. *Brottveit, Olav.* Strid millom prest og bønder i Valle.
Bidrag til Agders historie V, s. 59 f.

3152. *Brodahl, Joh. E.* Dolstad kirke i Vefsn. Mosjøen 1918. 68 s.

Vefsen, se nr. 2546.

Vegardshei, se nr. 2539.

Vegusdal, se nr. 2627.

3153. *Nordby, Gunnar.* Gammel byggeskik i Veldre og Ringsaker.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 75, s. 72—84.

3154. *Hjertaas, Mathias.* Vestby prestegjeld. Bidrag til en østlandsbygds historie. 1920. 84 s.

3155. *Folkestad, Bernhard.* Vestlands billeder.
Nordmandsforb. 1922, s. 32—35.

3156. *Geirsvold, M.* Fiskernes boligforhold m. v. under de store fiskerier paa Vestlandet.
Årsberetn. vedk. Norges fiskerier 1922, s. 318—68.

3157. *Hoprekstad, Olav.* Vestlandshus.
Syn og segn 1922, s. 14—21.

3158. *Kinck, Hans E.*, og *Olav Hoprekstad.* Vestlandshus. Bergen 1921. 35 s.

3159. *Vestlandet.* D. 1. Fra Jæderen til Hardanger. Under hovedredaktion av R. Tveteraas. 1919. 4. 52 s.

Vestlandet, se nr. 2234.

3160. *Holm, Hall.* Fra Erik Rønings tid. [V e ø.]
Årsskr. åt Romsdals sogelag II, s. 50—57.

3161. *Synnes, Hjalmar.* Gamle busetnader på Vigra.
Tidskr. f. Sunnmør historiske lag, 12—13, s. 78—83.

3162. *T., E.* Fortællinger om Vindgelens sogn i Nordre Østerdalen. Røros [1920]. 74 s.

Digitized by Google

3163. *Vossebygderne.* Tidsskr. utg. av Voss sogelag. IX—X. 1920. — XI. Voss 1921. 80 s. — XII. Voss 1922. 66 s.

3164. *Bru, Ludv.* Valmannsvali i Voss prestegjeld 1829—50. Vossebygderne IX—X, s. 44—48

3165. *Finne, Arnfinn.* Spèlemennu pao Voss i gamle daga (pao Vossamaol).
Vossebygderne XII, s. 50—60.

3166. *Jolehelsing* 1895—1920. Utg. av Elevlaget ved Voss folkehøgskule. Stv. 1920. Fol. 45 s.

3167. *Kindem, L.* Kjellarane under koret i Voss kyrkja. Vossebygderne XII, s. 11—21.

3168. *Kindem, L.* Skatteutskrivingar for Voss for aaret 1680. Vossebygderne IX—X, s 3—25.

3169. *Olafsen, O.* Gjæstgivere paa Voss. Vossebygderne XII, s. 39—49.

3170. *Olafsen, O.* Vossekirkens saga. Vossebygderne XII, s. 3—10.

3171. 1895—1920. A/s. Voss *skiferbrud.* Um forretningen og drifti i 25 aar. Bergen 1920. 54 s.

3172. *Vossevangen.* Framvokster og kommunaløkonomisk stode til Voss herad. Bergen 1920. 48 s.

3173. *Østerdalens historielag.*
Bygd og bonde III, s. 188 f.

3174. *Skancke, Per.* Nordre Østerdalens landbruksforening 1880—1920. Historisk oversigt. Hamar 1920. 70 s.

3175. *Tank, G.* De østerdalske almenningers retsforhold i det 18de aarh.
Tidsskr. for det norske landbruk, 1921, s. 233—44.

3176. *Østfold* skogselskap gjennem 20 aar 1900—20. Fr.hald 1920. 71 s.

4. Tidligere norske landsdeler og norske utbygder.

3177. *Berg, Wilhelm.* Bohusläns historia. D. 2. Göteb. 1915 [—21]. 553 s.

3178. *Jacobowsky, C. V.* Böcker om Bohuslän. En översikt. Uddevalla 1922. 30 s.

Digitized by Google

3179. *Lindroth, Hjalmar.* Härads- och sockennamnen i Göteborgs och Bohus läns västgötadel.
Skrifter utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola. 2. S. 111—19.

3180. *Lindroth, Hjalmar.* Namnforskningar bland västkustens öar och skär. Sth. 1921. 75 s.
Pop.vetensk. föreläsningar vid Göteb.s högsk. N. F. 19.

3181. *Sverige.* Geografisk, topografisk, statistisk beskrifning. Utg. af O. Sjögren. H. 82—89. (3: 15—22.) S. 801—1133. [Älfsborgs, Skaraborgs och Göteborgs och Bohus län.] Sth. 1920—21.

3182. *Drake, Haq.* En Härjedalsbeskrivning 1737. Utg. af N. Ahnlund.
Arkiv för norrländsk hembygdsforskn. 1921, s. 67—86.

3183. *Modin, E.* Härjedalske konststrävan i gångna tider. Jämten 15, s. 45—59.

3184. *Behm, V.* Ur Jämtlands och Härjedalens historia intill 1814. Utg. av E. Festin. Östersund 1920. VIII + 160 s.

3185. *Bygdén, L.* Kungsnäs gods i Jämtland och dess ägare under medeltiden.
Jämtlands läns fornminnesförenings tidskr. VII, 1919—21, s 107—12.

3186. *Fran* reformationstidevarvet. Ett jämtländskt privatbrev av år 1564 med kommentarier av L. Bygdén.
Jämtlands läns fornminnesförenings tidskr. VII, s. 81—90.

3187. *Hasselberg, Carl J. E.* Bibliografiska anteckningar rörande Jämtland och Härjedalen. Källförteckning. Örnsköldsvik 1920. 261 s.

3188. *Nordlander, J.* Strider och tvister på gränsen mellan Jämtland och Ångermanland.
Jämtlands läns fornminnesförenings tidskr. VII, s. 91—101.

3189. *Ling, M.* Från Jämtlands medeltid. Östersund 1921. 111 s.

Digitized by Google

3190. *Bugge, Alexander.* Vore forfædre paa de britiske øer og deres betydning for grundlæggelsen av det britiske verdensrike. I. Nordboerne i England.
Atlantis III, s. 137—46, 190—97.

3191. *Bugge, Alexander.* Nordisk indflytelse på engelsk historie og retsutvikling.
Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1922, s. 235—48.

3192. *Bugge, Alexander.* The Norse settlements in the British islands.
Transactions of the R. historical society, London. 4. ser., vol. 4, s. 173—210.

3193. *Leach, Henry Goddard.* Angevin Britain and Scandinavia. Cambr., Mass. 1921. 432 s.
Harvard studies in comparative literature, 6.
Anm. av Alexander Bugge i The American-Scandinavian Review XII, s. 428—434.

3194. *Liestøl, Knut.* Engelsk og nordisk millomalder. [Anm. av H. G. Leach: Angevin Britain and Scandinavia 1921.]
Nordmandsforb. 1922, s. 371—80. Den høiere skole 1922, s. 269—79.

3195. *Ekwall, Eilert.* Några nordiska ortnamn i England.
Namn och bygd VIII, s. 85—96.

3196. *Mawer, Allen.* The place-names of Northumberland and Durham. Cambr. 1920. XXXVIII + 271 s.

3197. *Paterson, D. R.* The Scandinavian settlement of Cardiff.
Archæologia Cambrensis 76, s. 53—83.

3198. *Ansteensen, Erl.* Litt om det gamle norske riket i Skotland og minder om det i vore dager.
Nordmandsforb. 1922, s. 361—71, 443—54.

3199. *Bugge, Alexander.* Vore forfædre i Irland. I.
Atlantis III, s. 375—92.

3200. *Marstrander, C.* Irske Vidnesbyrd om Torsdyrkelse i Irland.
Nord. Tidsskr. for Filologi, R. 4, Bd. 9, s. 8—32, 81—102.

3201. *Walsh, A.* Scandinavian relations with Ireland during the viking period. Dublin 1922. 82 s.

Digitized by Google

3202. *Mathorez, J.* Histoire de la formation de la population française. Les étrangers en France sous l'ancien régime. T. 2. Les allemands, les hollandais, les scandinaves. Paris 1921. XI + 446 s.

3203. *Chauvet, Stéphen.* La Normandie ancestrale. Ethnologie, vie, coutumes, meubles, utensiles, costumes, patois. Paris 1921.

3204. *Bruun, Gudmund.* Færøske Kulturforhold.
Det nye Nord, Kbh., IV, s. 150—53.

3205. *Hansen, Søren.* Raceforholdene paa Færøerne.
Geogr. Tidsskr. 25, s. 53 f.

3206. *Jensen, Ryving.* Det danske Sprog paa Færøerne.
Et Indlæg i det færøiske Spørgsmaal, s. 14—19.

3207. *Lindvall, Gustaf.* Bidrag til Spørgsmaalet om Færingernes Afstamning.
Geogr. Tidsskr. 25, s. 49—52.

3208. *Reynolds, Hans.* Fraa Færoyarne. Ein tur til Mikjunes.
Norsk aarbok 1920, s. 113—22.

3209. *Sørensen, Th.* Endnu noget om færøske Forhold.
Et Indlæg i det færøiske Spørgsmaal, s. 5—13.

3210. *Valtysson, Helgi.* Færoya, land og folk.
Hogskulebl. 1920, s. 82—84.

3211. *Ostberg, Kristian.* Fra Færøerne.
Tidsskr. f. d. norske landbruk 1922, s. 65—81.

3212. *Østberg, Kristian.* Færøerne.
Ny jord, 1922 s. 27—36.

3213. *Blöndal, Sigfús.* Islands Natur og Klima med Hensyn til deres Indvirkning paa Folket og dets Karakter.
Det nye Nord IV, s. 67—72.

3214. *Brandrud, A.* Islands kirke.
Norsk kirkebl. 1922, s. 207—09.

3215. *Isachsen, Gunnar.* Norge—Island.
Handelsstandens maanedsskr. 1922, s. 380—84.

3216. *Smaaskrifter,* Dansk-islandsk Samfunds. Kbh.
Nr. 3. Á. M. Benedictsen. Overblik over det islandske Folks Historie. 1918. 36 s.
Nr. 11. F. Jónsson. Det islandske altings historie i omrids. 1922. 43 s.

Digitized by Google

3217. *Thoroddsen, Þorvald.* Lýsing Íslands. Gefin út af hinu íslenzka bokmentafélagi. B. 4, h. 2. Kph. 1921. S. 225—336.

3218. *Brinchmann, Chr.* Grønlands overgang til Danmark.
Det norske geografiske selskabs aarbok 31—32, s. 89—188.

3219. *Bull, Edv.* Grønland og Norge i middelalderen.
Det norske geografiske selskabs aarbok 31—32, s. 1—36.

3220. Inspektør *Niels Rosing Bulls* Beskrivelse af Sydgrønlands Inspektorat 1802. Ved H. Ostermann.
Det grønl. Selsk.s Aarsskr. 1918, s. 6—25.

3221. *Freuchen, Peter.* Nordboerne ved Upernivik. — Supplerende Bemærkninger af H. Bryder.
Det grønl. Selsk.s Aarsskr. 1919, s. 48—53.

3222. *Hambro, C. J.* Norge og Grønland.
Ukens revy 1921, s. 1205 ff., 1233—36, 1262.

3223. *Handagard, Idar.* Folkesuveræniteten og Grønlandsspørsmaalet. Porsgrund 1922. 14 s.

3224. *Handagard, Idar.* Grønland og fremmede magter. 1922. 45 s.

3225. *Isachsen, Ada.* Nordmændene paa Grønland.
Samtiden 32 (1921), s. 279—300.

3226. *Isachsen, G.* Norske fangstmænds færder til Grønland.
Det norske geografiske selskabs aarbok 31—32, s. 201—62.

3227. *Myhlenphort, M. N.* Om Garnfangst af Sæler i Diskobugt ved Aar 1800. Ved H. Ostermann.
Geogr. Tidsskr. 25, s. 90—97.

3228. *Ostermann, H.* Den grønlandske Missions og Kirkes Historie i kort Fremstilling.
Nord. Missions-Tidsskr. Bd. 30, s. 17—29, 51—64, 97—118, 135—54, 180—99; Bd. 31, s. 16—30, 68—80, 124—40, 145—71, 200—22, 225—82; Bd. 32 s. 14—36, 67—82.

3229. *Ostermann, H.* Den første danske Undersøgelsesekspedition til Diskobugt 1727.
Geogr. Tidsskr. 25, s. 164—71.

Digitized by Google

3229 a. *Parelius, M.* De norsk-islandske kolonier på Grønland og deres undergang. Foredrag. Molde 1922. 10 s.

3230. *Rossen, H. C.* Nordboerne ved Upernivik. Med en Efterskrift af Finnur Jónsson.
Det grønl. Selsk.s Aarsskr. 1918, s. 65—85.

3231. *Solberg, O.* Nordøstgrønland, veien gjennem isen.
Det norske geografiske selskabs aarbok 31—32, s. 189—200.

3232. *Sollied, P. R.* Den bergenske grønlandsfart i tiden efter Egede.
Det norske geografiske selskabs aarbok 31—32, s. 71—88.

3233. *Sollied, P. R.* Monopolhandelen paa Grønland i det 18de aarh.
Det norske geografiske selskabs aarbok 31—32, s. 263—80.

3234. *Sollied, P. R.*, og *O. Solberg.* Grønlands gjenopdagelse og den anden kolonisation.
Det norske geografiske selskabs aarbok 31—32, s. 37—70.

3235. *Gathorne-Hardy, G. M.* The Norse discoverers of America. The Wineland sagas translated and discussed. Oxf. 1921. 304 s.

3236. *Hermannsson, Halldór.* Vinlands Beliggenhed.
Det nye Nord 2, s. 76 f. Jfr. s. 129 f. av H. P. Steensby og s. 193 ff. av H. Hermannsson.

3237. *Holand, Hjalmar R.* The »Goths« in the Kensington inscription.
Publications of the Society for the advancement of Scandinavian study. Scandinavian studies and notes VI, s. 159—75.

3238. *Steensby, H. P.* Om det gamle Vinland og Erik den Rødes Saga.
Naturens Verden IV, s. 97—117.

3239. *Steensby, H. P.* Nordboernes Opdagelse af Amerika.
Ymer XIII, s. 192—203.

Digitized by Google

3240. The *discovery* of Spitsbergen.
Norwegian Trade Review III, s. 60—69.

3241. *Dole, Nathan Haskell.* America in Spitsbergen. The romance of an Arctic coal-mine. With and introd. relating the history and describing the flora and fauna of Spitsbergen. Vol. 1. 2. Boston 1922. 440 s. & 484 s.

3242. *Flood, Imm.* Spitsbergen.
Skolebladet 1920, s. 189 f.

3243. *Fønhus, Mikkjel.* Fra landet med den evige is. [Spitsbergen.]
Norsk idrætsbl. 1921, s. 177 f.

3244. *Hoel, Adolf.* Ishavsfangst ved Spitsbergen.
Nordmandsforb. 1922, s. 23 f.

3245. *Hoel, A.* Kuldriften paa Spitsbergen og Bjørnøen.
Norsk næringsliv 1922, s. 845 f.

3246. *Holmboe, Jens.* De svenske forskningsfærder til Spitsbergen.
Naturen 1920, s. 94—100.

3247. *Hveding, Johan.* Svalbard:
Høgskulebl. 1920, s. 377; 1921, s. 4 f., 11 f., 19 f., 26 f.

3248. *Isachsen, Gunnar.* Norske fangstmænds og videnskapsmænds indsats i utforskningen av Spitsbergen-øgruppen i nyere tid.
Naturen 1920, s. 68—85, 245.

3249. *Isachsen, G.* Spitsbergen-Norge. 1921. 55 s.

3250. *Lea, Th.* Ishavsfangst ved Spitsbergen.
Nordmandsforb. 14, s. 510—18.

3251. *Lea, Th.* Spitsbergenbrev.
Nordmandsforb. 14, s. 255 ff.

3252. *Lidt* om Spitsbergen og vore interesser der.
Bergverksnyt 1922, s. 89 ff.

3253. *Lie, Olaf.* »Spitsbergiana.« Nogen ord til mulige Spitsbergen-læger. Brev.
Tidsskr. for den norske lægeforening 1921, s. 675—82.

3254. *Nansen, Fridtjof.* The discovery of Spitsbergen. (Efter Nat.)
Norwegian Trade Review 1920, s. 60—69.

Digitized by Google

3255. *Nansen, Fridtjof.* En ferd til Spitsbergen. 1920. 279 s. + XXII pl.

3256. *Nansen, Fridtjof.* Spitsbergens opdagelse.
Naturen 1920, s. 1—12.

3257. *Spitsbergen*-Norge.
Norges industri 1920, s. 19 f.

3258. *Werenskiold, W.* Norsk kartlægning av Spitsbergen.
Naturen 1920, s. 85—94, 320.

3259. *Werenskiold, W.* Spitsbergen.
Østaglettt I. s. 36 f., 44 f., 52 f., 58.

3260. *Aarbok* for Numedalslaget. Nr. 6. 1920. Utg. av lagets sekretær. Minneapolis. 125 + (2) s.
I. Numedal med billeder. II. Numedøler i fremragende stillinger. III. Historiske bidrag. IV. Biografier. V. Fra optegnelseslistene. VI. Mindeskrifter. VII Allehaande.

3261. *Telesoga.* Utg. av Telelage. Torkel Oftelie, Soguskrivar. Minneap. 1920. No. 43. 20 s. No. 44. 16 s. No. 45. 16 s. — 1921. No. 46. 20 s. No. 47. 31 s. No. 48. 36. s. — 1922. No. 49. 32 s. No. 51. 24 s.

3262. *Anderson, C. L.* Norsk nationalitet og næringsliv i norske omgivelser i Alaska.
Nordmandsforb. 1922. Julehefte, s. 45 ff.

3263. *Bang, Ole.* Unge drømmere. Norsk teaterliv i Chicago i 90-aarene.
Urd 1920, fl. st.

3264. *Castberg, J.* Indtryk fra Amerika. Foredrag.
Nordmandsforb. 1920, s. 1—19.

3265. *F., S.* Stavangerlaget og Berthel L. Bellesens »brobyggervirke«.
Nordmandsforb. 1920, s. 346—54.

3266. *Gade, F. G.* Fra min reise blandt nordmændene i de Forenede Stater.
Nordmandsforb. 1922, s. 71—80, 127—32.

3267. *G[arborg], H.* Litt av utvandrings-soga vaar.
For bygd og by 1920, s. 227—28, 242—44, 258—60.

Digitized by Google

3268. *Hjelt, Ole.* Nybyggerliv i Kanada.
Nordmandsforb. 1921, s. 170—76.

3269. *Hovgaard, William.* Kortfattet Fremstilling af den amerikansk-skandinaviske Bevægelses Historie. Kbh. 1919. 10 s.

3270. *I* Nebraska.
Telesoga, Minneap. 1920, No. 45, s. 1—16.

3271. *Koht, Halvdan.* Bondepolitikk i North Dakota.
Syn og segn 1920, s. 279—88. Jfr. samme forf. i Archiv f. d. Geschichte des Sozialismens und der Arbeiterbewegung IX, s. 237—48.

3272. *Moen, J. K.* Saude og Nesherringer i Amerika. Et lidet historisk og biografisk bidrag til vore bygdefolks historie. Minneap. 1921. 158 s. + 1 kart.
Utdrag trykt i Telesoga, Minneap. 1921, No. 47 & 48.

3273. *Morgenstierne, W.* Nordmands-forbundet og vore utvandrede landsmænd.
Nordmandsforb. 1921, s. 65—73.

3274. *Redal, Olav.* Nordmænd og norskdom. Minot, N. Dak.
Nordmandsforb. 1921, s. 294—99, 519—22.

3275. *R[ise], O. J.* Trønderlaget i Amerika.
Orkdølafylket 1921, s. 56.

3276. En *røst* fra 1842. En Telebondes beretning om folk og forhold i Amerika.
Telesoga, Minneap. 1920, No. 43, s. 15—20.

3277. *Sigdalslaget.* Krødsherred, Eggedal og Sigdal. Fra 1914 til 1920. Med vore Sønner som Soldater. Udg. af Sigdalslaget og samlet af (G. T. Braatelien og K. C. Kopseng). U. s. 276 s.

3278. *Telar* i krigen.
Telesoga, Minneap. 1920, No. 44, s. 9—13. 1922, No. 49, s. 7—27.

3279. *Telar* i nordvestlege Wisconsin.
Telesoga, Minneap. 1922, No. 51, s. 1—24.

3280. *Tjernagel, H.* Riverside musikkorps. Fra kulturens grotid på prærien.
Nordmandsforb. 1922, s. 212—17.

3181. *Tronsdal, F. L.* Utflyttede trøndere.
Nordmandsforb. 1921, s. 241—48.

Digitized by Google

3282. *Veblen, Andrew A.* The Valdris Book. A manual of the Valdris Samband. Minneap. 1920. 303 s. + 1 kart.

3283. *Nergaard, Gunnar.* Landsmænd nord i Argentina.
Nordmandsforb. 13, s. 289—95, 479—81.

3284. *Nergaard, Gunnar.* Litt fra Argentina.
Nordmandsforb. 14, s. 287 ff.

3285. *Nergaard, Gunnar.* Skogliv i Cordoba, Argentina.
Nordmandsforb. 14, s. 463—66.

3286. *Nergaard, Gunnar.* Fra Chile.
Nordmandsforb. 14, s. 197—201, 540 f.

3287. *Nergaard, Gunnar.* Litt fra Chile. III. Norske sjømænd rundt Syd-Amerikas kyst.
Nordmandsforb. 14, s. 25—28. Sml. s. 411 f. av H. Sundt.

3288. *Pederson, Eigil.* Den chilenske salpeter pampa. Norske bosat der.
Nordmandsforb. 14, s. 55—62.

3289. *Tvedt, K. N.* Chikungshan (»Hanefjeldet«). En norsk feriekoloni i Central-Kina.
Nordmandsforb. 14, s. 192—97.

5. Slekt- og personhistorie.

(Se også avsnittet Personalhistorie i W. P. Sommerfeldts Norsk tidsskriftindex.)

3290. *Aarbog*, Danmarks Adels. Red. af G. O. A. von Irgens-Bergh og Louis Bobé. Kbh. 37. Aarg. 1920. 559 s. — 38. Aarg. 1921. 602 s. — 39. Aarg. 1922. 542 s.

3291. *Bugge, Anders.* Norske portrætter. Restaurerede og undersøkte.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 75, s. 128—48; 76, s. 208—13; 77, s. 179—93.

3292. *Fett, Harry.* Samlere og kunsthandlere. Utg. av Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. 1920. 61 s.

Digitized by Google

Fortidsminder V. Særtr. av Foreningens aarsberetn. 75, s. 5—63.

3293. *Lange, Øivin.* Studenterjubilæet Trondhjem 1920. En 10-aars historik. Thjem. 1920. 102 s.
Særtr. av »Thjems Adresseavis.«

3294. *Leksikon,* Norsk biografisk. Red.: Edv. Bull, Anders Krogvig, Gerhard Gran. H. 1—4. 1921—22. 512 s.
Anm. i Personalhist. Tidsskr. 8. R. I, s. 99 f. av L. B.; i Morgenbl. 1923, nr. 231, 239 av C M. Munthe; i Hist. tidsskr. 5. R., V, s. 503—508 av Halvdan Koht.

3295. *Olafsen, O.* Norske slægtsnavne. Deres oprindelse og historiske utvikling. Risør 1922. 138 s.

3296. *Olafsen, O.* Norske presters slegtsnavne.
Norvegia sacra II, s. 126—34.

3297. *Rasch, A. W.* Dødsfald i Norge 1918—21.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., IV—VI. 8. R., I. Tillæg. 35 s., 33 s., 32 s., 33 s.

3298. *Studenterne* fra 1870. Biografiske oplysninger. 1920. XV + 104 s.

3299. *Studenterne* fra 1871. Biografiske oplysninger samlet i anledning av deres 50-aarsjubilæum. 1921. 126 s.

3300. *Studenterne* fra 1895. Biografiske oplysninger. Trykt som ms. 1920. XXII + 268 s.

3301. *Studenterne* fra 1896. Biografiske oplysninger samlet til 25-aars-jubilæet 1921. Trykt som ms. 1921. XVIII + 304 s.

3302. *Studenterne* fra 1897. Biografiske oplysninger samlet til 25-aars-jubilæet 1922. Trykt som ms. 1922. XVI + 298 s.

3303. *Munthe, C. M.* Provst Peder Pavels Aabel og hustru Margrethe, født Leigh. Et stykke slegtshistorie. Trykt som ms. 1921. 264 s.
Anm. i Personalhist. Tidsskr. 8. R. I, s. 100 f. av P. H

3304. *von Krogh, Adam.* Den nordenfjeldske Aagaard-slegt og dens kvindelige medlemmers efterslegt indtil nutiden. 1919. 127 s.

Digitized by Google

3305. *Fede, Gabr. Villumsen.* Stortingsmand og kvaksalver. M. S. P. Aamodt.
Grannen 1922, s. 9—11. Jfr. s. 17 f. av A. Berge.

3306. *Olafsen, O.* Sivert Knutsen Aarflot, en bonde fra oplysningstiden.
Tidsskr. for det norske landbruk 1920, s. 36—41.

3307. *Barth, P. W.* Bankdirektør Jens Andersen Aars.
Den norske turistforenings aarbok 1920, s. 1—3.

3308. *Bjørlykke, J. M.* Bondelækjar Martinus Johnson Aasebø.
Tidskr. for Sunnmøre historiske lag 12—13, s. 18—28.

3309. *Liestøl, Knut.* Ivar Aasen og »Dølen.«
Syn og segn 1922, s. 1—13.

3310. *Liestøl, Knut.* Ivar Aasen og fornorskingi.
Maal og minne 1922, s. 1—19.

3311. *Stalleland, Kristen.* Sidste instiget hjaa Ivar Aasen.
Ung-Norig 1921, s. 159 f.

3312. *Nielsen, Salomon.* En norsk Skolemand og Sagaforfortæller. [Olav Aasmundstad.]
Højskolebl. 1921, s. 725—28, 761—66.

3313. *Kleiven, Ivar.* Per Torsson Aasmundstad.
Bygd og bonde IV, s. 87—90

3314. *Finne-Grønn, S. H.* Fabelen om admiral Cort Adelers hollandske extraktion.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., IV, s. 238—44.

3315. *From, Sigurd.* Kurt Sivertsen Adelaer.
Under Danebrog 1922, s. 95 ff.

3316. *Aga, Johannes Pedersen.* Optegnelser.
Hardanger. Tidsskr. 1922, s. 3 ff.

3317. *Foss, H. A.* Waldemar Ager.
Nordmandsforb 14, s. 453 ff.

3318. *Urdahl, Laurentius.* Roald Amundsen.
Verden og Vi, XI, s. 884 ff.

3319. [*Bergwitz, Joh. K.*] Forfatteren Tryggve Andersen og hans literære storverk: »Fra kancelliraadens dager.«
Folkebl. 1920, s. 73—80.

Digitized by Google

3320. *Elster, Kristian.* Tryggve Andersen.
Nordens årsbok 1921, s. 205—08. Samtiden 1921, s. 162—89.

3321. *Kent, Charles.* En norsk klassiker. [Tryggve Andersen.]
Ord och bild 1920, s. 362 ff.

3322. *Nærup, Carl.* Tryggve Andersen.
Ukens revy 1920, s. 361—64.

3323. *Hagemann, T.* Provst Jak. Anderssen.
Høgskulebl. 1921, s. 359 ff.

3324. *Klovstad, G. O.* Provst Jakob Anderssen. 1850—1921.
Norvegia sacra II, s. 285—88.

3325. *Skjeseth, Kristen.* Jakob Jenssen Anderssen.
Norsk kirkebl. 1921, s. 564—68.

3326. *Traaen, G. Egeberg.* Provst Jakob Anderssen.
Kirke og kultur 1922, s. 140—45.

3327. *Anderssen, Otto.*
Bog og Naal XXIX, s. 150. S. 150 ff. av Sigfrid Almquist, s. 1 f. av S. M. C., s. 152—53 av Andr. Sch. Steenberg.

3328. *Boyesen, Einar.* Prof. Otto Anderssen.
Den høiere skole 1922, s. 302—07.

3330. *Raabe, Jens.* Professor Otto Anderssen.
Den høiere skole 1922, s. 69 ff.

3331. *Sigmund, Einar.* Otto Anderssen.
Norsk skoletidende 1921, s. 789 f.

3332. *Busch, Anthon C. A.* Om Slægten Angell.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., V, s. 252 f.

Angell, Albert, se nr. 3760.

3333. *G., G.* Oberst H. A. Angell.
Nordmandsforb. 1922, s. 1—3.

3334. *Hammer, S. C.* Oberst Henrik Angell. In memoriam
Atlantis III, s. 505 f.

3335. *Sagen, Einar.* Henrik Angell.
Norsk aarbok 1922, s. 128—34.

3336. *Anker, Johan.* Colin Archer.
Nordens aarbok 1922, s. 181 f.

Digitized by Google

3337. *Thomle, E. A.* Lidt om P. Chr. Asbjørnsens fædrene og mødrene slægt.
Norsk tidsskr. for genealogi III, s. 54—75.

3338. *Hansen, Hans.* Peter Christen Asbjørnsen.
Ukens revy 1921, s. 45—50, 68—72, 1263—69.

3339. *Løken, Olaug.* P. Chr. Asbjørnsen.
Urd 1922, s. 567 f., 581 f.

Aspaas, Sven, se nr. 2513.

3340. Breve fra *Andreas Aubert* til Emil Hannover.
Samtiden 1921, s. 68—78.

3341. *Aubert, Elise.* Fra Krinoline-Tiden. Ungdomsbreve og Dagbøker. Ved Sofie Aubert Lindbæk. 1921. 208 s.

3342. En russ fra femtiaarene. *L. M. B. Auberts* dagbøker i utdrag ved Sofie Aubert Lindbæk. 1922. 126 s.

3343. *Nordbø, Olav.* Sogur um Møllarguten. [Torgeir Augundson.] Paa normalisera Bø-maal.
Norsk folkekultur VIII (1922), s. 36—42.

3344. *Aure, Anton.* Andreas Austlid.
Hogskulebl. 1921, s. 383—86, 391 ff.

3345. *Berggrav, Eivind.* Andreas Austlid.
Kirke og kultur 1921, s. 105 f.

3346. *Blekastad, Ivar.* Andreas Austlid 70 aar.
Ung-Norig 1921, s. 257—61.

3347. *Heggtveit, H. G.* Vaisenhusforstander Gabriel Baardsen. 1846—1922.
Norvegia sacra II, s. 243—64.

3348. *G[arborg], H[ulda]* Harriet Backer 75 aar.
For bygd og by 1920, s. 17—21.

3349. *Finne-Grønn, S. H.* Slegtebogsoptegnelser vedrørende familierne Bagge, Gram og Jordan.
Personalhist. Tidsskr. 7. R, VI, s. 169—74.

3350. *Peder Balkes* selvbiografi. Meddelt ved Harry Fett.
Kunst og kultur IX, s. 65—122.

3351. *Printz, Jens.* Byraachef P. W. Barth.
Den norske turistforenings aarbok 1922, s. 227 ff.

Digitized by Google

3352. *Foss, H. A.* Julius B. Baumann.
Nordmandsforb. 1922, s. 317 f.

3353. *Behrens, Johan Diederich,* 1820—1920.
Musikbl. 1920, s. 65—67, 74 f., 82—84.

3354. *Belsheim, Johannes.* Minnesoga upptekna taa hono sjøl. (Ved O. K. Ødegaard.)
Tidsskr. for Valdres historielag 5, s. 295—306.

3355. *Thomle, E. A.* Sr. Thore Knudsen Bergs Hustruer.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., IV, s. 196—201.

3356. *Backer-Grøndahl, N.* Ole Berge.
Den norske turistforenings aarbok 1920, s. 92.

3357. *Aure, Anton.* Rikard Berge. 40 aar.
Ung-Norig 1921, s. 233—42.

3358. *Aure, Anton.* Hallvard Bergh.
Norsk aarbok 1922, s. 147—51. Ung-Norig 1920, s. 265—71.

3359. *Fett, Harry.* Carl Berner 1841—1918.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 1920, s. 1—4.

3360. *Løvland, J.* In memoriam H. E. Berner.
Syn og segn 1920, s. 97—99.

3361. *Skylstad, Jac.* Tre menn. [Skipper Britanus Berntsen.]
Ung-Norig 1920, s. 138—140.

3362. Slægterne *Beyer* og Prahl's Vaabener. Tegnet af Fr. Britze.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., V, s. 241—43.

3363. *Birkeland, M.* Breve (1848—1879). Utg. av Fr. Ording. 1920. 253 s.

3364. *Thomle, E. A.* Lidt om Kragerø-Slægten Biorn og dens Oprindelse.
Personalhist. Tidsskr. 8. R., I, s. 128—41.

3365. Biskop *Mikkel Bjønness-Jacobsens* vita.
Norvegia sacra II, s. 320 f.

3366. *Midthaug, Leif.* Bjørnson-slekten. [illegible] optegnelser.
Bygd og bonde III, s. 131—34.

3367. *Bjørnson, Bjørn.* Mit livs historier. Fr[illegible]arndommens dage. 1922. 248 s.

Digitized by Google

3368. *B., A.* En eftermiddag hos Bjørnstjerne Bjørnsons søster. Fru provstinde Kristensen.
Urd 1921, s. 109 f.

3369. *Bjørnson, Bjørnstjerne.* Brytnings-år. Brev fra årene 1871—78. Med innledning og oplysninger, utg. av Halvdan Koht. I. II. 1921. I: 1871—74. XC+304 s. II: 1875—78. 320 s.
Anm. i Tidens Tegn 7/12 1921 av Francis Bull; i Syn og segn 1922, s. 334 f. av O. M[idttun].

3370. *Bjørnstjerne Bjørnson* og Danmark i Halvfjerserne. En Samling Breve. Meddelt af Ove Rode.
Tilskueren 1921 II, s. 147—59, 233—52, 377—98.

3371. *Erichsen, Valborg.* Et forspil til Bjørnsons teaterkamp.
Edda XIV, s. 138—43.

3372. *Palmer, Arthur H.* Bjørnson and the United States.
Scandin. Studies and Notes V (Menasha, Wis.), p. 102—09.

3273. *Skonhoft, Sigurd.* Bjørnstjerne Bjørnson og Bergens nationale scene.
Edda XIV, s. 292—304.

3374. *Valstad, Tilla* og *Otto.* Bjørnsons fødested.
Nordmandsforb.s julehefte 1922, s. 18 f.

3375. *Weiersøe Jensen.* Bjørnstjerne Bjørnson og Danmark.
Hjem og Skole XII, s 153—66, 173—87.

3376. *Horne, Aasmund.* Kaptein Thorolf Bjørnstad.
Norsk militært tidsskr. 1921, s. 494 f.

3377. *Keilhau, Wilh.* Politikere. IX. Blehr.
Samtiden 1922, s. 115—22.

3378. *Larsen, Helene.* Randi Blehr.
Nylænde 1921, s. 53 ff.

3379. *Ottesen, Alette.* Randi Blehr.
Nylænde 1921, s. 49—53.

3380. *Daae, Aagaat.* Thorvald Olaf Boeck. 1835—1901. Biografi. Utg. av Det kgl. norske Videnskabers Selskab. Thjem 1921. XLVII s.
Anm. i Personalhist. Tidsskr. 7. R., VI, s. 199.

3381. *Wulfsberg, G.* Provst Børre Bomhoff. 1848—1922.
Norvegia sacra II, s. 276—85.

Digitized by Google

3382. *Espeland, A.* Lagmann Lauritz Hanssøn Bonde.
Rogalands historielag. (Aarshefte 1922.) No. 8, s. 74—78.

3383. *Syltevig, Nils.* Gårdbruker Jon Brendefur.
Tidskr. for Sunnmør hist. lag 12—13, s. 108 ff.

3384. *Blom-Svendsen, H.* Et og annet om »Pastoren« og hans kirkegang. [Hans Brun.]
Gamle spor og nye veier, 1922, s. 76—108.

3385. *Bull, Francis.* Johan Nordahl Brun. Oppositionsindlæg ved A. H. Winsnes' disputats.
Teol. tidsskr. 1920, s. 1—21.

3386. *Høverstad, Torstein.* Boksjaa. A. H. Winsnes: Johan Nordahl Brun, en monografi. 1919.
Syn og segn 1920, s. 189—92.

3387. *Kolsrud, Oluf.* Johan Nordahl Brun. Oppositionsindlæg ved A. H. Winsnes' disputats.
Teol. tidsskr. 1920, s. 21—45.

3388. *Selmer, Ludvig.* Johan Nordahl Bruns stilling i samtidens teologi og religiøse liv.
Gamle spor og nye veier, 1922, s. 35—75.

3389. *Michelet, S.* Lyder Brun.
Norsk kirkebl. 1921, s. 81—88; jfr. s. 139—42 av F. W. Landmark.

3390. Gamle *spor* og nye veier. Tydninger og tegninger. En hilsen til Lyder Brun ved hans 25-aars professorjubilæum fra elever og venner. 1922. 223 s.

3391. *Austlid, Andreas.* Daa han steig fram. Minne fraa Chr. Bruuns høgskule.
Kirke og kultur 1920, s. 295—314.

3392. Et Brev fra *Christopher Bruun* [til Lars Eskeland].
Højskolebl. 1920, s. 1283.

3393. *Gleditsch, Jens.* Christopher Bruun.
Kirke og kultur 1920, s. 289—94.

3394. *Hognestad, Peter.* Christopher Bruun.
Norsk aarbok 1921, s. 208—13.

3395. *Ofigsbø, H.* Christopher Bruun og folkehøgskulen.
Østaglett 1922, s. 28 f., 36 ff.

3396. *Uhrskov, Anders.* Christopher Bruun.
Højskolebl. 1920, s. 937—42, 967—70, 995—98, 1023—28.

Digitized by Google

3397. *Eftestøl, O. A.* Aasulv B r y g g e s a a.
Norsk aarbok 1922, s. 144 ff.
3398. *Qvam, F. M.* Statsraad A. O. Bryggesaa.
Nylænde 1922, s. 129 f.
3399. *Nicolaysen, Lyder.* Dr. Jens B u g g e.
Forhandlinger i det medicinske selskap i Kra. 1921, s. 202 ff.
3400. *Fridrichsen, Anton.* Peter Olivarius B u g g e som ekseget.
Teol. tidsskr. 1920, s. 115—40.
3401. *Lie, Erik.* Jacob Breda B u l l.
Nordmandsforb. 1922, s. 136—43.
3402. *Aurell, Tage.* Olaf B u l l.
Samtiden 1922, s. 286—92.
3403. *Bjørndal, Arne.* Ole B u l l og folkemusikken. Samvær med spelemenner paa Osterøy.
Norsk aarbok 1922, s. 11—17.
3404. *More, Aubertine W.* Ole Bull opsøkes av sin søn Alexander.
Norsk musikerbl. 1921, nr. 11.
3405. *Overkil, Olav.* Da Ole Bull koncerterte for sine landsmænd.
Norsk musikerbl. 1922, nr. 3.
3406. *Joleik, A. A.* Borgar Olavson B y r k j e l a n d, Naustedalen.
Sunnfjord II, s. 65—70.
3407. *Johanssen, Aars.* Redaktør E. R. B æ t z m a n n.
Journalisten 1922, s. 135—39.
3408. *Fede, Gabr. V.* B ø g w a l d-slegten paa Sande.
Grannen 1920, s. 9—15.
3409. B ø h n, I n g v a r. Norske songar og visor. Utg. med ei livsskildring av bokskrivaren ved *Anton Aure.* Risør 1921. 80 s.
3410. *Christensen, Carl.* Livserindringer. 1920. 186 s.
3411. *Kent, Charles.* Hjalmar C h r i s t e n s e n.
Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1921, s. 109—12.
3412. *Morgenstierne, O. v. Munthe af.* En udenlandsk Adelsslægt i Danmark og Norge: de C i c i g n o n.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., V, s. 230—39.

Digitized by Google

3413. *Levin, Anna.* Nogle Bemærkninger om Generalmajor v. C i c i g n o n s Hustru (Anna Sophia Hagedorn).
Personalhist. Tidsskr. 7. R., V, s. 240 f.

3414. *Morgenstierne, O. v. Munthe af.* Generalmajor Johan Caspar von C i c i g n o n s Liv og Levned.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., IV, s. 49—92.

3415. *Esmarch, L.* Ekspeditionschef Alf C o l l e t t.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., IV, s. 155 ff.

3416. [*Collett, Camilla.*] Nogen brev fra Camilla C o l l e t t til Jonas Lie.
Hjemmenes vel 1922, s. 265 ff.

3417. *Nielsen, Ragna.* Camilla Collett.
Urd 1922, s. 624 f., 636 f.

3418. *Minde, Otto.* Chr. C o l l i n.
Syn og segn 1922, s. 199—210.

3419. *Ruud, Martin B.* A Norwegian supplement to Butler's The book of machines.
Scandin. Studies and Notes V (Menasha, Wis.), p. 1—6.

3420. *Conradi, Johan Gottfried,* 1820—1920.
Musikbl. 1920, s. 113 f., 122 f.

3421. *Daae, Aagaat.* Provst Anders D a a e og hans nytaarsvers til Frederik IV.
Norsk folkekultur VIII (1922), s. 71—75.

3422. *Aubert, Andreas.* Maleren Johan Christian D a h l. Et stykke av forrige aarhundredes kunst- og kulturhistorie. 1920. 459 s.

3423. *Vaa, Dyre.* Romantikarar i norsk maalarkunst. I. Johan Christian Clausson Dahl.
Syn og segn 1921, s. 367—82.

3424. Professor *John Dahle.*
Nordmandsforb. 1922, s. 184 ff.

3425. *Dahle, L.* Tilbakeblik paa mit liv og særlig paa mit missionsliv. D. 1. Indtil ankomsten til Madagaskar. Stv. 1922. 267 s.

3426. Lærer *Ola Hansson Dalåker.*
Sogndal I, s. 60.

3427. *Rasch, A. W.* Et litet Bidrag til den norske Slægt D a r r e.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., VI, s. 175 f.

Digitized by Google

3428. *R[ee], E[mma].* Sophie Dedekam.
Nylænde 1922, s. 1—4, 17—20.

3429. *Dedichen, Henrik A. Th.* Tyve aars anstaltleder. Doktor Dedichens sindsykeasyl 1901—21.
Tidsskr. for den norske lægeforening 1921, s. 777—84.

3430. *Christie, Nils C.* Biskop Gustav Dietrichson. 1855—1922.
Norvegia sacra II, s. 294—300.

3431. *Refsdal, I. A.* Jakob A. Digre.
Den høiere skole 1921, s. 244 f.

3432. *Bourdelle, Emile.* Edvard Diriks.
Atlantis II, s. 521 f.

3433. *Diriks, Edvard.* Kjære minder fra Bakkehuset. [Kra.]
Julen 1922, s. 24—30.

3434. *Flonæs, I.,* og *L. M. Hol.* Provst Hans Domaas. 1859—1921.
Norvegia sacra II, s. 300—09.

3435. *Dybwad, Bertram.* Kjøbmand Jacob Erasmus Dybwad. 1792—1854. Trykt som ms. for familien. 1922. 142 s.

3436. *Aarrestad, Sven.* Elisabeth Edland. 1920. 183 s.

3437. *Weirsøe-Jensen, [S.]* Familien Egede og den grønlandske Mission.
[Dansk] Hjem og Skole 1921, s. 107—21, 135—46.

3438. *Wright, Louise.* Gertrud Rask [g. m. Hans Egede].
Tidens Kvinder III, nr. 19.

3439. *Bruun, Daniel.* Hans Egedes første Bolig i Grønland.
Illustr. Tidende 62, s. 210—14.

3440. *Hannaas, Torleiv.* Ikring Egede-jubilæet.
Norsk aarbok 1921, s. 49—61.

3441. *Kolsrud, Oluf.* Hans Egede og Grønland. Tale ved 200-aarsminnet um den norske missions-utferd fraa Bergen til Grønland $^{3}/_{5}$ 1721.
Norvegia sacra I, s. 76—86. Forhandl. i Vidensk. selsk. i Kra. 1921, s. 53—65.

3442. *Rasmussen, Knud.* Hans Egede.
Illustr. Tidende 62, s. 207—10.

3443. *Schultz-Lorentzen, C. W.* Træk i Hans Egedes Billede.
Det grønlandske Selskabs Aarsskr. 1922, s. 8—16.

3444. *Sollied, P. R.* Hans Egede og de bergenske grønlandskompanier.
Naturen 1921, s. 257—70.

3445. *Døhl, Einar.* Eystein E g g e n.
Ung-Norig 1922, s. 65—68.

3446. *Tennøe, K. J.* Stamtavle for E k r o l-slekten.
Tidskr. for Sunnmør historiske lag 12—13, s. 59—66.

3447. *Overland, Arnulf.* Johan E l l e f s e n.
Samtiden 1921, s. 330—35.

3448. *Larsgard, Olav.* Litt meir um presten Ole E n g e l s t r u p.
Dølaminne 1920, s. 73 ff.

3449. *Rt., C.* Johannes Olaf F a l l i z e.
St. Olav 1921, s. 79—102.

3450. *F[edde], G. V.* Postaapner Samuel F e d d e.
Grannen 1920, s. 1—3.

3451. *Brodahl, Joh. E.* Kjøbmand og maler Alexander D. F e s t e r.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring Aarsberetn. 1921, s. 195—99.

de *Fine*, se nr. 3709.

3452. *Bergendahl, Erling.* Gabriel F i n n e frem igjen? En digteromvendelse.
Urd 1922, s. 129 f.

3453. *Foss, Kåre.* Tavaststjerna og Gabriel Finne.
Edda XIV, s. 133—37.

3454. *Fjørtoft, Olav.* Olaus J. F j ø r t o f t. Eit utsyn av livssoga og livsverket hans. 1921. 170 s.

3455. *Hægstad, Marius.* Minne um Olaus Fjørtoft.
Ung-Norig 1920, s. 152—56.

3456. *Erindringer* av og om stiftsprovst Johan Balthazar F l o t t m a n n.
Norvegia sacra II, s. 139—81. (S. 173—81 av D. Thrap.)

3457. *Foss, H. A.* Sigurd F o l k e s t a d.
Nordmandsforb. 14, s. 523 ff.

Digitized by Google

3458. *Hans Andersen Foss.*
Nordmandsforb. 14, s. 281 f.

3459. *Gunnersen, G. F.* Simen Fougners liv og skrifter. II. III—IIII. Forsøg til en kort Beskrivelse over Gudsdals Præstegield i Agershus stivt. Forfattet ved Simen Fougner 1778.
Bygd og bonde II, s. 165—211; III, s. 97—115, 145—61. Jfr. nr. 1895.

3460. *Frich, Stefan.* Fraa arbeidslive mitt. Ei liti dølabok. 1922. 135 s.

3461. *Thomle, E. A.* Hvem var hun? En svensk Eventyrerske i Norge. [1765. Anna Friederichsdatter.]
Personalhist. Tidsskr. 7. R., IV, s. 69—74.

3462. *Hambro, C. J.* Mænd og masker. 1.—2. opl. 1921. 158 s.
S. 143—58: Redaktør Friele.

3463. *Frølich, Thorbjørn.* F. H. Frølich og hans samtid. H. IX—XIII. 1921. Jfr. nr. 1664.

3464. *Busch, Anthon S.* Slegten Fuglesang fra Moss med cognatiske grener, Angell, Diesen, Eitzen, Fuglesang (yngre slegt), Heiss, Parr og Schøyen. 1921. 81 s.

3465. *Enger, Asmund.* Oplendinger. (Oberstløitnant Andreas Tandberg Gaarder.)
Bygd og bonde II, s. 99—104.

3466. *Breidsvoll, Einar.* Haakon Garaasen.
Ung-Norig 1921, s. 105—09.

3467. *Aure, Anton.* Arne Garborg 70 aar.
Ung-Norig 1921, s. 25 ff.

3468. *Aure, Anton.* Skrifter av Arne Garborg.
Ung-Norig 1921, s. 28—32.

3469. *Birketvedt, Gunvald.* Arne Garborg.
Ny jord 1921, s. 1—3.

3470. *Eftestøl, O. A.* Arne Garborg.
Ung-Norig 1921, s. 2 f.

3471. *Fangen, Ronald.* Arne Garborg.
Ukens revy 1921, s. 113—16.

3472. *Arne Garborg* 70 aar. 25. januar 1921. Utg. av Styre for Norsk Bokmannslag. Bergen 1921. 4. 63 s.

3473. *Arne Garborg.* Fyreskipnad til Garborg-kvelden i Stord maallag 23. jan. 1921. Prentet tilstelt av Olaf Hanssen. Stord 1921. 4. 4 s.

3474. *Handagard, Idar.* Jæren og Arne Garborg.
Ung-Norig 1921, s. 16—22.

3475. *Liestøl, Knut.* Arne Garborg og den norske folkediktingi.
Syn og segn 1921, s. 3—14.

3476. *Løken, Signe.* Av Arne Garborgs kristelig-sociale forkyndelse.
For hjem og samfund 1921, s. 2—6.

3477. *Mauland, Torkell.* Eit brev til Garborg.
Ung-Norig 1921, s. 23 ff.

3478. Kjende *menn* um Garborg.
For bygd og by 1921, s. 23—26.

3479. *Midttun, Olav.* Arne Garborg. 1851—1921.
Ord och bild 1921, s. 417—431.

3480. *Midttun, Olav.* Noko um Garborg og Ibsen.
Syn og segn 1921, s. 57—76.

3481. *Mortensson Egnund, Ivar.* Arne Garborg.
Ung-Norig 1921, s. 6—14.

3482. *Møller, Jørg. E.* Arne Garborg.
Det frie Blad I, s. 63 f.

3483. *Vinsnes, Joh. Fr.* Arne Garborg.
Urd 1921, s. 37 ff.

3484. *Wiehr, Josef.* Arne Garborg.
Scandin. Studies and Notes V (Menasha, Wis.), p. 275—96.

3485. *Ring, Barbra.* Hulda G a r b o r g.
Urd 1922, s. 85—88.

3486. *Klingenberg, K. S.* Professor Hans G e e l m u y d e n.
Den norske turistforenings aarbok 1920, s. 87 f.

3487. *Lous, Kristian.* Professor Hans Geelmuyden.
Det norske geogr. selsk.s aarbok 31—32, s. V f.
— Naturen 1920, s. 257—60.

3488. Bygdekunstneren *Jakob S. Giskegård.*
Tidskr. for Sunnmør hist. lag 12—13, s. 33—39.

Digitized by Google

3489. *Bader, Finn.* G l e d i t s c h-bibliografi. 1886—1920.
Norsk kirkebl. 1920, s. 709—16.

3490. Stiftsprovst dr. *Jens Gleditsch* 60 aar den 6/12.
Norsk kirkebl. 1920, s. 683—85; 685—87: Gustaf Aulén. Två Gleditschminnen och en hälsning; 687: F. C. Krarup. Hilsen fra Danmark; 688—90: Kristen Skjeseth. Manuducentenes gjæld; 691—709: Sigmund Mowinckel. J. Gleditsch.

3491. *Heggtveit, H. G.* Billedhugger Olaf G l o s i m o d t.
Norsk folkekultur VII (1921), s. 19—22, 69.

3492. *Espeland, Arne.* Odd G o t t s k a l k s s o n »hin norske« († 1550).
Syn og segn 1921, s. 312—20.

Gram, se nr. 3349.

3493. *Wildhagen, Fredrik Chr.* Gerhard G r a n.
Ord och bild 1920, s. 257—66.

3494. *Ross, Immanuel.* Provsten Immanuel Chr. G r a v e og hans litterære arbeider.
Edda XVIII, s. 310—17.

3495. *Nilssen, Einar Johs.* Jacob G r e g u s s o n.
Norsk kirkebl. 1921, s. 541 ff.

3496. *Nilssen, Einar Johs.* Provst Jakob Gregusson. 1845—1921.
Norvegia sacra II, s. 264—71.

3497. *Bull, Edv.* Kyrre G r e p p.
Samtiden 1922, s. 193—200.

3498. *Seland, Hans.* Edvard G r i e g.
Norsk aarbok 1922, s. 118 f.

Grieg, Edvard, se nr. 3652.

3499. *Seland, Hans.* Boktrykker Georg G r i e g.
Norsk aarbok 1922, s. 115 f.

3500. *Langaard, Chr.*, og *Hans Dedekam.* Direktør H. G r o s c h.
Beretn. om Kra. Kunstindustrimuseums virksomhet 1919—20, s. 10—13.

3501. *Langer, N. F.* En merkelig ustedøl. [Gjermund Knutssøn G u l d s t e i n.]
Dølaminne 1922, s. 80—84.

3502. *Aure, Anton.* Erik G u n l e i k s o n.
Ung-Norig 1922, s. 209—13.

Digitized by Google

3503. *Flaten, Hans.* Daa Torleiv Gutormsen var paa »seminari«.
Dølaminne 1922, s. 77 f.

3504. *Wille, N.* Ingebrigt Hagen.
Det kgl. norske vidensk. selsk. skr. 1917, s. 1—13.

3505. *Bibliografi* over [Francis] Hagerups bidrag til dagspressen.
Tidsskr. for retsvidensk. 1922, s. 169—78.

3506. *Dahl, Frantz.* Francis Hagerup og »Tidsskr. for retsvidensk.«
Tidsskr. for retsvidensk. 1922, s. 98—133.

3507. *Dahl, Frantz.* Oversigt over Francis Hagerups forfattervirksomhed.
Tidsskr. f. retsvidensk. 1922, s. 134—68.

3508. *Duus, Frits.* Francis Hagerup.
Under dusken II nr. 1.

3509. *Gram, G.* Francis Hagerup.
Ukens revy 1921, s. 167—73.

3510. *Hagerup, Francis.*
Tidsskr. for retsvæsen 1921, s. 1 f.

3511. *Johanssen, Karl.* Francis Hagerup.
Akademisk revy 1921, s. 18 f.

3512. *Keilhau, Wilh.* Politikere. VIII. Francis Hagerup.
Samtiden 1921, s. 151—61.

3513. *Lange, Chr. L.* Francis Hagerup som internasjonalist.
Tidsskr. f. retsvidensk. 1922, s. 59—97.

3514. *Morgenstierne, Bredo.* Francis Hagerup.
Forhandl. i Vidensk. selsk. i Kra. 1921, s. 81—88.

3515. *Morgenstierne, Bredo.* Francis Hagerup.
Nordens aarbok 1922, s. 176—80.

3516. *Munch-Petersen, H.* Francis Hagerup.
Ugeskr. for Retsvæsen 1921, s. 49 f.

3517. *Munch-Petersen, H.* Hagerup som processualist.
Tidsskr. f. retsvidensk. 1922, s. 54—58.

3518. *—n—* Francis Hagerup og kvindesaken.
Nylænde 1921, s. 89 ff.

3519. *Paulsen, P. J.* Francis Hagerup.
Nord. Tidsskr. for Strafferet 1921, s. 161—66.

Digitized by Google

3520. *Stang, Fredrik.* Francis Hagerup.
Tidsskr. for retsvidensk. 1922, s. 5—43.
3521. *Thyrén, Johan W.* Francis Hagerup såsom kriminalist.
Tidsskr. f. retsvidensk. 1922, s. 44—53.
3522. *Breidsvoll, Einar.* Anders Hamre.
Ung-Norig 1922, s. 129—32.
3523. *Hoel, Sigurd.* Knut Hamsun. 1920. 32 s.
Det norske studentersamfunds folkeskrifter. 4.
3524. *Vetlesen, Thom.* Knut Hamsun.
Nordmandsforb. 1920, s. 473—75.
3525. *Christiansen, Reidar Th.* Ole Stuevold Hansen. Nogen minneord.
Bygd og bonde III, s. 93 f.
3526. *Løken, Olaug.* Aasta Hansteen.
Urd 1922, s. 34 f., 50 f, 63 f.
3527. Harboeske Slægtsbiografier I. Ved *Edvard Harboe.* Bergen 1922. 4. 114 s.
Anm. i Personalhist. Tidsskr. 8. R., I, s. 195 f. av P. H.
3528. *Krag, Vilhelm.* Hauffs samlinger.
Kunst og kultur IX, s. 182—87.
3529. *B[erge], R.* Th. S. Haukenæs.
Norsk folkekultur VIII (1922), s. 80 ff.
3530. *Grøttum, J.* Oberstløitnant Thomas Thomassen Heftye.
Norsk militært tidsskr. 1921, s. 496—99.
3531. *Haarberg, Andreas.* Thomas Thomassen Heftye.
Nordens aarbok 1922, s. 197—201.
3532. *Tennfjord, Peter.* Telegrafdirektør Thomas Thomassen Heftye.
Nordisk administrativt Tidsskr. 1921, s. 186—90.
3533. *Anderssen, Jul. A.* H. G. Heggtveit.
Kristelig pægag. tidsskr. 1921, s. 27—31.
3534. *Heiberg, Christen.* Dagboksoptegnelser fra en utenlandsreise. Meddelt av H. Hopstock.
Tidsskr. f. den norske lægeforening 1920, s. 89—97, 130—36.
3535. *Mikkel Hemmestveit.* Nokre minneord.
Foreningen til ski-idrættens fremme. Aarbok 1922, s. 69—78.

Digitized by Google

3536. *Henriksen, Marie.* Tjenestefolk i gamle dage.
Hjemmenes vel 1922, s. 37, 51 f., 65 f., 92, 94.

3537. *Kornerup, B.* Studier over Peder Hersleb som Prædikant.
[Dansk] Teolog. Tidsskr. 4. R., III, s. 81—107, 257—320.

3538. *Brandrud, Andreas.* Hersleb og Stenersen i deres forhold til Grundtvig.
Teol. tidsskr. 3. r., III, s. 82—123.

3539. *Thomle, E. A.* Om Ole Hersæter.
Personalhist. Tidsskr., 7. R., V, s. 122.

3540. *Esmarch, L.* Familien Hoel, Hovindsholm. Trykt som ms. 1920. 4. 28 s.
Særtr. av Jacob Hoel. Optegnelser om Hovindsholm. Jfr. nr. 2746.

3541. *Holberg Aarbog.* Red.: Francis Bull, Carl S. Petersen. Kbh. & Kra. 1920. 239 s. — 1921. 300 s. — 1922. 221 s.

3542. *Abrahamsen, Erik.* Holberg og Musikken.
Musik. Kbh. VI, s. 113—25.

3543. *Andersen, Vilh.* Holberg billedbog. Billeder af Vilhelm Marstrand. Kbh. 1922. 4. 173 s.
Anm. i Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1922, s. 447 ff. av Hans Olrik.

3544. *Bang, Ole.* Fader Holberg feires i Tyskland.
Urd 1922, s. 453.

3545. *Borup, Johan.* Ludvig Holberg.
Højskolebl. 1922, s. 1133—38.

3546. *Bredal, J.* Holbergs Syn paa Kvinden.
Tidens Kvinder IV, Nr. 43 f.

3547. *Brix, Hans.* Holberg.
Tilskueren 1920 II, s. 113—30.

3548. *Campbell, Oscar James.* Ludvig Holberg, liberal.
Scandin. Studies and Notes V (Menasha, Wis.), p. 97—101.

3549. *Clausen, Julius.* Omkring Holberg.
Det nye Nord IV, s. 154—58.

Digitized by Google

3550. *D[orph], N. V.* Holberg i Kunsten.
Illustr. Tidende 64, s. 7—11.

3551. *Friis, Oluf.* Holberg og den danske skueplads.
Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1922, s. 435—44.

3552. *H[annaas], T[orleiv].* Holberg i samtidig norsk umsetjing.
Norsk aarbok 1920, s. 67—70.

3553. *Ludvig Holberg-litteratur.* Bergens off. bibliotek. Bergen 1922. 42 s.

3554. *Holmboe, Jens.* Holberg-fura paa Vossevangen.
Norsk aarbok 1922, s. 73—76.

3555. *Lange, Sven.* Holberg og Ungdommen.
Illustr. Tidende 64, s. 6.

3556. *Müller, Th. A.* Ludvig Holberg.
Teatret. Aarg. 21, s. 13—34.

3557. *Müller, Th. A.* Noget om Holberg og Bøgerne, særlig om hans Bibliotek.
Aarbog for Bogvenner VI, s. 1—24.

3558. *Neiiendam, Robert.* Ludvig Holberg og Skuespillerne.
Illustr. Tidende. 64, s. 21 f.

3559. *Nordahl-Olsen, Joh.* Ludvig Holberg og den berømmelige handelsstad Bergen. Bergen 1920. 174 s.

3560. *Nærup, Carl.* Holberg.
Urd 1922, s. 517 f.

3561. *Odvin, Magnhild.* Holberg og kvinderne.
Urd 1922, s. 527 f.

3562. *Finne-Grønn, S. H.* Familien Holfeldt. Et lidet Bidrag til dens Genealogi.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., IV, s. 211 f.

3563. Christopher *Holfeldt-Houen.*
Nord. Ugebl. for katholske Kristne 68, s. 457—60.

3564. *Rytter, Henr.* Anders Hovden — 60 aar.
Ung-Norig 1920, s. 73—79.

3565. *Hoslemo, Knut.* Svein Hovden.
Ung-Norig 1922, s. 105—09.

3566. *Hunsager, N. N.* Optegnelser om Hunsagerslægten og de tilstødende Slægter. [1918.] 77 s.

Digitized by Google

3567. *Hanssen, Olaf.* Jens H y s t a d.
Ung-Norig 1920, s. 217—19.
3568. *Kolsrud, Sigurd.* Professor M. H æ g s t a d 70 aar.
Ung-Norig 1920, s. 145—51.
3569. *Midttun, Olav.* Marius Hægstad. 1850 — 15. juli — 1920.
Syn og segn 1920, s. 273—82.
3570. *Wolff, Otto.* H ø g e r n e, Statsminister Høegh-Guldbergs Forældre.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., IV, s. 51—69.
3571. *Thomle, E. A.* Lidt mere om Høgerne og Statsminister Ove Høegh Guldbergs Broder Hr. Niels Høegh.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., VI, s. 142—50.
3572. *Steffensen, J. M.* Bygdediktaren Hans H ø y n e s.
Ung-Norig 1920, s. 193—95.
3573. *Høynes, Hans.* Sjølvbiografi.
Ung-Norig 1920, s. 195—201.
3574. *Just, Carl.* Kuriosa om Henrik I b s e n. Av H. I.'s stilebok fra 1848. H. I. som journalist og som taler.
Journalisten 1921, s. 21 f.
3575. *Sandvik, O. M.* Ibsen og langleiken.
Den høiere skole 1920, s. 22 f.
3576. *Seland, Hans.* Kristofer J a n s o n.
Norsk aarbok 1922, s. 116 f.
3577. *Braaten, Oskar.* Bertrand J e n s e n. Nynorske bokreidarar. II.
Ung-Norig 1921, s. 57—60.
3578. *Gleditsch, Jens.* Gustav J e n s e n og hans tid.
Kirke og kultur 1922, s. 495 ff.
3579. *Løken, Olaug.* Fredrikke J e n s s e n, f. Støren.
Nylænde 1921, s. 81—87.
3580. *Rogne, M.* Store-Knut [J e n s s o n].
Tidskr. f. Sunnmør hist. lag X—XI, s. 35—41.
3581. *Jolcik, Albert Abramson.* Ordbokpresten Kristen J e n s s o n i Askvell.
Sunnfjord II, s. 87—94.
3582. *Grøn, K.* Kristian J e r v e l l.
Norsk magazin for lægevidensk. 1921, s. 539 f.

Digitized by Google

3583. *Nicolaysen, Johan.* Kristian Jervell.
Tidsskr. for den norske lægeforening 1921, s. 595 ff.
3584. *Blom-Svendsen, H.* Oláfia Johannesdotter i Studentersamfundet. Av »Pastorens« [ↄ: Hans Bruns] breve.
For hjem og samfund 1922, s. 254—59.
3585. *Lavik, Johannes.* Edv. G. Johannessen.
Norsk aarbok 1922, s. 152—56.
3586. *Brandrud, Andreas.* Gisle Johnson.
Teolog. tidsskr. 3. r., III, s. 124 ff.
3587. *Hjelle, L.* A. A. Joleik.
Ung-Norig 1922, s. 185—88.
Jordan, se nr. 3349.
3588. *Seland, Hans.* Nils Juel, bonde og stortingsmann.
Norsk aarbok 1922, s. 117 f.
3589. *Jynge, Gerhard.* Tolv aar som redaktør.
Journalisten 1920, s. 102—104.
3590. *Ipsen, I. I.* Anarkisten Hans Jæger. 1920. 40 s.
3591. *Diesen, G. F.* En lensmand i Sør-Audnedal for 200 aar siden efter breve i amtmand Resens kopiboker i Statsarkivet. [Hans Jørgensen.]
Bidrag til Agders historie V, s. 20—23.
3592. *Hoverstad, Torstein.* Rektor J. Jørgensen.
Norsk skoletidende 1922, s. 561 f. Jfr. s. 481 ff. og 518 f. S. 625 f. av Knut Vadder.
3593. *Kolsrud, Oluf.* Rektor J. Jørgensen som skulehistoriegranskar.
Skolebl. 1922, s. 495 f., 762 ff. og Norsk skoletidende 1922, s, 753 ff.
3594. [*Ogmund Olavsson*] *Kaabeins* testamente av 1381. Ved O. Nicolaissen.
Haaløygminne II, s. 1—10.
3595. *Hasselberg, C. J. E.* En jämtländsk mystiker och hans läroåskädning. [Anders Kempe.]
Från ådalar och fjäll. Härnösands stifts julbok 1921, s. 21—36.
3596. *Finne-Grønn, S. H.* Familien van Kervel samt genealogiske oplysninger om de ældste led af slegten Isaachsen.
Norsk tidsskr. for genealogi III, s. 1—15.

Digitized by Google

3597. *Gran, Gerh.* Alexander K i e l l a n d og hans fødeby.
Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1920, s. 281—96.

3598. *Gran, Gerhard.* Alexander L. Kielland og hans samtid. Stv. 1922. 332 s.

3599. *Alexander Kiellands* brev till August Strindberg. Av John Landquist.
Samtiden 1922, s. 419—34.

3600. En gammel Prests efterladte Papirer. Breve fra og til *Gabriel Kirsebom Kielland.* Utg. for Familien af hans Søn Hjalmar Chr. Kielland. 1922. 171 s.

3601. *Ording, Arne.* Hans E. K i n c k.
Mot dag 1922, julenr., s. 31 ff.

3602. *Bu, Aam. K.* Lars K i n s a r v i k.
Norsk folkekultur VII (1921), s. 69—72.

3603. *Handagard, Idar.* Til Lars Kinsarvik.
Norsk aarbok 1920, s. 64—66.

3604. *Holmøy, Johan.* H. K. K j e n n e r u d.
Den høiere skole 1921, s. 227—29.

3605. *Hiorth-Schøyen, Rolf.* Nils K j æ r.
Litteraturen 3, s. 229—34.

3606. *Alm, Ole.* Til K l a v e n e s s' og Bruuns karakteristikk. Et par brev. Offentliggjort med et tillegg om forfatteren ved Eivind Berggrav.
Kirke og kultur 1921, s. 113—22.

3607. *Klingenberg, H. O.* Minder.
Den norske turistforenings aarbok 1922, s. 134—37.

3608. *Mellbye, Johan E.* J. F. K l i n g e n b e r g.
Ny jord 1922, s. 171—74.

3609. *Bøyesen, E. F.* D. F. K n u d s e n som lærer.
Den høiere skole 1922, s. 337—40.

3610. [*Seip, D. A.*] D. F. Knudsen.
Østaglett 1922, s. 81.

3611. *Western, Aug.* D. F. Knudsen.
Den høiere skole 1922, s. 334—37.

3612. *O., L. K.* En ustedøl som bilæthoggar. [Gjermund (Juve) K n u t s e n.]
Dølaminne 1922, s. 7 f.

3613. *Kobro, I.* Slægten K o b r o. Trykt som ms. 1921. 4. 76 s.

Digitized by Google

3614. *Koren, Eivind.* Apoteker Aksel K o r e n.
Norges apotekerforenings tidsskr. 1920, s. 1—5.

3615. *Thuesen, Arthur.* Eivind K o r e n s forfatterskap.
Tidsskr. for kemi 1920, s. 155—60.

3616. *Til* minde om Eivind Koren.
Tidsskr. for kemi 1920, s. 138—60.

3617. *Schaanning, H. Tho. L.* Johan K o r e n 1879—1919.
Norsk jæger- og fiskerforenings tidsskr. 1920, s. 1—25.

3618. *Ofigsbo, H.* H. P. S. K r a g.
Østaglett 1922, s. 87 f., 91 f.

3619. *Gaarder, Torbjørn.* Professor August K r o g h.
Naturen 1920, s. 328—30.

3620. *Fangen, Ronald.* Anders K r o g v i g.
Litteraturen II, s. 763—66.

3621. *Fett, Harry.* Slegten. Bidrag til en Christian K r o h g-biografi.
Kunst og kultur VIII, s. 67—99.

3622. Kjærlighet og Krig i 1848. Breve fra Christian *Krohgs* Fader til hans Moder. 1.—2. opl. 1921. 176 s.

3623. *Fett, Harry,* Kristianienseren Christian Krohg.
Samtiden 1920, s. 546—55.

3624. *Johanssen, Karl.* Christian Krohg.
Journalisten 1922, s. 91 f.

3625. *Krohg, Christian.* Kampen for Tilværelsen. Bd. II. Norske Personligheter. — Reiseerindringer og Folkelivsbilleder. Forrige Jobbetid. — Kristiania. 1921. 356 s. — III. Fremmede Personligheter og Reisebreve mangesteds fra. 1921. 341 s.

3626. *Pedersen, Jens.* Christian Krohg.
Gads danske Magazin XIV, s. 419—23.

3627. *Smith, Mona.* Christian Krohg.
Verden og Vi, XI, s. 465 f.

3628. *Kvamsætti.* Ættartal.
Sogndal I, s. 38—41.

3629. *Olafsen O.* Kristian K ø l l e og hans Døtre.
Hardanger historielag. Hardanger. Tidsskr. 1920, s. 43—49.

Digitized by Google

3630. *Holst, Peter F.* S. Laache. Tale.
Tidsskr. for den norske lægeforen. 1921, s. 1050—53. Jfr. s. 1053—56 av S. Laache.
3631. *Lammers, Mally.* 70-aarsd. 22/6 1920.
Ukens revy 1920, s. 577 f.
3632. *Borgstrøm, Hjalmar.* Thorvald Lammers.
Samtiden 1922, s. 169—73.
3633. *Eggen, Erik.* Thorvald Lammers.
Syn og segn 1922, s. 49—51.
3634. *Landstad, Magnus Brostrup.* Sogneprest Hans Landstad. (Med Oplysninger af H. G. Heggtveit.)
Norvegia sacra I, s. 111—16.
3635. *Aure, Anton.* Bygdemaalsdiktaren Landstad.
Norsk folkekultur 1920, s. 63—64.
3636. *Berge, Rikard.* M. B. Landstad. Risør 1920. 139 s.
Norske folkeminnesamlarar. II, 2.
3637. Salmedigteren *Magnus Brostrup Landstads* Selvbiografi. (Med Oplysninger af H. G. Heggtveit.)
Norvegia sacra I, s. 117—26.
3638. *Moe, O. T.* Provst M. B. Landstad, salmedigteren. 1920. 40 s.
3639. *Nilsen, Halkild.* Magnus Brostrup Landstad. Hans liv og diktning. 1921. 122 s.
Smaaskrifter fra det litteraturhistoriske seminar utg. av Francis Bull. XVII.
3640. *Amundsen, O. Delphin.* Stamtavle over en norsk slegt Lange. Slegtsbok for Jevnakerpresten Johan Jørgen Langes efterkommere. 1921. 155 s.
Anm. i Personalhist. Tidsskr. 8. R., I, s. 102 f. av H. H.—N.
3641. *Rogne, M.* Thomas Langva 1587.
Tidskr. for Sunnmør historiske lag 1918—19, s. 29—32.
3642. *Koren, Eivind.* Apoteker Halfdan Larsen 1867—1920.
Norsk apotekerforenings tidsskr. 1920, s. 91—93.
3643. *Solem, E. H.* Apoteker Halfdan Larsen.
Norsk farmaceutisk tidsskr. 1920, s. 126 f.
3644. *Bull, Henrik.* Brynjulf Larsson † 1920.
Norges haandverk 1920, s. 174 f.

Digitized by Google

3645. *Aarnes, Hans.* Johannes L a v i k.
Ung-Norig 1922, s. 81 ff.

3646. *Hambro, C. J.* Henry L a w s o n. Australiens store, halvnorske digter. (1867—.)
Nordmandsforb. 14, s. 39—44. Ukens revy 1921, s. 141—45.

3647. *(Harbo, Jens Peter).* Slægten L e e g a a r d fra Maabjerg Sogn ved Holstebro (Leegaard, Leegardt, Legardt, de Leegardté, Legarth). Tr. som Ms. Kolding 1919. 4. 96 s.

3648. *Sundvor, Johannes.* L e g l a n d s- og Litleviks-ætti. Bergen [februar 1919]. Fol. Pat.

3649. *Thomle, E. A.* L e m f o r tske Familiegaader. II.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., V, s. 222—29.

Lie, Jonas, se nr. 3416.

3650. *Engel, Friedrich.* Sophus L i e.
Norsk matem. tidssk. 1922, s. 97—114. Jfr. s. 80—84.

3651. *Lilloe, J. A. L.* L i l l o e slægten i Aker og Kristiania. 1920. 21 s.

3652. *Sandvik, O. M.* L. M. L i n d e m a n og Edvard Grieg i deres forhold til norsk folkemusik. Forelæsning for doktorgraden mai 1922.
Kirke og kultur 1922, s. 371—86.

3653. *Seland, Hans.* Mons L i t l e r é.
For bygd og by 1922, s. 137 f.

3654. *Vassbotn, Andreas.* Mons Litleré. Nynorske bokreidarar. I.
Ung-Norig 1920, s. 241—45.

3655. *Folkestad, S.* Peder L o b b e n.
Nordmandsforb. 14, s. 384—88.

3656. *Henrikssen, Finn B.* Olav L o f t h u s.
Journalisten 1922, s. 69 ff.

3657. *Bergwitz, Joh. K.* Hvordan kan L o s n e-ætten — 1490 — ta arv efter Sudrheim-ætten?
Historisk tidsskr. 5. r. V, s. 297—302.

3658. *Espeland, Anton.* Losna-ætten. Hovedtrekk av en gammel vestnorsk ætts historie fra 1300—1750. 1921. 48 s.

Digitized by Google

Ogs. i Tidskr. utg. av Historielaget for Sogn V, s. 1—47.

Anm. i N. folkekultur VIII (1922), s. 87 f. av R. B[erge].

3659. *Rudi, Torstein.* Losnaætti i Valdres.
Tidsskr. for Valdres historielag 5, s. 319—22.

3660. *Skattum, O. J.* Carl L u m h o l t z.
Nordmandsforb. 1922, s. 308 f.

3661. *Solberg, O.* Carl Lumholtz.
Naturen 1922, s. 194—202.

3662. *Lumholtz, Carl.* Under tropernes himmel. To aar blandt hode-jægerne paa Borneo. 1922. XXII + 191 s.

3663. *Lavik, Nils.* A. O. L u n d e.
Ung-Norig 1922, s. 33 ff.

3664. Biskop *Johan Lundes* vita.
Norvegia sacra II, s. 317—20.

3665. *Liestol, Knut.* Ein Egdsk folkeminnesamlar. [Peter L u n d e].
Syn og segn 1921, s. 337—46.

3666. *Auklend, Jon.* Rasmus L ø l a n d.
Syn og segn 1921, s. 193—209.

3667. *Løland, Serine.* Hvordan jeg blev missionær. Stv. [1919.] 13 s.

3668. *Myhre, Sigurd.* Mikkjel L ø n n i n g.
Ung-Norig 1922, s. 193 f.

3669. *Gleditsch, J.* Jørgen L ø v l a n d.
Kirke og kultur 1922, s. 394 ff.

3670. *Hannaas, Torleiv.* Jørgen Løvland.
Norsk aarbok 1922, s. 157 ff.

3671. *Keilhau, W.* Jørgen Løvland.
Samtiden 1922, s. 469—77.

3672. *L[escoffier], J[ean].* Jørgen Løvland.
Atlantis IV, s. 49 f.

3673. *L[oken], Hk.* Jørgen Løvland.
Folkefred 1922, s. 7.

3674. *Schmidt, P. W.* Løvland og pressen.
Journalisten 1922, s. 97 f.

3675. *Nordström, Jan.* Några anteckningar om släkten M a a n e s k i o l d i Bohuslän.
Personalhist. tidsskr. 7. R., IV, s. 176—82.

Digitized by Google

3676. *Olsen, Emil.* Anders M a d s e n s og Hustrus Legat. Mindeskrift udg. af Legatets Bestyrelse i Anledning af 250 Aars Dagen for Anders Madsens Død den 19. Nov. 1670. 1921. 4. 76 s.

3677. Kort *beretning* om slegten M a r t e n s's 200 aars jubilæum i Bergen 20de mai 1920. 1920. 17 s.

3678. *Oversigt* ved 200-aars jubilæet for slegten Martens. [Bergen] 1920. Fol. 2 bl.

3679. *Espeland, Anton.* Sogemannen G. M i l t z o w.
Vossebygderne 12, s. 33—38.

3680. *Dickmar, Helene.* Generalkonsul og fru M i m a u t. »Norvège-France«s første pionerer i Norge.
Atlantis IV, s. 1—11.

3681. *Domaas, Knut.* M. M. M j e l d e.
Journalisten 1922, s. 21 f.

3682. *Fra* Underofficer til Minister. Fanejunker O. M. M j e l d e, norsk Minister.
Underofficersbl. [dansk], XX, nr. 17

3683. *Aure, Anton.* Hans M o.
Ung-Norig 1920, s. 169—73.

3684. *Eftestøl, A. G.* Sven M o l a n d.
Grannen 1922, s. 14—16.

3685. *Mollestad, Knut.* Provst August M o l l e s t a d. 1847—1921.
Norvegia sacra II, s. 271—76.

3686. *Floden, Halvor.* Sven M o r e n. 50 aar.
Ung-Norig 1921, s. 201—10.

3687. *H*[*auch*]-*F*[*ausbøll, Th.*] Professor Bredo M o r g e n s t i e r n e.
Dansk Adels Blad XI, s. 42.

3688. *Bjørndal, Arne.* Ola M o s a f i n. Bergen 1922. 131 s.

3689. *Müller, Fredrik,* sogneprest. In memoraim. (*Wisløff, Joh. M.* Sogneprest Fredrik Müller. — *Hallesby, O.* Fredrik Müllers naadegave.) 1921. 56 s.

3690. *Vidalenc, Georges.* Edvard M u n c h.
Kunst og kultur VIII, s. 130—144.

3691. *Overland, Arnulf.* Norske kunstnere. Edvard Munch. 1920. 63 s.

Digitized by Google

3692. *Brodahl, Joh. E.* En oplandsk prestekunstner paa 1600-tallet. [Didrik M u u s.]
Bygd og bonde II, s. 129—164.

3693. *Armfelt, G.* »Klosterlasses« literære virksomhet. [Laurentius N i c o l a i.]
St. Olav 1921, s. 9 f., 17 f., 25 f.

3694. *Skagestad, Tomas.* Laurits N i l s e n. En sørlandsk lægmandshøvding.
Luthersk kirket. 1920, s. 18—22.

3695. *Vogt, Volrath.* J. E. N i l s s e n.
Lægemissionæren 1922, s. 75 ff. Jfr. s. 49 ff. og 72—75.

3696. *Anker, Nini Roll.* Fernanda N i s s e n.
Samtiden 1920, s. 221—222.

3697. *Ring, Barbra.* Mennesket Fernanda Nissen. 1921. 109 s.

3698. *Borgstrøm, Hjalmar.* Karl N i s s e n.
Musik IV, s. 86.

3699. *Sylou-Kreutz, Edvard.* Karl Nissen.
Ukens revy 1920, s. 465—467.

3700. *Nordraach, Richard.* Hans efterlatte breve. Utg. av Wladimir Moe. 1921. 126 s.

3701. *Aure, Anton.* Olaf N o r l i. Nynorske bokreidarar. III.
Ung-Norig 1921, s. 161—64.

3702. *Foss, H. A.* Jon N o r s t o g.
Nordmandsforb. 1922, s. 317 ff., 471 ff.

3703. *M., A. M.* J. G. N o r t h.
Nordmandsforb. 1922, s. 187 f.

3704. *Nygaard, Fr.* 1857—1870—1920. Trykt som ms. Bergen 1920. 32 s.

3705. *Bergendahl, E.* Sigbjørn O b s t f e l d e r. Hvorledes en idealist betragter kvinden. (Fragment.)
Urd 1921, s. 517 f.

3706. *Claussen, Christian.* En digter for vor tid. [Obstfelder.]
Ukens revy 1921, s. 1180—87.

3707. *Riisager, Knudåge.* Sigbjørn Obstfelder og Musiken.
Tilskueren 1922 II, s. 117—32.

3708. *Wyller, Trygve.* Da Obstfelder besøkte Nilsebu.
Stavanger turistforening. Aarbok 1921, s. 15 f.

Digitized by Google

3709. *Tillæg* til Stamtavler over Slægterne Olivarius og de Fine. Kbh. [1919] 4. 8 s.

3710. *Olrik, Hans.* En grønlandsk Embedsmand og hans Kampe. [Bendt Olrik.]
Personalhist. Tidsskr. 8. R. I, s. 21—41.

3711. *Kattevold, Boie.* Aslak [Olsen] paa Hauge.
Tidsskr. for Valdres historielag, 5, s. 308—316.

3712. *Paasche, Fredrik.* Magnus Olsen.
Akademisk revy V, s. 17 f.

3713. *Berge, Johanna Bugge.* Ole Tobias Olsen, 90 aar.
Norsk folkekultur 1920, s. 113 f.

3714. *Schjelderup, Kristian.* Johannes Ording.
Akademisk revy IV, s. 82 f.

3715. *Smith, Hans.* Presten Jens Otterbech. 1868—1921.
Norvegia sacra II, s. 310—16.

3716. *Parelius, H. Chr.* Erindringer fra min praksis. Sykebesøk til Como — 1875.
Tidsskr. f. den norske lægeforening 1920, s. 222—224.

3717. *Perleff, Morten,* og *Elling Hansen.* Slektsregister. Thjem. 1921. 96 s.

3718. *Tveteraas, R.* Kleng Person.
Rogalands historielag. Aarshefte 1921. No. 7. s. 78—83.

3719. *Kinck, Hans E.* Eilif Peterssen.
Samtiden 1922, s. 533—40.

3720. *Vinje, Karen Marie.* Pihl-ætta. Ved Kr. Almaas.
Tidsskr. for Sunnmør hist. lag 12—13, s. 74—77.

Prahl, se nr. 3362.

3721. *Hannaas, Torleiv.* Jan Prahl.
Norsk aarbok 1922, s. 120—27.

3722. *Prahl, Jan.* Or eit brev fraa 1915.
Norsk aarbok 1922, s. 111—114.

3723. *Nissen, Hartvig.* I. W. Prebensen og Wenche Grove. Litt om dem og deres slegt. Trykt som ms. 1920. 115 s.

3724. *Morck, Fr.* Alvilde Prydz.
Nylænde 1922, s. 273 ff.

Digitized by Google

3725. *Bjørgum, John.* Ingebrigt Q v a m.
Samtiden 1922, s. 313 ff.

3726. *A[arrestad], S[ven].* Vis-Knut. [Knut R a s m u s s o n, Nordgarden.]
Menneskevennen 1922, s. 181 f.

Rawert, Jørgen Henrik, se nr. 2513.

3727. *N., L. F.* Provast R e i n e r t.
Grannen 1922, s. 8.

3728. *Damsgaard, Eivind.* Gudbrand R e p p.
Den norske turistforenings aarbok 1920, s. 94—95.

3729. *Grenness, Otto.* Hans R e u s c h.
Norsk skoletidende 1922, s. 529 ff. Jfr. s. 531 f. av Håkonson-Hansen, s. 681 f. av Torstein Bringa.

3730. *Kolderup, Carl Fred.* Hans Reusch.
Naturen 1921, s. 4—8; 1922, s. 289 f. Jfr. s. 259 f.

3731. *Wessel, A. B.* Ambrosius R h o d i u s. En til Finmarken forvist læge i det 17. aarh. Kirkenes 1920. 36 s.

3732. *Olafsen, O.* Interiør fra en vestlandsk prestegaard i 1680-aarene. Skiftet efter sogneprest i Eidfjord Anders Andersen R i b e r.
Norvegia sacra II, s. 108—12.

3733. *Olafsen, O.* Skifte efter Hr. Anders Andersen Riber i Eidfjord 1688.
Hardanger. Tidsskr. 1922, s. 9—13.

3734. *Riise, Karl K.* Slægts-Tavle over A. H. R i i s e s og Hustrus Descendenter. Kbh. 1920. 4.

3735. *Bull, J. P.* Norske scenekunstnere. Halfdan R o d e. 1920. 46 s.

3736. *Seland, Hans.* Hans R o s s.
For bygd og by 1921, s. 292 ff.

3737. *Breidvik, Mons.* Olav R u s t i.
Syn og segn 1920, s. 118—123.

3738. *Kinsarvik, Lars.* Olav Rusti.
Norsk aarbok 1921, s. 63—69.

3739. *Hanssen, Olav.* Henrik R y t t e r.
Ung-Norig 1922, s. 153—61.

Digitized by Google

3740. *n.* Generalmajor Hans Jacob Theodor Wilhelm Ræder.
Norsk militært tidsskr. 1920, s. 501—503.
3741. *Hellesnes, Ivar.* Major Nicolay Caspary Ræder.
Norsk militært tidsskr. 1921, s. 500 ff.
3742. *Røhr, P. K.* Røer-Røhr. Trykt som ms. 1920. 4. 64 s. + 14 bl.
3743. *Rømcke, Otto Knoph,* og Maren Mathea Rømcke, født Tandberg, deres efterkommere. 1920. 9 bl.
3744. *Garaasen, Haakon.* Ein rugg. Nokre sogor om han Sterk-Ole Rømoen aust i Trysilskogane.
For bygd og by 1921, s. 82 ff.
3745. *Flakne, O. B.* Johan Peter Sand. 25/12 1843—14/12 1921.
Norsk folkekultur VIII (1922), s. 76—79.
3746. *Steffensen, J. M.* Johs. D. Sandal.
Ung-Norig 1922, s. 143—46.
3747. *Sørestrand, Martinus.* Olav Sande 70 aar.
Ung-Norig 1920, s. 121—127.
3748. *Henrichsen, S.* Anders S. Sandvig.
Norsk tandlægeforenings tidsskr. 33, s. 43 ff.
3749. *Molaug, Peter.* Av høifjellets saga. I. Ole Sangesand (»Pilt-Ola«).
Stavanger turistforenings aarbok 1922, s. 28—34.
3750. *André, Stephan.* Ingolf Schancke.
Teatret XX, s. 241 f.
3751. *Johanssen, Aars.* Amandus Schibsted.
Journalisten 1922, s. 99 f.
3752. *Pedersen, Sverre.* Adolf Schirmer.
Byggekunst IV, s. 33—36.
3753. *Holst, Victor.* Tale ved avsløringen av mindesmærket over Chr. Schive.
Den høiere skole 1920, s. 162—164.
3754. *Sæland, Sem.* Oscar Emil Schiøtz.
Naturen 1921, s. 161—66.
3755. *Garborg, Arne.* Steinar Schjøtt.
Syn og segn 1920, s. 49—63.
3756. *Midttun, Olav.* Steinar Schjøtt.
Ung-Norig 1920, s. 25—33.
3757. Dei *tvo* som sette um Odyssevs-kvædet. [Steinar Schjøtt og Arne Garborg.]
For bygd og by 1920, s. 3—6.

Digitized by Google

3758. *Schneider, August.* Tre breve til P. Chr. Asbjørnsen. Meddelt av Anders Krogvig.
Edda XIII, s. 302—310.

3759. *Rygge, Johan.* Hans Jakob Sparre Schneider.
Norsk entomologisk tidsskr. I, s. 65—69.

3760. *Halvorsen, A.* To finmarkske prestesaker [Claus Schult, Albert Angell] i det 18. aarh.
Kirke og kultur 1921, s. 199—207, 305—25.

3761. *Schøyen, Wilhelm Maribo* († 1918).
Norsk entomologisk tidsskr. I, s. 3—7. H. H. Gran: Norsk havetidende 1918, s. 122 f. T. Münster: Naturen 1918, s. 289 f.

3762. *Løvland, J.* Alexander Seippel.
Syn og segn 1921, s. 97—100.

3763. *Klingenberg, K. S.* Oberst N. J. Sejersted.
Det norske geografiske selskaps aarbok 31—32, s. VII f.

3764. *Klingenberg, K. S.* Oberst N. J. Sejersted.
Norsk militært tidsskr. 1921, s. 503—06.

3765. *Seland, Hans.* Til minne um gamlekarane.
Norsk aarbok 1922, s. 115—119.

3766. *F., S.* Leonard Seppala.
Nordmandsforb. 1922, s. 13—18.

3767. *Berge, Jonas.* Johan Sigmundstad. Ein forfattarprofil. 1921. 126 s.

3768. *Thomle, E. A.* Litt om assessor Anders Simonsen, hans hustru, deres barn og deres slegt.
Norsk tidsskr. for genealogi III, s. 89—116.

3769. *Sinding, Augusta.* Christian Sinding.
Verden og Vi, XI, s. 527 f.

3770. *Sinding, Stephan.* En billedhuggers liv. 1921. 246 s.
Anm. i Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1922, s. 365—68 av Hans Olrik.

3771. *Sivertsen, Nils.* Matias Skard.
Høgskulebl. 1921, s. 161 ff.

Skeislegten, se nr. 2759.

3772. *Baumann, Julius B.* Trønderen Edvard Skille: Den metriske kalender.
Nordmandsforb. 1920, s. 32—38.

Digitized by Google

3773. *S., A.,* og *O. K.* Anton Skinnerud.
Bygd og bonde IV, s. 41—44.

3774. *Haug, Kristian.* Christian Skredsvig.
Jul i Norge 1920.

3775. *Ree, Ørnulf.* Christian Skredsvig.
Litteraturen II, s. 752—57.

3776. *Hall, Birger.* Lars Skrefsrud. En folkebok. 1922. 112 s.

3777. *Killingstad, A.* Lars Skrefsrud. 1922. 16 s.
Fagbiblioteket »Fri lesning«.

3778. *Gjelland, Nils,* og *L. Kindem.* Lars Skutle.
Vossebygderne XII, s. 61—64.

3779. *Austbo, Johan.* Olav Sletto.
Ung-Norig 1922, s. 257—72.

3780. *Schmidt, Olaus.* En Christiania-Slegt Smith. Optegnelser af Kjøbmand i Christiania Lars Smith.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., VI, s. 177—80.

3781. *Haffner, V.* Professor Christen Smith.
Den norske turistforenings aarbok 1921, s. 136—39.

3782. Sommer, Eirik. Soga-Visor. Ny utg. med nokre upplysningar um bokskrivaren ved *Anton Aure.* Risøyr 1921. 44 s.
Gamle norskmaalsskrifter III.

3783. *Aure, Anton.* Kristen Stalleland.
Ung-Norig 1921, s. 33—38.

3784. *Keilhau, Wilhelm.* Professor Fr. Stang.
Akad. revy 1921, s. 68.

3785. *Hansen, Carl G. O.* Laurits Stavnheim.
Nordmandsforb. 13, s. 70—74.

Stenersen, se nr. 3538.

4786. *Eitrem, S.* L. B. Stenersen.
Forhandl. i Vidensk.selsk. i Kra. 1921, s. 65—69.

3787. *Bødtker, A. Trampe.* Johan Storm.
Forhandl. i Vidensk. selsk. i Kra. 1921, s. 50—53.

3788. *Falk, Hjalmar.* Johan Storm.
Maal og minne 1921, s. 111 f.

3789. *Hambro, C. J.* Johan Storm.
Nordens årsbok 1921, s. 216—19.

Digitized by Google

3790. *Western, Aug.* Johan Storm. 24. nov. 1836—26. okt. 1920.
Nord. Tidsskr. for Filologi, R. 4, Bd. 9, s. 147—53.

3791. *Haug, Kristian.* Halfdan S t r ø m.
Jul i Norge 1921. 1 bl.

3792. *Christensen, Hjalmar.* Hans S t r ø m.
Edda XII, s. 192—237. Jfr. nr. 1972.

3793. *Hiortdahl, Th.* De to bergmestre S t r ø m. [Henr. Christian og Peter Henr. S.]
Norsk geologisk tidsskr. VI, s. 75—87. Bergverksnyt 1920, s. 33—34.

3794. *Foss, H. A.* Peer S t r ø m m e.
Nordmandsforb. 14, s. 382 f.; jfr. s. 474 f.

3795. *F., S.* Dr. theol.. H. G. S t u b.
Nordmandsforb. 15, s. 319—22.

3796. *Gjærde, Jørgen.* Niels Olsen S v e e's slegtliste.
Tidskr. for Sunnmør historiske lag 1918—19, s. 125 f.

3797. *Gjærde, Jørgen.* Niels Olsen S v e e. Ein salmediktar for halvtanna hundrad aar sidan.
Norsk folkekultur VII (1921), s. 23 f.

3798. *Rui, Lavrants.* Olaf S v e i n s s o n.
Norsk aarbok 1922, s. 135—43.

3799. *Monrad, O. P.* Lidt om Johan S v e n d s e n før hans Københavnertid.
Musik IV, s. 19—23, 37—42.

Sverdrup, Johan, se nr. 2448.

3800. *Ostermann, Hother.* Den norske grønlandsprest provst Jørgen S v e r d r u p. Et arktisk livs- og tidsbillede fra det 18. aarh. 1922. 227 s.

3801. *Kokk, Daniel.* Sviatogor. En beretning om Otto S v e r d r u p s redningsekspedition i Karahavet. 1920. 1921. 147 s.

3802. *Rolsted, E. V.,* og *Thor Stensaker.* Jacob S æ t h r e.
Nyt Tidsskr. for Abnormvæsenet 1921, s. 37—43.

3803. En svensk *sprogforsker* i Norge 1853 [Carl S ä v e].
Bygd og bonde II, s. 127 f.

Digitized by Google

3804. *Tandberg, G.* Tandberg. En bondeslægt fra Ringerike. Trykt som ms. 1921. 127 s.
Anm. i Personalhist. Tidsskr. 8. R. I, s. 102 av H. H.-N.

3805. *Koren, P. St.* Biskop Jens Tandberg. 1852—1922.
Norvegia sacra II, s. 288—93.

3806. *Lunde, Herman.* Jens Tandberg.
Kirke og kultur 1922, s. 193—203.

3807. Biskop *Tandberg.*
Norsk kirkebl. 1920, s. 98—100.

3808. *Todal, Anders.* Rasmus Jakobson Teilgaard.
Aarsskr. for Nordmør historielag 1922, s. 1—47.

3809. *Teilgaard, Rasmus Jakobson.*
Aarsskr. for Nordmør historielag 1921, s. 33—58.

3810. *Gjelland, Nils K.* Sakførar Nils Sjurson Testdahl.
Vossebygderne IX—X, s. 32—36.

3811. *Schmidt, Olaus.* Sorenskriver Henrik Bertelsen, Thaulows 2den Hustru [Maren Hansdtr. Hammer].
Personalhist. Tidsskr. 8. R., I, s. 93 f.

3812. Høiesteretsjustitiarius *K. Thinn.*
Norsk retstidende 1920, s. 801—04.

3813. *Koht, Halvdan.* »Journalistens« portræt (IV). Olaf Thommessen.
Journalisten 1921, s. 107 ff.

3814. *Michelsen, Chr.* O. Thommessens 70 aars dag.
Journalisten 1921, s. 103 f.

3815. *Holtsmark, Bernt.* Statsraad Johan Horne.
Tidsskr. for det norske landbruk 1921, s. 1—4.

3816. *Anderssen, Otto.* J. S. Thornton. En ven av Norge.
Den høiere skole 1920, s. 286—88.

3817. *Grondahl, I. C.* Mr. J. S. Thornton (engelsk skolemann).
Norsk skoletidende 1920, s. 822 f.

3818. Axel Thues *arbeider.*
Norsk matem. tidsskr. 1922, s. 46—49.

3819. *Stormer, Carl.* Axel Thue.
Norsk matem. tidsskr. 1922, 33—39. S. 40—43 av V. Bjerknes, s. 44 f. av Emil Olsen, s. 45 f. av Fr. Lange Nielsen.

Digitized by Google

3820. *Løken, Olaug.* **Doktor Tidemand og hans ortopædiske institut.**
Urd 1921. Julenr.

3821. *Berge, Rikard.* Tvo skulemeistarar. Gunnar [Tjøstolvsson] fraa Froland, Eiliv Igletjørn.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1920. S. 43—62.

3822. *Thomle, E. A.* Lieutenant Anders Tobiesen.
Personalhist. Tidsskr. 8. R., I, s. 42 ff.

3823. *Isachsen, Gunnar.* Fra Ishavet. Ishavsfarer Sivert Tobiesen. Folk, fangst og færder. 1920. 250 s.
Særtr. av Det norske geografiske selskabs aarbok 1916—19.

3824. *Øvrebø, Fridthjof.* Tormod Torfæus. Norges historiograf.
Rogalands historielag. Aarshefte VI (1920), s. 3—27.

3825. *Sverdrup, Jakob.* Alf Torp. Nekrolog.
Indogerm. Jahrbuch, VI (1918), s. 120—26.

3826. *Heggtveit, H. G.* Indremissionæren Jacob Traasdahl.
Norvegia sacra II, s. 203—11.

3827. *Trapness, Albert Kjørboe.* Farende svend. Fra haandverkslivet i gamle dage. 1922. 203 s.
Fra svunden tid. Norske breve, erindringer og dagbøker. I.

3828. *Berg, Lorens.* Gamle Per Trolsås.
Østaglett 1922, s. 29 f.

3829. *Berge, Rikard.* Knut Trondsson.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1922, s. 33—55.

3830. *Aure, Anton.* Torvald Tu.
Ung-Norig 1921, s. 185—89.

3831. *T., H.* Litterære Kuriositeter. Tullins Gravskrifter.
Tilskueren 1921 I, s. 356—60.

3832. *B[erge], R.* Svein Tveiten.
Norsk folkekultur VII (1921), s. 72 ff.

3833. *B., A. M.* Martin Andreas Udbye 1820—1920.
Musikbl. 1920, s. 189 f.

Digitized by Google

3834. Tvo *brev* fraa O. G. Ueland.
Syn og segn 1921, s. 155—61.
3835. *Krokan, Inge.* Viggo Ullmann — Harald Hjärne.
Høgskulebl. 1922, s. 89 ff.
3836. *Brix, Hans.* Om Fru Sigrid Undset.
Gads danske Magazin 16, s. 164—70.
3837. *Elster, Kristian.* Sigrid Undset.
Nordens aarbok 1920, s. 82—102.
3838. *Linck, Anna.* Sigrid Undset.
Tilskueren 1922 I, s. 394—401.
3839. *Undset, Sigrid.*
Kirke og kultur 1922, s. 241—52.
3840. *Hanssen, Olav.* Kristoffer Uppdal.
Mot dag 1922, s. 348 ff.
3841. *Olafsen, O.* Bygdemaalsdigteren Ole Utne.
Hardanger historielag. Hardanger. Tidsskr. 1920, s. 16—22.
3842. *Haaland, R. A.* Stavangers rigeste mand omkring midten av det 18. aarh. [Peder Valentinsen.
Rogaland historielag. Aarshefte VI, s. 72—77.
3843. *Gil, Anders.* Ivar Venjumshola. Nokre runor or hans liv. Bergen 1920. 119 s.
3844. *H[ertzberg], M.* Emanuel Vigeland og vor kirkelige kunst.
Luthersk kirketidende 1920, s. 458—61.
3845. *Aikio, Matti.* Norske kunstnere. Gustav Vigeland. 1920. 71 s.
3846. *Blom, M.* I Vinjestova.
Kleppevarden 1920, s. 14—16.
3847. *Eggen, Erik.* Eit ord av Vinje.
Norsk pedag. tidsskr. VI, s. 166—69.
3848. *Indrehus, Kr.* A. O. Vinje.
Samtiden 1922, s. 604—16.
3849. *Midttun, Olav.* Eit 65-aarsminne og eit ukjent Vinje-dikt. Teaterstriden 1856.
Syn og segn 1921, s. 226—32.
3850. Eit *Vinje-minne* fraa Totn. Etter T. L. ved S. K.
Bygd og bonde III, s. 48.
3851. *Vislie, Vetle.* Aasmund Vinje. 2. uppl. 1920. 48 s.
Norske folkeskrifter 28.

Digitized by Google

3852. *Nærup, Carl.* Johan Frederik V i n s n e s.
Urd 1920, s. 481—82.

3853. *Olafsen, O.* Justitssagen mod Brita V i v e l i e n.
Hardanger historielag. Hardanger. Tidsskr. 1920, s. 37—42.

3854. *Vogt, Nils.* Av en journalists erindringer.
Jul i Norge 1920, s. 3.

3855. *Tønsberg, H.* Knud O. V o l e.
Den norske turistforenings aarbok 1920, s. 89—91.

3856. *Løken, Olaug.* J. A. V o s s.
Urd 1922, s. 261 f.

3857. *Lie, Finn.* Erik V u l l u m.
Journalisten 1921, s. 137 ff.

3858. *Debes, Inge.* Utbyttedelingens pionér i Norge. [Helge V æ r i n g s a a s e n.]
Soc. meddel. 1920, s. 913—16.

3859. *Steile, Ove B. W.* Slægten W a n g e n s t e n. En personalhistorisk Oversigt fra 1654—1920. 2. Udg. 1920. 126 s.

3860. *Jordan, Arnt B.* Hjalmar W e l h a v e n.
Foreningen til ski-idrættens fremme. Aarbok 1922, s. 65—68.

3861. *Gran, Gerhard.* Johan Sebastian W e l h a v e n. 2. utg. 1922. 32 s.
Norske folkeskrifter 46.

3862. *Sørensen, Henrik* Erik W e r e n s k i o l d.
Norsk bokkunst II, s. 19—32.

3863. *B., A.* Ho Berit og han Henrik W e r g e l a n d.
Urd 1922, s. 445 f.

3864. *Beyer, Harald.* Henrik Wergeland og Henrik Steffens. 1920. 118 s.

3865. *Breve* fra og til Henrik Wergeland. Meddelt av J. W. Oftedal.
Edda XVII, s. 140—60.

3866. *Erichsen, Valborg.* Henrik Wergeland i hans forhold til Henrich Steffens. 1920. 111 s.

3867. *Hambro, C. J.* Wergeland og »Morgenbladet«. Bruddet i 1841.
Edda XII, s. 307—30.

Digitized by Google

3868. *Lundh, Carl.* **Wergeland og Det kgl. Teater i Kjøbenhavn.**
Edda XVIII, s. 321—24.

3869. *Lundh, Carl.* Nogle Wergelandiana.
Edda XVII, s. 126—39.

3870. *Wergelandiana.* Ved Leiv Amundsen.
Edda XVIII, s. 134—64.

3871. *Winsnes, A. H.* Wergeland og Stagnelius.
Edda XIII, s. 161—80.

3872. *Thomle, E. A.* Raadmand Wessels sjette Datter?
Personalhist. Tidsskr. 7. R., V, 105—10.

3873. *Thomle, E. A.* Af raadmand Jon Wessels bibel.
Norsk tidsskr. for genealogi III, s. 16—23.

3874. *Chr[istensen], V[illads].* Johan Herman Wessels Mindesten.
Hist. Meddelelser om København VIII, s. 46—50.

3875. *Ehrencron-Müller, H.* Wessel og stads-chirurgus reiser.
Edda XII, s. 331—32.

3876. *Trædal, Lasse.* Den sidste af Søskendflokken. [Rikke Wexelsen.]
Højskolebl. 1920, s. 1027 f.

Wibe, Johan, se nr. 2345.

3877. *Arneberg, Arnstein.* I. A. B. Wiig.
Byggekunst IV, s, 185—88.

3878. *Dedichen, Henrik A. Th.* Paul Winge.
Magazin for lægevidensk. 1921, s. 147 ff.

3879. *Vogt, R.* Paul Winge.
Tidsskr. for den norske lægeforening 1921, s. 75—78.

3880. *Berge, Rikard.* Simon Olaus Wolff. Skien 1922. LXXIV + 37 s.
Norske folkeminnesamlarer. II. 4.

3881. *Gran, T. O.* Familien Wærenschiold til Hafslund. Gravskrifter med genealogiske data i Skjeberg kirke.
Personalhist. Tidsskr. 8. R., I, s. 45—65. Dansk Adels Blad X, s. 1 ff., 5—8, 10 f., 15, 18 f.

Digitized by Google

3882. *Aas, Joh.* Lærer Sev. Ytreberg. En pioner for Nord-Norges havebruk.
Norsk havetidende 1921, s. 105—08.
3883. *Rasch, W.* Zeithueber. Den store Millionarv.
Personalhist. Tidsskr. 7. R., IV, s. 262—67.
3884. *Bergwitz, Joh. K.* Prest og klokker. Jens Zetlitz og Ole Bjørnsen i Kviteseid, og deres efterslekt.
Folkebl. 1921, s. 1—6.
3885. *Hasund, S.* Nils Ødegaard.
Tidsskr. for det norske landbruk 1922, s. 1—5.
3886. *Tronsmo, Nils.* Ein øysterdalsbonde. (Jon Simensen Ørbakken.)
Bygd og bonde III, s. 95 f.
3887. *Meyer, Haakon.* Arnulf Øverland.
Det tyvende aarh. 1920, s. 92—96.
3888. *Steffensen, J. M.* Bygdediktaren Matias Øyrhaug (»Gunnar Glennli«).
Ung-Norig 1921, s. 145—51.

6. Kulturhistorie og folkeminne.

(Se også de bygdehistoriske tidsskrifter under 3. Geografi og lokalhistorie.)

3889. *Flatin, Tov.* Innsamling av folkeminne. Ei rettleiding. 1920. 24 s.
Anm. i N. folkekultur 1920, s, 124 av R. B[erge].
3890. *Reichborn-Kjennerud, I., Nils Lid* og *Hjalmar Falk.* Innsamling av norsk folkemedisin. Rettledning og ordlister.
Maal og minne 1921, s. 73—98. Jfr. Bygd og bonde III, s. 79 f., Medicinsk revue 1921, s. 183 ff.
3891. *Folkekultur,* Norsk. Folkeminne-tidsskrift. Styrt av Rikard Berge med hjelp av Alexander Bugge, O. Olafsen og Kr. Visted. Risør. 6. aarg. 1920. 124 + 32 s. — 7. aarg. 1921. 84 s. + s. 33—136. — 8. aarg. 1922. 92 + 36 s.

Digitized by Google

3892. *(Aarset, R., og R. Buset.)* Gaator samla av lærarane R. Aarset og R. Buset, Aarsetdalens krins, Vartdal herad paa Sunnmøre.
Tidskr. for Sunnmør hist. lag 1918—19, s. 153—58.

3893. En *amulet* og et bygdesagn.
Rogalands historielag. Aarshefte 1920. No. 6, s. 63—66.

3894. *Asbjørnsen, P. Chr.,* og *J. Moe.* Barne-eventyr. Utg. av Moltke Moe. Landsmålsutg. ved Knut Liestøl. 1920. 111 s.

3895. *Asbjørnsen* og *Moe.* Nye barne-eventyr. Utg. av Moltke Moe. Landsmålsutg. ved Knut Liestøl. 1921. 113 s.

3896. *B., E.* Bjørnesogor frå Modalen.
Høgskulebl. 1921, s. 176.

3897. *B., E.* Dauingbeinet. Segn frå Jølstr.
Høgskulebl. 1921, s. 152.

3898. *B., E.* Huldresegn fra Eivindvik.
Høgskulebl. 1921, s. 72.

3899. *B., E.* Ho Marta og huldrefolket. Segn frå Lindås.
Høgskulebl. 1921, s. 168.

3900. *B., E.* Presten Sandberg og hinmannen. Segn frå Samnanger.
Høgskulebl. 1922, s. 108 f.

3901. *B., E.* Trollkatten. Segn frå Gausdal.
Høgskulebl. 1921, s. 80.

3902. *B[erge], R.* Bjørnelabb bruka i barnsnaud.
Norsk folkekultur VII (1921), s. 37.

3903. *Berge, Rikard.* Bygdedikting fraa Telemarki. XIV. Tvo skulemeistarar. Skien 1920. 22 s.
Ogs. i Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskrift 1920. Jfr. nr. 3821.

3904. *Berge, Rikard.* Bygdedikting fraa Telemarki. XVI. Ola Glomstulen. Risør 1921. 15 s.
Ung-Norig 1921. Bilag.

3905. *Berge, Rikard.* Norsk eventyrstil. V.
Norsk folkekultur VII (1921), s. 64—68.

Digitized by Google

3906. *Berge, Rikard.* Flotubud-guden og andre nyleg funne gudebilæte.
Norsk folkekultur VIII (1922), s. 56—62.

3907. *Berge, Rikard.* Folkesegni og den historiske kritiken.
Norsk folkekultur VIII (1922). s. 21—32.

3908. *Berge, Rikard.* Husgudar i Noreg. Risør 1920. 136 s.
Tilleggsbok til Norsk folkekultur 1920—21.

3909. *Berge, Rikard.* Raandov — Rúnólfr.
Norsk aarbok 1921, s. 18—28.

3910. *B[erge], Rikard.* Stjørnevisa i Nóreg.
Norsk folkekultur VII (1921), s. 81 ff.

3911. *Bergh, Hallvard.* Hermestev ifraa Valdres.
Ung-Norig 1922, s. 22 ff.

3912. *Bing, Just.* Bondelivets aarsfester.
Den høiere skole 1920, s. 68—80.

3913. *Bjørndal, Arne.* Ei bygdemaalsvisa av J. O. Veset. Tone og tekst ved Arne Bjørndal.
Nordhordland og Midthordland III, s. 29—35.

3914. *Bjørndal, Arne.* Kva segjer kyrkjeklokkorne?
Norsk folkekultur VIII (1922), s. 43 f.

3915. *Brochmann, Johannes.* Fira æventyr fraa Ullensvang i Harangor. Samla aa uppattofortalde paa Syfjors-maal.
Syn og segn 1920, s. 29—39.

3916. *Bu, Aam. K.* Skikk og tru. Gamle merkje. Fraa Hardanger.
Norsk folkekultur VI (1920), s. 54—57.

3917. *Bugge, Kristian.* Aa leggje steina.
Maal og minne 1922, s. 169 ff.

3918. *Bugge, Kristian.* Naar en kjører med unghest.
Maal og minne 1920, s. 118—21.

3919. *Bugge, Kristian.* Reinkarnation og opkaldelse.
Maal og minne 1922, s. 101—06.

3920. *Bugge, Kristian.* St. Hansbaal i Norge.
Rig IV (Sth. 1922), 155—61.

3921. *Celander, Hild.* Spår av forntida fruktbarhetskult i bohuslänsk folksed. Ett bidrag till Frökultens utvecklingshistoria.
Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskr. 1921, s. 57—65.

Digitized by Google

3922. *(Christiansen, Reidar Th.)* Norske eventyr. En systematisk fortegnelse efter trykte og utrykte kilder. 1921. 152 s.
Norske folkeminner utg. av Den norske historiske kildeskriftkommission.
Anm. i Syn og segn 1922, s. 186 f. av Knut Liestøl.

3923. *Christiansen, Reidar Th.* Kjætten paa Dovre. Et bidrag til studiet om norske sagn. 1922. 33 s.
Vidensk. selsk. skr. II 1922 nr. 6.

3924. *Christiansen, Reidar Th.* Litt om nordlansk folketradition.
Haaløygminne 1920, s. 12—26.

3925. *Christiansen, Reidar Th.* Gamle optegnelser om folketro i Nordland.
Haaløygminne 1921, h. 1—2, s. 1—19.

3926. *Christiansen, Reidar Th.* The Norwegian fairytales. A short summary. Helsinki 1922. 40 s.
F. F. Communications. Vol. 9—11. No. 46.

3927. *Christiansen, Reidar Th.* Trolldom i Solørbygdene.
Bygd og bonde III, s. 57—78.

3928. *Christiansen, Reidar Th.* Trolldom fra Øier.
Bygd og bonde IV, s. 23—35.

3929. *Delgobe, H.* Forskjellig fra gammel tro og skik.
Maal og minne 1920, s. 78—80.

3930. *Dyrkoren, O. S.* Gamle sagn og andre historier.
Tidskr. f. Sunnmør historiske lag X—XI, s. 1—7.

3931. *Eftestøl, Alfr.* Ordtøke fraa Fjotland.
Grannen 1921, s. 4—8.

3932. *(Eidnes, Hans.)* Gamalt frå bygdene.
Haaløygminne 1921, h. 3—4, s. 26—31.

3933. *Ek, Sverker.* Norsk kämpavisa i östnordisk tradition. Ett försök till tudelning av det nordiska folkvisematerialet. Göteb. 1921. IV + 112 s.
Göteb. Högskolas årsskr. 27,1.

3934. *Espeland, Anton.* Minne um den gamle folkediktingi i Vest-Norge.
Norsk folkekultur VIII (1922), s. 63—70.

3935. *Espeland, Anton.* Visa um Torkell Trondsson.
Norsk folkekultur VII (1921), s. 1—6.

Digitized by Google

3936. *Eventyr.* I. Ved Olav Stranna, fortalde av Ingerid Gjernes, Nesherad, Telem. II. Meddelt af Th. S. Haukenæs. III. Fraa Hallingdal ved Hallvard Bergh. (Merkn. av R. B[erge].)
Norsk folkekultur VII (1921), s. 25—33.

3937. *Eventyr.* I. Fortalte og meddelte af Th. S. Haukenæs. II. Fortalt av Svein Hovden ved Knut Hoslemo. (Merkn. av R. B[erge].)
Norsk folkekultur VIII (1922), s. 83—87.

3938. *Falk, Hjalmar.* Norske navn og kure for helvedesild.
Maal og minne 1921, s. 67—72.

3939. *Falk, Hjalmar, Nils Lid* og *I. Reichborn-Kjennerud.* Bidrag til norsk folkemedisin. Særtr. av Maal og minne 1921. 98 s.

3940. *Fjellbonden.* Bygdevise fraa Telemark, utg. ved Oluf Kolsrud. [Merknadir av R. B[erge].)
Norsk folkekultur VII (1921), s. 14—18.

3941. *Flaten, Hans.* Korleis dei gamle brukte brennevinet.
Dølaminne 1920, s. 22—26.

3942. *Flatin, Tov.* Segn og sogu.
Dølaminne 1921, s. 67—75.

3943. *F[latin], T[ov].* Han Stubbe-Hans. (Fraa Lyngdal.)
Dølaminne 1922, s. 46—49.

3944. *Flatin, Tov.* Noka æventy aa gamle truir. Samla i Selljor. Risør 1922. 36 s.
Tilleggsbok til Norsk folkekultur VIII (1922).

3945. *Fokstad, Per,* og *Jens Otterbech.* Finske ordsprog.
Jens Otterbech. Kulturværdier hos Norges finner. 1920. S. 1—14.

3946. *Folkedansar,* Norske. I. Dansevisor. 1922. 120 s. II. Klara Semb. Rettleiding um dansen. 1922. 166 s.

3947. *Folkevisor,* Norske. III. 1920. 48 s.
Norske folkeskrifter. Nr. 68.

3948. *Folkevisor,* fraa Sætesdal. Svein Tveiten kvad. Torleiv Hannaas skreiv upp.
Norsk aarbok 1921, s. 141—59.

3949. *Folkevisur* kvedne av Svein Tveiten. I. Uppskriftir av Rikard Berge & II. av Torleiv Hannaas.
Norsk folkekultur VII (1921), s. 75—80.

Digitized by Google

3950. *Folkminnen*, Bohuslänska. Studier och uppteckningar red. av David Arill. Uddevalla 1922. 196 s.

3951. (*Garborg*, *A.*) Eventyr, samlede og fortalte af A. Garborg. (Utg. ved Knut Liestøl.) — Reidar Th. Christiansen. Nokre merknader til eventyri.
Syn og segn 27, s. 15—47.

3952. *Garborg, Hulda.* Norske dansevisur. 3. (auka) utg. 1920. 113 s.

3953. *Garborg, Hulda.* Folkevisene.
Edda XVIII, s. 281—87.

3954. *Garborg, Hulda.* Norsk sangdans.
Verden og Vi, XI, s. 551 ff.

3955. *Garborg, Hulda.* Songdansen i nordlandi. 3. utg. 1922. 100 s.

3956. *Garborg, Hulda.* Nogen tanker om nordisk folkepoesi.
Edda XIV, s. 69—86.

3957. *Gjerding, Jørgen.* Folkeminne frå Sunnmøre. Volda 1921. 116 s.

3958. *Greni, Toralf.* Folkevisen om den hellige Katharina.
Edda XIII, s. 18—37.

3959. *H., S. H.* Ordtøkje, talemaatar o. a. fraa Kongsberg.
Dølaminne 1920, s. 121—24.

3960. *Haartveit, Endre.* Segner fraa Grindheim.
Bidrag til Agders historie V, s. 41—44, 61 ff.

3961. *Hagen, I. R.* Jon Hard. Sagn fra Ringsaker.
Hjemmenes vel 1922, s. 689.

3962. *Hammarstedt, N. E.* Midaas-steinen.
Norsk folkekultur VII (1921), s. 37 f.

3963. *Hanssen, Olav.* Ei segn ifraa Stord.
For bygd og by 1920, s. 353 f.

3964. *Heusler, Andreas.* Uber die Balladendichtung des Spätmittelalters, namentlich im skandinavischen Norden.
Germ.-rom Monatsschrift, 10 (Heidelb. 1922), s. 16—31.

3965. *Hollander, L. M.* »Kamping«.
Maal og minne 1922, s. 159.

Digitized by Google

3966. *Imenes, Karl.* Hjuringspranget. (Gamall soga fraa Landvik.)
Ung-Norig 1920, s. 254—57.

3967. *Imenes, Karl.* Luvesteinen. (Ei gamall soga fraa Landvik.)
Ung-Norig 1921, s. 244 f.

3968. *Jacobsen, Anton.* En begravelsesskikk.
Maal og minne 1920, s. 80.

3969. *J[oleik], A. A.* Segn og soga or Brymanger.
Sunnfjord II, s. 33—46.

3970. *Kjos-Hanssen, J.* Gammel overtro. »Rehamen«. «Finnskaad«.
Rogalands historielag. Aarshefte VI, s. 84—87.

3971. *Kock, Axel.* Medeltida ordspråkssamlingar i Norden.
Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1920, s. 249—65.

3972. *Koren, Aug.* Navneovertro.
Tidsskr. for den norske lægeforening 1921, s. 543.

3973. *Landstad, M. B.* Sagn fra Thelemarken.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1920, s. 22—42.

3974. *Langset, Edvard.* Folkediktninga paa Nordmør.
Aarsskr. for Nordmør historielag 1921, s. 18—22.

3975. *(Langset, Edvard.)* Folke-eventyr fraa Nordmør, samla ved Edvard Langset. Saml. 1. 1921. VIII + 64 s.
Norsk folkeminnelag. 4.

3976. *Larsen, Henning.* Viðga in Scandinavian hero legend.
Publications of the Society for the advancement of Scandinavian study. Scandinavian studies and notes VI, s. 75—81.

3977. *Lid, Nils,* Jordsmøygjing.
Norsk aarbok 1922, s. 81—88.

3978. *Lid, Nils.* Um finnskot og alvskot. Eit umråde av norsk sjukdomsmagi.
Maal og minne 1921, s. 37—66.

Digitized by Google

3979. *Liestøl, Knut.* Folkevisa um Hugaball.
Norsk aarbok 1920, s. 91—112.

3980. *Liestøl, Knut.* Vestnordisk og austnordisk folkevisedikting.
Edda XVI, s. 40—55.

3981. *Liestøl, Knut.* Stevdikting i Setesdal.
Den norske turistforenings aarbok 1922, s. 49—54.

3982. *Liestøl, Knut,* og *Moltke Moe.* Norske folkevisor. Folkeutg. I. II. 1920—22. 250 s. og 256 s.

3983. *Lithberg, Nils.* Nordisk folklivsforskning.
Nordens aarbog 1921, s. 149—75.

3984. *Logeman, H.* »Kampingen.«
Maal og minne 1920, s. 76—77.

3985. *Mauland, Torkell.* Utburd.
Syn og segn 1922, s. 451—58.

3986. *Mjaatveit, Elias.* Litt um aatgjerdskunster paa Vestlandet.
Norsk folkekultur VIII (1922), s. 45 f.

3987. *Mo, Eilert.* Det gamle ordtake um gregorsmess.
Maal og minne 1920, s. 123.

3988. *Mortensson Egnund, Ivar.* Draumkvæde-skalden.
Norsk aarbok 1920, s. 30—55. Jfr. Telesoga, Minneap. 1921, No. 46, s. 3—10.

3989. *Mortensson Egnund, Ivar.* Gamall gløymd norsk folkevise, attfunni i Danmark. Kjempune paa Dovrefjell.
Fraa bygd og by 1920, s. 241.

3990. *Munch, P. A.* Norrøne gude- og heltesagn, ordnet og fremstillet av P. A. Munch. 3. utg. efter A. Kjærs bearbeidelse ved Magnus Olsen. 1922. VIII + 257 s.

3991. *Neckel, Gustav.* Die Überlieferungen vom Gotte Balder, dargestellt und vergleichend untersucht. Dortmund 1920. VII + 267 s.
Anm. i Danske Studier 1920, s. 184—88 av Gunnar Knudsen.

3992. *Nergaard, Sigurd.* Gard og grend. Folkeminne fraa Østerdalen. I. 1921. 164 s.
Norsk folkeminnelag III. Anm. i Syn og segn 1922, s. 381—84 av Reidar Th. Christiansen.

Digitized by Google

3993. *Nergaard, Sigurd.* Ufredstider. Folkeminne fraa Østerdalen II. 1922. 144 s.
Norsk folkeminnelag V.
Anm. i Syn og segn 1922, s. 381—84 av Reidar Th. Christiansen.

3994. *Noddeland, G.* Sagnstubber.
Bidrag til Agders historie IV, s. 36—49.

3995. *Nordbø, Olav.* »Aa jaagaa Taamaas«.
Norsk folkekultur VII (1921), s. 38.

3996. *Nordbø, Olav.* Segner og sogur. Uppskrivne i Bø.
Historielaget for Telemark og Grenland. Aarsskr. 1921, s. 71—81. — 1922, s. 62—69.

3997. *Nordbø, Olav.* Gamle skikkar og truer. Fraa Bø i Telemarki.
Norsk folkekultur VI (1920), s. 57—60.

3998. *Nordgård, O.* Gamle kulturverdier, gammel sed og skikk.
Jonsok 1922, s. 21—25.

3999. *Næss, Leonhard.* I kveldsæta for vel so eit halvt hundrad aar sidan.
Haaløygminne I, s. 31—38.

4000. *Olrik, Axel.* Nordisk jul. Ved Hans Ellekilde.
Det nye Nord I, s. 1151—53.

4001. *Ordstäv* och härmningar.
Jämten 14, s. 163.

4002. *Ordtøke* som Søren Hestad og Anders Standnes hev skrive i Dalsfjorden.
Sunnfjord II, s. 31 f., 48, 64, 70, 80, 96.

4003. *Otterbech, Jens.* Kulturværdier hos Norges finner. 1920. 111 s.
Hjemmets universitet. Anm. i Fataburen 1920, s. 144.

4004. *Paasche, Fredrik.* Folkevisen.
Samtiden 32, s. 31—43.

4005. *P[erstølen], T.* Ain kveld i paiskrokji.
Dølaminne 1921, s. 94—100.

4006. Ol-tøkju aa talemaata fraa Aal. Uppskrivi av *Torleiv Perstølen.*
Dølaminne III (1921), s. 28—32.

Digitized by Google

4007. Sangemann aa Sangemann-visa. Ved *T. P[erstølen]*.
Dølaminne 1921, s. 108—12.

4008. *(P[erstølen], T.)* Segni. (Fortalt av Eivind Bergji.)
Dølaminne 1922, s. 73—77.

4009. *Perstølen, Torleiv.* Vesle Ola og mor hans.
Dølaminne 1920, s. 104—07.

4010. *Petersen, Jan.* Folketro om gravhauger.
Maal og minne 1922, s. 180 f.

4011. *Qvigstad, J.* Lappischer Aberglaube. 1920. 4. S. 41—135.
Kra. etnogr. museums skr. Bd. I. H. 2.

4012. *R., B.* Hekseformularar. (Ikkje prenta før).
Haaløygminne 1920, s. 40—47.

4013. *Reichborn-Kjennerud, I.* Bustein.
Maal og minne 1921, s. 1—17.

4014. *Reichborn-Kjennerud, I.* Det går stundom troll i ord.
Maal og minne 1920, s. 121—23.

4015. *Reichborn-Kjennerud, I.* Folkemedicinske notater.
Norsk veterinær-tidsskr. 1920, s. 273—79.

4016. *Reichborn-Kjennerud, I.* Tenner og tannverk i norsk folkemedisin.
Norsk folkekultur VII (1921), s. 41—63. — Den norske tandlægeforenings tidende 32, s. 47—55, 109—29.

4017. *Reinthon, Sigurd S.* Ei »Svartebok«.
Dølaminne 1920, s. 29—32 og 82—89.

4018. *R[einton], S. S.* Ymist fraa gamle dagar.
Dølaminne 1921, s. 47—50.

4019. *Rise, Ola J.* Folkedikting. Eit orkladalsk eventyrsagn.
Orkdølafylket. Aarsskr. 1921, s. 13—18.

4020. *Ruud, Martin B.* The Draumkvæde. A Norvegian vision poem of the 13. century.
Scandin. Studies and Notes VII (Menasha, Wis.), p. 52—57.

4021. *(S., A.)* Tresfjord-segner — noko tilmaata etter bygdamaalet.
Årsskr. åt Romsdals sogelag I, s. 56—59.

4022. *(S., A.)* Tresfjord-segner um dragsmål med uvargesdyr.
Årsskr. åt Romsdals sogelag II, s. 71—74.

Digitized by Google

4023. *S., M.* Av vandkurens historie. Danmark. Norge.
Sundhetsbladet 1920, s. 11—15, 27—30, 60—63.
4024. *Saba, Isak.* Finske folkesange fra Indre-Varanger.
J. Otterbech. Kulturværdier hos Norges finner. S. 75—85.
4025. Bohuslänska *sagor* och sägner. [Medd. av] David Arill.
Folkminnen och folktankar VI, s. 16—28.
4026. *Schneider, Hermann.* Der Mythus von Thor.
Archiv für das Studium der neueren Sprachen, 143 (1922), s. 165—76.
4027. *Seip, Didrik Arup.* Bygdemålsvise frå 1818. Den 8de Februarj 1818. [Av Conrad Nicolai Schwach?]
Ung-Norig 1921, s. 48 ff.
4028. Et gammalt østlandsvers [ved *D. A. Seip*].
Østaglett I, s. 59.
4029. *Seippel, Alexander.* Sætesdals-stev. Samla og utbladde.
Norsk aarbok 1920, s. 134—36.
4030. *Seland, Hans.* Folketru og folkedikting.
Jonsok 1920, s. 19—23.
4031. *S[eland], H.* Gullfaks. Eventyr uppskrive i Kvinesdal.
Grannen 1920, s. 19—23.
4032. *S[eland], Hans.* Vorm Mjaavatn.
Grannen 1920, s. 6—7.
4033. *Semb, Klara.* Jul og juleleik i dei gode gamle dagene.
For bygd og by, julenr. 1922.
4034. *Skarprud, Johannes.* Nokre segner fraa Telemarki.
Ung-Norig 1921, s. 192—96.
4035. *Standnes, Anders Hansson.* Dalsfjord-segner.
Sunnfjord II, s. 20—26.
4036. *Standnes, Anders Hansson.* Ymse segner or Dalsfjorden.
Sunnfjord II, s. 2—15.
4037. Segner og sogestubber frå *Anders Hansson Standnes.*
Sunnfjord II, s. 52—63.
4038. *Standnes, Anders,* og *Søren Hestad.* Ordtøkje og vedstev or Dalsfjorden.
Sunnfjord II, s. 31 f., 48, 64, 80, 96.
4039. *Steffensen, J. M.* Tvo skjemtesogor.
Ung-Norig 1922, s. 179.

Digitized by Google

4040. *Steffensen, J. M.* Skrønor. (Av skrønorne hans skip-par Maurstad.)
Ung-Norig 1921, s. 68 ff.

4041. *Steinsnes, Svein.* Fjordung.
Maal og minne 1920, s. 78.

4042. *Stoltenberg, Einar.* Vettehaugen i Fardal.
Norsk folkekultur VIII (1922), s. 46.

4043. *Storaker, Joh. Th.* Tiden i den norske folketro. (Storakers samlinger I.) Ved Nils Lid. 1922. XVI + 243 s.
Norsk folkeminnelag II. — Anm. i Syn og segn 1922, s. 285 ff. av Knut Liestøl; i Fataburen 1922, s. 61 ff. av N. L-g.

4044. *Sverdrup, Georg.* Amor og Psyke.
Urd 1922, s. 509 f., 552 f.

4045. *Sverdrup, Georg.* Evighetstanken i folkediktningen.
Kirke og kultur 1922, s. 112—22.

4046. *Sverdrup, Georg.* Gjennem eventyrland. Jetten uten hjerte. 1920. 124 s.
Anm. i Norsk folkekultur VIII (1922), s. 90 ff. av R. B[erge].

4047. *Sverdrup, Georg.* Sagnet og eventyret.
Nord. tidskr. för vetensk. (Letterst.) 1921, s. 337—63.

4048. *Sydow, C. W. v.* Iriskt inflytande på nordisk guda- och hjältesaga.
Vetensk.-soc. i Lund. Årsbok 1920, s. 19—29.

4049. *Sydow, C. W. v.* Jättarna i mytologi och folktradition. En kritisk studie. Malmö 1920. 45 s.

4050. [*Sæbe, Lars Iversen.*] Ei vise fraa 1807 som fortel um gamle truer i Romsdalen. Innleidingsord av Agnar Skeidsvoll.
Årsskr. åt Romsdals sogelag II, s. 65—70.

4051. *Sæteren, Ola.* Barnesullar og reglor.
Orkdølafylket 1922, s. 22—30.

4052. *Th[omassen], Th.* Sagn fra Vestby i Follo, slik som dom fortellte det omkring 1870.
Østaglett 1922, s. 38 f., 45 f.

Digitized by Google

4053. *Tillier, S.* Reiespenar. (Et stykke norsk folkemedicin.)
Norsk veterinær-tidsskr. 1920, s. 65—70.

4054. *Undset, Sigrid.* Nogen tanker om de nordiske folkeviser fra middelalderen.
Edda XVI, s. 1—39.

4055. *Vemmestad, Stian.* »Kamping«.
Maal og minne 1922, s. 160.

4056. *Visted, K.* Frodes fred — julefred.
Norsk folkekultur VIII (1922), s. 1—10.

4057. *Visted, Kristofer.* Klædedragt.
Den norske turistforenings aarbok 1922, s. 46 ff.

4058. *de Vries, Jan.* En hollandsk folkevise i Norge.
Maal og minne 1922, s. 158 f.

4059. *Wendelborg, Kristian.* Olsok.
Nordmandsforb. 14, s. 275—80.

4060. *Woll, Johan.* »Således vil og byder jeg —«. En sagnberetning fra Hardangervidden.
Norsk idrætsbl. 1922, s. 135 f.

4061. *Ødegaard, L. K.* Sagn og eventyr fra Nes.
Dølaminne 1922, s. 3—6.

4062. *Østberg, Kristian.* Grænd — granne — belag,
Ny jord 1920, s. 22—28.

4063. *Østberg, Kristian.* Jordbrukets merkedage.
Ny jord 1920, s. 141—51.

7. Videnskap og kunst.

4064. *Aas, Ingebret.* Tandlægekunst i Norge tiden før 1800.
Den norske tandlægeforenings tidende 31, s. 163—78.

4065. *Amundsen, Roald.* Nordostpassagen. Maudfærden langs Asiens kyst 1918—20. H. M. Sverdrups ophold blandt tjuktsjerne. Godfred Hansens depotekspedition 1919—20. 1921. 462 s.

4066. *Carøe, K.* Landefarere og empirikere i Norge.
Tidsskr. for den norske lægeforening 1921, s. 855—63, 909—18.

Digitized by Google

4067. *Hiortdahl, Th.* Seks forelæsninger om farmaciens historie. Utg. av Norges apotekerforening. 1921. 69 s.
Ogs. i Norges apotekerforenings tidsskr. 1921, s. 27—95.

4068. *Schütte, Gudmund.* Primæval astronomy in Scandinavia. The Scottish geogr. magazine 36, s. 244—54.

4069. *Aars, Harald.* Norsk brukskunst. Tale ved aapn. av utst. av ny norsk keramik.
Foreningen Brukskunst. Aarbok 1918—19, s. 4—7.

4070. *Arneberg, Halfdan.* Norsk ornamentik.
Norsk boktrykkerkalender IV, s. 31—43.

4071. *Arneberg, Halfdan.* Norsk prydkunst. Ornamenter fra norsk folkekunst samlet og tegnet til praktisk bruk. 1920. 14 bl. + 80 pl.
Anm. i Norsk folkekultur 1920, s. 122 f. av R. B[erge].

4072. *Berge, Rikard.* Norskt bondesylv. H. 1—18. Risør 1920. Sp. 1—288. 73 pl.

4073. *Bugge, Anders.* Hellige kar og hellige skrin. (Efter »V. G.« 22/4.)
St. Olav 1922, s. 131 f.

4074. *Bugge, Anders.* Kirkens kunst. Dens opgave før og fremover.
Norvegia sacra II, s. 232—37.

4075. *Bugge, Anders.* Nye orgler i gamle kirker.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 75, s. 151—52.

4076. *Bugge, Anders.* Reparation av gamle sprukne kirkeklokker.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 75, s. 153—54.

4077. *Fett, Harry.* Et norsk-engelsk guldsmedverksted.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkes bevaring. Aarsberetn. 76, s. 214 ff.

4078. *Fett, Harry.* En forsømt social opgave.
Samtiden 1922, s. 338—47.

Digitized by Google

4079. *Fürst, Hans Backer.* Gammel norsk byggekunst.
Boligsak i by og bygd 1921, s. 33—48, 62—66, 112—16.

4080. *Grevenor, Henrik.* Silhouetter. 1922. 100 s.

4081. *Grosch, H.* Kristiania kunstindustrimuseum: Gammel norsk vævkunst. Putetræk og tæpper i farvetrykte gjengivelser. 1920. Mappe VII. 4. obl. 5 bl. + 10 pl. — Mappe VIII. 4. obl. 4 bl. + 10 pl. — 1921. Mappe IX. 10 pl.

4082. *Hahr, Aug.* Studier i Vasatidens konst och andra nordiska renässansstudier. Upps. 1920. 268 s.

4083. *Høst, Sigurd.* Edvard Munchs billeder i Universitetets aula i Kristiania.
Ord och bild 1920, s. 449—55.

4084. *Jo.* En mønstring av middelaldersk guldsmedkunst i Norge.
Urd 1922, s. 217, 219 f.

4085. *Kielland, Thor.* Middelalderlige flisegulver i Norge.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 76, s. 144—56.

4086. *Kielland, Thor.* Middelaldersk guldsmedkunst i Norge. Litt om utstillingen i Kra. kunstindustrimuseum.
Guldsmedkunst 1922, s. 85—89.

4087. *Laurin, Carl G.* Nordisk konst från äldsta tider till och med Sergel. Sth. 1921. 516 s.
Anm. i Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1922, s. 423—27 av Carl W. Schnitler.

4088. *Laurin, C., E. Hannover, J. Thiis.* Scandinavian art, illustrated. With an introd. by C. Brinton. N. York 1922. 662 s.
Scandinavian monographs 5.

4089. *Lexow, Einar.* Joh. F. L. Dreiers prospekter. Katalog over utstillingen 1917.
Bergens museums aarbok 1918—19. Hist. antikv. r. nr. 3.

4090. *Meyer, Johan.* Bidrag til fæstning av den norske bygningskunsts kronologi.
Byggekunst II, s. 135—44.

Digitized by Google

4091. *Moen, Olav L.* Har vi noget å lære av gammel norsk havekunst?
Norsk gartnerforenings tidsskr. 1922, s. 58.
4092. *Nicolaissen, O.* Brudesølv.
Tromsø museums årsberetn. 1920. Tillegg. S. 20—28.
4093. *Nissen, Kristian.* Finsk kunstsans — finsk husflid.
J. Otterbech. Kulturværdier hos Norges finner. 1920. S. 86—103.
4094. *Schnitler, Carl W.* Malerkunsten i Norge i det attende aarhundrede. 1920. 4. 154 s.
Gammel norsk kultur i tekst og billeder.
4095. *Schnitler, Carl W.* Stilromantik i oldtid og nutid.
Foreningen Brukskunst. Aarbok 1921, s. 26—55.
4096. *Thiis, Jens.* Samlede avhandlinger om nordisk kunst. 1920. 4. 238 s.
4097. *Vaa, Dyre.* Norsk bilethoggarkunst.
For bygd og by 1922, s. 101—08.
4098. *Vaa, Dyre.* Norsk maalarkunst.
For bygd og by 1922, s. 218—21, 244—47, 258—60.
4099. *Wilberg, Th. L., Jakob Prytz, Gisle Midttun.* Norsk ornamentik. 1. saml.
Anm. i Norsk folkekultur 1920, s. 122 ff. av R. B[erge].
4100. *Heiberg, Gunnar.* Norske teater. 1920. 92 s.
4101. *Bjørndal, Arne.* Norsk folkemusikk. Slaattar og felespel.
Norsk aarbok 1920, s. 19—29.
4102. *Bjørndal, Arne.* Vár folkelege tonekunst.
Den frilyndte ungdomen. 4. saml. Risør 1920. S. 53—62.
4103. *Eggen, Erik.* Folkeleg akustikk.
Norsk folkekultur VII (1921), s. 7—13.
4104. *Eggen, Erik.* Den gamle fela.
Syn og segn 1920, s. 265—70.
4105. *Eggen, Erik.* Langeleiken.
Syn og segn 1922, s. 193—98.
4106. *Elling, Catharinus.* Norsk folkemusik. 1922. 152 s.
4107. *Elling, Catharinus.* Tonefølelse med særlig henblik paa norsk folkemusik. 1920. 42 s.

Digitized by Google

4108. *Festskrift* i anledning av Cæciliaforeningens 40aars jubilæum. 1921. 80 s.

4109. *Johnsen, Rosenkrantz.* Holters korforening 1897—1922.
Musikbl. 1922, s. 143—45.

4110. *Kluften, Pål.* [Anm. av O. M. Sandvik:] Folkemusikk i Gudbrandsdalen. [1919.]
Bygd og bonde III, s. 182 f. Jfr. nr. 2028.

4111. *Lindeman, Peter.* En »gammel« folkemelodi.
Musikbl. 1922, s. 117 f. Sml. s. 127 av Pål Kluften, s. 138 av A. E.

4112. Norsk *musikerforbund* 1911—21. Oversigt.
Norsk musikerbl. 1920, nr. 12.

4113. *Musikhistorie,* Norges. Red.: O. M. Sandvik — Gerh. Schjelderup. I. II. 1920. I: 224 s., II: 292 s.
Anm. i Syn og segn 1922, s. 333 f. av Erik Eggen og O. M[idttun].

4114. *Kvamme, Torvald.* Ei bokmelding [av Norges musikhist.] og litt anna.
Norsk pedag. tidskr. VI, s. 184—92.

4115. (*Olsen, Ole Tobias.*) Folkemelodier optegnede av —.
Norsk folkekultur 1920, s. 115—17.

4116. *Panum, Hortense.* Langeleiken. Hamar 1920. 29 s.
Norsk skoletidende nr. 35 B.

4117. *Sandvik, O. M.* Norsk folkemusik, særlig østlandsmusikken. 1921. 96 s.

4118. *Sandvik, O. M.* Folkemusikken vår.
Østaglett I, s. 20 ff.

4119. *Sandvik, O. M.* Det religiøse i Griegs musik.
Gamle spor og nye veier, 1922, s. 109—14.

4120. *Sandvik, O. M.* Setesdalsmusikken.
Den norske turistforenings aarbok 1922, s. 55—59.

4121. *Sandvik, O. M.* Svævende toner og eiendommelig rytmik i vore folkemelodier.
Samtiden 32, s. 196—202. Jfr. s. 422 av Catharinus Elling.

4122. *Sangforening,* Kvindelige studenters. 1895—1920. 1920. 36 s.

Digitized by Google

4123. *Sangselskabet G. A. K.* (Guldbergs akademiske kor). 1916—21. 1921. 223 s.

4124. *S[inding]-L[arsen], H.* Cæciliaforeningen gjennem 40 aar.
Sangerposten 1921, s. 38 ff.

4125. *Stavnem, P. L* Gamle sange.
Musikbl. 1922, s. 170 f.; jfr. s. 183 f. av Lars Søraas.

4126. Den norske *studentersangforening* 1845—1920. 1920. 4. 31 s.

8. Litteratur.

(For enkelte forfattere se også under 5. Slekt- og personhistorie.)

4127. *Aall, Anathon.* Per Gynt som livsbillede og som digtning.
Samtiden 1921, s. 215—35.

4128. *Åmlid, Åmund.* Frå romantikk til realisme. Frå »Seminaristen« til »Fedraheimen«.
Syn og segn 1921, s. 48.

4129. Trondhjems *Adresseavis* gjennem 153 aar 1767—1919. Thjem. 1920. 8 s.

4130. *Andersen, Kristen.* Naar vi døde vaagner. Foredrag ved Bjørnsonforbundets møde.
Kirke og kultur 1921, s. 123—45.

4131. *Andrews, A. Le Roy.* Ibsen's Fruen fra havet and Molbech's Klintekongens Brud.
Scandin. Studies and Notes, VI (Menasha), p. 176—79.

4132. *Archer, William.* The true greatness of Ibsen.
Edda XII, s. 175—91.

4133. *Aure, Anton.* Nye landsmaalsbokmenner.
Ung-Norig 1920, s. 21—24.

4134. *Behrend, C.* Bibliotekshistoriske Notitser. I. Om Biblioteker i Norge.
Bogens Verden IV, s. 187 ff.

4135. *Bergendahl, G.* Et tilbakeblik. [Obstfelder, Arne Dybfest, Finne.]
Ukens revy 1921, s. 1109—12.

Digitized by Google

4136. *Bing, Just.* Naturfølelse og historieopfatning i vor litteratur fra renæssansen til romantikken.
Ukens revy 1920, s. 47—58, 105—09, 145—57, 180—90.
4137. *Bing, Just.* 200-aarsjubilæet for Holbergs komedie.
Samtiden 1922, s. 405—13.
4138. *Bing, Just.* Welhavens »Digtets Aand«. En tolkning.
Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1920, s. 234—48.
4139. *Boer, R. C.* Ibsen's Peer Gynt.
Neophilologus V (Groningen 1920), s. 48—56.
4140. *Borup, Johan.* Bjørnsons Fædrelandssang.
Tilskueren 1920 II, s. 241—47.
4141. *Borup, Johan.* Jeppe paa Bjerget.
Borups Højskole 8, s. 1—3.
4142. *Brix, Hans.* Om Kilderne til Holbergs fem første Komedier.
Tilskueren 1922 II, s. 165—81.
4143. *Bugge, Alexander.* Litterære forbilleder, Cervantes-Holberg.
Edda XIV, s. 118—32.
4144. Bjørnson, Bjørnstjerne. Fortællinger. 13. utg. Med indledning av *Francis Bull.* I. II. 1922. XXXII + 307 s., 297 s.
4145. *Bull, Francis.* Gyldendal og Norge. Til 150 Aars Jubilæet.
Tilskueren 1920 II, s. 441—49.
4146. *Bull, Francis.* Bjørnsons lyrik.
Samtiden 1920, s. 301—20.
4147. *Bull, Francis.* Over Ævne.
Bonniers månadsheften 1920.
4148. *Burchardt, C. B.* Norwegian life and literature, English accounts and views, especially in the 19th century. London 1920. 238 s.
4149. *Claussen, Christian.* Eiendommeligheter i Obstfelders digtning.
Nord. tidskr. f. vensk. (Letterst.) 1921, s. 514—27.
4150. *Claussen, Christian.* Grundmotivet i Obstfelders Digtning.
Tilskueren 1921 I, s. 412—21.

Digitized by Google

4151. *Daae, Aagaat.* »Den Norske Huusven« og Lars Ingier.
Edda XIV, s. 305—16.

4152. *Eggen, Erik.* Kva er dei »to naadenshorn« i Wergelands »Kongens Ankomst«.
Edda XVIII, s. 324 f.

4153. *Eitrem, H.* Den fremmede passager i »Peer Gynt«.
Edda XIV, s. 272—75.

4154. *Elster, Kristian, d. y.* Fra tid til anden. Bøker og digtere. 1920. 189 s.

4155. *Falbe-Hansen, Ida.* Kætterske Tanker om Kærlighed uden Strømper.
Edda XIII, s. 296—301.

4156. *Fangen, Ronald.* Norsk litteratur i England.
Litteraturen III, s. 372—74.

4157. *Flom, George T.* Comments on a commentary. H. Logeman. A commentary on Ibsen's Peer Gynt.
Scandin. Studies and Notes V (Menasha, Wis.), p. 7—14.

4158. *Flom, George T.* On dramatic theory in the North from Holberg to Ibsen. I.
Scandin. Studies and Notes VII (Menasha, Wis.), p. 91—101.

4159. *Garborg, Arne.* Verdens Gang.
Journalisten 1921, s. 105.

4160. *Garborg, Arne.* Straumdrag. Literære utgreidingar fraa aatti- og nitti-aari. 1920. 173 s.

4161. *Geelmuyden, Helga.* Ibsens »Brand«.
Vidar 1920, s. 159—70.

4162. *Gjessing, Marcus.* Revideret salmebok.
Edda XVI, s. 270—87.

4163. *Gullvaag, Olav.* Nyromantik.
Syn og segn 1920, s. 321—31.

4164. *Hambro, C. J.* Kortfattet norsk litteraturhistorie. 1922. 194 s.

4165. *Hamre, Bjarne.* »Skabelsen, Mennesket og Messias«.
Edda XVIII, s. 302—09.

4166. *Hamre, Bjarne.* Stella-begrepets værdi.
Edda XVII, s. 300—12.

4167. *Hovedtræk* af nordisk Digtning i Nytiden. Udg. af Ejnar Skovrup. Kbh. 1920. 360 s. + 376 s.

Digitized by Google

4168. *Jónsson, Finnur.* Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie. 2. Udg. Bd. 1. 2, H. 1. Kbh. 1920—21. 635 s., s. 1—320.
4169. *Jónsson, Finnur.* Gamle minder i olddigte og sagaer. Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1921, s. 225—32.
4170. *Jónsson, Finnur.* Sagnformen i Heltedigtene i Codex Regius.
Aarbøger for nord. Oldk. 1921, s. 1—104.
4171. *Jæger, Herman.* Norsk litteraturforskning i 1919 og 1920.
Edda XV, s. 142—60, 299—320. Jfr. XVI, s. 159 f. av Ronald Fangen.
4172. *Jæger, Herman.* »Skabelsen, Mennesket og Messias«. Edda XVII, 161—89.
4172a. *Kihlman, Erik.* Ur Ibsendramatikens idéhistoria. Helsingf. 1921. 276 s.
4173. *Kihlman, Erik.* Ur Ibsens ungdomslyrik.
Edda XII, s. 238—67.
4174. *Kinck, Hans E.* Mange slags kunst. 1921. 285 s.
4175. *Kjersmeier, Carl.* Den norske Landsmaalsdigtning.
Højskolebl. 1920, s. 675—80.
4176. *Kjær, Margarethe.* Til oplysning om utbredelsen av Langes Norsk Tidsskrift.
Edda XIII, s. 159—60.
4177. *Kjær, Nils.* Svundne somre. Epistler og artikler. 1920. 205 s.
4178. *Kyrre, Hans.* Bjørnson og »Maria Stuart«.
Teatret XX, s. 77 f.
4179. *Kyrre, Hans.* M. Goldschmidt og Norge.
Edda XIV, s. 276—91.
4180. *Liestøl, Knut.* Norske ættesogor. 1922. 182 s.
4181. *Meyer, Haakon.* Olaf Bull. Samlede digte 1909—19.
Det tyvende aarh., 1920, s. 26—32.
4182. *Moe, Moltke.* Dovregubben i Ibsens Peer Gynt. Av et brev (10/9 1907) til P. L. Stavnem.
Edda XIV, s. 158—60.
4183. *Moth, Fr.* »Jeppe i Baronens Seng« i sin ældste kendte Form.
Edda XVI, s. 319—32.

Digitized by Google

4184. *Neckel, Gustav.* Sigmunds Drachenkampf.
Edda XIII, s. 122—40, 204—29.

4185. *Neumann, Fritz.* Die Entstehung von Rosmersholm.
Edda XVII, s. 240—62; XVIII, s. 37—68.

4186. *Nielsen, Harald.* Erasmus Montanus.
Ukens revy 1922, s. 817—26.

4187. *Noreen, Erik.* Eiríksmál och Hákonarmál.
Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1922, s. 535—42.

4188. *Noreen, Erik.* Urnordisk poesi.
Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1921, s. 364—77.

4189. *Noreen, Erik.* Studier i fornvästnordisk diktning. Upps. 1921. 76 s.
Uppsala univ.s årsskr. 1921. Filosofi etc. 4.

4190. *Olsen, Magnus.* Lovsigemanden Markus Skeggessons arvekvæde over kong Erik Eiegod.
Edda XV, s. 161—69.

4191. *Olson, Julius E.* Gerd, the hawk, and the ice church in Ibsen's Brand.
Scandin. Studies and Notes VI (Menasha, Wis.), p. 127—33.

4192. *Olson, Julius E.* Phases of Ibsen's authorship. I. II.
Scandin. Studies and Notes VII (Menasha, Wis.), p. 65—80.

4193. *Phillpotts, Bertha S.* The elder Edda and ancient Scandinavian drama. Cambr. 1920. XI + 216 s.
Anm. i Anglia. Beibl. 32, s. 148—55 av Franz Rolf Schröder.

4194. *Ree, Ornulf.* En moderne norsk romanforfatter. [Sigurd Christiansen.]
Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1921, s. 303—08.

4195. *Reusch, Hans.* Hvad den almindelige mann på landsbygden leser.
For folkeoplysn. VII, s. 81—85.

4196. *Ruud, Martin B.* The story of the publication of Ibsen's Brand.
Scandin. Studies and Notes V (Menasha Wis.), p. 91—95.

Digitized by Google

4197. *Scholten, Helga.* Kætterske Tanker om »Kærlighed uden Strømper«.
Bog og Naal XXVIII, s. 47 f.

4198. *Seip, Didrik Arup.* Begravet litteratur som graves frem.
Kirke og kultur 1922, s. 235—38.

4199. *Seip, Didrik Arup.* Om norsk bygdemålslitteratur på 1600-talet og ei vise frå 1669.
Syn og segn 1922, s. 79—86.

4200. *Steinsvik, Rasmus.* Daa »bondestudentar« kom.
For bygd og by 1921, s. 17 ff.

4201. *Stender-Petersen, Ad.* Ett bidrag till »Jeppe« motivets historia.
Edda XVII, s. 88—115.

4202. *Sturtevant, A. M.* The family in Bjørnson's tales.
Journal of Engl. and Germ. philology XVIII, p. 607—27.

4203. *Sturtevant, Albert Morey.* Olaf Liljekrans and Ibsen's literary development.
Scandin. Studies and Notes V (Menasha, Wis.), p. 110—32.

4204. *Svendsen, Martin.* Den fremmede passager i Peer Gynt.
Edda XVIII, s. 165—68.

4205. *Tieghem, P. Van.* La mythologie et l'ancienne poésie scandinaves dans la littérature européenne au XVIIIe siècle.
Edda XII, s. 290—306, XIII, s. 38—65. Jfr. nr. 2018.

4206. *Vidnes, Jacob.* Kristianiapressen og dens mænd.
Urd 1920, s. 17—20, 31—32.

4207. *Voss, Sofie.* Presseforhold i Norge.
Oversigt over arbeide henh. under I. C. W. 1920. S. 56—60.

4208. *Wiers-Jenssen, H.* De liturgiske skuespil og deres sidste utløber i Norden: stjernespillet.
Norvegia sacra I, s. 21—75.

4209. *Winsnes, A. H.* Den norske roman i 1870-80 aarene.
Prøveforelesning. 1920. 18 s., 25 bl.

4210. *Oksnevad, Reidar.* Fransk og norsk. Pariserbreve og artikler. 1920. 140 s.

Digitized by Google

9. Sprog.

4211. *(Aasen, Ivar.)* Eit burtgløymt arbeid av Ivar Aasen. (Ved T. H[annaas].)
Norsk aarbok 1921, s. 12—17.

4212. *Amundsen, Leiv.* Norskhet i sproget hos Claus Fasting.
Maal og minne 1921, s. 99—110.

4213. *B., J. G.* Er »blænding« norsk?
Skogeieren 1921, s. 321.

4214. *Belsheim, Einar.* Et »Edda-navn« i Syd-Italien (Amalfi).
Maal og minne 1922, s. 37 f.

4215. *B[erge], R.* Skormeite.
Norsk folkekultur 1920, s. 109 f.

4216. *Berggrav, Eivind.* De spør om de valgfrie? Et ord til landsfolk og byfolk. 1921. 20 s.

4217. *Beronka, Johan.* Syntaktiske iagttagelser fra de finske dialekter i Vadsø og Porsanger. 1922. 117 s.
Vidensk. selsk. skr. II 1921, nr. 10.

4218. *Bing, Just.* Et gudemøte i gaardnavn.
Heimen I, s. 4—14.

4219. *Bjørkman, Erik.* Hæðcyn und Hákon.
Engl. Studien 54, s. 24—34.

4220. *Boer, R. C.* Oudnoorsch handboek. Haarlem 1920. 269 s.
Oudgerm. handboeken 2.

4221. *Boer, R. C.* Studiën over Oudnoorsche spraakleer.
Tijdschr. v. Nederl. taal- en letterkunde 39, s. 172—237.

4222. *Breidsvoll, Einar.* Studentmaallaget i 20 aar. 31. oktober 1900—31. oktober 1920. 1920. 22 s.

4223. *Brekke, Arnfinn.* Aldinhagi.
Maal og minne 1922, s. 158.

4224. *Bugge, Anders.* Runeindskriften i Frogner kirke paa Romerike.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 75, s. 149—50.

4225. *Bugge, Kristian.* Hellen i Aalesund.
Maal og minne 1920, s. 80.

Digitized by Google

4226. *Burgun, Achille.* Le développement linguistique en Norvège depuis 1814. 2. partie. 1921. 215 s.
Vidensk.selsk.s skr. II. 1921. Nr. 5. Jfr. nr. 2052.
4227. *Byrkjeland, J.* Norske kunavn.
Tidsskr. f. d. norske landbr. 1922, s. 82—89. Vestlandsk landbruk 1922, nr. 15.
4228. *Cahen, Maurice.* Le mot »dieu« en vieux-scandinave. Paris 1921. 83 s.
Collection linguistique publ. par la Société de linguistique de Paris, 10.
4229. *Cahen, Maurice.* Études sur le vocabulaire religieux du vieux-scandinave. La libation. Paris 1921. 327 s.
Collection linquistique publ. par la Société de linguistique de Paris, 9.
Anm. i Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 278—85 av Alf Sommerfelt.
4230. *Christensen, Torstein.* »Klare begrep«. [»Ætt-tavle« og »stamtavle«.]
Tidsskr. for det norske landbruk 1921, s. 178—82.
4231. *Danielsen, Daniel.* Ordet barn i Dyvåg-målet.
Maal og minne 1920, s. 128.
4232. *Danielsen, Daniel.* »Bombelia Seselia«.
Maal og minne 1920, s. 125 f.
4233. *Danielsen, Daniel.* Nokre merknader um adjektiv m. m. på -en i Dyvågmålet.
Maal og minne 1920, s. 127.
4234. *Danielsen, Daniel.* Nokre gamle namneformer frå Dyvåg på Austagder.
Maal og minne 1920, s. 42—45.
4235. *Delgobe, H.* Sprog- og folkeminner.
Maal og minne 1922, s. 179 f.
4236. Die *Edda.* Mit historisch-kritischem Commentar. Hg. von R. C. Boer. B. 1. 2. Haarlem 1922. 140 + 320 s., 8 + 397 s.
4237. *Eggen, Erik.* Dei »9 tungemaal« hjå Peter Klausson enno ein gong.
Maal og minne 1922, s. 41 f.
4238. *Eskeland, Lars.* Johan Sverdrup og målreisingi.
Norsk aarbok 1922, s. 32—72.

Digitized by Google

4239. *Espeland, Anton.* Stedsnavner på Njarðarlaug og i omegnen.
Maal og minne 1920, s. 103—10.

4240. *Espeland, Anton.* Ættenavn i norske gårdsnavner.
Maal og minne 1922, s. 83—90.

4241. *Falk, Hjalmar.* Hávamál strofe 74.
Maal og minne 1922, s. 173—75.

4242. *Falk, Hjalmar.* De nordiske navn for rakitt.
Maal og minne 1921, s. 18—31.

4243. *Falk, Hjalmar.* Vatskall.
Maal og minne 1922, s. 172 f.

4244. *Flom, George T.* The language of the Konungs skuggsjá (Speculum regale), according to the chief manuscript, A M 243 B*α*, fol. Urbana 1921. 152 s.
University of Illinois Studies in Language and Litterature. VII, 3.

4245. *Flom, George T.* The Norwegian parts of the old Icelandic ms. Cod. Reg. 3260, 4°.
Scandin. Studies and Notes V (Menasha, Wis.), p. 72—90.

4246. *Flom, George T.* Norwegian surnames. With special reference to orthography and foreign influence.
Scandin. Studies and Notes V (Menasha, Wis.), p. 139—54.

4247. *Haffner, Vilhelm.* Nogen navnebemerkninger.
Den norske turistforenings aarbok 1920, s. 98—100.

4248. *Hannaas, Torleiv.* Høgnorsk eller flatnorsk?
Norsk aarbok 1922, s. 101—8.

4249. *Heggstad, Leiv.* Um eigenskapsnamn i nynorsk og ord på -heit.
Pedagogisk tidskr. V, s. 20—30, 33—43.

4250. *Heggstad, Leiv.* Um ordleiding og setningsbygning i norske maalføre.
Maal og minne 1920, s. 81—93.

4251. *Hermansson, Halldór.* Bibliography of the Eddas. Ithaca N. Y. 1920. 95 s.
Islandica. Vol. 13.

Digitized by Google

4252. *Hollander, L. M.* Hávamál strofe 81.
Maal og minne 1922, s. 175 ff.

4253. *Hovdan, Peder.* Norsken i skulen.
Ung-Norig 1920, s. 201—3.

4254. *Hupp, Otto.* Runen und Hakenkreuz. Eine archäologische Studie mit heraldischen Schlussfolgerungen. München 1921. 159 s.

4255. *Hægstad, Marius.* Stedjesteinen.
Sogndal. Aarbok. I, s. 26 f.

4256. *Indrebø, Gustav.* Aabø sokn i Aaseral.
Maal og minne 1922, s. 38 ff.

4257. *Indrebø, Gustav.* Innsamling av stadnamn.
Dølaminne 1922, s. 40.

4258. *Indrebø, Gustav.* Stadnamni i ei fjellbygd (Haukedalen, Fyrde i Sunnfjord). Ei oversyn.
Maal og minne 1921, s. 113—210.

4259. *Islandsmoen, Olaus.* Austlandet og maalreisingi. Motsetnaden millom landslutene.
Norsk aarbok 1922, s. 77—80.

4260. *Iversen, Ragnvald.* Bokmål og talemål i Norge 1560—1630. I. Utsyn og lydverket. 1921. X + 311 s.
Vidensk. selsk. skr. II 1920, nr. 5. Anm. i Nord. tidskr. f. vetensk. (Letterst.) 1921, s. 459—66 av Didrik Arup Seip. Jfr. nr. 4333.

4261. *Iversen, Ragnvald.* Norrøn grammatikk. 1922. 180 s.

4262. *Jóhannesson, Alexander.* Frumnorræn málfræði. Reykjav. 1920. 167 s.

4263. *Joleik, A. A.* Øyanomn og fjordnomn, ekte og falske vinja-nomn (i bokmelding um »Norske Gaardnavne«. XII. N. Bergenh. amt og XI. S. Bergenh. amt).
Sunnfjord II, s. 27—31, 46 ff. Jfr. nr. 2072.

4264. *Jónsson, Finnur.* Eggjumstenens indskrift.
Nord. Tidsskr. for Filologi, R. 4, Bd. 9, s. 33—43.

4265. *Kjos-Hanssen, J.* Gamle jæder-benævnelser for hestefarver.
Bondevennen 1921, s. 202.

Digitized by Google

4266. *Kjær, Margarethe.* Norske former, ord og vendinger hos Welhaven.
Maal og minne 1922, s. 65—82.

4267. *Knudsen, Johannes.* Hollandsk Indflydelse paa Navngivningen i Farvandene omkring Danmark.
[Dansk] Historisk Tidsskr., 9. R., I, s. 398—420.

4268. *Koht, Halvdan.* Arbeidarreisning og målspørsmål. 1921. 22 s.

4269. *Koht, Halvdan.* Austlandsk og norsk.
Kirke og kultur 1921, s. 255—60.

4270. *Koht, Halvdan.* Et hittil ukjent gårdsnavn: Borr i Inntrøndelag.
Maal og minne 1922, s. 182 f.

4271. *Koht, Halvdan.* Yngvild allrasystir.
Arkiv för nordisk filologi 37, s. 349.

4272. *Koht, Halvdan.* Om namne Hålogaland.
Haaløygminne 1920, s. 3—11.

4273. *Kolsrud, Sigurd.* Fraa maalskiftet. Nokre danske brev av nordmen.
Maal og minne 1922, s. 137—57.

4274. *Kolsrud, Sigurd.* Kringum maalskiftet.
Norsk aarbok 1921, s. 70—91.

4275. *Kolsrud, Sigurd.* Maal og maalgranskning. Oslo 1922. VIII + 196 s.
Anm. i Syn og segn 1922, s. 429 ff. av Otto Minde.

4276. *Kolsrud, Sigurd.* Noko um folkeupplysning i maalskiftetida.
Norsk pedagogisk tidskr. VI, s. 117—21.

4277. *Konungs skuggsjá.* Speculum regale. Udg. efter håndskrifterne af Det kgl. nord. Oldskriftselskab. H. 1. 2. Kbh. 1920—21. 296 s., 120 s.

4278. The Arnamagnean *ms.* 243 *Ba* fol. at Det kgl. Bibl., Cph. The main ms. of Konungs skuggsjá in phototypic reproduction with diplomatic text, ed. for the University of Illinois by George T. Flom. Urbana, Ill. 1915. 4. LXVII + 191 s.

Digitized by Google

4279. *Kopperstad, Knut.* Det pers. pron. »Hann« som subjekt for upersonlige verber.
Maal og minne 1920, s. 94—100.

4280. *Kopperstad, Knut.* Sunnmørske naturnavn. Navn paa fall, fiskeplasser, fluðir, skallar og skjer ved Sunnmørskysten.
Maal og minne 1922, s. 91—100.

4281. *Kopperstad, Knut.* Ne'ʾrland. (G. N. 6, Herøy S.)
Maal og minne 1922, s. 165—68.

4282. *Langset, Edvard.* Revsholmen i Dyvaag og Frei.
Maal og minne 1922, s. 44.

4283. *Liestøl, Knut.* Litterær tradisjon i nynorsken.
Syn og segn 1920, s. 386—401.

4284. *Lind, E. H.* Norsk-isländska personbinamn från medeltiden, samlade och utg. med förklaringar. Upps. 1920—21. VIII s. + 416 sp.

4285. *Lind, E. H.* Nordiska personnamn. Strödda iakttagelser och tolkningsförsök.
Arkiv för nord. filologi 36, s. 301—26.

4286. *Lindroth, Hjalmar.* Gränserna och skiljaktigheterna mellan sydbohuslänska och nordbohuslänska.
Skrifter utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola. 2. S. 1—45.

*4287. *Logeman, H.* Tre hollandske laanord i norsk.
Maal og minne 1922, s. 161—64.

4288. *Lundar, Odd.* Ordet »Knute«.
Navigatøren 1920. Nr. 3.

4289. *Meissner, Rudolf.* Zur Eggjuminschrift.
Nachrichten v. d. kgl. Gesellsch. d. Wissensch. zu Göttingen. Philol.-hist. Kl. 1921, s. 89—100.

4290. *Meulen, R. van der.* Over den Nederlandschen oorsprong der aardrijkskundige namen Skagerrak en Kattegat.
Tijdschr. voor Nederlandsche Taal-en Letterkunde 38, s. 113—32.

4291. *Midttun, Olav.* Norsk litterær maalvokster. 1920. 1921.
Syn og segn 1922, s. 173—81.

Digitized by Google

4292. *Mo, Eilert.* Av tonelagslæra og ordlæra åt Rindalsmåle. II.
Maal og minne 1920, s. 111—15.

4293. *Mo, Eilert.* »Fatjlel«, »tutjlel« m. m.
Maal og minne 1922, s. 109 f.

4294. *Mo, Eilert.* »Korkje Unn eller Ane«.
Maal og minne 1922, s. 181.

4295. *Mo, Eilert.* Mannsnamne »Unn«.
Maal og minne 1922, s. 108 f.

4296. *Mo, Eilert.* »Raschte« o. l.
Maal og minne 1922, s. 181.

4297. *Mo, Eilert.* Todalsmålet (Nordmøre). Oslo 1922. 35 s.
Norske målføre. VI.

4298. *Nicolaisen, J.* Sproglige forvillelser. Efter notater fra aviser og bøker.
Norsk skoletidende 1921, s. 636 f., 652.

4299. *Nielsen, Konrad.* Til undersøkelsen av lappiske stedsnavn. 1921. 25 s.
Vidensk. selsk. skr. II. Hist.-filos. kl. 1920. No. 1.

4300. *Nordgaard, O.* Blæksprutnavnene spruta, akkar, kaula og krake eller sjøhorv.
Maal og minne 1922, s. 43 f.

4301. *Nordgaard, O.* Stakkall.
Maal og minne 1920, s. 128.

4302. *Noreen, Adolf.* Yngve, Inge, Inglinge m. m.
Namn och bygd VIII, s. 1—8.

4303. *Nyrop, Kr.* Ein vermeintliches Wikingerwort [matros].
Wörter und Sachen VII, s. 81—101, 145.

4304. *Næss, Leonhard.* Brigde i namnskikk.
Haaløygminne 1921, h. 3—4, s. 15—19.

4305. *Oftelie, Torkel.* Avnorskningen i Amerika og fornorskningen i Norge.
Nordmandsforb. 1920, s. 29—31.

4306. *Olsen, Magnus.* Einang-stenen.
Tidsskr. f. Valdres historielag VI, s. 1—7.

4307. *Olsen, Magnus.* Er »Han« i upersonlige uttryk = Njord?
Maal og minne 1920, s. 101 f.

Digitized by Google

4308. *Olsen, Magnus.* Haneberg og Hanehaug.
Namn och bygd VIII, s. 35—39; IX, s. 162.
4309. *Olsen, Magnus.* Noko meir um namnegransking.
Syn og segn 1920, s. 318—20.
4310. *Olsen, Magnus.* Om optegnelse av stedsnavne og andre sprogminder. 1920. 33 s.
Særtr. av Maal og minne 1920, s. 1—33.
4311. *Olsen, Magnus.* Semsveinar i Vatnsdœlasoga. Et sproglig og litteraturhistorisk bidrag.
Maal og minne 1920, s. 46—54.
4312. *Olsen, Magnus,* og *Georg Morgenstierne.* Et bakkeljern med runeindskrift fra 1733.
Maal og minne 1920, s. 116 f.
4313. *Olsen, Magnus,* og *Th. Petersen.* En runeamulet fra Utgaard, Stod. Thjem. 1920. 24 s.
Det kgl. vidensk. selsk.s skr. 1919 nr. 2.
4314. Gamla *ord* och uttryck från Härjedalen.
Jämten 15, s. 42 ff.
4315. *Pedersen, Oscar.* De valgfrie former. 1920. 7 s.
4316. *Pipping, Hugo.* Sex kapitel ur de nordiska språkens grammatik. Helsingf. 1921. 122 s.
Studier i nordisk filologi 12,1 = Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland, 156.
4317. *Qvigstad, J.* Det finske sprog.
J. Otterbech. Kulturværdier hos Norges finner. S. 63—74.
4318. *Qvigstad, J.* Lappiske stjernenavne. 1921. 10 s.
Tromsø Museums årshefte 44, 3.
4319. *Reichborn-Kjennerud, I.* Sykdomsnavnene svik og valk.
Maal og minne 1921, s. 32—36.
4320. *Reitan, Jørgen.* Nytrøndsk ordforkortning og betoning. 1922. 119 s.
Vidensk. selsk. skr. II. 1921, nr. 9.
4321. *Reitan, Jørg.* Ordforrådet i et maalføre.
Maal og minne 1922, s. 107 f.
4322. *Reuter, O. S.* Das Rätsel der Edda und der arische Urglaube. Sontra 1921. 174 s.
4323. *Riksheim, Vilhjelm.* Ljodvoksteren i Vefsnmälet (Ner-Vefsn). 1921. 71 s.
Bidrag til nordisk filologi av studerende ved Kristiania universitet. Utg. av Magnus Olsen. VI.

Digitized by Google

4324. *Ross, Immanuel.* Halgheim i Os.
Maal og minne 1920, s. 34—41.

4325. *Rusti, Olav.* Attersyn og framsyn.
Norsk aarbok 1920, s. 123—28.

4326. *Saba, Isak.* Om sammensatte lappiske stedsnavn. 1921. 7 s.
Tromsø museums årshefter 42, nr. 5.

4327. *Scheel, Fr.* Dialektord i gamle retsprotokoller.
Maal og minne 1922, s. 177 ff.

4328. *Schröder, Edward.* »Skagerrak« und »Kattegatt«.
Hansische Geschichtsblätter 25, s. 343 ff.

4329. *Schröder, Franz Rolf.* Neuere Runenforschung.
Germ.-rom. Monatsschr. 10 (Heidelb. 1922), s. 4—16.

4330. *S[eip], D. [A.]* Av to gamle brev om norsk mål.
Østaglett 1922, s. 51.

4331. *Seip, D. A.* »Bokmål og talemål i Norge 1560—1630«. Av et innlegg ved R. Iversens doktordisp.
Maal og minne 1922, s. 113—36.

4332. *Seip, Didrik Arup.* Dansk og norsk i Norge i eldre tider. 1921. 61 s.

4333. *Seip, Didrik Arup.* Fordanskning i skolen 100 år tilbake.
Østaglett 1921, s. 66 f.

4334. *Seip, D. A.* Je og jeg og eg.
Østaglett 1922, s. 84.

4335. *Seip, D. A.* Målstrid og drap.
Østaglett 1922, s. 35 f.

4336. *Seip, D. A.* Riksmålsvernet.
Samtiden 32, s. 269—78. Jfr. s. 318—29 og 417—21 av J. Mørland, s. 404—16 av D. A. Seip.

4337. *Seip, D. A.* Gammelnorsk selda.
Maal og minne 1922, s. 60—64.

4338. *Seip, Didrik Arup.* Norsk sproghistorie. Større utg. 1920. 64 s.
Anm. i The journal of English and German philology 20, s. 399—403 av Albert Morey Sturtevant.

Digitized by Google

4339. *Seip, Didrik Arup.* Holbergs talemål.
Holberg Aarbog 1921, s. 35—56.

4340. *Seip, Didrik Arup.* Til riksmålets forhistorie.
Maal og minne 1920, s. 129—42.

4341. *Seland, Hans.* »Norske gaardnavne«.
Syn og segn 1920, s. 314—18.

4342. *Selmer, Ernst W.* Enkelt og dobbelt tonelag i Kristianiasprog.
Maal og minne 1920, s. 55—75.

4343. *Selmer, Ernst W.* Tonelag og tonefald i Bergens bymaal. 1921. 96 s.
Vidensk. selsk. skr. II. Hist.-filos. kl. 1921. Nr. 8.

4344. *Skulerud, Olai.* Eggja-steinen.
Sogndal. Aarbok I, s. 28—32.

4345. *Storm, Johan.* Ordlister over lyd- og formlæren i norske bygdemaal. Udg. ved Olai Skulerud. 1920. VIII + 97 s.
Vidensk. selsk. skr. II. Hist.-filos. kl. 1919. No. 3.

4346. *Svensen, Sven.* De obligatoriske og de valgfrie former i den nye retskrivning. 1920. 21 s.

4347. *Sverdrup, Jakob.* Har Norden faat baaten fra England?
Maal og minne 1922, s. 49—59.

4348. *S[orlie], M[ikkjel].* Ein stubb på Hedalsmål.
Østaglett I, s. 60.

4349. *Ullmann, Axel V.* Bygdenavnet Borre.
Maal og minne 1922, s. 20—31.

4350. *Vada, Karl.* Namneskikk i Beitstad.
Ung-Norig 1921, s. 197 ff.

4351. *Waschnitius, Viktor.* A. O. Vinjes Sprachentwicklung.
Edda XIV, s. 161—201.

4352. *Western, Aug.* Rettskrivning mot retskrivning. Et innlegg i rettskrivningsstriden. 1921. 20 s.

4353. *Western, Aug.* Norsk riksmåls-grammatikk for studerende og lærere. 1921. 572 s.
Anm. i Den høiere skole 1921, s. 183—92 og 267—71 av Hjalmar Falk. Sml. s. 209—21 av Aug. Western.

4354. *Orskauing, Orskau.* Aurskog eller Urskog.
Østaglett I, s. 53 f.

Digitized by Google

10. Kirke og undervisning.

4355. *Norvegia* sacra. Aarbok til kunnskap om den norske kirke i fortid og samtid. Aarg. I. 1921. Red. av Oluf Kolsrud. 1921. 236 s. — II. 1922. 356 s.
Anm. i Norsk folkekultur VII (1921), s. 81 ff. av R. B[erge], i Heimen I s. 78 f. av H. Blom Svendsen, i Hist. tidskr. f. Finland VII, s. 58 f.

4356. *Augustson, Aug. Maurice.* Det farende folk. Utg. av Foreningen for de skandinaviske Sjømandshjem i fremmede Havne. 1922. 192 s.

4357. *Augustson, Aug. Maurice.* Vore landsmænd på havet. Et tyveårig arbeide.
Nordmandsforb. 1922, s. 149—53, 454—58.

4358. *Beckman, Nat.* Till belysning af helgonkulten i Norden.
Kyrkohistorisk årsskr. 21, s. 230—35.

4359. *Beretninger* om den norske kirke i 1920 & 1921 Avgivne til det kgl. Kirke- og undervisningsdepartement av den norske kirkes biskoper.
Norvegia sacra I, s. 209—36. II, s. 323—54.

4360. *Carlsen, Ingvald B.* Et hjemløst folk. Kort oversigt over arbeidet for omstreiferne i Norge. 1922. 32 s.

4361. *Carlsen, Ingvald B.* Omstreifermissionen. Et dobbelt jubilæum.
Norsk kirkebl. 1922, s. 469 ff.

4362. *Christensen, Just.* Kirkestrid i Norge.
Kirken (Kbh.) III, s. 76 f.

4363. *Da* Wexels var antikrist.
Norsk kirkebl. 1920, s. 323—25.

4364. *Edquist, M.* Lars Levi Læstadius. En kulturbild från den stora väckelsen i Tornedalen. Sth. 1922. 274 s.

4365. *Finrem, J.* Mangarano. Bergen 1921. 144 s.

4366. *Finne, Arnfinn.* Kyrkjeskikkje aa gudsdyrkjing i gamle daga.
Vossebygderne XII, s. 22—25.

4367. *Finnemissionsforbund,* Det norsk-lutherske, 1910—20. Stv. 1921. 95 s.

4368. *Forfang, A.* Norsk finnemissions historie. 2. opl. Thjem. 1920. 131 s.

Digitized by Google

4369. *Fra* Norges indsats i verdensmissionen. Festskrift ved Lars Dahles femtiaars-jubilæum. Stv. 1921. 4. 155 s.

4370. *Fridrichsen, Anton.* Den norske kirke.
Kirke og kultur 1922, s. 333—44.

4371. *Fridrichsen, Anton.* Den norske kirke.
Det nye Nord III, s. 125—29.

4372. *G., R.* Norsk jødemission.
Norsk kirkebl. 1921, s. 328—31.

4373. *Gjessing, Marcus.* Kirkelig Liv i Norge i 1919, 1920, 1921.
[Dansk] Teolog. Tidsskr. R. 4, Bd. I, s. 206—27; Bd. II, s. 122—38; Bd. III, s. 222—40.

4374. *Halvorsen, A.* To finmarkske prestesaker i det 18de aarh. I. Sogneprest Claus Schults suspension. II Provsteretssaken mot provst Albert Angell til Vadsø.
Kirke og kultur 1921, s. 199—207, 305—25.

4375. *Hansteen, Carsten I.* Av det norske kristenlivs psykologi. Bergen 1922. 226 s.
Bibliotheca Norgevica sacra. Skrifter til kunnskap om den norske kirke i fortid og nutid.

4376. *Heggtveit, H. G.* Den norske Kirke i det nittende Aarhundrede. Et Bidrag til dens Historie. Bd. 2. Haugianismens Tid. 2. Halvdel. 1821—50. 1912—20. VI + 450 s.; s. 451—970.

4377. *Ihlen.* Den løvlandske proposition og videre frem.
Luthersk kirketidende 1920, s. 168—71, 180—83, 197—205.

4378. *Joleik, A. A.* Pilgrimen Lopt den gamle Ormson frå Goldalen.
Sunnfjord II, s. 86 f.

4379. *Jørgensen, Harald F.* Evangeliet blandt Santalerne. Den nordiske Santalmissions Historie. Kbh. 1920. 256 s.

4380. *Kielland, Thor.* Fra Munkeliv Birgittinerkloster, Norges Vadstena.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. 76, s. 73—90.

4381. Andersen, J. Osc. Overfor Kirkebrudet (1917). Anm. av *Oluf Kolsrud* i Norsk theol. tidsskr. 1919, s. 118—28.

Digitized by Google

4382. *Kolsrud, Oluf.* Kristendom og kunst under gothiken.
Teologisk tidsskr. 1920, s. 82—114.

4383. *L[arsen], H[olger].* Fra norske Kirkekredse.
Freds-Varden (Kbh.) VIII, s. 4—7.

4384. *Leganger, Hans.* Om vestlandsk kristendomstype.
Norvegia sacra II, s. 218—31.

4385. *Lexow, Einar.* Sancta Sunniva. Bergens og Vestlandets skytshelgen.
St. Olav 1922, s. 172 f.

4386. *Lie, Olaf Hildolf.* Guld og slagg. Virkelighetsbilleder fra missionsarbeidet. Bergen 1922. 146 s.

4387. Ett brev från *Lars Levi Læstadius* till en ungdomsvän, 3 juni 1848.
Rig IV (Sth. 1922), s. 72 ff.

4388. *Metzler, J.* Die apostolischen Vikariate des Nordens. Paderborn 1919. XXIV + 337 s.
Anm. av Hirschmann i Hist.-polit. Blätter f. d. kathol. Deutschland 164, s. 519—24.

4389. *Michelet, S.* Om Nordens andel i grundlæggelsen av studenternes kristelige verdensforbund. Kr. Mart. Eckhoff og Karl Fries.
Kirke og kultur 1920, s. 450—57.

4390. *Mollenbeck, W.* Olsok i den katolske kirke. (Efter »Drammens Tidende«.)
St. Olav 1922, s. 252 f.

4391. *Nilsen, Josef.* Den norske indsats i arbeidet for de spedalske paa Madagaskar.
Nordmandsforb. 14, s. 360—78.

4392. *Piene, Kr.* K. F. U. M.s historie. 1921. 214 s.
Det Osterhausiske legats folkeskrifter.

4393. *R[asmussen], R. P.* Den norske Kirkestrid.
Menighedsbl. (Kbh.) II, s. 38 f.

4394. To *samtaler.* Den ene mellem mismodet og modet, den andre mellem legemet og sjælen. Overs. fra det gamle maal av Fredrik Paasche.
Norvegia sacra II, s. 56—61.

4395. *Sivertsen, Jørgen E.* Det religiøse og kirkelige liv i Troms fylke.
Norvegia sacra I, s 127—208.

Digitized by Google

4396. *Slaattelid, R.* Ophævelsen av konventikelplakaten.
Norvegia sacra I, s. 87—110.
4397. *Sæter, Ivar.* Den katolske kirke i Norge.
St. Olav 1922, s. 345 f.
4398. *Uri, O. M.* Festskrift. Den indre sjømandsmission gjennem 40 aar 1880—1920. Bergen 1920. 4. 57 s.

4399. *Alhaug, Lars.* Minder fra Sagatun.
Bygd og bonde 1920, s. 92—98.
4400. *Anderssen, Jul. A.* Norges kr. lærerforbund gjennem 20 aar.
Kristelig pædagog. tidsskr. 1920, s. 66—68; Skolebl. 1920, s. 509 f.; Norsk skoletidende 1920, s. 413 f.
4401. *Anker, Ella.* Sagatun.
Høgskulebl. 1920, s. 354 f.
4402. *Austbø, Johan.* Sogndals folkehogskule — 50 år.
Hogskulebl. 1921, s. 1 ff.
4403. *Austlid, Andreas.* Livssyn og tru i det gamle Vonheim.
Ung-Norig 1921, s. 262—72.
4404. *Bechholm, Andr.* Folkeskolelærerutdannelsen i Norge i de første 300 år efter reformasjonen. 1920. 125 s.
4405. *Bechholm, Andr.* Kristiania folkeskoler før 1860. Den halv-offentlige skole for fattige borgerbarn i 16 og 1700-årene og de eldste opfostringshus. Arkivstudier. 1920. 128 s.
4406. *Bentzen, Louis.* Statens gymnastikskoles 50-aars jubilæum.
Norsk idrætsbl. 1920, s. 1—3.
4407. Norges tekniske høiskole. *Beretning* om virksomheten 1910—20. I det væsentlige red. av Edgar B. Schieldrop. Thjem. 1920. 223 s.
4408. *Bille, Henrich.* Høiskolen og det første studenterkuld.
Teknisk ukebl. 1920, s. 443 f.
4409. *Birkeland.* Norges tekniske høiskole. Tale ved immatrikuleringen.
Teknisk ukebl. 1920, s. 461—63.

Digitized by Google

4410. *Blix, P.* Voss Landsgymnas.
Norsk pedagog. tidsskr. IV (1920), s. 193—216.

4411. *Egebæk, Th.* Den pædagogiske Situation i Norge.
Købstadskolen (Kbh.) VI, s. 123 f., 159 f.; VII, s. 9 f.

4412. Framnes ungdomsskule. *25-aars skrift.* Utg. av skuleraadet ved P. S. Eitrem. Bergen 1922. 52 s.

4413. *Festskrift* tilegnet prof. dr. Otto Anderssen paa 70-aarsdagen 28. dec. 1921. 1921. 279 s.
Inneholder bl. a.: I. Fr. Neuberth. Fra Den Tordenskjoldske skoles første tid. S. 1—17. — S. Almquist. Svårigheter för ett fullt nationellt skolväsen i Norge — efter en gammal svensk skolmans syn. S. 38—42. — Einar Aas. Når lærte den såkalte norske almue å skrive? S. 61—68.

4414. *Foss, Knut* Fra vor folkeskoles barndom.
Årsskr. åt Romsdals sogelag I, s. 51—55.

4415. *Heje, Kolbjørn.* Norges tekniske høiskole. Ved 10-aarsdagen.
Teknisk ukebl. 1920, s. 442 f.

4416. *Helseth, Olaf.* Oversigt over gjennemsnitskarakterer ved eksamen artium for studenter som senere har tat embedseksamen 1884—1912.
Vor hær 1920, s. 2—4.

4417. *Hoffmann, Anton.* Litt skolekronik fra Norge.
Vor Ungdom 1920, s. 77—83.

4418. *Hovdan, Jorgine.* Korleis lærarane i folkeskulen i Norig har vore pensionera.
Norsk pedagog. tidskr. IV (1920), s. 52—59.

4419. *Huun, Dan.* Om fag- og fortsættelsesundervisningen i Norge.
Jernindustri 1920, s. 15 f.

4420. Norges tekniske *høiskole* 1910—20.
Teknisk ukebl. 1920, s. 437 f.

4421. *Høverstad, Torstein.* Norderlandi og uppsedingi.
Ellevte nordiske skolemote i Kra. 5.—8. aug 1920. S. 560—77.

4422. *Hoverstad, Torstein.* Uppseding og uppsedarar. I. 1920. 144 s.

4423. *Jacobsen, Julie Monrad.* Særskolen i Norge.
Skole og samfund 1922, s. 219—28.

4424. Norges tekniske høiskoles idrætsforening. *Jubilæumsskrift* 1910 — 25. oktober — 1920. Thjem. 1920. 80 s.

4425. *Kolsrud, Oluf.* Norsk skulesoga. Innlegg ved Høverstads doktordisputats 1/6 1918.
Syn og segn 1920, s. 241—64.

4426. *Michelet, Marie.* Opdragelse og skolevæsen i Norge. Oversigt over arbeide henh. under I. C. W. 1920. S. 160—200.

4427. *Ofigsbø, H.* To skoler og to menn. [Krag og Chr. Bruun].
Østaglett 1922, s. 87 f., 91 f.

4428. *Olsen, Halvor.* Eit femtiaars skuleminne.
Dølaminne 1920, s. 1—4.

4429. Norske Studenters *Roklub* gjennem 25 aar. 1897—1922. 1922. 276 s.

4430. *Skoleforhold* i de danske og norske Købstæder i Midten af det 18. Aarh. Ved Joakim Larsen.
Samlinger til jydsk Historie og Topografi 4. R., III, s. 301—16.

4431. 11. nordiske *skolemøte* i Kristiania. 5.—8. aug. 1920. 1922. XIII + 741 s.

4432. *Sæland, Sem.* Omkring høiskolens 10-aarsdag.
Teknisk ukebl. 1920, s. 438—42.

4433. *Tveteraas.* Træk av folkeskolens utvikling i vort land.
Kommunalt tidsskr. for norske byer 1920, s. 69—71.

4434. *Vevle, Olav.* Folkeskulen i Bjørgvin bispedøme i dei seinaste 10 aari.
Skole og samfund 1920, s. 68—73.

4435. *Viksjø, Hans.* Trondhjems lærerlag gjennem 75 aar [Thjem.] 1920. Fol. 2 bl.
Ogs. i Norsk skoletidende 1920, s. 101 f.

Digitized by Google

11. Rettsvesen og samfundsforhold.

4436. *Aashamar, I. O.* Norsk bondereisning. 1921. 37 s.

4437. *Almén, Tore.* Das skandinavische Kaufrecht. Ein Kommentar zu den skandinavischen Kaufgesetzen unter eingehender Berücksichtigung ausländischen Rechts. Deutsche Ausg. von F. K. Neubecker. Heidelb. B. 1. § 1—§ 41. Bd. 2. § 42—§ 71. B. 3. Beilagen u. Gesetztexte. 1922. XXXXV + 659 s., XX + 462 s., LIII + 273 s.

4438. *Andersen, Jak. E.* Haandbok i norsk administrativ sindssykeret m. v. 1921. 130 s.

4439. *Arbeide,* Det forebyggende, mot forbryderondet. Beretning om lærehjems- og verneforeningenes tilblivelse og virksomhet indtil 1. juli 1920. Utg. av »Norges lærehjems- og verneforbunds« fællesutvalg. 1921. 58 s.

4440. *Augdahl, Per.* Jordkoncessionsloven. Lov om erhvervelse av dyrket mark av 10. dec. 1920. Med kommentar. 1921. 86 s.

4441. *Augdahl, Per.* Ret og retskrænkelse. Betragtninger over den nordiske retsbruddslære. 1921. 72 s.

4442. *Augdahl, Per.* Skogkoncessionsloven. Lov om erhvervelse av skog av 18. sept. 1909 med ændringslove av 13. aug. 1915 og 26. juli 1916. Med kommentar. 1921. 94 s.

4443. *Bakke, L. Blom.* Tuberkuloseloven av 1900 og sundhetsloven av 1860.
Tidsskr. f. d. norske lægeforening 1922, s. 30 ff.

4444. *Beretning* om Norges underofficersforenings virksomhet 1896—1921.
Underofficersbl. 1921, nr. 6.

4445. *Bie, Ruth Sørensen.* Kvinners retslige stilling i Norge.
Oversigt over arbeide henh. under I. C. W. 1920. S. 87—116.

4446. *Birck, L. V.* Told og Accise. Forelæsninger over Forbrugsskatternes Historie. Tr. som Ms. Kbh. 1920. 254 s.

Digitized by Google

4447. *Blehr, Randi.* Fredsarbeidet i Norge.
Oversigt over arbeide henh. under I. C. W. 1920. S. 61—86.

4448. *Bull, Edv.* Bystyre og byting.
Kommunalt tidsskr. 1921, s. 38 f.

4449. *Byutvidelser* [fra 1837].
Kommunalt tidsskr. 1922, s. 52 ff.

4450. *C. P.* Administrative Meddelelser fra Norge.
Nord. administrativt Tidsskr. 1922, s. 96—102.

4451. *Castberg, Fredc.* Grunnlovens forbud mot å gi lover tilbakevirkende kraft. 1920. VII + 165 s.

4452. *Christensen, Hjalmar.* Germaniske værdier og mål fra et norsk standpunkt. Foredrag holdt i Lübeck under den nordiske uke.
Ukens revy 1921, s. 1020—24, 1046—50, 1074—79, 1097—1104, 1124—29.

4453. *Falsen, Conrad.* Forsorgen. Dens historie, organisation og opgaver.
Det tyvende aarhundrede, 1920, s. 83—88.

4454. *Falsen, Conrad.* De norske forsorgsforeninger.
Sociale meddelelser 1920, s. 161—71.

4455. Kra. underofficersforenings *75-årsdag.*
Underofficersbl. 1922, s. 239 ff.

4456. *Forordning* 3/6 1796, § 39, jfr. 35. Påbudet om at domstolen uttrykkelig skal uttale, om den beskikkede sakfører har utført sit hverv forsvarlig, gjælder bare dommer i hovedsaken — ikke også dommere, som administrerer tingsvidner.
Norsk retstidende 1921, s. 302 f.

4457. *Grundlov,* Kongeriket Norges. Med register og henvisninger ved Th. Boye. 6. utg. 1921. 34 s.

4458. *Grunnlov,* Norges, 1814—1921. Utg. ifølge Stortingets beslutning av 8. april 1921. 1921. XII + 151 s.

4459. *Hansen, M.* Utsigt over det sidste aars nye skattelove og skattelovsændringer.
Kommunalt tidsskr. 1921, s. 192—202.

4460. *Hasund, S.* Ættleiding.
Syn og segn 1922, s. 87—92.

4461. *Hjort, Johan Bernhard.* Norges boligpolitik. En teo retisk utredning. 1922. 132 s.

Digitized by Google

4462. *Hjort, Joh. Bernh.* Norsk praksis ved byutvidelser.
Kommunalt tidsskr. 1922, s. 265—75.

4463. *Holm, Gerhard.* Register over lover samt vigtigere forordninger og reskripter m. v. gjældende 1. jan. 1921. 2. utg. 1921. 184 s.

4464. *Hvidsten, Johan.* Arbeidsledighetsforsikringen i 10-året 1909—18.
Sociale meddelelser 1920, s. 375—82.

4465. *Koht, Halvdan.* Vi og bønderne.
Mot dag 1922, s. 229—32.

4466. *Konsumtionen* i Norge.
Maanedsskr. for Toldvæsen (Kbh.) XIV, s. 110—22.

4467. Arbetstidens reglering i de nordiska länderna. III. Norge. Av *Leonard Larsen.*
Nordens aarbok 1920, s. 234—41.

4468. *Lov* om sjøfarten af 20. juli 1893 med forandringer af 18. sept. 1909, 5. aug. 1910 og tillægslov af 9. juli 1920, samt straffebestemmelser vedr. forbrydelser og forseelser i sjøfartsforhold og lov om stranding og vrag af 20. juli 1893. 1921. 90 s.

4469. *Lover* om stortingsvalg og om nominasjon ved stortingsvalg, begge av 17. dec. 1920 tillikemed lov om suspensjon av statsborgerlig stemmeret av 28. mars 1912, og grunnlovens §§ 50—64. 1921. 29 s.

4470. *Lovsamling,* Almindelig norsk. Utg. med henvisninger av P. I. Paulsen, J. E. Thomle og C. S. Thomle. 3. suppl. bd. 1916—19. [1920—]21. CII + 1515 s.

4471. Register til Norsk *Lovtidende* 2nen avd., for årene fra og med 1907 til og med 1916. Utg.: Young. 1921. 506 s.

4472. *Magnus, Arne,* og *B. Thoft.* Hovedregister til Nordiske Domme i Sjøfartsanliggender 1900—17. 1919. 427 s.

4473. *Moren, Sven,* og *Edvard Os.* Den frilynde ungdomsrørsla. Norigs ungdomslag i 25 år. 1921. 4 436 s.

4474. *Morgenstierne, Bredo.* Toldtarifkommissionens indstilling og vor nuværende toldpolitik.
Statsøkon. tidsskr. 1921, s. 145—63.

Digitized by Google

4475. *Mørck, Fredrikke.* Kvindestemmerettens historie i Norge.
Oversigt over arbeide henh. under I. C. W. 1920. S. 117—27.

4476. *Nordstrøm, Marie.* Arbeiderpartiets kvindeforening. En kort oversigt over foreningens virksomhet gjennem 25 aar. 1920. 20 s.

4477. *Oversigt* over arbeide og forhold i Norge som berører de internationale komiteer henhørende under I. C. W. 1920. 247 s.

4478. *Rygh, Per.* Om begreberne formue og indtægt efter skattelovene af 1911, med tillægslove. H. 3. 1921.

4479. *Schønheyder, K.* Befolkningsproblemet i Norge.
Det nye Nord IV, s. 110—13.

4480. *Skaaraas, Marius.* Bondebevægelsen i Norge.
Nordmandsforb. 14, s. 109—18.

4481. *Skjelderup.* Sakførerstandens historie.
Den norske sagførerforenings medlemsbl. I, s. 20—24.

4482. Storebrands *smaaskrift* nr. 4. Om brandvæsenet i Norge. 1920. 33 s.

4483. *Solberg, P. C.* Grundlovens privatretslige side.
Norsk eksport tidende 1921, s. 225—30.

4484. *Solem, Erik.* Retsopfatninger blandt finnene.
J. Otterbech. Kulturværdier hos Norges finner. 1920. S. 15—40.

4485. *Sopp.* Den store forbudsfiasko i det forrige aarh.
Personlig frihet 1921, s. 57 ff.

4486. *Stang, Fredrik.* Norsk formueret. I. Indledning til formueretten. 2. utg. 1. halvd. 1921. 338 s.

4487. *Tank, G.* Hvilken retsvirkning har utskiftning av en almenning?
Norsk retstidende 1921, s. 33—44. Tidsskr. for det norske utskiftningsvæsen VII, s. 85—101.

4488. *Taranger, Absalon.* Om strandvrakretten paa Frooerne. Et bidrag til den kongelige forstrandsrets historie i Norge.
Tidsskr. f. retsvidensk. 1920, s. 88—104.

4489. *Thomassen.* Forsikringsvæsenets historie. (Efter Dagsp.)
Norsk brandfunktionær-tidende 1919, nr. 1 ff.

Digitized by Google

4490. *Thomle, J. E.* Skattelov for byerne av 18. aug. 1911 med tillægslove utg. med anmerkninger og henvisninger. 4. utg. 1921. 292 s.
4491. *Thomle, J. E.* Skattelov for landet av 18. aug. 1911 med tillægslove utg. med anmerkninger og henvisninger. 4. utg. 1921. 334 s.
4492. *20-aarsberetning*, Bestillingsmændenes landsforbund, fra 3/2 1898 til 3/8 1918 samt speciel beretning for de 3 sidste aar fra 1916—19 om landsforbundets virksomhet. 1919. 80 s.
4493. *Uddrag* af Høiesterets domme i borgerlige retstrætter for tiden fra og med 1871, ved Johs. Stenersen. Udg. af Den norske Sagførerforening. III. 1896—1905. 1922. 556 s.
4494. *Ultvedt, Syver Chr.* 25-aars jubilæum. Østre Akershus regiments underofficersforening.
Underofficersbl. 1921, s. 119 ff.
4495. *Utheim, Trygve.* Om de nye utkast til kommunelover i Norge.
Nordisk admistr. Tidsskr. 1921, s. 80—94.
4496. Norske Kvinders Sanitetsforenings *virke* gjennem 25 aar. 26 febr. 1896—26. febr. 1921. 1921. 71 s.
4497. *V[ogt], A.* Norsk lovgivning i 1919, 1920, 1921, 1922.
Norsk retstidende 1920, s. 49. 1921, s. 1—11, 769—79. 1922, s. 513—19.
4498. *Voss, Valentin.* Odels- og aasætesretten, utg. med henvisninger og anmerkninger. 2. utg. 1921. 76 s.
4499. *Welle-Strand, Edv.* Jøden i Norden.
Nationalt tidsskr. 1922, s. 25 ff., 37—40.
4500. *Wiesener, G.* Barnelovene av 10. april 1915 med senere tillægslove og Pleiebarnloven av 20. april 1905. 2. opl. 1922. 152 s.
4501. *Wiesener, G.* Norges sociallovgivning ved utgangen av 1921. 1921. 97 s.
Sociale meddelelser. Tillegshefte nr. 1.
4502. *Odelien, M.* Urimelige retsforhold i sætertrakterne.
Norsk landmandsbl. 1922, s. 527 ff.
4503. *Ostberg, Kristian.* Norsk bonderet. Bd. 3. Smaa bonderetslige og retshistoriske avhandlinger og artikler. Hamar 1922. 152 s.

Digitized by Google

4504. *Østberg, Kristian.* Bonderet og juristret.
Tidsskr. for det norske landbruk 1921, s. 167—78.

4505. *Østberg, Kristian.* Gammel granneret.
Ny jord 1920, s. 40—45.

4506. *Østberg, Kristian.* Om vanhjemmel efter norsk ret. En kortfattet oversigt.
Beretning om Norges landbrukshøiskoles virksomhet $^{1}/_{7}$ 1918—$^{30}/_{6}$ 1919. D. 2. 19 s.

4507. *Østberg, Kristian.* Sæter i andenmands skog. To høiesteretsdomme.
Tidsskr. for det norske landbruk 1922, s. 170—76.

12. Næringsliv og økonomi.

4508. *A. D.* Andelsbevægelsen i Norge.
Andelsbl. 1922, s. 8 ff.

4509. *Aarum, Thv.* Før og nu. En historisk parallel til vore nuværende pengeforhold og hvad vi kan lære derav.
Statsøkonomisk tidsskr. 1922, s. 73—88.

4510. *Anker, Herman.* Produktionsmidler og produktion ved et par av vore gamle jernverker i årene 1790—96.
Jernindustri 1922, s. 81—84. Bergverksnyt 1922, s. 27 f., 45 f.

4511. Norsk *arbeidsgiverforening* 20 aar.
Arbeidsgiveren 1920, s. 459—68.

4512. *Archer, Erling.* Skogforsøksvæsenets oprettelse, organisation og første virksomhet.
Meddelelser fra det norske skogforsøksvæsen. H. 1. 1920.

4513. *Berg, Arno.* Litt om boligspørsmaalet i firti—femtiaarene.
St. Hallvard V, s. 51—64.

4514. *Bremer, A. H.* Ikring folkenæringi. I. Kosthaldet i eldre tid. II. Umskiftet i kosthaldet og verknaderne av det. III. IV.
Syn og segn 1922, s. 337—46, 404—18.

Digitized by Google

4515. *Brinkmann, August.* Om et middelaldersk fund av harehund i Norge.
Festskr. utg. av Bergens jæger- og fiskerforening. Bergen 1920. 4.

4516. *Brochmann, Diderik.* Sjøfartsnationen Norge.
Nordmandsforb. 14, s. 378—82.

4517. *Brochmann, Georg.* Streiflys over skibsbygningsvidenskaben i det 18. aarh.
Skibsbygning 1920, s. 10—15.

4518. *Brøgger, A. W.* Ertog og Øre. Den gamle norske vegt. 1921. 112 s.
Vidensk.selsk. skr. II 1921, nr. 3. Anm. i Hist. tidsskr. 5. r. V, s. 227 f. av Halvdan Koht.

4519. *Bugge, Arne.* Bergverksdriften. Hvad den var og hvad den kunde bli.
Bergverksnyt 1922, s. 42 ff.

4520. *Bull, Hagerup.* Vor financielle situation. Foredrag
Norsk næringsliv 1921, s. 881 f., s. 899 f.

4521. *Bockman, K. J.* Norske kommunale ingeniørvæseners forening i 15 aar.
Kommunalt tidsskr. 1922, s. 169—72.

4522. A/s. Det oversøiske *Compagnie.* (The Oversea Export & Import Co. ltd.) Chra. 1899—1919. [1919.] 4. 102 s.

4523. *Dahl, Dagfinn.* Norsk ansvars- og ulykkesforsikring i de sisste 25 år. En kort oversigt.
Forsikringstidende 1922, s. 245—49.

4524. *Danielsen, Daniel.* Voksterliv i Norig fyrr og no.
Syn og segn 1920, s. 193—207, 271—78.

4525. *Debes, Inge.* Av arbeidervernets forhistorie i Norge.
Sociale meddelelser 1922 I, s. 272—82.

4526. *Debes, Inge.* Et blad av utbyttedelingens historie.
Sociale meddelelser 1920, s. 213—20.

4527. *Debes, Inge.* Utbyttedeling II. Norge. Utarb. efter opdrag fra Arbeiderkommission av 1918. 1921. 41 s.

4528. Norway's industrial *development.*
Norwegian Trade Review III, s. 19—27. Jfr. Norges industri, 1920, s. 7—8.

Digitized by Google

4529. *Falkberget, Johan.* Bergmandsliv i gamle dager.
Nordmandsforb. 14, s. 504—09.

4530. *25 aar.* Fælleskjøpet, Kra. 1896—1921.
Samvirke 1921, s. 177—203. Norsk landmandsbl. 1921, s. 589—93.

4531. *Foget, Johs.* Landbruget i Norge.
Den unge Landmand IV, s. 14 f.

4532. *Gjelsvik, Eystein.* Bureisning i Norge.
Sociale meddelelser 1922 I, s. 183—93, 283—96.

4533. *Gjelsvik.* Bureisningsarbeidet.
Ny jord 1922, s. 224—44.

4534. *Gregersen.* Et blad i Norges nationaløkonomiske utvikling under verdenskrigen.
Arbeidsgiveren. Aarg. 1, s. 76—77.

4535. *Grevenor, Henrik.* Fra laugsutstillingen i Kra.
Guldsmedkunst 1920, s. 1—7, 11—13.

4536. *Grevenor, Henrik.* Gammelt norsk lertøi 1700—1900. 1920. 116 s.
Norsk folkemuseums særutstilling nr. 11.

4537. *Grimstvedt, Abr.* Fra svundne dage [i papirindustrien].
Papir-Journalen 1922, nr. 171 f.

4538 *—h. —h.* Den norske Amerikalinje gjennem 10 aar.
Skibsbygning 1920, s. 351—58.

4539. *Haave, Kr.* Fæavlsspørsmaal i tiden 1860—95.
Norsk landmandsbl. 1921, s. 113—16, 136 ff., 154—57, 167 ff., 201 ff., 231 ff.

4540. *Hammer, K. V.* Den polytekniske forening 1852—1922.
Teknisk ukebl. 1922, s. 119 ff. Jfr. s. 131 f.

4541. Vor *handel* med Frankrike.
Farmand 1921, s. 394 ff., 418 ff.

4542. *Hansen, Rich.* Norsk arbeidsmandsforbund. Forbundets historie gjennem 25 aar. 1895—1920. 1920. 114 s.

4543. *Hansson, Andr.* Korn — bygg.
Syn og segn 1920, s. 240.

4544. *Harbitz, Fr.* Om livsforsikring fra medisinsk synspunkt og dens utvikling i løpet av 25 år.
Forsikringstidende 1922, s. 251—57.

Digitized by Google

4545. *Hasund, S.* Blandkornet i det gamle norrøne maal- og vegtsystem. Ein merknad.
Tidsskr. for det norske landbruk 1920, s. 69—80.
4546. *Hasund, S.* Byggja til lutar.
Syn og segn 1922, s. 303—13.
4547. *Hasund, S.* Fraa matsystemet til hudsystemet.
Syn og segn 1922, s. 22—31.
4548. *Hasund, S.* Havren i sagatids-jordbruket.
Landbrukstidende 1922, s. 425—28, 435—38.
4549. *Hasund, S.* Havren i gamal tid.
Syn og segn 1920, s. 11—20.
4550. *Hasund, S.* Ikring maanadsmat-systemet.
Syn og segn 1921, s. 417—26.
4551. *Hasund, S.* Klyvlaupen i det gamle norrøne maal- og vektsystemet.
Tidsskr. for det norske landbruk 1920, s. 356—67.
4552. *Hasund, S.* Leidingen og maanadsmaten.
Syn og segn 1921, s. 383—92.
4553. *Hasund, S.* Lider og manngerdar.
Tidsskr. for det norske landbruk 1922, s. 328—39.
4554. *Hasund, S.* Maal og mælar i leidingssystemet.
Meldinger fra Norges landbrukshøiskole 1922, s. 407—64.
4555. *Hasund, S.* Mannsverk og veitsle.
Syn og segn 1922, s. 150—56.
4556. *Hasund, S.* Det norske husmannsvesens oprinnelse.
Nordisk Jordbrugsforskning 1922, s. 352—60.
4557. *Hasund, S.* Systemskifte i bondeyrket.
Syn og segn 1921, s. 219—25.
4558. *Hasund, S.* Øygard eller ålmenning.
Historisk tidsskr. 5 r., V, s. 303—07.
4559. *Hauan, Hans.* Tømmerhandel i gamle dage.
Skogeieren 1921, s. 9—11, 37 f.
4560. *Heckscher, Eli F.* Nordens penningväsende.
Nordens aarbok 1922, s. 86—91.
4561. *Heiberg, Axel.* Det norske skogselskap.
Tidsskr. f. skogbruk 1920, s. 187—200.
4562. Skogplantningens *historie* hos os.
Landbrukstidende 1921, s. 432 ff., 443 ff., 457 f., 468 ff.

Digitized by Google

4563. *Hjelde, B. A.* »Odin« husdyrforsikringsselskap 25 år.
Norsk veterinær-tidsskr. 1922, s. 158 ff.

4564. *Holtsmark, Bernt.* Norges landbruk.
Nordmandsforb. 1920, s. 337—45, 373—81.

4565. *Hougen, Harald.* Kristiania-tariffens historie.
Forsikringstidende 1922, s. 227—37.

4566. *Howard, Ebenezer*, og *Halfd. Bryn.* Havebyer og jordbruksbyer i Norge. Utg. av Norsk forening for boligreformer. 1921. 46 s.

4567. *I* avviklingens tegn. Kriserne gjennem 100 år.
Økonomisk revy 1921, s. 11 ff.

4568. The Norwegian whaling *industry*.
Norwegian Trade Review III, s. 13—18.

4569. *Irgens, Marcus F.* Den norske bergverksdrift — vor ældste eksportindustri.
Bergverksnyt 1922, s. 81 f.

4570. *Isaachsen, H.* Forskningen inden husdyrbruket i Norge.
Tidsskr. f. d. norske landbruk 1920, s. 184—92.

4571. *Johnsen, Oscar Albert.* Korndyrkingi i Norig i gamal tid.
Syn og segn 1920, s. 183—88.

4572. *[Joleik, Albert Abramson.]* Rommaal og vikt paa Vestlandet i gamall tid. Og landskyld-einingarne laup og mannsverk.
Sunnfjord II, s. 81—84.

4573. *Jul-Larsen, N.* Fra en svunden tid. Smaatræk av »typernes« liv, og boktrykkeriforhold i gamle dage.
Typogr. meddelelser 1920, s. 158 f., 167 f., 174 f., 182, 191 f., 198, 208 f.

4574. *Kielland, Thor.* Fra gamle dager. I. Svend Blix' barokbæger. II. M. Rømers kaffekande. III. J. Andersens renæssancekande.
Guldsmedkunst 1920, s. 15 f., 27 f., 34 ff.

4575. *Klokk, Olav.* Oversigt over det norske landbruks utvikling siden 1750. 1920. 326 s.

4576. *Kobro, H.* Norges første gartnere.
Norsk gartnerforenings tidsskr. 1920, s. 190—95.

4577. *Kohmann, G.* Brandvæsenet i Norge.
Norsk forsikringsforenings tidsskr. H. 6, s. 246—65.

Digitized by Google

4578. *Konjunkturerne* i den sidste menneskealder. Belyst ved Farmands prisindeks.
Farmand 1921, s. 141—45.

4579. *Konkursene* fra 1895 til nu.
Statistiske meddelelser 1922, s. 88.

4580. *Krefting, Peter.* Videre om jagten i Norge i de tidligere dage.
Norsk jæger- og fiskerforenings tidsskr. 50, s. 218—21.

4581. *Larsen, Dina.* Træk av husstelsskolernes historie i Norge.
Norsk tidsskr. f. husholdningslærerinder 1920, s. 7 f., 19 f, 29 f., 43 f.

4582. *Larsen, N. A.* Akkvisition i livsforsikring 1897—1922.
Forsikringstidende 1922, s. 257 ff.

4583. Norges økonomiske *Liv* i 1920.
Udenrigsministeriets Tidsskr. (Kbh.) Aarg. 2, s. 269—73. Jfr. s. 187 f., 242 f., 297.

4584. *Lødøen, O. I. K.* Opgangssagen.
Heimen I, s. 72 f.

4585. *Løfstedt, Einar.* Økonomiske dekadencesymptomer i fortid og nutid. Dyrtid og prisregulering i gamle dage.
Tidsskr. f. bank- og finansvæsen 1920, s. 30—32, 53—56.

4586. *Magnus, Ingvald.* Norge — elektricitetens land.
Nordmandsforb. 1920, s. 429—38.

4587. *Mathiesen, C. M.* Rorledningsfagets utvikling. 1920. 64 s.
Særtr. av »Norges haandverk«.

4588. *Mowinckel, I. E.,* og *Anton Rasmussen.* Kornsaken. En kritik og et forslag. 1921. 4. 25 tosp. s.

4589. *Münster, F. H.* Svovlkis-industrien i Norge og dens betydning for Norden.
Nordens aarbok 1922, s. 154—73.

4590. *Natrud, Gudrun.* Jagt og jagtlove i Norge indtil ca. 1650.
Norsk jæger- og fiskerforenings tidsskr. 50, s. 348—53.

Digitized by Google

4591. *Nesheim, Ivar.* Nasjonal mat.
Østaglett I, s. 86 f.

4592. *Nilsson, Nils Gustaf.* Sjöfartens och skeppsbyggeriets utveckling. Norden.
Sveriges sjöfart 1921, s. 54—100.

4593. *Nordgaard, O.* Det nordlige Norges fiskeri og fangst i historisk belysning.
Nordlandet. 1920. S. 43—53.

4594. *Norge*-Amerika. Utg. i anledning av Den norsk-amerikanske utstilling. Utstillingens officielle katalog. 1920. 4. 47 s.

4595. *Olafsen, O.* Udskibning av Is fra Folgefonnen.
Hardanger. Tidsskr. 1920, s. 23—26.

4596. *Omsted, Arne.* Træk av jagten i Norge i de sidste 100 aar.
Norsk jæger- og fiskerforenings tidsskr. 50, s. 28—124.

4597. Landets økonomiske *opmaaling.*
Tidsskr. for det norske utskiftningsvæsen VI, s. 147—54.

4598. *Petersen, Jan.* Lysterfiske i forhistorisk tid.
Naturen 1922, s. 183—87.

4599. *Plathe, Viktor.* Den almindelige økonomiske situation. Indledningsforedrag paa den norske bankforenings aarsmøte i Kra. 1/10 1920. 1920. 10 s.
Skr. utg. av den norske bankforening. Nr. 5.

4600. *Prytz, Eiler Krog.* Omkring laugsutstillingen.
Guldsmedkunst 1920, s. 49—55.

4601. *Rasmussen, L.* Norges industri efter krigen.
Arbeidsgiveren 1921, s. 96—103.

4602. *Riksheim, Vilhjelm.* Femboringen.
Haaloygminne 1921, h. 3—4, s. 1—12.

4603. *Risting, Sigurd.* Av hvalfangstens historie. 1922. 625 s.
Publikation nr. 1 fra Chr. Christensens hvalfangstmuseum i Sandefjord.

4604. *Rogstad, N. W.* Den norske bergverksindustri. Foredrag i voldgiftsretten 22/5.
Bergverksnyt 1922, s. 41 f.

Digitized by Google

4605. *Rogstad, N. W.* Bergverkernes utvikling og nuværende stilling.
Arbeidsgiveren 1922, s. 232—35.

4606. *Rummelhoff, Iv.* Boligsakens stilling i Norge. Foredrag.
Sociale meddelelser 1920, s. 901—12.

4607. *Saatvedt.* Kalkbrenning i fjellbygdene.
Landbrukstidende 1922, s. 3 ff.

4608. *Sandberg, E.* Den financielle situation.
Norges industri III, s. 345 ff., 358 ff.

4609. *Sandberg, E.* Foredrag om den financielle stilling.
Norges varemesse 1921. Handelsstevnet septbr., s. 9—23.

4610. *Sandvig, Anders.* Lidt om husbygging i ældre tid. Flytning av gamle hus. Foredrag. 1919. 40 s.
Særtr. av »Bygd og bonde« 1920, s. 1—40.

4611. *Schjelderup, W. M.* Katalog over sjøfartsmuseumsutstilling i Bergen. Mars 1920. Bergen 1920. 54 s.

4612. *Schous Bryggeri.* Mindeskrift til hundreaarsjubilæet 1921, ved Nils Vogt. Med bidrag av Axel Holst, Hektoen, Killengreen, Alex. Bugge, dr. Sopp, G. Midttun, v. d. Planitz, Nickelsen, P. Lykke-Seest. 1921. 4. 240 s.

4613. *Sendstad, Olav.* Akerbrukets produktionsforhold i Norge. Bidrag til belysning av de viktigste akerveksters avkastning i fylkene og riket — før krigen og under krigen. Særtr. med engelsk oversikt. 1922. 75 2-sp. s.

4614. *Skappel, S.* Om husmandsvæsenet i Norge, dets oprindelse og utvikling. 1922. 192 s.
Vidensk.selsk. skr. II 1922, nr. 4.

4615. Norske *sparebanker* gjennem 100 år.
Farmand 1922, s. 836 f.

4616. *Torgersen, Halvard.* N J & F F gjennem 50 aar. 10/2 1871—10/2 1921.
Norsk jæger- og fiskerforenings tidsskr. 1921, s. 3—27.

4617. *Tveter, H.* Blade av Selskapet [for Norges vel]s historie.
Tidsskr. f. d. norske landbruk 1920, s. 51—56, 142, 169—72. 1921, s. 145—52, 217—22. 1922, s. 38—44, 155—65.

Digitized by Google

4618. *Tveter, H. J.* Norges kaninavlsforbund 1897—1922.
Tidsskr. for kaninavl 1922, s. 97—126.

4619. Den norske, oversjøiske *utvandring*.
Sociale meddelelser II, s. 368—74.

4620. Norsk bankvæsens *utvikling* og stilling.
Farmand 1922, s. 840 ff.

4621. Hvalfangstens *utvikling* 1908—20.
Norsk hvalfangst-tidende 1921, s. 2 f.

4622. *Vaarsildfisket* de sidste 30 aar.
Fiskets gang 1920, s. 446. Farmand 1920, s. 859.

4623. *Veum, Bendik.* »Rughoven«.
Norsk folkekultur VIII (1922), s. 44 f.

4624. *Vogt, Ottar.* Industriens fremgang.
Nordlandet 1920. S. 149—56.

4625. *Wallem, Fredrik B.*, og *Joh. E. Brodahl.* Trøndersk tin. 1. Fredrik B. Wallem. Tintøi i Trøndelagen. 2. Joh. E. Brodahl. Trondhjems kandestøpere. Thjem. 1920. 77 s.
Trønderske studier.

4626. *Wiesener, Anthon Mohr*, og *Hjalmar Christensen.* Et bergensk boktrykkeri gjennem 200 aar. Bergen 1921. Fol. 50 s. A/S John Griegs Boktrykkeri og N. Nilssen & Søn.

4627. *O[degaard]*, *J.* En liten oversikt over brandforsikringens utvikling siden 1897.
Forsikringstidende 1922, s. 239—43.

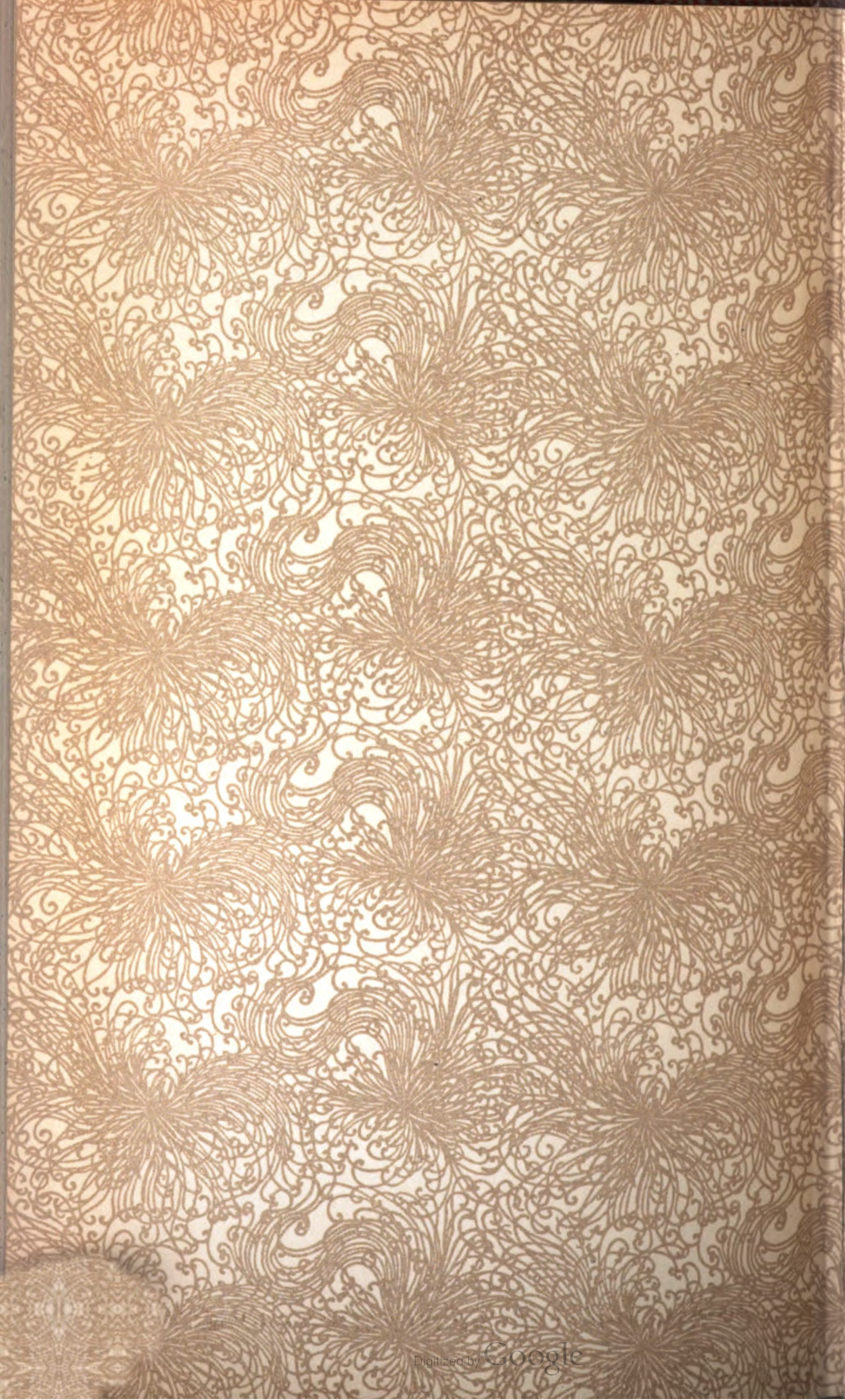
4628. *Østberg, Kristian.* Dugnad.
Ny jord 1920, s. 96—103.

4629. *Østberg, Kristian.* Penge- og kreditforhold paa landet i Norge i det 19. aarh.
Ny jord 1922, s. 1—13.

4630. *Østberg, Kristian.* Primstaven.
Ny jord 1921, s. 23—34.

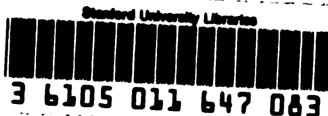
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DL
401

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
CECIL H. GREEN LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(415) 723-1493

All books may be recalled after 7 days

DATE DUE

JUN 3 0 2001
JUN 0 2 2001

Digitized by Google

Digitized by Google